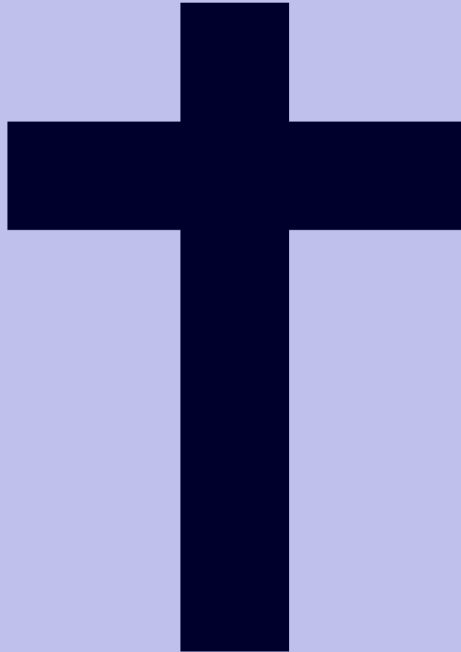

Kura Aləkawalə ɲga
Əntaɲfə

Gude: Kura Aləkawalə ɲga Əntaɲfə New Testament

Kura Aləkawalə ŋga Əntaŋfə
Gude: Kura Aləkawalə ŋga Əntaŋfə New Testament

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gude

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
56396c70-45d3-5118-be46-8c4c3fec34f1

Contents

Mata	1
Marəkusə	55
Luka	87
Yoohana	144
Slənə	183
Rooma	231
1 Koorintiya	255
2 Koorintiya	278
Galatiya	292
Afisa	301
Filipi	309
Kwalasiya	315
1 Teesaloonika	321
2 Teesaloonika	326
1 Timooti	329
2 Timooti	336
Titusə	341
Filimanə	344
Ibəraaniya	346
Yakubu	365
1 Piita	371
2 Piita	379
1 Yoohana	383
2 Yoohana	389
3 Yoohana	390
Yahuda	391
Səniinə	393

Nunyi Habara dacia Mata

Dzədzəshi'inə nga Yeesu (Luka 3.23-38)

¹ Wiinə ləmənyinə nga dzədzəshi'inə nga Yeesu *Aləmasiihu, jijinə nga *Dawuda. Ma Dawuda, Ibərahiima nə dzədzəci. ² Ma Ibərahiima, kə pwayi ci tē Isiyaaku. Isiyaaku a poo tē Yakubu. Yakubu a poo tē Yahuda da ndzəkəŋushi'inəkii. ³ Ma daba'əkii, Yahuda a poo tē i Parasa da Zara dashi Tamara. Ma Parasa, kə pwayi ci tē Hasəroona. Hasəroona a poo tē Arama. ⁴ Arama a poo tē Aminadaba. Aminadaba a poo tē Nashana. Nashana a poo tē Saləmoona. ⁵ Saləmoona a poo tē Boowazə dashi Rahaba. Ma Boowazə, kə pwayi ci tē Oobyadə dashi Ruuta. Ma Oobyadə, kə pwayi ci tē Jasii. * ⁶ Jasii a poo tē ŋwanjwə Dawuda. †

Dawuda a poo tē Sulayimaanu. Miitə sha nji ka minə nga Uurəya nə məci Sulayimaanu. ⁷ Ma Sulayimaanu, kə pwayi ci tē Raba'ama. Raba'ama a poo tē Abiya. Abiya a poo tē Asa. ⁸ Asa a poo tē Jahusafatə. Jahusafatə a poo tē Yaramə. Yaramə a poo tē Uuzhiya. ⁹ Uuzhiya a poo tē Yatamə. Yatamə a poo tē Ahazə. Ahazə a poo tē Hizikiya. ¹⁰ Hizikiya a poo tē Manasa. Manasa a poo tē Amoona. Amoona a poo tē Joosiya. ¹¹ Joosiya a poo tē Yakuniya da ndzəkəŋushi'inəkii. Saa'ikii kəəshi ənji tē manjeevə *Isərayiila aa Babila ka mavaanə.

¹² Ndzaŋənə ka saa'i nga mavaanə də Babila wiinə ləmə nga dzədzəshi'iitə baanii ənji əsə: Ma Yakuniya, kə pwayi ci tē Salaatiyalə. Salaatiyalə a poo tē Zarababila, ¹³ Zarababila a poo tē Abihuda. Abihuda a poo tē Iliyakimə. Iliyakimə a poo tē Azoora. ¹⁴ Azoora a poo tē Zadookə. Zadookə a poo tē Akima. Akima a poo tē Ilihuda. ¹⁵ Ilihuda a poo tē Iliyazara. Iliyazara a poo tē Matanə. Matanə a poo tē Yakubu. ¹⁶ Yakubu a poo tē Yusufu ŋgurii Mariyaama. Ma kya, ki nə məci Yeesu. Tə ci 'wii ənji *Aləmasiihu.

¹⁷ Də ha'ə dīi zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzaŋənə ka Ibərahiima ka dzənə ka Dawuda. Ha'ə əsə, tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzaŋənə ka Dawuda ka dzənə ka saa'i nga dzənə ka mavaanə aa Babila. Tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə əsə ndzaŋənə ka dzənə ka mavaanə aa Babila ca'ə ka saa'itə pwayi ənji tē Aləmasiihu.

Poonə tē Yeesu Aləmasiihu (Luka 2.1-7)

¹⁸ Wiinə makə sətə pwayi ənji tē Yeesu Aləmasiihu. Ma Mariyaama məci Yeesu, Yusufu ghə'i tē ki. Amma, ma taabu'u kaa kya da məhura, ma dīi səkii, kə dəsəkii ki də baawəda nga Malaaba Ma'yanə. ¹⁹ Ma Yusufu, əndə ətə ca slənə taa mi patə də rəgwakii. Paa ci mwayi dafə ayinə ka Mariyaama agi ənji əsə. Aci ha'ə, kə dīi ci aniya nga səfəpaa maɗanaakii ci saakii, yadə shiinə nga ənja. ²⁰ Ma ci ma'ə agi hiimanə agyanəkii, wata malaa'ika nga Slandanə a shigi ka ci agi səniinə, ca ba ka ci, "Yusufu, jijinə nga Dawuda, ga ha ŋgwalə ka ŋgərənə tē Mariyaama, kaa kya ndzaa ka minaaku. Aci də Malaaba Ma'yanə nə ki də dəsəka. ²¹ Ka poonə nə ki

1:1 1.1: Rooma 1.3-4; 2 Tim. 2.8; Mat. 20.30-31. **1:2** 1.2: 'Wat. 21.2-3; 25.26; 29.32-30.24. **1:3** 1.3: 'Wat. 38.29-30; Ruuta 4.18-22. * **1:5** 1.5 Rahaba: Jasə. 2.1-24; Ruuta da Boowazə: Ruuta 1-4. † **1:6** 1.6 Habara nga poonə nga Sulayimaanu: 2 Sam. 11 da 12. **1:7** 1.7: 2 Meem. 11.31-13.23. **1:8** 1.8: 2 Haba. 13.23-21.20; 26.1. **1:9** 1.9: 1 Haba. 26.1-28.27. **1:10** 1.10: 2 Haba. 29.1-33.25. **1:11** 1.11: 2 Haba. 34.1-36.21. **1:16** 1.16: Luka 1.27. **1:18** 1.18: Luka 1.35.

uundzə ɲgura. Yeesu‡ nii kwa dəkə ka ci ləma. Acii ci na luupaa tə ənjaakii agi 'waslyakəənatii.’’

²² Ma slənyi ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə wabi Slandanə da ma *anabi. ²³ Ma bii ca, “Kadə nə kadəmə a dəsəka, kya poo uundzə ɲgura, ənjə a 'wa tə ci Imaniyalə”, makə bana, ‘Ləbə daamə nə Əntanfə’.

²⁴ Wata, makə ma'i Yusufu ka ɲunyinə, ca ɲgərə tə Mariyaama, kaa kya ndzaanə ka minaakii, makə sətə bii malaa'ika ɲga Slandanə ka ci dfanə. ²⁵ Amma, mabaamə ci də ki taabu'u pwayi ki uundzə ɲgurəta. Makə pwayi ki, ca dəkə ka uuzənəkii ləmə Yeesu.

2

Ənjitə shii agyanə tikisanyinə

¹ Ma Yeesu, asəkə vəranə ɲga Bayitilaama anə hanyinə ɲga Yahudiya pwayi ənji tə ci, agi zamana ɲga ɲwanjwə *Hirudusə. Ma daba'əkii, wata ənjitə shii agyanə tikisanyinə a ma'ya da tsaanjwə, təya dzə aa Urusaliima. ² Mbu'unatii, təya ləgwa, əŋki tii, “Miinə uuzəətə pwayi ənji kaa ca ndzaa ka ɲwanjwə ɲga Yahudiina? Kə nee inə ka tikisaakii, makə lə'yagi ki da tsaanjwə. Ka paslənə tə ci shiinə.” *

³ Makə fii ɲwanjwə Hirudusə wabəətsa, kə ma'i hanjkalakii ka shanjə. Ha'ə nə patənə ɲga ənji əsə asəkə vəranə ɲga Urusaliima. ⁴ Wata ca 'waa'watə patənə ɲga matakəɲwanyinə ɲga limanyinə da *maliminə ɲga bariya, ca ləgwa ka tii, əŋki ci, “Da sanjə ci ənjə a poo tə *Matadəkii ɲga Əntanfwa?†” ⁵ Təya ba ka ci, “Asəkə vəranə ɲga Bayitilaama, anə hanyinə ɲga Yahudiya nə ənjə a poo tə ci. Acii wiinə sətə nyaahə *anabi:

⁶ “Ya'ə Bayitilaama, anə hanyinə ɲga Yahudiya, ‡ rəɲwə nə hə agi vəranə ɲga Yahudiya ətə palee də məghərəvənə, acii asəkəku nə matakəɲwanə a shigi. Ci na ndzaa ka magəra ɲga ənji ɲga Əntanfə, ənji *Isərayiila.’ ”

⁷ Wata Hirudusə a 'wa tə ənjitə shi da tsaanjwə, kaa ca dfa mətərəkina da tii yadə shiinə ɲga ənja. Ca ləgwatə a matii taa ka ɲgutə saa'i dfanə lə'yagi tikisakii. ⁸ Wata ca sləkee ka tii aa Bayitilaama, ca ba ka tii, “Dəmə ka nəəhətə uuzənəkii. Madə kə lapaa unə tə ci, shoomə ka bapaanə ka nyi, nyi maa, kaa nya dzə ka paslənə tə ci.”

⁹⁻¹⁰ Ma daba'ə wabəənatii da ɲwanjwa, wata təya madə, təya palə. Ma təya palə, təya ənə ka neenə ka tikisatə nee tii da tsaanjwə. Makə ənyi tii ka neenə ka tikisakii, kə dīi tii maɲushinə ka shanjə. Tikisakii a dzə də ta ka tii kəɲwanə, ha'ə shi tikisakii ka kəɲaanənə daganə hatə dīi uuzənəkii davə. ¹¹ Təya dzəgərə aasii, təya lapaa tə uuzənəkii tii da məcikii Mariyaama, təya gərə'waanə ka paslənə tə ci. Ma daba'əkii, təya pəərəgi mbuurənyinatii, təya ɲgyaaragi kanyeera da urədyə ɲga dəzənə da əndə'i tsarə ɲga urədyə ətə ci ənjə a 'wa miira, təya vii ka ci. ¹² Ma daba'əkii, makə kə bii Əntanfə ka tii agi səniinə oo'i, ga təya ənə aa ha Hirudusə, wata təya ənə satii aa hatii aa vərə ka əndə'i rəgwa pamə.

Huyinə aanə hanyinə ɲga Misəra

¹³ Makə pyalə ənjitə shi da tsaanjwə satii, wata malaa'ika ɲga Slandanə a shigi ka Yusufu agi səniinə, ca ba ka ci, “Ma Hirudusə, kadə nii kəya alə uuzəətsə kaa ca bələgi. Acii ha'ə, madətə, ha ɲgərə tə tii da məcikii, una palə aanə hanyinə ɲga

‡ **1:21** 1.21 Ma Yeesu də uuratii, makə bana, luupaanə ɲga Slandanə tə ənja. **1:21** 1.21: Jab. 130.7; Mat. 1.25; Luka 1.31; Slənə 4.12. **1:23** 1.23: Isaa. 7.14. **1:25** 1.25: 1.21. * **2:2** 2.2 Luka 2.4-7; ɲwanjwə ɲga Yahudiina: Mat. 27.11. † **2:4** 2.4 Waatoo: Aləmasiihu ‡ **2:6** 2.6 Mika 5.1da 2 Sam. 5.2; Yooh. 7.42.

Misæra, una ndzaa davê see mada bii nyi ka hê dzëginê davê.” ¹⁴ Makê fii Yusufu ha'ê, wata ca madêtê, ca ngêrê tê uuzêtê tii da mæcikii davêdê, ca huyi dê tii aanê hanyinê nga Misæra. ¹⁵ Ca ndzaa davê see dê makê êntêgi Hirudusê. Ma dîi êtsê ha'ê, ka mbu'utêginê dê sêtê bii Slandanê da ma anabi oo'i: “Kê 'wagi nyi uuzênaaki anê hanyinê nga Misæra.”

Bêlê uuji manjeevênê

¹⁶ Makê paaratêgi Hirudusê oo'i, kê ha'uunê ênjitê shi da tsaanjwê ka ci, kê bêzhi sêkêkii ka shanjê. Ca slêkee ka ênjê a bêlêgi patênê nga uuji nguyirênê asêkê vêranê nga Bayitilaama da sêtê gøjutêgi dê ki patê, ndzanênê ka kura poonê ka dzônê ka fêzê bêra'i, makê sêtê baanya ci, ndzanênê ka saa'itê lëguyi ci ama ênjitê shi da tsaanjwê, waatoo, saa'itê 'watêgi tikisakii lë'yaginê. ¹⁷ Dê ha'ê ndzaa ka tantanyinê nê sêtê bii anabi Irimiya. Ma bii ca:

¹⁸ “Kê fii ênji bwaya uura asêkê vêranê nga Rama, uura nga bwaya tuunê da mabêtêsêka. Rahila ca tuu atsa manjeevênatê. Kê tøkuree ênji ka puutêpaanê tê ki, acii kê mêtêgi manjeevênatê.”

Ënyanê anê hanyinê nga Misæra

¹⁹ Daba'ê makê êntêgi Hirudusê, wata kê shigi malaa'ika nga Slandanê ka Yusufu agi sêniinê, ci anê hanyinê nga Misæra, ²⁰ ca ba ka ci, “Madêtê, ha ngêrê uuzêtsê tii da mæcikii, kaa ha ênê aanê hanyinê nga Isêrayiila. Acii, ma ênjitê ali rëgwa nga bêlêgi uuzêtsa, kê mêtêgi tii.”

²¹ Makê fii Yusufu ha'ê, wata ca madêtê, ca ngêrê uuzêtê da mæcikii, tËya ênê aanê hanyinê nga Isêrayiila. ²² Amma, makê fii Yusufu oo'i, Arêkilayasê ngirê dëgêlê nga dîi, waatoo, nga Hirudusê, kaa ca ndzaa ka njwanjwê nga Yahudiya, kê ngwali ci ka ênê nê aa dêvê. Êntanjfê a ênê ka banê ka ci agi sêniinê tê sêtê d'anêkii. Wata ca dzê saakii aanê hanyinê nga Galili, ²³ ca dzê ka ndzaanê asêkê vêranê nga Nazaratu. Dê ha'ê dîi ka tantanyinê nê sêtê bii anabinyinê agyanê Alêmasiihu oo'i: “Ka 'wanê nê ênji tê ci êndê Nazaratu.”

3

Waazanê nga Yoohana êndê dfa bapêtisêma

(Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18; Yooh. 1.19-28)

¹ Ma daba'ê fêzënyinê, kê gi Yoohana êndê dfa bapêtisêma ka waazanê aagi bilinê nga Yahudiya. ² Ca ba, “Uneemê ka dfa 'waslyakêênê, una baanê ka Êntanjfê, acii kêdêhê nê ci ka dfa njwanjuunaakii.” ³ Ma Yoohana, ci nê êndêtê shi *anabi Isaaya a wabi agyanêkii, banê tuu'ina:

“Wiitê êndê ca kaala agi bilinê, ênji ci: 'Hadatêgimê dê rëgwa ka Slandana, kênjëemê ka ci ka rëgwa.’ ”

⁴ Ma Yoohana, dê shinjkinê nga ngyalooba dîi ênji kêjeerênaakii. Ca êgêgi njukii dê gyara nga kuvê'unê. Ayiwa da moozêna nji zêmaakii. ⁵ Kê giigi ênji aabiikii daga dê Urusaliima da anê patênê nga hanyinê nga Yahudiya da patênê nga hanyinê êtê ama gêrê nga Urêdunê. ⁶ TËya baabagi 'waslyakêênatîi, ca dfa ka tii bapêtisêma asêkê gêrê nga Urêdunê.

⁷ Makê nee Yoohana ka *Farisanyinê da *Sadukiinê lanjê tËya shi aabiikii, kaa ca dfa ka tii bapêtisêma, ca ba ka tii, “Unê rêhunynê, goona sêkêpaanê ka banê oo'i, ka

mbərədfənə nuunə acii mabətəsəkə nga Əntanƒə ətə na shi. * ⁸ Amma, ma ɗanuuna, slənəmə sətə ca ɓaarii oo'i, kə baa unə ka Əntanƒə. ⁹ Goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədfənə nuunə, acii ɗii Ibərahiima ka dzədzəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Əntanƒə, ka mbeenə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə nga Ibərahiima! ¹⁰ Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa ngutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə nga'ə, ka cisləginə nə ənja, ənjə a kagərə aagi gunə. ¹¹ Ma nya, də ma'inə cii kya ɗa koonə bapətisəma ka ɓaariinə oo'i, kə baa unə ka Əntanƒə. Amma, ma əndətə na uugya ɓa'ə ka shinə, də Malaaba Ma'yanə da gunə nii kəya ɗa koonə bapətisəma. Duunuunaakii palee ka naaki. Mambu'umə nyi ɓahə nya kərə ɓibinaakii. ¹² Tə'i ɗəvə ɓə'unaakii nga ɓə'ugi də səkəŋwa. Ka fəɗənə nə ci səkəŋwaakii, ca əjigərə aa əjimə. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə ci, ca pukəgərə aagi gunə ətə pooshi ka əntənə.”

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mar. 1.9-11; Luka 3.21-22)

¹³ Wata Yeesu a maɗə də Galili, ca dzə aa gəərə Urədunə, kaa Yoohana a ɗa ka ci bapətisəma. ¹⁴ Amma Yoohana a ɗa gazhi'waanə nga tənəpaanə tə ci, ca ɓa ka ci: “Ma ɗəbee, hə nə ɗa ka nyi bapətisəma. Amma wahənə kə shi aabiiki əsə!” ¹⁵ Amma Yeesu a ɓa ka ci, “Luvvə sətə bii nyi ka hə. Acii də ha'ə ɗatənaaŋwə patənə nga sətə ca kaɗeesəkə ka Əntanƒə.” Wata Yoohana a luvvə. ¹⁶ Makə uugi ənji ɗa bapətisəma ka Yeesu, pii ca gimagi agi ma'inə. Wata səkəntanƒə a wunəgi ka ci, ca nee ka Ma'yanə nga Əntanƒə ca jima aanəkii makə kurekuta. † ¹⁷ Wata ənjə a fa wabənə dadagyə ca ɓa, “Waatsə Uzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uufagi səkəki.”

4

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu*

(Mar. 1.12-13; Luka 4.1-13)

¹ Makə uugi ənji ɗa bapətisəma ka Yeesu, wata Malaaba Ma'yanə a ngərə tə ci, ca kərəgərə aagi bilinə, kaa Seetanə a təbətə tə ci. ² Makə baa ci ənfwadə pu'unə da uusəra ənfwadə pu'unə yadə zəmə amakii, kə ɗii maɗəfənə tə ci. ³ Wata Seetanə a dzə aabiikii, əŋki ci ka ci, “Makə ɗii ci *Uzənə nga Əntanƒə nə hə, ɓawə ka faariitsa təya zə'ugi ka zəma.” ⁴ Amma Yeesu a ɓa ka ci, “Tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Əntaa də zəmə daanəkii mbədfənə ənda, amma ka mbədfənə nə əndə də taa ngutə wabənə ətə ca shigi da ma Əntanƒə.' ”

⁵ Ma daba'əkii, Seetanə a ngərə tə ci, ca kərə aa Urusaliima, waatoo malaaba maɗuunə vəranə, ca kəŋee ka ci ka makidakidəŋənə nga maɗuunə kuvə nga Əntanƒə, ⁶ əŋki ci ka ci, “Makə ɗii ci, Uzənə nga Əntanƒə nə hə tanyi, ləɗəgərə aa panə, acii tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Ka banə nə Əntanƒə ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə, təya kətsa'utə tə hə də ciinətii, acii ga ha ɗəgəgi taa səɗəku anə faara.' ” ⁷ Yeesu a ɓa ka ci, “Tə'i manaahəkii əsə tuu'ina, 'Ga ha təkə tə Əntanƒə Slandanəku.' ”

⁸ Wata Seetanə a ənə ka ngərənə tə ci, ca kərə aagyanə magərə giŋwə ka shaŋə, ca ɓaarii ka ci hanyinə nga duuniya patə da gənatə asəkəkii, ⁹ ca ɓa ka ci, “Ma ətsə patə, ka viinə nə nyi ka hə, maɗa kə gərə'waanə hə ka paslənə tə nyi.” ¹⁰ Wata Yeesu a ɓa ka Seetanə, əŋki ci, “Dzəgi gadəvə Seetanə! Tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Ka

* **3:7** 3.7 rəhunyinə: 12.34; 23.33; mabətəsəkə: 24.15-25,37-39. **3:9** 3.9 Luka 1.54-55; Yooh. 8.39; Rooma 2.28-29; 4.12. **3:10** 3.10 7.19. **3:11** 3.11 Luka 3.16. **3:12** 3.12 Irim. 13.24; Mat. 13.30. **3:15** 3.15 5.17; 28.19. † **3:16** 3.16 səkəntanƒə a wunəgi: Isaa. 63.19; Əzaki. 1.1-3; Yooh. 1.51; Slənə 7.56. **3:17** 3.17 Isaa. 42.1; Jab. 2.7; Mat. 12.18; 17.5. **4:1** 4.1 Ibər. 2.18; 4.15. **4:2** 4.2 Shig. 34.28; Mat. 6.16-17. **4:4** 4.4 Dzək. 8.3. **4:6** 4.6 Jab. 91.11-12. **4:7** 4.7 Dzək. 6.16. **4:8** 4.8 5.1.

Əntaŋfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə.' " 11 Makə fii Seetanə ha'ə, wata ca bwasee ka Yeesu. Ma daaba'əkii, malaa'ikanyinə a dzə ka tsakənə tə Yeesu.

*'Watəginə ŋga slənə ŋga Yeesu anə hanyinə ŋga Galili
(Mar. 1.14-15; Luka 4.14-15)*

12 Kə fii Yeesu oo'i, kə kəsəgərə ənji tə Yoohana aa furəshina. Makə fii ci ha'ə, ca madə, ca palə aanə hanyinə ŋga Galili. 13 Paa ci kəŋaanə də Nazaratu, amma ca palə aa Kafarənahumə, ca ndzaanə davə. Ma Kafarənahumə, əndə'i vəranə ama uunəvə ŋga Galili, anə hanyinə ŋga Zabuloonə da Nafətəlima. 14 Ma d'ii ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə wabi anabi Isaaya ətə bii ci,

15 "Ma ənjitə agyanə hanyinə ŋga Zabuloonə da ŋga Nafətəlima, a rəgwa uunəva, a taŋəgi Urədunə, hanyinə ŋga məshipətə ənja, waatoo Galili,

16 agi təkunə nə tii.

Ka neenə nə tii ka bərənə ka shaŋə. Ma ənjitə ndzaanə agi təkunə ŋga wa, ka bərəginə nə bərənəkii ka tii."

17 Ndzaŋənə ka saa'ikii, 'watəgi Yeesu waazanə, ca dzə də banə: "Uneemə ka d'a 'waslyakəənə, una baanə ka Əntaŋfə, acii kədəhə nə ci ka d'a ŋwanjuunaakii."

*'Wanə ŋga Yeesu tə ənji təəmənə ənfwadə
(Mar. 1.16-20; Luka 5.1-11)*

18 Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə ŋga Galili, kə lapaa ci ənji bəra'i, təya təəmə. Ndzəkəŋushi'inə nə tii, waatoo, Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita tii da Andərawəsə ndzəkəŋuci. Ma təya, təəmənə nə slənətii. 19 Yeesu a ba ka tii, "Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci ənjə a d'a slənə ŋga təəmə ənja." 20 Pii wata təya bwasee ka slaadətii, təya palə atsakii.

21 Yeesu a dzə aakəŋwa, ca lapaa tə hara ndzəkəŋushi'inə bəra'i əsə, Yakubu da Yoohana, manjeevənə ŋga Zabadiya. Asəkə kumbawalətii nə tii da i dəsənətii Zabadiya, təya had'a də slaadətii. Yeesu a 'wa tə tii. 22 Pii wata təya bwasee ka dəsənətii da kumbawala, təya palə atsakii.

*Dzəgunənə ŋga Yeesu da mbəfəpaanaakii də ənja
(Luka 6.17-19)*

23 Kə wiigi'i Yeesu taa dama patə anə hanyinə ŋga Galili, ca dzə də dzəgunənə ka ənji asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Njuni Habara agyanə *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə, ca mbəfəpaa də taa ŋgutə tsarə ŋga bwaneanyinə. 24 Kə huwugi habaraakii taa dama patə anə hanyinə ŋga Siriya. Wata ənjə a kyaara ka ci patənə ŋga ənjitə da bwaneanyinə kama kama ashitii, waatoo ənji ginaaji, da ənji ma'idə'ida, da mabiiyi ənja. Ca mbəfəpaa də tii patə. 25 Dabaala laŋə nyi'u tə ci anə hanyinə ŋga Galili. Kə shi hara ənji daga anə hanyinə ŋga Dikapooli* da ŋga Yahudiya, da asəkə vəranə ŋga Urusaliima, ha'ə da ataŋəgi gərə ŋga Urədunə, təya nə'u tə ci.

5

*Waazanə ŋga Yeesu anə d'angəra
(Luka 6.20-23)*

4:10 4.10 Dzək. 6.13; 5.9. 4:12 4.12 14.3. 4:13 4.13 Yooh. 2.12. 4:14 4.14-16 Isaa. 8.23-9.1. 4:16 4.16
Luka 1.79. 4:17 4.17 3.2; 4.23; 6.10; 10.7. 4:20 4.20-22 8.21-22. 4:23 4.23 9.35; 4.17. * 4:25 4.25 Ma
Dikapooli, makə bana, Vəranənyinə pu'u.

¹ Makə nee Yeesu ka dabaala laŋə, wata ca ndərəgi aanə dʒaŋgəra, ca ndzaanə dasə. Lyawarənaakii a əntsahə aabiikii. ² Ca 'watəgi dzəgunənə ka tii, əŋki ci,
³ "Tə'i barəkaanə ashii ənjitə shii oo'i, tyalakinə nə tii akəŋwacii Əntaŋfə. Ma təya, ka tii də ŋwanuunə ŋga dagyə.
⁴ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ka mabətəsəka, acii ka puutəpaanə nə Əntaŋfə tə tii.
⁵ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə banee ka nətii akəŋwacii ənja, acii tii na upaa sətə bii Əntaŋfə viinə.
⁶ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca moo ka shaŋə tə slənə sətə ci Əntaŋfə a moo ənjə a slənə. Acii ma təya, ka viinə nə Əntaŋfə ka tii baawəda ŋga da slənəkii makə sətə mwayi tii.
⁷ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca nəhə təgunuunə ŋga hara ənja. Acii tii maa, ka nəhənə nə Əntaŋfə təgunuunatii.
⁸ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə dīi ədzəmətii malaabakii. Acii kadə nə təya nee ka Əntaŋfə.
⁹ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca slənə sətə ca kira jamənə aahada ənja. Acii ka 'wanə nə Əntaŋfə tə tii manjeevənaakii.
¹⁰ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ci ənjə a cibə də tii putə ŋga slənə sətə ci Əntaŋfə a moo. Acii ka tii də ŋwanuunə ŋga dagyə.
¹¹ Tə'i barəkaanə ashuunə, mada dzaanii ənji tuunə, ənjə a cibə duunə, ənjə a jaarakə kama kama aashuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. ¹² Damə maŋushinə ka shaŋə, acii tə'i maduunə shikwa goonə kidə dagyə. Ha'ə makə ətsə nji ənjə a cibə də anabinyinə ŋga ŋukə."

Makə zhatanə da bərənə nə ndzaanə ŋga ənji nə'unə (Mar. 9.50; Luka 14.34-35)

¹³ "Ma una, makə zhatanə nuunə ka patənə ŋga ənji shiŋkinə. Amma, mada kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Pooshi nafaakii ma'ə, madaamə pukəginə aa panə, ənjə a wiigi anəkii də səfa.

¹⁴ "Ma una, unə nə bərənə ka *duuniya. Ma vərəatə ghənyi ənji anə dʒaŋgəra, pooshi ka umbənə shaŋə. ¹⁵ Pooshi əndə ca təzəvə gunə ka garəkuwa, ca umbətə də kəŋwa. Amma ka madzəgamə ha dzakəpaanəkii, hatə ca bərə taa dama patə asəkə ya. ¹⁶ Ha'ə makə ətsə əsə, wa bərənə goonə a bərə taa ka wu patə, kaa təya shii nee ka ŋunyi slənə goonə, təya dəla də Dəsənuunə ətə dadagyə.

*Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə *bariya*

¹⁷ "Goonə nəhə noonə makə ma shinaaki, ka uulagi bariya ŋga Muusa da dzəgunənə ŋga anabinyinə shi nyi. Aa'a, poosha. Mashimə nyi ka uulaginə. Ma shi nyi, ka mbu'utəginə də dzəgunənatii, kaa ca ndzaa tantanyinə. ¹⁸ Tantanyinə cii kya ba koonə: taa uushi pirihi gi'u, pooshi ka dzəginə agi bariya ca'ə ka saa'itə nə duuniya a uudə, see mada mbu'utəgi Əntaŋfə də aniyaakii patə. ¹⁹ Acii ha'ə, taa wu

5:1 5.1-7.29 Luka 6.20-49. **5:1** 5.1 4.8; 14.23; 15.29; 17.1; 28.16. **5:3** 5.3 Isaa. 57.15; 61.1. **5:4** 5.4 Jab. 126.5. **5:5** 5.5 Jab. 37.11. **5:7** 5.7 18.33; Yak. 2.13. **5:8** 5.8 Jab. 24.3-5. **5:9** 5.9 Ibər. 12.14. **5:10** 5.10 1 Piita 3.14. **5:11** 5.11 10.22; Luka 6.22. **5:12** 5.12 2 Haba. 36.16; Mat. 23.30; Luka 6.23; Slənə 7.52; Ibər. 11.32-38; Yak.5.10. **5:13** 5.13 Mar. 9.50. **5:15** 5.15 Mar. 4.21; Luka 8.16. **5:16** 5.16 Af. 5.8; Fil. 2.15; 1 Piita 2.12. **5:17** 5.17 3.15; 7.12; 22.40; Rooma 3.31. **5:18** 5.18-19 Yak. 2.10.

bwasee ka nɔ'u bariya taa ɛtɛ palee dɛ uundzuundzuunɛ maa, ha'ɛ ca dzɛgunɛ ka ɛnji kaa tɔya dɛa makɛ naakii ɛsɛ, moodɛba'a ndzaanɛkii agi nwanjuunɛ nɔga dagyɛ. Amma taa wu patɛ nɔ'utɛ makɛ sɛtɛ bii bariya, ca dzɛgunɛ ka ɛnji kaa tɔya nɔ'utɛ makɛ naakii, gawɛ ndzaanɛkii agi nwanjuunɛ nɔga dagyɛ. ²⁰ Acii wanyinɛ ca ba koonɛ: ma slɛnɛ goonɛ ɛtɛ ci ɛntanɔfɛ a moo ɛnjɛ a slɛnɛ, madɛa mapaleemɛ ka slɛnɛ nɔga maliminɛ da ka nɔga *Farisanyinɛ, pooshi unɛ ka upaa dɛmɛgɛrɛnɛ aagi nwanjuunɛ nɔga dagyɛ.”

Dzɛgunɛnɛ nɔga Yeesu agyanɛ bɛzɛ sɛka

²¹ “Kɛ fii unɛ ɛnjɛ a ba ka ɛnji daga nɔkɛ oo'i: ‘Ga ha bɛlɛ hiinɛ. Taa wu bɛli ɛndɛ, ka kɛrɛnɛ nɛ ɛnji tɛ ci aakɛnwacii gɛnwanɛ.’ ²² Amma, ma nya, wanyinɛ ca ba koonɛ: taa wu patɛ bɛzhi sɛkɛ aashi ɛndɛ nɔ'unɛ makɛ ci, ka kɛrɛnɛ nɛ ɛnji tɛ ci aakɛnwacii gɛnwanɛ. Taa wu patɛ dzaanii tɛ ɛndɛ nɔ'unɛ makɛ ci, ɛnki ci ka ci: madɛkɛ ɛnda, ka kɛrɛnɛ nɛ ɛnji tɛ ci aakɛnwacii madiigɛrɛ gayinɛ. Taa wu patɛ ɛsɛ dzaanii tɛ ɛndɛ nɔ'unɛ makɛ ci, ɛnki ci ka ci: maza bɛ ɛnda nɛ hɛ! kɛ dɛi bahɛ kanɛ tɛ ci aagi gunɛ. ²³ Acii ha'ɛ, taa ka ha nɔga dɛa sataka nɛ hɛ ka vii satakaaku ka ɛntanɔfɛ, madɛa kɛ buurɛtɛ hɛ oo'i, kɛ bɛzɛ hɛ ka sɛkɛ nɔga ndzɛkɛnɔ, ²⁴ ma dɛanɛkwa, bwasee ka satakaaku davɛ gatɛ, ha palɛ, ha dzɛ ka naranɛ da ndzɛkɛnɔ zɛku'i, taabu'u nii kwa ɛnɛ ka vii satakaaku ka ɛntanɔfɛ. ²⁵ Madɛa kɛ wulii ɛndɛ tɛ hɛ akɛnwacii gɛnwanɛ, aluu hadatɛginɛ da ci pii pii taabu'u mbu'unuunɛ aakɛnwacii gɛnwanɛ. Acii madɛa kɛ mbu'yuunɛ aakɛnwacii gɛnwanɛ, ka viinɛ nɛ ci tɛ hɛ aacii ɛndɛ la gɛnwanɛ, ɛndɛ la gɛnwanɛkii a vii tɛ hɛ aacii soojiinɛ, tɔya dzɛ ka pa'ɛginɛ tɛ hɛ a furɛshina. ²⁶ Tantanyinɛ cii kya ba ka hɛ: davɛ ndzaanɛku, paa hɛ ka gimaginɛ, sɛe madɛa ki'igi hɛ patɛnɛ nɔga kwabatɛ lii ɛnji ka hɛ.”

Dzɛgunɛnɛ nɔga Yeesu agyanɛ alɛhiinɛ

²⁷ “Kɛ fii unɛ ɛnjɛ a ba ‘Ga ha alɛhiinɛ’. ²⁸ Amma, ma nya, wanyinɛ ca ba koonɛ: taa wu ca tsaamɛ minɛ ɛtɛ ɛntaa naakii nɔga mwamwa'inɛ, kɛ baa ci dɛ ki ɛtsɛ asɛkɛ ɛdzɛmɛkii. ²⁹ Acii ha'ɛ, madɛa ginɛku nɔga ciizɛmanɛ ca kavɛ tɛ hɛ ka dɛa 'waslyakɛnɛ, hurɛ'yagi, ha kagi. Gɛdɛ ɛndɛ'i purɛnɛnɛ nɔga shishinɛku ɛtee hɛ, acii kagɛrɛnɛ tɛ patɛnɛkii aagi gunɛ. ³⁰ Madɛa ciizɛmaku ca kavɛ tɛ hɛ ka dɛa 'waslyakɛnɛ, lagi, ha kagi. Gɛdɛ ɛndɛ'i purɛnɛnɛ nɔga shishinɛku ɛtee hɛ, acii kagɛrɛnɛ tɛ patɛnɛkii aagi gunɛ.”

Dzɛgunɛnɛ nɔga Yeesu agyanɛ lakɛgi minɛ

(Mat. 19.9; Mar. 10.11-12; Luka 16.18)

³¹ “Agi banɛ nɛ ɛnji daga nɔkɛ, ‘Taa wu lakɛgi minaakii, wa ca vii ka ki manaahɛ lɛkalɛkatɛ nɔga kaginɛ dɛ ki.’ ³² Amma, ma nyi, wanyinɛ ka banɛ koonɛ: taa wu lakɛgi minaakii, madɛa ɛntaa agyanɛ alɛhiinɛ, kɛ kavɛ ci tɛ ki ka alɛhiinɛ ɛtsa, madɛa kɛ nɔgirɛ ki ɛndɛ'i nɔgura. Ma nɔgurɛtɛ nɔgirɛ tɛ ki ɛsɛ, kɛ ali ci hiinɛ ɛtsa.”

Dzɛgunɛnɛ nɔga Yeesu agyanɛ jidɛnɛ

³³ “Kɛ fii unɛ ɛsɛ ɛnjɛ a ba ka ɛnji daga nɔkɛ oo'i, ‘Ga ha ɛbipaa alɛkawalaaku. Amma dɛawɛ sɛtɛ dɛi hɛ alɛkawalɛ akɛnwacii Slandanɛku nɔga dɛanɛ’. ³⁴ Amma, ma nyi, wanyinɛ ca ba koonɛ, goona 'wa lɛmɛ nɔga Slandanɛ shanɛ, una dɛa alɛkawala. Goona jidɛ dɛ dadagyɛ, acii ci nɛ dɛgɛlɛ *nwanjuunɛ nɔga ɛntanɔfɛ. ³⁵ Taa dɛ hanyinɛ ɛsɛ, goona jidɛ, acii ci nɛ ha nɔga ɛji sɛdɛkii. Taa dɛ Urusaliima ɛsɛ, goona jidɛ, acii vɛranɛ nɔga ɛntanɔfɛ ɛtsa. Ci nɛ maduunɛ Nwanɔwa. ³⁶ Goona jidɛ taa dɛ

5:21 5.21 Shig. 20.13; Leew. 24.17. 5:22 5.22 1 Yooh. 3.15. 5:24 5.24 6.14-15. 5:25 5.25-26 Luka 12.58-59. 5:26 5.26 18.34. 5:27 5.27 Shig. 20.14. 5:28 5.28 Ayb. 31.1; 2 Piita 2.14. 5:29 5.29-30 18.8-9; Mar. 9.43-47. 5:31 5.31 Dzɛk. 24.1; Mat. 19.7; Mar. 10.3-4. 5:32 5.32 19.9; Mar. 10.11-12; 1 Koor. 7.10-11. 5:33 5.33-37 23.16-22; Yak. 5.12. 5:33 5.33 Leew. 19.12; Baan. 30.3. 5:34 5.34-35 Isaa. 66.1; Slɛnɛ 7.49. 5:35 5.35 Jab. 48.3.

nuunə əsə, acii pooshi unə ka mbee ka dəvətə tafa shiŋkinə rəŋwə ŋga ənduufa taa əndə dəŋwa. ³⁷ Ma dānuuna, bamə 'awa' taa 'aa'aa'ə' tanə. Tafa mi shigi da moonə ma'ə, daciai *Seetanə shigi."

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə ki'itənə
(Luka 6.29-30)

³⁸ "Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, 'Madfa kə jikwagi əndə'i əndə ginə ŋga əndə'i ənda, ginəkii jikwaginə ənji naakii əsə. Madfa kə kuriŋagi əndə'i əndə linyinə ŋga əndə'i ənda, linyinəkii kuriŋaginə ənji naakii əsə'. ³⁹ Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: madfa kə bəzee əndə'i əndə ka səkəku, ga ha ki'i naaku. Madfa kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku ŋga ciizəmanə, zhi'wee ka ci ka hwahwaamə ŋga madzəna əsə. ⁴⁰ Madfa kə kirə əndə tə hə aakəŋwacii gəŋwanə, kaa ca shii ləwutə də kəjeerənaaku, bwasee ka ci, ca ŋgərə baləwaaku əsə. ⁴¹ Madfa kə kavə əndə'i əndə tə hə tyasə ka kərə ka ci əndə'i uushi ŋga kiloomeeta rəŋwə, kərəwə ka ci ŋga kiloomeeta bəra'i. ⁴² Madfa kə kədii əndə uushi aciiku, vii ka ci səkii. Madfa kə shi əndə aabiiku ka ndzəma, ndzəmuu ka ci."

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə uudənə tə ənji daawaanə
(Luka 6.27-28,32-36)

⁴³ "Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, 'Uuduu tə əndətə abiiku, ha kaaree ka ənji daawaanaaku'. ⁴⁴ Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: uudəmə tə ənjitə ca ka koonə daawaanə, una dfa də'wa ka ənjitə ca cibə duunə. * ⁴⁵ Madfa kə dīi unə ha'ə, ka ndzaanə nuunə ka manjeevənə ŋga Dəsənuunə dadagyə. Acii ma dātə ci uusəraakii, kaa ca bərə ka bwaya ənji da ŋunyi ənji patə ka ciinə rəŋwə. Ca ndzəmə vənə ka ənjitə ca slənə bwaya slənə da ənjitə ca slənə ŋunyi slənə patə. ⁴⁶ Madfa wata tə ənjitə ca uudə tuunə cuuna uudə tanə, pooshi unə ka upaa shikwa dadagyə. Taa ənji luu tsəkə maa, agi dfanə nə tii ha'ə makə ətsa. ⁴⁷ Madfa wata ka guviinuunə cuuna wabə, pooshi unə slənyi uushi palee ka ŋga hara ənji, acii taa ənjitə mashiimə tə Əntanfə maa, agi dfanə nə tii ha'ə makə ətsa. ⁴⁸ See a ndzaa unə ka ənjitə yadə idəpaa uushi ashitii, makə sətə dīi Dəsənuunə ətə dadagyə yadə idəpaa uushi ashikii."

6

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə vii sataka

¹ "Ŋgərəmə hankala! Ma una slənə sətə ci Əntanfə a moo, goona dfa kaa ənjə a shii neenə. Madfa ha'ə cuuna dfa, pooshi unə ka upaa shikwa acii Dəsənuunə dadagyə.

² Acii ha'ə, ma ha vii uushi ka əndə kədiinə, ga ha baarəgi paŋgəraŋə kaa ənjə a shii neenə. Acii tə'i hara ənji ca dfa ha'ə makə ətsə asəkə kuvə də'wanyinə da anə rəgwanyinə, kaa ənjə a shii dələnə də tii. Ma təya, də bəra'i asəkətii ci təya kərə ka Əntanfə. Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənjitsa, kə uugi shikwatii, pooshi ma'ə aakəŋwa. ³ Amma, ma ha vii sataka ka əndə kədiinə, vii ka ci ka rəgwatə taa ŋunyi guvaku, pa ca shii. ⁴ Maa kə dīi hə ha'ə, ka ndzaanə nə satakaaku ma'umbəkii. Ma Duu ətə ca nee ka ma'umbə uushi əsə, ci na vii ka hə shikwa."

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə dfa də'wa
(Luka 11.2-4)

⁵ "Ma una dfa də'wa, goona dfa makə ŋga ənjitə ca kərə ka Əntanfə də bəra'i asəkətii. Acii ma təya, parakə kadeesəkə ka tii nə madətənə ahada ənja, təya dfa də'wa asəkə *kuvə də'wanyinə da ka mətikətikənə ŋga rəgwa, kaa ənjə a shii neenə

5:37 5.37 2 Koor. 1.17-19. **5:38** 5.38 Shig. 21.24. **5:39** 5.39 Rooma 12.17. **5:40** 5.40 1 Koor. 6.7; Ibər. 10.34. **5:43** 5.43 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Mar. 12.31; Luka 10.27. * **5:44** 5.44 Shig. 23.4-5; Rooma 12.20; 1 Piita 2.20-23; də'wa: Luka 6.28; 23.34; Slənə 7.60; Rooma 12.14; 1 Koor. 4.12; 1 Piita 3.9. **5:45** 5.45 Af. 5.1. **5:48** 5.48 Leew. 19.2. **6:1** 6.1 23.5.

ka tii. Tantanyinè cii kya ba koonè, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəŋwa. ⁶ Amma, ma ha ɗa də'wa, dzəgərə aa kumu, ha pa'aanə makuvə ka naaku na, ha ɗa də'wa ka Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, agi neenə nə ci ka sətə cii kwa ɗa ma'umbeekii, ci na vii ka hə shikwa.

⁷ “Ma una ɗa də'wa, goona siiyiitəgi də wabənə ətə pooshi nafakii, makə sətə ci ənjitə mashiimə tə Əntanƴə a ɗa. Ma nə tii ka nəhəna, ka fanə nə Əntanƴə tə tii putə ŋga magərə də'watii. ⁸ Goona ɗa makə natii. Acii kə shii Dəsənuunə sətə cuuna moo kədiinə, unə ma'ə makədiimə aciikii. ⁹ Wiinə makə sətə ɗanuunə də'wa:

“Ya'ə Dəsəniinə ətə dagyə,
ɗawə ka taa wu patə a ɗəla də ləməku.

¹⁰ Dawə ŋwanjuunaaku taa da patə.

Wa ənɟə a ɗa sətə cii kwa moo ganə a duuniya
makə sətə ci ənɟə a ɗa gatə dagyə.

¹¹ Ndiin keənə zəmə ŋga ka də uusəra ənshinə,

¹² ha tifyagi keənə 'waslyakəənə geənə,
makə sətə ciina tyaafagi ka ənɟi ɗaada keənə 'waslyakəənə.

¹³ Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə,
amma luupaa tiinə acii *Seetanə.

[Acii naaku nə ŋwanjuunə da baawəɗa da ɗuunuunə
ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.]’

¹⁴ “Maɗa kə tifyagyuunə ka ənɟi ɗaada koonə 'waslyakəənə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, ka tifyaginə nə ci koonə noonə 'waslyakəənə əsə. ¹⁵ Amma, maɗa pooshi unə tifyagi ka hara ənɟi 'waslyakəənətii, yoo, pooshi Dəsənuunə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə suumaya

¹⁶ “Ma unə agi ɗa suumaya, goona bəzee ka ginuunə makə ŋga ənɟitə ca kərə ka Əntanƴə də bəra'i asəkətii. Ka ɗatənə nə tii də natii nə rəgufibə, kaa ənɟə a shii neenə oo'i, agi ɗa suumaya nə tii. Tantanyinè cii kya ba koonə, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəŋwa. ¹⁷ Amma, ma ha ɗa suumaya, yibəgi ginəku, ha bəzəpaa nəku də maara, ha haɗatəgi də shiŋkinaaku ŋga'ə. ¹⁸ Maa kə ɗii hə ha'ə, pooshi hara ənɟi ka shiinə oo'i, agi ɗa suumaya nə hə, maɗaamə Duu ətə pooshi ənɟi ka neenə. Ma ca, ci ca nee ka ma'umbee uushi, ka viinə nə ci ka hə shikwa.”

Tsəkə gəna asii dagyə

(Luka 12.33-34)

¹⁹ “Goonə dzatə də gəna ka noonə nə ganə a duuniya. Ma a duuniya, ka saaweenə nə məbərə da magənaza, taa mahiirənə əsə, təya hərəma. ²⁰ Amma tsəkəmə gəna goonə gatə dagyə, hatə pooshi məbərə da magənaza ka saaweenə, pooshi mahiirənə ka hərəmanə əsə. ²¹ Acii ma hatə ɗii gənaaku, ɗavə ndzaanə nəku sliŋə.”

Ndzaanə ŋga ginə makə garəkuwa

(Luka 11.34-36)

²² “Ma ginə, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Maɗa jamə nə ginəku, agi məbərəha nə hə ətsa. ²³ Amma maɗa pooshi ginəku ndaŋə ndaŋə, agi təkunə nə hə ətsa. Acii ha'ə, maɗa ma bərəətə ashiku, wata təkunə tanə, iitə saŋə ndzaanəkii də təkū təkūna?”

6:8 6.8 6.32; Luka 12.30. **6:9** 6.9 Əzaki. 36.23. **6:10** 6.10 4.17; 7.21; 12.50; 18.14; 21.31; 26.39-42; Mar. 3.35; 14.36; Luka 22.42; Yooh. 4.34; 6.38-40; Slənə 21.14. **6:11** 6.11 6.24-34. **6:12** 6.12 6.15. **6:13** 6.13 10.16-25; 24.3-28; Yak. 1.12-15; Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3; 2 Tim. 4.18. **6:14** 6.14-15 5.24; Luka 6.37; Af. 4.32. **6:15** 6.15 18.35. **6:16** 6.16-17 Isaa. 58.5; Mat. 4.2; 9.14-15; 17.21; Mar. 2.18; 9.29; Luka 2.37; 4.2; 5.33; 18.12; Slənə 13.2-3; 14.23; 2 Koor. 6.5; 11.27. **6:19** 6.19 Yak. 5.2-3. **6:20** 6.20 19.21; Mar. 10.21; Luka 12.33.

Paslənə tə Əntañfə taa tə gəna
(Luka 16.13; 12.22-31)

²⁴ “Pooshi mava ca mbee ka slənətənə ka slanjiinə bəra'i. Ka kaareenə nə ci ka əndə'i əndə, ca uudə tə əndə'i ənda. Ka gədeenə nə ci ka əndə'i əndə, ca ushapaa tə əndə'i ənda. Pooshi rəgwa nga paslənə tə Əntañfə, unə kə kavə nuunə ka alə gəna.

²⁵ “Aciikii, wanyinə ka banə koonə, goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə taa sətə cuuna sa koonə gərə də əpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkinə əsə, goona buurə. Mapaleemə əpinə ka zəmə də məghərəvənə kwa? Anii mapaleemə shishinə ka kəjeerəna? ²⁶ Tsaaməmə əginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi dəbwatii əsə. Amma Dəsənuunə ətə dadagyə ca adəvə ka tii. Mapaleemuunə ka əginyinə də məghərəvənə kwa? ²⁷ Wu saŋə agyuunə ca mbee ka tsakəvə gərənə nga əpinaakii taa gi'u putə nga buurə uushi'inaakəya? ²⁸ Mi saŋə cuuna buurə haala nga kəjeerəna? Tsaaməmə makə sətə ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka slənənə, pooshi tii ka dətə kəjeerənə ka shishinətii əsə. ²⁹ Amma, wanyinə ka banə koonə: taa ŋwanwə Sulayimaanu da patənə nga məghərəvənaakii maa, makamə ci dagwa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə. ³⁰ Kə kavə Əntañfə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə ənshinə una nee, ma doorə, ənjə a ətsagi. Sakwa unə dii, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa? Una! Gi'u nə gi'inə goonə tə Əntañfə!

³¹ “Aci ha'ə, goona ənvutə noonə nə də buurə sə nga adənə, taa sə nga sanə, taa kəjeerənə. ³² Aci ma uushi'iitə patə, ənjitə mashiimə tə Əntañfə ca ka haŋkalatii davə. Ma Dəsənuunə ətə dadagyə, kə shii ci oo'i, nga'ə koonə nə patənə nga uushi'iitsa. ³³ Amma, ma nga təkəŋwanə, kavəmə nuunə tanə ka ŋwanuunə nga Əntañfə, una da patənə nga sətə mwayi ci. Maa kə dii unə ha'ə, ma hara uushi'iitə patə ma'ə, ka tsakəənənə nə ci koonə. ³⁴ Aci ha'ə, goona buurə uushi'inə nga doorə. Aci ma doorə, tə'i uushi'inə pamə nga buurənə. Wa mabuurənə nga uusəra rəŋwə a ndzaanə anə naakii uura, goona tsəkə aamakii.”

7

Dzəgunənə agyanə lagi gəŋwanə agyanə hara ənja
(Luka 6.37-38,41-42)

¹ “Goonə lagi gəŋwanə agyanə hara ənja, acii ga Əntañfə a lagi gəŋwanə agyanuunə noonə əsə. ² Aci ma ca, ka ləginə nə ci agyanuunə makə sətə lagyuunə agyanə hara ənji noonə. Də kəŋutə gəlātuunə ka ənja, də ci nə ənjə a gəla koonə noonə əsə. ³ Ka mi saŋə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəŋu, ha bwasee ka rintə agiku naakwa? ⁴ Iitə saŋə mbeenəku ka banə ka ndzəkəŋu oo'i: ‘Taku kaa nya ŋgərəgi ka hə kada agiku’, yoo, wahənə da rintə agiku naakwa? ⁵ Hə əndə kərənə ka Əntañfə də bəra'i! Ma d'anəkwa, ŋgərəgi rintətsə agiku zəku'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha ŋgiragi uundzə kada agi ndzəkəŋu.

⁶ “Goonə vii sətə malaabakii ka ədiinə, acii ga təya ənə ka laakətənə tuunə. Goonə kagi gəna goonə akəŋwacii dagəliinə, acii ga təya mama'əgi.”

Kədiimə, aləmə, dzamə makuva
(Luka 11.9-13)

⁷ “Kədiimə, ka viinə nə ənji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ənji koonə makuva. ⁸ Aci taa wu patə kədii, ka viinə nə Əntañfə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka

6:24 6.24-34 6.11. 6:25 6.25 Fil. 4.6; 1 Piita 5.7. 6:26 6.26 10.29-31; Luka 12.6-7. 6:29 6.29 1 Meem. 10.
6:30 6.30-31 14.31. 6:32 6.32 6.8. 6:33 6.33 1 Meem. 3.11-14; Jab. 37.4-5. 6:34 6.34 Shig. 16.4,19-20.
7:1 7.1 Yak. 4.11-12; 1 Koor. 4.5. 7:2 7.2 Mar. 4.24; Rooma 2.1; 14.10-12. 7:7 7.7 Irin. 29.12-14; Mat. 18.19;
21.22; Mar. 11.24; Yooh. 14.13-14; 15.7; 16.24; Yak. 1.5; 1 Yooh. 5.14-15.

wunəginə nə ənji ka əndətə dzii makuvə əsə. ⁹ Nğutə əndə sanə ahadoonə ca nğərə faara, ca vii ka uuzənaakii madfa ləguyi ci buroodya? ¹⁰ Anii ka nğərənə nə ci rəhunə, ca vii ka ci, madfa ləguyi ci hərəfina? Pooshi. ¹¹ Taa unə mənğərəkikinyinə maa, kə shii unə vii nğunyi uushi'inə ka manjeevənə goonə. Sakwa Dəsənuunə ətə dagyə dīi, kə palee ci də vii nğunyi uushi'inə ka ənjitə kədii aciikii. ¹² Ma patənə nğa sətə cuuna moo ənjə a dfa koonə, dfa mə ka tii ha'ə. Acii ci nə ginə nğa *bariya da dzəgunənə nğa anabinyinə.”

Matya'u rəgwa
(Luka 13.24)

¹³ “Nğərəmə matya'u rəgwa, acii ma mabwanə rəgwa, aagi gunə ca dzə. Nğufə nə dzənə davə a rəgwa, lanə əsə nə ənji dzənə davə a rəgwa. ¹⁴ Amma, ma rəgwa nğa upaa əpinə, tya'u ka shanə, dzawə nə dzənə davə a rəgwa. Ma ənjitə ca nə'u rəgwakii əsə, gi'u nə tii.”

Ənfwə da pawaakii
(Luka 6.43-44)

¹⁵ “Nəhəmə noonə nə acii majirakinə nğa anabinyinə: ma ci təya shi aabii unə, makə sətə ci furətsoofanyinə a geegi ka natii nə makə bagiinə, təya dzəgərə aagitii ka tsəbənə tə tii. ¹⁶ Ka shiinə nuunə tə tii dāgi slənətii. Pooshi ənji ka slirəba pawə nğa papawə a ənfwə dəhə uudfa. Pooshi ənji ka slirəba pawə nğa uudəvə a ənfwə kaaya əsə. ¹⁷ Maa nğunykii nə ənfwə, nğunykii poonəkii. Amma, madfa bwayakii nə ənfwə, bwayakii poonəkii. ¹⁸ Pooshi nğunyi ənfwə ka poonə bwayakii. Ha'ə əsə, pooshi bwaya ənfwə ka poonə nğunykii. ¹⁹ Taa nğutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə nğunykii, ka cisləginə nə ənji hisə, ənjə a kəgərə aagi gunə. ²⁰ Də ha'ə, ka shiinə nuunə majirakinə nğa anabinyinə dāgi sətə cii təya slənə.”

Wabənə nğa Yeesu oo'i, “Mashiimə nyi tuunə”
(Luka 13.25-27)

²¹ “A shii unə, əntaa patənə nğa ənjitə ca ba ka nyi “Ya'ə Slandana, Slandana' nə upaa dzənə aagi nwanuunə nğa dagyə, amma see ənjitə ca slənə sətə ci Daadə ətə dagyə a moo təya slənə. ²² Madfa kə mbu'ya uusəra nğa dfa gənywanə, ənji lanə na ba ka nyi: 'Slandana, Slandana, kə waazii inə wabənə nğa Əntanfə də ləməku. Də ləməku əsə lyaakagiinə ginaajinyinə lanə, ina dfa sə nğa hurəshishinə lanə əsə.' ²³ Wata ma nii kya ba ka tii: 'Paa nyi sha shii tuunə, dzəgimə abiiki, məza ənja!' ”

Misaali də ənji ghənə yi bəra'i
(Luka 6.47-49)

²⁴ “Də ha'ə taa wu patə fii wabəənaaki, ca nə'utə, kə ndzaa ci makə macicirə ənda ətə ghənyi yaakii anə pasla. ²⁵ Kə njimə vəna, huyinə nə təhwanyinə, əgənə nə mədə də ngeerənə anə yikii. Amma pooshi uulii, acii agyanə pasla ghənyi ənji. ²⁶ Amma taa wu patə nə əndə fii wabəənaaki, amma, manə'utəmə ci, kə ndzaa ci makə maba nğa ənda ətə ghənyi yaakii anə mandzənə. ²⁷ Kə njimə vəna, huyinə nə təhwanyinə, əgənə nə mədə də ngeerənə anə yikii. Wata ghəbə, ca uulagi, ma'inə a taasəənə, ca vyavinəgi dza'ə.”

Baawəda nğa Yeesu

7:11 7.11 Yak. 1.17. **7:12** 7.12 5.17; Rooma 13.8-10; Gal. 5.14. **7:14** 7.14 Slənə 14.22. **7:15** 7.15 Dzək. 13.2-4; Mat. 24.11,24; Slənə 20.29; 2 Koor. 11.13-15; 2 Piita 2.1; 1 Yooh. 4.1. **7:16** 7.16-18 12.33. **7:16** 7.16 Yak. 3.12. **7:17** 7.17 Gal. 5.19-23. **7:19** 7.19 3.10; Luka 3.9; Yooh. 15.2,6. **7:21** 7.21 6.10; 7.24-27; 21.28-31; Rooma 2.13; Yak. 1.22-25; 2.14-26. **7:23** 7.23 25.12; 2 Tim. 2.19. **7:24** 7.24-27 7.21.

²⁸ Makə uudəpaa Yeesu baaba uushi'iitsa, ənji patə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə nə makə sətə cii kəya dzəgunə ka tii. ²⁹ Acii də shiinaakii saakii jigunyi ci ka tii, əntaa makə sətə ci maliminatīi a dzəgunə ka tii.

8

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə uyikuzəna (Mar. 1.40-45; Luka 5.12-16)

¹ Makə jimagərə Yeesu anə dāŋgərə, dabaala a dzə də nə'unə tə ci. ² Wata əndə uyikuzənə a shi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci, "Slandana, madfa ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaabakii." ³ Wata Yeesu a tədapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu." Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashī əndəta. ⁴ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, "Fatə nga'ə, kaa nya ba ka hə: Ga ha bapaa ka əndə sətə dīi shaŋə. Amma, ma dānəkwa, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha dā sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi."

Mbədəpaanə nga Yeesu də lawarə nga gawə nga soojiinə (Luka 7.1-10)

⁵ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə vəranə nga Kafarənahumə, wata gawə nga soojiinə nga ənji Rooma a əntsahə aabiikii, soojatə a kədii tsakənə tə ci, ⁶ əŋki ci, "Slandana, tə'i lawaraaki gwakə asii. Paa ci ka mbee ka wiinə acii agi dānə nə bwanea tə ci laŋə laŋə." ⁷ Yeesu a ba ka ci, "Ka dzənə nə nyi ka mbədəpaanə də ci." ⁸ Wata gawə nga soojiitə a ba ka Yeesu, əŋki ci, "Slandana, mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. Amma, madfa wabi hə rəŋwə dyaŋə, ka mbədənə nə lawaraaki. ⁹ Ma bii nyi ha'ə, acii nyi maa, tə'i gayinə akəŋwaciiki, tə'i soojiitə cii kya dā ka tii gawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə: Duu aa hatə! wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə: Shiwa! ca shi. Nya ba ka mavaaki: Slənuu sətə ha'ə! ca slənətə ha'ə."

¹⁰ Makə fii Yeesu wabəətsa, kə dīi ka ci ka sə nga hurəshishinə. Wata ca ba ka ənjitə ca nə'u tə ci, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ahada ənji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə nga əndəna. ¹¹ Wanyinə ka banə koonə, tə'i hara slikərənə laŋə na ma'ya da tsaŋwə i da waka, təya dzə ka ndzaanə dasə ka hakii tii da i Ibərahiima, Isiyaaku da i Yakubu, təya zəmə əndzanə ka hakii agi ŋwanjuunə nga dagyə. ¹² Amma, ma ənjitə dəbee ka tii nə ŋwanjuunəkii, ka əjiginə nə ənji tə tii aagi təkunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii." ¹³ Wata əŋki Yeesu ka ŋwanwə nga soojiita, "Duu saaku aasii. Ma sətə vii hə gooŋga, ka dānə nə ənji ka hə." Wata kə mbə'i lawarə nga soojatə agi saa'ita.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea laŋə (Mar. 1.29-34; Luka 4.38-41)

¹⁴ Yoo, Yeesu a dzə aa ha Piita aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu nga Piita minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u. ¹⁵ Makə nee ci ka ki ha'ə, wata ca təbətə ciinətə. Wata iza'unə nga shishinətə a əpigi. Miitə a madətə, kya gwanə ka dā ka ci zəma.

¹⁶ Ma ətsə kulagərənə nga uusəra, kə kyaara ənji ka Yeesu ənji ginaaji laŋə. Ca lyaakagi ginaajinyinə də wabənə tanə, ca mbədəpaa də hara ənji bwanea patə. ¹⁷ Ma dīi ha'ə, kaa sətə bii *anabi Isaaya a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ca, "Ci də naakii nə ŋgərəgi ghatə ndzaanə gaamə jamə, ca luupaa taamə acii bwaneanyinə gaamə."

7:28 7.28-29 Mar. 1.22; Luka 4.32. **7:28** 7.28 11.1; 13.53; 19.1; 26.1; Luka 7.1. **8:4** 8.4 Leew. 14.2-32; Mat. 12.16; Mar. 7.36; Luka 17.14. **8:11** 8.11 Isaa. 25.6. **8:12** 8.12 13.42,50; 22.13; 24.51; 25.30. **8:13** 8.13 9.22; 9.29; 15.28. **8:14** 8.14 1 Koor. 9.5. **8:17** 8.17 Isaa. 53.4.

*Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu
(Luka 9.57-62)*

¹⁸ Makə nee Yeesu ka laɲənə ɲga dabaala aɲiikii, wata ca ba ka lyawarənaakii, “Tanəɲyaamə aa tanəɲgi uunəva.” ¹⁹ Wata əndə'i maləmə a əntsahətə aɲiikii, ca ba ka ci, “Maləma, taa aama gi hə patə ka nə'unə nə nyi tə hə.” ²⁰ Yeesu a ba ka ci, “Ma gwahyanə, tə'i gu'unyinatii. Ha'ə nə əginyinə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, *Uuzənə ɲga ənda, pooshi haaki bahə ɲga kapaa tanɲalaki davə.” ²¹ Wata əndə'i əndə nə'unə tə ci a ba ka ci, “Slandana, taku kaa nya dzə ka ɲgədfəgi tə daadə zəku'i.” ²² Yeesu a ba ka ci, “Nyi'wawə tə nyi. Wa maməətə ənjə a ɲgədfə maməətə ənjatii.”

*Dədəkənə ɲga mandalə məfa
(Mar. 4.35-41; Luka 8.22-25)*

²³ Wata Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawala, lyawarənaakii a ndərəvə atsakii. ²⁴ Pii wata mandalə mədfə a ndzanə kyanə anə uunəva də ɲgeerənə, gi'u mbərə'i kaa kumbawalə a lipəgərə saakii. Amma, ma Yeesu, ka ɲunyinə nə ci saakii. ²⁵ Wata lyawarənaakii a əntsahətə aɲiikii, təya madəe ka ci, əɲki tii ka ci, “Ya'ə Slandana, luupaa taamə! Wanaamə ka zanə!” ²⁶ Wata ca ba ka tii, “Aci mi ɲgwalyuunə ha'ə kwa? Matəkii nə vii goonɲa goonə!” Wata ca madətə, ca la ɲguruunə ka mədfəta da ka ma'iita. Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'ə. ²⁷ Tii patə, kə dfi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə. Təya ba ahadatii: “Tsarə ɲga ɲgutə əndə ənə kwa? Taa mədfə da uunəvə maa, aɲ fanə nə tii tə ci.”

*Mbədfəpaanə ɲga Yeesu də ənji ginaaji bəra'i
(Mar. 5.1-20; Luka 8.26-39)*

²⁸ Yoo, kə mbu'i Yeesu aanə hanyinə ɲga Gadara atanəɲgi uunəva. Wata ənji bəra'i a shigi ahada gu'u ənja, ənji ginaaji nə tii. Pooshi ənji ka wiinə davə a rəɲwa, acii sə ɲga ɲgwələnə nə tii ka shanə. Təya lapaa tə Yeesu, ²⁹ pii wata təya wagi vurənə, əɲki tii, “Ya'ə *Uuzənə ɲga Əntanfə, mi cii kwa alə ashinə kwa? Kə shi hə ka cibənə diinə zəku'i, taabu'u mbu'yanə saa'i kwa?”

³⁰ Ma davə kədəhə gi'u, tə'i gəranə ɲga dagəliinə ca zəmə. ³¹ Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, təya ba, “Madə kə lakəgi hə tiinə, bwasee keenə, ina dzəgərə aashi dagəliita.” ³² Əɲki Yeesu ka tii, “Paləmə!” Wata təya shigi aashi ənjita, təya palə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Patənə ɲga dagəliinəkii, təya huyi, təya kwaalagərə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə. ³³ Wata magəriinə a huyi aasəkə vəranə, təya dzə ka ba patənə ɲga sətə slənyi da sətə dfi tə ənji ginaajita. ³⁴ Pii wata patənə ɲga vəranəkii, kə shigi tii ka guɲunə da Yeesu. Makə nee tii ka ci, wata təya kədii aciikii kaa ca madəgi ka tii anə hanyinatii.

9

*Mbədfəpaanə ɲga Yeesu də mahurəməsə ənda
(Mar. 2.1-12; Luka 5.17-26)*

¹ Wata Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca tanəɲgi uunəva, ca ənə saakii aa hakii aa vərə. ² Hara ənjə a kira ka ci əndə'i mahurəməsə əndə pərəbə asəkə ədzaakii. Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndəta, “Uuzənaaki, tsakuu dfa gazhi'waanə! Kə upaa hə tifyagine ɲga 'waslyakəənaaku.” ³ Makə fii *maliminə ɲga bariya ha'ə, wata təya ndzanə wabənə aɲ hiimatii, təya ba, “Ma əndətsa, kə geegi ci ka naakii nə makə Əntanfə.”

8:20 8.20 2 Koor. 8.9. **8:21** 8.21-22 4.20,22; 9.9; 19.21; Mar. 1.18,20; 2.14; 10.21; Luka 5.11,28; 18.22; Yooh. 1.43; 21.19,22. **8:26** 8.26 Jab. 89.10; Mat. 14.30-32. **8:29** 8.29 Mar. 3.11; 1 Koor. 15.24. **9:2** 9.2 Luka 7.48; Jab. 103.3; Yooh. 9.2.

⁴ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya hiima a ədzəmətii patə. Əŋki ci ka tii, “Ka mi də tsarə ŋga bwaya hiimatse a ədzəmuunə ha'ə kwa? ⁵ Ŋgutə palee də ŋgufənə saŋa? Gədfə banə ka ci oo'i, kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku nii, anii gədfə banə ka ci, maduu, wiiwa? ⁶ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə ŋga ənda, tə'i nyi da baawəfa ŋga tifyagi 'waslyakəənə ŋga ənji ganə a duuniya.” Wata Yeesu a ba ka mahurəməsə əndəta, “Madətə, ŋgəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii.” ⁷ Əndətə a madətə, ca palə saakii aasii. ⁸ Makə nee ənji ha'ə, kə ŋgwali tii, wata təya dəla də Əntənfə putə ŋga vii tsarə ŋga baawəfatsə ka ənja.

Wanə ŋga Yeesu tə Mata
(Mar. 2.13-17; Luka 5.27-32)

⁹ Yoo, Yeesu a madə, ca palə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə dīi ləməkii Mata, ci dasə asəkə kuvə ŋga slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, “Shiwa atsaki.” Wata hatsə Mata a madətə, ca nə'u tə ci.

¹⁰ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Mata aasii. Ma ca zəmə, kə shi hara ənji luu tsəkə lanə da hara ma'waslyakə ənji lanə, təya ndzaa ka hakii tii da i Yeesu da lyawarənaakii ka zəmənə. ¹¹ Neenə ŋga *Farisanyinə ha'ə, wata təya ləgwa ama *lyawarənə ŋga Yeesu, əŋki tii, “Mi saŋə dīi ci maləmə goonə a zəmə da ənji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ənji əsa?” ¹² Asee, kə fii Yeesu təya ba ha'ə. Wata əŋki ci ka tii, “Pooshi mandandaŋə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. ¹³ See a shii unə taa mi ci malaaba ləkələkatə a moo banə zəku'i ətə bii Əntənfə tuu'ina, 'Nəhə təgunuunə ŋga ənji mwayi nyi, əntaa dfa ka nyi sataka də daba.’ Acii ha'ə, ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii.”

Ləgwanə agyanə suumaya
(Mar. 2.18-22; Luka 5.33-39)

¹⁴ Ma daba'əkii, kə shi *lyawarənə ŋga Yoohana aabii Yeesu, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Ya makə agi dfanə niinə suumaya, inə da i Farisanyinə, mi saŋə dīi pooshi lyawarənaaku ka dfa suumaya?” ¹⁵ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Yaci tə'i guviinə ŋga dagwa madfanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, mada kə gi tii ka luu madfanəkəya, ka ndzaanə nə tii də məbəzəsəkə abii dagwa madfanə kwa? Pooshi! Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə ənjə a ŋgərəgi dagwa madfanə abitii, saa'ikii nə təya dfa suumaya.

¹⁶ “Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kurakii, acii ka mushataginə nə iirə kəjeerənə saakii, ca bwasee ka kurakii, ca tsəkə dfanə bwanə.

¹⁷ “Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Mada kə dīi ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə ŋga ma'i inaba. Wata inaba a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə. Amma aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inaba, təya ndzaa satii mbərə mbərə.”

Uuzənə ŋga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə ŋga Yeesu
(Mar. 5.21-43; Luka 8.40-56)

¹⁸ Ma Yeesu agi wabənə ka ənja, wata əndə'i gawə ŋga *Yahudiinə a shi aabiikii, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, ca ba ka ci, “Kə əntəgi uuzənaaki əndzə'i, amma, shiwa kwadzaanwə, kaa ha dzə ka kavə ciinə agyanətə, kya ənə ka upaa əpinə.” ¹⁹ Makə fii Yeesu ha'ə, wata ca madətə, ca nə'u tə ci. Lyawarənaakii a palə atsakii.

²⁰ Ma dava, tə'i əndə'i minə cibee bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə nja dfa tə ki. Wata kya əntsahətə daba'ə Yeesu, kya təbətə kəjeerənaakii, ²¹ kya dzə

9:6 9.6 Yooh. 5.36. **9:9** 9.9 8.21-22. **9:10** 9.10 11.19; Mar. 2.15; Luka 5.29; 7.34; 15.1-2; 19.7. **9:13** 9.13 Hoos. 6.6; Mat. 12.7; Luka 19.10. **9:14** 9.14 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34. **9:15** 9.15 22.2; 25.10; Yooh. 2.1-12; 3.29; Səniinə 19.7. **9:20** 9.20 Leew. 15.25-27; Mat. 14.36; Mar. 5.27; 6.56; Luka 6.19; 8.44.

də hiimanə agi han̄kalatə tuu'inə, “Madā kə təbətə nyi taa wata kəjeerənaakii, ka mbədənə nə nyi.” ²² Wata Yeesu a zə'ugi, ca nee ka ki, ca ba ka ki, “Uzənaaki, tsakuu də gazhi'waanə! Kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi.” Shiku ha'ə, wata kə mbə'i miita.

²³ Makə mbu'i Yeesu aa ha gawəta, ca dəmögərə aa hakii aasii, ca lapaa ənji tuu wa da ənji lan̄ə, təya ŋgəərə ma. ²⁴ Wata ca ba, “Dəmögimə patə aa mayi! Acii əntaa əntənə əŋki uundzə rəməətsa, amma ŋunyinə cifə ki.” Wata təya ŋusəgi tə ci. ²⁵ Amma, pii makə səbagi ənji tə dābaala aa mayi, wata Yeesu a dəmögərə aabii mantə uuzəta, ca kəsə tə ki ka ciinətə, wata hatsə kya madətə. ²⁶ Kə huwugi habarakii taa dama patə anə hanyinəkii.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də muurəfinə bəra'i

²⁷ Yoo, Yeesu a madə gatə, ca palə. Wata muurəfinə bəra'i a dzə də nə'unə tə ci, təya madəe ka uuratii, təya dzə də banə, “Jijinə ŋga *Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə!” ²⁸ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə ya, wata muurəfiitə bəra'i a dzə aabiikii, ca ba ka tii, “Kə gi'yuunə tə nyi oo'i, ka mbeenə nə nyi ka mbədəpaanə duunə kwa?” Əŋki tii, “Awa, ka mbeenə nə hə, 'ya'ə Slandana.” ²⁹ Wata Yeesu a təbətə ginətii, ca ba, “Makə sətə gi'yuunə tə nyi, wa ca də ha'ə.” ³⁰ Ginətii a wunəgi. Ca dzaləpaa tə tii oo'i, ga təya bapaa habarakii taa ka wu. ³¹ Amma, makə pyalə tii satii, təya dzə ka ənsləpaa habarakii anə hanyinəkii patə.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də kadəguləma

³² Ma ənjitə a palə satii, wata hara ənjə a kira ka Yeesu əndə'i kadəguləma. Ma ca, paa ci ka mbee ka wabənə, acii tə'i ginaaji ashikii ³³ Amma Yeesu a lyakagi ginaajitə anə əndəta, pii wata əndətə a wabə. Kə dīi ka sə ŋga hurəshishinə ka ənji patə, təya ba, “Pooshi uushi sha dīi ha'ə makə ətsa anə hanyinə ŋga *Isərayiila shaŋə.” ³⁴ Farisanyinə a ba natii, əŋki tii, “Ŋwan̄wə ŋga ginaajinyinə vii ka ci baawəda ŋga lyaakagi də ginaajinyinə.”

Nəhənə ŋga Yeesu tə təgunuunə ŋga ənja

³⁵ Yoo, kə giigi Yeesu aasəkə patənə ŋga madiigərə vəranyinə da uuji vəranyinə, ca dzəgunə asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Ŋunyi Habara agyanə *ŋwan̄juunə ŋga əntan̄fə, ca mbədəpaa də taa ŋgutə tsarə ŋga bwaneanyinə. ³⁶ Makə nee ci ka dābaala, kə nyihə ci təgunuunətii, acii wata shitə nə tii ha'ə, makə bagiinə yadə magəra. Pooshi əndə tsakənə tə tii. ³⁷ Wata ca ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, “Lan̄ə nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. ³⁸ Acii ha'ə, dəmə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sləkeenə ka ənji sləna, təya shi ka slənə cifanə.”

10

**Lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i*

(Mar. 3.13-19; Luka 6.12-26)

¹ Ma dāba'əkii, wata Yeesu a 'waa'watə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəda ŋga lyaakagi də ginaajinyinə, təya mbədəpaa də taa ŋgutə tsarə ŋga bwanea əsə. ² Wiinə ləmənyinə ŋga masləkee ənji pu'u aji bəra'i: ŋga 'watəginə ci nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita tii da ndzəkəŋuci waatoo Andərawəsə; i Yakubu tii da ndzəkəŋuci waatoo Yoohana, manjeevənə ŋga Zabadiya nə tii; ³ Filibusə da Barətalamawusə; Tooma da Mata əndə luu tsəka; Yakubu uuzənə ŋga Haləfa da

9:22 9.22 8.13; Mar. 5.34; 10.52; Luka 7.50; 8.48; 17.19; 18.42; Slənə 3.16. **9:24** 9.24 Yooh. 11.11-13. **9:25** 9.25 Mar. 5.41. **9:27** 9.27-30 20.29-34. **9:29** 9.29 8.13. **9:30** 9.30 12.16; Mar. 7.36. **9:31** 9.31 Mar. 7.36. **9:32** 9.32-34 12.22-24. **9:34** 9.34 10.25; 12.24,27; Mar. 3.22; Luka 11.15,19. **9:35** 9.35 4.23. **9:36** 9.36 Baan. 27.17; Əzaki. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 14.14; 15.32; Mar. 8.2. **10:2** 10.2-4 Yooh. 1.40-44; Slənə 1.13.

Tadawusē; ⁴ Simoonē əndə moo dimwaanē n̄ga hanyinaakii da Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tē Yeesu aacii ənja.

Sləkeenə n̄ga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə
(Mar. 6.7-13; Luka 9.1-6)

⁵ Ma lyawariitə pu'u aji bəra'i n̄ga Yeesu, kə sləkee ci ka tii də banə oo'i, "Goona dzə aanə hanyinə n̄ga harii slikərənə taa aasəkə vəranyinə n̄ga *Samarīya. ⁶ Amma aa ha ənji *Isərayiila dzənuunə, acii makə maza bagiinə nə tii. ⁷ Dəmə ka waazanə, una ba: 'Kədəhə nə Əntənfə ka d̄a n̄wan̄uunaakii.' ⁸ Mbədfəpaamə də ənji bwanea, una mad̄ee ka maməətə ənja, una mbədfəpaa də ənji uyikuzəna, una laakəgi ginaajinyinə. Də zabə liwuunə, viimə də zabə əsə. ⁹ Goona dzə da i kwaba a lipoonə. ¹⁰ Goona dzə da i mbuurə, una dzə ka jahaŋgala, goona n̄gərənə əndə'i kəjeerənə, goona n̄gərənə əndə'i bibinə, taa zala wiigi'inə, goona n̄gərəvə aacii unə. Acii ma əndə sləna, kə dəbee ənjə a vii ka ci zəmaakii. ¹¹ Mad̄a kə lapaa unə vərənə, dzəgərəmə aasəkəkii, una alə əndətə ca moo luunə tuunə, una ndzaanə gakii, see saa'itə nuuna bwasee ka vərənəkii. ¹² Tada n̄gutə yi gimuunə aa dəvə patə, ma banuunə n̄ga təkəŋwanə: 'A ndzaa unə da jamənə.' ¹³ Mad̄a kə liwə slan̄jii yikii tuunə, wa ndzaanə jamə ətə bii unə a ndzaa davə asii. Amma, mad̄a maluumə tii tuunə, yoo, n̄gərənəmə jamənə goonə. ¹⁴ Mad̄a pooshi ənji liwə tuunə taa fi wabəətə gi a moonə, shigimə sə goonə davə asii taa asəkə vərənəkii, una gwa'agi bərəbərə n̄ga hakii a səduunə. Ci na baarii oo'i, mad̄amə tii n̄ga'ə. ¹⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma uusəra n̄ga d̄a gəŋwanə, kadə nə gəŋwanə n̄ga ənji vərənəkii a palee ka n̄ga ənji *Sadooma da n̄ga ənji *Gwamoorə də iza'unə."

*Cibətə nə *lyawarənə n̄ga Yeesu a sa*
(Mar. 13.9-13; Luka 21.12-17)

¹⁶ "Fatəmə, wanyinə ka sləkeenə koonə makə sətə ci bagiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə. Aciikii, see a ndzaa unə macicirəkii,* una ndzaa yadə saaweenə ka uushi'inə makə kurəkutiinə. ¹⁷ Nəhəmə noonə na, acii tē'i ənji na kəəsə tuunə, təya kərə aakəŋwacii gəŋwanə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. ¹⁸ Ka kərənə nə ənji tuunə aakəŋwacii meeminə putə n̄ga nə'unə goonə tə nyi. Ka d̄anə nə ətsə ha'ə koonə shii mbee ka ba N̄unyi Habara ka tii da ka ənjitə əntaa Yahudiinə. ¹⁹ Mad̄a kə kirə tii tuunə aakəŋwacii gəŋwanə, goona ənvutə noonə nə ka buurənə agyanə makə sətə nuuna wabə taa sətə nuuna dzə ka banə ka tii. Acii mad̄a kə mbu'i saa'ikii, ka shiinə nuunə sətə nuuna ba. ²⁰ Acii ma sətə nuuna ba, əntaa noonə, amma d̄acii Ma'yanə n̄ga Dəsənuunə na shi. Ci na wabə da moonə.

²¹ "Kadə nə ndzəkəŋunə a n̄gərə tə ndzəkəŋuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka d̄anə nə tii ha'ə. Ha'ə d̄anə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka bələginə. ²² Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə n̄ga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə. ²³ Mad̄a kə cibee ənji koonə asəkə əndə'i vərənə, huyimə sə goonə ka əndə'i. Acii tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi unə ka uudəpaa gəŋutəgi də vəranyinə n̄ga *Isərayiila patə, taabu'u shinaaki, nyi *Uuzənə n̄ga Ənda.

10:5 10.5-15 Luka 10.4-12. **10:5** 10.5 Luka 10.33. **10:6** 10.6 Irim. 50.6; Mat. 15.24; Slənə 13.46. **10:7** 10.7 4.17. **10:10** 10.10 1 Koor. 9.14; 1 Tim. 5.18. **10:13** 10.13 Luka 2.14. **10:14** 10.14 Slənə 13.51. **10:15** 10.15 'Wat. 18.20; 19.1-29; Mat. 11.24. * **10:16** 10.16 Ma asəkə hara zhi'eenə, tē'i 'macicirəkii makə rəhun̄yinə.' Ma ahada ənji Guđe, zhiina palee də cicirənə. **10:16** 10.16 Luka 10.3. **10:17** 10.17-22 24.9-14; Mar. 13.9-13; Luka 21.12-19; Yooh. 16.1-4. **10:17** 10.17 Slənə 5.40; 2 Koor. 11.24. **10:18** 10.18 Slənə 24.1-26. **10:19** 10.19-20 Luka 12.11-12. **10:21** 10.21 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **10:22** 10.22 5.11; Yooh. 15.18. **10:23** 10.23 16.28; Slənə 8.1.

²⁴ “Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərəvənə. Ha'ə nə mava əsə, paa ci ka paleenə ka slandanəkii. ²⁵ Kə mbu'i ha'ə kaa lawarə a ndzaa mbərə mbərə tii da maləmaakii. Ha'ə nə mava əsə, ca ndzaa mbərə mbərə tii da slandanəkii. Madfa kə 'wii ənji tə slanda yi də Byaləzabulə,† ləmətə palee də bwaya bwayaanə 'wanə ənji də ənji yaakii.”

Goona ηgwələ ənda
(Luka 12.2-7)

²⁶ “Aci ha'ə, goona ηgwələ ənja. Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyə. Taa mi patə nə sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii. ²⁷ Ma sənə cii kya ba koonə ka təkutəkunə, bagimə ka macamə ha. Ma sətə bavə ənji koonə aa limuunə də matatahinə, baabagimə paŋgəraŋə paŋgəraŋə ka ənja. ²⁸ Goona ηgwələ acii ənja. Aci wata tə ba shishinə mbeenə nə tii ka bələginə, amma, paa tii ka mbeenə ka bələgi əpinə. Amma ηgwələmə tə Əntaŋfə. Ci nə əndə da baawəda nga zamaginə də ba shishinə patə da əpinə agi gunə. ²⁹ Əntaa bəra'i ci ənjə a vii əginyinə ka kwaba rəŋwə kwa? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rəŋwə agitii ca əntə, yadə luuvənə nga Əntaŋfə Dəsənuunə. ³⁰ Taa shiŋkinə nga nuunə maa, mabaanakii patə acii Əntaŋfə. ³¹ Aci ha'ə, goona ηgwələ, kə palee unə ka əginyinə patə də məghərəvənə.”

Seedanə tə Yeesu
(Luka 12.8-9)

³² “Madfa kə bagi əndə paŋgəraŋə akəŋwacii ənji oo'i, naaki nə ci, nyi maa, ka banə nə nyi paŋgəraŋə akəŋwacii Daadə dadagyə oo'i, naaki nə ci. ³³ Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəŋwacii ənja, nyi maa, ka kaareenə nə nyi ka ci akəŋwacii Daadə dadagyə.”

Kira təkəshinə nga Yeesu aagi duuniya
(Luka 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ “Goona nəhə noonə makə jamənə shi nyi ka kiranə aasəkə duuniya. Aa'a, əntaa jamənə kira nyi, panə kira nyi. ³⁵ Ma shi nyi, ka mbəzeenə ka uuji ηguyirənə da dəsənətii, uuji makinə da məsənətii, madfanə da sərəhwatə əsə. ³⁶ Ənjitə asəkə yi rəŋwə na ndzaanə ka ənji daawaanə nga natii na.

³⁷ “Taa wu patə uu'i tə dii tafa tə məci palee ka nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. Taa wu patə uu'i tə uundzə ηguraakii taa uncitə minaakii palee ka nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. ³⁸ Ma əndətə pooshi ηgirə ənfwaakii nga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki. ³⁹ Tafa wu patə dii gazhi'waanə nga luupaa əpinaakii, zamaginə cii kəya zamagi ətsa. Amma, tafa wu patə zamagi də əpinaakii putə nga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii.”

Slənə nga shikwa
(Mar. 9.41)

⁴⁰ “Taa wu patə liwə tuunə, tə nyi liwə ci ətsa. Taa wu patə liwə tə nyi əsə, tə Əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa. ⁴¹ Taa wu patə liwə tə *anabi nga Əntaŋfə acii dii ci ka anabi nga Əntaŋfə, ka upaanə nə əndəkii shikwa makə sətə ci anabi a upaa. Ha'ə əsə, taa wu patə liwə ŋunyi ənda acii dii ci ka ŋunyi ənda, ka upaanə nə ci shikwa makə nga ŋunyi ənda. ⁴² Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə ndii

10:24 10.24-25 Luka 6.40; Yooh. 13.16; 15.20. † **10:25** 10.25 Ma Byaləzabulə, əndə'i ləmə nga *Seetanə. **10:25** 10.25 9.34. **10:26** 10.26 Mar. 4.22; Luka 8.17. **10:28** 10.28 Ibər. 10.31. **10:30** 10.30 Luka 21.18. **10:32** 10.32 Səniinə 3.5. **10:33** 10.33 Mar. 8.38; Luka 9.26; 2 Tim. 2.12. **10:34** 10.34 Luka 2.14. **10:35** 10.35-36 Mika 7.6. **10:35** 10.35 10.21; 24.10; Mar. 13.12; Luka 21.16. **10:37** 10.37 Dzək. 13.7-10; 33.9; Mat. 19.29; Mar. 10.29; Luka 18.29. **10:38** 10.38-39 16.24-25; Mar. 8.34-35; Luka 9.23-24; Yooh. 12.25-26. **10:40** 10.40 18.5; Mar. 9.37; Luka 9.48; Yooh. 13.20; Gal. 4.14.

ma'inə taa ka moodəba'a agi ənji nə'unə tə nyi acii dīi ci ka lawaraaki, ka upaanə nə ci shikwakii."

11

Wabənə nga Yeesu agyanə Yoohana (Luka 7.18-35)

¹ Makə uudəpaa Yeesu baabagi wabəətsə ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, wata ca madə gatə, ca palə ka dzəgunənə da waazanə asəkə makədəhə vəranyinə. ² Ma Yoohana, əndə də bapətisəma, mapa'əkii nə ci a furəshina. Makə fii ci uushi'iitə ci *Aləmasiihu a dfaada, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii aabiikii. ³ Təya dzə aabiikii, uu'i tii ka ci, "Ma bii Yoohana kwaa, hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?" ⁴ Yeesu a ba ka tii, "Ənəmə, una dzə ka banə ka Yoohana sənə cuuna fa da sənə cuuna nee. ⁵ Waatoo, agi wuunənə nə ginə nga muurəfinə, agi wiinə nə mahurəməsə ənja, ənji uyikuzənə əsə, agi mbəədənə nə tii. Agi wuunənə nə liminə nga kadəguləminə, agi madeenə nə ənji ka maməətə ənja, agi waazanə nə ənji Njuni Habara ka maaghiinə əsə. ⁶ Tə'i barəkaanə ashī əndətə pooshi na unee ka nə'unə tə nyi."

⁷ Ma saa'itə *lyawarənə nga Yoohana a palə satii, Yeesu a ndzanə wabənə ka dabaala agyanə Yoohana, əŋki ci, "Ya saa'itə gyuunə aabii Yoohana aagi bilina, mi sanə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi agi mədə kwa? ⁸ Aa mi sanə gyuunə ka caamana? Ka caama əndətə ngii dagwa kəjeerənə kwa? Ma ənjitə ca nga tsarə kəjeerənə ha'ə, agi ənji nga nwanjwə nə tii. ⁹ Bamə ka nyi: mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka caamanə kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə ka caamanə. ¹⁰ Acii ci nə əndətə wabi malaaba ləkaləkatə agyanəkii. Ma bii Əntanjə: 'Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,

kaa ca ta ka hə kəjwanə,

ca hadatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.' "

¹¹ Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: ma Yoohana əndə dfa bapətisəma, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma, ma əndətə palee də uundzuundzuunə agi nwanjuunə nga dagyə, kə palee ci ka Yoohana.

¹² 'Watəginə ka zamana nga Yoohana ca'ə mbu'ya ka əndzə'i, ha'ə nə nwanjuunə nga dagyə agi paka'ə də purətə hanjaliinə. Agi dfa gazhi'waanə nga saaweenə nə tii.

¹³ Patənə nga anabiinə da bariya nga Muusa, kə dīi tii anabaakwaanə ha'ə mbu'ya zamana nga Yoohana. ¹⁴ Madə nga'ə koonə nə luuvənə, ma Yoohana, ci nə *Iliya ətə bii malaaba ləkaləkatə agyanəkii oo'i, ka shinə nə ci. ¹⁵ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.

¹⁶ "Amma, də mi sanə mbərə mbərətəginəki də ənji nga zamanana? Makə manjeevənə təya buurə asəkə luuma nə tii, təya 'waa'wa hara manjeevənə makə tii,

¹⁷ təya ba: 'Kə əgiinə koonə uufaləma; pooshi unə ujə. Kə kii inə koonə wanyanə nga wa, amma, matuumuunə.' ¹⁸ Ma bii nyi ha'ə, acii makə shi Yoohana, kə dīi ci suumaya, paa ci nja sa ma'i inaba. Taa wu patə, kə bii ci: 'Əndə gu'wə nə ci!'

¹⁹ Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə nga ənda, agi adənə nə nyi zəma, nya sa ma'i inaba. Kə bii ənji ka nyi: 'Tsaaməmə tə əndətsa! Bwanjara nə ci, masa ma'i inabi, guva nga ənji luu tsəka da hara ma'waslyakə ənji nə ci!' Patə da ha'ə, ma hiima nga Əntanjə, agi neenə nə ənji ka tantanyinəkii dāgi slənaakii."

11:1 11.1 7.28. **11:2** 11.2 14.3. **11:3** 11.3 Yooh. 1.15,27; 3.31; 11.27. **11:5** 11.5 Isaa. 35.5-6; 26.19; 61.1; Luka 4.18. **11:10** 11.10 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76. **11:14** 11.14 1 Meem. 17.1; Mal. 3.23; Mat. 17.12-13; Mar. 9.13. **11:15** 11.15 13.9,43; Mar. 4.9,23; 7.16; Luka 8.8; 14.35. **11:18** 11.18-19 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. **11:19** 11.19 9.10; 11.2.

*Wazənə nga Yeesu ka vəranyiitə maviimə goonğa ka ci
(Luka 10.13-15)*

²⁰ Ma vəranyiitə dīi Yeesu sə nga hurəshishinə lanə asəkətii, pooshi tii unee ka da 'waslyakəənə. Wata Yeesu a ndzanə wazənə ka tii. ²¹ Ca ba, "Kə dīi anuunə, ənji Koorazinə, kə dīi anuunə, ənji Batəsayida! Acii maci ma sə nga hurəshishiitə daadīi asəkə vəranyiitə goonə, də Tiira da də Sidoonə dīi, kadā kə nğaanġii tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə agi əntədfaka ka baariinə oo'i, kə baa tii ka Əntanfə. * ²² Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusəra nğa dā gəjwanə, kadə nə gəjwanə goonə a palee ka nğa ənji Tiira da nğa ənji Sidoonə də iza'unə. ²³ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə saġa, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə sujwə kagərə nə ənji tuunə! Acii maci ma sə nga hurəshishiitə dīi ənji koonə, ka ənji *Sadooma dīi ənji, kadā ma'ə vəranəkii ca'ə ənshinə. ²⁴ Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusəra nğa dā gəjwanə, gədfə təgunuunə nğa ənji hanyinə nğa Sadooma nə Əntanfə a nee acii noonə."

*Dzənə aabii Yeesu ka upaa əpisəka
(Luka 10.21-22)*

²⁵ Ma ka ətə saa'i, wata Yeesu a ba, "'Ya'ə Daada, Slandanə nğa dadagya da nğa duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii ənjitə shii uushi'inə da ənji hiima, kə baarəgi hə ka ənji saakii. ²⁶ Ha'ə dīi, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kadəesəkə ka hə."

²⁷ Wata əŋki ci ka ənja, "Patənə nğa uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi əndə shii tə nyi, madaamə Daadə. Ha'ə əsə nə Daadə, pooshi əndə shii tə ci, madaamə nyi da ənjitə ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii tə ci. ²⁸ Shoome aabiiki, unə ənə zhaarə acii mazəzəkə kərənə, kaa nya vii koonə əpisəka. ²⁹ Luumə dzəgunənaaki, una nə'u dərəpaaki. Acii pu'u nə səkəki. Paa nyi ka ka uushi aa səkəki. Ka upaanə nuunə əpisəka. ³⁰ Acii ma dzəgunənaaki ənə cii kya vii koonə, nġufə. Ma kərənə cii kya kaanə koonə əsə, katsatsa'ə."

12

*Ləgwanə agyanə *uusəra nğa əpisəka
(Mar. 2.23-28; Luka 6.1-5)*

¹ Ma ka ətə saa'i, Yeesu a pitəgi da səkərə, waatoo rə nğa aləkamaara. Ma uusərakii, uusərə nğa əpisəka. Ma lyawarənaakii, kə dīi madəfənə tə tii. Wata təya dzə də biyyiinə aləkamaara, təya tsəbə. ² Makə nee *Farisanyinə ka tii, wata təya ba ka Yeesu, "Tsaamuu! Watiitə lyawarənaaku ka daada sətə maviimə *bariya rəgwa nğa dānə uusərə nğa əpisəka." ³ Əŋki Yeesu ka tii, "Pooshi unə janġii sətə dīi *Dawuda tii da ənjaakii saa'itə madəfənə a dā tə tii kuna? ⁴ Kə dəməgərə ci aasəkə *yi nğa Əntanfə, ca nġiragi burooditə dəkəpaa ənji ka Əntanfə, təya adə da ənjaakii, taa nġahi ma buroodita, pooshi bariya vii ka tii rəgwa nğa adənə, madaamə ka limanyinə daanətii. ⁵ Anii pooshi unə janġii asəkə bariya nğa Muusa oo'i, taa nġutə uusəra nğa əpisəka patə, ma limanyinə, ha'ə nə tii agi tanəgi bariya nğa uusəra nğa əpisəka acii agi slənənə nə tii asəkə yi nğa Əntanfə? Amma, patə da ha'ə, pooshi 'waslyakəənə ashitii. ⁶ Wanyinə ca ba koonə: tə'i uushi ganə palee ka yi nğa Əntanfə. ⁷ Kə bii Əntanfə asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i: 'Nəhə təgunuunə nğa ənji mwayi nyi, əntaa dā ka nyi sataka də daba.' Maci kə shii unə sətə ci wabəətsə a

* **11:21** 11.21 Tiira da Sidoonə: Isaa. 23.1-16. **11:23** 11.23 Isaa. 14.13,15. **11:24** 11.24 10.15; Luka 10.12. **11:25** 11.25 Isaa. 29.14; 1 Koor. 1.18-29. **11:27** 11.27 28.18; Yooh. 1.18; 3.35; 10.15; 13.3; 17.2. **11:28** 11.28-30 Isaa. 28.12. **11:29** 11.29 Irim. 6.16. **12:1** 12.1 Dzək. 23.25-26. **12:2** 12.2 Shig. 20.8-10. **12:3** 12.3-4 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9. **12:5** 12.5 Baan. 28.9-10.

moo banə, kadfa pooshi unə nja ba oo'i, tə'i 'waslyakəənə ashi ənjitə pooshi agi dfa 'waslyakəənə. ⁸ Acii ma nyi *Uuzənə nja ənda, Slanda uusəra nja əpisəkə nə nyi."

*Əndə mantə ciinə
(Mar. 3.1-6; Luka 6.6-11)*

⁹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə gatə, ca dzə, ca dəmögərə aasəkə *kuvə də'watii.

¹⁰ Asee, tə'i əndə davə ətə dīi ciinəkii mantəkii. Hara ənji davə a ləgwa ka Yeesu, əŋki tii, "Ya əna, madfa kə mbədəpaa ənji də əndə uusəra əpisəka, kə tanjəgi ənji bariya kwa?" Ma bii tii ha'ə, kaa təya shii upaa sə nja idəpaanə ashikii. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, "Yaci tə'i əndə'i əndə da bargaakii agyuuna, madfa kə kulagərə aa gu'u uusərə nja əpisəka, paa ci ka njaŋiraginə kwa? ¹² Kə palee əndə ka barga ka shanə. Acii ha'ə, kə vii *bariya rəgwa nja dfa nja'əənə uusərə nja əpisəka." ¹³ Wata əŋki Yeesu ka əndətə dīi ciinəkii mantəkii, "Tədapaa ciinəku." Wata ca tədapaa, ciinəkii a ənəpaa ndalə makə nja əndə'i. ¹⁴ Makə nee Farisanyinə ha'ə, wata təya palə, təya dzə ka dfa mətərəkīnə nja bələginə tə Yeesu.

Matadə əndə nja Əntanjə

¹⁵ Makə fii Yeesu oo'i, agi dfa nə ənji mətərəkīnə nja bələginə tə ci, ca palə saakii. Dabaala a dzə də nə'unə tə ci. Ca mbədəpaa də patənə nja ənji bwaneə, ¹⁶ ca wazə ka tii, "Goonə bagi taa wu nə nyi." ¹⁷ Ma bii ci ha'ə, ka mbu'utəginə də sətə wabi anabi Isaaya ətə bii ca:

¹⁸ "Wiitə lawaraaki ətə ta'i nyi, kə uu'i nyi tə ci, ci ca uufagi səkəki. Ka sləkeenə nə nyi ka Ma'yanaaki aagyanəkii kaa ca ba aniyaaki ka patənə nja ənji agi duuniya. ¹⁹ Paa ci na dfaada mabizhinə da ənja, taa wazənə, pa ca wabə də njaŋeerənə ahada ənja, ²⁰ paa ci ka biiyigi uushi'iitə gwaanəgi satii, paa ci ka bələgi garəkuwatə kədəhə ka əntəginə. Ka dfa nə ci ha'ə, see madfa jaalii goonjaanə nja Əntanjə agyanə *duuniya. ²¹ Tə ci nə patənə nja ənji a gi'i."

*Bərapaanə nja ənji tə slənə nja Malaaba Ma'yanə
(Mar. 3.22-30; Luka 11.14-23)*

²² Ma daba'əkii, wata ənjə a kira ka Yeesu əndə'i muurəfa, kadəguləmə nə ci əsə, acci tə'i ginaaji ashikii. Yeesu a mbədəpaa də ci. Ha'ə əndətə a mbee ka wabənə, ca nee ka ha'ə. ²³ Dabaala patə a ləgwa, əŋki tii, "Matuu maduunə jijinə nja *Dawuda ətsə nii?" Acii kə dīi ka tii ka sə nja hurəshishinə ka shanə nə sətə dīi Yeesu. ²⁴ Makə fii Farisanyinə ətsə ha'ə, təya ba, "Ma ci əndətə a lyaakagi ginaajinyinə, də baawəda nja *Byaləzabulə, njanjəwatii."

²⁵ Shiinə nja Yeesu tə sətə ci təya hiima, wata əŋki ci ka tii, "Taa ngutə njanjuunə təkəgi bəra'i putə nja mabizhinə, ka əntənə nə njanjuunəkii. Ha'ə, taa ngutə vəranə taa ya ətə təkəgi bəra'i, ka ənslənə nə vəranəkii taa yikii. ²⁶ Madfa *Seetanə ca vii baawəda nja lyaakagi sətə ndzaa ka naakii, kə ndzaa ci ətsə kə təkəgi yikii bəra'i, ka ənslənə nə njanjuunəkii. ²⁷ Yoo, madfa də baawəda nja Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu dīi vii ka *lyawarənə goonə natii baawəda nja dfa nə ha'a? Slənatii na baarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁸ Amma, makə

12:7 12.7 9.13. **12:9** 12.9-14 Mar. 2.27-28. **12:11** 12.11-12 Luka 13.15-16; 14.5. **12:14** 12.14 Yooh. 5.16,18. **12:16** 12.16 8.4; 9.30; Mar. 7.36. **12:17** 12.17-21 Isaa. 42.1-4. **12:18** 12.18 3.17. **12:22** 12.22-24 9.32-34. **12:23** 12.23 20.30-31. **12:24** 12.24 10.25.

dii ci, dɛ baawɛda ŋga Ma'yanɛ ŋga ɔntanɔfɛ cii kya lyaakagi ginaajinyinɛ, yoo, ci baarii oo'i, kɛ njanɛ ɔntanɔfɛ dɛ ŋwanjuunɛ ahadoonɛ.

²⁹ “Pooshi ɛndɛ ca dzɛgɛrɛ aasii aa ha mandalɛ ɛndɛ, ca fɛ'yagi uushi'inaakii patɛ, madaamɛ ci kɛ anɛgi mandalɛ ɛndɛkii zɛku'i, taabu'u fɛ'yaginɛkii uushi'inɛ.

³⁰ “Tada wu nɛ ɛndɛ pooshi liwɛ tɛ nyi, ɛndɛ daawaanaakii nɛ ci ɛtsa. Tada wu nɛ ɛndɛ pooshi agi tsakɛnɛ tɛ nyi agi tsɛkɛnɛ ɛsɛ, ɛndɛ kuzhidɛginɛ nɛ ci. ³¹ Acii ha'ɛ, wanyinɛ ka banɛ koonɛ, tada ŋgutɛ 'waslyakɛnɛ da bɛrapaanɛ tɛ ɔntanɔfɛ, ka tifyaginɛ nɛ ɔntanɔfɛ ka ɛnja. Amma, ma bɛrapaanɛ tɛ Malaaba Ma'yanɛ, pooshi ɔntanɔfɛ ka tifyaginɛ. ³² Ha'ɛ ɛsɛ, tada wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzɛnɛ ŋga ɛnda, ka tifyaginɛ nɛ ɔntanɔfɛ tɛ ci. Amma, tada wu patɛ bii bwaya uushi aashi Malaaba Ma'yanɛ, pooshi ɔntanɔfɛ ka tifyaginɛ tɛ ci ɛndzɛ'i ka ca'ɛ ndɛŋwɛ ndɛŋwɛ.”

ɔnfwɛ da pawaaakii
(Luka 6.43-45)

³³ “Yoo, mada ŋunyikii nɛ ɛnfwɛ, ŋunyikii ndzaanɛ pookii. Mada bwayakii nɛ ɛnfwɛ, bwayakii ndzaanɛ pookii ɛsɛ. Acii ka pookii shiinɛ ɛnji ɛnfwɛ. ³⁴ Ya unɛ rɛhunyina, iitɛ mbeenuunɛ ka ba ŋunyi uushi, wiinɛ boo bwayakii nuunɛ kwa? Acii sɛtɛ pasɛ asɛkɛ ɛdzɛmɛ ŋga ɛndɛ cii kɛya ba. ³⁵ Ma ŋunyi ɛnda, ŋunyikii ndzaanɛ slɛnaakii, acii ŋunyikii nɛ aginaakii. Ma bwaya ɛndɛ ɛsɛ, bwayakii ndzaanɛ slɛnaakii, acii bwaya aginɛ nɛ ci. ³⁶ Wanyinɛ ka banɛ koonɛ: ma uusɛrɛ ŋga dɛ gɛŋwanɛ, taa wu patɛ, ka baabaginɛ nɛ ci patɛnɛ ŋga uushi'iitɛ pooshi nafakii ɛtɛ shi ca wabɛ. ³⁷ Wabɛnɛ goonɛ nɛ ɛnjɛ a ŋgɛrɛ ka la koonɛ dɛ gɛŋwanɛ. Wabɛnɛ goonɛ na baarii tuunɛ taa pooshi 'waslyakɛnɛ ashuunɛ, taa ka ma'waslyakɛ ɛnji nuunɛ.”

Lɛgwa sɛ ŋga hurɛshishinɛ ama Yeesu
(Mar. 8.11-12; Luka 11.29-32)

³⁸ Ma daba'ɛkii, hara maliminɛ da hara Farisanyinɛ a ba ka Yeesu: “Malɛma, ŋga'ɛ keenɛ ha dɛ sɛ ŋga hurɛshishinɛ keena nee.” ³⁹ Amma ɛŋki ci ka tii: “Ma ɛnji ŋga zamanana, bwaya ɛnja, ɛnjitɛ pooshi ka nɛ'utɛ bariya ŋga ɔntanɔfɛ nɛ tii. Agi alɛnɛ nɛ tii kaa ɛnjɛ a dɛ ka tii sɛ ŋga hurɛshishinɛ. Amma pooshi sɛ ŋga hurɛshishinɛ ci ɛnjɛ a dɛ ka tii, madaamɛ ɛtɛ dɛ ɔntanɔfɛ dɛ *anabi Yunana. ⁴⁰ Makɛ sɛtɛ baa Yunana vɛdɛ makkɛ da uusɛra makkɛ asɛkɛ hɛrɛfinɛ, ha'ɛ nɛ Uuzɛnɛ ŋga ɛndɛ a baanɛ vɛdɛ makkɛ da uusɛra makkɛ manɔgɛdɛkii agi hanyinɛ. ⁴¹ Ma uusɛra ŋga dɛ gɛŋwanɛ, kadɛ nɛ ɛnji Niniva a madɛ, tɛya vii ma'inɛ ka ɛnji ŋga zamanana, acii makɛ fii tii waazanɛ ŋga Yunana, kɛ baa tii ka ɔntanɔfɛ. Yoo, tɛ'i sɛtɛ palee ka Yunana ganɛ, amma pooshi unɛ baanɛ ka ci. ⁴² Ma uusɛra ŋga dɛ gɛŋwanɛ, kadɛ nɛ miitɛ dɛ ŋwanjuunɛ agyanɛ hanyinɛ ŋga Saba a madɛ, kya vii ma'inɛ ka ɛnji ŋga zamanana, acii kɛ ma'ya ki dzadɛ daga anɛ hanyinatɛ, kya shi aabii ŋwanɔwɛ Sulayimaanu, kaa kya fa macicirɛ dzɛgunɛnaakii. Yoo, tɛ'i sɛtɛ palee ka Sulayimaanu ganɛ, amma pooshi unɛ agi fa wabɛnaakii.”

Wabɛnɛ ŋga Yeesu agyanɛ ɛnyanɛ ŋga ginaaja
(Luka 11.24-26)

⁴³ “Mada kɛ dzɛgi ginaaji ashi ɛnda, ka dzɛnɛ nɛ ci kura'ɛ aagi bilinɛ ka hatɛ pooshi ma'inɛ davɛ ka alɛ ha ŋga ɛpisɛka. Amma paa ci ka upaanɛ. ⁴⁴ Ka banɛ nɛ ci ka naakii na: ‘A ɛnɛ nyi saaki ka hatɛ shigi nyi davɛ.’ Mada kɛ ɛnyi ci aa dɛvɛ, ca lapaa hakii gbɛŋɛ, maslaabakii, mahadɛkii ŋga'ɛ ɛsɛ. ⁴⁵ Makɛ nee ci ha'ɛ, wata ca

12:28 12.28 Luka 17.21. **12:29** 12.29 Isaa. 49.24. **12:30** 12.30 Mar. 9.40; Luka 9.50. **12:31** 12.31-32 12.24.
12:33 12.33 7.16-18. **12:34** 12.34 3.7. **12:36** 12.36-37 Yak. 3.6-10. **12:38** 12.38-39 16.1-4; Mar. 8.11-12.
12:38 12.38 Yooh. 6.30; 1 Koor. 1.22. **12:40** 12.40 Yun. 2.1; Mat. 27.63. **12:41** 12.41 Yun. 3.5. **12:42** 12.42 1 Meem. 10.1-10.

palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə mədəfə ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəməgərə aashi ëndəta, təya ndzaanə. Wata ndzaanə nga ëndətə a dāgi tēgugunə palee ka nga ŋukə. Ha'ə dīi na slənə də bwaya ənji nga zamanana.”

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii

(Mar. 3.31-35; Luka 8.19-21)

⁴⁶ Ma Yeesu ma'ə agi wabənə ka ənja, wata kə mbu'ya məci tii da ndzəkəŋushi'inəkii, təya kəŋaanə agyə, təya ləgwa kaa təya wabə da Yeesu. ⁴⁷ Wata ëndə'i ëndə a ba ka ci oo'i, “Watiitə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku kəŋə kəŋə agyə. Ŋga'ə ka tii nə wabənə da hə.” ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka ci, “Wu saŋə nə yaaya? I wu nə ndzəkəŋushi'inəkya?” ⁴⁹ Wata ca shiku tē lyawarənaakii, əŋki ci, “Watiinə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəki. ⁵⁰ Acii tada wu patə ca slənətə sətə ci Daadə ətə dadagyə a moo, ci nə ndzəkəŋunəki da cikəŋunəki da yaayi.”

13

Misaali də ëndə giirə slikerənə

(Mar. 4.1-9; Luka 8.4-8)

¹ Agi uuseratə rəŋwə ha'ə, Yeesu a madə asii, ca palə, ca ndzaanə ama uunəvə kaa ca dzəgunə ka ənja. ² Lanə ka shaŋə nə dabaala abiikii, see də makə ndərəvə ci aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə asəkəkii, ənjə a kəŋaanə anə ndəra. ³ Kə slənyi ci də misaalinyinə ka baaba ka tii uushi'inə lanə. Əŋki ci, “Tə'i ëndə gi aasəkə rə ka giirə slikerənə. ⁴ Ma ca giirə slikerənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa. Əginyinə a dəmətə. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatə dīi hanyinə gi'u anəkii. Slikerənəkii a givagi pii pii, acii wata lyavərəvərə nə hanyinə anə faara. ⁶ Makə cifə uusera, wata magiva slikerənəkii a naa'ugi saakii, acii pooshi slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə. Magiva slikerənəkii a huurəgi saakii. ⁷ Hara slikerənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikerənəkii, dəhəkii a pa'aanə ka ci, pooshi rəgwa nga gərənə. ⁸ Amma, ma hara slikerənəkii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə, kə vii tii ŋunyi cifanə. Harakii gya'ə gya'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii makkə pu'unə makkə pu'unə.” ⁹ Yeesu a uudəpaa, əŋki ci, “Ma ëndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.”

Ka mi də misaali?

(Mar. 4.10-12; Luka 8.9-10)

¹⁰ Wata *lyawarənə nga Yeesu a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Ka mi saŋə cii kwa dā misaali, ha wabə ka ənja?” ¹¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Ma unə, koonə vii Əntaŋfə rəgwa nga shii ma'umbee uushi'inə nga ŋwanjuunaakii, əntaa ka tii. ¹² Acii, ma ëndətə kavə nəkii ka shii uushi'inəkii, ka ci tsakənə nə ənji paaratəginə kaa ca shii dānə lanə aciikii. Amma, ma ëndətə dīi naakii shiinə gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ¹³ Ci nee unə cii kya wabə ka tii də misaali, acii ka tsaamənə nə tii, amma, paa tii ka neenə, ka kapaanə nə tii liminətii, amma, paa tii ka fanə, paa tii ka paaratəginə əsə. ¹⁴ Tii ca mbu'utəgi də wabəətə wabi Əntaŋfə ka ənji *Isərayiila da ma anabi Isaaya ətə bii ci:

'Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
amma, pooshi unə ka paaratəginə shaŋə.

Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
amma, pooshi unə ka neenə shaŋə.

¹⁵ Acii ma ədzəmə nga ənjitsa, mapə'əkii,
liminətii əsə, manjiikəkii,

tøya dzaa'agi ginətii.
 Maci madamə tii ha'ə,
 kadfa kə nee tii də ginətii,
 tøya fatə də liminətii,
 tøya paaratəgi də ədzəmətii,
 tøya zhi'wagi aabiiki əsə,
 nya mbədfəpaa də tii.'

¹⁶ Amma, ma unə, tə'i barəkaanə ashuunə, acii agi neenə nə ginuunə, ha'ə agi fanə nə liminuunə əsə. ¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: lanə nə anabinyinə da ənji nga Əntanəfə mwayi ka shaṇə kaa tøya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə."

Dzəgunətənə nga Yeesu tə misaali nga əndə giirə slikərənə
 (Mar. 4.13-20; Luka 8.11-15)

¹⁸ "Fatəmə dīi kaa nya ba koonə sətə ci misaali nga əndə giirə slikərənə a moo banə: ¹⁹ mada kə fii ənji wabənə agyanə *nwanjuunə nga Əntanəfə, amma mapaaratəgimə tii, ka ndzaanə nə tii makə slikəriitə kwaalii ahada rəgwa, *Seetanə a shi, ca dəməgi wabəətə giirə ənji a ədzəmətii. ²⁰ Ma slikəriitə kwaalii ama pasla, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanəfə, tøya luu pii də moodasəka. ²¹ Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə nga uundzə saa'i. Acii ha'ə, mada kə lii ngərə'wə da cibə tə tii putə nga wabənə nga Əntanəfə, pii wata tøya bwasee. ²² Ma slikəriitə kwaalii aagi dəhə əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanəfə, amma putə nga buurə uushi'inə nga *duuniya da uudə gəna, kə saawagi wabənəkii, pooshi nafakii. ²³ Ma slikəriitə kwaalii anə nunyi hanyinə əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanəfə, tøya paaratəgi nga'ə, tøya ndzaanə makə slikərətə ca vii nunyi cifanə, harakii gya'ə gya'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə makkə pu'unə makkə pu'unə."

Misaali də kuzənə

²⁴ Yoo, kə dīi Yeesu ka tii əndə'i misaali əsə də banə, "Ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da sətə dīi də əndətə gi ka ləga nunyi slikərənə asəkə raakii. ²⁵ Ma davədfə, ətsə taa wu patə ka nunyi nə ci, wata əndə daawaanaakii a dzə ka ləgavə kuzənə aagi aləkamaarakii, ca palə saakii. ²⁶ Makə givagi aləkamaara, kə girə, kə uugi ngərə manjeevənə, wata kuzənə a shigi ha'ə naakii. ²⁷ Ənji slənə nga slanda rə a dzə ka banə ka ci, əŋki tii: 'Slandana, əntaa nunyi slikərənə ləgii ha? Aa dama dīi gyavagi kuzənə agikəya?' ²⁸ Wata ca ba ka tii: 'Əndə daawaanə dīi ha'ə.' Ənji slənaakii a ba ka ci: 'Nga'ə ka hə mada kə giinə ka mbuudəginə kwa?' ²⁹ Amma ca ba ka tii: 'Aa'aa'ə, bwaseemə, goona dzə ka mbuudəginə, acii mada kə gyuunə ka mbudənə, ka mbudəənənə nuunə da i aləkamaara atsakii. ³⁰ Wa tøya gərə patə. Mada kə mbu'ya saa'i nga cifanə, kadə nii kya ba ka ənji slənə cifanə, aa tøya mbuudəgi kuzənə zəku'i, tøya pukəgərə aagi gunə, taabu'u slənənətii ka nyi cifanə nga raaki, nya pukəgərə aa dəbwə.' "

Misaali də manshidədfə slikərənə
 (Mar. 4.30-32; Luka 13.18-19)

³¹ Yeesu a dfa ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, "Ma nwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci makə hi'u iza,* əndə a ngərə, ca ləgapanə gakii asəkə tsanə. ³² Slikərənəkii palee patə də ənshidədfənə. Amma, mada kə girə, ka dfa ginə ka dandza ka shaṇə. Əginyinə a shi, tøya dfa kuvənyinatii davə."

13:17 13.17 1 Piita 1.10-12. **13:22** 13.22 1 Tim. 6.9-10. **13:30** 13.30 3.12; Səniinə 14.14-15. * **13:31** 13.31 Hi'ukii palee də ənshidədfənə anə hanyinə nga Gudə. Amma ma wabənə nga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə nga Isərayiila wabi ci. **13:31** 13.31 17.20; Luka 17.6. **13:32** 13.32 Əzaki. 17.23.

Misaali dɛ burɛɲanɛ
(Luka 13.20-21)

³³ Yeesu a dɛ ka tii ɛndɛ'i misaali, ɛŋki ci, "Ma nwanjuunɛ nɛga dagyɛ, kɛ ndzaa ci makɛ burɛɲanɛ. Minɛ a gwazɛtɛgi dɛ kɛɲwɛ ɛjima makkɛ nɛga ɛmpunɛ. Wata ɛmpunɛkii patɛ a aslɛgi divɛ."

Da wabɛnɛ nɛga Yeesu dɛ misaali
(Mar. 4.33-34)

³⁴ Ma uushi'iitɛ patɛ, kɛ wabi Yeesu ka dɛbaala dɛ misaali, pooshi uushi cii kɛya ba ka ɛnji yadɛ misaalikii. ³⁵ Ma ɛtsɛ patɛ, ka mbu'utɛginɛ dɛ sɛtɛ bii anabi oo'i: "Ka wabɛnɛ nɛ nyi ka tii dɛ misaalinyinɛ, ka banɛ nɛ nyi ka tii sɛtɛ nji ma'umbeekii daga ka 'watɛginɛ nɛga duuniya."

Dzɛgunɛtɛnɛ nɛga Yeesu tɛ misaali dɛ kuzɛna

³⁶ Ma dɛba'ɛkii, kɛ bwasee Yeesu ka dɛbaala, ca dɛmɛgɛrɛ aasii. Wata lyawarɛnaakii a shi aabiikii, tɛya lɛgwa ka ci, ɛŋki tii, "Batɛ keenɛ taa mi ci misaali dɛ kuzɛnɛ a sɛkɛrɛ a moo banɛ." ³⁷ Yeesu a ba ka tii, ɛŋki ci, "Ma ɛndɛtɛ lɛgii nɛnyi slikɛrɛnɛ, ci nɛ *Uuzɛnɛ nɛga ɛnda. ³⁸ Ma ra, ci nɛ duuniya. Ma nɛnyi slikɛrɛnɛ ɛsɛ, tii nɛ ɛnji nɛga nwanjuunɛ nɛga ɛntaɲfɛ. Ma kuzɛna, tii nɛ ɛnji nɛga Seetanɛ. ³⁹ Ma ɛndɛ daawaatɛ gi ka lɛgavɛ kuzɛnɛta, ci nɛ Seetanɛ. Ma saa'i nɛga cifanɛ, ci nɛ muudinɛ nɛga duuniya. ɛnji slɛnɛ cifanɛ ɛsɛ, tii nɛ malaa'ikanyinɛ. ⁴⁰ Makɛ sɛtɛ ci ɛnjɛ a dzatɛgi dɛ kuzhinyinɛ, ɛnjɛ a kaanɛ gunɛ, ha'ɛ na dɛ ka muudinɛ nɛga duuniya. ⁴¹ Kadɛ nɛ Uuzɛnɛ nɛga ɛndɛ a slɛkɛe ka malaa'ikanyinaakii, kaa tɛya dzatɛgi dɛ ɛnjitɛ ca kavɛ ɛnji ka dɛ 'waslyakɛɛnɛ da ɛnjitɛ ca dɛ bwaya uushi'inɛ, tɛya fɛdɛgi tɛ tii agi nwanjuunaakii, ⁴² tɛya ɛjigɛrɛ tɛ tii aagi gunɛ. Davɛ tuunɛtii, tɛya tsɛbɛ linyinɛtii. ⁴³ Ma ɛnjitɛ da goonɛga ashitii ɛsɛ, ka bɛrɛnɛ nɛ tii makɛ uusɛra agi nwanjuunɛ nɛga Dɛsɛnɛtii. Ma ɛndɛtɛ da liminɛ nɛga fanɛ, wa ca fa."

Misaali dɛ manɛgɛdɛ gɛna

⁴⁴ "Ma nwanjuunɛ nɛga dagyɛ, kɛ ndzaa ci mbɛrɛ mbɛrɛ da manɛgɛdɛ gɛna ɛtɛ upaa ɛndɛ'i ɛndɛ asɛkɛ rɛ, ci ka ha nɛga uuzanɛ. Makɛ upaa ci, ca ɛnɛ ka nɛgɛdɛginɛ davɛ. Ka moodasɛkɛ nɛ ci ka shaɲɛ. Ca dzɛ ka dɛrɛmagi dɛ uushi'inaakii patɛ, ca dɛrɛgi dɛ rɛta."

Misaali dɛ lu'ulu'u

⁴⁵ "Ha'ɛ ɛsɛ, ma nwanjuunɛ nɛga dagyɛ, kɛ ndzaa ci mbɛrɛ mbɛrɛ da ɛndɛtɛ ca alɛ nɛnyi lu'ulu'u. ⁴⁶ Wata makɛ upaa ci nɛnyikii, ca dzɛ ka dɛrɛmagi dɛ uushi'inaakii patɛ, ca dɛrɛgi dɛ nɛnyi lu'ulu'uta."

Misaali dɛ slaadɛ

⁴⁷ "Ha'ɛ ɛsɛ, ma nwanjuunɛ nɛga dagyɛ, kɛ ndzaa ci mbɛrɛ mbɛrɛ da slaadɛ ɛtɛ kagɛrɛ ɛnji aagi uunɛva, ca kaasha hɛrɛfinɛ kama kama lanɛ. ⁴⁸ Makɛ nii slaadɛkii, ɛnjɛ a ɛlyagi aanɛ ndɛra, ɛnjɛ a ndzaanɛ ka tsɛɛkɛgi nɛnyi hɛrɛfinɛ aasɛkɛ dɛva. Bwayakii ɛsɛ, ɛnjɛ a pukɛgi. ⁴⁹ Ha'ɛ na dɛ ɛsɛ uusɛra nɛga muudinɛ nɛga duuniya. Kadɛ nɛ malaa'ikanyinɛ a dzɛ ka tsɛɛkɛgi bwaya ɛnji ahada nɛnyi ɛnja, ⁵⁰ tɛya ɛjigɛrɛ tɛ tii aagi gunɛ. Davɛ tuunɛtii, tɛya tsɛbɛ linyinɛtii."

Kura uushi'inɛ da iirɛ uushi'inɛ

⁵¹ Yoo, Yeesu a lɛgwa ka tii, ɛŋki ci, "Kɛ fii unɛ uushi'iitɛ patɛ kwa?" Tɛya ba ka ci, "Awa, kɛ fii inɛ." ⁵² Wata ca ba ka tii, "Tadɛ wu agi maliminɛ ndzaa ka lawara

13:33 13.33 1 Koor. 5.6; Gal. 5.9. **13:34** 13.34-35 13.10-17. **13:35** 13.35 Jab. 78.2. **13:40** 13.40 7.19; Yooh. 15.6. **13:41** 13.41 24.31; Mar. 13.27. **13:42** 13.42 8.12. **13:43** 13.43 Dan. 12.3; M.Gɛɲw. 5.31; Mat. 11.15. **13:44** 13.44 Fil. 3.7-14. **13:50** 13.50 8.12.

agi nwanjuunə nga dagyə, makə nga slanda yi nə ci, ətə ca ngiragi kura uushi'inə da iirə uushi'inə asəkə kuvə shigaakii."

*Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu
(Mar. 6.1-6; Luka 4.16-30)*

⁵³ Makə uudəpaa Yeesu baaba misaalinyiitsa, ca madə gatə, ca palə saakii ⁵⁴ aa hakii aa vərə, hatə girə ci davə, ca dzəgunə ka ənji asəkə *kuvə də'watii. Kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə, təya ba ahadatii, "Da sanə upaa əndətsə shiinə ha'a? Da upaa ci baawəda nga dā sə nga hurəshishina? ⁵⁵ Əntaa uuzənə nga əndə gwaa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyaama nə məca? Əntaa i Yakubu da Yusufu da Simoonə da Yahuda nə ndzəkənjushi'inəkəya? ⁵⁶ Əntaa ganə ahadaamə nə cikənjushi'inəkii pata? Da sanə upaa əndətsə sətə ha'a?" ⁵⁷ Wata təya kaaree ka ci. Yeesu a ba ka tii, "Ma *anabi, taa ka ngutə vəranə gi ci patə, ka upaanə nə ci məghərvənə. Amma ma gakkii də vərə da ahada ənji yaakii, paa ci ka upaa məghərvənə."

⁵⁸ Madamə Yeesu sə nga hurəshishinə lanə davə putə nga ghatə vii goonɡatii.

14

*Əntənə nga Yoohana əndə dā bapətisəma
(Mar. 6.14-29; Luka 9.7-9)*

¹ Ma ka saa'ita, kə fii *Hirudusə, nwanjwə anə hanyinə nga Galili, habara nga Yeesu. ² Ca ba ka ənji slənaakii, "Ci nə Yoohana əndə dā bapətisəma. Kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəda nga dāada sə nga hurəshishinə ha'ə."

³ Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma dīi ci ha'ə, putə nga Hiroodiya, minə nga ndzəkənjuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ngərəma Hirudusə tə ki kaa kya ndzaa ka minaakii. ⁴ Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, "Madəbeemə ha ngərə tə Hiroodiya ka minaaku shanjə."

⁵ Kə mwayi Hirudusə bələginə tə Yoohana, amma ngwaliikii acii dabaala, acii kə ngirə tii tə Yoohana ka anabi. ⁶ Makə zhi'wa kumənə nga uusəratə pwayi ənji tə Hirudusə, kə uji uuzənə nga Hiroodiya uncitə minəkii akənjwacii ənja. Ha'ə, kə kadeesəkə ka Hirudusə. ⁷ Ca dā ka ki aləkawalə də jidə oo'i, taa mi patə bii ki, ka viinə nə ci ka ki. ⁸ Məci a ba ka ki, wa kya kədii nə nga Yoohana. Wata uncitə miitə a ba ka Hirudusə, "Nga'ə ka nyi ha vii ka nyi nə nga Yoohana əndə dā bapətisəma əndzə'i asəkə kənjwa." ⁹ Makə fii nwanjwə ha'ə, kə zhimə tə ci asəkəkii. Amma putə nga jidəətə j'i ci da putə nga madiigərə ənjitə 'waa'wa ci, kə bii ci, wa ənjə a vii ka ki sətə mwayi ki. ¹⁰ Wata ca sləkee ka ənjə a dzə ka lyagi nə nga Yoohana a furəshina.

¹¹ Makə lyagi ənji, wata ənjə a kira asəkə kənjwa, ənjə a vii ka uncitə miitə, kya luu, kya kərə ka məci. ¹² Wata lyawarənə nga Yoohana a shi, təya ngərə waakii, təya dzə ka ngədfəginə. Ma dāba'əkii, təya dzə ka banə ka Yeesu tə sətə dīi.

*Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə
(Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)*

¹³ Makə fii Yeesu habara agyanə Yoohana, ca ndərəvə saakii aasəkə kumbawalə, kaa ca dzə ka ndzaanə daanəkii ka hatə pooshi ənji davə. Amma, makə fii dābaala ha'ə, təya bwasee ka vəranatii, təya nə'u tə ci də sədfətii. ¹⁴ Yeesu a jimagərə asəkə kumbawalə aanə ndəra. Makə nee ci ka dābaala lanə, kə nyihə ci təgunuunatii. Wata ca mbədfəpaa də ənji bwaneatii.

¹⁵ Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənaakii a shi aabiikii, ənki tii, "Kə dīi kədəwanə; wiinə agi bilinə naamə ganə. Acii ha'ə, bawə ka ənji, wa təya dzə aasəkə

vøranyinè ka dèrè zèmè ka natii na.” ¹⁶ Wata Yeesu a ba ka tii, “Pooshi bwatya nga dzènatii. Unè nè vii ka tii zèma.” ¹⁷ Tèya ba ka ci, “Pooshi zèmè acii inè bahè viinè ka tii. Wata buroodi tufè ba’è hèrefinè bèra’i nèndè acii inè.” ¹⁸ Wata ca ba ka tii, “Kiramè ka nyi.” ¹⁹ Ca ba ka dabaala, wa tèya ndzaanè agyanè kuzèna, ca ngèrè burooditè tufè da hèrefiitè bèra’i, ca madèe ka ginèkii aadègyè, ca kuyirii tè èntanfè, ca baatsèpaa buroodita, ca vii ka lyawarènaakii, tèya vii ka dabaala. ²⁰ Ènji patè a zèmè, tèya èburè. Ma daba’èkii, lyawarènaakii a tsèkètè tè ètè mbèdaanè, dèvè pu’u aji bèra’i. ²¹ Ma ènjitè agi zèmèta, kè mbu’i tii bahè dèbu’u tufè, tsanjè nè makinè da manjeevènè.

Wiinè nga Yeesu anè ma’inè

(Mar. 6.45-52; Yooh. 6.15-21)

²² Wata Yeesu a ba ka lyawarènaakii, wa tèya ndèrèvè aasèkè kumbawala, tèya takèjwa ka ci aa tanjègi uunèva, kaa ca ba ka dabaala a palè satii. ²³ Ma ènji agi palènè satii, ma ci naakii, wata ca ndèrè aa giñwè, ci daanèkii, kaa ca dfa dè’wa. Kè uugi vèdè d’anè, ci daanèkii nè èndè davè, ²⁴ dzadè ahada uunèvè nè kumbawalè èsè. Dzawè ka kumbawalèkii nè dzèné aakèjwè ma’è, acii lanjè dèrèva nè mèdè agi ègyanè dakèjwacii, ma’inè a dzè dè dègèné ashi kumbawala. ²⁵ Ma ètsè ha wurè wurè kaa ca pukè, wata Yeesu a dzè aabii lyawarènaakii dè wiinè anè ma’inè.

²⁶ Makè nee lyawarènaakii ka ci ka wiinè anè ma’inè, kè ngwalègi tii ka shanjè, ènji tii, “Wiitsè bèrèhinè!” tèya kaala vurènè. ²⁷ Amma pii Yeesu a wabè ka tii, ènji ci, “Baneemè ka moodèfuunè. Nyi èna, goona ngwalè!” ²⁸ Wata Piita a ba ka ci, ènji ci, “Slandana, madfa hè ètsè tanyi, bawè ka nyi, kaa nya dzè aabiiku anè ma’inè.” ²⁹ Yeesu a ba ka ci, “Shiwa!” Wata Piita a jimègèrè asèkè kumbawala, ca wii anè ma’inè, ca dzè aabii Yeesu. ³⁰ Amma, makè nee ci ka mèdè anè ma’inè, ca ngwalègi. Wata ndzanjè lipènè nè ci aagi ma’inè, ca ka vurènè, “Slandana, luupaa tè nya!” ³¹ Pii wata Yeesu a vii ciinèkii ka ci, ca kèsètè tè ci ka ciinè, ca ba ka ci, “Kè èki gi’inaaku tè nyi. Ma nè hè ka nèhènè, paa nyi ka kavènè tè hè ka wiinè anè ma’inè kwa?” ³² Tèya ndèrèvè aasèkè kumbawala, wata mèdè a dèdèkè. ³³ Lyawarènaakii a gèrè’waanè asèkè kumbawala, tèya paslè tè Yeesu, tèya ba, “Tantanyinè, *Uzèné nga èntanfè nè hè.”

Mbèdèpaanè nga Yeesu dè ènji bwane a dè Ginazarètè

(Mar. 6.53-56)

³⁴ Makè tanjègi tii uunèva, tèya mbu’u aanè hanyinè nga Ginazarètè. ³⁵ Ma ènji davè, kè pulègi tii oo’i, Yeesu ètsè shi. Wata tèya slèkee taa dama patè anè hanyinèkii, ènjè a kyaara ka ci ènji bwane patè. ³⁶ Tèya kèdii aciikii, taa wata kèjeerènaakii, wa ènji bwane a tèbètè. Patènè nga ènjitè tèbètè, kè mbè’i tii.

15

Alè’aada nga dzèdzèshi’inè

(Mar. 7.1-13)

¹ Kè shi harii *Farisanyinè da maliminè daga dè Urusaliima aabii Yeesu, tèya lègwa ka ci, ènji tii, ² “Ka mi sanjè ci lyawarènaaku a tanjègi alè’aada nga dzèdzèshi’inaama? Acii ma tèya, paa tii agi yibègi ciinètii taabu’u zèmènètii.” ³ Yeesu a ba ka tii, ènji ci, “Ya unè noonà, ka mi dee cuuna tanjègi bariya nga èntanfè putè nga alè’aada goona? ⁴ Acii kè bii èntanfè oo’i: ‘Duunètè tè i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa mèci, wa ènjè a bèlègi tè ci.’ ⁵ Amma, ma unè, agi dzègunènè

14:20 14.20 2 Meem. 4.43-44. **14:23** 14.23 5.1; Luka 5.16. **14:25** 14.25 Ayb. 9.8. **14:26** 14.26 Luka 24.37.

14:30 14.30-32 8.26. **14:31** 14.31 6.30; 8.26; 16.8; 17.20; Luka 12.28. **14:33** 14.33 16.16; 27.54; Mar. 15.39.

14:36 14.36 9.20. **15:2** 15.2 23.25; Luka 11.38-39. **15:4** 15.4 Shig. 20.12; 21.17.

nuunə ka ənji oo'i, ma sətə dəbee əndə a vii ka dii taa məci, madfa bii ci ka tii: 'Ma səna, kə vii nyi ka Əntanfə', tafa paa ci duunətə tə tii ma'ə, pooshi haala. ⁶ Də ha'ə bwasee unə ka wabənə nga Əntanfə putə nga alə'aada goonə. ⁷ Unə ənjitə ca nə'u tə Əntanfə də moodəfə bəra'i, asee, tantanyinə nə anabaakwaanə nga Isaaya ətə bii ci anuunə oo'i:

⁸ 'Ma ənjitsa, amatii ci təya hanətə tə nyi, Amma, ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shanə.

⁹ Zabə nə paslənətii tə nyi, acii ma alə'aadanyiitə ci təya dzəgunə ka ənja, banə nga əndə shiŋkinə, əntaa banaaki.' "

Uushi'iitə ca ajjinətə tə ənda

(Mar. 7.14-23)

¹⁰ Wata Yeesu a 'waa'watə dabaala aabiikii, ca ba ka tii, "Fatəmə, una paaratəgi: ¹¹ Əntaa sətə ca dzəgərə da ma ənda ca ajjinətə tə ci, amma sətə ca shigi da makii ca ajjinətə tə ci." ¹² Wata lyawarənaakii a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, "Kə shii hə oo'i, ma wabətsə bii hə, kə kulii aasəkə Farisanyinə nii?" ¹³ Ca ba ka tii, əŋki ci, "Tafa ŋgutə slikerənə giva patə, madfa əntaa Daadə ətə dadagyə ləgii, ka mbudəginə nə ənji. ¹⁴ Bwaseemə ka tii, goona buurə tə tii, muurəfinə ca kərə tə harakii. Madfa muurəfə ca kərə tə muurəfə makə ci, tii kyakya'ə ca kwaalagərə aa gu'u."

¹⁵ Amma əŋki Piita ka ci, "Bawə keenə tafa mi ci misaalitə a moo banə." ¹⁶ Ca ba ka tii, "Ma'ə unə yadə paaratəgi də uushi makə nga ənjitsə kwa? ¹⁷ Asee, ma'ə unə mapaaratəgimə. Tafa mi patə dzəgərə da ma ənda, ka dzəgərənə kura'ə aasəkə, ca gimagi. ¹⁸ Amma, ma sətə ca shigi da ma ənda, a ədzəmə ca shigi. Ci ca ajjinətə ənda. ¹⁹ Acii a ədzəmə nə əndə ka buurətə bwaya uushi'inə ca kavə tə ci ka bələ ənda, ca aləhiinə, ca dfa badawaanə, ca hərə, ca jirakə, ca wabə bwaya uushi'inə aashi ənda. ²⁰ Wiitə tsarə nga uushi'iitə ca ajjinətə ənda. Amma, ma adənə yadə yibəgi ciinə, pooshi ka ajjinətə ənda."

Gi'inə nga məshipətə minə tə Yeesu

(Mar. 7.24-30)

²¹ Wata Yeesu a madə gatə, ca palə aanə hanyinə nga Tiira da nga Sidoonə. ²² Ma anə hanyinəkii, tə'i əndə'i mitə Kana'ana. Wata kya shi də tuunə, əŋki ki, "'Ya'ə Slandana, jijinə nga *Dawuda, nəhuu təgunuunaakya! Tə'i uuzənaaki, uncitə minəkii da i ginaaji ashitə. Lya'ə lya'ə nə ki ka shanə." ²³ Amma, majikəmə Yeesu ka ki tafa rəŋwə də makii. Wata lyawarənaakii a əntsahə aabiikii, təya kədii aciikii, əŋki tii, "Bawə ka ki, wa kya dzə satə, acii agi shine nə ki də nə'unə taamə də wazənə lanə." ²⁴ Yeesu a jikəvə, əŋki ci, "Ma sləkee ənji ka nyi, wata ka ənji *Isərayiila tanə, acii makə maza bagiinə nə tii."

²⁵ Amma miitə a shi, kya gərə'waanə atsaə sədə Yeesu, əŋki ki, "'Ya'ə Slandana, tsakuu tə nyi." ²⁶ Yeesu a ba, "Pooshi nga'ə nə ŋgərətə zəmə nga manjeevənə, ənjə a kagi ka ədiinə." ²⁷ Əŋki miitə, "Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, agi adənə nə tii murəmurinə nga zəmətə ca kwaalagi acii slanjiinətii." ²⁸ Yeesu a ba ka ki, "Mina, lanə nə gi'inaaku tə nyi. Ma sətə cii kwa uudə, ka dfa nə ənji ka hə." Wata kə mbə'i uuzənətə ka saa'ita.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea lanə

²⁹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə davə, ca dzə də palənə ama uunəvə nga Galili, ca ndərəgi aanə dfaŋərə, ca ndzaa dasə davə. ³⁰ Ənji bəzəkii a dzə aabiikii, təya

15:7 15.7-9 Isaa. 29.13. **15:11** 15.11 Slənə 10.15; 1 Tim. 4.4; Tit. 1.15. **15:14** 15.14 23.16,24; Luka 6.39; Rooma 2.19. **15:19** 15.19 Gal. 5.19-21. **15:22** 15.22 20.30-31. **15:24** 15.24 10.6; Rooma 15.8. **15:28** 15.28 8.13. **15:29** 15.29 5.1.

kərə ənji bwaneanyinə kama kama, maɓiiyi ənja, mahurəməsə ənja, muurəfina i kadəguləmina da hara ənji bwaneanyinə laɲə. Təya banee ka tii akəɲwaciikii. Ca mbəɖəpaa də tii. ³¹ Makə nee ənji kadəguləmə a wabə, maɓiiyi ənji əsə, kə ənyi ilənyinatii ka guuɲunə, mahurəməsə ənji əsə, watiinə ka wiinə, muurəfinə əsə, watiinə ka neenə, kə ɖii ka tii ka sə ɲga hurəshishinə ka shaɲə. Wata təya ɖuunətə tə Əntaɲfə ɲga ənji *Isərayiila.

Adəvənə ɲga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwadə
(Mar. 8.1-10)

³² Wata Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, ca ba ka tii, "Agi nəhənə nə nyi təgunuunə ɲga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii abiiki ənshinə, pooshi tii da sə ɲga kavənə aa matii. Pa nya moo təya palə də məɖəfənə, acii ga məɖəfənəkii a mbee ka tii a rəgwa." ³³ Wata lyawarənaakii a ba ka ci, "Ya əna, da upaanaamə zəmə bahə zəməvənə ka ənjitsə laɲə ha'ə ganə agi bilina?" ³⁴ Yeesu a ləgwa a matii, "Buroodi moonə nəndə acii una?" Təya ba ka ci, "Buroodi məɖəfə da uuji hərəfinə." ³⁵ Wata ca ba ka dabaala, kaa təya ndzaanə patə. ³⁶ Ca ɲgərə burooditə məɖəfə da hərəfiita, ca kuyirii tə Əntaɲfə, ca ɓaatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, təya təkəpaa ka ənja. ³⁷ Patənatii, təya zəmə, təya əburə. Lyawarənaakii a tsəkətə ətə mbədaanə, ɖəvə məɖəfə. ³⁸ Ma ənjitə agi zəmətə, dəbu'u ənfwadə, tsəɲə nə makinə da manjeevənə. ³⁹ Wata ca ba ka dabaala, kaa təya palə satii. Ma daba'əkii, ca ndərəvə aasəkə kumbawala, ca palə aanə hanyinə ɲga Magadanə.*

16

Ləgwa sə ɲga hurəshishinə ama Yeesu
(Mar. 8.11-13; Luka 12.54-56)

¹ Yoo, kə shi hara *Farisanyinə da *Sadukinyinə aabii Yeesu, kaa təya təkə tə ci. Təya ba ka ci, kaa ca ɖa ka tii sə ɲga hurəshishinə ətə ca ɓaarii oo'i, tə'i ci da baawəɖa ɲga Əntaɲfə. ² Əɲki Yeesu ka tii, "Ma uusəra a kula, məɖa dizə nə səkəntaɲfə, agi banə nuunə: 'Pooshi ha ka tsəfənə doorə.'" ³ Ma tsəɖəkə əsə, məɖa tsaaməgyuunə aagi əntaɲfə, una nee dizə təkə təkə nə ha, agi banə nuunə: 'Ka ndzəmənə nə vənə ənshinə.' Məɖa tsaaməgyuunə aagi əntaɲfə, ka mbeenə nuunə ka batənə taa iitə nə ha a ndzaanə. Amma, pooshi unə ka mbee ka paaratəgi də ndzaanə ɲga zamanana. ⁴ Ma ənji ɲga zamanana, bwaya ənja, ənjitə pooshi ka nə'utə bariya ɲga Əntaɲfə nə tii. Agi alənə nə tii kaa ənjə a ɖa ka tii sə ɲga hurəshishinə. Amma, pooshi sə ɲga hurəshishinə ci ənjə a ɖa ka tii, məɖaamə ətə ɖii Əntaɲfə də anabi Yunana." Makə wabi ci ha'ə, wata ca palə saakii.

*Burəjanə ɲga *Farisanyinə da ɲga *Sadukinyinə*
(Mar. 8.14-21)

⁵ Ma təya dzə də taɲənə asəkə kumbawala, wata lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə zaanə ka tii nə ɲgərəənə buroodi. ⁶ Yeesu a ba ka tii, "Nəhəmə noonə na acii burəjanə ɲga Farisanyinə da ɲga Sadukinyinə." ⁷ Makə fii tii ha'ə, təya gwanə ka wabənə ahadatii, əɲki tii, "Ma bii ci ha'ə, ətə pooshi amə ɲgiraanə buroodi." ⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya ba. Wata əɲki ci ka tii, "Ya una, kə əki gi'inə goonə tə nyi. Ka mi cuuna wabə agyanə ghatə buroodya?" ⁹ Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaaratəgimə kuna? Kə zaanə koonə nə burooditə tufə ətə agi ənji dəbu'u tufə kwa? ɖəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana? ¹⁰ Aa ya burooditə məɖəfə əsa,

15:32 15.32-39 14.13-21. 15:32 15.32 9.36. * 15:39 15.39 Magadanə: uushi rəɲwə da Magəɖala. Mitə vərənə ɲga Magəɖala ɲji Mariyaama Magəɖalina. 16:1 16.1-4 12.38-39; Luka 11.16,29-30. 16:1 16.1 Yooh. 6.30. 16:6 16.6 Luka 12.1. 16:7 16.7-9 Mar. 6.52. 16:8 16.8 14.31. 16:9 16.9 14.20.

ətə agi ənji dəbu'u ənfwada? Dəvə moonə tsəkətuunə tē ətə mbədaana? ¹¹ Iitə təkuree unə ka paaratəginə oo'i, ma cii kya wabə koonə əna, əntaa agyanə buroodi. Nəhəmə noonə na acii burəjanə nga Farisanyinə da nga Sadukinyinə." ¹² Wata təya paaratəgi oo'i, əntaa banə bii ci ka tii oo'i, wa təya nəhə natii nə acii burəjaatə ci ənje a dā də buroodi. Amma, wa təya nəhə natii nə acii dzəgunənə nga Farisanyinə da nga Sadukinyinə.

*Banə nga Piita oo'i, Yeesu nə *Matadəkii nga Əntanfə
(Mar. 8.27-30; Luka 9.18-21)*

¹³ Yoo, kə gi Yeesu aanə hanyinə ətə kədəhə da vəranə nga Kayisariya Filipi. Makə gi ci, kə ləguyi ci ama lyawarənaakii, ənki ci, "Ya nyi *Uuzənə nga ənda, wu sanə nə nyi ci ənje a ba?" ¹⁴ Ənki tii, "Agi banə nə hara ənji, hə nə Yoohana əndə dā bapətisəma. Ənki hara ənji, hə nə anabi *Iliya. Hara ənji əsə, ənki tii, hə nə Irimiya taa əndə'i anabi nga nukə." ¹⁵ Yeesu a ba ka tii, "Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?" ¹⁶ Simoonə Piita a jikəvə, ənki ci, "Hə nə Matadəkii,* Uuzənə nga Əntanfə əndə vii əpinə." ¹⁷ Yeesu a ba ka ci, "Əndə barəkaanə nə hə, Simoonə, uuzənə nga Yunana. Acii əntaa əndə shiŋkinə baarəgi ətsə ka hə, amma Daadə ətə dadagyə baarəgi ka hə. ¹⁸ Wanyinə ka banə ka hə əsə: hə nə Piita, makə banə pasla. Anə paslanə nii kya mbukya Ikəliisiyaaki. Taa wa, pooshi na palee ka ngeerənə nga Ikəliisiyakii. ¹⁹ Ka viinə nə nyi ka hə lakila nga makuvə nga nwanjuunə nga dagyə. Taa mi patə anətə hə ganə a duuniya, ma'anəkii gatə dagyə. Ha'ə əsə, taa mi patə pərəgi hə ganə a duuniya, mapərəkii gatə dagyə."

²⁰ Wata Yeesu a dā ka lyawarənaakii bariya də ngeerənə tuu'inə, "Goonə ba ka taa wu oo'i, nyi nə *Matadəkii nga Əntanfə."

*Wabənə nga Yeesu agyanə tsarə nga əntəətə nii kəya əntə
(Mar. 8.31-9.1; Luka 9.22-27)*

²¹ Daga ka saa'ikii 'watəgi Yeesu dzəgunətənə ka lyawarənaakii oo'i, tyasə see a dzə ci aa Urusaliima. Ma dāva, ka sanə nə ci cibənyinə lanə acii gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə, ənje a bələgi tē ci. Ma ka makkənə nga uusəra, ca madətə agi maməətə ənja. ²² Makə fii Piita ha'ə, wata ca kəsəgi tē ci aantəngala, ca wazə ka ci, ənki ci, "Wa Əntanfə a dzagi ətsa, Slandana, pooshi ətsə ka danə shanə!" ²³ Amma Yeesu a zə'wugi aabii Piita, ənki ci ka ci, "Dzəgi abiiki, *Seetanə! Hərəmbədfə nə hə ka nyi. Acii ma hiimatsaaku, nga əndə shiŋkinə, əntaa nga Əntanfə."

²⁴ Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, ənki ci, "Taa wu patə ca moo nə'unə tē nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ngerə ənfwə nga gwa'avənə tē ci aashikii, ca nə'u də nyi. ²⁵ Tadfa wu patə ca dā gazhi'waanə nga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma tadfa wu patə ətee ka əpinaakii putə nga nə'unə tē nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii. ²⁶ Mi sanə nə bwatya nga upaa patənə nga uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. Madfa kə zii əpinə nga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii. ²⁷ Acii kədəhə nə Uuzənə nga əndə ka shinə tii da malaa'ikanyinaakii agi məghərəvənə nga Dii, ca vii shikwa taa ka wu makə sətə slənyi ənda. ²⁸ Tantanyinə cii kya ba koonə, tē'i hara ənji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka shine nga Uuzənə nga ənda, kaa ca ndzaa ka nwanjwa."

16:10 16.10 15.37. **16:14** 16.14 14.2; 17.10-13; Mat. 21.11. * **16:16** 16.16 Waatoo, Aləmasiihu. **16:16** 16.16 14.33; Yooh. 1.49; 11.27. **16:18** 16.18 Luka 22.32; Yooh. 1.42; 21.15-17; Af. 2.20. **16:19** 16.19 Luka 11.52; Mat. 18.18; Yooh. 21.15-17. **16:20** 16.20 17.9. **16:21** 16.21 17.22-23; 20.17-19; 26.2. **16:27** 16.27 Jab. 62.13; Ayb. 34.11; Mat. 7.23-27; 13.41; 25.31-46; Luka 13.27; Yooh. 5.29; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 1 Piita 1.17; 2 Tim. 4.14; Səniinə 22.12. **16:28** 16.28 10.23; 24.34; Mar. 9.1; 13.30; Luka 9.27; 21.32.

17

*Məghərəvənə ŋga Yeesu
(Mar. 9.2-13; Luka 9.28-36)*

¹ Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ŋgərə tə Piita da i Yakubu tii da ndzəkəŋuci, waatoo Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə. ² Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii, bərənə nə kəŋwaciinəkii makə uusəra. Ha'ə nə kəjeerənaakii əsə, ca dāgi tyaslyaslyə makə əmputə kəbənə. ³ Wata ma təya nee, watiitə i Muusa da anabi *Iliya, təya wabəshi da Yeesu. ⁴ Wata Piita a ba ka Yeesu, "Slandana, ŋga'ə dīi makə ganə niinə. Maa ŋga'ə ka hə, ka ratənə nə nyi koonə tsakabanyinə makkə ganə. Naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə." ⁵ Ma ci ma'ə agi wabənə ha'ə, wata məzhidəkwyaminə ətə ca bərə a zadəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a wabə agi məzhidəkwyaminəkii, ca ba, "Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki. Famə tə ci." ⁶ Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata ŋgwalənə a dā tə tii ka shaŋə, təya kwaalagi aa panə aanə kəŋwaciinətii. ⁷ Wata Yeesu a əntsahə aabiitii, ca təbətə tə tii, ca ba, "Madətəmə, goona ŋgwalə." ⁸ Makə madəe tii ka ginətii, maneemə tii taa ka wu ma'ə, madaamə Yeesu.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, kə bii Yeesu ka tii, "Goona ba taa ka wu tə sətə nee unə. See daba'ə madənaaki agi maməətə ənja, nyi *Uuzənə ŋga ənda."

¹⁰ Lyawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, "Aa mi dīi ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?" ¹¹ Yeesu a ba ka tii, "Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka hadətəgi də patənə ŋga uushi'inə. ¹² Amma, wanyinə ka banə koonə: kə uugi Iliya shinə. Mashiiimə ənji tə ci, təya cibə də ci makə sətə kadeesəkə ka tii. Ha'ə makə ətsə, kədəhə nə təya cibə də Uuzənə ŋga əndə əsə."

¹³ Wata lyawarənaakii a paaratəgi oo'i, ma Iliyatə cii kəya wabə agyanəkii, ci nə Yoohana əndə dā bapətisəma.

*Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci
(Mar. 9.14-29; Luka 9.37-43a)*

¹⁴ Ənyanatii aabii dabaala, wata əndə'i əndə a shi, ca gərə'waanə akəŋwacii Yeesu, ¹⁵ ca ba, "Slandana, nəhuu təgunuunə ŋga uuzənaaki. Tə'i ma'idə'ida ashikii, agi dānə tə ci ka shaŋə. Ka əndə'i ha, ca kulagərə aagi gunə, ka əndə'i ha, aagi ma'inə. ¹⁶ Kə kira nyi tə ci ka lyawarənaaku, amma kə təkuree tii ka mbədəpaanə də ci." ¹⁷ Əŋki Yeesu, "'Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntaŋfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii dīi!" ¹⁸ Makə kira ənji, Yeesu a wazə ka ginaajikii, wata ginaajikii a shigi ashi uuzəta. Pii wata kə mbə'i uuzəta.

¹⁹ Ma daba'əkii lyawarənaakii a əntsahətə aabii Yeesu daanətii, təya ləgwa ka ci, "Mi saŋə dīi təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?" ²⁰ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Putə ŋga gi'uunə ŋga gi'inə goonə tə nyi. Tantanyinə cii kya ba koonə, maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi'u iza,* [²¹ 1Amma, ma tsarə ŋga ginaajitsa, see də də'wa da suumaya mbeenə ənji ka lyaakaginə."] kadā ka banə nuunə ka giŋuna: 'Duu aa hatə!' ka dzənə nə ci əsə. Pooshi uushi ca kadəe ka ŋgeerənə goonə.

*Ənənə ŋga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii
(Mar. 9.30-32; Luka 9.43b-45)*

17:1 17.1 5.1. **17:2** 17.2-8 2 Piita 1.16-18; Səniinə 1.16. **17:5** 17.5 3.17. **17:9** 17.9 16.20. **17:10** 17.10-11 Mal. 3.23-24; Mat. 16.14. **17:12** 17.12-13 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21. **17:17** 17.17 Dzək. 32.5,20.

* **17:20** 17.20 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə ŋga Gude. Amma ma wabənə ŋga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila wabi ci. **17:20** 17.20 13.31; 14.31; 21.21; Mar. 11.23; Luka 17.6.

²² Guṇənə nga lyawarənə nga Yeesu patə anə hanyinə nga Galili, wata ca ndzanə wabənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, “Kədəhə nə ənji ka viinə tə Uuzənə nga əndə aacii ənja, ²³ təya bələgi tə ci, amma ka madeenə nə ənji ka ci agi maməətə ənja ka makkənə nga uusəra.” Makə fii tii ha'ə, wata səkə nga lyawarənaakii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə.

*Ki'i tsəkə nga *yi nga Əntanfə*

²⁴ Kə gi Yeesu da lyawarənaakii aa Kafarənahumə, wata ənji luu tsəkə nga yi nga Əntanfə a dzə aabii Piita, təya ləgwa, əṅki tii: “Ya sanə, agi ki'inə nə maləmə goonə tsəkə nga yi nga Əntanfə nii?” ²⁵ Əṅki Piita, “Də nga'ə nə ci agi ki'inə.” Makə ənyi Piita aasii, Yeesu a wabə ka ci zəku'i, əṅki ci, “Iitə nee hə naaku daa, Simoonə? Wu dəbee ki'i tsəkə ka meeminə nga *duuniyana? Manjeevənətii nii, anii hara ənja?” ²⁶ Əṅki Piita, “Hara ənji dəbee tsəkənə.” Wata Yeesu a ba, “Makə ha'ə dīi, madəbeemə manjeevənətii a tsəkə. ²⁷ Amma, acii gaanwa bəzee ka səkətii, ma danəku, duu aama uunəva, ha kagərə manjələna aagi ma'inə. Ma hərəfiitə 'watəgi hə kəsənə, ka lapaanə nə hə kwabə a makii bahə ki'inə də tsəkaaki da naaku, ha kərə ka tii.”

18

Wu sanə palee də gawuuna?

(Mar. 9.33-37; Luka 9.46-48)

¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, wata *lyawarənə nga Yeesu a shi aabiikii, təya ləgwa amakii, əṅki tii, “Wu sanə palee də dūunuunə agi ṅwanuunə nga dagya?” ² Wata Yeesu a 'watə tə əndə'i uundzə uuzənə, ca kəṅee ka ci ahadatii, ³ ca ba, “Tantanyinə cii kya ba koonə: mada mazhi'weemə unə ka noonə nə makə nga uuji manjeevənə, pooshi unə ka upaa dəmənə aagi *ṅwanuunə nga Əntanfə shanə. ⁴ Taa wu hətəpaa naakii nə, ca ndzaanə makə nga uuzəəna, ci palee də dūunuunə agi ṅwanuunə nga dagyə.

⁵ Taa wu liwə uuzənə, mada putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa.”

Uushi'iitə na dā tə ənda putə nga slənə 'waslyakəənə

(Mar. 9.42-48; Luka 17.1-2)

⁶ “Taa wu patə kavə tə taa rəṅwə agi manjeeviitə vii ka nyi goonga kaa ca pu'u, gədfə anəvə təṅwə aa uurakii ka ci də nga'əənə, ca lipəgərə aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci. ⁷ Tə'i ṅgərə'wə ashi ənji *duuniya, acii tə'i sətə ca kavə ənji ka dā 'waslyakəənə. Pooshi səndə ca tənəpaa tsarə nga uushi'iitə ka dānə. Amma kə dīi anə əndətə ca kavə əndə ka dā 'waslyakəənə.

⁸ “Mada ciinəku tada sədfəku ca kavə tə hə ka dā 'waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gədfə gi hə ka upaa əpinə nga ca'ə ndəṅwə ndəṅwə yadə ciinə taa sədfə, acii ndzaanə da i ciinə bəra'i tada sədfə bəra'i, amma ənjə a ka tə hə aagi gunə nga ca'ə ndəṅwə ndəṅwə. ⁹ Mada ginəku ca kavə tə hə ka dā 'waslyakəənə, hurə'yagi, ha kagi. Gədfə gi hə ka upaa əpinə nga ca'ə ndəṅwə ndəṅwə də ginə rəṅwə, acii ndzaanə da i ginə kyakya'ə bəra'i, amma ənjə a ka tə hə aagi gunə.”

Misaali də baga ətə zagi

(Luka 15.3-7)

¹⁰ “Nəhəmə noonə na, acii goona bərapaa rəṅwə agi uuji manjeeviitsa. Wanyinə ka banə koonə: ma malaa'ikanyinatii, taa guci patə nə tii ka ndzaanə akəṅwacii Daadə ətə dagyə. [¹¹ Acii ma shi *Uuzənə nga ənda, ka luupaa tə maza ənja.] ¹² Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo bana? Yaci tə'i əndə da bagiinaakii gya'ə sanə,

wata rəŋwə agitii a zagya, iitə ɗanəkəya? Əntaa ka bwaseenə nə ci ka ətə əlinə pu'unə aji əlinə ka zəmənə, ca palə ka alə tə ətə rəŋwə zagi kwa? ¹³ Madfa kə nee ci, tantanyinə cii kya ba koonə: ka ɗanə nə ci moodasəkə putə ŋga rəŋwə ətə sha zii, palee ka putə ŋga əlinə pu'unə aji əlinə ətə mazamə. ¹⁴ Ha'ə əsə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, əntaa də uudənaakii zaginə taa rəŋwə agi uuji manjeeviitsa."

Ndzəkəŋunə ətə slənyi 'waslyakəənə

¹⁵ "Madfa kə bəzee əndə nə'unə makə hə ka səkəku, ma ɗanəkwa, duu aabiikii, ha dzə ka baarii ka ci 'waslyakəənaakii ahadoonə, unə bəra'i. Madfa kə luuvə ci 'waslyakəənaakii, kə zhi'wavə hə də əndətə aa rəgwa ətsa. ¹⁶ Amma, madfa maluumə ci 'waslyakəənaakii, 'waanə tə əndə rəŋwə taa ənji bəra'i atsaku, kaa ənji bəra'i taa makkə a mbee ka vii seeda anə patənə ŋga sətə bii ənji. ¹⁷ Madfa kə kaaree ci ka fa wabənatii, bawə ka Ikəliisiya. Madfa kə kaaree ci ka fanə tə Ikəliisiya əsə, geegimə ka ci makə əndətə pooshi ahadoonə taa *ənji luu tsəka."

Anətənə da pərəginə

¹⁸ "Tantanyinə cii kya ba koonə: taa mi patə anətuunə ganə a duuniya, ma'anəkii dagyə ətsa. Ha'ə əsə, taa mi patə pərəgyuunə ganə a duuniya, mapərəkii gatə dagyə ətsa.

¹⁹ "Wanyinə ka tsakə banə koonə əsə: madfa kə anətə ənji bəra'i uura agyuunə kaa təya kədii taa mi patə, ka ɗanə nə Daadə ətə dagyə ka tii tə səkii. ²⁰ Acii taa da patə libə ənji bəra'i taa makkə agi ləməki, davə nə nyi ahadatii."

Misaali də mava ətə naanagi ka tifyagi 'waslyakəənə ka ənda

²¹ Ma daba'əkii, wata Piita a shi aabii Yeesu, ca ləgwa ka ci, əŋki ci: "Slandana, moonə sədə saŋə ɗanə əndə ka nyi 'waslyakəənə, nya tifyagi ka ca? Sədə mədəfə kwa?" ²² Yeesu a ba ka ci, "Pooshi. Əntaa wata sədə mədəfə bii nyi koonə. Amma, mədəfə sədə ha'ə mədəfə pu'unə. ²³ Acii ma ŋwanjuunə ŋga dagyə, mbərə mbərə nə ci da əndə'i ŋwanjutə mwayi baanatənə taa iitə nə gəna acii maviinaakii. ²⁴ Ma ca 'watəgi baananə ha'ə, wata ənjə a kira ka ci mavatə cii kəya nə'u tə ci milyoonyinə ŋga kwaba. ²⁵ Amma, ma mavakii, paa ci da taa mi bahə kaa ca ki'i kwabatə ci ŋwanjwə a nə'u tə ci. Wata ŋwanjwə a ba ka ənjə a dərəmāgi də ci da minaakii da manjeevənaakii da uushi'inaakii patə, kaa ənjə a shii ki'i də kwabakii. ²⁶ Makə fii mavatə ha'ə, wata ca kulagi akəŋwacii ŋwanjwa, ca dza ciinə, ca ba: 'Tuutəta'ə, əsuu ədzəma, ka ki'iginə nə nyi ka hə gənaaku patə.' ²⁷ Wata ŋwanjwə a nəhə təgunuunaakii, ca tifyagi ka ci, ca kapaa tə ci. Mavatə a palə saakii. ²⁸ Amma, makə pyalə ci saakii, wata ca lapaa əndə'i mava makə ci ətə cii kəya nə'u tə ci dəmənə ŋga *hwaslə gya'ə tanə. Wata ca tərədəgi kəjeerənə a uura mavata, əŋki ci: 'Ki'iwu ka nyi dəmənaaki!' ²⁹ Wata mavatə a kulagi akəŋwaciikii, ca dza ciinə, əŋki ci: 'Tuutəta'ə, əsuu ədzəma, ka ki'inə nə nyi ka hə dəmənaaku.' ³⁰ Amma kə naanagi ci, wata ca kərə tə ci aa furəshina, see madfa ki'igi ci dəməətə atsakii.

³¹ "Makə nee hara maviinə ka sətə slənyi, kə zhima tə tii asəkətii. Wata təya palə aabii ŋwanjwa, təya bagi ka ci sətə slənyi patə. ³² Makə fii ŋwanjwə ha'ə, wata ca 'wagərə tə mavatə dīi ha'ə. Ŋwanjwə a dzaana tə ci, əŋki ci: 'Ma hə, bwaya mava nə hə. Kə tifyagi nyi ka hə patənə ŋga kwabatə nji nya nə'u tə hə putə ŋga kədiinaaku aciiki. ³³ Pooshi difə ha nəhə təgunuunə ŋga guva-slənaaku makə sətə nyihə nyi naaku kwa?' ³⁴ Kə bəzhi səkə ŋga ŋwanjwə ka shaŋə. Wata ca sləkee ka ənjə a

18:14 18.14 6.10. **18:15** 18.15 Leew. 19.17; Gal. 6.1. **18:16** 18.16 Dzək. 19.15; Yooh. 8.17; 2 Koor. 13.1; 1 Tim. 5.19. **18:17** 18.17 Tit. 3.10. **18:18** 18.18 16.19; Yooh. 20.23. **18:19** 18.19 7.7. **18:20** 18.20 28.20. **18:22** 18.22 'Wat. 4.24. **18:23** 18.23 25.19. **18:27** 18.27 Luka 7.42. **18:33** 18.33 5.7.

pa'egi tē mavatē a furəshina, ənjə a cibə də ci, see madfa ki'igi ci patənə nga gənata.”

³⁵ Yeesu a uudəpaa wabənə, əŋki ci, “Ha'ə əsə nə Daadə ətə dadagyə a ɗa ka taa wu patə agyuunə, maa pooshi ci tifyagi ka ndzəkəŋuci 'waslyakəənaakii də ədzəmə rəŋwə.”

19

Dzəgunənə nga Yeesu agyanə lakəgi minə (Mar. 10.1-12)

¹ Makə uugi Yeesu baaba uushi'iitsa, wata ca madə anə hanyinə nga Galili, ca palə aanə hanyinə nga Yahudiya atanəgi gəərə nga Urədunə. ² Dabaala lanə nyi'u tē ci, ca mbədəpaa də ənji bwanea.

³ Hara *Farisanyinə a dzə aabiikii ka təkənə tē ci də ləgwanə amakii, əŋki tii, “Ya əna, kə vii bariya gaamə rəgwa ka əndə a lakəgi minaakii putə nga taa ŋgutə uushi kwa?” ⁴ Ca ənəgi ka tii, “Pooshi unə janɡii asəkə malaaba ləkaləkətə kwa? Ma bii ca: ‘Ma ka 'watəginə, ŋgurə da minə ghənyi Əntanƒə tē ənja.’ ⁵ Əntanƒə a ba: ‘Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minaakii, təya ndzaa shishinə rəŋwə.’ ⁶ Də ha'ə, ndzaanə tii əndə rəŋwə, əntaa ənji bəra'i ma'ə. Aciikii, ma sətə gəŋutəgi Əntanƒə, ga əndə a təkəe.” ⁷ Farisanyinə a ba ka Yeesu, “Aa, acii mi dii bii Muusa, wa əndə a vii ka minə ləkaləkətə nga lakəginə tē ki, ca lakəgi tē kya?”

⁸ Yeesu a ba ka tii, “Putə nga ndalənə nga ədzəmuunə kapaa Muusa koonə rəgwa nga lakəgi makinə goonə. Amma, ma nga ŋukə, saa'i nga 'watəginə nga duuniya, əntaa ha'ə. ⁹ Wanyinə ka banə koonə: taa wu patə lakəgi minaakii putə nga əndə'i uushi pamə tsanə da aləhiinə, ca ŋgərə əndə'i, kə ali ci hiinə ətsa.”

¹⁰ Lyawarənaakii a jikəvə ka ci, “Madfa ha'ə ahada i ŋgurə tii da minaakii ətsa, əntaa gəɗə ndzaanə yadə ŋgərəshinə dəŋwa'ə kwa?” ¹¹ Amma ca ba ka tii, “Ma dzəgunəətsa, əntaa taa wu ca luu, amma see ənjitə vii Əntanƒə ka tii. ¹² Acii tə'i rəgwaninə kama kama ətə pooshi ənji ka ŋgərəshinə: tə'i hara ənji, putə nga poonə tē tii ha'ə, paa tii ka ŋgərəshinə. Hara ənji əsə, ənji saawee ka tii. Hara ənji əsə, paa tii ka ŋgərəshinə putə nga ŋwanjuunə nga dagyə. Ma əndətə ca mbee ka luu dzəgunəətsa, wa ca luu.”

Daanə barəkaanə nga Yeesu ka uuji manjeevənə (Mar. 10.13-16; Luka 18.15-17)

¹³ Ma daba'əkii, kə kirə ənji manjeevənə ka Yeesu, kaa ca ɗaanə ciinə aanətii, ca ɗa ka tii də'wa. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii ŋguruunə ka ənja. ¹⁴ Amma Yeesu a ba, “Uneemə ka manjeevənə, kaa təya shi aabiiki, goona tənə tē tii, acii ka tsarə nga ənji makə tii də ŋwanjuunə nga dagyə.” ¹⁵ Ca ɗaanə ciinə aanətii. Ma daba'əkii, ca madə davə, ca palə saakii.

Əndə gəna (Mar. 10.17-31; Luka 18.18-30)

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, kə shi əndə'i əndə aabii Yeesu, ca ləgwa, əŋki ci, “Maləma, ŋgutə ŋunyi slənə sanə slənəki, kaa nya upaa də əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?” ¹⁷ Əŋki Yeesu ka ci, “Ka mi dee cii kwa ləgwa ka nyi agyanə sətə ŋunyikəya? Rəŋwə dyanə nə ŋunyi Ənda. Madfa nga'ə ka hə nə upaa əpiitsa, nə'utə *bariyya.” ¹⁸ Əndətə a ləgwa ka ci, “Ŋgutə tsarə nga bariyya da?” Yeesu a ba ka ci, “Ga ha bələ hiinə, ga

18:34 18.34 5.26. **18:35** 18.35 6.12,15; Af. 4.32; Kwal. 3.13; Yak. 2.13. **19:1** 19.1 7.28; Luka 9.51. **19:4** 19.4 'Wat. 1.27. **19:5** 19.5 'Wat. 2.24; Af. 5.31. **19:7** 19.7 5.31. **19:9** 19.9 5.32; Luka 16.18. **19:10** 19.10 1 Koor. 7.1. **19:14** 19.14 18.3.

ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda nga jirakənə anə ənda, ¹⁹ gadfee ka i duu da muu, uudfuu tē əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na.”

²⁰ Əŋki uundzə dagwatə ka ci, “Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi. Ngutə mbədaanə ka nyi, kaa nya nə'uta?” ²¹ Yeesu a ba ka ci, “Mada kə mwayi hə ndzaanə makətsədəkii, duu ka dərəmaginə də uushi'inaaku patə, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Mada kə dīi hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntaŋfə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tē nyi.” ²² Makə fii uundzə dagwatə ha'ə, ca palə saakii də mabətəsəka, acii laŋə dərəva nə gəna aciikii.

²³ Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, dzawə dərəva nə dəmənə nga əndə gəna aagi ŋwanjuunə nga Əntaŋfə. ²⁴ A tsakə nyi banə koonə əsə: gəfdə dəməginə nga ŋgyalooba ka rəgwa shinə nga libəra də ŋgufənə, acii dəmənə nga əndə gəna aagi *ŋwanjuunə nga Əntaŋfə.” ²⁵ Makə fii lyawarənaakii wabəətsa, kə dzəgəpaa tē tii ka shaŋə, təya ba, “Mada ha'ə əna, aa wu dīi nə upaa luupaana?” ²⁶ Amma Yeesu a tsaamə tē tii, ca ba, “Ma əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kəya mbee ka datənə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntaŋfə, ka datənə nə ci taa mi patə.”

²⁷ Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, “Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tē ha, mi niina upana?” ²⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə: mada kə ndzaa nyi, nyi Uuzənə nga əndə, dasə anə dəgələ nga məghərəvənaakii aagi kura zamanatə na shi, ma unə ənə pu'u aji bəra'i ənə nyi'u tē nyi, ka ndzaanə nuunə anə dəgələ ŋwanjuunə pu'u aji bəra'i, una dā gəŋwanə ka slikerənyinə pu'u aji bəra'i nga *Isərayiila. ²⁹ Taa wu patə bwasee ka yaakii, tafa ndzəkəŋushi'inəkii, tafa cikəŋushi'inəkii, tafa dīi, tafa məci, tafa manjeevənaakii, tafa raakii putə nga nə'unə tē nyi, ka upaanə nə ci gya'ə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə, əŋjə a vii ka ci əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. ³⁰ Amma laŋə nə matakəŋwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Laŋə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəŋwanyinə.”

20

Misaali də əŋji slənə asəkə tsanə nga inabi

¹ “Ma ŋwanjuunə nga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da əndə'i slanda ya ətə gimagi tsəfdakə ka alə əŋji sləna, kaa təya dzə ka slənənə ka ci asəkə tsanə nga inabaakii. ² Makə upaa ci əŋji sləna, kə luuvə ci ki'inə ka tii makə sətə ci əŋjə a ki'i nga ka uusəra, waatoo *hwaslə rəŋwə. Wata ca kərə tē tii aasəkə tsanə kaa təya slənə. ³ Ca ənə ka dzənə aa luuma tibisə əliŋə, ca lapaa tē hara əŋji pooshi uushi ci təya dā. ⁴ Wata ca ba ka tii əsə: ‘Dəmə ka dā ka nyi slənə asəkə tsanə. Ka ki'inə nə nyi koonə makə sətə dibə.’ ⁵ Wata təya dzə. Makə ənyi ci ka dəməginə uusərə ahadana, ha'ə əsə tibisə makkə, təya dā ha'ə da hara əŋji slənə makə əta. ⁶ Ma ətsə kədəhə ka tibisə tufə əsə, makə gi ci aa luuma, ca lapaa hara əŋji əsə kəŋə kəŋə davə. Ca ba ka tii: ‘Mi cuuna kagi uusərə zabə kwa?’ ⁷ Təya ba ka ci: ‘Aci pooshi əndə ŋgirə tiinə ciina kagi uusərə zabə.’ Wata ca ba ka tii əsə: ‘Dəmə ka slənənə ka nyi asəkə tsanə nga inabi.’

⁸ “Makə dīi kədəwanə, wata slanda tsanə nga inabitə a ba ka gawə nga əŋji slənaakii: “Waa'wawə tē əŋji slənətsa, ha ki'i ka tii kwabatii. Ka əŋjitə uugi ba'ə ka dzənə 'watəginəku ki'inə, ha uudəpaa də əŋjitə 'watəgi dzənə.’ ⁹ Ma əŋjitə gi tibisə tufə, əŋjə a vii ka taa wu agitii hwaslə rəŋwə. ¹⁰ Yoo, makə mbu'i aanə əŋjitə

19:18 19.18-19 Shig. 20.12-16; Leew. 19.18. **19:19** 19.19 22.39. **19:21** 19.21 6.20; 8.21-22; Luka 12.33. **19:22** 19.22 Jab. 62.11. **19:26** 19.26 Zak. 8.6; Luka 1.37. **19:28** 19.28 25.31; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2; Səniinə 3.21. **19:29** 19.29 10.37. **19:30** 19.30 20.16; Mar. 10.31; Luka 13.30. **20:8** 20.8 Leew. 19.13; Dzək. 24.15.

'watēgi dzēnē aadēvē aasēkē tsanē, ma nē tii ka nēhēnē, ka viinē nē ēnji ka tii sētē palee ka ŋga ēnjitē uugi ba'a. Asee, tii maa, hwaslē rējwē rējwē vii ēnji ka tii. ¹¹ Makē liwē tii kwabatii, wata tēya ŋgēerē ma agyanē slanda tsaata, ¹² ēŋki tii: 'Ma ējninē uugi hē ba'ē ka ŋgērēnē, ŋga tibisē rējwē tanē slēnyi tii. Amma, ha ki'i keenē uushi rējwē nii? Inē ēnē kagi uusēra pa'ē ka slēnēnē, ēŋki hē tsēfēnē ŋga uusēra!' ¹³ Amma slanda tsaata ēnēpaagi ka ēndē'i ēndē agitii, ēŋki ci: 'Guvakya, ma'adēmē nyi tē hē. Ēntaa agyanē hwaslē rējwē narii aŋwē kwa? ¹⁴ Ŋgēruu sētē narii aŋwē, ha palē saaku aasii. Ha'ē mwayi nyi viinē ka ēndēnē shi ŋga muudinē makē naaku. ¹⁵ Anii pooshi nyi da baawēda ŋga dā sētē mwayi nyi dē kwabaakya? Anii sērēhē ca dā tē hē putē ŋga ŋga'ēnaakya?' " ¹⁶ Yeesu a uudēpaa wabēnē, ēŋki ci, "Ha'ē ēsē, ma moodēba'a, ka ndzaanē nē ci ka ŋga tēkējwanē. Ma ŋga tēkējwanē ēsē, ka ndzaanē nē ci ka moodēba'a."

Makkēnē ŋga wabēnē ŋga Yeesu agyanē ēntēnaakii
(Mar. 10.32-34; Luka 18.31-34)

¹⁷ Ma Yeesu a dzē aa Urusaliima, ca 'wagi tē lyawarēnaakii pu'u aji bēra'i tsājē aatāŋgala, ca ba ka tii, tēya dzē dē palēnē, ēŋki ci, ¹⁸ "Fatēmē ŋga'ē! Wanaamē ka dzēnē aa Urusaliima. Ma dāva, ka dzēnē nē ēnji ka viinē tē Uzēnē ŋga ēndē aacii madiigērē limanyinē da maliminē, tēya lagi ka ci gējwanē ŋga bēlēnē, ¹⁹ tēya vii tē ci aacii ēnjitē mashiimē tē Ēntāŋfē. Ma tēya, ka ŋjūsēnē nē tii tē ci, tēya fēslē tē ci, tēya gwa'avē tē ci aashi ēnfwa. Ma ka makkēnē ŋga uusēra, ēnjē a madēe ka ci agi mamēētē ēnja."

Kēdiinē ŋga mēci i Yakubu da Yoohana
(Mar. 10.35-45)

²⁰ Ma daba'ēkii ha'ē, wata mēci manjēevēnē ŋga Zabadiya a ēntsahē tii da manjēevēnatē aabii Yeesu, kya gērē'waanē akējwaciikii ka kēdii uushi. ²¹ Ca lēgwa ka ki, "Mi cii kwa uudē kwa?" Kya ba ka ci, "Dawē ka nyi rēgwa kaa manjēevēnaaki bēra'i a ndzaanē atāŋgalaku agi ŋwanjuunaaku, ēndē'i da ciizēmaku, ēndē'i ēsē da madzēnaku." ²² Yeesu a ba ka tii, "Mashiimuunē sētē cuuna kēdii. Kadē nuuna mbee ka sē'watē sa cibē makē ētē nii kya sa kwa?" Ēŋki tii ka ci, "Awa, ka mbeenē niinē." ²³ Yeesu a ba ka tii, "Ka sanē nuunē weewee. Amma, ma ndzaanē atāŋgalaki, ēntaa nyi nēndē da baawēda ŋga viinē. Ma hatsa, ŋga ēnjitē tadēpaa Daadē tē tii."

²⁴ Fanē ŋga hara lyawarēnaakii pu'u tē wabēētsa, wata sēkētii a bēzēgi aashi ndzēkējushii'itē bēra'i. ²⁵ Wata Yeesu a 'watē tē tii patē aabiikii, ca ba ka tii, "Kē shii unē oo'i, ma ēnjitē mashiimē tē Ēntāŋfē, meeminatii ca dā ŋwanjuunē agyanētii. Ma madiigērē ēnjatii ēsē, agi kanē nē tii ka tii *bariya dē baawēda. ²⁶ Amma ma unē, pooshi ka dfanē ha'ē ahadoonē. Taa wu patē mwayi ndzaanē ka gawē ahadoonē, see a ndzaa ci ka ēndē slēnē goonē. ²⁷ Ha'ē taa wu patē mwayi ndzaanē ka matakējwanē ahadoonē, tyasē see a ndzaa ci ka mava goonē. ²⁸ Ha'ē nē nyi Uzēnē ŋga ēndē ēsē. Ma shi nyi, ēntaa ka ēnjē a slēnē ka nyi, amma, kaa nya slēnē ka ēnja, nya vēgi ēpinaaki ka pērēpaanē dē ēnji lajē."

Mbēdēpaanē ŋga Yeesu dē muurēfinē bēra'i
(Mar. 10.46-52; Luka 18.35-43)

²⁹ Ma Yeesu da lyawarēnaakii a bwasee ka vērānē ŋga Yarikoo, dzēnē nē dabaala lajē dē nē'unē tē tii. ³⁰ Tē'i muurēfinē bēra'i dasē dasē atāŋgala rēgwa. Makē fii tii oo'i, Yeesu ētsē ca pitēgi, wata tēya madēe ka uratii, ēŋki tii, "Slandana, *jijinē

20:16 20.16 19.30. **20:17** 20.17-19 16.21; 27.26-31. **20:22** 20.22 26.39; Mar. 14.36; Luka 22.42; Yooh. 18.11.
20:23 20.23 Slēnē 12.2. **20:26** 20.26-27 23.11; Mar. 9.35; Luka 9.48. **20:28** 20.28 Isaa. 53.12; 1 Koor. 6.20; 7.23; Gal. 1.4; 1 Tim. 2.5-6; 1 Piita 1.18-19. **20:29** 20.29-34 9.27-30.

nga Dawuda, nēhuu tēgunuunē geenē!” ³¹ Dabaala a wazē ka tii, ənjə a ba ka tii, “Ndzaamē kēdā'ə!” Amma, ma muurēfiita, wata tēya tsakē ngəree ka uuratii palee ka əta, əŋki tii, “Slandana, jijinē nga Dawuda, nēhuu tēgunuunē geenē.” ³² Wata Yeesu a kəŋaanē, ca 'wa tē tii, ca ba, “Mi cuuna moo nya dā koona?” ³³ Tēya ba ka ci, “Slandana, nga'ə keenē, keena nee ka ha.” ³⁴ Kə nyihē Yeesu tēgunuunatii, ca tēbətē ginətii. Pii wata tēya ənē ka neenē ka ha, tēya nē'u tē ci dəŋwa'ə.

21

*Dəmənə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Urusaliima
(Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40; Yooh. 12.12-19)*

¹ Ma ətsə i Yeesu da lyawarənaakii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə nga Urusaliima, tēya mbu'u aa Bayitifaaji ashii giŋwə nga Zayitunə, wata ca sləkēe ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, “Dəmə aasəkə vəraatsa. Madā kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə vamənda gwālə da uuzənatə. Pəryatəmə, una kira ka nyi. ³ Madā kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: ‘Slandanə mwayi.’ Madā kə fii ci ha'ə, ka bwaseenə nē ci koonə pii pii.”

⁴ Ma slənyi ətsa, ka mbu'utəginə də sətə bii anabi oo'i:

⁵ “Bamə ka ənji vəranə nga *Sihyoona:*

‘Tsaaməmə! Wiitə ŋwanjwə goonə ka shinə aa hoonə!

Əndə hanjala nē ci,

aba'ə vamənda nē ci, waatoo aba'ə uundzə vamənda.’ ”

⁶ Wata lyawariitə a madə, tēya palə, tēya dātə makə sətə bii Yeesu ka tii. ⁷ Tēya kira vaməndatə ba'ə uundzəkii, tēya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'ətii. Wata Yeesu a ndərəvə. ⁸ Ma dabaala, kə sasafəpaa tii kəjeerənyinatii a rəgwa, hara ənjə a pusha ba nga ənfuginə, tēya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma dabaalatə davə, dakəŋwaciikii da daba'əkii patə, kə ngəree tii ka uuratii, tēya ba, “Dələnə də jijinə nga *Dawuda! Tə'i barəkaanə ashii əndətə ca shi də ləmə nga Slandana! Dəlaamə də Əntanjə!”

¹⁰ Makə mbu'i Yeesu aa Urusaliima, wata vəranəkii a gwazəgi purətə, ənji patə a ləgwa, “Wu sanə nē əndətsa?” ¹¹ Dabaala a ba, “Ma əndətsa, ci nē anabi Yeesu ətə shi daga də Nazaratu anə hanyinə nga Galili.”

*Dzənə nga Yeesu aasəkə *yi nga Əntanjə
(Mar. 11.15-19; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)*

¹² Mbu'unaakii wata ca dəməgərə aasəkə yi nga Əntanjə, ca shaabagi tē patənə nga ənji dā fiiriinə davə, ca dzaadzapaa ha nga pərə kwaba da dəgələnyinə nga ənji dərə də bilyamasariinə, ¹³ ca ba ka ənjita, “Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ma bii Əntanjə, ‘Yi nga dā də'wa 'wanə ənji yaaki.’ Amma, ma una, agi geeginə nuunə ka yikii ka ha nga umbənə nga mahiirənə.”

¹⁴ Wata muurəfinə da mahurəməsə ənjə a shi aabii Yeesu aasəkə yi nga Əntanjə, ca mbədəpaa də tii. ¹⁵ Ma madiigərə limanyinə da maliminə, kə zhima tē tii asəkətii, makə nee tii ka sə nga hurəshishiitə cii kəya dāada, manjeevənə əsə a dzə də ka wanyanə asəkə yi nga Əntanjə, tēya ba, “Dələnə də jijinə nga Dawuda!” ¹⁶ Wata tēya ləgwa ka Yeesu, “Agi fanə nē hə sətə ci manjeeviitə a ba see?” Yeesu a ba ka tii, “Awa, agi fanə nē nyi. Pooshi unə sha janjii kunə asəkə malaaba ləkaləkata? ətə bii ca, ‘Kə tasəkəpaa hə tē manjeevənə da ətə ma'ə ka sa 'wanə, kaa tēya dəla

20:30 20.30-31 1.1; 9.27; 12.23; 15.22; 21.9,15; 22.41-46; Mar. 10.47-48; 11.10; Luka 1.32,69; 2.11; 18.38-39; Yooh. 7.42. * **21:5** 21.5 Ma Sihyoona, əndə'i ləmə nga vəranə nga Urusaliima. **21:5** 21.5 Isaa. 62.11; Zak. 9.9. **21:8** 21.8 2 Meem. 9.13. **21:9** 21.9 Jab. 118.26; 148.1; Mat. 20.30-31. **21:11** 21.11 16.14; 21.46; 26.68; Luka 7.16. **21:13** 21.13 Isaa. 56.7; Irin. 7.11. **21:15** 21.15 20.30-31.

də hə.' ” 17 Ma daba'əkii, Yeesu a bwasee ka tii, ca gimagi asəkə vəranəkii, ca palə saakii aa Bayitaniya, ca baanə davə.

Naalaginə nga Yeesu tə ənfwə uudəva
(Mar. 11.12-14,20-24)

18 Pukətə hakii tsəfakə, ma Yeesu a ənya aasəkə vəranə nga Urusaliima, kə dīi madəfənə tə ci. 19 Wata ca lapaa ənfwə uudəvə atəngala rəgwa, ca dzə aatsakii. Amma, malapaamə ci pookii davə, wata ba səgafə. Wata ca naalagi tə ənfuta, əŋki ci, “Pa ha poo ma'ə shaŋə!” Pii wata ənfwə uudəvətə a huurəgi hwa'ə. 20 Makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə. Əŋki tii, “Titiitə daa huurəgi uudəvətə pii pii ha'a?” 21 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: mada kə gi'yuunə tə Əntanfə yadə hiimanə oo'i, mbu'u taa pooshi ha'ə ka danə, əntaa wata sənə dīi nyi ka uudəvətə danuunə tanə, amma taa ka giŋunə maa, ka mbeenə nuunə ka banə: 'Mbuduu, ha dzə ka kulagərənə aagi uunəva!' Ka danə ha'ə əsə. 22 Mada kə gi'yuunə tə Əntanfə, tada mi patə kədii unə agi də'wa, ka upaanə nuunə səkii.”

Wu vii baawəfa ka Yeesu
(Mar. 11.27-33; Luka 20.1-8)

23 Makə dzəgərə Yeesu aasəkə yi nga Əntanfə, ca dzəgunə ka ənja, wata madiigərə limanyinə da gayinə a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Də ŋgutə baawəfa saŋə cii kwa daada uushi'inə ha'a? Wu saŋə vii ka hə baawəfatsa?” 24 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki uushi rəŋwə. Mada kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tada də ŋgutə baawəfa cii kya daada uushi'ina. 25 Ya əna, wu saŋə sləkee ka Yoohana kaa ca da bapətisəma ka ənja? Əntanfə nii, anii ənda?” Wata təya da mabizhinə ahadatii, təya ba, “Mi banaamə əna? Mada bii amə oo'i, Əntanfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii dīya? 26 Amma mada kə bii amə oo'i, əŋji sləkee ka ci, ŋgwali amə acii dabaala, acii ma təya, kə luuvə tii oo'i, anabi nji Yoohana.” 27 Wata əŋki tii ka ci, “Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci.” Əŋki Yeesu ka tii naakii, “Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tada də ŋgutə baawəfa cii kya da uushi'ina.”

Misaali də əndə da uuji ŋguyirənaakii bəra'i

28 “Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo banə koonə? Tə'i əndə sha dīi da i uuji ŋguyirənaakii bəra'i. Ca dzə aabii gawəkii, ca ba ka ci: 'Uzənaakya, duu ka slənənə asəkə tsanə nga inabi ənshinə.' 29 Uzəətə a ba ka ci: 'Paa nyi ka dzənə.' Amma, ma daba'ə, ca baanə ka dīi, ca dzə ka sləna. 30 Dii a dzə aabii dara əsə, ca ba ka ci makə sətə bii ci ka gawəkii. Uzəətə a ba ka dīi: 'Ka dzənə nə nyi dīi, daadə.' Amma, madzəmə ci. 31 Ya agi manjeeviitsa, wu saŋə slənyi sətə mwayi dəsənətəya?’ Təya ba, “Gawəkii.” Wata Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə: əŋji luu tsəkə da badawiinə nga makinə na ta koonə kəŋwanə aagi *ŋwanjuunə nga Əntanfə. 32 Aci ma shi Yoohana, kaa ca baarii koonə ŋunyi rəgwa nga nə'unə. Amma, maluuvəmuunə wabənaakii. Amma əŋji luu tsəkə da badawiinə nga makinə, kə luuvə tii wabənaakii. Taa makə nee unə ka sətə dīi ənjitsə maa, makatəmuunə hiima nga luu wabənaakii.”

Misaali də bwaya aginə nga mooziinə
(Mar. 12.1-12; Luka 20.9-19)

33 Wata Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Fatəmə, kaa nya ba koonə əndə'i misaali. Ma sha dīi, tə'i əndə'i əndə dīi rə nga inaba. Ca tsatə, ca tələgi gu'u nga mya'ə də

inaba, ca ghenēgi magērē ha nga nēhē uushi'inē, ca ngērē rēkii, ca vēgi ka mooziinē, kaa tēya tēkē cīfanē nga rēkii da i ci. Ma daba'ēkii, ca palē oogē. ³⁴ Makē mbu'ya saa'i nga cīfanē nga inaba, wata ca slēkee ka ēnji slēnaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³⁵ Wata mooziitē a kēēsētē tē lyawariita, tēya fēslēgi rējwē, tēya bēlēgi rējwē. Əndē'i əsa, tēya kaalatē tē ci dē faariinē. ³⁶ Slanda rētē a ənē ka slēkee ka hara lyawarēnē palee ka nga tēkējwanē dē bēzēənē. Wata mooziitē a ənē ka dānē ka tii ha'ē əsē. ³⁷ Ma daba'ēkii, ca slēkee ka tii ka uuzēnaakii, ca ba, 'Weewee, ka neenē nē tii ka mēghērēvənē nga uuzēnaaki.' ³⁸ Amma, makē nee mooziitē ka uuzēnaakii, wata tēya ba ahadatii, 'Waanē mazēmē yi kē mbu'ya. Shoomē, kaama bēlēgi tē ci, ama zēmē ya.' ³⁹ Wata tēya kēsētē tē ci, tēya kagi tē ci aa ba'a tsanē, tēya bēlēgi tē ci.

⁴⁰ "Ya ətsa, maḍa kē gi slanda rētsa, mi dānēkii dē mooziitsa?" ⁴¹ Ənjē a ba ka Yeesu, "Weewee bēlēginē bēlēginēkii tē bwaya aginyiitsa, ca vii rēkii ka hara ēnji slēnē pamē ətē na vii ka ci gyadālē nga inabaakii ka cīfanēkii." ⁴² Yeesu a ba ka tii, "Mashiimuunē a janjii asēkē malaaba lēkalēkatē kuna? ətē bii ci:

'Ma faaratē kaaree ēnji ghenē kuva makē pooshi nafaakii, ci ənēpaa ka faaratē palee dē mēghērēvənē.

Ma ətsa, slēnē nga Slandana.

Ma amē əsē, sē nga hurēshishinē kaamē.'

[⁴³⁻⁴⁴ "Taa wu kulii aanē faaratsa, ka əbinē nē ci. Maḍa kē kulii faarakii aanē əndē əsa, ka ədēginē tē ci makē əmpunē.] Acii ha'ē cii kya ba koonē: ma *njwanjuunē nga Əntanjfē, kadē nē ənjē a ngērēgi acii unē, ənjē a vii ka ənjitē ca vii njunyi cīfanē."

⁴⁵ Fanē nga madiigērē limanyinē da *Farisanyinē tē misaalinyiitsē dīi Yeesu, wata tēya paaratēgi oo'i, agyanētii cii kēya wabē. ⁴⁶ Wata tēya alē rēgwa nga kēsēnē tē ci. Amma tēya ngwalēgi acii dābaala, acii ma dābaala, kē luuvē tii oo'i, anabi nē Yeesu.

22

Misaali dē zēmē əndzanē nga da mēhura (Luka 14.15-24)

¹ Yeesu a tsakē wabēnē ka tii dē misaali, əjki ci: ² "Ma njwanjuunē nga dagyē, kē ndzaa ci mbērē mbērē da njwanjutē dīi əndzanē nga da mēhura nga uuzēnaakii.

³ Ca slēkee ka lyawarēnaakii ka dzēnē ka 'waa'wanē tē ənjitē baabii ci ka tii shinē ka zēmē əndzanēkii. Amma kē naanagi tii ka shinē. ⁴ Njwanjutē a ənē ka slēkeenē ka hara lyawarēnē dē banē oo'i: 'Kē uugi əndzanē dzēgēnē, kē lii nyi uura nga liinē. Taa mi patē, kē uugi tasēkanē. Shoomē əndzē'i ka zēmē əndzanē nga da mēhura.'

⁵ Amma, ma ənjitē baabii ci ka tii əndzanēkii, makamē tii nētii davē. Wata tēya palē satii. Harakii, aasēkē rē pyalē tii, harakii, ka ḍa fiiriinatii. ⁶ Hara ənjitē baabii ci ka tii əsē, tēya kēēsētē tē lyawarēnaakii, tēya cibē dē tii, tēya bēlēgi tē tii. ⁷ Kē bēzēgi sēkē nga njwanjutē ka shanjē. Wata ca slēkee ka soojiinaakii ka bēlēginē tē mabēlē ənjita, tēya ətsagi vērānatii. ⁸ Wata ca 'waa'watē tē harii lyawarēnaakii, ca ba ka tii: 'Kē uugi əndzanē tasēkanē kamē, amma, ma ənjinē baabii nyi ka tii, mambu'umē tii bahē zēmē əndzanēkii. ⁹ Acii ha'ē, dēmē ka mētikētikēnē nga rēgwanyinē, una ba ka taa wu patē lapaa unē oo'i, wa ca shi ka zēmē əndzanē.' ¹⁰ Wata lyawariitē a dzē ka baabanē taa ka wu patē lapaa tii, bwaya əndē da njunyi əndē patē. Wata pasē, kē nagī yi əndzanē acii ənja.

21:33 21.33 Isaa. 5.1-2. **21:35** 21.35 22.6. **21:39** 21.39 Ibēr. 13.12. **21:41** 21.41 22.7. **21:42** 21.42 Jab. 118.22-23. **21:43-44** 21.43-44 Dan. 2.34-35,44-45. **21:46** 21.46 21.11; 26.4-5. **22:2** 22.2 9.15. **22:6** 22.6 21.35. **22:7** 22.7 21.41.

¹¹ “Makə dzəgərə ɲwanɲwə ka tsaamə tə ɲnjitə 'wii ci, ma ca nee, wiinə ɲndə'i ɲndə agitii yadə kəjeerənə ɲga da məhura ashikii. ¹² ɲwanɲwə a ləgwa ka ci: ‘Guvakya, dama gima hə aa hanə aasii yadə kəjeerənə ɲga rəya ashikwa?’ Mashiiimə ɲndətə sə ɲga jikəvənə ka ɲwanɲwa. ¹³ Wata ɲwanɲwə a ba ka lyawarənaakii: ‘Anətəmə tə ci ciinəkii da sədəkii patə, una kagərə tə ci aagi təkunə. Davə tuunə ɲnji, təya dzə də tsəbə linyinətii.’ ” ¹⁴ Yeesu a uudəpaa wabənaakii, ɲŋki ci, “Lanə nə ɲnjitə 'waa'wii ɲnji, amma gi'u nə matadəkii.”

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ɲwanɲwə *Kayisarə*
(Mar. 12.13-17; Luka 20.20-26)

¹⁵ Wata *Farisanyinə a dzə ka dfa mətərəkina agyanə makə sətə nii təya mbee ka kəsənə tə Yeesu agi wabənaakii. ¹⁶ Wata təya sləkee ka ci ka hara lyawarənati da hara ɲnjitə ɲga kurəgə ɲga *Hirudusə. Təya dzə ka banə ka ci, ɲŋki tii, “Maləma, kə shii inə oo'i, ɲndə goonɲga nə hə, agi dzəgunətənə nə hə rəgwa ɲga ɲntanɲfə də tantanyinə əsə. Paa hə ka tadəpaa taa ɲgutə tsarə ɲga ɲnda, acii paa hə ka tsaamənə ka dūunuunə ɲga ɲnda. ¹⁷ Ya əna, iitə nə hiimaakwa? Kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ɲga vii tsəkə ka ɲwanɲwə Kayisarə nii? Anii poosha?” ¹⁸ Asee, kə shii Yeesu bwaya hiimatii. Wata ɲŋki ci, “Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka ɲntanɲfə! Mi sanə cuuna moo təkənə tə nya? ¹⁹ Baariimə ka nyi kwaba ɲga tsəkəkii.” Təya ɲgiragi ka ci. ²⁰ Wata ca ləgwa ka tii, ɲŋki ci, “Ya əna, kəɲwaciinə da ləmə ɲga wu ɲnə anə kwabana?” ²¹ Təya ba, “Ma ətsa, kəɲwaciinə ɲga ɲwanɲwə Kayisarə.” Wata Yeesu a ba ka tii, “Yoo, makə ha'ə diya, viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka ɲntanɲfə sətə ndzaa ka ɲga ɲntanɲfə.” ²² Makə fii tii wabəətsə ɲga Yeesu, wata kə dagi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə, təya bwasee ka ci, təya palə satii.

Ləgwanə agyanə madənə ɲga maməətə ɲnja
(Mar. 12.18-27; Luka 20.27-40)

²³ Agi uuseratə rəɲwə ha'ə, *Sadukiinə a əntsahə aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ɲnji ka madənə da i əpinə shanə. Təya ləgwa ka ci, ²⁴ ɲŋki tii, “Maləma, ma bii Muusa, mada kə ɲŋki ɲndə pooshi manjeevənaakii, see ndzəkəɲuci nə ɲgərə mooryafinə, kaa ca poo ka ndzəkəɲuci ətə ɲŋki. ²⁵ Yoo, tə'i ndzəkəɲushi'inə mədəfə sha dīi ganə. Gawatii a ɲgərə minə, ca ɲntə yadə manjeevənə, ca bwasee ka minə ka ndzəkəɲuci. ²⁶ Ha'ə slənyi də madzəgəbərə'inə da makkənə, ca'ə ka mədəfənə. Pooshi ɲndə upaa uuzənə ashi miita. ²⁷ Daba'atii patə, kya ɲntəgi dənwa'ə. ²⁸ Ya ətsa, ya uuserə ɲga madənə ɲga maməətə ɲnja, makə watiitə patənati ɲgirə tə kya, minə ɲga wu sanə ndzaanə?”

²⁹ Yeesu a ba ka tii, ɲŋki ci, “Kə kullii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi də malaaba ləkaləkətə, mashiimuunə ɲgeerənə ɲga ɲntanɲfə. ³⁰ Acii mada kə ma'i maməətə ɲnji, pooshi tii na ɲgərəshi. Amma, makə malaa'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə. ³¹ Yoo, ma agyanə madənə ɲga maməətə ɲnji əsə, majanɲgamuunə sətə bii ɲntanɲfə koonə kuna? ³² Ma bii ca, ‘Nyi nə ɲntanɲfə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə tə ci.’ Ma ca, ɲnjitə da i əpinə a matii ca paslə tə ci, ɲntaa ɲnjitə yadə əpinə amatii.” ³³ Makə fii dabaala wabəətsə ha'ə, kə dīi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə nə dzəgunənaakii.

**Bariyatə palee də dūunuunə*
(Mar. 12.28-34; Luka 10.25-28)

³⁴ Makə fii Farisanyinə oo'i, kə pa'əgi Yeesu ma ɲga Sadukinyinə, wata təya shi ka ciinə rəɲwə. ³⁵ ɲndə'i ɲndə agitii, maləmə ɲga bariya nə ci. Ca ləgwa uushi

ama Yeesu, kaa ca shii kəsənə tə ci agi wabənaakii, ɛŋki ci, ³⁶ “Maləma, ŋgutə bariya saŋə palee də ɗuunuunə agi bariyanyina?” ³⁷ Yeesu a ba ka ci, “ ‘Uuduu tə ɗntaŋfə Slandanəku də ədzəmə rəŋwə, də patənə ŋga ɛpinaaku, də patənə ŋga haŋkalaaku.’ ³⁸ ɔtsə nə maɗuunə bariya, palee patə də ɗuunuunə. ³⁹ Bəra'inəkii də ɗuunuunə ɛsə, makə ɔtsə nə ci: ‘Uuduu tə ɛndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na.’ ⁴⁰ Bariyanyitə bəra'i nə kilə ŋga patənə ŋga bariyanyinə da dzəgunənə ŋga anabinyinə.”

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*
(Mar. 12.35-37; Luka 20.41-44)

⁴¹ Ma Farisanyinə ma'ə ka ha rəŋwa, wata Yeesu a ləgwa ka tii uushi, ɛŋki ci, ⁴² “Wu saŋə shii unə nə Aləmasiihu? Uuzənə ŋga wu nə ca?” ɛŋki tii: “Uuzənə ŋga *Dawuda nə ci.” ⁴³ Ca ba ka tii, “Ya ɛna, maa ha'a, iitə ɗii daa cakə Malaaba Ma'yanə tə Dawuda kaa ca 'wa tə ci də Slandanəkəya? Ma bii ca:

⁴⁴ ‘ɛŋki ɗntaŋfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

Ka kavənə nə nyi tə ɛnji daawaanaaku aatsaa səɗəku.’

⁴⁵ Aa makə kə 'wii Dawuda tə ci də Slandanə ɔtsa, iitiitə ɗii ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?” ⁴⁶ Wata pooshi ɛndə mbee ka jikəvənə taa də ma rəŋwə. Ndzaŋənə ka uusərakii, pooshi ɛndə ɛnyi ka ləgwa wabənə amakii ma'ə acii ŋgwalənə.

23

*Dzalənə ŋga Yeesu tə ɛnji agyanə *Farisanyinə da maliminə*
(Mar. 12.38-39; Luka 11.43,46; 20.45-46)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a wabə ka dabaala da i ka lyawarənaakii, ² ɛŋki ci ka tii, “Ma maliminə da Farisanyinə, tii nə ɛnji da baawəɗa ŋga dzəgunətə bariya ŋga Muusa ka ɛnja. ³ Acii ha'ə, ma sətə ci təya ba koonə patə, tyasə see a dzəgunuunə, una nə'utə. Amma goona nə'u slənətii. Acii ka waazanə nə tii, amma paa tii ka slənətəginə. ⁴ Agi ŋgərəvənə nə tii ka ɛnji mazəzəkə tərənə 'wa'ə. Amma, ma tii ka nətii, taa də mashiku ciinətii, paa tii ka təbətənə. ⁵ Patənə ŋga sətə ci təya ɗa, kaa ɛnjə a shii neenə. Tsaaməmə ka kəŋwaciinətii da basatii acii məsəpaliinə. Tsaaməmə ka yipənə ŋga kəjeerənyinatii. Ma ɔtsə patə, agi tsakənə nə tii ɗanə madiigərəkii ka baariinə oo'i, ɛnji paslənə tə ɗntaŋfə nə tii də tantanyinə. ⁶ Ma agi zəmə ɛndzanə, hatə ci ɛnjə a ɗuunətə tə tii moonətii ndzaanə davə. Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə kuvə də'wanyinə. ⁷ Nəhəpaanə tə tii ŋga'ə a luuma moonətii ɛsə, ɛnjə a 'wa tə tii 'Maləma'. ⁸ Amma, ma una, goona luuvə ɛnjə a 'wa tuunə də Maləma. Acii rəŋwə dyaŋə nə Maləmə goonə. Unə patə, ndzəkəŋushi'inə ŋga noonə nə nuunə. ⁹ Goona 'wa taa tə wu ganə a duuniya 'daadə', acii rəŋwə dyaŋə nə Dəsənuunə, waatoo ɛtə dagyə. ¹⁰ Ga ɛnjə a 'wa tuunə 'slandana' ɛsə, acii rəŋwə dyaŋə nə Slandanuunə, waatoo, ci nə *Aləmasiihu. ¹¹ Ma ɛndətə palee də gawuunə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka ɛndə slənənə koonə. ¹² Taa wu patə haŋətə naakii na, ka bərapaanə nə ɛnji tə ci. Taa wu patə hətəpaa naakii nə ɛsə, ka haŋətənə nə ɛnji tə ci.”

Dzalənə ŋga Yeesu tə ɛnjitə ca kərə ka ɗntaŋfə

22:37 22.37 Dzək. 6.4-5. **22:39** 22.39 Leew. 19.18; Mat. 5.43; 19.19; Rooma 13.9; Gal. 5.14; Yak. 2.8. **22:40** 22.40 5.17; Rooma 13.10. **22:41** 22.41-46 20.30-31. **22:44** 22.44 Jab. 110.1; Slənə 2.33-35; 1 Koor. 15.27; Ibər. 1.13; 8.1. **22:46** 22.46 Mar. 12.34; Luka 20.40. **23:3** 23.3 Rooma 2.21-23. **23:5** 23.5 Shig. 13.9; Dzək. 6.8; Baan. 15.38-39; Mat. 6.1. **23:8** 23.8 Yooh. 13.13. **23:11** 23.11 20.26-27; Mar. 9.35; 10.43-44; Luka 9.48; 22.26. **23:12** 23.12 Jab. 75.8; Mat. 18.4; Luka 1.52; 14.11; 18.14.

*də bəra'i asəkətii**(Mar. 12.40; Luka 11.39-42,44,52; 20.47)*

¹³ “Tə'i ngəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Kə pa'əgyuunə rəgwa nga dzənə aagi *ɲwanjuunə nga Əntanfə agyanə ənja, unəkii əsə, pooshi unə ka dəmənə. Ma ənjitə ca moo dəmənə, pooshi unə agi kapaa ka tii rəgwa əsə.

[¹⁴ “Tə'i ngəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Agi luutənə nuunə uushi'inə nga mooryafinə, una da ka tii magərə də'wa ka ənjə a shii dələnə duunə. Acii ha'ə, maduunə dzalənə nuuna upaa.]¹⁵ Tə'i ngəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii agi gənjutəginə nuunə də hanyinə da uunəvənyinə patə koona upaa də əndətə ca nə'u tuunə. Amma, madə kə upaa unə, una d'eeği ka ci ka əndə nga gunə palee ka noonə na.

¹⁶ “Tə'i ngəra'wə ashuunə, unə ənji kərə ənja! Muurəfinə nuunə. Agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i: 'Madə kə ji'i əndə də *yi nga Əntanfə, ma ətsa, pooshi taa mi. Amma, madə kə ji'i əndə də əndzənə nga yi nga Əntanfə, ka kəsənə nə jidəkii tə ci.'

¹⁷ Mad'iikə ənja, muurəfinə! Ngutə sanə palee də məghərəvəna? Əndzənə nii, anii yi nga Əntanfə ətə geegi ka əndzənə malaabakəya? ¹⁸ Agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i: 'Madə kə ji'i əndə də ha nga da sataka, ma ətsa, pooshi taa mi. Amma, madə kə ji'i əndə də satakətə kavə ənji aagyanəkii, ka kəsənə nə jidəkii tə ci.' ¹⁹ Una! Muurəfinə nuunə! Ngutə sanə palee də məghərəvəna? Sataka nii, anii hatə ci ənjə a da sataka ətə ca geegi ka satakakii malaabakəya? ²⁰ Acii ha'ə, taa wu patə ji'i də 'wa ləmə nga ha nga da sataka, kə ji'i ci də taa mi patə davə ətsa. ²¹ Ha'ə nə yi nga Əntanfə əsə. Taa wu patə ji'i də ci, kə ji'i əndəkii də ci da də Əntanfə ətə asəkəkii.

²² Taa wu patə ji'i də 'wa ləmə nga dadagyə, kə ji'i ci də dəgələ ɲwanjuunə nga Əntanfə da də ci ətə dasə asəkəkii.

²³ “Tə'i ngəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Agi viinə nuunə zaka nga ɲunyi banyinə kama kama, amma una bwasee ka nə'utə tə tantanyitə dzəgunənə nga *bariya, waatoo, slənə uushi də rəgwakii, da nəhə təgunuunə nga ənja, da goongaanə. Wiitə səndə dəbee danuunə, amma ga ca zaanə koonə əsə nə vii zaka. ²⁴ Unə ənji kərə ənja, muurəfinə nuunə! Wanuunə ka dəməgi kanshaginə agi sə nga sanə goonə, acii ga ca gi aasəkuunə. Amma una ndagərə ɲgyalooba.

²⁵ “Tə'i ngəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Agi bəəzəginə nuunə ba'ə nga kəra da nga kwalaka, amma, ma dasəkətii, pasə acii uushi'inə nga əmbanə da suunanyinə.

²⁶ Muurəfə nga Farisa! Bəəzəgi səkə nga kəra da kwalakə zəku'i. Madə kə d'ii hə ha'ə, ka ndzaanə nə ba'əkii camə əsə.

²⁷ “Tə'i ngəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Makə gu'u əndə nuunə. Ma da makii, dagwakii nga'ə. Amma, ma da səkəkii, pasə acii ilənyinə da mabəslə wunyinə. ²⁸ Ha'ə nuunə makə ətsa. Ma daba'ə unə, nga'ə nuunə akəɲwacii ənja. Amma, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə, ma'waslyakə ənjə nuunə.”

*Banə nga Yeesu tə makə sətə nə ənjə a dzalə**tə maliminə da *Farisanyinə**(Luka 11.47-51)*

23:16 23.16-22 5.34-37. **23:16** 23.16 15.14. **23:18** 23.18 Shig. 29.37. **23:21** 23.21 1 Meem. 8.13. **23:23** 23.23 Leew. 27.30; Mika 6.8; Luka 18.12. **23:24** 23.24 15.14. **23:25** 23.25 Mar. 7.4. **23:26** 23.26 Yooh. 9.40. **23:28** 23.28 Luka 16.15.

²⁹ “Tə'i ngəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Aci ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Agi ghənətənə nuunə nə nga gu'u nga anabinyinə nga'ə, una hadfatəgi nga'ə tə gu'unyinə nga ənjitə ndzaa yadə idəpaa uushi ashitii, ³⁰ una ba: ‘Maci ma saa'i nga i dəsənaamə, da i amə saa'ikii, kadfa əntaa da i amə biilə anabinyinə.’ ³¹ Ha'ə vii unə seeda agyanə noonə nə oo'i, manjeevənə nga ənjitə bəələgi tə anabinyinə nuunə. ³² Makə ha'ə mwayi unə dəya, dəmə aakəjwa də daada sətə nji dəsənuunə a daada! ³³ Ya unə rəhunyinə, manjeevənə nga rəhunyinə, iitə taa mbeenuunə ka mbərəfənə acii kanə tuunə aagi guna?”

³⁴ “Aci ha'ə, fatəmə: ka sləkeenə nə nyi koonə ka anabinyinə da macicirə ənja da hara maliminə. Ka bəələginə nuunə harakii agitii, una gwa'avə harakii aashi ənfwa, una fəslə harakii asəkə *kuvə də'wanyinə goonə, una laakəgi tə tii ka vərə ka vərə.

³⁵ Aci ha'ə, agyanuunə nə gəjwanə nga bəələ tə ənji goonə patə, njanəna ka bələnə tə əndə goonə Habiila, ca'ə ka bələnə tə Zakariya uuzənə nga Barakiya. Ma ca, ahada maduunə kuvə nga Əntanfə da ha nga da sataka bələgyuunə tə ci.

³⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə: ətsə patə, ka kulaanənə nə dzalənəkii ka ənji nga zamanana.”

Uudənə nga Yeesu tə ənji Urusaliima

(Luka 13.34-35)

³⁷ “Ya'ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə bəələgyuunə anabinyinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntanfə koonə! Taa guci patə nə nyi agi alə rəgwa nga dzatəginə duunə aabiiki, makə sətə ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənətə aatsətə. Amma kə naanagyuunə furəshi. ³⁸ Aciikii, ka ndzaanə nə yi nga Əntanfə gbəjə yadə əndə davə. ³⁹ Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə shanə, ha'ə mbu'yanə uuseratə nuuna ba oo'i: ‘Tə'i barəkaanə ashii əndətə ca shi də ləmə nga Slandana!’ ”

24

*Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi *yi nga Əntanfə*

(Mar. 13.1-2; Luka 21.5-6)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dəməgi asəkə yi nga Əntanfə. Ma ca palə, lyawarənaakii a dzə aabiikii ka baarii ka ci makə sətə ghənyi ənji maduunə yikii. ² Amma Yeesu a ba ka tii, əjki ci, “Kə nee unə ka uushi'iitə patə nii? Tantanyinə cii kya ba koonə: taa rəjwə, pooshi faara na mbədəanə ganə anə əndə'i, ka waaləginə nə ənji patə.”

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə nga duuniya

(Mar. 13.3-13; Luka 21.7-19)

³ Kə gi Yeesu ka ndzaanə dasə anə ginwə nga Zayitunə, wata lyawarənaakii a shi aabiikii, tii daanətii, təya ləgwa ka ci, əjki tii, “Bawə keenə guci sanə nə ətsə ha'ə a da. Mi sanə na slənə ka baariinə oo'i, saa'i nga ənyanaaku da uudənə nga duuniya uugi mbu'yana?” ⁴ Əjki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. ⁵ Aci tə'i ənji lanə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya njuusləgi də hara ənji lanə a rəgwa. ⁶ Kadə nuuna fa habara nga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Aci ma ətsə, weewee ka danə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə nga duuniya. ⁷ Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i nwanjuunə. Kadə nə madəfənə a kula, gəgədzənə nga

23:30 23.30 5.12; Slənə 7.52. **23:33** 23.33 3.7. **23:34** 23.34 1 Tees. 2.15. **23:35** 23.35 'Wat. 4.8-10. **23:38** 23.38 Əzaki. 10.18-19; 1 Meem. 9.7-8. **23:39** 23.39 Jab. 118.26. **24:2** 24.2 Luka 19.44. **24:5** 24.5 24.24; 2 Tees. 2.9-10; 1 Yooh. 2.18.

hanyinè a dfaada taa dama patè. ⁸ Ma ètsè patè, makè 'watèginè nga bèrakèné ètsa.

⁹ “Ma ka saa'ikii, kadè nè ènjè a kèèsè tuunè, tèya kavè tuunè aacii hara ènji kaa tèya cibè duunè, ènjè a bèlègi tuunè. Ènji shinkinè patè, kadè nè tèya ushapaa tuunè putè nga nè'unè goonè tè nyi. ¹⁰ Lanè nè ènjitè na tèkuree ka sè'watèné ka saa'ikii. Kadè nè tèya nuslègi, tèya tanègi magènjura nga hara ènji, tèya kaaree ka hara ènji. ¹¹ Lanè nè majirakinè nga anabinyinè na shigi, tèya nuslègi dè hara ènji lanè. ¹² Putè nga tsakèné nga slènè bwaya bwayaanè, tè'i ènji lanè ètè nè uudèné a èpigi a èdzèmètii. ¹³ Amma taa wu patè sè'watè cibènyinèkii ca'è ka muudinè, ka upaanè nè ci luupaanè. ¹⁴ Ma njunyi habara agyanè *njwanjwanè nga èntanfè èsè, ka waazanè nè ènji asèkè patèné nga duuniya, ka seedanè ka patèné nga ènji shinkinè. Ma daba'èkii, ka mbu'yanè nè muudinè nga duuniya ha'è.”

Cibètè palee dè ajjinèèné

(Mar. 13.14-23; Luka 21.20-24)

¹⁵ “Ka neenè nuunè ka ma'ajjinè uushi ètè palee. Ci wabi *anabi Daniyalè anèkii. Kadè na kènaanè anè malaaba ha. (Ma èndètè ca janga, wa ca paaratègi nga'è.)

¹⁶ Madà kè nee unè ha'è, ma ènjitè ganè anè hanyinè nga Yahudiya, wa tèya huyi ka umbènè aanè ginjunyinè. ¹⁷ Ma èndètè dzakè anè kuvaakii, wa ca jimagerè, ca huyi, ga ca dzè dasii ka njgèrèèné uushi. ¹⁸ Ma èndètè dè bilè èsè, ga ca èné aasii ka njgira kèjeerènaakii. ¹⁹ Tè'i njgèra'wè agyanè maki d'asèkiinè da njugiginè ka saa'ikii. ²⁰ Kèdiimè acii èntanfè, acii ga huyinèkii a d'ii agi vyanè taa uusèra èpisèka. ²¹ Acii ma cibètè na kula ka saa'ikii, ci na palee patè dè bwaya bwayaanè, pooshi tsarèkii sha d'ii shanjè makè tagii èntanfè duuniya ca'è ka èndzè'i. Pooshi tsarèkii na d'è shanjè ma'è èsè. ²² Maci pooshi ètè galee èntanfè ka saa'ikii, kadà pooshi èndè shinkinè ca mbèdè. Amma, acii putè nga matadè ènjaakii, ka galeenè nè ci ka saa'ikii.

²³ “Maa kè bii èndè koonè: ‘Waanè Alèmasiihu ganè’ taa ‘Waatè Alèmasiihu gatè’, goona luuvè. ²⁴ Acii kadè nè alèmasiihunyinè da anabinyinè nga jirakèné a shigi, tèya dfaada sè nga hurèshishinè ka shanjè, kaa tèya shii nuslègi dè ènja. Maci ka mbeenè nè tii maa, da i matadè ènji nga èntanfè. ²⁵ Buurètèmè nga'è! Acii kè bagi nyi koonè daga saa'ikii ma'è mambu'yamè. ²⁶ Acii ha'è, madà kè bii ènji koonè oo'i: ‘Waatè dè bilè!’ goona dzè aa dèwè. Taa madà bii ènji koonè oo'i: ‘Waanè a kumu’, goona luuvè. ²⁷ Acii ma shinè nga *Uuzèné nga ènda, panjèranjè a babara makè sètè ci vènè a pyapidè, ca bèrègi sèkèntanfè taa dama patè, ndzànjèné da tsaanjwè ca'è aa dè waka, ha'è nii kèya shi. ²⁸ Ka hatè d'ii mantè uushi patè, davè dzanè kadèguyinè dè na.”

Ènyanè nga Uuzèné nga ènda

(Mar. 13.24-27; Luka 21.25-28)

²⁹ “Ma pii daba'è cibènyiitsa, ka èndèginè nè uusèra, pooshi lègidè ka bèrèné, tikisanyinè a kwaalya dagyè, ka ganjèzèné nè taa mi patè asèkèntanfè. ³⁰ Ka saa'ikii nè ènjè a nee agintanfè ka sètè ca baarii oo'i, Uuzèné nga èndè ca shi. Ènji *duuniya patè a tuu, tèya tsaamè tè Uuzèné nga èndè ca jima agyanè kurabiinè dadagyè, dè baawèdà da mèghèrèvènè lanè, ³¹ ca slèkee ka malaa'ikanyinaakii,

24:7 24.7 2 Meem. 15.6; Isaa. 19.2. **24:9** 24.9-14 10.17-22; Yooh. 16.1-4. **24:9** 24.9 5.11. **24:10** 24.10 10.35; Luka 12.52-53. **24:11** 24.11 7.15. **24:12** 24.12 2 Tim. 3.1-5. **24:13** 24.13 Sèniinè 13.10. **24:14** 24.14 28.19. **24:15** 24.15 Dan. 9.27; 11.31; 12.11. **24:17** 24.17-18 Luka 17.31. **24:21** 24.21 Dan. 12.1; Sèniinè 7.14. **24:23** 24.23-25 Luka 17.23-24. **24:24** 24.24 24.5; 7.15; Sèniinè 13.13-14. **24:27** 24.27 24.30,37; 25.31; 1 Koor. 15.23; 1 Tees. 3.13; 4.15; 2 Tees. 2.1,8; Yak. 5.7-8; 2 Piita 3.4; 1 Yooh. 2.28. **24:28** 24.28 Ayb. 39.30; Sèniinè 19.17-18. **24:29** 24.29 Isaa. 13.10; 34.4; Hag. 2.6,21; 2 Piita 3.10,12; Sèniinè 6.12-14. **24:30** 24.30 Zak. 12.10-14; Dan. 7.13-14; Mat. 24.27; 26.64; Mar. 14.62; Sèniinè 1.7.

tøya ədə uutəma ətə ca wazə də ngeerənə, tøya dzaadzətə də patənə nga matadə ənjaakii, ndzanənə ka əndə'i tanjala nga duuniya ka ca'ə ka əndə'i." *

Misaali də ənfwə uudəva

(Mar. 13.28-31; Luka 21.29-33)

³² “Wa ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Madfa kə nee unə wiitsə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətsetsəfə ka dfanə. ³³ Ha'ə əsə, madfa kə nee unə uushi'iitsə patə a dfaada, ka shiinə nuunə ətsə, kədəhə nə Uuzənə nga ənda, matasəkakii kaa ca shi. ³⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənji nga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə madfaadamə patə. ³⁵ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma, ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shanjə.”

Pooshi əndə na shii uusəra taa saa'i

(Mar. 13.32-37; Luka 17.26-30,34-36)

³⁶ “Ma uusəra taa saa'i nga dfanə nga uushi'iitsa, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə nga dadagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uuzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii.

³⁷ Makə sətə sha dīi tə ənji agi zamana nga Nuuhu, ha'ə na dfa saa'i nga ənyanə nga Uuzənə nga ənda. ³⁸ Ma agi zamana nga Nuuhu taabu'u shi ma'i tuufaənə, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji nguyirənə da makinə a ngəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. ³⁹ Pooshi ənji puləgi, ha'ə shi ma'i tuufaənə, ca zamagi də tii patə. Ha'ə na dfa əsə saa'itə nə Uuzənə nga əndə a shi.

⁴⁰ “Ma ka saa'ikii, ka dzənə nə ənji bəra'i aasəkə rə ka sləna. Ka ngəərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə. ⁴¹ Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka təjwə rəjwə. Ka ngəərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i. ⁴² Acii ha'ə, kantsaamə ginə, makə dīi ci mashiimuunə taa ngutə uusəra nə Slandanuunə a shi. ⁴³ Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii davəfə, kadfa ka ba'əginə nə ci də məgigi, acii ga ca gi ka ci aasii. ⁴⁴ Acii ha'ə, ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gəra shinə nga Uuzənə nga ənda, acii ka shinə nə ci ka uusəratə makamuunə nə nga shinaakii.”

Əndə goonğa nga mava

(Luka 12.41-48)

⁴⁵ “Ma əndə goonğa nga mava, əndə hanjala, tə ci kapaənə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə dibə. ⁴⁶ Madfa shi slandanəkii ka lapaənə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaənə ashikii. ⁴⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma mavata, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə nga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁸ Amma mbu'u ka banə nə bwaya mava də səkəkii oo'i: ‘Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə.’ ⁴⁹ Wata ca ndzanə fəslənə tə hara maviinə makə ci, ca zəmə, ca saasa ənvwə tii da ənji sa ənvwa. ⁵⁰ Amma ka shinə nə slandanəkii uusəratə makamə ci nə nga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. ⁵¹ Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də ngwaanğwa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da nga ənjitə ca kərə ka Əntanjə də bəra'i asəkətii. Davə tuunə ənji, tøya tsəbə linyinətii.”

25

Misaali də uuji kadəmiinə pu'u

¹ “Ma ka saa'ita, ka ndzaanə nə nwanjuunə nga dagyə makə sətə sha dīi tə uuji kadəmiinə pu'u. Ma tøya, kə fə'i tii garəkuwanyinatii, tøya dzə aa ha dagwa madfanə

* **24:31** 24.31 13.41; uutəma: 1 Koor. 15.52; 1 Tees. 4.16. **24:34** 24.34 16.28. **24:36** 24.36 Slənə 1.7. **24:37** 24.37-39 'Wat. 6.11-13; 7.7-13; 2 Piita 3.6. **24:42** 24.42 24.44,50; 25.13; Mar. 13.33,35; Luka 12.40; 21.36. **24:43** 24.43 1 Tees. 5.1-2; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3. **24:45** 24.45-47 25.21-23. **24:48** 24.48 2 Piita 3.4. **24:50** 24.50 24.42. **24:51** 24.51 8.12.

ka gəŋunə də ci. ² Tufə agitii, mađiikəkii nə tii. Tufə əsə, macicirəkii nə tii. ³ Ma mađiikəkiinyiita, kə ŋgərəənə tii garəkuwanyinatii yadə əgəənə hara maara. ⁴ Amma, ma macicirəkiinyiita, kə ŋgərəənə tii maarənyinatii. ⁵ Makə səkəpaa dagwa mađanə na, kə zhikuki tii patə, təya kwaalagi aa ŋunyi.

⁶ “Ma ətsə ahada vəda, ənjə a wazha də banə: ‘Waanə dagwa mađanə! Shigimə ka luuginə tə ci!’ ⁷ Wata uuji kadəmiitə a mađə patə ka hadatəgi də garəkuwanyinatii. ⁸ Wata mađiikə uuji kadəmiitə tufə a ba ka macicirəkiita: ‘Ndiimə keenə maare gi’u. Wiinə gunə ka mətəginə asəkə garəkuwanyinə geenə.’ ⁹ Amma macicirə uuji kadəmiitə a ba ka tii, əŋki tii: ‘Yaci pooshi na mbu’u kaamə pata? Ma đanuunə, dəmə ka iracii noonə aa luuma.’ ¹⁰ Wata kə pyalə mađiikə kadəmiitə ka iracii maarəkii. Ma təya palə ha’ə, wata dagwa mađanə a mbu’ya. Ma uuji kadəmiitə matasəkakii, kə dəməgərə tii atsaa dagwa mađanə ka zəmə əndzanə ŋga rəya. Ənjə a pa’əgi makuva. ¹¹ Ma daba’əkii, harakiitə tufə a jiga, təya dza makuva, təya ba: ‘Slandana, Slandana! Wunəgi keenə makuva!’ ¹² Amma dagwa mađanə a ba ka tii, əŋki ci: ‘Tantanyinə cii kya ba koonə: mashiimə nyi tuunə.’ ”

¹³ Wata Yeesu a uudəpaa wabənaakii, əŋki ci, “Nəhəmə, acii mashiimuunə uusəra taa saa’i.”

Misaali də lyawarənə makkə

(Luka 19.11-27)

¹⁴ “Ma ŋwanjuunə ŋga dagyə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə sha đii tə əndə’i əndə da lyawarənaakii makkə. Ma ca mađə kaa ca palə oogə, ca ‘waa’watə lyawariitaakii, ca ba’avə uushi’inaakii aaciitii. ¹⁵ Ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə da ŋgeerənatii. Waatoo, ca vii ka əndə’i pamə tufə. Əndə’i əsə, ca vii ka ci pamə bəra’i. Əndə’i əsə, ca vii ka ci pamə rəŋwə. Ma daba’əkii, ca mađə, ca palə oogə. ¹⁶ Ma əndətə ba’avə ənji ka ci pamə tufə, masəkəpaamə ci na. Pii ca dzə ka dfa də fiiriinə, ca upaa riiba ŋga pamə tufə aagyanə əta. ¹⁷ Ha’ə đii əndətə ba’avə ənji ka ci pamə bəra’i əsə. Ca upaa riiba ŋga pamə bəra’i aagyanə əta. ¹⁸ Amma, ma əndətə ba’avə ənji ka ci pamə rəŋwə, ca dzə, ca tələgi gu’u, ca umbee ka kwaba ŋga slandanəkii davə.

¹⁹ “Ma daba’ə baanə laŋə, wata slandanətii a ənya aasii. Ca ləgwa amatii taa mi đii tii ka ci də gənaakii. ²⁰ Wata əndətə ba’avə ənji ka ci pamə tufə a shi aakəŋwacii slandanəkii, ca vii ka ci hara pamə tufə, əŋki ci: ‘Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə tufə, nya dzə ka dfa fiiriinə də ci. Wiinə riiba tufə ətə upaa nyi aagyanəkii.’ ²¹ Əŋki slandanəkii ka ci: ‘Ŋga’ə đii, kə kuyirii nyi tə hə. Ŋunyi əndə slənə nə hə, əndə gooŋga. Kə đii hə gooŋgaanə agi dfa fiiriinə də magi’u kwaba. Acii ha’ə, ka ba’avənə nə nyi malaŋəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka dfa moodasəkə da nyi.’ ²² Ma əndətə ba’avə ənji ka ci pamə bəra’i, kə shi ci, ca ba ka slandanəkii: ‘Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə bəra’i. Wiinə riiba bəra’i ətə upaa nyi aagyanəkii.’ ²³ Əŋki slandanəkii ka ci: ‘Ŋga’ə đii, kə kuyirii nyi tə hə. Ŋunyi əndə slənə nə hə, əndə gooŋga. Kə đii hə gooŋgaanə agi dfa fiiriinə də magi’u kwaba. Acii ha’ə, ka ba’avənə nə nyi malaŋəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka dfa moodasəkə da nyi.’ ²⁴ Ma əndətə ba’avə ənji ka ci pamə rəŋwə, kə shi ci əsə, əŋki ci ka slandanəkii: ‘Slandanəkya, kə shii nyi, ma ha, maŋgwa’ə ŋgwa’ə əndə nə hə. Ma moonəku, see a upaa hə cifanə ka hatə maləgamə hə davə, ha dzatəgi ka hatə mabu’umə hə davə. ²⁵ Acii ha’ə, kə ŋgwaləgi nyi, nya dzə ka umbee ka kwabaaku a gu’u. Wiinə kwabaaku.’ ²⁶ Wata slandanəkii a ba ka ci, əŋki ci: ‘Bwaya əndə slənə nə hə, manyada! Kə shii hə oo’i, ka upaanə nə nyi cifanə ka hatə maləgamə nyi davə, nya dzatəgi ka hatə mabu’umə nyi davə. ²⁷ Mađa ha’ə đii, paa hə đii ŋga’ə. Maci

taa ma d̄ii h̄e, ha dz̄e ka shigagin̄e ka hat̄e ci ̄en̄j̄e a zhi'igȳe d̄e ḡona, kada k̄e shi nyi ka luun̄e saaki da i riibakii.' ²⁸ Slandan̄ekii a ba ka hara ̄en̄ji sl̄enaakii: 'Luugin̄e pam̄ets̄e r̄en̄j̄w̄e aciikii, una vii ka ̄end̄et̄e da pam̄e pu'u aciikii. ²⁹ Aci, ma ̄end̄et̄e da i uushi aciikii, ka ci tsak̄en̄e ̄en̄ji viin̄e, kaa ca shii d̄an̄e lan̄j̄e aciikii. Amma, ma ̄end̄et̄e d̄ii naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luugin̄e n̄e ̄en̄ji aciikii. ³⁰ Ma mazab̄e ̄end̄e sl̄en̄etsa, n̄ḡer̄em̄e t̄e ci, una kaḡer̄e t̄e ci aagi t̄ekun̄e. Dav̄e tuun̄e ̄en̄ji, t̄eya ts̄eb̄e linyin̄etii.' "

Da ḡen̄wan̄e n̄ga muudin̄e

³¹ "Mad̄a k̄e shi Uuz̄en̄e n̄ga ̄end̄e da malaa'ikanyinaakii pat̄e agi m̄egh̄er̄ev̄en̄e n̄ga n̄wan̄juunaakii, ka ndzaan̄e n̄e ci das̄e agyan̄e d̄eḡel̄e n̄wan̄juunaakii. ³² ̄En̄j̄e a dzat̄egi t̄e pat̄en̄e n̄ga ̄en̄ji a duuniya aak̄en̄waciikii. Ca t̄eke k̄e tii kur̄eḡe b̄er̄a'i, mak̄e s̄et̄e ci maḡera a n̄gwad̄egi baḡiin̄e agi uuhin̄e. ³³ Ca kapaa t̄e ̄en̄ji goon̄ga da ciiz̄emakii. Ma ̄en̄ji 'waslyak̄en̄e ̄es̄e, ca kapaa t̄e tii da madz̄enakii. ³⁴ Wata n̄wan̄j̄w̄e a ba ka ̄en̄jit̄e da ciiz̄emakii, 'Shooma, un̄e ̄en̄e d̄aan̄e Daad̄e koon̄e bar̄ekaane. Shoom̄e koon̄a luu bar̄ekaane n̄ga n̄wan̄juun̄e ̄et̄e d̄ek̄epaa ci koon̄e daga 'wat̄egin̄e n̄ga duuniya. ³⁵ Aci k̄e shi mad̄ef̄en̄e a d̄ii t̄e nyi, k̄e ndii un̄e ka nyi z̄ema. K̄e d̄ii meegiir̄en̄e t̄e nyi, una ndii ka nyi ma'in̄e. K̄e d̄ii nyi mu'umuun̄e, una luu t̄e nyi aa hoon̄e aasii. ³⁶ K̄e d̄ii pur̄ekin̄e t̄e nyi, una ndii ka nyi s̄e n̄ga umbee d̄e pur̄ekin̄e. K̄e gwak̄e nyi ka bwanea, una dz̄e ka n̄eh̄epaan̄e t̄e nyi. A fur̄eshina n̄ji nyi, una dz̄e ka n̄eh̄epaan̄e t̄e nyi.' ³⁷ Wata ̄en̄ji goon̄ga a l̄egwa ka ci, 'Slandana, guci shiina nee ka h̄e ka mad̄ef̄en̄e, ina vii ka h̄e z̄ema? Guci nee in̄e ka h̄e ka meegiir̄en̄e, ina vii ka h̄e ma'ina? ³⁸ Guci ̄es̄e nee in̄e ka h̄e mu'um̄e, ina luu t̄e h̄e aa heen̄e aasiya, taa h̄e d̄e pur̄eki, ina vii ka h̄e s̄e n̄ga umbee d̄e pur̄ekina? ³⁹ Guci ̄es̄e nee in̄e ka h̄e gwak̄e taa a fur̄eshin̄e, ina dz̄e ka n̄eh̄epaan̄e t̄e ha?' ⁴⁰ N̄wan̄j̄w̄e a ba ka tii, 'Tantanyin̄e cii kya ba koon̄e: tad̄a guci pat̄e d̄ii un̄e ha'̄e ka r̄en̄j̄w̄e agi ̄en̄jit̄e pooshi da m̄egh̄er̄ev̄en̄e ak̄en̄wacii ̄en̄ja, amma ndz̄ek̄en̄j̄ushi'in̄eki n̄e tii, ka nyi d̄ii un̄e ̄etsa.'

⁴¹ "Ma daba'ekii, ca ba ka ̄en̄jit̄e da madz̄enakii ̄es̄e: 'Dz̄egim̄e abiiki, manaalya ̄en̄ja, d̄em̄e aagi gun̄e ̄et̄e d̄at̄e ̄en̄ji ka *Seetan̄e da malaa'ikanyinaakii. ⁴² Aci k̄e k̄eshi mad̄ef̄en̄e t̄e nyi, amma pooshi un̄e ndii ka nyi z̄ema. K̄e k̄eshi meegiir̄en̄e t̄e nyi, amma pooshi un̄e ndii ka nyi ma'in̄e. ⁴³ K̄e d̄ii nyi mu'umuun̄e, amma k̄e kaaree un̄e ka luun̄e t̄e nyi aa hoon̄e aasii. K̄e d̄ii pur̄ekin̄e t̄e nyi, amma k̄e t̄ekuree un̄e ka ndii ka nyi s̄e n̄ga umbee d̄e pur̄ekin̄e. Gwak̄e n̄ji nyi da a fur̄eshina, amma k̄e t̄ekuree un̄e ka dz̄en̄e ka n̄eh̄epaan̄e t̄e nyi.' ⁴⁴ Amma t̄eya l̄egwa ka ci, ̄en̄ki tii: 'Slandana, guci san̄e nee in̄e ka h̄e d̄e mad̄ef̄en̄e taa meegiir̄en̄e k̄e k̄eshi t̄e h̄e, taa h̄e mu'uma, taa h̄e d̄e pur̄ekya, taa h̄e gwaka, taa a fur̄eshina, amma k̄e t̄ekuree in̄e ka tsak̄en̄e t̄e ha?' ⁴⁵ Wata n̄wan̄j̄w̄e a ̄en̄egi ka tii, ̄en̄ki ci: 'Tantanyin̄e cii kya ba koon̄e: ma s̄et̄e pooshi un̄e d̄ii ka ̄en̄jit̄e pooshi da m̄egh̄er̄ev̄en̄e ak̄en̄wacii ̄en̄ja, ka nyi t̄ekuree un̄e ka d̄an̄e ̄etsa.' ⁴⁶ Ma ̄en̄jita, ka k̄er̄en̄e n̄e ̄en̄ji t̄e tii aagi dzal̄en̄e n̄ga ca'̄e nd̄en̄j̄w̄e nd̄en̄j̄w̄e. Amma, ma ̄en̄ji goon̄ga, ka k̄er̄en̄e n̄e ̄en̄ji t̄e tii ka ̄epin̄e n̄ga ha'̄e nd̄en̄j̄w̄e nd̄en̄j̄w̄e."

26

Al̄e r̄egwa n̄ga k̄es̄en̄e t̄e Yeesu (Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53)

25:29 25.29 13.12; Mar. 4.25; Luka 8.18; 19.26. **25:30** 25.30 8.12. **25:31** 25.31-46 16.27. **25:31** 25.31 Dz̄ek. 33.2; Zak. 14.5; Mat. 16.27; 19.28; 1 Tees. 3.13; Yahu. 14. **25:35** 25.35-36 Isaa. 58.7. **25:40** 25.40-45 Wab. 19.17; Mat. 10.40,42; 12.50; 28.10. **25:41** 25.41 Yahu. 7; S̄eniin̄e 20.10,15. **25:46** 25.46 Dan. 12.2; Yooh. 5.29; Yak. 2.13.

¹ Makə uudəpaa Yeesu dzəgunə ka ənji patənə nga uushi'iitsa, əŋki ci ka lyawarənaakii: ² “Kə shii unə, ma cifədoorə, uusəra nga *Pasəka. Ma nyi, Uuzənə nga ənda, ka viinə nə ənji tə nyi ka gwa'avə aashi ənfwa.”

³ Ma ka saa'ikii, kə dzii madiigərə limanyinə da gayinə də nə asii ga gawə nga limanyinə patə, waatoo, asii ga Kayafasə. ⁴ Təya anə uura nga kəsətənə tə Yeesu yadə shiinə nga ənja, ənjə a bələgi tə ci. ⁵ Amma təya ba, “Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a madəe ka panə.”

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədyə də Bayitaniya
(Mar. 14.3-9; Yooh. 12.1-8)

⁶ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya asii ga Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci, ⁷ ma ca adə zəma, wata əndə'i minə a dzə aabiikii da i əbwə urədyə aciitə. Ma urədita, nga mandalə kwaba. Wata kya dzə, kya əjivə aanə Yeesu. ⁸ Amma, makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə zhimagi tə tii asəkətii, əŋki tii, “Ka mi saawee ki ətsa? ⁹ Maci dərəmaginə dərəmagi ənji də urəditsa, kadə kwaba lanə nji ənjə a upaa anəkii, ənjə a təkəpaa kwabakii ka maaghiinə.” ¹⁰ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya ba, wata əŋki ci ka tii, “Ka mi cuuna kavə tə miitsə ka buurə uushi'inə kwa? Acii ma sətə dīi ki ka nyi, ŋunyikii ka shanə. ¹¹ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Amma, ma nyi, paa nyi na ndzaanə abii unə. ¹² Ma əjivə ki urəditsə aashiki ku'u, kə dīi ki ha'ə ka tasəkətə shishinəki ka ŋgəfənə. ¹³ Tantanyinə cii kya ba koonə: tadə da nə ənjə a waaza Ŋunyi Habaranə asəkə duuniya patə, ma sətə dīi ki, ka wabənə nə ənji anəkii ka buurətənə də ki davə.”

Luvənə nga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii ənja
(Mar. 14.10-11; Luka 22.3-6)

¹⁴ Ma daba'əkii, rəŋwə agi *lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i, ətə dīi ləməkii Yahuda Isəkariyoota, a madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, ¹⁵ ca ba ka tii, “Madə vii nyi koonə tə Yeesu, iitə sanə viinuunə ka nya?” Wata təya baanagi kwaba tibisə makkə pu'unə,* təya vii ka ci. ¹⁶ Daga saa'ikii 'watəgi Yahuda tsaamə ŋunyi saa'i nga viinə tə Yeesu ka tii.

Zəmə əndzanə nga Pasəka
(Mar. 14.12-21; Luka 22.7-14,21-23; Yooh. 13.21-30)

¹⁷ Ma ka təkəŋwanə nga uusəra nga *kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə, kə shi lyawarənə nga Yeesu aabiikii, əŋki tii, “Da daa moonəku ina dzə ka dzəgə ka hə əndzanə nga Pasəka?” ¹⁸ Əŋki ci ka tii, “Dəmə aasəkə vəranə aa ha zana, una ba ka ci: ‘Ma bii Maləmə tuu, kə uugi saa'yaaki danə kədəhə. Ma nyi da lyawarənaaki, gaku asii niina zəmə əndzanə nga Pasəka.’ ” ¹⁹ Wata lyawarənə nga Yeesu a dətə makə sətə bii ci ka tii danə, təya dzəgə əndzanə nga Pasəka davə.

²⁰ Makə dīi kədəwanə, wata Yeesu da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a ndzaanə ka zəma. ²¹ Ma təya dzə də zəmənə, kə bii ci ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə: kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tə nyi aacii ənja.” ²² Makə fii tii ha'ə, kə bəzəgi səkətii ka shanə. Wata tadə wu patə ahadatii, ca ləgwa amakii, əŋki tii, “Slandana, nyi kwa?” ²³ Əŋki ci ka tii, “Əndənə caama adə ka ha rəŋwə na vii tə nyi ka ənja. ²⁴ Ma nyi *Uuzənə nga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə nyaahə ənji agyanəki, amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka ənja. Ma əndəta, maci mapoomə ənji tə ci,

26:1 26.1 7.28. **26:2** 26.2 16.21. **26:4** 26.4-5 21.46. **26:6** 26.6-7 Luka 7.37-38. **26:11** 26.11 Dzək. 15.11.
* **26:15** 26.15 Ma kwaba tibisə makkə pu'unə, ci nə kwaba nga dərə də mava (Shig. 21.32). **26:15** 26.15 Shig. 21.32; Zak. 11.12; Yooh. 11.57; 13.2. **26:17** 26.17-29 Shig. 12.1-20. **26:20** 26.20-25 Yooh. 13.2,21-30. **26:23** 26.23 Jab. 41.10.

bidə ci ka ci.” ²⁵ Wata Yahuda ətə vii tə ci a ləgwa, ətəki ci, “Maləma, nyi kwa?” Wata Yeesu a ba ka ci, “Hə bagi ha'ə.”

Zəmə əndzanə nga Slandana

(*Mar. 14.22-26; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-25*)

²⁶ Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ɲgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntaɲfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, ətəki ci ka tii, “Ndamə, una zəmə. Ma ətəsa, shishinəki.” ²⁷ Ca ɲgərə kwalaka da ma'i inaba asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntaɲfə, ca vii ka tii, ca ba, “Saasaciimə, patənə goonə. ²⁸ Ma ətəsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə nga Əntaɲfə. Idənəkii na ətəgi ka putə ɲga ətəji laɲə ka tifyagi də 'waslyakəənyinə. ²⁹ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə ətəna, paa nyi ka ətənə ka sa ma'i inaba ma'ə, see uusəratə nii kya sa kurakii doonə agi ɲwanuunə ɲga Daadə.” ³⁰ Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi giɲwə ɲga Zayitunə.

Wabənə ɲga Yeesu agyanə hiweenə ɲga Piita

(*Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38*)

³¹ ətəki ci ka lyawarənaakii, “Unə patə, kadə nuunə a huyi ətəshinə davədə, una bwasee ka nyi. Ka dənə makə sətə wabi Əntaɲfə asəkə malaaba ləkəkətə oo'i: ‘Ka bələginə nə nyi tə magəra, bagiinə a təkəgi patə ətə.’ ” ³² Wata ca tsakə banə, ətəki ci, “Amma, mada kə madəe ətəji ka nyi agi maməətə ətəja, ka tanə nə nyi koonə kəɲwanə ka dzənə aanə hanyinə ɲga Galili.” ³³ Piita a jikəvə ka ci, ətəki ci, “Taa kə huyi hara ətəji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə shaɲə.” ³⁴ ətəki Yeesu ka Piita, “Tantanyinə cii kya ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ətəshinə davədə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” ³⁵ Piita a ba ka ci, “Taa ətənə cii kwa ətə, aɲwə da hə nə ətənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə.” Ha'ə makə ətə ətə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa ɲga Yeesu də Gyatsimani

(*Mar. 14.32-42; Luka 22.39-46*)

³⁶ Ma daba'əkii ha'ə, wata Yeesu a dzə da lyawarənaakii ka ətə'i ha ətə ci ətə a 'wa Gyatsimani. Mbu'unatii aadəvə, ca ba ka tii, “Ndzaamə gadəvə, kaa nya ətəsahe aakəɲwa ka dā də'wa.” ³⁷ Ca 'waanə tə Piita da manjeevənə ɲga Zabadiya bəra'i. Ma təya dzə, wata ca ndzaɲə buurə uushi'inə ka shaɲə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁸ ətəki ci ka tii, “Mabəzəkii nə səkəki makə a ətəgi nyi. Ənəgimə ganə, una ndzaa də məgigi atsaki.” ³⁹ Ca ətəsahe aakəɲwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca dā də'wa, “Daadə, mada ka moonə nə hə, ətəsahee ka nyi ka cibətsə akəɲwaciiki. Amma, dawə sətə kadəesəkə ka hə, ga ha dā sətə kadəesəkə ka nyi.”

⁴⁰ Ca ətəya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ɲunyinə nə tii patə. Wata ətəki ci ka Piita, “Iitiitə daa təkuree unə ka ndzaanə də məgigi atsaki taa ɲga tibisə rəɲwə dyaɲa? ⁴¹ Ndzaamə də məgigi, una dā də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ɲga Əntaɲfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, ɲga'ə koonə nə dā gazhi'waanə, amma mazaarəkii nə shishinə.”

⁴² Yeesu a ətə ka ətəsahe ɲga bəra'inə ətə ka dā də'wa, ətəki ci: “Daada, mada pooshi rəgwa ɲga ətəsaheenə ka cibənə anəki, yoo, sətə mwayi hə patə, wa ca dā.” ⁴³ Ca ətəya aabii lyawariita. Ma ətəya ci ətə, ka ɲunyinə nə tii, acii kə uugi ɲunyinə dənə laɲə agitii. ⁴⁴ Yeesu a bwasee ka tii, ca ətəsahe, ca ətə ɲga makkənə ka dā də'wa makə ətə. ⁴⁵ Ma daba'əkii, ca ətəya aabii lyawariita, ca ba ka tii, “Ma'ə unə

26:24 26.24-25 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. **26:24** 26.24 Jab. 22.7-8,16-19; Isaa. 53.9. **26:26** 26.26-28 1 Koor. 10.16. **26:28** 26.28 Shig. 24.8; Irim. 31.31; Ibər. 7.22; 9.15-20. **26:30** 26.30 Luka 22.39; Yooh. 18.1. **26:31** 26.31 Zak. 13.7; Mat. 26.56; Yooh. 16.32. **26:32** 26.32 28.7,16. **26:34** 26.34-35 Luka 22.33-34; Yooh. 13.36-38. **26:34** 26.34 26.75. **26:36** 26.36-46 Luka 5.16; Ibər. 5.7-8. **26:39** 26.39 6.10; 20.22; Yooh. 18.11; Ibər. 10.9. **26:41** 26.41 Af. 6.18; Ibər. 2.18. **26:44** 26.44 2 Koor. 12.8.

a n̄unyi kuna, una əpi səka? Yoo, wiinə, kə uugi saa'i d̄fanə ka ənjə a vii tə Uuzənə nga əndə aacii ma'waslyakə ənja. ⁴⁶ Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Madətəmə kaamə dzə."

Kəsənə tə Yeesu

(Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴⁷ Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzubə da ənji daba'əkii, da i ngila purənyinə da i zaliinə aciitii. Madiigərə limanyinə da gayinə sləkee ka tii. ⁴⁸ Asee, ma Yahuda, ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya d̄fatə ka baarii də ci ka tii oo'i, "Ma əndətə nii kya nəhəpaa nga'ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci." ⁴⁹ Pii wata ca əntsahətə aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Usa Maləma", ca nəhəpaa tə ci nga'ə. ⁵⁰ Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, "Guvakya, d̄fawə sətə kira tə hə." Wata təya əntsahə, təya kəsə tə ci.

⁵¹ Wata rəŋwə agi ənji nga Yeesu a əlyagi ngila purənyanaakii, ca patsəgi liminə nga mava nga gawə nga limanyinə. ⁵² Wata Yeesu a ba ka ci, "Ənəgərə də ngila purənyanaaku. Taa wu pii də ngila purənyanə, də ci bələnə ənji tə ci naakii.

⁵³ Mashiiimə hə oo'i, ka mbeenə nə nyi ka kədii tsakənə tə nyi acii Daadə, pii pii ca sləkee ka nyi kurəgənyinə nga malaa'ikanyinə palee ka pu'u aji bəra'i kwa? ⁵⁴ Amma, mada kaa nya kədii tsakənə acii Daadə əna, guci d̄ii nə sətə bii malaaba ləkaləkətə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, tyasə ka slənənə ha'a?"

⁵⁵ Ma ka saa'ita, kə wabi Yeesu ka ənjitə shi ka kəsənə tə ci, əŋki ci ka tii, "Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ngila purənyanə ka ngila purənyanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə d̄a maabə nə nyi kwa? Uusəra patə n̄ji nya ndzaanə dasə asəkə *yi nga Əntanfə ka dzəgunənə ka ənja, patə da ha'ə, pooshi unə kəshi tə nyi. ⁵⁶ Amma, ma slənyi ətsə patə, kaa malaaba ləkaləkətə nga anabiinə a ndzaa ka tantanyinə."

Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkine nga Yahudiinə*

(Mar. 14.53-65; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)

⁵⁷ Ma ənjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha Kayafasə gawə nga limanyinə. Davə dzii maliminə da gayinə də na. ⁵⁸ Ma Piita, kə gi ci də nə'unə tə Yeesu ba'ə ba'ə ha'ə mbu'i ci kura'ə aasii aa ha gawə nga limanyinə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ənji nəhə yi nga Əntanfə, kaa ca nee ka muudinə nga səkii.

⁵⁹ Ma madiigərə limanyinə da patənə nga mətərəkine, kə ali tii wabənə nga jirakənə aashi Yeesu, kaa ənjə a shii bələginə tə ci. ⁶⁰ Amma taa ngahi ənji lanə kyaara wabənyinə nga jirakənə aashikii, patə da ha'ə kə təkuree tii ka upaanə taa rəŋwə. Ma ka muudinə, wata ənji bəra'i ahadatii a madətə ⁶¹ əŋki tii, "Ma bii əndətsa, tə'i ci da baawəda nga uulagi yi nga Əntanfə, ca ənə ka ghənətənə agi baanə makkə." ⁶² Wata gawə nga limanyinə a madətə, əŋki ci ka Yeesu, "Pooshi wabənaaku nga jikəvənə aagyanə wabəətsə wabi ənjitə aashiku kwa?" ⁶³ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Wata gawə nga limanyinə a ba ka ci, "Wiinə kə ləbətə nyi duunə da Əntanfə Əndə vii əpinə: bawə keenə goonga, hə nə *Aləmasiihu Uuzənə nga Əntanfə tanyi nii?" † ⁶⁴ Yeesu a ba ka ci, "Hə bagi ha'ə. Dəgyanəkii ha'ə maa, wanyinə ka banə koonə: ka neenə nuunə ka Uuzənə nga əndə dasə da ciizəma Əntanfə Əndə baawəda, una nee ka ci ca jima agyanə kurabiinə dadəgyə."

⁶⁵ Makə fii gawə nga limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii, əŋki ci, "Kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntanfə. Gaama alə hara uushi'inə ma'ə, kə uugi

26:45 26.45 Yooh. 12.23; 13.1; 17.1. **26:52** 26.52 'Wat. 9.6. **26:55** 26.55 Luka 19.47. **26:56** 26.56 Mat. 26.31; Luka 24.46. **26:61** 26.61 27.40; Yooh. 2.19; Slənə 6.14. † **26:63** 26.63 majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mat. 27.12-14; Uuzənə nga Əntanfə: Mat. 14.33; 27.40,43; Luka 22.70. **26:64** 26.64 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27.

ama fa bwaya sətə wabi ci. † 66 Iitə nee unə noona?" Wata ɛŋki tii, "Weewee, see bələginə tə ci."

67 Wata tɔya tiifə giirənə aagikii, tɔya dɛgə tə ci, hara ɛnjə a tsa ka ci meeciinə a hwahwaaməkii, 68 tɔya dzə də banə ka ci, "Aləmasiihu, makə dɔii ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!"

Hiweenə nga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mar. 14.66-72; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

69 Ma ka saa'ikii, dasə nə Piita ahada ya. Wata ɛndə'i kadəmə a dzə, kya kəŋaanə dagyanəkii, ɛŋki ki ka ci, "Hə maa, rəŋwə nə hə agi ɛnji nga Yeesu ɛndə Galili."

70 Amma, ma Piita, kə hiwee ci akəŋwacii tii patə, ɛŋki ci, "Mashiimə nyi sətə cii kwa ba." 71 Piita a dzəgi a uura maya, ɛndə'i kadəmə a nee ka ci, wata ɛŋki ki ka ɛnjitə davə, "Ma ɛndətsa, tii da i Yeesu ɛndə Nazaratu nji tii." 72 Wata ca ɛnə ka hiweenə, ha'ə maa də jidə, ɛŋki ci, "Mashiimə nyi tə ɛndəkii." 73 Makə ta'avə gi'u əsə, wata ɛnjitə kəŋə kəŋə davə a ɛntsahə, tɔya ba ka Piita, "Weewee, agitii nə hə tanyi. Wabənaaku baarəgi keenə ha'ə." 74 Makə fii Piita ha'ə, wata ca gwanə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, ɛŋki ci, "Tantanyinə, mashiimə nyi tə ɛndətsa." Pii wata ga'ə gyaagya a wagi. 75 Fanə nga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, ma taabu'u wanə nga gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi. Buurətənaakii ha'ə, wata ca dəməgi, ca dzə də tuunə də kiinə ka shaŋə.

27

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Pilaatu*

(Mar. 15.1; Luka 23.1-2; Yooh. 18.28-32)

1 Ma ɛtsə tsəfakə, wata patənə nga madiigərə limanyinə da *gayinə nga Yahudiinə a dā *mətərəkine nga bələginə tə Yeesu. 2 Tɔya anəgi tə ci, tɔya palə da ci, tɔya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu ŋgwaməna.

Əntənə nga Yahuda

(Slənə 1.18-19)

3 Makə nee Yahuda ɛndətə vii tə Yeesu aacii ɛnji oo'i, ka bələginə nə ɛnji tə Yeesu, wata ca dā wakadakinə, ca ɛnəpaagi də kwaba tibisətə makkə pu'unə ka madiigərə limanyinə da gayinə, 4 ɛŋki ci ka tii, "Kə dɔii nyi 'waslyakəənə nga vii tə ɛndətə yadə bwaya uushi ashikii." Wata ɛŋki tii ka ci, "Mi dee nə neenə dawa? Shoonaakwa." 5 Wata Yahuda a wa'agi kwabatə asəkə *yi nga ɛntanəfə, ca palə saakii, ca dzə ka ɛgəvə zə'wa a uurakii, ca ɛntəgi.

6 Wata madiigərə limanyinə a dəmətə kwabata, ɛŋki tii, "Ma kwabana, madəbəmə ɛnjə a ɛjigərə aasəkə mbuure shiga nga yi nga ɛntanəfə, makə dɔii ci kwaba nga ɛpinə nga ɛnda." 7 Wata tɔya dā mətərəkine agyanə kwabakii, tɔya ŋgərə, tɔya dərəgi də babara acii maghənə uuda, kaa ɛnjə a ŋgəəfə mu'uminə davə. 8 Ci 'wii ɛnji babarakii "babara nga idəna". Ca'ə ɛnshinə, ha'ə nə ləmə nga babarakii. 9 Də ha'ə dɔii wabənə nga anabi Irimiya ka tantanyinə ɛtə bii ci: "Wata ɛnjə a ŋgərə kwaba tibisə makkə pu'unə, waatoo, kwabatə luuvə hara ɛnji *Isərayiila dərəginə də ci, 10 tɔya ŋgərə kwabakii, tɔya dərəgi də babara acii maghənə uuda, makə sətə bii Slandanə ka nyi dənə."

Yeesu akəŋwacii Pilaatu ŋgwaməna

(Mar. 15.2-5; Luka 23.3-5; Yooh. 18.33-38)

† 26:65 26.65 tsəərəgi kəjeerənə: Baan. 14.6; Ees. 9.3; geegi naakii nə... da ɛntanəfə: Leew. 24.16; Yooh. 19.7.
26:67 26.67 Isaa. 50.6; 53.5. 26:68 26.68 21.11. 26:75 26.75 26.34. 27:3 27.3 26.15. 27:6 27.6 Dzək. 23.19. 27:9 27.9-10 Zak. 11.12-13; Irim. 32.8-9.

¹¹ Makə kirə ənji tə Yeesu aakəŋwacii ŋgwaməna, ŋgwaməna a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Hə nə ŋwanwə ŋga *Yahudiinə kwa?” Əŋki Yeesu ka ci, “Hə bagi ha'ə.”
¹² Amma, makə rii madiigərə limanyinə da gayinə tsaa səfəkii, majikəmə ci taa rəŋwə. ¹³ Wata əŋki Pilaatu ka ci, “Paa hə agi fa uushi'iitsə ci təya baaba agyanəku kwa?” ¹⁴ Amma majikəmə Yeesu ka ci taa rəŋwə. Wata ca d'agi ka ŋgwaməna ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə.

La ka Yeesu gəŋwanə ŋga bələnə tə ci
(Mar. 15.6-15; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39-19.16)

¹⁵ Taa agi ŋgutə kumənə ŋga *Pasəka patə, kə sənəavə ka ŋgwaməna nə kapaa əndə furəshinə rəŋwə ətə ci ənjə a moo ənjə a kapaa tə ci ka tii. ¹⁶ Ma ka saa'ikii, tə'i əndə furəshina ətə d'ii ləməkii Yeesu Barabasə. Taa wu patə, kə shii ci tə ci. ¹⁷ Makə dzii ənji də na, wata əŋki Pilaatu ka tii, “Tə wu cuuna moo nya kapaa koonə? Barabasə nii, anii Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Aləmasiihu?” ¹⁸ Acii kə shii ci ndilə ndilə oo'i, ma vii *gayinə ŋga Yahudiinə tə Yeesu ka ci, acii putə ŋga sərəha.

¹⁹ Wata Pilaatu a ndzaanə dasə asəkə dəgələ ŋga la də gəŋwanaakii, minaakii a sləkee ka ci ka wabənə də banə oo'i, “Ma əndə gooŋgatsa, ga ha d'a taa mi də ci, acii kə sənii nyi bwaya səniiinə agyanəkii ənshinə davədə.”

²⁰ Wata madiigərə limanyinə da gayinə a gwanə ka tsəkutə ənji kaa təya kədii tə ci, kaa ca kyapaa ka tii tə Barabasə, ənjə a bələgi tə Yeesu. ²¹ Wata ŋgwaməna a ənə ka ləgwanə ama ənja, əŋki ci, “Tə wu agi ənjinə bərə'i cuuna moo nya kapaa koonə kwa?” Wata əŋki tii, “Kyapaa keenə tə Barabasə!” ²² Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa mi d'ii cuuna moo nya d'a də Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Aləmasiihu?” Əŋki tii patə, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!” ²³ Amma əŋki Pilaatu, “Mi nə bwaya uushi d'ii ci kwa?” Wata təya tsakə ŋgərəe ka uuratii də ŋgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” ²⁴ Makə nee Pilaatu oo'i, pooshi uushi mbeenəkii ka d'anə ma'ə, amma see panə ca moo madənə, wata ca ŋgərə ma'inə, ca yibəgi ciinəkii akəŋwacii ənji patə, əŋki ci, “Pooshi wabənaaki agi əntənə ŋga əndətsa, shoonə goonə ma'ə.” ²⁵ Wata əŋki ənji patə, “Wa hakya ŋga əntənaakii a ndzaanə ooreenə da manjeevənə geenə.” ²⁶ Wata Pilaatu a kapaa ka tii tə Barabasə. Ca kavə kaa ənjə a fəslə tə Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa ənjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Ha'unə ŋga soojiinə də Yeesu
(Mar. 15.16-20; Yooh. 19.2-3)

²⁷ Ma daba'əkii, wata soojiinə ŋga Pilaatu a ŋgərə tə Yeesu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi ŋga ŋgwaməna. Soojiinə patə, təya dzaanə ka ci də na, ²⁸ təya səfəgi tə ci, təya əgəvə ka ci əndə'i madizə gwada, ²⁹ təya ŋgərə dəha, təya fuudə makə madiŋəna, təya ŋgavə ka ci aanəkii, təya kavə ka ci zala aa ciizəmakii, təya gərə'waanə ka ha'unə də ci, əŋki tii, “Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, ŋwanwə ŋga Yahudiina!” ³⁰ Təya tiifə giirənə aagikii, təya luugi zalatə aciikii, təya dəgə də ci anəkii. ³¹ Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, təya ŋgərəgi gwadata, təya ŋgavə ka ci naakii kəjeerənə, təya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa
(Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)

³² Ma təya palə a rəgwa, wata təya lapaa əndə'i əndə Sirina ətə d'ii ləməkii Simoonə. Soojiinə a ŋgərəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avə tə Yeesu aashikii. ³³ Təya mbu'u ka əndə'i ha'ə tə ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana “Kəŋwə na.” ³⁴ Təya vii

27:11 27.11 2.2; 27.29,37,42; Mar. 15.2,9,12,18,26,32; Luka 23.3,37-38; Yooh. 1.49; 12.13; 18.33,39; 19.3,15,19,21.
27:12 27.12-14 Yooh. 19.9; Mat. 26.63. **27:19** 27.19 Luka 23.47. **27:20** 27.20-23 Slənə 3.13-14. **27:24** 27.24 Dzək. 21.6-9; Jab. 26.6. **27:25** 27.25 Slənə 5.28. **27:26** 27.26-31 20.19. **27:28** 27.28 Luka 23.11. **27:29** 27.29 27.11. **27:30** 27.30 26.67.

ka Yeesu ma'i inaba gwazə da manjərekiki kuzəka, kaa ca sa. Makə təbətə ci, wata ca kaaree.

³⁵ Təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa, təya təkəpaa kəjeerənaakii ahadatii də kwaanənə. ³⁶ Wata təya ndzaa davə ka nəhənə tə ci, ³⁷ təya tsa'avə manaahə uushi dagyanəkii, waatoo, 'waslyakəətə lii ənji ashikii. Ma sətə nyaahə ənji dagyanəkii, "Ma əndəna, ci nə Yeesu, nwanjwə nja Yahudiinə." ³⁸ Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atanjalakii, rənjwə da ciizəmakii, əndə'i da madzənəkii.

³⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii, ⁴⁰ təya ba, "Hə ətsə bii ka uulaginə nə hə yi nja Əntanjə, ha ənə ka ghənətənə agi baanə makkə, mada *Uuzənə nja Əntanjə nə hə, luupaa naaku na, ha jimagərə ashi ənfutsa!"

⁴¹ Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə də ci, ənki tii: ⁴² "Kə mbee ci ka luupaa hara ənji, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. Əntaa kə bii ci, nwanjwə nja *Isərayiila nə ca? Wa ca jimagərə gadəvə ashi ənfutsa, kaama vii ka ci goonja! ⁴³ Kə kii ci nəkii oo'i, ka luupaanə nə Əntanjə tə ci. Ənki ci əsə, Uuzənə nja Əntanjə nə ci. Taku kaama nee mada kə uu'i Əntanjə tə ci, ca luupaa tə ci əndzə'i!" ⁴⁴ Ənji maabətə gwa'avə ənji tə tii atanjalakii maa, ha'ə dzaanii tii tə ci əsə.

Əntənə nja Yeesu

(Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)

⁴⁵ Ma ətsə uusəra takərə, kə dīi təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə dənə ka tibisə makkə nja kədəwanə. ⁴⁶ Ma ətsə bahə tibisə makkə, wata Yeesu a nğəree ka uurakii, ca ka vurənə, ənki ci, "Eeli, Eeli, lyama sabakətani?", makə bana, "Ya'ə Əntanjfwaakya, 'ya'ə Əntanjfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?" ⁴⁷ Wata hara ənjitə kənə kənə davə ca fa tə ci, ənki tii, "Waatsə əndətsə ka 'wanə tə *Iliya." ⁴⁸ Əndə'i əndə agitii a huyipaa pii pii, ca dzə ka nğərə soosa, ca shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada, ca vii aadəgyə aama Yeesu kaa ca shibə. ⁴⁹ Amma hara ənjə a ba, "Taku zəku'i kaama nee mada ka shinə nə Iliya ka luupaanə tə ci." ⁵⁰ Yeesu a ənə ka nğəree ka uurakii, ca ka vurənə, wata əpinə a dzəgi amakii.

⁵¹ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə yi nja Əntanjə. Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə. Hanyinə a udzə, taalanə nə faariinə. ⁵² Gu'u ənji a wuunəgi əsə, ənji nja Əntanjə lanə ətə sha mətəgi, kə ma'i tii da i əpinə. ⁵³ Daba'ə makə ma'i Yeesu agi maməətə ənja, təya shiishigi asəkə gu'unyatii, təya dəməgərə aasəkə malaaba vəranə. Ma dava, kə nee lanənə nja ənji ka tii.

⁵⁴ Makə nee gawə nja soojiinə da ənjaakii ətə ca nəhə tə Yeesu ka ganjəzənə nja hanyinə da sətə slənyi, kə nğwaləgi tii ka shanjə, təya ba: "Tantanyinə, ma əndətsa, Uuzənə nja Əntanjə nə ci."

⁵⁵ Tə'i makinə lanə davə ca tsaama dzadə. Ma təya, atsaa Yeesu shi tii daga anə hanyinə nja Galili, təya tsakə tə ci. ⁵⁶ Ahadatii nə Mariyaama Magədalina, da Mariyaama məci i Yakubu da Yusufu. Ahadatii əsə nə məci manjeevənə nja Zabadiya.

Nğədənə tə Yeesu

(Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

⁵⁷ Makə dīi kədəwanə, kə shi əndə'i əndə gəna ətə dīi ləməkii Yusufu, əndə Aramatiya. Ci maa, lawarə nja Yeesu nə ci. ⁵⁸ Kə gi ci aabii Pilaatu, ca kədii

rægwa kaa ca dzə ka ngiragərə wə nga Yeesu. Wata Pilaatu a ba, wa ənjə a vii ka ci. ⁵⁹ Wata Yusufu a dzə, ca jimagerəgi də wə nga Yeesu, ca hadətə asəkə kura marəma, ⁶⁰ ca dzə ka baneenə asəkə kura gu'u ətə tələpaa ənji ka ci ka naakii na ashi pasla, ca dəlavə maduunə faara aama gu'ukii, ca palə saakii. ⁶¹ Ma Mariyaama Magədalina da əndə'i Mariyaama, davə nə tii dasə dasə akəŋwacii gu'ukii.

Ənji nəhə gu'u nga Yeesu

⁶² Pukyətə hakii, waatoo, *uusəra nga əpisəka, wata madiigərə limanyinə da Farisanyinə a dzə aa ha Pilaatu ka ciinə rəŋwə, ⁶³ təya ba ka ci, "Ya'ə maduunə ənda, kə buurətiinə uushi: ma saa'itə majirəkətə ma'ə da i əpinə, kə bii ci oo'i, ma daba'ə baanə makkə, ka ənənə nə ci ka madənə agi maməətə ənja. ⁶⁴ Acii ha'ə, bawə ka ənjə a nəhə gu'waakii nga'ə, see madə dzəgi baatsə makkə, acii ga lyawarənaakii a dzə ka hərətə waakii, təya ba ka ənja, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Maa kə dīi ha'ə, ma jirəkətsa, ka dənə lanə palee ka nga ŋukə." ⁶⁵ Əŋki Pilaatu ka tii, "Fədəmə soojiinə, una kərə aa dəvə. Wa təya nəhətə nga'ə makə sətə kadeesəkə koonə." ⁶⁶ Wata təya palə, təya dzə ka davə sagida ama gu'ukii, acii ga ənjə a wunəgi, təya kavə ənji nəhə gu'ukii.

28

Madətənə nga Yeesu agi maməətə ənja (*Mar. 16.1-10; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10*)

¹ Ma daba'ə *uusərə nga əpisəka, ətsə tsəfakə də uusəra alatə, kə gi Mariyaama Magədalina da əndə'i Mariyaama ka tsaamə nə nga gu'u nga Yeesu. ² Pii wata hanyinə a gangəzə ka shaŋə, acii kə jima malaa'ika nga Slandanə dadagyə. Ca dalagi faaratə ama gu'uta, ca ndzaanə dasə anəkii. ³ Ma jiganaakii, bərənə nə ci makə pyapidənə nga vəna. Makə əmpuətə kəbənə nə kəjeerənaakii də tyaslyaslyaanə əsə. ⁴ Makə nee ənji nəhə gu'ukii ha'ə, udzənə nə shishinətii acii ŋgwalənə, təya kwaalagi aa panə makə maməətə ənja.

⁵ Wata malaa'ikakii a waβə ka makiita, əŋki ci, "Goona ŋgwalə. Kə shii nyi, tə Yeesu cuuna alə, ətə gwa'avə ənji aashi ənfwa. ⁶ Paa ci ma'ə ganə, kə ma'i ci agi maməətə ənji makə sətə bii ci. Shoomə, nda neemə ka hatə nji ci pərəβə davə. ⁷ Ma danuunə, dəmə pii pii, una dzə ka banə ka lyawarənaakii oo'i, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə nga Galili. Davə nuuna nee ka ci. Buurətəmə sətsə bii nyi koonə."

⁸ Makə fii tii ha'ə, wata təya madə pii davə, təya palə də ŋgwalənə ləβə da moodasəkə ka shaŋə, təya huyi ka kərə habarakii ka *lyawarənə nga Yeesu. ⁹ Pii wata Yeesu a lapaa tə tii, əŋki ci, "Usamə!" Wata makiitə a əntsahətə aabiikii, təya gərə'waanə, təya kəsətə səfəkii ka paslə tə ci. ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Goona ŋgwalə, dəmə ka banə ka ndzəkəŋushi'inəki kaa təya dzə aanə hanyinə nga Galili. Davə nə təya nee ka nyi."

Banə nga ənji nəhə gu'u tə sətə slənyi

¹¹ Ma makiitə a palə, wata hara ənji agi soojiitə nja nəhə gu'utə a madə, təya palə aasəkə vəranə, təya dzə ka banə ka madiigərə limanyinə tə patənə nga sətə slənyi. ¹² Madiigərə limanyinə a dza də nə da gayinə ka da *mətərəkine, təya ŋgərə kwaba lanə, təya vii ka soojiita, ¹³ təya ba ka tii, "Ma banuuna: 'Lyawarənaakii shi davəfə, təya shi ka hərəma waakii, inə ka ŋunyinə.'" ¹⁴ Madə kə mbu'i habarakii aa limə ŋgwaməna, ka zə'utənə niinə də hanjakaakii də banə, pooshi sə ŋga idəpaanə

ashuunə, ina luupaa tuunə.” ¹⁵ Wata soojiitə a luu kwabata, təya datə makə sətə bii ənji ka tii. Ha'ə huwugi habarakii ahada *Yahudiinə ca'ə ka ənshinə.

Wabənə nga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntanə

(Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

¹⁶ Yoo, lyawarənə nga Yeesu pu'u aməntanə a palə aanə hanyinə nga Galili, aanə ginjutə bii Yeesu ka tii dzənə. ¹⁷ Makə nee tii ka ci, təya paslə tə ci. Amma, ma hara ənji ahadatii, kə shakii tii tə ci, mbu'u əntaa ci ətsa. ¹⁸ Yeesu a əntsahe aabiitii, ənji ci ka tii, “Kə vii Əntanfə ka nyi patənə nga baawəda dadagyə da ganə a duuniya. ¹⁹ Acii ha'ə, dəmə aabii patənə nga ənji nga *duuniya, una zhi'wee ka tii ka lyawarənaaki, una da ka tii bapətisəma aagi ləmə nga Dəna, da ləmə nga Uuzəna, da ləmə nga Malaaba Ma'yanə, * ²⁰ una dzəgunə ka tii kaa təya nə'utə patənə nga sətə bii nyi koonə. Ma nyi, ka ndzaanə nə nyi doonə taa guci patə, ca'ə ka muudinə nga duuniya.”

28:16 28.16 5.1; 26.32; 28.10. **28:17** 28.17 14.31. **28:18** 28.18 Dan. 7.14; Mat. 11.27. * **28:19** 28.19 patənə nga ənji: 10.5-6; 24.14; Mar. 16.15; Luka 24.47; bapətisəma: Mat. 3.15; Mar. 16.16; Slənə 2.38; 8.36; 1 Koor. 1.13-16; Af. 4.5; Yooh. 3.22; 4.1-2; Rooma 6.3-4; Dənə, Uuzənə, Malaaba Ma'yanə: 2 Koor. 13.13.

Njunyi Habara dacia Marəkusə

*Waazanə nga Yoohana əndə də bapətisəma
(Mat. 3.1-12; Luka 3.1-9; Yooh. 1.19-28)*

¹ Wiinə 'watəginə nga Njunyi Habara agyanə Yeesu *Aləmasiihu, *Uuzənə nga Əntanfø. ² Kə dīi makə sətə bii Əntanfø ka Uuzənaakii asəkə ləkaləkatə nga *anabi Isaaya oo'i:

“Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki
kaa ca ta ka hə kəŋwanə,
ca hadatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.

³ Ka kaalanə nə ci agi bilinə, ca ba,
Hadatəgimə də rəgwa ka Slandana,
Kəŋeemə ka ci ka rəgwa.”

⁴ Ha'ə makə ətsə shigi Yoohana əndə də bapətisəma aagi bilinə. Ca waaza ka ənja, ca ba, “Uneemə ka də 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanfø, ənjə a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntanfø a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə.” ⁵ Wata ənji asəkə vəranə nga Urusaliima, da hara hanyinə nga Yahudiya patə a shi ka fa wabənə ama Yoohana. Təya baabagi 'waslyakəənətii, ca də ka tii bapətisəma asəkə gəərə nga Urədunə. ⁶ Ma Yoohana, shiŋkinə nga ngyalooba nji ka kəjeerənaakii. Ca əgəgi ŋukii də gyara nga kuvə'unə. Ayiwa da moozəŋa nji zəmaakii. ⁷ Ca ba ka ənja, “Tə'i əndətə na uugya ba'ə ka shinə, dūunuunaakii palee ka naaki. Taa zə'u nga bibinaakii, paa nyi mbu'i bahə gwaŋaanənə, nya pərəgi. ⁸ Də ma'inə dīi nyi koonə bapətisəma. Amma ma ca, də Malaaba Ma'yanə nii kəya də koonə bapətisəma.”

*Da bapətisəma ka Yeesu
(Mat. 3.13-17; Luka 3.21-22)*

⁹ Ma ka saa'ikii, kə ma'i Yeesu də Nazaratu anə hanyinə nga Galili, ca palə aabii Yoohana. Yoohana a də ka ci bapətisəma asəkə gəərə nga Urədunə. ¹⁰ Ma ca shigi ha'ə agi ma'inə, wata ca nee ka səkəntanfø mawunəkii, Ma'yanə nga Əntanfø a jima aanəkii makə kurəkuta. ¹¹ Wata uura nga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, “Hə nə Uuzənaaki. Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uufagi səkəki.”

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu
(Mat. 4.1-11; Luka 4.1-13)*

¹² Ma daba'əkii, pii wata Ma'yanə nga Əntanfø a kərəgi tə Yeesu aagi bilinə. ¹³ Baanə ənfwadə pu'unə nə ci agi bilinə. Seetanə a təbə tə ci. Tə'i dabanyinə agi biliita. Amma kə cakə malaa'ikanyinə tə ci.

*'Wanə nga Yeesu tə ənji təəmənə ənfwadə
(Mat. 4.12-22; Luka 4.14-15; 5.1-11)*

¹⁴ Kə kəsəgərə ənji tə Yoohana aa furəshina, wata Yeesu a madə, ca palə aanə hanyinə nga Galili. Ca dzə də waaza Njunyi Habara nga Əntanfø. ¹⁵ Əŋki ci, “Kə uugi saa'i mbu'unə. Kədəhə nə Əntanfø ka də ŋwaŋuunaakii. Uneemə ka də 'waslyakəənə, una baanə ka ci, una vii goonŋa ka Njunyi Habara.”

¹⁶ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə nga Galili, wata ca lapaa ndzəkəŋushi'inə bəra'i, təya təəmə; waatoo i Simoonə da Andərawəsə. ¹⁷ Yeesu

a ba ka tii, “Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci ənjə a dfa slənə nga təəmə ənja.” ¹⁸ Pii wata təya bwasee ka slaadatii, təya palə atsakii.

¹⁹ Ma ca əntsahēe gi'u, wata ca nee ka manjeevənə nga Zabadiya, waatoo i Yakubu da Yoohana, tii asəkə kumbawalatii ka hadfa də slaadatii. ²⁰ Pii wata ca 'wa tə tii, təya bwasee ka dəsənətii da ənji slənə ka tii asəkə kumbawala, təya palə atsakii.

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə ginaaja
(Luka 4.31-37)

²¹ Ma daba'əkii, təya palə aasəkə vərənə nga Kafarənahumə. Makə mbu'ya *uusəra nga əpisəka, wata Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa, ca ndzanə dzəgunənə ka ənja. ²² Makə fii tii dzəgunənaakii, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii, əntaa makə sətə ci *maliminə nga bariya a dzəgunə ka tii.

²³ Pii wata waatə əndə ginaaji asəkə kuvə də'watii, ²⁴ ca ka vurənə, əŋki ci, “Yeesu əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba əndətə sləkee Əntanjə nə hə.” ²⁵ Wata Yeesu a la ŋguruunə ka ginaajita, əŋki ci, “Ndzaawə kəda'ə! Dzəgi ashī əndətsa!” ²⁶ Wata ginaajitə a udzətə tə əndəta, ca kagi vurənə, ca shigi ashikii. ²⁷ Kə dīi ka ənji patə ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə, təya ba ahadatii, “Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma ətsa, kura dzəgunənə. Taa ginaajinyinə maa, agi wazənə nə ci ka tii də baawəda, təya fa tə ci.” ²⁸ Pii wata habaraakii a huwugi taa dama patə anə hanyinə nga Galili.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwaneə lanə
(Mat. 8.14-17; Luka 4.38-41)

²⁹ Makə shigi i Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata təya dzəgərə tii da i Yakubu da Yoohana aasii aa ha i Simoonə da Andərawəsə. ³⁰ Ma gi ci, gwakə nə sərəhu nga Simoonə minəkii, kə tsəfəgi shishinətə iza'u. Wata təya ba ka ci oo'i, gwakə nə ki. ³¹ Makə fii ci ha'ə, ca dzə aabitə, ca kəsətə tə ki ka ciinə, ca madēe ka ki. Wata iza'unə nga shishinətə a əpigii. Ka ha'ə, kə dīi ki ka tii zəma.

³² Ma kədəwanə, ətsə kulagərənə nga uusəra, wata ənjə a kyaara ka Yeesu ənji bwaneə da ənji ginaaji patə. ³³ Kə jagi ənji vəraatə də nə patə aahatə aa uura mayi. ³⁴ Ca mbədəpaa də ənjitə kyaara ənji da bwaneanyinə lanə kama kama ashitii, ca lyaakagi ginaajinyinə lanə ashitii. Pooshi ci luuvə ginaajinyinə a wabə, acii kə shii tii taa wu nə ci.

Dzənə nga Yeesu ka waaza aanə hanyinə nga Galili
(Luka 4.42-44)

³⁵ Ma ətsə tsədəkə ha ma'ə mapukəmə, wata Yeesu a madə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə, ca dfa də'wa. ³⁶ Makə ma'i Simoonə da hara ənjita, wata təya palə ka alənə tə ci. ³⁷ Makə lapaa tii tə ci, əŋki tii ka ci, “Agi alənə nə ənji patə tə hə.” ³⁸ Əŋki ci ka tii, “Ma danaamə, dzaamə ka hara vəranyinə kədə-kədəhə kaa nya waaza davə əsə. Acii ci nə sətə kira tə nyi.” ³⁹ Wata ca wiigi'itə hanyinə nga Galili patə, ca dzə də waazanə asəkə kuvə də'wanyinatii, ca lyaakagi ginaajinyinə ashī ənja.

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə uyikuzəna
(Mat. 8.1-4; Luka 5.12-16)

⁴⁰ Yoo, wata əndə'i əndə uyikuzənə a shi aabii Yeesu, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, ca kədii kaa Yeesu a tsakə tə ci, əŋki ci, “Madfa ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi, kaa nya shii ndzaanə malaabakii.” ⁴¹ Kə nyihə Yeesu təgunuunə nga əndəta, wata ca tədapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, “Awa, kə luuvə nyi.

Mbøduu.” ⁴² Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashikii, kə mbə'i ci. ⁴³ Wata Yeesu a ba ka ci, “Duu saaku.” Amma ca dā ka ci bariya də ngeerənə ⁴⁴ də banə, “Fatə nga'ə, kaa nya ba ka hə, ga ha bapaa ka əndə sətə dīi shaŋə. Amma ma dānəkwa, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daaba'əkii, ha dā sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi.” ⁴⁵ Amma əndətə a dzə saakii də baaba wabəətsə taa dama patə yadə mbədeenə taa gi'u. Putə nga ətsə ha'ə, pooshi Yeesu ənyi ka mbee ka dzənə aasəkə əndə'i vəranə ka rəgwa ginə nga ənji ma'ə. Amma kə ndzaa ci saakii agi bilinə, ənjə a shi aabiikii taa dama patə.

2

Mbədəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda (Mat. 9.1-8; Luka 5.17-26)

¹ Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi Yeesu aasəkə vəranə nga Kafarənahumə. Ma fii ənji asii nə ci, ² wata ənji laŋə a dzə aabiikii, pooshi ha nga zhi'iginə davə asii kura'ə a uura mayi acii laŋənə nga ənja. Ca dzə aakəŋwa də waaza wabənə nga Əntaŋfə ka tii. ³ Wata hara ənjə a shi da i mahurəməsə ənda, ənji ənfwadə kira tə ci. ⁴ Makə təkuree tii ka mbu'unə aabii Yeesu acii laŋənə nga ənja, wata təya ndərəgi aanə kuvətə dīi Yeesu davə, təya tələgi dāŋə da ci. Makə tələgi tii, təya kagərə tə mahurəməsə əndətə pərəbə asəkə ədzə baanə. ⁵ Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndətə: “Uzənaaki, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku.”

⁶ Ma dava, tə'i hara maliminə dasə dasə ka fanə, wata təya laagwa agi hiimatii, ⁷ əŋki tii, “Ka mi banəkii ha'ə kwa? Kə geegi ci ka naakii nə makə Əntaŋfə. Wu saŋə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə nga əndə madāamə Əntaŋfə rəŋwə dyaŋa?” ⁸ Kə shii Yeesu hiimatii. Wata əŋki ci, “Ka mi də tsarə nga hiimatsə ha'ə a nuunə kwa? ⁹ Ngutə palee də ŋgufənə saŋa? Gəfə banə ka mahurəməsə əndətə oo'ya, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku nii, anii gəfə banə ka ci, Madətə, ŋgəruu ədzə baanaaku, duu saakwa? ¹⁰ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə nga ənda, tə'i nyi da baawəfə nga tifyagi 'waslyakəənə nga ənji ganə a duuniya.” Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndətə, ¹¹ “Wanyinə ca ba ka hə, madətə, ŋgəruu ədzə baanaaku, ha palə saaku aasii.” ¹² Ma ənjə a nee patə, wata hatsə əndətə a madətə, ca ŋgərə ədzə baanaakii, ca palə saakii aasii. Kə dīi ka tii patə ka sə nga hurəshishinə. Wata təya dūunətə tə Əntaŋfə, əŋki tii, “Pooshi inə sha nee ka uushi makə ətsa.”

'Wanə nga Yeesu tə Leewi (Mat. 9.9-13; Luka 5.27-32)

¹³ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu, ca palə aama uunəvə nga Galili. Wata danjana a dzə ka dzatə də nə abiikii, ca dzəgunə ka tii. ¹⁴ Makə uugi ci dzəgunənə ka tii, ca madə, ca palə də wiigi'inə, wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə dīi ləməkii Leewi, uuzənə nga Haləfa, ci dasə asəkə kuvə nga slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, “Shiwa atsaki.” Wata hatsə Leewi a madətə, ca nə'u tə ci.

¹⁵ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Leewi aasii. Tə'i *ənji luu tsəkə laŋə da i hara ma'waslyakə ənji laŋə ətə nyi'u tə Yeesu. Təya zəmə ka ha rəŋwə da i Yeesu da lyawarənaakii. ¹⁶ Makə nee maliminə nga kurəgə nga *Farisanyinə Yeesu a zəmə da tsarə nga ənjitsa, wata təya ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki tii, “Mi saŋə dīi cii kəya zəmə da ənji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ənja?” ¹⁷ Makə fii Yeesu sətə bii tii, əŋki ci ka tii, “Pooshi mandandaŋə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. Ma shi

nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii."

Ləgwanə agyanə suumaya
(*Mat. 9.14-17; Luka 5.33-39*)

¹⁸ Ma ka əndə'i uusəra, lyawarənə nga Yoohana da i Farisanyinə, təya də suumaya. Hara ənjə a shi aabii Yeesu, əŋki tii, "Mi sanə dīi ci lyawarənə nga Yoohana tii da Farisanyinə a də suumaya, amma ma lyawarənaaku, pooshi tii agi dana?" ¹⁹ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Yaci tə'i guviinə nga dagwa madanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, madə kə gi tii ka luu madanəkəya, ka danə nə tii suumaya abiikii kwa? Pooshi. Maa ka hakii nə tii da i dagwa madanə, pooshi tii ka mbeenə ka də suumaya. ²⁰ Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə ənjə a ngərəgi dagwa madanə abitii, saa'ikii nə təya də suumaya.

²¹ "Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kura kəjeerənə. Aci ka tsəəmətənə nə kurakii. Ca tsakə tsagi iirəkii palee ka ətə sha tsii.

²² "Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Madə kə dīi ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə nga ma'i inaba. Ənjə a ətee ka ma'i inaba tii da mbuurə kuvə'unə patə. Kura ma'i inaba tii da kura mbuurə nə ndzaanə mbərə mbərə."

*Ləgwanə agyanə *uusəra nga əpisəka*
(*Mat. 12.1-8; Luka 6.1-5*)

²³ Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra nga əpisəka, Yeesu a pitəgi tii da lyawarənaakii da səkərə nga aləkamaara. Wata lyawarənaakii a dzə də biiyiinə aləkamaara, təya tsəbə. ²⁴ Makə nee Farisanyinə ha'ə, əŋki tii ka Yeesu, "Ka mi ci lyawarənaaku a də sətə maviiimə *bariya rəgwa nga danə uusəra nga əpisəka?" ²⁵⁻²⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Mashimə una janɡii sətə dīi *Dawuda kuna? Ma agi wanyiitə nji Abiyata ka gawə nga limanyinə, makə nee Dawuda tə'i uushi dəbee ca upaa, kə dīi madəfənə tə tii da ənjaakii əsə, wata ca dəməgərə aasəkə *yi nga Əntanƒə, ca ngiragi burooditə dəkəpaa ənji ka Əntanƒə. Ma ətsa, kə tanəgi ci bariya acii əntaa taa wu patə ca adə buroodita, see limanyinə tanə. Amma kə agi Dawuda buroodita. Ca vii ka ənjaakii əsə." ²⁷ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Ma kii Əntanƒə uusəra nga əpisəka, kaa əndə a shii nafaginə. Əntaa tə əndə kii ci kaa uusəra nga əpisəka a nafagi də ci. ²⁸ Aci ha'a, ma nyi *Uuzənə nga ənda, taa uusəra nga əpisəkə maa, nyi nə Slandanəkii."

3

Əndə mantə ciinə
(*Mat. 12.9-14; Luka 6.6-11*)

¹ Ma ka əndə'i *uusəra nga əpisəka, kə ənyi Yeesu aasəkə kuvə də'wa. Tə'i əndə mantə ciinə davə. ² Ma davə əsa, tə'i hara ənji ca alə sə nga idəpaanə ashi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbədəpaanə nə ci də əndətə uusəra nga əpisəka. ³ Yeesu a ba ka əndə mantə ciita, "Madətə, kəjaanə." ⁴ Wata əŋki ci ka tii, "Iitə sanə vii bariya gaamə kaamə rəgwa nga dana? Nga də nga'əənə uusəra nga əpisəkə saanii, anii nga də bwaya bwayaana? Nga mbədəpaanə də əndə saanii, anii nga bələginə tə ca?" Amma kə zavə tii kəda'ə, pooshi tii shii sə nga jikənə ka ci. ⁵ Kə bəzhi səkə nga Yeesu, acii təkuree tii ka nəhə təgunuunə, ca tsaamə tə tii, əŋki ci ka əndə mantə

2:17 2.17 Luka 19.10. **2:18** 2.18 Mat. 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34. **2:19** 2.19 Mat. 9.15. **2:23** 2.23 Dzak. 23.25-26. **2:24** 2.24 Shig. 20.8-10. **2:25-26** 2.25-26 1 Sam. 21.2-7; 22.20; Leew. 24.5-9. **2:27** 2.27 Dzak. 5.14. **2:27** 2.27-28 Mat. 12.1-14; Luka 13.10-17; 14.1-6; Yooh. 5.1-18; 7.21-24; 9.1-16. **3:1** 3.1-6 2.27-28.

ciita, “Tədapaa ciinəku.” Wata ca tədapaa ciinəkii, ca ənəgərə makə nga nukə. ⁶ Makə nee *Farisanyinə ha'ə, wata pii təya palə aabii ənji nga *Hirudusə, təya dzə ka da mətərəkinə nga bələginə tə Yeesu.

Danƙana ama uunəva

⁷ Wata Yeesu a madə tii da lyawarənaakii, təya palə aama uunəvə nga Galili. Ənji laɲə nyi'u tə tii. Hara ənji, ənji Galili nə tii, hara ənji əsə, kə shi tii daga anə hanyinə nga Yahudiya, ⁸ i asəkə vəranə nga Urusaliima, i anə hanyinə nga Idumaya, i atanəgi gəərə nga Urədunə, i asəkə vəranyinə nga Tiira da Sidoonə. Ənjitsə patə, aabii Yeesu shi tii, acii kə fii tii habara nga uushi'iitə cii kəya dāada.

⁹ Makə nee Yeesu, wiitsə ənji laɲə ka bilatənə tə ci, wata ca ba ka lyawarənaakii kaa təya alya ka ci kumbawala. ¹⁰ Acii kə fii ənji kə mbədəpaa ci də ənji laɲə, ci dfii əncahə ənji bwanea laɲə aabiikii, kaa təya dəba'ətə tə ci. ¹¹ Madə nee ənji ginaaji ka ci, təya kulagi akəɲwaciikii, təya ka vurənə, əɲki tii, “Hə nə *Uuzənə nga Əntanfə.”

¹² Wata Yeesu a wazə ka tii də ngeerənə, əɲki ci, “Goonə bagi taa wu nə nyi.”

*Tadə *lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i* (Mat. 10.1-4; Luka 6.12-16)

¹³ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca ndərə aanə giɲwa. Ca 'wa tə ənjitə mwayi ci, kaa təya shi aabiikii. ¹⁴ Ca tadə ənji pu'u aji bəra'i ahadatii, əɲki ci ka tii, “Ma ta'i nyi tuunə, kaama ndzaanə ka hakii, nya sləkee koonə ka dā waaza. ¹⁵ Nya vii koonə baawəda nga mbədəpaanə də ənji ginaajinyinə.” ¹⁶ Wiinə ləmə nga ənjitə ta'i ci: Simoonə ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita; ¹⁷ Yakubu da Yoohana, manjeevənə nga Zabadiya; kə ikə ci ka tii ləmə “Buwanərəgəse,” waatoo makə bana, “Ənjitə pii pii bəzənə səkətii, makə dzanə nga vəna”, ¹⁸ i Andərawəsə, i Filibusə, i Barətaləmwusə, i Mata, i Tooma, i Yakubu uuzənə nga Haləfa, i Tadawusə, i Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁹ ba'a Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

Bərapaanə nga ənji tə slənə nga Malaaba Ma'yanə (Mat. 12.22-31; Luka 11.14-23)

²⁰ Ma daaba'əkii, Yeesu a madə, ca palə saakii aasii. Wata danƙana a nə'uunə tə ci, təya dzatə də nə abiikii. Taa zəmə maa, pooshi i Yeesu upaa saa'i nga zəmənə, acii laɲə nə ənji ka shaɲə. ²¹ Hara ənjə a dzə də pədənə tə ci, əɲki tii, “Ma əndətsa, pooshi ma'ə haɲkalaakii ka hakii.” Makə fii ndzəkəɲushi'inəkii ha'ə, wata təya dā aniya nga dzənə ka kəshəginə tə ci ahada danƙana.

²² Ma malimiitə shi də Urusaliima natii, kə bii tii, “Ma ca, Byaləzabulə ngerəgi haɲkalaakii, waatoo nwanwə nga ginaajinyinə, ci ca vii ka ci baawəda nga lyaakagi ginaajinyinə.” ²³ Wata Yeesu a 'wa tə tii aabiikii, ca wabə ka tii də misaali, əɲki ci, “Iitiitə mbeenə *Seetanə ka lyaakagi naakii nə saɲa? ²⁴ Madə kə təkəgi nwanjuunə rəɲwə bəra'i putə nga mabizhinə, pooshi nwanjuunəkii ka ta'avənə. ²⁵ Madə kə təkəgi yi rəɲwə bəra'i putə nga mabizhinə, pooshi yikii ka ta'avənə. ²⁶ Ha'ə əsə, madə kə təkə nwanjuunə nga Seetanə bəra'i, pooshi nwanjuunəkii ka ta'avənə ca uudəgi.

²⁷ “Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, madaamə ci kə anəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'inə.

²⁸ “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa nɲutə tsarə nga 'waslyakəənə patə dfii ənda, taa bərapaanə bərapaa ci tə Əntanfə əsə, ka tifyəginə nə Əntanfə ka ci 'waslyakəənaakii. ²⁹ Amma taa wu patə ca bərapaa tə Malaaba Ma'yanə, pooshi

Əntanǝfə ka tifyagi ka ci 'waslyakəənaakii, ka ndzaanə nə 'waslyakəənaakii anəkii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə." ³⁰ Ma wabi Yeesu ha'ə makə ətsa, acii pə'i ənji tə ci oo'i, "Tə'i ginaaji ashikii."

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii

(*Mat. 12.46-50; Luka 8.19-21*)

³¹ Wata i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii a mbu'u aahatə aasii, təya kəŋaanə a uura mayi, təya sləkee ka 'wanə tə ci. ³² Lanə dərəva nə ənji dasə dasə abiikii. Wata əŋki tii ka ci, "Watiitə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə ka 'wanə tə hə." ³³ Makə fii ci ha'ə, wata ca jikə ka tii, əŋki ci, "I wu sanə nə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəkya?" ³⁴ Ca tsaamə tə ənjitə abiikii, əŋki ci, "Watiinə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəki. ³⁵ Tada wu patə ca slənətə sətə ci Əntanǝfə a moo, ci nə ndzəkəŋunəki, da cikəŋunəki da yaayi."

4

Misaali də əndə giirə slikərənə

(*Mat. 13.1-9; Luka 8.4-8*)

¹ Ma daba'əkii, kə ənyi Yeesu ka dzəgunənə ka ənji ama uunəvə ŋga Galili. Ma saa'ikii, kə dzii ənji də nə lanə abiikii. Wata ca ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə. Ma danƙana natii, təya kəŋaanə anə ndəra. ² Kə slənyi ci də misaalinyinə ka dzəgunə ka tii uushi'inə lanə. Kə wabi ci ka tii, əŋki ci, ³ "Fatəmə kaa nya ba koonə. Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə. ⁴ Ma ca giirə slikərənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa, əginyinə a shi, təya dəmətə. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatə dīi hanyinə gi'u anəkii. Slikərənəkii a givagi pii pii acii wata lyavərəvərə nə hanyinə anə faara. ⁶ Makə cifə uusəra, wata magiva slikərənəkii a naa'ugi saakii acii pooshi slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə, ca huurəgi saakii. ⁷ Hara slikərənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikərənəkii, dəhəkii a pa'əənə ka ci, pooshi rəgwa ŋga gərənə. Də ha'ə dīi, paa ci əji hi'wa. ⁸ Amma, ma hara slikərənəkii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə, kə gyaavagi tii, təya gərə dagwakii, təya vii ŋunyi cifanə. Harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə." ⁹ Yeesu a uudəpaa, əŋki ci, "Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa."

Ka mi də misaali?

(*Mat. 13.10-23; Luka 8.9-15*)

¹⁰ Makə ənəgi Yeesu daanəkii, wata hara ənji tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a shi aabiikii, təya ləgwa amakii kaa ca paaratəgi ka tii də misaalinyiita. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ma una, koonə vii Əntanǝfə rəgwa ŋga shii ma'umbee uushi ŋga ŋwanuunaakii. Amma ma hara ənja, see maa dīi ənji ka tii misaalinyinə, ¹² kaa təya tsaamə də ginə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii ka fanə əsə, amma paa tii ka paaratəginə. Acii maci madamətii ha'ə, kadfa kə zhi'wagi tii aabii Əntanǝfə, ca tifyagi ka tii 'waslyakəənatii."

Dzəgunətənə ŋga Yeesu tə misaali ŋga əndə giirə slikərənə

¹³ Wata ca ləgwa amatii, əŋki ci, "Pooshi unə paaratəgi də misaalitə kuna? Aa iitiitə daa nuuna paaratəgi də hara misaalinyina? ¹⁴ Ma əndə giirə slikərətəsa, wabənə ŋga Əntanǝfə cii kəya giirə. ¹⁵ Ma slikərətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanǝfə. Makə fii tii, wata *Seetanə a shi pii pii, ca dəməgi wabəətə giirə ənji a ədzəmətii. ¹⁶ Ma hara ənji əsə, makə slikərətə kwaalii ama pasla nə tii. Makə fii tii wabənə ŋga Əntanǝfə, pii pii luuvə tii də moodasəka. ¹⁷ Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə ŋga uundzə saa'i.

Acii ha'ə, madfa kə lii ngəra'wə da cibə tē tii putə nga wabənə nga Əntanfə, pii wata təya bwasee. ¹⁸ Ma hara ənji əsə, makə slikərətə kwaalii aagi dəhə nə tii. Tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə, ¹⁹ amma putə nga buurə uushi'inə nga *duuniya, da uufə gəna, da hara suuna kama kama, kə saawagi wabənəkii a ədzəmətii, pooshi nafakii. ²⁰ Ma hara ənji əsə, makə slikərətə kwaalii anə nnyuni hanyinə nə tii. Təya fa wabənə nga Əntanfə, təya luuvə, təya ndzaanə makə slikərətə ca vii nnyuni cifanə, harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə.”

*Misaali nga garəkuwa
(Luka 8.16-18)*

²¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Ya saŋa, ka kiranə nə ənji garəkuwa ka dəsələginə də kəŋwə taa ka kagərənə aatsa ədərə kwa? Əntaa ka madzəgamə ha dzakəpaanə ənja?

²² Taa mi patə dīi ma'umbeekii, kadə na shigi aa babara. Taa mi patə mashiimə ənja, kadə na shigi aa babara əsə. ²³ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.”

²⁴ Əŋki ci ka tii əsə, “Kavəmə nuunə nga'ə ka paaratəgi də sətə cuuna fa. Acii taa mi patə cuuna kavə nuunə ka paaratəginə, ha'ə nə Əntanfə a tsakə paaratəginə koonə, ca palee ka noonə də laŋənə. ²⁵ Acii ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma ma əndətə dīi naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii.”

Misaali də dəvənə nga slikərənə

²⁶ Əŋki Yeesu əsə, “Ma *ŋwanjuunə nga Əntanfə, kə ndzaa ci makə əndətə ca dzə, ca giirəgi slikərənə asəkə raakii, ²⁷ ca ənya aasii, ca baanə, ca madətə deerənə, ca ka uusəra ka gəranə, acii paa ci da baawəda nga dəvətənə taa gərətə slikərənəkii. Ha'ə givaginə slikərənəkii, ca gərəgi. Mashiimə ci taa iitiitə girə ci. ²⁸ Hanyinə tii da slikərənə dīi slənətii, slikərənə a givagi, ca dfa ba, ca gərə, ca pukə, ca əji hi'wa. ²⁹ Madfa mbu'ya cifanə, ka dzənə nə slandakii ka əburənə, acii kə uugi nanə.”

*Misaali də manshidəfə slikərənə
(Mat. 13.31-32; Luka 13.18-19)*

³⁰ Əŋki Yeesu əsə, “Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə nga ŋwanjuunə nga Əntanfə, nya dfa koonə misaali agyanəkii. ³¹ Ma ŋwanjuunə nga Əntanfə, kə ndzaa ci makə hi'u iza.* Hi'ukii palee də ənshidəfənə agi ənfuginə patə asəkə duuniya. ³² Madfa ləgii ənji, ca dəvə, ca gərə, ca dfa gi ka dandza ka shaŋə, ca kaala ciinə madiigərəkii, əginyinə a shi ka baladzanəkii, təya dfa kuvə davə.”

³³ Də hara misaalinyinə laŋə makə ətsə jigunyi Yeesu ka ənji wabənə nga Əntanfə. Kə jigunyi ci ka tii bahə makə sətə dəbēe təya paaratəgi. ³⁴ Wabənə nga Yeesu patə ka tii, see də misaali. Amma makə ənəgi ci daanəkii da lyawarənaakii, kə paaratəgi ci ka tii nga'ə tə misaalinyiitə dfaadīi ci.

*Dədəkənə nga mandalə məfa
(Mat. 8.23-27; Luka 8.22-25)*

³⁵ Ma uusərakii dakədəwanə, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Tanəgyaamə aatanəgi uunəva.” ³⁶ Wata təya bwasee ka danzana davə, təya ndərəvə aabiikii aasəkə kumbawala, təya palə. Tə'i hara kumbawalənyinə davə əsə. ³⁷ Wata mandalə məfə a ndzaŋə kyanə anə uunəva də ŋgeerənə, ma'inə a ndzaŋə dəgənə aashi kumbawala, ca na aasəkə kumbawala. ³⁸ Amma ma Yeesu, pərəbə nə ci saakii ka nnyuni

4:19 4.19 1 Tim. 6.9-10. **4:21** 4.21 Mat. 5.15; Luka 11.33. **4:22** 4.22 Mat. 10.26; Luka 12.2. **4:23** 4.23 Mat. 11.15. **4:24** 4.24 Mat. 7.2; Luka 6.38. **4:25** 4.25 Mat. 25.29. **4:27** 4.27-29 Yak. 5.7; Səniinə 14.14-15.

* **4:31** 4.31 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə nga Gudə. Amma ma wabənə nga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə nga Isərayiila wabi ci. **4:32** 4.32 Əzaki. 17.23.

asəkə gazha-gazhanə nga kumbawalə, ca dəkəvə nəkii agyanə ha nga ka na. Wata lyawarənaakii a madee ka ci, əŋki tii, “Maləma, taa kə məəkyaamə, pooshi haalaaku kwa?” ³⁹ Wata Yeesu a vədfəhə, ca la nguruunə ka məda, ca wabə ka ma'inə, əŋki ci, “Ndzaawə kəda'ə.” Pii wata mədfətə a dədəkə, ma'inə a ndzaa kəda'ə əsə. ⁴⁰ Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Aci mi ngwalyuunə ha'ə kwa? Dəŋə əndzə'i kunə pooshi unə vii ka nyi gooŋga?” ⁴¹ Wata ngwalənə a kəsəgi tə tii ka shaŋə, təya wabə ahadatii, əŋki tii, “Wu saŋə nə əndəna? Taa mədfə da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə ci.”

5

Mbədfəpaanə nga Yeesu də əndə ginaaja (Mat. 8.28-34; Luka 8.26-39)

¹ Wata i Yeesu a mbu'u aanə hanyinə nga Gyarəgasinə atanəgi uunəva. ² Jimagərənə nga Yeesu asəkə kumbawala, wata waatsə əndə ginaaja shigi ahada gu'u ənja, ca shi aabiikii. ³ Ma əndətsa, ahada gu'u ənji ndzaanəkii. Pooshi əndə mbee ka gwaləpaanə tə ci ma'ə, taa də mahyakahyaka'a. ⁴ Taa guci anyi ənji tə ci ka ciinəkii da i ka sədfəkii də mahyakahyaka'a, ha'ə nə ci ka ngəəsləginə, pooshi əndə mbee ka kəsəpaanə tə ci. ⁵ Vədfə da uusəra, ahada gu'u ənji da i anə giŋunyinə ndzaanəkii ka kaala vurənə da i ka ngəəndzə shishinəkii də faariinə.

⁶ Makə nee əndə ginaajitə ka Yeesu ci ma'a dzadə, ca huyipaa, ca gərə'upaa akəŋwaciikii. ⁷ Ca ngəree ka uuraakii də ngeerənə, əŋki ci, “Yeesu, Uuzənə nga Əntaŋfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Kə kədii nyi aciiku akəŋwacii Əntaŋfə, unee ka nyi. Ga ha cibə də nyi.” ⁸ Ma bii ci ha'ə ka Yeesu, acii bii Yeesu ka ginaajita, “Shigi ashii əndətsa, ginaajina.” ⁹ Wata Yeesu a ləgwa amakii, “Iitə nə ləməkwa?” Əŋki əndə ginaajita “Ma ləməkya, Bəzəkii, acii laŋə niinə.” ¹⁰ Wata ca dza ciinə ka Yeesu, əŋki ci, “Tuutəta'ə, ga ha səbagi tə ginaajinyinə ashiki anə hanyiina.”

¹¹ Ma dava, tə'i gərənə nga dagəliinə ca alə zəmatii ashii dəŋgəra. ¹² Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, əŋki tii, “Kapaa tiinə keena dzəgərə aashi dagəliitsa.” ¹³ Kə luuvə Yeesu ka tii. Wata ginaajinyiitə a shigi ashii əndəta, təya palə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Ma dagəliita, ka dənə nə laŋənatii dəbu'u bəra'i. Wata təya hwayagərə, təya kwaalagərə patə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə.

¹⁴ Wata magəriinə a huyi, təya kərə makii aasəkə vərənə da anə hanyinəkii patə. Wata ənjə a shi ka tsaamə sətə dīi. ¹⁵ Makə mbu'i tii aabii Yeesu, ma təya nee, waatsə əndətə sha nji da i ginaajinyinə anəkii. Dasə nə ci da i kəjeerənə ashikii. Kə ənya haŋkalaakii. Makə nee ənjitə shi ha'a, wata təya ngwaləgi. ¹⁶ Ma ənjitə nee də ginətii ka sətə dīi Yeesu, wata təya ba ka ənjitə shi daba'ə tə sətə dīi tə əndə ginaajita, da i sətə dīi tə dagəliinə. ¹⁷ Wata təya gwaŋə ka kədiinə acii Yeesu kaa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii.

¹⁸ Ma ətsə Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawala, wata əndətə sha nji da i ginaajinyiitə anəkii a kədii aciikii kaa ca dzə atsakii. ¹⁹ Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci. Əŋki ci ka ci, “Ənuu saaku aasii, ha ba ka ənji goonə tə patənə nga sətə dīi Slandanəku ka putaaku, da makə sətə nee ci ka təgunuunaaku.” ²⁰ Wata əndətə a palə də baabanə anə hanyinə nga Dikapooli* tə sətə dīi Yeesu ka putaakii. Patənə nja ənjitə fii əsə, kə dīi ka tii ka sə nja hurəshishinə.

Uuzənə nga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə nga Yeesu (Mat. 9.18-26; Luka 8.40-56)

²¹ Makə ənyi Yeesu ka taŋəginə aataŋəgi asəkə kumbawala, kə shi danjkana aabiikii gatə aama uunəva. ²² Tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa. Makə nee ci ka Yeesu, wata ca dzə, ca gərə'waanə akəŋwaciikii. ²³ Ca dza ka ci ciinə, əŋki ci, "Tə'i uuzənaaki, gwakə nə ki, də ma də ma nə ki. Tuutəta'ə, nda duu ka kavə ciinəku agyanətə, kaa kya mbədfə." ²⁴ Wata Yeesu a madətə tii da Jayirusə ka dzənə aa hakii. Ənjə a dzə laŋə atsatii də dzaadzashinə.

²⁵ Tə'i əndə'i minə cibee bwanea ka ki. Fəzə pu'u aji bəra'i nə ki ka uushi'inə. ²⁶ Kə cibə ki laŋə acii ənji kuzhikinə. Kə zagi ki də gənətə patə əsə kaa kya mbədfə, amma pooshi ki mbə'i. See tsakənə nə bərəhənə aakəŋwa aakəŋwa. ²⁷ Makə fii ki habara ŋga Yeesu, wata kya əntsahətə daba'əkii ahada danjkana, kya təbətə kəjeerənaakii.

²⁸ Kya dzə də hiimanə tuu'inə, "Mada kə təbətə nyi taa wata kəjeerənaakii, ka mbədfənə nə nyi." ²⁹ Ureenətə ka kəjeerənaakii, wata uushi'iitə a ifəgi mbya'ə ashitə. Kə fii ki ashitə oo'ya, kə mbə'i ki acii bərəhəətə nja dfa tə ki.

³⁰ Pii kə shii Yeesu oo'i, tə'i baawədfa shigi ashikii, wata ca zə'ugi agi ənja. Əŋki ci, "Wu daa uree ka kəjeerənaakya?" ³¹ Əŋki lyawarənaakii ka ci, "Kə nee hə laŋə dzii ənji də nə anəku. Ka mi cii kwa ləgwa əndətə uree ka ha?" ³² Amma wata Yeesu a zə'ugi ka tsaamə əndətə dīi ha'ə. ³³ Ma miita, kə shii ki sətə dīi tə ki. Wata kya shi aabii Yeesu də ŋgwalənə. Shishinətə a dzə də udzənə. Kya gərə'waanə akəŋwaciikii. Kya ba ka ci gooŋga ŋga sətə dīi. ³⁴ Əŋki ci ka ki, "Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə. Ka ndzaanə nə hə jamə."

³⁵ Ma Yeesu ma'ə agi wabənə, wata hara ənjə a shi asii a ha Jayirusə, əŋki tii ka ci, "Kə uudee uuzəətə ka na. Ka mi cii kwa ənvutə tə maləmə ma'a?" ³⁶ Amma pooshi Yeesu kavə nəkii ka sətə bii tii. Wata əŋki ci ka Jayirusə, "Ga ha ŋgwalə, vii gooŋga ka Əntaŋfə kə uugi." ³⁷ Ma təya dzə də palənə, paa ci luuvə kaa hara ənjə a nə'u tə ci madaamə i Piita, da Yakubu, da Yoohana ndzəkəŋuci Yakubu. ³⁸ Makə mbu'i tii aasii aa ha Jayirusə, ma Yeesu a nee, wiitsə ənji ka kaala vurənə, təya tuu, təya ŋgəərə ma. ³⁹ Wata ca dzəgərə aasii, əŋki ci, "Ka mi cuuna wazə ha'ə kwa? Ka mi cuuna tuwa? Ma uuzəətsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma ŋunyinə cifə ki." ⁴⁰ Wata təya ŋusəgi tə ci. Yeesu a səbagi tə tii patə aa uura mayi, ca 'wa tə i dīi da məci uuzəətə ba'a ənjitə gi atsakii, təya dəməgərə aabii mantə uuzəəta. ⁴¹ Ca kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, əŋki ci ka ki də uratii, "Talita kumi," makə banə, "Uncitə mina, madətə bii nyi ka hə." ⁴² Wata hatsə kya madətə, kya wiigi'i gatə. Ma uuzəətsa, pu'u aji bəra'i nə fəzatə. Makə dīi sətə ha'a, wata kə dīi ka ənji ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə. ⁴³ Yeesu a dfa ka tii bariya, əŋki ci, "Goona ba habarakii shaŋə ka ənda." Ca ba ka tii, wa təya vii ka ki zəma.

6

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu (Mat. 13.53-58; Luka 4.16-30)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə gatə, ca palə aa hakii aa vərə, hatə girə ci davə. Lyawarənaakii a dzə atsakii. ² Makə mbu'ya *uusəra ŋga əpisəka, Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa ka dzəgunənə ka ənja. Makə fii ənji dzəgunənaakii, kə dīi ka ənji laŋə ka sə ŋga hurəshishinə, əŋki tii, "Da saŋə upaa əndətsə shiinə ha'a? Wu dzəgunətə ka ca? Iitiitə mbee ci ka dfa sə ŋga hurəshishinə ha'ə kwa? ³ Əntaa əndə gwaa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyaama nə məca? Əntaa i Yakubu da Yoosi da Yahuda da Simoonə nə ndzəkəŋushi'inəkəya? Əntaa ganə ahadaamə nə cikəŋushi'inəkəya?" Wata təya kaaree ka ci. ⁴ Yeesu a ba ka tii, "Ma *anabi, taa ka ŋgutə vəranə gi ci

patə, ka upaanə nə ci məghərəvənə. Amma ma gakkii də vəra, da ahada duuraakkii da ənji yaakkii, paa ci ka upaa məghərəvənə.”⁵ Ci dīi ma dava, pooshi Yeesu upaa rəgwa nga dā sə nga hurəshishinə lanə. Wata ənji bərəhənə gi'u tanə kaalavə ci ciinə aanətii, ca mbədəpaa də tii.⁶ Kə dīi ka Yeesu ka sə nga hurəshishinə ka shanə nə ghatə vii goonjatii ka ci.

Sləkeenə nga Yeesu ka lyawarənaakkii ka waazanə
(Mat. 10.5-15; Luka 9.1-6)

Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca palə ka vəranyiitə kədəhə kədəhə. Ca dzə də dzəgunənə ka ənja.⁷ Wata ca 'waa'watə tə lyawarənaakkii pu'u aji bəra'i aabiikkii kaa ca sləkee ka tii bəra'i bəra'i. Ca vii ka tii baawəda nga lyaakagi də ginaajinyinə.⁸ Ca dā ka tii bariya, əŋki ci, “Goonə ngərə taa mi ka dzəginə, taa zəma, taa mbuura, taa kwaba a lipoonə. Ngərəmə zala kə uugi.⁹ Ngamə bibinə, amma goonə ngərəənə əndə'i kəjeerənə.”¹⁰ Əŋki ci əsə, “Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vəranə, ndzaamə ga ənjitə liwu tuunə aahatii aasii, dənə ka saa'itə nuunə madə gatə.¹¹ Madə kə gyuunə ka hatə pooshi ənji liwu tuunə, təya təkuree ka fa wabənə goonə, gwa'agimə bərəbərə nga vəraatsə asəduunə, una dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madamə tii nga'ə.”¹² Wata lyawarənaakkii a madə, təya palə, təya dzə də waazanə, əŋki tii: wa ənjə a baanə ka əntanəfə.¹³ Təya dzə də lyaakagi ginaajinyinə lanə ashii ənja. Təya naahəvə maarə anə ənji bərəhənə lanə, ənjə a upaa mbədənə.

Əntənə nga Yoohana əndə dā bapətisəma
(Mat. 14.1-12; Luka 9.7-9)

¹⁴ Kə fii nwanjwə *Hirudusə habara nga Yeesu, makə dīi ci kə uugi ənji fa ləmə nga Yeesu taa dama patə. Uu'i hara ənja, “Ma Yeesu, ci nə Yoohana əndə dā bapətisəma. Kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəda nga daada sə nga hurəshishinə ha'ə.”¹⁵ Hara ənjə a ba, “Ci nə anabi *Iliya.” Uu'i hara ənji əsa, “Anabi nə ci makə anabinyiitə nji nga nukə.”¹⁶ Makə fii nwanjwə Hirudusə ha'a, əŋki ci, “Ma əndətsa, ci nə Yoohana əndə dā bapətisəma. Kə shi nya lagi nəkii, amma waatə kə ənyagi.”

¹⁷ Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma dīi ci ha'ə, putə nga Hiroodiya, minə nga ndzəkəŋuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ngərəmə Hirudusə tə ki kaa kya ndzaa ka minaakkii.¹⁸ Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, “Madəbeemə ha ngərə minə nga ndzəkəŋu ci ma'ə ka əpinə shanə.”¹⁹ Acii ha'ə pooshi Hiroodiya ka moo neenə ka Yoohana. Nga'ə də ki nə sətə ca bələgi tə ci. Amma pooshi rəgwa.²⁰ Acii ma Hirudusə, kə shii ci əndə goonğa nə Yoohana, malaabakkii nə ci. Ci dīi cii kəya ngwalə, paa ci ka moo sətə ca təbətə tə Yoohana. Taa guci patə cii kəya fa wabənə ama Yoohana, wata ədzəməkii a lədə ka shanə. Patə da ha'a, nga'ə ka ci nə fa wabənaakkii.

²¹ Amma ma ka əndə'i saa'ya, kə upaa Hiroodiya rəgwa nga bələnə tə Yoohana. Waatoo makə mbu'ya kumənə nga uusəratə pwayi ənji tə Hirudusə, ca dā əndzanə nga kumənəkii. Ca 'wa tə meemiitə atsakkii, da gayi soojiinaakkii, da madiigərə ənjitə anə hanyinə nga Galili patə.²² Makə ndzaa tii, uuzənə nga Hiroodiya uncitə minəkii a dəməgərə, kya udzə. Kə dīi nga'ə ka Hirudusə tii da ənjitə davə patə. Wata əŋki Hirudusə ka ki, “Mi cii kwa uudə kaa nya vii ka ha? Ka viinə nə nyi ka hə sətə cii kwa uudə patə.”²³ Ca jidə ka ki, əŋki ci, “Ka viinə nə nyi ka hə taa mi bii hə patə, taa reeta nga nwanjuunaaki.”²⁴ Wata uncitə miitə a dzə aabii məci. Kya ləgwa amatə, əŋki ki, “Mi kədiinəkya?” Məci a ba ka ki, “Nə nga Yoohana əndə dā bapətisəma kədiinəku.”²⁵ Pii wata kya ənətə aabii nwanjwa, kya ba ka ci, “Nga'ə ka nyi ha vii ka

nyi nə nga Yoohana əndə də bapətişəma əndzə'i asəkə kəŋwa." ²⁶ Makə fii Hirudusə ha'ə, kə zhimə tə ci asəkəkii ka şaŋə. Amma makə dīi ci kə jī'i ci akəŋwacii ənjitə davə patə, paa ci mwayi əbipaa jidəkii. ²⁷ Wata pii ca sləkee ka sooja kaa ca dzə aa furəşina ka lyagi nə nga Yoohana, ca kira ka ci. Soojatə a dzə, ca lyagi, ²⁸ ca kavə asəkə kəŋwa, ca kira ka uncitə miita. Wata kya luu, kya kərə ka məci. ²⁹ Makə fii lyawarənə nga Yoohana haalakii, wata təya şhi, təya ŋgərə waakii, təya ŋgədfəgi.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə
(Mat. 14.13-21; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

³⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci patənə ŋga sətə dīi tii da sətə jigunyi tii ka ənja. ³¹ Əŋki ci ka tii, "Dzaamə səgaamə ka ndzaanə amə daanaamə ka hatə pooshi əndə davə, koonə əpisəka." Ma bii ci ka tii ha'ə, acii ma hatə dīi tii davə, agi şhiishinə nə ənji laŋə aabiikii, taa rəgwa ŋga adə zəma, paa tii ka upaanə. ³² Wata təya palə asəkə kumbawalə ka hatə pooshi əndə davə. ³³ Ma təya palə, ənji laŋə nee ka tii. Kə şhi ənji tə tii əsə. Wata ənjə a ma'ya asəkə vərənyinə patə. Təya huyi də səfa. Ma taabu'u mbu'i Yeesu tii da lyawarənaakii, tii kə mbu'i ŋukə. ³⁴ Yeesu a jiməgərə asəkə kumbawala. Makə nee ci ka dabaala laŋə, kə nyihə ci təgunuunatii, acii makə bagiinə yadə məgərə ndzaa tii. Wata ca ndzaŋə dzəgunə ka tii uushi'inə laŋə.

³⁵ Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənə ŋga Yeesu a əntsahə aabiikii, əŋki tii ka ci, "Kə dīi kədəwanə, wiinə agi bilinə naamə ganə. ³⁶ Bawə ka ənjitsa, wa təya dzə ka dərə zəmə ka natii nə ga ənjitə kədəhə taa asəkə vəranə." ³⁷ Amma əŋki Yeesu ka tii, "Unə nə vii ka tii zəma." Əŋki tii ka ci: "Madamə inə kə gi ka ira buroodi ŋga kwaba gya'ə bəra'i, pooshi ka mbu'unə ka tii." ³⁸ Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Moonə nə buroodi acii una? Dəmə ka tsaamətənə." Makə tsaamətə tii, təya ba ka ci, "Tə'i buroodi tufə da hərəfinə bəra'i." ³⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, wa dabaala a ndzaanə tsəbukə tsəbukə agyanə kuzəna. ⁴⁰ Wata ənjə a ndzaanə tsəbukə tsəbukə. Hara ənji gya'ə gya'ə, hara ənji tufə pu'unə tufə pu'unə. ⁴¹ Yeesu a ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə əntaŋfə. Ca baatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Ca təkəpaa ka tii hərəfiitə bəra'i əsə. ⁴² Ənji patə a zəmə, təya əburə. ⁴³ Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə burooditə da hərəfiitə mbəfaanə, dəvə pu'u aji bəra'i. ⁴⁴ Ma ənjitə agi buroodita, dəbu'u tufə nə ŋguyirənə agitii.

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə
(Mat. 14.22-27; Yooh. 6.16-21)

⁴⁵ Pii ma daba'əkii, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya takəŋwa ka ci aa taŋəgi uunəva aasəkə vəranə ŋga Batəsayida, kaa ca ba ka dabaala a palə satii. ⁴⁶ Ma ənji agi palənə satii, ca ndərə aa giŋwə ka də də'wa. ⁴⁷ Ma ətsə ha pətəpətə, dzadə ahada uunəvə nə kumbawalətə dīi lyawarənaakii asəkəkii əsə. Ma ci naakii, ma'ə ci anə ndəra ci daanəkii. ⁴⁸ Wata ma ca nee, kə uugi gwazə kumbawalə dəfanə dzawə ka lyawarənaakii, acii ka rəgwatə ci təya dzə aa dəvə nə mədfə ka əgyanə də ŋgeerənə. Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca pukə, Yeesu a şhi aabiitii də wiinə anə ma'inə. Makə kaa ca ələgi abitii, ⁴⁹⁻⁵⁰ wata kə nee tii ka ci ca wii anə ma'inə. Ma nə tii ka nəhənə, bərəhinə ca şhi. Makə nee tii ka ci, kə ŋgwali tii ka şaŋə, təya kaala vurənə. Pii pii wata Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Baneemə ka moodəfuunə, nyi əna, goona ŋgwələ." ⁵¹ Ca ndərəvə aasəkə kumbawalə aabiitii. Wata mədfətə a dədəkə ha'ə. Kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəşishinə

6:30 6.30 Luka 6.13; 10.17. **6:32** 6.32-44 8.1-10. **6:34** 6.34 Irim. 10.21; Əzaki. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 9.36; 14.14; 15.32; Mar. 8.2. **6:43** 6.43 2 Meem. 4.43-44. **6:46** 6.46 Luka 5.16. **6:48** 6.48 Ayb. 9.8; Luka 24.28. **6:49-50** 6.49 Luka 24.37.

ka shaŋə. ⁵² Ma adəvənaakii ka ənji dəbu'u tufə, pooshi tii paaratəgi acii ndalə nə haŋkalatii.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea də Ginazarətə
(Mat. 14.34-36)

⁵³ Makə taŋəgi tii, təya mbu'u aanə hanyinə nga Ginazarətə, təya anəpaa kumbawalə davə ama uunəva. ⁵⁴ Jimagərənatii asəkə kumbawalə ha'ə, wata pii ənji vəraatə a paaratəgi oo'i, Yeesu ətsa. ⁵⁵ Təya gwaŋə ka huyinə ka kyaara maḃərəhə ənjatii taa dama patə anə hanyiita, təya kira tə tii ka ci asəkə ədzə baanatii, taa da patə fii tii nə ci davə. ⁵⁶ Taa dama patə gi ci, taa aasəkə uundzə vəranə, taa aasəkə maduunə vəranə, ha'ə nə ənji ka kira ka ci ənji bwanea, təya banee ka tii asəkə luuma, təya kədii aciikii taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təḃətə. Patənə nga ənjitə təḃətə, kə mbə'i tii.

7

Alə'aada nga dzədzəshi'inə
(Mat. 15.1-9)

¹ Ma *Farisanyinə da hara maliminə nga *Yahudiinə ətə shi də Urusaliima, kə dzii tii də nə abii Yeesu. ² Ma təya nee, watiitə hara *lyawarənə nga Yeesu ka adənə yadə yibəgi ciinətii makə sətə bii alə'aada nga dzədzəshi'inətii. ³ Acii ma Farisanyinə da Yahudiinə patə, agi nə'unə nə tii alə'aada nga dzədzəshi'inə, pooshi tii ka adə zəmə yadə yibəgi ciinətii. ⁴ Taa tii kə shi a luuma maa, pooshi tii ka adənə, see maḃa yibəgi tii ciinətii zəku'i. Tə'i əsə hara alə'aadanyinə laŋə ətə lii tii, ci təya nə'u, təya cakubə sə nga sa də uushi'inə, da uudiinə, da əbu nga əndzənə, da ha nga baanə makə ətə ḃaarii alə'aadatii.

⁵ Makə nee Farisanyinə da maliminə ha'ə, wata təya ləgwa ama Yeesu, əŋki tii, "Acii mi saŋə pooshi lyawarənaaku ka nə'u alə'aada nga dzədzəshi'inaama? Wata adənə nə tii zəmə yadə yibəgi ciinə nii?" ⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Asee goŋga wabi anabi Isaaya agyanuunə, unə ənə ca nə'u tə Əntaŋfə də moodəfə ḃəra'i. Kə nyaahə ci sətə bii Əntaŋfə oo'i:

Ma ənjitsa, amatii ci təya haŋətə tə nyi,
amma ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shaŋə.

⁷ Zabə nə paslənətii tə nyi,
acii ma alə'aadanyiiitə ci təya dzəgunə ka ənja,
banə nga əndə shiŋkinə, əntaa banaaki."

⁸ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Agi uneenə nuunə ka bariya nga Əntaŋfə, una nə'u alə'aadanyinə nga ənja.

⁹ "Ha'ə dii kə upaa unə dabara nga kaareenə ka bariya nga Əntaŋfə, koona nə'u alə'aadanyinə goonə. ¹⁰ Kə bii Muusa: Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa məci, wa ənjə a ḃələgi tə ci. ¹¹ Amma ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i, ma sətə dəḃee əndə a vii ka dii taa məci, maḃa bii ci ka tii, ma sənə, 'Koorəbanə', makə banə: nga Əntaŋfə nə sətə, ¹² ma bii əndətə ha'ə, kə luuvuunə kaa ca bwasee ka tsakənə tə dii da məci. ¹³ Də ha'ə bwasee unə ka wabənə nga Əntaŋfə, koona dzəgunə alə'aadanyinə goonə. Tə'i hara uushi'inə laŋə makə ətsə əsə cuuna ḃa."

Uushi'iitə ca əjjiŋətə tə ənda
(Mat. 15.10-20)

¹⁴ Wata Yeesu a 'waa'watə dabaala aabiikii, ca wabə ka tii, əŋki ci: “Fatəmə, unə patə, una paaratəgi də sənə cii kya ba koonə. ¹⁵ Pooshi səndə ca dzəgərə aasəkə əndə da makii bahə ajjinətə tə ci. Amma sətə ca shigi da makii ca ajjinətə tə ci. [¹⁶ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.”]

¹⁷ Makə dzəgi Yeesu agi ənja, ca dzəgərə aasii. Lyawarənaakii a ləgwa amakii tafa mi ci misaalitə a moo banə. ¹⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Patə da i unə kunə, pooshi unə paaratəgi oo'i, ma sətə ca dzəgərə da ma ənda, əntaa ci ca ajjinətə tə ca? ¹⁹ Acii maa kə zhimə əndə uushi, əntaa aa moodəfə nə ci ka dzənə, amma aa səkə nə ci ka dəmənə, ca gimagi.” (Wabənə ŋga Yeesu ha'ə, ca baarii oo'i, taa ŋgutə zəma, ŋga'ə ka adənə.) ²⁰ Uu'i Yeesu əsa, “Ma sətə ca shigi a moodəfə ənda, ci ca ajjinətə tə ci. ²¹ Acii a moodəfə əndə ci bwaya uushi a shigi, ca kavə tə ci ka da bwaya hiima, ca da badawaanə, ca hərə, ca bələ ənda, ²² ca aləhiinə, ca da bwaya suuna, ca da bwaya bwayaanə, ca gəpə ənja, ca da ajjinəənə, ca sərəhə, ca pəfə ənda, ca da usha'ushaanə, ca da dəkənə. ²³ Ma uushi'itə patə, a moodəfə əndə ca shigi, ca ajjinətə tə ənda.”

*Gi'inə ŋga məshipətə minə tə Yeesu
(Mat. 15.21-28)*

²⁴ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə, ca dzə aanə hanyinə ŋga Tiira. Ca dzəgərə aasii aaha əndə'i ənda. Pooshi ci ka uudənə ənjə a shii oo'ya, gatə nə ci. Amma patə da ha'ə pooshi umbi. ²⁵ Tə'i əndə'i minə, kə kəshi ginaaji tə uuzənətə uncitə minəkii. Makə fii ki habara ŋga Yeesu, pii wata kya shi, kya gərə'waanə akəŋwaciikii. ²⁶ Ma kya, əntaa mitə Yahuda nə ki, amma mitə hanyinə ŋga Siroofinikiya. Wata kya kədii tə Yeesu kaa ca lyakagi ka uuzənətə ginaajita. ²⁷ Əŋki Yeesu ka ki, “Taku ka manjeevənə a əburə zəku'i. Pooshi ŋga'ə nə ŋgərətə zəmə ŋga manjeevənə, ənjə a kagi ka ədiinə.” ²⁸ Əŋki miita, “Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, agi adənə nə tii murəmurinə ŋga zəmətə ca kwaalagi acii manjeevənə.” ²⁹ Yeesu a ba ka ki, “Putə ŋga wabəətsaaku, duu saaku aasii. Kə dzəgi ginaaji ashii uuzənaaku.” ³⁰ Wata miitə a ənə satə aasii. Ma kya dzə aasii, pərəbə nə uuzənətə. Kə dzəgi ginaajitə ashitə.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də kadəguləma

³¹ Yeesu madə anə hanyinə ŋga Tiira, ca dzə danə hanyinə ŋga Sidoonə, da ŋga Dikapooli, ca mbu'u aama uunəvə ŋga Galili. ³² Wata ənjə a kira ka ci kadəguləma, paa ci ka mbee ka nyagi wabənə ŋga'ə əsə. Təya kədii tə Yeesu kaa ca kavə ciinə aanə kadəguləmətə, kaa ca mbədə. ³³ Yeesu a kəshagi tə ci aatangala, ca ŋgavə moojiciinəkii aa limə kadəguləmətə, ca tifə giirənə aaciikii, ca uree ka gana ŋga əndətə, ³⁴ ca tsaamə aa dəgyə, ca ŋgi'i, əŋki ci də uura *Yahudiinə, “Eefata,” makə bana, “Wunəgi.” ³⁵ Pii wata liminə ŋga əndətə a wunəgi, ganakii əsə a pityapaa. Ca ndzanə nyagi wabənə ŋga'ə. ³⁶ Yeesu a da bariya ka ənja, ga təya ba ka əndə sətə dīi. Amma ma ca tsakə da bariya ka tii, ha'ə nə tii ka tsakə baaba wabənəkii. ³⁷ Ma ənjitə fii patə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shanə, əŋki tii, “Yawaa, ma sətə dīi ci patə, ŋga'ə. Taa tə kadəguləminə, ka kavənə nə ci ka fanə, təya wabə.”

8

*Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwadə
(Mat. 15.32-39)*

¹ Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi dabaala ka dza də nə abii Yeesu. Pooshi sə nga zəmə aciitii əsə. Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, əŋki ci ka tii, ² "Agi nəhənə nə nyi təgunuunə nga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii ənshinə abiiki, pooshi tii da sə nga kavənə aa matii. ³ Madə kə kapaa nyi tə tii, təya dzə satii də mədəfənə, ka mbeenə nə mədəfənəkii ka tii a rəgwa, acii dzadə shi hara ənji." ⁴ Əŋki lyawarənaakii, "Iitə sanə danaamə kaama upaa zəmə ganə agi bilinə bahə zəməvənə ka ənjitsa?" ⁵ Yeesu a ləgwa amatii, "Buroodi moonə nəndə acii una?" Əŋki tii ka ci, "Buroodi mədəfə." ⁶ Wata Yeesu a ba ka dabaala, kaa təya ndzaanə patə, ca ngərə burooditə mədəfə, ca kuyirii tə Əntanjə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Wata təya təkəpaa. ⁷ Tə'i əsə uuji hərəfinə gi'u aciitii. Ca ngərə, ca kuyirii tə Əntanjə, ca vii ka lyawarənaakii. Təya təkəpaa ka ənji əsə. ⁸ Ənjitə gatə patə a zəmə, təya əburə. Wata lyawarənaakii a tsəkətə zəmətə mbədaanə, dəvə mədəfə. ⁹ Ma ənjitə zhimə, ka danə nə tii dəbu'u ənfwadə. Wata Yeesu a kapaa tə tii kaa təya palə satii. ¹⁰ Ma tii da lyawarənaakii əsə, pii wata təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya palə aanə hanyinə nga Daləmanuta.

*Alənə nga *Farisanyinə ka dfa ka tii sə nga hurəshishinə*

(Mat. 16.1-4)

¹¹ Ma daba'əkii, kə shi Farisanyinə, təya ndzanə dfa ka Yeesu mabizhinə, təya ba ka ci, kaa ca dfa ka tii sə nga hurəshishinə ətə ca baarii oo'i, tə'i ci da baawəda nga Əntanjə. Ma ləguyi tii ha'ə, kaa təya shii təbənə tə ci. ¹² Kə ngi'i Yeesu də ngeerənə, əŋki ci, "Ka mi sanə ci ənji nga zamanana a alə sə nga hurəshishinə kaa ənjə a dfa ka təya? Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi sə nga hurəshishinə ci ənjə a dfa ka tii." ¹³ Wata Yeesu a unee ka tii. Ca ənə ka ndərəvənə aasəkə kumbawala, kaa ca tanəgi aatanəgi uunəva.

*Burəjanə nga Farisanyinə da nga *Hirudusə*

(Mat. 16.5-12)

¹⁴ Asee, kə zaanə ka *lyawarənə nga Yeesu nə ngərəənə buroodi. Wata rənjwə dyanə nəndə aciitii asəkə kumbawala. ¹⁵ Yeesu a dzalə tə tii, əŋki ci, "Nəhəmə noonə na acii burəjanə nga Farisanyinə da nga Hirudusə." ¹⁶ Makə fii tii ha'ə, təya gwanə ka wabənə ahadatii, əŋki tii, "Ma bii ci ha'a, ətə pooshi amə ngiraanə buroodi." ¹⁷ Ma Yeesu, kə shii ci sətə ci təya ba. Wata əŋki ci ka tii, "Ya una, ka mi cuuna wabə agyanə ghatə buroodya? Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaarətəgimə kuna? Kə ndaləgi hanj kala goonə kwa? ¹⁸ Pooshi unə ka neenə də ginuunə kuna? Anii pooshi unə ka fanə də liminuuna? Pooshi unə ka buurətənə kwa? ¹⁹ Saa'itə ngirə nyi buroodi tufə, nya baatsəpaa, nya vii ka ənji dəbu'u tufə, dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana?" Əŋki tii ka ci: "Dəvə ta'i ta'i pu'u aji bəra'i tsəkətiinə." ²⁰ Ca ənə ka ləgwanə ka tii, "Makə baatsəpaa nyi buroodi mədəfə ka ənji dəbu'u ənfwadə, dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana?" Əŋki tii ka ci: "Dəvə ta'i ta'i mədəfə." ²¹ Əŋki ci ka tii, "Amma ca'ə əndzə'i ma'ə unə mapaarətəgimə nii?"

Mbədəpaanə nga Yeesu də muurəfa

²² Wata təya mbu'u aasəkə vəranə nga Batəsayida. Ənjə a kira ka Yeesu muurəfa. Ənjə a kədii tə ci kaa ca kavə ciinə aashi muurəfəta, kaa ca upaa mbədənə. ²³ Wata Yeesu a kəsətə tə muurəfətə ka ciinə, təya dzəgi gatə də vəra. Dzəginatii, wata ca tifəvə giirənə aagi muurəfəta, ca kavə ciinə aanəkii. Əŋki ci ka ci, "Agi neenə nə hə ka uushi'inə nii?" ²⁴ Əndətə a tsaamə, əŋki ci, "Agi neenə nə nyi ka ənja. Amma makə ənfuginə cii kya nee, təya wiigi'i." ²⁵ Yeesu a ənə ka kavə ciinəkii aagi əndəta.

Əndətə a tsaamə nga'ə, wata kə mbə'i ci, ca nee ka ha paŋğəranə. ²⁶ See Yeesu a ɗa bariya ka əndətə oo'ya, "Duu aasii. Ga ha ənə aasəkə vəranə."

*Banə nga Piita oo'i, Yeesu nə *Mataɗəkii nga Əntaŋfə*
(*Mat. 16.13-20; Luka 9.18-21*)

²⁷ Wata Yeesu tii da lyawarənaakii a maɗə ka dzənə aasəkə vəranyiitə anə hanyinə nga Kayisariya Filipi. Ma təya dzə a rəgwa, ca ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, "Wu saŋə nə nyi ci ənjə a ba?" ²⁸ Əŋki lyawarənaakii, "Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə ɗa bapətisəma. Əŋki hara ənji, hə nə anabi Iliya. Hara ənjə a ba əsa, əndə'i anabi nga ŋukə nə hə." ²⁹ Əŋki Yeesu, "Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?" Piita a jikəvə, əŋki ci, "Hə nə Mataɗəkii nga Əntaŋfə." ³⁰ Wata Yeesu a ɗa ka tii bariya oo'i, "Goonə ba wabəətsə agyanəki taa ka wu."

Wabənə nga Yeesu agyanə əntənaakii
(*Mat. 16.21-28; Luka 9.22-27*)

³¹ Wata Yeesu a ndzaŋə dzəgunənə ka lyawarənaakii, ca wabə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Tyasə ma *Uuzənə nga ənda, see a sa ci cibənyinə laŋə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə nga uusəra, ka maɗənə nə ci agi maməətə ənja." ³² Furəŋə bagi Yeesu ka tii ətsa. Makə fii Piita ha'a, wata ca kəsəgi tə ci aataŋgala, ca wazə ka ci. ³³ Amma Yeesu a zə'ugi, ca tsaamə tə lyawarənaakii. Ca wazə ka Piita, əŋki ci, "Dzəgi abiiki, *Seetanə! Ma hiimatsaaku, nga əndə shiŋkinə, əntaa nga Əntaŋfə."

³⁴ Wata Yeesu a 'wa tə dabaala da lyawarənaakii aabiikii. Əŋki ci ka tii, "Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə nga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi." ³⁵ Tada wu patə ca ɗa gazhi'waanə nga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma tada wu patə ətee ka əpinaakii putə nga nə'unə tə nyi da putə nga Nunyi Habara, ci na luupaa əpinaakii. ³⁶ Mi saŋə nə bwatya nga upaa patənə nga uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ³⁷ Maɗa kə zii əpinə nga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii. ³⁸ Ma agi ma'waslyakə zamanana ənə ci ənjə a kaaree ka Əntaŋfə, ma əndətə ɗii ayinə tə ci ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə nga ənda, kadə nə ayinə a ɗa tə nyi ka wabənə agyanə əndəta uusəratə nii kya shi agi məghərəvənə nga Daadə da nga malaaba malaa'ikanyinə."

9

¹ Əŋki Yeesu ka tii əsa, "Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara ənji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka *ŋwanjuunə nga Əntaŋfə da baawəɗaakii."

Məghərəvənə nga Yeesu
(*Mat. 17.1-13; Luka 9.28-36*)

² Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ŋgərə tə i Piita, da Yakubu da Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə. Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii, ³ bərənə nə kəjeerənaakii tyaslyaslyə. Pooshi əndə asəkə duuniya ca mbee ka kubəgi kəjeerənə nduudə ha'a makə əta. ⁴ Wata ma təya nee, watiitə i anabi *Iliya da Muusa, təya wabəshi da Yeesu. ⁵ Wata Piita a ba ka Yeesu, əŋki ci, "Maləma, nga'ə ɗii makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə, naaku rəŋwə, nga Muusa rəŋwə, nga Iliya rəŋwə." ⁶ Ma wabi ci ha'ə, acii kə ŋgwaləgi tii ka shaŋə, paa

8:28 8.28 6.14-15; 9.11-13; Luka 7.16. **8:29** 8.29 Mat. 16.16. **8:30** 8.30 9.9. **8:31** 8.31 9.30-32; 10.32-34.
8:34 8.34-35 Mat. 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25. **8:34** 8.34 1 Piita 2.21. **8:38** 8.38 Mat. 10.33; Luka 12.9. **9:1** 9.1 Mat. 16.28.

ci shii sə nga banə. ⁷ Wata məzhidəkwatyaminə a zadəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a wabya dagi məzhidəkwatyaminəkii, ca ba, “Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki. Famə tə ci.” * ⁸ Ma i Piita tsaaməgi, maneemə tii taa ka wu abitii ma'ə madaamə Yeesu.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, Yeesu a dfa ka tii bariya, əŋki ci, “Goonə ba taa ka wu tə sətə nee unə, see daba'ə madənaaki agi maməətə ənja, nyi *Uuzənə nga ənda.” ¹⁰ Kə luuvə tii bariyatə dīi ci ka tii. Amma ma ahadatii satii, kə laaguyi tii, əŋki tii, “Mi da nə madənə agi maməətə ənja?” ¹¹ Təya ba ka Yeesu, “Aa mi dīi ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?” ¹² Yeesu a ba ka tii, “Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka hadatəgi də patənə nga uushi'inə. Əntaa tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə nga Əntaŋfə oo'i, ka sanə nə Uuzənə nga əndə cibənyinə kama kama, ənjə a kaaree ka ci kwa? ¹³ Amma wanyinə ka banə koonə, kə uugi Iliya shinə. Kə dīi ənji ka ci sətə kadəesəkə ka tii patə, makə sətə dīi manaahəkii agyanəkii asəkə ləkaləkətə nga Əntaŋfə.”

*Mbədəpaanə nga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci
(Mat. 17.14-21; Luka 9.37-43)*

¹⁴ Mbu'unatii aabii hara *lyawarənə, wata təya lapaa kə ndzaanə danjana ka tii də na, maliminə a dfa ka tii mabizhinə. ¹⁵ Makə nee ənji patə ka Yeesu, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə. Təya hwaya aabiikii, təya nəhəpaa tə ci. ¹⁶ Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Anə mi nuunə ka dfa mabizhina?” ¹⁷ Wata əndə'i əndə ahada danjana a jikəvə, əŋki ci, “Maləma, kə kira nyi ka hə uuzənaaki, acii tə'i ginaaji anəkii. Pooshi ci ka mbee ka wabənə. ¹⁸ Taa guci patə, maa kə ma'i ginaaji anəkii, ginaajikii a uurəvə tə ci aa panə. Əbwyənə nə cikufinə amakii. Ca tsəbə linyinə. Shishinəkii patə a huurəgi shindəŋə. Kə kədii nyi acii lyawarənaaku, kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.” ¹⁹ Fanə nga Yeesu ha'ə, əŋki ci ka tii, “Ya'əmə, unə ənji nga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntaŋfə. Ca'ə guci sanə nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii dīi.” ²⁰ Wata ənjə a kira uuzəətə ka ci.

Makə nee ginaajitə ka Yeesu, wata ca dəgəpaa tə uuzəətə də ngeerənə. Uuzəətə a kula. Fuudənə nə ci a panə. Əbwyənə nə cikufinə amakii. ²¹ Wata Yeesu a ləgwa ama dīi uuzəətə, əŋki ci, “Guci sanə ndzaŋətə ka ca?” Əŋki dīi, “Ndzaŋə ka saa'itə ci ma'ə uundzəkii. ²² Lanə jikə ginaajitsə ka uudə bələginə tə ci də kaalagərənə tə ci aagi gunə da i aagi ma'inə. Nəhuu təgunuunə geenə. Tsakuu tiinə, madə ka mbeenə nə hə.” ²³ Əŋki Yeesu ka ci, “Madə ka mbeenə nə nyi, bii ha? Paa ha shii oo'i, ma əndətə gi'i tə Əntaŋfə, taa mi patə ka mbeenə nə ci ka dātənə kwa?” ²⁴ Pii wata dīi uuzəətə a jikəvə də ngeerənə, əŋki ci, “Kə gi'i nyi tə Əntaŋfə. Tsakuu tə nyi kaa nya tsakə gi'inə tə ci.”

²⁵ Makə nee Yeesu, wiitsə ənji ka ja də nə anətii də huyihuyi, ca wazə ka ginaaja, əŋki ci, “Ginaajinə kavə tə uuzəənə ka kadəguləməəna, wanyinə ka wazənə ka hə, shigi ashii uuzəəna. Ga ha ənya aashikii ma'a.” ²⁶ Wata ginaajitə a kapaa vurənə də ngeerənə, ca dəgə tə uuzəətə də nḡwaaŋgwa'ənə, ca shigi ashikii. Wata lakə nə uuzəətə makə mantəkii. Ma nə ənji patə ka banə, “Mantəkii nə uuzəətsa.” ²⁷ Amma Yeesu a kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, ca madəe ka ci.

²⁸ Ma ətə dzəgərə Yeesu aasii, makə nee lyawarənaakii pooshi əndə abitii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Mi sanə dīi təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?” ²⁹ Yeesu a ba ka tii, “Pooshi taa mi ca lyaakagi tsarə nga ginaajitsa, see də də'wa kə uugi.”

* **9:7** 9.7 1.11; famə: Dzək. 18.15. **9:9** 9.9 7.36; 8.30. **9:11** 9.11-13 Mal. 3.23-24; Mar. 8.28. **9:13** 9.13 Mat. 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21. **9:27** 9.27 5.41.

Ənənə ɲga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii
(Mat. 17.22-23; Luka 9.43-45)

³⁰ Makə ma'i tii gatə, təya palə danə hanyinə ɲga Galili. Ma Yeesu, paa ci mwayi ənjə a shii taa da nə ci, ³¹ acii agi dzəgunənə nə ci uushi'inə ka lyawarənaakii. Ca dzə də wabənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, "Ka vəginə nə ənji tə Uzənə ɲga əndə aacii ənja, təya bələgi tə ci. Maa kə bələgi ənji tə ci, ma ka makkənə ɲga uusəra, ka madənə nə ci agi maməətə ənja." ³² Amma, ma lyawarənaakii, paa tii paaratəgi də sətə cii kəya ba ka tii. Kə ɲgwələgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii.

Wu sanə palee də gawuuna?
(Mat. 18.1-5; Luka 9.46-48)

³³ Makə mbu'i tii aa Kafarənahumə, təya dzəgərə aasii. Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, "Agyanə mi sanə njuuna də mabizhinə una shi a rəgwa?"

³⁴ Amma pooshi tii jikə ka Yeesu, acii ma təya shi a rəgwa, kə dīi tii mabizhinə ahadatii oo'i, "Wu sanə palee də dūunuunə ahadaama?" ³⁵ Wata Yeesu a ndzaanə, ca 'wa tə tii patə pu'u aji bəra'i, əŋki ci ka tii, "Taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəŋwanə, wa ca ndzaa ka moodəba'a, wa ca ndzaa ka əndə slənənə ka ənji patə əsə." ³⁶ Wata ca ɲgərə uuzənə, ca kəŋee ahadatii. Ca gapətə tə uuzəta, əŋki ci ka lyawarənaakii, ³⁷ "Taa wu liwə uuzənə, madə putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwu tə nyi, əntaa wata tə nyi liwə ci, amma tə əndətə sləkəe ka nyi liwə ci."

Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci
(Luka 9.49-50)

³⁸ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əŋki ci, "Maləma, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka maguɲuura deenə, kə tənəpaa inə tə ci." ³⁹ Əŋki Yeesu ka ci, "Goona tənəpaa tə ci. Acii ma əndətə ca də sə ɲga hurəshishinə də ləməki, pooshi ci ka wabənə bwayakii agyanəki kwakwatə. ⁴⁰ Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci. ⁴¹ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə ca gyacii koonə ma'inə ka sanə putə ɲga ətə dīi unə ɲga Aləmasiihu, weewee ka upaanə nə ci shikwaakii."

Uushi'iitə na də tə ənda putə ɲga slənə 'waslyakəənə
(Mat. 18.7-9; Luka 17.1-2)

⁴² "Taa wu patə kavə tə taa rəɲwə agi manjeeviitə vii ka nyi gooŋga kaa ca pu'u, gədfə anəvə təɲwə aa uurakii ka ci də ɲga'əənə, ənjə a kəgərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci.

⁴³ "Madə ciinəku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, lagi. Gədfə gi hə ka upaa əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə yadə ciinə acii dzənə da ciinəku bəra'i aagi gunə ətə pooshi ka əntənə. [⁴⁴ Acii ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.] ⁴⁵ Madə sədfəku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, lagi. Gədfə gi hə ka upaa əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə yadə sədfə acii ndzaanə da i sədfəku bəra'i, ənjə a ka tə hə aagi gunə. [⁴⁶ Ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.] ⁴⁷ Madə ginəku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, hurə'yagi. Gədfə gi hə aagi *ɲwanjuunə ɲga əntəɲfə də ginə rəɲwə acii ndzaanə da i ginəku kyakya'ə bəra'i, amma ənjə a ka tə hə aagi gunə. ⁴⁸ Ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.

⁴⁹ "Də gunə nə əntəɲfə a hadatə də taa wu patə, makə ətə ci ənjə a hadatə zəmə də zhatana. ⁵⁰ Njunyikii nə zhatana. Amma madə kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi

ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Ndzaamə ka ənji makə zhatanə agi dzəgufa. Ndzaashimə agi jamənə.” †

10

Dzəgunənə nga Yeesu agyanə lakəgi minə (Mat. 19.1-12; Luka 16.18)

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə gatə, ca palə aanə hanyinə nga Yahudiya, ca tanjəgi gəərə nga Urədunə. Ənjə a ənə ka dza də nə abiikii. Ca ənə əsə ka dzəgunə ka tii wabənə nga Əntanjə makə ətə sənaavə ci. ² Wata hara *Farisanyinə a shi aabiikii, təya alə rəgwa nga təkənə tə ci də ləgwanə amakii, əŋki tii, “Ya əna, kə vii bariya gaamə rəgwa ka əndə a lakəgi minaakii kwa?” ³ Əŋki Yeesu ka tii, “Mi nə bariya nga Muusa ka banə koonə?” ⁴ Əŋki tii, “Kə kapaa Muusa rəgwa ka ŋgurə a naahə ləkələkatə nga lakəgi minaakii, ca lakəgi tə ki.” ⁵ Əŋki Yeesu, “Ma nyaahə Muusa bariyatsə ha'a, acii ndalənə nga ədzəmuunə. ⁶ Amma saa'itə tagii Əntanjə duuniya, ŋgurə da minə ghənyi ci tə ənja. ⁷ Ca ba: Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minaakii, ⁸ təya ndzaa shishinə rəŋwə. Də ha'ə ndzaanə tii əndə rəŋwə, əntaa ənji bəra'i ma'ə. ⁹ Aciikii, ma sətə gəŋjutəgi Əntanjə, ga əndə a təkəe.” ¹⁰ Makə ənəgərə tii aasii, wata *lyawarənə nga Yeesu a ləgwa amakii agyanə wabəətsa. ¹¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Taa wu patə lakəgi minaakii, ca ŋgərə əndə'i minə, kə ali ci hiinə ətsa, ca da 'waslyakəənə ka təkəŋwatə minaakii. ¹² Mada minə əsə dzəgi satə atsa ŋgurii, kya dzə ka ŋgərə əndə'i ŋgura, aləhiinə nə ki ka d'anə.”

Daanə barəkaanə nga Yeesu ka uuji manjeevənə (Mat. 19.13-15; Luka 18.15-17)

¹³ Agi kiranə nə ənji manjeevənə ka Yeesu kaa ca d'aanə ciinə nga barəkaanə aanətii. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii ŋguruunə ka ənja. ¹⁴ Makə nee Yeesu ha'a, wata səkəkii a bəzəgi. Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona tənə tə tii, acii ka tsarə nga ənji makə tii də *ŋwanjuunə nga Əntanjə. ¹⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə pooshi luuvə ka Əntanjə a ndzaanə ka ŋwanwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwanjuunə nga Əntanjə shanə.” ¹⁶ Wata Yeesu a fədə manjeevənə aashikii, ca ŋgərə ciinəkii, ca d'aanə ka tii barəkaanə.

Əndə gəna (Mat. 19.16-30; Luka 18.18-30)

¹⁷ Ma ətsə Yeesu a madə kaa ca palə saakii, wata əndə'i əndə a shi də huyihuyi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci, “Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi dəbee d'anəki kaa nya upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?” ¹⁸ Əŋki Yeesu ka ci, “Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ŋunyi ənda? Pooshi ŋunyi əndə madaamə Əntanjə ci rəŋwə dyanə. ¹⁹ Kə shii hə bariya nga Əntanjə, waatoo, Ga ha bələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda nga jirakənə anə ənda, ga ha gəpətə uushi nga ənda, gadəe ka i duu da muu.”

²⁰ Əŋki əndəta, “Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə.” ²¹ Wata Yeesu a tsaamə tə ci, kə kadeesəkə əndəkii ka ci, əŋki ci ka ci, “Uushi rəŋwə mbədaanə ka hə nga d'anə. Ma d'anəkwa, duu ka d'ərəmaginə də uushi'inaaku, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Mada kə dii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii

† 9:50 9.50 jamənə: Luka 2.14; 1 Tees. 5.13; Rooma 12.18. 10:1 10.1 Luka 9.51. 10:3 10.3-4 Mat. 5.31. 10:6 10.6 'Wat. 1.27. 10:7 10.7 'Wat. 2.24. 10:11 10.11-12 Mat. 5.32; Luka 16.18; 1 Koor. 7.10-11. 10:15 10.15 Mat. 18.3. 10:19 10.19 Shig. 20.12-16; Dzək. 24.14.

Əntanǝ. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi." ²² Makə fii əndətə ha'ə, wata ca geegi ka ginəkii təku təku, ca palə saakii də mabətəsəka, acii laǝ də rəva nə gəna aciikii.

²³ Wata Yeesu a zə'ugi aabii lyawarənaakii, əǝki ci ka tii, "Dzawə də rəva nə dəmənə ǝga əǝji gəna aagi ǝwanuunə ǝga Əntanǝ." ²⁴ Kə dīi ka lyawarənaakii ka sə ǝga hurəshishinə nə wabənaakii. Yeesu a tsakə banə ka tii, əǝki ci "Manjeevənaakya, dzawə nə dzənə aagi ǝwanuunə ǝga Əntanǝ. ²⁵ Gəfə dəməginə ǝga ǝgyalooba ka rəgwa shinə ǝga libəra də ǝgufənə, acii dəmənə ǝga əndə gəna aagi ǝwanuunə ǝga Əntanǝ." ²⁶ Kə dzəgəpaa tə lyawarənaakii ka shaǝ, təya laagwa ahadatīi, əǝki tii, "Mada ha'ə əna, aa wu dīi nə upaa luupaana?" ²⁷ Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, "Ma əndə shiǝkinə, pooshi uushi cii kəya mbee ka dātənə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntanǝ, ka dātənə nə ci taa mi, acii naakii nə baawəfa patə."

²⁸ Wata Piita a jikəvə ka ci, əǝki ci, "Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tə hə." ²⁹ Əǝki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə bwasee ka yaakii, taa ndzəkəǝushi'inəkii, taa məci, taa dīi, taa manjeevənaakii, taa raakii, mada ka putaaki bwasee ci da ka putə ǝga Nnyini Habara, ³⁰ ka upaanə nə ci yinyinə, i ndzəkəǝushi'inə, i manjeevənə, i mənənyinə, i rənyinə, gya'ə agi saa'ina, palee ka ətə bwasee ci aa ba'ə. Amma, ka cibeenə nə əǝji ka ci. Ma daba'əkii, ka upaanə nə ci əpinə ǝga ca'ə ndəǝwə ndəǝwə agi zamanatə na shi. ³¹ Amma laǝ nə matakəǝwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Laǝ nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəǝwanyinə."

Makkənə ǝga wabənə ǝga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 20.17-19; Luka 18.31-34)

³² Ma daba'əkii, Yeesu a madə tii da lyawarənaakii, kaa təya dzə aa Urusaliima. Ma təya palə a rəgwa, Yeesu a ta kəǝwanə ka tii. Amma, ma tii, pooshi tii ka mabanee ma'yanə. Ma əǝjitə ca shi daba'ə əsa, kə ǝgwali tii. Yeesu a ənə ka 'waginə tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Ca ndzaǝ banə ka tii agyanə sətə na dā tə ci. ³³ Əǝki ci, "Fatəmə ǝga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma davə, ka dzənə nə əǝji ka viinə tə Uzənə ǝga əndə aacii madiigərə limanyinə da maliminə, təya lagi ka ci gəǝwanə ǝga bələnə, təya vii tə ci aacii əǝjitə mashiimə tə Əntanǝ. ³⁴ Ma təya, ka ǝsənə nə tii tə ci, ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə ǝga uusəra, ka madətənə nə ci agi maməətə əǝja."

Kədiinə ǝga Yakubu tii da Yoohana
(Mat. 20.20-28)

³⁵ Wata i Yakubu tii da Yoohana, manjeevənə ǝga Zabadiya, a shi aabii Yeesu, əǝki tii ka ci, "Maləma, tə'i uushi ciina uufə kaa ha dā keenə." ³⁶ Əǝki Yeesu, "Mi cuuna uufə nya dā koonə?" ³⁷ Əǝki tii, "Vii keenə rəgwa ǝga ndzaanə atəǝgalaku agi dūunuunaaku, əndə'i da ciizəmakū, əndə'i əsə da madzənaku." ³⁸ Amma əǝki Yeesu, "Mashiimuunə sətə cuuna kədii. Kadə nuuna mbee ka sə'watə sa cibə makə ətə nii kya sa kwa? Ka mbeenə nuunə ka sə'watə bapətisəma makə ətə nə əǝjə a dā ka nyi kwa?" ³⁹ Əǝki tii ka ci, "Awa, ka mbeenə niinə." Yeesu a ba ka tii, "Weewee, ma cibətə nii kya sa, ka sanə nuunə. Ma bapətisəmatə nə əǝjə a dā ka nyi əsə, ka dānə nə əǝji koonə. ⁴⁰ Amma, ma ndzaanə atəǝgalaki, əntaa nyi nəndə da baawəfa ǝga viinə. Ma hatsa, ǝga əǝjitə tadəpaa Əntanǝ tə tii."

⁴¹ Fanə ǝga hara lyawarənaakii pu'u tə wabətəsa, wata səkətii a bəzəgi aashi i Yakubu tii da Yoohana. ⁴² Wata Yeesu a 'watə tə tii patə aabiikii, əǝki ci, "Kə shii unə oo'i, ma əǝjitə ǝgirə əǝjitə mashiimə tə Əntanǝ kaa təya dā ǝwanuunə agyanətii,

10:21 10.21 Mat. 19.21. **10:22** 10.22 Jab. 62.11. **10:27** 10.27 Mat. 19.26. **10:29** 10.29-30 Mat. 10.37.
10:31 10.31 Mat. 19.30. **10:32** 10.32-34 8.31. **10:34** 10.34 15.15-20. **10:38** 10.38 Mat. 26.39; Mar. 14.36;
Luka 12.50; 22.42; Yooh. 18.11. **10:39** 10.39 Slənə 12.2.

tii ca hanjətə natii na. Ma madiigərə ənjatii əsə, agi kanə nə tii ka tii bariya də baawəda. ⁴³ Amma, ma una, pooshi ka danə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə. ⁴⁴ Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakənjwanə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka mava ka ənji patə. ⁴⁵ Acii ma shi nyi *Uuzənə nga ənda, əntaa ka ənjə a slənə ka nyi, amma kaa nya slənə ka ənja, nya vəgi əpinaaki ka pərapaanə də ənji lanə.”

Mbədəpaanə nga Yeesu də Barətimawə muurəfa
(Mat. 20.29-34; Luka 18.35-43)

⁴⁶ Wata i Yeesu da lyawarənaakii a mbu'u aasəkə vəranə nga Yarikoo. Makə ma'i tii da hara ənji lanə, təya palə, wata təya lapaa muurəfə dasə ka kədiinə atəngala rəgwa. Ma ləməkii, Barətimawə, uuzənə nga Timawə. ⁴⁷ Makə fii ci oo'i, Yeesu əndə Nazaratu ətsə ca pitəgi, wata ca madəe ka uuraakii ka banə, əŋki ci, “Yeesu, *jijinə nga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki.” ⁴⁸ Ənji lanə a wazə ka ci, kaa ca ndzaa kəda'ə. Amma wata ca tsakə ŋgəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, “Jijinə nga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki.” ⁴⁹ Yeesu a kəŋaanə, əŋki ci, “Wamə tə ci.” Təya 'wa tə muurəfəta, əŋki tii ka ci, “Dawə moodasəka, madətə, agi 'wanə nə ci tə hə.” ⁵⁰ Wata həryatə muurəfətə a madətə, ca kagi gwadaakii, ca shi aabii Yeesu. ⁵¹ Əŋki Yeesu ka ci, “Mi cii kwa moo nya da ka ha?” Əŋki muurəfəta, “Maləma, nga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha.” ⁵² Əŋki Yeesu, “Duu saaku, kə mbə'i hə putə nga gi'inaaku tə nyi.” Pii wata ca ənə ka neenə ka ha, ca dzə atsaə Yeesu a rəgwa.

11

Dəmənə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Urusaliima
(Mat. 21.1-11; Luka 19.29-40; Yooh. 12.12-19)

¹ Ma ətsə tii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə nga Urusaliima, kə lapaa tii vəranəyinə nga Bayitifaaji da Bayitaniya, ashii giŋwə nga Zayitunə. Wata Yeesu a sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, “Dəmə aasəkə vəraatə akənjwacii unə. Madə kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwalə, pooshi ənji sha ŋgirə aa ba'akii. Pəryatəmə, una kira. ³ Madə kə ləgyuyi əndə a moonə taa ka mi cuuna da ha'ə, bamə ka ci: ‘Slandanə mwayi. Ka ənyapaaginə nə ci pii pii.’” ⁴ Wata təya madə, təya palə, təya lapaa uundzə vaməndakii magwaləkii a uura mayi, atəngala rəgwa. Ma təya pərə, ⁵ ənjitə kəŋaanə davə a ləgwa amatii, əŋki tii, “Ka mi cuuna pərəgi uundzə vaməndatsa?” ⁶ Təya ba makə sətə bii Yeesu ka tii. Wata ənjitə a unee ka tii, təya pərə, ⁷ təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'a vaməndata. Yeesu a ndərəvə aa ba'akii. ⁸ Makə ŋgirə Yeesu aaba'a vaməndata, ca palə, ənji lanə a sasafəpaa kəjeerənyinatii a rəgwa. Hara ənjə a pusha ba nga ənfuginə də bilə, təya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma ənjitə davə, dakənjwaciikii da daba'əkii patə, kə ŋgəree tii ka uratii, təya ba, “Dəlanə də Əntənfə. Tə'i barəkaanə ashii əndətə shi də ləmə nga Slandana. ¹⁰ Tə'i barəkaanə agi njwanjuunə nga dzədzəshi'inaamə *Dawuda ətə nii kəya da. Dəlaamə də Əntənfə.”

¹¹ Mbu'unə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Urusaliima, wata ca dəməgərə aasəkə *yi nga Əntənfə. Ca tsaamətə uushi'inə patə asəkəkii. Makə dii ci kə uugi kədəwanə danə, wata ca madə tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, təya ənə aa Bayitaniya.

Naalaginə nga Yeesu tə ənfwə uudəva
(Mat. 21.18-19)

¹² Pukətə hakii təya ənya də Bayitaniya, wata madəfənə a də tə Yeesu. ¹³ Ca nee ka ənfwə uudəvə dzadə gi'u, ca palə aatsaa ənfukii ka tsaamətənə mbu'u ka upaanə nə ci pookii. Amma makə mbu'i ci aatsakii, ma ca nee, wata ba səgafə, acii ma saa'ita, əntaa saa'i n̄ga poonə n̄ga uudəva. ¹⁴ Wata Yeesu a naalagi tə ənfuta, ənki ci, "Pooshi hə ka poonə bahə kaa əndə a adə pawaaku ma'ə." Kə fii lyawarənaakii əsə.

*Dzənə n̄ga Yeesu aasəkə *yi n̄ga Əntan̄fə*
(Mat. 21.12-17; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

¹⁵ Mbu'unatii aasəkə vəranə n̄ga Urusaliima, Yeesu a dəməgərə aasəkə yi n̄ga Əntan̄fə. Wata ca ndzan̄ə shaabagi tə ənji də fiiriinə davə, ca dzaadzapaa ha n̄ga pəra kwaba da dəgələnyinə n̄ga ənji dərə də bilyamasariinə. ¹⁶ Pooshi ci luuvə kaa ənjə a kərə uushi dasəkə yi n̄ga Əntan̄fə. ¹⁷ Ca dzəgunə ka tii, ənki ci, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i, ma bii Əntan̄fə, 'Yi n̄ga də də'wa n̄ga patənə n̄ga slikərənə 'wanə ənji yaaki.' Amma ma una, kə geegyuuənə ka yikii ka ha n̄ga umbənə n̄ga mahiirənə."

¹⁸ Makə fii madiigərə limanyinə da i *maliminə n̄ga bariya, wata təya alə rəgwa n̄ga bələnə tə Yeesu. Acii kə n̄gwalee ci ka tii, makə nee tii, kə d̄ii ka ənji ka sə n̄ga hurəshishinə nə dzəgunənaakii ka tii. ¹⁹ Dənə n̄ga kədəwanə, Yeesu tii da lyawarənaakii a dzəgi asəkə vəranə.

Huurəginə n̄ga ənfwə uudəvəta
(Mat. 21.20-22)

²⁰ Pukətə hakii deerənə, təya ənya aasəkə vəranə, wata ma təya tsaaməgi, kə huurəgi ənfwə uudəvətə hwa'ə dən̄ə ka slərəginəkii. ²¹ Ma Piita, kə buurətə ci sətə d̄ii. Wata ənki ci ka Yeesu, "Maləma, tsaaməgi. Ma ənfwə uudəvətə naalagi hə, kə huurəgi hwa'ə." ²² Yeesu a ba ka tii, "Viimə goon̄ga ka Əntan̄fə. ²³ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə gi'i tə Əntan̄fə, ka mbeenə nə ci ka banə ka giñunə oo'i, Mbuduu, ha dzə ka kulagərənə aagi uunəva. Mad̄a kii ci nəkii də ədzəmə rəñwə oo'i, ka d̄anə nə Əntan̄fə ka ci sətə kədii ci, ka d̄anə ka ci. ²⁴ Acii kii wanyinə ka banə koonə, taa mi patə kədii unə də də'wa, kamə nuunə oo'i kə upaa unə səkii, ka upaanə nuunə əsə. ²⁵ Waatoo, taa guci nuunə ka də də'wa, mad̄a tə'i əndə kəsəpaa unə a moodəfuunə, tifyagimə tə ci, kaa Dəsənuunə ətə dadagyə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə. [²⁶ Amma mad̄a pooshi unə tifyagi tə hara ənja, pooshi Dəsənuunə ətə dadagyə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.]"

Wu vii baawəda ka Yeesu
(Mat. 21.23-27; Luka 20.1-8)

²⁷ Mbu'unatii aa Urusaliima, ma Yeesu a dzə də wiigi'inə asəkə *yi n̄ga Əntan̄fə, wata madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə a shi aabiikii. ²⁸ Wata təya gwan̄ə ka ləgwanə amakii, ənki tii, "Də n̄gutə baawəda san̄ə cii kwa d̄aada uushi'iinə ha'a? Wu san̄ə vii ka hə baawəfatsa?" ²⁹ Yeesu a ba ka tii, ənki ci, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki. Mad̄a kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tad̄a də n̄gutə baawəda cii kya d̄aada uushi'iina. ³⁰ Bamə ka nyi, wu san̄ə sləkee ka Yoohana kaa ca də bapətisəma ka ənja, Əntan̄fə nii, anii ənda?" ³¹ See təya ndzan̄ə d̄aada mabizhinə ahadatii, ənki tii, "Mi banaamə əna? Mad̄a bii amə oo'i, Əntan̄fə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii d̄iya? ³² Amma pooshi amə ka banə oo'i, əndə sləkee ka ci." Ma təkuree tii ka banə ha'ə, n̄gwali tii acii d̄abaala, acii ma təya, kə shii tii oo'i, *anabi n̄ji Yoohana tanyi. ³³ Wata ənki tii ka

ci, “Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci.” Əŋki Yeesu ka tii naakii, “Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tafa də ŋgutə baawəfa cii kya dfa uushi'iina.”

12

Misaali də bwaya aginə ŋga mooziinə

(Mat. 21.33-46; Luka 20.9-19)

¹ Wata Yeesu a 'watəgi wabənə ka tii də misaali, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə sha dīi rə ŋga inabi. Ca tsatə, ca tələgi gu'u ŋga mya'ə də inabi, ca ghənəgi magərə ha ŋga nəhə uushi'inə, ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə ŋga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. ² Makə dīi cifanə ŋga inaba, wata ca sləkee ka əndə slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³ Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa tə ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ⁴ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə slənaakii. Təya dəəgəpaa tə ci ka na, ayi ayi dərəva cibee tii ka ci. ⁵ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə əsə. Ma ca, kə bələgi tii tə ci. Ha'ə makə ətsə dīi tii də hara ənji laŋə. Təya fəəsləpaa harakii, təya bəələgi harakii. ⁶ Wata moodə uuzənaakii rəŋwə dyaŋə mbəfaanə. Daba'əkii, ca sləkee ka uuzəətə aabiitii. Əŋki dīi, ‘Weewee ka neenə nə tii ka məghərəvənə ŋga uuzənaaki.’ ⁷ Mbu'unə ŋga uuzəəta aabiitii, wata əŋki tii ahadatii, ‘Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoomə, kaama bələgi tə ci, kaama zəmə ya.’ ⁸ Wata təya kəsətə tə uuzəəta, təya bələgi tə ci, təya kagi tə ci aaba'ə tsanə.

⁹ “Ya ətsa, mi nə sətə dənə slanda rətə? Ka shinə nə ci, ca bəələgi tə mooziita, ca vii rətə ka hara ənja. ¹⁰ Mashimuunə a jaŋgii sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkatə kuna? Ma bii ci, ‘Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.

¹¹ Ma ətsa, slənə ŋga Slandana.

Ma amə əsə, sə ŋga hurəshishinə kaamə.’ ”

¹² Makə fii gayinə ha'ə, wata təya dfa gazhi'waanə ŋga kəsətənə tə Yeesu, acii kə shii tii oo'i agyanətii wabi ci də misaalitsa. Amma kə ŋgwaləgi tii acii dabaala. Wata təya bwasee ka ci, təya palə satii.

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ŋwanwə *Kayisarə*

(Mat. 22.15-22; Luka 20.20-26)

¹³ Ma daba'əkii, wata ənjə a sləkee ka hara *Farisanyinə da ənji ŋga *Hirudusə kaa təya shii upaa sə ŋga idəpaanə ashii Yeesu agi wabənaakii, təya kəsə tə ci. ¹⁴ Təya shii aabiikii, əŋki tii, “Maləma, kə shii inə oo'i əndə goonğa nə hə. Paa hə ka tadəpaa taa ŋgutə tsarə ŋga ənda, acii paa hə ka tsaamənə ka dūunuunə ŋga ənda. Də goonğa nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa ŋga əntaŋfə. Ya saŋa, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga vii tsəkə ka ŋwanwə Kayisarə nii, anii poosha? ¹⁵ A ki'yaamə nii, anii a bwasee ama?” Amma kə shii Yeesu jarəwiinatii, wata əŋki ci ka tii, “Mi saŋə cuuna moo təkənə tə nya? Kiramə kwaba kaa nya tsaamətə.” ¹⁶ Təya kira ka ci. Wata ca ləgwa ka tii, əŋki ci, “Ya əna, kəŋwaciinə da ləmə ŋga wu ənə anə kwabana?” Təya ba ka ci, “Ma ətsa, kəŋwaciinə ŋga ŋwanwə Kayisarə.” ¹⁷ Wata Yeesu a ba ka tii, “Viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka əntaŋfə sətə ndzaa ka ŋga əntaŋfə.” Fanatii ha'ə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə.

Ləgwanə agyanə madənə ŋga maməətə ənja

(Mat. 22.23-33; Luka 20.27-40)

¹⁸ Ma daba'əkii əsə, *Sadukiinə a shi aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shanə. ¹⁹ Əŋki tii ka Yeesu, “Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya, ətə bii ci, madə kə əntəgi əndə anə minaakii, pooshi ci pwayi ashii miita, see a ngərə ndzəkəŋuci tə miita, kaa ca poo manjeevənə ka ndzəkəŋuci ətə əŋki. ²⁰ Yoo, tə'i hara ndzəkəŋushi'inə mədəfə sha dīi. Gawatii a ngərə minə. Ca əntə, pooshi ci pwayi ashitə. ²¹ Əndətə nyi'u tə ci a ngərə mooryafiita, ca əntəgi əsə. Pooshi ci upaa uuzənə ashitə. Makə ətsə əsə dīi ka makkənə. ²² Makə ətsə əsə dīi ka hara ənjitə mbədaanə. Ndzəkəŋushi'iitə patə mədəfə məkki, pooshi əndə upaa uuzənə ashii miita. Ma daba'əkii, kya əntəgi əsə. ²³ Ya ətsa, maa ma'i tii patə uusera ŋga madənə ŋga maməətə ənja, makə watiitə tii patə mədəfə ŋgire tə kya, minə ŋga wu sanə ndzaanəta?”

²⁴ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Kə kullii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi də malaaba ləkaləkətə, mashiimuunə ŋgeerənə ŋga Əntanfə. ²⁵ Acii madə kə ma'i maməətə ənja, pooshi tii na ngərərəshi. Amma makə malaa'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə. ²⁶ Ma agyanə madənə ŋga maməətə ənji əsə, pooshi unə kunə sha janəgətə asəkə ləkaləkətə ŋga Muusa ətə wabi ci agyanə guutə agi ba? Waatoo saa'itə bii Əntanfə ka ci: Nyi nə Əntanfə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə tə ci. ²⁷ Ma Əntanfə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Ma ətsa, kə kullii unə ka shanə.”

**Bariyatə palee də dūunuunə*

(Mat. 22.34-40; Luka 10.25-28)

²⁸ Wata əndə'i maləmə a shi aabiitii. Ma ca fa, təya də mabizhinə. Makə fii ci kə jikə Yeesu ka Sadukiinə ŋga'ə, wata ca ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “Ŋgutə bariya sanə palee də dūunuunə agi bariyanyinə pata?” ²⁹ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma ətə palee də dūunuunə, ətə bii: Fatəmə, ənji *Isərayiila, ma Əntanfə Slandanaamə, ci nə Əntanfə rəŋwə dyanə. ³⁰ Uuduu tə Əntanfə Slandanəku də ədzəmə rəŋwə, də patənə ŋga əpinaaku, də patənə ŋga hanəkalaaku, də patənə ŋga ŋgeerənaaku. ³¹ Wiinə bəra'inə ŋga bariyatə palee əsə: Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Pooshi bariyatə ca palee ka ətsə bəra'i ma'ə.” ³² Əŋki maləmətə ka Yeesu, “Yawa maləma, ma sətə bii hə, ha'ə tanyi. Waatoo rəŋwə dyanə nə Əntanfə. Pooshi əndə'i əntanfə madəamə ci. ³³ Ŋga'ə nə uudənə tə Əntanfə də ədzəmə rəŋwə, da də patənə ŋga hanəkala, da də patənə ŋga ŋgeerənə. Ŋga'ə əsə nə uudənə tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Gəfə kəsətənə tənə tənə tə bariyanyitə bəra'i acii daada patənə ŋga sataka, taa hənəgi uushi'inə ka Əntanfə, taa lagi ka ci uura ŋga daba.” ³⁴ Makə fii Yeesu ŋunyikii wabi ci, wata əŋki ci ka ci, “Pooshi hə dzadə da ŋwanuunə ŋga Əntanfə.” Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'ə, acii ŋgwalənə.

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*

(Mat. 22.41-46; Luka 20.41-44)

³⁵ Ma saa'itə Yeesu a dzəgunə ka ənji asəkə yi ŋga Əntanfə, ca ləgwa amatii, əŋki ci, “Iitə sanə mbee *maliminə ŋga bariya ka banə oo'i, jijinə ŋga *Dawuda nə Aləmasiihu? ³⁶ Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə kavə Ma'yanə ŋga Əntanfə tə ci ka banə oo'i, 'Əŋki Əntanfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki. Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa səfəku.’

12:18 12.18 Luka 20.27. **12:19** 12.19 Dzək. 25.5-6; 'Wat. 38.8. **12:26** 12.26 Shig. 3.2,6. **12:29** 12.29-30 Dzək. 6.4-5. **12:31** 12.31 Leew. 19.18; Mat. 22.39. **12:32** 12.32 Luka 20.39. **12:33** 12.33 1 Sam. 15.22; Hoos. 6.6. **12:34** 12.34 Mat. 22.46; Luka 20.40. **12:35** 12.35-37 Mat. 20.30-31. **12:36** 12.36 Mat. 22.44.

³⁷ Aa makə kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandanə ətsa, iitiitə dīi ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?" Də moodasəkə fii dabaala wabənaakii.

Dzalənə nga Yeesu tə ənji agyanə maliminə

(Mat. 23.1-36; Luka 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Ma ca dzə aakəŋwa də dzəgunənə ka tii, wata əŋki ci, "Nəhəmə noonə nə acii *maliminə nga bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəhəpaanə tə tii nga'ə a luuma. ³⁹ Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə. ⁴⁰ Təya luuwutə yinyinə nga mooryafinyinə, təya gərətəgi də də'wa ka dəla də natii nə akəŋwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gəŋwanə ətə palee patə."

Viinə nga mooryafinə

(Luka 21.1-4)

⁴¹ Wata Yeesu a ndzaanə kədəhə da hatə ci ənjə a kagərə kwaba asəkə yi nga Əntanfə. Ca tsaamə ənjə a əji. Ənji gəna lanə əji kwaba lanə. ⁴² Wata maagha nga mooryafinə a shi, kya əjigərə pyanya bəra'i, waatoo kwaba rəŋwə. ⁴³ Yeesu a 'wa tə lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma sətə əjigərə maagha nga mooryafiitsa, kə palee ka nga hara ənjitsə patə. ⁴⁴ Acii ma təya, agi bəzə gəna ŋgiragi tii, təya vii. Amma ma kya, agi ghanatə patə ŋgərətə ki sətə cii ta alə də zəmə patə, kya əjigərə."

13

*Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi *yi nga Əntanfə*

(Mat. 24.1-2; Luka 21.5-6)

¹ Ma ətsə Yeesu a shigi asəkə yi nga Əntanfə, wata əndə'i əndə ahada lyawarənaakii a baarə ka ci, əŋki ci, "Maləma, tsaamuu dagwaanə nga ghənəəna da i faariinəkii." ² Yeesu a jikəvə, əŋki ci, "Kə nee hə ka madiigərə ghənəətsə patə nii? Taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə."

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə nga duuniya

(Mat. 24.3-14; Luka 21.7-19)

³ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dzə ka ndzaanə dasə anə giŋwə nga Zayitunə, a purəŋa yi nga Əntanfə. I Piita da Yakubu da Yoohana ba'ə Andərawəsə a shi aabiikii tii daanətii, əŋki tii: ⁴ "Bawə keenə guci sanə nə ətsə ha'ə a da. Mi sanə na slənə ka baariinə oo'i, kə mbu'ya saa'i nga daadanə nga uushi'iitsə pata?"

⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. ⁶ Acii tə'i ənji lanə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya ŋusləgi də hara ənji lanə a rəgwa. ⁷ Kadə nuuna fa habara nga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ətsa, weewee ka danə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə nga duuniya. ⁸ Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i nwanjuunə. Kadə nə gəgədzənə nga hanyinə a daada taa dama patə, madəfənə a kula əsə. Ma ətsə patə, makə 'watəginə nga bərakənə ətsa.

⁹ "Amma, ma una, nəhəmə noonə na. Acii tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya kərə aakəŋwacii gəŋwanə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə, təya kərə tuunə aakəŋwacii ŋgwamənyinə da meeminə putə nga nə'unə goonə tə nyi. Ka danə nə ətsə ha'ə, koonə shii mbee ka bagi ka tii Njunyi Habara. ¹⁰ Acii tyasə see a waaza ənji Njunyi Habara taa dama patə zəku'i, taabu'u mbu'yanə muudinə nga duuniya.

¹¹ Mada kə kirə tii tuunə aakəṅwacii gəṅwanə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sə ŋga banə ka tii. Amma bamə ka tii sətə shivə aa moonə unə akəṅwaciitii. Aci ma wabəətə nuunə ba, əntaa noonə amma ŋga Malaaba Ma'yanə.

¹² “Kadə nə ndzəkəṅunə a ŋgərə tə ndzəkəṅuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka d'anə nə tii ha'ə. Ha'ə d'anə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka bələginə. ¹³ Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə.”

Cibətə palee də ajjijənənə

(Mat. 24.15-28; Luka 21.20-24)

¹⁴ “Kadə neenə nuunə ka ma'ajjijənə uushi ətə palee ca kəṅaanə ka hatə pooshi dəbēe ka ci nə kəṅaanənə davə.” (Ma əndətə ca janğa, wa ca paaratəgi ŋga'ə.) “Mada kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə hanyinə ŋga Yahudiya, wa təya huyi ka umbənə aanə giṅunyinə. ¹⁵ Ma əndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dzə dasii ka ŋgərəənə uushi. ¹⁶ Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka ŋgira kəjeerənaakii. ¹⁷ Tə'i ŋgərə'wə agyanə maki d'asəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. ¹⁸ Kədiimə acii Əntaṅfə, acii ga saa'itə a d'ii deevyanə. ¹⁹ Aci ma ka saa'ikii, ka sanə nə ənji cibənyinə ətə pooshi sha d'ii, njananə ka saa'itə tagii Əntaṅfə duuniya ca'ə ka əndzə'i. Pooshi uushi na ənə ka d'anə ha'ə ma'ə makə ci əsə. ²⁰ Maci pooshi ətə galee Əntaṅfə ka saa'ikii, kadə pooshi əndə shiṅkinə ca mbədfə. Amma acii putə ŋga matadə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.

²¹ “Maa kə bii əndə koonə, Tsaaməmə, waanə Aləmasiihu ganə, taa, waatəta gatə, goona luuvə. ²² Aci kadə nə aləmasiihunyinə da anabinyinə ŋga jirakənə a shigi, kadə nə təya d'aaḍa sə ŋga hurəshishinə, kaa təya shii ŋuusləgi də ənja. Maci ka mbeenə nə tii maa, da i matadə ənji ŋga Əntaṅfə. ²³ Kə bagi nyi koonə patənə ŋga uushi'inə daga saa'ikii ma'ə mambu'yanə. Aci ha'ə, nəhəmə noonə na.”

*Ənyanə ŋga *Uuzənə ŋga ənda*

(Mat. 24.29-35; Luka 21.25-33)

²⁴ “Amma ma daba'ə cibənyitə ha'ə, ka əndəginə nə uusəra, pooshi ləgidə ka bərənə, ²⁵ tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka gəṅgəzənə nə taa mi patə asəkəntaṅfə. ²⁶ Ma ətsə d'iya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə ŋga əndə ca jima agi kurabiinə. Da baawəḍa ka shaṅə da məghərəvənə nə shinaakii. ²⁷ Ma daba'ə ətsa, ca sləkee ka malaa'ikanyinə a dzə ka jatə də matadə ənjaakii taa dama patə ndzanənə ka əndə'i tanğala ŋga duuniya ka ca'ə ka əndə'i.”

Misaali də ənfwə uudəva

²⁸ “Wa ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Mada kə nee unə wiitə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətsətsəfə ka d'anə. ²⁹ Ha'ə əsə, mada kə nee unə uushi'iitə a d'aaḍa, ka shiinə nuunə ətsə, kədəhə nə Uuzənə ŋga ənda, matasəkakii kaa ca shi. ³⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənji ŋga zamanana, pooshi tii ka məətəginə patə, uushi'iitə ma'ə madaadəmə patə. ³¹ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shaṅə.”

Pooshi əndə na shii uusəra taa saa'i

(Mat. 24.36-44)

³² “Ma uusəra taa saa'i ŋga d'anə ŋga uushi'iitsa, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə ŋga dagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uuzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii.

13:11 13.11 Luka 12.11-12. **13:12** 13.12 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **13:13** 13.13 Yooh. 15.21; Səniinə 13.10. **13:14** 13.14 Dan. 9.27. **13:15** 13.15-16 Luka 17.31. **13:19** 13.19 Dan. 12.1; Səniinə 7.14. **13:21** 13.21-23 Luka 17.23-24. **13:22** 13.22 Mat. 24.24. **13:24** 13.24-25 Mat. 24.29. **13:26** 13.26 Mat. 24.30. **13:30** 13.30 Mat. 16.28. **13:32** 13.32 Slənə 1.7.

³³ Acii ha'a, nəhəmə noonə na, kantsaamə ginə makə dii ci pooshi unə shii taa guci nə saa'ikii ka dənə. ³⁴ Ma saa'ikii, ka dənə makə nga əndətə gi oogə, ca ba'avə yaakii aacii ənji slənaakii, taa wu patə ahadatii da naakii sləna. Ca ba ka magəra maya, wa ca kantsaa ginə nga'ə. ³⁵ Acii ha'ə, ma unə əsə, kantsaamə ginə makə ətsa, makə dii ci pooshi unə shii saa'itə nə slənda yi a shi, taa dakədəwanə, taa ahada vəda, taa dakədfəha, taa deerənə. Acii ha'a, ndzaamə də məgigi ka gəranə, ³⁶ acii ga ca shi wata habəsə, ca lapaa tuunə ka njunyinə. ³⁷ Ma sətə bii nyi koonə, ci bii nyi əsə ka ənji patə oo'i, kantsaamə ginə, una ndzaanə də məgigi."

14

Alə rəgwa nga kəsənə tə Yeesu
(*Mat. 26.1-5; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53*)

¹ Ma ətsə mbədaanə baanə bəra'i kaa kumənə nga *Pasəka da kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə a mbu'ya, wata madiigərə limanyinə da *maliminə nga bariya a alə rəgwa nga kəsənə tə Yeesu yadə shiinə nga ənja, kaa təya bələgi tə ci. ² Əŋki tii, "Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a madəe ka panə."

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədyə də Bayitaniya
(*Mat. 26.6-13; Yooh. 12.1-8*)

³ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya, kə gi ci aaha Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci. Ma ətsə ca adə zəma, wata əndə'i minə a shigərə da i əbwə* urədyə aciitə. Ma urədita, nga mandalə kwaba acii də ba nga 'narədi' dii ənji. Kya wunəgi əbukii, kya əjivə urədite aanə Yeesu. ⁴ Makə nee hara ənjitə davə ha'ə, wata ca zhimagi tə tii asəkətii, əŋki tii ahadatii, "Ka mi saawee ki ka urəditsə zabə ha'ə kwa? ⁵ Maci dərəmaginə dərəmagi ənji də urəditsa, kadfa ka upaanə nə ənji kwaba palee ka *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə." Wata ənjitə a wazə ka ki. ⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Bwaseemə ka miitsa. Ka mi cuuna kavə tə ki ka buurə uushi'ina? Acii ma sətə dii ki ka nyi, njunyikii ka shaŋə. ⁷ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Taa guci patə əsə, ka mbeenə nuunə ka da nga'aanə ka tii. Amma ma nya, pooshi nyi na ndzaanə abii unə. ⁸ Kə dii ki sətə mbee ki ka dənə. Ma əjivə ki, ka shii taasəkəpaa də shishinəki taabu'u ngədfənə tə nyi. ⁹ Tantanyinə cii kya ba koonə, tafa da nə ənjə a waaza Njunyi Habara asəkə duuniya patə, ma sətə dii ki, ka wabənə nə ənji anəkii ka buurətənə də ki davə."

Luvənə nga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii ənja
(*Mat. 26.14-16; Luka 22.3-6*)

¹⁰ Ma Yahuda Isəkariyoota, rəŋwə nə ci agi *lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i, wata ca madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, kaa ca vəgi tə Yeesu ka tii. ¹¹ Makə fii tii ha'ə, wata kə uudii səkətii. Təya da aləkawalə kaa təya vii ka ci kwaba. Ci əsa, ca 'watəgi tsaamə njunyi saa'i nga viinə tə Yeesu ka tii.

Dzəgə əndzanə nga Pasəka
(*Mat. 26.17-25; Luka 22.7-23; Yooh. 13.21-30*)

¹² Ma ka təkəŋwanə nga uusəra nga *kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə, waatoo uusəra nga laala uura nga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, wata lyawarənə nga Yeesu a ləgwa amakii, əŋki tii, "Da daa moonəku ina dzəgə ka hə əndzanə nga Pasəka?" ¹³ Wata ca sləkee ka lyawarənaakii bəra'i, əŋki ci ka tii, "Dəmə aasəkə vəranə, ka gəŋjunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma

13:33 13.33-35 Mat. 24.42. **13:34** 13.34 Mat. 25.14-15; Luka 19.12-13. **14:1** 14.1-2 11.18. * **14:3** 14.3 Ma əbutsa, əndə'i faara ətə dii ləməkii 'aləbasəta' ci ənjə a hufəkəgi. **14:3** 14.3 Luka 7.37-38. **14:12** 14.12-26 Shig. 12.1-14. **14:12** 14.12 Shig. 12.15-20.

danuuna, nə'umə tə ci. ¹⁴ Ma yitə gimə ci aadəvə, bamə ka slanda yikii oo'i, ma bii Maləmə tuu, miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə nga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa? ¹⁵ Kadə nii kəya baarii koonə maduunə kuvə anə əndə'i, mahadəkii nga'ə, matasəkakii əsə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə." ¹⁶ Wata lyawariitə bəra'i a madə, təya palə aasəkə vəranə. Təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə nga Pasəka davə.

¹⁷ Makə dīi kədəwanə, Yeesu a shi tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. ¹⁸ Ma ətsə təya adə zəma, wata əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tə nyi aacii ənja, waatoo agyuunə ənə caama adə doonə."

¹⁹ Lyawarənaakii a ndzanə də mabətə səka. Taa wu ahadatii a ləgwa amakii: Nyi kwa? Nyi kwa? ²⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Agyuunə ənə pu'u aji bəra'i nə əndəkii. Agi adənə naamə asəkə kəŋwə rəŋwə da ci. ²¹ Ma nyi *Uuzənə nga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə makə sətə nyaahə ənji agyanəki. Amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka ənja. Ma əndəta, maci mapoomə ənji tə ci, bidə ci ka ci."

Zəmə əndzanə nga Slandana

(Mat. 26.26-30; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-26)

²² Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanfə. Ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii. Əŋki ci ka tii, "Ndamə. Ma ətsa, shishinəki." ²³ Ca ŋgərə kwalaka da ma'i inabi asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca vii ka tii. Tii patə, təya saasacii. ²⁴ Yeesu a ba ka tii, "Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə nga Əntanfə. Idənəkii na əjigi ka putə nga ənji lanə. ²⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'a, see uusəratə nii kya sa kurakii agi ŋwanjuunə nga Əntanfə." ²⁶ Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi giŋwə nga Zayitunə.

Wabənə nga Yeesu agyanə hiweenə nga Piita

(Mat. 26.31-35; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38)

²⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Unə patə, kadə nuuna huyi, una bwasee ka nyi. Ka d'anə makə sətə wabi Əntanfə asəkə malaaba ləkələkatə oo'i: 'Ka bələginə nə nyi tə magəra, bagiinə a təkəgi patə əsə'." ²⁸ Wata ca tsakə banə, əŋki ci, "Amma madə kə madəe ənji ka nyi agi maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə nga Galili." ²⁹ Əŋki Piita ka Yeesu, "Taa kə huyi hara ənji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə." ³⁰ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya nga bəra'inə ənshinə davədə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." ³¹ Amma Piita a ba də ŋgeerənə, əŋki ci, "Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə." Ha'ə makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa nga Yeesu də Gyatsimani

(Mat. 26.36-46; Luka 22.39-46)

³² Ma daba'əkii ha'ə, təya dzə ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gyatsimani, wata ca ba ka lyawarənaakii, "Ndzaamə gadəvə, kaa nya dzə ka də də'wa." ³³ Ca 'waanə tə i Piita i Yakubu ba'a Yoohana. Ma təya dzə, wata ca ndzanə buurə uushi'inə ka shaŋə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁴ Əŋki ci ka tii, "Mabəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə, goona tsəfə ŋunyinə, ndzaamə də məgigi." ³⁵ Ca əntsahə aakəŋwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca də də'wa oo'i, madə ka d'anə, ga ca dzə aagi saa'i nga ciba. ³⁶ Əŋki ci, "Daada, taa mi patə ka mbeenə nə hə. Əntsahəe

14:17 14.17-21 Yooh. 13.2,21-30. **14:18** 14.18 Jab. 41.10. **14:23** 14.23-24 1 Koor. 10.16. **14:24** 14.24 Mat. 26.28. **14:26** 14.26 Luka 22.39; Yooh. 18.1. **14:27** 14.27 Zak. 13.7; Mar. 14.50-52; Yooh. 16.32. **14:28** 14.28 16.7. **14:30** 14.30 14.72. **14:32** 14.32-42 Luka 5.16; Ibər. 5.7-8. **14:35** 14.35 Yooh. 12.27.

ka nyi ka cibətsə akəŋwaciiki. Amma dƿawə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha dfa sətə kadeesəkə ka nyi.”

³⁷ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə. Wata əŋki ci ka Piita, “Simoonə, ka ŋunyinə nə hə kuna? Kə təkuree hə ka ndzaanə də mægigi taa ŋga tibisə rəŋwə dyaŋə nii? ³⁸ Ndzaamə də mægigi, una dfa də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋga Əntaŋfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, ŋga'ə koonə nə dfa gazhi'waanə, amma mazaarakii nə shishinə.”

³⁹ Yeesu a ənə ka palənə ka dfa də'wa əsə, ca ənə ka dfa də'wa makə ətə dƿii ci təkəŋwa. ⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ŋunyinə nə tii, acii kə uugi ŋunyinə dƿanə laŋə agitii ka shaŋə. Pooshi tii shii sə ŋga banə ka ci. ⁴¹ Makə ənya ci ŋga makkənə, əŋki ci ka tii, “Ma'ə unə a ŋunyi kuna, una əpi səka? Kə uugi ha'ə dƿii. Ma əndzə'i, kə uugi saa'i mbu'yanə. Kə uugi əŋji vəginə tə Uuzənə ŋga əndə aacii ma'waslyakə əŋja. ⁴² Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Madətəmə kaama dzə.”

Kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.47-56; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴³ Ma ətsə Yeesu ma'ə agi wabənə, pii wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzuβə da əŋji daba'əkii, tii patə da i ŋgila purəŋanyinə da i zaliinə aciitii. Madiigərə limanyinə da maliminə, ba'ə gayinə sləkee ka tii. ⁴⁴ Asee, ma Yahuda ətə vii tə Yeesu aacii əŋja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya dƿatə ka baarii də ci ka tii oo'i: “Ma əndətə nii kya nəhəpaa ŋga'ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci, una palə də gəranə tə ci ŋga'ə.” ⁴⁵ Mbu'unaakii, ca dzə paraŋə aabii Yeesu, əŋki ci, “Maləma.” Ca nəhəpaa tə ci ŋga'ə. ⁴⁶ Wata təya kəsətə tə ci.

⁴⁷ Wata rəŋwə agi əŋji ŋga Yeesu ətə kəŋaanə davə a əlyagi ŋgila purəŋanaakii, ca patsəgi liminə ŋga mava ŋga gawə ŋga limanyinə. ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəŋanə ka ŋgila purəŋanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə dfa maabə nə nyi kwa? ⁴⁹ Uusəra patə, ka hakii naamə doonə, nya dzəgunə ka əŋji asəkə *yi ŋga Əntaŋfə. Patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma ma dƿii ənə ha'ə əna, kaa sətə nyaahə əŋji asəkə malaaba ləkaləkatə a ndzaa ka tantanyinə.”

⁵⁰ Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

⁵¹ Kəsənətii tə ci, təya palə. Tə'i əndə'i uundzə dagwa davə, ca nə'u tə ci. Wata gwadaakii əgəvə ci aashikii. Təya dfa gazhi'waanə ŋga kəsənə tə ci, ⁵² wata ca sədfəpaa ka tii gwadakii, ca huyipaa saakii də purəki.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkinə ŋga Yahudiinə*

(Mat. 26.57-68; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)

⁵³ Ma əŋjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha gawə ŋga limanyinə. Davə dzii madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə də nə patə. ⁵⁴ Ma Piita, ba'ə ba'ə gi ci də nə'unə tə i Yeesu kura'ə aasii aa ha gawə ŋga limanyinə. Ca ndzaanə ahada əŋji nəhə yi ŋga Əntaŋfə, ca 'utə gunə.

⁵⁵ Ma madiigərə limanyinə da patənə ŋga *mətərəkinə, kə ali tii seeda anə Yeesu, kaa əŋjə a shii bələginə tə ci. Amma pooshi tii upaa. ⁵⁶ Lanə nə əŋjitə laalii jirakənə aashikii, amma pooshi seedanatii ndzaanə mbərə mbərə. ⁵⁷ Wata hara əŋjə a madətə, təya la jirakənə aashikii, ⁵⁸ əŋki tii, “Kə fii inə ca ba oo'i, ka uulaginə nə ci yi ŋga Əntaŋfə ətə ghənyi əŋji. Ma agi baanə makkə, ka ghənətənə nə ci ətə əntaa ghənənə ŋga ənda.” ⁵⁹ Amma patə da ha'a, pooshi seedanatii ndzaa mbərə mbərə.

⁶⁰ Wata gawə ŋga limanyinə a madə akəŋwacii əŋji patə, ca ləgwa ama Yeesu, əŋki ci, “Pooshi wabənaaku ŋga jikəvənə aagyanə wabəətsə wabi əŋjitsə aashiku

kwa?" ⁶¹ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Gawə nga limanyinə a ənə ka ləgwanə amakii, "Hə nə Aləmasiihu *Uuzənə nga Əntanjə kwa?" † ⁶² Yeesu a ba, "Awa nyi. Ka neenə nuunə əsə ka Uuzənə nga əndə dasə da ciizəma Əntanjə Əndə baawəda, una nee ka ci ca jima agyanə kurabiinə dadagyə." ⁶³ Fanə nga gawə nga limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii, ca ba ka tii, "Gaama alə hara uushi'inə ma'ə. ⁶⁴ Kə fii unə, kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntanjə. Iitə nee unə noona?" Tii patə a lagi gəɲwanə ka Yeesu, əɲki tii, "Weewee, see a əntə ci." ⁶⁵ Hara əɲji agitii a gwanə ka tiifə giirənə aashiikii, təya ləkutəgi ginəkii, təya dəgə tə ci, əɲki tii, "Kuragi keenə taa wu digə tə hə." Əɲji nəhə yi nga Əntanjə a ɲgərə tə ci, təya dəgə tə ci də meeciinə.

Hiweenə nga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mat. 26.69-75; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Ma Piita ma'ə dagərə asəkə yi nga gawə nga limanyinə, wata rəɲwə agi kadəmiitə ca slənə davə asii a shigi. ⁶⁷ Makə nee ki ka Piita ca 'utə gunə, kya tsaamə tə ci, əɲki ki, "Hə maa, rəɲwə nə hə agi əɲji nga Yeesu əndə Nazaratu." ⁶⁸ Amma ma Piita, kə hiwee ci, əɲki ci, "Mashiimə nyi sətə cii kwa ba, paa nyi paaratəgi əsə." Wata ca palə saakii aa uura mayi. [Wata gyaagya a wa ka saa'ikii.] ⁶⁹ Makə nee kadəmətə əsə ka Piita, kya ənə ka banə ka əɲjitə davə oo'i, "Əndənə maa, əndə nga Yeesu nə ci." ⁷⁰ Amma kə hiwee Piita əsə. Ta'avənə gi'u, wata əɲjitə a ba ka ci: "Weewee, agitii nə hə tanyi, acii əndə Galili nə hə." ⁷¹ Wata Piita a gwanə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əɲki ci: "Mashiimə nyi tə əndətə cuuna ba." ⁷² Pii wata ga'ə gyaagya a wa nga bəra'inə. Fanə nga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, "Ma taabu'u wanə gyaagya nga bəra'inə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." Buurətənaakii ha'ə, wata ga'ə ca wagi ka tuunə.

15

*Kərənə tə Yeesu aakəɲwacii *Pilaatu ɲgwaməna*

(Mat. 27.1-2,11-14; Luka 23.1-5; Yooh. 18.28-38)

¹ Pukəpaanə nga ha, wata madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə da patənə nga *mətərəkina a dza də nə ka da mətərəkina. Təya ɲgərə tə Yeesu, təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu. ² Wata Pilaatu a ləgwa ama Yeesu, əɲki ci, "Hə nə ɲwanəɲwə nga Yahudiinə kwa?" Əɲki Yeesu ka ci, "Hə bagi ha'ə."

³ Madiigərə limanyinə a gwanə ka ra tsaa səfəkii də baaba bwayi wabənyinə lanə ashikii. ⁴ Wata Pilaatu a ənə ka ləgwanə amakii, "Pooshi hə ka jikəvənə kwa? Fawu bəzə wabəətsə ci təya baaba aashiku." ⁵ Amma ma Yeesu, pooshi ci ənyi ka jikənə ka ci ma'ə. Wata ca d'agi ka Pilaatu ka sə nga hurəshishinə.

La ka Yeesu gəɲwanə nga bələnə tə ci

(Mat. 27.15-26; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39-19.16)

⁶ Zhi'wanə nga kumənə nga *Pasəka patə, agi kapaanə nə Pilaatu əndə furəshinə rəɲwə ətə ci əɲjə a moo kaa əɲjə a kapaa tə ci ka tii. ⁷ Ma ka saa'ita, tə'i purətə han'kala nga əndə asəkə furəshina tii da hara əɲja. Ma ləməkii Barabasə. Waatoo, kə shi təya madəe ka nə nga əɲji ka panə asəkə vərənə, təya bəələgi əɲja. ⁸ Wata dabaala a shi, təya kədii acii Pilaatu kaa ca da ka tii sətə sənaavə ci ka danə. ⁹ Pilaatu a ləgwa amatii, əɲki ci, "Ka uudfənə nuunə kaa nya kyapaa koonə tə ɲwanəɲwə nga Yahudiinə kwa?" ¹⁰ Patə kə shii Pilaatu oo'i, ma vii madiigərə limanyinə tə Yeesu ka

† **14:61** 14.61 majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mar. 15.3-5; Uuzənə nga Əntanjə: 15.39. **14:62** 14.62 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. **14:63** 14.63-64 Mat. 26.65. **14:65** 14.65 Isaa. 50.6; 53.5; Luka 7.16. **14:72** 14.72 14.30. **15:2** 15.2 Mat. 27.11. **15:3** 15.3-5 Yooh. 19.9; Mar. 14.61. **15:9** 15.9-12 Mat. 27.11.

ci, acii putə nga sərəha. ¹¹ Amma madiigərə limanyinə a tsəkutə ənji ka banə, wa ca kyapaa ka tii tə Barabasə. ¹² Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa mi dii cuuna moo nya dā də əndənə cuuna 'wa nwanjwə nga Yahudiina?” ¹³ Təya jikəvə ka ci də ngeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” ¹⁴ Əŋki Pilaatu, “Mi nə bwaya uushi dii ci kwa?” Wata təya tsakə ngəree ka uuratii də ngeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” ¹⁵ Makə dii ci nga'ə ka Pilaatu nə uudagi səkə nga ənja, wata ca kapaa ka tii tə Barabasə, ca kavə ənji ka fəslənə tə Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa ənjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Ha'unə nga soojiinə də Yeesu
(*Mat. 27.27-31; Yooh. 19.2-3*)

¹⁶ Wata soojiinə a ngərə tə Yeesu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi nga ngwaməna, təya 'waanə tə hara soojiinə patə, ¹⁷ təya ngərə madizə gwada, təya əgəvə ka ci aashikii makə nga nwanjwa. Təya ngərə dəha, təya fuudə makə madijəna, təya ngavə ka ci aanəkii. ¹⁸ Təya gwanjə ka nəhəpaanə tə ci, əŋki tii, “Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, nwanjwə nga Yahudiinə!” ¹⁹ Təya dəgə tə ci anəkii də zala, təya tiifə giirənə aashikii, təya gərə'waanə akəŋwaciikii makə ka hanjətənə tə ci. ²⁰ Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, təya ngərəgi madizə gwadata, təya ngavə ka ci naakii kəjeerənə, təya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa
(*Mat. 27.32-44; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27*)

²¹ Ma təya palə a rəgwa, wata təya gujugərə da əndə'i əndə dii ləməkii Simoonə, əndə Sirina, dii i Aləkəsəndərə da Rufusə, ca ənya də bilə. Gujugərənatii, wata soojiinə a ngərəvə ka ci ənfwə nga gwa'avə tə Yeesu aashikii. ²² Təya kərə tə Yeesu ka hatə ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana, “Kəŋwə na.” ²³ Təya vii ka ci ma'i inabi gwazə da manjərəkiki kuzəka. Amma ca kaaree. ²⁴ Wata təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Təya təkəpaa kəjeerənaakii ahadatii də kwaanə, kaa təya tagi ətə ci əndə a upaa. ²⁵ Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Yeesu aashi ənfwa, tibisə əlinjə deerənə. ²⁶ Təya naahəvə tə sətə dii bəli ənji tə ci, waatoo: 'Nwanjwə nga Yahudiinə', təya tsa'avə danəkii. ²⁷ Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atanjala Yeesu, rəŋwə da ciizəmakii, rəŋwə da madzənəkii. [²⁸ Ma ətsa, ma sətə nyaahə ənji asekə malaaba ləkələkatə oo'i, kə ləbətəgi ənji də ci da ma'waslyakə ənja, kə dii ka tantanyinə.]

²⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii, təya ba, “Yawaa, hə ətsə bii ka uulaginə nə hə *yi nga Əntənfə, ha ənə ka ghənətənə agi baanə makkə, ³⁰ jimagərə ashi ənfutsa, ha luupaa naaku na.” ³¹ Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə də ci ahadatii, əŋki tii, “Kə mbee ci ka luupaa hara ənja, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. ³² Əntaa kə bii ci, ci nə Aləmasiihu, nwanjwə nga *Isərayiila? Wa ca jimagərə gadəvə ashi ənfutsa, kaama nee, ama vii ka ci goonja.” Ənjitə gwa'avə ənji atanjalakii maa, kə dzaanii tii tə ci əsə.

Əntənə nga Yeesu
(*Mat. 27.45-56; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30*)

³³ Ma ətsə uusera ahada na, kə dii təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə, dənjə ka tibisə makkə nga kədəwanə. ³⁴ Ma ətsə tibisə makkə, wata Yeesu a ngərəe ka uurakii, ca ka vurənə, əŋki ci, “Eelooyi, Eelooyi, lyama sabakətani?” makə bana,

15:11 15.11-14 Slənə 3.13-14. **15:15** 15.15-20 10.34. **15:17** 15.17 Luka 23.11. **15:18** 15.18 Mat. 27.11.
15:19 15.19 14.65. **15:21** 15.21 Rooma 16.13. **15:24** 15.24 Jab. 22.19. **15:26** 15.26 Mat. 27.11. **15:27**
15.27 Isaa. 53.12. **15:29** 15.29-32 Jab. 22.8; 109.25. **15:29** 15.29 14.58. **15:32** 15.32 Mat. 27.11. **15:33**
15.33 Am. 8.9.

“Ya'ə Əntaŋfwaakya, 'ya'ə Əntaŋfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?” ³⁵ Wata hara ənjitə kəŋə kəŋə davə ca fa tə ci, əŋki tii, “Waatsə ka 'wanə tə *Iliya.” ³⁶ Əndə'i əndə agitii a huyipaa, ca ŋgərə soosa, ca shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada. Wata ca vii aa dəgyə aama Yeesu kaa ca shibə, əŋki ci, “Gəraamə, kaama nee maɗa ka shinə nə Iliya ka jimagərənə də ci ashi ənfutsa.” ³⁷ Amma də ŋgeerənə kii Yeesu vurənə, ca əntəgi.

³⁸ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə yi ŋga Əntaŋfə. Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə.

³⁹ Ma gawə ŋga soojiinə, kəŋə nə ci ka tsaamənə tə Yeesu. Makə nee ci ka əntənaakii, wata əŋki ci, “Tantanyinə, ma əndətsa, uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci.”

⁴⁰ Tə'i hara makinə davə ca tsaama dzadə. Ahadatii nə i Mariyaama Magədalina, da Saloomi, ba'a Mariyaama məci i Yakubu uundzəkii tii da Yoosi. ⁴¹ Tii nja nə'u tə ci, təya tsakə tə ci saa'itə nji ci də Galili. Tə'i hara makinə lanə ca tsaamə əsə, ətə shi atsakii aa Urusaliima.

Ngəɗənə tə Yeesu

(Mat. 27.57-61; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

⁴² Danə ŋga kədəwanə, makə dīi ci, ma pukətə hakii, *uusəra ŋga əpisəka, ⁴³ wata Yusufu əndə Aramatiya a shi. Ma ca, gawə nə ci ahada *mətərəkinə. Bislyə nə ci agi gəra saa'itə nə Əntaŋfə a ɗa ŋwanjuunaakii əsə. Makə shi ci, ca satə uudəfa, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə ŋga Yeesu. ⁴⁴ Fanə ŋga Pilaatu ha'ə, kə dīi ka ci ka sə ŋga hurəshishinə nə fanə oo'i, kə uugi Yeesu əntəginə. Wata ca sləkee ka ənjə a 'wa tə gawə ŋga soojiinə, kaa ca ləgwa amakii maɗa ha'ə tanyi. ⁴⁵ Makə paaratəgi ci ha'ə ama gawə ŋga soojiinə oo'i, kə uugi ci əntəginə, wata ca vii rəgwa ka Yusufu. ⁴⁶ Yusufu a dzə ka ira marəma, ca dzə ka ŋgiragərə wə ŋga Yeesu, ca hadətə asəkə marəməta, ca dzə ka baneenə ka ci asəkə gu'u ətə tələpaa ənji ashi pasla, ca dəlavə faara aama gu'ukii. ⁴⁷ Ma Mariyaama Magədalina tii da Mariyaama məci Yoosi, kə nee tii ka hatə banee ənji ka Yeesu asəkə gu'ukii.

16

Madətənə ŋga Yeesu agi maməətə ənja

(Mat. 28.1-8; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10)

¹ Dzəginə ŋga *uusəra ŋga əpisəka, wata i Mariyaama Magədalina da Mariyaama məci Yakubu ba'ə Saloomi a dzə ka iracii maaratə ca zənə ŋunyikii, kaa təya dzə ka bəzəpaa də wə ŋga Yeesu. ² Ma ətsə pədeerənə tsədakə uusəra alatə, təya maɗə, təya palə aama gu'uta. Təya mbu'u uusəra kə lə'ya. ³ Ma təya dzə a rəgwa, təya dzə də banə ahadatii, “Wu na dalagi kaamə faara ama gu'u kwa?” ⁴ Ma faarakii, maɗuunəkii dərəva. Ma təya tsaamə, wata ma təya nee, kə dzəgi faaratə ama gu'wa. ⁵ Dəməgərənətii aasəkə gu'ukii, wata təya lapaa əndə'i uundzə dagwa dasə da ciizəma da i mambwadada kəjeerənə ashikii. Neenatii ka ci, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. ⁶ Əŋki ci ka tii, “Ga ca ɗa koonə ka sə ŋga hurəshishinə. Kə shii nyi, tə Yeesu əndə Nazratu cuuna alə ətə gwa'avə ənji aashi ənfwə. Ma ca, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Paa ci ma'ə ganə. Wiitə hatsə shi ənjə a banee ka ci davə.

⁷ Amma ma ɗanuunə, dəmə ka banə ka lyawarənaakii da ka Piita oo'i, waatə ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə ŋga Galili. Davə nuunə nee ka ci, makə sətə shi ca bii koonə.” ⁸ Fanatii ha'ə, wata təya gimagi də shiraŋa asəkə gu'ukii. Shishinətii a dzə də udzənə acii ŋgwalənə ka shaŋə. Pooshi tii bii taa ka wu.

Jigaginə nga Yeesu ka Mariyaama
(*Mat. 28.9-10; Yooh. 20.11-18*)

[⁹ Ma daba'ə madənə nga Yeesu agi maməətə ənja, ətsə tsədfakə uusərə alatə, kə jigagi ci də nəkii ka Mariyaama Magədalina, waatoo miitə shi ca lyaakagi ginaajinyinə mədfəfə ashitə. ¹⁰ Neenətə ka ci, wata kya dzə ka banə ka ənjitə nja nə'u tə ci. Ma saa'ikii, kə lapaa ki tə tii ka ngəərə ma, təya dzə də tuunə. ¹¹ Amma makə fii tii oo'i, kə nee ki ka ci da i əpinə amakii, paa tii luuvə shanə.]

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii bəra'i
(*Luka 24.13-35*)

¹² Ma daba'ə ətsə əsə, tə'i hara lyawarənaakii bəra'i, ca palə ka əndə'i uundzə vəranə. Wata ca jigagi ka tii, amma də əndə'i kəjwaciinə pamə da ətə sənaavə tii ka neenə ka ci. ¹³ Wata təya ənə ka banə ka hara ənjatii, amma pooshi tii luuvə ka tii shanə.]

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntanə
(*Mat. 28.16-20; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8*)

¹⁴ Ma daba'əkii, ca jigagi də nəkii ka lyawarənaakii pu'u aməntanə, tii agi zəma. Ca waza ka tii putə nga ghatə vii goonjatii da ndalənə nga moodəfətii. Acii pooshi tii luuvə wabənə nga ənjitə 'watəgi neenə ka ci saa'itə ma'i ci. ¹⁵ Wata ca ba ka tii, əŋki ci, "Dəmə aasəkə *duuniya taa dama patə, una waaza Njunyi Habara ka patənə nga ənji shiŋkinə. ¹⁶ Ma əndətə na vii goonja, ca luu yibə bapətisəma, ka upaanə nə ci luupaanə. Amma ma əndətə pooshi vii goonja, ka kəsənə nə gəjwanə tə ci. ¹⁷ Ma ənjitə na vii goonja, ka upaanə nə tii baawəfa nga dfa sə nga hurəshishinə. Waatoo, ka lyaakaginə nə tii ginaajinyinə də ləməki, ka wabənə nə tii də uuranyinə kama kama. * ¹⁸ Ka kəsənə nə tii rəhunə, ka saanənə nə tii nguma agi uushi, amma patə da ha'ə pooshi ka dfanə tə tii. Ka kavənə nə tii ciinətii aashi ənji bwanea, təya upaa mbədfənə əsə." †

Ndərənə nga Yeesu aadəgyə
(*Luka 24.50-53; Slənə 1.9-11*)

¹⁹ Ma daba'ə wabənə nga Yeesu Slandana ha'ə ka lyawarənaakii, wata ca ndərəgi aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ciizəma əntanəfə. ²⁰ Ma lyawarənaakii əsə, təya paalə taa dama patə ka waazanə. Slandanə a dzə də slənənə da tii, ca dfa sə nga hurəshishinə daciitii, ka baariinə ka ənji oo'i, tantanyinə nə waazanatii.]

16:15 16.15-16 Mat. 28.19. **16:16** 16.16 Slənə 2.38. * **16:17** 16.17 Slənə 8.7; 16.18; wabənə də uuranyinə kama kama: Slənə 2.4; 10.46; 19.6; 1 Koor. 14. † **16:18** 16.18 rəhunə: Luka 10.19; Slənə 28.3-6; upaa mbədfənə: Slənə 4.30; 5.16; 8.7; Yak. 5.14-15. **16:19** 16.19 Mat. 22.44.

Nunyi Habara dacia Luka

¹ Wiinē wabēnē cii kya naahē ka hē dīi Tawēfilasē maduunēkii. Ənji lanē dīi gazhi'waanē n̄ga naahē uushi'iitē d̄aadīi ahadeenē. ² Kē nyaahē tii makē sētē fii inē a ma ənjitē nee dē ginətii təkəŋwanē, ətə ndzaanē ka ənji waaza wabēnē n̄ga Əntan̄fē. ³ Ma nyi əsə, kē caamē nyi dē han̄kala agyanē sētē d̄aadīi daga n̄ukə. Acii ha'ə kē nee nyi, mada naahētē nyi ka hē sētē d̄aadīi kada'ə kada'ə, ka d̄anē n̄ga'ə. ⁴ Ma dīi nyi ha'a, kaa ha shii oo'i, ma sētē jigunyi ənji ka ha, goon̄ga tanyi.

Banē n̄ga malaa'ika poonē tē Yoohana əndē d̄a bapētisəma

⁵ Ma agi zamanatē dīi *Hirudusē n̄wan̄juunē agyanē hanyinē n̄ga Yahudiya, tē'i əndē'i *limanē dīi lēməkii Zakariya. Ma ca, agi kurəgē n̄ga limanyinē n̄ga Abiya n̄ga n̄ukə nē ci. Ilizabeetē nē lēmē n̄ga minaakii. Ma kya, agi slikərənē n̄ga *Haruna, maduunē limanē, shigi ki. * ⁶ Ma tii da minaakii, ənji goon̄ga nē tii akəŋwacii Əntan̄fē kyakya'ə. Agi nē'utənē nē tii sētē bii Slandanē patē dē rəgwakii. ⁷ Amma pooshi tii upaa uuzənē, acii ma minaakii Ilizabeetē, əntaa mitē poo nē ki. Tii kyakya'ə əsə, kē uugi tii sasarənē.

⁸ Ma ka əndē'i uusəra, makē zhi'wa saa'i n̄ga slənē n̄ga kurəgətē dīi Zakariya agikii, kē gi Zakariya ka d̄a slənē asəkē *yi n̄ga Əntan̄fē makē sētē izee limanyinē ka d̄anē. ⁹ Ma sētē ci limanyinē a d̄a, ka kuratənē nē tii ahadatii taa wu nē dzənē ka d̄əzə urədyā a kumu ga Əntan̄fē. Ma saa'ikii, tē Zakariya kuryagi tii. ¹⁰ Ma ca d̄əzə urədyā a kumu, ma ənjitē agyē patənətii, tēya d̄a dē'wa. ¹¹ Ma ci ma'ə agi d̄əzə urədyā, wata kē jigagi malaa'ika n̄ga Əntan̄fē ka ci. Ca kəŋaanē da ciizəma hatē ci limanyinē a d̄əzə urədyā.

¹² Makē nee Zakariya ka ci, wata kē kəsəgi n̄gwalənē tē ci, mashiimē ci sē n̄ga d̄anē. ¹³ Wata əŋki malaa'ika ka ci, "Zakariya ga ha n̄gwalə, acii kē fii Əntan̄fē dē'waaku. Ma minaaku Ilizabeetē, ka poonē nē ki ka hē uundzē n̄gura, kadē nii kwa d̄əkə ka ci lēmē Yoohana. ¹⁴ Kadē d̄anē nē hē man̄ushinē da moodasəka putaakii. Kadē na ndzaanē ka sē n̄ga man̄ushinē ka ənji patē əsə. ¹⁵ Acii kadē nii kəya ndzaanē ka gawē əndē akəŋwacii Əntan̄fē. Paa ci na sa ma'i inaba, taa əndē'i sē n̄ga sanē ətə ca ka əndē agyanē, paa ci na sa. Kadē ndzaanē nē Malaaba Ma'yanē da ci daga asəkē mēci əsə. ¹⁶ Kadē ənyatəginē nē ci dē ənji bəzəkii agi ənji *Isərayiila kaa tēya nē'u tē Əntan̄fē Slandana. ¹⁷ Kadē nii kəya upaa n̄geerənē n̄ga Ma'yaatē slənyi ashī anabi *Iliya. Kadē nii kəya takəŋwanē ka Slandana, ca hadatəgi dē man̄jeevənē da dəsənətii, ca ənyatəgi aa rəgwa dē ənjitē naanagi ka nē'unē tē Əntan̄fē, kaa tēya ndzaanē da han̄kala, tēya nē'u tē Əntan̄fē. Kadē nii kəya tasəkātē tē ənji kaa tēya gəra shinē n̄ga Slandana."

¹⁸ Wata əŋki Zakariya ka malaa'ikata, "Dē mi sanē shiinēki oo'i, goon̄ga nē sətse bii hē ka nya? Acii ma nya, kē uugi nyi iirənē; minaaki əsa, kē paləgi fəzē n̄ga pawatē." ¹⁹ Əŋki malaa'ikatē ka ci, "Nyi nē Jibərila, akəŋwacii Əntan̄fē nē nyi ka d̄a slənā. Ci sləkēe ka nyi kaa nya wabē ka hē, nya ba ka hē n̄unyi habaratsa. ²⁰ Amma maluuvəmē hē oo'i, goon̄ga nē sənē bii nyi ka hē. Amma shiivē oo'i, mada kē mbu'ya uuserakii, kadē na d̄a ha'ə. Aciikii ka d̄aginē nē hē ka masē gana; pa ha mbee ka wabēnē madaamē səndē bii nyi ka hē kē dīi."

1:3 1.3 Slənē 1.1. * **1:5** 1.5 Abiya: 1 Haba. 24.7-19. **1:9** 1.9 Shig. 30.7-8. **1:13** 1.13 1.60,63. **1:15** 1.15 Baan. 6.3; M.Gəŋw. 13.4-5; Luka 7.33. **1:17** 1.17 Mal. 3.1,23-24; Mat. 17.10-13; Mar. 9.13; Yooh. 1.21. **1:18** 1.18 'Wat. 17.17; 18.11. **1:19** 1.19 Dan. 8.16.

²¹ Ma saa'itè i malaa'ika da Zakariya a wabè ha'a, gèranè nè ènji tɛ ci agyè. Ka ha'è kè d'ii ka tii ka sè nga hurèshishinè nè tækurèné nga Zakariya a kumu ga èntanfè.

²² Makè gimagi Zakariya, mambeemè ci ka wabèné da ènji ma'è. Davè shii tii oo'i, t'è'i uushi nga hurèshishinè n'ee ci a kumu ga èntanfè. Dè ciinè wabi ci ka tii.

²³ Makè uugi saa'i nga slènè nga Zakariya asèkè yi nga èntanfè, ca palè saakii aasii. ²⁴ Ma daba'è ètsè ha'è, wata kè d'asèkii minaakii Ilizabeetè. Kè d'ii ki lègidè tufè asii ka hakii, manjimè ta dzè ka ha, ènki ki: ²⁵ "Wiinè sèndè d'ii èntanfè ka putaaki: kè n'ee ci ka tégunuunaaki; kè luupaa ci t'è nyi, pooshi ma'è ayinè agiki."

Banè nga malaa'ika poonè t'è Yeesu

²⁶ Makè d'ii Ilizabeetè lègidè kuwa dè d'asèka, wata èntanfè a èné ka slèkeenè ka malaa'ikatè d'ii lèmekii Jibèrila aasèkè vèranè nga Nazaratu, anè hanyinè nga Galili. ²⁷ Ma slèkee èntanfè ka ci, aabii èndè'i kadèma ètè d'ii lèmètè Mariyaama. Ma kya, madanè nga èndè'i èndè nè ki ètè d'ii lèmekii Yusufu. Agi slikerèné nga nwanwè *Dawuda shigi ci. ²⁸ Shinè nga malaa'ika aabii Mariyaama, wata ènki ci ka ki, "Dawè manushinè. Aci kè d'ii èntanfè ka h'è pwapoonè. Kèdèhé nè Slandanè da h'è." ²⁹ Makè fii Mariyaama wabèné nga malaa'ikatè ha'è, wata kè kèdèpaa t'è ki. Kya gwanè ka buurèné oo'i, uushi mi sanè bii wabèètsa? ³⁰ Wata ènki malaa'ikatè ka ki, "Mariyaama, ga ha ngwalè. Aci kè d'ii èntanfè ka h'è pwapoonè. ³¹ Fatè nga'è: ka d'asèkanè nè h'è, ka poonè nè h'è uundzè ngura, ha d'èkè ka ci lèmé Yeesu. ³² Ka ndzaanè nè ci ka gawè èndè d'èrèva. Ka 'wanè nè ènji t'è ci *Uuzènè nga èntanfè, èndè mèghèrèvènè ka shanè. Ka viinè nè èntanfè ka ci nwanjuunè makè sètè vii ci ka *Dawuda dzèdzèci. ³³ Aciikii ka d'anè nè ci nwanjuunè agyanè ènji Isèrayiila ka ca'è ndènwè ndènwè. Pooshi nwanjuunaakii ka uudènè shanè."

³⁴ Ènki Mariyaama ka malaa'ika, "Iitè d'anè sèkii ha'è, acii ma nya, ma'è nyi kadèma." ³⁵ Ènki malaa'ika ka ki, "Ka shinè nè Malaaba Ma'yanè aagyanèku, ka zadètènè nè èntanfè èndè baawèda t'è h'è, ci èndè mèghèrèvènè ka shanè. Aciikii ma uuzètè nii kwa pawa, malaabakii nè ci; ka 'wanè nè ènji t'è ci: Uuzènè nga èntanfè. ³⁶ Ma Ilizabeetè duurè goonè, taa ngahi kè uugi ki iirènè, kè bii ènji masaawa nè ki èsè, amma kuwanè nga lègidatè èna dè d'asèka. Ka poonè nè ki uundzè ngura. ³⁷ Aci pooshi sètè palee ka ngeerèné nga èntanfè."

³⁸ Ènki Mariyaama, "Ma nya, nga èntanfè nè nyi da nèki. Wa èntanfè a d'a ka nyi makè sèndè bii h'è." Wata malaa'ikatè a unee ka ki, ca palè saakii.

Dzènè nga Mariyaama aa ha Ilizabeetè

³⁹ Ma daba'èkii, kè ma'i Mariyaama, kya palè pii pii aasèkè èndè'i vèranè agi ginjunyinè, anè hanyinè nga Yahudiya. ⁴⁰ Mbu'unatè aa d'èwè, kya d'èmègèrè aasii aa ha Zakariya, kya nèhèpaa t'è Ilizabeetè. ⁴¹ Makè fii Ilizabeetè nèhèpaanè nga Mariyaama t'è ki, wata gugudènè nè uuzènè asèkètè. D'èmègèrèné nè Malaaba Ma'yanè aasèkè èdzèmètè. ⁴² Wata kya ngèrèe ka uuratè, ènki ki, "Kè d'ii èntanfè ka h'è barèkaanè palee ka harii makinè patè. T'è'i barèkaanè ashi uuzètèsii nii kwa poo èsè." ⁴³ Kya tsakè, ènki ki, "Wu sanè nè nyi bahè mèci Slandanèki a shi aabiikya? ⁴⁴ Aci kè n'ee h'è, makè fii nyi nèhèpaanaaku t'è nyi, wata gugudènè nè uuzènè asèkèki, gugudènè nga mood'asèka. ⁴⁵ Ma ha, t'è'i barèkaanè ashiku, acii ma sètè bii Slandanaamè ka h'è ka d'anè, kè luuvè h'è."

Wanyanè nga Mariyaama

⁴⁶ Wata ènki Mariyaama:

1:25 1.25 'Wat. 30.23. **1:27** 1.27 Mat. 1.16. **1:31** 1.31 Isaa. 7.14; Mat. 1.21; Luka 2.21; Slènè 4.12. **1:32** 1.32 Isaa. 9.6; 2 Sam. 7.16; Mat. 20.30-31. **1:33** 1.33 Dan. 7.14. **1:35** 1.35 Mat. 1.18; Luka 4.18. **1:37** 1.37 'Wat. 18.14; Mat. 19.26; Mar. 10.27; Luka 18.27. **1:46** 1.46-55 1 Sam. 2.1-10.

“Wanyinē ca dēla dē Slandana,

⁴⁷ Kē dīi nyi maṅushinē dē Əntaṅfē Maluwaaki.

⁴⁸ Aciī kē tsaamēgi ci aagiki, nyi talaka, mavaakii.

Weewee daga ənshinē ka banē nē ənji patē ka jiji ka jiji oo'i, əndē barəkaanē nē nyi.

⁴⁹ Aciī kē dīi Əntaṅfē ka nyi maḍuunē uushi,

ci Əndē baawēḍa, Malaaba Ənda.

⁵⁰ Agi ḍanē nē ci ṅga'əənē ka jiji ka jiji ka ənjitē ca ṅgwālē tē ci.

⁵¹ Kē dīi ci maṅgwaarē slēna,

kē taakee ci ka ənjitē ca ḍuunētē natii nē rəṅwē rəṅwē.

⁵² Kē jimagərə ci dē meeminē anē dēgələ ṅga ṅwanjuunatii, ca vigi madzəgamē ha ṅga ndzaanē ka talakiinē.

⁵³ Ənji maḍəfəna, kē əburətəgi ci dē tii dē ṅunyi uushi'inē. Ma ənji gəna, kē laakəənē ci tē tii dē maḍəfənē.

⁵⁴⁻⁵⁵ Kē shi ci ka tsakənē tē ənji Isərayiila, ənji slēnaakii, aciī mazaanəmē ka ci nē sətē shi ca bii ka dzədzəshi'inaamē oo'i, ka ḍanē nē ci ṅga'əənē ka Ibərahiima da i ka jijinaakii ka ca'ə ndəṅwē ndəṅwē.”

⁵⁶ Kē dīi Mariyaama bahē ləgidə makkē ga Ilizabeetē. Ma daba'əkii, kya maḍə, kya palē satē aasii.

Poonē tē Yoohana, əndē ḍa bapətisəma

⁵⁷ Makē mbu'i saa'i ṅga poonē ṅga Ilizabeetē, wata kya poo uundzē ṅgura. ⁵⁸ Fanē ṅga guvayinyinē da duurənyinatē oo'i, kē dīi Əntaṅfē ka ki ṅga'əənaakii, wata tēya ḍa moodəfəkē ka hakii da ki.

⁵⁹ Makē dīi uuzənē luuma rəṅwē, ənjē a shi ka *ryaminiyagi tē ci. Kē mwayi tii ḍəkē ka ci ləmē Zakariya, makē ṅga dīi. ⁶⁰ Əṅki mēci, “Aa'a, wa ənjē a ḍəkē ka ci ləmē: Yoohana.” ⁶¹ Əṅki hara ənji ka ki, “Amma pooshi əndē agi duurənyinē goonē ətē dīi ləməkii ha'ə.” ⁶² Makē nee ənji ha'ə, wata ənjē a ləgwa ka dīi dē ciinē kaa tēya shii taa iitē ciī kəya moo ḍəkē ləmē ka uuzənaakii. ⁶³ Wata Zakariya a ləgwa sē ṅga naahənē anəkii, ca naahətē, “Yoohana nē ləməkii.” Neenē ṅga ənji ha'ə, kē kəṅee ka tii patē ka shaṅə.

⁶⁴ Ma Zakariya a uudəpaa naahəginē ha'ə, wata ca ənəgərə ka wabənē makē ṅga ṅukē. Ca ndzaṅə ḍələnē dē Əntaṅfē. ⁶⁵ Amma, ma ətsē ha'ə, kē ṅgwalee ka guvayinaakii patē. Ka ha'ə kē ḍəlagi haalakii asəkē patənē ṅga vəranyiitē agi giṅunyinē agyanē hanyinē ṅga Yahudiya. ⁶⁶ Ma ənjitē fii sətē ḍaadii patē, wata tēya ndzaṅə buurənē agyanəkii. Əṅki tii, “Ya uuzəətsa, iitē nii kəya ndzaana?” Ma bii tii ha'ə, aciī kē nee tii, ma uuzəətsə kamē, weewee kē ndzaa Əntaṅfē Slandanē da ci.

Dələnē ṅga Zakariya dē slənē ṅga Əntaṅfē

⁶⁷ Ma Zakariya dīi Yoohana, kē dəməgərə Malaaba Ma'yanē aasəkē moodəfəkii. Wata ca ḍa anabaakwaanē, əṅki ci:

⁶⁸ “Wa ənjē a ḍuunētē tē Slandana, Əntaṅfē ṅga ənji Isərayiila, aciī kē shi ci ka tsakənē tē ənjaakii,

kē luupaa ci tē tii.

⁶⁹ Kē kəṅee ci kaamē ka Maluu əndē baawēḍa agi slikərənē ṅga Dawuda, lawaraakii.

⁷⁰ Ci nē sətē shi Əntaṅfē a bii da ma malaaba anabiinaakii daga ṅukē, oo'i:

⁷¹ Ka luupaanē nē ci taamē aciī ənji mbiinē gaamē i aciī ənjitē ca usha taamē patē.

1:50 1.50 Jab. 103.13,17. **1:51** 1.51 Dzək. 5.15; 26.8. **1:52** 1.52 Jab. 75.8; Mat. 23.12; Yak. 4.6,10. **1:53** 1.53 Jab. 107.9; 34.11. **1:54-55** 1.54-55 Mika 7.20; Jab. 98.3; 'Wat. 17.7; 22.17. **1:59** 1.59 'Wat. 17.12-13. **1:60** 1.60-63 1.13. **1:68** 1.68 Jab. 41.14; 72.18; 111.9; Luka 4.18-21; 7.16; 19.44. **1:69** 1.69 Jab. 132.17; Mat. 20.30-31. **1:70** 1.70 Rooma 1.2; Isaa. 9.1-6; Mika 5.1-3. **1:71** 1.71 Jab. 106.10.

- 72 Ha'e d'ii Əntaŋfə ɲga'əənaakii ka dzədzəshi'inaamə,
 kə buurətə ci malaaba aləkawalətə anyi ci da tii,
 73 waatoo jidətə ji'i ci ka Ibərahiima dzədzəshi'inaamə oo'i,
 74 Kadə nii kəya luupaa taamə acii ənji mbiinə gaamə, kaama mbee ka slənənə ka
 ci yadə ɲgwalənə,
 75 ama ndzaanə malaabakii, ənji gooŋga akəŋwaciikii, ha'ə muudinə ɲga baanə
 gaamə patə.
- 76 Ma hə əsə, uuzənaakya, kadə nə ənjə a 'wa tə hə anabi ɲga Əntaŋfə Əndə
 məghərəvənə ka shaŋə. Acii kadə nii kwa takəŋwanə ka Slandanə kaa ha
 hadatəgi ka ci də rəgwa.
 77 Waatoo ka baariinə nə hə ka ənjaakii oo'i, agi luupaanə nə Əntaŋfə tə tii də tifyagi
 ka tii 'waslyakəənatii.
 78 Ma Əntaŋfə gaamə, laŋə nə ci ka nəhə təgunuunə gaamə dərəva, agi d'a kaamə
 ɲga'əənə nə ci.
 Ka kavənə nə ci kaa bərətə na luupaa taamə a lə'ya.
 79 Ma bərətəsa, kaa ca bərə ka ənjitə agi ɲgərə'wə ca ɲgwalə acii wa; ca kərə taamə
 ka rəgwa jamənə.”
 80 Ma Yoohana, gərənə nə ci, dzənə nə haŋkalaakii də tsakənə. Ca ndzaanə ahada
 bilinə, ha'ə mbu'i uusəra ɲga jigaginaakii ka ənji *Isərayiila.

2

Poonə tə Yeesu (Mat. 1.18-25)

- 1 Ma agi zamanatə pwayi ənji tə Yoohana, tə'i maɟuunə ɲwanjwə ɲga ha də Rooma
 ətə d'ii ləməkii Agusətusə. Kə bii ci oo'i, a naahətə ənji ləmə ɲga ənji patə agyanə
 hanyinaakii. 2 Ci nə təkəŋwatə naahənə, ətə d'ii agi ɲwanjuunə ɲga Kiriniyusə,
 ɲgwaməna ɲga hanyinə ɲga Siriya. 3 Acii kii patənə ɲga ənja, kə ma'i tii, kə pyalə
 tii aa vərə aa hatii, kaa ənjə a dzə ka naahəvə ləmətii.
 4 Wata Yusufu a madə də Nazaratu anə hanyinə ɲga Galili, ca palə aa Bayitilaama
 anə hanyinə ɲga Yahudiya, hatə pwayi ənji tə ɲwanjwə *Dawuda. Acii, ma ca, agi
 slikərənə ɲga Dawuda shigi ci. 5 Kə gi tii ka naahə ləmətii da minaakii Mariyaama.
 Ma saa'ikii, ki də d'asəka.
 6-7 Ma tii ma'ə də Bayitilaama, wata kə mbu'ya uusəra ɲga poonə ɲga Mariyaama.
 Ma'upaamə tii ha ɲga ndzaanə a kuvə mu'uminə. Acii kii kə gi tii aasəkə kuvətə
 ɲji dabanyinə a ndzaanə davə. Wata Mariyaama a poo uundzə ɲgura, təkəŋwatə
 pawatə. Kya ləkutətə tə ci də kadəmbula, kya banee ka ci asəkə sətə ci dabanyinə a
 zəmə asəkəkii.

Jigaginə ɲga malaa'ika ka magəriinə

- 8 Ma davə agyanə hanyinəkii, tə'i magəriinə də bilə ca nəhə dabanyinatii davədfə.
 9 Wata ma təya nee, wiitə malaa'ika ɲga Əntaŋfə Slandanə kə jigagi ka tii, d'uunuunə
 ɲga Əntaŋfə a ləkutətə tə tii. Bərənə nə ha agyanətii makə doosərə. Wata dzabala
 a dzagi tə tii. 10 Əŋki malaa'ika ka tii, “Goona ɲgwalə. Acii ma shinaaki, ka ba koonə
 ɲnunyi habara ətə na d'a maŋushinə ka patənə ɲga ənja. 11 Waatoo, ma ənshine
 davədfə, kə pwayi ənji koonə Maluwa, asəkə vəranə ɲga Dawuda; ci nə *Aləmasiihu

1:72 1.72 Jab. 106.45; 105.8-9; Leew. 26.42. 1:73 1.73 'Wat. 22.16-18. 1:74 1.74-75 Tit. 2.12,14. 1:76 1.76
 Mal. 3.1; Mat. 11.10; Mar. 1.2; Luka 7.27. 1:77 1.77 Irim. 31.34. 1:78 1.78 Shig. 34.6; Isaa. 60.1-2; Mal. 3.20.
 1:79 1.79 Isaa. 9.1,5; 42.6-7; Mat. 4.16. 2:4 2.4-7 Mat. 2.1; Yooh. 7.42.

Slandana. ¹² Wiinē sətə na ɓaarii koonə tə ci: ka lanə nuunə idənə uuzənə maləkutəkii də kadəmbula, pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii.”

¹³ Pii wata wiitə dabaala nga malaa'ikanyinə, təya ləbəgərə da malaa'ikata, təya dəla də Əntaŋfə, əŋki tii:

¹⁴ “Nga Əntaŋfə nə ɗuunuunə dagyə; ka ənjitə uu'i ci agi duuniya də jamənə.”

Dzənə nga magəriinə aa Bayitilaama

¹⁵ Wata malaa'ikanyiitə a unee ka magəriitə, təya ənə satii aadəgyə, wata əŋki magəriinə ahadatii, “Ma ɗanaama, dzaamə aa Bayitilaama əndzə'i əndzə'i kaama dzə ka neenə də ginaamə ka səndə sləkee Əntaŋfə ka malaa'ikaakii ka banə kaamə.”

¹⁶ Wata təya maɗə, təya palə aa Bayitilaama pii pii. Mbu'unatii, təya lapaa tə i Mariyaama da Yusufu; wiinə idənə uuzənə əsə pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii. ¹⁷ Makə nee tii ka idənə uuzənə, təya ndzaŋə baaba sətə bii malaa'ikatə ka tii agyanə uuzətə. ¹⁸ Kə ɗii ka əŋji patə ka sə nga hurəshishinə nə sətə ndzaa magəriitə ka baabanə. ¹⁹ Amma, ma Mariyaama, kə kəsəpaa ki wabəətsə patə agi haŋkalatə, kya kaala hiimatə agyanəkii. ²⁰ Ma daba'əkii, magəriitə a ənə satii. Təya dzə də ɗuunətənə tə Əntaŋfə, təya dəla də ci. Aci ma sətə fii tii da sətə nee tii də ginətii pata, weewee makə sətə bii malaa'ikatə ka tii lapaa tii.

²¹ Makə ɗii luuma rəŋwə, kə mbu'ya uusəra nga *ryaminiyagi uuzənə. Wata ənjə a ryaminiyagi tə ci, ənjə a ɗəkə ka ci ləmə Yeesu, makə sətə shi malaa'ikatə a bii ka məci, ki ma'ə maɗasəkamə.

*Kərənə tə Yeesu aasəkə *yi nga Əntaŋfə*

²² Yoo, kə mbu'i uusəra nga ɗa sətə bii bariya nga Muusa kaa ŋugiginə a ɗa kaa təya ənə ka ndzaanə malaabakii. Wata təya ŋgərə uuzənə, təya kərə tə ci aasəkə vərənə nga Urusaliima ka kapaanə tə ci akəŋwacii Əntaŋfə Slandanə kaa ca ndzaanə ka naakii. ²³ Aci tə'i manaahəkii asəkə bariya nga Slandanə, oo'i, “Taa ŋgutə təkəŋwatə pawa, maɗa uundzə ŋgura, wa ənjə a kapaa akəŋwacii Əntaŋfə kaa ca ndzaanə ka naakii.” ²⁴ Ma gi tii əsa, i ka vii sə nga ɗa də sataka, makə sətə bii bariya nga Əntaŋfə, waatoo kurəkutiinə bəra'i taa uuji bilyamasariinə bəra'i.

²⁵ Tə'i əndə'i əndə də Urusaliima ɗii ləməkii Simiyoonə. Əndə goŋga nə ci. Agi ŋgwalənə nə ci tə Əntaŋfə. Ma ca, agi gərə shinə nga əndə luupaanə tə əŋji *Isərayiila nə ci bislya. Kə ndzaa Malaaba Ma'yanə da ci əsə. ²⁶ Kə bii Malaaba Ma'yanə ka ci, “Paa ha əntə maɗaamə hə kə nee ka Aləmasiihu, waatoo *Matadəkii nga Əntaŋfə.”

²⁷ Ma ka əndə'i uusəra, kə kirə Malaaba Ma'yanə tə Simiyoonə aasəkə yi nga Əntaŋfə. Makə kira i ɗii Yeesu da məci tə uuzənə aa dəvə əsə ka ɗaɗa ka ci uushi'iitə baabii Əntaŋfə asəkə ləkələkətə, ²⁸ wata Simiyoonə a nee ka ci, ca ŋgərətə tə ci də bəra'itə cii. Ca kuyirii tə Əntaŋfə, əŋki ci:

²⁹ “Ya'ə Slandana, ma ənə ɗii əna, ma sətə shi ha bii, kə ɗatə hə tanyi. Aciikii agi jamənə nə nyi. Ka mbeenə nə hə ka kapaa ka nyi rəgwa, kaa nya dzə aa vərə.

³⁰ Aci kə nee nyi də ginəki saaki ka əndənə sləkee hə kaa ca shi ka luupaa ənja.

³¹ Taa wu patə əsa, ka shiinə nə ci oo'i, agi luupaanə nə hə ənja.

³² Ci nə mabərə hatə na ɓaarii tə hə ka patənə nga əŋji agi duuniya; ci əsə na ɗuunətə tə ənjaaku Isərayiila.”

2:11 2.11 Mat. 20.30-32; Yooh. 4.42; Slənə 5.31; 13.23; 2 Piita 1.11. **2:14** 2.14 Isaa. 57.19; Mat. 10.13,34; Mar. 9.50; Luka 1.79; 10.5-6; 12.51; 19.38,42; 24.36; Yooh. 4.27; Slənə 10.36; Af. 2.14,17. **2:19** 2.19 2.51. **2:21** 2.21 1.31. **2:22** 2.22-24 Leew. 12; Baan. 18.15-16. **2:23** 2.23 Shig. 13.2. **2:30** 2.30-31 Isaa. 52.10. **2:32** 2.32 Isaa. 42.6; 49.6; 46.13.

³³ Fanə ɲga i dii da məci tə sətə ndzaa Simiyoone ka baabanə agyanə uuzənati, kə dii ka tii ka sə ɲga hurəshishinə dərəva. ³⁴ Wata Simiyoone a kəgya ka tii barəkaanə acii Əntaɲfə. Ma daba'əkii, əɲki ci ka Mariyaama məci Yeesu, “Kə nee hə ka uuzəəna, Əntaɲfə ta'i tə ci. Bəzəkii nə əɲji Isərayiila a puu'u putaakii, bəzəkii nə əɲjə a mbədfə əsə. Ka ndzaanə nə ci ka əndətə na baarii oo'i, ma Əntaɲfə, agi dfa slənə nə ci. Amma ka kaareenə nə əɲji ka ci. ³⁵ Də ha'ə makə ətsa, ka kuzhi'yaginə nə ci maɲgədfə uushə a ədzəmə bəzə əɲja. Ma hə naaku, Mariyaama, kadə zəmənə nə ədzəməku tə hə, makə də ɲgila jibə əɲji tə hə.”

**Anabi Hanatu*

³⁶ Tə'i əndə'i minə dʒii ləmətə Hanatu. Anabi nə ki. Uuzənə ɲga Fanuyilə agi slikərənə ɲga Asarə nə ki. Ma kya, iirə minə nə ki, kə fəzhi ki tighəsə pu'unə aji ənfwadə. Fəzə mədfə tanə dʒapaa tii da ɲguri, ca əntəgi. ³⁷ Ma kya, kə iirə ki agi mooryafiinə. Mabwaseemə ki ka ndzaanə asəkə yi ɲga Əntaɲfə. Agi gərə'unə nə ki ka Əntaɲfə taa guci patə. Waatoo, kya dfa də'wa, kya dfa suumaya əsə. ³⁸ Ma saa'itə kira əɲji tə Yeesu, kə dzəənə ki dʒaɲə, wata ki maa, kya ndzaɲə kuyiriinə tə Əntaɲfə. Kya wabə haala ɲga uuzətə ka patənə ɲga əɲjitə ca gərə luupaanə ɲga Əntaɲfə tə Urusaliima.

Ənənə aa Nazaratu

³⁹ Makə uudəpaa i Yusufu da Mariyaama dʒaadʒi sətə bii bariya ɲga Slandanə patə, təya ənə satii aa hatii aa vərə, waatoo aa Nazaratu anə hanyinə ɲga Galili. ⁴⁰ Gərənə nə uuzənə, ca dzə də upaa ɲgeerənə da hiima. Kə dʒaanə Əntaɲfə ka ci barəkaanə əsə.

*Dzənə ɲga Yeesu aasəkə *yi ɲga Əntaɲfə, ci fəzə pu'u aji bərə'i*

⁴¹ Taa ɲgutə fəzə patə, madfa zhi'wa kumənə ɲga *Pasəka, agi dzənə nə i dii Yeesu da məci aa Urusaliima. ⁴² Makə dʒii Yeesu fəzə pu'u aji bərə'i, təya 'waanə tə ci aa Urusaliima ka kumənəkii makə sətə izee əɲji ka dʒanə. ⁴³ Uudənə ɲga kumənəkii, təya madə ka palənə satii aasii. Asee, ma Yeesu, kə ənəgi ci saakii də Urusaliima. Amma, mashiimə i dii da məci. ⁴⁴ Ma nə tii ka nəhənə, ahada hara əɲjitə gi tii nə ci. Təya kagi uusəra pa'ə ka wiinə. Makə dʒii ci, maneemə tii ka ci, təya gwanə ka aalənə tə ci ahada duura da i ahada əɲjitə shii tə tii. ⁴⁵ Makə maneemə tii ka ci, təya ənəgərə cəkwe aa Urusaliima də aalənə tə ci. ⁴⁶ Təya lapaa tə ci ka makkənə ɲga uusəra asəkə yi ɲga Əntaɲfə, ci dasə abii maliminə ɲga *Yahudiinə. Ca fa sətə ɲji təya baaba, ca laagwa ka tii uushi'inə. ⁴⁷ Əɲjitə ɲja fa wabənaakii patə, kə dʒii ka tii ka sə ɲga hurəshishinə, acii də haɲkala ɲji Yeesu a jii kə ka maliminə.

⁴⁸ Makə nee i dii da məci ka ci abii maliminə ha'ə, kə dʒii ka tii ka sə ɲga hurəshishinə ɲgaanʒa'ə. Wata əɲki məci ka ci, “Uuzənaakya, ka mi dʒii hə diinə ha'ə kwa? Kə nee hə, kə sakəlagi haɲkala geenə da duu dʒii ka ha ɲga aalənə tə hə.” ⁴⁹ Wata Yeesu a jikəvə ka tii, əɲki ci, “Ka mi njuuna aalə tə nya? Mashiimuunə oo'i, kə dəbee nya ndzaanə ga Daadə asii kwa?” ⁵⁰ Amma, mashiimə tii ginə ɲga sətə bii ci ka tii.

⁵¹ Wata ca madə, ca palə atsatii aa Nazaratu. Agi baneenə nə ci ka nəkii akəɲwaciitii uusəra patə. Ma məci, kə kəsəpaa ki uushi'iitə dʒaadʒii patə agi haɲkalatə. ⁵² Gərənə nə Yeesu, tsakənə nə hiimaakii. Kə kadeesəkə ci ka Əntaɲfə da i ka əɲji əsə.

3

*Waazanə nga Yoohana əndə dfa bapətisəma**(Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Yooh. 1.19-28)*

¹ Ma agi pu'u aji tufənə nga fəzə nga nwanjuunə nga Tibeeriyasə, maɖuunə nwanjwə nga ha də Rooma, Puntiyu *Pilaatu nə nɔwaməna agyanə hanyinə nga Yahudiya; *Hirudusə nə nwanjwə anə hanyinə nga Galili. Ma anə hanyinə nga Ituriya da anə hanyinə nga Tarakunitisə, Filibusə ndzəkənuci Hirudusə nə nwanjwa. Ma anə hanyinə nga Abilyanə əsə, Lisaniyasə nə nwanjwa. ² *Anasə da Kayafasə nə gayinə nga limanyinə ka saa'ikii.

Agi saa'ikii əsə bagərə Əntanjə wabənaakii ka Yoohana, uuzənə nga Zakariya, ci agi bilinə. ³ Aciikii kə wiigi'i ci agyanə hanyiitə ama gəərə Urədunə patə, ca dzə də waazanə ka ənja, əŋki ci, "Uneemə ka dfa 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanjə, ənjə a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntanjə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə."

⁴ Waatoo kə dɖii makə sətə nyaahə anabi Isaaya asəkə malaaba ləkaləkətə, ətə bii ci:

"Wiitə əndə ca kaala agi bilinə, əŋki ci:

Hadatəgimə də rəgwa ka Slandana,

kəjeemə ka ci ka rəgwa.

⁵ Nɔgəəɖətəmə magudanjə ha;

ga giɔwə da təpura a ndzaanə.

Kəjeemə ka madaada rəgwanyinə,

nɔgəərəgimə faariinə davə.

⁶ Ka neenə nə ənji patə makə sətə luupaa Əntanjə ənja."

⁷ Makə nee Yoohana ka ənjitə shiishi aabiikii kaa ca dfaada ka tii bapətisəma, wata əŋki ci ka tii, "Unə rəhunynə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərəɖənə nuunə acii mabətəsəkə nga Əntanjə ətə na shi. ⁸ Amma ma dfaanuuna, slənəmə sətə ca baarii oo'i, kə baa unə ka Əntanjə. Goona səkəpaanə ka banə əsə oo'i, ka mbərəɖənə nuunə, acii dɖii Ibərahiima ka dzədzəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Əntanjə, ka mbeenə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə nga Ibərahiima! ⁹ Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa nɔgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə nga'ə, ka cisləginə nə ənja, ənjə a kagərə aagi gunə."

¹⁰ Wata dafaala a ndzanə laagwanə a ma Yoohana, əŋki tii, "Mi daniinə əna?"

¹¹ Əŋki ci ka tii, "Ma əndətə dɖii kəjeerənaakii bəra'i, wa ca nɔgərə əndə'i, ca vii ka əndətə pooshi naakii. Ma əndətə da zəmə əsa, wa ca ndii ka əndətə ka madəfənə."

¹² *Ənji luu tsəka a shi aabiikii əsə, kaa ca dfaada ka tii bapətisəma. Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Ya inə əna, mi daniinə daa Maləma?" ¹³ Əŋki Yoohana ka tii, "Goonə laagwa tsəka acii ənji palee ka sətə bii bariya." ¹⁴ Soojiinə a shi. Təya ləgwa a makii əsə, "Ya inə neena, maci ka dəbəna, mi daniina?" Əŋki ci ka tii, "Ma dfaanuuna, goona guutsətə uushi'inə acii ənji də nɔgeerənə taa də jaarakənə ashitii. Amma luumə shikwa nga slənə goonə tanə."

¹⁵ Fanə nga ənji ha'ə, wata təya ndzanə kaala hiima agyanə Yoohana oo'i, ci nə *Aləmasiihu. ¹⁶ Wata əŋki Yoohana ka tii patə, "Ma nya, də ma'inə cii kya dfa koonə bapətisəma. Amma tə'i əndətə palee ka nyi də dfaanuunə na shi. Mambu'umə nyi bahə pərəgi zə'u nga bibinaakii. Ma ca, kadə nii kəya dfa koonə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə da gunə. ¹⁷ Tə'i dəvə bə'unaakii nga bə'ugi də səkəŋwa. Ka

3:3 3.3 Slənə 13.24; 19.4; Luka 24.37. **3:4** 3.4-6 Isaa. 40.3-5. **3:6** 3.6 2.30-31; Slənə 28.28. **3:7** 3.7 Mat. 3.7; Luka 21.5-36. **3:8** 3.8 1.54-55; Mat. 3.9. **3:9** 3.9 Mat. 7.19. **3:16** 3.16 Slənə 1.5; 11.16; 13.25; 19.2-4; Luka 4.18.

fəðənə nə ci səkəŋwaakii, ca əjigərə aa əjimə. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə ci, ca pukəgərə aagi gunə ətə pooshi ka əntənə.”

¹⁸ Dagi baaba bəəzə wabənə kama kama ha'ə waazii Yoohana Njunyi Habara ka ənja.

¹⁹ Ma ŋwanŋwə *Hiruduse, kə ŋgərəma ci tə Hiroodiya minə ŋga ndzəkəŋuci ka ci saakii. Makə wazhi Yoohana ka ci acii dənə ha'ə da hara bwaya uushi'iitə daadfi ci, ²⁰ wata ca tsakə dā bwaya bwayaanə, ca kagərə tə Yoohana aa furəshina.

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mat. 3.13-17; Mar. 1.9-11)

²¹ Makə upaa patənə ŋga ənjitə bapətisəma, kə upaa Yeesu da i ci əsə. Ma ci ka ha ŋga dā də'wa, wata wunəginə nə səkəntanfə. ²² Malaaba Ma'yanə a jima aanəkii; ənjə a nee ka ci makə kurəkuta. Wata uura ŋga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, “Hə nə Uzənaaki. Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uufagi səkəki.” *

Dzədzəshi'inə ŋga Yeesu

(Mat. 1.1-17)

²³ Ma Yeesu, kə 'watəgi ci də slənaakii ci fəzə bahə makkə pu'unə. Patənə ŋga ənja, ma nji təya nəhə, uuzənə ŋga Yusufu nə ci. Yoo, ma Yusufu, uuzənə ŋga Heeli; ²⁴ ma Heeli, uuzənə ŋga Matatə; ma Matatə, uuzənə ŋga Leewi; ma Leewi, uuzənə ŋga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə ŋga Yanayə; ma Yanayə, uuzənə ŋga Yusufu; ²⁵ ma Yusufu, uuzənə ŋga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə ŋga Amwasə; ma Amwasə, uuzənə ŋga Nahumə; ma Nahumə, uuzənə ŋga Heesli; ma Heesli, uuzənə ŋga Nagayə; ²⁶ ma Nagayə, uuzənə ŋga Maata; ma Maata, uuzənə ŋga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə ŋga Səmeenə; ma Səmeenə, uuzənə ŋga Yoosəkə; ma Yoosəkə, uuzənə ŋga Yooda; ²⁷ ma Yooda, uuzənə ŋga Yoowanan; ma Yoowanan, uuzənə ŋga Reesa; ma Reesa, uuzənə ŋga Jərubaabila; ma Jərubaabila, uuzənə ŋga Salaatiyalə; ma Salaatiyalə, uuzənə ŋga Neeri; † ²⁸ ma Neeri, uuzənə ŋga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə ŋga Adi; ma Adi, uuzənə ŋga Koosamə; ma Koosamə, uuzənə ŋga Iləmadamə; ma Iləmadamə, uuzənə ŋga Eeri; ²⁹ ma Eeri, uuzənə ŋga Yeesu; ma Yeesu, uuzənə ŋga Iliyazara; ma Iliyazara, uuzənə ŋga Yoorimə; ma Yoorimə, uuzənə ŋga Matata; ma Matata, uuzənə ŋga Leewi; ³⁰ ma Leewi, uuzənə ŋga Simoonə; ma Simoonə, uuzənə ŋga Yahuda; ma Yahuda, uuzənə ŋga Yusufu; ma Yusufu, uuzənə ŋga Yoonamə; ma Yoonamə, uuzənə ŋga Iliyakimə; ³¹ ma Iliyakimə, uuzənə ŋga Məliya; ma Məliya, uuzənə ŋga Meena; ma Meena, uuzənə ŋga Matata; ma Matata, uuzənə ŋga Natanə; ma Natanə, uuzənə ŋga *Dawuda; ‡ ³² ma Dawuda, uuzənə ŋga Jasii; ma Jasii, uuzənə ŋga Oobyadə; ma Oobyadə, uuzənə ŋga Boowazə; ma Boowazə, uuzənə ŋga Saləmoona; ma Saləmoona, uuzənə ŋga Naasunu; ³³ ma Naasunu, uuzənə ŋga Aminadaba; ma Aminadaba, uuzənə ŋga Adəminə; ma Adəminə, uuzənə ŋga Arəni; ma Arəni, uuzənə ŋga Hisəruunu; ma Hisəruunu, uuzənə ŋga Fareesə; ma Fareesə, uuzənə ŋga Yahuda; ³⁴ ma Yahuda, uuzənə ŋga Yakubu; ma Yakubu, uuzənə ŋga Isiyaaku; ma Isiyaaku, uuzənə ŋga Ibərahiima; ma Ibərahiima, uuzənə ŋga Tara; ma Tara, uuzənə ŋga Nakoore; ³⁵ ma Nakoore, uuzənə ŋga Saruku; ma Saruku, uuzənə ŋga Ragawə; ma Ragawə, uuzənə ŋga Falikə; ma Falikə, uuzənə ŋga Ibeerə; ma Ibeerə, uuzənə ŋga Sala; ³⁶ ma Sala, uuzənə ŋga Kayinamə; ma Kayinamə, uuzənə ŋga Arəfasada; ma Arəfasada, uuzənə ŋga Seemə; ma Seemə, uuzənə ŋga Nuuhu; ma Nuuhu, uuzənə ŋga Lamikə; ³⁷ ma Lamikə, uuzənə ŋga Matusala; ma Matusala, uuzənə ŋga Anuuhu; ma Anuuhu,

3:19 3.19-20 Mat. 14.3-4; Mar. 6.17-18. **3:21** 3.21 5.16. * **3:22** 3.22 4.18; Uzənaaki: Jab. 2.7; Isaa. 42.1; Luka 9.35; 20.13. † **3:27** 3.27 Salaatiyalə: 1 Haba. 3.17; Ees. 3.2. **3:30** 3.30-33 Ruuta 4.18-22; 1 Haba. 2.1-14. ‡ **3:31** 3.31 Natan: 2 Sam. 5.14. **3:33** 3.33-38 'Wat. 29.35; 25.19-26; 11.10-20; 5.1-32.

uuzənə nga Iyaridə; ma Iyaridə, uuzənə nga Mahalaleelə; ma Mahalaleelə, uuzənə nga Kayinamə; ³⁸ ma Kayinamə, uuzənə nga Inoosə; ma Inoosə, uuzənə nga Seetu; ma Seetu, uuzənə nga Adamu; ma Adamu əsə, uuzənə nga Əntanjə nə ci.

4

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu (Mat. 4.1-11; Mar. 1.12-13)*

¹ Ənyaginə nga Yeesu asəkə gərəə nga Urədunə, manakii də Malaaba Ma'yanə. Wata Ma'yanəkii a kərəgərə tə ci aahada bilinə. ² Baanə ənfwadə pu'unə dīi Seetanə ka təbənə tə ci ağı bilinə. Pooshi Yeesu kavə zəmə aa makii ağı baatsə ənfwadə pu'unə şanə. Makə dzəgi baatsə ha'ə, wata kə mbee madəfənə ka ci. ³ Wata əŋki Seetanə ka ci, "Makə dīi ci *Uuzənə nga Əntanjə nə hə, bawə ka faaratsa, wa ca zə'ugi ka zəma." ⁴ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, əntaa də zəmə daanəkii mbədənə ənda."

⁵ Kə kərəgi Seetanə tə Yeesu ka madəŋə ha. Ca baarii ka ci hanyinə nga duuniya patə makə dədə dəha. ⁶ Əŋki ci ka ci əsə, "Ka viinə nə nyi ka hə baawəda da wahəkii patə, acii kə vii əŋji ka nyi uushi'iitşə patə. Ka mbeenə nə nyi ka viinə ka əndətə mwayi nyi əsə. ⁷ Aciikii ma ha, madə ka paslənə nə hə tə nyi, ka viinə nə nyi ka hə uushi'iitşə patə." ⁸ Yeesu a ba ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, ka Əntanjə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə."

⁹ Ma daba'əkii əsə, kə kirə Seetanə tə Yeesu aa Urusaliima. Ca kəŋee ka ci ka makidakidənə nga maduunə kuvə nga Əntanjə, əŋki ci ka ci: "Makə dīi ci Uuzənə nga Əntanjə nə hə tanyi, lədəgərə aa panə. ¹⁰ Acii tə'i manaahəkii tuu'ina, ka banə nə Əntanjə ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə. ¹¹ Da əsə: Təya kətsa'utə tə hə də ciinətii acii ga ha dəgəgi taa sədəku anə faara." ¹² Yeesu a ba ka ci, "Ma bii malaaba ləkaləkatə, Ga ha təkə tə Əntanjə Slandanəku."

¹³ Makə ugi Seetanə təbəginə tə Yeesu də rəgwa kama kama patə, ca madə, ca palə saakii see ka əndə'i uusəra.

Watəginə nga Yeesu də slənə anə hanyinə nga Galili (Mat. 4.12-17; Mar. 1.14-15)

¹⁴ Ma daba'əkii, Yeesu a ənya aanə hanyinə nga Galili. Manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Kə dəlagi haalaakii anə hanyinə nga Galili patə. ¹⁵ Wata ca dzə ka dzəgunənə ka əŋji asəkə *kuvə də'wanyinə ka vərə ka vərə. Əŋji patə a dəla də ci.

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu (Mat. 13.53-58; Mar. 6.1-6)

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, kə mbu'i Yeesu aa Nazaratu, vəraatə girə ci davə. Makə mbu'i *uusəra nga əpisəka, ca madə, ca dzə aasəkə kuvə də'wa makə sətə izee ci ka danə. Ca madətə kaa ca janğa ləkaləkatə nga Əntanjə. ¹⁷ Əŋjə a vii ka ci ləkaləkatətə nyaahə anabi Isaaya. Makə wunəgi ci, ca lapaa hatə nyaahə əŋji oo'i:

¹⁸ "Tə'i Ma'yanə nga Slandanə ashiki. 1.2,5,8; 2.4,17,18

Acii kə ta'i ci tə nyi, kaa nya ba Nyni Habara ka matəgunyina.

Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waazanə ka əŋjitə makəəsəkii, təya upaa kapaanə tə tii; nya ba ka muurəfinə əsə, ka wunənə nə ginətii;

əŋjitə ca sa cibə əsə, ka mbədənə nə tii.

19 Kə sləkee Əntanfə Slandanə ka nyi əsə ka ba fəzətə nii kəya də pwapoonaakii ka ənja.”

20 Makə uudəpaa ci janğanə, ca pa'ətə ləkaləkətəkii, ca ənəpaagi ka əndə nəhə kuvə də'wa, ca ndzaanə. Patənə nga ənji gatə a kuvə də'wa, aagikii nə ginətii patə.

21 Wata Yeesu a ndzaənə wabənə ka tii, əŋki ci, “Ma wabəətse janğii nyi, ənshinə dīi ka tanyi makə sətə fii unə janğii nyi.” 22 Patənə nga ənja, kə dəlii tii də ci. Makə wabi ci ka tii dagwakii, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə, əŋki tii, “Əntaa uuzənə nga Yusufu ətsa?”

23 Wata əŋki Yeesu ka tii, “Kə shii nyi ngufə koonə nə banə ka nyi oo'i: Ma hə ənə ca mbədəpaa də ənja, mbədəpaa də naaku na. Ma uushi'iitə daadīi hə də Kafarənahumə fii ina, dawə tsarəkii ganə gaku də vərə əsə.”

24 Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi ənji vəranə nga *anabi ka gadəenə ka ci. 25 Buurətəmə sətə shi a dīi agi zamana nga anabi *Iliya: kə dīi fəzə makkə da ləgidə kuwa mandzəməmə vəna, kə dīi məza madəfənə agyanə hanyinə patə. Ma ka uusərakii, ngaanğa'ə nə mooryafinə anə hanyinə nga *Isərayiila. 26 Amma, patə da ha'ə, pooshi Əntanfə sləkee ka Iliya taa aa ha wu agitii. Wata aa ha əndə'i mooryafa də Sarapəta anə hanyinə nga Sidoonə tanə sləkee Əntanfə ka ci. 27 Ma agi zamana nga anabi Ilisa əsa, ngaanğa'ə nə ənji uyikuzənə agyanə hanyinə nga Isərayiila. Amma, patə da ha'ə, pooshi əndətə mbə'i agitii patə. Amma wata Naamanə, əndə Siriya mbə'i.”

28 Fanə nga ənjitə asəkə kuvə də'wa patə, wata kə bəzəgi səkətii. 29 Ghərə təya madətə patə, təya əlyagi tə ci, təya kiragi tə ci aanə ginutə dīi vəranatii ashikii, kaa təya mbee ka vugəgyagərənə tə ci aa panə ka rəgwa nga manjirəŋəkii. 30 Amma, ma Yeesu, kə dzəgi ci saakii ahadatii, kə gi ci ka ha nga dzənaakii.

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə ginaaja

(Mar. 1.21-28)

31 Ma daba'əkii, Yeesu a mbu'u aa Kafarənahumə, əndə'i vəranə agyanə hanyinə nga Galili. Ma dava, kə jigunyi ci ka ənji *uusərə nga əpisəka. 32 Makə fii tii dzəgunənaakii, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii.

33 Ma gatə asəkə *kuvə də'wa, tə'i əndə'i əndə da ginaaji ashikii. Wata ca gwanə ka wazənə də ngeerənə, əŋki ci, 34 “Kwaawu! Yeesu, əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba Əndətə sləkee Əntanfə nə hə.” 35 Wata Yeesu a la nguruunə ka ginaajita, əŋki ci, “Ndzaawə kəfa'ə! Dzəgi ashī əndətsa.” Ginaajitə a sləbəgi tə əndətə d'adalə akəŋwacii ənji patə, ca shigi saakii, madəmə ci taa mi də əndətə ma'ə. 36 Ənjitə nəhee pata, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə. Təya ba ahadatii, “Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma əndəna, agi wabənə nə ci ka ginaajiinə də ngeerənə, da baawəda əsə, kaa təya shigi; təya shigi tanyi.” 37 Də ha'ə waazagi habaraakii taa dama patə anə hanyinəkii.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea lanə

(Mat. 8.14-17; Mar. 1.29-34)

38 Makə shigi Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata ca dzə aa ha Simoonə aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu nga Simoonə minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u ka shaŋə. Wata ənjə a kədii tə ci kaa ca mbədəpaa də ki. 39 Yeesu a əntsahətə aabitə, ca gwanəanə

4:18 4.18 1.35; 3.16,22; 4.1,14; 10.21; 24.49; Mat. 1.18,20; 3.11,16; 4.1; 12.18,28,31-32; 28.19; Mar. 1.8,10,12; 3.29; Slənə 1.2,5,8; 2.4,17,18. 4:18 4.18-19 Isaa. 61.1-2; Mat. 11.5; Luka 7.22. 4:18 4.18-21 1.68. 4:19 4.19 Leew. 25.10. 4:22 4.22 Yooh. 6.42. 4:24 4.24 Yooh. 4.44. 4:25 4.25 1 Meem. 17.1,8-16. 4:27 4.27 2 Meem. 5.1-14. 4:32 4.32 Mat. 7.28-29. 4:34 4.34 Mar. 3.11.

dagyanətə, ca la nguruunə ka sətə ca zəmə tə ki. Wata bwaneatə a dzəgi. Miitə a madətə, kya gwanjə ka dfa ka tii zəma.

⁴⁰ Ma ətsə kulagərənə nga uusəra, ənjitə dīi ənjatii magwaakəkii də bwaneanyinə kama kama patə, wata təya kyaara tə tii ka Yeesu. Yeesu a dəkəvə ciinəkii agyanətii də rəjwə rəjwə. Ca mbədəpaa də tii patə. ⁴¹ Kə shigi ginaajjinə ashi ənji ngaanğa'ə əsə də wazənə, əjki tii ka Yeesu, “*Uuzənə nga Əntanjfə nə hə!” Amma Yeesu a la ka tii nguruunə, ca tənagi wabənə a matii, acii ma təya, kə shii tii oo'i, ci nə Aləmasiihu.

Dzənə nga Yeesu aanə hanyinə nga Yahudiya

(Mar. 1.35-39)

⁴² Pukənə nga ha, Yeesu a madə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə. Dabaala a ndzanə aalənə tə ci. Makə lii tii tə ci, kə mwayi tii səkəpaanə tə ci. Mamoomə tii ca dzəgi abitii shanjə.

⁴³ Amma kə wabi Yeesu ka tii, əjki ci, “Ma kamə, nga'ə ka nyi nə dzənə ka harii vəranyinə, acii tyasə kə dəbee nya waaza Njunyi Habara agyanə *njwanjuunə nga Əntanjfə davə əsə. Acii ka ətsə ha'ə sləkee Əntanjfə ka nyi.”

⁴⁴ Də ha'ə gi ci də waazanə asəkə kuvə də'wanyinə agyanə hanyinə nga Yahudiya.

5

Tadənə nga Yeesu tə təkəjwatə lyawarənaakii

(Mat. 4.18-22; Mar. 1.16-20)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, kə gi Yeesu, ca kənjaanə ama uunəvə nga Ginazarətə.* Ənjə a shi lanjə aabiikii, dzaadzashinə nə tii, acii kə mwayi tii fa wabənə nga Əntanjfə. ² Ma nee Yeesu, wiitə kumbawalənyinə bəra'i ama ndzana. Kə jaamagərə slanjjinəkii aa panə, təya caakubə slaadənyinatii. ³ Wata Yeesu a ndərə aasəkə əndə'i kumbawalə nga əndə'i əndə ahadatii dīi ləməkii Simoonə. Ca ba ka ci, “Əntsahegərə də kumbawalənaaku gi'u ahada ma'inə.” Makə əntsahegərəgi Simoonə də kumbawalətə, wata Yeesu a ndzaanə, ca ndzanə dzəgunə wabənə nga Əntanjfə ka dabaala.

⁴ Makə uudəpaa Yeesu wabənə, ca ba ka Simoonə, “Ma danəkwa, ngəruu kumbawalə, kəruu ka hatə dīi ma'inə kurəjə. Kaalavəmə slaadənyinə goonə da ənjaaku, koonə upaa hərəfinə.” ⁵ Əjki Simoonə ka ci, “Daadə, kə ba'agiinə həmə ka təməənə ta'a, amma taa gazha nga hərəfinə maneemiinə! Amma, makə dīi ci hə bii keenə a deenə ha'ə, takwa, kaa nya kaalagərə slaadənyinə.”

⁶ Makə kaalagərə tii slaadənyinə, kə upaa tii hərəfinə ngaanğa'ə ha'ə makə a tsat-sagi slaadənyinatii. ⁷ Təya 'waa'wa tə hara ənjinyiitə asəkə əndə'i kumbawalə də ciinə, kaa təya shi ka tsakənə tə tii. Shine nə ənjita, təya naanatə kumbawalənyinatii kyakya'ə də hərəfinə. Wata danə nə kumbawalənyinə makə liipənə aagi ma'inə acii zəzəkəənə nga hərəfinə.

⁸ Makə nee Simoonə Piita ha'ə, wata ca kulagi atsaə sədfə Yeesu, ca ba ka ci, “Əntsahegi saaku Slandanəki, acii ma nya, ma'waslyakə əndə nə nyi.” ⁹ Ma bii Simoonə ha'a, acii kə ngwalee ka tii da ənjaakii nə bəəzəənə nga hərəfiitə upaa tii ha'ə. ¹⁰ Kə ngwalee əsə ka i Yakubu da Yoohana, manjeevənə nga Zabadiya, waatoo ənjinyiitə ca slənə ka hakii da Simoonə. Əjki Yeesu ka Simoonə: “Ga ha ngwalə. Əntaa təmə hərəfinə nə slənaaku ma'ə; amma daga ənshinə, təmə ənji nə slənaaku.” ¹¹ Wata i Simoonə da ənjitə ci təya slənə da ci a maanyapaagi də kumbawalənyinə aanə ndərə, təya bwasee ka uushi'iitə patə, təya nə'u tə Yeesu.

4:41 4.41 Mar. 3.11-12. **4:43** 4.43 11.2. * **5:1** 5.1 Ma Ginazarətə, əndə'i ləmə nga uunəvə nga Galili. **5:4** 5.4-9 Yooh. 21.2-11. **5:11** 5.11 Mat. 8.21-22.

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə uyikuzəna
(*Mat. 8.1-4; Mar. 1.40-45*)

¹² Ma ətə Yeesu asəkə əndə'i vəranə, wata əndə uyikuzənə a mbu'ya. Neenaakii ka Yeesu, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, ca kədii tə ci, əŋki ci: "Tuutəta'ə Slandanəkya, mada ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaabakii." ¹³ Wata Yeesu a tədapaa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu." Pii wata uyikuzənətə a dzəgi ashi əndətə. ¹⁴ Yeesu a da ka ci bariya, əŋki ci, "Ga ha bapaa ka əndə sətə dīi shanə. Amma, ma danəku, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha da sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi." ¹⁵ Amma, patə da ha'ə, agi dzənə nə ləmə nga Yeesu də waazanə aakəŋwə aakəŋwa. Wata dzaadzadənə nə dabaala ka fa sətə ci Yeesu a ba i kaa ca mbədəpaa də ənji bwaneatə agitii. ¹⁶ Amma, ma Yeesu, taa guci patə agi dzənə nə ci ka da də'wa ka hatə pooshi əndə davə.

Mbədəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda
(*Mat. 9.1-8; Mar. 2.1-12*)

¹⁷ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə wabənə nga Əntanfə ka ənja. Tə'i *Farisanyinə da i maliminə dasə dasə abiikii. Kə shi tii daga asəkə patənə nga vəranyinə agyanə hanyinə nga Galili da agyanə hanyinə nga Yahudiya i də Urusaliima. Ma Yeesu, tə'i baawəda nga Əntanfə ashikii nga mbədəpaa də ənji bwaneə.

¹⁸ Tə'i hara ənji kira mahurəməsə əndə pərəbə asəkə ədza. Kə ali tii rəgwa nga dəməgərəginə də ci aasii ka yitə dīi Yeesu davə, ka baneenə ka ci akəŋwaciikii. ¹⁹ Amma kə təkuree tii ka upaa rəgwa acii bəzəkii nə ənja. Wata təya ndərəgi aanə kuva, təya tələgi nə nga kuvəta, təya ngərə mahurəməsə əndətə patə da i ədzaakii, təya jimagerəgi də ci dadavə, danə dahadahadanə nga danjana akəŋwacii Yeesu. ²⁰ Makə nee Yeesu kə gi'i ənjinyiitə tə ci, əŋki ci ka əndə bwaneatə: "Əndəna, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku."

²¹ Makə fii maliminə da Farisanyinə ha'ə, wata təya ndzanə kaala hiima də banə oo'i, "Wu da nə əndənə ca geegi ka naakii nə makə Əntanfwə? Wu sanə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə nga ənda, madəamə Əntanfə rəŋwə dyanə?" ²² Asee, ma Yeesu, kə shii ci sətə a ədzəmətii patə. Əŋki ci ka tii: "Ka mi də tsarə nga hiimatsə a nuunə ha'ə kwa? ²³ Nğutə palee də ngufənə sanə? Gədfə banə ka ci oo'ya, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku nii, anii gədfə banə ka ci, Maduu, wiiwa? ²⁴ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə nga ənda, tə'i nyi da baawəda nga tifyagi 'waslyakəənə nga ənji ganə a duuniya." Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndəta, "Wanyinə ca ba ka hə, madətə, ngəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii." ²⁵ Wata hatə əndətə a madətə akəŋwacii ənji patə. Ca ngərə ədzaakii, ca palə saakii aasii, ca dzə də dələnə də Əntanfə. ²⁶ Ma patənə nga ənjitə dava, kə dzəgəpaa tə tii ka shanə. Wata təya duunətə tə Əntanfə. Kə ngwali tii ngaanğa'ə, təya ba, "Kə nee amə ka sə nga hurəshishinə ənshine."

'Wanə nga Yeesu tə Leewi
(*Mat. 9.9-13; Mar. 2.13-17*)

²⁷ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu agyə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka, ətə dīi ləməkii Leewi. Dasə a kumu nə ci ka ha nga da slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." ²⁸ Wata Leewi a madətə, ca bwasee ka uushi'iitə gatə patə, ca nə'u tə ci.

5:14 5.14 Leew. 14.2-32; Mar. 7.36; Luka 17.14. **5:15** 5.15 Mar. 7.36. **5:16** 5.16 Mat. 14.23; 26.36-46; Mar. 1.35; 6.46; Luka 3.21; 6.12; 9.18,28-29; 11.1; Slənə 1.14; 2.42; 6.4; 12.5. **5:20** 5.20 7.48; Mat. 9.2. **5:24** 5.24 Yooh. 5.36. **5:28** 5.28 Mat. 8.21-22.

²⁹ Wata Leewi a dzə ka dzəgə əndzanə ka Yeesu gakkii asii. Bəəzə *ənji luu tsəka da hara ənji saakii əsa, kə libə tii da i Yeesu anə zəməta. ³⁰ Makə nee Farisanyinə da maliminatii ha'ə, təya ɲɔŋɔŋɔ. Wata ənki tii ka lyawarənə ɲga Yeesu, "Mi sanə dɪi cuuna zəmə, una saasa uushi'inə da ənji luu tsəka, i da ma'waslyakə ənji ka ha rəŋwa?" ³¹ Wata ənki Yeesu ka tii, "Pooshi mandandanə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. ³² Ma shi nyi aasəkə duuniya, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii, amma ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, kaa təya unee ka 'waslyakəənatii, təya baanə ka Əntanfə."

Ləgwanə agyanə suumaya
(*Mat. 9.14-17; Mar. 2.18-22*)

³³ Əŋki tii ka Yeesu, "Ma *lyawarənə ɲga Yoohana, kə izee tii ka ɗa suumaya da də'wa. Ha'ə nə lyawarənə ɲga Farisanyinə əsə. Amma, ma lyawarənaaku natii, pooshi tii ka ɗanə ha'ə." ³⁴ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, ənki ci, "Yaci tə'i guviinə ɲga dagwa maɗanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, maɗa kə gi tii ka luu maɗanəkəya, ka kavənə nə ənji tə tii ka ɗa suumaya kwa? Pooshi. ³⁵ Amma kadə nə uusəra a mbu'ya ətə nə ənje a ɲgərəgi dagwa maɗanə abitii; saa'ikii nə təya ɗa suumaya."

³⁶ Yeesu a ɗa ka tii əndə'i misaali, ənki ci, "Pooshi əndə ca tsəərə kura kəjeerənə ka mbakənə də iirəkii. Maɗa kə dɪi ha'ə, ka saawaginə nə kura kəjeeriita. Pooshi kurakii ka ndzanənə da iirəkii əsə shanə.

³⁷ "Pooshi əndə ca ciirə kura ma'i inabi aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Maɗa kə dɪi ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə ɲga ma'i inabi. Wata ma'i inabi a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə. ³⁸ Ma dəbee, aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inabi. ³⁹ Maɗa kə sii əndə ma'i inabi ətə uugi ta'avənə, paa ci ka moo sa kurakii ətə ma'ə ka əbunə. Ma banəkəya, ətə uugi ta'avənə palee də ɲga'əənə ka ətə ma'ə ka əbunə."

6

*Ləgwanə agyanə *uusəra ɲga əpisəka*
(*Mat. 12.1-8; Mar. 2.23-28*)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra ɲga əpisəka, paləginə nə Yeesu da lyawarənaakii dasəkə ra, waatoo rə ɲga aləkamaara. Ma ca dza, dzənə nə tii də əbiiyə mana aləkamaara, təya takəfə, təya tsəbə. ² Ma dava, tə'i hara *Farisanyinə. Makə nee tii ha'ə, təya ba ka tii: "Ka mi cuuna ɗa sətə maviimə *bariya rəgwa ɲga ɗanə uusəra ɲga əpisəka?" ³ Wata ənki Yeesu ka tii, "Pooshi unə janɡii sətə dɪi *Dawuda tii da ənjaakii saa'itə maɗəfənə a ɗa tə tii kuna? ⁴ Kə dəməgərə ci aasəkə *yi ɲga Əntanfə, ca ɲgiragi burooditə ɗəkəpaa ənji ka Əntanfə, təya adə da ənjaakii, taa ɲgahi ma buroodita, pooshi bariya vii rəgwa ɲga adənə ka taa wu, maɗaamə ka limanyinə daanətii." ⁵ Yeesu a tsakə banə ka tii, ənki ci, "Ma nyi *Uuzənə ɲga ənda, Slanda uusəra ɲga əpisəkə nə nyi."

Əndə mantə ciinə
(*Mat. 12.9-14; Mar. 3.1-6*)

⁶ Makə mbu'ya əndə'i uusəra ɲga əpisəka, kə dəməgərə Yeesu aasəkə *kuvə də'wa. Wata ca ndzanə dzəgunə wabənə ɲga Əntanfə ka ənja. Ma dava, tə'i əndə dɪi ciizəmanəkii mantəkii. ⁷ Davə nə maliminə da Farisanyinə əsə. Təya alə sə ɲga idəpaanə ashi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbəɗəpaanə nə ci də əndətə uusəra ɲga əpisəka.

⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə agi hanʒkalatii patə. Wata ɛŋki ci ka ɛndə mantə ciita, “Madətə, kəŋaanə.” Madənə nə ɛndətə, ca kəŋaanə. ⁹ Ɖŋki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, “Wiinə sɛndə cii kya moo ləgwanə koonə: iitə sanə vii bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga dʌna? Ŋga dʌ ŋga'əənə uusəra ŋga ɛpisəkə saanii, anii ŋga dʌ bwaya bwayaana? Ŋga mbədəpaanə də ɛndə saanii, anii ŋga zamaginə də ca?” ¹⁰ Wata Yeesu a tsaaməgi aagitii patə, ɛŋki ci ka ɛndə mantə ciita, “Tədapaa ciinəku.” Ca tədapaa ciinəkii. Wata kə ɛnəgərə ciinə ŋga ɛndətə makə ŋga ŋukə. ¹¹ Makə dʌi ha'ə, wata səkətii a bəəzəgi ka shanə. Təya ndzanə wabənə agyanə makə sətə mbeenətii ka dʌnə də Yeesu.

*Tadə *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i*
(Mat. 10.1-4; Mar. 3.13-19)

¹² Ma ka ɛndə'i uusəra, kə ma'i Yeesu, kə ŋgərə ci aanə giŋwə ka dʌ də'wa. Ca ba'agi hɛmə ka dʌ də'wa. ¹³ Makə puki ha, ca 'waa'watə lyawarənaakii aabiikii. Ca tagi harakii ahadatii pu'u aji bəra'i. Kə 'wii ci tɛ tii də masləkee ɛŋja. ¹⁴ Ma nə təya: Simoonə, ɛtə ikə ci ka ci ɛndə'i ləmə Piita, Andərawəsə ndzəkəŋuci Simoonə, Yakubu, Yoohana, Filibusə, Barətalawusə, ¹⁵ Mata, Tooma, Yakubu uuzənə ŋga Haləfa, Simoonə ɛndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁶ Yahuda uuzənə ŋga Yakubu ba'ə Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tɛ Yeesu aacii bwaya ɛŋja.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ɛnji bwanea da waazanaakii ka ɛnja
(Mat. 4.23-25)

¹⁷ Ma daba'əkii, Yeesu a jiməgərə da lyawarənaakii anə giŋuta, ca kəŋaanə a babara ka hatə dʌi lyawarənaakii bəzəkii. Ma davə ɛsa, tɛ'i danʒana. Kə shi tii daga də Urusaliima da i asəkə hara vərənyinə anə hanyinə ŋga Yahudiya patə, da hara vərənyinə ama maduunə uunəva, waatoo vəranə ŋga Tiira da ŋga Sidoonə. ¹⁸ Ma shi ɛnjitsə ha'a, ka fa sətə ci Yeesu a dzəgunə da ka upaa jamənə ŋga shishinətii. Kə mbədəpaa Yeesu də tii patə da i ɛnji ginaaji. ¹⁹ Makə dʌi ci agi shiginə nə baawəda dashikii ka mbədəpaaginə də tii patə, patənə ŋga ɛnja, kə aali tii rəgwa ŋga dəba'ətənə tɛ ci.

Barəkaanə da ŋgərə'wa
(Mat. 5.1-12)

²⁰ Wata Yeesu a tsaaməgi aagi lyawarənaakii, ɛŋki ci:
“Tɛ'i barəkaanə ashuunə tyalakinə, acii ma unə, koonə də ŋwanjuunə ŋga ɛntanʒə.
²¹ Tɛ'i barəkaanə ashuunə, unə ɛnə ka madəfənə ɛnshinə, acii kadə nuuna ɛburə gyadə.
Tɛ'i barəkaanə ashuunə, unə ɛnə da kiinə a gyuunə ɛnshinə, acii kadə nuuna dʌ manushinə.
²² Tɛ'i barəkaanə ashuunə mada ɛbuyi ɛnji koonə, ɛnjə a laakə tuunə, ɛnjə a dzaana tuunə, ɛnjə a ɛbipaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tɛ Uuzənə ŋga ɛnda.
²³ Damə manushinə mada kə upaa uushi tuunə ha'ə makə ɛtsa, kamə kyalaliinə ŋga moodasəka, acii tɛ'i maduunə shikwa goonə kidə dagyə; acii ha'ə makə ɛtsə nji dzədzəshi'inə ŋga ɛnjitsə a ɛbwa ka anabiinə ŋga ŋukə.
²⁴ “Amma, agi ŋgərə'wə nuunə, unə ɛnji gəna, acii kə agyuunə ŋwanjuunə goonə kə uugi.

6:11 6.11 Yooh. 5.16,18. **6:12** 6.12 5.16. **6:14** 6.14-16 Slənə 1.13; Yooh. 1.40-44. **6:19** 6.19 Mat. 9.20.
6:20 6.20-49 Mat. 5-7. **6:20** 6.20 Yak. 2.5. **6:21** 6.21 Səniinə 7.16-17; Irin. 31.25; Jab. 126.5; Isaa. 61.3.
6:22 6.22 Mat. 5.11; Yooh. 16.2; Slənə 5.41; 1 Piita 4.14. **6:23** 6.23 Mat. 5.12. **6:24** 6.24 Mat. 19.23-24; Yak. 5.1.

²⁵ Agi ngɔra'wɛ nuunɛ, unɛ ɛnɛ maburɛkii gyadɛ ɛnshinɛ, acii kadɛ nɛ madɛfɛnɛ a kutsa tuunɛ.

Agi ngɔra'wɛ nuunɛ, unɛ ɛnɛ ka manjushinɛ ɛnshinɛ, acii kadɛ nuuna ndzaanɛ makɛ ɛnji nɔga wa, ka ndzaanɛ nuunɛ da kiinɛ a gyuunɛ.

²⁶ Agi ngɔra'wɛ nuunɛ, mada kɛ kuyirii ɛnji patɛ tuunɛ, acii ha'ɛ makɛ ɛtsɛ nɔ dzɛdzɛshi'inɛ nɔga ɛnjitɛ a kuyirii tɛ anabiitɛ nɔja jaarakɛ.”

*Uudɛnɛ tɛ ɛnji daawaanɛ
(Mat. 5.38-48; 7.12a)*

²⁷ “Ma unɛ ɛnɛ ca fa tɛ nyi, wanyinɛ ka ba koonɛ, uudɛmɛ tɛ ɛnjitɛ ca ka koonɛ daawaanɛ, una dɛ nɔga'ɛnɛ ka ɛnji ushanɛ tuunɛ. ²⁸ Kɛdiimɛ barɛkaanɛ acii ɛntanɔfɛ ka ɛnjitɛ ca mburɛzɛ tuunɛ; una dɛ dɛ'wa ka putɛ nɔga ɛnjitɛ ca cibee koonɛ. ²⁹ Mada kɛ tsagi ɛndɛ ka hɛ meeciinɛ ka hwahwaamɛku, zhi'wee ka ci ka ɛndɛ'i hwahwaamɛ ɛsɛ. Mada kɛ gutsɛtɛ ɛndɛ balɛwaaku, unee ka ci kaa ca ngɔrɛ kɛjeerɛnaaku ɛsɛ. ³⁰ Taa wu kɛdii uushi aciiku, vii ka ci sɛkii. Mada kɛ gutsɛtɛ ɛndɛ uushaaku, ga ha ɛnɛ ka lɛgwa ka ci sɛkii ma'ɛ. ³¹ Danɛkii ha'ɛ ɛsɛ, dɛmɛ ka ɛnji ndilɛ ndilɛ makɛ sɛtɛ mwayi unɛ ɛnjɛ a dɛ koonɛ.

³² “Mada wata tɛ ɛnjitɛ ca uudɛ tuunɛ uudɛnuunɛ, paa unɛ ka upaa nɔnyɛ shikwa. Taa ma'waslyakɛ ɛnji maa, agi dɛnɛ nɛ tii ha'ɛ makɛ ɛtsa. ³³ Mada wata ka ɛnjitɛ ca dɛ koonɛ nɔga'ɛnɛ dɛnuunɛ nɔga'ɛnɛ, paa unɛ ka upaa nɔnyɛ shikwa. Taa ma'waslyakɛ ɛnji maa, agi dɛnɛ nɛ tii ha'ɛ makɛ ɛtsa. ³⁴ Mada ma nuunɛ ka vii dɛmɛnɛ, wata ka ɛnjitɛ shii unɛ oo'i, kadɛ ɛnɛvɛginɛ nɛ tii koonɛ ɛsɛ, paa unɛ ka upaa nɔnyɛ shikwa. Taa ma'waslyakɛ ɛnji maa, agi dɛnɛ nɛ tii dɛmɛnɛ ka ma'waslyakɛ ɛnji makɛ tii, kaa tɛya ɛnɛvɛgi ka tii makɛ ɛtɛkii. ³⁵ Aciikii bii nyi koonɛ, uudɛmɛ tɛ ɛnji daawaanɛ goonɛ. Dɛmɛ ka tii nɔga'ɛnɛ. Mada kɛ vii unɛ dɛmɛnɛ ka ɛnja, goona ka nuunɛ davɛ ma'ɛ. Mada kɛ dɛi unɛ ha'ɛ, ka upaanɛ nuunɛ maduunɛ shikwa. Ka ndzaanɛ nuunɛ ka manjeevɛnɛ nɔga ɛntanɔfɛ ɛndɛ mɛghɛrɛvɛnɛ ka shanɛ. Acii ma ca, nɔga'ɛ nɛ ci ka ɛnjitɛ pooshi ka dɛ yawa da ka ma'waslyakɛ ɛnja. * ³⁶ Nɛhɛmɛ tɛgunuunɛ nɔga ɛnji makɛ sɛtɛ ci Dɛsɛnuunɛ a nɛhɛ tɛgunuunɛ goonɛ.”

*Dzɛgunɛnɛ agyanɛ lagi gɛnɔwanɛ agyanɛ hara ɛnja
(Mat. 7.1-5)*

³⁷ “Goonɛ lagi gɛnɔwanɛ agyanɛ hara ɛnja. Ma ɛntanɔfɛ ɛsa, paa ci na lagi gɛnɔwanɛ agyanuunɛ. Goonɛ vii ka ɛnji ma'inɛ. Ma ɛntanɔfɛ ɛsa, paa ci na vii koonɛ ma'inɛ. Tifyaginɛ tɛ ɛnjitɛ ca dɛ koonɛ bwaya bwayaanɛ. Ma ɛntanɔfɛ ɛsa, ka tifyaginɛ nɛ ci tuunɛ. ³⁸ Ndiimɛ uushi ka hara ɛnja. Ka ndiinɛ nɛ ɛntanɔfɛ koonɛ noonɛ ɛsɛ. Dɛ nɔnyɛ kɛnɔwɛ nɛ ɛntanɔfɛ a gɛla koonɛ aasɛkɛ mbuurɛnyinɛ goonɛ. Ma kɛnjukɛya, ka natɛnɛ nɛ ci, ca ganɔgɛzɛtɛ, ca zhizhivɛtɛ nɔga'ɛ, ca haaja aa panɛ. Acii dɛ kɛnjutɛ gɛliigyunɛ ka ɛnji nɛ ɛntanɔfɛ a gɛlagi koonɛ noonɛ ɛsɛ.”

³⁹ Yeesu a dɛ ka tii misaali ɛsɛ, ɛnɔki ci, “Pooshi muurɛfɛ ka mbee ka baarii rɛgwa ka ɛndɛ'i muurɛfɛ makɛ ci. Maa kɛ dɛi ha'ɛ, ka kwaalagɛrɛnɛ nɛ tii aasɛkɛ gu'wɛ kyakya'ɛ. ⁴⁰ Pooshi lawarɛ ka paleenɛ ka malɛmaakii dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ. Amma taa nɔgutɛ ɛndɛ uugi dzɛgunɛ uushi'inɛ, ka ndzaanɛ nɛ ci makɛ nɔga malɛmaakii.

⁴¹ “Ka mi sanɛ cii kwa tsaamɛ uundzɛ kada agi ndzɛkɛnɔ, ha bwasee ka rintɛ agiku naakwa? ⁴² Iitɛ sanɛ mbeenɛku ka banɛ ka ndzɛkɛnɔ oo'i, ‘Taku, kaa nya nɔgɛrɛgi ka hɛ kada agiku’, yoo, paa hɛ ka nee ka rintɛ agiku naakwa? Hɛ ɛndɛ kɛrɛnɛ ka

6:25 6.25 1 Koor. 4.8. **6:26** 6.26 Yak. 4.4; Irim. 5.31. **6:29** 6.29 Rooma 12.17; 1 Koor. 6.7. * **6:35** 6.35 vii dɛmɛnɛ yadɛ kanɛ nɛ davɛ: Leew. 25.35-36. **6:37** 6.37 Mat. 6.14-15; Mar. 11.25-26. **6:38** 6.38 Mar. 4.24. **6:39** 6.39 Mat. 15.14. **6:40** 6.40 Mat. 10.24-25.

Əntanƣə də bəra'i! Ma ɗanəkwa, ƣgərəgi rintətsə agiku zəku'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha ƣgiraƣi uundzə kada aƣi ndzəkəƣu."

Ənfwə da pawaakii

(Mat. 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ "Pooshi poo ƣga mandikə ndikə ənfwə ka ndzaanə ƣgərəkiki. Pooshi poo ƣga maƣgərəkiki ənfwə ka ndzaanə ndikə ndikə əsə. ⁴⁴ Aci taa ƣgutə ənfwə patə, ka pookii shiinə ənja. Pooshi ənji ka slirəba pawə ƣga uudəvə a ənfwə dəhə uuda. Pooshi ənji ka slirəba pawə ƣga papawə a ənfwə məkaalənə əsə. ⁴⁵ Ma ƣunyi ənda, ƣunyiƣii ndzaanə slənaakii, acii ƣunyiƣii nə ədzəməkii. Ma bwaya əndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, acii bwayakii nə ədzəməkii. Aci sətə a ədzəmə əndə cii kəya nyagi."

Misaali də ənji ƣhənə yi bəra'i

(Mat. 7.24-27)

⁴⁶ "Ka mi saƣə nuunə ka 'wanə tə nyi Slandanə, Slandana, amma paa unə aƣi ɗa sətə cii kya ba koonə? ⁴⁷ Takumə, a baarii nyi koonə ndzaanə ƣga əndətə ca shi aabiiki, ca fa wabənaaki, ca nə'utə əsə. ⁴⁸ Kə ndzaa ci makə əndətə ƣhənyi yaakii. Kə tələgi ci gu'wə kurəƣə, ca mbukə banƣwə anə pasla. Kə ƣgyaara ƣəərə, kə shi ma'inə, kə naanə ka yikii. Amma, makə ɗii ci dəƣə dəƣə nə yita, magugudəmə. ⁴⁹ Amma, ma əndətə ca fa wabənaaki, paa ci nə'utə, kə ndzaa ci makə əndətə ƣhənyi yaakii, wata ca ndzaƣə kanə aƣyanə hanyinə yadə tələgi gu'wə ka mbukənə. Makə ƣgyaara ƣəərə, ma'inə a naanə ka yikii. Wata ƣhəbə kə uulagi yaakii, kə rarə'igi dza'ə."

7

Mbədəpaanə ƣga Yeesu də mava ƣga ƣawə ƣga soojiinə

(Mat. 8.5-13)

¹ Makə uudəpaa Yeesu baabagi wabəətsə patə ka ənja, ca maɗə, ca palə aasəkə vəranə ƣga Kafarənahumə. ² Ma dava, tə'i əndə'i ƣawə ƣga soojiinə ƣga ha də Rooma. Tə'i mavaakii uu'i ci dərəva. Gwakə də ma də ma nə ci.

³ Makə fii ƣawə ƣga soojiinə slənə ƣga Yeesu, wata ca sləkee ka hara *gayinə ƣga Yahudiinə aabiikii ka banə ka ci, a shi ci ka mbədəpaanə ka ci də mavataakii.

⁴ Maɗənə nə tii, palənə nə tii aabii Yeesu. Makə mbu'i tii, təya puutə tə ci, əƣki tii ka ci, "Tuutəta'ə! Kə mbu'i əndətsə bahə ha tsakə tə ci. ⁵ Aci kə uu'i ci tə slikerənə ƣaamə ƣgaanƣa'ə. Ci ƣhənyi keənə *kuvə də'wa əsə." ⁶ Wata Yeesu a maɗə, ca dzə da tii.

Ma ətsə Yeesu kədəhə ka mbu'unə, wata ƣawə ƣga soojiitə a sləkee ka guviinəkii aabiikii kaa təya shi ka banə ka ci oo'i, "Slandana, ga ha zaarəgi naaku na, acii mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. ⁷ Ci ɗii paa nyi gi nyi saaki aabiiku. Amma bagi wabənə rəƣwə, kə shii nyi, ka mbədənə nə mavaaki. ⁸ Ma bii nyi ha'a, acii nyi maa, tə'i gayinə akəƣwaciiki, tə'i soojiitə cii kya ɗa ka tii ƣawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə: 'Duu aa hatə!' wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə əsə: 'Shiwa!' ca shi. Nya ba ka mavaaki: 'Slənuu sətə ha'ə!' ca slənətə ha'ə."

⁹ Makə fii Yeesu wabəətsa, kə ɗii ka ci ka sə ƣga hurəshishinə nə haala ƣga ƣawə ƣga soojiita. Ca zhi'wagi aabii ɗabaalatə abiikii, əƣki ci ka tii, "Wanyinə ca ba koonə: taa ahada ənji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə ƣga əndətsa."

¹⁰ Makə ənya ənjitə sləkee ƣawə ƣga soojiitə aasii, ma lapaa təya, kə mbə'i mavata.

Ənyapaaginə ƣga Yeesu də əpinə ama uuzənə ƣga mooryafinə

¹¹ Pii ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca dzə aasəkə vəraatə dīi ləməkii Nayinə. Kə gi lyawarənaakii da bəzə dabaala atsakii əsə. ¹² Mbu'unaakii kədəhə da mayi nga vəranə, wata təya guŋugərə da ənji təya kərə wə aa gu'wə. Ma əndətə əŋki, ci nə uuzənəkii rəŋwə acii məci. Ma məci əsa, kə əntəgi ŋguri. Ənji vəraatə laŋə dzatə də nə abii miita. ¹³ Makə nee Yeesu Slandanə ka ki, ca nəhə təgunuunətə. Əŋki ci ka ki, "Ga ha tuu." ¹⁴ Wata ca əntsahətə, ca təbətə kararaata. Ənji kərə wutə a kəŋaanə. Əŋki Yeesu ka wuta, "Dagwana, wanyinə ka banə ka hə: madətə!" ¹⁵ Wata bərəkutə wutə a madətə, ca ndzaanə dasə, ca ndzaŋə wabənə. Wata əŋki Yeesu ka məci, "Wiinə uuzənaaku."

¹⁶ Makə dīi ha'ə, wata ŋgwalənə a kəsəgi tə ənjitə patə ka shaŋə. Təya dūunətə tə Əntaŋfə, təya ba, "Kə shigi maduunə *anabi agyaamə. Kə shi Əntaŋfə ka tsakə tə ənjaakii." * ¹⁷ Ma wabəətsə bii ənji agyanə Yeesu, kə dəlagi agyanə hanyinə nga Yahudiya patə, dəŋə aagyanə hanyinə ətə dīi tii naahə riβə.

*Wabənə nga Yeesu agyanə Yoohana
(Mat. 11.2-19)*

¹⁸ Kə dzəgunəgi lyawarənə nga Yoohana ka ci uushi'iitə dfaadīi patə. Wata ca 'wa ənji bəra'i ahadatīi, ¹⁹ ca sləkee ka tii aabii Yeesu Slandanə ka ləgwanə ka ci oo'i, "Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?" ²⁰ Makə mbu'i lyawariitə bəra'i aabii Yeesu, təya ba ka ci, "Yoohana əndə dfa bapətisəma sləkee keenə aabiiku ka ləgwanə ka hə: Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?"

²¹ Ma saa'ikii ha'a, kə mbədfəpaa Yeesu də ənji bwanea bəzəkii. Kə luupaa ci ənji acii ginaaji. Kə wunəgi ci ginə nga muurəfinə laŋə əsə. ²² Wata ca jikəvə ka lyawariitə sləkee Yoohana aabiikii, əŋki ci, "Ənəmə, una dzə ka banə ka Yoohana sənə cuuna nee da sənə cuuna fa. Waatoo, agi wuunənə nə ginə nga muurəfinə, agi wiinə nə mahurəməsə ənja; ənji uyikuzənə əsə, agi mbədfənə nə tii. Agi wuunənə nə liminə nga kadəguləminə, agi madeenə nə ənji ka maməətə ənja, agi waazanə nə ənji Ŋunyi Habara ka maaghiinə əsə. ²³ Tə'i barəkaanə ashī əndətə pooshi na unee ka nə'unə tə nyi."

²⁴ Makə pyalə lyawarənə nga Yoohana satii, wata Yeesu a ndzaŋə wabənə ka dabaala agyanə Yoohana, əŋki ci, "Ya saa'itə gyuunə aabii Yoohana aagi bilina, mi saŋə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi agi mədə kwa? ²⁵ Aa mi gyuunə ka caamanə da? Ka caama əndətə ŋgii dagwa kəjeerənə kwa? Ma ənji waha ətə ca kaala ŋunyi kəjeerənə ha'a, asii ga meeminə nə tii. ²⁶ Bamə ka nyi, mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka caamanə kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə ka caamanə. ²⁷ Acii ci nə əndətə wabi malaaba ləkaləkatə agyanəkii. Ma bii Əntaŋfə:

'Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,
kaa ca ta ka hə kəŋwanə,
ca hadatəgi ka hə də rəgwa taabu'u nii kwa dzə.' "

²⁸ Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, "Wanyinə ca ba koonə: Ma Yoohana, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma ma əndətə palee də uundzuundzuunə agi *ŋwanjuunə nga Əntaŋfə, kə palee ci ka Yoohana."

²⁹ Makə fii dabaala da *ənji luu tsəkə tə wabəətsə wabi Yeesu, kə dəlii tii də Əntaŋfə makə dīi ci kə liwə tii yiβə bapətisəma acii Yoohana. ³⁰ Amma ma *Farisanyinə da maliminə, kə kaaree tii ka luu hiima nga Əntaŋfə. Ci dīi pooshi tii liwə yiβə bapətisəma acii Yoohana.

7:12 7.12 1 Meem. 17.17. **7:15** 7.15 1 Meem. 17.22-23. * **7:16** 7.16 1.68; 19.44; anabi: Mat. 16.14; 21.11,46; 26.68; Mar. 6.15; 8.28; 14.65; Luka 7.39; 9.8,19; 22.64; 24.19; Yooh. 4.19; 6.14; 7.40; 9.17. **7:22** 7.22 4.18-19; Mat. 11.5. **7:27** 7.27 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76. **7:29** 7.29-30 Mat. 21.32. **7:29** 7.29 3.7,12.

³¹ Əŋki Yeesu əsə, “Də mi sanə mbərə mbərətəginəki də ənji nga zamanana? Tə wu sanə pusha təya? ³² Kə ndzaa tii makə manjeevənə təya buurə asəkə luuma, təya 'waa'wa hara manjeevənə makə tii, təya ba, ‘Kə əginə koonə uudfaləma, pooshi unə uję. Kə kii inə koonə wanyanə nga wa, amma, matuumuunə.’ ³³ Ma bii nyi ha'a, acii makə shi Yoohana əndə dfa bapətisəma, kə dīi ci suumaya, paa ci sii ma'i inaba. Makə nee unə ha'ə, əŋkyuunə, ‘Əndə gu'wə nə ci’. ³⁴ Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə nga ənda, agi adənə nə nyi zəma, nya sa ma'i inaba. Yoo, əŋkyuunə əsə, ‘Tsaaməmə tə əndətsa, bwan̄kara nə ci, masa ma'i inabi, guva nga ənji luu tsəka da hara ma'waslyakə ənji nə ci!’ ³⁵ Patə da ha'ə, ma ənjitə liwə hiima nga Əntan̄fə, agi baariinə nə tii tantanyinəkii.”

Dzənə nga Yeesu aa ha əndə'i əndə Farisa

³⁶ Tə'i əndə'i əndə Farisa 'wii tə Yeesu aa hakii aasii ka zəma. Yeesu a dzə aa ha əndəta, ca ndzaanə ka zəma. ³⁷ Asee, tə'i ma'waslyakə minə davə də vərə. Makə fii ki oo'i, ga Farisatə asii nə Yeesu ka zəma, kya ŋgərə əbwə† urədyə, ³⁸ kya kira, kya gwan̄aanə atsa sədə Yeesu daba'akii, kya tuu. Wata əjanə nə kiinatə aaba'a sədə Yeesu. Kya ŋgərə, kya taadəgi də shiŋkinə nga nətə, kya paatə sədəkii, kya buləvə urədyə aa dəvə.

³⁹ Ma Farisatə 'wii tə Yeesu aa hakii aasii, makə nee ci ha'ə, əŋki ci də səkəkii, “Maci anabi nə əndətsə tanyi, kadfa kə shii ci taa wu nə miitsə ca dəba'ə tə ci; taa mi nə ki əsə, ka shiinə nə ci; waatoo, ma'waslyakə əndə nə ki.” ⁴⁰ Wata Yeesu a ba ka Farisatə, “Simoonə, tə'i nyi da sə nga banə ka hə.” Əŋki Simoonə ka ci, “Wabuu dīi, Maləma.” ⁴¹ Əŋki Yeesu ka ci, “Tə'i əndə nyi'u tə ənji bəra'i dəmənə. Ca nə'u tə əndənə *hwaslə gya'ə tufə. Ca nə'u tə əndə'i əndənə əsə hwaslə tufə pu'unə. ⁴² Makə pooshi taa wu mbee ka ki'i dəməətə agitii, wata əndətə a bwasee ka tii ka dəməəta. Ya ətsa, ŋgutə agi ənjitsə bəra'i palee də uudənə tə ca?”

⁴³ Əŋki Simoonə, “Ma nee nyi naaki, əndətə dīi dəmənə ŋgaan̄ga'ə atsakii palee də uudənə tə ci.” Əŋki Yeesu ka ci, “Goon̄gaaku.” ⁴⁴ Wata ca zə'ugi aabii miita, əŋki ci ka Simoonə, “Kə nee hə ka miitsətsə nii? Kə gimagərə nyi aa haku aasii, amma pooshi hə bii oo'i, wa ənjə a əgəcii ma'inə ka nyi, ənjə a yibəgi ka nyi də sədəki. Amma, ma miitsa, kə yibəgi ki ka nyi sədəki də kiinatə, kya taadəgi də shiŋkinə nga nətə. ⁴⁵ Ma ha, paa hə nəhəpaa tə nyi nga'ə. Amma, ma kya, makə gimagərə nyi aa haku aasii, paa ki bwasee ka paatə sədəki. ⁴⁶ Ma ha, pooshi hə əji ka nyi maarə aanəki. Amma, ma kya, kə əji ki ka nyi urədyə aaba'a sədəki. ⁴⁷ Aciikii ka banə nə nyi ka hə əsə: ma maduunə uudəətsə ŋgiragi miitsa, kə baarii oo'i, kə upaa ki tifyaginə nga 'waslyakəətə dfaadii ki patə. Amma, ma əndətə tifyagi Əntan̄fə ka ci 'waslyakəənaakii gi'u, gi'u nə uudənaakii əsə.” ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka miita, “Kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku.”

⁴⁹ Ma ənjitə cii kəya zəmə da tii, kə bii tii də səkətii, “Wu da nə əndənə ca tifyagi 'waslyakəənə əsa?” ⁵⁰ Amma əŋki Yeesu ka miita, “Kə upaa hə luupaanə putə nga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə.”

8

Ənjitə nja nə'u tə Yeesu

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca dzə ka vərə ka vərə, ca dzə də waaza Njuni Habara agyanə *ŋwan̄uunə nga Əntan̄fə. Kə nyi'u lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tə ci. ² Kə

7:33 7.33-34 Mat. 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. **7:33** 7.33 1.15. **7:34** 7.34 Mat. 9.10. **7:36** 7.36 11.37.
† **7:37** 7.37 Ma əbutsa, əndə'i faara etə dīi ləməkii 'aləbasəta' ci ənjə a hufəkəgi. **7:37** 7.37-38 Mat. 26.6-7;
Mar. 14.3. **7:39** 7.39 7.16. **7:42** 7.42 Mat. 18.27. **7:44** 7.44 'Wat. 18.4; 1 Tim. 5.10. **7:46** 7.46 Jab. 23.5.
7:48 7.48 5.20; Mat. 9.2; Mar. 2.5. **7:50** 7.50 Mat. 9.22.

nyi'u hara makinə tə ci əsə ətə mbədfəpaagi ci də tii acii ginaaji da bwanea. Waatoo, Mariyaama Magədalina ətə lyakagi Yeesu ginaajiinə mədfəfə ashitə, ³ Yawana, minə nga Kuza. Ma ngurii, ci nə kadala nga yi nga nwanjwə *Hirudusə. Suzana da hara makinə bəzəkii. Ma tii pata, kə cakə tii tə i Yeesu də gənatii.

Misaali də ɛndə giirə slikərənə
(*Mat. 13.1-9; Mar. 4.1-9*)

⁴ Ma saa'ikii, kə ma'ya ənji asəkə vəranyinə patə, təya shi aabii Yeesu. Makə dzii dabaala də na, wata Yeesu a ndzanə wabənə ka tii də dfa misaali, əŋki ci: ⁵ "Tə'i ɛndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə. Ma ca giirə, hara slikərənə a kwaala ahada rəgwa, ənjə a wiigi'i anəkii. Əginyinə əsa, təya shi, təya dəmətə. ⁶ Hariinəkii əsə a kwaala ama pasla, ca givagi, ca huurəgi, makə pooshi marəbə hanyinə. ⁷ Harii slikərənə əsə, təya kwaala aagi dəha. Gərənə nə tii kyakya'ə da dəha. Dəhəkii a pa'aanə ka səkəŋwa. ⁸ Ma harakii, kə kwaalii tii anə nunyi hanyinə. Təya dəvə, təya gərə, təya əji hi'wa. Taa ngutə patə, kə vii ci nunyi cifanə gya'a gya'a." Makə uudəpaa Yeesu wabətsa, wata ca wazəgi də ngeerənə, əŋki ci, "Ma ɛndətə da liminə nga fanə, wa ca fa."

Ka mi də misaali?
(*Mat. 13.10-17; Mar. 4.10-12*)

⁹ Ma daba'əkii *lyawarənə nga Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki tii, "Mi mwayi misaalitə bəariina?" ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Ma unə kamə, koonə vii ɛntanfə rəgwa nga shii ma'umbee uushi'inə nga nwanjuunaakii. Amma, ma hara ənja, see də misaali fanətii; kaa təya tsaamə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii, amma paa tii ka paaratəginə."

Dzəgunətənə nga Yeesu tə misaali nga ɛndə giirə slikərənə
(*Mat. 13.18-23; Mar. 4.13-20*)

¹¹ "Wiinə səndə mwayi misaalitə bəariinə: ma slikərətəsa, kə ndzaa ci makə wabənə nga ɛntanfə. ¹² Ma slikərətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga ɛntanfə. Wata *Seetanə a shi, ca dəməgi wabətə a ədzəmətii, acii ga təya vii goonga ka ɛntanfə kaa təya upaa luupaanə. ¹³ Ma slikərətə kwaalii ama pasla əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga ɛntanfə, təya luu də moodasəka. Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii. Ci dīi paa tii ka ta'avənə aagi nə'unə. Mada kə upaa ngərə'wə tə tii, təya bwasee. ¹⁴ Ma slikərətə kwaalii aagi dəha, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga ɛntanfə. Amma ma aagi ndzaanatii, ka kavənə nə tii natii nə ka buurə uushi'inə kama kama, təya suuna gəna, təya alə sətə ca kadeesəkə ka tii. Pooshi nunyi uushi ci təya mbee ka dātənə. ¹⁵ Ma slikərətə kwaalii anə nunyi hanyinə, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga ɛntanfə, təya kəsəpaa tənə tənə də ədzəmə rənəwə, təya ndzaanə də sə'watənə, təya dfa nunyi uushi ətə ca nafa."

Misaali nga garəkuwa
(*Mar. 4.21-25*)

¹⁶ "Pooshi ɛndə ca kavə gunə aasəkə garəkuwa ka umbətənə də dəva taa ka kapaanə atsa ədərə əsə. Amma ka kapaanə nə ənji garəkuwa ka madzəgamə ha, ka ənjitə ca dəəmə aa kumu a nee ka ha camə. ¹⁷ Taa mi patə dīi ma'umbeekii kadə na shigi aa babara. Ma sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii, kadə na shigi aa babara əsə.

¹⁸ “Damə han̄kala agyanə fanə goonə! Aci ma əndətə da kudəpəshinə nga paaratə də sətə ci kəya fa, ka ci tsakənə ənji paaratəginə. Amma ma əndətə pooshi kavə nəkii davə, taa ətə gi'u agi hiimaakii maa, ka luuginə nə ənji.”

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii

(Mat. 12.46-50; Mar. 3.31-35)

¹⁹ Ma daba'əkii, kə shi i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii kaa təya nee ka ci. Amma kə təkuree tii ka mbu'unə aabiikii, pooshi rəgwa acii dabaala. ²⁰ Wata ənjə a ba ka Yeesu, “Watiitə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə, kə mwayi tii neenə ka hə.” ²¹ Amma wata əŋki Yeesu ka tii, “Ənjitə ca fa wabənə nga Əntan̄fə, təya slənətə sətə bii ci, tii nə yaayi da ndzəkəŋushi'inəki.”

Dədəkənə nga mandalə məfə

(Mat. 8.23-27; Mar. 4.35-41)

²² Ma ka əndə'i uusəra, kə ndərəvə Yeesu da lyawarənaakii aasəkə kumbawalə. Əŋki ci ka tii, “Tan̄əgyaamə aa tan̄əgi uunəva.” Təya madə, təya palə. ²³ Ma təya dzə də tan̄ənə də kumbawalə, Yeesu a tsəfə ŋunyinaakii. Wata mandalə məfə a ndzanə kyanə anə uunəva. Ma təya nee, nanə nə ma'inə aasəkə kumbawala kaa təya za. ²⁴ Wata təya əntsahətə aabii Yeesu, təya madəe ka ci, əŋki tii ka ci: “Daada, Daada, wanaamə ka zanə.” Yeesu a vədəhə, ca la ŋguruunə ka məfə da ka ma'iitə ca mbudə aadəgyə aadəgyə. Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'ə.

²⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Pooshi ma'ə vii goon̄ga goonə kuna?” Amma, ma təya, kə ŋgwaləgi tii. Kə d̄ii ka tii ka sə nga hurəshishinə əsə. Təya laagwashi ahadatii, “Wu san̄ə nə əndəna? Taa məfə da ma'inə maa, agi wabənə nə ci ka tii, təya fa tə ci.”

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə ginaaja

(Mat. 8.28-34; Mar. 5.1-20)

²⁶ Makə tan̄əgi Yeesu da lyawarənaakii aa tan̄əgi uunəvə nga Galili, waatoo aanə hanyinə nga ənji Gyarəgasinə, ²⁷ jimagərənaakii asəkə kumbawala, wata təya guŋəgərə də əndə'i əndə vəranəkii da ginaajiinə ashikii. Kə uugi baanə lan̄ə makə tikə ci da kəjeerənə əsə. Paa ci ka ndzaanə asii. Amma ahada gu'u ənji nə ndzaanaakii. ²⁸ Neenaakii ka Yeesu, wata ca ka vurənə, ca shi, ca kulagi akəŋwaciikii, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Yeesu Uzənə nga Əntan̄fə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Tuutəta'ə! Ga ha cibə də nyi.” ²⁹ Ma bii ci ha'a, acii kə bii Yeesu ka ginaajitə kaa ca dzəgi. Ma ginaajikəya, kə ŋi kəya kəəsə tə əndəkii ŋgaŋga'ə. Aci ha'ə, mapə'əkii ŋi əndətə a ndzaanə da i mahyakahyaka'ə aciikii da asəfəkii. Amma, patə da ha'ə ca dzə də b̄waatəginə. Ginaajikii a kagi tə ci aagi bilinə.

³⁰ Wata Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Iitə nə ləməkwa?” Əŋki ci, “Ma ləməkya, Bəzəkii.” Ma bii ci ha'a, acii bəzəkii nə ginaajinyiitə dzii də nə ashikii. ³¹ Wata ginaajinyiitə a dza ciinə ka Yeesu, acii ga ca bii ka tii dzənə aasəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə.

³² Ma dava, tə'i gəranə nga dagəliinə ca alə zəmatii ashi d̄an̄gəra. Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu kaa ca vii ka tii rəgwa nga dzəgərənə aashi dagəliita. Wata Yeesu a vii ka tii rəgwakii. ³³ Təya shigi ashi əndəta, təya dzə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Wata dagəliitə a hwayagərə, təya kwaalagərə aagi uunəva, təya zagi davə patə.

³⁴ Makə nee magəriinə nga dagəliitə ka sətə d̄ii, təya huyipaa, təya kərə makii aasəkə vəranə da aanə hanyinəkii patə. ³⁵ Makə fi ənjita, wata təya shigi ka tsaamə sətə d̄ii. Təya mbu'yagərə aabii Yeesu, təya lapaa əndətə dzəgi ginaajinyiitə ashikii

dasə a panə abiikii. Da i kəjeerənə ashikii nə ci, kə ənya han̄kalaakii. Wata təya ngwaləgi. ³⁶ Ma ənjitə nee də ginətii makə sətə mbə'i əndə ginaajita, kə jigunyi tii ka ənjitə shi daba'a. ³⁷ Wata ənjinyiitə anə hanyinə nga Gyarəgasinə patə a ba ka Yeesu, wa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii, acii kə ngwali tii ka shaṇə. Wata Yeesu a ndərə kumbawalə ka palənə saakii. ³⁸ Wata əndətə dzəgi ginaajitə ashikii a kədii acii Yeesu kaa ca dzə atsakii. Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci, əṅki ci ka ca, ³⁹ “Ənuu saaku aasii. Duu dzəgunəgi ka ənji sətə d̄ii Əntaṇfə ka putaaku.” Palənə nə əndəta, ca dzə də baaba ka ənji patə asəkə vəranə sətə d̄ii Yeesu ka putaakii.

*Uuzənə nga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə nga Yeesu
(Mat. 9.18-26; Mar. 5.21-43)*

⁴⁰ Ənyanə nga Yeesu, kə liwə ənji tə ci ngaan̄ga'ə, acii agi gəranə tə ci n̄ji tii patə. ⁴¹ Tə'i əndə'i əndə ətə d̄ii ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa davə də vəra. Kə shi ci aabii Yeesu, ca gərə'waanə atsaə səfəkii, ca dza ka ci ciinə kaa ca dzə aa hakii aasii. ⁴² Acii tə'i uuzənaakii rəṅwə, uncitə minəkii. Kə d̄ii fəzətə taa pu'u aji bəra'i. Pooshi labadətə, də ma də ma ha'ə nə ki.

Ma Yeesu a dzə aa ha əndəta, kə tsəkuyi ənji ngaan̄ga'ə anəkii. Pooshi rəgwa nga zə'uginakii acii ənja. ⁴³ Tə'i əndə'i minə agi ənjita, cibee bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə n̄ja d̄a tə ki. Kə zamagi ki də gənətə patə ka ənji kuzhikinə, amma pooshi əndə mbee ka mbəfəpaanə də ki. ⁴⁴ Wata kya əntsahətə aabii Yeesu da ba'akii, kya təbətə kəjeerənaakii. Pii wata kə dzəgi bwaneatə ashitə. ⁴⁵ Əṅki Yeesu, “Wu daa uree ka nya?” Əṅki patənə nga ənji ka ci, əntaa tii. Əṅki Piita ka ci, “Daadə, lan̄ə nə ənji abiiku, pooshi ha nga zə'uginə.” ⁴⁶ Əṅki Yeesu, “Amma tə'i əndə uree ka nyi, acii kə fii nyi tə'i baawəda shigi ashiki.” ⁴⁷ Makə nee miitə kə puki ba'atə, wata kya shi. Shishinətə a dzə də udzənə acii ngwalənə. Kya gərə'waanə akəṅwacii Yeesu, kya ndzan̄ə dzəgunənə ka ci akəṅwacii ənji patə taa ka mi uree ki ka ci, i makə sətə upaa ki mbəfənə pii əsə. ⁴⁸ Wata əṅki Yeesu ka ki, “Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə nga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə.”

⁴⁹ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, kə mbu'ya əndə yi nga Jayirusə. Əṅki əndətə ka Jayirusə, “Kə uudee uuzətə ka na. Ga ha ənvutə tə maləmə ma'ə.” ⁵⁰ Amma, makə fii Yeesu ha'ə, wata əṅki ci ka Jayirusə, “Ga ha ngwalə. Vii goon̄ga ka Əntaṇfə, ka mbəfənə nə uuzənaaku.” ⁵¹ Makə mbu'i Yeesu aa ha Jayirusə, makapaamə ci rəgwa taa ka wu ka dəməgərənə atsakii madfaamə ka i Piita, da Yoohana, da Yakubu da ka i d̄ii uuzətə da məci. ⁵² Ənji patə davə asii, ka tuunə, təya ngəərə ma. Wata əṅki Yeesu ka ənji, “Goon̄a tuu. Ma uuzətsa, əntaa əntənə əṅki ki, amma ṅunyinə cifə ki.” ⁵³ Wata təya ṅusəgi tə ci acii kə shii tii, kə əṅki uuzətə tanyi. ⁵⁴ Amma wata Yeesu a kəsətə tə uuzətə ka ciinə, ca ba ka ki də n̄geerənə, “Əndzəgəna, madfətə!” ⁵⁵ Wata kə ənyatə əpinə ama uuzəta. Kya madfətə pii. Wata əṅki Yeesu, wa ənjə a vii ka ki zəma. ⁵⁶ Ma sət̄sa, kə d̄ii ka sə nga hurəshishinə ka i d̄ii da məci uuzətə ka shaṇə. Amma Yeesu a ba ka tii, ga təya bapaa sətə d̄ii taa ka wu.

9

*Sləkeenə nga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i
(Mat. 10.5-15; Mar. 6.7-13)*

¹ Yoo, kə dzatəgi Yeesu də lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii baawəda da rəgwa nga lyaakaginə də ginaajiinə patə, təya mbəfəpaa də ənji bwanea. ² Wata ca sləkee ka tii, kaa təya dzə də waazanə aḡyanə ṅwan̄juunə nga Əntaṇfə, təya

mbədfəpaa də ənja. ³ Ma ətse kaa təya palə, əŋki ci ka tii, “Goona ɲgərə taa mi ka dzəginə, taa zala, taa mbuura, taa zəma, taa kwaba əsə. Taa wu agyuunə, ga ca dzə da kəjeerənyinə bəra'i. ⁴ Maa kə gyuunə aasəkə ɛndə'i vəranə, ndzaamə ga ənjitə liwə tuunə ahatii asii, dənə ka saa'itə nuunə madə gatə. ⁵ Ma vəraatə maluumə ənji tuunə dava, shigimə sə goonə davə. Gwa'agimə bərəbərə ɲga vəraatse asəduunə, unə dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madamə tii ɲga'ə.” ⁶ Wata madənə nə tii, təya palə, təya dəmə aasəkə vəranyinə kama kama, təya waaza ɲunyi Habara, təya mbədfəpaa də ənji bwanea taa da patə.

*Gwazəginə ɲga han̄kala ɲga *Hirudusə*
(Mat. 14.1-12; Mar. 6.14-29)

⁷ Makə fii Hirudusə, ɲwan̄wə anə hanyinə ɲga Galili, sətə dfaad̄ii patə, wata kə gwazəgi han̄kalaakii. Acii agi banə nə hara ənji, “Kə ma'i Yoohana agi maməətə ənja.” ⁸ Hara ənjə a ba, “Anabi *Iliya jigagi.” Ma hara ənji əsa, təya ba, “Əndə'i ɛndə agi anabiinə ɲga ɲukə madətə agi maməətə ənja.” ⁹ Amma kə bii Hirudusə, “Ya makə kə shi nya lagi nə ɲga Yoohana, wu da nə ɛndətsə cii kya fa, ənjə a mbudə mada uushi'inaakii ha'a?” Wata Hirudusə a ndzanə aalənə tə Yeesu kaa ca nee ka ci.

Adəvənə ɲga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə
(Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Yooh. 6.1-14)

¹⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci sətə dfaad̄ii tii patə. Wata Yeesu a 'wagi tə tii daanətii, təya əntsahəgi dzadə da ənja, aadəbii vəranə ɲga Batəsayida. ¹¹ Asee, kə fii dabaala. Wata təya ndzanə nə'unə tə ci aa dəvə. Yeesu a luu tə tii. Ca wabə ka tii agyanə ɲwan̄juunə ɲga Əntan̄fə. Ma ənjitə ca moo mbədfəpaanə də tii əsə, kə mbədfəpaa ci də tii.

¹² Ma ətse uusəra kədəhə ka kulanə, wata lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a əntsahətə aabii Yeesu, təya ba ka ci, “Bawə ka ənjitsə, wa təya palə aasəkə vəranyinə da i aasəkə makədəhə kədəhə giwanyitsə a makwakwa, kaa təya upaa zəmə da ha ɲga baanə davə. Acii ma gana, agi bilinə naamə.” ¹³ Amma əŋki Yeesu ka tii, “Unə nə vii ka tii zəma.” Əŋki tii ka ca: “Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə da hərəfinə bəra'i nəndə acii inə. Madaamə inə kə gi ka ira zəmə, pooshi ka mbu'unə ka patənatii.” ¹⁴ Ma bii tii ha'ə, acii ɲguyirənə daanətii maa, ka danə nə tii bahə dəbu'u tufə. Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Kaaləmə kurəgənyinə. Ndzaneemə ka ənja. Taa ka ɲgutə kurəga, wa ənji bahə tufə pu'unə a ndzaanə.” ¹⁵ Wata təya ndzane ka ənjitə patə. ¹⁶ Yeesu a ɲgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntan̄fə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka dabaala. ¹⁷ Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə tə ətə mbədfaanə, dəvə pu'u aji bəra'i.

*Banə ɲga Piita, Yeesu nə *Aləmasiihu*

Wabənə ɲga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 16.13-21; Mar. 8.27-31)

¹⁸ Ma ka ɛndə'i uusəra, Yeesu a dfa də'wa daanəkii. Aabiikii nə lyawarənaakii əsə. Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, “Wu san̄ə nə nyi ci ənjə a ba?” ¹⁹ Əŋki tii ka ci, “Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana ɛndə dfa bapətisəma. Ma hara ənji əsə, agi banə nə tii, anabi *Iliya nə hə. Hara ənji əsə, agi banə nə tii, ɛndə'i ɛndə agi anabiinə ɲga ɲukə madətə agi maməətə ənja.” ²⁰ Əŋki Yeesu, “Ya unə noona, wu nə nyi cuuna

9:2 9.2 11.2. 9:3 9.3 22.35. 9:5 9.5 Slənə 13.51. 9:7 9.7-9 9.19. 9:9 9.9 23.8. 9:10 9.10-17 Mat. 15.32-39. 9:10 9.10 6.13; 10.17. 9:17 9.17 2 Meem. 4.43-44. 9:18 9.18 5.16. 9:19 9.19 9.7-8; Luka 1.17; 7.16.

ba?" Piita a jikəvə, əŋki ci, "Hə nə Matafəkii daciai Əntaŋfə." ²¹ Wata Yeesu a dfa ka tii bariya, əŋki ci, "Goona bapaa sətə taa ka wu shaŋə."

²² Ma daba'əkii ca wabə agyanə naakii nə, əŋki ci ka tii, "Tyasə ma *Uuzənə nga ənda, see a sa ci cibənyinə laŋə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə nga uusəra, ka madənə nə ci agi maməətə ənja."

Nə'unə tə Yeesu

(Mat. 16.24-28; Mar. 8.34-9.1)

²³ Wata əŋki Yeesu ka ənji patə, "Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə nga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi uusəra patə. ²⁴ Tada wu patə ca dfa gazhi'waanə nga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma, taa wu patə ətee ka əpinaakii putə nga nə'unə tə nyi, ci na luupaa əpinaakii. ²⁵ Mi sanə nə bwatya nga upaa patənə nga uushi'inə asəkə *duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ²⁶ Acii mada kə dīi ayinə tə əndə ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə nga ənda, kadə nə ayinə a dfa tə nyi ka wabənə agyanə əndəta uusəratə nii kya shi da i məghərəvənə geenə da Daadə da nga malaaba malaa'ikanyinə. ²⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: tə'i hara ənji ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka ŋwanjuunə nga Əntaŋfə."

Məghərəvənə nga Yeesu

(Mat. 17.1-8; Mar. 9.2-8)

²⁸ Makə bii Yeesu wabəətsə ha'ə, ma daba'a baanə taa tighəsə, kə ŋgirə ci tə i Piita, da Yoohana da Yakubu, təya ndərə aanə giŋwə kaa ca dfa də'wa. ²⁹ Ma ca dfa də'wa, wata kə zə'ugi kəŋwaciinəkii, kə uudagi kəjeerənaakii talə talə, agi bərənə əsə. ³⁰ Ndza'a gi'u ha'ə, wata watiitə ənji bəra'i, təya wabəshi da Yeesu. Waatoo i Muusa da *Iliya. ³¹ Kə jigagi tii da məghərəvənə. Təya wabə agyanə aniya nga mbu'utəgi də slənaakii, waatoo əntənaakii də Urusaliima. ³² Asee, kə kwaanagi i Piita da ənjitə abiikii ca'ə ca'ə ka ŋunyinə. Makə vədəhətə tii, wata təya nee ka məghərəvənə nga Yeesu da ənjitə bəra'i abiikii.

³³ Makə nji ənjitə bəra'i a dfa rəgwa nga təkəginə da Yeesu, əŋki Piita ka ci, "Daada, ŋga'ə dīi makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə: naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə." Asee, mashiimə Piita ginə ŋga sətə bii ci ka Yeesu. ³⁴ Ci ma'ə ka banə ha'a, wata kə shi məzhidəkwatyaminə, kə zadəgi tə tii. Kə ŋgwaləgi lyawarənaakii, makə zadəgi məzhidəkwatyamiitə tə tii. ³⁵ Wata əndə a wabya dāgi məzhidəkwatyaminə, əŋki ci, "Waatsə matadə Uuzənaaki. Famə tə ci." ³⁶ Uudənə ŋga wabəətsə ha'ə, wata maneemə lyawarənaakii ka əndə'i əndə ma'ə madaamə tə Yeesu daanəkii.

Ma ka tsaakəya, pooshi lyawarənaakii bapaa sətə nee tii taa ka wu.

Mbədəpaanə nga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci

(Mat. 17.14-18; Mar. 9.14-27)

³⁷ Pukətə hakii, makə jimagərə Yeesu da lyawarənaakii a giŋwə, bəzə ənjə a shi ka guuŋunə da ci a rəgwa. ³⁸ Wata əndə a shigi agi dabaala, ca madəe ka uuraakii, əŋki ci: "Maləma, tuutətə'ə! Tsaamuu uuzənaaki, ci nə cikii, marəŋwa. ³⁹ Agi kəəsənə nə ginaaji tə ci. Gi'u ta'avənəkii ca ka vurənə, agi ghərəvənə nə ginaajikii tə ci də ŋgwaanŋwa'ənə, wata əbwyənə nə cikufinə a makii. Ma dzəginə nə ginaajikii kamə,

9:20 9.20 Mat. 16.16; Luka 22.67. **9:21** 9.21 9.36. **9:22** 9.22 9.43-45; 17.25; 18.31-34; 24.6-7. **9:23** 9.23-24 14.27; 17.33; Mat. 10.38-39; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. **9:26** 9.26 12.9; Mat. 10.33; 2 Tim. 1.8; 2.12. **9:27** 9.27 Mat. 16.28. **9:28** 9.28-29 5.16. **9:29** 9.29-36 2 Piita 1.16-18. **9:31** 9.31 9.22; 13.33. **9:32** 9.32 Yooh. 1.14. **9:35** 9.35 3.22; Dzək. 18.15. **9:36** 9.36 9.21.

də dzawuunə. ⁴⁰ Kə dzii nyi ciinə ka lyawarənaaku kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.”

⁴¹ Wata Yeesu a ba, “Ya'əmə, unə ənji n̄ga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntaŋfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kirawə ka nyi uuzənaakukii d̄ii!” ⁴² Ma uuzəətə a shi, wata ginaajitə a sləbəgi tə ci aa panə, ca dəgə tə ci də n̄gwaan̄gwa'ənə. Wata Yeesu a la n̄guruunə ka ginaajita. Ca mbədəpaa də uuzəətə, ca ənəpaagi də ci ka d̄ii. ⁴³ Ma ənjitə davə patə, kə d̄ii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə nə d̄uunuunə n̄ga Əntaŋfə.

Ənənə n̄ga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii
(Mat. 17.22-23; Mar. 9.30-32)

Ma patənə n̄ga ənjə a tsaamə dagwa dagwaanə n̄ga sətə slənyi Yeesu patə, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, ⁴⁴ “Kapaamə liminuunə n̄ga'ə koonə fa sənə cii kya ba koonə: ka vəginə nə ənji tə Uuzənə n̄ga əndə aacii ənja.” ⁴⁵ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabəətsa. Kə ndzaanə ka tii ma'umbeekii, acii ga təya fii. Kə n̄gwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii.

Wu san̄ə palee də gawuuna?
(Mat. 18.1-5; Mar. 9.33-37)

⁴⁶ Kə hwađəgi mabizhinə ahada lyawarənə n̄ga Yeesu, təya laagwashi ahadatii kaa təya shii taa wu palee də gawuunə ahadatii. ⁴⁷ Amma, ma Yeesu, makə shii ci hiima n̄ga nətii ha'ə, wata ca n̄gərə uuzənə, ca kəŋee ka ci abiiikii, ⁴⁸ əŋki ci ka tii, “Taa wu liwə uuzənə, mada putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwə tə nyi, tə Əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa. Acii taa wu palee də daraanə ahadoonə patə, ci nə əndə ətə palee də gawuunə.”

Ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci
(Mar. 9.38-40)

⁴⁹ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əŋki ci, “Daada, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka maguŋuura deenə, kə tən̄apaa inə tə ci.” ⁵⁰ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Goona tən̄apaa tə ci. Acii ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci.”

*Kaareenə n̄ga ənji *Samarinya ka Yeesu*

⁵¹ Makə uugi uusəra n̄ga ndərənə n̄ga Yeesu aadəgyə mbishanə, kə đatə ci aniya saakii n̄ga dzənə aa Urusaliima. ⁵² Wata ca sləkee ka ənji zəku'i. Təya palə, təya dzəgərə aasəkə əndə'i vərənə anə hanyinə n̄ga Samariya ka hada ka ci də ha n̄ga ndzaanə davə. ⁵³ Amma, maluuvəmə ənji vərənəkii ka ci, acii kə shii tii oo'i, aa Urusaliima cii kəya moo dzənə. ⁵⁴ Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata əŋki i Yakubu da Yoohana ka ci, “Slandana, kə mwayi hə keena ba, wa gunə a jima kaa ca zamagi də tii kwa?” ⁵⁵ Amma wata Yeesu a zə'ugi aadəbii tii, ca wazə ka tii. ⁵⁶ Ma daba'əkii, təya palə ka əndə'i vərənə.

Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu
(Mat. 8.19-22)

⁵⁷ Ma təya dzə a rəgwa, wata əndə'i əndə a ba ka Yeesu, əŋki ci, “Taa aama gi hə patə, ka nə'unə nə nyi tə hə.” ⁵⁸ Yeesu a ba ka ci, “Ma gwahyanə, tə'i gu'unyinatii. Ha'ə nə əginyinə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, Uuzənə n̄ga ənda, pooshi haaki bahə n̄ga kapaa tan̄galaki davə.”

9:43 9.43-45 9.21-22. **9:45** 9.45 18.34. **9:46** 9.46-48 22.24-26. **9:48** 9.48 10.16; 22.26; Mat. 10.40; 20.26-27; Mar. 10.43-44; Yooh. 13.20. **9:50** 9.50 11.23; Mat. 12.30. **9:51** 9.51 24.50-51; Mat. 19.1; Mar. 10.1; Slənə 1.9. **9:52** 9.52 10.33. **9:54** 9.54 2 Meem. 1.10,12.

⁵⁹ Əŋki Yeesu ka əndə'i əndə əsə, "Nə'uu tə nyi." Amma əŋki əndəta, "Slandana, taku kaa nya dzə ka ŋgədfəgi tə daadə zəku'i." ⁶⁰ Yeesu a ba ka ci, "Wa maməətə ənjə a ŋgədfə maməətə ənjatii. Amma, ma ha, duu ka waazanə ka ənji agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntanfə."

⁶¹ Əŋki əndə'i əndə ka Yeesu əsə, "Slandana, ka nə'unə nə nyi tə hə, amma kapaa ka nyi rəgwa zəku'i kaa nya dzə ka banə ka ənji geenə, a ta'avə tii." ⁶² Əŋki Yeesu ka ci naakii, "Taa ŋgutə əndə ca uuzə, ca dzə də tsaamənə aaba'əkii, pooshi uushi cii kəya bələpaa. Makə ətsə ha'ə nə əndə slənənə ka ŋwanjuunə ŋga Əntanfə əsə, mada kə caamə ci aaba'a, pooshi uushi cii kəya dəpaa."

10

Sləkeenə ŋga Yeesu ka ənji mədfəfə pu'unə aji bəra'i

¹ Ma daba'əkii, kə ta'i Yeesu Slandanə hara ənji mədfəfə pu'unə aji bəra'i. Kə sləkee ci ka tii ənji bəra'i bəra'i zəku'i aasəkə vəranyinə patə i ka patənə ŋga hatə cii kəya ba dzənə də naakii na. ² Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, "Laŋə nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. Aci ha'ə, dəmə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sləkeenə ka ənji slənə, təya shi ka slənə cifanə. ³ Paləmə! Ma nə nyi ka sləkeenə koonə, makə sətə ci uuji bagiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə. ⁴ Goona ŋgərəənə kwaba, taa mbuura. Goona ŋgərəənə əndə'i bəbinə əsə. Ma una dzə, goona səkəpaanə ka nəhəshinə a rəgwa. ⁵ Yitə dəməgəruunə aa dəvə patə, bamə zəku'i: 'Wa Əntanfə a kira ndzaanə jamə aa hanə aasii.' ⁶ Mada tə'i əndə bahə upaa ndzaanə jamə gatə asii, ka upaanə nə ci də nəhəpaanə goonə tə ci. Mada pooshi, wa jamənə goonə a ənə koonə sə goonə. ⁷ Mada kə liwə tii tuunə, ndzaamə gatə asii. Adəmə, samə sətə nə ənjə a vii koonə davə. Aci ma əndə slənə, kə dəbee ənjə a ki'i ka ci zaarənaakii. Goona dəmə ka yi ka ya. ⁸ Vəraatə dəməgəruunə aa dəvə patə, mada kə liwə ənji tuunə davə, adəmə sətə nə ənjə a vii koonə. ⁹ Mbəədfəpaamə də ənji bwanea. Bamə ka ənji oo'i: 'Kədəhə nə Əntanfə ka də ŋwanjuunaakii ahadoonə.' ¹⁰ Amma, vəraatə dəməgəruunə aa dəvə patə, mada maluumə ənji tuunə davə, shigimə davə. Dəmə ka hatə ci ənjə a ndzaanə dzubə, una ba ka ənja: ¹¹ 'Taa bərəbərə ŋga vəranə goonə ənə ndərəvə aa sədiinə, waniinə ca gwa'aanə koonə sə goonə. Amma shiitəmə oo'i, kədəhə nə Əntanfə ka də ŋwanjuunaakii ahadoonə.' " ¹² Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Wanyinə ca ba koonə: ma uusəra ŋga də gəŋwana, kadə nə gəŋwanə ŋga ənji vəranəkii a palee ka ŋga ənji *Sadooma də iza'unə."

Wazənə ŋga Yeesu ka vəranyitə maviimə goŋga ka ci (Mat. 11.20-24)

¹³ "Kə dīi anuunə, ənji Koorazinə! Kə dīi anuunə, ənji Batəsayida! Aci maci ma sə ŋga hurəshishiitə daadīi asəkə vəranyitə goonə, də Tiira da də Sidoonə dīi, kadə kə ŋgaŋgii tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə aagi əntədfəka ka baariinə oo'i, kə baa tii ka Əntanfə. ¹⁴ Ci dīi, ma uusəra ŋga də gəŋwana, kadə paleenə nə gəŋwanə goonə ka ŋga ənji Tiira da ŋga ənji Sidoonə də iza'unə. ¹⁵ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə saŋa, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə suŋwə kəgərə nə ənji tuunə!"

¹⁶ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, "Ma əndətə fii tuuna, tə nyi fii ci. Ma əndətə kaaree koonə əsa, ka nyi kaaree ci. Ma əndətə kaaree ka nya, ka Əntanfə ətə sləkee ka nyi kaaree ci."

9:61 9.61 1 Meem. 19.20. **9:62** 9.62 11.2; Fil. 3.13. **10:1** 10.1-12 9.1-6. **10:4** 10.4 22.35; 2 Meem. 4.29. **10:5** 10.5-6 2.14. **10:7** 10.7 1 Tim. 5.18; 1 Koor. 9.6-14. **10:9** 10.9-11 11.2. **10:11** 10.11 Slənə 13.51; 18.6. **10:12** 10.12 Mat. 10.15. **10:13** 10.13-14 Isaa. 23.1-16. **10:15** 10.15 Isaa. 14.13,15. **10:16** 10.16 9.48; Mat. 18.5; Mar. 9.37; Yooh. 13.20.

Ənyanə ƚga ənjitə mədəfə pu'unə aji bəra'i

¹⁷ Ma daba'ə palənə ƚga ənjitə mədəfə pu'unə aji bəra'i ka ha ƚga da waaza, kə ənya tii də moodasəkə ka shaƚə, əƚki tii ka Yeesu, "Slandaniina, taa ginaajinyinə maa, madfa kə wabiinə ka tii də ləməku, kə fii tii tiinə." ¹⁸ Wata əƚki ci ka tii, "Kə nee nyi ka *Seetanə ca kulya dadagyə makə pyapidənə ƚga vəna. ¹⁹ Wiitsa, kə vii nyi koonə baawəda ƚga wiigi'inə agyanə rəhunə da məganƚa i baawəda agyanə dabaranyinə ƚga Seetanə patə. Pooshi uushi bwayakii na upaa tuunə. ²⁰ Amma goona da moodasəkə acii makə fii ginaajinyinə tuunə. Gəfə kə dīi unə moodasəkə acii makə dīi ləmuunə manaahəkii dagyə."

Da maƚushinə ƚga Yeesu

(Mat. 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, kə uudfagi səkə ƚga Yeesu aashi Malaaba Ma'yanə ka shaƚə. Wata əƚki ci, "Ya'ə Daada, Slandanə ƚga dadagya da ƚga duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii ənjitə shii uushi'inə da ənji hiima, kə baarəgi hə ka ənji saakii. Ha'ə dīi, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kadeesəkə ka hə."

²² Wata əƚki ci ka ənja, "Patənə ƚga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu nə nyi madfaamə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu nə Daadə əsə madfaamə nyi da ənjitə ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii tə ci."

²³ Ma daba'əkii, Yeesu a zə'ugi aadəbii lyawarənaakii, əƚki ci ka tii daanətii, "Tə'i barəkaanə ashuunə acii agi neenə nuunə ka sətə ca daada. ²⁴ Acii wanyinə ca ba koonə: laƚə nə anabiinə da meeminə mwayi ka shaƚə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə."

*Misaali də ƚunyi aginə ƚga əndə *Samariya*

²⁵ Wata əndə'i maləmə a madətə, ca gwanə ka laagwa uushi'inə ama Yeesu kaa ca shii kəsənə tə ci agi wabənaakii, əƚki ci ka ci, "Ya ənə Maləma, mi dəbee danəki kaa nya upaa əpinə ətə pooshi ka uudəna?" ²⁶ Əƚki Yeesu ka ci, "Mi sanə bii bariya ƚga Əntaƚfwa? Mi cii kəya moo bana?" ²⁷ Wata əndətə a ba ka Yeesu, "Uuduu tə Əntaƚfə Slandanəku də ədzəmə rəƚwə, də patənə ƚga əpinaaku, də patənə ƚga ƚgeerənaaku, də patənə ƚga haƚkalaaku. Uuduu tə əndətə abiiku əsə makə sətə cii kwa uudə naaku na." ²⁸ Wata əƚki Yeesu ka ci, "Awa! goonƚaaku. Maa agi danə nə hə ha'ə, ka upaanə nə hə əpinə."

²⁹ Amma, ma maləməta, kə mwayi ci baariinə oo'i, əndə goonƚa nə ci. Wata ca ləgwa ka Yeesu, əƚki ci, "I wu sanə nə ənjitə abiikya?"

³⁰ Əƚki Yeesu ka ci, "Fatə, tə'i əndə'i əndə sha ma'i də Urusaliima kaa ca dzə aa Yarikoo. Ma ca dzə, wata kə kulavə ci aasəkə maaba. Təya ƚgwaafəgi kəjeerənyinə ashikii, təya fəsləgi tə ci, dara əpinə mbidee tii a makii. Wata təya palə satii. ³¹ Asee, tə'i əndə'i *limanə ca dzənaakii. Makə lapaa ci tə əndətə gujabə, wata ca wusləgi aadə taƚgala rəgwa, ca pitəgi saakii. ³² Ha'ə əsə wata əndə'i əndə agi slikərənə ƚga *Leewi a shinaakii. Makə lapaa ci tə əndətə əsə, wata ca wusləgi aa taƚgala rəgwa, ca pitəgi saakii. ³³ Amma tə'i əndə'i əndə Samariya ca dzə naakii oogə da gatə da rəgwa. Wata ca lapaa tə ci. Makə nee ci ka əndətə gujabə, kə nyihə ci təgunuunaakii. * ³⁴ Ca əntsahətə aabiikii. Ca ƚgərə maarə da ma'i inabi, ca həəjivə ka ci ka uyiginə, ca fuudətə ka ci uyigiita. Ca ndərəvə də ci aa ba'a vaməndaakii, ca kərəgi tə ci aa kuvə mu'uminə, ca hadatəgi də ci davə. ³⁵ Pukətə hakii, ca ƚgiragi *hwaslə bəra'i,

10:17 10.17 9.10; Mar. 6.30. **10:18** 10.18 Yooh. 12.31; Səniinə 12.9. **10:19** 10.19 Jab. 91.13. **10:20** 10.20 Shig. 32.32; Fil. 4.3; Səniinə 3.5. **10:21** 10.21 4.18; Mat. 11.25. **10:22** 10.22 Mat. 11.27. **10:24** 10.24 1 Piita 1.10-12. **10:25** 10.25 18.18; Mat. 19.16; Mar. 10.17. **10:27** 10.27 Mat. 22.37,39. **10:28** 10.28 Leew. 18.5; Rooma 10.5; Gal. 3.12; Yooh. 13.17. * **10:33** 10.33 Samariya: Mat. 10.5; Luka 9.52; 17.11,16; Yooh. 4.9,39-40; Slənə 1.8; 8.1,5,14-17,25; 9.31.

ca vii ka slanda kuvəta, ca ba ka ci: 'A nəhətə hə ka nyi əndəna. Madfa kə ziigi hə də uushi palee ka əna, maa kə ənya nyi, ka shinə nə nyi ka ki'inə ka hə saaku.' "

³⁶ Wata əŋki Yeesu ka maləmətə, "Ya ha, ya agi ənjinyiitə makka, wu nə əndə ŋga əndətə kullii ənji maabətə aagyanəkəya?" ³⁷ Wata əŋki maləmətə ka Yeesu, "Əndətə dīi ka ci ŋga'əənə." Əŋki Yeesu ka ci, "Yoo, kə fii hə. Duu də dfanə ha'ə makə ətsa."

Luunə ŋga i Marəta da Mariyaama tə Yeesu

³⁸ Ma Yeesu da lyawarənaakii a dzə, wata təya mbu'u aasəkə əndə'i vəranə. Ma dava, tə'i əndə'i minə ətə dīi ləmətə Marəta. Kə liwə ki tə ci aa hatə aasii. ³⁹ Tə'i cikəŋuci əsə ətə dīi ləmətə Mariyaama. Ma kya, kə gi ki, kya ndzaanə dasə a panə atsaə sədfə Yeesu Slandana, ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka ənja. ⁴⁰ Ma Marəta natə əsa, wata kə ŋgərəgi slənə ŋga makinə hanjkalatə də ŋgwaanŋwa'ənə. Wata kya shi aabii Yeesu, əŋki ki ka ci, "Ya ənə Slandana, ŋga'ə ka hə makə bwasee cikəŋunəki ka nyi, nyi daanəki, ka paka'anə da slənə nii? Bawə ka ki, wa kya shi ka tsakənə tə nyi dīi." ⁴¹ Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ki, "Hə Marəta, kə ənvutə hə naaku nə də uushi'inə laŋə. ⁴² Amma uushi rəŋwə saakii nəndə madəbəkii. Mariyaama tagi ŋnunyi uushə ətə pooshi ənji ka mbeenə ka gutsəginə aciitə shaŋə."

11

Dzəgunənə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii agyanə dfa də'wa (Mat. 6.9-13; 7.7-11)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dfa də'wa ka əndə'i ha. Makə uudəpaa ci, wata əndə'i əndə agi lyawarənaakii a ləgwa ka ci, "Slandaniina, dzəgunətə keenə dfa də'wa makə sətə jigunyi Yoohana ka lyawarənaakii." ² Wata əŋki Yeesu ka tii, "Ma una dfa də'wa, ma banuuna: *

"Ya'ə Dəsəniina, dfa wə ka taa wu patə a dəla də ləməku.

Dawə ŋwanjuunaaku taa da patə.

³ Duu də ndii keenə zəmə ŋga adənə uusəra patə.

⁴ Tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə, makə sətə ciina tyaafagi ka ənji patə ətə ca dfa dfa keenə 'waslyakəənə.

Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə.' "

⁵ Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Yaci tə'i əndə'i əndə agyuunə da guvakii. Kə ma'i ci, kə gi ci aa hakii ahada vəda, ca ba ka ci: 'Guvakya, ndii ka nyi zəma. ⁶ Aci tə'i əndə'i guvaki wuslyagərə aa haki əndzə'i. Oogə nə ci ka dzənə. Pooshi taa mi aciiki ŋga viinə ka ci əsə.' ⁷ Yaci kə jika guvakii ətə ka ci da kumu, əŋki ci, 'Hərəpaa tə nyi kəda'ə! Kə uugi nyi pa'əgi makuva, kə uugiinə baanə da manjeevənaaki. Paa nyi ka mbeenə ka madətənə kaa nya vii ka hə zəma.' ⁸ Iitə na dfa? Wiinə səndə cii kya ba koonə: Ma əndəta, paa ci madətə ka vii ka guvakii sətə kədii ci aciikii putə ŋga guvanatii, amma putə ŋga yiirə ŋnuyinə agikii ma'i ci ka viinə ka ci sətə dəbee ka ci patə.

⁹ "Ma nya, wanyinə ca ba koonə əsə: ma dfanuuna, kədiimə, ka viinə nə ənji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ənji koonə makuva. ¹⁰ Aci taa wu patə kədii, ka viinə nə əntanŋfə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəginə nə ənji ka əndətə dzii makuvə əsə. ¹¹ Ŋgutə dənə sanə ahadoonə ca ŋgərə rəhunə, ca vii ka uuzənaakii madfa ləguyi ci hərəfina? ¹² Anii ka ŋgərənə nə ci məganŋanə, ca vii ka ci madfa ləguyi ci alina? Pooshi. ¹³ Taa unə məŋgərəkikinyinə maa, kə shii unə vii ŋnunyi uushi'inə ka

10:38 10.38-40 Yooh. 11.2; 12.2-3. **11:1** 11.1 5.16. * **11:2** 11.2 Nwanjuunə ŋga Əntanŋfə: 4.43; 9.2,62; 10.9,11; 17.21; 19.11; Slənə 1.6-8; 19.8; 28.23,31. **11:3** 11.3 12.22-32. **11:7** 11.7-8 18.5. **11:9** 11.9 Mat. 7.7.

manjeevənə goonə; sakwa Dəsənuunə ətə dagyə dīi, ka sləkeenə nə ci ka Malaaba Ma'yanə ka ənjitə ca kədii aciikii əsəl!”

Bərapaanə ŋga ənji tə slənə ŋga Malaaba Ma'yanə
(Mat. 12.22-30; Mar. 3.20-27)

¹⁴ Ma ka əndə'i uusəra, kə lyaakagi Yeesu ginaaja ashi ənda. Ma ginaajikəya, agi kəsəginə nə ci gana a ma əndəkii, pa ca mbee ka wabənə. Makə dzəgi ginaajita, wata masəganatə a ndzanə wabənə. Ənjitə ŋji dava, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə.

¹⁵ Amma əŋki hara ənja, “Də baawəda ŋga *Byaləzabulə, ŋwanwə ŋga ginaajinyinə, nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə.” ¹⁶ Ma hara ənji əsa, kə mwayi tii fa bwaya wabənə a ma Yeesu. Təya ba ka ci, a dfa ci ka tii sə ŋga hurəshishinə kaa təya shii oo'i, də baawəda ŋga Əntanfə nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə.

¹⁷ Amma, ma Yeesu, kə shii ci hiimatii. Wata əŋki ci ka tii, “Taa ŋgutə ŋwanjuunə təkəgi bəra'i putə ŋga mabizhinə, ka əntənə nə ŋwanjuunəkii. Yikii əsa, ka dfa ginə ka uufinə. ¹⁸ Wanuunə ka banə oo'i, də baawəda ŋga Byaləzabulə nə nyi ka lyaakagi ginaajinyinə. Waatoo, agi panə nə *Seetanə da naakii nə kwa? Aa iitə mbeenə ŋwanjuunaakii ka kəŋaanənə dīya? ¹⁹ Yoo, madfa də baawəda ŋga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu dīi vii ka *lyawarənə goonə natii baawəda ŋga dfanə ha'a? Slənatii na bariii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁰ Amma makə dīi ci, də baawəda ŋga Əntanfə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci bariii oo'i, kə ŋjanə Əntanfə dfa ŋwanjuunə ahadoonə.

²¹ “Ma mandalə ənda, madfa ma'aanəkii nə ci ka nəhə yaakii, pooshi uushi ca uree ka uushi'inaakii. ²² Amma, madfa kə shi əndətə palee ka ci də ŋgeerənə ka ənslənə tə ci, ka hwaməpaanə nə ci tə ci, ca gutsətə patənə ŋga uushi'inə ŋga pagiitə cii kəya hwafəgi, ca təkəpaa ka ənjaakii.

²³ “Tadfa wu nə əndə pooshi liwə tə nyi, əndə daawaanaaki nə ci ətsa. Tadfa wu nə əndə pooshi agi tsakənə tə nyi agi tsəkənə əsə, əndə kuzhidəginə nə ci.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə ənyanə ŋga ginaaja
(Mat. 12.43-45)

²⁴ “Madfa kə dzəgi ginaaji ashi ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə ka hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha ŋga əpisəka. Madfa malapaamə ci ha, ka banə nə ci ka naakii na, ‘A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.’ ²⁵ Wata ca ənə aa dəvə, ca dəməgərə, ca lapaa hakii maslaabakii, mahadakii ŋga'ə. ²⁶ Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə mədəfə ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəməgərə aashi əndəta, təya ndzaanə. Ma ndzaanə ŋga əndəta, ka dfanə təgugunə palee ka ŋga ŋukə.”

Tantanyinə ŋga waha

²⁷ Baginə ŋga Yeesu ha'ə, wata əndə'i minə gatə agi dabaala a wabə da ci, kya ba ka ci, “Tə'i barəkaanə ashi miitə pwayi tə hə, ətə sii hə 'wanə a matə.” ²⁸ Wata əŋki Yeesu ka ki, “Amma, ənjitə ca fa wabənə ŋga Əntanfə, təya nə'utə, palee də barəkaanə.”

Ləgwa sə ŋga hurəshishinə a ma Yeesu
(Mat. 12.38-42)

²⁹ Ma ətsə dabaala a tsakə dfanə lanə abii Yeesu, wata ca ndzanə banə ka tii, əŋki ci, “Ma ənji ŋga zamanana, bwaya ənja. Agi alənə nə tii kaa ənjə a dfa ka tii sə ŋga hurəshishinə. Amma pooshi sə ŋga hurəshishinə ci ənjə a dfa ka tii, madfaamə ətə dīi Əntanfə də anabi Yunana. ³⁰ Waatoo, makə sətə ndzaa Yunana ka sə ŋga

hurəshishinə ka ənji vəranə nga Niniva, ha'ə nə Uuzənə nga əndə a ndzaanə ka sə nga hurəshishinə ka ənji nga zamananə əsə. ³¹ Ma uusəra nga da gəjwana, kadə nə miitə dīi nwanjuunə agyanə hanyinə nga Saba a madə, kya vii ma'inə ka ənji nga zamanana, acii kə ma'ya ki dzadə daga anə hanyinatə, kya shi aabii nwanjwə Sulayimaanu, kaa kya fa macicirə dzəgunənaakii. ³² Ma uusəra nga da gəjwana, kadə nə ənji Niniva a madə, təya vii ma'inə ka ənji nga zamanana, acii makə fii tii waazanə nga Yunana, kə baa tii ka Əntanjə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə baanə ka ci."

Ndzaanə nga ginə makə garəkuwa

(Mat. 5.15; 6.22-23)

³³ "Pooshi əndə ca təzəvə gunə aasəkə garəkuwa ka kapaanə ka ma'umbee ha taa ca umbətə də kəjwə əsə. Amma ka madzakə ha dzakəpaanəkii, kaa ənjitə ca dəmə aa kumu a nee ka ha camə.

³⁴ "Ma ginəku, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Madə jamə nə ginəku, agi maβərəha nə hə ətsa. Amma, madə pooshi ginəku ndanə ndanə, agi təkunə nə hə ətsa. ³⁵ Acii kii diya, aa ha nəhə acii ga βərənaaku a ndzaanə ka təkunə. ³⁶ Madə ma βərəətə ashiku, pooshi təkunə taa gi'u agikii, ka βərənə ka shanjə makə sətə ci garəkuwa a βərə."

*Dzalənə nga Yeesu tə *Farisanyinə da *maliminə nga bariya*

(Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40)

³⁷ Uudəpaanə nga Yeesu wabənə ha'a, wata əndə'i əndə Farisa a 'wa tə ci aa hakii aasii ka zəma. Fanə nga Yeesu ha'a, wata ca palə, təya ndzanə adə zəma.

³⁸ Neenə nga əndə Farisatə ha'ə, kə kəjəe ka ci acii pooshi Yeesu yibəgi ciinəkii zəku'i makə sətə bii alə'aada nga *Yahudiinə. ³⁹ Wata əjki Yeesu Slandanə ka ci, "Ma unə diya, unə Farisanyinə, agi bəzəginə nuunə ba'a nga kwalaka da nga doosa. Amma, ma dasəkə ədzəmuunə, nga'ə koonə nə əmbanə, mənğərəkikinyinə nuunə əsə. ⁴⁰ Pooshi nuunə ta'a! Ya Əntanjə ətə dāpaa rəgwa ba'a, madapaamə ci rəgwa səkə əsə kwa? ⁴¹ Gəfə ma dānuunə diya, viimə ka maaghiinə sətə asəkə kwalakinə goonə, da asəkə doosənyinə goonə. Ma ətsə diya, taa mi goonə patə ka ndzaanə camə.

⁴² "Amma, tə'i nğəra'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii agi viinə nuunə zaka nga nuni banyinə kama kama. Amma, paa unə ka slənə uushi də rəgwakii, paa unə ka uudənə tə Əntanjə əsə. Wiitsə səndə dəbee dānuunə, amma, ga ca zaanə koonə əsə nə vii zaka.

⁴³ "Tə'i nğəra'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii ma una, ka hatə da ginə davə moonuunə ndzaanə asəkə *kuvə də'wa. Ma moonuunə əsa, a nəhəpaa ənji tuunə nga'ə a luuma. ⁴⁴ Tə'i nğəra'wə ashuunə, acii makə gu'u ənji ətə pooshi ənji nee nuunə, ənjə a wiigi anəkii yadə shiinə."

⁴⁵ Wata əndə'i əndə agi maliminə nga bariya a madətə, ca ba ka Yeesu, əjki ci, "Maləma, ma ha wabə ha'ə diya, agi dzaananə nə hə tiinə da i inə əsə." ⁴⁶ Wata əjki Yeesu, "Tə'i nğəra'wə ashuunə əsə, unə maliminə, acii agi nğərəvənə nuunə ka ənji mazəzəkə kərənə 'wa'ə. Taa də mashiku ciinuunə pooshi unə ka tsakənə tə tii.

⁴⁷ "Tə'i nğəra'wə ashuunə, acii agi ghənətənə nuunə nə nga gu'u nga anabinyinə nga'ə. Yoo, dzədzəshi'inuunə bəələgi tə tii. ⁴⁸ Ma ətsə diya, kə baarii oo'i, kə kadəsəkə koonə nə slənə nga dzədzəshi'inuunə; acii ma təya, kə bəələgi tii anabinyinə; ma unə əsa, agi hadəginə nuunə də nə nga gu'watii. ⁴⁹ Putakii ha'ə

11:30 11.30 Yun. 2.1. **11:31** 11.31 1 Meem. 10.1-10. **11:32** 11.32 Yun. 3.5. **11:33** 11.33 8.16; Mar. 4.21.
11:37 11.37 7.36. **11:38** 11.38-39 Mar. 7.2-4; Mat. 15.2. **11:41** 11.41 12.33. **11:42** 11.42 Mat. 23.23; Luka 18.12. **11:43** 11.43 20.46; Mar. 12.38-39. **11:47** 11.47-48 Slənə 7.52.

baarii Əntaŋfə shiinaakii, ətə bii ci oo'i: 'Kadə nii kya kaala ka tii anabinyinə da masləkee ənja. Kadə nə təya bəələgi hara ənji agitii, təya cibee ka hara ənji əsə.'

⁵⁰ Acii ha'ə, patənə ŋga anabinyiitə bəələgi ənji njaŋanə ka taganə ŋga duuniya ca'ə ka əndzə'i, anə ənji ŋga zamananə nə gəŋwanəkii. ⁵¹ Waatoo njaŋanə ka bələnə tə Habiila, ca mbu'ya ka ŋga Zakariya. Ma ca, ahada mađuunə kuvə ŋga Əntaŋfə da ha ŋga dfa sataka bəələgi ənji tə ci. Weewee wanyinə ca ba koonə: aanə ənji ŋga zamananə nə gəŋwanə ŋga bəələhiitə a kulaanə.

⁵² "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə maliminə, acii kə pa'əgyuunə rəgwa ŋga shiinə də Əntaŋfə agyanə ənja. Unəkii əsa, mapitəgimuunə davə. Ma ənjitə ca moo pitəginə davə əsa, agi təŋaginə nuunə tə tii."

⁵³ Ma ətsə Yeesu a palə saakii, wata maliminə da Farisanyinə a ənəgi ka ci də mabu ədzəma, acii kə bəzəgi səkətii aashikii ka shaŋə. Təya ndzaŋə laagwa ka ci wabənə laŋə, ⁵⁴ kaa təya shii kəsənə tə ci agi wabənaakii.

12

Nəhə na acii d'aginə ka ənjitə ca kərə ka Əntaŋfə də bəra'i asəkətii
(Mat. 10.26-27)

¹ Tə'i əndə'i saa'i, kə dzii ənji də nə laŋə dərəva. Ha'ə maa wiinə nə ənjə a ba'a sədə ŋga ənja. Wata Yeesu a wabə da lyawarənaakii zəku'i, əŋki ci ka tii, "Nəhəmə noonə na acii goona d'agi ka ənjitə ca kərə ka Əntaŋfə də bəra'i asəkətii makə ŋga Farisanyinə. Acii kə ndzaa tii makə burəjanə ətə ca əbutə mahwadə əmpunə patə.

² Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyə. Taa mi patə nəndə mashiimə ənji əsə, kadə nə ənjə a shii. ³ Acii ma sətə cuuna wabə ka təku təkunə, ka fanə nə ənji ka macama ha. Ma sətə cuuna bavə ka əndə a liminəkii də matatahinə əsə, unə ka mapa'ə makuva, kadə wazəginə nə ənji a babara."

Ŋgwalənə tə Əntaŋfə
(Mat. 10.28-31)

⁴ "Wanyinə ca ba koonə, unə guviinəki: goona ŋgwalə acii ənja. Acii wata tə ba shishinə mbeenə nə tii ka bələginə, amma, ma daba'əkii, pooshi uushi ci təya mbee ka d'anə ma'ə palee ka ətsa. ⁵ Wanyinə ca ba koonə əndətə dəbee una ŋgwalə: ŋgwaləmə tə Əntaŋfə. Acii ma ca, makə ŋgərəgi ci əpinə a ma ənda, ka mbeenə nə ci ka kagərənə tə ci aagi gutə suŋwa. Awa, wanyinə ca ba koonə: tə cikii dəbee una ŋgwalə.

⁶ "Əntaa tufə ci ənjə a vii əginyinə ka kwaba bəra'i kwa? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rəŋwə ahadatii ətə ca zaanə ka Əntaŋfə. ⁷ Taa shiŋkinə ŋga nuunə maa, mabaanakii patə acii Əntaŋfə. Makə ha'ə diya, goona ŋgwalə: kə palee unə ka əginyinə patə də məghərəvənə."

Seedanə tə Yeesu
(Mat. 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ "Wanyinə ca ba koonə əsə, madfa kə bagi əndə paŋgəraŋə akəŋwacii ənji oo'i naaki nə ci, nyi maa, *Uuzənə ŋga ənda, ka banə nə nyi paŋgəraŋə akəŋwacii malaa'ikanyinə oo'i naaki nə ci uuseratə nə Əntaŋfə a dfa gəŋwanə. ⁹ Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəŋwacii ənja, nyi maa, Uuzənə ŋga ənda, ka kaareenə nə nyi ka ci akəŋwacii malaa'ikanyinə uuseratə nə Əntaŋfə a dfa gəŋwanə.

11:49 11.49 6.13. **11:51** 11.51 'Wat. 4.8-10; 2 Haba. 24.20-22. **11:52** 11.52 Mat. 16.19. **11:53** 11.53-54 20.20. **12:1** 12.1 Mat. 16.6; Mar. 8.15. **12:2** 12.2 8.17; Mar. 4.22. **12:5** 12.5 İbər. 10.31. **12:7** 12.7 21.18. **12:9** 12.9 9.26; Mar. 8.38.

¹⁰ “Taa wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənə nga ənda, ka tifyaginə nə Əntan̄fə tə ci. Amma, ma əndətə bərapaa tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntan̄fə ka tifyaginə tə ci.

¹¹ “Madfa kə kirə ənji tuunə aakəŋwacii gəŋwanə aasəkə kuvə də'wa, taa aakəŋwacii harii gayinə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sətə nuuna jikəvə ka tii ka luupaa də noonə na. ¹² Acii Malaaba Ma'yanə na dzəgunətə koonə sətə nuuna ba ka saa'ikii.”

Misaali də madikə əndə gəna

¹³ Wata əndə'i əndə agi dabaala a jikəvə aagi wabənə nga Yeesu, əŋki ci, “Maləma, bawə ka nyi ka gawaaki, wa ca təkəpaa keenə sə nga zəmə də yitə bwasee dəsəniinə keenə.” ¹⁴ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Wu san̄ə kapaa tə nyi ka dā koonə gəŋwanə, taa ka təkəpaa koonə sə nga zəmə də ya?” ¹⁵ Wata əŋki Yeesu ka patənə nga ənja, “Damə han̄kala, goona ndzaanə ka ənji moo gəna. Acii ma gəna, əntaa ci nəndə ka kəsəpaa əpinə a ma ənda, taa iitə nə bəəzənə nga gənakii.”

¹⁶ Ca dā ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə gəna da ha nga uuzanaakii sha d̄ii. Kə upaa ci sə nga ma davə ŋgaan̄ga'ə. ¹⁷ Ca ndzaanə, ca hiima, əŋki ci ka naakii na: ‘litə san̄ə d̄anəkya? Acii pooshi nyi da ha nga əji sə nga matsa.’ ¹⁸ Ca jikəvə ka naakii na, əŋki ci: ‘Awa, wiinə səndə d̄anəki: a waalagi nyi dəbunyinaaki kaa nya ghənə madiigərəkii palee ka i ətsa, nya fədfəgərə sə nga maaki aa dəvə da hara uushi'inaaki. ¹⁹ Ma daba'əkii, nya ba: Kay! Tə'i sə nga ma aciiki lan̄ə! Ka mbu'unə ka nyi ka adənə agi fəzənyinə lan̄ə. Acii ha'ə, ka əpinə nə nyi səkə nga əna, ka zəmənə nə nyi, nya sa, nya dā man̄ushinə.’ ²⁰ Amma wata əŋki Əntan̄fə ka ci, ‘Mabana! Ka vədfənə ca shi nə nyi ka ŋgərəgi əpinə a maku. Wu san̄ə na fədfə uushi'inaaku ətsə dzatəgi ha?’ ” ²¹ Yeesu a uudəpaa də banə, əŋki ci, “Ha'ə nə ndzaanə nga əndətə ca dzaadza də uushi'inə wata ka naakii na, amma paa ci əndə uushi'inə akəŋwacii Əntan̄fə.”

Gi'inə tə Əntan̄fə

(Mat. 6.25-34)

²² Yoo, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Aciikii cii kya ba koonə: goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə koonə gərə də əpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkinə goonə əsə, goona buurə. ²³ Acii əpinə palee ka zəmə də məghərəvənə, shishinə palee ka kəjeerənə də məghərəvənə əsə. ²⁴ Tsaaməmə əginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi kuvə shigatii, pooshi dəbwatii əsə; amma agi adəvənə nə Əntan̄fə ka tii. Lan̄ə dərəva palee unə ka əginyinə də məghərəvənə! ²⁵ Wu san̄ə agyuunə ca mbee ka tsakəvə gərənə nga əpinaakii taa gi'u putə nga buurə uushi'inaakəya? ²⁶ Ya makə pooshi unə ka mbeenə ka d̄atə tsarə nga uuji uushi'inə makə ətsa, ka mi d̄ii cuuna ənvutə noonə nə də buurə hara uushi'ina? ²⁷ Tsaaməmə makə sətə ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka slənənə, pooshi tii ka d̄atə kəjeerənə ka shishinətii əsə. Amma wanyinə ca ba koonə: taa ŋwan̄wə Sulayimaanu da patənə nga məghərəvənaakii maa, makamə ci dagwa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə.

²⁸ Kə kavə Əntan̄fə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə ənshinə una nee, ma doorə, ənjə a ətsagi. Sakwa unə d̄ii, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa? Una! gi'u nə gi'inə goonə tə Əntan̄fə! ²⁹ Goona ənvutə noonə nə də aalə sə nga adənə da sə nga saasanə shan̄ə. ³⁰ Acii ma uushi'iit̄sə pata, ənjitə mashiimə tə Əntan̄fə ca ka han̄kalatii davə. Ma Dəsənuunə, kə shii ci oo'i, ŋga'ə koonə. ³¹ Acii ha'ə, ma d̄anuuna, kavəmə nuunə tanə ka ŋwan̄juunə ŋga Əntan̄fə. Ma hara uushi'iit̄sə ma'ə, ka tsakəənənə nə ci

koonə. ³² Goona ɲgwələ, unə ənə ənjaaki, acii kə kadeesəkə ka Əntaɲfə Dəsənuunə nə vii koonə ɲwanjuunə.”

Tsəkə gəna asii dagyə
(Mat. 6.19-21)

³³ “Dərəmagimə də uushi'inə goonə, təkəpaamə kwabakii ka maaghiinə. Təsləmə mbuurə ətə pooshi ka iirənə shaɲə ka əji kwaba davə. Dzatəgimə də uushi'inə goonə asii dagyə ka hatə pooshi ka zanə shaɲə. Ma dava, pooshi mahərə ka neenə, pooshi məbərə ka adəginə əsə. ³⁴ Acii ma hatə dii gəna goonə, davə ndzaanə nuunə sliɲə.”

Misaali də ənjitə ca nəhə ya

³⁵ “Ma danuunə diya, aanəmə ka dfa sləna. Wa garəkuwa goonə a ndzaanə da i gunə asəkəkii. ³⁶ Ndzaamə unə makə ənji slənə ətə ca gərə tə slanda yatii, ci kə pyalə ka rəya. Makə ənya ci, dzii ci maya, təya wunəgi ka ci mayi pii. ³⁷ Ma ənji slənətsa, tə'i barəkaanə ashitii, acii kə lapaa slanda yatii tə tii də məgigi. Tantanyinə cii kya ba koonə: ka aanənə nə ci, kaa ca ndzaanee ka tii, ca təkə ka tii zəma. ³⁸ Madfa kə ənya ci təkənə ɲga vədə taa palee ka ha'ə, madfa kə lii ci tə tii ka nəhənə, tə'i barəkaanə ashitii! ³⁹ Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii, paa ci ka kapaa ka ci rəgwa. ⁴⁰ Ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gərə shinə ɲga Uuzənə ɲga ənda, acii ka shinə nə ci ka uuseratə makamuunə nə ɲga shinaakii.”

Misaali də əndə gooɲga ɲga əndə sləna
(Mat. 24.45-51)

⁴¹ Wata əɲki Piita, “Slandana, ya bii hə misaalitsə saɲa, wata keenə daaniinə nii, anii da i ka hara ənji pata?” ⁴² Yeesu a jikə ka ci, əɲki ci, “Ma əndə gooɲga ɲga əndə sləna, əndə han'kala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə dibə. ⁴³ Madfa shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaanə ashikii. ⁴⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətsa, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə ɲga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁵ Amma mbu'u ka banə nə əndə slənətə də səkəkii oo'i, 'Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə'. Wata ca ndzaɲə fəslənə tə hara ənji sləna, ɲguyirənə da makinə patə, ca adə ɲgaan'ga'ə, ca saasa, ca gaaba. ⁴⁶ Yoo, ka shinə nə slandanəkii uuseratə makamə ci nə ɲga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də ɲgwaan'gwa'ənə, ca vii ka ci shikwa məbərə məbərə da ɲga ənjitə pooshi gi'i tə Əntaɲfə.

⁴⁷ “Ma əndə slənə ətə shii sətə kadeesəkə ka slandanəkii, amma matasəkamə ci, maslənəmə ci səkii əsə, ka fəslənə nə ənji tə ci də ɲgwaan'gwa'ənə. ⁴⁸ Amma, ma əndə slənə ətə mashiimə sətə kadeesəkə ka slandanəkii, ca slənə məza uushi'inə ətə bahə ənjə a dəgə tə ci ka putakii, gi'u fəsləciinə ənji tə ci. Taa ka wu vii Əntaɲfə ɲgaan'ga'ə, ɲgaan'ga'ə ləgwanəkii a makii. Taa ka wu ba'avə ci ɲgaan'ga'ə, palee ka ətə ləgwanəkii əsə.”

Kira təkəshinə ɲga Yeesu aagi duuniya
(Mat. 10.34-36)

⁴⁹ “Ma shinaaki, ka kaanə gunə aanə duuniya. Ma mwayi nyi, kadfa kə uugi gunəkii kanə. ⁵⁰ Tə'i əndə'i bapətisəma cii kya ənə ka upaanə. Ka manvu ma'yanə nə nyi, see madfa pitəgi saa'ikii. ⁵¹ Ma nuunə ka banə noonə saɲa, jamənə kira nyi aasəkə duuniya kwa? Pooshi! Əntaa jamənə kira nyi. Amma wanyinə ca ba koonə: ma shi nya, ka taakeenə ka ənja. ⁵² Daga ənshinə, kə ndzaa təkəshinə ahada ənji asii.

12:32 12.32 Isaa. 41.14; Luka 22.29. **12:33** 12.33 Mat. 6.19; 6.20; Luka 11.41; 18.22; Slənə 2.45; 4.34-37; Kwal. 3.1-2. **12:35** 12.35-36 Mat. 25.1. **12:36** 12.36 Səniinə 3.20. **12:39** 12.39 Mat. 24.43. **12:40** 12.40 Mat. 24.42. **12:42** 12.42-44 19.17-19. **12:47** 12.47 Yak. 4.17. **12:50** 12.50 Mar. 10.38. **12:51** 12.51 2.14.

Waatoo, madfa tē'i ɛnji tufə asii, ma ɛnjinə makka, paa tii ka ndzaanə ka maguɲuura da ɛnjinə bəra'i; ɛnjinə bəra'i ɛsə, paa tii ka ndzaanə ka maguɲuura da ɛnjinə makkə. ⁵³ Pooshi dənə da uuzənaakii ka ndzaanə ka maguɲuura. Ha'ə nə mənə ɛsə, paa ki ka ndzaanə ka maguɲuura da uuzənətə. Pooshi sərəhwə ka ndzaanə ka maguɲuura da madanətə ɛsə.”

Paaratə ndzaanə ŋga zamanana
(Mat. 16.2-3; 5.25-26)

⁵⁴ Wata ɛŋki Yeesu ka dabaala ɛsə, “Madfa kə nee unə kurabiinə a ma'ya da dagərə, agi banə nuunə oo'i, ka dānə nə vəna. Ka dānə nə vənəkii ɛsə. ⁵⁵ Madfa kə fii unə mədə a ɛgya da hwarəma, agi banə nuunə, ka tsəfənə nə ha ɛnshinə. Ka tsəfənə ha'əkii ɛsə. ⁵⁶ Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka ɛntanʃə! Agi mbeenə nuunə ka təkənə ka səndə ca dāada anə hanyinə da i dagyə. Aa! iitə sanʃə dii təkuree unə ka paaratəginə də ndzaanə ŋga zamanana?

⁵⁷ “Mi sanʃə dii pooshi unə ka mbeenə ka təkənə ka sətə dəbēe una dā? ⁵⁸ Ma una dzə ka gəŋwanə, unə da ɛndə mbiinaaku, aluu rəgwa ŋga hadatəginə da ci, unə ma'ə ka dzənə a rəgwa; acii ga ca kirə tə hə aasəkə gəŋwanə, mala gəŋwanə a ŋgərə tə hə, ca vii aacii soojiinə. Soojiinə, təya kərə tə hə ka pa'əginə a furəshina. ⁵⁹ Wanyinə ca ba ka hə: davə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see madfa ki'igi hə patənə ŋga kwabatə lii ɛnji ka hə.”

13

Taa zanə taa baanə ka ɛntanʃə

¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, tē'i hara ɛnji jigunyi ka Yeesu sətə upaa tə hara ɛnji Galili. Waatoo, kə kavə *Pilaatu ka ɛnjə a bəələgi tə tii saa'itə təya dā sataka. ² Fanə ŋga Yeesu ha'ə, wata ɛŋki ci ka tii, “Ma nuunə ka nəhənə noonə, 'waslyakəənə ŋga ɛnjitə palee ka ŋga hara ɛnji Galili bahə cibə tii ha'ə kwa? ³ Wanyinə ca ba koonə: pooshi, ɛntaa ha'ə. Amma, madfa pooshi unə baanə ka ɛntanʃə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii. ⁴ Ya ɛnjitə pu'u aji tighəsə uulaanə maduunə kuvə ka tii də Siiloomə, ma nuunə ka nəhənə noonə, 'waslyakəənətii palee ka ŋga hara ɛnji Urusaliima patə kwa? ⁵ Wanyinə ca ba koonə: pooshi, ɛntaa ha'ə. Amma, madfa pooshi unə baanə ka ɛntanʃə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii.”

Misaali də uudəvə ɛtə pooshi ka poonə

⁶ Wata Yeesu a dā ka tii misaali, ɛŋki ci, “Tə'i uudəvə sha dii asəkə tsanə ŋga ɛnda. Ma ka ɛndə'i uusəra, kə gi ɛndətə ka slirəba pookii, amma malapaamə ci. ⁷ Wata ɛŋki ci ka ɛndə nəhə tsaata: ‘Kə nee ha, makkənə ŋga fəzə ɛnə nə nyi ka shinə ka slirəbə poo ŋga uudəvəna, amma paa nyi ka dzənə də lapaanə. Ma dānəkwa, burəgi! Agi saaweenə nə ci ka nyi ka ha zabə.’ ⁸ Amma ɛŋki ɛndə nəhə tsaatə ka ca: ‘Slandana, ɛntaa ha'ə. Ma wana, unee zəku'i. Ka ɛnseenə nə nyi ka hanyinə atsakii, kaa nya dāvə kuba. ⁹ Mbu'u ka poonə inusərə. Madfa pooshi pwayi, aŋwa burəgi.’”

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də magwanə minə

¹⁰ Ma ka ɛndə'i uusəra, kə jigunyi Yeesu ka ɛnji asəkə kuvə də'wa. Waatoo, *uusəra ŋga ɛpisəka. ¹¹ Ma dava, tē'i minə da ginaaji ashitə. Kə uugi ki dā fəzə pu'u aji tighəsə da i ginaajikii. Acii kii paa ki nja mbee ka madətənə, kya kəŋaanə dā'i. Wata də məgwanə njii ta wii. ¹² Makə nee Yeesu ka ki, wata ca 'wa tə ki. ɛŋki ci ka ki,

“Yaaya, kə mbə'i hə acii bwaneaku.” ¹³ Ca dəkəvə ciinəkii agyanətə. Wata kya madətə pii ha'ə, kya kəŋaanə da'i, kya ndzanə dəlanə də Əntanfə.

¹⁴ Neenə ŋga gawə ŋga kuvə də'watə ha'ə, wata səkəkii a bəzəgi makə dīi ci uusəra ŋga əpisəkə mbədəpaa Yeesu də miita. Wata gawətə a ba ka ənjitə davə, “Tə'i uusəraninə kuwa ka də sləna. Aciikii ha'ə, agi uusəraniiytə dəbēe shinuunə ka ənjə a mbədəpaa duunə, əntaa *uusəra ŋga əpisəka.” ¹⁵ Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ci, “Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə! Taa uusəra ŋga əpisəka, agi pərəpaanə nuunə liinə goonə taa vaməndiinə goonə, una kərə tə tii ka sa ma'inə. Əntaa ha'ə kwa? ¹⁶ Aa! Ya miinə shigi agi slikərənə ŋga Ibərahiima əsa, ənə gwaləgi *Seetanə tə ki fəzə pu'u aji tighəsa, madəbēemə ənjə a pərəpaa tə ki uusəra ŋga əpisəkə kwa?” * ¹⁷ Makə bii Yeesu ha'ə, wata ayinə a kəsəgi tə ənji mbiinaakii patə. Amma, ma hara ənji pata, kə dīi ka tii ka moodasəkə nə manğəmə uushi'iitə dāadīi ci.

Misaali də manshidəfə slikərənə
(Mat. 13.31-32; Mar. 4.30-32)

¹⁸ Əŋki Yeesu ka ənja, “Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə ŋga *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, nya ba koonə sətə pushashi tii. ¹⁹ Ma ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, kə pushashi tii da hi'u iza,† əndə a ŋgərə, ca ləgapaa asəkə tsanaakii. Makə givə ci, ca gərə, ca dāgi ka danza. Wata shinə nə əgininə, təya dāadā kuvatii davə.”

Misaali də burəjanə
(Mat. 13.33)

²⁰ Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, “Ma ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanaakii. ²¹ Kə ndzaa ci makə burəjanə, minə a gwazətəgi də kəŋwə əjima makkə ŋga əmpunə. Wata əmpunəkii patə a asləgi divə.”

*Da gazhi'waanə ŋga dəməgərənə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə*
(Mat. 7.13-14,21-23)

²² Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, kə gi ci dasəkə vəranyinə da giwanyinə kama kama, ca dzə də dzəgunənə ka ənja. ²³ Wata əndə'i əndə a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Slandana, ya saŋa, ənji gi'u na upaa mbədənə nii?” Wata əŋki Yeesu ka ənjitə davə: ²⁴ “Damə gazhi'waanə ŋga dəməgərənə ka matya'u makuvə. Acii wanyinə ca ba koonə: bəzə ənji ca alə rəgwa ŋga dəməgərənə, amma paa tii na mbee ka dəməgərənə aa dəvə.

²⁵ “Mada kə madətə slanda yi, kə pa'əgi ci makuvə, unə noonə əsə, agyə nuunə, ka ndzanənə nuunə dza makuvə agyanəkii, una ba ka ci: ‘Slandaniina, wunəgi keenə makuva.’ Ka jikəvənə nə ci koonə də banə: ‘Ma unə, mashiimə nyi taa ənji mi nuunə.’ ²⁶ Ma unə əsa, ka ənənə nuunə ka banə ka ci: ‘Kə zhimaamə, kə sii amə ka ha rəŋwə da hə. Asəkə vəranə geenə əsə jigunyi hə ka ənja.’ ²⁷ Ma ci əsa, ka banə nə ci koonə, ‘Kə bii nyi koonə, mashiimə nyi taa ənji mi nuunə. Dzəgimə abiiki, unə patə ənji dāadā bwaya uushi'inə!’ ²⁸ Kadə nuuna tuu, una tsəbə linyinə, unə kə nee ka dzədzəshi'inuunə Ibərahiima, Isiyaaku, Yakubu da anabiinə patə agi ŋwanjuunə ŋga Əntanfə. Amma, ma unə, kə səbagi ənji tuunə aagyə. ²⁹ Kadə nə ənjə a ma'ya taa dama patə agi duuniya ka shinə ka zəmə əndzanə agi ŋwanjuunə ŋga Əntanfə. ³⁰ Ma ka uusərakii, tə'i hara ənji agi moodəba'ənyinə na ndzaanə ka kəŋwanə. Tə'i agi ənjitə ka kəŋwanə əsə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə.”

13:14 13.14 Shig. 20.9-10. **13:15** 13.15-16 14.5; Mat. 12.11-12. * **13:16** 13.16 slikərənə ŋga Ibərahiima: 1.54-55,73; 3.8; 19.9. † **13:19** 13.19 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə ŋga Gude. Amma ma wabənə ŋga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila wabi ci. **13:19** 13.19 Əzaki. 17.23; Mat. 13.31. **13:21** 13.21 Mat. 13.33. **13:25** 13.25 Mat. 25.11-12. **13:27** 13.27 2 Tim. 2.19. **13:30** 13.30 Mat. 19.30.

Wabəənə ŋga Yeesu agyanə uudəpaa slənaakii də Urusaliima

³¹ Ma ka saa'ikii ha'ə əsə, kə əncəhatə harii *Farisanyinə aabii Yeesu, wata təya ba ka ci, "Dzəgi saaku ganə, duu ka əndə'i ha, acii ŋga'ə ka *Hirudusə nə bələginə tə hə." ³² Əŋki Yeesu ka tii, "Dəmə, bamə ka əda mitibətibənəkii oo'i, agi lyaakagi ginaajiinə nə nyi, agi mbədfəpaanə nə nyi də mabərəhə ənji ənshinə da doorə; ma cifədoora, ka uudəpaanə nə nyi slənaaki. ³³ Amma tyasə see a dzə nyi də dzənaaki aakəŋwa ənshinə, doorə da cifədoorə. Acii madəbeemə *anabi a əntə ka əndə'i ha madaamə də Urusaliima."

Uudənə ŋga Yeesu tə ənji Urusaliima

(Mat. 23.37-39)

³⁴ "Ya'ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə bələgyuunə anabiinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntəŋfə koonə! Taa guci patə nə nyi agi alə rəgwa ŋga dzatəginə duunə aabiiki, makə sətə ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənətə aatsatə. Amma kə naanagyuunə furəshi. ³⁵ Aciikii ka ndzaanə nə *yi ŋga Əntəŋfə gbəŋə yadə əndə davə. Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə shaŋə, ha'ə mbu'yanə uuseratə nuuna ba oo'i: 'Tə'i barəkaanə ashī əndətə shi də ləmə ŋga Slandana!' "

14

*Mbədfəpaanə ŋga Yeesu də mabərəhə əndə *uusəra ŋga əpisəka*

¹ Tə'i əndə'i uusəra ŋga əpisəka gi Yeesu ka zəma aa ha əndə'i gawa agi kurəgə ŋga *Farisanyinə. Asee, ma ənjitə dava, kə kantsaa tii ginə ka Yeesu. ² Ma dava, tə'i əndə'i əndə gatə akəŋwaciikii dīi shishinəkii ma'asləkii. ³ Wata əŋki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, "Kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga mbədfəpaaginə də əndə uusəra ŋga əpisəkə saanii, anii poosha?" ⁴ Amma kə busəgi tii. Wata Yeesu a ŋgərə tə mabərəhə əndətə, ca mbədfəpaa də ci; ca ba ka ci, "Paluu saaku." ⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii əsə, "Yaci tə'i əndə agyuunə, kə kulagərə uuzənaakii taa laakii aasəkə gu'u ma'inə uusəra ŋga əpisəkə saŋa, paa ci ka dzənə ka ŋgiraginə pii kwa?"

⁶ Mambeemə tii ka jikənə ka ci agyanə ətsa.

Tadə ha ŋga ndzaanə ətə pooshi məghərəvənəkii

⁷ Wata ma nee Yeesu, taadə ŋunyi ha ŋga ndzaanə nə ənjinə 'waa'wii ənji ka zəma. Aciikii dīi Yeesu ka tii misaali də banə: ⁸ "Mada kə bii ənji ka hə rəya, mada gi hə, ga ha dzə ka aalətə ŋunyi ha ŋga ndzaanə davə. Acii paa hə shii, mbu'u tə'i əndətə palee ka hə də məghərəvənəətə bii ənji ka ci rəyətə. ⁹ Əndətə bii koonə rəyə kyakya'ə əsə a ba ka hə: 'Madəgi gaduu, vii ha ŋga ndzaanə ka əndətsa!' Mada kə dīi ha'ə, ka d'anə nə ayinə tə hə ŋga dzənə ka ndzaanə ka ha ŋga ndzaanə ŋga moodəba'ənyinə. ¹⁰ Amma, mada kə bii ənji ka hə rəya, mada kə gi hə, ndzaanə ka ha ŋga ndzaanə ŋga moodəba'ənyinə. Acii mada kə shi əndətə bii ka hə rəya, ka banə nə ci ka hə: 'Guvakya, shiwa, ŋgiravə aahanə.' Ma ətsə dīya, ka ndzaanə nə hə da məghərəvənaaku akəŋwacii ənjitə cuuna zəmə da tii patə. ¹¹ Acii taa wu patə haŋətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Taa wu patə həətəpaa naakii nə əsə, ka haŋətənə nə ənji tə ci."

Tsarə ŋga ənjitə dəbee 'wanə ənji ka zəmə əndzanə

¹² Wata əŋki Yeesu ka əndətə 'wii tə ci ka zəmətə, "Mada kə dīi hə zəmə ka ənja, ga ha 'waa'wa tə guviinəku, taa tə ndzəkəŋushi'inəku, taa tə duurənyinaaku, taa tə ənji gəna ətə ka guvayiinə da hə. Acii mada kə dīi hə ha'ə, ka mbeenə nə tii ka

'wanə tə hə natii əsə, də ha'ə ka ənəvəginə nə tii ka hə də sətə vii hə ka tii. ¹³ Amma, mada kə dii hə əndzanə ka ənja, tə matəgunyinə da mahurəməsə ənji da midirinə da muurəfinə 'wanəku. ¹⁴ Mada kə dii hə ha'ə, ka upaanə nə hə barəkaanə, acii paa tii ka mbeenə ka ənəvəginə ka hə də sətə vii hə ka tii. Əntanfə də naakii nə na ənəvəgi ka hə uusərə madətənə nga ənji goonğa agi maməətə ənja."

Misaali nga Yeesu də zəmə əndzanə
(Mat. 22.1-10)

¹⁵ Makə fii əndə'i əndə agi ənjitə ca zəmə da Yeesu wabəətsa, wata əŋki ci ka ci, "Tə'i barəkaanə ashi əndətə na zəmə əndzanə agi *ŋwanjuunə nga Əntanfə dii!"

¹⁶ Wata Yeesu a da ka tii misaali, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə jigə əndzanə. Kə bii ci ka bəzə ənji shine ka zəmə əndzanəkii. ¹⁷ Makə uugi zəmə danə, wata ca ka tə lawaraakii ka 'waa'wyanə tə ənjitə bii ci ka tii shine ka zəmə əndzanəkii. Lawarətə a dzə, əŋki ci: 'Shoomə, acii ma ənə dii ci, kə uugi əndzanə dzəgənə!' ¹⁸ Amma, ma tii pata, kə ali tii sə nga əsə də ma. Əŋki əndə'i əndə ka lawarətə: 'Ma nya, ci ənə ha'ə iri nyi ha nga uuzanə. Kə dəbee əsə nya dzə ka caamatənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.' ¹⁹ Əŋki əndə'i əsə, 'Ma nya, kə iri nyi lii uuzanə pu'u. Ka təəbətənə tə tii nə nyi ka dzənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.' ²⁰ Əŋki əndə'i əsə: 'Ma nya, ci ənə ha'ə ŋgirə nyi minə. Aciikii paa nyi ka mbeenə ka dzənə.'

²¹ "Makə ənya lawarətə aasii, wata ca dzəgunəgi uushi'itə patə ka slandanəkii. Makə fii slandanəkii ha'ə, wata mabətə səkə a ŋgərəgi tə ci, əŋki ci ka lawaraakii, 'Duu pii pii aasəkə vəranə, ha wiigi'itə rəgwanyinə patə ka aalə ənja. Matəgunyinə da mahurəməsə ənji da muurəfinə da midirinə patə, ha ba ka tii, təya shi.' ²² Makə dii lawarətə ha'ə, ca ənya, əŋki ci ka slandanəkii: 'Slandanəkya, kə datə nyi sətə bii hə, amma kə mbədaanə ha nga ndzaanə.' ²³ Wata əŋki slandanəkii ka lawarətə: 'Duu aa ba'a vəranə, nə'uu rəgwa bilinə, ha pwaakya ənji kaa təya shi aa haki aasii, kaa yaaki a tsəkwa. ²⁴ Wanyinə ca ba koonə, ma agi ənjitə 'watəgi nyi ba ka tii shine ka zəma, taa əndə rəjwə pooshi na upaa rəgwa nga zəmə əndzanə gaki asii.' "

Makə sətə dəbee əndə a nə'u tə Yeesu
(Mat. 10.37-38)

²⁵ Ma ka əndə'i uusəra, kə gi Yeesu də wiigi'inə. Nə'unə nə dabaala tə ci. Wata ca zə'ugi aadəbitii, əŋki ci ka tii, ²⁶ "Taa wu patə ca shi aabiiki, wa ca uudə tə nyi palee ka dii, palee ka məci, palee ka minaakii, palee ka manjeevənaakii, palee ka ndzəkəŋushi'inəkii uuji ŋguyirənə da makinəkii patə. Wa ca uudə tə nyi əsə palee ka əpinaakii. Mada pooshi ha'ə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki. ²⁷ Taa wu nə əndətə manjərəmə ənfwaakii nga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki.

²⁸ "Mada tə'i əndə'i əndə agyūunə mwayi ghənə maduunə kuva, ka ndzaanə nə ci zəku'i, ca da lisaafə nga sətə nii kəya zagi, kaa ca nəhee mada kə mbu'i kwabaakii bahə uudəpaa də slənətsa. ²⁹ Mada paa ci dii ha'ə, mada kə mbukəpaa ci, mbu'u taa paa ci na mbee ka uudəpaa ghənə kuvəkii. Maa kə dii ha'ə makə ətsa, taa wu nee ka ci patə, ka ŋusənə nə ci tə ci, ³⁰ ca ba: 'Ya əndəna, kə gwanə ci ka ghənə kuva, amma kə təkuree ci ka uudəpaa slənəkii!'

³¹ "Ha'ə əsə mada tə'i ŋwanwə da ənji dəbu'u pu'u, ca dzə ka panə da əndə'i ŋwanwa, ka ənəginə nə ci zəku'i, ca kaala hiima, kaa ca fatə ashikii mada ka mbeenə nə ci ka hwaməpaanə tə əndə mbiinaakii ətə da ənji dəbu'u pupusərə. ³² Mada, ma ca kaala hiima, paa ci na mbee, ka sləkeenə nə ci ka ənjaakii aabii əndə'i ŋwanjutə, tii ma'ə dzadə dzadə. Waatoo, kaa ca alə hadatəginə ahadatii. ³³ Ha'ə dii əsə, taa wu

agyuunə, mada paa ci bwasee ka uushi'inaakii patə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki.”

Zhatanə ətə pooshi ka nafanə

(Mat. 5.13; Mar. 9.50)

³⁴ “Kə shii unə oo'i, nnyuni uushi nə zhatana. Amma, mada kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. ³⁵ Pooshi zhatanəkii ka nafanə ka dzəgə də ha, pooshi kuba davə əsə. Wata vugədəginə vugədəginə ənji. Ma əndətə da liminə nja fanə, wa ca fa.”

15

Misaali də baga ətə zagi

(Mat. 18.12-14)

¹ Yoo, kə əncəhə *ənji luu tsəka da ma'waslyakə ənji patə aabii Yeesu ka fa sətə cii kəya ba. ² Asee agi dzənə nə *Farisanyinə da maliminə də ngunḡunənə, təya ba, “Əndətsə uura, ka mi saḡə cii kəya luu ma'waslyakə ənji, ca adə ka ha rəḡwə da təya?” ³ Wata Yeesu a dā ka tii misaali, əḡki ci, ⁴ “Yaci tə'i əndə agyuunə da bagiinaakii gya'ə, wata rəḡwə agitii a zagi, iitə dānəkəya? Ka bwaseenə nə ci ka harakii ətə əlinə pu'unə aji əlinə ka zəmənə, ca dzə ka aalə tə ətə rəḡwə see maa nee ci. ⁵ Mada kə lapaa ci bagata, ka dānə nə ci moodasəka, ka nḡiravənə nə ci aatsa uurakii, ca pyalyagi aasii. ⁶ Mada kə mbu'ya ci aasii, ka 'waa'watənə nə ci tə guviinəkii da guvayiinaakii, ka banə nə ci ka tii oo'i: ‘Daamə ka nyi moodasəka, acii ma bagaaki ətə shi a zagi, kə nee nyi!’ ⁷ Wanyinə ca ba koonə: ha'ə əsə nə Əntaḡfə da malaa'ikanyinə dadagyə. Mada kə baa ma'waslyakə əndə rəḡwə ka Əntaḡfə, ka dānə nə tii moodasəkə putaakii, palee ka putə nja ənji əlinə pu'unə aji əlinə ətə ca 'wa natii nə də ənji goḡḡa; waatoo, ma nə tii ka bana, pooshi uushi ci təya baa ka Əntaḡfə ka putakii.”

Misaali də kwaba ətə zagi

⁸ “Yaci tə'i minə da kwabatə *hwaslə pu'wa, kə nḡirə hwaslə rəḡwə agikii, kə zagi, iitə dānəta? Paa ki ka kavə gunə aasəkə garəkuwa, kya taasəgi kuva, kya aalə də samə, kaa kya nəhee kwa? ⁹ Mada kə lapaa ki kwabakii, ka 'waa'watənə nə ki guviinətə da guvayinatə, ka banə nə ki ka tii oo'i: ‘Daamə ka nyi moodasəka, acii ma kwabaaki ətə sha zagi, kə nee nyi!’ ¹⁰ Wanyinə ca ba koonə: ha'ə makə ətsə əsə nə malaa'ikanyinə nja Əntaḡfə. Mada kə baa ma'waslyakə əndə rəḡwə ka Əntaḡfə, ka dānə nə tii moodasəkə ka shaḡə.”

Misaali də uuzənə ətə zii

¹¹ Əḡki Yeesu əsə, “Tə'i əndə'i əndə sha dīi da uuji nḡuyirənaakii bəra'i. ¹² Əḡki daranə ka dīi: ‘Daada, vii ka nyi gyadalaaki agi sə nja zəmə də yaaku.’ Wata dəsənətii a nḡərə uushi'inaakii, ca təkəe bəra'i, ca nḡərə rəḡwə, ca vii ka darata.

¹³ “Ma baanə moonə, daratə a tsəkətə uushi'inaakii patə, ca dərəmagi, ca paləənəgi da i kwabakii ka madzadə hanyinə. Ma dava, kə ndzaa ci ka dā uura saawanə, kə zagi kwabata. ¹⁴ Ma ətsə uudəpaa ci zamagi də kwabatə patə ha'ə, wata kə kulii məza madəfənə gatə də vərə. Wata kə ənəpaa ci ka ghəəlinə. ¹⁵ Ca madə, ca dzə, ca gi'i əndə'i əndə davə gatə də vərə ka alə sləna. Əndətə a ba ka ci dzənə aa bilə ka gərə dagəliinə. ¹⁶ Kə mwayi ci zəmə nja dagəliinə kaa ca əburə gyadə, amma taa zəməkii pooshi ənji nja vii ka ci.

¹⁷ “Wata ca gwanə ka buurənə agyanə mandzaa tə ci. Əḡki ci ka naakii na: ‘Yoo, njaḡḡa'ə nə zəmə ga daadə asii ta'a! Ənji slənə nja daadə patə, agi zəmənə nə tii,

ha'ə ca mbəfaanə aciitii. Amma wanyinə ka əntənə ganə acii madəfənə. ¹⁸ A ənə nyi saaki aa ha daadə, kaa nya dzə ka banə ka ci, Daada, kə dii nyi 'waslyakəənə ka Əntanƒə da i ka hə patə. ¹⁹ Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tə nyi də uuzənaaku ma'ə. Ma ɗanəkwa, əsuu tə nyi makə sətə cii kwa əsə tə ənji slənaaku.' ²⁰ Makə uudəpaa ci ɗatə hiimatse ha'ə, wata ca madə, ca ɲgərə rəgwa aa ha dii.

"Ma ətə ci ma'ə dzadə da yi gi'u, kə nee dii ka ci. Dii a nəhə tə ci təgugunə. Ca huyipaa ka ɲɲyanə da ci a rəgwa. Ca luu tə ci, ca fuudəgi tə ci pya'ə pya'ə a ədzəməkii. ²¹ Əŋki uuzətə ka dii: 'Daada, kə dii nyi 'waslyakəənə ka Əntanƒə da i ka hə patə. Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tə nyi də uuzənaaku ma'ə.' ²² Amma əŋki dii ka lyawarənaakii: 'Huyipaamə aasii, ɲgiramə kəjeerənə ətə palee də dagwaanə, una kavə ka ci aashikii. ɲgiramə sə ɲga ciinə, una ɲgavə ka ci. ɲgiramə bibinə əsə, una ɲgaanɲgavə ka ci. ²³ Əshamə masəbərə la, lagimə uurakii kaa ənjə a dzəgə əndzanə, ama zəmə, ama ɗa moodasəka. ²⁴ Acii kə nee nyi, ma uuzənaaki ətsa, makə kə shi ca əŋki, amma waanə ənshinə. Kə shi ca zii, amma wanyinə kə nee ka ci.' Wata təya ɲwanə ka ɗa moodasəka.

²⁵ "Ma saa'ikii, də bilə ama uuzanə nə gawə uuzənə ɲga əndəta. Ma ca shi aasii, makə mbu'ya ci kədəhə da ya, ma ca fa, dzaadzanə nə ənji uushi'inə, udzənə nə ənja. ²⁶ Wata ca 'watə əndə'i lawara, kaa ca ləgwa a makii taa mi ci ənjə a ɗa ha'ə. ²⁷ Əŋki lawarətə ka ci: 'Ndzəkəŋu ənya, kə bilə duu masəbərə la, acii kə nee ci, jamə ənya uuzənaakii.' ²⁸ Wata gawə uuzətə a bəzəgi səka. Ca naanagi ka dəmənə aasii. Shiginə nə dii, ca puutə tə ci kaa ca dəməgərə aasii. ²⁹ Amma əŋki gawə uuzətə ka dii: 'Tsaamuu, kə fəzhi nyi ɲgaanɲga'ə ka slənənə ka hə, mashimə nya naanii ka ɗa ka hə sətə mwayi hə. Amma, ma ka nya, mashimə ha vii taa uundzə əhwə kaa nya ɗa keenə də əndzanə da guviinəki. ³⁰ Amma, tsaamuu, makə shi uuzənaaku ətə zamagi də gənaaku ka tii da badawiinə ɲga makinə, la gbavə bilə hə ka ci.' ³¹ Wata əŋki dii ka ci: 'Uuzənaakya, taa guci patə abiiki nə hə. Uushi'inaaki patə əsə, naaku nə ci. ³² Kə dəbee ama dzəgə əndzanə, ama ɗa moodasəka. Acii ma ndzəkəŋu ətsa, kə nee nyi, makə kə shi ca əŋki, amma waanə ənshinə. Kə shi ca zii, amma wanyinə kə nee ka ci.' "

16

Misaali də masəkurə lawara

¹ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, "Tə'i əndə'i əndə gəna sha dii da lawaraakii. Kə ba'avə ci uushi'inaakii ka lawarəta. Ma ka əndə'i uusəra, shinə nə ənji ka banə ka ci oo'i: 'Agi saaweenə nə lawaraaku ka gənaaku.' ² Wata 'wanə nə slandanəkii tə lawarətə, əŋki ci ka ci: 'Mi tuu cii kya fa ənjə a ba ashikwa? ɗatə ka nyi lisaafə ɲga slənaaku dii, acii ma ha, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə.' ³ Wata lawarətə a kaala hiima: 'Ya makə waanə slandanəki ka ɲgərəgi slənə aciiki əna, iitə ɗanəkya? Wiina, uuzanə, paa nya mbee. Kədiinə əsə, ka ɗanə nə ayinə tə nyi. ⁴ Yawaa, kə shii nyi səndə nii kya ɗa, kaa ənjə a luu tə nyi aa hatii aasii madə kə ɲgərəgi slandanəki slənə aciiki.'

⁵ "Wata ca 'waa'watə tə ənjitə ci slandanəkii a nə'u tə tii dəmənə də rəɲwə rəɲwə. Əŋki ci ka əndətə 'watəgi mbu'yanə: 'Iitə ci slandanəki a nə'u tə hə dəmənə?' ⁶ Əŋki əndəta: 'Garəwa ɲga maare gya'a cii kəya nə'u tə nyi.' Əŋki lawarətə ka ci: 'Wiinə ləkələkətə ɲga dəmətə atsaku. Ndzaanə, naahətə garəwa tufə pu'unə tsakə tsakə.' ⁷ Ma daba'əkii əsa, əŋki ci ka əndə'i əndəta: 'Ya hə əsa, iitə cii kəya nə'u tə hə dəmənə?' Əŋki əndəta: 'Buhə ɲga aləkamaara gya'a tufə cii kəya nə'u tə nyi.' Əŋki lawarətə ka ci: 'Wiinə ləkələkətə ɲga dəmətə atsaku. Naahətə buhə gya'a ənfwadə.'

⁸ “Kə kuyirii slandanəkii tə lawarətə pooshi nja slənə də rəgwakii, makə kə slənyi ci də səkura. Ha'ə nə ənjitə ɲgərəgi slənə uushi'inə ɲga *duuniya tə tii. Ma təya, aɡi səkurənə nə tii aɡi dfa uushi'inatii. Amma ma ənjitə aɡi bərənə, pooshi tii ka kavə hiimatii aakəɲwa də səkurə ha'ə.

⁹ “Ma nyi əsa, wanyinə ca ba koonə: ɲgərəmə gəna goonə, zamagimə koonə upaa də guviinə. Maa kə dʒii ha'ə, madfa kə uudəgi gəna, ka luunə nə ənji tuunə asii ga Əntaɲfə. ¹⁰ Taa wu baarii gooɲgaanə aɡi uundzə sləna, ka mbeenə nə ənji ka ba'avə madiigərə slənənyinə aaciikii. Taa wu pooshi baarii gooɲgaanə aɡi uundzə sləna, taa madiigərə slənənyinə ba'avə ənji aaciikii əsə, paa ci ka mbeenə ka dfa gooɲgaanə aɡikii. ¹¹ Yaci ha'ə makə ətsə əsə, madfa maslənəgimuunə də gooɲgaanə də gənanə upaa unə aɡi *duuniya, iitə mbeenə ənji ka ba'avə koonə tə tantanyitə uushi'inə dʒiya? ¹² Yaci maslənəgimuunə də gooɲgaanə də sətə əntaa noonə əsə, wu na mbee ka vii koonə noonə səgoonə dʒiya?

¹³ “Pooshi mava ətə ca mbee ka slənətənə ka slanjiinə bəra'i. Ka kaareenə nə ci ka əndə'i əndə, ca uudə tə əndə'i ənda. Ka gadəenə nə ci ka əndə'i əndə, ca ushapaa tə əndə'i ənda. Pooshi rəgwa ɲga paslənə tə Əntaɲfə, unə kə kavə nuunə ka alə gəna.”

Hara wabənə ɲga Yeesu

(Mat. 11.12-13; 5.31-32; Mar. 10.11-12)

¹⁴ Fanə ɲga *Farisanyinə ha'ə, makə dʒii ci ɲga'ə ka tii nə gəna, wata təya ɲusəgi tə Yeesu. ¹⁵ Əɲki Yeesu ka tii, “Ma unə dʒəya, kə ndzaa unə ka ənjitə ca deegi ka natii nə makə ənji gooɲga akəɲwacii ənja. Amma kə shii Əntaɲfə sətə a ədzəmuunə. Ajjinə ka Əntaɲfə nə sətə ci ənjə a nee makə maduunə uushi.

¹⁶ “Ma bariya ɲga Muusa da wabənə ɲga anabiinə, kə slənyi dənə ka saa'itə shigi Yoohana əndə dfa bapətisəma. Aɡi zamanaakii 'watəgi ənji waaza ɲnyinə Habara aɡyanə ɲwanjuunə ɲga Əntaɲfə. Taa wu patə əsə, kə ciɲə ci də ɲgeerənə kaa ca upaa dəmənə aɡi ɲwanjuunəkii. ¹⁷ Gədfə uudənə ɲga duuniya də ɲgufənə acii pirihiinə ɲga uushi gi'u aɡi bariya.

¹⁸ “Madfa kə lakəgi əndə minaaakii, ca ɲgərə əndə'i, kə dʒii ci aləhiinə ətsa. Madfa kə ɲgərə əndə tə miitə lakəgi ɲgurii əsə, aləhiinə nə ci ka danə.”

Misaali də əndə gəna da Lazarusə

¹⁹ “Tə'i əndə'i əndə gəna sha dʒii. Kə kaalii ci makudə kudə kəjeerənyinə ətə dʒii dərəkii ndalə. Taa guci patə aɡi wahə ɲji ci. ²⁰ Tə'i maagha əsə dʒii ləməkii Lazarusə. A ma kuvə ga əndə gənətə ɲjii kəya ndzaanə. Shishinəkii patə, uyiginə. ²¹ Kə mwayi ci dʒəmə murəmurinə ɲga dafəətə ca kwaala aanə ha ɲga adənə ɲga əndə gənata, kaa ca adə. Ədiinə maa, təya dzə də na'ə uyigiitə ashikii.

²² “Makə əɲki maaghata, wata malaa'ikanyinə a ɲgərətə tə ci, təya kərəgi tə ci aadəgyə aabii Ibərahiima, asii ga Əntaɲfə. Əntənə ɲga əndə gənətə naakii, wata ənjə a ɲgədfəgi tə ci. ²³ Aaɡi gutə sunwə gi ci, ca sa cibə ka shanə. Ma madəenəkii ka ginəkəya, ma nee ca, waatə Ibərahiima, a purəɲakii nə Lazarusə. ²⁴ Wata ca ɲgərəe ka uurakii, əɲki ci: ‘Daadə Ibərahiima, nəhuu təgugunaaki. Bawə ka Lazarusə, wa ca cimwacii ma'inə a ma gislə kaa ca shi ka dʒavənə ka nyi a ganaki, kaa nya upaa shiwunə. Aci aɡi cibənə nə nyi ganə aɡi guuna.’ ²⁵ Amma əɲki Ibərahiima ka ci: ‘Uuzənaakya, a buurətə hə oo'i, kə shi ha upaa shiwunə hə ma'ə aɡi duuniya. Ma Lazarusə əsa, aɡi ɲgərə'wə ɲji ci. Amma, ma ənə dʒii ca, ma ganə, ka maka ma'yanə nə ci. Ma hə əsə, aɡi cibənə nə hə. ²⁶ Danəkii ha'ə maa, tə'i maduunə ɲgurenyinə ahadaamə. Aciikii, taa ənjitə ca moo madənə daganə ka dzənə aa hoonə, paa tii ka mbeenə. Pooshi ənji ka mbeenə əsə ka ma'yanə ka hatsə dʒii hə davə ka shinə

aadə heenə.’ ²⁷ Wata əŋki əndə gənatə ka Ibərahiima: ‘Tuutəta’ə, Daadə, makə ha’ə dīi əna, sləkee ka Lazarusə aa ha daadə aasii. ²⁸ Tə’i ndzəkəŋushi’inəki tufə. Wa ca dzə ka wabənə ka tii, acii ga təya shi aa hanə natii əsə, ka ha ŋga cibəna.’ ²⁹ Əŋki Ibərahiima ka ci: ‘Ma ndzəkəŋushi’inəku, agi fanə nə tii bariya ŋga Muusa da wabənə ŋga anabiinə. Wa təya nə’utə sətə bii tii.’ ³⁰ Əŋki əndə gənatə əsə: ‘Daadə Ibərahiima, pooshi dīi; amma, mada əndətə sha əŋki gi ka wabənə ka tii, ka baanə nə tii ka Əntəŋfə.’ ³¹ Amma əŋki Ibərahiima: ‘Mada pooshi tii nə’utə bariya ŋga Muusa da wabənə ŋga anabiinə, taa əndətə madətə agi maməətə əŋji gi ka wabənə ka tii, paa tii ka baanə ka Əntəŋfə.’ ”

17

Wabənə ŋga Yeesu agyanə 'waslyakəənə da gi'inə tə Əntəŋfə (Mat. 18.6-7,21-22; Mar. 9.42)

¹ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Taa guci patə, tə’i uushi’inə ətə ca dəməgərə də əŋji aagi dfaada 'waslyakəənə. Amma agi ŋgərə’wə nə əndətə ca kavə əndə ka pu’unə. ² Mada kə kavə ci tə əndə rəŋwə agi əŋjinə ušapaa *duuniya tə tii ka dfa 'waslyakəənə, ma sətə na upaa tə ci, gədfə anəvə təŋwə aa uurakii ka ci də ŋga’əənə, əŋjə a kagərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci. ³ Nəhəmə noonə na!

“Mada kə dīi əndə nə’unə makə hə 'waslyakəənə, wabuu ka ci. Mada kə baa ci, tifyagi ka ci. ⁴ Taa kə kyawəri ci ka dfanə də hə bwayakii mədfəfə agi uusəra, mada ca dzə də shinə ka banə ka hə oo’i: ‘Kə baa nyi ka hə’, ga ha kəsəpaa tə ci a ədzəməku.”

⁵ Fanə ŋga masləkee əŋji ha’ə, əŋki tii ka Slandana, “Tsakuu keenə ŋgeerənə ŋga gi'inə tə hə.” ⁶ Əŋki ci ka tii, “Maci kə mbu’i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi’u iza,* kadfa ka mbeenə nuunə ka banə ka bəratsa: ‘Mbuduu, duu ŋgubəpaa naaku nə agi uunəva’, ca luuvə koonə əsə.”

Slənə ŋga lawara

⁷ “Yaci tə’i əndə agyuunə gi lawaraakii aa bilə ka uuzanə taa ka gəranə, ya mada nee ci ka ci, ca shi də bilə, ka banə nə ci ka ci oo’i: ‘Palyəgi tsakə tsakə, ndzanuu adənə’ nii? ⁸ Poosha. Amma ka banə nə ci ka ci: ‘Tasəkapaa ka nyi adənə zəku’i, zə’wee ka kəjeerənaaku, kaa ha dfa ka nyi slənə saa’itə cii kya adə, nya sa. Ma daba’əkii, ka mbeenə nə hə ka adənə naaku, ha sa.’ ⁹ Kə kuyirii ci tə lawaraakii puta slənətə ci ka ci sətə bii ci ətsə nii? ¹⁰ Ha’ə nuunə noonə əsə. Mada kə dfa tuunə patənə ŋga sətə bii Əntəŋfə koonə, shiimə oo’i, wata *lyawarənə nuunə. Ma sətə dīi una, sətə dəbee una dfa.”

Mbədfəpaanə ŋga Yeesu də əŋji uyikuzənə pu’u

¹¹ Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, anə ribinə ŋga hanyinə ŋga *Samiariya da hanyinə ŋga Galili pitəgi ci. ¹² Ma ətsə kaa ca mbu’u aasəkə əndə’i vəranə ha’ə, wata əŋji uyikuzənə pu’u a shi ka gūŋunə da ci. Təya kəŋaanə dzadə gi’u da ci,

¹³ təya ŋgəree ka uratii, əŋki tii, “Yeesu, Dəsəniinə, nəhuu təgunuunə geenə!” ¹⁴ Neenə ŋga Yeesu ka tii, əŋki ci, “Ma dfanuuna, dəmə ka bəarii noonə nə ka limanyinə.” Ma tii ka ha ŋga dzənə, wata ma nee tii, kə mbə’i tii.

¹⁵ Neenatii kə mbə’i tii, wata əndə rəŋwə agitii a ənyatə aaba’a, ca dzə də dəlanə də Əntəŋfə də ŋgeerənə. ¹⁶ Ca kulagi atsaa sədfə Yeesu, ca kuyirii tə ci. Asee, ma əndətə, əndə Samariya nə ci. ¹⁷ Wata Yeesu a ləgwa, əŋki ci, “Əntaa əŋjitə pu’u patə mbə’ya? Aa maatiinə hara əŋjinə əlinə dīya? ¹⁸ Iitə dīi da pooshi əndə shi ka

16:29 16.29 2 Tim. 3.16. **17:5** 17.5 6.13. * **17:6** 17.6 Hi’ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə ŋga Gudə. Amma ma wabənə ŋga Yeesu, agyanə əndə’i slikerənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila wabi ci. **17:6** 17.6 Mat. 13.31; 21.21; Mar. 11.23. **17:10** 17.10 1 Koor. 9.16-17. **17:12** 17.12 Leew. 13.46. **17:14** 17.14 Leew. 14.2-32; Mat. 8.4; Mar. 1.44; Luka 5.14. **17:16** 17.16 10.33.

dəlanə də Əntanfə madaamə mu'umətsa?" ¹⁹ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Madətə, duu saaku aasii. Kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi."

Da ŋwanjuunə ŋga Əntanfə
(Mat. 24.23-28,37-41)

²⁰ Kə ləguyi harii *Farisanyinə a ma Yeesu taa guci nə Əntanfə a da ŋwanjuunaakii agyanə ənja. Əŋki Yeesu ka tii, "Ma da ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, pooshi ndzaanə makə sətə ci ənjə a nəhee də ginə. ²¹ Pooshi ənji ka mbeenə ka banə oo'i: 'Tsaamuu, wiinə ganə', taa: 'Wiitə gatə ha'ə.' Aci ma nə dīi ca, kə ugi ŋwanjuunə ŋga Əntanfə ndzaanə ahadoonə."

²² Wata əŋki ci ka lyawarənaakii, "Kadə nə saa'i a da. Mada kə dīi saa'ikii, kadə nuuna moo neenə ka *Uuzənə ŋga ənda, taa wata uusera rəŋwə. Amma paa unə ka neenə ka ci. ²³ Ka banə nə ənji koonə: 'Ganə nə ci', taa: 'Gatə ha'ə nə ci.' Ma danuuna, goona dzə, goona nə'u tə tii shaŋə. ²⁴ Aci makə sətə ci pyapidənə ŋga vənə a bərəgi səkəntanfə taa dama patə, ha'ə nə Uuzənə ŋga əndə a ndzaanə ka uuserakii paŋgəraŋə a babara. ²⁵ Amma see a cibə ci ka shaŋə dərəva zəku'i, ənji ŋga zamanə a kaaree ka ci əsə.

²⁶ "Makə sətə sha dīi tə ənji agi zamana ŋga Nuuhu, ha'ə na da uuseratə nə Uuzənə ŋga əndə a shi. ²⁷ Ma agi zamana ŋga Nuuhu, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji ŋguyirənə da makinə a ŋgəərəshi, ha'ə mbu'ya uuseratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. Wata shinə nə ma'i tuufaanə, ca naanə ka duuniya, ca zamagi də ənjitə patə. ²⁸ Kadə na da əsə makə agi zamana ŋga *Luudu. Ma agi zamana ŋga Luudu, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji ənjə a da fiiriinə, kə nji ənjə a laaga uushi'inə, kə nji ənjə a ghəənə yinyinə. ²⁹ Amma, ma uuseratə shigi Luudu də *Sadooma, kə bujikaanə gunə dadagyə da baruuda aagyanə ənjitə ənəgi davə də Sadooma. Wata dza'ə kə zagi ənji davə. ³⁰ Ha'ə makə ətsə əsə na da uuseratə nə Uuzənə ŋga əndə a jiga.

³¹ "Ma uuserakəya, ma əndətə anə kuvaakii da uushi'inaakii a kumu, wa ca jiməgərə, ca huyi, ga ca dəmə aa kumu ka fədfəənə uushi'inaakii. Ma əndətə də bilə əsə, wa ca huyi, ga ca ənə aasii. ³² Buurətəmə haala ŋga minə ŋga Luudu! ³³ Taa wu patə ca da gazhi'waanə ŋga luupaa əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma taa wu patə ətee ka əpinaakii, ci na luupaa əpinaakii. ³⁴ Wanyinə ca ba koonə: ma ka uuserakii davədfə, ka baanə nə ənji bəra'i ka ədzə rəŋwə, ka ŋgərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə. ³⁵ Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka təŋwə rəŋwə; ka ŋgərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i. [³⁶ Ka dzənə nə ŋguyirənə bəra'i aasəkə rə ka uuzanə; ka ŋgərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə."] ³⁷ Wata əŋki lyawarənaakii ka Yeesu, "Da da, Slandana, nə ətsə ha'ə a da?" Əŋki Yeesu ka tii, "Ka hatə dīi mantə uushi patə, davə dzanə kadəguyinə də na."

18

Misaali də mitə mooryafinə da bwaya mala gəŋwanə

¹ Wata Yeesu a da ka lyawarənaakii misaali ka baariiginə ka tii oo'i, kə dəbee təya da də'wa taa guci patə, ga təya zaarə shaŋə. ² Əŋki ci, "Tə'i mala gəŋwanə sha dīi aasəkə əndə'i vəranə. Paa ci ka ŋgwalənə tə Əntanfə, agi ushapaanə nə ci ənja. ³ Tə'i mitə mooryafinə davə gatə də vərə əsə. Agi dzənə nə ki də shinə aa hakii ka

17:19 17.19 Mat. 9.22. **17:21** 17.21 11.2,20; Mat. 12.28. **17:22** 17.22-24 21.7-24. **17:23** 17.23-24 Mat. 24.23-25; Mar. 13.21-23. **17:25** 17.25 9.21-22. **17:28** 17.28-29 'Wat. 19.24-25. **17:31** 17.31 Mat. 24.17-18; Mar. 13.15-16. **17:32** 17.32 'Wat. 19.26. **17:33** 17.33 9.24; Mat. 16.25; Mar. 8.35. **17:37** 17.37 Ayb. 39.30. **18:1** 18.1 11.2; Rooma 12.12; Fil. 4.6; Kwal. 4.2; 1 Tees. 5.17.

banə ka ci: 'Jikəvə keenə ahadeenə da əndə mbiinaaki.' ⁴ Amma dzənə nə mala gəŋwaatə də naanaginə, kə ta'avə ci dərəva ka d'anə ka ki ha'ə. Ma daba'əkii ɛŋki ci də səkəkii: 'Taa ŋgahi paa nyi ka ŋgwalənə tə Əntaŋfə shaŋə, agi ushapaanə nə nyi ɛŋji əsə, ⁵ patə da ha'ə, makə kə uugi nyi zaarənə acii haalatə, ka d'anə nə nyi ka ki gəŋwaatsa. Madfa madfamə nyi ka ki gəŋwaatsa, kadə nə ta ənvutə tə nyi.' "

⁶ Slandanə a tsakə banə, ɛŋki ci, "Famə dīi sətə bii bwaya mala gəŋwaatsa. ⁷ Ya Əntaŋfə, paa ci ka tsakənə tə matadə ɛnjaakii kwa? Acii ma təya, agi tuunə nə tii ka ci vədə da uusəra kaa ca tsakə tə tii. Kə shii nyi, pii tsakənəkii tə tii. ⁸ Wanyinə ca ba koonə: ka viinə nə ci ma'inə ka ɛŋji mbiinatii. Patə da ha'ə, madfa kə shi *Uuzənə ŋga ənda, ka lapaanə nə ci ɛŋjitə gi'i tə Əntaŋfə ma'ə nii?"

Misaali də Farisa da əndə luu tsəka

⁹ Agi nəheenə nə hara ɛŋji ka natii nə makə ɛŋji goŋga, təya bərapaa tə patənə ŋga ɛŋja. Ka tsaratii dīi Yeesu misaalina, ɛŋki ci: ¹⁰ "Tə'i ɛŋji bəra'i gi aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə ka d'a də'wa. Farisa nə əndə'i ənda, əndə luu tsəka nə əndə'i ənda. ¹¹ Ma Farisata, kə gi ci, ca kəŋaanə, ca d'a də'wa dasəkə ədzəməkii, ɛŋki ci: 'Əntaŋfə, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma nya, paa nyi ndzaanə makə ŋga hara ɛŋji, waatoo mahiirənə, məza ɛŋja, ɛŋji d'a aləhiinə. Kə kuyirii nyi tə hə əsə makə dīi ci, ma nya, paa nyi ndzaanə makə əndə luu tsəkətsa. ¹² Agi d'a suumaya nə nyi bəra'i agi luuma; agi viinə nə nyi zaka ŋga sətə cii kya upaa patə əsə.' ¹³ Amma ma əndə luu tsəkətə naakii, makə gi ci, daba'ə hara ɛŋji kəŋaanə ci, acii kə ŋgwaləgi ci ka madee taa ka ginəkii aadəgyə. Wata ciinəkii pukəvə ci dəkə agyanəkii, ɛŋki ci, "Ya'ə Əntaŋfə, nəhuu təgugunaaki, nyi ɛnə ma'waslyakə ənda.'

¹⁴ "Wanyinə ca ba koonə: ma gi əndətə aasiya, Əntaŋfə kə tifyagi tə ci. Amma, ma Farisata, pooshi Əntaŋfə tifyagi tə ci. Acii taa wu patə haŋətə naakii na, ka bərapaanə nə ɛŋji tə ci. Amma taa wu patə hətəpaa naakii na, ka haŋətənə nə ɛŋji tə ci."

Daanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə

(Mat. 19.13-15; Mar. 10.13-16)

¹⁵ Yoo, kə kyaara ɛŋji ka Yeesu i idənə manjeevənə kaa ca d'aanə ciinə ŋga barəkaanə aanətii. Neenə ŋga lyawarənaakii ha'ə, wata təya ndzaŋə laala ŋguruunə ka ɛŋjita. ¹⁶ Amma Yeesu a 'watə tə ɛŋjita, ɛŋki ci, "Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona təŋa tə tii, acii ka tsarə ŋga ɛŋji makə tii də *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə. ¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma əndətə pooshi luuvə ka Əntaŋfə a ndzaanə ka ŋwanwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə shaŋə."

Əndə gəna

(Mat. 19.16-30; Mar. 10.17-31)

¹⁸ Yoo, kə shi əndə'i gawa aabii Yeesu, ɛŋki ci ka ci, "Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi saŋə d'anəki kaa nya upaa ɛpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?" ¹⁹ Wata ɛŋki Yeesu ka ci, "Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ŋunyi ənda? Pooshi ŋunyi ənda, madfaamə Əntaŋfə ci rəŋwə dyaŋə. ²⁰ Kə shii hə bariya ŋga Əntaŋfə, waatoo: 'Ga ha alə hiinə, ga ha bələ hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ŋga jirakənə anə ənda, gadəe ka i duu da muu.' "

²¹ ɛŋki gawə əndəta, "Ma ətə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə." ²² Makə fii Yeesu ha'ə, ɛŋki ci ka ci, "Awa, kə fii nyi, amma tə'i uushi rəŋwə mbədaanə ka hə ŋga d'anə. Ma d'anəkwa, uushi'iitə acii ku patə, duu, fəduu, ha d'ərəmagi, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Madfa kə dīi hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii

Əntanƣfə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi." ²³ Makə fii əndətə wabəətsə ha'ə, wata kə dzəgəpaa tə ci ashikii; acii lanə dərəva nə gəna aciikii.

²⁴ Makə nee Yeesu kə dzəgəpaa wabəətsə tə əndətə ha'ə, wata əŋki ci: "Una! Dzawə dərəva nə dəmənə ŋga ənji gəna aagi ŋwanjuunə ŋga Əntanƣfə. ²⁵ Gədfə dəməginə ŋga ŋgyalooba ka rəgwa shinə ŋga libəra də ŋgufənə acii dəmənə ŋga əndə gəna aagi ŋwanjuunə ŋga Əntanƣfə."

²⁶ Fanə ŋga ənji ha'a, wata əŋki tii, "Madfa ha'ə əna, wu dīi nə upaa luupaana?" ²⁷ Əŋki ci, "Ma sətə təkuree ənji ka dātənə, ka mbeenə nə Əntanƣfə ka dātənə."

²⁸ Əŋki Piita, "Waniinə, kə bwasee inə ka yinyinə geenə keena nə'u tə hə." ²⁹ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə bwasee ka yaakii, taa minaakii, taa ndzəkəŋushi'inəkii, taa duurənyinaakii, taa manjeevənaakii əsə kaa ŋwanjuunə ŋga Əntanƣfə a shii dzənə aakəŋwa, ³⁰ ma ca, ka upaanə nə ci sətə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə agi zamanana. Ha'ə əsə agi zamanatə na shi, kadə nii kəya upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

Makkənə ŋga wabənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 20.17-19; Mar. 10.32-34)

³¹ Wata Yeesu a 'wagi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsanə aatanƣala. Əŋki ci ka tii, "Fatəmə ŋga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Patənə ŋga uushi'iitə nyaahə anabiinə agyanə *Uuzənə ŋga ənda, davə nə ənjə a mbu'utəgi. ³² Waatoo, ka viinə nə ənji tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntanƣfə. Ma təya, ka ŋusənə nə tii tə ci, təya dzaana tə ci. Ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, ³³ təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ka madətənə nə ci agi maməətə ənja." ³⁴ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabənaakii. Ma'umbeekii nə wabənəkii ka tii. Mashiiimə tii taa agyanə mi nji Yeesu a wabə.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də muurəfə də Yarikoo
(Mat. 20.29-34; Mar. 10.46-52)

³⁵ Ma ətə Yeesu kədəhə ka mbu'unə aa Yarikoo, tə'i muurəfə dasə ha'ə atanƣala rəgwa ka kədiinə. ³⁶ Makə fii ci ənjə a pitə də waazənə, ca ləgwa ka ənjitə abiikii taa mi ci ənjə a waazə ha'ə. ³⁷ Wata əŋki ənji ka ci, "Yeesu, əndə Nazaratu ca pitə." ³⁸ Wata ŋgəreenə nə muurəfətə ka uurakii, əŋki ci, "Yeesu, jijinə ŋga *Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!" ³⁹ Ənjitə nja takəŋwa a wazə ka ci kaa ca ndzaa kədfə'ə. Amma wata ca tsakə ŋgəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, "Jijinə ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!" ⁴⁰ Wata Yeesu a kəŋaanə, ca ba ka ənja, "Əncahatəgimə ka nyi də ci." Makə əncaha muurəfətə, əŋki Yeesu ka ci: ⁴¹ "Mi cii kwa moo nya dfa ka ha?" Əŋki ci, "Slandanəkya, ŋga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha." ⁴² Əŋki Yeesu ka ci, "Wa ginəku a wunəgi kaa ha ənə ka neenə! Kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi." ⁴³ Pii wata ca nee ka ha. Nə'unə nə ci tə Yeesu, ca dzə də dələnə də Əntanƣfə. Makə nee patənə ŋga ənjitə ha'ə, wata təya ndzanə dələnə də Əntanƣfə natii.

19

Yeesu tii da Zakayusə

¹ Mbu'unə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Yarikoo, ca dzə dasəkə vəranəkii. ² Ma davə də vəra, tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Zakayusə. Gawə nə ci agi *ənji luu tsəka. Əndə gəna əsə. ³ Ma saa'ikii, kə ali ci rəgwa ŋga neenə taa wu nə Yeesu. Amma, makə dīi ci gusə nə ci, kə təkuree ci ka neenə ka ci acii dabaala. ⁴ Makə dīi ha'ə,

wata ca huyipaa aakəŋwa, ca ndərəgi aa ənfwə bara kaa ca nee ka ci, acii dadavə nii kəya pitəgi.

⁵ Makə mbu'i Yeesu ka hatə d̄ii Zakayusə davə, wata ca mad̄ee ka ginəkii aadəgyə, əŋki ci ka ci, "Zakayusə, tsəgwayi, jimagərə. Acii, ma ənshina, gaku asii dəbee ndzaanəki." ⁶ Jimagərənə nə Zakayusə pii pii, ca luu tə Yeesu də moodasəka.

⁷ Makə nee ənji ha'ə, wata ŋgun̄gunənə nə tii, təya ba, "Aa ha ma'waslyakə əndə gi ci." ⁸ Madətənə nə Zakayusə, əŋki ci ka Yeesu, "Slandana, a təkēe nyi ka uushi'inaaki tatsə mbərə mbərə, nya vii reetakii ka maaghiinə. Ma ənjitə gəpi nyi də tii, ka jikəənənə nə nyi ka tii ənfwadə agyanə sətə gəpətə nyi aciitii." ⁹ Əŋki Yeesu, "Ma ənjinə ganə asii, ənshinə upaa tii luupaanə. Acii taa Zakayusə əsə, agi slikərənə ŋga Ibərahiima shigi ci. ¹⁰ Acii ma shi nya, nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka aalənə tə maza ənja, nya luupaa tə tii."

Misaali də pamə pu'u

(Mat. 25.14-30)

¹¹ Makə n̄ji ənjə a fa wabənə a ma Yeesu ha'ə, kə gi ci aakəŋwa də d̄a ka tii misaali. Acii kədəhə nə ci da vərənə ŋga Urusaliima, ma nə ənji ka nəhənə, kədəhə nə Əntan̄fə ka d̄a ŋwan̄uunaakii. ¹² Wata əŋki ci ka tii, "Tə'i mad̄uunə ənshara. Kə pyalə ci ka madzadə hanyinə ka liwa ŋwan̄uunə, ma daba'əkii ca ənya. ¹³ Ma taabu'u gi ci, ci kə 'watə ənji pu'u agi daguyinaakii. Kə ŋgirə ci pamə pu'u, ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə. Əŋki ci ka tii: 'Zhi'igimə see mad̄a ənya nyi.' ¹⁴ Amma pooshi ənji ŋga nə ŋga hanyinaakii ka uudənə tə ci. Kə sləkēe tii ka ənji daba'əkii kaa təya dzə ka banə ka ənjitə ca d̄əkə ŋwan̄wə oo'i: 'Ma əndətsa, paa inə ka moonə ca d̄a keənə ŋwan̄uunə.'

¹⁵ "Yoo, makə upaa ci ŋwan̄uunə, wata ca ənya. Ca sləkēe ka ənjə a 'waa'watə ka ci daguyinaakii ətə vii ci ka tii kwabata. Waatoo, kaa ca nee taa iitə n̄ji əndə a zhi'igi naakii də sətə vii ci ka ci. ¹⁶ Təkəŋwatə dagwa a shi. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəŋwə vii hə ka nyi, kə tii, kə d̄ii ka pamə pu'u.' ¹⁷ Əŋki ci ka ci: 'Yawa, ŋga'ə, ŋunyi əndə slənə nə hə. Kə slənyi hə də uuji uushi'inə də rəgwakii. Aciikii, d̄awə ŋwan̄uunə agyanə vəranyinə pu'u.' ¹⁸ Shinə nə bəra'inə. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəŋwə vii hə ka nyi, kə tii, kə d̄ii ka pamə tufə.' ¹⁹ Əŋki ŋwan̄wə ka əndəta: 'Ma hə əsa, d̄awə ŋwan̄uunə agyanə vəranyinə tufə.'

²⁰ "Shinə nə əndə'i dagwa. Əŋki ci: 'Slandana, wiinə pamaaku rəŋwə. Kə anətə nyi asəkə kəjeerənə, kə ŋgagi nyi. ²¹ Acii kə ŋgwali nyi aciiku. Kə shii nyi, ma hə, əndə tamwə nə hə. Kə ndzaa hə makə əndətə ca ŋgərə sətə mad̄əkəpaamə ci. Kə ndzaa hə əsə makə əndətə ca slənə cifanə ŋga sətə maləgamə ci.' ²² Əŋki ŋwan̄wə ka ci: 'Ma ha, bwaya lawarə nə hə. Wabəətsə a maku nə gəŋwanaaku. Kə shii hə oo'i, əndə tamwə nə nyi, agi ŋgərənə nə nyi sətə mad̄əkəpaamə nyi, agi slənənə nə nyi cifanə ŋga sətə maləgamə nyi. ²³ Aa ya mad̄a ha'a, mi unee hə ka d̄əkəpaa pamaaki ka hatə ci ənjə a zhi'igya? Maci ha'ə d̄ii hə, kə n̄ji nya ŋgərə pamaaki da i ma'inəkii agyanəkii, nyi kə ənya.'

²⁴ "Wata əŋki ci ka ənjitə abiikii: 'Luugimə pamətsə rəŋwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii.' ²⁵ Əŋki tii ka ci: 'Slandana, əntaa kə uugi ci upaa pamə pu'wa?' ²⁶ Əŋki ci: 'Wanyinə ca ba koonə: ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma, ma əndətə d̄ii naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ²⁷ Ma məza ənjaaki əsə, waatoo ənjitə mamoomə nya d̄a ka tii ŋwan̄uunə, kaashatəmə tə tii, una kira tə tii aa hanə, una bəələgi tə tii ganə akəŋwaciiki.' "

19:7 19.7 Mat. 9.10. **19:8** 19.8 Shig. 21.37; Əzaki. 33.14-16. **19:9** 19.9 13.16; Slənə 16.31. **19:10** 19.10 Əzaki. 34.16; Mat. 9.13; Mar. 2.17; Luka 5.32; 1 Tim. 1.15. **19:11** 19.11 11.2; Slənə 1.6. **19:12** 19.12-13 Mar. 13.34; Slənə 1.11; 2.33-36. **19:14** 19.14 Slənə 4.17; 5.28; 13.44-46; 28.25-28. **19:17** 19.17-19 12.42-44; 16.10. **19:26** 19.26 Mat. 25.29.

²⁸ Makə uugi Yeesu wabəginə ha'ə, wata ca ngərə rəgwa, ca takəjwa ka ənji aa Urusaliima.

Dəməneŋga Yeesu aasəkə vəranəŋga Urusaliima
(*Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Yooh. 12.12-19*)

²⁹ Makə mbu'i Yeesu kədəhə da vəranəŋga Bayitifaaji da Bayitaniya ashi giŋwəŋga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ³⁰ də banə ka tii, "Dəmə aasəkə vəraatsə aakəjwa. Madfa kə mbu'yuunə aa dəvə, ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwələ. Ma uundzə vaməndakii, pooshi əndə sha ngirə aa ba'akii shaŋə. Pəryatəmə, una kira. ³¹ Madfa kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: 'Slandanə mwayi.' "

³² Wata lyawariitə sləkee Yeesu a madə, təya palə, təya lapaa weewee makə sətə bii ci ka tii. ³³ Ma təya pərə vaməndata, əŋki slanjiinəkii ka tii, "Ka mi cuuna pərə uundzə vaməndatsa?" ³⁴ Əŋki tii, "Slandanə mwayi." ³⁵ Wata təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii a ba'a uundzə vaməndata, təya ndərəvə də Yeesu aa ba'akii. ³⁶ Ma ca dzə də palənə, sasafəpaa nə ənji kəjeerənyinə a rəgwa ka gadəginə ka ci.

³⁷ Mbu'unəŋga Yeesu kədəhə da vəranəŋga Urusaliima, ma ətsə ca jimə ashi giŋwəŋga Zayitunə, wata dabaala ənji nə'unə tə ci a ndzaŋə dfa moodfasəka, təya ngəree ka uuratii ka dəlanə də Əntaŋfə putəŋga bəzə uushi'inəŋga hurəshishiitə nee tii Yeesu a dfaada. ³⁸ Əŋki tii, "Tə'i barəkaanə ashi ŋwanutə shi də ləməŋga Slandana! Aciə Əntaŋfə nə jamənə dagyə, naakii nə d'uunuunə əsə, ci əndə mēghərəvənə ka shaŋə."

³⁹ Tə'i hara *Farisanyinə gatə agi dabaala. Əŋki tii ka Yeesu: "Maləma, bawə ka lyawarənaaku, wa təya ndzaa kəda'ə." ⁴⁰ Əŋki Yeesu, "Wanyinə ca ba koonə: madfa kə ndzaa tii kəda'ə, ka ndzaŋənə nə faariinə natii."

Tuunəŋga Yeesu agyanə ənji Urusaliima

⁴¹ Makə əncahatə Yeesu kədəhə da vəranə, nee ci ka vəranəkii, ca gwanə ka tuunə agyanə ənji vəranəkii. ⁴² Əŋki ci, "Maci uushə a batə koonə sətə ca kira koonə ndzaanə jamə ənshinə ku! Amma, ma ətsa, kə umbəgi anuunə, paa unə ka mbeenə ka neenə əsə. ⁴³ Tə'i uusəra na shi, waatoo saa'itə nə ənji mbiinə goonə a tsagərə tuunə aasəkə, təya kərə'utə tuunə, təya pa'əgi rəgwa agyanuunə taa dama patə. ⁴⁴ Ka zamagine nə tii duunə, təya waalagi kuvənyinə asəkə vəranə goonə patə. Taa rəjwə pooshi faara na mbədaanə anə əndə'i. Ma nə ətsə a dfa ha'ə, aciə mashiimuunə taa guci shi Əntaŋfə ka tsakənə tuunə."

*Dzənəŋga Yeesu aasəkə *yiŋga Əntaŋfə*
(*Mat. 21.12-17; Mar. 11.15-19; Yooh. 2.13-22*)

⁴⁵ Mbu'unatii aasəkə vəranə, kə dəməgərə Yeesu aasəkə yiŋga Əntaŋfə. Wata ca ndzaŋə shaabagi tə ənji dfa fiiriinə davə. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, ma bii Əntaŋfə: 'Ka ndzaanə nə yaaki ka yiŋga dfa də'wa.' Amma, ma una, kə geegyuunə ka yikii ka haŋga umbənəŋga mahiirənə!"

⁴⁷ Ma Yeesu, uusəra patə jigunyi ci ka ənji asəkə yiŋga Əntaŋfə. Kə ali madiigərə limanyinə da maliminə rəgwaŋga bələginə tə ci. Ha'ə nə matakəjwanyinə əsə. ⁴⁸ Amma kə təkuree tii ka rəgwakii, aciə patənəŋga ənja, kə kavə tii nətii ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka tii.

19:36 19.36 2 Meem. 9.13. **19:38** 19.38 Jab. 118.26; Luka 2.14. **19:40** 19.40 Hab. 2.11. **19:41** 19.41-44 21.20-24. **19:42** 19.42 Dzək. 32.29; Luka 2.14. **19:44** 19.44 1.68; 21.6; Mat. 24.2; Mar. 13.2. **19:46** 19.46 Isaa. 56.7; Irin. 7.11. **19:47** 19.47 21.37; 22.53; Mat. 26.55; Mar. 14.49; Yooh. 18.20. **19:48** 19.48 20.19; 22.2.

20

*Wu vii baawɔɔfa ka Yeesu
(Mat. 21.23-27; Mar. 11.27-33)*

¹ Ma ka ɛndɔ'i uusɛra, Yeesu a dzɛgunɛ ka ɛnji asɛkɛ yi nɔa ɛntanɔfɛ, ca waaza Njunyi Habara. Kɛ shi madiigɛrɛ limanyinɛ da maliminɛ da gayinɛ aabiikii. ² ɛnki tii ka ci, "Bawɛ keenɛ dɛ ngutɛ baawɔɔfa sanɛ cii kwa dɛaɔa uushi'iinɛ ha'a? Wu sanɛ vii ka hɛ baawɔɔfatsa?" ³ ɛnki Yeesu ka tii, "Nyi maa, ka lɛgwanɛ nɛ nyi a moonɛ naaki, bamɛ ka nyi dɛi: ⁴ Wu sanɛ slɛkɛ ka Yoohana kaa ca dɛa bapɛtisɛma ka ɛnja, ɛntanɔfɛ nii, anii ɛnda?"

⁵ Wata tɛya gwanɛ ka dɛa wabɛnɛ ahadatii, ɛnki tii, "Mi banaamɛ ɛna? Madɛa bii amɛ oo'i, ɛntanɔfɛ slɛkɛ ka Yoohana, ka banɛ nɛ ci, aa mi pooshi unɛ luuvɛ wabɛnaakii diya? ⁶ Amma madɛa kɛ bii amɛ oo'i, ɛnji slɛkɛ ka ci, ka kaalatɛnɛ nɛ dabaala taamɛ, acii ma nɛ tii ka nɛhɛnɛ, ma Yoohana, anabi nji ci." ⁷ Wata ɛnki tii, "Mashiimiinɛ taa wu slɛkɛ ka ci." ⁸ ɛnki Yeesu ka tii naakii, "Ha'ɛ nɛ nyi ɛsɛ, paa nyi ka banɛ koonɛ tadɛ dɛ ngutɛ baawɔɔfa cii kya dɛa uushi'iina."

*Misaali dɛ bwaya aginɛ nɔa mooziinɛ
(Mat. 21.33-46; Mar. 12.1-12)*

⁹ Wata Yeesu a gwanɛ ka wabɛnɛ ka ɛnji dɛ dɛa misaalina, ɛnki ci, "Tɛ'i ɛndɔ'i ɛndɛ sha dɛi rɛ nɔa inabi. Ca ngɛrɛ rɛkii, ca vɛgi ka mooziinɛ kaa tɛya tɛkɛ cifanɛ nɔa rɛkii da i ci. Ma daba'ɛkii, ca palɛ oogɛ. Kɛ ta'avɛ ci davɛ. ¹⁰ Makɛ dɛi cifanɛ nɔa inaba, wata ca slɛkɛ ka ɛndɛ slɛnaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. Wata tɛya kɛsɛ tɛ ci, tɛya fɛɛslɛpaa, tɛya ɛnɛpaa dɛ ci pooshi taa mi aciikii. ¹¹ Slanda rɛtɛ a ɛnɛ ka slɛkɛ ka ɛndɔ'i ɛndɛ slɛnaakii. Ma ci ɛsa, kɛ fɛɛslɛgi mooziitɛ tɛ ci, ayi ayi dɛrɛva cibɛe tii ka ci, tɛya ɛnɛpaa dɛ ci pooshi taa mi aciikii. ¹² Slanda rɛtɛ a ɛnɛ ka slɛkeenɛ ka ɛndɔ'i ɛndɛ ka makkɛnɛ ɛsɛ. Ma ci ɛsa, kɛ dɛavɛ tii ka ci uya, tɛya lyakaanɛ tɛ ci. ¹³ ɛnki slanda rɛtɛ ka naakii nɛ: 'Iitɛ sanɛ dɛanɛki dɛ ɛnjitsa? Takwa a slɛkɛ nyi ka uuzɛnaaki ɛtɛ uu'i nyi. Mbu'u ka gadɛenɛ nɛ tii ka ci.' ¹⁴ Amma, makɛ nee mooziitɛ ka uuzɛtɛ, wata ɛnki tii ahadatii: 'Waanɛ mazɛmɛ yi kɛ mbu'ya. Bɛlɛgyaamɛ tɛ ci kaama zɛmɛ ya.' ¹⁵ Wata tɛya kɛsɛtɛ tɛ ci, tɛya kagi tɛ ci aa ba'a tsanɛ, tɛya bɛlɛgi tɛ ci.

"Ya ɛtsa, mi nɛ sɛtɛ dɛanɛ slanda rɛtɛ dɛ tɛya? ¹⁶ Ka shinɛ nɛ ci, ca bɛlɛgi tɛ tii, ca vɛgi rɛtɛ ka hara mooziinɛ."

Makɛ fii ɛnji wabɛtɛsɛ ha'ɛ, ɛnki tii, "Aa'a, wa ɛntanɔfɛ a dzagya!" ¹⁷ Wata Yeesu a tsaamɛtɛ tɛ tii, ɛnki ci, "Aa madɛa ha'ɛ ɛna, ka mi dɛi nyaahɛ ɛnji aasɛkɛ malaaba lɛkalɛkata, tuu'inɛ, 'Ma faaratɛ kaaree ɛnji ghɛnɛ kuva makɛ pooshi nafaakii, ci ɛnɛpaa ka faaratɛ palee dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ.'

¹⁸ Taa wu patɛ kulii aanɛ faaratsa, ka ɛbinɛ nɛ ci. Madɛa kɛ kulii faarakii aanɛ ɛndɛ ɛsa, ka ɛdɛginɛ tɛ ci makɛ ɛmpunɛ."

*Lɛgwanɛ agyanɛ vii tsɛkɛ ka nwanɔwɛ *Kayisarɛ
(Mat. 22.15-22; Mar. 12.13-17)*

¹⁹ Kɛ ali maliminɛ da madiigɛrɛ limanyinɛ rɛgwa nɔa kɛsɛnɛ tɛ Yeesu ka tsaakii, acii kɛ shii tii oo'i, agyanɛtii wabi ci dɛ misaalitsa. Amma kɛ ngwali tii acii ɛnja.

²⁰ Wata tɛya ndzanɛ nɛhɛnɛ tɛ Yeesu. Tɛya slɛkɛ ka madɛkɛnyinɛ aabiikii ɛtɛ ca dɛegi ka natii nɛ makɛ ɛnji goonɔa. Ma dɛi tii ha'a, kaa tɛya mbee ka pwaakya wabɛnɛ ɛtɛ madzɛmɛ ama Yeesu; waatoo, ka kavɛnɛ tɛ ci aasɛkɛ cii nɔgwanɛna.

²¹ Ɖŋki madəkənyiiṭe ka Yeesu, “Maləma, kə shii inə oo'i, ma sənə cii kwa wabə da sənə cii kwa dzəgunə patə, kə ndzaanə də rəgwakii; paa hə ka tsaamənə ka dūunuunə ŋga ənda. Də goonŋa nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa ŋga Ɖntanṭə. ²² Ya saŋa, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga vii tsəkə ka ŋwanṭwə Kayisarə nii, anii poosha?”

²³ Asee, kə shii Yeesu jarəwiinatii. Ɖŋki ci ka tii: ²⁴ “Kiramə kwaba kaa nya tsaamətə.” Makə caamə ci, ca ləgwa ka tii, əŋki ci, “Ya əna, kəŋwaciinə da ləmə ŋga wu ənə anə kwabana?” Təya ba, “Ma ətsa, kəŋwaciinə ŋga ŋwanṭwə Kayisarə.” ²⁵ Wata Yeesu a ba ka tii, “Makə ha'ə dīya, viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Ɖntanṭə sətə ndzaa ka ŋga Ɖntanṭə.” ²⁶ Kə təkuree tii ka upaa sə ŋga kəsənə tə ci də ma'inə agi səndə wabi ci akəŋwacii patənə ŋga ənja. Kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə jikəvənaakii, wata təya ənəgi kəfa'ə.

Ləgwanə agyanə madənə ŋga maməətə ənja
(*Mat. 22.23-33; Mar. 12.18-27*)

²⁷ Kə shi hara *Sadukiinə aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shaŋə. ²⁸ Ɖŋki tii ka Yeesu, “Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya ətə bii ci, mada kə əntəgi əndə anə minaakii, pooshi tii pwayi manjeevənə, see a ŋgərə ndzəkəŋuci tə miita, kaa ca poo manjeevənə ka ndzəkəŋuci ətə əŋki. ²⁹ Ma sha dīi, tə'i ndzəkəŋushi'inə mədəfə. Kə ŋgirə gawatii minə. Kə əntəgi ci. Pooshi uuzənə. ³⁰ Bəra'inə a ŋgərə mooryafiita. Ca əntəgi. Pooshi uuzənə. ³¹ Makə ətsə əsə dīi ka makkənə. Ha'ə dīi ka tii patə mədəfə: kə məətəgi tii. Pooshi əndə upaa uuzənə ashitə. ³² Ma daba'əkii, kya əntəgi əsə. ³³ Ya ətsa, maa ma'i tii patə uusəra ŋga madənə ŋga maməətə ənja, makə watiitə tii patə mədəfə ŋgirə tə kya, minə ŋga wu saŋə ndzaanəta?”

³⁴ Ɖŋki Yeesu ka tii, “Agi duuniya ci ənjə a ŋgərəshi. ³⁵ Amma, ma ənjitə mbu'i bahə upaa rəgwa ŋga madənə da i əpinə, da ŋga ndzaanə agi zamanatə na shi, paa tii na ŋgəərəshi. ³⁶ Acii paa tii ka məətənə ma'ə. Makə malaa'ikanyinə nə təya ndzaanə. Manjeevənə ŋga Ɖntanṭə nə tii; acii kə madəe ci ka tii da i əpinə. ³⁷ Ma agyanə madənə ŋga maməətə ənji əsa, taa Muusa maa, ma saa'itə wabi ci agyanə guutə agi ba, kə baarii ci oo'i, ka madənə nə tii. Ma saa'ikii, kə 'wii ci tə Ɖntanṭə Slandanə də Ɖntanṭə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə. ³⁸ Ma Ɖntanṭə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Acii ma ndzaa ənji patə da i əpinə amatii, ka ci saakii.”

³⁹ Wata əŋki hara maliminə, “Ma dīi Maləma, ŋga'ə wabi hə.” ⁴⁰ Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'ə, acii ŋgwalənə.

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*
(*Mat. 22.41-46; Mar. 12.35-37*)

⁴¹ Ɖŋki Yeesu ka tii, “Iitə saŋə mbee ənji ka banə oo'i, jijinə ŋga *Dawuda nə Aləmasiihu? ⁴² Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə bii ci asəkə ləkələkətə ŋga Jabuura oo'i:

‘Ɖŋki Ɖntanṭə Slandanə ka Slandanəki,
ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

⁴³ Ka kavənə nə nyi ənji daawaanaaku aatsaa səfəku.’

⁴⁴ Wiinə dīi, kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandana. Aa iitə dīi ndzaa ci ka jijinaakəya?”

20:20 20.20 11.53-54. **20:25** 20.25 Rooma 13.7. **20:27** 20.27 Slənə 4.1-2; 23.6-8. **20:28** 20.28 Dzək. 25.5-6; 'Wat. 38.8. **20:36** 20.36 1 Yooh. 3.1-2. **20:37** 20.37 Shig. 3.2,6. **20:39** 20.39 Mar. 12.32. **20:40** 20.40 Mat. 22.46; Mar. 12.34. **20:41** 20.41-44 Mat. 20.30-31. **20:42** 20.42-43 Jab. 110.1; Slənə 2.33-35.

Dzalənə nga Yeesu tə ənji agyanə maliminə
(*Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40*)

⁴⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii akəŋwacii patənə nga ənja, ⁴⁶ “Nəhəmə noonə nə acii *maliminə nga bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəhəpaanə tə tii nga'a a luuma. Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə. ⁴⁷ Təya luuwutə yinyinə nga mooryafinyinə, təya gərətəgi də də'wa ka dəla də natii nə akəŋwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gəŋwanə ətə palee patə.”

21

Viinə nga mooryafinə
(*Mar. 12.41-44*)

¹ Madəenə nə Yeesu ka ginəkii, ca tsaamə ənji gəna a həəji kwaba asəkə *yi nga Əntanfə. ² Wata maagha nga mooryafinə a shi natə. Ma Yeesu a nee, kə əjivə ki pyanya bəra'i. ³ Wata əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: ma sətə əjigərə maagha nga mooryafiitsa, kə palee ka nga hara ənjitsə patə. ⁴ Acii ma təya, agi bəzə gəna ŋgiragi tii, təya vii. Amma, ma kya, agi ghanatə patə, kə ŋgərətə ki patənə nga sətə cii ta alə də zəmə, kya əjigərə.”

Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi yi nga Əntanfə
(*Mat. 24.1-2; Mar. 13.1-2*)

⁵ Kə wabi lyawarənaakii agyanə dagwaanə nga yi nga Əntanfə, acii kə dīi ənji yikii də faariitə da məghərəvənə davə da i hara uushi'inə ətə vii ənji ka Əntanfə. Əŋki Yeesu: ⁶ “Kə nee unə ka uushi'iitsa: kadə nə uusəra a mbu'ya. Mada kə mbu'ya uusərakii, taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə.”

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə nga duuniya
(*Mat. 24.3-14; Mar. 13.3-13*)

⁷ Əŋki ənjitə nji davə, “Maləma, guci sanə nə ətsə ha'ə a da? Mi sanə na slənə ka baariinə oo'i, kədəhə nə uushi'iitsə ka daadana?”

⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. Acii tə'i ənji lanə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu. Ka banə nə tii əsə, kə uugi uusəra mbəshanə. Ma dānuunə, goona nə'u tsaa səfətii. ⁹ Mada kə fii unə habara nga paapanə da purətə hanjakaanə, goona ŋgwalə shanə. Kə dəbee ətsə ha'ə a da zəku'i. Amma, əntaa uudənə nga duuniya nəndə ka dānə pii ha'ə makə ətsa.” ¹⁰ Yeesu a tsəkə banə ka tii, əŋki ci, “Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i nwanjuunə. ¹¹ Kadə nə bwaya gəgədzənə nga hanyinə a daada. Kadə nə madəfənə da muuva a daada taa dama patə. Kadə nə sə nga ŋgwalənə a daada da madiigərə sagidanyinə agintanfə.

¹² “Amma daga uushi'iitsə ha'ə ma'ə madamə, tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya cibee koonə, təya kərə tuunə aakəŋwacii gayinə nga *kuvə də'wa ka da koonə gəŋwanə, təya kaalagərə tuunə aa furəshina. Ka kərənə nə ənji tuunə aakəŋwacii meeminə da ŋgwamənyinə putə nga nə'unə goonə tə nyi. * ¹³ Ma nə uushi'iitsə patə a daada ha'ə, ka wunəgi koonə də rəgwa nga bagi ka tii Nūnyi Habaraaki. ¹⁴ Aciikii, ma dānuuna, kavəmə aagi hiima goonə, goona ndzaanə ka buurənə agyanə makə sətə nuunə a jikəvə koonə mbəfə. ¹⁵ Acii nyi na vii koonə jarəwiinə nga wabənə da hiima. Pooshi əndə taa rəŋwə agi ənji mbiinə goonə na mbee ka da koonə

20:46 20.46 11.43; 14.7. **21:1** 21.1 2 Meem. 12.10. **21:4** 21.4 2 Koor. 8.12. **21:6** 21.6 19.44. **21:7** 21.7-24 17.22-24. **21:10** 21.10 Mar. 13.8. **21:12** 21.12-19 Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4. * **21:12** 21.12 Slənə 12.1-4; 18.12-17; da purəjanə 24-26. **21:14** 21.14-15 12.11-12.

mabizhinə taa ka uurenə tuunə agi wabənə. ¹⁶ Taa məsənuunə da dəsənuunə da ndzəkəŋushi'inuunə da duurenəyinə goonə da guviinuunə maa, ka dyar'unə nə tii tuunə. Ma hara ənji agyuunə, ka bələginə nə ənji tə tii. ¹⁷ Taa wu patə əsə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. ¹⁸ Amma taa shiŋkinə goonə rəŋwə, pooshi na za. ¹⁹ Acii ha'ə kəŋaanəmə ndihə ndihə koonə luupaa də noonə na."

Wabənə ŋga Yeesu agyanə dāginə ŋga Urusaliima ka uufinə
(Mat. 24.15-21; Mar. 13.14-19)

²⁰ "Mada kə nee unə kə kərə'utə soojiinə tə vəranə ŋga Urusaliima, ma ətsə kamə, kədəhə nə vəranəkii ka dāginə ka uufinə. ²¹ Ma ka uusərakəya, wa ənjitə anə hanyinə ŋga Yahudiya a huyi ka umbənə aanə giŋjunyinə. Ma ənjitə asəkə vəranə, wa təya əntsahəgi. Ma ənjitə aba'ə vəranə, ga təya ənya aasəkə vəranə. ²² Acii ka ndzaanə nə uusərakii ka uusəratə nə Əntaŋfə a ki'itə ka ənja. Ətsə ha'ə na mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'iitə asəkə malaaba ləkaləkətə. ²³ Tə'i ŋgəra'wə agyanə maki dəsəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. Acii kadə nə bwaya cibə a da anə hanyinə, acii tə'i mabətə səkə ŋga Əntaŋfə agyanə ənja. ²⁴ Ka bələginə nə ənji tə hara ənji də ŋgila purəjanə. Hara ənji, ənjə a kəsə tə tii, ənjə a kərə tə tii ka mavaanə aanə hara hanyinə. Ka udzəginə nə ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə tə vəranə ŋga Urusaliima see mada dzəgi zamanatii."

*Ənyanə ŋga *Uuzənə ŋga ənda*
(Mat. 24.29-31; Mar. 13.24-27)

²⁵ "Kadə nə sə ŋga hurəshishinə a dāada agi uusəra, agi ləgidə da agi tikisanyinə. Kadə nə ənjə a ndzaanə ka maji ma'yanə agi duuniya. Paa tii na shii sə ŋga dānə acii dzaadzanə ŋga uunəvə da madənə ŋga ma'inə aadəgyə aadəgyə. ²⁶ Kadə nə ma'yanə ŋga ənjə a ləfdə acii ŋgwalənə putə ŋga sətə na kulaanə ka tii agi duuniya. Acii taa mi patə asəkəntaŋfə ka gaŋgəzənə. ²⁷ Ma ətsə diya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə ŋga əndə ca jima agi kurabiinə. Da baawəda da məghərəvənə laŋə nə shinaakii. ²⁸ Mada kə nee unə uushi'iitə a 'watəgi dāadanə, kəŋaanəmə ndihə ndihə, kavəmə nuunə davə acii kədəhə nuunə ka upaa luupaanə."

Misaali də ənfwə uudəva
(Mat. 24.32-35; Mar. 13.28-31)

²⁹ Yeesu a dā ka tii misaali, əŋki ci, "Katəmə hiima goonə agyanə ənfwə uudəvə da hara ənfuginə patə. ³⁰ Mada kə nee unə wiitə ka 'watəgi ənənə, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətətsəfə ka dānə. ³¹ Ha'ə əsə, mada kə nee unə uushi'iitə a dāada, ka shiinə nuunə ətsə oo'i, kədəhə nə Əntaŋfə ka dā ŋwanuunə. ³² Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənji ŋga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitə ma'ə madaadamə patə. ³³ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə. Amma, ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shaŋə."

Nəhətənə agyanə wabənə ŋga Əntaŋfə

³⁴ "Nəhəmə noonə na! Goona kavə noonə nə ka zəəmə əndzanə da saasa ənvwə dərəva. Goona kavə noonə nə agi buurə uushi'inə ŋga *duuniya, acii ga uusəra ŋga shinə ŋga Uuzənə ŋga əndə a lapaa tuunə pəmə, ³⁵ makə sətə ci zaanwanə a umbənə ka luwa. Acii ma uusərakəya, pəmə nii kəya lapaa tə patənə ŋga ənji agi duuniya. ³⁶ Ndzaamə də məgigi, dāmə də'wa taa hayi patə, koonə shii upaa

21:16 21.16 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **21:18** 21.18 1 Sam. 14.45; Mat. 10.30; Luka 12.7. **21:19** 21.19 Səniinə 13.10. **21:20** 21.20-24 19.41-44; 20.16; Mat. 22.7. **21:22** 21.22 Dzək. 32.35; Hoos. 9.7. **21:25** 21.25 Jab. 46.3-4; Mat. 24.29. **21:27** 21.27 Mat. 24.30. **21:34** 21.34-35 Isaa. 24.17; 1 Tees. 5.1-3.

ngbeerənə nga mbərədənə acii uushi'iitsə na dfaada patə, una mbee ka kəŋaanənə akəŋwacii Uuzənə nga əndə yadə ŋgwalənə.”

³⁷ Uusərə patə nji Yeesu a dzəgunə doosərə ka ənji asəkə yi nga Əntan̄fə. Ma kədəwanə, ca dzə ka baanə ashi giŋutə ci ənjə a 'wa giŋwə nga Zayitunə. ³⁸ Pukənə nga ha patə ha'ə nə ənji patə ka waaryanə aasəkə yi nga Əntan̄fə ka fa sətə cii kəya baaba.

22

Alə rəgwa nga kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.1-5,14-16; Mar. 14.1-2,10-11; Yooh. 11.45-53)

¹ Yoo, kə mbisha *kumənə nga adə buroodi yadə burəŋanə, waatoo kumənə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka. ² Makə d̄ii ci, ma madiigərə limanyinə da *maliminə nga bariya, ŋgwalii tii acii ənja, kə aali tii rəgwanyinə nga bələginə tə Yeesu.

³ Wata kə ŋgirə *Seetanə aashi Yahuda ətə ci ənjə a 'wa Isəkariyootə. Ma ca, rəŋwə nə ci agi *lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i. ⁴ Madənə nə ci, ca dzə aabii madiigərə limanyinə i da meeminə nga soojiitə ca nəhə yi nga Əntan̄fə, ca wabə da tii agyanə makə sətə mbeenəkii ka viinə tə Yeesu ka tii. ⁵ Fanatii ha'ə, kə d̄ii tii moodasəka, təya d̄a aləkawalə nga vii ka ci kwaba. ⁶ Wata kə luuvə ci, ca 'watəgi tsaamə ŋunyi saa'i nga viinə tə Yeesu ka tii yadə shiinə nga ənja.

Dzəgə əndzanə nga Pasəka

(Mat. 26.17-25; Mar. 14.12-21; Yooh. 13.21-30)

⁷ Mbu'yanə nga kumənə nga adə buroodi yadə burəŋanə agikii, waatoo uusəratə nə ənji ka laala uura nga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, ⁸ wata Yeesu a sləkee ka i Piita da Yoohana, əŋki ci ka tii, “Dəmə ka dzəgə kaamə əndzanə nga Pasəka.” ⁹ Əŋki tii ka ci, “Da daa moonəku ina dzəga?” ¹⁰ Əŋki ci ka tii, “Mada kə dəməgəruunə aasəkə vəranə, ka guŋunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma danuuna, nə'umə tə ci aasəkə yitə cii kəya dəmə aadəvə, ¹¹ una ba ka slanda yikii əsə: ‘Ma bii Maləmə tuu: miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə nga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa?’ ¹² Kadə nii kəya baarii koonə maduunə kuvə anə əndə'i, mahad̄akii nga'ə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə.” ¹³ Palənə nə tii, təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə nga Pasəka davə.

Zəmə əndzanə da Slandana

(Mat. 26.26-30; Mar. 14.22-26; 1 Koor. 11.23-25)

¹⁴ Makə mbu'i saa'i nga zəmə əndzanə, Yeesu da masləkee ənjaakii a ndzaanə ka zəma. ¹⁵ Əŋki ci ka tii, “Də tantanyinə nə nyi ka moonə zəmə əndzanə nga Pasəkanə doonə, taabu'u cibənəki. ¹⁶ Wanyinə ca ba koonə: paa nyi ka zəmə əndzanə nga Pasəka ma'ə shaŋə, madaamə uusəra nga d̄a tantanyitə əndzanə nga Pasəka agi *ŋwanjuunə nga Əntan̄fə kə mbu'ya.”

¹⁷ Wata Yeesu a luu kwalakə da ma'i inabi asəkəkii. Ca kuyirii tə Əntan̄fə. Ma daba'əkii, əŋki ci, “Ndamə kwalakəna, taa wu patə agyuunə, wa ca sa. ¹⁸ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'ə, see saa'itə nə Əntan̄fə a d̄a ŋwanjuunaakii paŋgəraŋə.”

¹⁹ Ma daba'əkii, ca ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntan̄fə, ca baatsəpaa, ca vii ka masləkee ənjaakii, əŋki ci, “Ma əna, shishinəki [cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də d̄fanə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi.” ²⁰ Ha'ə əsə vii ci ka tii

kwalaka da ma'i inabi asəkəkii daba'ə zəma. Əŋki ci, “Ma ətsa, ci nə kura aləkawalətə ci Əntaŋfə a dfa də idənaaki. Ka putə goonə nə idənəkii a əjigi.]

²¹ “Amma, wiinə əndə viinə tə nyi ka ənji ka zəmənə da nyi. ²² Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə uugi kəŋənə agyanəki, amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka ənja!” ²³ Wata gwanənə nə lyawarənaakii ka laagwashinə ahadatii taa wu agitii ca mbee ka dfanə ha'ə.

Wu sanə palee də gawuuna?

²⁴ Kə ma'i mabizhinə ahada masləkee ənji banə tuu'inə: wu sanə nə gawə ahadatəya? ²⁵ Fanə ŋga Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka tii, “Ma meeminə ŋga hara slikərənə, agi hanətənə nə tii natii nə akəŋwacii ənjatii. Ha'ə nə gayinə əsə, agi moonə nə tii ənjə a 'wa tə tii ənji dfa ŋga'əənə. ²⁶ Amma ma unə, pooshi ka dfanə ha'ə ahadoonə. Ma əndətə palee də gawuunə ahadoonə, wa ca ndzaanə makə dara. Ha'ə nə matakəŋwanə goonə əsə, wa ca ŋgərə slənə ŋga əndə sləna. ²⁷ Ya sanə, wu palee də gawuuna, əndənə ca zəmə ku, anii əndənə ca slənə ka ca? Əntaa əndənə ca zəmə kwa? Ma nyi dīya, ma nə nyi ahadoonə, makə əndə sləna.

²⁸ “Ma una, kə ndzaa unə da nyi taa guci patə agi cibənyinaaki. ²⁹ Makə sətə vii Daadə ka nyi gawuunə, ma nyi əsə, wanyinə ka viinə koonə. ³⁰ Ka zəmənə naamə, ka sanə naamə agi ŋwanjuunaaki, una ndzaanə anə dəgələ ŋga ŋwanjuunə, una dfa gəŋwanə ka makuvə ŋga ənji *Isərayiila pu'u aji bəra'i.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita (*Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Yooh. 13.36-38*)

³¹ Əŋki Yeesu, “Simoonə, Simoonə, aa ha nəhə. Kə upaa *Seetanə rəgwa ŋga kəca'ənə tuunə patə makə səkəŋwa. ³² Amma, ma nya, kə dīi nyi də'wa ka putaaku, acii ga ha bwasee ka gi'inə tə nyi. Mada kə ənyatə hə aabiiki, tsakuu ŋgeerənə ka ndzəkəŋushi'inəku.” ³³ Əŋki Piita ka ci, “Slandanəkya, kə tasəkii nyi dzənə taa aa furəshinə da hə, taa kaa ənjə a bələgi taanwə əsə.” ³⁴ Əŋki Yeesu ka ci, “Piita, wanyinə ca ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.”

Ndzaanə ma'aanəkii ka panə

³⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, “Ya makə sləkee nyi koonə yadə kwaba taa mbuurə taa əndə'i bibina, tə'i uushi ətee unə kwa?” Əŋki tii ka ci, “Pooshi taa mi ətee inə.” ³⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Amma, ma ənə dīi ca, əntaa ha'ə. Mada tə'i kwaba ŋga ənda, wa ca ŋgərəənə. Ha'ə əsə, mada tə'i mbuurə ŋga ənda, wa ca ŋgərəənə. Mada pooshi ŋgila purəjanə ŋga ənda, wa ca dərəmagi də kəjeerənaakii kaa ca dərəciigi. ³⁷ Acii wanyinə ca ba koonə: ma bii malaaba ləkələkatə, ‘Kə dīi ənji də ci makə sətə ci ənjə a dfa də məza ənja.’ Ma ətsa, agyanəki na dfa ha'ə. Waatoo, ma sətə uugi kəŋənə agyanəkya, wiinə ka dfanə.” ³⁸ Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, “Slandana, wiinə ŋgila purəjanə ganə bəra'i.” Əŋki ci ka tii, “Bwaseemə ha'ə.”

Da də'wa ŋga Yeesu aashi giŋwə ŋga Zayitunə (*Mat. 26.36-46; Mar. 14.32-42*)

³⁹ Ma daba'əkii, kə gimagi Yeesu, ca palə aashi giŋwə ŋga Zayitunə makə sətə izee ci ka dfanə. Kə nyi'u lyawarənaakii tə ci aa dəvə. ⁴⁰ Makə mbu'i tii aa dəvə, əŋki ci ka tii, “Damə də'wa acii goona bwasee ka rəgwa ŋga Əntaŋfə saa'itə nə *Seetanə a

22:20 22.20 Shig. 24.8; Irim. 31.31; Zak. 9.11; Rooma 11.27; 2 Koor. 3.6; Gal. 4.24; Ibər. 8.6; 9.12. **22:21** 22.21-23 Yooh. 13.2,21-30. **22:24** 22.24-26 9.46-48. **22:24** 22.24 Mat. 18.1; Mar. 9.33-34. **22:26** 22.26 9.48; Mat. 23.11; Mar. 9.35. **22:27** 22.27 Yooh. 13.4-5,12-17. **22:30** 22.30 Mat. 19.28. **22:31** 22.31 22.3. **22:32** 22.32 Mat. 16.18; Yooh. 21.15-17. **22:34** 22.34 22.61; Mat. 26.75; Mar. 14.72. **22:35** 22.35 9.2-3; 10.4. **22:37** 22.37 Isaa. 53.12. **22:39** 22.39-46 5.16. **22:39** 22.39 21.37; Mat. 26.30; Mar. 14.26; Yooh. 18.1.

təbə tuunə.” ⁴¹ Wata ca əntsahə ba'ə gi'u, ca gərə'waanə, ca ndzanə də də'wa, ⁴² əŋki ci: “Daadə, madə ka moonə nə hə, əntsahee ka nyi ka cibətsə akəŋwaciikii. Amma, dawə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha də sətə kadeesəkə ka nyi.” [⁴³ Wata malaa'ika a jima dadagyə, ca shi ka tsakə ka ci ŋgeerənə. ⁴⁴ Kə əjigi ma'yanə ŋga Yeesu, wata ca ənə ka də gazhi'waanə ŋga də də'wa palee ka əta. Lyaavanə nə hacifaakii aa panə makə idəna.]

⁴⁵ Makə uudəpaa ci də də'wa, ca madə, ca palə aabii lyawarənaakii. Ma dzənəkəya, ka ŋunyinə nə tii, acii kə dzəgəpaa ŋgərə'wə tə tii. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, “Iitə dīi səkii cuuna tsəfə ŋunyina? Madətəmə, dəmə də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋga Əntənfə saa'itə nə Seetanə a təbə tuunə.”

Kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Yooh. 18.3-11)

⁴⁷ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə, wata kə jigagi əŋji dzuəbə. Yahuda, ətə agi lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, nəndə ka takəŋwanə ka tii. Ca əntsahətə aabii Yeesu ka nəhəpaanə tə ci ŋga'ə. ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka ci, “Yahuda, dāgi nəhəpaanə viinəku tə nyi Uzənə ŋga əndə ka əŋji nii?”

⁴⁹ Makə nee əŋjitə abii Yeesu ka sətə ca moo dənə, əŋki tii ka ci: “Slandaniina, a buuriinə tə tii də ŋgila purəjanə kwa?” ⁵⁰ Wata əndə'i əndə agitii a burəgi liminə ŋga mava ŋga gawə ŋga limanyinə də ŋgila purəjanə. Butə nə liminə da ciizəma. ⁵¹ Amma əŋki Yeesu, “Bwaseemə. Goona də ha'ə!” Wata ca ŋgərə liminə ŋga əndətə, ca nyibutə.

⁵² Ma daba'əkii, Yeesu a wabə ka əŋjitə shi ka kəsənə tə ci, waatoo ka madiigərə limanyinə da meeminə ŋga soojiitə ca nəhə yi ŋga Əntənfə, da ka masariinə; əŋki ci, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəjanə ka ŋgila purəjanə, ka zala ka zala kwa? Ya saŋə əndə də maabə nə nyi kwa? ⁵³ Uusəra patə njaama ndzaanə ka hakii asəkə *yi ŋga Əntənfə, patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma, ma ənə dīi ca, kə mbu'ya uusəra goonə da baawəda ŋga ŋwanjuutə agi təkunə.”

Hiweenə ŋga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mat. 26.57-58,69-75; Mar. 14.53-54,66-72; Yooh. 18.12-18,25-27)

⁵⁴ Ma daba'əkii, kə kəsətə tii tə Yeesu, təya kərə tə ci aasii aa ha gawə ŋga limanyinə. Piita əsa, ba'ə ba'ə nə ci ka nə'unə tə tii. ⁵⁵ Kə hənəpaa əŋji gunə a mabaraci. Mbu'unatii, təya ndzaanə ka 'utənə. Shinə ŋga Piita əsə, ca ndzaa dasə abitii. ⁵⁶ Ma davə asii, tə'i kadəmə ca slənə kwaəba. Makə nee ki ka Piita ama gunə, kya tsaamətə tə ci, əŋki ki, “Əndənə maa, rəŋwə nə ci agi əŋji ŋga Yeesu.” ⁵⁷ Amma, ma Piita, kə hiwee ci, əŋki ci, “Mina, mashiimə nyi tə əndətsa.”

⁵⁸ Ma ta'avə gi'u, kə nee əndə'i əndə ka ci. Əŋki ci, “Hə maa, əndə ŋga Yeesu nə hə!” Əŋki Piita ka əndəta, “Əntaa əndaakii nə nyi.”

⁵⁹ Ma ta'avə gi'u əsa, əndə'i əndə a kəŋaanə agyanə wabənə ŋga əndəta, ca ba, “Goŋga tanyi, ma əndətsa, əndə ŋga Yeesu nə ci, acii əndə Galili nə ci.” ⁶⁰ Wata əŋki Piita ka əndətə əsə, “Paa nyi shii sətə cii kwa ba.” Daga ci ma'ə ma'uudəpaamə banə ha'ə, wata ga'ə kə wii gyaagya. ⁶¹ Zə'uginə nə Yeesu Slandanə aadəbii Piita, ca tsaamə tə ci. Wata Piita a buurətə sətə shi Slandanə a bii ka ci oo'i, “Ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” ⁶² Buurətənaakii ha'ə, ca dzə də tuunə də kiinə ka shaŋə.

Dəgənə tə Yeesu

(Mat. 26.67-68; Mar. 14.65)

⁶³ Ma saa'ikii, ənjitə nja nəhə tə Yeesu a ha'u də ci, təya dəgə tə ci, ⁶⁴ təya vutəgi ginəkii, təya tsa ka ci meeciinə, əŋki tii ka ci: "Makə fii ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!" ⁶⁵ Kə baabii tii hara uushi'inə ŋgaanğa'ə ŋga dzaananə də ci.

*Yeesu aakəŋwacii *mətərəkinə ŋga Yahudiinə*
(*Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Yooh. 18.19-24*)

⁶⁶ Pukənə ŋga ha, wata *gayinə ŋga Yahudiinə da madiigərə limanyinə da maliminə a dza də nə ka da mətərəkinə. Əŋki tii, wa ənjə a kira ka tii tə Yeesu aa kuvə gəŋwanə. ⁶⁷ Mbu'unaakii wata təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Bawə keenə mada hə nə *Aləmasiihu." Əŋki Yeesu ka tii, "Taa kə bii nyi koonə, paa unə ka luuvənə.

⁶⁸ Mada kə ləguyi nyi uushi a moonə əsə, paa unə ka jikəvənə. ⁶⁹ Amma, ma aakəŋwa gi'u, ka ndzaanə nə nyi, nyi Uuzənə ŋga ənda, a ciizəmə Əntanƒə Əndə baawəda." ⁷⁰ Wata əŋki tii patə, "Hə nə *Uuzənə ŋga Əntanƒə ənə nii?" Əŋki ci ka tii, "Unəkii maa, ha'ə bii unə." ⁷¹ Wata əŋki tii ahadatii, "Tə'i uushi dəbee ama ləgwa ama əndə ma'ə kwa? Aməkii maa, kə fii amə səndə bii ci də makii."

23

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii ŋgwaməna *Pilaatu*
(*Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Yooh. 18.28-38*)

¹ Wata gayiitə patə a madətə, təya kərə tə Yeesu aakəŋwacii Pilaatu. ² Mbu'unatii, wata təya gwanə ka baaba uushi'inə ashikii. Əŋki tii: "Kə lapaa inə əndənə ka ƒa rəgwa ŋga ŋusləginə də slikərənə geenə, inə *Yahudiinə. Agi banə nə ci, ga ənjə a vii tsəkə ma'ə ka maduunə ŋwanwə ŋga ha də Rooma. Agi banə nə ci əsə, ci nə Aləmasiihu, waatoo ŋwanwa." ³ Əŋki Pilaatu ka Yeesu, "Hə nə ŋwanwə ŋga Yahudiinə kwa?" Əŋki Yeesu ka ci, "Hə bagi ha'ə."

⁴ Əŋki Pilaatu ka madiigərə limanyinə da dabaala, "Ma nee nyi naakya, pooshi bwaya uushi ashi əndəna." ⁵ Amma kə cakə ənjitə ƒa macavaƒaanə də baaba uushi'inə ashi Yeesu, "Agi ƒeeginə nə ci ka ənji ka purətə hanƒkaliinə də dzəgunənaakii. Anə hanyinə ŋga Galili 'watəgi ci ƒanə ha'ə, ca shi aanə hanyinə ŋga Yahudiya. Waanə kə mbu'ya aa hanə əsə."

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii ŋwanwə *Hirudusə*

⁶ Makə fii Pilaatu ha'ə, ca ləgwa, "Ya əndətsa, əndə Galili nə ci kwa?" ⁷ Makə fii ci oo'i, əndə Galili nə Yeesu, waatoo hanyinə ŋga ŋwanwə Hirudusə, wata ca ba, wa ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii ŋwanwə Hirudusə. Ma uuserakii, də Urusaliima nə Hirudusə. ⁸ Makə nee ci ka Yeesu, kə fii ci moodfasəkə lanə. Kə mwayi ci neenə ka ci daga ŋukə, acii kə fii ci habaraakii, kə mwayi ci neenə ka ƒa sə ŋga hurəshishinaakii.

⁹ Wata ca gwanə ka laagwa uushi'inə bəzəkii a makii. Amma pooshi uushi jikə Yeesu ka ci.

¹⁰ Davə nə madiigərə limanyinə da maliminə, də bwaya ŋguruunə nə tii ka wulanə tə Yeesu. ¹¹ Kə ha'u i Hirudusə da soojiinaakii də ci, kə bərapaa tii tə ci. Təya kavə ka ci ŋunyi kəbənə aashikii. Ma daba'əkii, Hirudusə a ba ka ənjə a ənəpaagi də Yeesu ka Pilaatu. ¹² Uuserakii njanə i Hirudusə da Pilaatu guvaanə, acii ma ŋga ŋukə tə'i daawaanə ahadatii.

La ka Yeesu gəŋwanə ŋga bələnə tə ci
(*Mat. 27.15-26; Mar. 15.6-15; Yooh. 18.39-19.16*)

¹³ Wata ŋgwaməna Pilaatu a dzatəgi də madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə da hara Yahudiinə. ¹⁴ Əŋki ci ka tii, "Wiina, kə kiroonə ka nyi əndəna. Kə bii unə:

22:64 22.64 7.16. **22:67** 22.67 9.20; Yooh. 10.24-25. **22:69** 22.69 Dan. 7.13; Jab. 110.1; Slənə 7.56. **22:70** 22.70 Mat. 26.63; Luka 1.32-35. **23:2** 23.2 20.20-26. **23:7** 23.7 3.1. **23:8** 23.8 9.9. **23:11** 23.11 Mat. 27.28; Mar. 15.17; Yooh. 19.2.

agi gwazeenə nə ci ka ənja. Wiinə dʒii, akəŋwacii unə ndzaa nyi ka ətsetə haalaakii. Amma ma nyi, ma agi wulanə goonə tə ci, pooshi uushi idəpaa nyi ashikii. ¹⁵ Ha'ə nə Hirudusə əsə. Makə kə nee amə, kə ənyapaagi ci də ci kaamə, ci ʒaarii pooshi uushi idəpaa ci ashikii. Acii ha'ə, ma nee nyi, pooshi bwaya uushi dʒii ci bahə ʒələnə tə ci. ¹⁶ Ma dʒiya, wa ənjə a fəsləcii tə ci. Ma daba'əkii, ənjə a kapaa tə ci.”

[¹⁷ Yoo, taa agi ŋgutə kumənə ŋga *Pasəka patə, kə ndzaa tyasə see a kapaa Pilaatu əndə furəshinə rəŋwə ka ənja.] ¹⁸ Wata ənji patə a gwanə ka waazənə, əŋki tii, “Kyapaa keenə tə Barabasə, ənjə a ʒələgi əndətsa!” ¹⁹ Ma Barabasə, kə gimə ci furəshinə putə ŋga madʒee ka nə ŋga ənji asəkə vəranə da ʒələ ənda.

²⁰ Makə kə mwayi Pilaatu kapaanə tə Yeesu, wata ca ənə ka wabənə da ənja. ²¹ Amma, ma təya, kə wazəənə tii, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!” ²² Amma əŋki Pilaatu ka tii ka makkənə, “Mi nə bwaya uushi dʒii ci kwa? Pooshi uushi idəpaa nyi aashi əndətsə bahə ʒələnə tə ci. Wa ənjə a fəsləcii tə ci, ənjə a kapaa tə ca.” ²³ Amma, ma təya, kə wazəənə tii də ŋgeerənə, təya dzə də banə, wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Də ha'ə hwaməpaa tii tə Pilaatu. ²⁴ Wata Pilaatu a lagi ka ci gəŋwanə makə sətə mwayi tii. ²⁵ Ca kapaa ka tii tə əndətə mwayi tii, waatoo tə əndətə gimə furəshinə putə ŋga madʒee ka nə ŋga ənji asəkə vəranə da ʒələ ənda. Ca ŋgərə tə Yeesu, ca vii ka tii kaa təya dʒa də ci də sətə mwayi tii.

Kərənə tə Yeesu ka ʒələginə

(Mat. 27.32; Mar. 15.21)

²⁶ Ma ənjə a kərə tə Yeesu ka ʒələginə, kə lapaa tii əndə'i əndə dʒii ləməkii Simoonə. Ma ca, əndə Sirina nə ci. Kə lapaa tii tə ci, ci ka ha ŋga shinə də bilə. Təya kəsə tə ci, təya ŋgərəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avənə tə Yeesu aashikii, ca nə'u də tii.

²⁷ Dabaala a dzə də nə'unə tə Yeesu. Tə'i makinə əsə nja kaala vurənə, təya tuutuu atsakii. ²⁸ Zə'uginə nə Yeesu aadəʒitii, əŋki ci ka tii, “Ma unə, maki Urusaliima, uneemə ka tuunə atsaki. Amma, ma nə uushi dʒanuunə, tuumə agyanə noonə na, da agyanə manjeevənə goonə. ²⁹ Acii tə'i uusəra na mbu'ya, ətə nə ənjə a ba, tə'i barəkaanə agyanə masaawiinə ətə mapoomə, ətə masamə 'wanə ka manjeevənə.

³⁰ Uusərakii nə ənjə a ndzaŋə banə ka giŋunyinə: ‘Waalyaanəmə keenə!’ Ka banə nə ənji ka danğərənyinə əsə: ‘Ŋgəədəgimə tiinə!’ ³¹ Ya madʒa kə dʒii ənji də kantə'wa ənfwə ha'a, iitə na uudəənə ka mahuurəkəya?”

³² Tə'i hara ənji bəra'i; ma təya, ənji maabə nə tii. Kə kirə ənji tə tii ka dzənə ka ʒələginə tə tii ka ciinə rəŋwə da Yeesu.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa

(Mat. 27.33-44; Mar. 15.22-32; Yooh. 19.17-27)

³³ Mbu'unatii ka hatə ci ənjə a gwa'avə ənji aashi ənfwa, waatoo hatə ci ənjə a 'wa “Kəŋwə na”, wata soojiinə a gwa'avə tə Yeesu aashi ənfwa. Təya gwa'avə tə ənji maabətə bəra'i əsə, rəŋwə da ciizəmə Yeesu, rəŋwə da madzənakii. ³⁴ Wata əŋki Yeesu, “Daada, tifyagi tə tii, acii mashiimə tii sətə ci təya dʒa.” Kə təkəpaa soojiinə kəjeerənaakii ahadatii də kwaanə.

³⁵ Ənji patə, kə kəŋaanə tii ka tsaamə sətə ca dʒaadʒa. Ma gayinə ŋga Yahudiinə, kə ha'u tii də Yeesu, əŋki tii, “Kə mbee ci ka luupaa tə hara ənja. Madʒa ci nə Aləmasiihu əndətə ta'i əntaŋfə, wa ca luupaa naakii na!” ³⁶ Soojiinə maa, kə ha'u tii də ci. Təya əntsahətə aabiikii kaa təya vii ka ci mahwarəkinə. ³⁷ Əŋki tii, “Madʒa ŋwanəwə

23:18 23.18-25 Slənə 3.13-14. **23:29** 23.29 21.23. **23:30** 23.30 Hoos. 10.8; Səniinə 6.16. **23:31** 23.31 1 Piita 4.17. **23:33** 23.33 Isaa. 53.12. **23:34** 23.34 Jab. 22.19; Mat. 5.44; Luka 6.28; Slənə 7.60. **23:35** 23.35-39 Jab. 22.8; 109.35. **23:36** 23.36 Jab. 69.22.

nga Yahudiinē nē hē tanyi, luupaa naaku na!" ³⁸ Tē'i manaahēkii ēsē ashi ɛnfutē gwa'avē ɛnji tē Yeesu aashikii oo'i, "Ma ɛndēna, ci nē nwanjwē nga Yahudiinē."

³⁹ Wata ɛndē'i ɛndē agi ɛnjitē gwa'avē ɛnji tē tii a dzaana tē Yeesu. ɛŋki ci, "ɛntaa kē bii hē oo'i, hē nē Aləmasiihu? Aa luupaa naaku nē, ha luupaa tiina!" ⁴⁰ Amma, makē fii ɛndē'i ɛndētē ha'ē, kē lii ci ka ci n̄guruunē, ɛŋki ci, "Ya ha, ɛntaa gɛnjwanē rɛnjwē lagi ɛnji kaama? Paa hē ka n̄gwalənē acii ɛntanjfē kwa?" ⁴¹ Ma kaanjwē, madəbəkii nē gɛnjwana, acii ma sətē d̄ii anjwē, anəkii lii ɛnji kaanjwē gɛnjwanē. Amma, ma ɛndətsa, pooshi taa mi d̄ii ci ɛtē madzəmē." ⁴² Wata ɛŋki ci ka Yeesu, "Yeesu, aa ha buurətē tē nyi uuseratē nii kwa d̄a n̄wanjuunaaku." ⁴³ ɛŋki Yeesu ka ci, "Tantanyinē cii kya ba ka hē: ɛnshinē ndzaanaanjwē agi Aləjana.*"

ɛntənē nga Yeesu

(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Yooh. 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Ma ɛtsē uusera ahada na, wata kē bwasee uusera ka bərənē. Kē d̄ii təkunē anē hanyinēkii patē d̄əgwamē, ha'ē d̄ii tibisē makkē nga kədəwanē. Tē'i gwada wahē ama hatē palee dē laabanē asəkē *yi nga ɛntanjfē. Wata pyaahu! gwadatē a təkēgi bərə'i. ⁴⁶ Kanē nē Yeesu vurənē dē n̄geerənē, ɛŋki ci, "Ya'ē Daada, aasəkē ciiku nē nyi ka ba'avē ma'yanaaki." Baginaakii ha'ē, wata ca ɛntēgi.

⁴⁷ Neenē nga nwanjwē nga soojiitē n̄ji davē ka sətē d̄aad̄ii patē, wata ca d̄əla dē ɛntanjfē, ɛŋki ci, "Asee goon̄ga tanyi, ma ɛndēna, pooshi sē nga idəpaanē ashikii." † ⁴⁸ Patənē nga dabaala ɛtē shi ka tsaamē sətē ca d̄a, makē nee tii, kē ɛnyi tii satii dē d̄əgē ɛdzəmētii acii tēgunuunē. ⁴⁹ Patənē nga guviinē nga Yeesu da makiitē nyi'wa tē ci daga anē hanyinē nga Galili, kē kəjanē tii dzad̄ē gi'u ka tsaamē sətē ca d̄a.

N̄gəd'ənē tē Yeesu

(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Yooh. 19.38-42)

⁵⁰ Tē'i ɛndē'i ɛndē d̄ii ləməkii Yusufu, ɛndē Arimatiya anē hanyinē nga Yahudiita. Ma ca, n̄unyi ɛndē nē ci, ɛndē goon̄ga ɛsē. Rɛnjwē nē ci agi *mətərəkīnē nga Yahudiinē. ⁵¹ Amma, madzəmē ka ci nē sətē d̄ii hara gayinē, waatoo aniyatii da slənətsatii. Acii ma ci, bislyē nē ci agi gərə saa'itē nē ɛntanjfē a d̄a n̄wanjuunaakii. ⁵² Wata ca mad̄ē, ca palē aa ha n̄gwaməna Pilaatu kaa ca kəd̄ii rēgwa kaa ca dzē ka n̄giragərə wē nga Yeesu. ⁵³ Makē luuvē Pilaatu ka ci, wata ca dzē ka jimagərə dē wē nga Yeesu ashi ɛnfwa. Ca had̄ətē tē ci dē marəma, ca banee ka ci asəkē kura gu'u ɛtē tələpaa ɛnji ashi pasla. ⁵⁴ Ma d̄ii ɛtsē patē, uusera nga ndzan̄ē *uuserə nga ɛpisəka.

⁵⁵ Ma makiitē nyi'wa tē Yeesu daga anē hanyinē nga Galili, kē gi tii atsa a Yusufu. Kē tsaaməgərə tii aasəkē gu'wē, t̄əya nee taa iitē banee ci ka Yeesu. ⁵⁶ Ma daba'əkii, t̄əya ɛnəgərə aasəkē vəranē. T̄əya da maarē ɛtē d̄ii zənəkii nga'ē da urədyā ka bəzəpaanē dē wē nga Yeesu.

Ma uusera asavee, kē ɛpi tii səkē makē sətē bii *bariya.

24

Mad̄ətənē nga Yeesu agi maməətē ɛnja

(Mat. 28.1-10; Mar. 16.1-8; Yooh. 20.1-10)

¹ Ma tsəd̄akē uusera alatē, kē ma'i makiita, t̄əya n̄gərəənē maarətē d̄ii tii, t̄əya dzē aa ma gu'u. ² Ma gi t̄əya, kē dalagi ɛnji faaratē pya'ē ɛnji dē ma nga gu'ukii. ³ Ma t̄əya d̄əməgərə, wata malapaamē tii wē nga Yeesu Slandana. ⁴ Kē pa'əənē ka tii ma,

23:37 23.37-38 Mat. 27.11. * **23:43** 23.43 ɛndē'i lēmē nga ha dagyē. **23:43** 23.43 2 Koor. 12.3. **23:44-45** 23.44-45 Am. 8.9. **23:46** 23.46 Jab. 31.6; Slənē 7.59. † **23:47** 23.47 pooshi sē nga idəpaanē ashikii: Mat. 27.19; Slənē 3.14; 7.52; 22.14. **23:49** 23.49 8.2-3; Jab. 38.12. **23:55** 23.55-56 8.2-3. **23:56** 23.56 Shig. 20.10.

pooshi tii shii sɛ ɲga banɛ. Ma tɔya nee, kɛ jigagi ɲguyirɛnɛ bɛra'i da i kɛjeerɛnɛ ca bɛrɛ ashitii. ⁵ Wata ɲgwalɛnɛ a kɛsɛgi tɛ tii, tɔya gwanɛɛ ka nɛtii aa panɛ aa panɛ. Əŋki ɲguyiritɛ ka tii, "Mi cuuna aalɛ Əndɛ vii ɛpinɛ agi mamɛtɛ ɛnɟi kwa?" ⁶ Ma ca, kɛ ma'i ci, paa ci ma'ɛ ganɛ. Buurɛtɛmɛ sɛtɛ bii ci koonɛ, ci ma'ɛ anɛ hanyinɛ ɲga Galili. ⁷ Kɛ bii ci koonɛ, ma ca, *Uuzɛnɛ ɲga ɛnda, tyasɛ ka viinɛ nɛ ɛnɟi tɛ ci ka ma'waslyakɛ ɛnɟa; ɛnɟɛ a gwa'avɛ tɛ ci aashi ɛnfwa, ca ɛntɛ, ca madɛtɛ agi mamɛtɛ ɛnɟi ka makkɛnɛ ɲga uusɛra."

⁸ Wata pii makiitɛ a buurɛtɛ wabɛtɛtɛ ɲga Yeesu, ⁹ tɔya madɛ gatɛ a ma gu'u, tɔya dzɛ ka dzɛgunɛgi ɛtsɛ patɛ ka *lyawarɛnɛ ɲga Yeesu pu'u amɛntanɛ da i ka hara ɛnɟitɛ nɟa nɛ'u tɛ ci. ¹⁰ Ma makiitɛ dɛii ha'ɛ, tii nɛ Mariyaama Magɛdalina, Yawana, da Mariyaama mɛci Yakubu da hara makinɛ. Tii bii sɛtsɛ ha'ɛ ka maslɛkɛ ɛnɟa. ¹¹ Amma, ma maslɛkɛ ɛnɟa, kɛ ɲgirɛ tii wabɛnɛ ɲga makiitɛ ka uushi zabɛ, pooshi tii luuvɛ. ¹² Patɛ da ha'ɛ, ma Piita, kɛ ma'i ci, ca huyipaa aanɛ gu'wa. Ca gwanɛaanɛ ka riŋgɛdɛnɛ. Ma ca nee, wata kɛjeerɛnɛ mbɛdaanɛ. Kɛ dɛii ka ci ka sɛ ɲga hurɛshishinɛ. Ca palɛ saakii.

A rɛgwa Imawusɛ

(Mar. 16.12-13)

¹³ Uusɛrakii ha'ɛ, *lyawarɛnɛ ɲga Yeesu bɛra'i a dzɛ aasɛkɛ ɛndɛ'i vɛranɛ dɛii lɛmɛkii Imawusɛ. Kiloomɛeta pu'u amɛntanɛ nɛndɛ ahada vɛranɛkii da vɛranɛ ɲga Urusaliima. ¹⁴ Tɔya dzɛ dɛ wabɛ haala ɲga sɛtɛ dɛadɛii patɛ.

¹⁵ Asee, ma saa'itɛ tɔya wabɛ ha'ɛ, kɛ lapaa Yeesu dɛ naakii nɛ tɛ tii. Nɛ'ushinɛ nɛ tii da ci. ¹⁶ Agi neenɛ nɛ tii ka ci, amma pooshi tii pulɛgi oo'i, ci. ¹⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Mi cuuna dzɛ dɛ wabɛnɛ ahadoonɛ, una dzɛ dɛ wiina?" Wata tɔya kɛnɛaanɛ. Kɛ dzɛgɛpaa mabɛtɛsɛkɛ tɛ tii. ¹⁸ Tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ agitii ɛtɛ dɛii lɛmɛkii Kɛliyapasɛ. Əŋki ci ka Yeesu, "Patɛnɛ ɲga ɛnɟi dɛ Urusaliima, kɛ shii tii sɛtɛ dɛadɛii davɛ kwakwatɛ. Yoo, wata hɛ daanɛku nɛ mu'umɛ ɛtɛ mashiimɛ nii?" ¹⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Nɟutɛ uusha?" Əŋki tii ka ci, "Ya sɛtɛ dɛii tɛ Yeesu ɛndɛ Nazaratu. Ma ca, anabi nɟi ci, ɛndɛ baawɛda ka rɛgwa slɛna da rɛgwa wabɛnɛ akɛŋwacii Əntanɟɛ da akɛŋwacii ɛnɟi patɛ. ²⁰ Kɛ vii madiigɛrɛ limanyinɛ da matakɛŋwanyinɛ geenɛ tɛ ci ka ɛnɟa, kaa tɔya da gɛŋwanɛ ɲga bɛlɛnɛ tɛ ci. Tɔya gwa'avɛ tɛ ci aashi ɛnfwa. ²¹ Ma ina, kɛ kii inɛ niinɛ oo'i, ci nɛ ɛndɛtɛ nɟa dzɛ ka luupaanɛ tɛ ɛnɟi *Isɛrayiila. Amma wiinɛ dɛii, makkɛnɛ ɲga uusɛra ɛnshinɛ makɛ dɛadɛii uushi'iitsa. ²² Ha'ɛ maa, tɛ'i hara makinɛ ahadeenɛ kɛdɛpaa tiinɛ. Aci ma ɛnshinɛ pɛdɛerɛnɛ tsɛdaka, kɛ wuuri tii aanɛ gu'u. ²³ Ma dzɛnɛtii, malapaamɛ tii wɛ ɲga Yeesu davɛ. Wata tɔya shi ka banɛ keenɛ oo'i, kɛ shigi malaa'ikanyinɛ ka tii; tɔya ba ka tii oo'i, da i ɛpinɛ nɛ ci. ²⁴ Tɛ'i hara ɛnɟi ɛsɛ ahadeenɛ gi aanɛ gu'u, tɔya lapaa ha'ɛ tanyi makɛ sɛtɛ bii makiita. Amma paa tii nee ka ci."

²⁵ Wata ɛŋki Yeesu ka tii, "Una, pooshi nuunɛ! Malyabatanyinɛ nuunɛ ka rɛgwa ɲga luuvɛ sɛtɛ wabi anabiinɛ patɛ. ²⁶ Madɛbɛemɛ *Alɛmasiihu a ciɛ makɛ ɛtsɛ, kaa Əntanɟɛ a vii ka ci dɛunuunɛ kwa?" ²⁷ Wata ca ndzanɛ dzɛgunɛtɛ ka tii sɛtɛ bii malaaba lɛkalɛkatɛ agyanɛ naakii na. Waatoo, ndzanɛnɛ asɛkɛ lɛkalɛkatɛnyinɛ ɲga Muusa, ca uudɛpaa dɛ ɲga anabiinɛ patɛ.

²⁸ Makɛ mbu'i tii kɛdɛhɛ da vɛraatɛ ci lyawariitɛ bɛra'i a dzɛ aa dɛvɛ, dɛanɛ nɛ Yeesu makɛ pitɛginɛ aakɛŋwa. ²⁹ Amma tɔya kɛsɛpaa tɛ ci, ɛŋki tii, "Baa amɛ ganɛ, acii kɛ uugi kɛdɛwanɛ dɛanɛ, wiinɛ vɛdɛ ka dɛanɛ." Wata Yeesu a dɛmɛgɛrɛ atsatii.

³⁰ Tɔya ndzaanɛ ka zɛma. Ca ɲgɛrɛ buroodi, ca kuyirii tɛ Əntanɟɛ, ca baatsɛpaa, ca vii ka tii. ³¹ Wata kɛ dzɛgi sɛtɛ sɛmɛdɛgi ginɛtii, tɔya pulɛgi dɛ ci. Amma kɛ rarɛ'igi

ci akəŋwaciitii. ³² Əŋki tii ahadatii, “Ya makə njii kəya wabə kaanwə a rəgwa, ca dzəgunətə kaanwə agyanə sətə bii malaaba ləkaləkətə, əntaa kə njaanwa fa shiiwə asəkə ədzəmaanwə kwa?”

³³ Wata təya madətə ka tsaakii ha'ə, təya ənəgərə aa Urusaliima. Mbu'unatii, təya lapaa tə lyawarənə nga Yeesu pu'u aməntanə da hara ənjitə abitii. ³⁴ Neenatii ka lyawariitə bəra'i, wata əŋki tii ka tii, “Goonğa tanyi! Kə ma'i Yeesu Slandanə agi maməətə ənja. Kə shigi ci ka Simoonə.” ³⁵ Fanatii ha'ə, wata təya ndzanə dzəgunə ka tii sətə d'aadii a rəgwa, i makə sətə puləgi tii də Yeesu, ci ka ha nga baatsəpaa buroodi.

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii

(*Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8*)

³⁶ Tii ma'ə ka wabənə ha'ə, ma nee tii, kəŋə nə Yeesu də naakii nə ahadatii. Əŋki ci ka tii, “Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə!” * ³⁷ Kə ŋgwali tii, kə li'i ma'yanatii. Acii ma nə tii ka nəhənə, bərəhinə shigərə aagitii. ³⁸ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Mi li'i ma'yanə goona? Ka mi də hiimatsə ha'ə a nuuna? ³⁹ Tsaamətəmə ciinəki da sədfəki. Də ha'ə shiinuunə oo'i, nyi ənə weewee. Ma d'anuuna, ndaabətəmə tə nyi, tsaamətəmə tə nyi koonə shii. Ma bərəhinə kamə, pooshi luwə ashikii, pooshi ilə əsə makə səndə cuuna nee ashiki.” ⁴⁰ Ma ca dzə də wabənə ha'ə, ca baarii ka tii ciinəkii da sədfəkii. ⁴¹ Kə d'ii lyawarənə moodasəkə lanə. Kə d'ii ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shanə. Ha'ə maa, ma'ə tii mambeemə ka luuvənə. Əŋki Yeesu ka tii, “Tə'i unə da zəmə kwa?” ⁴² Wata təya ŋgərə masəərə hərəfinə, təya vii ka ci. ⁴³ Ca ŋgərə hərəfiitə, ca adə, ginətii a nee.

⁴⁴ Ma daba'əkii, əŋki Yeesu ka tii, “Wiinə sətə njii kya baaba koonə, nyi ma'ə ahadoonə: kə dəbee sətə nyaahə ənji agyanəki patə a d'a, waatoo, sətə asəkə bariya nga Muusa, da asəkə ləkaləkətənyinə nga anabiinə da asəkə Jabuurə əsə.” † ⁴⁵ Wata Yeesu a wunəgi nətii kaa təya mbee ka paaratə sətə asəkə ləkaləkətəkii. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, “Wiinə sətə nyaahə ənji agyanəki: tyasə see a cibə Aləmasiihu, ca əntə. Ma ka makkənə nga uusəra, ca madətə agi maməətə ənja. ⁴⁷ Ma daba'əkii, ənjə a waaza ka ənji agyanə baanə ka Əntanfə da upaa tifyaginə nga 'waslyakəənə. Ma waazaatsa, də Urusaliima ca ndzanə, ca mbu'u ka patənə nga ənji agi duuniya. ⁴⁸ Unə nə seedawiinə nga uushi'iitsa. ⁴⁹ Ma sətə bii Daadə viinə koonə, ka sləkeenə nə nyi koonə. Amma ndzaamə ganə asəkə vəranə zəku'i see mad'a jima baawəda koonə dadagyə.”

Ndərənə nga Yeesu aadəgyə

(*Mar. 16.19-20; Slənə 1.9-11*)

⁵⁰ Ma daba'əkii, wata ca fədfə tə lyawarənaakii, təya palə aaba'ə vəranə kədəhə da vəranə nga Bayitaniya. Mbu'unatii, wata ca madəe ka ciinəkii kaa ca d'aanə ka tii barəkaanə. ⁵¹ Ma ca dzə də d'a ka tii barəkaanə, wata kə təkəgi ci da tii ha'ə, ca ndərəgi aadəgyə. ⁵² Ma təya, kə gərə'waanə tii ka d'uunətənə tə ci. Ma daba'əkii, wata təya madə, təya ənəgərə aa Urusaliima də manjushinə. ⁵³ Uusərə patə nji təya dəla də Əntanfə asəkə yaakii.

24:32 24.32 24.45. **24:34** 24.34 Mar. 16.7; 1 Koor. 15.4-5. * **24:36** 24.36 1 Koor. 15.5; jamənə: Luka 2.14. **24:37** 24.37 Mat. 14.26; Mar. 6.49. **24:41** 24.41-43 Yooh. 21.5,10; Slənə 10.41. † **24:44** 24.44 24.27; Yooh. 5.39; Muusa: Slənə 7.9-10,25-27,35,37-39; Yooh. 5.46; anabiinə: Isaa. 52.13-53.12; Hoos. 6.2; Jabuurə: Jab. 22.69. **24:45** 24.45 24.25-27,32; Yooh. 20.9. **24:46** 24.46 9.21-22; Mat. 26.56; Mar. 14.49; 1 Koor. 15.3-4; Slənə 17.2-3; 28.23. **24:47** 24.47 3.3; Slənə 1.8; 5.31; 11.18; 17.30-31; 20.21; Rooma 15.19. **24:48** 24.48-49 Slənə 5.32; Yooh. 15.26-27. **24:48** 24.48 Slənə 1.8,22; 2.32; 3.15; 4.33; 10.39-41; 13.31. **24:49** 24.49 4.18. **24:50** 24.50-51 9.51; Mar. 16.19; Slənə 1.9; 3.21. **24:52** 24.52 Slənə 1.12; Yooh. 14.28; 16.22.

Nunyi Habara dacia Yoohana

Wabəətə ca vii əpinə

¹ 'Watəginə duuniya ma'ə matagamə, tə'i wabənə. Ma wabənəkii, tii da Əntanƒə nji ka hakii. Əntanƒə nə ci. ² Ndzaŋənə ka 'watəginə nə wabənəkii da Əntanƒə. ³ Daciikii tagii Əntanƒə patənə ŋga uushi'inə, taa rəŋwə pooshi uushi tagii Əntanƒə yadə ciinəkii agikii. ⁴ Wabənəkii ca vii əpinə. Ma əpinəkii, ci ca kira bərənə ka ənji shiŋkinə. ⁵ Ma bərənəkii əsə, agi təkunə nə ci ka bərənə, pooshi təkunə da baawəda ŋga bələgi bərənəkii.

⁶ Tə'i əndə'i əndə sləkee Əntanƒə ka ci kaa ca slənə ka ci, ətə dīi ləməkii Yoohana.

⁷ Ci shi ka seedaginə ka ənji agyanə bərənəkii kaa patənə ŋga ənjə a fa habarakii, təya luuvə. ⁸ Əntaa ci də nəkii nə bərənəkii, amma ma shi ci, kaa ca shi ka baarənə ka ənji agyanə bərənəkii.

⁹ Ma bərənəkii, ci nə tantanyitə bərənə. Kə shi ci aa duuniya, kaa ca shii bərənə ka patənə ŋga ənji shiŋkinə. ¹⁰ Asəkə duuniya nji wabənəkii. Daciikii əsə tagii Əntanƒə duuniya, amma patə da ha'ə, pooshi *duuniya shii tə ci. ¹¹ Aagi ənjaakii shi ci, amma ma təya, pooshi tii liwə tə ci. ¹² Ma ənjitə liwə tə ci, təya vii gooŋga ka ləməkii, kə vii ci ka tii baawəda ŋga ndzaanə ka manjeevənə ŋga Əntanƒə. ¹³ Ma təya, Əntanƒə ci saakii vii ka tii əpinə, əntaa dagi shishinə ŋga əndə shiŋkinə saakii, taa dagi aniya ŋga əndə shiŋkinə əsə.

¹⁴ Ma wabənəkii, kə ndzaa ci ka əndə shiŋkinə, ca ndzaanə ahadaamə. Kə nee inə ka dūunuunaakii, waatoo, ətə vii Dii ka Uuzənaakii rəŋwə dyaŋə. Tə'i ci da pwapoonə da gooŋga ka shaŋə. * ¹⁵ Ma Yoohana, kə wabi ci agyanəkii, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci: "Waatsə əndətə njii kya ba: ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci." ¹⁶ Anəkii anəkii nə wabənəkii ka da kaamə pwapoonə. Agi malaŋə ŋga'ənaakii ənə cii kəya da kaamə. ¹⁷ Ma vii Əntanƒə bariya, dacia Muusa. Amma ma pwapoonə da gooŋgaanə, dacia Yeesu *Aləmasiihu. ¹⁸ Ma Əntanƒə, pooshi əndə sha nee ka ci shaŋə. Uuzənaakii rəŋwə dyaŋə ci ka nəkii, Əntanƒə nə ci. Ka hakii nə tii da Dii, ci baarəgi kaamə furəŋənə tə ndzaanə ŋga Əntanƒə.

Waazanə ŋga Yoohana

(Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18)

¹⁹ Ma ka əndə'i uusəra, wata *Yahudiinə də Urusaliima a sləkee ka limanyinə da hara ənji agi slikerənə ŋga *Leewi aabii Yoohana kaa təya ləgwa ka ci wu sanə nə ca. Wiinə seedatə vii ci ka tii, ²⁰ pooshi ci naanagi ka ənəpaagi ka tii də ləgwanatii, kə wabi ci ka tii paŋgəraŋə paŋgəraŋə, əŋki ci, "Ma nyi, əntaa Aləmasiihu nə nyi." ²¹ Əŋki tii ka ci, "Aa wu dīi nə ha? Hə nə *Iliya kwa?" Əŋki ci: "Pooshi." "Aa, hə nə anabitə bii ənji na shi kwa?" Əŋki ci, "Pooshi." ²² Əŋki tii ka ci, "Aa, bawə keenə taa wu nə ha, acii ŋga'ə keenə nə ənəpaa də wabənəkii ka ənjitə sləkee keenə. Wu

1:1 1.1-2 'Wat. 1.1-2.4; Yooh. 17.5; Fil. 2.6; 1 Yooh. 1.1-2; Səniinə 19.13-16. **1:3** 1.3-4 1.9-10; 5.26; 1 Koor. 8.6; Kwal. 1.16-17; Ibər. 1.2; Səniinə 3.14. **1:5** 1.5 'Wat. 1.3-4. **1:6** 1.6 Mat. 3.1. **1:8** 1.8 1.20. **1:9** 1.9-10 8.12; 17.25; 1 Yooh. 2.8. **1:12** 1.12 1 Yooh. 3.1; Gal. 3.26; 4.5. **1:13** 1.13 3.3,5-6; 1 Piita 1.23; 1 Yooh. 3.9. * **1:14** 1.14 Gal. 4.4; Fil. 2.7; 1 Tim. 3.16; Ibər. 2.14; 1 Yooh. 4.2; kə nee inə ka dūunuunaakii: Mat. 17.2; Yooh. 2.11; 1 Yooh. 1.1-3. **1:15** 1.15 1.24-27,30; 5.31-34,36. **1:17** 1.17 7.19; Shig. 31.18. **1:18** 1.18 6.46; 14.8-9; Shig. 33.20; Mat. 11.27; 1 Tim. 6.16; 1 Yooh. 4.12. **1:19** 1.19-27 5.33. **1:20** 1.20 3.28. **1:21** 1.21 Mat. 2.14; Yooh. 6.14.

nə hə kwa?" ²³ Yoohana a ənəpaagi ka tii də wabənə asəkə ləkaləkətə nga anabi Isaaya, ənki ci, "Nyi nə əndətə kaalii agi bilinə oo'i, Kəneemə ka rəgwa nga Slandana, hadatəgimə."

²⁴ Ma ənjiitsa, *Farisanyinə sləkee ka tii. ²⁵ Təya ba ka Yoohana, "Madə əntaa Aləmasiihu taa Iliya taa anabi nə hə saɲa, ka mi cii kwa dā ka ənji bapətisəma?"

²⁶ Əŋki Yoohana ka tii, "Də ma'inə cii kya dā bapətisəma, amma ahadoonə kəŋə nə əndətə mashiimuunə. ²⁷ Ma ca, ci na uugya ba'ə ka shinə. Taa zə'u nga bibinaakii mambu'umə nyi bahə pərəginə."

²⁸ Ma ətsə patə, də Bayitaniya slənyi, atanəgi gəərə nga Urədunə, hatə nji Yoohana a yibə bapətisəma ka ənja.

**Uundzə Baga nga Əntanfə*

²⁹ Ma ka pukyatə hakii, kə nee Yoohana ka Yeesu ca shi aabiikii. Makə nee ci ka ci, ənki ci, "Waatsə Uundzə Baga nga Əntanfə. Ci nə əndə ngərəgi 'waslyakəənə nga *duuniya. ³⁰ Waatsə əndətə njii kya wabə koonə agyanəkii, ətə njii kya ba, ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci.

³¹ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma shinaaki, nya dā ka ənji bapətisəma də ma'inə, kaa nya shii baariinə tə ci ka ənji *Isərayiila."

³² Wiinə seedatə vii Yoohana, kə bii ci, "Kə nee nyi ka Malaaba Ma'yanə ca jima dadagyə makə kurekuta, ca kəŋaanə anəkii. ³³ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma əndətə sləkee ka nyi kaa nya dā bapətisəma də ma'inə, ci bii ka nyi oo'i, ma əndətə nii kwa nee Malaaba Ma'yanə a jima, ca kəŋaanə anəkii, ci na dā bapətisəma də Malaaba Ma'yanə. ³⁴ Kə nee nyi də ginəki. Wanyinə ka baginə paŋgəraŋə, ci nə *Uuzənə nga Əntanfə." †

*Təkəŋwatə *lyawarənə nga Yeesu*

³⁵ Pukyatə hakii əsə, kəŋə kəŋə nə Yoohana tii da lyawarənaakii bəra'i. ³⁶ Makə nee ci ka Yeesu ca dzə a rəgwa, ənki ci, "Waatsə Uundzə Baga nga Əntanfə."

³⁷ Wata kə fii lyawarənaakii ətə bəra'i ca ba ha'ə, wata təya palə atsa Yeesu.

³⁸ Yeesu a zə'ugi. Ma ca nee wata təya nə'u tə ci, ca ləgwa ka tii, "Mi cuuna ala?" Əŋki tii ka ci, "Rabbi, (makə bana maləma) da saŋə nə ha?" ³⁹ Əŋki ci ka tii, "Shoomə ka neenə." Wata təya palə, təya dzə ka neenə ka hatə dīi ci davə. Ma saa'ikii, tibisə ənfwadə nga kədəwanə. Wata təya uudəpaa ka uusərakii da ci.

⁴⁰ Ma ənjitə bəra'i fii wabənə nga Yoohana, təya nə'unətsa tə Yeesu, Andərawəsə nə ləmə nga əndə'i əndə agitii, waatoo, ndzəkəŋuci Simoonə Piita. ⁴¹ Pii wata ca dzə ka alətənə tə ndzəkəŋuci, waatoo, tə Simoonə, ca ba ka ci, "Kə lapaa inə tə Aləmasiihu" (makə bana, Matadəkii). ⁴² Wata ca kərə tə Simoonə aabii Yeesu. Yeesu a tsaamə tə ci, ənki ci, "Simoonə nə ləməku, uuzənə nga Yoohana. Ma aakəŋwa, Keefasə ndzaanə ləməku." Ma ləmə Keefasə, uushi rəjwə da 'wanə Piita, waatoo, pasla.

'Wanə nga Yeesu tə Filibusə tii da Nataniyalə

⁴³ Ma pukyatə hakii, kə ma'i Yeesu kaa ca palə aanə hanyinə nga Galili. Wata ca dzə, ca lapaa tə Filibusə, ca ba ka ci, "Nyi'wawə tə nyi." ⁴⁴ Ma Filibusə, əndə Batəsayida nə ci. Waatoo manjeevə vəranə rəjwə nə tii da i Andərawəsə da Piita.

⁴⁵ Wata Filibusə a lapaa tə Nataniyalə, ənki ci ka ci, "Ma əndətə nyaahə Muusa agyanəkii asəkə ləkaləkətə nga bariya, i anabiinə maa, kə nyaahə tii agyanəkii,

1:23 1.23 Isaa. 40.3. **1:25** 1.25-26 1.33; Mat. 21.25. **1:27** 1.27 1.15; Slənə 13.25. **1:28** 1.28 10.40; Mat. 3.13. **1:29** 1.29 1.36; Isaa. 53.6-7; 1 Piita 1.19; 1 Yooh. 2.2; Səniinə 5.6. **1:30** 1.30 1.15. **1:32** 1.32 Mat. 3.16. † **1:34** 1.34 Uuzənə nga Əntanfə: 1.49; 5.18-23; 10.36; 11.27; 20.31; Mat. 3.17; 27.54; Slənə 9.20. **1:36** 1.36 1.29. **1:40** 1.40-42 Mat. 4.18-20. **1:41** 1.41 4.25. **1:42** 1.42 Mat. 10.2; 16.18.

kə lapaa inə tə ci, waatoo Yeesu uuzənə nga Yusufu ɛndə Nazaratu.” ⁴⁶ Əŋki Nataniyalə ka ci, “Bahə tə'i uushi ɲunyikii ca shigi asəkə vəranə nga Nazaratu nii?” Əŋki Filibusə, “Shiwa nda nee ka ci.”

⁴⁷ Makə nee Yeesu ka Nataniyalə ca shi aabiikii, kə wabi ci agyanəkii, əŋki ci, “Waatsə tantanyitə uuzətə Isərayiila, tə'i gooŋgaanə ashikii.” ⁴⁸ Nataniyalə a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “Dama saŋə shii hə tə nya?” Əŋki Yeesu ka ci, “Taabu'u 'wii Filibusə tə hə, kə nee nyi ka hə atsa ənfwə uudəva.” ⁴⁹ Əŋki Nataniyalə, “Maləma, hə nə Uuzənə nga Əntaŋfə tanyi, ɲwanɲwa nga ənji Isərayiila.” ⁵⁰ Əŋki Yeesu, “Kə vii hə gooŋga acii bii nyi kə nee nyi ka hə atsa ənfwə uudəva tanə nii? Ka neenə nə hə ka hara madiigərə uushi'inə palee ka ətsa.” ⁵¹ Wata ca tsakə banə ka ci, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ka neenə nuunə ka dadagyə mawunəkii; malaa'ikanyinə nga Əntaŋfə a ndərə, təya jima aagyanəki, nyi *Uuzənə nga ɛnda.”

2

Zəmə ɛndzanə nga da məhura də Kana

¹ Ma ka makkənə nga uusəra, kə d̄ii ənji ɛndzanə nga da məhura asəkə vəranə nga Kana anə hanyinə nga Galili. Kə gi məci Yeesu ka ɛndzanəkii. ² Ma Yeesu da lyawarənaakii əsə, kə bii ənji ka tii zəmə ɛndzanəkii.

³ Ma ətsə ənji agi zəmə ɛndzanəkii, kə uudəgi ma'i inaba. Wata məci Yeesu a shi aabiikii, kya ba ka ci, “Kə uudəgi ma'i inaba agyanə slanji ɛndzanə.” ⁴ Əŋki Yeesu ka ki, “Yaayi, əntaa wabənaaku ətsa. Ma'ə saa'yaaki mambu'umə.” ⁵ Məci Yeesu a ba ka ənji sləna, “Damə sətə nii kəya ba koonə patə.”

⁶ Ma dava, tə'i gəryinə kuwa. Taa ɲgutə rəɲwə agitii, agi luunə nə ci uuda ma'inə bahə pu'u. Ma gəriitsa, ka kubəginə makə sətə d̄ii alə'aada nga *Yahudiinə ka paslə də Əntaŋfə.

⁷ Wata əŋki Yeesu ka ənji sləna, “Naanatəmə gəriitsə də ma'inə.” Təya naanatə pyaslya'ə aa matii. ⁸ Wata əŋki ci ka tii, “Əgəciimə ma'iitsə asəkə gəriitsə, una kərə ka kadala.” Wata təya əgə ma'inəkii, təya kərə ka ci. ⁹ Ca təbətə. Asee kə zə'ugi ma'inəkii ka ma'i inabi. Amma mashiimə ci tadfa dama shi ma'i inabikii. Ma ənji slənətə əgya ma'inəkii, kə shii tii. Wata kadala a 'wa tə dagwa madfanə, ¹⁰ əŋki ci ka ci, “Taa wu patə, ɲunyi ma'i inaba viinəkii ka ənji zəku'i. Madfa kə sii ənji, kə əburi ənji, ənjə a kira mahwarəkinə ha'ə. Amma ma hə naaku, madamə hə ha'ə. Mahwarəkinə vii hə zəku'i, ha vii ɲunyikii daaba'ə.”

¹¹ Ətsə nə 'watəginə nga slənə sə nga hurəshishiitə d̄ii Yeesu. Ma sə nga hurəshishiitsa, də Kana anə hanyinə nga Galili d̄ii ci. Də ha'ə baarii ci d̄uunuunaakii, wata lyawarənaakii a vii ka ci gooŋga. *

¹² Ma daaba'ə ətsa, wata i Yeesu da məci da i ndzəkəɲushi'inəkii da lyawarənaakii a madə, təya palə aa Kafarənahumə, təya banee gi'u davə.

*Shaabaginə nga Yeesu tə ənji d̄a firiinə asəkə *yi nga Əntaŋfə*

(Mat. 21.12-13; Mar. 11.15-17; Luka 19.45-46)

¹³ Makə uugi kumənə nga *Yahudiinə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka mbəshanə, wata Yeesu a madə, ca palə aa Urusaliima, ¹⁴ ca dzə aasəkə yi nga Əntaŋfə. Makə gi ci, kə lapaa ci ənji d̄ərə də liinə i bagiinə i bilyamasariinə, da ənji pəra kwaba dasə anə ha nga ndzaanatii. ¹⁵ Wata ca ɲgərə zə'wa, ca dzəbatə ka uu'yanə, ca shaabagi tə tii patə asəkə yi nga Əntaŋfə, bagiinə da liinə patə, ca dzaadzapaa ha nga

1:45 1.45 Dzek. 18.15; Isaa. 9.5; 42.1-4; Əzaki. 34.23; Mika 5.1-3. **1:49** 1.49 1.34; 12.13; Mat. 27.42. **2:1** 2.1-11 4.46. **2:4** 2.4 7.6,30; 8.20; 12.23; 13.1; 17.1; Luka 22.53. **2:6** 2.6 Mar. 7.3-4. * **2:11** 2.11 sə nga hurəshishinə: 2.23; 3.2; 4.54; 6.26; 11.47-48; 20.30; Slənə 2.22; Rooma 15.19. **2:12** 2.12 Mat. 4.13. **2:13** 2.13 6.4; 11.55; 12.12; Shig. 12.1-14.

përa kwaba, ca waa'agi kwabanyinatii, ¹⁶ ca ba ka ənjitə ca dërə də bilyamasariinə, “Fədfəgimə uushi'iitə patə! Goona zhi'wee ka yi nga Daadə ka luuma!” ¹⁷ Makə nee lyawarənaakii ha'ə, wata təya buurətə oo'i, ma bii malaaba ləkaləkətə, “Ya'ə Əntanjfə, hənənə makə gunə a ədzəməki nə uudəətə cii kya uudə tə yaaku.”

¹⁸ Ma daba'əkii ha'ə, wata *gayinə nga Yahudiinə a shi, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Ŋgutə sə nga hurəshishinə cii kwa dā ka baarəginə keenə oo'i, Əntanjfə vii ka hə baawəda nga dānə ha'a?” ¹⁹ Əŋki Yeesu ka tii, “Mada uulagyuunə yinə nga Əntanjfə, əgi baanə makkə nə nyi ka ənənə ka ghənətənə.” ²⁰ Əŋki tii ka ci, “Agi baanə makkə ənənuku ka ghənətənə nii? Fəzə ənfwadə pu'unə aji kuwa dīi ənji ka ghənə yinə nga Əntanjfə dee.” ²¹ Amma, ma Yeesu, ma yitə cii kəya wabə agyanəkii, ci nə shishinəkii. ²² Makə madəe Əntanjfə ka ci əgi maməətə ənja, wata lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə shi ca bii ha'ə. Davə ŋgirə tii sətə bii malaaba ləkaləkətə da sətə bii Yeesu ka goonja.

Shiinə nga Yeesu tə ədzəmə nga patənə nga ənja

²³ Ma saa'itə Yeesu də Urusaliima əgi kumənə nga Pasəka, laŋə nə ənjitə vii ka ci goonja, acii kə nee tii ka sə nga hurəshishiitə cii kəya dāada. ²⁴ Amma pooshi Yeesu kii nəkii agyanətii, acii kə shii ci tə ənji patə. ²⁵ Pooshi nafa nga banə nga əndə ka ci agyanə ənji, acii ci də naakii nə, kə shii ci patənə nga sətə a moodəfətii.

3

Yeesu tii da Nikoodaməsə

¹ Tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Nikoodaməsə. Ma ca, əndə'i gawə nga Yahudiinə nə ci, əgi kurəgə nga *Farisanyinə. * ² Ma ka əndə'i vəda, kə gi ci aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Maləma, kə shii inə, ma hə, maləmə nə hə. Əntanjfə sləkee ka hə əsə. Acii pooshi əndə ca dātə tsarə sə nga hurəshishiitə cii kwa dāada, madaamə ləbə nə əndəkii da Əntanjfə.” ³ Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci. “Tantanyinə cii kya ba ka hə: Pooshi əndə ca nee ka *ŋwanjuunə nga Əntanjfə madaamə ənji kə ənyi ka poonə tə ci.” ⁴ Əŋki Nikoodaməsə, “Iitə da ənə nə ənji ka poo iirə ənda? Aasəkə məci ənəgərənəkii, kya ənə ka poonə tə ci nii?”

⁵ Əŋki Yeesu, “Tantanyinə cii kya ba ka hə, madaamə əndə kə upaa poonə dagi ma'inə da Malaaba Ma'yanə, pooshi ci ka dəmənə aagi ŋwanjuunə nga Əntanjfə.

⁶ Ma əndətə pwayi əndə shiŋkinə tə ci, nga əndə shiŋkinə nə ci. Ma əndətə ənyi ənji ka poonə tə ci dagi Malaaba Ma'yanə əsə, nga Malaaba Ma'yanə nə ci. ⁷ Ga ca dā ka hə ka sə nga hurəshishinə makə fii hə bii nyi ka hə, tyasə see mada ənyi ənji ka poonə tuunə. ⁸ Ma məda, ka əgənə nə ci taa dama patə mwayi ci. Ka fanə nə hə ca həwə, amma paa hə shii taa dama njanə ci, taa da cii kəya dzə ka kəŋənə əsə, mashiimə hə. Ha'ə əsə nə taa wu patə ətə pwayi ənji tə ci dagi Malaaba Ma'yanə.”

⁹ Əŋki Nikoodaməsə ka ci, “Iitə daa dānəkii ha'ə?” ¹⁰ Yeesu a ba ka ci, “Maduunə maləmə nə hə də *Isərayiila. Yoo, mashiimə hə ətsə nii? ¹¹ Tantanyinə cii kya ba ka hə: sətə shii inə ciina wabə koonə agyanəkii. Sətə nee inə, ciina seeda agyanəkii əsə. Amma ma seeda geenə, pooshi unə ka moo luuvənə. ¹² Makə wabi nyi koonə agyanə uushi'inə nga *duuniya, pooshi unə ŋgirə ka goonja, iitə dīi ŋgərə nuunə ka goonja, mada kə wabi nyi koonə agyanə sətə dəbəshi tii da Əntanjfə? ¹³ Acii

2:16 2.16 Luka 2.49. **2:17** 2.17 Jab. 69.10. **2:18** 2.18 2.11. **2:19** 2.19 Mat. 26.61; 27.40; Slənə 6.14. **2:21** 2.21 1 Koor. 6.19. **2:22** 2.22 1.45; 12.16; 14.26; Luka 24.6-8,27. **2:23** 2.23 2.11; 6.29; 7.31; 8.30; 9.38; 10.42; 11.45; 12.42; 20.29,31; 16.9. * **3:1** 3.1 Nikoodaməsə: 7.50; 19.39. **3:2** 3.2 Mat. 22.16; Yooh. 2.11. **3:3** 3.3 1.13. **3:5** 3.5 Tit. 3.5. **3:6** 3.6 6.63. **3:8** 3.8 Ə.Waaz. 11.5. **3:11** 3.11 3.32; 8.26. **3:12** 3.12 12.32; 14.1-3; 17.5.

pooshi ɛndə sha ɲgɪrə aadəgyə, maɖaamə ɛndətə jima dadavə, waatoo, *Uuzənə ɲga ɛnda.

¹⁴ “Makə sətə ɲgɪrə Muusa tibisə, ca ɲgabətə uushi pusha tə rəhunə, ca maɖee aadəgyə agi bilinə, tyasə ha'ə nə ɛnjə a maɖee ka Uuzənə ɲga ɛndə aadəgyə, ¹⁵ kaa taa wu patə ətə vii ka ci gooŋga a upaa ɛpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə.”

¹⁶ Aci kə uu'i ɛntaɲfə tə *duuniya ka shaɲə, ca vii Uuzənaakii rəɲwə dyaɲə. Ma ɖii ci ha'ə, kaa patənə ɲga ɛɲjitə vii ka ci gooŋga a upaa ɛpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə, paa tii ka zanə. ¹⁷ Pooshi ɛntaɲfə sləkee ka Uuzənaakii aasəkə duuniya kaa ca la gəɲwanə ka duuniya, amma kaa duuniya a upaa luupaanə daciikii. ¹⁸ Taa wu patə vii ka ci gooŋga, ka mbəɖənə nə ci acii gəɲwanə. Amma taa wu patə naanagi ka vii ka ci gooŋga, kə uugi gəɲwanə kəsənə tə ci, acii paa ci vii gooŋga ka *Uuzənə ɲga ɛntaɲfə rəɲwə dyaɲə. ¹⁹ Wiinə makə sətə ci gəɲwanə a slənə: kə shi bərənə aasəkə duuniya, amma kə kaɖeesəkə təkunə ka ɛɲji palee ka bərənə, acii bwayakii nə slənətii. ²⁰ Taa wu patə ca ɖa bwaya sləna, kə ɖiipaa səkə ka ci nə bərənə, paa ci ka shinə aagi bərənə ɛsə, acii paa ci ka moonə bwaya slənaakii a shigi a babara. ²¹ Amma taa wu ca ɖa slənə ɲga gooŋga, ka shinə nə ci aagi bərənə, kaa bərənə a shii ɖaarəginə oo'i, agi fanə nə ci tə ɛntaɲfə.

Yeesu tii da Yoohana

²² Ma daba'əkii, Yeesu tii da lyawarənaakii a maɖə, təya palə aanə hanyinə ɲga Yahudiya, təya ndzaanə ɖavə gi'u, təya ɖa bapətisəma ka ɛɲja. ²³ Ma Yoohana naakii, ɖə Ayinoonə nə ci ka ɖa bapətisəma ka ɛɲja. Aci ma ɖava, tə'i ma'inə laɲə. Pooshi dzadə ɖa Salimə nə hakii. Agi maɖənə nə ɛɲji, ɛɲjə a la tə ci ɖavə, ca ɖa ka tii bapətisəma. ²⁴ Ma saa'ikii, ɛɲji ma'ə mapaa'amə tə Yoohana a furəshina.

²⁵ Ma ka ɛndə'i uusəra, kə ma'i mabizhinə ahada hara *lyawarənə ɲga Yoohana ɖa ɛndə'i ɛndə Yahuda. Ma mabizhinətii, agyanə ɖa bapətisəma. ²⁶ Wata təya maɖə, təya dzə aabii Yoohana, ɛɲki tii ka ci, “Maləma, kə buurətə hə tə ɛndətə ɲji abiiku a taɲəgi gəərə ɲga Urədunə nii? Waatoo ɛndətə seedii hə agyanəkəya? Waatsə agi ɖa bapətisəma; taa wu patə agi dzənə aabiikii!” ²⁷ ɛɲki Yoohana, “Pooshi ɛndə ca upaa taa mi, maɖaamə ɛntaɲfə vii ka ci səkii. ²⁸ Unə ɖə noonə nə nə ɛɲji seedaaki, makə sətə bii nyi, ɛntaa *Aləmasiihu nə nyi, amma kə sləkee ɛɲji ka nyi zəku'i, taabu'u shinəkii. ²⁹ Ma dagwa maɖanə, naakii nə maɖanə, amma ma guva, kəɲə nə ci abii dagwa maɖanə. Maɖa fii ci uura ɲga dagwa maɖanə, ka ɖanə nə ci moodasəka laɲə. ɖə ha'ə mbu'i moodasəkaaki ka shaɲə. ³⁰ Tyasə see a tsakə ci ɖa məghərəvənə, naaki a ɛnya aaba'ə.”

ɛndətə jima dadagyə

³¹ Ma ɛndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. Ma ɛndətə ghənyi ɛɲji ɖə hanyinə, ɲga hanyinə nə ci, agyanə uushi'inə ɲga hanyinə wabənəkii ɛsə. Amma ma ɛndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. ³² Sətə nee ci, ɖa sətə fii ci, cii kəya seeda. Amma pooshi ɛndə luuvə seedaakii. ³³ Taa wu luuvə seedaakii, ɖə ɛtsə ha'ə ɖaarii ci oo'i, ɛndə gooŋga nə ɛntaɲfə. ³⁴ Ma ɛndətə sləkee ɛntaɲfə, wabənə ɲga ɛntaɲfə cii kəya wabə, acii kə vii ɛntaɲfə ka ci Ma'yanaakii laɲə ka shaɲə. ³⁵ Ma ɛntaɲfə ɖənə, kə uu'i ci Uuzənaakii, ca ba'avə patənə ɲga uushi'inə aaciikii. ³⁶ Taa wu vii gooŋga ka Uuzənəkii, tə'i ci ɖa ɛpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. Taa

3:13 3.13 Wab. 30.4; Rooma 10.6. **3:14** 3.14 Baan. 21.9; Yooh. 8.28; 12.32-34; 18.32. **3:15** 3.15 20.31. **3:16** 3.16 3.36; 5.24; Rooma 8.32; 1 Yooh. 3.1; 4.9-10; 5.11,13. **3:17** 3.17 12.47. **3:18** 3.18 5.22. **3:19** 3.19 8.12. **3:20** 3.20 Af. 5.11-13. **3:21** 3.21 1 Yooh. 2.4. **3:22** 3.22 4.1-2. **3:24** 3.24 Mat. 4.12; 14.3. **3:26** 3.26 1.29-34. **3:27** 3.27 19.11; 1 Koor. 4.7; 1bər. 5.4. **3:28** 3.28 1.20; Mal. 3.1; Mat. 11.10. **3:29** 3.29 Mat. 9.15. **3:31** 3.31 8.23; 15.19; 1 Yooh. 4.5. **3:32** 3.32 3.11. **3:35** 3.35 5.20; 10.17; 13.3; 14.10; 17.2; Mat. 11.27; 28.18.

wu təkuree ka fanə tə Uuzənəkii, paa ci ka upaa əpinə, amma agi mabətəsəkə nga Əntanfə ndzaanəkii.

4

*Yeesu da mitə *Samariya*

¹ Yoo, kə fii *Farisanyinə oo'i, ma ənjitə ca nə'u tə Yeesu, ca dfa ka tii bapətisəma, kə palee ka ətə nga Yoohana. ² Ma Yeesu, ma ci saakii də ciinəkii, paa ci dfii ka ənji bapətisəma, amma lyawarənaakii daadfi ka tii. ³ Makə mbu'i aalimə Yeesu nə sətə ci ənjə a baaba ha'ə, ca madə anə hanyinə nga Yahudiya, ca ənə saakii aanə hanyinə nga Galili. ⁴ Ma taabu'u mbu'unəkii aanə hanyinə nga Galili, see a dzə ci danə hanyinə nga Samariya.

⁵ Makə mbu'i ci aanə hanyinə nga Samariya, ca dzə aasəkə vəranə nga Sikarə. Ma vəranəkii, pooshi dzadə da babaratə shi Yakubu a vii ka uuzənaakii Yusufu. ⁶ Tə'i gu'u ma'inə nga Yakubu davə. Makə zhaarə Yeesu acii wiinə, ca ndzaanə ama gu'u ma'inəkii. Ma mbu'i ci aa dəvə, uusəra takərə.

⁷ Wata mitə Samariya a shi ka əgə ma'inə. Əŋki Yeesu ka ki, "Ndi ka nyi ma'inə kaa nya sa." ⁸ Ma saa'ikii, kə pyalə lyawarənaakii aasəkə vəranə ka ira zəma. ⁹ Əŋki miitə ka ci, "Əndə Yahuda nə hə, nyi boo mitə Samariya nə nyi. Iitə daa kədiinəku ma'inə aciikya?" Ma bii ki ha'ə, acii ma *Yahudiinə, pooshi tii ka adə zəmə ka ha rəŋwə da ənji Samariya. ¹⁰ Wata Yeesu a ba ka ki, "Madfa kə shii hə viinə nga Əntanfə, ha shii taa wu nə əndənə ca kədi ma'inə aciiku, kadfa hə kədi ma'iitə ca vii əpinə aciikii, ca vii ka hə." ¹¹ Əŋki miita, "Maləma, pooshi sə nga əlya də ma'inə aciiku. Wiinə əsə kurəŋə dərəva nə gu'u ma'iina. Da sanə shii hə hatə cii kwa upaa ma'iitə ca vii əpina? ¹² Dzədzəshi'iniinə Yakubu vii keenə gu'u ma'iina. Ci saakii da manjeevənaakii da gəna əpinaakii patə, ganə njii təya sa ma'inə. Kə palee hə ka ci kwa?" ¹³ Yeesu a ba ka ki, "Taa wu sii ma'iitsa, ka ənənə nə meegiirənə ka dfanə tə ci. ¹⁴ Amma taa wu sii ma'iitə nii kya vii ka ci, pooshi meegiirənə ka dfanə tə ci ma'ə shanə. Ma ma'iitə nii kya vii ka ci, ka ndzaanə nə ci ashikii ka ginə nga ma'inə, ca vii ka ci əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə." ¹⁵ Əŋki miita ka ci, "Maləma, vii ka nyi ma'iitsa! acii ga meegiirənə a dfii tə nyi ma'ə, nya mbədə acii shinə ka əgə ma'inə aahanə."

¹⁶ Əŋki Yeesu ka ki, "Duu ka 'wanə tə ŋgurəku, una shi da ci." ¹⁷ Əŋki ki ka Yeesu, "Pooshi ŋgurəki." Əŋki Yeesu ka ki, "Tə'i gooŋga ashiku makə bii hə pooshi ŋgurəku. ¹⁸ Tufə dfii hə ŋguyirənə. Ma ŋgurətsə dfii hə atsakii nga əna, əntaa ŋgurəku nga tantanyinə. Kə bii hə gooŋga." ¹⁹ Əŋki miita, "Maləma, asee *anabi nə hə. ²⁰ Ma dzədzəshi'iniinə ənji Samariya, agyanə giŋuutsə njii təya paslə tə Əntanfə. Amma ma unə Yahudiinə, ma cuuna ba, tyasə see də Urusaliima paslə nə ənji tə ci." ²¹ Yeesu a ba ka ki, "Mina, luuvə ka nyi, tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na ndərə aanə giŋuutsa, taa dzənə aa Urusaliima ka paslə tə Daadə. ²² Ma unə ənji Samariya, pooshi unə shii tə əndətə cuuna paslə tə ci. Amma ma inə Yahudiinə, kə shii inə tə əndətə ciina paslə, acii daciai Yahudiinə ci luupaanə a shi ka ənja. ²³ Amma tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa. Ma saa'ikii, ma ənji paslə tə Daadə də gooŋga, ka paslə nə tii tə ci də ŋgeerənə nga Ma'yanaakii, təya paslə tə ci də gooŋga makə sətə kadeesəkə ka ci. Tsarə nga ənjitə ci Daadə a moo təya paslə tə ci. ²⁴ Ma Əntanfə, Ma'yanə nə ci. See də ŋgeerənə nga Ma'yanaakii paslə tə ənji tə ci, təya paslə tə ci də gooŋga." ²⁵ Əŋki miitə ka ci, "Kə shii nyi ka shinə nə Matadəkii

3:36 3.36 3.16. **4:1** 4.1-2 3.22. **4:4** 4.4 4.9; Luka 9.52; 17.11,16; Slənə 8.4-25. **4:5** 4.5 'Wat. 33.19; 48.22. **4:9** 4.9 2 Meem. 17.29-41; Ees. 4.1-3; Mat. 10.5; Luka 9.52-53. **4:10** 4.10 4.26; 7.37. **4:12** 4.12 8.53. **4:13** 4.13-14 6.35; 7.37. **4:15** 4.15 6.34. **4:19** 4.19 9.17; Mat. 21.46. **4:20** 4.20 Dzək. 12.5-14; Jab. 122.1-5. **4:22** 4.22 Isaa. 2.3; Oob. 17; Rooma 9.3-4. **4:23** 4.23-24 3.3-8; 2 Koor. 3.17; Fil. 3.3.

ətə ci ɛnja a 'wa Aləmasiihu. Madfa kə shi ci, kadə nii kəya ɓaarii keenə patənə nga uushi'inə." ²⁶ Yeesu a ba ka ki, "Wanyinə ca wabə da hə."

²⁷ Ma ca uudəpaa wabənə ha'ə, wata lyawarənaakii a ɛnya. Makə lapaa tii tɛ ci ka wabənə da miita, kə ɗii ka tii ka sɛ nga hurəshishinə. Amma pooshi ɛndə agitii ləguyi ka mitə tɛda mi cii ta uudə, taa ləgwanə ka Yeesu, tɛda ka mi cii kəya wabə da ki.

²⁸ Wata miitə a bwasee ka uuda ma'inatə ama gu'u ma'iita, kya palə aasəkə vɛranə, kya dzə ka banə ka ɛnji, ɛŋki ki, ²⁹ "Shoomə, nda neemə ka ɛndə baabagi ka nyi patənə nga sətə shi nya ɗaadii. Matuu ci nɛ Aləmasiihu nii?" ³⁰ Makə fii ɛnji ha'ə, wata tɛya madə, tɛya palə ka lanə tɛ Yeesu.

³¹ Ka saa'ikii ha'ə, wata lyawarənaakii a ba ka ci, ɛŋki tii, "Maləma, wiinə zəmɛ, zəmuu." ³² Amma ca ba ka tii, "Ma nya, tɛ'i zəmaaki nga zəmənə ətə pooshi unə shii tsarəkii." ³³ Wata lyawarənaakii a wabə ahadatii, ɛŋki tii, "Tɛ'i ɛndə kira ka ci zəmə kwa?" ³⁴ ɛŋki Yeesu ka tii, "Ma zəmaaki, ci nɛ ɗa sətə ci ɛndətə sləkee ka nyi a moo nya ɗa, nya mbu'utəgi dɛ slənaakii. ³⁵ Pooshi unə agi banə, mbɛɗaanə ləgidə ɛnfwadə kaa ɛnjə a slənə cifanə kwa? Amma wanyinə ka banə koonə, tsaaməmɛ nga'ə asəkə rə, kə uugi cifanə ɗanə. ³⁶ Ma ɛndə slənə cifanə, kə uugi ci nee ka bwatya nga slənaakii. Agi kiranə nɛ ci ɛnji kaa tɛya upaa ɛpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Acii ha'ə, ma ɛndətə sha ləgii da ɛndətə ca slənə cifanə, ka ɗanə nɛ tii maŋushinə kyakya'ə. ³⁷ Goonɓa nɛ sətə ci ɛnjə a ba, 'tsaŋə nɛ ɛndə ləganə, tsaŋə nɛ ɛndə slənə cifanə.' ³⁸ Ma nya, kə sləkee nyi koonə, koonə slənə cifanə asəkə rətə pooshi unə sha slənyi davə; hara ɛnji slənyi davə. Ma unə, agi upaa nuunə bwatya nga slənətii."

³⁹ Ma asəkə vɛraata, ɛnji Samariya lanə vii goonɓa ka ci putə nga wabənə nga miita ətə bii kya, "Kə baabagi ci ka nyi patənə nga uushi'iitə shi nya ɗaadii." ⁴⁰ Makə shi tii aabii Yeesu, tɛya kədi tɛ ci kaa ca banee da tii. Wata tɛya banee bəra'i. ⁴¹ Lanə ɛsə nɛ hara ɛnji vii goonɓa putə nga wabənaakii. ⁴² ɛŋki tii ka miita, "ɛntaa putə nga wabənaaku ciina vii goonɓa ma'ə. Acii inə dɛ neenə na, kə fii inə amakii, kə shii inə ɛsə, ci weewee nɛ Maluu nga *duuniya."

Mbɛɗəpaanə nga Yeesu dɛ uuzənə nga ɛndə'i gawa

⁴³ Ma daba'ə baneenaakii bəra'i davə, ca madə, ca palə aanə hanyinə nga Galili. ⁴⁴ Acii ci saakii kə bii ci, pooshi ɛnji ka ɗuunətənə tɛ *anabi gakii dɛ vɛra. ⁴⁵ Makə mbu'i ci aanə hanyinə nga Galili, kə liwə ɛnji Galili tɛ ci, acii kə shi tɛya nee ka slənaakii dɛ Urusaliima agi kumənə nga Pasəka. Acii tii maa, kə gi tii ka kumənəkii. ⁴⁶ Wata ca ɛnə aa Kana anə hanyinə nga Galili, hatə shi ca zhi'wee ka ma'inə ka ma'i inaba.

Ma ka saa'ikii, tɛ'i ɛndə'i maduunə ɛndə nga ŋgwaməna, ətə ɗii uuzənaakii gwakə dɛ Kafarənahumə. ⁴⁷ Makə fii ci oo'i, kə shi Yeesu daga anə hanyinə nga Yahudiya aanə hanyinə nga Galili, wata ca dzə aabiikii ka kədiinə tɛ ci kaa ca dzə ka mbɛɗəpaa ka ci dɛ uuzənaakii, acii ama wu nɛ uuzənəkii. ⁴⁸ ɛŋki Yeesu ka ci, "See madfa nee unə ka sɛ nga hurəshishinə zəku'i, taabu'u vii nuunə goonɓa ɗii ɛna." ⁴⁹ ɛŋki gawətə ka ci, "Maduuna, shiwa taabu'u ɛntənə uuzənaaki." ⁵⁰ Yeesu a ba ka ci, ɛŋki ci, "Duu saaku. Kə mbə'i uuzənaaku." Kə luuvə ɛndətə oo'i, goonɓa nɛ sətə bii Yeesu ka ci, wata ca palə saakii.

⁵¹ Ma ci ma'ə ka dzənə a rəgwa, wata kə lapaa maviinaakii tɛ ci, ɛŋki tii ka ci, "Kə mbə'i uuzənaaku." ⁵² Ca ləgwa ka tii, tɛda ŋgutə saa'i 'watəgi ci upaa mbɛɗənə. ɛŋki

4:25 4.25 1.41; 4.29; 7.26; 11.27. **4:26** 4.26 9.37. **4:29** 4.29 Mat. 12.23. **4:34** 4.34 6.38; 8.28; 12.49-50; 14.31; 15.10; 17.4. **4:35** 4.35 Mat. 9.37; Səniinə 14.14-20. **4:37** 4.37 Mika 6.15. **4:42** 4.42 1 Yooh. 4.14. **4:44** 4.44 Mat. 13.57. **4:46** 4.46-53 Mat. 8.5-13. **4:46** 4.46 2.1-11. **4:48** 4.48 Mar. 13.22; 1 Koor. 1.22.

tii ka ci, nga mbəfə gwanəanə nga uusəra əpigii tsəfənə nga shishinəkii. ⁵³ Wata dii uuzətə a buurətə oo'i, weewee agi saa'ikii bii Yeesu ka ci, "Kə mbə'i uuzənaaku." Wata tii da yaakii patə, kə vii tii goonja ka Yeesu. ⁵⁴ Ətsə nə bəra'inə nga slənə sə nga hurəshishiitə dii Yeesu anə hanyinə nga Galili ənyanaakii danə hanyinə nga Yahudiya.

5

Mbədəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda

¹ Ma daba'ə ətsa, tə'i kumənə nga *Yahudiinə də Urusaliima. Wata Yeesu a madə, ca palə aadəvə. ² Ma davə asəkə vərana, tə'i ma'inə kədəhə da uura mayi nga vərənə ətə ci ənjə a 'wa uura mayi nga bagiinə. Ma ma'iitsa, Beetasəda ci ənjə a 'wa də uura *Ibəraaniya. Tə'i ədzəwanyinə tufə davə. ³ Ma atsakii, tə'i mabərəhə ənji lajə pərəbə pərəbə, muurəfinə da mahurəməsə ənja, da mabiiyi ənja. [Waato, ka gəra gwazənə nga ma'inəkii nə tii. ⁴ Acii anəkii anəkii nə malaa'ika nga Slandanə ka dzəgərənə aagi ma'inəkii ca gwazee. Madə kə gwazee ci, ma mabərəhə əndətə 'watəgi dzəgərənə aagi ma'inəkii, ka mbədənə nə ci acii taa ngutə tsarə nga bwaneə ca dā tə ci.]

⁵ Tə'i əndə'i əndə davə, fəzə makkə pu'unə aji tighəsə nə ci gwakə ka bwaneə.

⁶ Wata Yeesu a lapaa tə ci davə pərəbə, kə shii Yeesu lajənə nga fəzətə dii ci makə gwakə ci ka bwaneə. Wata ca ləgwa ka ci, "Nga'ə ka hə kaa ha mbədə kwa?"

⁷ Əŋki əndə bwaneətə ka ci, "Daada, madə kə gwazee ənji ka ma'inə, pooshi əndə ngərəgərənə tə nyi aagikii. Ma nya dā gazhi'waanə nga dzəgərənə aagikii, wata əndə'i əndə a takəŋwagərə ka nyi." ⁸ Yeesu a ba ka ci, "Madətə, ngəruu ədzaaku, ha wii."

⁹ Pii wata əndətə a mbədəgi; ca fuudətə ədzaakii, ca 'watəgi wiinə. Asee ma uusərakii, *uusəra nga əpisəka. ¹⁰ Wata əŋki Yahudiinə ka əndətə, "Uusəra nga əpisəkə ənshinə, pooshi *bariya kapaa ka hə rəgwa nga wiinə da i ədzaaku."

¹¹ Əŋki əndətə ka tii, "Əndətə mbədəpaa də nyi bii ka nyi, fuudətə ədzaaku, ha wii." ¹² Əŋki tii ka ci, "Wu saŋə nə əndətə bii ka hə, fuudətə ədzaaku, ha wiya?"

¹³ Amma ma əndətə mbədəpaagi Yeesu tə ci, pooshi ci shii tə Yeesu, acii kə itəgi Yeesu saakii, makə dii ci lajə dərəva nə ənji davə.

¹⁴ Ma daba'ə ha'ə, wata Yeesu a lapaa tə əndətə asəkə yi nga Əntanfə, əŋki ci ka ci, "Fatə nga'ə, wiitə kə mbə'i hə. Ga ha slənə 'waslyakəənə ma'ə, acii ga sətə palee ka ətsə a dii tə hə." ¹⁵ Wata əndətə a palə, ca dzə ka banə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu mbədəpaa də ci. ¹⁶ Makə fii tii ha'ə, wata təya ndzanə dā rəgwa nga cibənə də Yeesu. Acii agi uusəra nga əpisəkə mbədəpaa ci də əndətə. ¹⁷ Amma Yeesu a ba ka tii, "Ma Daadə, ca'ə əndzə'i nə ci agi sləna. Nyi maa, agi slənə nə nyi."

¹⁸ Ma wabəətsa, ci uudee ka madəe ka hanjala nga Yahudiinə, təya alə rəgwa nga bələginə tə ci. Acii əntaa wata uusəra nga əpisəkə tanəgi ci tanə. Amma kə dēegi ci ka naakii nə mbərə mbərə da Əntanfə, acii kə bii ci Dii nə Əntanfə. *

*Baawəda nga *Uuzənə nga Əntanfə*

¹⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi Uuzənə nga Əntanfə ka dā uushi agi hiimaakii tanə, see sətə nee ci Dii a slənə, ci slənənəkii naakii. ²⁰ Acii ma Dənə, kə uu'i ci tə Uuzənaakii, ca baarii ka ci patənə nga sətə cii kəya slənə ci saakii. Slənətə palee ka ətsə maa nii kəya baarii ka ci, ka dfanə koonə

4:53 4.53 2.23. **4:54** 4.54 2.11. **5:8** 5.8-9 Mat. 9.6-7. **5:9** 5.9 5.16,18; 7.21-22; 9.14; Mar. 2.27-28. **5:10** 5.10 Shig. 20.8-10; Irim. 17.21-22. **5:13** 5.13 6.15; 11.54; 12.36; Mat. 8.18; 13.36. **5:14** 5.14 Mat. 9.2; Yak. 5.16.

5:15 5.15 9.11. * **5:18** 5.18 bələginə: Mat. 14.5; Yooh. 7.1,25; 8.37,40; 11.53; Yeesu da Dii: 1.34; 3.35; 8.16-19; 10.17-18,29-38; 14.8-11,20,28; 15.9-10; 16.27-28; da purəjanə 17. **5:19** 5.19 1.34.

ka sə nga hurəshishinə əsə. ²¹ Makə sətə ci Dənə a madəe ka maməətə ənji, ca vii ka tii əpinə, ha'ə viinə Uzənaakii əpinə ka ənjitə cii kəya moo təya upaa əsə.

²² Pooshi Dii ka la gəjwanə taa ka wu ci saakii. Amma kə vii ci ka Uzənaakii baawəda ka shaŋə nga da gəjwanə. ²³ Ma dīi ci ha'ə, kaa taa wu patə a dūunətə tə Uzənaakii makə sətə ci təya dūunətə tə ci. Taa wu patə təkuree ka dūunətə tə Uzənaakii, pooshi ci dūunətə tə Dii ətə sləkee ka ci ətsa.

²⁴ “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə fii wabənaaki, ca vii goonja ka əndətə sləkee ka nyi, ka upaanə nə ci əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. Pooshi ənji na la ka ci gəjwanə, amma kə pitəgi ci dāgi wa, ca shi ka upaa əpinə. ²⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i əndə'i saa'i na shi, kə uugi mbu'yanə maa, waatoo saa'itə nə maməətə ənjə a fa wabənə nga Uzənə nga Əntanfə. Ma ənjitə fii, təya luuvə, ka upaanə nə tii əpinə. ²⁶ Makə sətə dīi Daadə, ci nə rəgwa nga əpinə, ha'ə kavə ci tə Uzənaakii kaa ca ndzaanə ka rəgwa nga əpinə əsə. ²⁷ Ca vii ka ci baawəda nga la gəjwanə əsə, acii Uzənə nga ənda nə ci. ²⁸ Ga ca ndzaa koonə ka sə nga hurəshishinə. Acii agi shinə nə saa'i ətə nə patənə nga maməətə ənjə a fa uurakii, ²⁹ təya madə asəkə gu'unyinatii. Ma ənjitə slənyi nga'ə, ka shiginə nə tii, təya upaa əpinə. Ma ənjitə slənyi bwayakii əsə, ka shiginə nə tii, ənjə a vii ka tii ma'inə.”

Seedanə agyanə Yeesu

³⁰ “Ma nyi, pooshi nyi da baawəda nga da taa mi nyi saaki. Makə sətə bii Əntanfə ka nyi, ha'ə cii kya la gəjwanə. Də goonja nə la gəjwanaaki, acii əntaa sətə kadeesəkə ka nyi cii kya da, amma sətə ci əndətə sləkee ka nyi a moo.

³¹ “Maci nyi ca wabə agyanə naaki na, kadā pooshi unə ka ŋgərənə ka goonja. ³² Tə'i əndə'i əndə ca wabə ka madəba maki. Kə shii nyi əsə, ma wabəətə cii kəya wabə agyanəki, tantanyinə. ³³ Unə də nuunə maa, kə sləkee unə ka ənji aabiikii, waatoo aabii Yoohana. Kə baagi ci koonə goonja agyanəki.

³⁴ “Ma nyi, mandzaamə tyasə see a wabə əndə shiŋkinə ka madəba maki. Ma wabi nyi agyanə Yoohana, koonā shii upaa luupaanə. ³⁵ Ma Yoohana, makə garəkuwa nji ci, ca hənə, ca dzə də bərənə. Kə kadeesəkə koonə nə bərənaakii nga uundzə saa'i. ³⁶ Amma tə'i əndə'i seedaaki ətə palee ka seedanə nga Yoohana agyanəki. Sənə cii kya slənə nə seedaaki, waatoo slənənə vii Daadə ka nyi kaa nya mbu'utəgi, ci ca wabə agyanəki, ca baarii oo'i, Daadə sləkee ka nyi. ³⁷ Ma Daadə ətə sləkee ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki ci saakii. Amma pooshi unə sha nee ka ci taa fa uurakii shaŋə. ³⁸ Pooshi unə agi dəkəpaa wabənaakii a ədzəmuunə, acii pooshi unə vii goonja ka əndətə sləkee ci. ³⁹ Taa guci patə nuunə agi janja malaaba ləkaləkətə, acii kə luuvuunə oo'i, ka upaanə nuunə əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə agikii. Ma malaaba ləkaləkətətsa, agyanəki cii kəya wabə. ⁴⁰ Patə da ha'ə, wiinə kə naanagyuunə ka shinə aabiiki, koonā shii upaa əpinəkii.

⁴¹ “Ma nyi, əntaa dūunətənə nga əndə shiŋkinə tə nyi cii kya alə. ⁴² Kə shii nyi taa ŋgutə tsarə nga ənji nuunə, pooshi uudənə tə Əntanfə a ədzəmuunə. ⁴³ Ma nya, də baawəda nga Daadə shi nyi, amma pooshi unə liwə tə nyi. Amma wiinə əsə, mada shi əndə'i əndə də baawədaakii saakii, ka luunə nuunə tə ci. ⁴⁴ Ma unə, agi dəlaginə nuunə də noonə nə ahadoonə səgoonə. Amma ma dəlaginə nga Əntanfə duunə, pooshi unə agi da gazhi'waanə nga alənə. Makə ha'ə dīi əna, iitə dīi mbee nuunə ka vii ka nyi goonja?

5:20 5.20 3.35. **5:21** 5.21 Rooma 4.17; Af. 2.5; Yooh. 11.25. **5:22** 5.22 3.18; 5.27,30; 9.39; 12.47-48; Slənə 10.42; 1 Yooh. 2.28. **5:23** 5.23 Fil. 2.10-11. **5:24** 5.24 3.16; 5.22; 6.35; 8.51; 10.28; 11.25-26; 14.6; 17.2; 20.31; 1 Yooh. 2.25; 3.14. **5:25** 5.25 11.43; Mar. 5.41; Luka 7.14. **5:26** 5.26 1.4. **5:29** 5.29 11.24. **5:30** 5.30 4.34. **5:31** 5.31-32 5.36. **5:33** 5.33-34 1.15,19,34. **5:36** 5.36 10.25,38; 14.10-11; 15.24,27. **5:37** 5.37 1.34; Shig. 20.19; Dzək. 4.12. **5:38** 5.38 16.9. **5:39** 5.39 Luka 24.27,44; Slənə 13.27; 17.11; 2 Tim. 3.15-16; 1 Piita 1.10-11. **5:41** 5.41 7.18. **5:44** 5.44 5.41.

⁴⁵ “Goona ngərə oo'i, nyi na kərə gəŋwanə goonə aakəŋwacii Daadə. Ma ətsa, Muusa ətə kii unə noonə nə agyanəkii na kərə gəŋwanə goonə. ⁴⁶ Acii maci də tantanyinə vii unə gooŋga ka Muusa, kadfa kə vii unə ka nyi gooŋga, acii agyanəki nyaahə ci. ⁴⁷ Makə dīi ci pooshi unə luuvə sətə nyaahə ca, iitə dīi mbee nuunə ka luuvə sənə cii kya ba?”

6

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə (*Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17*)

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca palə aa tanəgi uunəvə ŋga Galili, waatoo uunəvə ŋga Tibeeriya makə sətə ci ənjə a 'wa uunəvəkii. ² Dabaala a dzə də nə'unə tə ci, acii kə nee tii ka sə ŋga hurəshishiitə cii kəya dfaadfa, waatoo mbəədəpaa də ənji bwanea. ³ Makə mbu'i Yeesu aadəvə, ca ndərəgi aanə dfaŋgəra, ca ndzaanə dasə davə tii da lyawarənaakii. ⁴ Ma saa'ikii, kə uugi uusəra ŋga *Pasəka mbəshanə, waatoo kumənə ŋga *Yahudiinə. ⁵ Makə caamə Yeesu, ma ca nee, dabaala a shi aabiikii, ca ləgwa ama Filibusə, “Da dzənaamə ka upaa zəmətə ca zəməma ka patənə ŋga ənjitsa?” ⁶ Ma bii ci ətsə ha'ə, kaa ca shii təbətənə tə Filibusə. Acii ma Yeesu, kə shii ci sətə nii kəya dfa. ⁷ Əŋki Filibusə ka ci, “Ma sətə ca əhətə tə ənjitə patə taa gi'u gi'u, ka dfa nə kwaba ŋga zəməkii palee ka *hwaslə gya'ə bəra'i.” ⁸ Əndə'i əndə agi lyawarənaakii, waatoo Andərawəsə ndzəkəŋuci Simoonə Piita, a jikəvə ka ci, əŋki ci: * ⁹ “Tə'i uuzənə ganə, tə'i buroodi† tufə ba'ə hərəfinə bəra'i aciikii. Amma kə shii nyi, pooshi ka mbu'unə ka ənjitə patə.” ¹⁰ Yoo ma dava, tə'i kuzhinyinə lanə. Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii: “Bamə ka ənji, wa təya ndzaanə.” Wata ənjitə a ndzaanə patə. Kə mbu'i bahə dəbu'u tufə nə ŋguyirənə ahadatii. ¹¹ Wata Yeesu a ngərə burooditə, ca kuyirii tə Əntanəfə, ca baatsəpaa, ənjə a təkəpaa ka ənjitə dasə dasə gatə. Ha'ə dīi ci də hərəfinə əsə. Wata təya adə makə sətə mwayi tii. ¹² Makə agi tii, əburi tii, əŋki ci ka lyawarənaakii, “Tsəkətəmə ətsə mbaadfaanə patə, acii gaama saawee ka zəma.” ¹³ Wata təya tsəkətə patə, təya naanagi dəvə pu'u aji bəra'i də ətə mbədaanə ama burooditə tufə ətə agi ənja.

¹⁴ Makə nee ənjitə davə ka sə ŋga hurəshishiitə dīi Yeesu, əŋki tii: “Ma əndətsa, ci nə anabitə bii ənji na shi aasəkə duuniya.” ¹⁵ Amma ma Yeesu, kə shii ci oo'i, ŋga'ə ka tii nə shinə ka kəsənə tə ci, kaa təya shii dəkəvənə tə ci tyasə ka ŋwanəwa. Wata ca madə, ca tsəkə ndərənə saakii aanə dfaŋgəra ci daanəkii.

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə (*Mat. 14.22-33; Mar. 6.45-52*)

¹⁶ Makə dīi kədəwanə, lyawarənaakii a madə, təya əntsahəgərə aama uunəva, ¹⁷ təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya tanə aadə Kafarənahumə. Kə uugi ha dfa nə təkə təkə, amma ma'ə Yeesu mashimə aabiitii. ¹⁸ Ma saa'ikii, mandalə mədə a kya, ca gwazee ka ma'inə purətə. ¹⁹ Tii kə uugi dzənə bahə kiloomeeta tufə taa kuwa, wata təya nee ka Yeesu ca wii anə ma'inə, ca dzə aabiitii, təya ŋgwaləgi ka shaŋə. ²⁰ Əŋki ci ka tii, “Goona ŋgwalə, nyi əna.” ²¹ Makə fii tii ha'ə, kə liwə tii tə ci də moodasəkə aasəkə kumbawala. Pii wata kumbawalə a mbu'u aama ndzaŋa ŋga hatə njii təya dzə aadəvə.

Alənə ŋga ənji tə Yeesu

5:45 5.45 Dzək. 31.24-29. **5:46** 5.46 Dzək. 18.15,18; Luka 24.27; Yooh. 6.14; Slənə 3.22; 7.37. **5:47** 5.47 Luka 16.29-31. **6:2** 6.2 Mat. 6.25; Yooh. 2.23. **6:3** 6.3 Mat. 5.1; 15.29; Mar. 3.13; 6.46; Luka 22.39. **6:4** 6.4 2.13.

* **6:8** 6.8 Andərawəsə: 1.40; 12.22; Mat. 4.18; Mar. 13.3. † **6:9** 6.9 Ma burooditsa, də əndə'i hi'u uushi dīi ənji ətə ci ənjə a uuzə anə hanyinə ŋga Isərayiila. **6:11** 6.11 21.9,13. **6:14** 6.14 Dzək. 18.15,18; Yooh. 1.21; 2.11; 5.46; 7.40; Slənə 3.22-23. **6:15** 6.15 5.13; 18.36.

²² Ma ka pukyatə hakii, ma ənjitə atanəgi uunəva, kə paaratəgi tii oo'i, rəŋwə nji kumbawalə davə, kə shii tii, ma saa'itə pyalə lyawarənaakii satii, pooshi Yeesu ŋgirə da i ci aasəkə kumbawaləkii, tii daanətii pyalətii. ²³ Wata hara kumbawalənyinə a shi aahatə də Tibeeriya, waatoo hatə shi Slandanə a kuyirii tə Əntanəfə agyanə zəma, kaa ənjə a adə. ²⁴ Ma nee dafaala pooshi Yeesu davə taa lyawarənaakii əsə, pooshi tii davə, təya ndərə kumbawalənyiita, təya palə aa Kafarənahumə ka alənə tə ci.

Burooditə ca vii əpinə nə Yeesu

²⁵ Makə lapaa ənji tə Yeesu a tanəgi uunəva, əŋki tii ka ci, “Maləma, guci daa shi hə aahana?” ²⁶ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ma cuuna alə tə nyi, acii agyuunə buroodi, una əburə, əntaa paaratəginə paaratəgyuunə də da sə ŋga hurəshishinaaki. ²⁷ Goona slənə ka upaa də zəmətə ca saawagi, amma slənəmə ka upaa də zəmətə ca mbu'u ca'ə ka əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ətsə nə zəmətə nə nyi *Uuzənə ŋga ənda a vii koonə, acii ma nya, Əntanəfə Daadə baarəgi panğəranə oo'i Uuzənaakii nə nyi.”

²⁸ Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Mi daniinə, keena shii slənə sətə ci Əntanəfə a moo ina slənə?” ²⁹ Yeesu a ba ka tii, “Ma sətə mwayi Əntanəfə una da, viimə goonəga ka əndətə sləkee ci.” ³⁰ Əŋki tii, “Ŋgutə sə ŋga hurəshishinə d'anəku, keena nee, ina vii ka hə goonəga? Tə'i kwa? ³¹ Ma dzədzəshi'iniinə, kə agi tii *mana agi bilinə, makə sətə bii malaḃa ləkaləkətə: Dadagyə vya ci ka tii zəmə kaa təya adə.” ³² Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, əntaa Muusa vya koonə zəmə dadagyə. Daadə vya koonə tə tantanyitə zəmə dadagyə. ³³ Acii ma zəmətə vii Əntanəfə ka ənja, ci nə əndətə jima dagyə, ca vii əpinə ka *duuniya.” ³⁴ Wata təya kədii aciikii, əŋki tii, “Maduuna, vii keənə zəmətsə taa guci patə.”

³⁵ Əŋki Yeesu ka tii, “Nyi nə zəmətə ca vii əpinə ka ənja. Ma əndətə shi aabiiki, pooshi madəfənə ka danə tə ci shaŋə. Ma əndətə vii ka nyi goonəga, pooshi meegiirənə ka danə tə ci shaŋə. ³⁶ Yoo, kə bii nyi koonə, kə nee unə ka nyi, amma pooshi unə vii ka nyi goonəga. ³⁷ Taa wu patə ətə vii Daadə ka nyi, ka shinə nə ci aabiiki. Ma əndətə shi əsə, paa nyi ka kaareenə ka ci shaŋə. ³⁸ Acii, ma shinaaki dadagyə, əntaa ka slənə sətə mwayi maki, amma ka slənə sətə mwayi ma ŋga əndətə sləkee ka nyi. ³⁹ Ma sətə ci əndətə sləkee ka nyi a moo, wa nya kəsətə təŋə təŋə ka ciinə tə ənjitə vii ci ka nyi, acii ga taa wu agitii a ŋusləgi a rəgwa, ka madəe nə nyi ka tii da i əpinə uusəra ŋga muudinə. ⁴⁰ Ma sətə ci Daadə a moo, patənə ŋga ənjitə nee ka nyi Uuzənaakii, təya vii ka nyi goonəga, ka upaanə nə tii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka madeenə nə nyi ka tii da i əpinə uusəra ŋga muudinə.”

⁴¹ Makə fii *gayinə ŋga Yahudiinə bii ci oo'i, ci nə zəmətə jima dadagyə, wata təya 'watəgi ŋgəerə ma. ⁴² Əŋki tii, “Əntaa Yeesu uuzənə ŋga Yusufu ətsa, anii əntaa ca? Kə shii amə tə dii da məci. Aa iitə d'ii banəkii əndzə'i oo'i, dadagyə jima ca?”

⁴³ Əŋki Yeesu ka tii, “Bwaseemə ka ŋgəerə ma ahadoonə. ⁴⁴ Ma nyi, Daadə sləkee ka nyi. Pooshi əndə ca shi aabiiki madaamə ci kə kavə tə ci kaa ca shi. Ma nyi, ka madeenə nə nyi ka ci da i əpinə uusəra ŋga muudinə. ⁴⁵ Kə nyaahə anabinyinə oo'i: 'Taa wu patə, ka dzəgunətənə nə Əntanəfə ka ci.' Ci d'ii cii kya ba koonə, taa wu patə fii sətə jigunyi Daadə ka ci, ca luuvə, ci shi aabiiki ətsa. ⁴⁶ Ma sətə cii kya moo banə, pooshi əndə sha nee ka Daadə. See əndətə shi daciikii tanə nee ka ci. ⁴⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə vii goonəga ka nyi, tə'i ci da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ⁴⁸ Nyi nə zəmətə ca vii əpinə. ⁴⁹ Ma dzədzəshi'inuunə ətə agi *mana agi

6:23 6.23 6.11. **6:26** 6.26 2.11. **6:27** 6.27 6.35. **6:29** 6.29 2.23. **6:31** 6.31 Jab. 78.24; Shig. 16.4,31; Yooh. 6.49. **6:33** 6.33 6.41,51. **6:34** 6.34 4.15; Mat. 6.11. **6:35** 6.35 4.13-14; 6.48-58; 7.37. **6:36** 6.36 16.9; 20.29. **6:37** 6.37 17.2,24. **6:38** 6.38 4.34; Mat. 26.39. **6:39** 6.39 10.28; 17.12; 18.9. **6:40** 6.40 5.24; 6.44,54; 11.24. **6:42** 6.42 Mat. 13.55. **6:45** 6.45 Isaa. 54.13. **6:46** 6.46 1.18. **6:48** 6.48-50 6.35; Səniinə 2.17.

bilinē, kə məətəgi tii. ⁵⁰ Amma, ma zəmətə jima dadagyə, tsanə nə ci. Taa wu patə agi, paa ci ka əntənə. ⁵¹ Nyi nə zəmətə ca vii əpinə ətə jima dadagyə. Tada wu patə agi zəməna, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. Ma zəmətsa, luu nga shishinəki ətə nii kya vii kaa *duuniya a upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə.”

⁵² Ma sətə bii Yeesu, kə zhima tə *gayinə nga Yahudiinə asəkətii ka shanə, wata təya ndzanə madēe ka mabizhinə ahadatii, əŋki tii, “Iitiitə daa viinə əndətsə kaamə luu nga shishinəkii, kaama tsəba?” ⁵³ Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, mada pooshi unə cibə luu nga shishinə nga *Uuzənə nga ənda, una sa idənaakii, pooshi unə ka ndzaanə da i əpinə. ⁵⁴ Tada wu cibə luu nga shishinəki, ca sa idənaaki, tə'i ci da əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə. Ka madēenə nə nyi ka ci da i əpinə uusəra nga muudinə. ⁵⁵ Acii ma luu nga shishinəki, tantanyitə zəma nə ci. Tantanyitə sə nga sanə nə idənaaki əsə. ⁵⁶ Tada wu cibə luu nga shishinəki, ca sa idənaaki, ləbə nə ci da nyi, ha'ə nə nyi əsə, ləbə nə nyi da ci. ⁵⁷ Acii Daadə sləkee ka nyi. Ma ca, Əndə vii əpinə nə ci. Daciikii dīi nyi da i əpinə amaki əsə. Ha'ə əsə, ma əndətə cibə luu nga shishinəki, ka upaanə nə ci əpinə daciiki. ⁵⁸ Ətsə dīi nə zəmətə jima dadagyə. Əntaa makə zəmətə shi dzədzəshi'inuunə a agi. Acii ma təya, kə məətəgi tii. Ma əndətə agi zəməna, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə.”

⁵⁹ Ma wabəətsə bii Yeesu, ci agi dzəgunənə ka ənji asəkə kuvə də'wa də Kafarənahumə bii ci ha'ə.

Wabəətsə ca vii əpinə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə

⁶⁰ Makə fii ənji nə'unə tə Yeesu sətə baabii ci, lanə agitii bii, “Ma dzəgunəətsa, ndalə ka shanə, ndalə ka liminə nga ənda.” ⁶¹ Taa ngahi pooshi ənji bagi ka Yeesu aamakii, amma kə shii ci oo'i agi ngəərə ma nə tii agyanə ətsa. Wata əŋki ci ka tii, “Iitə daa, kə biipaa koonə səkə nə ətsə kwa? ⁶² Iitə dīi ba nuunə mada nee unə Uuzənə nga əndə a ndərə aadəgyə ka hatə shi ca nji dava? ⁶³ Ma'yanə nga Əntanjə ca vii əpinə, pooshi nafalə nga baawəda nga əndə shiŋkinə taa gi'u. Dagi wabəətsə wabi nyi koonə ci ənjə a upaa əpiinə da Malaaba Ma'yanə. ⁶⁴ Amma tə'i hara ənji ahadoonə ətə pooshi vii ka nyi goonja.” Ma bii ci ha'ə, acii daga ka 'watəginə shii ci tə ənjitə pooshi na luuvə wabənaakii. Kə shii ci əndətə na vii tə ci ka kəsənə əsə. ⁶⁵ Ca tsakə banə, əŋki ci, “Putə nga ətsə ha'ə bii nyi koonə oo'i, pooshi əndə ca shi aabiiki, madaamə Daadə kə kavə tə ci, kaa ca shi.”

⁶⁶ Putə nga ətsə ha'ə, lanə agi ənji nə'unə tə Yeesu bwasee ka nə'unə tə ci, təya palə satii. ⁶⁷ Wata ca ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Ya unə əsa, nga'ə koonə nə palənə səgoonə kwa?” ⁶⁸ Simoonə Piita a ba ka ci, “Slandana, aabii wu dzəniina? Amaku nə wabənə ətə ca vii əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə. ⁶⁹ Ma inə, kə vii inə ka hə goonja, kə shii inə əsə oo'i, hə nə malaaba əndətə shi daci əntanjə.”

⁷⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Nyi ta'i tuunə unə pu'u aji bəra'i, amma ma əndə rənjwə ahadoonə, *Seetanə nə ci.” ⁷¹ Agyanə Yahuda uuzənə nga Simoonə Isəkariyootə cii kəya wabə ha'ə. Acii ma Yahuda, taa ngahi rənjwə nə ci agi lyawarənə pu'u aji bəra'i, patə da ha'ə, ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə.

7

I Yeesu tii da ndzəkənjushi'inəkii

¹ Ma daaba'ə ətsa, kə wiigi'i Yeesu anə hanyinə nga Galili, paa ci mwayi wiigi'inə anə hanyinə nga Yahudiya, acii ma Yahudiitə davə, kə aali tii rəgwa nga bələginə tə ci. ² Ma saa'ikii, kə uugi kumənati mbəshanə, waatoo kumənə nga kuvə bəlinə.

³ Wata ɛŋki ndzəkəŋushi'inə nga Yeesu ka ci, “Maduu, dzuu aanə hanyinə nga Yahudiya, kaa ɛnji nə'unə tɛ hɛ ɛtə davə a nee ka uushi'iitə cii kwa dfaada. ⁴ Madfa nga'ə ka ɛnda, kaa ɛnjə a shii tɛ ci nga'ə, paa ci ka umbee ka sətə cii kəya dfaada. Makə agi dfaadanə nə hɛ uushi'iitsa, wa patənə nga *duuniya a shii tɛ hɛ!” ⁵ Ma bii ndzəkəŋushi'inəkii ka ci ha'ə, acii pooshi tii vii ka ci goonga. ⁶ Wata ɛŋki Yeesu ka tii, “Ma saa'yaaki, ma'ə mambu'yamə. Ma unə, taa ŋgutə saa'i patə matahukii koonə. ⁷ Acii pooshi ɛnji duuniya ka bərapaanə tuunə. Amma ma nyi, kə biipaa nyi ka tii səkə, acii agi dzənə nə nyi də seedanə agyanətii oo'i, bwayakii nə slənətii. ⁸ Ma unə, dzəmə ka kuməətsa. Ma nyi, paa nyi ka dzənə acii ma'ə matahu saa'ikii mashimə ka nyi.” ⁹ Makə bagi ci ka tii ha'ə, ca banee də Galili zəku'i.

Dzənə nga Yeesu ka kumənə nga kuvə bəlinə

¹⁰ Makə pyalə ndzəkəŋushi'inə nga Yeesu ka kumənəkii, ca madə, ca palə naakii ha'ə. Də itə itə gi ci, paa ci gi paŋgəraŋə paŋgəraŋə. ¹¹ *Gayinə nga Yahudiinə a nəhə tɛ ci ka ha nga kumənəkii, təya ləgwa, “Maanə ɛndətə kwa?” ¹² Kə dfaadfi ɛnji matatahinə laŋə agyanəkii ahada dabaala. Hara ɛnjə a ba, “Manga'ə ɛndə nə ci.” ɛŋki hara ɛnji, “Pooshi, agi ŋusləginə nə ci də hara ɛnji a rəgwa.” ¹³ Amma pooshi ɛndə ca ŋgəree ka uurakii ka wabənə agyanəkii, acii kə ŋgwali tii acii gayinatii.

¹⁴ Ma ɛtsə ɛnji agi hadahadanə nga kumənəkii, wata Yeesu a madə, ca dzəgərə aasəkə *yi nga ɛntaŋfə, ca dzəgunə ka ɛnja. ¹⁵ Kə dfii ka *gayinə nga Yahudiinə ka sə nga hurəshishinə nə dzəgunənaakii, ɛŋki tii, “Iitə daa mbee ɛndənə ka uushi'inə ha'ə yoo, paa ci gi kurəŋə agi jigunyana?” ¹⁶ Wata ɛŋki Yeesu ka tii, “Ma sənə cii kya dzəgunə ka ɛnja, ɛntaa dzəgunənaaki saaki, amma daci ɛndətə sləkee ka nyi ca shi. ¹⁷ Taa wu patə ca moo slənə sətə ci ɛntaŋfə a moo, ka taarapaaginə nə ci ahada sənə cii kya dzəgunə ka ɛnja, ka shiinə nə ci taa daci ɛntaŋfə ca sha, taa nga naaki nə cii kya wabə. ¹⁸ Ma ɛndətə ca wabə nga naakii na, alə dʉunuunə cii kəya alə ka naakii na. Amma ma ɛndətə ca moo dʉunuunə ka ɛndətə sləkee ka ca, ci nə ɛndə goonga, pooshi sə nga idəpaanə ashikii.

¹⁹ “Ma Muusa, ci vii koonə bariya, amma pooshi unə nə'utə bariyakii. Ci dfii cuuna alə rəgwa nga bələginə tɛ nyi.” ²⁰ ɛŋki danƙana ka ci, “Ma hɛ dfiya, tɛ'i uushi ca ndəərə aanəku! ²¹ Wu saŋə ca alə rəgwa nga bələginə tɛ ha?” Yeesu a ba ka tii, “Kə dfii nyi ɛndə'i sə nga hurəshishinə *uusəra nga ɛpisəka, kə dagi koonə patə ka sə nga hurəshishinə. ²² Kə bii Muusa koonə, *ryaminagi manjeevənə goonə. Taa agi uusəra nga ɛpisəka maa, agi dʉnə nuunə ha'ə. Shiimə ɛsə, ɛntaa Muusa 'watəgi dʉnə ha'ə, amma dzədzəshi'inuunə. ²³ Yoo, madfa kə ryaminii ɛnji uuzənə agi uusəra nga ɛpisəka acii ga ɛnjə a taŋəgi bariya nga Muusa, ka mi dfii cuuna bəzə səkə aashiki acii mbədfəpaa nyi də ɛndə uusəra nga ɛpisəka? ²⁴ Bwaseemə ka lagi gəŋwanə də sətə cuuna nee də ginuunə. Amma lamə gəŋwanə də rəgwakii.”

Ləgwanə agyanə Matadəkii nga ɛntaŋfə

²⁵ Wata ɛŋki hara ɛnji Urusaliima, “ɛntaa tɛ ɛndətsə ci gayinə a moo bələginə nii? ²⁶ Tsaaməmə, waatsə ka wabənə ahada ɛnji patə, amma pooshi uushi cii təya jikə ka ci. Mbu'u ma nə tii ka nəhənə, ci nə Matadəkii nga ɛntaŋfə. ²⁷ Amma ma ɛndətsa, kə shii amə hatə shi ci davə. Ma Matadəkii, pooshi ɛndə na shii taa da nii kəya shi.”

7:2 7.2 Leew. 23.33-34; Dzək. 16.13-15. **7:5** 7.5 16.9. **7:6** 7.6 2.4. **7:7** 7.7 15.18; 16.33; 17.14; Mat. 10.22; 24.9; 1 Yooh. 3.13. **7:11** 7.11 11.56. **7:13** 7.13 9.22. **7:15** 7.15 Mat. 13.54; Luka 2.47. **7:16** 7.16 12.49; 14.10. **7:18** 7.18 5.41; 8.50; 12.43. **7:19** 7.19 1.17; Slənə 7.53; Rooma 2.17-24. **7:20** 7.20 8.48. **7:21** 7.21-23 5.9. **7:22** 7.22 'Wat. 17.9-14; Leew. 12.3. **7:23** 7.23 5.9. **7:24** 7.24 8.15. **7:25** 7.25 5.18. **7:26** 7.26 4.25; 18.20. **7:27** 7.27 9.29.

²⁸ Ma Yeesu a dzə də dzəgunənə ka ənji asəkə *yi nga Əntanfə, ca ngəree ka uurakii ka ləgwanə, əŋki ci, “Kə shii unə tə nyi kwa? da shi nya? Əntaa də nga naaki nə shi nyi, Əndə sləkee ka nyi. Ma ca, əndə goonğa nə ci, pooshi unə shii tə ci.

²⁹ Amma ma nyi, kə shii nyi tə ci, acii daciikii shi nyi. Ci sləkee ka nyi əsə.” ³⁰ Wata təya da gazhi'waanə nga kəsənə tə ci, amma pooshi əndə kavə ciinə aashikii, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə. ³¹ Amma lanə agi dabaala vii ka ci goonğa, əŋki tii, “Mada kə shi Matadəkii, kadə nii kəya dfaadfa sə nga hurəshishinə palee ka ətsə nga əndətsə nii?”

Sləkeenə nga gayinə ka soojiinə ka kəsənə tə Yeesu

³² Kə fii *Farisanyinə dabaala a dfaadfa matatahinə agyanə Yeesu, wata təya madə, tii da matakəŋwanyinə nga limanyinə, təya sləkee ka soojiinə ka kəsənə tə ci. ³³ Wata əŋki Yeesu, “Ma'ə nyi ka ta'veenə doonə gi'u. Ma daba'əkii, ka palənə nə nyi aabii Əndətə sləkee ka nyi. ³⁴ Ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka neenə ka nyi, pooshi unə na mbu'u ka hatə nii kya ndzaanə.” ³⁵ Wata əŋki *gayinə nga Yahudiinə ahadatii satii, “Aama daa cii kəya dzə bahə pooshi amə na nee ka ca? Aasəkə vəranyinə nga Gərikə hatə dīi ənji gaamə cii kəya dzə kwa? kaa ca dzə ka dzəgunənə ka ənji Gərika? ³⁶ Acii kə bii ci, ka alənə naamə tə ci, pooshi amə na nee ka ci, pooshi amə ka mbu'unə ka hatə nii kəya ndzaanə. Mi cii kəya moo banə sanə?”

Gəərənyinə nga ma'iitə ca vii əpinə

³⁷ Ma ka muudinə nga uusəra nga kuməəta, waatoo maduunə uusəra nga kumənəkii, kə madətə Yeesu ahada danƙana, ca ngəree ka uurakii, əŋki ci, “Taa wu patə ci meegiirənə a dfa tə ci, wa ca shi aabiiki, ca shi ka sa ma'inə. ³⁸ Makə sətə bii malaaba ləkaləkatə, ma əndətə vii ka nyi goonğa, ka shiginə nə gəərə nga ma'iitə ca vii əpinə a ədzəməkii.” ³⁹ Ma wabi Yeesu ətsa, agyanə Ma'yanə nga Əntanfə wabi ci. Ci nə ənji nə'unə a upaa. Ma ka saa'ita, ma'ə tii ma'upaamə zəku'i, acii ma'ə Yeesu ma'upaamə d'uunuunə dagyə.

Təəkəginə nga ma nga ənja

⁴⁰ Makə fii hara ənji ahada danƙana ca ba ha'ə, əŋki tii, “Ma əndətsa, tanyi ci nə *anabi ətə bii ənji na shi.” ⁴¹ Hara ənji əsə, əŋki tii, “Matadəkii nə ci!” Amma ma hara ənji, kə bii tii, “Pooshi Aləmasihu ka shinə da Galili! ⁴² Ma bii malaaba ləkaləkatə, jjiinə nga nwanƙa *Dawuda na ndzaa ka Matadəkii. Də Bayitilaama nə ənjə a poo tə ci əsə, waatoo vəraatə nji Dawuda davə.” ⁴³ Acii ha'ə tə'i təkəshinə ahada danƙana putaakii. ⁴⁴ Nga'ə ka hara ənji kaa təya kəsə tə ci, amma pooshi əndə kavə ciinə aashikii.

*Ghatə vii goonğa nga *gayinə nga Yahudiinə*

⁴⁵ Wata kə ənyi soojiinə satii. Makə mbu'i tii, ləguyi limanyinə da Farisanyinə ka tii, əŋki tii, “Mi pooshi unə kira tə ci kwa?” ⁴⁶ Əŋki soojiinə ka tii, “Pooshi əndə sha wabə makə nga əndətsa!” ⁴⁷ Wata əŋki Farisanyinə ka tii, “Kə nʊsləgi ci duunə noonə əsə kwa? ⁴⁸ Kə shuuna fii rəŋwə agi gayinə taa rəŋwə agi Farisanyinə a vii ka ci goonğa nii? ⁴⁹ Ma danƙanata, ma vii tii goonğa, acii pooshi tii shii bariya nga Muusa. Acii ha'ə tə'i naalanə agyanətii.”

⁵⁰ Yoo, ahadatii nə Nikoodaməsə, waatoo əndətə sha gi aabii Yeesu. Wata əŋki ci ka tii, ⁵¹ “Mada nə'utə sətə bii bariya gaamə, pooshi amə ka lagi gəŋwanə ka əndə, amə ma'ə mafatəmə nga'ə tə sətə dīi ci.” ⁵² Əŋki tii ka ci, “Əndə Galili nə hə əsə

7:28 7.28-29 8.55; 17.8,21,25. **7:30** 7.30 2.4; 7.44. **7:31** 7.31 2.23. **7:33** 7.33-36 8.14. **7:33** 7.33 13.33; 16.5. **7:34** 7.34 8.21; 13.36. **7:37** 7.37 Leew. 23.36; Yooh. 4.10,14; Səniinə 22.17. **7:39** 7.39 14.16; 17.1. **7:40** 7.40 6.14. **7:42** 7.42 Isaa. 11.1; Mika 5.1-2; Mat. 20.30-31. **7:50** 7.50 3.1-2. **7:51** 7.51 Dzək. 1.16-17; 17.6.

kwa? Buurətə ɲga'ə tə sətə bii malaaba ləkaləkətə. Davə shiinəku, ma də Galili, pooshi *anabi ka shiginə.” [⁵³ Wata ənjə a təkəgi satii aasii.

8

¹ Yeesu a ndərə saakii aanə giɲwə ɲga Zayitunə.

Miitə kəshi ənji tə ki ka aləhiinə

² Ma pukyatə hakii tsəfakə, kə ənyi Yeesu aasəkə *yi ɲga Əntanɲfə. Ca dzə ka ndzaanə dasə ka dzəgunənə ka ənja. Patənə ɲga ənjə a dzə aabiikii.

³ Wata *maliminə ɲga bariya da *Farisanyinə a kira ka ci əndə'i minə ətə kəshi ənji tə ki ka aləhiinə, təya kəjəe ka ki akəɲwaciitii patə. ⁴ Əɲki tii ka Yeesu, “Maləma, ma miina, kə kəshi ənji tə ki, kya aləhiinə. ⁵ Ma agi bariya, kə bii Muusa, ma tsarə ɲga miitsa, see bələginə tə ki də kaalanə də faariinə. Ya əna, ya ha, iitə bii hə naaku agyanəkəya?” ⁶ Ma bii tii ha'ə, kaa təya shii təbənə tə ci, təya shii upaa sə ɲga kəsənə də ci. Amma Yeesu a gwanəaanə, ca naahətə uushi də ciinəkii a panə. ⁷ Təya dzə aakəɲwa də laagwa ka ci uushi'inə, wata ca madətə, əɲki ci ka tii, “Ma əndətə pooshi sha slənyi 'waslyakəənə, wa ca 'watəgi kaalanə tə ki.” ⁸ Wata ca ənə ka gwanəaanənə ka naahənə a panə. ⁹ Makə fii tii ha'ə, təya palə satii patə də rəɲwə rəɲwə. Iirə ənji 'watəgi palənə satii. Kə bwasee tii ka Yeesu ci daanəkii tii da miita.

¹⁰ Wata ca madətə, ca ba ka ki, “Mina, maatiinə da? Pooshi əndə mbəɲfaanə bahə vii ka hə ma'inə kwa?” ¹¹ Əɲki ki, “Pooshi əndə ɲii Slandana.” Əɲki Yeesu ka ki, “Nyii maa, paa nyi ka vii ka hə ma'inə. Duu saaku, amma ga ha slənə 'waslyakəənə ma'ə.”]

*Bərənə ka *duuniya nə Yeesu*

¹² Yeesu a ənə ka wabənə ka ənji, əɲki ci, “Nyii nə bərənə ka duuniya. Ma əndətə ca nə'u tə nyi, paa ci ka wiinə agi təkunə, amma ka upaanə nə ci bərənə ətə ca vii əpinə ka ənja.” ¹³ Wata əɲki Farisanyinə ka ci, “Hə saaku ca seeda agyanə naaku na. Pooshi gooɲga agi wabənaaku.” ¹⁴ Əɲki Yeesu ka tii, “Taa nyi saaki ca seeda agyanə naaki na, amma gooɲga nə wabənaaki, acii kə shii nyi hatə shi nyi davə, kə shii nyi hatə nii kya dzə aadəvə əsə. Ma una, pooshi unə shii hatə shi nyi davə, pooshi unə shii hatə nii kya dzə əsə. ¹⁵ Agi lanə nuunə gəɲwanə makə sətə kadeesəkə koonə, amma ma nyi, pooshi əndətə cii kya la ka ci. ¹⁶ Taa ka lanə nə nyi maa, gooɲga nə la gəɲwanaaki, acii əntaa nyi daanəki ca la gəɲwanə, amma inə da Daadə. Ci sləkee ka nyi. ¹⁷ Ma agi bariya goonə, tə'i manaahəkii oo'i, mada kə shigi seedawanyinə bəra'i, mada uushi rəɲwə nə wabənətii, ma sətə bii tii, gooɲga. ¹⁸ Ma nyi, agi seedanə nə nyi agyanə naaki na. Ha'ə nə Daadə ətə sləkee ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki.” ¹⁹ Əɲki tii ka ci, “Maanə Dəwa?” Əɲki Yeesu ka tii, “Pooshi unə shii tə nyi taa tə Daadə. Maci kə shii unə tə nyi, kadfa ka shiinə nuunə tə Daadə əsə.”

²⁰ Ma wabəətsə baabii Yeesu, ca dzəgunə ka ənji asəkə yi ɲga Əntanɲfə baabii ci ha'ə. Waatoo a kumu ka hatə ci ənjə a ɲa viinə. Amma pooshi ənji kəshi tə ci, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə.

Wabənə ɲga Yeesu agyanə hatə nii kəya dzə aadəvə

²¹ Yeesu a ənə ka wabənə ka tii, əɲki ci, “Ka palənə nə nyi saaki, ka alənə nuunə tə nyi, amma agi 'waslyakəənə goonə nuuna məətə. Pooshi unə ka dzənə ka hatə

8:2 8.2 Mat. 26.55. **8:5** 8.5 Džək. 22.22-24. **8:6** 8.6 Mat. 22.15. **8:7** 8.7 Džək. 17.7; 13.10. **8:9** 8.9 Mat. 22.22. **8:11** 8.11 5.14. **8:12** 8.12 1.5,9-10; 3.19; 9.4-5; 11.9-10; 12.35-36,46; Isaa. 49.6; Mat. 5.14; Luka 2.32; 2 Koor. 4.4,6; Af. 5.8-14; 1 Yooh. 1.5-7; 2.8; 3.14. **8:13** 8.13 5.31-32. **8:14** 8.14 3.2; 7.28-29,33-36; 8.21-22,42; 13.1,33; 16.5,10,28; 17.8; 20.17. **8:15** 8.15 7.24. **8:17** 8.17 Džək. 19.15. **8:18** 8.18 5.36; 1 Yooh. 5.9. **8:19** 8.19 5.18; 16.3. **8:20** 8.20 2.4.

nii kya dzə aadəvə.” ²² Wata əŋki *gayinə ŋga Yahudiinə, “Kə bii ci, pooshi amə ka dzənə ka hatə nii kəya dzə aadəvə. Ya sanə banə cii kəya moo banə oo'i, ka bələginə nə ci naakii nə nii?” ²³ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma unə, ŋga *duuniyanə nuunə, amma ma nyi, dadagyə shi nyi. Agi duuniyanə shigi unə, amma ma nyi, əntaa agi duuniyanə shigi nyi. ²⁴ Ci fii unə bii nyi koonə ka mətəənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə. Mada pooshi unə vii gooŋga oo'i nyi nə əndə daga ŋukə, weewee ka mətəənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə.”

²⁵ Wata əŋki tii ka ci, “Wu daa nə ha?” Yeesu a ba ka tii, “Nyi nə əndətə njii kya ba koonə daga ka 'watəginə. ²⁶ Tə'i uushi'inə lanə ətə idəpaa nyi ashuunə, ətə bahə nya lagi koonə gəŋwanə agyanəkii. Amma, ma Əndətə sləkee ka nyi, əndə gooŋga nə ci. Ma nya, see sətə fii nyi da makii banəki ka *duuniya.” ²⁷ Pooshi tii paaratəgi oo'i agyanə Dii nə Yeesu ka wabənə ka tii. ²⁸ Wata əŋki ci ka tii, “Mada kə madee unə ka *Uuzənə ŋga ənda, ka shiinə nuunə oo'i, nyi nə əndə daga ŋukə. Davə shiinuunə oo'i, pooshi uushi cii kya dā də baawədaaki, amma see sətə bii Daadə banəki ka ənja.

²⁹ Ləbə niinə da Əndətə sləkee ka nyi əsə, pooshi ci bwasee ka nyi daanəki, acii ma nya, taa guci patə ha'ə nə nyi ka slənə sətə ca kadeesəkə ka ci.”

³⁰ Makə fii ənji uushi'iitə baabii Yeesu, lanə nə ənjitə vii ka ci gooŋga.

Dimuyinə da maviinə

³¹ Wata əŋki Yeesu ka ənjitə vii ka ci gooŋga, “Mada kə nə'utə unə dzəgunənaaki, ka ndzaanə nuunə ka lyawarənaaki ŋga tantanyinə. ³² Ka shiinə nuunə gooŋga. Gooŋgakii əsə na kavə tuunə ka ndzaanə ka dimuyinə.” ³³ Əŋki tii ka ci, “Ma inə, jijinyinə ŋga Ibərahiima niinə, pooshi inə sha dīi mavaanə ka əndə shaŋə. Mi sanə dīi cii kwa moo banə oo'i, ka upaanə niinə ndzaanə ka dimuyina?”

³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə slənyi 'waslyakəənə, mava ŋga 'waslyakəənə nə ci ətsa. ³⁵ Ma mava, paa ci ndzaanə ka ŋga ənji yikii ha'ə uudənə əpinaakii. Amma ma uuzənə, kə ndzaa ci ŋga yikii ha'ə uudənə əpinaakii.

³⁶ Mada kə kavə *Uuzənə ŋga Əntəŋfə tuunə ka ndzaanə ka dimuyinə, ka ndzaanə nuunə ka dimuyinə tanyi. ³⁷ Kə shii nyi jijinyinə ŋga Ibərahiima nuunə. Amma wanuunə ka moo bələginə tə nyi, acii pooshi unə ka luuvə dzəgunənaaki. ³⁸ Ma nyi, agyanə sətə baarii Daadə ka nyi cii kya wabə. Amma ma unə, sətə bii dəsənuunə koonə cuuna slənə.” ³⁹ Əŋki tii ka ci, “Ibərahiima nə dəsəniinə.”

Əŋki Yeesu ka tii, “Maci manjeevənə ŋga Ibərahiima nuunə tanyi, kada sətə njii kəya slənə cuuna slənə. ⁴⁰ Ma nyi, gooŋgatə fii nyi acii Əntəŋfə cii kya ba koonə. Amma wanuunə ka moo bələginə tə nyi. Pooshi Ibərahiima sha dīi ha'ə makə ətsa!

⁴¹ Ma unə, sətə ci dəsənuunə a slənə cuuna slənə.” Wata əŋki tii ka ci, “Ma ina, Əntəŋfə ci saakii nə Dəsəniinə rəŋwə dyaŋə. Əntaa mazaguyinə niinə.” ⁴² Əŋki Yeesu ka tii, “Maci Əntəŋfə nə Dəsənuunə tanyi, kada ka uudənə nuunə tə nyi, acii daciikii shi nyi, wanyinə ganə əsə. Pooshi nyi shi də baawədaaki saaki, amma ci sləkee ka nyi. ⁴³ Mi pooshi unə agi paaratəginə də sənə cii kya ba koonə kwa? Ma dīi ha'ə, acii pooshi unə agi sə'watənə una fatə wabənaaki. ⁴⁴ Ma unə, manjeevənə ŋga dəsənuunə nuunə, waatoo *Seetanə. Nə'u sətə ci dəsənuunə a moo kadeesəkə koonə əsə. Mabəələhiinə nə ci daga ka 'watəginə, paa ci sha slənyi gooŋgaanə, acii pooshi gooŋga ashikii. Ndilə ndilə tə sətə ashikii nə patənə ŋga jirakənaakii, acii majirakə nə ci, mapoo tə patənə ŋga jirakənə. ⁴⁵ Amma ma nyi, gooŋga cii kya ba, ci dīi pooshi unə vii ka nyi gooŋga. ⁴⁶ Wu sanə agyuunə ca baarii oo'i, kə dīi

8:21 8.21 8.14. **8:23** 8.23 3.31. **8:24** 8.24 13.19. **8:28** 8.28 3.14; 4.34; 5.18. **8:30** 8.30 2.23. **8:31** 8.31 14.15; 15.8. **8:33** 8.33 Mat. 3.9; Rooma 4.12. **8:34** 8.34 Rooma 6.16,20; 2 Piita 2.19. **8:35** 8.35 Shig. 21.2. **8:36** 8.36 Gal. 5.1. **8:37** 8.37 5.18. **8:39** 8.39 8.33. **8:41** 8.41 Dzək. 32.6; Isaa. 63.16. **8:42** 8.42 1 Yooh. 5.1. **8:44** 8.44 'Wat. 3.1-5; 1 Yooh. 2.4; 3.8.

nyi 'waslyakæna? Makæ goonŋa wabi nyi koonə, mi dʒii pooshi unə agi vii ka nyi goonŋa? ⁴⁷ Ma əndə ŋga Əntanʃə, wabənə ŋga Əntanʃə cii kəya luuvə. Ma unə, əntaa ənji ŋga Əntanʃə nuunə, ci dʒii pooshi unə agi luuvənə əsə.”

Yeesu tii da Ibərahiima

⁴⁸ Wata *gayinə ŋga Yahudiinə a jikə ka Yeesu, əŋki tii, “Makə bii inə, ma hə, əndə *Samariya nə hə, əndə ginaaja, əntaa goonŋa bii inə kwa?” ⁴⁹ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma nyi, pooshi ginaaji ashiki. Agi dʒuunətənə nə nyi tə Daadə, amma ma unə, pooshi unə agi dʒuunətənə tə nyi. ⁵⁰ Ma nyi, pooshi nyi agi alə dʒuunətənə goonə tə nyi, amma tə'i əndə ca alə ka nyi. Aashiki aashiki cii kəya la gəŋwanə əsə. ⁵¹ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə nə'utə dzəgunənaaki, paa ci ka əntənə shaŋə.”

⁵² Əŋki tii ka ci, “Ma ənə dʒii əna, kə shii inə tanyi, tə'i ginaaji ashiku. Kə əntəgi Ibərahiima, kə mətəgi anabiinə əsə, amma wahənə ka banə, taa wu patə nə'utə dzəgunənaaku, paa ci ka əntənə shaŋə. ⁵³ Ma dəsəniinə Ibərahiima, kə əntəgi ci. Ma nə hə ka banə, kə palee hə ka Ibərahiima kwa? Kə mətəgi anabiinə əsə. Wu saŋə nə hə naakwa?”

⁵⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Maci dʒuunətənə cii kya dʒuunətə naaki na, kadfa ka ndzaanə ka uushi zabə. Ma əndətə ca dʒuunətə tə nyi, ci nə Daadə, əndətə bii unə ci nə Əntanʃə goonə. ⁵⁵ Pooshi unə shii tə ci, amma ma nyi, kə shii nyi tə ci. Maci ma bii nyi mashiimə nyi tə ci, kadfa majirakə nə nyi makə noonə. Amma kə shii nyi tə ci, agi nə'utənə nə nyi wabənaakii əsə. ⁵⁶ Ma dəsənuunə Ibərahiima, kə dʒii ci moodasəkə oo'i, ka neenə nə ci ka shinaaki. Kə nee ci boo, kə dʒii ci moodasəkə əsə.”

⁵⁷ Wata əŋki tii ka ci, “Wiitə paa hə mbu'i taa fəzə tufə pu'unə! Iitiitə saŋə mbee hə ka neenə ka Ibərahiima?” ⁵⁸ Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i nyi taabu'u pwayi ənji tə Ibərahiima.” ⁵⁹ Makə fii tii ha'ə, wata təya dəmə faariinə kaa təya kaala tə ci, amma wata Yeesu a rarə'igi ahada ənja, ca dəməgi saakii asəkə yi ŋga Əntanʃə.

9

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndətə pwayi ənji tə ci moorəfəkii

¹ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə, wata ca lapaa muurəfa. Ma ca, daga poonə tə ci nə ci moorəfəkii. ² Wata lyawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, “Maləma, ya əndətsə pwayi ənji tə ci moorəfəkəya, wu saŋə dʒii 'waslyakæna? Ci saŋə nii, anii ənjitə pwayi tə ca?” ³ Yeesu a ba ka tii, “Ma uurəfənaakii, əntaa putə ŋga 'waslyakænaakii taa ŋga ənjitə pwayi tə ci. Ma dʒii ci moorəfəkii, kaa ənjə a shii neenə ka ŋgeerənə ŋga Əntanʃə ca slənə ashikii. ⁴ Ma amə, makə dʒii ci doosərə, tyasə see a d'aamə slənə ŋga Əndətə sləkee ka nyi. Madfa kə shi vəda, pooshi əndə ca slənə. ⁵ Ma nyi ma'ə a duuniya, bərənə ka duuniya nə nyi.”

⁶ Makə bagi Yeesu ha'ə, wata ca gwanəanə, ca tifəvə giirənə aa panə, ca hwadətə də hanyinə, ca ŋgərə, ca lərəbəvə aagi muurəfəta, ⁷ ca ba ka muurəfəta, “Duu aama ma'inə ŋga Siiloomə, ha yibəgi ginəku davə.” (Ma Siiloomə, makə bana, 'Sləkeenə'). Wata əndətə a palə, ca dzə ka yibəgi ginəkii, ca ənya saakii, ca dzə də nee ka ha.

⁸ Ma guvayinaakii da patənə ŋga ənjitə sha nee ka ci ca kədii, kə laaguyi tii ahadatii, əŋki tii, “Əntaa əndətsə izee ka ndzaanə ka kədiinə ətsə nii?” ⁹ Əŋki hara ənji, “Ci ətsa.” Amma əŋki hara ənji, “Pooshi, əntaa ci ətsa, pushashinə pushashi tii.” Wata əŋki əndəkii ci saakii, “Nyi əna.” ¹⁰ Wata təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Itə dʒii daa

8:46 8.46 2 Koor. 5.21; 1 Piita 2.22; 1 Yooh. 3.5. **8:47** 8.47 10.27; 18.37. **8:48** 8.48 4.9; 7.20; 10.20; Mar. 3.21-22. **8:50** 8.50 7.18. **8:51** 8.51 5.24. **8:53** 8.53 4.12. **8:55** 8.55 4.34; 7.28-29. **8:58** 8.58 1.1; 17.5. **8:59** 8.59 10.31. **9:2** 9.2 Shig. 20.5; Əzaki. 18.20; Luka 13.2,4. **9:3** 9.3 11.4. **9:4** 9.4 5.17. **9:5** 9.5 8.12. **9:6** 9.6 Mar. 8.23. **9:8** 9.8 Slənə 3.10.

cii kwa nee ka ha əndzə'ya?" ¹¹ Əŋki ci ka tii, "Əndətə dīi ləməkii Yeesu hwaɖətə hanyinə; ca lərəbəvə aagiki, əŋki ci ka nyi, wa nya dzə ka yibəgi ginəki agi ma'inə ŋga Siiloomə. Wata nya palə, pii makə yibəgi nyi, wata nya nee ka ha." ¹² Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Maana?" Ca ba ka tii, "Mashiimə nyi."

*Ləgwanə ŋga *Farisanyinə ama əndətə*

taa iitə dīi upaa ci neenə ka ha

¹³ Wata təya ŋgərə tə əndətə nji moorəfəkii, təya kərə tə ci aabii Farisanyinə. ¹⁴ Ma uuseratə hwaɖətə Yeesu hanyinə, ca wunəgi də ginə ŋga muurəfəta, *uusəra ŋga əpisəka. ¹⁵ Wata Farisanyinə a ənə ka ləgwanə ka əndətə taa iitə dīi upaa ci nee ka ha. Ca ba ka tii, "Hanyinə hwaɖətə ci, ca lərəbəvə aagiki, nya yibəgi ginəki, wanyinə ka neenə ka ha əndzə'i əna." ¹⁶ Wata əŋki hara Farisanyinə, "Ma əndətsa, əntaa daci əntaŋfə shi ci, acii paa ci agi nə'utə bariya ŋga uusəra ŋga əpisəka." Amma əŋki hara ənji natii, "Iitiitə daa mbeenə ma'waslyakə əndə ka slənə tsarə ŋga hurəshishiitsa?" Kə dīi təkənə ŋga ma ahadatii.

¹⁷ Wata təya ənə ka ləgwanə ka əndətə nji moorəfəkii, əŋki tii, "Makə kə bii hə, kə wunəgi ci ka hə ginəku, wu nə ci banəkwa?" Ca ba ka tii, "Ma ca, *anabi nə ci."

¹⁸ Amma pooshi Yahudiinə luuvə oo'i, moorəfəkii shi ca nji, see də makə 'wii tii tə ənjitə pwayi tə ci. ¹⁹ Təya ləgwa ka tii, əŋki tii, "Ya əndətsa, uuzənə goonə nii? Ma bii unə, moorəfəkii pwayi unə tə ci. Iitə dīi cii kəya nee ka ha?" ²⁰ Wata təya ba ka tii, "Kə shii inə uuzənə geenə ətsa, moorəfəkii pwayi inə tə ci əsə. ²¹ Amma taa iitə dīi cii kəya nee ka ha ŋga ənəna, pooshi inə shii. Pooshi inə shii əndətə wunəgi ka ci ginəkii əsə. Ləgwamə amakii. Amə matanə nə ca, ka mbeenə nə ci ka batənə koonə ci saakii." ²² Ma wabi tii ha'ə, ŋgwalii tii acii *gayinə ŋga Yahudiinə, acii ma Yahudiinə, kə bii tii oo'i, taa wu patə bii, Matadəkii ŋga Əntaŋfə nə Yeesu, ka laakəginə nə ənji tə ci asəkə *kuvə də'wa. ²³ Ci dīi bii tii, matanə nə ci, ləgwamə amakii.

²⁴ Wata Farisanyinə a ənə ka 'wanə ka bəra'inə tə əndətə nji moorəfəkii, təya ba ka ci, əŋki tii, "Wabuu keenə ahadoonə da Əntaŋfə tə sətə dīi. Ma inə, kə shii inə, ma əndətsa, ma'waslyakə əndə nə ci." ²⁵ Ca ba ka tii, "Tadə ma'waslyakə əndə nə ci, paa nyi shii. Uushi rəŋwə shii nyi, ma ŋga ŋukə, moorəfəkii nji nyi, amma wanyinə ka neenə ka ha ŋga əna." ²⁶ Wata təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Iitə saŋə dīi ca? Iitə dīi ci wunəgi ci ka hə ginəkwa?" ²⁷ Əŋki ci ka tii, "Kə bagi nyi koonə kə dzəgi, amma kə təkuree unə ka luuvənə. Ka mi dīi cuuna ənə ka ləgwana? Mbu'u ŋga'ə koonə noonə nə ndzaanə ka lyawarənaakii kwa?" ²⁸ Wata təya wazə agyanəkii, əŋki tii ka ci, "Hə nə *lawarə ŋga əndətsa, amma ma inə, lyawarənə ŋga Muusa niinə. ²⁹ Ma Muusa, kə shii inə kə wabi Əntaŋfə ka ci, amma ma əndətsa, taa hatə shi ci davə mashiimiinə!" ³⁰ Əŋki əndəta, "Una! kə dīi sənə ka sə ŋga hurəshishinə! Iitə dīi daa mashiimuunə hatə shi ci dava? Yoo, waanə kə wunəgi ginəkya? ³¹ Kə shii amə oo'i, ma Əntaŋfə, paa ci ka fanə tə ma'waslyakə ənda, see tə ənjitə ca fa tə ci, təya slənə sətə cii kəya moo. ³² Makə tagii Əntaŋfə duuniya dənə ka əndzə'i, pooshi əndə sha fii kə wunəgi ənji ginə ŋga muurəfa. ³³ Maci ma əndətsa, əntaa daci Əntaŋfə shi ca, kadə pooshi uushi cii kəya mbee ka danə." ³⁴ Əŋki tii ka ci, "Agi 'waslyakəənə pwayi ənji tə hə, agikii girə hə əsə, amma wahənə ka moo dzəgunənə keenə nii?" Wata təya laakəgi tə ci asəkə kuvə də'wa.

Tantanyitə ginə

³⁵ Makə fii Yeesu, kə lyaakagi ənji tə əndətə asəkə kuvə də'wa, ca alətə tə əndətə, ca ləgwa ka ci, əŋki ci, “Kə vii hə goonğa ka Uuzənə nğa əndə kwa?” ³⁶ Əŋki əndətə, “Wu nə ci daa, Daada? Bawə ka nyi, kaa nya shii vii ka ci goonğa.” ³⁷ Yeesu a ba ka ci, “Kə nee hə ka ci. Ci ca wabə da hə əndzə'i.” ³⁸ Əŋki əndətə ka Yeesu, “Ya'ə Slandana, kə vii nyi ka hə goonğa.” Wata ca gərə'waanə akəŋwacii Yeesu.

³⁹ Əŋki Yeesu, “Ma shi nyi aasəkə duuniyana, ka da gəŋwanə, kaa muurəfinə a mbee ka neenə, ma ənjitə da ginə əsə, təya uurəfəgi.”

⁴⁰ Tə'i hara Farisanyinə abiikii fii ca ba ha'ə. Wata əŋki tii ka ci, “Kə ndzaa ci muurəfinə niinə ətsə kwa?” ⁴¹ Yeesu a ba ka tii, “Maci muurəfinə nuunə, kadfa pooshi 'waslyakəənə ashuunə. Amma makə agi banə nuunə oo'i, ka neenə nuunə ka ha, tə'i 'waslyakəənə ashuunə.”

10

Misaali də magəra

¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə gimə aasəkə kuvə bagiinə,* madfa əntaa da makuvə gimə ci, mahərə nə ci, taa əndə da maabə nə ci ətsa. ² Ma əndətə gimə da makuvə, ci nə magəra nğa bagiinə. ³ Ma ca, ka wunəginə nə əndə nəhə makuvə ka ci makuva, ka fanə nə bagiinaakii uurakii, ca 'wa tə tii ka ləmə ka ləma, ca gimagi də tii agyə. ⁴ Maa kə gimagi ci də tii patə, ka tanə nə ci ka tii kəŋwanə, təya dzə də nə'unə tə ci, acii kə shii tii uurakii. ⁵ Ma əndə'i əndə pamə, pooshi tii ka nə'unə. Huyinə huyinətii aciikii, acii pooshi tii shii uura nğa hara ənja.”

⁶ Kə bii Yeesu ka tii ətsə misaali, amma ma təya, pooshi tii paaratəgi də sətə cii kəya moo banə.

Nunyi magəra nə Yeesu

⁷ Wata Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ma nyi, makə makuvə nğa bagiinə nə nyi. ⁸ Patənə nğa ənjitə shi taabu'u shinaaki, mahiirənə taa ənji da maabə nə tii, pooshi bagiinə fii tə tii. ⁹ Makə makuvə nə nyi. Taa wu patə shi dabiiki, ka upaanə nə ci luupaanə. Ka gimagərənə nə ci, ca ənə ka dəməginə makə sətə kadeesəkə ka ci, ka upaanə nə ci zəmə əsə. ¹⁰ Ma shinə nğa mahəra, kaa ca shii hərənə, ca bələgi slanda uushi, ca saawee ka səkii. Ma shi nyi, kaa ənjə a shii upaa əpinə. Waatoo, patənə nğa əpiitə dəbee təya upaa ka shaŋə.

¹¹ “Ma nyi, nyunyi magəra nə nyi. Ma nyunyi magəra, matasəkakii nə ci ka əntəginə ka putə nğa bagiinə. † ¹² Ma magəra zala, əntaa naakii nə bagiinə. Madfa kə nee ci ka furətsoofa ca shi aagi bagiinə, ka bwaseenə nə ci ka tii, ca huyi saakii. Wata furətsoofa a kəəsə bagiinə, ca taakee ka tii. ¹³ Ma huyipaa magəratə saakii, acii əntaa naakii nə bagiinə. Pa ca ka nəkii ka tii shaŋə. ¹⁴⁻¹⁵ Nyi nə nyunyi magəra. Makə sətə shii Daadə tə nyi, nya shii tə ci, ha'ə əsə shii nyi tə bagiinaaki, təya shii tə nyi. Matasəkakii nə nyi ka əntənə ka putatii. ¹⁶ Tə'i hara bagiinaaki ətə pooshi asəkə kuva. Ma təya, tyasə see a aalyatə nyi tə tii aasəkə kuva əsə. Ka fatənə nə tii uuraki, təya ndzaa ahada harakii, magəra rəŋwə a gəra tə tii.

¹⁷ “Putə nğa ətsə ha'ə uu'i Daadə tə nyi, acii matasəkakii nə nyi ka vigi əpinaaki, aa nya shii ənənə ka luunə saaki. ¹⁸ Pooshi əndə nğərəgi əpinaaki, nyi saaki mwayi

9:37 9.37 4.26. **9:39** 9.39 5.22. **9:40** 9.40 Mat. 15.14; 23.26. **9:41** 9.41 15.22. * **10:1** 10.1 Ma kuvə bagiinə nğa ənji Isərayiila, aba'ə vərənə ci təya da makə gwamə nğa liinə. **10:4** 10.4 10.27; Səniinə 14.4. **10:6** 10.6 16.25. **10:8** 10.8 Irim. 23.1-2; Əzaki. 34.2-3. **10:9** 10.9 14.6; Jab. 23.2; Əzaki. 34.14. † **10:11** 10.11 magəra: Jab. 23.1; Əzaki. 34.11-16; Irim. 23.3; Mat. 18.12-14; Ibər. 13.20; Səniinə 7.17; əntəginə ka putatii: 15.13; Rooma 5.8; 1 Yooh. 3.16. **10:12** 10.12 Slənə 20.29. **10:14-15** 10.14 10.27; 2 Tim. 2.19. **10:16** 10.16 11.52; Isaa. 56.8; Əzaki. 34.23-24; 1 Piita 2.25. **10:17** 10.17 3.35; 5.18.

viginə. Tə'i nyi da baawəda nga viginə, tə'i nyi da baawəda nga ənənə ka ngərətənə əsə. Ətsə nə sətə kavə Daadə tə nyi ka d'anə!"

¹⁹ Putə nga wabəətsə əsə, kə shigi təkəshinə ahada Yahudiinə. ²⁰ Lanə ahadatii bii, "Əndə ginaaji nə əndətsa, maba nə ci. Ka mi cuuna fa sətə cii kəya ba koonə?"

²¹ Amma kə bii hara ənji, "Ma əndətə da i ginaaji ashikii, paa ci ka wabənə makə ətsa. Iitiitə sanə mbeenə ginaaji ka wunəgi ginə nga muurəfa?"

Kaareenə nga ənji ka Yeesu

²² Ma ətsə də məgəviinə, kə mbu'ya kumənə nga buurətənə də uuseratə ənyi ənji ka hadatəginə də *yi nga Əntanfə də Urusaliima əsə. ²³ Yeesu a wiigi'i atsa malaba nga Sulayimaanu asəkə yi nga Əntanfə. ²⁴ Wata ənjə a dzatə də nə abiikii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, "Ca'ə guci ndzaaniinə ka gəranə a maku, kaa ha ba keenə taa wu nə hə kwa? Bagi keenə panğəranə, hə nə *Matadəkii nga Əntanfə nii?" ²⁵ Yeesu a ba ka tii, "Kə bagi nyi koonə daga ŋukə, amma pooshi unə luuvə. Ma uushi'inə cii kya slənə də baawəda nga Daadə, ci ca wabə ka madəba maki. ²⁶ Amma ma unə, pooshi unə vii ka nyi goonğa, acii əntaa bagiinaaki nuunə. ²⁷ Ma bagiinaaki, agi fanə nə tii uuraki, kə shii nyi tə tii, təya nə'u tə nyi əsə. ²⁸ Ka viinə nə nyi ka tii əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, paa tii ka zanə shanə, pooshi əndə luutənə tə tii aciiki. ²⁹ Ma Daadə ətə vii tə tii ka nyi, kə palee ci ka patənə nga uushi'inə. Pooshi əndə luutənə tə tii acii Daadə. ³⁰ Ma inə da Daadə, uushi rəŋwə niinə."

³¹ Makə fii ənji wabi Yeesu ha'ə, wata təya fədə faariinə kaa təya kaala tə ci. ³² Əŋki ci ka tii, "Nunyi uushi'inə lanə slənyii akəŋwacii unə. Ma uushi'iitsa, Daadə vii ka nyi baawəda nga d'anə. Putə nga ŋgutə rəŋwə agi uushi'iitsə d'ii cuuna moo kaalanə tə nya?" ³³ Əŋki tii ka ci, "Əntaa putə nga ŋunyi slənənyinaaku ciina moo kaalanə tə hə, amma putə nga bərapaanaaku tə Əntanfə. Əndə shiŋkinə nə hə tanə, amma wahənə ka moo geeginə ka naaku nə makə Əntanfə!" ³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Tə'i manaahəkii asəkə ləkələkatə nga bariya goonə oo'i, ma bii Əntanfə, ma unə, əntanfənyinə nuunə. ³⁵ Yoo, kə shii amə oo'i, ma sətə bii malaaba ləkələkatə, goonğa ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Makə kə bii Əntanfə ka ənjitə luuvə wabənaakii oo'i əntanfənyinə nə təya, ³⁶ iitə d'ii ba nuunə, agi wabənə nə nyi bwayakii aashi Əntanfə, makə bii nyi oo'i *Uuzənə nga Əntanfə nə nya? Acii ma nyi, Daadə ta'i tə nyi, ca sləkəe ka nyi aasəkə duuniya. ³⁷ Madə pooshi nyi agi slənə uushi'iitə mwayi Daadə nya slənə, goona vii ka nyi goonğa. ³⁸ Amma makə agi slənə nə nyi uushi'iitsa, taa ŋgahi pooshi unə vii ka nyi goonğa, kə dəbee una vii goonğa ka slənənyinaaki, koonə shii mbee ka paaratəginə oo'i, ashiki nə Daadə, nyi əsə, ashikii nə nyi."

³⁹ Makə fii tii wabi ci ha'ə, wata təya ənə ka d'a gazhi'waanə nga kəsənə tə ci, amma wata ca itəgi saakii ahada ənja. ⁴⁰ Ca ənə ka tanəginə aatanəgi gəərə nga Urədunə, hatə nji Yoohana a d'a bapətisəma ka ənja. Ca ndzaa davə. ⁴¹ Ənji lanə gi aabiikii. Əŋki tii ahadatii, "Ma Yoohana, pooshi ci d'ii sə nga hurəshishinə, amma patənə nga sətə baabii ci agyanə əndətsa, goonğa." ⁴² Ənji lanə əsə vii ka ci goonğa gatə.

11

Əntənə nga Lazarusə

¹ Tə'i əndə'i əndə d'ii ləməkii Lazarusə, gwakə ka bwanea nə ci. Ma ca, əndə vərənə nga Bayitaniya nə ci. Davə də vərə nə ci tii da cikəŋushi'inəkii, waatoo

10:18 10.18 4.34. **10:19** 10.19 9.16. **10:20** 10.20 8.48. **10:23** 10.23 Slənə 3.11. **10:24** 10.24 Luka 22.67.
10:25 10.25 5.36. **10:26** 10.26 16.9. **10:27** 10.27 8.47; 10.3,14. **10:28** 10.28 5.24; 6.39. **10:30** 10.30 5.18;
 17.21. **10:31** 10.31 11.8. **10:33** 10.33 Leew. 24.16; Mat. 26.65. **10:34** 10.34 Jab. 82.6. **10:36** 10.36 1.34.
10:38 10.38 10.25. **10:39** 10.39 7.30; 8.20. **10:40** 10.40 1.28. **10:41** 10.41 1.29-34; 3.27-28. **10:42** 10.42
 2.23.

Mariyaama tii da Marëta. ² Ma Mariyaama, ki sha əjivə urədyə nga malənjə kwabə aaba'ə sədə Yeesu, kya taadəgi də shiŋkinə nga nətə. Ndzəkəŋuci nə əndə gwakə, waatoo, Lazarusə. ³ Wata cikəŋushi'iitə bəra'i a sləkee ka wabənə ka Yeesu də banə oo'i, "Slandana, gwakə nə kadashinaaku." ⁴ Makə fii Yeesu ha'ə, wata əŋki ci, "Ma muudinə nga gwakənə nga Lazarusə, əntaa əntənə nii kəya əntə. Ma gwakəətsa, ka vii də dūunuunə ka Əntəŋfə. Də ha'ə əsə nə *Uuzənə nga Əntəŋfə a upaa dūunuunə."

⁵ Kə uu'i Yeesu tə i Marëta tii da cikəŋuci ba'ə Lazarusə. ⁶ Patə da ha'ə, makə fii ci habara nga gwakənaakii, kə baa ci bəra'i zəku'i. ⁷ Ma daba'əkii wata əŋki ci ka lyawarənaakii, "Ənaamə aa Yahudiya." ⁸ Əŋki lyawarənaakii ka ci, "Maləma, ma'ə mata'avəmə makə mwayi ənjitə davə kaalanə tə hə də faariinə. Yoo, wahənə ka moo ənənə aadəvə nii?" ⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Tə'i tibisənyinə pu'u aji bəra'i agi ka uusəra. Taa wu patə ca wii doosərə, paa ci ka kulanə, acii agi bərənə nə uusəra ka ci a rəgwa. ¹⁰ Amma madə kə wii ci davəfə, ka kulanə nə ci acii pooshi bərənə aciikii."

¹¹ Makə bagi Yeesu ətsa, ca tsakə wabənə, əŋki ci, "Ma guvaamə Lazarusə, kə kullii ci aa ŋunyi. Amma ka dzənə nə nyi ka madəenə ka ci." ¹² Əŋki lyawarənaakii ka ci, "Slandana, madə ka ŋunyinə nə ci, ka mbəfənə nə ci." ¹³ Ma Yeesu, ma mwayi ci banə ka tii, kə əŋki Lazarusə, amma ma nə tii ka nəhənə, ŋunyinə saakii cifə ci. ¹⁴ Wata Yeesu a bagi ka tii paŋgəraŋə, əŋki ci, "Ma Lazarusə, kə əŋki ci. ¹⁵ Amma kə dīi nyi moodasəkə ka putə goonə makə pooshi nyi abiikii, koona shii vii goonəga ka nyi. Dzaamə aahakii." ¹⁶ Tooma ətə ci ənjə a 'wa tə ci "Huyirənə" a ba ka hara *lyawarənə makə ci, "Palaamə da i maləma kaama shii əntənə da i ci!" *

Yeesu nə Əndə vii əpinə ka ənja

¹⁷ Mbu'unə nga Yeesu aadəvə, ma gi ci ka lanə, kə uugi Lazarusə baanə ənfwadə makə ŋgəfəgi ənji tə ci. ¹⁸ Ma vəranə nga Bayitaniya, kə mbu'i bahə kiloomeeta makkə ahadatii da Urusaliima. ¹⁹ Lanə əsə nə *Yahudiinə ətə shi ka nəhəpaanə tə i Marëta tii da Mariyaama putə nga əntənə nga ndzəkəŋushi'inətii. ²⁰ Makə fii Marëta oo'i, agi shinə nə Yeesu, kə dəməgi ki agyə ka gunyanə da ci a rəgwa. Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki asii. ²¹ Gəŋunətə da ci, wata əŋki ki ka ci, "Slandana, maci ganə nji hə dīi, kadə pooshi ndzəkəŋunəki əŋki! ²² Amma kə shii nyi, taa əndzə'i ka dənə nə Əntəŋfə ka hə taa mi patə kədii hə aciikii." ²³ Əŋki Yeesu ka ki, "Ka madəenə nə ndzəkəŋu da i əpinə." ²⁴ Əŋki ki ka ci, "Kə shii nyi, ka madəenə nə ci da i əpinə uusəra nga muudinə nga duuniya." ²⁵ Əŋki Yeesu ka ki, "Nyi nə əndə madəenə ka ənjə a gu'u, nyi nə əndə vii ka tii əpinə əsə. Taa wu patə vii ka nyi goonəga, ka upaanə nə ci əpinə taa kə əŋki ci. ²⁶ Taa wu əsə nə əndə da i əpinə, ca vii ka nyi goonəga, paa ci ka əntənə shaŋə. Kə vii hə goonəga oo'i, ka dənə ha'ə kwa?" ²⁷ Əŋki ki ka ci, "Awa Slandana. Kə vii nyi goonəga oo'i, hə nə Matadəkii, Uuzənə nga Əntəŋfə ətə bii Əntəŋfə kadə na shi aa duuniya."

Tuunə nga Yeesu

²⁸ Makə uugi Marëta baginə ha'ə, wata kya ənəgərə aasii, kya dzə ka 'waginə tə Mariyaama cikəŋuci aa taŋgala, əŋki ki ka ki, "Kə shi Maləma, agi ləgwanə nə ci tə hə." ²⁹ Makə fii Mariyaama ha'ə, wata kya madə, kya palə də kwasənə ka dzənə ka lanə tə ci. ³⁰ Ma ka saa'ita, ma'ə Yeesu mambu'umə aasəkə vəranəkii, ma'ə ci ka hatə lii Marëta tə ci. ³¹ Ənjitə gi ka nəhəpaanə tə Mariyaama asii, makə nee tii madətə

11:1 11.1-2 12.1-3; Luka 10.38-39. **11:3** 11.3 11.36. **11:4** 11.4 9.3; 17.1. **11:8** 11.8 8.59; 10.31. **11:9** 11.9-10 8.12; 12.35-36. **11:11** 11.11 Mat. 9.24. * **11:16** 11.16 Mar. 14.31; Rooma 6.8; Tooma: 20.24. **11:21** 11.21 11.32. **11:24** 11.24 5.29; 6.40,54; Dan. 12.2. **11:25** 11.25 5.21,24; 8.51. **11:27** 11.27 1.34; 4.25.

ki, kya palə də kwasənə, wata təya nə'u tə ki. Ma nə tii ka nəhənə, taa aanə gu'u nə ki ka palənə ka tuunə davə.

³² Wata Mariyaama a mbu'u ka hatə dīi Yeesu davə. Makə nee ki ka ci, wata kya kulagi atsaə sədəkii, əŋki ki, "Slandana, maci ganə nji hə, kadə pooshi ndzəkəŋunəki əŋki." ³³ Makə nee Yeesu ka Mariyaama kya tuu, ca nee makə sətə ci hara ənjitə abitə a tuu əsə, kə kullii aasəkəkii ka shaŋə. ³⁴ Ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Da saŋə ŋgədfəgyuunə tə ca?" Əŋki tii ka ci, "Shiwa nda nee Slandana." ³⁵ Kə kiwə Yeesu əsə. ³⁶ Wata əŋki ənji, "Neemə makə sətə uu'i ci tə ci." ³⁷ Amma ma hara ənji, kə bii tii, "Kə mbee ci ka wunəgi ginə ŋga muurəfinə. Aa mi dīi paa ci təŋagi tə Lazarusə ka əntəna?"

Ənənə ka madəenə ka Lazarusə da i əpinə

³⁸ Fanaakii ha'ə, kə ənyi ka kulagərənə aasəkəkii əsə, wata ca palə aanə gu'ukii. Ma gu'ukəya, burəha da i faara amakii. ³⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Ŋgərəgimə faaratse amakii." Əŋki Marəta cikəŋuci mantə əndətsa, "Slandana, kadə na zənə, acii kə uugi ci baanə ənfwadə ənə makə ŋgədfəgi ənji!" ⁴⁰ Əŋki Yeesu ka ki, "Paa nyi bii ka hə oo'i, madə vii hə gooŋga, ka neenə nə hə ka dūunuunə ŋga Əntaŋfə kwa?" ⁴¹ Wata təya ŋgərəgi faarakii. Yeesu a tsaamə aadəgyə, əŋki ci, "Daada, kə kuyirii nyi tə hə acii agi fanə nə hə tə nyi. ⁴² Ma nyi, kə shii nyi, agi fanə nə hə tə nyi taa guci patə. Amma ma cii kya ba əna, ka putə ŋga ənjinə ganə, kaa təya shii vii gooŋga oo'i, hə sləkee ka nyi." ⁴³ Makə uugi ci baginə ha'ə, wata ca madəe ka uurakii ka 'wanə, əŋki ci, "Lazarusə gimagi!" ⁴⁴ Wata ca gimagi. Mafuudəkii nə ciinəkii da sədəkii patə da i dara wa agikii. Əŋki Yeesu ka tii, "Pərəgimə tə ci, kaa ca mbee ka wiinə."

*Da *mətərəkina agyanə Yeesu*

(Mat. 26.1-5; Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2)

⁴⁵ Ma ənjitə shi ka nəhəpaanə tə Mariyaama, kə nee tii ka sətə dīi Yeesu, laŋə ahadatii vii ka ci gooŋga əsə. ⁴⁶ Amma ma hara ənji, kə ənyi tii aabii *Farisanyinə, təya dzə ka ba ka tii sətə dīi Yeesu. ⁴⁷ Wata Farisanyinə da madiigərə limanyinə a dā mətərəkina, əŋki tii, "Iitə dānaama? Tsaaməmə ka sə ŋga hurəshishiitə ci əndətsə a dāada! ⁴⁸ Madə kə bwasee amə ka ci ca dāada ha'ə, ka viinə nə patənə ŋga ənji ka ci gooŋga. Madə kə fii gayinə ŋga ənji Rooma əsə, ka shinə nə tii, təya waalagi yi ŋga Əntaŋfə gaamə, təya saawee ka hanyinə gaamə!"

⁴⁹ Tə'i əndə'i əndə agitii dīi ləməkii Kayafasə, ci nə gawə ŋga limanyinə agi ətə fəza. Əŋki ci ka tii, "Ya saŋə mabiinə nuunə kwa? ⁵⁰ Pooshi unə paaratəgi oo'i, gədfə əntənə ŋga əndə rəŋwə putə ŋga ənji patə, acii zamaginə də patənə ŋga hanyinə kwa?" ⁵¹ Weewee ma sətə cii kəya ba, əntaa ŋga ənfunəkii, amma makə dīi ci ka gawə ŋga limanyinə agi ətə fəza, anabaakwaanə cii kəya dā oo'i, ka əntənə nə Yeesu ka putə ŋga *Yahudiinə. ⁵² Əntaa wata ŋga Yahudiinə tanə, amma ka putə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə taa da patə, kaa təya ndzaanə ka ədzəmə rəŋwə.

⁵³ Uusərakii 'watəgi *gayinə ŋga Yahudiinə alə rəgwa ŋga bələnə tə Yeesu.

⁵⁴ Acii ha'ə, ma Yeesu, paa ci ənyi ka wiinə paŋgəraŋə ma'ə anə hanyinə ŋga Yahudiya, amma ca madə, ca palə saakii ka əndə'i ha kədəhə da bilinə, waatoo əndə'i vərənə ətə ci ənjə a 'wa Ifərami. Davə ndzaa tii da lyawarənaakii.

⁵⁵ Mbəshanə ŋga kumənə ŋga Pasəka, kə ma'i ənji laŋə anə hanyinatii, təya palə aa Urusaliima ka laabagi natii na, taabu'u mbu'yanə kumənəkii. ⁵⁶ Təya dzə də alənə tə Yeesu. Ma təya dza də nə asəkə yi ŋga Əntaŋfə əsə, kə laaguyi tii ahadatii,

11:32 11.32 11.21. **11:35** 11.35 Luka 19.41. **11:37** 11.37 9.6. **11:38** 11.38 20.1; Mat. 27.60. **11:42** 11.42 12.30. **11:44** 11.44 20.6-7. **11:45** 11.45 2.23. **11:47** 11.47-48 2.11; Mat. 26.3-5; Slənə 4.16. **11:49** 11.49-50 18.14. **11:52** 11.52 10.16. **11:53** 11.53 5.18. **11:54** 11.54 5.13; 7.1. **11:55** 11.55 2.13; Baan. 19.11-20; 2 Haba. 30.17-18.

ənki tii, “Iitə nee unə noona? Weewee paa ci ka shinə ka kuməna, anii ka shinə nə ca?” ⁵⁷ Ma ləguyi tii ha'ə, acii kə baabagi madiigərə limanyinə da Farisanyinə oo'i, taa wu patə shii hatə dīi Yeesu davə, wa ca shi ka banə, kaa ənjə a shii dzənə ka kəsənə tə ci.

12

Bəzəpaanə tə Yeesu də Bayitaniya (*Mat. 26.6-13; Mar. 14.3-9*)

¹ Ma ətsə mbədaanə baanə kuwa kaa ənjə a dā kumənə nga *Pasəka, kə gi Yeesu aa Bayitaniya, vəranə nga Lazarusə əndətə shi ca madee ka ci agi maməətə ənja.

² Makə mbu'i ci aadəvə, kə jigə ənji ka ci zəmə nga kədəwanə. Ma Marəta, kə cakə ki tə tii agi təkə zəməkii. Ma Lazarusə, rəjwə nə ci agi ənjitə ndzaanə ka ha rəjwə da Yeesu.

³ Wata Mariyaama a ngərə əbwə urədyə. Ma urəditsa, nga malanjə kwaba acii də ba nga “narədi” dīi ənji. Kya əjivə aaba'ə sədə Yeesu, kya taadəgi də shiŋkinə nga nətə. Wata mədəderanə nga urədyakii a nagi yikii də zənənə.

⁴ Tə'i əndə'i lawarə nga Yeesu, waatoo Yahuda Isəkariyoota ətə ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə. Kə bii ci, ⁵ “Maci dərəmaginə ci ənjə a dərəmagi də urəditsa, kadfa ka dfanə nə kwabakii *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə.”

⁶ Ma bii ci ətsə ha'ə, əntaa hakilanə cii kəya hakila tə maaghiinə, amma acii dīi ci ka mahəra, makə dīi ci, ci ca nəhə mbuurə kwabatii, ka tanə nə ci, ca tsakə də naakii na. ⁷ Amma əŋki Yeesu, “Bwasee ka ki. Wa kya kapaa sətə aciitə ka uusəra nga ngədənə tə nyi. ⁸ Ma maaghiinə, taa guci patə nə tii abii unə, amma ma nyi, pooshi amə ka ndzaanə doonə taa guci.”

Da mətərəkinə agyanə Lazarusə

⁹ Makə fii danjana oo'i, də Bayitaniya nə Yeesu, wata təya dzə aadəvə. Əntaa wata ka alənə tə Yeesu, amma i ka neenə ka Lazarusə ətə madee Yeesu agi maməətə ənja.

¹⁰ Wata madiigərə limanyinə a dā rəgwa nga bələginə tə Lazarusə əsə. ¹¹ Acii da tsa uurakii shigi kaareenə nga hara *Yahudiinə lanə ka tii, təya vii goŋga ka Yeesu.

Dəmənə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Urusaliima (*Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40*)

¹² Pukyatə hakii, ma danjanatə shi ka kumənə nga Pasəka, kə fii tii oo'i, ka shinə nə Yeesu aa Urusaliima. ¹³ Wata təya fəfə banyinə nga dibənuuja, təya palə aaba'ə vəranə ka gunyanə də ci. Təya ka vurənə, təya ba, “Dəlanə də Əntanfə! Wa Əntanfə a dā barəkaanə ka əndətə shi agi ləmə nga Slandana. Wa Əntanfə a dā barəkaanə ka nwanjwə nga *Isərayiila!”

¹⁴ Ma Yeesu, kə lapaa ci vamənda, ca ndərəvə aaba'əkii, makə sətə bii malaaba ləkaləkatə oo'i, ¹⁵ “Vəranə nga *Sihyoona ga ha ngwalə! Waatsə nwanjwaaku ka shinə aba'ə uundzə vamənda.” ¹⁶ Ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də ətsə daga ka saa'ikii, amma makə madee Əntanfə ka ci agi maməətə ənja, ca vii ka ci duunuunə, kə buurətə tii oo'i, kə wabi malaaba ləkaləkatə ətsa agyanəkii, ha'ə əsə dīi tii ka ci.

¹⁷ Ma ənjitə nji da i Yeesu saa'itə 'wii ci tə Lazarusə asəkə gu'u, ca madee ka ci agi maməətə ənja, kə baabii tii ka ənji sətə slənyi. ¹⁸ Ci dīi gi danjana ka gəjunə də ci, acii kə fii tii oo'i, ci sha dīi sə nga hurəshishiitsa. ¹⁹ Wata *Farisanyinə a ba ahadatii,

11:56 11.56 7.11. **12:1** 12.1-3 11.1-2. **12:2** 12.2 Luka 10.40. **12:3** 12.3 Luka 7.37-38. **12:4** 12.4 Yooh. 6.71; 13.2,27; 18.2. **12:5** 12.5 Isaa. 58.7; Mat. 19.21; Yak. 2.15-16. **12:7** 12.7 19.40. **12:8** 12.8 Dzək. 15.11. **12:9** 12.9 11.43-44. **12:11** 12.11 11.45. **12:13** 12.13 Jab. 118.26; Mat. 27.42; Yooh. 1.49. **12:15** 12.15 Zak. 9.9. **12:16** 12.16 2.22; 17.1. **12:17** 12.17 11.42-45.

əŋki tii, “Kə nee unə dʒii, pooshi amə agi jaalanə shaŋə! Tsaaməmə *duuniya patə ca nə'u tə ci!”

Alənə ŋga hara ənji Gərikə tə Yeesu

²⁰ Ma ahada ənjitə gi ka paslənə tə Əntaŋfə agi kuməəta, tə'i hara ənji Gərikə. ²¹ Wata təya shi aabii Filibusə, əndə Batəsayida anə hanyinə ŋga Galili, əŋki tii ka ci, “Maləma, ŋga'ə keenə nə neenə ka Yeesu.” ²² Filibusə a madə, ca dzə ka banə ka Andərawəsə, təya madə, təya dzə ka banə ka Yeesu. ²³ Əŋki Yeesu ka tii, “Kə uugi saa'i mbu'yanə kaa Uuzənə ŋga əndə a upaa dʒuunətənə. ²⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə, mada ləgagərə ənji slikərənə aagi hanyi, ka bəsləginə nə ci. Ma daaba'əkii, ca givagi, ca vii hi'u laŋə. ²⁵ Ma əndətə uu'i əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinaakii. Ma əndətə kaaree ka əpinaakii əsə ganə a duuniya, ka kapaanə nə ci əpīnəkii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²⁶ Taa wu patə ca moo paslənə tə nyi, tyasə see a nə'u ci tə nyi. Ma əndətə ca paslə tə nyi, taa da ndzaa nyi patə, ka ndzaanə nə ci davə. Taa wu patə ca paslə tə nyi, ka dʒuunətənə nə Daadə tə ci.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii

²⁷ “Ma nyi, agi mabuurenə nə nyi, mashiimə nyi sə ŋga banə. Madə bii nyi, Daada, kasa'əgi ka nyi saa'itsa, pooshi ka danə, acii ka putakii shi nyi, kaa nya shii sa ciba.

²⁸ Daada, baarii dʒuunuunə ŋga ləməku ka ənja!” Wata əndə'i uura ŋga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, “Kə uugi nyi baarii dʒuunuunə ŋga ləməki. Ka ənənə nə nyi ka baariinə əsə.” ²⁹ Ma danəkatə davə, kə fii tii uura ŋga ənda, wata əŋki hara ənji ahadatii, “Dzanə ŋga vənə dʒii ha'ə.” Əŋki hara ənji natii, “Malaa'ika wabi da ci!”

³⁰ Amma əŋki Yeesu ka tii, “Əntaa ka putaaki də uura ŋga əndətə fii unə, amma ka putə goonə, kaa ca shii tsakənə tuunə. ³¹ Kə uugi saa'i mbu'yanə ka da gəŋwanə ka *duuniyana. Ka ləwutənə nə ənji ŋwanuunə acii ŋwanwə ŋga duuniya. ³² Ma nyi, mada kə madəe ənji ka nyi aadəgyə, ka tə'yatənə nə nyi patənə ŋga ənji aabiiki.”

³³ Kə bii ci ha'ə kaa ca baarii tsarə ŋga əntətə nii kəya əntə.

³⁴ Əŋki danəkana, “Ma bariya geenə, kə bii ci keenə, ma *Aləmasiihu, ka ndzaanə nə ci da i əpīnə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Iitə dʒii banəku oo'i, tyasə ka madəenə nə ənji ka Uuzənə ŋga əndə aadəgya? Wu saŋə nə *Uuzənə ŋga ənda?” ³⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Ka ta'veenə nə bərənə ahadoonə gi'u. Dəmə aakəŋwa də wiigi'inə goonə agi bərənəkii, acii ga təkunə a lapaa tuunə a rəgwa. Acii ma əndətə ca wii agi təkunə, paa ci ka shii hatə cii kəya dzə aadəvə. ³⁶ Makə wiitə bərənəkii ahadoonə, viimə ka ci goonə koonə shii ndzaanə ka ənji ŋga bərənə.”

Makə baɡi Yeesu wabəətsa, wata ca madə, ca dzə ka umbəginə saakii aciitii.

Ghatə vii goonə ŋga Yahudiinə

³⁷ Taa ŋgahi ka ginətii daadʒii Yeesu patənə ŋga sə ŋga hurəshishinaakii, amma paa tii vii ka ci goonə. ³⁸ Ma təkuree tii ka vii goonə, kaa sətə shi anabi Isaaya bii a ndzaa ka goonə, ətə bii cii,

“Slandana, wu saŋə vii goonə ka wabəətə bii ina?

Tə'i əndə nee ka ŋgeerənaaku kwa?”

³⁹ Acii ha'ə kə təkuree tii ka vii goonə, acii kə bii Isaaya əsə, əŋki ci,

⁴⁰ “Kə uurəfəgi Əntaŋfə tə tii, acii ga təya nee ka uushi'inə.

Ca pa'əgi hiimatii

12:19 12.19 11.48. **12:21** 12.21 1.44; Luka 19.3; 23.8. **12:23** 12.23 2.4; 12.16. **12:24** 12.24-25 Mat. 10.39; 16.24-25; 1 Koor. 15.36. **12:26** 12.26 14.3; 17.24. **12:27** 12.27 12.23; Mat. 26.38. **12:28** 12.28 17.1; Mat. 3.17; 17.5. **12:31** 12.31 5.22; 14.30; 16.11. **12:32** 12.32-34 3.14. **12:33** 12.33 18.32. **12:34** 12.34 Jab. 89.37; 110.4; Əzaki. 37.25; Yooh. 12.23; 3.14. **12:35** 12.35-36 7.33; 8.12. **12:36** 12.36 5.13. **12:37** 12.37 16.9. **12:38** 12.38 Isaa. 53.1; Rooma 10.16. **12:40** 12.40 Isaa. 6.10.

acii ga tōya paaratēgi dē uushi'inē əsə.

Əŋki Əntaŋfə, ma dīi nyi ha'ə, acii ga tōya zhi'wagi aabiiki, nya mbədfəpaa dē tii.”

⁴¹ Ma bii Isaaya ətsa, acii kə nee ci ka dūunuunə ŋga Yeesu, ca wabə agyanəkii əsə.

⁴² Taa ŋgahi ha'ə, laŋə agi *gayinə ŋga Yahudiinə vii gooŋga ka Yeesu, amma putə ŋga ŋgwalənə acii *Farisanyinə, pooshi tii ŋja wabəgi paŋgəraŋə agyanə Yeesu, acii ga ənjə a lyaakagi tē tii asəkə kuvə də'wa. ⁴³ Ma tōya, gədfə dələnə ŋga ənji shiŋkinə kadefəkə ka tii acii dələnə ŋga Əntaŋfə.

La gəjwanə də wabənə ŋga Yeesu

⁴⁴ Kə madēe Yeesu ka uurakii ka banə, əŋki ci, “Taa wu patə vii ka nyi gooŋga, əntaa wata ka nyi vii ci gooŋga, amma da i ka Əndətə sləkee ka nyi. ⁴⁵ Taa wu patə nee ka nyi, kə nee ci ka Əndətə sləkee ka nyi ətsa. ⁴⁶ Ma nya, makə bərənə shi nyi aa duuniya, acii ga taa wu patə ətə vii ka nyi gooŋga, a ndzaanə agi təkunə.

⁴⁷ Madfa kə fii əndə wabənaaki, amma paa ci nə'utə wabənəkii, paa nyi ka dfa ka ci gəjwanə də nəki. Ka luupaa ənji shi nyi aa duuniya, əntaa ka dfa gəjwanə ka tii.

⁴⁸ Ma əndətə kaaree ka nyi, ca təkuree ka fa wabənaaki, tē'i əndətə na dfa ka ci gəjwanə. Wabənə wabi nyi na ndzaa ka mala gəjwanaakii uusəra ŋga muudinə!

⁴⁹ Ma ətsa, gooŋga. Acii əntaa də baawəfaaki cii kya wabə, amma Daadə ətə sləkee ka nyi bii ka nyi sətə banəki tyasə. ⁵⁰ Kə shii nyi əsə, ma wabənaakii, ci ca vii əpinə ŋga ca'ə ndəjwə ndəjwə ka ənja. Ma sənə bii nyi əsə, ci nə sətə bii Daadə ka nyi kaa nya ba.”

13

Yiibəginə ŋga Yeesu tə sədfə ŋga lyawarənaakii

¹ Ma ətsə mbədfaanə baanə rəjwə ka kumənə ŋga *Pasəka, kə shii Yeesu oo'i, kədəhə nə ci ka bwasee ka duuniya, kaa ca ənə aabii Dii. Taa guci patə nə ci agi uudənə tə ənjitə a duuniya ətə ndzaa ka naakii, kə uu'i ci tē tii ca'ə ka muudinə.

² Ma ətsə kədəwanə, tii agi zəmənə, kə uugi *Seetanə kavənə aa ədzəmə Yahuda Isəkariyoota uuzənə ŋga Simoonə tē viinə tē ci aacii ənja. ³ Kə shii Yeesu oo'i, aaciikii ba'avə Əntaŋfə patənə ŋga uushi'inə, kə shii ci oo'i, daciə Əntaŋfə shi ci, aabiikii cii kəya ənə əsə. ⁴ Wata ca madətə ka ha ŋga ndzaanə, ca sədfəgi əndə'i kəjeerənə ashikii, ca ŋgərə gyara, ca ənəpaa də ŋukii. ⁵ Ca ŋgərə ma'inə, ca əjivə aasəkə kələra, ca ndzaŋə yiibə sədfə ŋga lyawarənaakii, ca dzə də taadəginə də gyaratə a ŋukii.

⁶ Ca mbu'ya aabii Simoonə Piita. Əŋki Piita ka ci, “Slandana, hə nə yibə ka nyi sədfə nii?” ⁷ Əŋki Yeesu ka ci, “Pooshi hə paaratēgi də sənə cii kya dfa əndzə'i, amma kadə nii kwa paaratēgi aakəjwa.” ⁸ Əŋki Piita, “Paa hə ka yibə sədfəki shaŋə!” Əŋki Yeesu ka ci, “Madfa paa nyi yibə ka hə sədfəku, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə.” ⁹ Əŋki Simoonə Piita ka ci, “Slandana, madfa ha'ə dīya, əntaa wata sədfəki tanə yibəginəku, amma yibəgi patə da i ciinəki da nəki!” ¹⁰ Əŋki Yeesu, “Taa wu yibəgi shishinəkii, malaabakii nə ci ətsa, pooshi nafa ŋga ənənə ka yibənə, madfaamə sədfəkii. Ma unə, patənə goonə malaabakii nuunə, madfaamə əndə rəjwə.” ¹¹ Ma bii Yeesu ha'ə, acii kə shii ci tē əndətə na vii tē ci aacii ənja. Ci dīi bii ci, “Patənə goonə malaabakii nuunə, madfaamə əndə rəjwə.”

¹² Ma daaba'ə, makə uugi ci yiibəgi sədfətii, ca ənə ka ŋgavə kəjeerənaakii, ca ənə ka ndzaanə dasə ka ha ŋga ndzaanaakii, ca ləgwa amatii, əŋki ci, “Kə paaratəgyuunə

12:41 12.41 Isaa. 6.1-3. **12:42** 12.42 2.23; 9.22. **12:43** 12.43 7.18. **12:44** 12.44 5.24. **12:45** 12.45 14.9; 5.18. **12:46** 12.46 12.35-36. **12:47** 12.47 3.17; 5.22. **12:49** 12.49 7.16-17. **12:50** 12.50 4.34. **13:1** 13.1 2.4. **13:2** 13.2 12.4; Luka 22.3. **13:3** 13.3 3.35; 8.14. **13:4** 13.4-5 Luka 12.37. **13:10** 13.10 15.3. **13:11** 13.11 6.64,70-71.

də sətə dʒii nyi əndzə'i kwa? ¹³ Agi 'wanə nuunə tə nyi Maləma da Slandana. Nga'ə əsə makə 'wii unə tə nyi ha'ə, acii ci nə nyi. ¹⁴ Ma nyi Slandanuunə da Maləmə goonə əsə, kə yībəgi nyi koonə səduunə. Ma unə əsə, yībəshimə sədə ahadoonə. ¹⁵ Kə baarii nyi koonə dʒanə ha'ə, koonə shii dʒanə makə ətsə dʒii nyi koonə. ¹⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi mava ka paleenə ka Slandanəkii. Ha'ə əsə, pooshi masləkee əndə ka paleenə ka əndətə sləkee ka ci. ¹⁷ Makə kə shii unə goonʒatsa, madʒa kə gyuunə aakəŋwa də dʒanə ha'ə makə ətsa, tə'i barəkaanə ashuunə.

¹⁸ “Əntaa agyanuunə patə cii kya wabə. Kə shii nyi ənjitə ta'i nyi. Ka dʒanə ka goonʒa nə sətə bii malaaba ləkaləkətə oo'i, 'Ma əndənə ciina zəmə ka kəŋwə rəŋwə, kə zə'uunə ci ka nyi.’ ¹⁹ Ma bii nyi koonə ətsa daga ci ma'ə maslənəmə, koonə shii vii goonʒa, oo'i nyi nə əndə daga ŋukə, saa'itə nə səkii a slənə. ²⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə liwə taa tə wu ətə sləkee nyi, tə nyi liwə ci ətsa. Taa wu patə liwə tə nyi əsə, tə Əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə viinə tə ci aacii ənja

(Mat. 26.20-25; Mar. 14.17-21; Luka 22.21-23)

²¹ Makə bagi Yeesu ha'ə, kə gimə ci agi mabuurəna, wata ca bagi paŋgəraŋə, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i əndə ahadoonə ətə na vii tə nyi aacii ənja.”

²² Lyawarənaakii a tsaaməshi ahadatii. Kə gwazəgi haŋkalatii ka shaŋə, acii pooshi tii shii taa agyanə wu ahadatii cii kəya wabə. ²³ Əndə'i əndə agi lyawarənaakii ətə palee ci də uudənə, ataŋgalakii nə ci dasə. ²⁴ Wata Simoonə Piita a mərəkətə ka ci, əŋki ci, “Ləgwatə amakii taa agyanə wu cii kəya wabə.” ²⁵ Wata ca əntsahətə aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Wu daa Slandana?” ²⁶ Əŋki Yeesu, “Ka cimwatənə nə nyi buroodi agi dzəgudʒa, nya vii ka ci, ci nə əndəkii.” Wata ca əntəcii buroodi, ca daanə dzəgudʒa, ca vii ka Yahuda uuzənə ŋga Simoonə Isəkariyoota. ²⁷ Pii makə liwə ci buroodikii, wata Seetanə a dəməgərə aa ədzəməkii. Əŋki Yeesu ka ci, “Duu ka dʒa sətə cii kwa dʒa pii pii!”

²⁸ Asee, ma wabənə ŋga Yeesu, pooshi əndə paaratəgi agitii. ²⁹ Makə dʒii ci Yahuda nə əndə kəsə kwaba, ma nyihə hara lyawarənə, makə ma bii Yeesu ka ci, wa ca dzə ka ira uushi'itə dibə ka dʒa də kumənə, taa vii uushi ka maaghiinə. ³⁰ Makə liwə Yahuda buroodita, wata ca madʒə, ca dəməgi dəŋwa'ə. Davədə nə ha saa'ikii.

Kura bariya

³¹ Ma daaba'ə, makə pyalə Yahuda, əŋki Yeesu, “Ma əndzə'i dʒiya, kə uugi dʒuunuunə ŋga Uuzənə ŋga əndə shiginə aa babara, kə uugi dʒuunuunə ŋga Əntaŋfə shiginə aa babara daciikii əsə. ³² Makə kə shigi dʒuunuunə ŋga Əntaŋfə paŋgəraŋə aa babara daciikii, ka baariinə nə Əntaŋfə dʒuunuunə ŋga Uuzənaakii ashikii saakii. Pii pii dʒanəkii ha'ə əsə. ³³ Manjeevənaakya, ma aakəŋwa gi'u, pooshi nyi na ndzaanə ahadoonə ma'ə. Takumə kaa nya ba koonə sətə bii nyi ka *gayinə ŋga Yahudiinə: ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka dzənə ka hatə cii kya dzə aadəvə.

³⁴ Acii ha'ə wanyinə ka vii koonə kura bariya, waatoo, uudəshimə. Makə sətə uu'i nyi tuunə, tyasə see a uudəshuunə. ³⁵ Madʒa kə uudəshuunə, ka shiinə nə patənə ŋga ənji oo'i, lyawarənaaki nuunə.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita

(Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34)

13:12 13.12-14 Mat. 20.24-28; 23.8-12; Luka 22.27; 1 Tim. 5.10. **13:15** 13.15 1 Yooh. 2.6; Fil. 2.5; 1 Piita 2.21.
13:16 13.16 15.20; Mat. 10.24. **13:17** 13.17 Yak. 1.25. **13:18** 13.18 Jab. 41.10; Yooh. 17.12. **13:19** 13.19
8.24; 14.29; 16.4. **13:20** 13.20 Mat. 10.40. **13:23** 13.23 19.26; 20.2; 21.7,20. **13:27** 13.27 13.2. **13:29** 13.29
12.6. **13:31** 13.31-32 17.1. **13:33** 13.33 8.14. **13:34** 13.34 15.12,17; 1 Yooh. 2.7-8; 3.11,23; 4.11; 2 Yooh. 5-6.
13:35 13.35 1 Yooh. 3.14.

³⁶ Wata, Simoonə Piita a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “Slandana, aama daa cii kwa dza?” Əŋki Yeesu ka ci, “Ma hatə cii kya dzə aadəvə, paa hə ka nə'unə tə nyi əndzə'i. Amma ma aakəŋwa, ka nə'unə nə hə tə nyi.” ³⁷ Əŋki Piita ka ci, “Slandana, acii mi pa nya nə'u tə ha? Matasəkakii nə nyi kaa nya əntə ka putaaku!” ³⁸ Əŋki Yeesu, “Matasəkakii nə hə tanyi kaa ha əntə ka putaaki kwa? Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.”

14

Rəgwa ŋga dzənə aasii aa ha Əntanfə

¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Goona buurə taa mi. Viimə gooŋga ka Əntanfə, una gi'i tə nyi əsə. ² Ma asii ga Daadə, tə'i kuvənyinə laŋə. Wanyinə ka dzənə ka hada koonə də ha əsə. Maci pooshi ha koonə, kada pooshi nyi bii koonə ha'ə. ³ Maa kə gi nyi, kə hadatəgi nyi koonə də ha, ka ənyanə nə nyi, nya shi ka fədənə tuunə aabiiki, koonə shii ndzaanə ka hatə dīi nyi davə. ⁴ Kə shii unə rəgwa ŋga hatə cii kya dzə aadəvə.”

⁵ Əŋki Tooma ka ci, “Slandana, mashiimiinə hatə cii kwa dzə aadəvə, iitə dīi shiiniinə rəgwa ŋga dzəginə aadəva?” * ⁶ Əŋki Yeesu ka ci “Nyi nə rəgwa, ashiki nə gooŋgaanə, nyi nə əndə vii əpinə əsə. Pooshi əndə ca dzə aabii Daadə madaamə daciiki. ⁷ Makə dīi ci kə shii unə tə nyi, ka shiinə nuunə tə Daadə əsə. Daga əndzə'i ka dzənə aakəŋwa kə shii unə tə ci, kə nee unə ka ci əsə.”

⁸ Əŋki Filibusə ka ci, “Slandana, ma sətə ciina moo, baarii keenə tə Duu.” ⁹ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, “Filibusə, kə ta'avə nyi ka shaŋə ahadoonə, amma ca'ə əndzə'i pooshi hə shii tə nyi nii? Taa wu patə nee ka nyi, kə nee ci ka Daadə ətsa. Iitə dīi banəku oo'i, a baarii nyi koonə tə Daada? ¹⁰ Filibusə, paa hə vii gooŋga oo'i, ashii Daadə nə nyi, ha'ə nə Daadə əsə, ashiki nə ci kwa?” Wata əŋki ci ka lyawarənaakii patə, “Ma wabəənə ca shigi da maki koonə, əntaa ŋga naaki na. Amma Daadə ca dā slənaakii ashiki. ¹¹ Ma bii nyi, ashii Daadə nə nyi, ha'ə nə ci əsə, ashiki nə ci, viimə gooŋga ka wabənəkii. Mada pooshi unə ka vii gooŋga ka wabənaaki, viimə gooŋga putə ŋga uushi'iitə cii kya slənə.

¹² “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə vii ka nyi gooŋga, ka slənənə nə ci slənətə cii kya slənə əsə palee ka ənə cii kya slənə, acii aabii Daadə cii kya dzə. ¹³ Taa mi patə kədii unə də ləməki, ka d'anə nə nyi koonə səkii, kaa Daadə a shii upaa d'uunətənə dashiki Uuzənaakii. ¹⁴ Mada kədii unə taa mi patə də ləməki, ka d'anə nə nyi koonə.”

Da aləkawalə ŋga vii Malaaba Ma'yanə

¹⁵ “Mada kə uu'i unə tə nyi, ka nə'utənə nuunə bariyaaki. ¹⁶ Ma nyi, ka kədiinə nə nyi acii Daadə, kaa ca vii koonə əndə'i əndə tsakənə tuunə. Ka ndzaanə nə ci ahadoonə ca'ə ka muudinə. ¹⁷ Ma'yanə nə ci. Ci baarəgi paŋgəraŋə tə gooŋgaanə agyanə Əntanfə. Ma ci, pooshi *duuniya liwə tə ci, acii pooshi tii nee ka ci, pooshi tii shii tə ci əsə. Amma ma unə, kə shii unə tə ci, acii ka hakii nuunə, ashuunə nii kəya ndzaanə əsə.

¹⁸ “Maa kə pyalə nyi, paa nyi ka bwaseenə koonə unə daanuunə, ka ənyanə nə nyi aabii unə. ¹⁹ Ma aakəŋwa gi'u, pooshi duuniya na nee ka nyi ma'ə. Amma ma unə, ka neenə nuunə ka nyi. Makə dīi ci da i əpinə nə nyi, kaa ndzaanə nuunə da i əpinə noonə əsə. ²⁰ Maa kə mbu'ya uusərata, ka shiine nuunə oo'i, ashii Daadə nə nyi, unə əsə ashiki nuunə, makə sətə dīi nyi ashuunə. ²¹ Taa wu patə liwə bariyanyinaaki,

13:36 13.36 8.14; 21.19. **13:38** 13.38 18.27. **14:1** 14.1 14.27. **14:3** 14.3 12.26. * **14:5** 14.5 Tooma: 20.24. **14:6** 14.6 Ibr. 10.20. **14:7** 14.7 8.19. **14:9** 14.9 12.45. **14:10** 14.10 3.35. **14:11** 14.11 5.18,36; 10.37-38. **14:13** 14.13 15.16; 17.1. **14:15** 14.15 14.21,23; 15.10; 1 Yooh. 5.3; 2 Yooh. 6. **14:16** 14.16 7.39; 14.26; 15.26; 16.7,13; 20.22; 1 Yooh. 3.24; 4.13; Slənə 1.4; 2.4. **14:17** 14.17 1 Koor. 2.10-16. **14:19** 14.19 16.16; 8.14. **14:20** 14.20 5.18.

ca nə'utə tē tii, ci nə əndətə uu'i tē nyi. Ma əndətə uu'i tē nyi, ka uufənə nə Daadə tē ci. Ma nyi naaki əsə, ka uufənə nə nyi tē ci, nya baarəgi ka ci naaki na.”

²² Əŋki Yahuda (əntaa ŋa Isəkariyoota), “Slandana, iitiitə daa danəkii baarəginəku naaku nə keenə tanə, amma əntaa ka duuniya?” ²³ Əŋki Yeesu, “Taa wu patə uu'i tē nyi, ka nə'utənə nə ci dzəgunənaaki. Ka uufənə nə Daadə tē ci. Ma nyi inə da Daadə, ka shine niinə, ina shi ka ndzaanə ashikii. ²⁴ Ma əndətə pooshi ka nə'u dzəgunənaaki, paa ci ka uufənə tē nyi ətsa. Ma dzəgunəənə fii unə da maki, əntaa ŋa ənfə nəki, amma daciai Daadə ətə sləkee ka nyi shigi dzəgunənəkii.

²⁵ “Wanyinə ka ba koonə ənə daga nyi ma'ə ahadoonə. ²⁶ Ma əndə tsakənə tuunə, waatoo Malaaba Ma'yanə ətə nə Daadə a sləkee koonə də ləməki, ci na dzəgunə koonə patənə ŋa uushi'inə, ca buurətə koonə patənə ŋa uushi'iitə bii nyi koonə.

²⁷ “Ndzaanə agi jamənə cii kya bwasee koonə. Əntaa tsarə ŋa jamətə ci duuniya a vii, amma naaki saaki. Goona buurə taa mi, goona ŋgwalə əsə. ²⁸ Kə fii unə nya ba, ka palənə nə nyi, amma ka ənyanə nə nyi aabii unə. Madə kə uu'i unə tē nyi, ka danə nuunə moodasəkə ŋa dzənaaki aabii Daadə, acii kə palee ci ka nyi. ²⁹ Kə bii nyi koonə ətsə əndzə'i daga ci ma'ə maslənəmə, koonə shii vii goonŋa saa'itə nə səkii a slənə. ³⁰ Paa nyi na wabə laŋə doonə ma'ə, acii agi shine nə ŋwanwə ŋa duuniyana. Əntaa ŋgeerənə paleegi ci ka nyi, ³¹ amma ma na dfa ha'ə, kaa duuniya a shii oo'i, kə uu'i nyi tē Daadə. Ci dīi cii kya slənə patənə ŋa uushi'inə makə sətə bii ci ka nyi. Kwadzaamə kaama bwasee ka hana.”

15

Tantanyitə ənfwə nə Yeesu

¹ “Nyi nə tantanyitə ənfwə inabi, Daadə əsə nə əndə hada də ənfukii. ² Agi pwaatəginə nə ci ciinə ŋa ənfwə ətə pooshi ka poonə ŋa'ə. Ma ətə ca poo ŋa'ə, ca hadatəgi, kaa ca shii ndzaanə camə, ca poo laŋə. ³ Ma unə, camə nuunə də dzəgunəətə jigunyii koonə. ⁴ Ndzaamə ləbə da nyi, nya ndzaa ləbə doonə naaki. Pooshi baladzanə ŋa ənfwə ka poonə ci saakii madəamə ci ma'ə ashii diikii. Ha'ə əsə, pooshi unə ka poonə, madə pooshi unə ləbə da nyi.

⁵ “Nyi nə ənfwa, unə nə baladzanə ŋa ənfwa. Ma əndətə ləbə da nyi, ashikii nə nyi əsə, ci ca poo laŋə, acii madə pooshi nyi, pooshi uushi cuuna mbee ka dātənə. ⁶ Ma əndətə pooshi ləbə da nyi, ka kaginə nə ənji tē ci makə baladzanə ŋa ənfwa, ca huurəgi, ənjə a dzatəgi də baladzanəkii, ənjə a kaanə gunə, ca ətsagi. ⁷ Madə kə ndzaa unə ləbə da nyi, kə ndzaa wabənaaki ləbə doonə əsə, ka kədiinə nuunə patənə ŋa uushi'inə ətə cuuna moo, ka upaanə nuunə əsə. ⁸ Madə kə ndzaa unə makə ənfutə ca poo laŋə, ka kiranə nuunə duunuunə ka Daadə. Ci na baarii oo'i, ənji nə'unə tē nyi nuunə. ⁹ Kə uu'i nyi tuunə makə sətə uu'i Daadə tē nyi. Ndzaamə agi uufənənaaki. ¹⁰ Madə kə nə'utuunə sətə bii nyi koonə, ka ndzaanə nuunə agi uufənənaaki, makə sətə nə'utə nyi ndilə ndilə tē sətə bii Daadə ka nyi, nya ndzaanə agi uufənənaakii əsə.

¹¹ “Ma bii nyi koonə ətsa, kaa moodasəkaaki a ndzaanə ahadoonə, moodasəkə goonə a mbu'u əsə. ¹² Ma bariyaaki, uufəshimə, makə sətə uu'i nyi tuunə. ¹³ Ma maduunə uufənə ətə ci əndə a uufə tē guviinəkii, vigi əpinaakii ka putatii. ¹⁴ Ma unə, madə kə nə'utuunə sətə bii nyi koonə, guviinəki nuunə. ¹⁵ Paa nyi ka 'wanə

14:21 14.21 14.15. **14:23** 14.23 Səniinə 3.20. **14:24** 14.24 7.16. **14:26** 14.26 14.16. **14:27** 14.27 16.33; 20.19,21. **14:28** 14.28 8.14. **14:29** 14.29 13.19. **14:30** 14.30 12.31. **14:31** 14.31 15.10; Mat. 26.46. **15:1** 15.1 Hoos. 10.1; Jab. 80.9-12. **15:2** 15.2 Mat. 3.10. **15:3** 15.3 13.10. **15:4** 15.4-5 6.56; 15.7,10,16; Rooma 11.17-18; 2 Koor. 3.5; 4.7; 1 Yooh. 2.6,28; 3.6,24. **15:6** 15.6 Mat. 7.19. **15:7** 15.7 15.16. **15:8** 15.8 14.13; 17.1. **15:9** 15.9 13.1; 5.18. **15:10** 15.10 14.15. **15:11** 15.11 16.22,24; 17.13; 1 Yooh. 1.4. **15:12** 15.12 13.34; 1 Yooh. 4.11. **15:13** 15.13 10.11.

tuunə ənji slənaaki ma'ə. Acii ma əndə sləna, paa ci ka shii sətə ci Slandanəkii a da. Guviinəki 'wanəki tuunə, accii kə bii nyi koonə patənə ŋga sətə fii nyi ama Daadə. ¹⁶ Əntaa unə ta'i tə nyi, amma nyi ta'i tuunə, nyi kavə tuunə koonə dzə ka əji pawə laŋə, waatoo pawətə pooshi ka uudənə shaŋə. Madə kə dīi unə ha'ə, ka viinə nə Daadə koonə taa mi kədii unə aciikii də ləməki. * ¹⁷ Ci dīi cii kya ba koonə, uudəshimə."

*Ushapaanə ŋga ənji *duuniya tuunə*

¹⁸ "Madə kə ushapaa duuniya tuunə, buurətəmə oo'i, tə nyi 'watəgi tii ushapaanə.

¹⁹ Maci ŋga duuniya nuunə, kadə ka uudənə nə duuniya tuunə. Amma kə ta'i nyi tuunə tsəŋə agi duuniya, əntaa natii nuunə. Ci dīi ushapaa tii tuunə. ²⁰ Buurətəmə sətə bii nyi koonə tuu'inə, pooshi mava ca palee ka Slandanəkii. Ci dīi, madə kə cibe tii ka nyi, ka cibeənə nə tii koonə noonə əsə. Madə kə nə'utə tii dzəgunənaaki, ka nə'utənə nə tii noonə əsə. ²¹ Amma ka dənə nə tii koonə patənə ŋga uushi'iitsa accii dīi unə ka naaki, accii pooshi tii shii tə Əndətə sləkee ka nyi. ²² Maci pooshi nyi shi, nya wabə ka tii, kadə pooshi 'waslyakəənətii kəshi tə tii. Amma makə sətə dīi ci ətsa, pooshi rəgwa mbərədənətii accii 'waslyakəənətii. ²³ Taa wu patə ushapaa tə nyi, tə Daadə ushii ci ətsa. ²⁴ Maci pooshi nyi daadīi uushi'inə ahadatii ətə pooshi əndə sha dīi tsarəkii makə ətsa, kadə pooshi 'waslyakəənətii kəshi tə tii. Amma kə nee tii ka uushi'iitsə dīi nyi, patə da ha'ə kə kaaree tii keenə inə da Daadə. ²⁵ Ma dīi ətsə patə, kaa sətə nyaahə ənji asəkə bariyatii a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci: 'Əntaa uushi dīi nyi ka tii kaaree tii ka nyi.'

²⁶ "Kadə nə Matsakə tuunə a shi daci Daadə, waatoo Malaaba Ma'yanə. Ci na baarəgi paŋgəraŋə tə gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə. Daci Daadə nii kya sləkee koonə ka ci, ca wabə agyanəki əsə. ²⁷ Ma unə, ka wabənə nuunə agyanəki, accii daga saa'itə 'watəgi nyi dzəgunənə ka ənji naamə doonə.

16

¹ "Ma bii nyi koonə ətsə patə, accii goona ənyi aaba'ə agi nə'unə tə nyi. ² Kadə nə ənjə a laakəgi tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. Tə'i saa'i na shi əsə, taa wu ca bələ tuunə, ka ŋgərənə nə ci makə paslənə nə ci ka paslənə ka Əntaŋfə də dənə ha'ə. ³ Ma nə ənjə a da koonə ətsə patə, accii pooshi tii shii tə Daadə taa tə nyi. ⁴ Amma ma bii nyi koonə ətsa, koonə shii buurətənə oo'i, kə shi nya bii koonə ha'ə saa'itə nə səkii a da."

Slənə ŋga Malaaba Ma'yanə

"Ma dīi pooshi nyi bii koonə uushi'iitsə daga ŋukə, accii ka hakii naamə. ⁵ Amma makə wanyinə ka palənə aabii Əndətə sləkee ka nyi, ci dīi cii kya bagi koonə əndzə'i. Taa ŋgahi kə bii nyi koonə ka palənə nə nyi, amma pooshi əndə ahadoonə ləguyi ka nyi taa aama cii kya dzə. ⁶ Wata una bəzəgi səkə puta bii nyi ha'ə. ⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə, gədfə palənaaki koonə, accii madə pooshi nyi pyalə, pooshi Matsakə tuunə na shi koonə. Amma maa kə pyalə nyi, ka sləkeenə nə nyi koonə ka ci. ⁸ Maa kə shi ci əsə, ka baarəginə nə ci ka *duuniya taa mi nə 'waslyakəənə, da taa mi nə slənə sətə dagwakii. Ca baarii əsə oo'i, kadə nə Əntaŋfə a da ka tii gəŋwanə. ⁹ Ka baariinə nə ci ka tii oo'i, kə slənyi tii 'waslyakəənə makə dīi ci pooshi tii vii ka nyi gooŋga. ¹⁰ Ka baariinə nə ci ka tii əsə oo'i, dagwakii nə slənaaki, makə dīi ci aabii

* **15:16** 15.16 14.13; 15.7; 16.23-24; Mat. 18.19; 1 Yooh. 3.22; 5.14-15; nyi ta'i tuunə: Yooh. 6.70; 13.18. **15:17** 15.17 13.34. **15:18** 15.18 7.7. **15:20** 15.20 13.16. **15:21** 15.21 16.3. **15:22** 15.22 9.41. **15:23** 15.23 Luka 10.16; Yooh. 5.23; 1 Yooh. 2.23. **15:24** 15.24 5.36. **15:25** 15.25 Jab. 69.5; 35.19. **15:26** 15.26 1.15; 5.36; 14.16; 1 Yooh. 5.6-9. **15:27** 15.27 1.14; Slənə 1.8; 1 Yooh. 1.2; 4.14. **16:2** 16.2 9.22. **16:3** 16.3 15.21. **16:4** 16.4 13.19. **16:5** 16.5 8.14. **16:6** 16.6 16.22. **16:7** 16.7 14.16. **16:8** 16.8 Slənə 24.25. **16:9** 16.9 2.23; 5.38; 6.36,64; 7.5; 10.26; 12.37.

Daadē cii kya palē, pooshi unē ka neenē ka nyi ma'ē. ¹¹ Ka baariinē nē ci ka tii əsə oo'i, kadē nē Əntanfə a dā ka tii gəŋwanē, acii ma ŋwanwa ŋga duuniyana, kē uugi ci upaa naakii.

¹² “Lanē nē uushi'inē amaki ŋga banē koonē, amma ma əndzə'i, ka d'aginē lanē ka nuunē ka əsətənē. ¹³ Yoo, maa kē shi Ma'yanē ətə na baarēgi goonḡaanē agyanē Əntanfə, ka dzəgunətənē nē ci koonē rəgwa ŋga goonḡaanē patē. Əntaa dē baawədaakii saakii nii kəya wabə, amma sətə fii ci nii kəya ba. Ka banē nē ci koonē uushi'iitē na shi. ¹⁴ Kadē nii kəya d'uunətə tē nyi, acii uushi'iitē wabi nyi nii kəya ŋgərə, ca ba koonē. ¹⁵ Patənē ŋga sətə marii Daadē, naaki. Ci d'ii fii unē bii nyi, ma Ma'yanəkii, ka ŋgərənē nē ci sətə vii nyi ka ci, ca ba koonē.”

Mabətəsəkə da moodasəka

¹⁶ “Ma aakəŋwa gi'u, pooshi unē na nee ka nyi. Ma ta'avənē gi'u daaba'əkii əsə, ka neenē nuunē ka nyi.” ¹⁷ Wata hara lyawarənaakii a ləgwa ahadatii, “Mi cii kəya moo banē kwa? Kē bii ci kaamə, ma aakəŋwa gi'u, pooshi amə na nee ka ci; ma ta'avənē gi'u daaba'əkii əsə, ka ənənē naamə ka neenē ka ci. Ca ba əsə, acii d'ii ci aabii Dii cii kəya dzə. ¹⁸ Mi saŋə ci 'aakəŋwa gi'u' a moo bana? Pooshi amə shii sətə cii kəya wabə agyanəkii.”

¹⁹ Kē shii Yeesu oo'i, ŋga'ə ka tii nē ləgwanē ka ci, wata əŋki ci ka tii, “Ma aakəŋwa gi'u, pooshi unē na nee ka nyi. Ma daaba'əkii gi'u əsə, ka neenē nuunē ka nyi. Ci nē sətə cuuna laagwa ahadoonē agyanəkii kwa? ²⁰ Tantanyinē cii kya ba koonē, ma unē, ka tuunē nuunē, una ŋgəərə ma, amma ma *duuniya, ka d'anē nē tii moodasəka. Ka bəzənē nē səkuunē, amma ka zə'unē nē mabətəsəkə goonē ka moodasəka. ²¹ Maa kē uugi saa'i ŋga minē d'anē kaa kya pawə, ka bəzənē nē səkətə acii kē mbu'ya saa'itə ŋga sa bwanea. Amma maa kē pwayi ki uuzənəkii, wata bwaneakii a zaanē ka ki, acii ka moodasəkə nē ki ŋga pawə uuzənē aasəkə duuniya. ²² Ha'ə d'ii nuunē. Ma əndzə'i, ka mabətəsəkə nuunē, amma ka ənyanē nē nyi aabii unē, ka d'anē nuunē moodasəkə ka shaŋə, waatoo tsarə ŋga moodasəkə ətə pooshi əndə gutsəginē acii unē.

²³ “Maa kē mbu'ya uusərata, pooshi uushi cuuna kədii aciiki. Tantanyinē cii kya ba koonē, Daadē na vii koonē taa mi patə kədii unē aciikii dē ləməki. ²⁴ Ca'ə mbu'ya ka ənshinē, pooshi unē kədii taa mi dē ləməki. Ma d'anuunē, kədiimə, ka upaanē nuunē, kaa moodasəkə goonē a shii ndzaanē sarai yadə uushi agikii.”

*Jaalanə agyanə *duuniya*

²⁵ “Kē d'ii nyi koonē wabənē agi wabənē ka ba koonē dē uushi'iitsa. Amma tē'i saa'i na shi ətə pooshi nyi na dā koonē wabənē agi wabənē ma'ə. Paŋgəranə paŋgəranə nii kya wabə koonē agyanē Daadē. ²⁶ Maa kē mbu'ya uusərata, ka kədiinē nuunē aciikii dē ləməki. Mabamə nyi koonē əsə, nyi na kədii aciikii ka putə goonē. ²⁷ Acii Daadē dē naakii nē maa, kē uu'i ci tuunē. Ma uu'i ci tuunē, acii unē maa, kē uu'i unē tē nyi, una vii goonḡa oo'i, daciikii shi nyi. ²⁸ Weewee daciai Daadē shi nyi aasəkə duuniya. Ma əndzə'i əsə, aabii Daadē cii kya ənə, nya bwasee ka duuniyana.”

²⁹ Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, “Wahətsə ka wabənē paŋgəranə paŋgəranə ha'ə d'ii, yadə wabənē agi wabənē agikii. ³⁰ Kē shii inē ha'ə d'ii oo'i, kē shii hē patənē ŋga uushi'inē, kē shii hē sətə a ədzəmiinē taabu'u ləguyi inē amaku. Ətsə ha'ə kavə tiinē ka vii goonḡa oo'i, daciai Əntanfə shi hē.”

³¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Bahə kē vii unē goonḡa nii? ³² Acii tē'i saa'i na shi, kē uugi saa'ikii mbu'yanē maa ətə nuuna təkəgi patə, taa wu patə ca palə saakii, una bwasee ka nyi, nyi daanəki. Amma əntaa nyi daanəki tanyi, acii ma Daadē, abiiki nē ci.

³³ Ma bii nyi koonə ətə, koonə shii ndzaanə agi jamənə agi ləbəənə libuunə da nyi. Ka cibeənə nə duuniya koonə. Amma kəsəmə ədzəma, acii kə jaalii nyi agyanə duuniya.”

17

Da də'wa nga Yeesu ka putə nga lyawarənaakii

¹ Makə uudəpaa Yeesu wabə uushi'iitsa, wata ca tsaamə aadəgyə, əŋki ci, “Daadə, kə uugi saa'i mbu'yanə. Baarii dūunuunaaki ka ənja, kaa nya baarii ka tii naaku əsə.

² Acii kə vii hə ka nyi baawəda agyanə patənə nga əndə shiŋkinə, kaa nya shii vii əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ka ənjitə vii hə ka nyi patə. ³ Ma əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ci nə shiinə tə hə əntanfə rəŋwə dyanə əndə goŋga da shiinə tə nyi Yeesu Aləmasiihu ətə sləkee hə. ⁴ Ma nya, kə baarii nyi dūunuunaaku asəkə duuniya. Kə uudəpaa nyi slənətə vii hə ka nyi kaa nya da. ⁵ Daada, ma əndzə'i, dūunətə tə nyi gatə ka hatə dīi hə davə, makə sətə dūunətə hə tə nyi saa'itə duuniya ma'ə matagamə.

⁶ “Kə bii nyi tə hə ka ənjitə tadəgi hə tə tii tsanə agi duuniya, ha vii ka nyi. Naaku nə tii, ha vii ka nyi tə tii əsə. Kə nə'utə tii wabənaaku. ⁷ Ma əndzə'i, kə shii tii oo'i, patənə nga sətə vii hə ka nyi, daciiku ca shi. ⁸ Kə bii nyi ka tii wabəətə vii hə ka nyi, kə liwə tii əsə, kə shii tii tantanyinə oo'i, daciiku shi nyi, təya vii goŋga oo'i, hə sləkee ka nyi.

⁹ “Wanyinə ka da də'wa ka putatii. Əntaa putə nga *duuniya patə cii kya da də'wa, amma ka putə nga ənjinə vii hə ka nyi, acii naaku nə tii. ¹⁰ Patənə nga ənjaaki naaku. Patənə nga ənjaaku əsə, naaki nə tii. Dashitii əsə ci ənjə a nee ka dūunuunaaki.

¹¹ Wanyitsə ka dzənə aabiiku. Paa nyi ma'ə a duuniya. Amma ma təya, a duuniya nə tii. Malaaba Daada! kaka'atə tə tii də baawəda nga ləməku ətə vii hə ka nyi, kaa təya ndzaanə ka ma rəŋwə. * ¹² Ma saa'itə nyi ahadatii, kə kaka'atə nyi tə tii də baawəda nga ləməku ətə vii hə ka nyi, agi nəhənə nə nyi tə tii. Taa rəŋwə pooshi əndə sha zii agitii, madaamə əndətə rəŋwə, waatoo, əndə nga gunə. Ma dīi ha'ə, kaa sətə bii malaaba ləkaləkatə a ndzaa ka tantanyinə.

¹³ “Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aabiiku. Ma bii nyi uushi'iitsə asəkə duuniya əsə, kaa təya shii ndzaanə də moodasəkaaki, ca ndzaanə sarai a ədzəmətii. ¹⁴ Kə bii nyi ka tii wabənaaku. Kə ushapaa *duuniya tə tii, acii dīi tii əntaa nga duuniya, makə sətə dīi nyi əntaa nga duuniya əsə. ¹⁵ Ma cii kya kədii aciiku, əntaa kaa ha fədəgi tə tii ganə a duuniya, amma kaa ha kaka'agi tə tii acii ma'waslyakə əndətəsa.

¹⁶ Makə sənə dīi nyi əntaa nga duuniya, ha'ə nə tii əsə, əntaa nga duuniya nə tii. ¹⁷ Zhi'ee ka tii, təya ndzaa camə ka hə saaku, təya shii goŋgaanə nga wabənaaku. ¹⁸ Wanyinə ka sləkeenə ka tii aasəkə duuniya, makə sətə sləkee hə ka nyi aasəkə duuniya naaku əsə. ¹⁹ Wanyinə ka vii naaki nə ka hə ka putatii. Tii maa, kaa təya shii mbee ka vii natii nə ka hə əsə də goŋgaanə.

²⁰ “Əntaa wata ka putatii cii kya da də'wa, amma da i ka putə nga ənjitə na vii ka nyi goŋga putə nga fa Njuni Habara amatii. ²¹ Agi danə nə nyi də'wa kaa təya shii ndzaanə ka ma rəŋwə patə. Daadə! wa təya ləbə daanwə, makə sənə dīi anwə. Wa təya ndzaanə ka ma rəŋwə, kaa duuniya a shii oo'i, hə sləkee ka nyi. ²² Ma dūunuutə vii hə ka nyi, ci vii nyi ka tii, kaa təya shii ndzaanə ka ma rəŋwə makə

16:32 16.32 Zak. 13.7; Mat. 26.31,56. **16:33** 16.33 7.7; 14.27; 1 Yooh. 5.4. **17:1** 17.1 2.4; 11.4; 12.16,23,41; 13.31-32; 14.13; 15.8; 16.14; 17.10,22,24. **17:2** 17.2 3.35; 5.24; Mat. 28.18. **17:3** 17.3 1 Yooh. 5.20. **17:4** 17.4 4.34. **17:5** 17.5 1.1-2; 8.58; 17.24. **17:6** 17.6 17.26. **17:10** 17.10 15.8. * **17:11** 17.11-12 6.39; 13.18; ndzaanə ka ma rəŋwə: 10.30; 17.21-23; Gal. 3.28. **17:13** 17.13 15.11. **17:14** 17.14 7.7; 8.23. **17:15** 17.15 Mat. 6.13; 2 Tees. 3.3; 1 Yooh. 5.18. **17:18** 17.18 20.21. **17:21** 17.21-23 5.18; 17.11.

sənə dīi aŋwə rəŋwə. ²³ Waatoo nya ndzaanə ashitii, hə əsə ha ndzaanə ashiki, təya ndzaanə rəŋwə ka shaŋə, kaa duuniya a shii oo'i, hə sləkee ka nyi. Ma hə əsə, kə uu'i hə tə tii makə sənə uu'i hə tə nyi.

²⁴ “Daada! ma ənjinə vii hə ka nyi, ŋga'ə ka nyi kaa təya ndzaanə ka hatə nii kya ndzaanə, kaa təya shii neenə ka dūunuunaaki ətə vii hə ka nyi. Ma vii hə ka nyi, acii kə uu'i hə tə nyi daga duuniya ma'ə matagamə. ²⁵ Daadə Əndə gooŋga, pooshi duuniya shii tə hə, amma ma nya, kə shii nyi tə hə. Ma ənjinə əsə, kə shii tii oo'i, hə sləkee ka nyi. ²⁶ Kə bii nyi tə hə ka tii, ka dzənə nə nyi aakəŋwa də banə ka tii ha'ə əsə, kaa uudəətə cii kwa uudə tə nyi a ndzaanə ashitii, nyi maa, kaa nya shii ndzaanə ashitii.”

18

Kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53)

¹ Makə uudəpaa Yeesu də'watsa, təya madə tii da lyawarənaakii, təya taŋəgi təhwanə ŋga Kidəroonə. Ma dava, tə'i səkətsanə. Wata Yeesu tii da lyawarənaakii a dəmögərə aasəkə tsanəkii. ² Ma Yahuda, əndə viinə tə Yeesu ka ənja, kə shii ci hakii, acii kə izee Yeesu tii da lyawarənaakii ka dzənə aadəvə. ³ Wata Yahuda a palə aadəvə aasəkə tsanə tii da soojiinə ŋga Rooma da ənji nəhə yi ŋga Əntaŋfə. Ma təya, madiigərə limanyinə da *Farisanyinə sləkee ka tii. Təya fədfəənə uushi'inə ŋga paginatii da i tikisanyinə aciitii.

⁴ Ma Yeesu, kə shii ci sətə na slənə də ci patə, wata ca əntsahətə aakəŋwa, əŋki ci, “Tə wu daa cuuna ala?” ⁵ Əŋki tii, “Tə Yeesu əndə Nazaratu ciina alə.” Əŋki ci ka tii, “Aa wanyina.” Ma Yahuda əndə viinə tə ci aacii ənja, davə nə ci kəŋə abitii. ⁶ Makə bii Yeesu ka tii, “Aa wanyina”, wata təya ənəgi aaba'ə, təya kwaalagi aa panə acii ŋgwalənə. ⁷ Yeesu a ənə ka ləgwanə ka tii, “Tə wu cuuna alə kwa?” Əŋki tii ka ci, “Tə Yeesu əndə Nazaratu.” ⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Kə bii nyi koonə, wanyina. Madə tə nyi cuuna alə, wa hara ənjina a palə satii.” ⁹ Ma bii ci ha'ə, kaa sətə wabi ci a ndzaanə ka tantanyinə, ətə bii ci, “Daada, taa rəŋwə pooshi ətə ətee nyi agi ənjitə vii hə ka nyi.”

¹⁰ Ma Piita, da i ŋgila purəŋanaakii nə ci. Wata ca də'yagi, ca patsəgi limə ciizəmanə ŋga mava ŋga gawa ŋga limanyinə. Maləcisə nə ləmə ŋga mavakii. ¹¹ Wata əŋki Yeesu ka Piita, “Ənəgərə də ŋgila purəŋanaaku! Ma nə hə ka nəhənə, pooshi nyi ka sagi cibəənə vii Daadə ka nyi kwa?”

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Anasə*

¹² Wata soojiinə ŋga Rooma da gawatii da i ənji nəhə yi ŋga Əntaŋfə, təya kəsə tə Yeesu, təya anəgi tə ci. ¹³ Aakəŋwacii Anasə 'watəgi tii kərənə tə ci. Ma Anasə, iirə gawə ŋga limanyinə nə ci. Ci nə sərəhu ŋga Kayafasə, gawə ŋga limanyinə agi ətə fəza. ¹⁴ Ma Kayafasə, ci sha bii ka *gayinə ŋga Yahudiinə oo'i, gədfə əntənə ŋga əndə rəŋwə putə ŋga ənji patə.

Banə ŋga Piita oo'i, mashiimə ci tə Yeesu

(Mat. 26.69-70; Mar. 14.66-68; Luka 22.55-57)

¹⁵ Kəsənətii tə Yeesu, wata Piita tii da əndə'i *lawara a nə'u tə ci. Ma lawarətsa, kə shii gawə ŋga limanyinə tə ci ka shaŋə, wata ənjə a bwasee ka ci, ca dəmögərə atsa Yeesu aasii aahaakii. ¹⁶ Ma Piita, a uura mayi ənəgi ci. Wata lawarətə shii gawə ŋga limanyinə tə ci a ənya aaba'ə, ca ba ka əndə'i kadəma ətə ca nəhə uura

17:24 17.24 12.26; 17.5. **17:25** 17.25 1.9-10; 8.55; Mat. 11.25-27. **17:26** 17.26 17.6. **18:1** 18.1 Mat. 26.36.
18:2 18.2 12.4; Luka 21.37; 22.39. **18:3** 18.3 7.32,45. **18:9** 18.9 6.39. **18:10** 18.10 Luka 22.36,38. **18:11**
 18.11 Mat. 20.22; 26.39. **18:13** 18.13 18.24; Luka 3.2. **18:14** 18.14 11.49-50. **18:15** 18.15-16 Mat. 26.28.

maya, wa kya gimagərə də Piita aasəkə yi. ¹⁷ Əŋki kadəmətə ka Piita, “Əntaa rəŋwə nə hə agi *lyawarənə ŋga əndətsə nii?” Əŋki Piita, “Aa'a, pooshi, əntaa nyi.”

¹⁸ Ma ka saa'ikii, tə'i ərə. Acii ha'ə kə hənətə maviinə da ənji nəhə yi ŋga Əntaŋfə gunə kaa təya 'utə. Wata Piita a əntsahə aabiitii ka 'utətə shishinəkii.

*Laagwanə ŋga *Anasə ka Yeesu*

(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Luka 22.66-71)

¹⁹ Ma Anasə gawə ŋga limanyinə, kə laaguyi ci ka Yeesu uushi'inə agyanə lyawarənaakii da dzəgunənaakii. ²⁰ Əŋki Yeesu ka ci, “Paŋgəraŋə njii kya dzəgunə ka ənja. Patənə ŋga dzəgunənaaki əsə, asəkə *kuvə də'wanyinə da asəkə *yi ŋga Əntaŋfə njii kya dzəgunə. Ənjə a dzatə də nə patə ka fanə, paa nyi sha wabi taa mi ma'umbeekii. ²¹ Ka mi dīi cii kwa ləgwa amakya? Ləgwatə ama ənjitə nja fa tə nyi. Ma təya, kə shii tii sətə bii nyi.”

²² Makə wabi Yeesu ha'ə, wata əndə'i əndə nəhə yi ŋga Əntaŋfə a tsa ka ci meeciinə, əŋki ci ka ci, “Makə ətsə wabənəku ka gawə ku?” ²³ Əŋki Yeesu ka ci, “Mada tə'i uushi bii nyi bwayakii, bawə ka taa wu ganə tə səkii. Amma mada gooŋga nə sətə bii nyi, ka mi digə hə tə nya?” ²⁴ Wata Anasə a sləkee ka kərənə tə ci ma'anəkii aakəŋwacii Kayafasə gawə ŋga limanyinə.

Ənənə ŋga Piita ka hiweenə tə shiinə tə Yeesu

(Mat. 26.71-75; Mar. 14.69-72; Luka 22.58-62)

²⁵ Ma Piita, ma'ə gatə kəŋə ca 'utə guna, wata əŋki hara ənji ka ci, “Əntaa rəŋwə nə hə agi lyawarənə ŋga əndətsə nii?” Amma kə hiwee ci, əŋki ci, “Pooshi, əntaa nyi.”

²⁶ Tə'i əndə'i mava ŋga gawə ŋga limanyinə davə, waatoo duurə ŋga ətə patsəgi Piita liminəkii, kə jikəvə ci, əŋki ci, “Pooshi nyi nee ka hə abiikii asəkə tsanə nii?”

²⁷ Wata Piita a tsəkə hiweenə, əŋki ci, “Pooshi.” Pii wata ga'ə gyaagya a wagi.

*Yeesu akəŋwacii *Pilaatu*

(Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Luka 23.1-5)

²⁸ Pukənə ŋga ha tsədəkə, ənjə a ŋgərə tə Yeesu asii ga Kayafasə, ənjə a kərə tə ci aaha ŋgwaməna. Ma *gayinə ŋga Yahudiinə, pooshi tii gimə da i tii aasii aaha ŋgwaməna, acii ŋga'ə ka tii nə ndzaanə malaabakii, kaa təya shii mbee ka adə zəmə ŋga kumənə ŋga *Pasəka. ²⁹ Wata ŋgwaməna ətə dīi ləməkii Pilaatu a dəməgi, ca dzə ka ləgwanə amatii, əŋki ci, “Ŋgutə 'waslyakəənə dīi əndənə koonə kwa?”

³⁰ Ma nə uushi jikəvə tii, “Maci pooshi ci dīi 'waslyakəənə, kada pooshi inə kira tə ci aakəŋwaciiku.” ³¹ Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa ŋgərəmə tə ci, una dzə ka da ka ci gəŋwanə makə sətə bii bariya goona.” Əŋki tii ka ci, “Ma inə, pooshi ənji vii keenə rəgwa ŋga bələgi ənda.” ³² Ma slənyi ətsə patə, kaa sətə bii Yeesu a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci, ka madeenə nə ənji ka ci aadəgyə.

³³ Pilaatu a ənəgərə aasii, ca 'wa tə Yeesu, əŋki ci ka ci, “Hə nə ŋwanəwə ŋga *Yahudiinə kwa?” ³⁴ Əŋki Yeesu ka ci, “Hə saaku buurətə wabəətsə nii, anii əndə'i əndə bii ka hə agyanəkya?” ³⁵ Əŋki Pilaatu ka ci, “Ma nə hə ka nəhənə, əndə Yahuda nə nyi kwa? Amə ənjaaku tii da madiigərə limanyinə vii tə hə ka nya. Mi slənyi hə saŋa?” ³⁶ Əŋki Yeesu ka ci, “Ma ŋwanjuunaaki, əntaa ŋga duuniyana. Maci ma dīi ŋga duuniyanə nə ŋwanjuunaaki, kada ma ənji nə'unə tə nyi, ka panə nə tii putə ŋga viinə tə nyi ka gayinə ŋga Yahudiinə. Pooshi, əntaa ŋga hanə nə ŋwanjuunaaki.”

³⁷ Wata Pilaatu a ləgwa ka ci, “Aa ŋwanəwə nə hə ənə kwa?” Əŋki Yeesu, “Hə bii oo'i ŋwanəwə nə nyi. Ma pwayi ənji tə nyi, shi nyi aa duuniya, kaa nya shi ka wabənə

18:17 18.17 18.25. **18:20** 18.20 7.14,26; 6.59; Mat. 4.23; 26.55; Slənə 26.26. **18:22** 18.22 19.3; Slənə 23.2.
18:24 18.24 18.13. **18:26** 18.26 18.1,10; Mat. 26.51. **18:31** 18.31 19.6. **18:32** 18.32 3.14; Mat. 20.19.
18:35 18.35 1.11. **18:36** 18.36 6.15.

agyanə rəgwa ŋga goonḡaanə. Taa wu patə ndzaanə ka əndə goonḡa, agi fanə nə ci tə nyi.” ³⁸ Əŋki Pilaatu ka ci, “Mi nə rəgwa ŋga goonḡa əsə dīi?”

Lagi gəŋwanə ŋga bələnə tə Yeesu

(Mat. 27.15-31; Mar. 15.6-20; Luka 23.13-25)

Wata Pilaatu a ənə aabii ənji agyə, əŋki ci ka tii, “Ma nyi, paa nyi nee ka bwaya sətə dīi əndəna. ³⁹ Amma makə sətə dīi alə'aada goonə, taa guci agi kapaanə nə nyi koonə əndə furəshina agi kumənə ŋga Pasəka. Ŋga'ə koonə nya kapaa koonə tə ŋwanḡwə ŋga Yahudiinə kwa?” ⁴⁰ Wata təya madfee ka uuratii ka banə, əŋki tii, “Poosha, kapaa keenə tə Barabasə.” Ma Barabasə, əndə maabə nə ci.

19

¹ Wata Pilaatu a ba ka ənjə a fəslə tə Yeesu də uu'yanə. ² Soojiinə a ŋgərə dəha, təya fuudətə ka Yeesu makə madinəna, təya ŋgavə ka ci aanəkii. Təya ŋgərə madizə kəjeerənə, təya ŋgavə ka ci. ³ Təya əntsahətə aabiikii, əŋki tii ka ci, “Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, ŋwanḡwə ŋga Yahudiinə.” Təya tsəərə ka ci meeciinə.

⁴ Pilaatu a ənə ka gimaginə agyə, əŋki ci ka dabaala, “Ka ŋgiraginə nə nyi koonə tə ci aahanə kaa nya baarii una nee oo'i, pooshi uushi lii nyi ashikii bwayakii bahə bələnə tə ci.” ⁵ Wata Yeesu a gimagi agyə da i madinənə ŋga dəha da i madizə kəjeeriitə ashikii. Əŋki Pilaatu ka tii, “Tsaaməmə! Waanə əndəna!” ⁶ Makə nee madiigərə limanyinə da ənji nəhə yi ŋga Əntanfə ka ci, wata təya ba də ŋgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!” Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa ŋgərəmə tə ci, una dzə ka gwa'avəna. Ma nyi nə nyi, pooshi nyi nee ka bwaya uushi ashikii bahə bələnə tə ci.” ⁷ Dabaala a ənə ka banə ka ci, əŋki tii, “Tə'i bariya geenə ətə bii tyasə see a bələ ənji tə ci, acii kə bii ci oo'i Uuzənə ŋga Əntanfə nə ci.”

⁸ Makə fii Pilaatu ha'ə, kə cakə ŋgwalənə kəsənə tə ci. ⁹ Wata ca ənəgərə aasəkə yaakii, ca dzə ka ləgwanə ama Yeesu, əŋki ci, “Da sanə shi ha?” Amma pooshi Yeesu jikə ka ci. ¹⁰ Wata əŋki Pilaatu ka ci, “Pa ha wabə aciiki kwa? Paa hə shi oo'i, tə'i nyi da baawəda ŋga kapaanə tə hə taa gwa'avənə tə hə aashi ənfwə koo?” ¹¹ Əŋki Yeesu ka ci, “Ətə dīi ci Əntanfə vii ka hə, ci dīi nə hə da baawəda anəki tanə. Acii ha'ə, ma əndətə vii tə nyi ka hə, tə'i ci da 'waslyakəənə lanə ashikii, palee ka naaku.”

¹² Makə fii Pilaatu ətsə ha'ə, kə dīi ci gazhi'waanə ŋga kapaanə tə Yeesu. Amma əŋki dabaala də ŋgeerənə, “Madfa kə kapaa hə tə ci, kə ndzaa ci ətsə, əntaa guva ŋga maduunə ŋwanḡwə ŋga ha də Rooma nə hə. Acii taa wu bii ŋwanḡwə nə ci, əndə daawaanə ŋga maduunə ŋwanḡwə nə ci ətsa!”

¹³ Makə fii Pilaatu wabəətsa, wata ca ŋgiragi tə Yeesu agyə, ca ndzaanə asəkə dəgələ ŋga la gəŋwanə. Ma hakii, mapəra'ə faariinə ətə ci ənjə a 'wa də uura *Ibəraaniya “Gabata.” ¹⁴ Ma saa'itə ci təya dfa ha'ə, uusəra takərə, ka pukyatə ha ŋga uusəra ŋga Pasəka. Əŋki Pilaatu ka dabaala, “Wiitə ŋwanḡwə goonə!” ¹⁵ Təya ba də ŋgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a bələgi tə ci, wa ənjə a bələgi tə ci. Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” Pilaatu a ləgwa amatii, əŋki ci, “Ŋga'ə koonə kaa nya gwa'avə ŋwanḡwə goonə aashi ənfwə kwa?” Əŋki madiigərə limanyinə, “Maduunə ŋwanḡwə ŋga ha də Rooma tanə nə ŋwanḡwə geenə!” ¹⁶ Wata Pilaatu a vii tə Yeesu ka tii kaa təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa

(Mat. 27.32-44; Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43)

18:37 18.37 3.32-33; 8.47; 1 Tim. 6.13; 1 Yooh. 4.6. **19:2** 19.2 Luka 23.11. **19:3** 19.3 18.22. **19:4** 19.4 18.38; Luka 23.4. **19:6** 19.6 18.31. **19:7** 19.7 Leew. 24.16; Mat. 26.63-65; Yooh. 1.34; 5.18. **19:9** 19.9 Mat. 26.62-63; 27.12,14. **19:11** 19.11 10.18. **19:12** 19.12 18.37; Luka 23.2; Slənə 17.7.

Wata tōya ng̃er̃e tē ci. ¹⁷ Tōya ng̃er̃eṽe ka ci ɛ̃nfw̃e nga gwa'aṽeñe tē ci aashikii, tōya pal̃e, tōya mbu'u ka hat̃e ci ɛ̃nj̃e a 'wa "ha nga k̃ɛ̃nw̃e na." Ma d̃e uura Ib̃eraaniya, Gwal̃egoot̃e ci ɛ̃nj̃e a 'wa hakii. ¹⁸ Mak̃e mbu'i tii aad̃eṽe, tōya gwa'aṽe tē ci aashi ɛ̃nfwa, tōya gwa'aṽe da i hara ɛ̃nji b̃era'i ɛ̃s̃e, r̃ɛ̃nw̃e da ciiz̃emakii, r̃ɛ̃nw̃e da madz̃enakii. ¹⁹ Pilaatu a naah̃et̃e wab̃eñe, ca vii ka ɛ̃nj̃e a tsa'aṽe dagyañekii ashi ɛ̃nfwa. Ma s̃et̃e nyaah̃e ca, "Yeesu ɛ̃nd̃e Nazaratu ñwañw̃e nga Yahudiiñe." ²⁰ ɛ̃nji lañe a jañga, acii ma hat̃e gwa'aṽe ɛ̃nji tē ci aashi ɛ̃nfwa, pooshi dzad̃e da ṽerañe. D̃e uuranyiñe kama kama mak̃e nyaah̃e ci, waatoo uura Ib̃eraaniya, uura Latiñe, da uura G̃erik̃e. ²¹ Wata ɛ̃nki madiig̃er̃e limanyiñe ka Pilaatu, "Ga ha naah̃e 'Ñwañw̃e nga Yahudiiñe.' Amma naahuu, 'Ma ɛ̃nd̃ena, ma bii ci, ci ñe ñwañw̃e nga Yahudiiñe.'"
²² ɛ̃nki Pilaatu ka tii, "Ma s̃et̃e nyaah̃e nyi, ha'ɛ̃ ndzaañekii manaah̃ekii!"

²³ Mak̃e gwa'aṽe soojiiñe tē Yeesu, k̃e ng̃ir̃e tii k̃ejeer̃enaakii, tōya t̃ek̃epaa ahadatii ɛ̃nfwad̃e. Amma t̃e'i ɛ̃nd̃e'i k̃ejeer̃eñe. Ma k̃ejeer̃eñekii, pooshi ha nga g̃ɛ̃njugiñe ashikii. ²⁴ Wata ɛ̃nki soojiiñe ahadatii, "Gaama tsapaa ɛ̃na. Kurataam̃e, kaama nee ka ɛ̃nd̃et̃e ca ng̃er̃e ahadaam̃e." Ma sl̃enyi ɛ̃ts̃e pat̃e, kaa s̃et̃e bii malaba l̃ekal̃ekat̃e a ndzaañe ka tantanyiñe, ɛ̃t̃e bii ci, "K̃e t̃ek̃epaa tii k̃ejeer̃enaaki ahadatii, tōya kurat̃e agyañe ɛ̃nd̃e'i." Ha'ɛ̃ d̃ii soojiit̃e ɛ̃s̃e.

²⁵ Ma atsa Yeesu ci tsa'a ashi ɛ̃nfwa, daṽe ñe i m̃eci da cik̃ɛ̃nuci m̃eci da Mariyaama miñe nga K̃elooa da Mariyaama Mag̃edalina. ²⁶ K̃e nee Yeesu ka m̃eci tii da ɛ̃nd̃e ñe'uñe ɛ̃t̃e palee ci d̃e uud̃ɛ̃ñe, tii k̃ɛ̃nj̃e k̃ɛ̃nj̃e daṽe. ɛ̃nki Yeesu ka m̃eci, "Yaayi, uuz̃enaaku ñe ci." ²⁷ Wata ɛ̃nki Yeesu ka ɛ̃nd̃e ñe'uuta, "Muu ñe ki." Daga ka saa'ita ɛ̃nd̃e ñe'uut̃e a ng̃er̃e tē ki kaa kya ndzaañe gakii asii.

ɛ̃nt̃eñe nga Yeesu

(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49)

²⁸ Mak̃e shii Yeesu oo'i, ma ɛ̃ts̃e ndzaa ci ɛ̃ts̃a, k̃e uugi sl̃enaakii pat̃e, pooshi uushi mb̃edaañe, wata ɛ̃nki ci, "Meegiiriiki." Ma bii ci ha'ɛ̃, kaa s̃et̃e bii malaaba l̃ekal̃ekat̃e a ndzaañe ka tantanyiñe. ²⁹ T̃e'i ɛ̃bw̃e daṽe pas̃e da i mahwar̃ekiñe as̃ek̃ekii. ɛ̃nj̃e a ng̃er̃e soosa, tōya shimut̃e agikii, tōya kaṽe aama mag̃er̃e muha, tōya ka ka ci aamakii. ³⁰ Wata Yeesu a shib̃e, ɛ̃nki ci, "K̃e uugi ha'ɛ̃." Ca gwañee ka ñekii, ca ɛ̃nt̃egi.

Dz̃eb̃e shishiñe nga Yeesu

³¹ Wata gayiñe nga Yahudiiñe a dz̃e ka l̃egwañe ama Pilaatu kaa ɛ̃nj̃e a dz̃e ka biiyipaa s̃ɛ̃d̃e nga ɛ̃nj̃it̃e gwa'aṽe ɛ̃nji, tōya ñgyaarag̃er̃e tē tii ashi ɛ̃nfwa. Ma l̃eguyi tii ha'ɛ̃, acii ma puk̃et̃e ha nga uus̃erakii, *uus̃era nga ɛ̃pis̃eka, paa tii ka mooñe kaa mam̃et̃e ɛ̃nj̃it̃e a ndzaañe ashi ɛ̃nfwa uus̃era nga ɛ̃pis̃eka. Malaabakii d̃er̃eva ɛ̃s̃e ñe uus̃era nga ɛ̃pis̃ek̃ekii. ³² Wata soojiiñe a dz̃e ka biiyigi s̃ɛ̃d̃enyiñe nga ɛ̃nj̃it̃e atañgala Yeesu. ³³ Amma mak̃e mbu'ya tii aabii Yeesu, ma nee tii, k̃e uugi ci ɛ̃nt̃eñe, wata tōya bwasee ka biiyigi s̃ɛ̃d̃ekii. ³⁴ Amma wata ɛ̃nd̃e'i sooja a dz̃eb̃eg̃er̃e uud̃emaakii aashi Yeesu, wata pii id̃eñe da ma'iñe a ɛ̃jagi ashikii. ³⁵ Ma ɛ̃nd̃et̃e ñja tsaam̃e s̃et̃e a sl̃eñe ha'ɛ̃, ci bii ɛ̃ts̃a, koona shii m̃bee ka luuṽeñe nooñe ɛ̃s̃e. Ma s̃et̃e bii ci, gooñga. K̃e shii ci oo'i, gooñga cii k̃eya wab̃e. ³⁶ Ma d̃ii ɛ̃ts̃e pat̃e, kaa s̃et̃e bii malaaba l̃ekal̃ekat̃e a ndzaa ka tantanyiñe, ɛ̃t̃e bii ci, "Taa ilaakii r̃ɛ̃nw̃e pooshi ka ɛ̃biñe." ³⁷ T̃e'i ɛ̃nd̃e'i ha ɛ̃s̃e as̃ek̃e malaaba l̃ekal̃ekat̃e ɛ̃t̃e bii, "Ka tsaam̃eñe ñe ɛ̃nji tē ɛ̃nd̃et̃e jib̃e ɛ̃nji."

19:24 19.24 Jab. 22.19. **19:25** 19.25 Mat. 27.55-56; Luka 23.49. **19:26** 19.26 13.23. **19:28** 19.28 Jab. 22.16.
19:29 19.29 Jab. 69.22. **19:31** 19.31 Dz̃ek. 21.22-23. **19:34** 19.34 1 Yooh. 5.6. **19:35** 19.35 15.27; 21.24.
19:36 19.36 Jab. 34.20-21; Shig. 12.46. **19:37** 19.37 Zak. 12.10; S̃eniiñe 1.7.

*Ngəðəñə tə Yeesu**(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56)*

³⁸ Ma daaba'ə ətsa, kə shi Yusufu əndə vəranə nga Arimatiya, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ngiragərə wə nga Yeesu. Wata Pilaatu a vii ka ci rəgwa. Fanaakii ha'ə, wata ca palə ka ngiragərənə. Ma ca, əndə nə'unə tə Yeesu nə ci, amma əntaa paŋgəraŋə. Ngwaliikii acii *gayinə nga Yahudiinə. ³⁹ Tə'i əndə'i əndə əsə dīi ləməkii Nikoodaməsə, ətə sha gi aabii Yeesu davəðə. Tii gi tii da Yusufu, ca ngərəənə kuzhikinə nga bəzənə aashi wa, ətə ci ənjə a 'wa 'miira' da 'alulə' magwazəkii. ⁴⁰ Wata ənjitsə bəra'i a ngərə wə nga Yeesu, təya hadətə də marəma da i kuzəkəta, makə sətə dīi alə'aada nga Yahudiinə nga ngəəðə ənja.

⁴¹ Tə'i əndə'i rə kədəhə da hatə bəli ənji tə Yeesu. Ma davə, tə'i kura gu'u ənda ətə pooshi ənji sha ngə'i əndə davə. ⁴² Makə dīi ci, ma pukətə hakii *uusəra nga əpisəka, kədəhə nə gu'ukii əsə, təya kagərə wə nga Yeesu aadəvə.

20*Furəŋə nə gu'wa, pooshi wə ma'ə asəkəkii**(Mat. 28.1-8; Mar. 16.1-8; Luka 24.1-12)*

¹ Ma tsəðakə uusəra alatə, ha ma'ə mapukəmə, kə ma'i Mariyaama Magədalina, kya palə aanə gu'u. Ma gi ki, furəŋə nə gu'ukii, kə ngərəgi ənji faaratə nji amakii. ² Wata kya palə də huyinə aabii i Simoonə Piita da əndə'i əndə nə'unə ətə palee Yeesu də uudənə, kya ba ka tii, əŋki ki, "Kə ngiragi ənji tə Slandanə a gu'u. Amma mashiimiinə hatə kapaa ənji tə ci." ³ Wata Piita da əndə'i əndə nə'uutə a palə aama gu'ukii. ⁴ Tii patə bəra'i, təya palə də huyinə, amma kə huyipaa əndə nə'uutə agyanə Piita, ci 'watə mbu'unə aama gu'ukii. ⁵ Ca gwanəanə, ca nee ka marəmə davə, amma paa ci gimə aadəvə. ⁶ Simoonə Piita a shi daba'əkii paraŋə da dəməgərənə aasəkə gu'ukii. Ca lapaa marəmə davə dzəŋgwafə, ⁷ da i dara wa, amma pooshi ka hakii da marəməta, kə dāŋgərəŋgi ci paŋgərəŋə saakii. ⁸ Wata əndə nə'uutə ətə 'watəgi mbu'unə a dəməgərə aadəvə aa gu'u naakii, ca nee, ca vii goŋga. ⁹ Ma təya, dəŋə ka saa'ikii, paa tii paaratəgi də sətə bii malaaba ləkaləkətə, oo'i tyasə ka madənə nə ci agi maməətə ənja. ¹⁰ Wata ənji nə'uutə a ənə satii aasii.

*Jigaginə nga Yeesu ka Mariyaama Magədalina**(Mat. 28.9-10; Mar. 16.9-11)*

¹¹ Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki davə ama gu'u ka tuunə. Ma kya agi tuunə, kya gwanəanə, kya tsaamə aadəvə aa gu'u. ¹² Wata kya nee ka malaa'ikanyinə bəra'i da i kəjeerə uuda ashitii. Dasə dasə nə tii ka hatə nji Yeesu pərəbə, əndə'i rəŋwə ka hatə nji nəkii, əndə'i rəŋwə əsə, ka hatə nji səðəkii. ¹³ Təya ləgwa amatə, əŋki tii, "Mina, mi saŋə cii kwa təwa?" Əŋki ki ka tii, "Kə ngərəma ənji tə Slandanəki, pooshi nyi shii hatə kapaa ənji tə ci!"

¹⁴ Wata kya zə'ugi, kya nee ka Yeesu kəŋə, amma pooshi ki shii oo'i, Yeesu ətsa.

¹⁵ Əŋki ci ka ki, "Mina, mi saŋə cii kwa təwa? Wu saŋə nə əndətə cii kwa ala?" Ma nə ki ka nəhənə, əndə slənə asəkə rə ca wabə da ki, əŋki ki ka ci, "Maduuna, mada hə ngərəgi tə ci, bawə ka nyi hatə kapaa hə tə ci, kaa nya dzə ka ngərəginə!"

¹⁶ Əŋki Yeesu ka ki, "Mariyaama." Wata kya zə'ugi, kya muu də uura *Ibəraaniya, əŋki ki, "Rabbi!" makə banə, Maləma. ¹⁷ Əŋki Yeesu ka ki, "Ga ha kəsə tə nyi, acii ma'ə nyi manəmə zəku'i aabii Daadə. Amma duu aabii ndzəkəŋushi'inəki, ha ba ka tii oo'i, ka ənənə nə nyi aabii Daadə, waatoo, Dəsənuunə, Əntaŋfwaaki, waatoo,

Əntaŋfə goonə.” * 18 Wata Mariyaama a dzə ka banə ka ənji nə'unə oo'i, kə nee ki ka Slandana, kya batə ka tii sətə bii ci ka ki.

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii

(*Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49*)

19 Ma uusəra alatəkii ha'ə əsə kədəwanə, kə dzii *lyawarənə də na, təya pa'əənə makuvə aanətii, ɲgwalii tii acii gayinə ɲga Yahudiinə. Wata Yeesu a dəməgərə, ca kəɲaanə ahadatii, əŋki ci ka tii, “Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə.” 20 Makə bagi ci ka tii ha'ə, wata ca baarii ka tii səkəciinəkii da taŋgalakii. Wata kə fii lyawarənə moodasəkə ka shaŋə ɲga neenə ka Slandana. 21 Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, “Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə. Makə sətə sləkee Daadə ka nyi, ha'ə cii kya sləkee koonə əsə.” 22 Makə bagi ci ha'ə, wata ca ədəvə ka tii əpinaakii, əŋki ci ka tii, “Luumə Malaaba Ma'yanə. 23 Madə kə tifyagyuunə ka ənji 'waslyakəənətii, kə tifyagi Əntaŋfə ka tii. Madə pooshi unə tifyagi ka tii, pooshi ənji ka tifyaginə ka tii əsə.”

Yeesu tii da Tooma

24 Ma rəɲwə agi lyawarənə ɲga Yeesu pu'u aji bəra'i, waatoo Tooma ətə ci ənjə a 'wa 'Huyirənə,' paa ci davə saa'itə shigərə Yeesu. † 25 Wata hara lyawarənə a ba ka ci, əŋki tii, “Kə nee inə ka Slandana.” Amma əŋki Tooma ka tii, “Madəamə nyi kə nee ka baavənyinə ɲga kuusa asəkə ciikii, nya təbətə də ciinəkii patə da i taŋgalakii, pooshi nyi ka luuvənə shaŋə.”

26 Ma daaba'ə luuma rəɲwə, kə ənyi lyawarənə ɲga Yeesu ka dza də na, təya pa'əənə makuvə aanətii. Ma saa'ikii, davə nə Tooma. Mapa'əkii nə makuva, amma wata Yeesu a dzə, ca kəɲaanə ahadatii, əŋki ci ka tii, “Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə.” 27 Əŋki ci ka Tooma, “Kavə ciinəku aahanə, ha tsaamətə ciinəki, ha ɲgərə ciinəku, ha kavə aataŋgalaki. Bwasee ka ghatə vii gooŋgaaku ka nyi, ha vii gooŋga.” 28 Tooma a ba ka ci, “Slandanəki da Əntaŋfwaakya!” 29 Əŋki Yeesu ka ci, “Kə vii hə gooŋga ha'ə, makə nee hə ka nyi kwa? Tə'i barəkaanə ashi ənjitə vii gooŋga, tii ma'ə maneemə ka nyi.”

30 Tə'i hara sə ɲga hurəshishinyinə lanə ətə dfaadii Yeesu, lyawarənaakii a tsaamə, amma pooshi ənji nyaahə aasəkə ləkaləkətəna. 31 Amma ma ənə naahəcii ənji, koonə shii vii gooŋga oo'i, Yeesu nə Matadəkii, ci nə *Uuzənə ɲga Əntaŋfə. Dagi gi'inə goonə tə ci nuuna upaa əpinə.

21

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii mədəfə

1 Ma daaba'ə ətsa, kə ənyi Yeesu ka jigaginə ka lyawarənaakii. Ma ətsa, ama uunəvə ɲga Tibeeriya.* Wiinə makə sətə slənyi. 2 Ma davə, tə'i Simoonə Piita, ba'ə Tooma ətə ci ənjə a wa 'Huyirənə,' ba'ə Nataniyalə əndə Kana ɲga hanyinə ɲga Galili, ba'ə manjeevənə ɲga Zabadiya da hara *lyawarənə bəra'i davə nə tii patə. 3 Əŋki Simoonə Piita ka hara ənji, “A palə nyi ka təəmənə.” Əŋki tii ka ci, “Amə patə ca palə.” Wata təya madə, təya palə aasəkə kumbawala. Amma ha'ə ba'agi tii həmə, pooshi tii kəshi hərəfinə.

4 Ma ətsə uusəra a lə'ya, wata Yeesu a kəɲaanə anə ndəra, amma pooshi tii shii oo'i Yeesu ətsa. 5 Wata əŋki ci ka tii, “Uuji daguyiina, pooshi unə kəshi uushi kwa?”

* **20:17** 20.17 ndzəkəɲushi'inəki: Rooma 8.29; Ibər. 2.11-12. **20:19** 20.19 9.22; 14.27; 20.1. **20:20** 20.20 19.34; 20.25,27. **20:21** 20.21 17.18. **20:22** 20.22 14.16. **20:23** 20.23 Mat. 18.18. † **20:24** 20.24 Tooma: 11.16; 14.5; 20.27; 21.2. **20:26** 20.26 20.19. **20:29** 20.29 1 Piita 1.8. **20:30** 20.30 1.14; 2.11. **20:31** 20.31 3.15; 1 Yooh. 5.13. * **21:1** 21.1 Ma Tibeeriya, əndə'i ləmə ɲga uunəvə ɲga Galili. **21:3** 21.3 Luka 5.5. **21:4** 21.4 20.14; Luka 24.16.

Əŋki tii ka ci, “Pooshi taa mi.” ⁶ Əŋki ci ka tii, “Kagərəmə slaadə goonə aadə ciizəma kumbawala, ka kəsənə nuunə hərəfinə.” Wata təya ka slaadətii. Makə kii tii, kə təkuree tii ka əlyaginə agi ma'inə acii kə kəshi tii hərəfinə lanə. ⁷ Wata lawarətə palee Yeesu də uudənə a ba ka Piita, əŋki ci, “Slandanə ətsa!” Makə fii Piita oo'i Slandanə ətsa, wata ca əgətə kəjeerənaakii, acii masədəkii nji ci, ca ləfəgərə aagi ma'inə. ⁸ Ma hara lyawarənə, kə shi tii aama ndzaŋa də kumbawala, təya əlya slaadətii pasə da i hərəfinə asəkəkii. Pooshi tii dzadə dzadə da ndəra, wata tədanə gya'ə tanə.

⁹ Makə mbu'i tii aanə ndəra, wata təya nee ka iləgunə da i hərəfinə agikii da i buroodi. ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Kiramə hərəfiitə kəshuunə.” ¹¹ Simoonə Piita a ndərə aasəkə kumbawala, ca kəsətə slaada pasə da i madiigərə hərəfinə asəkəkii, kaa ca tə'yagi aanə ndəra. Ma asəkəkii, tə'i hərəfinə gya'ə da tufə pu'unə aji makkə. Taa ŋgahi lanə nə hərəfinə asəkə slaadəkii, amma pooshi tsii. ¹² Əŋki Yeesu ka tii, “Shoomə ka zəmənə.” Pooshi əndə ahada lyawarənə satə uudəfə ka ləgwanə ama Yeesu “Wu nə ha?” acii kə shii tii oo'i, Slandanə ətsa. ¹³ Wata Yeesu a dzə, ca ŋgərə buroodi, ca vii ka tii, ca ŋgərə hərəfinə, ca vii əsə.

¹⁴ Ətsə nə makkənə ŋga jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii daaba'ə madənaakii agi maməətə ənja.

Yeesu tii da Piita

¹⁵ Ma daaba'ə makə zhimə tii, əŋki Yeesu ka Simoonə Piita, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi palee ka hara ənjinə kwa?” Əŋki Piita, “Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci, “Nəhuu uuji bagiinaaki.” † ¹⁶ Yeesu a ənə ka ləgwanə ka ci ŋga bəra'inə, əŋki ci, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?” Əŋki Piita, “Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci, “Gəratə ka nyi bagiinaaki.” ¹⁷ Yeesu a ləgwa ka ci ŋga makkənə, əŋki ci, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?” Kə bəzhi səkə ŋga Piita acii kə ləguyi Yeesu amakii ŋga makkənə oo'i, kə uu'i hə tə nyi kwa? Wata əŋki ci ka ci, “Slandana, kə shii hə uushi patə, kə shii hə kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci “Nəhuu bagiinaaki. ¹⁸ Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma saa'itə hə ma'ə uundzə dagwa, kə izee hə ka tasəkanə ka palənə ka hatə cii kwa moo patə. Amma maa kə iirə hə, ka kapaanə nə hə ciinəku, əndə'i əndə a tasəka tə hə, ca kərə tə hə ka hatə pooshi maku ka moonə.” ¹⁹ Ma agi wabəətsa, agi baariinə nə Yeesu makə sətə nə Piita a əntə ka baarii də dūunuunə ŋga Əntaŋfə. Wata əŋki Yeesu ka ci, “Nə'uu tə nyi.”

Yeesu tii da hara lyawarənə

²⁰ Wata Piita zə'ugi, ca nee ka *lawara ətə palee Yeesu də uudənə, ətə sha ləguyi ama Yeesu də banə, ‘Slandana, wu saŋə na vii tə hə ka ənja?’ Waatoo saa'itə ndzaa ci ataŋgalakii, təya zəmə əndzanə ŋga Slandana. ²¹ Makə nee Piita ka ci, kə ləguyi ci ka Yeesu, əŋki ci, “Slandana, ya əndənə naakəya?” ²² Əŋki Yeesu ka ci, “Ma ca, madə kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura? Ma hə, nə'uu tə nyi.” ²³ Wata wabənəkii a təkəgi ahada ənji nə'unə tə Yeesu oo'i, ma lawarətə, paa ci ka əntənə. Amma pooshi Yeesu bii oo'i, paa ci ka əntənə. Ma bii ca, “Madə kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura?” ²⁴ Ci nə lawarətə wabi agyanə uushi'iina, ci nyaahə əsə. Kə shii inə oo'i, ma sətə bii ci, gooŋga.

Uudəpaanə

21:6 21.6 Luka 5.5-7. **21:7** 21.7 13.23; Mat. 14.29. **21:11** 21.11 Luka 5.6. **21:13** 21.13 6.11; Mat. 14.19; 15.36. **21:14** 21.14 20.19,26. † **21:15** 21.15-17 bagiinaaki: 10.14-16; Slənə 20.28; 1 Piita 5.2. **21:18** 21.18 2 Piita 1.14. **21:19** 21.19 13.36. **21:20** 21.20 13.23,25. **21:24** 21.24 15.27; 19.35.

²⁵ Yoo, tē'i hara uushi'inə laṅə ətə dfaadii Yeesu. Maci kə naahəpaa ənji də rəṅwə rəṅwə patə, kə shii nyi, pooshi duuniya ka ṅgərətə laṅənə ṅga ləkəkatənyinəkii.

Slønø nga maslækee ənji nga Slandana

¹ 'Ya'ə Tawəfilasə, ma asəkə ləkələkataaki nga təkəŋwanə, kə nyaahə nyi sətə daadfi Yeesu patə da sətə jigunyi ci, daga saa'itə 'watəgi ci sləna ² ha'ə mbu'ya ka saa'itə ŋgirə Əntanfə tə ci aadəgyə. Ma taabu'u ŋgirə Əntanfə tə ci aadəgyə, kə dfi ci wabənə ka ənjitə shi ca ta'i dāgi baawəda nga Malaaba Ma'yanə, kaa təya ndzaa ka maslækee ənjaakii. ³ Kə baarii ci ka tii naakii nə da i əpinə amakii nga baanə ənfwadə pu'unə. Kə daadfi ci uushi'inə laŋə ətə ca baarii oo'i, da i əpinə nə ci. Ca wabə ka tii agyanə *ŋwanjuunə nga Əntanfə. Ma ətsə patə, kə slənyi daba'ə əntənaakii da madənaakii agi maməətə ənja. ⁴ Ma ka əndə'i uusəra, ci ahadatii, kə bii ci ka tii, "Goonā dzəgi asəkə vəranə nga Urusaliima zəku'i, gəramə sətə bii nyi viinə koonə, waatoo, sətə bii Daadə oo'i, ka viinə nə ci koonə. ⁵ Aci də ma'inə dfi Yoohana bapətisəma ka ənja. Amma, ma aakəŋwa gi'u, bapətisəma də Malaaba Ma'yanə nuuna upaa."

Ndərənə nga Yeesu aadəgyə

⁶ Makə libə Yeesu da maslækee ənja, kə ləgyuyi tii ka ci, əŋki tii: "Slandana, əndzə'i nə hə ka ənəpaaginə ka ənji *Isərayiila də ŋwanjuunatii kwa?" ⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Kə kəŋee Daadə ka saa'ikii da zamanakii agi baawədaakii. Ma una, pooshi unə ka shiinə taa guci daadfanə uushi'iitsa. ⁸ Amma shiimə oo'i, ka viinə nə Əntanfə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ci nuuna upaa baawəda, koonā ndzaanə ka ənji waaza wabənaaki asəkə vəranə nga Urusaliima da i hara hanyinə nga Yahudiya da i *Samarīya, dəŋə ka hatə ənyagi hanyinə." *

⁹ Uudəpaanə nga Yeesu tə wabətsa, təya tsaamə tə ci, Əntanfə a ŋgərətə tə ci aadəgyə, kurabiinə a rarə'igi də ci anə ginətii. ¹⁰ Ma təya tsaamə aadəgyə, ca dzə də ndərənə. Ma nee tii, wata wiitə ənji bəra'i abitii da i mabwadada kəjeerənə ashitii. ¹¹ Təya ba ka maslækee ənji, "Unə ənji Galili, mi dfi unə kəŋə kəŋə ka tsaamənə aadəgyə kwa? Yeesu ətsə ŋgərətə Əntanfə tə ci aadəgyə abii unə, ha'ə nii kəya ənya makə sətə nee unə pyalə ci aadəgyə."

Tadə madəbama nga Yahuda

¹² Ma daba'əkii, wata maslækee ənjə a jiməgərə anə giŋwə nga Zayitunə, təya ənya aa Urusaliima; ka dfanə nə dzadənəkii bahə kiloomēta rəŋwə. ¹³ Makə mbu'i tii, təya ndərəgi aanə maduunə kuvə anə əndə'i ətə izee tii ka ndzaanə davə. Ma ənjitə dzii də nə dāva, tii nə i Piita da Yoohana da Yakubu ba'a Andərawəsə, i Filibusə da Tooma, Barətalāmawusə da Mata, əndə'i Yakubu uuzənə nga Haləfa, Simoonə əndə moo dimwaanə nga hanyinaakii, ba'a Yahuda, uuzənə nga Yakubu. ¹⁴ Mariyaama məci Yeesu i ndzəkəŋushi'inə nga Yeesu da i hara makinə patə, davə nə tii, təya ləbə də nə də moodəfə rəŋwə agi kədiinə acii Əntanfə taa ŋgutə saa'i.

¹⁵ Ma agi saa'ita, kə dzii ənji nə'unə də na, kə mbu'i laŋənətii bahə gya'ə da pupusərə. Piita a madətə ahadatii, ca wabə ka tii, əŋki ci: ¹⁶ "Ndzəkəŋushi'inəkya, kə wabi Malaaba Ma'yanə da ma *Dawuda agyanə Yahuda ətə baarii tə Yeesu ka ənja. Ma wabənaakii, kə ndzaa tyasə, see a dā ki ka goŋga, waatoo sətə dfi tə

1:1 1.1 Luka 1.1-4. **1:2** 1.2-3 10.41; 13.31; 28.23; Luka 24.36-42,46-51; 1 Tim. 3.16. **1:4** 1.4-5 Luka 3.16; 24.49; Yooh. 14.16. **1:6** 1.6 Luka 24.21. **1:7** 1.7 Mar. 13.32. * **1:8** 1.8 Luka 24.47-48; ənji waaza wabənaaki: 1.21-22; 2.32; 3.15; 5.32; 10.39; Yooh. 15.27. **1:9** 1.9 Luka 24.51; Yooh. 6.62; 1 Piita 3.22. **1:10** 1.10 Luka 24.4. **1:11** 1.11 Luka 21.27; Səniinə 1.7. **1:12** 1.12 Luka 24.52. **1:13** 1.13 Luka 6.14-16. **1:14** 1.14 Luka 23.49.

Yahuda. ¹⁷ Acii ma Yahuda, kə ndzaa ci ka əndə gaamə, Yeesu ta'i tə ci kaama slønø ka ha rənjwə ka Əntanjə. ¹⁸ Amma ma ci, kə dərəgi ci ra də kwabatə upaa ci agi bwaya slənaakii. Ma daba'əkii, ca kulagi aa pa, səkəkii a tsəərəgi, aginaakii a əjagi patə. ¹⁹ Ənji Urusaliima patə, kə fii tii haalaakii. Ci dīi kavə tii ləmə ka rəkii də uuratīi Akalədama, makə bana, 'Rə ŋga idəna'. ²⁰ Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə ŋga Jabuura:

'Ka ndzaanə nə yaakii uufinə zabə,
ga əndə a ndzaanə davə.'

Kə nyaahə ənji əsə:

²¹ 'See a ŋgərə əndə'i əndə slənaakii.'

Makə ha'ə dīi əna, ma ənjinə nja dzəədzə deenə oogə da i Yeesu Slandanaamə taa guci patə, ²² 'watəginə ka yibə bapətisəma ŋga Yoohana ka Yeesu, ha'ə ka saa'itə ŋgirə Əntanjə tə ci aadəgyə, ma əndə rənjwə agi ənjitsa, tyasə, ka ndzaanə nə ci ləbə deenə, ina baaba madənə ŋga Yeesu agi maməətə ənja."

²³ Makə fii ənji ha'ə, təya tadə ənji bəra'i, waatoo Yusufu ətə ci ənjə a 'wa tə ci Barəsaba taa Yusətusə, tii da Matiyasə. ²⁴ Wata təya kədii, əŋki tii, "'Ya'ə Slandana, kə shii hə sətə a ədzəmə ənji patə, baarii keenə ahada ənjinə bəra'i taa tə wu ta'i hə,

²⁵ kaa ca ŋgərə slønø ŋga əndə sləkeenə ənə kagi Yahuda, makə kə pyalə ci saakii makə sətə dəbee ka ci." ²⁶ Ma daba'əkii, təya kapaa haalakii akəŋwacii Əntanjə kaa ca baarii ka tii taa tə wu ta'i ci. Wata ca baarii ka tii tə Matiyasə. Kə ndzaa Matiyasə ka pu'u aji bəra'inə ŋga masləkee ənja.

2

Jiganə ŋga Malaaba Ma'yanə

¹ Makə mbu'ya uusərə ŋga kumənə ŋga *Peentakoosa, kə dzatə ənji nə'unə də nə patə ka ha rənjwə. ² Pii təya fa lyaamanə ŋga uushi dadagyə makə laamənə ŋga mandalə məda. Wata laamənəkii a nagi kuvətə dzatə tii də nə davə. ³ Wata təya nēe ka uushi a jiga makə gana ŋga gunə. Ca taala, ca təkəgi agyanə taa wu patə davə.

⁴ Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii patə, təya ndzanə wabənə də uuranyinə kama kama makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka tii waabənə. *

⁵ Ma gatə də Urusaliima, tə'i *Yahudiinə ətə ca ŋgwələ tə Əntanjə shiishi agyanə hanyinə ŋga duuniya patə. ⁶ Makə fii ənji wazənə, kə dzii ənji də nə lanə. Hanjalatīi a gwazəgi, acii kə fi tii təya wabə də uura ŋga taa ŋgutə əndə ahadatīi. ⁷ Kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə, təya ba, "Əntaa ənji Galili nə ənjitsə ca wabə pata?"

⁸ Ya əna, iitə dīi mbee tii ka wabənə də uura ŋga taa ŋgutə əndə ahadaama? ⁹ Wiinə kə shaamə agyanə hanyinə ŋga Parətīya, Madiya, Ilamiya, Misaputamiya, Yahudiya, Kapadasiya, Puntu, Asiya, ¹⁰ Firigiya, Paməfiliya, Misəra, i da purəŋa Libiya ətə ŋga Sirina, i Yahudiinə da ənjitə dəməgərə agi diina ŋga Yahudiinə, kə shi tii daga də Rooma; ¹¹ wiinə kə shi hara ənji gaamə daga də Karita da Arabiya: wanaamə patə ka fanə təya ba agi uuranyinə gaamə tə manəgwaarə slənətə slənyi Əntanjə." ¹² Makə gwazəgi hanjalatīi patə, təya ləgwa ahadatīi tuu'ina, "Mi sanə cii kəya moo baariinə kaama?" ¹³ Amma, ma hara ənja, təya gwanə ka ŋusənə, əŋki tii, "Kə sii ənjinə ənvwa."

Waazanə ŋga Piita

1:16 1.16 Jab. 41.10. **1:18** 1.18-19 Mat. 27.3-8. **1:20** 1.20 Jab. 69.26; 109.8. **1:21** 1.21-22 Luka 1.2; 3.21; 24.51. **1:24** 1.24 Yooh. 2.24-25. **1:26** 1.26 Waḫ. 16.33. **2:1** 2.1 Leew. 23.15-21; Dzək. 16.9-11. **2:3** 2.3-4 Luka 3.16. * **2:4** 2.4 Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii: 4.31; 6.3,5; 7.55; 8.17; 10.44; 11.15,24; 13.9; 15.8; 19.2,6; makə sətə vii Ma'yanə ka tii wabənə: 4.31; 10.45-46; 19.6; 1 Koor. 12.10; 14.2-12. **2:7** 2.7 1.11. **2:12** 2.12 1 Koor. 14.23.

¹⁴ Wata Piita a madətə da masləkee ənjitə pu'u aməntanə. Ca madee ka uurakii, ca wabə ka tii, ənki ci, "Unə ənji Urusaliima da hara Yahudiinə makə nyi, fatəmə n̄ga'ə, kaa nya ba koonə: ¹⁵ ma ən̄jina, masamə tii ənvwə makə sətə cuuna hiima, acii ma'ə uusəra magiramə zəku'i. ¹⁶ Amma, fatəmə kaa nya ba koonə sətə bii anabi Yawalə:

¹⁷ 'Ma bii Əntanfə, ma agi muudinə n̄ga zamana, ka shinə nə Malaaba Ma'yanə aagyanə ən̄ji patə, manjeevənə goonə n̄guyirənə da makinə, ka d̄anə nə tii anabaakwaanə; ma daguyinə goonə, ka baariinə nə Əntanfə ka tii goon̄gaanaakii, masariinə goonə əsə, ka səniinə nə tii.

¹⁸ Goon̄ga boo, ma maviinaaki n̄guyirənə da makinə, ka kyanə nə nyi Malaaba Ma'yanaaki aanətii ka saa'ikii, ka ndzaanə nə tii ka anabiinə.

¹⁹ Ka d̄anə nə nyi sə n̄ga hurəshishinə daga dagyə da agyanə hanyinə əsə; ka jiganə nə idənə da gunə da makiirənə mandəkii.

²⁰ Ka zhi'iginə nə uusəra ka təkunə.

Ka zhi'iginə nə ləgidə dizə makə idəna.

Ma ətsə patə, ka d̄anə taabu'u nə maduunə uusərə n̄ga Slandanaamə a mbu'ya.

²¹ Taa wu kədii luupaanə acii Slandana, ka mbədənə nə ci.' "

²² Piita a dzə aakəŋwa də banə, ənki ci, "Unə ən̄ji Isərayiila, fatəmə wabənaaki n̄ga'ə. Ma Yeesu əndə Nazaratu, kə baarii Əntanfə oo'i, ci sləkee ka ci, ci nee unə slənyi Əntanfə sə n̄ga hurəshishinə də baawəda laŋə daciikii ahadoonə. ²³ Aacii unə kavə Əntanfə tə ci makə sətə d̄ii ci aniya n̄ga d̄anə. Kə kavuunə tə ci aacii bwaya ən̄ji, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwə, ca əntəgi. ²⁴ Amma kə n̄giragi Əntanfə tə ci agi zəmənə n̄ga wa, ca madee ka ci agi maməətə ənja, acii pooshi wə da baawəda agyanəkii bahə ca gigisləpaa tə ci. ²⁵ Aacii kə wabi Dawuda agyanəkii, oo'i:

'Wanyinə ka neenə ka Slandanə akəŋwaciiki taa guci patə, agi tsakənə nə ci tə nyi acii ga nya gugu'i.

²⁶ Ci nə ədzəməki ka d̄a moodasəka əsə, agi wabənə nə nyi n̄ga moodasəka.

Taa n̄gahi ka əntənə nə nyi, agi kanə nə nyi na,

²⁷ acii kə shii nyi: 'ya'ə Əntanfwaakya, paa hə ka vugədəgi əpinaaki aagi ənjagu'u, paa hə ka bwasee ka shishinə n̄ga əndə slənaaku kaa ca bəsləgi.

²⁸ Kə baarii hə ka nyi rəgwanyinə n̄ga upaa də əpinə.

Ka d̄anə nə nyi moodasəkə laŋə, acii agi ndzaanə nə hə da nyi.' "

²⁹ Piita a dzə aakəŋwa də banə, ənki ci, "'Ya'ə ndzəkəŋushi'inəkya, takumə kaa nya bagi koonə furəŋə. Ma dzədzəshi'inaamə Dawuda, kə ənki ci, kə n̄gədəgi ən̄ji tə ci, kədəhə daamə nə nə n̄ga gu'waakii ka ha'ə dəŋə ənshinə. ³⁰ Amma, ma ci ma'ə da i əpinə, anabi n̄ji ci, kə shii ci kə ji'i Əntanfə ka ci oo'i, kadə nə əndə rəŋwə agi jijinaakii a n̄gərə dəgələ n̄wanuunaakii. ³¹ Agyanə madənə n̄ga *Aləmasiihu agi maməətə ənja wabi Dawuda ha'ə. Aciikii bii ci, pooshi Əntanfə ka bwaseenə ka ci a gu'u. Taa shishinəkii əsə, pooshi ka bəslənə. ³² Ma Yeesutsa, kə madee Əntanfə ka ci agi maməətə ənja. Inə ənə ganə patə, seedawanyinə niinə. ³³ Kə d̄uunətə Əntanfə tə ci, ca ndzaneə ka ci da ciizəmaki. Əntanfə Dii a vii ka ci Malaaba Ma'yanə, makə

2:17 2.17-21 Yaw. 3.1-5. **2:21** 2.21 22.16; Rooma 10.13. **2:22** 2.22 Luka 24.19; Yooh. 3.2; Slənə 2.43; 4.30; 5.12-16; 6.8; 14.3; 15.12; 19.11-12; Rooma 15.19; Ibər. 2.4. **2:23** 2.23 3.15; 4.28; 7.52; Luka 23.33; 1 Tees. 2.15. **2:24** 2.24 3.15; Luka 24.5. **2:25** 2.25-28 Jab. 16.8-11. **2:27** 2.27 13.35. **2:29** 2.29 1 Meem. 2.10; Slənə 13.36. **2:30** 2.30 2 Sam. 7.12-13,16. **2:31** 2.31 Jab. 16.10. **2:32** 2.32 1.8.

sətə shi ca bii daga ɲukə. Yeesu a pukyangərə keenə əsə, ci ətsə cuuna nee, una fa əsə. † ³⁴ Acii əntaa Dawuda ɲgirə aadəgyə, amma ci maa, kə bii ci oo'i, 'Əŋki Əntaŋfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

³⁵ Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa sədəku.'

³⁶ Acii ha'ə, wa ənji Isərayiila patə a shii tantanyinə, ma Yeesu ətə gwa'avuunə tə ci aashi ənfwa, tə ci kavə Əntaŋfə ka ndzaanə ka Slandanə da Aləmasiihu."

³⁷ Makə fii ənji ha'ə, kə tabətə moodəfətii, təya ləgwa a ma Piita da a ma hara masləkee ənji, əŋki tii, "Ndzəkəŋushi'ina, iitə daniina?"

³⁸ Əŋki Piita ka tii, "Baamə ka Əntaŋfə, bwaseemə ka 'waslyakəənə goonə, taa wu ahadoonə, ca luu yibə bapətisəma agi ləmə ɲga Yeesu Aləmasiihu, kaa Əntaŋfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə, ca vii koonə Malaaba Ma'yanaakii. ³⁹ Acii koonə dīi Əntaŋfə aləkawalə ɲga vii Malaaba Ma'yanə da ka manjeevənə goonə da patənə ɲga ənjitə dzadə, taa moonə 'wii ci patə aabiikii."

⁴⁰ Kə wabi Piita ka tii laŋə, ca ka ka tii hiima, əŋki ci, "Təkeemə ka noonə na da bwaya ənji ɲga zamanana koonə luupaa də noonə na, acii bwaya ɲgəra'utə nə təya sa."

⁴¹ Laŋənətii, kə liwə tii wabənaakii, ənjə a yibə ka tii bapətisəma. Kə mbu'i bahə dəbu'u makkə nə ənjitə vii gooŋga uusərəkii. ⁴² Kə dīi tii gazhi'waanə ɲga fa sətə ɲji masləkee ənjə a dzəgunə ka tii, təya ndzaanə də ədzəmə rəŋwə, təya zəmə ka hakii, təya dfa də'wa ka Əntaŋfə əsə.

Ndzaanə ɲga ənji nə'unə

⁴³ Kə dīi Əntaŋfə sə ɲga hurəshishinə ɲgaanɲa'ə daci masləkee ənja, ka ha'ə kə əsəgi ɲgwalənə tə ənji patə. ⁴⁴ Ənji nə'unə patə, kə ndzaa tii rəŋwə, təya viishi patənə ɲga sətə ətee əndə'i əndə ahadatii, ⁴⁵ təya dərəmagi də uushi'inatii, təya vii kwabakii ka taa wu ətə ətee ahadatii. ⁴⁶ Pukyanə ɲga ha patə, agi dzatənə nə tii də nə asəkə *yi ɲga Əntaŋfə də moodəfə rəŋwə, təya zəəməshi asəkə yinyinatii də moodasəkə da mabanee ma'yanə. ⁴⁷ Təya dəla də Əntaŋfə, təya upaa dələnə əsə acii ənji patə. Ma Slandana, uusərə patə nə ci ka tsəkəvənə aashitii tə ənjitə upaa luupaanə.

3

Mbədəpaanə də mahurəməsə ənda

¹ Ma ka əndə'i uusəra, i Piita da Yoohana a dzə aasəkə yi ɲga Əntaŋfə ətsə tibisə makkə ɲga kədəwanə, waatoo saa'i ɲga dfa də'wa.

² Tə'i əndə'i əndə gatə a uura mayi ɲga Əntaŋfə. Ma uura mayitsa, 'Dagwakii' ci ənjə a 'wa. Mahurəməsəkii daga poonə tə ci nə əndəkii. Pukyanə ɲga uusəra patə nə ənjaakii ka kiranə tə ci aa dəvə, təya kapaa tə ci, kaa ca kədii sataka acii ənji dzənə aasəkə yi ɲga Əntaŋfə. ³ Makə nee ci ka i Piita da Yoohana təya dəmə aasəkə yi ɲga Əntaŋfə, ca kədii sataka aciitii. ⁴ Wata i Piita da Yoohana a tsaamə tə ci, əŋki Piita ka ci, "Tsaamuu tiinə." ⁵ Ca tsaamə tə tii də ɲga'ə. Ma nə ci ka nəhənə, ka upaanə nə ci uushi aciitii. ⁶ Wata Piita a ba ka ci, "Paa nyi da kwaba shaŋə, amma, ma səndə upaa nyi, ka viinə nə nyi ka hə. Də baawəda ɲga Yeesu *Aləmasiihu, əndə Nazaratu, madətə, wiiwu." ⁷ Wata Piita a kəsətə ciinəkii da ciizəma, ca madəe ka

† **2:33** 2.33 ca ndzaneə ka ci da ciizəmaki: 2.34; 3.13; 5.30-34; 7.55-56; Mar. 16.19; Luka 20.42; 22.69; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1; Ibər. 8.1; 1 Piita 3.22; ca pukyangərə keenə Ma'yanə: 1.4; Yooh. 14.16-17; 15.26. **2:34** 2.34-35 Jab. 110.1; Luka 20.42-43; Ibər. 1.13. **2:36** 2.36 3.15. **2:37** 2.37 16.30; Luka 3.10,12,14. **2:38** 2.38 3.19; Luka 3.3. **2:39** 2.39 Isaa. 57.18-19; Af. 2.17. **2:41** 2.41 2.47; 4.4; 5.14; 6.1,7; 8.4; 11.21,24; 12.24; 13.49; 16.5; 19.20; 21.20; 2 Tees. 3.1. **2:44** 2.44-45 4.32-35. **2:46** 2.46 Luka 24.53. **2:47** 2.47 2.41. **3:1** 3.1 10.3,9,30. **3:2** 3.2 14.8.

ci. Pii kə upaa sədəkii da idəkii ngeerənə. ⁸ Həryatə əndətə a madətə, ca kəŋaanə, ca 'watəgi wiinə. Wata ca dəməgərə atsatii. Ca wii, ca dzə də ləədənə, ca dzə də dəlanə də Əntənfə.

⁹ Patənə n̄ga ənjitə n̄ji davə, kə nee tii ka ci, ca wii, ca dəla də Əntənfə. ¹⁰ Kə shii tii oo'i, mahurəməsə əndətə izee ka kədii sataka a uura mayi 'Dagwakii'. Acii ha'ə, kə d̄ii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə nə sətə d̄ii tə ci.

Waazanə n̄ga Piita atsa a malaba n̄ga Sulayimaanu

¹¹ Makə mabwaseemə əndətə ka i Piita da Yoohana, tii atsa a malabatə ci ənjə a 'wa malaba n̄ga Sulayimaanu, ənji patə a kwasə pii pii aabiitii, acii kə kəŋee ka tii ka shaŋə nə sətə d̄ii.

¹² Makə nee Piita ka tii, ca ba, "Unə ənji Isərayiila, acii mi saŋə nuunə ka neenə ka hurəshishinə n̄ga əndətəsa? Acii mi cuuna tsaamə tiina? Ma nuunə ka nəhənə, agi baawəda geenə taa camənə geenə cii kəya wii kwa? ¹³ Əntaa ha'ə. Ma Əntənfə n̄ga i Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu da hara dzədzəshi'inaamə patə, ci vii d̄uunuunə ka Yeesu lawaraakii. Ma una, kə vii unə tə ci aacii gayinə. Makə mwayi Pilaatu kapaanə tə ci, kə kaaree unə. ¹⁴ Də ha'ə kaaree unə ka Malaaba Əndətə, əndə gooŋga, una kədii ka ənjə a kagi koonə tə mabələ ənja. ¹⁵ Də d̄anə ha'ə kavuunə tə Əndə vii əpinə ka bələginə. Amma kə madəe Əntənfə ka ci agi maməətə ənja. Ma inə əsə, seedawanyinə niinə n̄ga madənaakii. ¹⁶ Ma əndənə cuuna nee, kə shii unə tə ci. Də baawəda n̄ga Yeesu upaa ci n̄geerənə, acii kə vii inə gooŋga ka ci. Ha'ə nə ci əsə, putə n̄ga vii gooŋga geenə ka Yeesu upaa ci jamənə n̄ga shishinəkii akəŋwacii unə patə.

¹⁷ "Ma ənə ha'ə d̄ii ndzəkəŋushi'ina, kə shii nyi oo'i, ma unə da i gayinə goonə, d̄agi ghatə shiinə goonə d̄ii unə ha'ə də Yeesu. ¹⁸ Amma də ha'ə d̄ii ka gooŋga nə sətə bii Əntənfə da ma anabiinaakii oo'i, ka cibənə nə Matadəkəyaakii.

¹⁹ "Acii ha'ə baamə ka Əntənfə, zhi'wagimə aabiikii, kaa ca tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə. ²⁰ Madə kə d̄ii unə ha'ə, ka viinə nə Slandanə koonə shiwunə aasəkə moodəfuunə, ka kyanə nə ci koonə də Matadəkəyaakii Yeesu. Ci ta'i koonə tə ci. ²¹ Ma Yeesu, kə d̄ii tyasə, see a ndzaa ci dagyə zəku'i, taabu'u nə Əntənfə a d̄aada uushi'iitə baabii ci da ma malaaba anabiinaakii d̄aga n̄jukə. ²² Muusa maa, kə bii ci oo'i, 'Ka tadənə nə Əntənfə koonə *anabi makə naaki agi ndzəkəŋushi'inuunə. See a foonə sətə nii kəya ba koonə patə. ²³ Taa wu patə na kaaree ka fanə tə anabita, paa tii ka ndzaanə agi ənji n̄ga Əntənfə, ka zamaginə nə ənji də tii.' ²⁴ Ha'ə əsə wabi hara anabinyinə patə, 'watəginə ka Samuyila da hara anabinyinə ətə shi d̄aba'əkii. Kə wabi tii agyanə uushi'inə ətə ca d̄aada əndzə'i. ²⁵ Ndzəkəŋushi'ina, koonə wabi Əntənfə da ma anabinyiita. Ha'ə əsə koonə da dzədzəshi'inuunə d̄ii ci aləkawala, waato ətə bii ci ka Ibərahiima, 'Ka d̄aanənə nə nyi barəkaanaaki aagyanə slikərənyinə n̄ga duuniya patə, putə n̄ga jijinyinaaku.' ²⁶ Ha'ə kə tadəgi Əntənfə lawaraakii, ca sləkəe ka ci aahadoonə zəku'i koonə upaa barəkaanə d̄aciikii, una bwasee ka bwaya bwayaanə goonə."

4

Kərənə tə i Piita da Yoohana aakəŋwacii gayinə

3:8 3.8 14.10; Yooh. 5.14. **3:11** 3.11 5.12; Yooh. 10.23. **3:13** 3.13 2.33; 7.32; Shig. 3.6,15; Luka 23.13-23. **3:15** 3.15 2.23-24; 4.10; 5.30-31; 10.39-40; 13.30; 17.31; Ibər. 2.10. **3:16** 3.16 Mat. 9.22. **3:17** 3.17 Luka 23.34; 1 Tim. 1.13. **3:18** 3.18 5.42; Luka 24.27,44-46. **3:19** 3.19 2.38. **3:22** 3.22-23 Dzək. 18.15,19; Slønə 7.37. **3:24** 3.24 3.18. **3:25** 3.25 'Wat. 12.3; Gal. 3.8,16. **3:26** 3.26 13.46; 18.6; Rooma 1.16.

1 Ma i Piita da Yoohana a wabø ka ønja, wata limanyinø da ηwanjwø nga soojiinø øtø ca nøhø yi nga Øntanfø, da *Sadukiinø a shi aabiitii * 2 dø mabøzø søka. Ma bøzee ka søkøtii, acii kø jigunyi i Piita da Yoohana ka ønja, kø bii tii ka ønji oo'i, kø ma'i Yeesu agi mamøøtø ønja, aciikii ma mamøøtø ønji patø, kadø nø tøya madøtø da i øpinø. † 3 Wata tøya køsø tø i Piita, tøya pa'øgi tø tii aasøkø kuvø furøshina see pukønø nga ha, acii kø uugi uusørø dzønø ka dfa gøjwanø. 4 Amma, ma agi ønjitø fii wabønø nga masløkee ønja, bøzøkii nø ønjitø vii goongfa. Kø mbu'i lanønatii bahø døbu'u tufø.

5 Pukønø nga ha, wata gayinø da masariinø da maliminø a løbø dø Urusaliima patø. 6 Tøya dza dø nø da gawø nga limanyinø øtø dñi lømøkii *Anasø tii da i Kayafasø i Yoohana i Aløkøsandøra, da i hara slikørønø patø nga maduunø *limanø. 7 Tøya sløkee ka ønji kaa tøya kira tø i Piita da Yoohana, tøya kønøee ka tii akønfwacii, tøya løgwa ka tii, øjki tii, "Da sanø upaa unø baawødfatsa? Wu vii koonø røgwa nga mbødføpaanø dø mahurømesø øndøtsa?"

8 Wata kø cakø Malaaba Ma'yanø natønø ødzømə nga Piita. Ca ba ka tii, øjki ci, "Unø gayinø da masariinø, 9 mada putø nga nga'aanø dñi inø ka mahurømesø øndøtsø dñi inø mawulakii akønfwacii unø ønshinø, una løgwa keenø taa iitø mbø'i ci, 10 yoo, see a shii unø da i ønji Isørayiila patø oo'i, dø lømø nga Yeesu Alømasiihu øndø Nazaratu nø øndøtsø kønø akønfwacii unø ndanø ndanø. Ma unø, kø gwa'avuunø tø Yeesu aashi ønfwa, amma kø madøee Øntanfø ka ci. 11 Kø wabi malaaba løkøløkøtø agyanøkii oo'i,

'Ci nø faaratø kaaree unø, ønji ghønøna,
amma ci ønøpaa ka faaratø palee dø møgørøvønø.'

12 Daciikii rønjø dyanø upaanø ønji mbødfønø, acii pooshi øndø'i øndø agi duuniya shanø øtø vii Øntanfø ka ci baawødfa bahø kaama upaa mbødfønø daciikii."

13 Kø nee *møtørøkinø nga Yahudiinø oo'i, ma i Piita da Yoohana, masooðfønø nø tii. Ma nee tii øsa, tyalakanyinø nø tii, øntaa majannga ønji øsø, kø dñi ka tii ka sø nga hurøshishinø. Wata tøya puløgi oo'i, tii da Yeesu nja ndzaanø. 14 Amma, makø nee tii ka øndøtø mbødføpaagi i Piita da Yoohana kønø abitii ndanø ndanø, kø øtee tii ka røgwa nga dfa mabizhinø. 15 Aciikii tøya søbøgi tø i Piita da Yoohana agyø, tøya dfa møtørøkinø. 16 Øjki tii, "Iitø dfaanamø dø ønjitsa? Acii goongfa, ma ahada ønji Urusaliima patø, pooshi øndø mashiimø kø dñi tii sø nga hurøshishiinø ka shanø. Pooshi amø ka mbee ka dfa mabizhinø øsø. 17 Amma, acii ga wabønøkii a tsakø waazanø ka hara ønja, see a baamø ka tii oo'i, ga tøya ønø ka wabønø ka taa wu dø lømø nga Yeesu ma'ø."

18 Wata tøya ønø ka 'watønø tø masløkee ønja. Makø dømøgørø tii, tøya ba ka tii, øjki tii, "Goonø ønø ka wabønø taa dzøgunønø ka ønji dø lømø nga Yeesu ma'ø daga ønshinø!" 19 Amma øjki Piita da Yoohana ka tii, "Unø dø noonø na, lagimø wabøøtsa, mada nga'ø akønfwacii Øntanfø keenø fa noonø, ina bwasee ka fa naakii. 20 Acii ma inø kamø, pooshi inø ka mbee ka ndzaanø zørakø yadø ba ka ønji sètø nee inø da sètø fii inø." 21 Wata møtørøkinø a tsakø ka tii bariya dø banø, ga tøya ønø ka dfaanø ha'ø ma'ø. Tøya kapaa tø tii, pooshi tii upaa røgwa nga cibeenø ka tii, acii talakiinø patø, agi dñunøtønø nø tii tø Øntanfø putø nga sètø slønyi tii. 22 Ma øndøtø mbødføpaagi tii dø sø nga hurøshishinø, kø palee ci ka føzø ønfwadø pu'unø.

Da dø'wa nga ønji nø'unø kaa tøya mbee ka waaza

* 4:1 4.1-2 Sadukiinø: 5.17; 23.8; Luka 20.27. 4:1 4.1 Luka 22.4,52. † 4:2 4.2 madønø agi mamøøtø ønja: 2.24; 4.33; 17.18; 26.23. 4:3 4.3 5.18. 4:4 4.4 2.41. 4:7 4.7 Luka 20.2. 4:8 4.8 2.4. 4:10 4.10 3.6; 3.15. 4:11 4.11 Jab. 118.22; Luka 20.17; 1 Piita 2.4-7. 4:12 4.12 Mat. 1.21; 1 Koor. 3.11. 4:15 4.15 5.34-35. 4:16 4.16 Yooh. 11.47. 4:17 4.17-19 5.28-29,40.

wabənə nga Əntanfə yadə ngwalənə

²³ Makə kapaa ənji tə i Piita da Yoohana, təya ənə satii aahada hara ənji nə'unatii. Təya ba ka tii sətə bii madiigərə limanyinə da masariinə ka tii. ²⁴ Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kədii acii Əntanfə də ədzəmə rəŋwə, əŋki tii, "Ya'ə Slandana, hə tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəvə da sətə asəkətii patə. ²⁵ Kə wabi hə da ma dəsəniinə Dawuda lawaraaku. Kə wabi ci də baawəda nga Malaaba Ma'yanə, ca ba:

'Acii mi ci hara slikərənə a bəzə səka?
Acii mi saŋə ci ənjə a hiima uushi'iitə zaɓa?

²⁶ Kə aanyi meeminə nga *duuniya.

Gayinə əsə, kə guŋutə tii də nə kaa təya pa
da Əntanfə Slandanə da Matadəkəyaakii.'

²⁷ Ha'ə makə ətsə dīi *Hirudusə da Puntiyu *Pilaatu, kə ləbə tii də nə ka hakii asəkə vəraanə da hara slikərənə da ənji *Isərayiila agyanə malaaba lawaraaku Yeesu matadəkəyaaku. † ²⁸ Ma sətə dīi tii patə, kə dīi tii makə sətə mwayi hə agi baawədaaku daga ŋukə. ²⁹ Ma əndzə'i, 'ya'ə Slandana, fatə bwaya uushi'iitse ci təya baaba agyaniinə. Vii ka lyawarənaaku ŋgeerənə nga waaza wabənaaku yadə ngwalənə taa gi'u. ³⁰ Tsakuu tiinə, ɓaarii baawədaaku, ina mbədəpaa də ənji bwanea, ina ɗa uushi'inə nga hurəshishinə agi ləmə nga malaaba lawaraaku Yeesu."

³¹ Makə uudəpaa tii ɗa də'wa, hatə dīi tii davə patə, gaŋgəzənə. Wata kə cakə Malaaba Ma'yanə naanatənə tə tii patə. Təya ndzaŋə waaza wabənə nga Əntanfə yadə ngwalənə.

Sətə ndzaanə nga əndə nə'unə, nga ənji nə'unə patə

³² Ənjitə vii gooŋga patə, kə ndzaa tii də moodəfə rəŋwə, haŋkalatii rəŋwə əsə. Pooshi əndə banə oo'i, ma sətə dīi ka naakii, kə ndzaa ka naakii daanəkii. Amma, maləbəkii nə tii patə anə uushi'inatii. ³³ Də baawəda laŋə baabii masləkee ənji tə madənə nga Yeesu Slandana agi maməətə ənji makə sətə nee tii. Kə dīi Əntanfə barəkaanə aagyanətii patə ka shaŋə shaŋə. ³⁴ Pooshi maagha agitii əsə. Acii patənə nga ənjitə da ratii taa yatii, kə dərəmagi tii, təya kira kwabakii, ³⁵ təya kapaa akəŋwacii masləkee ənja, masləkee ənjə a təkə ka taa ŋgutə əndətə ətəe ahada ənji nə'unə.

³⁶ Ha'ə tə'i əndə'i əndətə dīi ləməkii Yusufu agi slikərənə nga *Leewi. Masləkee ənjə a dəkə ka ci ləmə Barənaba, makə bana, 'Mavii ŋgeerənə ka ənja'. Poonə tə ci, anə hanyinə nga Kipərusə. ³⁷ Tə'i raakii, ca dərəmagi, ca kira kwabakii, ca kapaa akəŋwacii masləkee ənja.

5*Ananiya da Safira*

¹ Amma tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Ananiya tii da minaakii Safira. Ca dərəmagi də əndə'i ratii. ² Də shiinə nga minaakii ca umbee ka hara kwabakii, ca kərə harakii, ca kapaa akəŋwacii masləkee ənja, ca ɗatə makə patə vii ci. ³ Wata əŋki Piita ka ci, "Ya hə Ananiya, mi saŋə kapaa hə rəgwa ka *Seetanə a dəməgərə aa moodəfəkwa? Wiinə kə jirakə hə ka Malaaba Ma'yanə, ha umbee ka hara kwaba nga rə goonə. ⁴ Daga hə ma'ə madərəmagimə, naaku nə rəkii. Makə dərəmagi hə əsə, əntaa naaku nə kwabakii kwa? Iitiitə 'watəgi hə kaala hiima nga ɗa bwaya slənətsa? Əntaa ka ənji jirakə hə, amma ka Əntanfə." ⁵ Makə fii Ananiya wabəətsa, wata ca kulagi, ca

4:24 4.24 Shig. 20.11; Jab. 146.6. 4:25 4.25-26 Jab. 2.1-2. † 4:27 4.27 Hirudusə: Luka 23.7-11; Pilaatu: Luka 23.1. 4:28 4.28 2.23. 4:29 4.29 Af. 6.19. 4:30 4.30 2.22. 4:31 4.31 2.4. 4:32 4.32-35 2.44-45; 6.1; Luka 14.33; 18.22. 5:2 5.2 4.35. 5:3 5.3 Yooh. 13.2.

əntəgi. Ədzəmə nga ənji fanə patə, kə lagi. ⁶ Wata daguyinə a shi, təya hadətə tə ci, təya ngiragi tə ci agyə, təya ngədfəgi.

⁷ Ma daba'ə bahə tibisə makkə, minaakii a shi, ki mashiimə sətə dīi tə ngurii. ⁸ Əŋki Piita ka ki, "Bawə ka nyi, ha'ə makə ətsə nə kwaḃa nga rətə goonə d'ərəmagyuunə kwa?" Kya ba, "Awa, ha'ə d'ərəmagiinə." ⁹ Wata əŋki Piita ka ki, "Mi sanə guŋunuunə də ma ka təbə Ma'yanə nga Slandana? Fawə ənyanə nga daguyiitə ngə'i tə ngurəku. Watiitə kə mbu'ya a makuvə. Ka ngərəginə nə tii tə hə agyə naaku əsə." ¹⁰ Wata kya kulagi atsaə sədfəkii, gudərəslə kya əntəgi. Daguyiitə a gimagərə, təya lapaa tə ki mantəkii. Wata təya ngərəgi tə ki agyə, təya dzə ka ngədfəginə tə ki atəŋgala ngurii. ¹¹ Wata ədzəmə nga ənji nə'unə patə a lagi da ənjitə fii sətə d'aadīi patə.

Slənə nga hurəshishiitə dīi masləkee ənja

¹² Ma masləkee ənja, kə slənyi tii sə nga hurəshishinə lanə ahada ənja. Patənə nga ənjitə vii goonə əsə, agi dzatənə nə tii də nə də ədzəmə rəŋwə atsaə malabatə ci ənjə a 'wa Malaba nga Sulayimaanu. ¹³ Ma hara ənjitə pooshi vii goonə, kə ngwali tii ka guŋutə də nə da tii, amma agi dələnə nə tii də tii. ¹⁴ Ma ənjitə vii goonə ka Slandana, nguyirənə da makinə, tsakənə da tsakənə nə lanənətii, təya ləbə də nə da hara ənji nə'unə. ¹⁵ Putə nga ətsə ha'ə, kə kyaara ənji ənji bwaneə aa rəgwa da i ədərətii da ədzətii, təya banee ka tii; acii maa kə mbu'ya Piita, taa iitiitə mbu'u ka paləginə nə məndzaanə'inaakii agyanə hara ənji bwaneətii. ¹⁶ Kə shiishi hara ənji bəzəkii əsə daga ka giwanyiitə guŋutə də Urusaliima patə, təya kira ənji bwaneətii da ənji ginaajinyinə. Patə, kə mbə'i tii əsə.

Cibənə nga masləkee ənja

¹⁷ Ma gawə nga limanyinə da patənə nga ənjitə ci təya ndzaanə, waatoo kurəgə nga *Sadukiinə, kə shirəhə tii ka masləkee ənji ka şanə. ¹⁸ Təya kəsə tə tii, təya kərə tə tii aa furəshina, təya pa'əgi tə tii. ¹⁹ Amma, ma davədfə, wata malaa'ika nga Əntəŋfə a shi, ca wunəgi makuvənyinə nga furəshina, ca əjagi tə masləkee ənji, ca ba ka tii: ²⁰ "Dzəmə aasəkə *yi nga Əntəŋfə, una wabə ka ənji agyanə kura əpinə." ²¹ Makə fii masləkee ənji ha'ə, təya palə tsədfəkə, təya dəməgərə aasəkə yi nga Əntəŋfə, təya dzəgunə ka ənja.

Pukənə nga ha, gawə nga limanyinə a shigi da ənjaakii, ca fə'ya mətərəkinaakii da matakəŋwanyinə nga *Isərayiila patə. Təya sləkee ka soojiinə aa furəshina ka fə'yanə tə masləkee ənja. ²² Mbu'unə nə soojiinə aa furəshina, malamə tii tə masləkee ənja. Wata təya ənya ka banə ka mətərəkinə, ²³ əŋki tii, "Kə lapaa inə makuvənyinə mapa'əkii dəŋə dəŋə, ənji nəhənə əsə, patə nə tii davə. Amma, ma wunəginiinə makuva, pooshi inə lii tə tii davə." ²⁴ Makə fii ŋwanəwə nga soojiinə da madiigərə limanyinə, kə dzəgəpaa tə tii ka şanə nə sətə dīi tə masləkee ənja. Mashiimə tii taa mi na uudə ba'a. ²⁵ Wata əndə'i əndə a shi aabiitii, ca ba ka tii, əŋki ci, "Ma ənjitə pa'əgyuunə nga mbədfə asəkə furəshina, watiitə asəkə yi nga Əntəŋfə ka dzəgunənə ka ənja." ²⁶ Wata ŋwanəwə nga soojiinə da ənjaakii a palə ka 'wanə tə tii, amma əntaa də ŋgeerənə, acii kə ngwali soojiinə ga ənjə a kaalatə tə tii də faariinə.

²⁷ Makə kira tii tə masləkee ənja, təya kəŋee ka tii akəŋwacii mətərəkinə. Gawə nga limanyinə a ba ka tii, ²⁸ "Kə shiina bii koonə də ŋgeerənə, goona dzəgunə də ləmə nga əndətsə ma'ə, amma wiinə kə guŋutəgyuunə də Urusaliima də dzəgunəətsə goonə. Ha'ə maa, nga'ə koonə nə ləbeenə keenə da idənaakii." ²⁹ Wata əŋki Piita da hara masləkee ənji ka tii, "Tyasə ka Əntəŋfə gərə'uniinə palee

5:9 5.9 1 Koor. 10.9. 5:12 5.12 2.22; 3.11. 5:14 5.14 2.41. 5:15 5.15-16 19.11-12; Luka 4.40. 5:17 5.17 4.1-2. 5:19 5.19 12.7-10. 5:22 5.22-24 12.18-19. 5:24 5.24 4.1. 5:26 5.26 Luka 20.19; 22.2. 5:28 5.28-29 4.17-19; Mat. 27.25.

ka ənda. ³⁰ Ma unə, unə bələgi tə Yeesu də gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. Amma kə madəe Əntaŋfə ŋga dzədzəshi'inaamə ka ci agi maməətə ənja. ³¹ Ka ci vii Əntaŋfə məghərəvənə əsə, ca ndzaneə ka ci da ciizəmakii, kaa ca ndzaa ka gawə da maluwa, ca baarii ka ənji Isərayiila rəgwa ŋga baanə ka ci, təya upaa tifyaginə ŋga 'waslyakəənatii. ³² Ma inə, seedawanyinə niinə ŋga uushi'iitsa, ha'ə maa nə Malaaba Ma'yanə ətə vii Əntaŋfə ka ənjitə ca muu aaya ka ci.”

³³ Makə fii mətərəkinə ha'ə, səkətii a bəzəgi. Ha'ə kə mwayi tii bələnə tə tii. ³⁴ Amma tə'i əndə'i əndə Farisa ahadatii ətə dīi ləməkii Gamaliyalə. Ma ca, mashii *bariya nə ci. Gawə nə ci əsə akəŋwacii ənji patə. Ca madətə, ca ba ka soojiinə wa təya fədəgi tə masləkee ənji agyə zəku'i. * ³⁵ Makə dəməgi tii, ca wabə ka mətərəkinə, əŋki ci, “'Ya'ə ndzəkəŋushi'inə, ənji Isərayiila, hiimatəmə ŋga'ə sətə cuuna moo dānə də ənjitsa. ³⁶ Ma wanyiinə dzəgi aa ba'a, kə shigi Tawəda da ba'akii bahə gya'ə ənfwadə ətə ca nə'u tə ci. Kə zhi'wee ci ka naakii nə ka uushi. Amma kə bələgi ənji tə ci. Ənji nə'unə tə ci patə əsə, kə yigədəgi tii. Sətə mwayi tii dānə patə, kə ndzaanə ka uushi ŋga zabə. ³⁷ Ma daba'əkii, saa'i ŋga baana ənja, kə shigi Yahuda əndə Galili. Kə 'wii ci ənji ka nə'unə tə ci, amma kə bələgi ənji tə ci əsə. Ənjaakii patə əsə, kə yigədəgi tii. ³⁸ Acii ha'ə, shigimə agi wabənə ŋga ənjitsə ca nə'u tə Yeesu, una bwasee ka tii. Acii madə əndə ca ba ka tii dā tsarə slənətsa, kadə na dzəgi. ³⁹ Amma, madə Əntaŋfə ca ba ka tii dā tsarə slənətsa, pooshi unə ka mbee ka uulaginə tə tii. Nəhəmə acii goona dīi panə da Əntaŋfə.”

Wata mətərəkinə a luu wabənə ŋga Gamaliyalə. ⁴⁰ Təya 'wagərə tə masləkee ənja, təya ba ka soojiinə, wa təya fəslə tə tii, təya ba ka tii, “Goona ənə ka wabənə ka ənji də ləmə ŋga əndətsə ma'ə!” Ma daba'əkii, wata təya kapaa tə tii.

⁴¹ Masləkee ənjə a gimagi satii ahada mətərəkinə, təya palə də moodasəkə ka shəŋə, acii kə mbu'utə Əntaŋfə də tii kaa təya sa ŋgəra'wə da ciba ka putə ŋga ləmə ŋga Yeesu. ⁴² Pukyanə ŋga uusərə patə, taa asəkə *yi ŋga Əntaŋfə, taa asəkə yinyinə, mabwaseemə tii ka dzəgunənə da waazanə ka ənji oo'i, Yeesu nə *Matadəkii ŋga Əntaŋfə. †

6

Tadənə tə ənji mədəfə

¹ Ma ka saa'ita, makə ci laŋənə ŋga ənji nə'unə tə Yeesu a dzə də tsakənə, kə ŋgiirə hara Yahudiinə ənji nə'unə ma, waatoo Yahudiitə ca wabə uura Gərikə, oo'i, kə bwasee Yahudiinə ənji nə'unə ətə ca wabə uura Yahuda ka mooryafinə ətə ca wabə uura Gərikə, pooshi tii agi upaa sətə ci ənjə a təkə taa ŋgutə uusəra. ² Wata masləkee ənji pu'u aji bəra'i a dzatə də ənji nə'unə patə, təya ba ka tii, “Madəbeemə ina bwasee ka waaza wabənə ŋga Əntaŋfə, ina dzəgərə aagi təkə zəma. ³ Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'inə, tagimə ənji mədəfə ahadoonə ətə ci ənjə a dəla də tii, ətə da Malaaba Ma'yanə a moodəfətii da hiima əsə. Tə tii kavənə ənji aanə slənətsa.

⁴ Ma inə neenə, ina dā gazhi'waanə ŋga dā də'wa da waaza wabənə ŋga Əntaŋfə.”

⁵ Ma sətə bii masləkee ənja, kə kadəesəkə ka ənji nə'unə patə. Wata təya tadə tə Sətəfanu, acii ma ca, əndə vii goŋga nə ci ka shəŋə, manakii də Malaaba Ma'yanə əsə. Təya tadə əsə tə Filibusə da Pərəkwarə da Nikanoorə da Timoonə da Parəmina da Nikoolawusə əndə Antakiya, əndətə shi a dəməgərə aagi diina ŋga Yahudiinə.

⁶ Təya kira tə tii aakəŋwacii masləkee ənji. Masləkee ənjə a dāanə ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii.

5:30 5.30-31 3.15. **5:32** 5.32 1.8; Yooh. 15.26-27. * **5:34** 5.34 Gamaliyalə: 22.3. **5:36** 5.36 21.38. **5:37** 5.37 Luka 2.2; 13.1-2. **5:40** 5.40 4.18; 5.28. **5:41** 5.41 Luka 6.22-23; 1 Piita 4.13. † **5:42** 5.42 Yeesu nə Matadəkii: 9.22; 17.3; 18.5,28; Luka 24.25-27. **6:1** 6.1 2.45; 4.35. **6:3** 6.3 1 Tim. 3.7-13. **6:6** 6.6 13.2-3; 14.23; 1 Tim. 4.14; 2 Tim. 1.6.

⁷ Yoo, kə gi wabənə nga Əntanƣə aakəŋwa aakəŋwa. Agi tsakənə nə lanənə nga ənji nə'unə də Urusaliima, bəzəkii agi limanyinə əsə vii gooŋga ka Yeesu.

Kəsənə tə Sətəfanu

⁸ Ma Sətəfanu, kə ƣii Əntanƣə ka ci pwapoonə, ca vii ka ci baawəda lanə, kaa ca ƣa sə nga hurəshishinə ka shaŋə ahada ənja. ⁹ Amma tə'i hara Yahudiinə ətə izee ka dza də nə asəkə kuvə də'wa ətə ci ənjə a 'wa "Kuvə nga Dimwanyinə". Kə shi tii daga də Sirina da i Aləkəsandəriya. Tə'i harii Yahudiinə əsə ətə shi daga də Silikiya da Asiya. Kə ƣii tii mabizhinə da Sətəfanu. ¹⁰ Amma kə təkuree tii ka uurənə tə ci, acii kə wabi ci də hiimatə vii Malaaba Ma'yanə ka ci. ¹¹ Wata təya ngaanƣagi ənji də kwaba, ənjitə a ba oo'i, "Kə fii inə ca dzaana tə Muusa, ca bərapaa tə Əntanƣə əsə." ¹² Də ha'ə madee tii ka ədzəmə nga matakəŋwanyinə da maliminə da hara ənji patə. Təya əbuunə aanə Sətəfanu, təya kəsə tə ci, təya kərə aakəŋwacii *mətərəkini. ¹³ Wata təya kira ənji vii seedanə nga jirakənə, ənjitə a ba, "Ma əndətsa, paa ci ka təkənə da wabə bwaya uushi'inə aashi malaaba *yi nga Əntanƣə da i bariya nga Muusa. ¹⁴ Acii kə fii inə kə bii ci oo'i, ma Yeesu əndə Nazaratuta, ka uulaginə nə ci maduunə kuvətsə nga Əntanƣə. Ca zhi'wee ka alə'aadanyiitə vii Muusa kaamə."

¹⁵ Tsaamənə nə mətərəkini tə Sətəfanu. Ma təya nee patə, ma kəŋwaciinəkii, makə nga malaa'ika.

7

*Wabənə nga Sətəfanu akəŋwacii *mətərəkini*

¹ Gawə nga limanyinə a ləgwa ka Sətəfanu, əŋki ci, "Gooŋga bii tii nii?" ² Əŋki Sətəfanu, "Ndzəkəŋushi'inəki da dəsənəkya, fatəmə kaa nya ba koonə. Ma Əntanƣə Əndə məghərəvənə, kə shigi ci ka dzədzəshi'inaamə Ibərahiima daga ci ma'ə anə hanyinə nga Misaputamiya, ci ma'ə madzəmə aa Haranə zəku'i. ³ Əntanƣə a ba ka ci: 'Madəgi anə hanyinaaku, ha bwasee ka duuraaku, ha dzə aagyanə hanyiitə nii kya baarii ka hə.' ⁴ Wata ca bwasee ka hanyinə nga Kalədiya, ca dzə ka ndzaanə də Haranə. Makə əŋki dii, Əntanƣə a ŋgiratə tə ci, ca kira tə ci aanə hanyiinə ƣii unə anəkii əndzə'i. ⁵ Ma saa'yakii, pooshi Əntanƣə vii ka Ibərahiima taa ha nga kapaa sədəkii anə hanyinəkii kaa ca ndzaa ka naakii. Amma, taa ŋgahi pooshi uuzənə nga Ibərahiima saa'ita, patə da ha'ə kə bii Əntanƣə ka ci: ka viinə nə ci ka ci hanyinəkii tii da slikərənaakii nga ba'akii. ⁶ Əntanƣə a tsakə banə ka ci: 'Kadə nə manjeevənaaku a ndzaanə anə məshipətə hanyinə, təya ndzaa ka maviinə, ənjə a cibə də tii nga fəzə gya'ə ənfwadə.' ⁷ Əŋki ci əsə: 'Kadə nii kya la gəŋwanə agyanə ənjitə nə manjeevənaaku a slənə ka tii. Daba'ə ha'ə, təya ma'yagi anə hanyinəkii, təya shi ka paslənə tə nyi ganə.' ⁸ Wata Əntanƣə a ƣa aləkawalə də *ryaminyanə ahadatii da Ibərahiima. Kə pwayi Ibərahiima tə Isiyaaku. Ca ryaminya tə ci ka tighəsənə nga uusəra. Isiyaaku a poo tə Yakubu, ca ryaminya tə ci. Ha'ə ƣii Yakubu əsə ka dzədzəshi'inaamə pu'u aji bəra'i.

⁹ "Amma, ma dzədzəshi'inaamə, kə shirəhə tii ka əndə'i ndzəkəŋushi'inətii, waatoo Yusufu, təya ƣərəmagi də ci aanə hanyinə nga Misəra. Amma kə ndzaa Əntanƣə kədəhə da ci, ¹⁰ ca ŋgiragi tə ci agi ŋgəra'waakii patə. Kə vii ci ka ci pwapoonə da hiima akəŋwacii *Fəriauna, ŋwanəŋwə nga Misəra. Fəriauna a kavə tə ci ka gawə agyanə taa mi patə anə hanyinə nga Misəra da asii gakii. ¹¹ Ma saa'ikii, kə ƣii məza madəfənə anə hanyinə nga Misəra da Kana'ana patə. Kə cibee

6:7 6.7 2.41. **6:8** 6.8 2.22. **6:10** 6.10 6.3; Luka 21.15. **6:11** 6.11 Mat. 26.59-61. **6:13** 6.13 18.13; 21.28; Irim. 26.11. **7:2** 7.2 22.1. **7:3** 7.3 'Wat. 12.1; Ibər. 11.8-10. **7:4** 7.4 'Wat. 11.31; 12.4. **7:5** 7.5 'Wat. 12.7. **7:6** 7.6-7 'Wat. 15.13-14. **7:8** 7.8 'Wat. 17.9-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-30.24; 35.16-18. **7:9** 7.9 'Wat. 37.11,28; 39.2,21. **7:10** 7.10 'Wat. 41.37-44.

madəfənəkii ka ənji ka şanə. Ha'ə kə təkuree dzədzəshi'inaamə ka sə ŋga adənə.

¹² Amma, makə fii Yakubu tə'i sə ŋga adənə anə hanyinə ŋga Misəra, ca sləkee ka manjeevənaakii aadəvə, dzənə ŋga təkəŋwanə. ¹³ Makə ənyi tii aa Misəra ŋga bəra'inə, ma saa'ikii, kə baarii Yusufu naakii nə ka ndzəkəŋushi'inəkii. Də ha'ə əsə shii Fəriauna tə ndzəkəŋushi'inə ŋga Yusufu. ¹⁴ Wata Yusufu a sləkee ka 'wanə tə dii, waatoo Yakubu da i yaakii patə, ənji mədəfə pu'unə aji tufə nə tii. ¹⁵ Yakubu a madə, ca palə aa Misəra. Davə əntəgi ci da hara dzədzəshi'inaamə. ¹⁶ Makə məətəgi tii, ənjə a kira tə tii aa Sikamə. Davə ŋgədəgi ənji tə tii a gu'əndə ŋga Ibərahiima ətə shi ca dərəgi acii manjeevənə ŋga Hamoorə də Sikamə.

¹⁷ “Makə uugi saa'i dənə kədəhə, waatoo saa'itə shi Əntəŋfə a bii ka Ibərahiima oo'i, ka dənə nə ci ka ci sətə bii ci, kə cakə ənji gaamə dənə laŋə də Misəra. ¹⁸ Ha'ə kə ŋgərə əndə'i kura ŋwanəwə aa dəgəla. Ma kura ŋwanətsa, paa ci sha fii habara ŋga Yusufu. ¹⁹ Kə fyaraanə ci ka dzədzəshi'inaamə, kə cibə ci də tii ka şanə. Ha'ə kə bii ci ka tii, tyasə a vugədəgi tii manjeevənətii acii ga təya girə əpinə. ²⁰ Saa'ikii pwayi ənji tə Muusa. Ma Muusa, kə ndzaa ci ka dagwa uuzənə akəŋwacii Əntəŋfə. Kə girə ənji tə ci ŋga ləgidə makkə asii ga dii. ²¹ Makə nee tii, pooshi bahə kapaanə tə ci asii ma'ə, təya ŋgərə tə ci, təya kapaanə a babara. Wata uuzənə ŋga Fəriauna minəkii a ŋgərə tə ci, kya gərətə makə uuzənətə ŋga səkətə. ²² Kə dzəgunətə ənji tə ci də shiinə ŋga Misəra patə. Ha'ə kə ndzaa ci ka ŋgurə wabənə da slənə patə.

²³ “Makə mbu'i Muusa fəzə ənfwadə pu'unə, kə shi a ədzəməkii nə dzənə ka tsaamətənə tə ndzəkəŋushi'inəkii ənji *Isərayiila. ²⁴ Makə gi ci, wata ca lapaa tə əndə'i əndə Misəra ka cibənə də əndə Isərayiila, wata ca kəsətə tə əndə Misərata, ca dəgəgi tə ci rəŋənə. Də ha'ə ki'i Muusa ka əndə Isərayiilatə naakii. ²⁵ Kə hiimii Muusa ka shiinə nə ənji Isərayiila oo'i, daciikii nə Əntəŋfə a luupaa tə tii. Amma, maneemə tii anəkii taa gi'u. ²⁶ Pukətə hakii əsə, ca lapaa tə ənji Isərayiila bəra'i ka panə. Ca alə hadatənə də tii, ca ba ka tii oo'i: ‘Ya una, ndzəkəŋushi'inə nuunə. Mi sanə cuuna pa?’ ²⁷ Ma əndətə ali haliminə ŋga ndzəkəŋuci, kə dzagi ci tə Muusa atəŋgala, ca ba: ‘Wu sanə kapaa tə hə ka gawə da mala gəŋwanə ahadeena?’ ²⁸ ŋga'ə ka hə nə bələ tə nyi makə ətə bələgi hə tə əndə Misəratə ŋga mbədə kwa?’ ²⁹ Makə fii Muusa ha'ə, ca huyipaa saakii aanə hanyinə ŋga Madiyanə, ca ndzaa davə. Davə pwayi ci manjeevənə uuji ŋguyirənə bəra'i.

³⁰ “Ma daba'ə fəzə ənfwadə pu'unə, kə jigagi malaa'ika ka Muusa agi bilinə, ci atəŋgala giŋwə ŋga Siina. Kə jigagi ci də gana ŋga gunə dagi ba. ³¹ Makə nee Muusa, kə dii ka ci ka sə ŋga hurəshishinə, ca əntəsahe aabii guutə ca ətsa kaa ca tsaamətə ŋga'ə. Wata ma ca fa, uura ŋga Slandanə a wabə də ci, ³² uu'i ci: ‘Nyi nə Əntəŋfə ətə ci dzədzəshi'inəku a paslə tə ci, waatoo Əntəŋfə ŋga Ibərahiima, da ŋga Isiyaaku, da ŋga Yakubu.’ Makə fii Muusa ha'ə, wata shishinəkii a udzə. Ca ŋgwələgi dəŋwa'ə ka tsaamənə. ³³ Wata Əntəŋfə a ba ka ci: ‘Dəədəgi bibinaaku, acii ma hatsə kəŋaanə hə davə, malaaba ha. ³⁴ Neenə nee nyi ka cibənə ŋga ənjaaki də Misəra. Kə fii nyi ŋgi'inatii, kə jimagərə nyi kaa nya luupaa tə tii. Shiwa kaa nya sləkee ka hə aa Misəra.’

³⁵ “Ma Muusa, kə kaaree ənji Isərayiila ka ci, təya ba ka ci: ‘Wu sanə kavə tə hə ka gawə da mala gəŋwanə ahadeena?’ Amma tə ci sləkee Əntəŋfə kaa ca ndzaa ka gawə da maluwatii əsə dagi tsakənə ŋga malaa'ikatə jigagi ka ci dagi ba. ³⁶ Ci əsə fə'yagi tə tii də Misəra, ca ta ka tii kəŋwanə, ca dfa uushi'inə ŋga hurəshishinə də Misəra, da a gərə ətə dii ləməkii Madizə Gəəra. Kə dii ci ha'ə agi bilinə ŋga

7:11 7.11-12 'Wat. 41.54; 42.1-2,5. **7:13** 7.13 'Wat. 45.1,3,16. **7:14** 7.14-15 'Wat. 45.9-10,18; 46.6-7,27. **7:16** 7.16 'Wat. 23.3-16; 49.29-30; 50.13; Jasə. 24.32; Ibər. 11.9,13. **7:17** 7.17-18 Shig. 1.7-8. **7:19** 7.19 Shig. 1.10-22. **7:20** 7.20-21 Shig. 2.2-10; Ibər. 11.23. **7:23** 7.23-29 Shig. 2.11-15; Ibər. 11.24-27. **7:29** 7.29 Shig. 2.15,21-22; 18.3-4. **7:30** 7.30-34 Shig. 3.1-10. **7:35** 7.35 Shig. 2.14; 3.2.

fəzə ənfwadə pu'unə əsə. * 37 Ci nə Muusatə bii ka ənji Isərayiila oo'i: 'Ka taginə nə Əntənfə koonə anabi makə naaki agi ndzəkəŋushi'inuunə.' 38 Ci nə əndə agi ənjitə dzatə də nə agi bilinə, waatoo dzədzəshi'inaamə ənji Isərayiila. Kə ndzaa ci da malaa'ikatə wabi ka ci agyanə giŋwə ŋga Siina. Ci əsə liwa wabənə ŋga əpinə acii Əntənfə ka kiranə kaamə.

39 "Amma kə naanagi dzədzəshi'inaamə ka fanə tə Muusa. Təya kaaree ka ci. Moodəfətii a ənə ka ənənə aa Misəra əsə. 40 Əŋki tii ka *Haruna: 'Dawə kaamə uuləmə kaa ca ta kaamə kəŋwanə. Acii ma Muusanə ŋgiragi taamə də Misəra, mashiimaamə sətə dīi tə ci.' 41 Təya dātə uuləmə ka saa'ita, ətə ca pusha tə uundzə la. Təya paslə tə ci də laala uura ŋga uushi'inə, təya dā moodasəkə ŋga sətə dātə tii də ciinətii. 42 Amma kə zhi'igi Əntənfə ka tii də ba'a, ca bwasee ka tii kaa təya paslə tikisanyinə. Wiinə sətə naahətə anabiinə agyanətii: †
'Unə ənji Isərayiila, ka nyi laalii unə uura ŋga uushi'inə, una dzakəgi ka nyi sataka agi fəzə ənfwadə pu'unə agi bilinə kwa? Poosha.

43 Kə ŋgiruunə kuvə sləmə goonə *Malookə

da uuləmə goonə ətə pusha tikisa, waatoo Ramfa.

Ma təya, uuləməniiitə d'aadīi unə koonə paslə tə tii.

Acii ha'ə, ka paləgərənə nə nyi duunə aa tanəgi Babila.' "

44 Sətəfanu a tsakə banə, əŋki ci, "Ma dzədzəshi'inaamə, kə kəsəpaa tii *kuvə kuvə'unə saa'itə tii agi bilinə. Ci ca baarii oo'i, kədəhə nə Əntənfə dā tii. Kə dātə tii kuvə kuvə'unəkii əsə makə sətə bii Əntənfə ka Muusa, makə sətə nee ci əsə. ‡ 45 Ha'ə makə liwə dzədzəshi'inaamə kuvəkii, kə ŋgəəriinə tii ha'ə ka saa'i ŋga Jasəwa. Makə lakəənə Əntənfə slanjii hanyinə akəŋwaciitii, hanyinəkii a ndzaa ka natii, kə kəsəpaa tii kuvə kuvə'uuta, ha'ə mbu'ya ka zamana ŋga Dawuda əsə.

46 Ma Dawuda, kə upaa ci pwapoonə ŋga Əntənfə, ca kədii barəkaanə kaa ca ghənə mađuunə kuvə ka Əntənfə ətə pasli Yakubu tə ci. 47 Amma Sulayimaanu ghənyi kuvəkii. 48 Patə da ha'ə, ma mađuunə Əntənfə, paa ci ka ndzaanə asəkə kuvənyiiitə ghənyi ənji ka ci. Makə sətə bii anabi Isaaya oo'i:

49 'Ma bii Əntənfə,

ma ha dagyə, ci nə dəgələ ŋwanjuunaaki;

ma hanyinə, ci nə ha ŋga dəkə sədfəki.

Kuvə mi ghənənuunə ka nya?

Ŋgutə ha nə ha ŋga əpisəkaakya?

50 Əntaa də ciinəki d'aadīi nyi uushi'itə patə kwa?' "

51 Sətəfanu a dzə aakəŋwa də banə ka tii, əŋki ci, "Ma una, mandaləkii nə moodəfuunə, pooshi unə ka fa wabənə taa gi'u. Kə kaaree unə ka fa tə Malaaba Ma'yanə taa guci patə. Kə ŋgiruunə dərəpə ŋga dzədzəshi'inuunə. § 52 Tə'i taa rəŋwə agi anabiinə ətə pooshi dzədzəshi'inuunə cibee kwa? Kə bələgi tii ənjitə sləkee Əntənfə ka tii ka baaba shinə ŋga Əndə Goonğa. Ma Əndə Goonğatsa, kə kaaree unə ka ci əsə, una bələgi tə ci. 53 Unə liwə *bariya dācii malaa'ika. Amma, manə'utəmuunə bariyaakii əsə."

Kaalanə tə Sətəfanu də faariinə

* 7:36 7.36 Shig. 7.3; 14.21-29; da purəjanə 16.1-17; Baan. 14.33; 20.1-11. 7:37 7.37 3.22-23. 7:38 7.38 Shig. 19.1-20.17; Slənə 7.53; Gal. 3.19. 7:39 7.39 Baan. 14.3. 7:40 7.40-41 Shig. 32.1-8. † 7:42 7.42-43 Am. 5.25-27; Malookə: Leew. 18.11. ‡ 7:44 7.44 kuvə kuvə'unə: Shig. 25.9,40. 7:45 7.45 Jasə. 3.14-17; 18.1; 2 Sam. 6. 7:46 7.46 Jab. 132.1-5. 7:47 7.47 2 Sam. 7.5-7; 1 Meem. 6.1-38. 7:48 7.48 17.24-25. 7:49 7.49-50 Isaa. 66.1-2. § 7:51 7.51 Shig. 32.9; 33.5; Irim. 4.4; Rooma 2.28-29; kə kaaree unə ka fa: Isaa. 63.10; Əzaki. 2.3-5. 7:52 7.52 Luka 11.47-48. 7:53 7.53 7.38; Ibər. 2.2.

⁵⁴ Makə fii *mətərəkine nga Yahudiine tē wabəətə dāadīi Sətəfanu ka tii, kə bəzəgi səkətii ka shaŋə. Əbwyənə tē tii asəkətii nə mabətəsəkəkii. ⁵⁵ Amma, ma Sətəfanu, manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Ca tsaamə aadəgyə. Wata ca nee ka məghərəvənə nga Əntaŋfə, ca nee ka Yeesu kəŋə da ciizəma Əntaŋfə əsə. ⁵⁶ Ca ba, “Kə nee nyi ka səkəntaŋfə mawunəkii, nya nee ka Uzənə nga əndə kəŋə da ciizəma Əntaŋfə.” ⁵⁷ Makə uugi mbeenə ka tii nə sə'wa mabətəsəkəkii, wata təya kaala vurənə, təya njiikəgi liminətii, təya dzaanə ka ci də nə patə, ⁵⁸ təya ələgi tē ci aa ba'a vərənə kaa təya kaala tē ci də faariinə. Seedawanyiinə əsə, təya səədəgi kəjeerənətii, təya pukəpaa abii əndə'i uundzə dagwa ətə dīi ləməkii Sawulə. ⁵⁹ Ma təya kaala tē Sətəfanu də faariinə, ca dzə də dā də'wa, “Ya'ə Slandanəki Yeesu, luuwə ma'yanaaki.” ⁶⁰ Wata ca gərə'waanə, ca ŋgəree ka uurakii ka wabənə, əŋki ci: “Ya'ə Slandana, tifyagi ka tii 'waslyakəətsatii.” Makə uugi ci baginə ha'ə, wata ca əntəgi.

8

¹ Ma Sawulə, kə luuvə ci bələnə tē Sətəfanu.

Cibənə nga ənji nə'unə acii Sawulə

Ma uusərakii, kə lii ŋgərə'wə tē ənji nə'unə tē Yeesu də Urusaliima ka shaŋə. Təya yigədəgi patə aanə hanyinə nga Yahudiya i *Samariya. See masləkee ənji tanə mbədaanə davə. ² Kə ŋgirə hara ənji nə'unə tē wə nga Sətəfanu, təya ŋgədəgi, təya tuu waakii ka shaŋə. ³ Ma Sawulə, kə cibə ci də ənji nə'unə tē Yeesu ka shaŋə. Ha'ə kə giimə ci ka yi ka yi ka kəəsənə tē tii, ŋguyirənə da makinə patə, ca əjigərə tē tii aa furəshina.

*Waazanə də *Samariya*

⁴ Ma ənji nə'uutə yigədəgi, kə kirə tii wabənə nga Əntaŋfə taa aama patə gi tii. ⁵ Filibusə əsə, kə pyalə ci aasəkə maduunə vərənə nga Samariya, ca ba ka ənjitə davə wabənə agyanə Yeesu *Matadəkii nga Əntaŋfə. ⁶ Makə fii dabaala tē sətə ci Filibusə a ba ka tii, təya nee ka sə nga hurəshishiitə cii kəya dāada əsə, təya kavə hiimatii ka sətə cii kəya ba ka tii patə də ədzəmə rəŋwə. ⁷ Acii kə gimagi ginaajinyinə aşi ənji bəzəkii də kaala vurənə. Kə mbə'i mahurəməsə ənji da mədərənyinə laŋə əsə. ⁸ Kə dīi ənji maŋushinə ka shaŋə də Samariya.

⁹ Ma asəkə vəraatsə əsə, tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Simoonə. Kə dīi ci uushi'inə nga hiila laŋə. Ha'ə kə dzəgəpaa tē ənji Samariya patə ka shaŋə. Ha'ə kə zhi'wee ci ka naakii nə ka maduunə uushi. ¹⁰ Aciikii patənə nga ənja, gayinə da talakiinə, kə luuvə tii sətə dāadīi ci, təya ba, “Wiitsə baawəda nga Əntaŋfə ka shaŋə ətə ci ənjə a ba.” ¹¹ Təya nə'u tē ci, acii kə ta'avə ci ka dā ka tii sə nga hiila. ¹² Amma, makə fii tii waazanə nga Filibusə agyanə ŋwanjuunə nga Əntaŋfə da ŋunyi wabənə nga Yeesu, ŋguyirənə da makinə patə, kə luuvə tii, təya luu yibə bapətisəma. ¹³ Ha'ə nə Simoonə əsə, kə luuvə ci, ca luu yibə bapətisəma, ca nə'u tē Filibusə. Makə nee ci ka madiigərə sə nga hurəshishiitə ci Filibusə a dā, kə dzəgəpaa tē ci ka shaŋə.

¹⁴ Makə fii masləkee ənji də Urusaliima oo'i, kə liwə ənji Samariya wabənə nga Əntaŋfə, təya sləkee ka i Piita da Yoohana aahadatii. ¹⁵ Makə mbu'i tii aa dəvə, kə dīi tii ka ənji də'wa kaa təya upaa Malaaba Ma'yanə. ¹⁶ Acii kə liwə tii yibə bapətisəma agi ləmə nga Yeesu Slandana, amma ma'ə tii ma'upaamə Malaaba Ma'yanə. ¹⁷ Ma i

7:54 7.54 Jab. 37.12; 112.10. **7:55** 7.55-56 Mat. 26.64; Slənə 2.33. **7:56** 7.56 10.11; Luka 3.21; Yooh. 1.51.
7:58 7.58 22.20. **7:59** 7.59 Jab. 31.6; Luka 23.46. **7:60** 7.60 Luka 23.34. **8:1** 8.1 8.4; 11.19. **8:3** 8.3
9.1,13,21; 22.4-5; 26.9-11; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13. **8:4** 8.4 2.41. **8:7** 8.7 Mar. 16.17; Luka 9.1. **8:12** 8.12
28.23. **8:16** 8.16-17 19.1-6.

Piita da Yoohana a dā ka tii dē'wa, tēya kavē ciinētii aanētii, wata tēya upaa Malaaba Ma'yanē.

¹⁸ Makē nee Simoonē kē upaa ēnji Malaaba Ma'yanē acii putē nga kavē ciinē nga maslōkee ēnji aanētii, wata ca dā rēgwa nga vii kwaba ka maslōkee ēnja. ¹⁹ Əŋki ci ka tii, “Ndiimē ka nyi baawēdatsa, kaa nya shii kavē ciinēki aanē ənda, ca upaa Malaaba Ma'yanē əsē.” ²⁰ Amma Piita a ba ka ci, “Wa Əntanfē a zamagi dē hē da kwabaaku. Ma nē hē ka nēhōna, ka upaanē nē hē viinē nga Əntanfē dē kwaba kwa? ²¹ Əntaa slōnaaku ətsa, acii pooshi ədzēməku camē akəŋwacii Əntanfē.

²² Acii ha'ē, baawē ka Əntanfē putē nga bwaya uushi'iitē hiimii hē, ha kēdii aciikii; mbu'u ka tifyaginē nē ci ka hē sētē hiimii hē asəkē moodəfəku. ²³ Acii kē nee nyi, mēŋgərəkikinē nē hē. Kē ŋgərəma 'waslyakəonē tē hē.” ²⁴ Wata əŋki Simoonē ka i Piita da Yoohana, “Kēdiimē ka nyi acii Slandanē acii ga taa rəŋwə agi uushi'iitšē bii unē a dīi tē nyi.”

²⁵ Makē uugi i Piita da Yoohana seedanatii da waaza wabənē nga Slandana, tēya onē aa Urusaliima dē waaza ŋunyi habara nga Yeesu asəkē giwanyinē da vəranyinē nga Samariya lanē.

Filibusē da əndē Iitoopiya

²⁶ Ma daba'əkii, wata malaa'ika nga Slandanē a ba ka Filibusē: “Madətē, duu aadē hwarəma, ka rēgwatē ca ma'ya dē Urusaliima ka dzənē aa Gaza, waatoo rēgwa bilinē.” ²⁷⁻²⁸ Filibusē a madē, ca palē. Ma ca dzē dē dzənē, wata ca gūŋgərē da əndē'i əndē Iitoopiya ca ənē saakii asəkē moota tēhwaakii, ci kē uudəpaa paslōnaakii tē Əntanfē dē Urusaliima. Ca dzē dē janŋa ləkələkātē nga anabi Isaaya. Ma əndətsa, gawē nē ci agi ŋwanjuunē nga Kandaka, waatoo ki nē ŋwanjwē nga Iitoopiya ka ətē saa'i. Əndətē əsē nē əndē kēsē kwabatē. ²⁹ Wata Malaaba Ma'yanē a ba ka Filibusē, “Əntsahuu aatsa moota tēhutsa.” ³⁰ Wata ca huyipaa aabiikii. Ma ca fa, waanē ka janŋa ləkələkātē nga anabi Isaaya. Filibusē a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Agi paaratəginē nē hē dē sətšē cii kwa janŋa nii?” ³¹ Əndətē a ba ka Filibusē, “Iitē mbeenəkii ka paaratəgina? See maa upaa nyi əndē tsakənē tē nyi.” Wata ca 'wa tē Filibusē kaa ca ndərə aabiikii kaa tēya ndzaa ka hakii. ³² Wiinē sētē nji əndē Iitoopiyatē a janŋa asəkē malaaba ləkələkātəkii:

“Ma ca, taa makii mawunəmē ci.
Kē ndzaa ci makē baga ənjē a kərə ka la uurakii,
makē sētē ci uundzē baga a ndzaa kēdā'ə
taa ənjē a laala shiŋkinaakii.

³³ Kē dāvē ənji ka ci ayinē,
ha'ē kē ənslə'watēgi ənji ka ci dē goŋgaanaakii.
Pooshi ənji ka mbee ka ba habara nga slikərənaakii,
acii kē lagi ənji əpinaakii daga saa'i nga əntənaakii ma'ə mambu'umə.”

³⁴ Wata əndē Iitoopiyatē a ba ka Filibusē, “Ya əna, agyanē wu sanē nē *anabi ka wabənə? Agyanəkii saakii nii, anii anē əndē'i ənda?” ³⁵ Wata Filibusē a waaza ka ci ŋunyi Habara nga Yeesu, 'watəginē ka sētē janŋii əndətē asəkē ləkələkātē nga anabi Isaaya.

³⁶ Ma tēya dzē dē dzənē a rēgwa, tēya lapaa gəəra. Wata əŋki əndē Iitoopiyatē ka Filibusē, “Wiitšē ma'inē. Tē'i uushi ca tēŋapaa tē nyi ka dā ka nyi bapətisəma nii?” [³⁷ Filibusē a ba ka ci, “Madā kē vii hē goŋga ka Yeesu *Aləmasiihu dē ədzēmē rəŋwē, ka dānē nē ənji ka hē.” Əŋki ci, “Kē vii nyi goŋga oo'i, *Uuzənē nga Əntanfē nē Yeesu Aləmasiihu.”] ³⁸ Wata ca ba ka ənjē a kəŋee ka moota tēhwaakii.

Təya jimagərə, təya dzəgərə aagi ma'inə. Filibusə a yibə ka ci bapətisəma. ³⁹ Makə gimagi tii agi ma'inə, wata Ma'yanə nga Slandanə a vagi tə Filibusə. Pooshi əndə litoopiyatə ənyi ka neenə ka ci ma'ə. Amma ca nə'u rəgwaakii də moodasəkə lajə.

⁴⁰ Ma Filibusə əsə, də Azata ənyi ənji ka neenə ka ci. Ca dzə aa Kayisariya. Ma a rəgwa, kə gi ci də waaza Njunyi Habara nga Yeesu ka vərə ka vərə.

9

Vii goonga nga Sawulə ka Yeesu

¹ Ma Sawulə, kə gi ci aakəjwa də cibənə də ənji nə'unə tə Slandana, ha'ə ca ba ka bəələginə nə ci tə tii. Kə ma'i ci, ca palə aa ha gawə nga limanyinə, ² ca kədii kaa ca naahətə ka ci ləkələkatə kaa ca kərə ka gayinə nga *kuvə də'wanyinə nga Damasəkusə, oo'i, madə kə lapaa ci ənji nə'u rəgwa nga Slandana, ka kaashatənə nə ci tə tii patə, nguyirənə da makinə, ca kira aa Urusaliima ma'aanəkii.

³ Makə upaa ci ləkələkatəkii, ca palə. Ma ci ma'ə a rəgwa, kədəhə kaa ca mbu'u aa Damasəkusə, wata ma nee ci, bərənə makə pyapidənə nga vənə a jigagi ka ci dadagyə, ca bərəgi hatə dīi ci davə patə. ⁴ Wata kucafə ca kulagi aa panə. Ma ca fa, uura nga əndə a ba ka ci: "Sawulə, Sawulə, mi sajə cii kwa cibə də nyi ha'a?" ⁵ Ca ləgwa, "'Ya'ə Slandana, hə wu saja?" Əjki ci ka ci, "Nyi nə Yeesu ətə cii kwa cibə də ci. ⁶ Amma, ma danəkwa, madətə, dzəgərə aasəkə vəranə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə nii kwa də." ⁷ Ma guvii-wiinyinə nga Sawulə, kə kəjəe ka tii, ca pa'əənə ka tii ma əsə, acii kə fii tii uura nga ənda, amma maneemə tii ka əndəkii. ⁸ Sawulə a madətə, ca kəjaanə, ca wunəpaa ginəkii, amma paa ci ka mbee ka nee ka taa mi. Ənjitə a kəsə tə ci ka ciinəkii, təya kərə tə ci aa Damasəkusə. ⁹ Baanə makkə, paa ci ka mbee ka neenə. Pooshi zəmə a makii, masamə ci taa mi əsə.

¹⁰ Tə'i əndə nə'unə də Damasəkusə ətə dīi ləməkii Ananiya. Kə jigagi Slandanə ka ci, əjki ci, "Ananiya!" Ca muu, "'Ya'ə Slandana, wanyina." ¹¹ Əjki Slandanə ka ci, "Madətə, duu ka rəgwatə ci ənjə a 'wa 'Makəjə rəgwa', ha ləgwatə asii ga Yahuda tə əndə vəranə nga Tarəsi ətə dīi ləməkii Sawulə. Acii agi də də'wa nə ci. ¹² Kə baarii nyi ka ci əndə'i əndə dīi ləməkii Ananiya ca dəməgərə aabiikii, ca banee ka ciinəkii aanəkii kaa ca ənə ka nee ka ha makə nga njukə." ¹³ Amma Ananiya a ba, "'Ya'ə Slandana, kə fii nyi a ma ənji lajə oo'i, ma əndətsa, kə cibəe ci ka ənji nə'unə tə hə ka şaəjə də Urusaliima. ¹⁴ Wiinə, ma shi ci aa hanə əsə, də baawəda nga gayinə nga limanyinə kaa ca anə taa tə wu patə ca də də'wa də ləməku ganə." ¹⁵ Amma əjki Slandanə ka Ananiya, "Duu, acii matadə əndə slənaaki nə ci kaa ca baaba ləməki ka hara slikərənə da meeminə da ənji *Isərayiila patə. ¹⁶ Nyi na baarii ka ci əsə makə sətə nii kəya cibə putə nga ləməki."

¹⁷ Wata Ananiya a palə, ca dəməgərə aa hatə aasii, ca banee ka ciinəkii aanə Sawulə, ca ba, "Ndzəkəjənəki Sawulə, Slandanə sləkee ka nyi, waatoo Yeesu ətə jigagi ka hə a rəgwa ha shi aa hanə. Ma sləkee ci ka nyi, kaa ha mbee ka neenə də ginəku makə nga njukə, ha upaa natənə nga Malaaba Ma'yanə tə hə əsə." ¹⁸ Wata kurya'ə uushi makə maslyafənə nga mbuzə a kulyagərə anə ginəkii, ca ənə ka neenə makə nga njukə, ca madətə, ca luu yibə bapətisəma. ¹⁹ Ma daba'əkii, ca adə zəma, ca ənə ka upaa njeerənə.

Waazanə nga Sawulə də Damasəkusə

8:39 8.39 1 Meem. 18.12. **8:40** 8.40 21.8. **9:1** 9.1 8.3. **9:2** 9.2 19.9,23; 22.4; 24.14,22; 28.22. **9:3** 9.3 Hab. 3.3-4; 1 Tim. 6.16; 2 Koor. 4.4,6. **9:5** 9.5 1 Koor. 15.8. **9:8** 9.8 13.11. **9:11** 9.11 21.39; 22.3. **9:12** 9.12 Mar. 8.23-25. **9:15** 9.15 13.2; 22.21; 23.11; 26.1; 27.24; Rooma 1.5. **9:16** 9.16 20.23; Luka 21.12; 2 Koor. 11.23-28. **9:17** 9.17 19.6.

Kə ta'avə Sawulə gi'u də Damasəkusə tii da ənji nə'unə. ²⁰ Pii kə pyalə ci aasəkə *kuvə də'wanyinə kama kama, ca waaza ka ənji agyanə Yeesu, ca ba, ma Yeesu, *Uuzənə nga Əntanfə nə ci. ²¹ Ma ənjitə nja fa tə ci, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə, təya ba, "Əntaa əndətsə cibə də ənji dā də'wa də ləmətsə də Urusaliima? Ma shi ci aa hanə əsə, kaa ca kəəsə tə tii, ca kərə aakəɲwacii gayinə nga limanyinə ma'aanəkii." ²² Amma, ma waazanə nga Sawulə, kə cakə dā ngeerənə aakəɲwa aakəɲwa, ca ɬaarii ka *Yahudiinə də Damasəkusə oo'i, ma Yeesu, *Matacfəkii nga Əntanfə nə ci. Makə fii tii ha'ə, wata hiimatii a gwazəgi patə.

²³ Ma daba'ə baanə ɬəzəkii, kə anyi Yahudiinə uura ka ɬələginə tə Sawulə. ²⁴ Amma kə fii Sawulə sətə mwayi tii d'anə də ci. Vədfə da uusərə patə nə tii ka nəhə uura mayi nga vəranə kaa təya ɬələgi tə ci. ²⁵ Asee, ma ka əndə'i vədā, kə nğirə *lyawarənə nga Sawulə tə ci, təya kavə tə ci aasəkə d'əva, təya kyagərə tə ci da nə mahwala nga vəranə.

Ənəgərənə nga Sawulə aa Urusaliima

²⁶ Makə ənyi Sawulə aa Urusaliima, kə ali ci ləbənə da ənji nə'unə davə. Amma kə nğwaləgi tii patə aciikii, acii maluuvmə tii oo'i, əndə nə'unə nə ci. ²⁷ Amma, wata Barənaba a kəsətə tə ci ka ciinə, ca kərə tə ci aabii masləkee ənji, ca bagi ka tii makə sətə nee Sawulə ka Slandanə a rəgwa ətə wabi ka ci, makə sətə waazii ci də ləmə nga Yeesu də Damasəkusə yadə nğwalənə əsə. * ²⁸ Wata təya ndzaashi, təya wiigi'i ka hakii da Sawulə də Urusaliima. Ca waaza də ləmə nga Slandanə yadə nğwalənə. ²⁹ Ca dzə də wabənə də dāadā mabizhinə da Yahudiinə ətə ca wabə uura Gərikə əsə. Amma, ma tii natii, rəgwa nga ɬələginə tə ci nə tii ka alənə. ³⁰ Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kərəgi tə ci aa Kayisariya, əɲki tii ka ci, wa ca ənə saakii aa Tarəsi.

³¹ Ma Ikəliisiyanyinə anə hanyinə nga Yahudiya da Galili i Samariya əsə, kə upaa tii ndzaanə jamə, pooshi nğərə'wə ma'ə. Kə cakə tii dā ngeerənə aakəɲwə aakəɲwa, təya dzə də nğwalənə tə Slandanə əsə agi taa mi ci təya dā patə. Də ha'ə cakə ənji nə'unə d'anə lanə dāgi tsakənə nga Malaaba Ma'yanə tə tii.

Mbədfəpaanə nga Piita də Ayiniya

³² Ma Piita, agi wiigi'inə nə ci ahada ənji nə'unə taa dama patə. Kə gi ci ka tsaamətənə tə ənji nə'unə də Lida əsə. ³³ Ma davə, kə lapaa ci əndə'i mahurəməsə əndə ətə dīi ləməkii Ayiniya. Paa ci ka mbee ka madətənə. Fəzə tighəsə nə ci pərəbə asəkə ədzə baanə. ³⁴ Əɲki Piita ka ci, "Ayiniya, kə mbədfəpaa Yeesu *Aləmasiihu də hə. Madətə, ha fuudətə ha nga baanaaku." Wata həryatə ca madətə. ³⁵ Ənji Lida da ənjitə anə hanyinə nga Saroonə patə, kə nee tii ka Ayiniya, ca wii. Wata təya zhi'wagi ka nə'unə tə Slandana.

Madəenə nga Piita ka Tabita

³⁶ Tə'i əndə'i vəranə ətə dīi ləməkii Yoopa. Ma dava, tə'i əndə'i minə dīi ləmətə Tabita. Ma də uura Gərikə əsə, Dookasə, makə bana kanyadā. Əndə nə'unə nə ki. Pukyanə nga ha patə nə ki ka slənə nunyi sləna, kya tsakə tə matəgunyində əsə. ³⁷ Ma saa'ikii, kə gwakə ki ka bwanea, kya əntəgi. Əɲjə a yibəgi tə ki, təya banee ka ki asəkə kuvə anə əndə'i. ³⁸ Makə ma Lida, pooshi dzadə da Yoopa, kə fii ənji nə'uutə davə oo'i, də Lida nə Piita. Wata təya sləkee ka ənji bəra'i aabiikii, təya kədii tə ci, əɲki tii, "Tsəgwayi pii pii, shiwə aahadeenə." ³⁹ Makə fii Piita ha'ə, wata ca madə, ca palə da tii. Mbu'unaakii, əɲjə a kərə tə ci aasəkə kuvə anə əndə'i. Mooryafinyinə a gūɲutə

9:20 9.20 17.2; Luka 22.70. **9:21** 9.21 8.1; 9.13-14. **9:22** 9.22 5.42. **9:23** 9.23 23.12. **9:23** 9.23-25 2 Koor. 11.32-33. **9:26** 9.26-27 9.3-6,20; Gal. 1.18. * **9:27** 9.27 Barənaba: 4.36-37; 11.22-30; 12.25; 13.1-4,7,43-50; 14.12,20; 15.2-12,22,35-39; 1 Koor. 9.6; Gal. 2.1,9,13. **9:30** 9.30 11.25; Gal. 1.21.

də ci patə, təya dzə də tuunə, təya baarii ka ci kəbənə i kəjeeriitə nji Dookasə a təslə, ki ma'ə da i əpinə. ⁴⁰ Wata Piita a ba ka tii, wa təya dəməgi patə agyə. Ca gərə'waanə, ca dfa də'wa, wata ca zhi'igi aabii wa, ca ba, "Tabita, madətə." Kya wunəpaa ginətə. Makə nee ki ka Piita, kya madətə dasə. ⁴¹ Piita a və ka ki ciinəkii, kya kəsətə, ca madee ka ki. Ma daba'əkii, ca 'wa tə mooryafinyinə da hara ənji nə'unə, ca baarii tə ki ka tii da i əpinə. ⁴² Kə huwugi habara ŋga sətə dīi Piita asəkə vəranə ŋga Yoopa patə. Ənji lanə vii goonŋa ka Slandanə əsə. ⁴³ Kə baa Piita də Yoopa lanə asii ga matakədə kuvə'unə ətə dīi ləməkii Simoonə.

10

Dzənə ŋga Piita aa ha Koorəniliya

¹ Tə'i əndə'i əndə də Kayisariya ətə dīi ləməkii Koorəniliya. Matakəŋwanə nə ci agi kurəgə ŋga soojiinə ətə ci ənjə a 'wa Italiyaninə. ² Ma ci da yaakii patə, ənji ŋgwalənə tə Əntanfə nə tii. Agi gərə'unə nə tii ka Əntanfə. Ca vii sataka lanə ka ənji əsə, ca dfa də'wa taa guci patə. ³ Ma ka əndə'i uusəra, ətsə bahə tibisə makkə ŋga kədəwanə, kə shitə malaa'ika ŋga Əntanfə aabiikii makə səniinə, Koorəniliya a nee ka ci ginə da ginə. Ca ba ka ci, "Koorəniliya!" ⁴ Wata Koorəniliya a fə'yagi ginəkii ka tsaamənə tə ci də ŋgwalənə, ca muu, "Ya'ə Slandana, mi kwa?" Əŋki malaa'ika ka ci, "Kə fii Əntanfə kədiinaaku. Kə dīi satakaaku ŋga'ə ka ci əsə, mazaanəmə hə ka ci. ⁵ Ma dfanəku, sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə əndə'i əndə dīi ləməkii Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tə ci Piita. ⁶ Mu'umə nə ci asii ga matakədə kuvə'unə ətə dīi ləməkii Simoonə əsə. Ama uunəvə nə yaakii." ⁷ Makə pyalə malaa'ikatə saakii, wata Koorəniliya a 'watə lyawarənaakii bəra'i da rəŋwə agi soojiinə ŋga səkə ciinəkii ətə ca gərə'u ka Əntanfə əsə. ⁸ Ca ba ka tii sətə bii malaa'ika ka ci patə. Wata ca sləkee ka tii aa Yoopa.

⁹ Ma ka doorəkii, tii kədəhə ka mbu'unə aa Yoopa, kə ndərəgi Piita aagyanə malərəbə kuvə ka dfa də'wa ətsə uusərə ahadana. ¹⁰ Ma ka saa'ikii, kə zhimə madəfənə tə ci, kə mwayi ci sə ŋga adənə. Ma ənji ma'ə ka dfa ka ci zəma, kə baarii Əntanfə ka ci sə ŋga hurəshishinə. ¹¹ Ca nee ka səkəntanfə mawunəkii. Uushi makə maduunə gwada a jima aa panə da tanŋalakii ənfwadə masəkii. ¹² Ma asəkəkii, tə'i taa ŋgutə tsarə ŋga daba da sədə ənfwadə, i ətə ca wii anə mbuuresəkətii da i ətə ca lədfə a səkəntanfə. ¹³ Ma ca fa, uura ŋga əndə a wabə ka ci, əŋki ci, "Piita, madətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəbə." ¹⁴ Əŋki Piita, "Aa'a, 'ya'ə Slandana, mashimə nya agi sətə tənəpaa *bariya ka adənə taa ma'ajjinə uushi." ¹⁵ Wata ma ca fa, əndəkii a ənə ka wabənə ka ci ŋga bəra'inə, əŋki ci, "Ma sətə dətəgi Əntanfə camə, ga ha tsaamə tə ci ajjinə." ¹⁶ Makə jikətə ka ci sədə makkə, ma daba'əkii, pii sətə a ndərəgi aa dəgyə shakətə.

¹⁷ Ma Piita agi hiima sətə mwayi Əntanfə banə ka ci də uushi'iitə nee ci, wata watiitə ənjitə sləkee Koorəniliya ka tii kəŋə kəŋə a mayi, tii kə uugi ləgwa yi ŋga Simoonə. ¹⁸ Təya 'wa ənji, təya ləgwa mbu'u davə asii nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita. ¹⁹ Ma Piita ma'ə agi hiima sətə mwayi Əntanfə banə ka ci də uushi'iitə baarii ci ka ci, wata Malaaba Ma'yanə a ba ka ci, "Fatə, wiitə ənji makkə ca alə tə hə. ²⁰ Madətə, jiməgərə, ha dzə da tii. Ga ha buurə taa mi, acii nyi sləkee ka tii." ²¹ Wata Piita a madətə, ca jiməgərə, ca dzə ka wabənə da tii, ca ba, "Nyi nə əndətə cuuna alə. Iitə nə shine goona?" ²² Təya ba ka ci, "Koorəniliya matakəŋwanə ŋga soojiinə sləkee keenə. Ma ca, əndə goonŋa nə ci, agi gərə'unə nə ci ka Əntanfə taa guci patə. Da ayinaakii nə ci əsə anə hanyinə ŋga Yahudiinə patə. Kə bii malaa'ika

9:40 9.40 Mar. 5.40-41. **9:43** 9.43 10.6,32. **10:1** 10.1-8 10.30-33. **10:1** 10.1-2 27.1,3; Luka 7.2,5. **10:11** 10.11 7.56. **10:12** 10.12-14 Leew. 11.1-47; Əzaki. 4.14. **10:15** 10.15 Mar. 7.15,19. **10:19** 10.19 11.12; 13.2,4; 15.28; 16.6; 20.22-23; 21.4,11.

nga Əntaŋfə ka ci, kaa ca 'wa tə hə aa hakii aasii kaa ca fa sətə cii kwa ba ka ci.”
²³ Wata Piita a 'wagərə tə tii, təya baanə davə.

Pukənə nga ha ca madə, ca palə da ənjitə makkə. Kə kəree hara ənji nə'unə nga Yoopa ka ci əsə. ²⁴ Təya mbu'u aa Kayisariya ka bəra'inə nga uusəra. Ma Koorəniliya, a gəra tə tii, kə 'waa'watə ci tə ndzəkəŋushi'inəkii da guviinəkii. ²⁵ Ma ətsə ka Piita a dəməgərə, wata waatə Koorəniliya. Wata ca gərə'waanə atsaə sədəkii, ca paslə tə ci. ²⁶ Amma Piita a kəsətə ciinəkii, ca madəe ka ci, əŋki ci ka ci, “Madətə kəŋə. Acii nyi maa, əndə nə nyi makə hə.” ²⁷ Ma Piita a dzə də wabənə tii da Koorəniliya, ca dəməgərə aa kumu, ca lapaa ənji laŋə ətə dzii də nə davə, ²⁸ ca ba ka tii, “Unə də noonə na, kə shii unə oo'i, kə təŋapaa diina nga Yahudiinə tə ndzaanə ka hakii taa dzənə aasii aa ha əndə'i slikərənə pamə. Amma, ma nyi, kə baarii Əntaŋfə ka nyi oo'i, ga ənjə a nee ka ajijinəənə nga taa wu patə. ²⁹ Acii ha'ə, makə alyə ənji tə nyi, kə shi nyi, madamə nyi mabizhinə əsə. Yoo, ma ənə dīya, nga'ə ka nyi nə fa sətə 'wii unə tə nyi ka ci.”

³⁰ Əŋki Koorəniliya ka ci, “Kə dīi baanə ənfwadə əna, kənə ha'ə ətə acii aŋwə, saa'itə nya də də'wa nga tibisə makkə nga kədəwanə gaki asii, kə shigi əndə ka nyi da kəjeerənə ashikii ətə ca pyapidə agi ənda. ³¹ Əŋki ci ka nyi: “Ya'ə Koorəniliya, kə fi Əntaŋfə kədiinaaku, kə dīi satakaaku nga'ə ka ci. Mazaanəmə hə ka ci əsə. ³² Acii ha'ə sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tə ci Piita. Mu'umə nə ci asii ga Simoonə matakədə kuvə'unə ətə dīi yaakii ama uunəva.’ ³³ Pii nya sləkee ka ənji ka hə. Hə əsə kə dīi hə nga'əənə makə shi hə. Yoo, manə dīya, waniinə patə akəŋwacii Əntaŋfə keena fa sətə bii Slandanə ka hə patə, kaa ha ba keenə.”

Waazanə nga Piita asii ga Koorəniliya

³⁴ Wata Piita a jikəvə, əŋki ci, “Tantanyinə ənə ha'ə shii nyi oo'i, uushi rəŋwə nə ənji akəŋwacii Əntaŋfə. ³⁵ Madə kə slənyi əndə ŋunyi sləna, ca ŋgwələ acii Əntaŋfə, ka uudənə nə Əntaŋfə tə əndəkii, taa ŋgutə slikərənə nə ci patə. ³⁶ Kə shii unə wabəətsə sləkee Əntaŋfə ka ənji Isərayiila, waatoo waaza Ŋunyi Habara nga jamənə dacia Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Slandanə nga taa wu patə. ³⁷ Kə shii unə habara nga sətə dīi anə hanyinə nga Yahudiya patə, 'watəginə daga də Galili daba'a bapətisəma ətə waazii Yoohana. ³⁸ Waatoo, makə sətə vii Əntaŋfə ka Yeesu əndə Nazaratu Malaaba Ma'yanə da baawəda, makə sətə ŋji kəya wiigi'i, ca dzə də daada ŋunyi sləna, ca mbədəpaa də ənjitə cibee *Seetanə ka tii patə, acii kədəhə nə Əntaŋfə da ci.

³⁹ “Ma inə əsə, seedawanyinə nga sətə dīi ci patə də Urusaliima da anə hara hanyinə nga Yahudiya. Tə ci əsə bələgi ənji də gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. ⁴⁰ Amma Əntaŋfə a madəe ka ci ka makkənə nga uusəra, ca kavə tə ci ka baarii naakii nə da i əpinə. ⁴¹ Əntaa ka ənji patə baarii ci naakii na, amma keenə ətə ta'i Əntaŋfə keena ndzaa ka seedawanyinaakii, acii kə zhimiinə ka hakii da i ci daba'a madənaakii agi maməətə ənja. ⁴² Kə bii ci keenə, keena waaza ka ənji Ŋunyi Habara, ina vii seeda oo'i, ci nə əndətə kavə Əntaŋfə tə ci ka la gəŋwanə anə ənji əpinə da maməətə ənja. ⁴³ Tə ci seedii patənə nga anabiinə oo'i, patənə nga ənjitə vii ka ci goŋga, ka upaanə nə tii tifyaginə nga 'waslyakəənatii daga ləməkii.”

Upaa Malaaba Ma'yanə nga hara slikərənə

10:23 10.23 10.45; 11.12. **10:25** 10.25-26 14.13-15; Səniinə 19.10. **10:28** 10.28 10.15; Gal. 2.12. **10:30** 10.30-33 10.1-8. **10:30** 10.30 1.10; Luka 24.4. **10:32** 10.32 9.43. **10:34** 10.34 Rooma 2.11; Yak. 2.1. **10:35** 10.35 Yooh. 9.31. **10:36** 10.36 Isaa. 52.7; Rooma 3.25-26; 5.1; 2 Koor. 5.18; Kwal. 1.20; Səniinə 19.16. **10:38** 10.38 Luka 4.18; 13.16; Yooh. 3.2. **10:39** 10.39-40 3.15. **10:41** 10.41 1.4; Luka 24.30-31,41-43; Yooh. 21.12-13. **10:42** 10.42 17.31; Rooma 14.9; 2 Tim. 4.1; 1 Piita 4.5. **10:43** 10.43 13.38; Irım. 31.34.

⁴⁴ Ma Piita ma'ə agi wabənə, ənjə a fa, wata Malaaba Ma'yanə a shi aasəkə moodəfətii patə. ⁴⁵ Ma ənji nə'unə nga Yahudiinə ətə shi tii da i Piita, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə nə shinə nga Malaaba Ma'yanə aasəkə moodəfə nga ənjitə əntaa Yahudiinə. ⁴⁶ Acii kə fii tii təya wabə məshipətə uuranyinə, təya dəla də Əntanfə. Wata ənki Piita, ⁴⁷ “Makə dīi ci kə upaa ənjitə Malaaba Ma'yanə makə ətə upaa inə neenə əsə, pooshi əndə ca tənəpaa də ka tii bapətisəma.” ⁴⁸ Wata ca ba ka ənjə a yibə ka tii bapətisəma də ləmə nga Yeesu *Aləmasiihu. Ma daba'əkii, təya kədii tə ci kaa ca banee gi'u ahadatii.

11

Wabənə nga Piita ka Ikəliisiya də Urusaliima

¹ Kə fii masləkee ənji da hara ənji nə'unə ətə anə hanyinə nga Yahudiya oo'i, ənjitə əntaa Yahudiinə maa, kə liwə tii wabənə nga Əntanfə. ² Makə gi Piita aa Urusaliima, kə jalə ənji nə'unə nga Yahudiinə tə ci, ³ təya ba, “Ya makə əndə Yahuda nə ha, mi sanə gi hə ka d'anə aasii aa ha ənjitə *maryaminiyama? Ha'ə maa, kə fii inə, kə agi hə zəmə da təya?”

⁴ Wata Piita a ndzanə ba ka tii sətə dīi də rəjwə rəjwə, ənki ci, ⁵ “Ma nyi asəkə vərənə nga Yoopa, nya də də'wa, kə baarii Əntanfə ka nyi sə nga hurəshishinə. Uushi makə maduunə gwada a jima dadagyə da tangalakii ənfwadə masəkii. Ha'ə ca mbu'ya aabiiki. ⁶ Makə tsaamətə nyi nga'ə, kə nee nyi ka dabanyinə ətə ca wii anə sədə ənfwadə, i luu bilinə da i ətə ca wii anə mbuurəsəkətii da i ətə ca lədə a səkəntanfə kama kama patə asəkəkii. ⁷ Wata ma nya fa, əndə'i uura nga əndə a wabə da nyi, ca ba: ‘Piita, madətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəbə.’ ⁸ Amma nya ba: ‘Aa'a, 'ya'ə Slandana, acii pooshi ma'ajjinə uushi sha dzəgərə aasəkə maki taa sətə tənəpaa *bariya ka adənə.’ ⁹ Ma nya fa, ca ənə ka wabənə ka nyi nga bəra'inə dadagyə, ənki ci: ‘Ma sətə d'atəgi Əntanfə camə, ga ha nəhə tə ci ma'ajjinəkii.’ ¹⁰ Ca jikətə ka nyi nga makkənə, wata sətə a ənə ka ndərəginə aa dəgyə shakətə. ¹¹ Ma'ə nyi mata'avəmə dənwa'ə, wata watiitə ənji makkə kənə kənə a mayi ka hatə dīi inə davə. Kə sləkee ənji ka tii aabiiki daga də Kayisariya. ¹² Wata Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi, wa nya dzə da tii, ga nya buurə taa mi. Inə da ənji nə'uunə kuwa gi əsə. Ha'ə ina dəməgərə aasii aa ha əndəkii. ¹³ Wata ca ba keenə makə sətə nee ci ka malaa'ika kənə asii gakii, malaa'ika a ba ka ci: ‘Sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita. ¹⁴ Kadə nii kəya ba ka hə wabətə nii kwa upaa luupaanə da yaaku patə.’ ¹⁵ Mbu'unaaki, ma nya 'watəgi də wabənə ha'ə, wata Malaaba Ma'yanə a shi aasəkə moodəfətii makə sətə shi aa moodəfaamə nga təkəjwanə əsə. ¹⁶ Wata nya buurətə wabənə nga Slandanə ətə bii ci: ‘Kə yibə Yoohana ka ənji bapətisəma də ma'inə, amma, ma unə, ka upaanə nuunə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə.’ ¹⁷ Makə kə vii Əntanfə ka tii makə sətə vii ci kaamə saa'itə vii amə goonəga ka Slandanə Yeesu Aləmasiihu, nyi wu sanə tənəpaaanəki aniya nga Əntanfwa?” ¹⁸ Makə fii tii ha'ə, kə ətee tii ka sə nga banə, təya dəla də Əntanfə, təya ba, “Asee, patə da i ka ənjitə əntaa Yahudiinə vii Əntanfə rəgwa nga baanə ka ci kaa təya upaa əpinə.”

Ikəliisiya də Antakiya

¹⁹ Ma ənjitə yigədəgi putə nga cibətə cibə tii daba'a bələginə tə Sətəfanu, kə pyalə tii kura'ə aanə hanyinə nga Finikiya da i Kipərusə i aasəkə vərənə nga Antakiya. Mawaazamə tii taa ka wu mad'aamə ka *Yahudiinə. ²⁰ Amma, tə'i hara

10:44 10.44-46 2.4. **10:47** 10.47 8.36. **10:48** 10.48 19.5. **11:3** 11.3 10.28; Gal. 2.12. **11:5** 11.5-12 10.11-20. **11:14** 11.14 16.31. **11:15** 11.15 2.4. **11:16** 11.16 1.5. **11:18** 11.18 13.48; 14.15,27; 15.4,12,22-29; 17.12; 18.5-11; 19.8-10; 20.21. **11:19** 11.19 8.1-4.

ənji Kipərusə da nga Sirina, mbu'unatii aa Antakiya, təya waβə ka hara slikərənə əsə, təya waaza Njuni Habara nga Slandanə Yeesu. ²¹ Kə ndzaa Slandanə kədəhə da tii. Ha'ə kə vii ənji lanə goonğa ka ci, təya nə'u tə ci.

²² Makə mbu'i habarakii aa limə ənji nə'unə nga Urusaliima, təya sləkee ka Barənaba aa Antakiya. ²³ Makə mbu'i ci aa dəvə, kə dīi ci maŋushinə acii kə nee ci ka nga'aanə nga Əntanəfə ətə dīi ci ka tii. Wata əŋki ci ka tii, "See a ndzaa unə ka ənji goonğa də ədzəmə rəŋwə akəŋwacii Slandana." ²⁴ Acii ma ca, maŋga'ə əndə nə ci, da Malaaba Ma'yanə da vii goonğa nə ci əsə. Ənji bəzəkii ka shaŋə vii goonğa ka Slandana.

²⁵ Wata Barənaba a palə aa Tarəsi ka alyanə tə Sawulə. ²⁶ Makə lapaa ci tə ci, ca kira tə ci aa Antakiya. Təya fəzəgi davə ka dzaadza də nə da ənji nə'unə. Təya dzəgunə ka ənji bəzəkii. Də Antakiya əsə 'watəgi ənji 'wanə tə ənji nə'unə 'Ənji nə'unə tə Aləmasiihu' *.

²⁷ Agi ətə saa'i ma'i hara anabinyinə də Urusaliima ka shinə aa Antakiya. ²⁸ Mbu'unatii aadəvə, wata rəŋwə agitii ətə dīi ləməkii Agabusə a madətə, ca ba də baawəda nga Malaaba Ma'yanə, əŋki ci, kadə nə məza madəfənə a kulyaanə ka duuniya patə. Ha'ə makə ətsə əsə kə kullii madəfənəkii agi zamana nga ŋwanuunə nga Kalawudiyu. ²⁹ Wata ənji nə'unə a anə uura nga vii sətə mbee ŋgeerənə nga taa wu patə, kaa ənjə a kərə ka ənji nə'uutə də Yahudiya.† ³⁰ Kə dətə tii ha'ə əsə, təya sləkee ka kərənə ka gayinə nga Ikəliisiya dacia i Barənaba da Sawulə.

12

Bələnə tə Yakubu da pa'ənə tə Piita

¹ Ma ka saa'ita, kə 'watəgi ŋwanwə *Hirudusə cibənə də hara ənji nə'unə. ² Ha'ə kə bii ci ka ənjə a bələgi tə Yakubu ndzəkəŋuci Yoohana də ŋgila purəjanə. ³ Makə nee ci kə kadeesəkə ka *Yahudiinə nə bələginə tə Yakubu, ca ba, wa ənjə a kəsətə tə Piita əsə. Ma gi ka danə, agi kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə kəshi ənji tə ci. ⁴ Makə kəshi ənji tə ci, təya kərə tə ci aa furəshina. Hirudusə a kavə tə ci aacii soojiinə ənfwadə ənfwadə kurəgə ənfwadə, kaa təya nəhə tə ci, aadə ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii danəkana daba'a kumənəkii, waato kumənə nga *Pasəka. ⁵ Ma saa'itə Piita a furəshina, ma ənji nə'unə natii, wata ka dfa də'wa nə tii ka putaakii də gazhi'waanə.

Luupaanə nga malaa'ika tə Piita

⁶ Ma ka vədə nga uusəratə mwayi Hirudusə ŋgiraginə tə Piita ka la ka ci gəŋwanə, Piita a tsəfə ŋunyinə ahada soojiinə bəra'i, ci ma'anəkii də mahyakahyaka'ə bəra'i. Ənji nəhə furəshina əsə, a makuvə nə tii. ⁷ Ma davəfəkii, kə jigagi malaa'ika nga Slandana. Bərənə a bərəgi kuvəkii patə. Wata ca dəgee ka Piita ka tanğalakii, ca madəe ka ci, əŋki ci, "Madətə pii pii!" Wata mahyakahyaka'ətə a kwalyagərə acii Piita. ⁸ Wata malaa'ikatə a ba ka Piita, "Ŋgaŋgavə uushi'inaaku, ha ŋgavə bībinaaku." Piita a dətə ha'ə. Əŋki malaa'ika ka ci, "Əgətə gwadaaku, ha nyi'wa tə nyi." ⁹ Piita a nə'u tə ci agyə. Mashiimə ci taa, ma sətə ci malaa'ika a dfa, tantanyinə. Ma nə ci ka nəhənə, taa səniinə sənii ci. ¹⁰ Makə paaləgi tii tə ənji nəhə kuvə nga təkəŋwanə da nga bəra'inə, təya mbu'u aa uura mayi nga tibisə ətə nga dəməginə

11:20 11.20 Yooh. 7.35. **11:21** 11.21 2.41. **11:23** 11.23 13.43; 14.22; 15.32; 16.40; 18.23; 20.1,28-31. **11:25** 11.25 9.30. * **11:26** 11.26 Ma ənji nə'unə tə Aləmasiihu, makə bana, Kəristənə də uura Gərikə. **11:27** 11.27 13.1; 15.32. **11:28** 11.28 21.10. † **11:29** 11.29 Acii anə hanyinə nga Yahudiya palee madəfənəkii də danə ka saa'ikii. **11:29** 11.29-30 12.12,25; Rooma 15.26; 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.4; 9.2,12; Gal. 2.10. **12:4** 12.4 4.3. **12:5** 12.5 Yak. 5.16. **12:7** 12.7-10 5.19.

aasəkə vəranə. Wata uura mayikii a wunəgi ka tii ci saakii. Təya gimagi, təya nə'u əndə'i rəgwa. Wata pii malaa'ikatə a bwasee ka ci.

¹¹ Makə ənya nə nga Piita aashikii, əŋki ci, “Manə dīya, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, kə sləkee Slandanə ka malaa'ikaakii ka luupaanə tə nyi acii Hirudusə da bwaya uushi'iitə ci Yahudiinə a moo d'anə də nyi.”

¹² Shiinaakii ha'ə, wata ca palə aasii aa ha Mariyaama məci Yoohana ətə dīi əndə'i ləməkii Marəkusə. Kə dzii ənji nə'unə də nə laŋə davə, təya dā də'wa.

¹³ Mbu'unaakii ca dəgətə uura maya. Tə'i əndə'i kadəmə ətə dīi ləmətə Rooda. Makə fii ki, wata kya shi ka faginə taa wu. ¹⁴ Makə paaratəgi ki oo'i, uura nga Piita ətsa, mawunəgimə ki uura mayikii acii moodasəka. Wata kya ənəgərə aasii də huyi huyi, kya ba: “Waatsə Piita kəŋə a uura mayi!”

¹⁵ Təya ba ka ki, “Maba nə hə saŋə kwa?” Amma kya tsakə banə oo'i, ci ətsa. Əŋki tii, “Malaa'ikaakii ətsa.”

¹⁶ Amma, mabwaseemə Piita ka dəgə uura mayikii. Wata təya wunəgi, təya nee ka ci. Kə kəŋee ka tii. ¹⁷ Wata Piita a madəe ka tii ka ciinəkii, kaa təya ndzaa kəda'ə, ca dzəgunətə ka tii makə sətə ŋgiragi Slandanə tə ci asəkə furəshina. Makə uudəpa

ci, əŋki ci ka tii, “A una ba ka Yakubu da hara ənji nə'unə.” Daba'ə ha'ə, ca madə, ca palə ka əndə'i ha.

¹⁸ Pukənə nga ha, kə ma'i maduunə mabizhinə ahada soojiinə putə nga sətə slənyi tə Piita. ¹⁹ Makə ali ənji tə ci ka Hirudusə, maneemə tii ka ci. Hirudusə a ləgwa a ma soojiinə, pooshi. Wata ca ba ka ənjə a bəələgi tə soojiita. Ma daba'əkii, ca madə anə hanyinə nga Yahudiya, ca palə aa Kayisariya, ca ta'avee davə.

Əntənə nga Hirudusə

²⁰ Ma ŋwanjwə Hirudusə, ka mabətəsəkə nə ci aashi ənji Tiira da ənji Sidoonə. Aciikii təya jagi də na, təya shi aabiikii ka səfdə rəŋwə, təya wabə da Balasəta, waatoo gawə nga yi nga ŋwanjwa. Makə uugi tii anəgi wabənə da ci, təya alə ndzaanə jamə da Hirudusə, acii də zəmə nga nə nga hanyinaakii nə tii. ²¹ Ma ka uusəratə lii Hirudusə, ca ka kəjeerə ŋwanjuunaakii, ca ndzaanə asəkə dəgələ ŋwanjuunaakii, ca wabə ka tii. ²² Ənjə a wazə, təya ba, “Ma ətsa, wabənə nga Əntanjfə, əntaa nga ənda.” ²³ Pii wata malaa'ika nga Slandanə a dəgəgi tə ci, acii kə luuma ci dūunuunə nga Əntanjfə. Zozəniinə a tsəbə tə ci. Ha'ə əntəgi ci.

²⁴ Amma, ma wabənə nga Əntanjfə, kə gi aakəŋwə aakəŋwa. ²⁵ Makə uudəpa i Barənaba da Sawulə sləkeetə sləkee ənji ka tii aa Urusaliima, təya palə satii, təya ŋgərəənə tə Yoohana ətə ci ənjə a 'wa Marəkusə.

13

Sləkeenə nga Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə

¹ Ma asəkə Ikəliisiya nga Antakiya, tə'i hara *anabiinə da ənji dzəgunənə, waatoo i Barənaba da Simiyoonə ətə ci ənjə a 'wa əndə dəŋwa da i Lukiyusə əndə Sirina da Manahina ətə girəshi tii da ŋwanjwə *Hirudusə. Ahadatii nə Sawulə əsə. ² Ma ka əndə'i uusəra, təya gərə'u ka Slandanə da dā suumaya. Əŋki Malaaba Ma'yanə ka tii, “Fə'yagimə ka nyi tə i Barənaba tii da Sawulə kaa təya slənə slənətə 'wii nyi tə tii.” ³ Daba'ə suumaya da dā də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, təya kapaa tə tii.

Waazanə nga masləkee ənji anə hanyinə nga Kipərusə

⁴ Makə sləkee Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə, təya palə aa Səluukiya, təya dzə ka dəmə kumbawalə davə nga dzəginə aanə hanyinə nga Kipərusə ətə ahada ma'inə. ⁵ Mbu'unatii aanə hanyinəkii aasəkə vəranə nga Salamisa, təya

12:12 12.12 12.25; 13.13; 15.37; Kwal. 4.10. **12:18** 12.18-19 5.22-24. **12:22** 12.22 Əzaki. 28.2. **12:24** 12.24 2.41. **12:25** 12.25 11.29-30. **13:1** 13.1 11.27. **13:2** 13.2 9.15; 10.19; 22.19; Gal. 1.15-16. **13:3** 13.3 6.6. **13:4** 13.4 10.19; 15.39.

ndzanə baaba wabənə nga Əntanfə asəkə *kuvə də'wanyinə nga Yahudiinə. Kə gi Yoohana ka tsakənə tə tii əsə.

⁶ Makə wiigi'itə tii hanyinə nga Kipərusə patə kura'ə aa Pafusa, təya lapaa əndə'i əndə hiila ətə dīi ləməkii Barə-Yeesu. Majirakə nga anabi nga Yahudiinə nə ci. ⁷ Guva nga ngwaməna Sirəgiya Bulusə nə ci əsə. Ma ngwaməna, əndə shiinə nə ci. Ca 'wa tə i Barənaba da Sawulə, ca alə fa wabənə nga Əntanfə amatii. ⁸ Amma, ma əndə hiilatsa, ətə dīi ləməkii Ilimasə də uura Gərikə, kə dīi ci ka tii mabizhinə, ha'ə kə mwayi ci zhi'wee ka ədzəmə nga ngwaməna acii ga ca nyi'u goonğa. ⁹ Amma, ma Sawulə, ətə ci ənjə a 'wa tə ci Bulusə əsə, da i Malaaba Ma'yanə nə ci, ca tsaamə tə əndə hiilatsa, ¹⁰ əŋki ci, "Ma hə, əndə nga *Seetanə nə hə, səsəŋwə nga goonğa. See sətə dīi bwayakii nəndə a ədzəməku. Pukyanə nga uusərə patə, ha'ə nə hə ka zhi'wee ka goonğa nga Əntanfə ka jirakənə. ¹¹ Acii ha'ə ka dzalənə nə Slandanə tə hə, ha uurəfəgi, pa ha nee ka uusərə ma'ə kwakwatə." Pii wata təkunə cii kəya nee ma'ə, ca raramə, ənjə a kəsə tə ci ka ciinə, acii paa ci ka nee ka ha ma'ə. ¹² Makə nee ngwaməna ka sətə slənyi, kə vii ci goonğa ka Slandana, acii kə dīi ka ci ka sə nga hurəshishinə nə dzəgunənə agyanəkii.

Bulusə da Barənaba də Antakiya anə hanyinə nga Pisidiya

¹³ Ma daba'əkii, wata Bulusə da ənji nə'ushinaakii a dəmə kumbawalə də Pafusa, təya palə aa Pirəga anə hanyinə nga Paməfiliya. Ma Yoohana, kə bwasee ci ka tii davə, ca ənə aa Urusaliima. ¹⁴ Amma, ma təya, təya paləgi tə Pirəga, təya palə aa Antakiya ətə anə hanyinə nga Pisidiya. Də asavee əsə, təya dəməgərə aasəkə *kuvə də'wa, təya ndzaanə da ənja, ¹⁵ ənjə a jaŋga bariya nga Muusa da ləkaləkətə nga anabiinə. Wata gayinə nga kuva a sləkee ka banə ka tii oo'i, "Ndzəkəŋushi'ina, usamə da shinə. Mbu'u tə'i wabənə ətə ca tsakə tə ənji a moonə."

¹⁶ Bulusə a madətə, ca madee ka ciinəkii ka ənja, ca ba, "Unə ənji *Isərayiila da hara ənji gərə'unə ka Əntanfə, fatəmə! ¹⁷ Ma Əntanfə ənə caama nə'u, amə ənji Isərayiila, ci ta'i tə dzədzəshi'inaamə, ca siitə tə tii saa'i tii anə hanyinə nga Misəra. Də maduunə baawəda əsə ngiragi ci tə tii də Misəra. ¹⁸ Kə sə'wii ci tə tii ha'ə fəzə ənfwadə pu'unə agi bilinə əsə. ¹⁹ Ca zamagi də slikerənə mədəfə anə hanyinə nga Kana'ana, ca vii ka tii hanyinəkii nga zəmə ya. ²⁰ Ma ətsə patə, agi fəzə gya'ə ənfwadə da tufə pu'unə. Daba'a ha'ə ca dəkəvə ka tii gayinə ahadatii ha'ə mbu'ya ka zamana nga anabi Samuyila. ²¹ Agi zamanaakii kədii tii kaa ənjə a dəkə ka tii ŋwanwa. Wata Əntanfə a dəkəvə ka tii tə Sawulə uuzənə nga Kisə, agi duurə nga Beejaminə. Ca dfa ka tii ŋwanuunə nga fəzə ənfwadə pu'unə. ²² Makə ngərəgi Əntanfə tə Sawulə, ca dəkəvə ka tii tə *Dawuda ka ŋwanuunə. Wiinə sətə wabi Əntanfə anəkii, əŋki ci:

'Kə upaa nyi tə Dawuda uuzənə nga Jasii,

Ci nə əndətə cii kya uudə,

Ci əsə na slənətə ka nyi sətə cii kya uudə patə.'

²³ "Agi slikerənə nga əndətsə kira Əntanfə ka ənji *Isərayiila Maluwa, waatoo Yeesu makə sətə dīi ci aləkawalə nga d'anə. ²⁴ Daga Yeesu ma'ə mashimə, kə waazii Yoohana ka ənji Isərayiila patə kaa təya zhi'wagi, təya bwasee ka 'waslyakəənatii, təya luu yibə bapətisəma. ²⁵ Ma Yoohana kədəhə ka uudəpaa slənaakii, kə ləguyi ci ama ənja: 'Makə wu saŋə cuuna nəhə tə nya? Əntaa nyi nə əndətə cuuna gərə.

13:5 13.5 17.2. **13:8** 13.8 2 Tim. 3.8. **13:11** 13.11 9.8; 22.11. **13:13** 13.13 13.5; 15.38. **13:14** 13.14 17.2. **13:15** 13.15 15.21. **13:17** 13.17 Shig. 1.7; Dzək. 5.15. **13:18** 13.18 Shig. 16.35; Baan. 14.33-34; Dzək. 29.4. **13:19** 13.19 Dzək. 7.1; Jasə. 14.1. **13:20** 13.20 M.Gəŋw. 2.16; 1 Sam. 3.20. **13:21** 13.21 1 Sam. 8.5,19; 10.21; 11.15. **13:22** 13.22 1 Sam. 16.12; 13.14. **13:23** 13.23 Isaa. 11.1; Rooma 1.3; Səniinə 5.5. **13:24** 13.24 Luka 3.3.

Ma əndətə cuuna gəra, ma'ə ci ka shinə. Mambu'umə nyi bahə nya dəədfəgi ka ci bibinaakii.'

²⁶ "Ndzəkəŋushi'inə, jijinyinə ŋga Ibərahiima da hara ənji gərə'unə ka Əntanƒə ahadoonə, kaamə sləkee Əntanƒə Njunyi Habara ŋga luupaanə. ²⁷ Wiinə, ma ənjitə də Urusaliima da gayinatii, pooshi tii kavə nətii ka shiinə tə Yeesu. Ha'ə əsə mafatəmə tii wabənə ŋga anabinyinə ətə ci ənjə a janƒa ka tii taa ŋgutə uusərə ŋga əpisəkə patə. Amma, makə lagi tii ka Yeesu gəŋwanə, kə dīi ka goonƒa nə wabənə ŋga anabinyinə. ²⁸ Taa ŋgahi ma'upaamə tii tə ci da 'waslyakəənə bahə bələnə tə ci, amma kə kədii tii acii *Pilaatu ka bələginə tə ci. ²⁹ Makə uudəpaa tii dənə ka ci makə sətə shi ənjə a nyaahə agyanəkii patə, ənjə a jimagərə də ci ashī ənfwa, təya ŋgədfəgi tə ci. ³⁰ Amma kə madəe Əntanƒə ka ci agi maməətə ənja. ³¹ Kə baa ci bəzəkii ka baarii naakii nə ka ənjitə shi tii da ci daga də Galili aa Urusaliima. Ma əndzə'i, tii nə seedawanyinaakii ka ənji Isərayiila.

³² "Ma inə əsa, kə kireenə koonə njunyi wabənə ətə dīi Əntanƒə aləkawaləkii ka dzədzəshi'inaamə. ³³ Kə mbu'utə ci kaamə jijinatii də aləkawaləkii əsə. Kə mbu'utəgi ci də madəenə ka Yeesu makə sətə nyaahə ənji asəkə Jabuura ŋga bəra'inə oo'i,

'Ma hə, uuzənaaki nə hə,
daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.'

³⁴ Kə wabi Əntanƒə agyanə madəenə ka ci agi maməətə ənji oo'i, paa ci ka ənənə ka əntənə ma'ə, ca bəslə. Wiinə sətə bii ci:

'Ka viinə nə nyi koonə ndilə ndilə tə malaaba barəkaanə
makə ətə vii nyi ka Dawuda.'

³⁵ Acii kii tə'i manaahəkii əsə asəkə əndə'i Jabuura oo'i,

'Paa hə ka bwasee ka shishinə ŋga əndə slənaaku kaa ca bəsləgi.' "

³⁶ Bulusə a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, "Ma Dawuda, kə slənyi ci agi zamanaakii makə sətə mwayi Əntanƒə. Ma daba'əkii, ca əntəgi, ənjə a kagərə tə ci agyanə dzədzəshi'inəkii, ca bəsləgi. ³⁷ Amma, ma əndətə madəe Əntanƒə ka ci agi maməətə ənja, mabəsləmə ci.

³⁸ "Aci ha'ə, ndzəkəŋushi'inə, see a shii unə oo'i, daci Yeesu ciina waaza koonə agyanə tifyaginə ŋga 'waslyakəənə. Aci ma bariya ŋga Muusa, paa ci da ŋgeerənə ŋga luupaanə tuunə acii 'waslyakəənə. ³⁹ Amma taa wu patə vii ka Yeesu goonƒa, daci kii upaanəkii luupaanə. ⁴⁰ Ma dīi əna, nəhəmə noonə nə acii ga sətə bii anabinyinə a kulyaanə koonə ətə bii tii:

⁴¹ 'Tsaaməmə, unənə ca ushapaa sətə bii Əntanƒə,
hanƒala goonə a gwazəgi, una zagi.

Aci kadə nii kya slənə əndə'i slənə agi zamana goonə
ətə pooshi unə na luuvə taa kə bii ənji koonə.' "

⁴² Ma i Bulusə da Barənaba a gimagi asəkə kuvə də'wa, ənjə a kədii tə tii kaa təya ənə ka batə ka tii wabəətsə ka əndə'i uusərə ŋga əpisəkətə ca shi. ⁴³ Makə təkəgi ənji a kuvə də'wa, ənji lanə nyi'u tə tii, Yahudiinə da ənjitə gimə aagi diinə ŋga Yahudiinə patə. I Bulusə da Barənaba a wabə ka tii kaa təya ndzaa də ŋgeerənə agi ŋga'əətə dīi Əntanƒə ka tii.

⁴⁴ Zhi'wanə ŋga uusərə ŋga əpisəkə dīi dzawə, wata ənjə a ənslyagi pəbə asəkə vərənə aasəkə kuvə də'wa ka fa wabənə ŋga Əntanƒə. ⁴⁵ Makə nee hara Yahudiinə kə dzii ənji də nə lanə, kə shirəhə tii ka i Bulusə, təya dā ka ci mabizhinə, təya

13:25 13.25 Luka 3.15-16. **13:27** 13.27 3.17. **13:28** 13.28 Luka 23.4,14-15,21-23. **13:29** 13.29 Luka 23.50-56.
13:30 13.30 3.15. **13:31** 13.31 1.3,8. **13:32** 13.32-33 Jab. 2.7; Rooma 1.3-4. **13:34** 13.34 Isaa. 55.3. **13:35**
13.35 Jab. 16.10. **13:36** 13.36 2.29. **13:38** 13.38 10.43; 15.10. **13:39** 13.39 Rooma 4.25; 6.7; 10.4. **13:41**
13.41 Hab. 1.5. **13:43** 13.43 11.23. **13:44** 13.44 17.2.

dzə da dzaananə tə ci. ⁴⁶ Amma, ma i Bulusə da Barənaba, kə wabi tii ka tii yadə ngwalənə, təya ba, “Kə ndzaa tyasə, a takəŋwa ənji ba koonə wabənə nga Əntəŋfə taabu'u ka hara slikərənə. Amma, makə kə kaaree unə, una baarii oo'i, madəbeemə koonə nə upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, yoo, a zhi'uginə səgeenə aabii hara slikərənə. ⁴⁷ Acii ha'ə bii Slandanə keenə, əŋki ci,

'Kə kapaa nyi tə hə kaa ha ndzaa

ka bərənə nga hara slikərənə,

ha ndzaa ka rəgwa nga mbədfənə

ha'ə mbu'unəkii ka muudinə nga duuniya patə əsə.' ”

⁴⁸ Makə fii ənjitə əntaa Yahudiinə ha'ə, kə dīi tii moodasəka, təya duunətə tə Slandanə putə nga wabənəkii. Ma ənjitə ta'i Əntəŋfə tə tii ka upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, kə vii tii gooŋga. ⁴⁹ Kə təkəgi wabənə nga Slandanə taa dama patə anə hanyinəkii əsə. ⁵⁰ Amma Yahudiinə a tsəvutə tə matakəŋwanyinə nga vəranə da hara makinə ətə da məghərəvənə; ma makiita, ənji gərə'unə ka Əntəŋfə nə tii əsə. Təya madəe ka wabənə agyanə i Bulusə da Barənaba. Təya lakəənə tə tii anə hanyinatii. ⁵¹ Ma təya dzə də palənə satii, təya gwa'agi bərəbərə nga bibinatii agyanətii ka baariinə ka tii oo'i, pooshi tii agi haalatii ma'ə. Wata təya palə aa Ikuniya.

⁵² Ma ənji nə'unə nga Antakiya, kə dīi tii moodasəkə ka shaŋə. Kə ndzaa tii da i Malaaba Ma'yanə asəkə ədzəmətii əsə.

14

I Bulusə da Barənaba də Ikuniya

¹ Ma də Ikuniya əsə, kə gimə i Bulusə da Barənaba aasəkə kuvə də'wa nga Yahudiinə, təya waaza ka ənji də gazhi'waanə. Ha'ə bəzəkii nə ənjitə vii gooŋga ka Slandana, Yahudiinə da hara slikərənə patə. ² Amma, ma Yahudiitə kaaree ka vii gooŋga ka Slandana, kə madəe tii ka ədzəmə nga hara slikərənə kaa təya bərapaa tə ənji nə'unə. ³ Kə ta'avə i Bulusə da Barənaba də Ikuniya ka waazanə ka ənji agyanə Slandanə yadə ngwalənə taa gi'u. Təya waaza agyanə pwapooŋaakii. Slandanə a vii ka tii baawəda nga dā sə nga hurəshishinə kama kama ka baariinə oo'i, ma sətə ci təya ba, gooŋga. ⁴ Amma kə təkəgi ənji kurəgə bəra'i asəkə vəranə. Hara ənji, a ba'a Yahudiinə nə tii. Hara ənji əsə, a ba'a masləkee ənja. ⁵ Kə mwayi hara slikərənə da Yahudiinə da gayinatii cibeənə ka masləkee ənji də kaalanə tə tii də faariinə, ⁶ asee, kə gi aa limətii nə sətə mwayi ənji danə də tii. Wata təya huyi satii aanə hanyinə nga Likaniya, waatoo aa Lisətira da Dyarəba da hara vəraatə guŋutə də hanyinəkii.

⁷ Təya waaza Nnyini Habara nga Slandanə davə.

Kaalanə tə Bulusə də Lisətira

⁸ Tə'i əndə'i əndə də Lisətira, pooshi sədfəkii ndalə bahə wiigi'inə. Makə pwayi ənji tə ci, hurəndzəmə nə ci. Mashimə ca wii shaŋə. ⁹ Ma ka əndə'i uusəra, ca fa waazanə nga Bulusə. Bulusə a tsaamə tə ci. Ma nee ci, ma əndətsa, kə vii ci gooŋga, kə dəbee ca upaa mbədfəpaanə. ¹⁰ Bulusə a madəe ka uurakii, əŋki ci, “Madətə kəŋə anə sədfəku.” Wata hatsə əndətə a madətə, ca wii.

¹¹ Makə nee danjana ka sətə dīi Bulusə, təya madəe ka uratii, təya ba də uura nga ənji Likaniya, “Kə jiməgərə əntəŋfənyinə aabii amə makə ənja.” ¹² Təya dəkə ləmə ka Barənaba “*Jawusə”. Ma Bulusə əsə, təya dəkə ka ci “*Heerəməsə” puta dīi ci ka ŋwanə wabənə. ¹³ Ma dava, tə'i kuvə uuləma ətə ci təya 'wa Jawusə, a uura mayi nga vəranə. Wata limanə nga uuləməkii a ŋgərə bubuŋənyinə, ca zadətə də

13:46 13.46 3.26; 18.6. **13:47** 13.47 Isaa. 49.6. **13:48** 13.48 11.18. **13:49** 13.49 2.41. **13:51** 13.51 18.6; Luka 9.5. **14:1** 14.1 17.2. **14:2** 14.2 13.45. **14:3** 14.3 2.22. **14:5** 14.5 14.19; 2 Tim. 3.11. **14:6** 14.6 Mat. 10.23. **14:8** 14.8 3.2. **14:11** 14.11 28.6.

gudəza, ca kira aa uura mayi nga vəranə kaa təya dfa sataka da ənja ka i Barənaba da Bulusə. ¹⁴ Amma, makə fii i Bulusə ha'ə, təya tsaatsagi kəjeerənə ashitii ka baariinə oo'i, kə bəzhi səkətii ka shaṇə. Təya huyi aagi ənja, təya dzə də madəe ka uuratii, əṅki tii, ¹⁵ “Una! ka mi cuuna dfa ha'ə kwa? Ma inə kamə, ənji niinə makə noonə. Kə kireenə koonə Njunyi Habara koonə bwasee ka mazaḃə uushi'iitsa, una nə'u tə Əntanfə Əndə vii əpinə. Ci tagii ha dadagyə da ha apanə da uunəva da sətə asəkətii patə. ¹⁶ Ma nga ṅukə, kə bwasee ci ka slikərənyinə patə kaa təya paaslə uushi'inatii. ¹⁷ Patə da ha'ə, mabwaseemə ci ka naakii nə yadə seeda, agi dfanə nə ci koonə nga'əənə, ca ndzəmə koonə vəna, ca vii koonə njunyi cifanə, ca əburətə tuunə də zəma, ca vii koonə moodasəkə əsə.” ¹⁸ Taa ṅgahi kə wabi tii ka tii wabəətse patə, ṅgahə təṅapaa tii tə tii ka dfa ka tii sataka.

¹⁹ Asee, tə'i hara *Yahudiinə shi aa dəvə daga də Antakiya da Ikuniya. Təya shi ka tsəvutənə tə danṅana. Təya kaala tə Bulusə də faariinə, təya ələgi tə ci aa ba'a vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə əntəgi ci. ²⁰ Amma ənji nə'unə a shi, təya dzatə də nə aabiikii, ca madətə, ca ənəgərə aasəkə vəranə. Pukənə nga ha, təya madə tii da Barənaba, təya palə aa Dyarəba.

²¹ Makə waazii tii Njunyi Habara asəkə vəranəkii, kə upaa tii ənji nə'unə laṅə. Ma daba'əkii, təya ənə aa Lisətira da Ikuniya da Antakiya ətə anə hanyinə nga Pisidiya. ²² Ma asəkə vəranyiitsa, kə vii tii ṅgeerənə ka ənji nə'unə, təya ba ka tii, wa təya kəṅə anə vii goonṅatii. Təya tsakə banə ka tii oo'i, see dagi cibə laṅə upaanaamə dəmənə aagi ṅwanuunə nga Əntanfə. ²³ Daba'ə ha'ə, təya taadəcii ka tii matakəṅwanyinə asəkə taa ṅgutə Ikəliisiya, təya dfa də'wa da suumaya, təya kavə tə tii aacii Slandanə ətə vii tii ka ci goonṅa.

Ənənə nga i Bulusə da Barənaba aa Antakiya

²⁴ I Barənaba da Bulusə a pitəgi asəkə hanyinə nga Pisidiya, təya mbu'u aənə hanyinə nga Paməfiliya, ²⁵ təya waaza wabənə nga Əntanfə ka ənji də Pirəga. Ma daba'əkii, təya madə, təya palə aa Ataaliya. ²⁶ Təya dəmə kumbawalə davə, təya palə aa Antakiya, waatoo vəraatə shi ənjə a kavə tə tii aacii Əntanfə kaa ca dfa ka tii pwapoənə agi sləna, waatoo ətsə uudəpaa tii.

²⁷ Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzaadzətə də ənji nə'unə, təya ba ka tii habara nga sətə dīi Əntanfə daciitii da makə sətə wunəgi ci ka hara slikərənə rəgwa nga vii goonṅa. ²⁸ Təya ta'avee tii da ənji nə'unə davə.

15

Dza də nə nga matakəṅwanyinə də Urusaliima

¹ Tə'i hara ənji shi daga də Yahudiya aa Antakiya, təya dzəgunə ka ənji nə'unə, təya ba, “Madə *maryaminyamuunə makə nga alə'aada nga Muusa, pooshi unə ka upaa luupaənə.” ² Kə dīi i Bulusə da Barənaba mabizhinə da ənjitsa. Wabənəkii a gwazəgi ka shaṇə. Makə uurəgi haalakii aənətii, ənjə a sləkee ka i Bulusə da Barənaba da hara ənji nə'unə aa Urusaliima, kaa təya dzə aabii masləkee ənja da matakəṅwanyinə nga Ikəliisiya agyanə wabəətsa. ³ Makə sləkee ənji nə'unə ka tii, təya madə, təya paləgi dasəkə hanyinə nga Finikiya da nga *Samariya, təya dzə də baaba habara nga zhi'inə nga hara slikərənə ka ənji nə'unə. Fanə nga ənji nə'unə ha'ə, agi dfanə nə tii moodasəka. ⁴ Makə mbu'i tii aa Urusaliima, kə liwə ənji Ikəliisiya da masləkee ənji da matakəṅwanyinə nga Ikəliisiya tə tii də moodasəka. I Bulusə a

14:13 14.13-15 10.25-26; Dan. 2.46. **14:15** 14.15 Shig. 20.11; 1 Koor. 8.4-6. **14:16** 14.16 17.30. **14:17** 14.17 Jab. 147.8; Irim. 5.24. **14:19** 14.19 14.5; 13.50; 17.13; 2 Koor. 11.25. **14:22** 14.22 11.23. **14:23** 14.23 6.6; Tit. 1.5. **14:26** 14.26 13.1-2. **14:27** 14.27 11.18; 15.12. **15:1** 15.1 Leew. 12.3; Gal. 5.2. **15:2** 15.2 Gal. 2.1-10.

baaba ka tii sətə slənyi Əntaŋfə daciitii patə. ⁵ Amma hara ənji nə'unə kuregə nga Farisanyinə a madətə, təya ba, “Ma ənjitsa, tyasə, see a ryaminyā tii, ənjə a ba ka tii təya nə'u bariya nga Muusa.”

⁶ Wata masləkee ənji da matakəŋwanyinə nga Ikəliisiya a dza də nə ka tsaamənə agyanə wabəətsa. ⁷ Makə ta'avə tii ka dfaada wabənə ahadatii, Piita a madətə, əŋki ci: “Ndzəkəŋushi'ina, makə sətə shii unə, daga ŋukə ta'i Əntaŋfə tə nyi ahadoonə kaa hara slikərənə a fa Njunyi Habara da maki, təya luuvə. ⁸ Kə shii Əntaŋfə ədzəmə nga taa wu patə, ca seeda tə tii də vii ka tii Malaaba Ma'yanə makə sətə vii ci kaamə əsə. ⁹ Matəkeemə ci ahadaamə da tii. Putə nga vii goonɡatii kubəgi ci ədzəmətii makə naamə. ¹⁰ Makə ha'ə dīi əna, ka mi saŋə cuuna alə haliminə nga Əntaŋfə də kaanə ka ənji nə'unə tə bariya nga Muusa? Taa amə da dzədzəshi'inaamə maa, kə təkuree amə ka nə'utə bariyaakii. ¹¹ Amma kə vii amə goonɡa oo'i, putə nga pwapoonə nga Slandanə Yeesu upaa amə luupaanə makə sətə upaa tii natii əsə.”

¹² Dabaala a ndzaa kəfa'ə, təya ənə ka fanə a ma i Barənaba da Bulusə, təya ba ka tii sə nga hurəshishiitə dīi Əntaŋfə ka hara slikərənə daciitii. ¹³ Makə uudəpaa tii wabənə, Yakubu a madətə, ca jikəvə, əŋki ci: “Fatəmə, ndzəkəŋushi'inə. ¹⁴ Əndzə'i əna bii Simoonə kaamə makə sətə 'watəgi Əntaŋfə nəhənə tə hara slikərənə kaa ca tadəgi hara ənji agitii, təya ndzaa ka ənjaakii. ¹⁵ Kə dīi wabəətsə mbərə mbərə da nga anabiinə makə sətə dīi manaahəkii oo'i,

¹⁶ ‘Əŋki Slandana: Ma aakəŋwa, ka shinə nə nyi ka hadatəginə də yi nga *Dawuda ətə saawagi.

Ka ŋgərənə nə nyi sətə sasaawagi,
nya ənə ka haadatəginə, nya kəŋee,

¹⁷ kaa hara ənjə a alə tə nyi Slandanətii,
waatoo patənə nga hara slikərətə 'wii nyi
kaa təya ndzaa ka naaki.

¹⁸ Ha'ə bii Slandanə ətə bagi uushi'iitsə daga ŋukə.' ”

¹⁹ Yakubu a tsakə banə, əŋki ci, “Ma nee nyi naaki, ma hara slikərənə ənə ca zhi'wa aabii Əntaŋfə, gaama irəla tə tii. ²⁰ Amma, naahaamə ka tii ləkaləkətə də banə, ga təya adə zəmətə dīi ənji ka uuləminə taa sləmənyinə, acii ma ətsa, ajijinə. Ga təya aləhiinə, ga təya tsəbə luutə malamə ənji uurakii, ga təya adə idəna. * ²¹ Acii ma bariya nga Muusa, daga ŋukə, taa ka ŋgutə vəranə patə, tə'i ənji waaza agyanəkii, ənjə a janɡa asəkə *kuvə də'wanyinə taa ŋgutə *uusərə nga əpisəka.”

Ləkaləkətə ka hara slikərənə ənji nə'unə

²² Fanə nga masləkee ənji da matakəŋwanyinə nga Ikəliisiya ləbə da ənji Ikəliisiya patə tə wabəətsa, wata təya anə uura nga tadə ənji ahadatii, kaa təya sləkee ka tii aa Antakiya, tii da i Bulusə da Barənaba. Wata təya tadə tə Yahuda ətə ci ənjə a 'wa Barəsaba, tii da Silasə. Matakəŋwanyinə nə tii ahada ənji nə'unə əsə. ²³ Wata təya sləkee ka tii də ləkaləkətəkii. Wiinə sətə nyaahə tii asəkə ləkaləkətəkii:

“Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka hara slikərənə ənji nə'unə də Antakiya da Siriya da Silikiya. Ma ləkaləkətəna, daciinə ndzəkəŋushi'inuunə masləkee ənji da matakəŋwanyinə nga Ikəliisiya də Urusaliima. Kə nəhəpaa inə tuunə patə.

²⁴ “Kə fii inə oo'i, kə gi hara ənji ahadeenə, təya dzə ka madəe ka haŋkala goonə də wabənə, təya kəfəpaa tuunə. Ma ətsa, əntaa inə bii ka tii dfaanə ha'ə. ²⁵ Ma caamiinə, makə kə gi wabənə geenə ka rəgwa rəŋwə, kə dəbee ina tadə ənji

15:4 15.4 15.12. **15:7** 15.7 10.1-43. **15:8** 15.8 2.4; 10.44. **15:9** 15.9 10.35. **15:10** 15.10-11 15.19; Gal. 2.16; 3.10-12; Af. 2.5-8. **15:12** 15.12 2.22. **15:16** 15.16-18 Am. 9.11-12; Isaa. 45.21. **15:19** 15.19 Gal. 5.3.

* **15:20** 15.20 15.29; 21.25; ka uuləminə: 1 Koor. 8.1-13; 10.23-33; aləhiinə: Leew. 18.6-18; adə idəna: Leew. 17.10-16. **15:21** 15.21 13.15. **15:22** 15.22-29 11.18; 16.4. **15:24** 15.24 Gal. 1.7; 5.10.

ahadeenø, ina sløkee ka tii koonø, tøya dzø da i moodøkii gaamø Barønaba da Bulusø. ²⁶ Ma tøya, kə vigi tii əpinatii ka putø nga slønø nga Slandanaamø Yeesu Aləmasiihu. ²⁷ Ci nee unø ka i Yahuda da Silasø ahadoonø, tii na ba koonø də matii sətø nyaahiinø. ²⁸ Kə kadeesəkə ka Malaaba Ma'yanø da inø patø oo'i, geena tsakəonø koonø kərənø pamø palee ka uushi'iitø ndzaa tyasø, waatoo, ²⁹ goona adø sətø dīi ənji ka uuləminø taa sləmənyinø, goona adø idəna, goona tsəbø luutø malamø ənji uurakii, goona aləhiinø. Madfa kə tənəpaa unø noonø nə ka daadfa tsarø uushi'iitsa, ka ndzaanø nuunø jamø. Ta'avəmø jamø."

³⁰ Makø kapaa ənji tø i Bulusø, tøya palø aa Antakiya, tøya dzatø də ənji nə'unø, tøya vii ka tii ləkaləkatətə. ³¹ Makø janəgatø tii, kə dīi tii manušinø ka shaŋə acii kə vii wabəøtsø ka tii ngeerənø. ³² Ma i Yahuda da Silasø, *anabiinø nə tii, kə wabi tii ngeerənø a'ə ka ənji nə'unø, tøya tsakə ka tii ngeerənø. ³³ Makø banee tii davø gi'u, ənji nə'unø a kəree ka tii də jamənø. Yahuda da Silasø a ənø aabii ənjitø sløkee ka tii. [³⁴ Amma, ma nee Silasø, kə dəbēe ca ənəgi davø.]

³⁵ Ma i Bulusø da Barønaba, kə ənəgi tii də Antakiya, tøya dzəgunø ka ənja, tøya dzø də waaza wabənø nga Slandana, tii da hara ənji nə'unø lanə əsø.

Təkənø nga Bulusø da Barønaba

³⁶ Makø ta'avø tii davø, Bulusø a ba ka Barønaba, "Ənaaŋwø ka caamatø ənji nə'uutø shi aŋwa waazii ka tii wabənø nga Slandanø taa ka nğutø vəranø, kaanwa tsaamətø taa iitø nə tii ađi nə'unø." ³⁷ Ma Barønaba əsø, kə mwayi ci 'waanənø tø Yoohana ətø ci ənjø a 'wa Marəkusø. ³⁸ Amma kə caamø Bulusø, madəbēemø Yoohana a dzø da tii, acii kə shi ca bwasee ka tii də Paməfiliya, ma'uudəpaamø ci slənəkii da tii. ³⁹ Wata tøya dfaanø mabizhinø, tøya təkəgi. Barønaba a nğərə tø Marəkusø, tøya dēmø kumbawalø, tøya palø aanø hanyinø nga Kipərusø. ⁴⁰ Amma, ma Bulusø, kə nğirø ci tø Silasø. Makø dīi ənji ka tii də'wa, tøya kavø tø tii aacii Slandana kaa ca dfa ka tii pwapoonø ađi wiigi'inatii, wata tøya palø. ⁴¹ Kə wiigi'itø i Bulusø hanyinø nga Siriya da nga Silikiya, tøya dzø də baabanø ka ənji nə'unø kaa tøya tsakə ndzaanø də ngeerənø ađi vii goonəgatii.

16

Nə'unø nga Timooti tø i Bulusø da Silasø

¹ I Bulusø a mbu'u aa Dyarəba da Lisətira. Tøya lapaa əndə'i əndə nə'unø davø ətø dīi ləməkii Timooti, uuzənø nga əndə'i mitø Yahuda. Ma miita, əndə nə'unø nə ki əsø. Ma dii, əndə Gərikə nə ci. * ² Ma Timooti, ađi dəlaginø nə ənji nə'unø nga Lisətira da Ikuniya də ci. ³ Kə uu'i Bulusø kaa tøya wiigi'i tii da Timooti, wata ca nğərə tø ci, ca *ryaminyagi tø ci, acii kə shii Yahudiitø davø patø oo'i, ma dii, əndə Gərikə nə ci. ⁴ Ma daba'əkii, tøya ndzaŋø wiigi'inø ka vəra ka vəra, tøya dzø də baabanø ka ənji nə'unø tø bariyatø kapaa masləkee ənji da matakəŋwanyinø nga Ikəliisiya də Urusaliima kaa tøya nə'utø. ⁵ Də ha'ə kiŋə ənji nə'unø ndihə ndihə ađi vii goonəgatii. Taa nğutø uusərø patø nə lanənatii ka tsakənø əsø.

Neenø nga Bulusø ka əndə Makiduuniya dāgi səniinø

⁶ Ma daba'əkii, kə mwayi tii dzənø ka waaza wabənø nga Slandanø aanø hanyinø nga Asiya, amma kə tənəpaa Malaaba Ma'yanø tø tii. Wata tøya paləgi aanø hanyinø nga Firigiya da nga Galatiya. ⁷ Makø mbu'i tii aagyanø ribinø nga hanyinø nga Misiya, tøya alə dēməgərənø aanø hanyinø nga Bitiniya. Amma maluuvəmø Ma'yanø

15:28 15.28-29 10.19; 15.20; Luka 11.46. **15:32** 15.32 11.23,27. **15:37** 15.37 12.12. **15:38** 15.38 13.13. **15:39** 15.39 13.4. **15:40** 15.40 14.26. * **16:1** 16.1 14.6; Timooti: Rooma 16.21; 1 Koor. 4.17; Fil. 2.19; 2 Tim. 1.5. **16:2** 16.2 6.3; Fil. 2.20,22. **16:3** 16.3 Gal. 2.3-5; 1 Koor. 9.20. **16:4** 16.4 15.22-29. **16:5** 16.5 2.41. **16:6** 16.6 10.19.

nga Yeesu ka tii. ⁸ Wata təya pitəgi tə Misiya, təya jimagərə aa Tərawasə. ⁹ Ma uusərakii davəfə, kə sənii Bulusə davə oo'i, kə nee ci ka əndə Makiduuniya kəñə, ca kədii tə Bulusə, ca ba, "Tyanagi aanə hanyinə nga Makiduuniya, kaa ha shi ka tsakənə tiinə." ¹⁰ Daba'ə səniinaakii, pii ina tasəka dzənə aanə hanyinə nga Makiduuniya. Acii kə shii inə oo'i, Əntanfə 'wii tiinə ka waaza ka tii Nnyyi Habara.

Vii goonja nga Lidiya

¹¹ Wata ina dəmə kumbawalə də Tərawasə, ina kəñee da i aa Samutərasə. Pukənə nga ha ina palə aa Niyapuli. ¹² Ina madə davə, ina palə aa Filipi, vəraatə palee də duunuunə agyanə əndə'i purəjanə nga hanyinə nga Makiduuniya, vəranə nga ənji Rooma əsə. Ina banee gi'u asəkə vəraatsa. ¹³ Ma *uusərə nga əpisəka, kə dəməgiinə aa uura mayi nga vəranə, ina dzə aama gəera. Mbu'u ka lapaanə niinə ha nga də də'wa nga Yəhudiinə davə. Wata ina lapaa. Davə ndzaa inə, ina wabə ka makiitə dzii də nə davə. ¹⁴ Tə'i əndə'i minə ətə dīi ləmətə Lidiya ca fa tiinə. Ma kya, mitə Tiyatira nə ki. Dərə də madizə kəjeerənyinə nga mandalə kwaba nə slənətə. Əndə ngwalənə tə Əntanfə nə ki əsə. Kə wunəgi Slandanə ədzəmətə. Ha'ə kya kavə hanjalatə ka sətə ci Bulusə a ba. ¹⁵ Kə liwə ki yibə bapətisəma da ənji yatə patə, kya kədii tiinə, əñki ki, "Makə kə shii unə ndilə ndilə oo'i, kə vii nyi goonja ka Slandana, yoo, see a dzuunə ka nee ka yaaki." Kya tsakə kədiinə tiinə, keena palə.

Pa'ənə tə i Bulusə a furəshina də Filipi

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, ina dzə ka ha nga də də'wa, ina lapaa əndə'i uundzə rəmənə, mava. Əndə ginaaji nə ki, agi kuranə nə ki uushi'inə kama kama putə nga ginaajiitə ashitə. Agi dzanə nə ki də kwaba lanjə ka slanjiinətə əsə də kwaanə. ¹⁷ Wata nə'unə tiinə da i Bulusə nə ki, kya dzə də ka vurənə, kya ba, "Ma ənjitsa, ənji nga maduunə Əntanfə nə tii. Rəgwa nga luupaanə nə tii ka banə koonə." ¹⁸ Ha'ə kə ta'avə ki baanə lanjə ka danə makə ətsa. Ca zhimagi tə Bulusə asəkəkii ka shanə. Ca zhi'wagi, ca ba ka ginaajiitə ashitə, "Wanyinə ca ba ka hə də ləmə nga Yeesu *Aləmasiihu: bwasee ka ki!" Wata pii ginaajiitə a bwasee ka ki ka saa'ita. ¹⁹ Makə nee slanjiinətə oo'i, kə njiikəgi rəgwa nga upaanatii, təya kəəsətə tə i Bulusə da Silasə, təya kərə tə tii aasəkə luuma aakəñwacii ənji la gəñwanə. ²⁰ Makə kirə tii tə tii aakəñwacii, kə bii tii, əñki tii, "Ma ənjina, agi gwazənə nə tii hanjala nga vəraana, wiinə boo, *Yəhudiinə nə tii. ²¹ Agi dzəgunənə nə tii alə'aadatə madəbeemə kaamə, kaama slənəgi, amə ənji Rooma." ²² Danjana a gujuunə ka tii patə, mala gəñwanyinə a səəfəgi kəjeerənə ashitii, təya ba ka ənjə a fəəslə tə tii də kurəpa. ²³ Makə fəsləgi ənji tə tii purə'i purə'i, təya fəfə tə tii, təya əjigərə tə tii aa furəshina, təya ba ka əndə nəhə furəshina kaa ca pa'əgi tə tii nga'ə. ²⁴ Fanə nga əndə nəhə furəshina naakii, wata ca ngərə tə tii, ca əjigərə ancakuvə nga furəshina, ca aanəgi səfətii ashii madiigərə rintənyinə.

²⁵ Ma ahada vəfa, Bulusə da Silasə a də də'wa, təya ka wanyanə ka Əntanfə. Ənji furəshina a dzə də fanə tə tii. ²⁶ Mata'avəmə dəñwa'ə, hanyinə a gəgədzə patə. Ha'ə mwavəfə nga kuvə furəshina a udzəgi. Pii wata makuvənyinə a wunəgi patə. Mahyakahyaka'ə nga taa wu agi ənji furəshina əsə, kə piitəgi. ²⁷ Makə və'ihə əndə nəhə furəshina, ma ca nee, mawuunəkii nə makuvənyinə patə. Wata ca də'yagi ngila purəjananaakii kaa ca bələgi naakii na. Ma nə ci ka nəhənə, kə huyipaa ənji furəshina satii. ²⁸ Amma Bulusə a madəe ka uurakii, ca ba ka ci, "Ga ha bələgi naaku na, ganə niinə patə!" ²⁹ Əndətə a ba ka ənjə a kira ka ci gunə, wata ca huyi aabii i Bulusə da Silasə, ca gərə'waanə akəñwacii. Shishinəkii a dzə də udzənə acii ngwalənə. ³⁰ Ca

16:13 16.13 17.2. **16:14** 16.14 17.4. **16:15** 16.15 8.36. **16:16** 16.16 19.24. **16:17** 16.17 19.15; Luka 4.34,41. **16:18** 16.18 3.6. **16:20** 16.20 17.6. **16:22** 16.22-23 2 Koor. 11.25; 1 Tees. 2.2. **16:27** 16.27 12.18-19.

fə'yagi tə tii agyə, ca ba, “Ya əna, iitə dʌnəki kaa nya upaa luupaana?” ³¹ I Bulusə da Silasə a ba ka ci, “Vii goonɔga ka Yeesu Slandana: ka upaanə nə hə luupaanə da yaaku patə.” ³² Wata təya wabə ka ci da ənji yaakii patə agyanə Slandana. ³³ Pii agi vədəkii ha'ə ca nɔrə tə tii, ca cakubəgi ka tii uyiginatii. Saa'ikii yibə ənji ka ci bapətisəma da yaakii patə əsə. ³⁴ Ca kərə tə tii aa hakii aasii, ca nɔgiragi ka tii zəma, ca dʌ moodasəkə da yaakii patə putə nɔga vii goonɔgatii.

³⁵ Makə puki ha, mala ɔnɔwanyinə a sləkee ka soojiinə ka banə oo'i: “Wa ənjitə a palə satii.” ³⁶ Əndə nəhə furəshina a dzə ka banə ka i Bulusə, ənki ci, “Kə sləkee mala ɔnɔwanyinə ka banə koonə, a paluunə səgoonə. Aci ha'ə, gimagimə, una dzə səgoonə agi jamənə.” ³⁷ Amma ənki Bulusə, “Akənwacii ənji fəəsli tii tiinə, wiinə malamə ənji keenə ɔnɔwanə, təya əjigərə tiinə aa furəshina. Wiinə əsə uushi rənwə niinə da ənji Rooma. Yoo, təya kapaa tiinə də ma'umbeekii nii? Pooshi ka dʌnə! Wa təya shi də natii na, təya shi ka kapaanə tiinə.” ³⁸ Soojiinə a ənəpaa də wabənəkii ka mala ɔnɔwanyinə. Makə fii tii oo'i, uushi rənwə da ənji Rooma nə i Bulusə da Silasə, kə nɔwaləgi tii. ³⁹ Wata təya shi ka kədii tifyaginə aciitii, təya kapaa tə tii, təya ba ka tii, wa təya bwasee ka vəranəkii. ⁴⁰ I Bulusə da Silasə a gimagi asəkə furəshina, təya palə aasii aa ha Lidiya, təya lapaa ənji nə'unə davə, təya wabə ka tii kaa təya ndzaa ndihə ndihə də nɔgeerənə agi nə'unə tə Slandana. Ma daba'əkii, təya palə satii.

17

Masləkee ənji də Teesaloonika

¹ Kə gi tii dasəkə vəranəyinə nɔga Amfipuli da Apulooniya, təya mbu'u aa Teesaloonika, hatə dʌi *kuvə də'wa nɔga Yahudiinə davə. ² Bulusə a dzə aa dəvə aa kumu, makə sətə sənəavə ci ka dʌnə taa da patə. Luuma makkə nə ci ka wabənə da ənja, ca dzə də janɔanə asəkə malaaba ləkaləkatə. ³ Ca wabə ka tii, ca bariii ka tii tantanyinə nɔga sətə bii malaaba ləkaləkatə oo'i, ma *Aləmasiihu, see a sa ci nɔgərə'wa, ca əntə, ca madətə agi maməətə ənja. Ca ba əsə, “Yeesu ənə cii kya ba koonə, ci nə Aləmasiihu.” ⁴ Hara ənjə a luuvə, təya nə'ushi da i Bulusə da Silasə. Ha'ə əsə lanɔ agi ənji Gərikə ətə ca gərə'u ka Əntanɔfə. Matakənwanyinə nɔga makinə lanɔ ləbətəgi də nə da tii əsə.

⁵ Amma kə shirəhə Yahudiinə ka tii. Təya dzatə də badawiinə nɔga vəranə, təya jagi də ənji də kaala bwaya vurənə, təya dzə ka əbigi yi nɔga Yasoonə, təya alə tə i Bulusə da Silasə davə kaa təya nɔgiragi tə tii ka ənja. * ⁶ Amma paa tii lapaa tə tii. Wata təya kəsəənə tə Yasoonə da hara ənji nə'unə, təya kərə tə tii aakənwacii gayinə nɔga vəranə, təya madəe ka uuratii, təya ba, “Ənjitə gwazətə nə nɔga ənji taa dama patə, watiinə kə shi aa hanə əsə. ⁷ Yasoonə a luu tə tii gakii asii. Wiinə patənatii kə kaanə tii sədə ka bariya nɔga maduunə nwanwə nɔga ha də Rooma, təya ba: tə'i əndə'i nwanwə ətə dʌi ləməkii Yeesu.” ⁸ Makə fii gayinə da ənji nɔga vəranə tə wabəətsa, hanɔkalatii a madəgi patə. ⁹ See də makə ki'i Yasoonə da hara ənji kwaba taabu'u kapaa gayinə tə tii.

Masləkee ənji də Biriya

¹⁰ Pii ndzəkənjushi'inə a kərəe ka i Bulusə da Silasə aa Biriya davədə. Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzə aa *kuvə də'wa nɔga Yahudiinə. ¹¹ Ma Yahudiitə davə kamə, kə palee tii ka ətə də Teesaloonika də hiima, kə banee tii ka hanɔkalatii ka fa wabənə nɔga

16:30 16.30-31 2.37; 11.14; Yooh. 6.28-29. **16:33** 16.33 16.15. **16:37** 16.37 22.25-29; 23.27. **16:40** 16.40 11.23. **17:1** 17.1-9 1 Tees. 2.1-2. **17:2** 17.2 9.20; 13.5,14,44; 14.1; 16.13; 17.10,17; 18.5,26; 19.8-9; 28.17. **17:3** 17.3 3.18. **17:4** 17.4 13.50; 16.14; 17.17. * **17:5** 17.5 Yasoonə: Rooma 16.21. **17:6** 17.6 16.20. **17:7** 17.7 Luka 23.2; Yooh. 19.12. **17:10** 17.10 17.2.

Slandana. Kə dʒii tii gazhi'waanə ɲga tsaamətənə asəkə malaaba ləkələkətə uusərə patə, kaa təya shii taa goonɲa nə sətə fii tii. ¹² Acii ha'ə lanə agitii vii goonɲa. Lanə əsə agi matakəɲwanyinə ɲga makinə ɲga Gərikə da ɲguyirənə vii goonɲa. ¹³ Amma, makə fii Yahudiinə ɲga Teesaloonika oo'i, agi baabanə nə Bulusə wabənə ɲga Əntanɲfə də Biriya əsə, təya dzə ka tsəvutənə tə danɲkana davə. ¹⁴ Pii wata ndzəkəɲushi'inə a kəree ka Bulusə aama uunəva. Amma Silasə da Timooti a ənəgi davə. ¹⁵ Ma ənɲitə kəree ka Bulusə, kə gi tii da i ci kura'ə aa Ateena. Ma təya ənya satii aasii, Bulusə a sləkee ka tii kaa təya dzə ka banə ka i Silasə da Timooti oo'i, wa təya shi ka lanə tə ci pii pii.

Ndzaanə ɲga Bulusə də Ateena

¹⁶ Ma Bulusə a gərə tə Silasə da Timooti də Ateena, kə zhima tə ci asəkəkii makə nee ci, taa aa dəma patə tsaaməgi ci, see uuləminə neenəkii asəkə vəranəkii. ¹⁷ Ci dʒii gi ci aakəɲwa də wabənə ka ənɲi uusərə patə. Taa dama gi ci patə asəkə vəranəkii, taa a luuma lii ci ənɲa ca wabə ka tii, taa asəkə kuvə də'wa ca wabə ka Yahudiinə da ənɲi gərə'unə ka Əntanɲfə. ¹⁸ Hara ənɲi dzəgunənə agi kurəgə ɲga *Abikuriyanyinə da Sitookanyinə, kə lii tii tə Bulusə. Hara ənɲi ahadatii a ba, "Mi sanə nə əndə waazaanə ka gəgəmənə ha'a? Mi mwayi ci bana?" Hara ənɲə a ba, "Mbu'u ma nə ci ka waazanə, agyanə sə ɲga paslənə ɲga məshipətə ənɲi pamə." Ma wabi tii ha'ə, acii ma Bulusə, agyanə Yeesu da agyanə madənə agi maməətə ənɲi cii kəya wabə. ¹⁹ Wata təya ɲgərə tə ci, təya kərə tə ci aakəɲwacii mətərəkinə aanə danɲgərə ətə ci ənɲə a 'wa Ariyapaga, təya ba, "Nga'ə keenə nə fa sətə bii kura waazaatsə dʒii hə, ²⁰ acii kə kira hə keenə sətə mashimə liminiinə a fii. See a ba hə keenə sətə cii kəya ba." ²¹ Ma bii tii ha'ə, acii ma ənɲi Ateena da mu'umiitə davə patə, pooshi əndə'i uushi ɲi təya də, see baaba kura uushi'inə taa fa kura wabənə.

²² Wata Bulusə a madətə ahada mətərəkinə ɲga Ariyapaga, ənɲi ci, "Unə ənɲi Ateena, kə nee nyi taa ka ɲgutə rəgwa patə, ənɲi diina nuunə. ²³ Acii ma nya dzə də wiinə asəkə vəranə goonə, kə lapaa nyi uushi'iitə cuuna paslə ka tii. Ha'ə nya lapaa ha ɲga də sataka ətə nyaahə ənɲi ashikii: ka Əntanɲfə ətə mashiimə ənɲi. Yoo, ma ətə cuuna paslə mashiimuunə dʒiya, tə ci cii kya ba koonə. ²⁴ Əntanɲfə ətə tagii duuniya patə da uushi'iitə asəkəkii patə, ci nə Slandanə ɲga ha dadagyə da ha a panə. Paa ci ka ndzaanə asəkə kuvə gəratə ghənyi ənɲi də ciinə. ²⁵ Ha'ə əsə paa ci ka alə tsakənə tə ci, makə dʒii ci pooshi uushi cii kəya moo acii ənda, acii ci vii əpinə ka ənɲi da taa mi patə. ²⁶ Də əndə rəɲwə 'watəgi ci taga slikərənyinə ɲga ənɲi patə kaa təya ndzaa taa dama patə asəkə duuniya, ca kəɲee ka saa'i da i ribinə ɲga ndzaanatii əsə. ²⁷ Ma dʒii ci ha'ə, kaa təya alə tə Əntanɲfə, təya də gazhi'waanə ɲga raramənə, mbu'u ka lapaanə nə tii tə ci, taa ɲgahi paa ci dzadə da taa rəɲwə agyaamə. ²⁸ Daciikii caama mbədə, ama gugudə, ama ndzaanə. Kə dʒii makə sətə bii hara ənɲi kaala wanyanə goonə oo'i: goonɲa, slikərənaakii naamə. ²⁹ Yoo, makə dʒii ci, slikərənə ɲga Əntanɲfə naamə, madəbeemə ama hiima oo'i, kə pusha Əntanɲfə da matsahu bʒurə tibisa, taa viiza taa faara ətə tsahutə əndə də ciinəkii agi hiimaakii.

³⁰ Ma ɲga ɲukə, pooshi Əntanɲfə ɲja ka nə ka ghatə shiinə ɲga ənda. Amma ma ɲga əna, agi banə nə ci ka patənə ɲga ənɲi taa dama patə, wa təya baanə ka ci.

³¹ Acii kə kəɲee ci ka uusərə ɲga də gəɲwanə ka *duuniya patə. Də goonɲa nii kəya də daci əndətə ta'i ci. Kə baarii ci tantanyinəkii ka ənɲi patə də madəenə ka ci agi maməətə ənɲa."

17:11 17.11 Yooh. 5.39. **17:12** 17.12 11.18. **17:13** 17.13 14.5,19; 1 Tees. 2.14-16. **17:17** 17.17 17.2,4. **17:18** 17.18 4.2; 1 Koor. 1.22. **17:24** 17.24 7.48; Jab. 146.6; 1 Meem. 8.27. **17:25** 17.25 Jab. 50.10-13. **17:26** 17.26 Dzək. 32.8; Ayb. 12.23. **17:27** 17.27 Isaa. 55.6. **17:28** 17.28 'Wat. 1.27. **17:29** 17.29 19.26; Isaa. 44.9-20. **17:30** 17.30 14.16; Rooma 2.4. **17:31** 17.31 3.15; 10.42.

³² Makə fii ənji wabənə nga Bulusə agyanə madənə agi maməətə ənja, hara ənjə a nʊsə tə ci, hara ənji əsə a ba, “Ka ənyanə niinə ka fa wabəətsə a maku.” ³³ Wata Bulusə a madəgi saakii ahadatii. ³⁴ Amma hara ənjə a dzə aabiikii, təya vii goongə ka Slandana. Ahadatii nə Diyanisiya, əndə nga Ariyapaga, da i əndə'i minə ətə dʊi ləmətə Damarisə, da hara ənja.

18

Bulusə də Koorintiya

¹ Daba'ə ha'ə, Bulusə a madə də Ateena, ca palə aa Koorintiya. ² Makə mbu'i ci, kə guɲəgərə tii da əndə'i əndə Yahuda ətə dʊi ləməkii Akila. Əndə Puntu nə ci. Mata'avəmə ci makə shi ci aa dəvə aa vərə tii da minaakii Pərisəkila. Kə ma'ya tii də Rooma anə hanyinə nga Italiya acii kə bii nwanwə Kalawudiyu oo'i, *Yahudiinə patə, wa təya madəgi asəkə vəranəkii. Ci dʊi gi tii aa Koorintiya. Bulusə a dzə ka nəhəpaanə tə tii. * ³ Makə lapaa ci oo'i slənətii rəɲwə, waatoo, təslə kuvə kuvə'unə, wata ca ənəgi abitii. ⁴ Ca dzə də baaba wabənə nga Əntanʃə asəkə *kuvə də'wa taa nʊgətə uuserə nga əpisəkə patə, ca dzə də zhi'wanə də Yahudiinə da Gərikanyinə kaa təya nə'u nʊnyi rəgwa.

⁵ Makə mbu'ya i Silasə da Timooti daga anə hanyinə nga Makiduuniya, Bulusə a bwasee ka slənətə njii kəya ɗa, ca dzə aakəɲwə də waazanə, ca baarii furəɲə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu nə *Matadəkii nga Əntanʃə. ⁶ Makə dʊi tii ka ci mabizhinə, təya dzə də dzaananə tə ci, ca gəgərəgi bərəbərə nga kəjeerənaakii ka baariinə ka tii oo'i, kə shigi ci agi haalatii; əɲki ci, “Ma nyi kamə, pooshi kərənə goonə agyanəki ma'ə. Amma agyanuunə səgoonə. Daga ənshinə aa ha hara slikərənə dzənəki.” ⁷ Də ha'ə bwasee ci ka tii, ca palə saakii aasii aa ha əndə'i əndə ətə dʊi ləməkii Titusə Yasətu. Əndə paslənə tə Əntanʃə nə ci, ətə dʊi yaakii atanʒala *kuvə də'wa.

⁸ Ma gawə nga kuvə də'wa ətə dʊi ləməkii Kərisəpusə, kə vii ci goongə da yaakii patə ka Slandana. Ha'ə əsə tə'i hara ənji Koorintiya lanʒə, makə fii tii waazanə nga Bulusə, kə vii tii goongə. Ha'ə təya luu yibə bapətisəma.

⁹ Ma ka əndə'i vəɗa, kə wabi Əntanʃə ka Bulusə daga səniinə, əɲki ci ka ci, “Ga ha nʊgwələ, waazawə ka ənja, ga ha ndzaa kəɗa'ə. ¹⁰ Acii kədəhə da hə nə nyi. Acii kii ha'ə, pooshi əndə ca uree ka hə. Lanʒə nə ənjaaki asəkə vərəana.” ¹¹ Wata Bulusə a ndzaa davə, ha'ə fəzə rəɲwə da ləgidə kuwa. Ca dzə də dzəgunə ka ənji wabənə nga Əntanʃə.

¹² Amma, makə dʊi Galiya nʊgwaməna agyanə hanyinə nga Akaya, Yahudiinə a ləbə də na, təya kəsətə tə Bulusə, təya kərə tə ci aakəɲwacii gəɲwanə, ¹³ əɲki tii, “Ma əndəna, agi isəkwanə nə ci tə ənji ka paslənə tə Əntanʃə ka rəgwətə tənəpaa bariya.” ¹⁴ Ma ətsə kədəhə kaa Bulusə a wunəpaa makii kaa ca wabə, wata Galiya a ləwugi rəgwa, ca ba ka tii, “Unə Yahudiinə, maci əndə'i bwaya uushi pamə dʊi ci, kə njii kya fa tuunə. ¹⁵ Amma, makə mabizhinə agyanə wabənə saakii da ləmənyinə da bariya goonə, unə səgoonə nə tsaamətənə. Ma nyi kamə, paa nyi ka la gəɲwanə nga tsarə uushi'iitsa.” ¹⁶ Wata ca lyakagi tə tii asəkə kuvə gəɲwanə. ¹⁷ Wata tii patə, təya kəsətə tə Sasətinəsə, gawə nga kuvə də'wa, təya fəslə tə ci akəɲwacii gəɲwanə. Amma, taa gi'u, makulamə aasəkə Galiya.

Ənənə nga Bulusə aa Antakiya

* **18:2** 18.2 Akila: Rooma 16.3; 1 Koor. 16.19; 2 Tim. 4.19. **18:3** 18.3 20.33-34; 1 Koor. 4.12; 9.12-18; 1 Tees. 2.9; 2 Tees. 3.7-9. **18:5** 18.5-11 11.18. **18:5** 18.5-6 3.26; 5.42. **18:6** 18.6 13.51; 20.26. **18:8** 18.8 8.36. **18:9** 18.9-10 Isaa. 41.10; Irim. 1.8; 1 Koor. 2.3-4. **18:13** 18.13 6.13. **18:14** 18.14-15 23.29; 25.18-20; Yooh. 18.31.

¹⁸ Makə cakə Bulusə baneenə lanə da ənji Koorintiya, ca ba ka tii a madə ci ha'ə. Ca dzə, ca isəgi nekii asəkə vəranə nga Kənkəraya ka baariinə oo'i, kə mbu'utəgi ci də aləkawalətə shi ca d'ii. Ma daba'əkii, ca dəmə kumbawalə da i Pərisəkila da Akila, təya palə aagyanə hanyinə nga Siriya. ¹⁹ Təya kəjaanə də Afisa zəku'i. Ca dzə aasəkə kuvə də'wa, ca wabə da Yahudiinə davə, ²⁰ təya kədii tə ci kaa ca tsakə ta'aveenə da tii. Amma kə naanagi ci. ²¹ Makə bii ci ka tii madənaakii, ca ba ka tii, "Ka ənyanə nə nyi aabii unə, maa kə luuvə Əntanfə." Wata ca bwasee ka i Pərisəkila da Akila də Afisa, ca dəmə kumbawala, ca palə. ²² Makə mbu'i ci aa Kayisariya, ca dzə aa Urusaliima ka nəhəpaanə tə ənji nə'unə, ca uudəgərə aa Antakiya. ²³ Makə banee ci gi'u davə, wata ca madə, ca wiigi'itə hanyinə nga Galatiya da Firigiya, ca dzə də vii ngeerənə ka ənji nə'unə patə.

Waazanə nga Apoolasə də Afisa

²⁴ Tə'i əndə'i əndə Yahuda ətə d'ii ləməkii Apoolasə. Kə shi ci aa Afisa. Ma ca, əndə Aləkəsandəriya nə ci. Kə mbee ci ka wabənə. Kə shii ci malaaba ləkaləkatə ka shaṅə əsə. † ²⁵ Kə dzəgunətə ənji ka ci rəgwa nga Slandanə nga'ə. Taa nḡahi see yibə bapətisəma nga Yoohana shii ci, amma kə d'ii ci gazhi'waanə nga dzəgunətənə ka ənji gəṅə gəṅə agyanə Yeesu. ²⁶ Makə mbu'i ci, ca waaza asəkə kuvə də'wa yadə nḡwalənə. Makə fii i Pərisəkila da Akila tə ci, təya nḡərə tə ci, təya tsakə dzəgunətə ka ci rəgwa nga Slandanə nga'ə. ²⁷ Apoolasə əsə, kə mwayi ci dzənə aagyanə hanyinə nga Akaya. Makə mwayi ci d'anə ha'ə, ənji nə'uutə də Afisa a tsakə tə ci də naahənə ka ənji nə'uutə də Akaya, kaa təya luu tə ci də moodasəka. Makə mbu'i ci aa dəvə, kə cakə ci tə ənjitə d'ii Slandanə ka tii pwapoonə nga vii goonḡa, ²⁸ acii kə uuri ci tə Yahudiinə akəṅwacii ənji də wabənə, ca baarii tantanyinəkii dasəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, Yeesu nə Matadəkii nga Əntanfə.

19

Waazanə nga Bulusə də Afisa

¹ Ma saa'itə Apoolasə də Koorintiya, kə gi Bulusə aa Afisa da giṅwə. Makə mbu'i ci, ca lapaa hara ənji nə'unə davə. ² Əṅki ci ka tii, "Makə vii unə goonḡa, kə upaa unə Malaaba Ma'yanə kwa?" Əṅki tii ka ci, "Pooshi. Mashimə ina fii taa tə'i Malaaba Ma'yanə." ³ Bulusə a ləgwa ka tii, əṅki ci, "Aa, tsarə nḡutə bapətisəma daa yibə ənji koona?" Əṅki tii, "Tsarə ətə nga Yoohana." ⁴ Ca ba ka tii, "Ma yibə bapətisəma nga Yoohana, ka ənjitə baanə ka Əntanfə putə nga 'waslyakəənatii. Amma kə bii Yoohana ka ənji *Isərayiila, see a vii tii goonḡa ka əndətə na uugya ba'ə ka shine, waatoo Yeesu." ⁵ Makə fii tii ha'ə, təya luu yibə bapətisəma də ləmə nga Yeesu Slandana. ⁶ Bulusə a kavə ciinəkii aanətii, Malaaba Ma'yanə a jima aagyanətii, təya wabə də məshipətə uuranyinə, təya baaba sətə bii Əntanfə ka tii. ⁷ Kə mbu'i tii bahə pu'u aji bəra'i nə ənjikii.

⁸ Ləgidə makkə d'ii Bulusə ka dzənə aasəkə *kuvə də'wa, ca wabə yadə nḡwalənə ka ənja, ca zhi'wa də hanḡalatii ka haala nga nwanjuunə nga Əntanfə. ⁹ Amma kə təkuree hara ənji ka vii goonḡa acii ndalənə nga ədzəma, təya wabə bwayakii aashi rəgwa nga Slandanə akəṅwacii dabaala. Makə nee ci ha'ə, ca bwasee ka tii, ca fə'yagi tə ənji nə'unə, ca wabə ka tii taa nḡutə uusəra patə asəkə kuvə janḡanə nga əndətə d'ii ləməkii Tirana. ¹⁰ Fəzə bəra'i nə tii ka d'anə ha'ə. Ənji hanyinə nga Asiya patə, Yahudiinə da hara slikərənə, kə fii tii wabənə nga Slandana.

18:19 18.19-20 17.2. **18:21** 18.21 Yak. 4.15. **18:23** 18.23 11.42. † **18:24** 18.24 19.3-4; Apoolasə: 1 Koor. 1.12; 3.4-6. **18:26** 18.26 17.2. **18:28** 18.28 5.42. **19:2** 19.2 2.38; 8.16. **19:3** 19.3-4 18.25; Luka 3.3-4,16-17. **19:6** 19.6 2.4. **19:8** 19.8 17.2; 28.23. **19:9** 19.9 9.2. **19:10** 19.10 20.18.

Manjeevənə nga Sikəwa

¹¹ Kə slənyi Əntanfə sə nga hurəshishinə ka shaŋə dacia Bulusə. ¹² Ha'ə ənjə a ŋgərə kəjeerənə da aləbuta ka tabətə də shishinəkii, ənjə a kərə ka ənji bwanea, təya mbədə. Ginaajiinə əsə, təya shigi ashitii. ¹³ Tə'i hara *Yahudiinə ətə ca wiigi'i ka vərə ka vərə, kə dīi tii gazhi'waanə nga əsətə ləmə nga Yeesu kaa təya mbədəpaə də ənjitə da i ginaaji ashitii, təya ba ka ginaaji, "Agi banə nə nyi ka hə də ləmə nga Yeesu ətə ci Bulusə a waaza, bwasee ka əndətsa!"

¹⁴ Tə'i manjeevənə ŋguyirənəkii mədəfə nga maduunə *limanə nga Yahudiinə ətə dīi ləməkii Sikəwa; da i tii ca dāada ha'ə. ¹⁵ Ma ka əndə'i uusəra, ginaaji a ba ka tii, "Kə shii nyi tə Yeesu, kə shii nyi tə Bulusə əsə. I wu saŋə nuunə noona?" ¹⁶ Wata əndə ginaajitə a kulaanə ka tii palee ka ŋgeeritii patə, ca dāadavə ka tii uyiginə, ca tsaatsagi kəjeerənə ashitii. Təya gimagi asii gakii, təya huyi. ¹⁷ Patənə nga ənji də Afisa, kə fii tii sətə slənyi, Yahudiinə da hara slikərənə. Ha'ə kə lagi ədzəmətii, ənjə a dūunətə ləmə nga Slandanə Yeesu. ¹⁸ Lanə agi ənjitə vii goŋga əsə shi ka baanə ka Əntanfə akəŋwacii ənji patə, təya baabagi bwaya uushi'iitə nji təya dāada. ¹⁹ Ənji lanə əsə agi ənji dāada sə nga hiila kira ləkələkətənyinatii, təya ətsagi akəŋwacii ənji patə, təya baanətə kwabakii, waatoo, *hwaslə dəbu'u tufə pu'unə. ²⁰ Ha'ə cakə wabənə nga Slandanə gərənə aakəŋwə aakəŋwa də ŋgeerənə dagi baawəfaakii.

Kədənə nga wabənə də Afisa

²¹ Ma daba'ə ha'ə, wata Bulusə a dā aniya nga dzənə aanə hanyinə nga Makiduuniya da nga Akaya, ca mbu'ugərə aa Ūrusaliima. Ca ba, "Mada kə mbu'i nyi, tyasə ka dzənə nə nyi aa Rooma." ²² Wata ca sləkee ka ənji tsakənə tə ci bəra'i aa Makiduuniya, waatoo Timooti da Irasəta. Ma ci naakii, kə cakə ci baneenə gi'u davə anə hanyinə nga Asiya.

²³ Ma ka saa'ikii, kə ma'i maduunə haala də Afisa putə nga rəgwa nga Slandana.

²⁴ Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Dimitəriya. Ma ca, əndə bələnə nə ci, agi bələnə nə ci pusha tə kuvə uuləmə ətə dīi ləməkii *Arətimi. Ma slənətsa, agi upaanə nə tii kwaba lanə da ənji slənaakii. ²⁵ Ma ka əndə'i uusəra, wata ca dzatə də ənji slənaakii da hara ənjitə ca slənə tsarə slənəkii, əŋki ci ka tii, "Kə shii unə, agi slənənə gaamə caama upaa kwaba lanə. ²⁶ Kə nee unə, una fa də liminuunə əsə oo'i, kə zə'wee Bulusətə ka nə nga ənji lanə də banə oo'i: ma əntanfənə ətə ci ənjə a ghənə də ciinə, əntaa sə nga paslənə nə ci. Əntaa wata ganə də Afisa tanə əsə, amma agyanə hanyinə nga Asiya patə cii kəya wabə ha'ə. ²⁷ Maa kə nyi'u ənji ha'ə makə ətsa, ka saaweenə nə ənji ka slənə gaamə. Əntaa wata ətsə tanə əsə, amma ka ndzaanə nə kuvə nga maduunə Arətimi ka uushi zaḃə. Ki ka nətə maa, ka əteenə nə ki ka məghərəvənətə. Taa ŋgahi agi paslənə nə ənji tə ki anə hanyinə nga Asiya da patənə nga duuniya, patə da ha'ə ka bwaseenə nə ənji ka ki."

²⁸ Makə fii tii ha'ə, kə zhima tə tii a səkətii ka shaŋə, təya ka vurənə, təya ba, "Ma Arətimi nga ənji Afisa, maduunəkii nə ki ka shaŋə." ²⁹ Wata vərənə a gwazəgi, təya kəsə tə i Gayusə da Arisətarəkusə. Ənji Makiduuniya nə tii, guvii-wiinyinə nga Bulusə nə tii əsə. Təya kərə tə tii də kwasənə aasəkə babara nga buurənə. * ³⁰ Ma Bulusə, kə mwayi ci dzənə aakəŋwacii danjana, amma ənji nə'unə a təŋapaa tə ci. ³¹ Ha'ə əsə, hara madiigərənə nga hanyinə nga Asiya, waatoo guviinə nga Bulusə, a sləkee ka kədiinə aciikii, ga ca dzə aasəkə babara nga buurənə. ³² Ma saa'ikii, danjana patə, makədəkii nə tii ka shaŋə. Taa wu patə, wazəna. Hara ənjə a ba əndə'i uushi pamə, hara ənji əsə, pamə nə natii. Lanənatii, mashiimə tii sətə dzatə

19:11 19.11-12 2.22. **19:13** 19.13 3.6; Luka 9.49-50. **19:15** 19.15 16.17. **19:17** 19.17 5.11. **19:20** 19.20 2.41. **19:21** 19.21 23.11; Rooma 1.10,13. **19:23** 19.23 9.2; 2 Koor. 1.8. **19:24** 19.24 16.16. **19:26** 19.26 17.29. * **19:29** 19.29 Arisətarəka: 20.4; 27.2; Kwal. 4.10.

tii də nə ka putakii. ³³ Tə'i əndə'i əndə davə, dīi ləməkii Aləkəsəndərə. Hara ənjə a ba ka ci sətə dīi. Wata Yahudiinə a kavə tə ci aakəjwacii ənja. Ca madəe ka ciinəkii kaa ca ba ka dabaala dalila ŋga haalatsa. ³⁴ Amma, makə fii tii, əndə Yahuda nə ci, təya madəe ka uuratii patə, ha'ə ŋga tibisə bəra'i, təya ba, "Ma Arətimi ŋga ənji Afisa, maduunəkii nə ki ka shaŋə!"

³⁵ Ma ka muudinə, kə dədəkəpaa əndə naahənə ŋga vəranə tə danzana, əŋki ci, "Unə ənji Afisa, wu saŋə nə əndə mashiimə oo'i, vəranə ŋga Afisa ca hadəgi də kuvə ŋga Arətimi maduunəkii da malaaba faaratə kulyagərə dadagya? ³⁶ Makə pooshi rəgwa ŋga ushapaa uushi'iitsa, see a ndzaa unə kəfa'ə, goona kwasə. ³⁷ Acii kə kiroonə ənjinə aa hanə. Wiinə mahərəmə tii asəkə malaaba kuvə ŋga Arətimi, taa wabə bwaya uushi'inə aashitə. ³⁸ Madə ma Dimitəriya da ənji slənəshinaakii, tə'i tii da kərə gəjwanə ŋga əndə'i ənda, furəŋə nə kuvə gəjwanə, watiitə ənji la gəjwanə əsə. Wa təya kərə gəjwanətii. ³⁹ Amma, maa əndə'i uushi pamə cuuna alə, ka hadatəginə nə ənji aakəjwa agi mətərəkina. ⁴⁰ Acii manjwaləkii niinə ka luu gəjwanə ŋga wazəənə ŋga ənshine, makə pooshi amə ka mbeenə ka dzəgunətə dalila ŋga wazənəkii." ⁴¹ Makə uugi ci baginə ha'ə, ca ba ka danzana, wa təya təkəgi.

20

Ənənə ŋga Bulusə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya da Akaya

¹ Makə dədikə haalata, wata Bulusə a dzatə də ənji nə'unə, ca vii ka tii ŋgeerənə də wabənə. Daba'ə ha'ə, ca ba ka tii, a madə ci kaa ca dzə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya. ² Makə mbu'i ci aa dəvə, ca wiigi'itə hanyinəkii, ca dzə də vii ka ənji nə'unə ŋgeerənə də wabənə laŋə, ca mbu'u aanə hanyinə ŋga Akaya. ³ Ca ndzaa davə ləgidə makkə. Amma, ma ətsə kaa ca dəmə kumbawalə kaa ca dzə aanə hanyinə ŋga Siriya, kə fii ci oo'i, kə mwayi *Yahudiinə bələnə tə ci. Wata ca da aniya ŋga ənəgərənə saakii da Makiduuniya. ⁴ I Soopatira, əndə Biriya, uuzənə ŋga Pirusa a kəree ka ci, da Arisətarəkusə da Səkundusa, ənji Teesaloonika, da Gayusə, əndə Dyarəba, da Timooti da ənji Asiya, waatoo Tikikusə da Tərafima. *
⁵ Tii 'watəgi palənə keenə aa Tərawasə, təya gəree keenə davə. ⁶ Ma inə neenə, daba'a *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəjanə ma'iinə, ina madə də Filipi, ina dzə ka dəmə kumbawala, ina lapaa tə tii də Tərawasə anə baanə tufə, ina dapaa luuma rəjwə davə.

Tsaamətənə ŋga Bulusə tə ənji Tərawasə

⁷ Ma uusəra asavee kədəwanə, kə dzatiinə də nə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, kə wabi Bulusə ka ənji nə'unə kura'ə ahada vəda, acii kə mwayi ci madənə pukyatə hakii. ⁸ Ma kuvətə dzatiinə də nə davə, kuvə anə əndə'i nə ci. Tə'i garəkuwanyinə laŋə davə a kumu. ⁹ Tə'i əndə'i uundzə dagwa ca zəkutə. Ma ləməkii, Iwutika. Anə mapacakinə ŋga banjwa ndzaa ci naakii. Bulusə a dzə aakəjwa də magəərə wabənaakii. Makə mbee ŋunyinə ka dagwata, ca kulagərə aa panə daga agyanə makkənə ŋga kuvətə anə əndə'i. Mantəkii shi ənji ka ŋgərənə tə ci. ¹⁰ Amma Bulusə a jiməgərə aa panə, ca gwanjaanə tupə anəkii, əŋki ci, "Goonə tuu, da i əpinə nə ci." ¹¹ Makə ənyi Bulusə ka ndərəginə aadəgyə, ca baatsəpaa buroodi, təya adə. Ca ta'avə ka wabənə da tii, ha'ə puki ha. Wata ca madə, ca palə. ¹² Təya dzə satii da uundzə dagwatə vyarəŋə. Kə dīi tii moodasəkə ka shaŋə.

Dzənə ŋga Bulusə aa Milita

¹³ Ma inə, kə pyaliinə aasəkə kumbawalə, ina palə aa Asoosə, keena dzə ka ngərənənə tə Bulusə davə, acii kə bii ci oo'i, də sədə dzənəkii aa dəvə. ¹⁴ Makə lii ci tiinə də Asoosə, ina ngərə tə ci aasəkə kumbawalə, ina dzə aa Mitilyanə. ¹⁵ Ina madə davə də kumbawalə, ina ələgi pukənə nga ha atəngala hanyinə nga Kiyooosə ətə ahada ma'inə. Ma ka bəra'inə nga uusərə əsə, ina mbu'u aa Samusa, ina palə uurə, ina mbu'u ka makkənə nga uusərə ha'ə aa Milita. ¹⁶ Gənjə kənjee Bulusə aa Milita yadə dzənə da Afisa acii ga ca ta'avə anə hanyinə nga Asiya. Ma dīi ci ha'ə, kwasiikii acii nga'ə ka ci nə mbu'unə aa Urusaliima taabu'u mbu'yanə kumənə nga *Peentakoosa, maa jamə.

Waazanə nga Bulusə ka matakənjwanyinə nga Ikəliisiya nga Afisa

¹⁷ Daga də Milita sləkee Bulusə aa Afisa ka ənjə a 'waa'watə ka ci matakənjwanyinə nga Ikəliisiya. ¹⁸ Makə shi tii aabiikii, ənjki ci ka tii, "Unə də noonə na, kə shii unə makə sətə ndzaa nyi ahadoonə, 'watəginə ka saa'yatə shi nyi aagyanə hanyinə nga Asiya ha'ə mbu'ya ka ənshinə. ¹⁹ Agi slənənə nə nyi ka Slandana. Paa nyi sha dūunətə naaki na. Kə slənyii ka ci da kiinə agiki da bwaneatə sii nyi kama kama acii Yahudiinə. ²⁰ Kə shii unə, agi waazaaki patə, pooshi nyi umbee koonə ka sətə ca tsakə tuunə taa rənjwə. Amma kə jigunyii koonə akənjwacii ənji i ka yi ka ya. ²¹ Kə bii nyi ka Yahudiinə da hara slikərənə patə kaa təya baa ka Əntənjfə, təya vii goongə ka Slandanə Yeesu.

²² "Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aa Urusaliima. Malaaba Ma'yanə ca ba ka nyi dzənə. Mashiimə nyi sətə na dfa tə nyi davə. † ²³ Uushi rənjwə shii nyi ci Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi taa ka ngutə vəranə gi nyi patə; waatoo agi banə nə ci ka nyi oo'i, agi gəranə nə mahyakahyaka'ə da ngəra'wə tə nyi. ²⁴ Amma, manjgərəmə nyi əpinaaki ka uushi. Tada kə ənjki nyi, tada mantəmə nyi patə, mbərə mbərə ka nyi, tə maa kə uudəpaa nyi slənənə liwə nyi acii Slandanə Yeesu, nya baaba Njunyi Habara nga pwapoone nga Əntənjfə.

²⁵ "Wiinə kə shii nyi, ma unə ənə wiigi'i nyi ahadoonə, nya waaza koonə agyanə *njwanjuunə nga Əntənjfə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə patənə goonə. ²⁶ Acii ha'ə cii kya ba koonə ənshinə, pooshi kərənə nga patənə goonə agyanəki ma'ə.

²⁷ Maneemə nyi ka ngwa'əngwa'ənə nga ba koonə patənə nga hiima nga Əntənjfə.

²⁸ Nəhəmə noonə nə da gwamətə kavə Malaaba Ma'yanə tuunə ka magəriinəkii, una ndzaa ka magəriinə nga Ikəliisiya nga Slandanə ətə upaa ci də idənaakii.

²⁹ Acii kə shii nyi, ma daba'a palənaaki, kadə nə bwaya furətsoofanyinə a dəməgərə aahadoonə, paa tii na bwasee ka gwaməkii. ³⁰ Taa ahadoonə əsa, kadə na shigi ətə na dfa gazhi'waanə nga zə'wee ka hanjala nga ənji nə'unə kaa təya nə'u tə tii.

³¹ Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii, una buurətə oo'i, fəzə makkə dīi nyi da kiinə agiki ka wabənə ka taa wu ahadoonə vədə da uusəra.

³² "Ma ənə dīya, kə ba'avə nyi tuunə aacii Slandanə da wabənə nga pwapoonaakii, kaa ca ndzaa kədəhə doonə. Wabəətsə nəndə da baawəda nga vii koonə ngeerənə, ca vii koonə barəkaatə nə ənjaakii a upaa patə. ³³⁻³⁴ Unə də noonə nə, kə shii unə oo'i, pooshi nyi mwayi kwaba nga taa wu, taa kəjeerənə nga ənda. Ciinəkinə slənyi ka nyi sətə cii kya ki'i də haajaaki da nga ənjinə ndzaashiinə. ³⁵ Kə baarii nyi koonə taa ka ngutə rəgwa patə oo'i, də tsarə slənətsə ha'ə tsakənuunə tə ənji matə ngeerənə, una dzə də buurətə wabənə nga Slandanə Yeesu ətə bii ci: 'Gədə viinə də barəkaanə acii luunə.' "

20:17 20.17 18.21. **20:18** 20.18 19.10. **20:21** 20.21 11.18. † **20:22** 20.22 Malaaba Ma'yanə: 10.19. **20:23** 20.23 21.4,11; 9.16. **20:24** 20.24 21.13; 2 Tim. 4.7. **20:25** 20.25 28.23. **20:26** 20.26 18.6. **20:28** 20.28-31 11.23. **20:28** 20.28 1 Piita 5.2. **20:29** 20.29 Mat. 7.15; Yooh. 10.12. **20:30** 20.30 Gal. 4.17; 1 Yooh. 2.19. **20:31** 20.31 19.10; 1 Tees. 2.11-12; 2 Koor. 11.28. **20:32** 20.32 26.18; 1 Tees. 5.23-24; 2 Tees. 1.11-12. **20:33-34** 20.33-34 18.3. **20:35** 20.35 Mat. 10.8.

³⁶ Makə uugi Bulusə wabənə ha'ə, ca gərə'waanə, ca dfa də'wa da tii patə. ³⁷ Təya jabətashi, təya ba, "Wa Əntanfə a kərə tə hə jamə." Tii patə, təya tuu. ³⁸ Ma sətə palee də bəzee ka səkətii, ətə fii tii bii ci, paa tii ka ənənə ka neenə ka ci ma'ə. Wata təya kəree ka ci aasəkə kumbawala.

21

Dzənə nga Bulusə aa Urusaliima

¹ Makə jabətii inə, ina təkəgi, ina dəmə kumbawala, ina kəneee gəne, ina mbu'u aa Koosə. Pukətə hakii, ina madə də Koosə, ina mbu'u aa Roodəsa. Ina madə də Roodəsa əsə, ina mbu'u aa Patara. ² Davə lapaa inə kumbawalə nga dzəginə aanə hanyinə nga Finikiya, ina dəmə, ina palə. ³ Makə mbu'iinə kədəhə da hanyinə nga Kipərusə ətə ahada ma'inə, ina bwasee aa madzəna, ina palə aanə hanyinə nga Siriya, ina jimagerə də Tiira, acii davə nə kumbawalə ka jimapaa də uushi'inə. ⁴ Ina alətə hatə dfii ənji nə'unə davə, ina baanə mədəfə gatii. Təya ba ka Bulusə də baawəda nga Malaaba Ma'yanə, ga ca dzə aa Urusaliima. ⁵ Amma, makə mbu'ya saa'i nga madənə geenə, ina madə, ina palə. Təya kəree keenə tii da makinatii da manjeevənatii patə. Makə mbu'iinə aa ba'a vəranə aama uunəva, ina gərə'waanə anə mandzənə, ina dfa də'wa, ⁶ ina jabətashi. Wata ina dəmə kumbawala. Tii əsə, təya ənə satii aasii.

⁷ Makə uugiinə wayanə daga də Tiira, ina mbu'u aa Putəlimayisa, ina nəhəpaa ənji nə'unə, ina baa rənwə da tii. ⁸ Pukətə hakii, ina madə, ina palə aa Kayisariya. Makə mbu'iinə, ina dəməgərə aasii aa ha Filibusə, əndə waazanə. Rənwə nə ci agi ənji mədəfə ətə shi ənje a ta'i də Urusaliima. Ina jima gakkii asii. ⁹ Ma əndətsa, tə'i ci da uuji rəminə ənfwadə, ətə ma'ə manjərəmə nguyirənə. Agi danə nə tii anabaakwaanə. ¹⁰ Makə banee inə davə gi'u, əndə'i *anabi ətə dfii ləməkii Agabusə a shi daga də Yahudiya. ¹¹ Ca shi aabii inə, ca ngərətə gyara nga njwə nga Bulusə, ca aanəgi də sədəkii da ciinəkii saakii də gyarata, ca ba, "Wiinə sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba: 'Ha'ə nə Yahudiinə də Urusaliima a anə tə slanda gyarana, təya vii tə ci acii ənjitə mashiimə tə Əntanfə.' "

¹² Makə fii inə ha'ə da ənjitə davə patə, ina kədii acii Bulusə, ga ca dzə aa Urusaliima. ¹³ Amma wata Bulusə a jikəvə, ənki ci, "Mi sanə cuuna ngwalee ka nya, una tuwa? Acii ma nya, matasəkakii nə nyi, əntaa wata ka pa'ənə tə nyi tanə, amma ka əntənə də Urusaliima putə nga ləmə nga Slandanə Yeesu." ¹⁴ Makə təkuree inə ka tənəpaa tə ci, ina ndzaa kəda'ə, ina bwasee ka ci, ina ba, "Wa Slandanə a slənə sətə mwayi ci."

¹⁵ Daba'ə baanə gi'u, ina tasəka, ina madə, ina palə aa Urusaliima. ¹⁶ Hara ənji nə'unə də Kayisariya a palə deenə, təya kərə tiinə aasii aa ha əndə'i əndə nə'unə nga njukə, əndə Kipərusə ətə dfii ləməkii Manasanə. Gakkii asii jimeenə.

Dzənə nga Bulusə ka caamatənə tə Yakubu

¹⁷ Mbu'uniə geenə aa Urusaliima, kə liwə ənji nə'unə tiinə də moodasəka. ¹⁸ Pukətə hakii, kə giinə da i Bulusə aa ha Yakubu. Davə nə matakənjwanyinə nga Ikəliisiya patə əsə. ¹⁹ Bulusə a nəhəpaa tə tii. Daba'əkii ha'ə, ca 'watəgi banə ka tii də rənwə rənwə tə sətə dfii Əntanfə ahada hara slikərənə putə nga slənaakkii. ²⁰ Makə fii tii sətə bii Bulusə, təya dūunətə tə Əntanfə, təya ba ka Bulusə, "Kə nee hə dfii ndzəkənjunə, dəbu'unyinə nga ənji agi Yahudiinə vii goonja ka Yeesu. Tii patə əsə, ənji nə'utə *bariya nə tii. ²¹ Kə bii ənji ka tii agyanəku oo'i, kə jigunyi hə ka Yahudiitə

ahada hara slikørənə, wa təya bwasee ka bariya nga Muusa, ga təya *ryaminyā manjeevənatiī taa nə'u alə'aadanyinatii. * 22 Iitə nə đanəna? Acii ndilə ndilə ka shiinə nə tii oo'i, kə shi hə. 23 Acii ha'ə, ma đanəku, đawə sətə ciina ba ka hə. Tə'i inə da ənji ənfwadə ətə đii aləkawalə akəɲwacii Əntanfə. 24 Duu da ənjitsa, ha laabagi naaku nə da tii akəɲwacii Əntanfə, ha ki'i ka tii haajatii. Ma daba'əkii, təya isəgi nətii. Də ha'ə shiinə ənji patə oo'i, taa ɲgutə uushi bii ənji ka tii agyanəku, pooshi gooɲga agikii. Də ha'ə shiinətii agi nə'utə bariya nə hə. 25 Ma hara slikərətə vii gooɲga kamə, kə nyaahiinə ka tii ləkələkətə oo'i, ga təya adə zəmətə đii ənji ka uuləma, ga təya adə idəna, ga təya tsəbə luutə malamə ənji uurakii, ga təya aləhiinə." 26 Wata Bulusə a ɲgərə tə ənjitə ənfwadə. Pukətə hakii, ca laabagi naakii nə da tii, ca dzə aasəkə yi ɲga Əntanfə kaa ca ba ka *limanə uusərə ɲga uudəpaa laabanatii, waatoo uusərə ɲga vii satakatii patə.

*Kəsənə tə Bulusə asəkə *yi ɲga Əntanfə*

27 Makə uugi uusərakii đanə kədəhə, waatoo mədəfənə ɲga uusəra, Yahudiinə ɲga hanyinə ɲga Asiya a nee ka Bulusə asəkə yi ɲga Əntanfə. Wata təya tsəvutə tə đanjkana patə, təya kəsətə tə ci. 28 Təya ka vurənə, təya ba, "Ənji Isərayiila, shoomə ka tsakənə tiina! Waanə əndənə ca wiigi'i taa dama patə ka dzəgunənə ka ənji kaa təya bərapaa tə ənji gaamə da bariya ɲga Muusa da yi ɲga Əntanfə. Ha'ə maa, waanə kə kira ci hara slikərənə aasəkə yi ɲga Əntanfə, ca ajijinətə malaaba hana."

29 Ma bii tii ha'ə, acii kə nee tii ka Tərafima, əndə Afisa tii da Bulusə asəkə vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə kirə Bulusə tə ci aasəkə yi ɲga Əntanfə. †

30 Wata vəranəkii a gwazəgi patə, ənjə a dzaanə də nə ka Bulusə, təya kəsətə tə ci, təya əlyagi tə ci asəkə yi ɲga Əntanfə. Pii ənjə a pa'əgi makuvənyinə. 31 Təya moo bələginə tə ci. Asee, kə mbu'i haalakii aa ha matakəɲwanə ɲga soojiinə ɲga Rooma ətə də Urusaliima oo'i, magwazəkii nə vəranə ɲga Urusaliima patə. 32 Makə fii ci ha'ə, pii ca fədə soojiinə da gayinatii, təya huyi aabii đanjkana. Makə nee ənji ka matakəɲwanə ɲga soojiinə da soojiinə, təya bwasee ka fəslənə tə Bulusə. 33 Wata matakəɲwanə ɲga soojiinə a shi, ca kəsə tə Bulusə, ca ba ka soojiinə a anəgi tə ci də mahyakahyaka'ə bəra'i, ca ləgwa ka đanjkana, taa wu nə Bulusə da sətə bəzee ci. 34 Hara ənji agi đanjkana, təya ba əndə'i uushi pamə. Hara ənji əsə, pamə nə sətə ci təya ba. Makə ma'upaamə matakəɲwanə ɲga soojiinə ɲnyu dalila acii wazənatiī, ca ba ka soojiinə a kərə tə Bulusə aasii aa hatii. 35 Makə mbu'i Bulusə ka məgərəfinə ɲga ndərəginə aa hatii aasii, see də makə kirə soojiinə tə ci acii nyaadanə ɲga đanjkana. 36 Đanjkana patə a dzə də nə'unə tə tii, təya dzə də banə, "Wa ənjə a bələgi tə ci!"

Wabənə ɲga Bulusə akəɲwacii đanjkana

37 Ma kədəhə ka ənjə a dəməgərə də Bulusə aasii aa ha soojiinə, ca ba ka matakəɲwanə ɲga soojiinə, "Ka upaanə nə nyi wabənə da hə gi'u kwa?" Matakəɲwanə ɲga soojiinə a ba ka ci, "Ka mbeenə nə hə ka uura Gərikə kuna?" 38 Asee, əntaa hə kunə nə əndə Misəratə jarəlagi kwakwatə kaa ca madəe ka hanjkala ɲga ənja? Ha'ə ca kərə mabələ ənji dəbu'u ənfwadə aagi bilina?" 39 Əɲki Bulusə ka ci, "Əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə ɲga Silikiya, uuzətə mashii vəraatsə nə nyi. Kə kədii nyi aciiku, kapaa ka nyi rəgwa kaa nya wabə ka ənja." 40 Makə kapaa ci ka ci rəgwa, Bulusə a kəɲaanə ka dzakənə, ca madəe ka ciinəkii kaa ənjə a ndzaa kəda'ə. Makə ndzaa tii shikə shikə, ca wabə ka tii də uura *Ibəraaniya, əɲki ci:

* 21:21 21.21 ryaminyā: 16.3; Gal. 3.25,28; 5.2. 21:23 21.23-24 Baan. 6.13-21. 21:25 21.25 15.29. 21:26 21.26 1 Koor. 9.19-23. 21:28 21.28 6.13; 24.6. † 21:29 21.29 Tərafima: 20.4. 21:36 21.36 22.22; Luka 23.18; Yooh. 19.15. 21:38 21.38 5.36.

22

¹ “Ndzəkəŋushi'inə da dəsənəki, fatəmə kaa nya pərəgi naaki na akəŋwacii unə.”

² Makə fii tii wabi ci ka tii də uuratii, waatoo də uura Ibəraaniya, təya tsakə ndzaanə kəda'a. Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci: ³ “Ma nyi, əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə ŋga Silikiya, amma asəkə vəraanə girə nyi. Gamaliyalə dzəgunətə tə nyi ndilə ndilə makə sətə bii bariya ŋga dzədzəshi'inaamə, nya nə'u tə Əntəŋfə də ŋgeerənə, makə ənə cuuna nə'u ənshinə. ⁴ Kə cibee nyi ka ənji nə'u rəgwa ŋga Yeesu, nya bəələ tə tii. Nya aanəgi hara ənja, ŋguyirənə da makinə, nya kagərə tə tii aa furəshina. ⁵ Ka mbeenə nə gawə ŋga limanyinə da *mətərəkinə ŋga gayinə ka seedanə, acii kə liwə nyi ləkaləkətə aciitii kaa nya kərə ka ndzəkəŋushi'inaamə Yahudiinə aa Damasəkusə, waatoo ləkaləkətə ŋga dzənə ka kaashanə də ənji nə'uutə davə. Nya madə, nya palə ka kaashanə tə tii kaa nya kira aa Urusaliima ma'aanəkii, ənjə a shi ka cibeenə ka tii.”

Banə ŋga Bulusə tə habara ŋga vii gooŋgaakii ka Slandana

⁶ “Ma nya dzə də palənə ətsə kədəhə kaa nya mbu'u aa Damasəkusə, uusərə ahadana, wata pii bərənə a papi'ya dadagyə, ca gunutə də nyi dəgəji'u. ⁷ Wata nya kulagi aa panə, nya fa əndə'i uura, ca ba ka nyi: ‘Sawulə, Sawulə, mi sanə cii kwa cibə də nyi ha'a?’ ⁸ Nyi əsə, nya muu, əŋki nyi ka ci: ‘Ya'ə Slandana, hə wu sanə?’ Əŋki ci ka nyi: ‘Nyi nə Yeesu əndə Nazaratu ətə cii kwa cibə də ci.’ ⁹ Yoo, ma ənjitə abiiiki, kə nee tii ka bərənə, amma mafamə tii uura ŋga əndətə wabi da nyi. ¹⁰ Nya ləgwa: ‘Ya'ə Slandana, mi sanə d'anəkya?’ Slandanə a ba ka nyi: ‘Maduu, dzəgərə aasəkə vəranə ŋga Damasəkusə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə mwayi Əntəŋfə kaa ha d'a patə.’ ¹¹ Makə təkuree nyi ka neenə acii bərəəta, ka ciinə kəshi ənjitə giinə da tii tə nyi, dənjə aa Damasəkusə.

¹² “Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə d'ii ləməkii Ananiya, əndə gərə'unə ka Əntəŋfə makə sətə bii *bariya. Agi dəlanə nə Yahudiinə ŋga vəranəkii patə də ci. ¹³ Kə shi ci, ca kəŋaanə abiiiki, əŋki ci: ‘Ndzəkəŋunə Sawulə, waahanə ka ənənə ka neenə.’ Agi saa'yakii ŋunyi ginəki, nya nee ka ci. ¹⁴ Əŋki ci ka nyi: ‘Kə ta'i Əntəŋfə ŋga dzədzəshi'inaamə tə hə kaa ha shii moonakii, ha nee ka Əndə Gooŋga a rəgwa, ha fa wabənə damakii, ¹⁵ kaa ha ndzaa ka seedawaakii ka ənji patə agyanə sətə nee hə da sətə fii hə.’ ¹⁶ Əŋki ci ka nyi: ‘Ya əna, mi cii kwa gəra? Ma d'anəkwa, madətə kaa ənjə a yibə ka hə bapətisəma, ha d'a də'wa ka Slandana kaa ha upaa tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku.’ ”

'Wanə tə Bulusə kaa ca waaza ka hara slikərənə

¹⁷ “Ma d'abəkii, kə ənyii aa Urusaliima, nya d'a də'wa asəkə *yi ŋga Əntəŋfə, kə d'ii ka nyi makə səniinə, ¹⁸ nya nee ka Yeesu, ca ba ka nyi: ‘Madətə pii pii, ha shigi asəkə vəranə ŋga Urusaliima. Acii paa tii na luuvə seedanaaku tə nyi ka tii.’ ¹⁹ Əŋki nyi: ‘Slandana, tii də natii nə maa, kə shii tii oo'i, taa ka ŋgutə *kuvə də'wa kə kəəshi nyi i fəslənə tə ənjitə vii gooŋga ka hə. ²⁰ Ma saa'yatə bələgi ənji tə seedawaaku Sətəfanu, nyi davə kənjə əsə. Kə luuvə nyi, nya nəhə kəjeerənyinə ŋga ənjitə bələgi tə ci.’ ²¹ Amma əŋki Slandanə ka nyi: ‘Maduu, duu, kaa nya sləkəe ka hə dzadə aa ha hara slikərənə.’ ”

Anənə ŋga matakəŋwanə ŋga soojiinə tə Bulusə

²² Ma danjana a fa tə Bulusə, ha'ə mbu'ya ka wabəətsə wabi ci agyanə hara slikərənə, wata təya kaala vurənə, təya ba, “Wa ənjə a bələgi tə ci, wa ənjə a ŋgərəgi tsarə ŋga əndətə asəkə duuniya. Madəbeemə ca ndzaanə da i əpinə!” ²³ Ma təya

22:3 22.3 5.34-39; 9.11. **22:4** 22.4-5 8.3; 26.9-11. **22:4** 22.4 9.2. **22:6** 22.6-16 9.1-22; 26.12-18. **22:6** 22.6-7 9.3. **22:16** 22.16 8.35-36; 9.14. **22:17** 22.17 Gal. 1.18. **22:20** 22.20 7.58; 8.1. **22:21** 22.21 9.15. **22:22** 22.22 21.36.

dzə də ka vurənə, təya dzə də gəgərə kəjeerənatii, təya mbudə bərəbərə aadəgyə.
²⁴ Matakəŋwanə ŋga soojiinə a ba ka soojiinə a kərə tə Bulusə aasii aa hatii, ca ba,
 “Wa ənjə a fəslə tə ci”, kaa ənjə a shii taa putə ŋga mi ci təya kaala vurənə agyanəkii.

²⁵ Makə anəgi ənji tə Bulusə də zə'wa, ca ba ka soojatə kəŋə davə: “Kə dəbee ha
 fəslə əndətə da dimwaanə ŋga Rooma ha'ə yadə la gəŋwanə kwa?” ²⁶ Makə fii
 soojatə ha'ə, ca dzə ka banə ka matakəŋwanatii oo'i, “Mi cii kwa dā ha'a? Acii ma
 əndətsa, əndə Rooma nə ci.” ²⁷ Wata matakəŋwanə ŋga soojiinə a shi ka ləgwanə
 ka Bulusə, əŋki ci: “Bawə ka nyi, əndə Rooma nə hə nii?” Əŋki Bulusə, “Awa, əndə
 Rooma nə nyi.” ²⁸ Matakəŋwanə ŋga soojiitə a ba ka ci, “Də kwaβa laŋə upaa nyi
 ndzaanə ka əndə Rooma.” Əŋki Bulusə ka ci, “Ma nyi, də poonə tə nyi upaa nyi
 naaki.” ²⁹ Wata ənjitə kavə ənji ka fəslənə tə Bulusə a bwasee ka ci pii. Matakəŋwanə
 ŋga soojiinə a ŋgwaləgi əsə makə paaratəgi ci oo'i, ma Bulusə, əndə Rooma nə ci.
 Waanə kə anəgi ci tə ci boo.

*Wabənə ŋga Bulusə akəŋwacii *mətərəkīnə*

³⁰ Pukənə ŋga ha əsə, makə mwayi matakəŋwanə ŋga soojiinə shii goonŋa ŋga
 sətə wulii Yahudiinə tə Bulusə, wata ca pərəpaa tə ci, ca ba ka ənji a 'wa tə
 madiigərənə ŋga limanyinə da patənə ŋga *mətərəkīnə ŋga Yahudiinə, kaa təya
 dza də na. Ca kira tə Bulusə, ca kəŋee ka ci akəŋwaciitii.

23

¹ Wata Bulusə a madēe ka ginəkii ka tsaamənə tə mətərəkīnə, əŋki ci:
 “Ndzəkəŋushi'ina, kə gərə'u nyi ka Əntanfə də ədzəmə rəŋwə 'watəginə daga ŋukə
 ha'ə mbu'ya ka ənshinə.” ² Wata gawə ŋga limanyinə, waatoo Ananiya a ba ka ənjitə
 kədəhə abii Bulusə kaa təya dəgə tə ci də meeciinə a makii. ³ Əŋki Bulusə ka ci,
 “Əntanfə na dəgə tə hə ha'ə naaku əsə, hə bwaya əndəna. Asee, dasə nə hə ka la ka
 nyi gəŋwanə makə sətə bii *bariya əna, amma wahənə ka taŋəgi bariyakii də banə
 ka ənjə a dəgə tə nyi.” ⁴ Wata ənjitə kədəhə abiikii a ba ka ci, “Gawə *limanə ŋga
 Əntanfə dzaanii hə see?” ⁵ Əŋki Bulusə ka tii, “Mashiimə nyi dīi, ndzəkəŋushi'inə,
 taa gawə ŋga limanə nə ci. Acii kə bii wabənə ŋga Əntanfə oo'i, ga ha wabə bwaya
 uushi agyanə gawə goonə.”

⁶ Makə dīi ci kə shii Bulusə oo'i, ma əndə'i kurəga, *Sadukiinə nə tii, əndə'i
 əsə, *Farisanyinə nə tii, wata ca madēe ka uurakii akəŋwacii mətərəkīnə, əŋki ci,
 “Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi, Farisa nə nyi, uuzənə ŋga əndə Farisa əsə. Acii putə
 ŋga kanətə kii nyi də goonŋa oo'i, ka madənə nə maməətə ənji da i əpinə, ci dīi nyi
 kəŋə akəŋwacii gəŋwanə.”

⁷ Uudə baginaakii ha'ə, wata mabizhinə a madəgi ahada Farisanyinə da Sadukiinə,
 ha'ə dzadənəkii a təkəgi bəra'i. ⁸ Taa sha dīi, tə'i mabizhinə ahadatii, acii kə bii
 Sadukiinə, pooshi madənə ŋga maməətə ənja, pooshi malaa'ika taa ma'yanə. Əŋki
 Farisanyinə natii, tə'i uushi'iitsə patə. ⁹ Wata bwaya mabizhinə a madəgi ahadatii.
 Hara maliminə ŋga kurəgə ŋga Farisanyinə a madətə kəŋə, əŋki tii, “Maneemiinə
 ka bwaya uushi ashī əndətsa. Yaci ma'yanə taa malaa'ika wabi ka ca?”

¹⁰ Makə gwazəgi haalakii, kə ŋgwali matakəŋwanə ŋga soojiinə naakii acii ga təya
 pwaatəgi tə Bulusə. Ca ba ka soojiinaakii, wa təya dzə ka ŋgiraginə tə ci də ŋgeerənə
 ahadatii, təya kərə tə ci aasii aa hatii.

¹¹ Vəfəkii, Slandanə a kəŋaanə abii Bulusə, əŋki ci ka ci, “Ga ha ŋgwalə. Makə
 sətə seedii hə tə nyi ganə də Urusaliima, tyasə ha'ə nii kwa seeda tə nyi də Rooma
 əsə.”

Anə uura nga bələnə tə Bulusə

¹² Pukənə nga ha, *Yahudiinə a anə uura, təya jidə oo'i, paa təya adə zəma, paa təya sa taa mi, see maa kə bələgi tii tə Bulusə. ¹³ Kə pitəgi tii tə ənfwadə pu'unə nə ənjitə anyi uuratsa. ¹⁴ Wata təya dzə aabii madiigərənə nga limanyinə da gayiinə, əŋki tii, "Kə ji'iinə bwaya jidə, ina anətə uureenə oo'i, pa ina adə zəma da sa taa mi, see maa bələgiinə tə Bulusə. ¹⁵ Acii ha'ə, ma unə da mətərəkinə, sləkeemə ka ənji ka kədiinə acii matakəŋwanə nga soojiinə kaa ənjə a kira tə Bulusə koonə, makə koonə tsakə ləgwanə amakii tə sətə dīi nga'ə. Ma inə əsə, matasəkakii niinə keena bələgi tə ci taabu'u mbu'yanaakii aabii unə."

¹⁶ Asee, kə fii uuzənə nga cikəŋuci Bulusə sətə anyi tii, ca dzə, ca dəməgərə aasii aa ha soojiinə, ca bagi ka Bulusə. ¹⁷ Bulusə a 'wa tə əndə'i sooja, əŋki ci ka ci, "Kəruu tə uundzə dagwatsə aabii matakəŋwanə nga soojiinə. Tə'i uushi cii kəya ba ka ci." ¹⁸ Soojatə a ŋgərə tə ci, ca kərə aabii matakəŋwanatii, əŋki ci: "Bulusə ətə mapa'əkii 'wii tə nyi, ca ba ka nyi, kaa nya kira tə uundzə dagwanə aabiiku. Mbu'u tə'i uushi cii kəya ba ka hə." ¹⁹ Matakəŋwanə nga soojiinə a kəsə tə ci ka ciinə, təya dzəgi aatəŋgala, ca ləgwa ka ci, "Mi dee cii kwa moo banə ka nya?" ²⁰ Əŋki ci ka ci, "Kə anəgi Yahudiinə uura kaa təya sləkee aabiiku kaa ha kərə ka mətərəkinə tə Bulusə doorə, makə kaa təya tsakə ləgwanə tə sətə dīi nga'ə. ²¹ Amma ga ha luuvə ka tii, acii kə palee tii ka ənfwadə pu'unə ətə anyi uura, təya jidə oo'i, pa təya zəmə, pa təya sa taa mi əsə, see maa bələgi tii tə ci. Matasəkakii nə tii ka gərə kərənaaku tə ci." ²² Wata matakəŋwanə nga soojiinə a ba ka uundzə dagwata, "Ga ha ba taa ka wu oo'i, kə bii hə ka nyi wabəətsa." Ca ba ka ci, wa ca palə saakii.

Kərəginə tə Bulusə ka ŋgwaməna

²³ Wata matakəŋwanə nga soojiinə a 'wa gayi soojiinə bəra'i, əŋki ci ka tii, "Dəmə ka tasəka soojiinə gya'ə bəra'i, da ənji təhinə mədəfə pu'unə da ənji uudəminə gya'ə bəra'i, kaa təya dzə aa Kayisariya də tibisə əlinə ənshinə davəfə." ²⁴ Ca ba ka tii əsə, wa təya tasəka ka Bulusə naakii sə nga dzəginə, təya kərəgi tə ci də nga'ə ka Filikusə ŋgwaməna. ²⁵ Ca naahə ləkaləkətə ka ŋgwaməna, əŋki ci:

²⁶ "Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka Filikusə gawə ŋgwaməna, daciiki Kəlawudiyasə Lisiya. Kə nəhəpaa nyi tə hə. ²⁷ Daba'ə nəhəpaanə, ma əndətsə sləkee nyi ka hə, kə kəsətə Yahudiinə tə ci. Gi'u ha'ə mbədaanə kaa təya bələgi tə ci. Makə fii nyi, tə'i dimwaanə nga Rooma ashikii, wata ina dzə da soojiinaaki ka luupaanə tə ci. ²⁸ Makə mwayi nyi fa 'waslyakəətə slənyi ci, nya kərə tə ci aasəkə mətərəkinatii. ²⁹ Ma lapaa nyi, atsa bariyatii kəshi tii tə ci. Malapaamə nyi taa mi ashikii bahə bələnə tə ci, taa bahə kanə tə ci aa furəshina. ³⁰ Amma makə bagi ənji ka nyi oo'i, kə anyi Yahudiinə uura nga bələginə tə ci, ci nee hə kərəgi nyi tə ci aabiiku pii pii, nya ba ka ənjinə wulii tə ci əsə, wa təya dzə ka wulanə tə ci akəŋwaciiku."

³¹ Wata soojiitə a ŋgərə tə Bulusə, makə sətə bii ənji ka tii, təya kərəgi tə ci aa Antipatəra davəfə. ³² Pukətə hakii soojiinə a ənə satii aasii, ənji təhinə a palə tii da Bulusə. ³³ Makə mbu'i tii aa Kayisariya, təya vii ləkaləkətətə ka ŋgwaməna, təya vii tə Bulusə ka ci əsə. ³⁴ Makə jəŋgatə ci ləkaləkətətə, ca ləgwa ka Bulusə, taa əndə hanyinə nga mi nə ci. Makə fii ci, əndə Silikiya nə ci, ³⁵ əŋki ci, "Mada kə shi ənji wulaaku, kadə nii kya fa wabənaaku patə." Wata ca ba ka ənjə a pa'əgi tə Bulusə asəkə yi ŋwanuutə ghənyi *Hirudusə.

24

Wulanø tø Bulusø

¹ Daba'ə baanø tufø, wata gawø nga limanyinø, waatoo Ananiya a madø da hara gayinø da əndə'i əndə ətø dīi ləmækii Tarətula. Ma Tarətula, kə shii ci bariya nga ənji Rooma nga'ə. Təya dzə aa Kayisariya ka wulanø tø Bulusø akəŋwacii ŋgwaməna.

² Makə 'wagərə ənji tø Bulusø, Tarətula a 'watəgi wabənø də wulanø tø ci, əŋki ci, "Ya'ə Filikusə gawa, putə nga barəkaanø nga ŋwanuunaaku ndzaa inə jamø. Kə dīi inə ka hə yawa putə nga gazhi'waanø dīi hə ka hadatəgi keenø də hanyinø geenø. ³ Ətsə patə, kə liwiinø də kuyiriinø ka shaŋə. ⁴ Amma, acii ga nya siipaa də wabənø akəŋwaciiku, kə kədii inə baawədaaku kaa ha fatə magusə haalanø geenø. ⁵ Ma lapaa inə əndəna, bwayakii nə ci ka shaŋə. Agi madəenə nə ci ka panə ahada *Yahudiinə asəkə duuniya patə. Rəŋwə nə ci agi matakəŋwanyinø nga kuregə nga ənji Nazaratu əsə. ⁶ Ha'ə kə mwayi ci ajijinətə *yi nga Əntanfə. Amma ina kəsətə tø ci. [Ma mwayi inə, keena lagi ka ci gəŋwanə makə sətə bii bariya geenø. ⁷ Amma Lisiya matakəŋwanə nga soojiinə a shi ka gutsəginə tø ci acii inə də ŋgeerənə. ⁸ Ca ba ka ənji wulaakii, wa təya shi aakəŋwaciiku.] Madə kə ləgwatə hə ka ci, ka shiinə nə hə dalilatə wulii inə tø ci goŋga." ⁹ Makə uugi Tarətula wabənø, wata Yahudiinə patə a jikəvə, əŋki tii, "Ma sətə bii ci, patə ha'ə tanyi."

Wabənø nga Bulusø akəŋwacii Filikusə

¹⁰ Wata ŋgwaməna a vii rəgwa ka Bulusø kaa ca wabə, Bulusø a jikəvə, əŋki ci, "Makə kə shii nyi oo'i, mala gəŋwanə nə hə nga hanyiinə fəzənyinə lanə, də mabanee ma'yanə nə nyi ka pərəgi naaki nə akəŋwaciiku. ¹¹ Madə kə ləgwatə hə nga'ə, mapaləmə tø baanə pu'u aji bəra'i, makə gi nyi aa Urusaliima ka paslənə tø Əntanfə. ¹² Paa tii sha lapaa tø nyi ka də mabizhinə taa da wu, taa madəe ka haala nga dzatə də ənji asəkə yi nga Əntanfə, taa asəkə *kuvə də'wanyinə taa asəkə vəranə əsə. ¹³ Pooshi tii ka mbeenə ka baarii ka hə tantanyinəkii də wulaatsə wulii tii tø nyi. ¹⁴ Amma wanyinø ka banə ka hə: makə sətə bii rəgwa ətø ci təya 'wa rəgwa nga jirakənə, ha'ə nə nyi agi paslənə tø Əntanfə nga dzədzəshi'iniinə, nya luuvə sətə bii *bariya da sətə nyaahə anabiinə. ¹⁵ Agi kanə nə nyi nə də goŋga, makə sətə ci təya ka natii oo'i, ka madənə nə maməətə ənji da i əpinə, ŋunyi ənji da bwaya ənji patə. ¹⁶ Putakii cii kya cinə ka ndzaanə də malaaba ədzəmə taa guci patə akəŋwacii Əntanfə da akəŋwacii ənja.

¹⁷ "Yoo, daba'a fəzənyinə lanə, kə gi nyi aa Urusaliima ka kərə ka ənji hanyinaaki uushi'inə da ka də sataka ka Əntanfə. ¹⁸ Ma nyi agi dənə ha'ə, wata təya lapaa tø nyi, ci ətsə ha'ə uudəpaa nyi də sataka nga laabagi naaki nə asəkə yi nga Əntanfə. Pooshi ənji abiiki, pooshi wazənə əsə. Amma tə'i hara Yahudiinə ətø shi daga agyanə hanyinø nga Asiya. ¹⁹ Madə tə'i tii da wabənə agyanəki, tii dəbee shinə aakəŋwaciiku ka kira wulaaki. ²⁰ Madə pooshi ha'ə əsə, wa ənjinə də natii nə a ba 'waslyakəətə lapaa tii ashiki, saa'itə nyi akəŋwacii *mətərəkinə, ²¹ madəamə wabəətə rəŋwə ətø ŋgərəe nyi ka uuraki ka banə akəŋwacii oo'i, 'putə nga madənə nga maməətə ənji ci ənjə a la ka nyi gəŋwanə akəŋwacii unə ənshine.'"

²² Amma, makə kə shii Filikusə haala nga rəgwa nga Slandanə nga'ə, kə bii ci, "Madə kə mbu'ya matakəŋwanə nga soojiinə, waatoo Lisiya, ka ləginə nə nyi gəŋwanə goonə." Ma daba'əkii, ca ba ka tii, wa təya təkəgi, see ka əndə'i uusəra.

24:1 24.1 25.2. **24:5** 24.5 17.6. **24:6** 24.6 21.28,30. **24:14** 24.14 9.2. **24:15** 24.15 23.6; 26.8; Dan. 12.2; Yooh. 5.28-29. **24:16** 24.16 23.1; 1 Koor. 4.4; 2 Koor. 1.12; 2 Tim. 1.3. **24:17** 24.17-19 11.29-30; 21.17-28. **24:21** 24.21 23.6; 24.15. **24:22** 24.22 9.2.

²³ Ca ba ka sooja, kaa ca pa'egi tē Bulusē, amma ga ca irēla tē ci; wa ca bwasee kaa guviinēkii a nēhē tē ci.

Bulusē akēnwacii Filikusē da Dērusila

²⁴ Daba'ē baanē gi'u, Filikusē a shi tii da minaakii Dērusila. Mitē Yahuda nē ki. Ca slēkee ka ngiranē tē Bulusē kaa ca fa amakii tē wabēnē nga vii goonnga ka Yeesu Alēmasiihu. ²⁵ Wata Bulusē a wabē ka tii agyanē ndzaanē ka ēndē goonnga, ca ba ka tii makē sētē ətētēnē ēndē naakii na, da makē sētē nē gēnwanē a dā uusēra uudēnē nga duuniya. Makē fii Filikusē ha'ē, wata ca ngwalēgi, ēnki ci, “Ma ēndzē'i dīya, ēnuu saaku. Mada upaa nyi saa'i, ka ēnēnē nē nyi ka 'wanē tē hē.” ²⁶ Acii ma nē ci ka nēhēnē, ka viinē nē Bulusē ka ci kwaba. Ci dīi cii kēya 'waa'wa tē ci atsakii atsakii kaa tēya wabē. ²⁷ Amma daba'ē fēzē bēra'i, ēndē'i ēndē a ngērē dēgēlē nga Filikusē. Ma lēmēkii, Purēkiyusē Fisētusē. Ma saa'itē Filikusē a bwasee ka nwanjuunē, makapaamē ci tē Bulusē, acii kē mwayi ci uufagi sēkē nga Yahudiinē.

25

Moonē nga Bulusē ka maduunē nwanjwē nga ha dē Rooma a lagi ka ci gēnwanaakii

¹ Makē mbu'i Fisētusē a agyanē hanyinaakii, daba'a baanē makkē, ca madē daga dē Kayisariya, ca palē aa Urusaliima. ² Wata madiigērē limanyinē da *gayinē nga Yahudiinē a dzē ka wulanē tē Bulusē, tēya tsēfē tē Fisētusē ³ kaa ca tsakē tē tii kaa ēnjē a ēnē dē Bulusē aa Urusaliima. Acii kē dīi tii aniya nga bēlēginē tē ci daga a rēgwa. ⁴ Amma Fisētusē a jikēvē ka tii, ēnki ci, “Mapa'ēkii nē Bulusē dē Kayisariya. Nyi maa, ka ēnēnē nē nyi aa dēvē kēdēhē. ⁵ Wa ina dzē da gayinē ahadoonē, tēya wula tē ci davē, mada tē'i sētē dīi ci.”

⁶ Mapaleemē ka baanē tighēsē taa baanē pu'u dīi Fisētusē dē Urusaliima, ca ēnē aa Kayisariya. Pukēnē nga ha, ca dzē ka ndzaanē asēkē dēgēlē nga la gēnwanē, ca slēkee ka ēnjē a kira tē Bulusē. ⁷ Makē mbu'i Bulusē, Yahudiitē shi daga dē Urusaliima a gunutē dē ci. Taa ngahi pooshi tii mbee ka baarii tantanyinēkii, amma kē kira tii mandalē wulanyinatii bēzēkii a agyanēkii. ⁸ Wata Bulusē a wabē kaa ca pērēgi naakii na, ēnki ci, “Makaanēmē nyi sēdē ka bariya nga Yahudiinē; ma'ajjinētēmē nyi *yi nga Ɛntanfē, taa dā 'waslyakēnē ka maduunē nwanjwē nga ha dē Rooma, taa gi'u.”

⁹ Makē mwayi Fisētusē pa'ētē ba'a ka Yahudiinē, ca lēgwa ka Bulusē, ēnki ci, “Kē luuvē hē, ēnjē a ēnē dē hē aa Urusaliima, ēnjē a dzē ka la ka hē gēnwanē agyanē uushi'iitē akēnwaciiki davē kwa?” ¹⁰ Amma ēnki Bulusē, “Kēnjē nē nyi asēkē kuvē gēnwanē nga ēnji Rooma, hatē dēbēe ēnjē a la ka nyi gēnwanē. Madamē nyi ka Yahudiinē 'waslyakēnē. Hē dē naaku nē maa, kē shii hē ndilē ndilē. ¹¹ Mada ma'waslyakē ēndē nē nyi, ha'ē kē slēnyii sētē mbu'i bahē bēlēnē tē nyi, paa nyi ka huyinē acii bēlēnē tē nyi. Amma, mada pooshi nyi slēnyi taa rēnjwē agi uushi'iitē bii tii aashiki, pooshi ēndē da baawēda nga viinē tē nyi ka tii. Kē mwayi nyi kaa maduunē nwanjwē nga ha dē Rooma a dzē ka lagi ka nyi gēnwanē.”

¹² Fanē nga Fisētusē ha'ē, wata ca dā mētērēkinē da ēnji mētērēkinaakii. Makē uugi tii, ca ba ka Bulusē, “Makē kē mwayi hē kaa maduunē nwanjwē nga ha dē Rooma a dzē ka lagi ka hē gēnwanē, ka ci kērēnē ēnji tē hē ēsē.”

Bulusē akēnwacii Agaripa da Barēnika

¹³ Makē banee gi'u, wata nwanjwē Agaripa da cikēnjuci ētē dīi lēmētē Barēnika a shi aa Kayisariya ka ba 'usa da shinē' ka Fisētusē. ¹⁴ Kē baa tii lanjē davē, wata

Fisëtusə a 'wapaa wabənə nga Bulusə ka nwanjwə, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə bwasee Filikusə a furəshina. ¹⁵ Ma nyi də Urusaliima, madiigərə limanyinə da gayinə nga Yahudiinə a kira ka nyi wulaakii, təya kədii tə nyi kaa nya lagi ka ci gənjwanə, nya vii ka ci ma'inə. ¹⁶ Amma nya ba ka tii, pooshi agi alə'aada nga ənji Rooma nə lagi ka əndə gənjwanə yadə ndzaanə nga ənjitə wulii da əndətə wulii ənji tə ci akənjwacii gənjwanə, kaa əndətə wulii ənjə a mbee ka vii hujaakii. ¹⁷ Acii ha'ə, makə shi tii aa hanə patə, masəkəpaamə nyi na. Pukənə nga ha, nya ndzaanə asəkə dəgəlaaki nga la gənjwanə, nya sləkee ka ənjə a kira ka nyi tə əndəkii. ¹⁸ Makə madətə ənjitə wulii tə ci ka wabənə, makiramə tii bwaya wula aagyanəkii, makə sətə hiimii nyi, ¹⁹ see mabizhinə agyanə diinatii da agyanə əndə'i əndə dīi ləməkii Yeesu ətə əntəgi, amma Bulusə a ba, da i əpinə nə ci. ²⁰ Makə təkuree nyi ka tsaamətə haalakii nga'ə, wata nya ləgwa ka Bulusə, madfa kə luuvə ci, ənjə a ənə də ci aa Urusaliima, ənjə a dzə ka lagi ka ci gənjwanə davə. ²¹ Amma kə kədii Bulusə aciiki, kaa maduunə nwanjwə nga ha də Rooma a dzə ka lagi ka ci gəjwanaakii. Ci dīi kəsəpaa nyi tə ci taabu'ni kya sləkee ka kərənə tə ci ka maduunə nwanjwa.”

²² Əŋki Agaripa ka Fisëtusə, “Nga'ə ka nyi nə fatənə tə əndətə də liminəki.” Əŋki Fisëtusə ka ci, “Ka fanə nə hə doorə.”

²³ Pukətə hakii, Agaripa da cikənjuci a shi də məghərəvənə nga nwanjuunə, təya dəməgərə aasəkə kuvə gənjwanə da gayinə nga soojiinə da madiigərənə nga vərənə patə əsə. Fisëtusə a ba ka ənjə a kira tə Bulusə. ²⁴ Makə kira ənji tə ci, wata Fisëtusə a ba, “Nwanjwə Agaripa da ənjinə ganə patə, waanə əndəna. Kə kira Yahudiinə nga Urusaliima da ənə nga vəraanə patə wulaakii, təya ngərəe ka uuratii ka banə ka nyi, madəbeemə ənjə a bwasee ka ci da i əpinə. ²⁵ Amma, ma'upaamə nyi 'waslyakəənə ashikii bahə bələnə tə ci. Makə ci də naakii nə bii, wa ənjə a kərə tə ci aakənjwacii maduunə nwanjwə nga ha də Rooma, kə dīi nyi aniya nga sləkeenə ka ənjə a kərə tə ci ka ci. ²⁶ Amma, mashiimə nyi sətə naahənəki ka slandanəki agyanə haalakii. Aciikii kira nyi tə ci aakənjwacii unə patə, ma palee maa, aakənjwaciiku, nwanjwə Agaripa. Madfa kə fataamə wabənəkii, mbu'u ka upaanə nə nyi sə nga naahənə. ²⁷ Acii maluuvəmə hanjkalaaiki sləkee ka əndə furəshina ka gənjwanə yadə laabaginə taa aba'a mi wulii ənji tə ci.”

26

Wabənə nga Bulusə akənjwacii Agaripa

¹ Wata Agaripa a ba ka Bulusə, “Kə kapaa ənji ka hə rəgwa nga wabənə.” Bulusə a madəe ka ciinəkii ka ənja, ca 'watəgi pərəgi naakii nə, əŋki ci: ² “'Ya'ə nwanjwə Agaripa, kə kadeesəkə ka nyi ka shanjə nə pərəgi naaki nə akənjwaciiku ənshinə agyanə uushi'inə laalavə *Yahudiinə aashiki. ³ Acii kə shii hə patə tə alə'aada nga Yahudiinə da wabənyinatii. Aciikii kə kədii nyi aciiku kaa ha fatə wabənaaki də sə'watənə.

⁴ “Kə shii Yahudiinə patə tə ndzaanaaki daga nyi ma'ə uuzənə, 'watəginə ahada ənjaaki da də Urusaliima əsə. ⁵ Kə shii tii daga njukə, maa ka luuvənə nə tii, təya seeda oo'i, ndilə ndilə rənjwə nji nyi agi ənji ma'iza'u kurəgə nga diinə gaamə, waatoo Farisa. ⁶ Ma əndzə'i, wanyinə kənjə akənjwacii gənjwanə putə nga gərə aləkawalətə dīi Əntanjə ka dzədzəshi'inaamə. ⁷ Makuvə gaamə pu'u aji bəra'i patə əsə, kə kii tii nə ka gərə mbu'utənə nga Əntanjə də aləkawaləta. Aciikii ci təya gərə'u ka Əntanjə vədə da uusərə patə. 'Ya'ə nwanjwa, putə nga kanətsə wulii Yahudiinə tə nyi. ⁸ Mi sanjə dīi pooshi unə luuvə oo'i, ka madəenə nə Əntanjə ka maməətə ənji da i əpina?

⁹ “Nyi ka nēki maa, ma ŋga ŋukə, kə nee nyi makə kə ndzaa ka nyi tyasə nə daada uushi'inə lanə ka saawee də ləmə ŋga Yeesu əndə Nazaratu. ¹⁰ Kə dīi nyi ha'ə də Urusaliima. Nya pa'əgi ənji nə'unə lanə a furəshina də baawəda ŋga madiigərə limanyinə. Ha'ə saa'itə ci ənjə a bələgi tə tii əsə, kə luuvə nyi. ¹¹ Kə cibee nyi ka tii asəkə kuvə də'wanyinə patə. Kə irəlīi nyi tə tii ka bwasee ka vii goonḡatīi. Kə dīi nyi mabətəsəkə ka shaḡə. Ha'ə kə taḡīi nyi ka hara hanyinə, nya dzə ka cibənə də tii.”

Habara ŋga zhi'wanə ŋga Bulusə

¹² “Ka putakīi ha'ə gi nyi aa Damasəkusə, də baawəda ŋga madiigərə limanyinə da i sləkeenatīi. ¹³ Ma uusərə ahadanə dīi ŋwanwa, ina dzə a rəḡwa. Wata bərənə a papi'ya dadagyə, ətə palee ka uusərə də bərənə. Ca shi, ca bərəgi hatə dīi nyi davə patə da ənjitə ciina dzə a rəḡwa. ¹⁴ Ina kwaalagi patə aa panə. Wata, ma nya fa, əndə'i uura a wabə da nyi də uura *Ibərəaniya, əḡki ci: ‘Sawulə, Sawulə, mi saḡə cii kwa cibə də nyi ha'a? Zabə nə ləədənaaku akəḡwaciiki, naaku nə cii kwa cibəgi ha'ə.’ ¹⁵ Əḡki nyi: “Ya'ə Slandana, hə wu saḡa?” Slandanə a ba ka nyi: ‘Nyi nə Yeesu ətə cii kwa cibəgi. ¹⁶ Amma, madətə kəḡə. Kə shigi nyi ka hə acii kə ta'i nyi tə hə kaa ha ndzaa ka əndə slənaaki, ha seeda makə sətə nee hə ka nyi ənshinə, da makə sətə nii kya baarii ka hə aakəḡwa. ¹⁷ Ka luupaanə nə nyi tə hə acii Yahudiinə da hara slikərənə ətə cii kya sləkee ka hə aabiitīi. ¹⁸ Ma cii kya sləkee ka hə aabiitīi, kaa ha wunəgi ka tii ginətīi, kaa təya shigi agi təkunə, təya shi ka bərənə, təya mbədə acii baawəda ŋga *Seetanə, təya shi aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntaḡfə, kaa təya upaa tifyaginə ŋga 'waslyakəənatīi, təya dəməḡərə ka ha ŋga ndzaanatīi ahada matadə ənjaaki, acii kə vii tii ka nyi goonḡa.’

¹⁹ “Ya'ə ŋwanwə Agaripa, mabwaseemə nyi ka nə'u sətə baarii Əntaḡfə ka nyi dadagyə. ²⁰ Ka ənji Damasəkusə 'watəgi nyi waazanə. Ma daba'əkīi, nya dā də Urusaliima da patənə ŋga sətə ḡunutə də hanyinə ŋga Yahudiya da ŋga hara slikərənə. Nya ba ka tii: wa təya baanə ka Əntaḡfə, təya zhi'wagi aabiikīi, təya slənə slənətə ca baarii baanatīi ka ci. ²¹ Aciikīi kəshi Yahudiinə tə nyi asəkə yi ŋga Əntaḡfə, təya moo bələginə tə nyi. ²² Amma dəḡə ənshinə agi tsakənə nə Əntaḡfə tə nyi. Aciikīi wanyinə kəḡə ḡanə ka wabə goonḡa ka ənji patə, ḡayinə da talakiinə patə. Pooshi uushi cii kya ba madāamə sətə bii anabiinə da Muusa na slənə, ²³ waatoo kadə nə *Matadəkīi ŋga Əntaḡfə a sa ḡḡərə'wa, ci əsə na 'watəgi madənə agi maməətə ənja. Də ha'ə nii kəya baarii ka Yahudiinə da hara slikərənə tə rəḡwa ŋga bərəətə na luupaa tə tii.”

Banə ŋga Bulusə ka Agaripa kaa ca vii goonḡa

²⁴ Ma Bulusə a dzə aakəḡwa də pərəgi naakīi na makə ətsa, wata Fisətusə a ḡḡərəe ka uurakīi də ḡḡeerənə, əḡki ci, “Bulusə, maba nə hə! Maduunə shiinaaku ca zə'wee ka hə ka maba!” ²⁵ Amma əḡki Bulusə ka Fisətusə, “Ya'ə slandana, əntaa maba nə nyi, da haḡkala nə nyi, goonḡa cii kya wabə. ²⁶ Acii kə shii ŋwanwə uushi'iitsə patə. Ci dīi cii kya wabə yadə ḡḡwalənə akəḡwaciikīi. Kə shii nyi, pooshi uushi zaanə ka ci, acii əntaa ka ma'umbu ha dīi uushi'iitsa. ²⁷ Ya'ə ŋwanwə Agaripa, kə luuvə hə sətə bii anabiinə kwa? Kə shii nyi, kə luuvə hə.”

²⁸ Wata əḡki Agaripa ka Bulusə, “Waatoo, ma nə hə ka nəhənə, ka zə'weenə nə hə ka nyi ka əndə nə'unə pii pii ha'ə koo?” ²⁹ Əḡki Bulusə, “Taa pii pii, taa əntaa pii pii, agi kədiinə nə nyi acii Əntaḡfə, əntaa ka hə daanəku əsə, amma ka patənə ŋga ənjinə

26:9 26.9-11 8.3. **26:12** 26.12-18 9.1-22; 22.5-16. **26:18** 26.18 Af. 2.2; 5.8-14; Kwal. 1.13. **26:20** 26.20 9.20,28-29; Luka 3.8. **26:23** 26.23 3.15; Isaa. 49.6; Luka 24.46-47; 1 Koor. 15.20. **26:26** 26.26 Yooh. 18.20. **26:28** 26.28 11.26.

ca fa tē nyi ɛnshinē, kaa tēya ndzaa makē naaki, madaamē mahyakahyaka'ənē nēndē paa nyi ka moonē koonē.”

³⁰ Wata nwanjwē a madətē. Ngwamēna ɛsē da Barēnika da ɛnjitē nji dasē dasē da tii patē a madətē natii. ³¹ Makē dēmēgi tii, tēya ba ahadatii, “Ma ɛndətsa, paa ci agi dā uushi'iitē ca mbu'u bahē bələnē tē ci taa pa'əginē tē ci asəkē furēshina ɛsē.”

³² Wata Agaripa a ba ka Fisētusē, “Maci pooshi ɛndətsē kədii dzənē kaa maduunē nwanjwē nja ha dē Rooma a dzē ka lagi ka ci gənjwanē, kadfa kē njaanwa kapaa tē ci.”

27

Dēmē kumbawalē nja Bulusē aa Rooma

¹ Makē dīi ka tantanyinē oo'i, ka dzənē niinē aanē hanyinē nja Italiya, tēya ba'acii tē Bulusē da hara ɛnji furēshina aacii gawē nja soojiinē ɛtē dīi lēməkii Yuliyusē. Ma Yuliyusē, asəkē kurəgē nja nwanjwē nja ha dē Rooma nē ci. ² Wata ina dēmē kumbawalētē shi daga dē Adaramitiya, ɛtē ca dzē ka vəranyinē kama kama ama ndzaŋa nja hanyinē nja Asiya. Ina 'watēgi palənē, inē da i ɛndē hanyinē nja Makiduuniya asəkē vərənē nja Teesaloonika. Arisətarəkusē nē lēmē nja ɛndəkii.

³ Pukətē hakii, ina mbu'u aa Sidoonē. Makē ci Yuliyusē a kaka'ə tē Bulusē, kē kapaa ci tē ci kaa ca dzē aa ha guviinəkii, tēya vii ka ci sətē cii kēya moo. ⁴ Ma daba'əkii, ina madē davē, ina zaawa daba'a hanyinē nja Kipərusē ɛtē ahada ma'inē, acii ma dadava, pooshi ngeerənē nja mēda. ⁵ Ina tanjēgi uunəvə ɛtē dīi hanyinē nja Silikiya da Paməfiliiya amakii, ina mbu'u aa Mira anē hanyinē nja Lisiya. ⁶ Davē upaa gawē nja soojiinē ɛndē'i kumbawalē ɛtē shi daga dē Aləkəsandəriya, ɛtē ca dzē aagyanē hanyinē nja Italiya. Ina dēmē kumbawaləkii, ⁷ ina palē.

Kē ba'agiinē aarə'u aarə'u ka dzənē samē sama. Ngahē mbu'iinē aa Kinidusē. Makē tənəpaa mēdē tiinē ka dzənē gənjə aakəŋwa, ina zaawa daba'a hanyinē nja Karita, ina ɛlēgi abii vərənē nja Saləmoonē, waatoo gazha-gazhanē nja hanyinəkii. ⁸ Ngahē dzēgiinē atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa, ha'ə mbu'iinē ka ɛndē'i ha ɛtē ci ɛnjə a 'wa “Nunyi ha nja jipanē”, kədəhē da vərənē nja Lasaya.

⁹ Makē kē səkəpaa inē nē a rəgwa, kē dzēgi kumənē nja tifyagi nja 'waslyakəənē. Waatoo, kē dzēgi saa'i nja wiinē yadē ngwalənē. Acii ha'ə, kē uugi wiinəkii danē dzawē. Makē nē Bulusē ha'ə, ¹⁰ wata ɛŋki ci, “Nguyirēna, ma dzəənē gaamē oogē, ka danē dzawē. Tē'i asara lanjə ɛsē, ɛntaa wata nja uushi'inē taa kumbawalē tanē, amma da i ɛpinē gaamē.” ¹¹ Amma ma gawē nja soojiita, maluuwəmē ci wabənē nja Bulusē, see nja ɛndē gwazē kumbawalē da nja slandakii. ¹² Makē, ma ha nja jipaata, pooshi tahu tahu bahē kya vyanē nja kumbawalē davē, aciikii lanjənē nja ɛnja, kē mwayi tii palənē kaa tēya mbu'u aa Finika, waatoo ɛndē'i ha nja jipanē anē hanyiitē nja Karita. Ma hatsa, ka tsaamənē aadē waka. Madfa kē mbu'i tii aadəvə, ka kyanē nē tii vyanē davē.

Mandalē mēdē anē uunəva

¹³ Wata mēdē a 'watēgi diganē da hwarəma gi'u gi'u, ma nē tii ka nəhənē, kē upaa tii sətē ci tēya moo. Aciiikii tēya daa'yagi madiigərə tibisē ɛtē kənjēe ka kumbawalē, tēya dzē atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa nja hanyinē nja Karita. ¹⁴ Amma, ma ta'avē gi'u, wata mandalē mēdē a diga daciizəma tsanjwē dagyanē təpurekii. ¹⁵ Makē digē mēdəkii kumbawala, ina təkuree ka kəsəpaanē. Wata ina bwasee ka ci, ca palē deenē asəkəkii. ¹⁶ Ina dzē dashi ɛndē'i uundzē hanyinē ɛtē ahada ma'inē ɛtē dīi lēməkii Kawuda. Tē'i daama nē mēdē dadavē. Ngahē kəsəpaa inē uundzē kumbawala, ina ɛlyatē. ¹⁷ Makē ngirē ɛnji uundzē kumbawala, ɛnjə a dzakəvə

aasəkə maduunəkii. Ma daba'əkii, ənje a da dabara nga aanəvə zə'unyinə nga'ə ashi maduunə kumbawalə kaa ca shii ndzaanə də ngeerənə. Kə ngwaləgi tii acii zavənə nga kumbawalə agi mandzənə atəngala hanyinə nga Libiya. Aciikii təya jimagərə də kəjeerənə ətə ca kərə tə kumbawaləkii, acii ga mbədfəkii a dəlii tə tii də ngeerənə, təya kapaa kumbawaləkii kaa mədə a dala tə ci deenə. ¹⁸ Makə ci mədətə a əgə də ngeerənə, pukətə hakii təya 'watəgi kyaalagərə uushi'iitə ngirə kumbawaləkii aagi ma'inə. ¹⁹ Ka makkənə nga uusəra əsə, təya kyagərə uushi'inə nga kumbawaləkii də ciinətii. ²⁰ Kə ba'agiinə lanə, pooshi inə nee ka uusəra taa tikisa, wata dəgənə tiinə nə mandalə mədə nga mədanʔayata. Makamiinə nə nga mbədfənə ma'ə.

²¹ Makə ta'avə tii yadə adə zəma, wata Bulusə a mədətə ahadatii, əŋki ci, "Nguyirəna, maci kə luuvuunə wabənaaki, kada mama'yamaamə anə hanyinə nga Karita kaama lə'yagərə aagi asaranə ha'ə. ²² Makə ha'ə dīi əna, wanyinə ka ba koonə: goona buurə uushi'inə. Acii pooshi əndə ca ətee ka əpinaakii taa rəŋwə ahadoonə, see asara nga kumbawala. ²³ Ma Əntanʔə ətə dīi nyi ka naakii, ətə cii kya paslə tə ci əsə, kə sləkee ci ka malaa'ikaakii aabiiki nga mbədfə davədfə. ²⁴ Əŋki ci ka nyi: 'Bulusə, ga ha ngwalə, tyasə ka kəŋaanə nə hə akəŋwacii maduunə nwanʔwə nga ha də Rooma. Wiitə kə luuvə Əntanʔə ka hə, ka luupaanə nə ci patənə nga guvii-wiinyinaaku, ka mbədfənə nə tii.' ²⁵ Acii ha'ə, nguyirənə, goona buurə uushi'inə! Acii kə vii nyi goonʔa ka Əntanʔə, ka dfanə nə ci ndilə ndilə makə sətə bii ci ka nyi. ²⁶ Amma ka kərənə nə mədə taamə aagyanə əndə'i hanyinə ətə ahada ma'inə."

²⁷ Ma ka vədə nga pu'u aji ənfwadənə, ina dzə də dzənə agyanə uunəvə nga Madityaraniya,* ətsə ahada vəda. Ma fatə əŋji gwazə kumbawalə ashitii, kədəhə nə tii ka mbu'unə aanə əndə'i hanyinə. ²⁸ Wata təya təkətə kurəŋənə nga ma'inə. Ma təya fa, ma'ə miita makkə pu'unə aji mədədfə. Ina dzə aakəŋwa gi'u, təya ənə ka təkənə. Ma təya fa, wata miita pupusərə aji tighəsə mbədfaanə. ²⁹ Kə ngwaləgi tii acii geena ndərəənə aagyanə faariinə. Wata təya jimagərə də tibisənyinə nga tiŋgərə də kumbawalə ənfwadə daba'əkii. Təya ka nə də ngeerənə oo'i, ka pukənə nə ha. ³⁰ Nga'ə ka əŋji gwazə kumbawalə nə jiməgərənə satii. Wata təya dā makə jiməgərə də hara tibisə nga tiŋgərəginə akəŋwacii kumbawala. Asee, uundzə kumbawalə jiməgərəgi tii. ³¹ Makə nee Bulusə ha'ə, ca ba ka gawə nga soojiinə da soojiinə, "Mada mandzaamə ənjitə asəkə kumbawala, pooshi unə ka mbədfənə." ³² Wata soojiinə a lagi zə'u nga uundzə kumbawala, ca palə.

³³ Ma ətsə ha kədəhə ka pukənə, Bulusə a ba ka tii patə kaa təya zəmə. Əŋki ci, "Baanə pu'u aji ənfwadə ənshinə cuuna gəra yadə zəmənə. ³⁴ Acii ha'ə agi kədiinə nə nyi acii unə koonə zəmə ka ndanə ndanənə goonə, makə dīi ci taa mavurahinə, pooshi na upaa tuunə." ³⁵ Makə bagi ci ha'ə, ca ngərə buroodi, ca dā yawa ka Əntanʔə akəŋwacii patə, ca baatsəpaa, ca ngərə, ca adə. ³⁶ Wata patənətii, təya ənya də ma'yanə, tii maa, təya adə zəma. ³⁷ Gya'ə bəra'i da mədədfə pu'unə aji kuwa niinə asəkə kumbawaləkii. ³⁸ Makə agi tii, əburə tii, təya əjigərə aləkamaara aagi ma'inə kaa təya galee ka zəzəkəənə nga kumbawaləkii.

Tsəərəginə nga kumbawala

³⁹ Pukənə nga ha, mashiimə əŋji gwazə kumbawalə hatə dīi inə davə, amma təya nee ka hatə dīi mədə daama davə, da i mandzənə əsə, təya dā hiima nga mbu'unə aa dəvə, maa jamə. ⁴⁰ Wata təya laalagi zə'u nga tiŋgərə də tibisənyinə, təya kaalagərə tibisəkii aagi uunəva, təya pərəpaa zə'u nga aanə də ənfwə nga gwazəginə, təya madəe ka kəjeerənə aadəgyə kumbawalə kaa mədə a kərə tə ci aanə hanyinə.

27:18 27.18 Yun. 1.5. **27:24** 27.24 9.15. **27:26** 27.26 28.1. * **27:27** 27.27 Ma də uura Gərīka, Adəriya.
27:34 27.34 Luka 12.7. **27:35** 27.35 Luka 22.19.

⁴¹ Amma, makə mbu'iinə ka hatə dīi məgunwiinə nga ma'inə, wata kəŋwaciinə nga kumbawalə a ikugərə aagi mandzənə, pooshi kumbawalə ənyi ka gugudənə ma'ə. Ba'akii a 'watəgi biyinə acii məjuvinə nga ma'inə.

⁴² Kə mwayi soojiinə bəələginə tə ənji furəshina, acii mbu'u ka dəgəginə nə hara ənji lalavwa, təya huyipaa satii. ⁴³ Amma, makə nga'ə ka gawə nga soojiinə nə luupaanə tə Bulusə, kə tənəpaa ci tə tii ka dā aniyatii. Ca ba: taa wu mbee ka lalavwa, wa ca lalavugi aa tanəgi zəku'i. ⁴⁴ Ma mbədaanənəkii, də parələwa tyanə tii. Hara ənji əsə, də mabii ənfuyiginə nga kumbawalə tyanə tii. Də ha'ə taanəgiinə patə aa tanəgi jamə.

28

Bulusə anə hanyinə nga Maləta

¹ Daba'ə mbərədənə geenə ngahə bii ənji keenə oo'i, anə hanyinə nga Maləta niinə ətə ahada ma'inə. ² Kə liwə ənjitə anə hanyinəkii tiinə də moodasəka, təya hənətə keenə gunə, acii agi ndzəmənə nə vənə saa'ikii, tə'i əra əsə. ³ Wata Bulusə a kwaasha uushiginə, ca pukəgərə aagi gunə. Iza'unə nga gunəkii a lyakagi rəhunə, rəhunəkii a iidəgi tə ci, ca ənəgi təbuŋə aciikii. ⁴ Makə nee ənji hanyinəkii ma'ə rəhuutə təbuŋə aciikii, əŋki tii ahadatii, "Ma əndətsa, mabəələhiinə nə ci. Taa ngahi kə mbərə'i ci agi uunəva, dənə əndzə'i ma'ə hakya ka nə'unə tə ci. Ka əntənə nə ci." ⁵ Amma, wata Bulusə a məcīgərə rəhuutə aagi gunə, pooshi dīi tə ci. ⁶ Təya gərə aslənə nga hakii, taa ca kulagi aa pa, ca əntəgi. Amma, makə gərii tii, maneemə tii ka sətə dīi tə Bulusə, təya ənə ka zhi'eenə, əŋki tii, "Ma əndətsa, sə nga paslənə nə ci."

⁷ Ma gatə kədəhə, tə'i əndə'i babara ətə dīi ləmə nga slandakii Pubəliyusə, waatoo ci nə gawə nga hanyiita. Kə liwə ci tiinə də moodasəka. Ha'ə baanə makkə niinə gakkii. ⁸ Asee, ma dīi Pubəliyusə, pərəbə nə ci ka bərəhənə. Shishinəkii da tanə ca dā tə ci. Wata Bulusə a dzə aabiikii, ca dā ka ci də'wa, ca banee ka ciinəkii agyanəkii, ca mbədəpaa də ci. ⁹ Makə dīi ha'ə, ənji bwanea nga hanyinəkii patə, təya shiishi aabii Bulusə, ca mbədəpaa də tii əsə. ¹⁰ Təya vii keenə uushi'inə lanə. Ma ətsə keena madə də kumbawalə əsə, təya dzatəgi keenə də sətə ciina moo patə.

Mbu'unə nga Bulusə aa Rooma

¹¹ Kə dīi inə ləgidə makkə davə taabu'u ma'iinə, ina palə də kumbawala. Ma kumbawaləkii, tə'i foota nga huyirənə ndzəkəŋushi'inə ashikii. Də Aləkəsandəriya shi kumbawaləkii, anə hanyinə nga Maləta əsə kya ci vyanə. ¹² Ina mbu'u aasəkə vərənə nga Sirakusə, ina baanə makkə davə. ¹³ Ina madə də kumbawalə davə, ina zə'utə, ina mbu'u aa Rigiya. Pukətə hakii, mədə a diga da hwarəma, ca dala kumbawalə, ina mbu'u aa Putiyali ka bərə'inə nga uusəra. ¹⁴ Ma dava, kə lapaa inə ənji nə'unə, təya kədii tiinə keena banee mədəfə da tii. Də ha'ə makə ətsa mbu'iinə kədəhə da Rooma. ¹⁵ Makə fii ənji nə'unə davə habara geenə, wata təya shi ka lanə tiinə aa luuma Apiya. Hara ənji əsə, təya dzə ka hatə ci ənjə a 'wa "Ha nga jipanə nga makkə", kaa təya gunə deenə. Makə nee Bulusə ka tii, ca kuyirii tə əntanəfə, ədzəməkii əsə, kə cakə dā ngeerənə.

¹⁶ Makə mbu'iinə aa Rooma, ənjə a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca dzə ka ndzaanə saakii da sooja ətə ca nəhə tə ci.

Waazanə nga Bulusə də Rooma

¹⁷ Ma daba'ə baanə geenə makkə davə, Bulusə a 'waa'wa tə *gayinə nga Yahudiinə də Rooma. Makə libə tii, əŋki ci ka tii, "Ndzəkəŋushi'ina, taa ngahi madamə nyi taa mi ka ənji gaamə, mabwaseemə nyi ka alə'aada nga dzədzəshi'inaamə əsə,

amma kə kəshi Yahudiinə nga Urusaliima tə nyi, təya vii tə nyi aacii ənji Rooma. ¹⁸ Makə tsaamətə ənji Rooma wabənaaki, təya moo kapaanə tə nyi, acii madamə nyi 'waslyakəənə bahə bələnə tə nyi. ¹⁹ Amma, makə maluuvəmə Yahudiinə kapaanə tə nyi, ci bii nyi, tyasə see a kira ənji gəŋwanaaki aakəŋwacii maduunə ŋwanjwə nga ha də Rooma, kaa ca lagi ka nyi gəŋwanə. Kə dīi nyi ha'ə, taa ŋgahi mamoomə nyi wulanə tə ənjaaki. ²⁰ Aciikii 'wii nyi tuunə kaa nya wabə doonə. Ma dīi nyi ma'anəkii ənshinə də mahyakahyaka'əna, putə nga kanətə kii ənji Isərayiila patə oo'i, ka shinə nə *Matadəkii nga Əntanfə."

²¹ Wata əŋki tii ka ci, "Ma'upaamiinə ləkaləkatə danə hanyinə nga Yahudiya agyanəku. Pooshi əsə agi ndzəkəŋushi'inə sha kira habaraaku taa ba bwaya wabənə agyanəku. ²² Amma kə mwayi inə ina fa da maku taa mi nə hiimaaku; acii kə shii inə, agi bərapaa nə ənji kuregətə dīi hə agikii taa dama patə."

²³ Wata təya la ka ci uusəra kaa ca ənə ka wabənə ka tii. Makə mbu'ya uusərakii, təya ənə ka dzatə də nə laŋə aabiikii əsə. Bulusə a wabə ka tii agyanə ŋwanjuunə nga Əntanfə, ndzanənə tsəfakə ha'ə mbu'i kədəwanə. Ca dfa gazhi'waanə nga zhi'wa də ədzəmətii də dzəgunə ka tii habara nga Yeesu, makə sətə dīi manaahəkii asəkə bariya nga Muusa da asəkə ləkaləkatənyinə nga anabiinə. ²⁴ Ma hara ənji ahadatii, kə luuvə tii wabənəkii, hara ənji əsə, maluuvəmə tii. ²⁵ Təya təkəgi də mabizhinə. Amma daga tii ma'ə matəkəgimə zəku'i, kə pa'apaa Bulusə wabənaakii, əŋki ci, "Asee, goonŋa wabi Malaaba Ma'yanə ka dzədzəshi'inuunə da ma anabi Isaaya ²⁶ ətə bii ca:

'Duu aabii ənjitsa, ha ba ka tii:

Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
amma pooshi unə ka paaratəginə shanə.

Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
amma pooshi unə ka neenə shanə.

²⁷ Acii ma ədzəmə nga ənjitsa, mapa'əkii,
liminətii əsə, manjiikəkii,
təya dzaa'agi ginətii.

Maci madamə tii ha'ə,
kadfa kə nee tii də ginətii,
təya fatə də liminətii,
təya paaratəgi də ədzəmətii,
təya zhi'wagi aabiiki əsə,
nya mbəfəpaa də tii.' "

²⁸ Bulusə a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Makə ha'ə dīi əna, shiimə oo'i, ma əndzə'i, ka hara slikərənə sləkee Əntanfə ka wabənə nga luupaanaakii. Ma tii, ka fanə nə tii!" [²⁹ Makə uugi ci bagi wabəətsa, Yahudiinə a madə, təya palə, təya dzə də dfa mabizhinə ahadatii.]

³⁰ Fəzə bəra'i ndzaa Bulusə davə, ca dzə də ki'i kwaba nga yitə dīi ci asəkəkii. Kə liwə ci patənə nga ənjitə shi aabiikii. ³¹ Ca dzə də waazanə agyanə ŋwanjuunə nga Əntanfə yadə ŋgwalənə da dzəgunənə ka ənji agyanə Slandanə Yeesu Matadəkii nga Əntanfə, matəŋapaamə ənji tə ci əsə.

Lokalokatə nga Bulusə ka ənji Rooma

¹ Wiinə lokalokatə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, matadə masləkee ənda. Kə 'wii Əntanfə tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habaraakii ka ənja. ² Ma Njunyi Habaratsa, daga nukə wabi Əntanfə agyanəkii da ma anabiinaakii, təya naahəgərə aasəkə malaaba lokalokatə. ³ Agyanə Uuzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu nə Njunyi Habarakii. Ma ka rəgwa nga əndə shiŋkinə, aagi slikerənə nga *Dawuda pwayi ənji tə ci. ⁴ Amma ma ka ndzaanaakii malaabakii, kə baarii Əntanfə də maduunə baawədəakii oo'i, Uuzənaakii nə ci də madeenə ka ci agi maməətə ənja. ⁵ Daciikii upaa inə pwapoonə nga ndzaanə ka masləkee ənji ka putaakii, kaa patənə nga ənji shiŋkinə a shii shinə aatsaa sədəkii, təya nə'u sətə cii kəya moo patə. ⁶ Ma ətsa, patə da i unə ənji Rooma agikii, unə ətsə 'wii Əntanfə tuunə koona ndzaanə ka ənji nga Yeesu Aləmasiihu.

⁷ Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə, unə ətsə də Rooma. Ma unə, kə uu'i Əntanfə tuunə, kə 'wii ci tuunə koona ndzaa ka ənjaakii. *

Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntanfə

⁸ Takumə kaa nya 'watəgi də kuyiriinə tə Əntanfə zəku'i də ləmə nga Yeesu Aləmasiihu ka putə goonə, acii taa dama patə asəkə duuniya, kə fii ənji habara nga vii goonəga goonə. ⁹ Taa guci patə agi buurətənə nə nyi tuunə agi də'waaki. Ma ətsa, Əntanfə nə seedaaki. Acii tə ci cii kya paslə də ədzəmə rəŋwə ka rəgwa nga waaza Njunyi Habara agyanə Uuzənaakii. ¹⁰ Taa guci patə nyi agi dā də'wa, agi kədiinə nə nyi acii Əntanfə, madfa kə luuvə ci, kaa ca vii ka nyi rəgwa ha'ə nga dzənə ka caamatənə tuunə nga əna. ¹¹ Acii nga'ə ka nyi ka shanə nə neenə koonə, koona shii upaa barəkaanə nga Ma'yanə nga Əntanfə, koona shii upaa də ngeerənə nga moodəfuunə əsə. ¹² Ma cii kya moo banə, waatoo, kaama tsaakəshi agi vii goonəga gaamə, nya tsakə tuunə, una tsakə tə nyi noonə əsə.

¹³ Ndzəkəŋushi'inəkya, nga'ə ka nyi una shii oo'i, ka pu'u ka pu'u nə nyi ka dā aniya nga dzənə aahoonə, amma ma'ə nyi ma'upaamə rəgwa nga dzənə zəku'i. Nga'ə ka nyi kaa slənaaki a shii ndzaanə ka magadə uushi ahadoonə, una shii dzənə aakəŋwa, makə sətə slənyii ahada hara slikerənə. ¹⁴ Acii tə'i dəmənə atsaki nga waaza Njunyi Habara ka ənji patə. Taa ka ənjitə uunyi nətii, taa ka ənjitə ma'ə nətii ma'uunəmə, taa ka majanəga ənja da ənjitə pooshi janəgii patə, tyasə see a waaza nyi ka tii Njunyi Habara. ¹⁵ Acii putakii ha'ə dīi nyi da kudəpəshinə nga waaza Njunyi Habara koonə, unə ətsə də Rooma.

Ngeerənə nga Njunyi Habara

¹⁶ Pooshi ayinə ka dānə tə nyi nga waaza Njunyi Habara shanə, acii ngeerənə nga Əntanfə nə ci, nga luupaa də ənjitə vii goonəga patə. Ma nga təkəŋwanə, ka luupaa də *Yahudiinə. Ma daaba'əkii əsə, hara slikerənə. ¹⁷ Acii Njunyi Habara ca baarii makə sətə ci Əntanfə a ngerə ənji ka ənji goonəga. Ma dīi ci ha'ə, dāgi vii goonəgati daga ka 'watəginə, ca'ə ka muudinə. Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba lokalokatə

1:1 1.1 Slənə 9.3-15; 26.16; Gal. 1.15-16. **1:2** 1.2 3.21; 1 Piita 1.10-12. **1:3** 1.3-4 Mat. 1.1; 20.30-31; Slənə 13.33; 2 Tim. 2.8. **1:5** 1.5 11.13; 15.15-18; Gal. 1.1; 2.7,9. * **1:7** 1.7 ndzaanə jamə: 5.1; 15.33; 16.20; 1 Koor. 7.15. **1:8** 1.8 16.19; 1 Tees. 1.8. **1:9** 1.9-10 15.23; Slənə 19.21; Af. 1.16. **1:13** 1.13 1 Koor. 9.19-22. **1:14** 1.14 Kwal. 3.11. **1:16** 1.16 2.9; Slənə 13.46; 2 Tim. 1.8; 1 Koor. 1.18,24.

oo'i, "Ma  nd t   ngir   ntan f  t  ci ka  nd  goon ga put   nga vii goon gaakii, ci na ndzaan  da i  pin   t  pooshi ka uud n ." †

Ma'waslyak kii n   nji shin kin  pat  ak njwacii  ntan f 

¹⁸ K  baaryag r   ntan f  mab t s kaakii aagyan  ma'waslyak   nji da bwaya  nji pat . Ma t ya, bwaya ndzaanatii ca ts njagi  nji ka shii goon gaan   nga  ntan f .

¹⁹ Ma mab t s k   nga  ntan f , acii ma s t  ci  nj  a mbee ka neen  ashikii, ci saakii baar gi ka tii pan g ran  ak njwaciitii. ²⁰ Taa  gahi pooshi  nji ka neen  ka  ntan f  d  gin , pat  da ha' , daga saa'it  tagii  ntan f  duuniya, agi baariin  n  ci pan g ran  ka  nji oo'i, pooshi baaw d akii ka uud n , waatoo  ntan f   nga tantanyin  n  ci. D  neen  ka uushi'iit  tagii ci, ci  nj  a nee ka baaw d akii. Acii ha' , pooshi tii da ma  nga wab n  ak njwaciikii. ²¹ K  shii tii t   ntan f , amma pooshi tii agi han t n  t  ci mak  s t  dib , pooshi tii agi kuyiriin  t  ci  s . Hiimatii pat , uushi zab . Mapa' kii n  han kalatii  s . ²² Agi d lagin  n  tii oo'i, k  shii tii uushi'in , amma pooshi uushi shii tii, mabiin  n  tii. ²³ T ya bwasee ka pasl n  t   ntan f   t  pooshi ka  nt n  shan , t ya dz g r  ka pasl  uushi'in  kama kama. Ma uushi'iitsa, harakii mak   nd  shin kin  d t   nji, harakii mak   gina, taa mak  daba, taa mak  s t  ca  l  an  s ka.

²⁴ Put   nga d natii ha'  kapaa  ntan f  t  tii kaa t ya sl n  s t  kad es k  ka mood f t , t ya sl n  s   nga ayin  ahadatii. ²⁵ K   ngir  tii jirak n , t ya bwasee ka goon ga  nga  ntan f , t ya dz g r  ka pasl  s t  tagii ci, t ya fa t  tii bwase ka  nd t  tagii uushi'iitsa. Ma ca, k  d bee  nj  a d la d  ci ka ca'  nd njw  nd njw . *Aamiina.

²⁶ Put   nga  ts  ha'  kapaa  ntan f  t  tii kaa t ya dz g r  ka sl n  s   nga ayin . Makin  a dz g r  ka baan  d  makin  mak  tii, bwase ka  nguyir n  mak  s t  d bee. ²⁷ Ha'   s  k  bwasee  nguyir n  ka baan  d  makin , t ya dz g r  ka baan  d   nguyir n  mak  tii. Agi d an  n   nguyir n  s   nga ayin  ahadatii satii. D  ha'  n  tii ka t ya g njwan   nga  ntan f  aan t  mber  mber  da sl natii.

²⁸ Pooshi tii nee ka  ntan f  mak  uushi. Acii ha'  k  kapaa ci t  tii kaa t ya hiima bwaya uushi'inatii, t ya d . ²⁹ Taa  gut  tsar   nga bwaya bwayaan  pat , t 'i ashitii. T ya moo uushi  nga  nd 'i  nda, t ya d   bw n  ahadatii, t ya s r h shi, t ya b el hiin , t ya mb  z , t ya d  jar wiin , t ya hiima d   ng r kikin  uus ra pat  ka  nja, t ya jaarak  aashi  nja, ³⁰ t ya saawee ka l m   nga  nja, t ya b rapaa t   ntan f , t ya dzaanashi natii na, t ya han t  natii na, t ya mbud t  natii na. Taa guci pat , agi hiima r gwa  nga sl n  kura 'waslyak n  n  tii. Paa tii ka fan  t  mapoo t  tii. ³¹ Bwayakii n  r gwatii, paa tii ka mbu'ut gi d  al kawatatii, paa tii ka d   nga'aan , paa tii ka n h  t gunuun   nga  nji  s . ³² K  shii tii weewee oo'i, ma bii bariya  nga  ntan f , ma  njit  ca d  tsar   nga ndzaatsa, k  d bee w  ka tii. Pat  da ha' , agi dz gin  n  tii aak nwa.  ntaa wata  ts  ha'  ci t ya d  tan , amma agi d lan  n  tii d  hara  njit  ca d  tsar  sl n tsa.

2

G njwan   nga  ntan f 

¹ H   nda, taa wu n  h , paa h  da r gwa  nga lagi g njwan  oo'i ma'waslyak   nd  n  zana. Acii maa k  d i h  ha' , amma boo, ma h , agi sl n n  n  h  s kii, aagyan  naaku n  cii kwa lagi g njwan . ² K  shii am , ma la g njwan   nga  ntan f  aagyan 

† **1:17** 1.17 3.21-30; da pur jan  4; 10.4-13; Hab. 2.4; Gal. 3.9-12; Fil. 3.9; Ib r. 10.38. **1:18** 1.18 2.5,8; Af. 5.6; 2 Tees. 2.12. **1:19** 1.19-20 Ayb. 12.9; Jab. 19.2-5; Sl n  17.27-28; 1 Koor. 1.21. **1:21** 1.21 Af. 4.17-18. **1:22** 1.22 1 Koor. 1.19-20. **1:23** 1.23 Dz k. 4.16-18; Jab. 106.20. **1:25** 1.25 9.5. **1:26** 1.26-27 1 Koor. 6.9. **1:27** 1.27 Leew. 18.22; 20.13. **1:29** 1.29 Gal. 5.19-21; 2 Tim. 3.2-4. **2:1** 2.1 Jab. 50.16; Mat. 7.2.

ənji dā tsarə slənətsa, də rəgwakii cii kəya la. ³ Ya hə ənda, makə agi slənənə nə hə tsarə uushi'iitse lagi hə gəŋwanə ŋga hara ənji anəkəya, ma nə hə ka nəhənə ka mbərədfənə nə hə acii gəŋwanə ŋga Əntanfə kwa? ⁴ Anii bərapaanə cii kwa bərapaa maduunə pwapoonə ŋga Əntanfə da sə'wanaakii da kəsə ədzəmaakəya? Weewee ŋga'ə nə Əntanfə! Shiiwə oo'i, ma nə ci ka dā ka hə ŋga'aanə ha'ə, kaa ha shii baanə ka ci. ⁵ Amma makə kə ndaləgi hə ədzəməku, ha təkuree ka baanə ka ci, agi tsakənə nə hə dza də mabətəsəkə ŋga Əntanfə aagyanəku uuseratə nii kəya la gəŋwanə ka ənja. Ma gəŋwanəkii, də rəgwakii cii kəya la. * ⁶ Acii ma Əntanfə, ka viinə nə ci shikwa ka taa wu patə mbərə mbərə da slənaakii. ⁷ Ma hara ənji, agi dzənə nə tii aakəŋwa də dā ŋga'aanə, kaa təya shii upaa də dūunətənə ŋga Əntanfə tə tii, ca vii ka tii məghərəvənə da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka tii nə Əntanfə a vii əpinəkii. ⁸ Hara ənji, ka natii nə ci təya uudə, təya purakəgi, təya bwasee ka nə'u goonja, təya dzəgərə ka nə'u bwaya bwayaanə. Aagyanətii nə Əntanfə a əpi mabətəsəkaakii. ⁹ Ŋgərə'wə da cibə na kulaanə ka patənə ŋga ənjitə ca dā bwaya ndzaanə. Aagyanə *Yahudiinə nii kəya kula ŋga təkəŋwanə. Ma daaba'əkii, aagyanə hara slikərənə. ¹⁰ Amma dūunuunə da məghərəvənə da ndzaanə jamə nə Əntanfə a vii ka patənə ŋga ənjitə ca slənə ŋga'aanə. Təkəŋwanə ka Yahudiinə. Ma daaba'əkii, ca vii ka hara slikərənə. ¹¹ Acii ma Əntanfə, paa ci ka dā kama kamaanə ahada ənja.

¹² Ma hara slikərənə, paa tii shii bariya ŋga Muusa. Acii ha'ə, maa dīi tii 'waslyakəənə, əntaa də bariyaakii nə Əntanfə a la ka tii gəŋwanə, amma 'waslyakəənətii satii na zamagi də tii. Ma Yahudiinə, kə shii tii bariya. Də bariyakii əsə nə Əntanfə a la ka tii gəŋwanə. ¹³ Acii əntaa də fa bariya ci ənjə a ndzaanə də goonjaanə akəŋwacii Əntanfə, amma də slənə sətə ci bariya a ba. ¹⁴ Ma hara slikərənə, taa ŋgahi paa tii shii bariya, amma mada kə slənyi tii də hiima ŋga nətii makə sətə bii bariya, kə ndzaa tii makə bariya ŋga natii na. ¹⁵ Slənətii ca baarii oo'i, ma sətə bii bariya dānə, tə'i manaahəkii a ədzəmətii. Agi baarənə nə hanjalatii əsə oo'i, ma ətsa, goonja. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii ma ka əndə'i saa'i, mada kə dīi tii məzaanə, ka banə nə ədzəmətii ka tii oo'i, bwayakii dīi tii. Ka əndə'i saa'i əsə, mada kə dīi tii ŋga'aanə, ca ba ka tii ŋga'ə dīi tii. ¹⁶ Ha'ə makə ətsə na dā uuseratə nə Əntanfə a dā gəŋwanə ka ənji daci Yeesu Aləmasiihu, ca dzalə tə tii putə ŋga ma'umbee hiimatii. Ha'ə bii Ŋnyu Habaranə cii kya waaza ka ənja.

**Yahudiinə da bariya ŋga Muusa*

¹⁷ Unə noonə Yahudiinə, agi banə nuunə, Yahudiinə nuunə, una kəŋaanə ndihə ndihə agyanə bariya, una dəba oo'i, ənji ŋga Əntanfə nuunə. ¹⁸ Kə shii unə sətə ci Əntanfə a moo una dā, acii kə baarii bariya koonə sətə dəbee una slənə. ¹⁹ Agi ŋgərənə nuunə noonə nə oo'i, unə ca baarə rəgwa ka muurəfinə, unə əsə nə bərənə ka ənjitə agi təkunə. ²⁰ Agi dzalə ənjitə mashiimə uushi'inə nuunə. Agi dzəgunənə nuunə ka ənjitə ma'ə mazəŋamə. Agi neenə nuunə ka noonə nə makə kə shii unə goonjaanə putə ŋga ətə shii unə *bariya. ²¹ Agi dzəgunənə nuunə ka hara ənji. Mi saŋə paa unə ka dzəgunənə ka noonə na? Agi banə nuunə, ga ənjə a hərə, amma wanuunə ka hərənə. ²² Agi banə nuunə, ga ənjə a aləhiinə, amma wanuunə ka aləhiinə. Agi banə nuunə, ga ənjə a paslə uuləminə, amma wanuunə ka ŋgərə uushi a kuvə uuləma. ²³ Agi dəlaginə nuunə də upaa bariya ŋga Əntanfə, amma agi dāvənə nuunə ayinə ka Əntanfə də tanjəgi bariyaakii. ²⁴ Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə

2:4 2.4 Slənə 17.30; 2 Piita 3.9,15. * **2:5** 2.5 uuserə ŋga la gəŋwanə: Isaa. 2.11-21. **2:6** 2.6 1 Koor. 3.13-15; 2 Koor. 5.10; Af. 6.8; Mat. 16.27. **2:11** 2.11 Slənə 10.34; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17; Yak. 2.1. **2:12** 2.12 Mat. 7.21. **2:16** 2.16 2.6; 1 Koor. 4.5. **2:17** 2.17 9.4; Isaa. 48.1. **2:19** 2.19 Mat. 15.14. **2:21** 2.21 Mat. 23.3-4; Yooh. 7.19.

lækalækatə oo'i, "Putə goonə Yahudiinə ci hara slikərənə a wabə bwaya uushi aashi ləmə n̄ga Əntənfə."

²⁵ Madfa kə nə'utə hə bariya, ka nafanə nə *ryaminanaaku. Amma madfa kə tan̄əgi hə bariya, mbərə mbərə nuunə da əndətə pooshi ryaminii. ²⁶ Yaci kə nə'utə əndə faara yadə ryaminanə bariya saɲa, pooshi Əntənfə ka neenə ka ci makə maryaminakii kwa? ²⁷ Ma əndətə pooshi ryaminii, madfa kə nə'utə ci bariya, ka dāvənə nə ci ayinə ka hə maryamina ənda. Aci ma ha, da i manaahə bariya aciiku nə hə, amma ha tan̄əgi. ²⁸ Əntaa wata nə'unə a ba ma nə Yahudaanə. Əntaa ryaminanə də ciinə tanə əsə nə ryaminanə n̄ga goon̄ga. ²⁹ Amma ma tantanyitə Yahuda, əndətə d̄ii Yahudaanaakii a ədzəməkii, waatoo a ədzəməkii nə ryaminanaakii. Ma ətsa, ci nə slənə n̄ga Ma'yanə n̄ga Əntənfə, əntaa n̄ga bariya. Ma əndətsa, Əntənfə ca dəla də ci, əntaa əndə shiŋkinə.

3

¹ Makə ha'ə d̄ii əna, pooshi uushi paleegi *Yahudiinə ka hara slikərənə də ci kwa? Anii pooshi uushi ci *ryaminanə a tsakə ka ənda? ² Awa, tə'i lan̄ə, tə'i uushi cii kəya tsakə ka rəgwa kama kama. N̄ga təkəŋwanə, ka Yahudiinə ba'avə Əntənfə wabənaakii. ³ Yaci kə naanagi hara ənji ahadatii ka luuvə wabənəkəya? Ma nuunə ka nəhənə ka əntəginə nə goon̄gaanə n̄ga Əntənfə putakii kwa? ⁴ Pooshi ka danə shan̄ə! Taa n̄gahi majirakə nə ənda, amma əndə goon̄ga nə Əntənfə, makə sətə d̄ii manaahəkii asəkə malaaba lækalækatə oo'i,

"Ya'ə Əntənfə, ma ha wabə,

ka neenə nə ənji ka goon̄gaanaaku,

ka jaalanə nə hə agyanə ənjitə ca wabə tə hə."

⁵ Yaci ma 'waslyakəənə gaamə, agi n̄giraginə nə ci goon̄ga n̄ga Əntənfə saɲa, iitə banaama? Ka banə naamə kə d̄ii Əntənfə bwaya bwayaanə madfa dzyalə ci taamə kwa? (Makə sətə ci ənjə a ləgwa ləguyi nyi.) ⁶ Aa'a, pooshi amə ka banə ha'ə! Maci əntaa əndə goon̄ga nə Əntənfə, kadfa iitiitə mbeenəkii ka la gəŋwanə ka ənji *duuniya? ⁷ Yaci ma jirakənaaki, agi n̄giragi goon̄ga n̄ga Əntənfə nə ci da tsakə ka ci məghərəvənə saɲa, də iitiitə san̄ə gwan̄ə nə ənji ka la ka nyi gəŋwanə oo'i, ma'waslyakə əndə nə nya? ⁸ Madfa ha'ə d̄ii əna, əntaa a dzaamə aakəŋwa də slənə məzaanə kaa goon̄ga a shii cakana? Tə'i hara ənji maa ca alə haliminaaki də banə oo'i, kə wabi nyi ha'ə makə ətsa. Ma gəŋwaatə nə ənjə a la ka ənjitsa, mbərə mbərə da 'waslyakəənətii.

Pooshi əndə da goon̄gaanə

⁹ Ya saɲə Yahudiina, kə palee amə ka hara slikərənə kwa? Pooshi shan̄ə. Kə bagi nyi kə dzəgi oo'i, ma Yahudiinə da hara slikərənə, 'waslyakəənə ca d̄a n̄wan̄uunə agyanətii patə. ¹⁰ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba lækalækatə oo'i,

"Pooshi əndə taa rəŋwə ətə da goon̄gaanə.

¹¹ Pooshi əndə paaratəginə, taa alənə tə Əntənfə.

¹² Patə kə n̄uusləgi tii agi nə'unə tə Əntənfə,

kə saawagi tii patə.

Pooshi əndə slənə goon̄gaanə, pooshi taa rəŋwə.

¹³ Kə d̄agi matii makə mawunə gu'u ənda.

Bwaya jirakənə a dzə də shiginə a matii.

Makə n̄gumətə ama rəhunə nə wabənətii.

2:24 2.24 Əzaki. 36.20. **2:25** 2.25 1 Koor. 7.19; Gal. 5.3. **2:26** 2.26 Gal. 5.6. **2:28** 2.28-29 9.6; Irim. 4.4; Fil. 3.2-3; Kwal. 2.11. **3:2** 3.2 9.4; Jab. 147.19-20. **3:3** 3.3-4 9.6; 11.29; Baan. 23.19; 2 Tim. 2.13. **3:4** 3.4 Jab. 51.6. **3:5** 3.5 9.14. **3:8** 3.8 6.1. **3:9** 3.9 1.18-2.24; 3.23. **3:10** 3.10-12 Jab. 14.1-3. **3:13** 3.13 Jab. 5.10; 140.4.

14 Dzaana hiinē nēndē amatii.

15 Pooshi ka ta'avənē aciitii nē bēlē ənda.

16 Taa dama gi tii patē, see zanē da tēguunē fanē ənji davē.

17 Pooshi tii shii rēgwa jamənē.

18 Pooshi ŋgwalənē tē Əntanfē a moodəfətii əsē.”

19 Yoo, kē shii amē, ma sətē wabi bariya patē, ka ənjitē atsa sədē bariya wabi ci. Ma ətsē patē, acii ga taa wu a upaa ha ŋga dā mabizhinē, kaa patənē ŋga ənji *duuniya a shii oo'i, tē'i gəŋwanē ŋga Əntanfē ashitii. 20 Acii pooshi Əntanfē ka ŋgərə əndē ka əndē gooŋga putē ŋga nē'u sətē bii *bariya. Ma bariya, baarənē cii kəya baarē tanē ka əndē oo'i, kē dīi ci 'waslyakəənē.

Rəgwatē ci Əntanfē a ŋgərə əndē ka əndē gooŋga

21 Ma ŋga ənē ha'ə, kē baarēgi rəgwatē ci Əntanfē a ŋgərə ənji ka ənji gooŋga. Ma rəgwatē əsē, kama kama nē tii da bariya. Seedanē ci anabiinē da bariya a seeda tē rəgwatsa. 22 Dagi vii gooŋga ŋga ənji ka Yeesu Aləmasiihu ci Əntanfē a ŋgərə tē tii ka ənji gooŋga. Ka patənē ŋga ənjitē ca vii gooŋga ka Aləmasiihu ci Əntanfē a dā ha'ə, pooshi kama kamaanē ŋga ənja. 23 Acii ənji patē dīi 'waslyakəənē, dzadē dzadē nē tii da mēghərəvənē ŋga Əntanfē. 24 Amma kē dīi Əntanfē pwapoonakii, ca ŋgərə tē tii ka ənji gooŋga dē zabē. Ma ətsa, daci Yeesu Aləmasiihu əndē pərapaanē taamē. 25 Kē vii Əntanfē tē ci ka əntənē kaa ca tifyagi ka ənji 'waslyakəənati dē idənaakii putē ŋga vii gooŋgati ka ci. Ma dīi Əntanfē ətsa, kaa ca shii baarii gooŋgaanaakii. Ma ŋga ŋukē, kē ŋi Əntanfē a dā makē paa ci nja nee ka 'waslyakəətē ŋi ənjē a daada. * 26 Amma ma ŋga əna, kē kavē ci hiimaakii ka tsaamē 'waslyakəənē ŋga ənja kaa ca baarii gooŋgaanaakii. Ka rəgwatē ha'ə baarii ci oo'i, tē'i gooŋgaanē ashikii saakii, ca ŋgərə tē ənjitē vii gooŋga ka Yeesu ka ənji gooŋga əsē.

27 Ya makē dīi ha'ə əna, aa putē ŋga mi dīi haŋətənē əndē naakii na? Pooshi uushi cii kəya haŋətē naakii nē putakii. Acii əntaa putē ŋga slənaakii ŋgirē Əntanfē tē ci ka əndē gooŋga, amma putē ŋga vii gooŋgaakii. 28 Kē shii amē pooshi Əntanfē ka ŋgərə əndē ka əndē gooŋga putē ŋga nē'u sətē bii bariya, see dē vii gooŋgaanē tanē.

29 Anii ma Əntanfwa, ŋga Yahudiinē nē ci tana? Əntaa Əntanfē ŋga hara slikərənē nē ci əsē kwa? Weewee ha'ə makē ətsa, Əntanfē ŋga ənji patē nē ci. 30 Rəŋwē nē Əntanfē. Putē ŋga vii gooŋga ŋga Yahudiinē ŋgərənē Əntanfē tē tii ka ənji gooŋga. Ha'ə nē hara slikərənē əsē. Dagi vii gooŋgati ŋgərənē Əntanfē tē tii ka ənji gooŋga.

31 Kē baarii ətsē oo'i, kē dəkəpaa amē bariya aatəŋgala dē vii gooŋga gaamē kwa? Aa'a poosha, dē d'fanē ha'ə caama baarii oo'i, tē'i nafalē ŋga bariya.

4

Misaali ŋga Ibərahiima

1 Ya saŋa, ya dzədzəshi'inaamē Ibərahiima, mi nee ca? 2 Acii maci kē upaa ci ndzaanē ka əndē gooŋga akəŋwacii Əntanfē putē ŋga slənaakii, kadā tē'i ci da sē ŋga dəlaginē. Amma əntaa ha'ə, pooshi ci da sē ŋga dəlaginē akəŋwacii Əntanfē.

3 Tē'i manaahəkii oo'i, “Kē vii Ibərahiima gooŋga ka Əntanfē. Putē ŋga vii gooŋgaakii əsē ŋgirē Əntanfē tē ci ka əndē gooŋga.” 4 Ma əndē sləna, ka viinē

3:14 3.14 Jab. 10.7. **3:15** 3.15-17 Isaa. 59.7-8. **3:18** 3.18 Jab. 36.2. **3:20** 3.20 Ayb. 4.17; Jab. 130.3; 143.2; Rooma 4.15; Gal. 2.16; 3.22. **3:21** 3.21-22 1.2,17. **3:22** 3.22 2.11; 3.9; 10.12; 11.32. **3:23** 3.23 5.2,12; 8.18-20; 'Wat. 3.19. **3:24** 3.24 5.17; Af. 2.8; Tit. 3.7. * **3:25** 3.25 idənaakii: Mat. 26.28; Af. 2.13; Kwal. 1.20; Ibər. 9.12-14; 1 Yooh. 1.7; Səniinē 1.5; 5.9; jamənē: 5.1; 2 Koor. 5.18-21; Af. 2.14-16; Kwal. 1.20; gooŋgaanaakii: 1.17; 3.3-4. **3:27** 3.27 3.1,21,31; 8.2. **3:28** 3.28 Gal. 2.16. **3:29** 3.29-30 3.22; 4.11-12. **3:31** 3.31 6.15; 8.2-4. **4:2** 4.2 Yak. 2.21. **4:3** 4.3 'Wat. 15.6; Gal. 3.6; Yak. 2.23.

nə ənji ka ci zaarənaakii. Pooshi ənji ka banə, nga zabə vii ənji ka ci, amma putə nga slənaakii. ⁵ Ma əndətə paa ci ka kavə nəkii ka slənaakii, amma tə Əntanjə tanə cii kəya gi'i, tə ci ngərənə Əntanjə ka əndə goonja. Acii kə shii ci, agi ngərənə nə Əntanjə tə ma'waslyakə ənji kaa təya ndzaanə ka ənji goonja. ⁶ Ha'ə makə ətsə bii *Dawuda əsə saa'itə wabi ci agyanə moodasəkə nga əndətə ngirə Əntanjə tə ci ka əndə goonja tsanə da slənaakii. ⁷ Waatoo kə bii ci, "Əndə barəkaanə nə əndətə tifyagi Əntanjə ka ci məzaanaakii, waatoo, əndətə tifyagi Əntanjə ka ci 'waslyakəənaakii.

⁸ Əndə barəkaanə nə əndətə pooshi Slandanə ka tsəkə 'waslyakəənaakii shanjə!"

⁹ Ya moodasəkətsə wabi Dawuda anəkəya, wata ka ənjitə *ryaminii tanə kwa? Pooshi. Patə da i ka ənjitə pooshi ryaminii nə moodasəkəkii. Acii kə bii inə, tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, "Kə vii Ibərahiima goonja ka Əntanjə. Putə nga vii goonjaakii əsə ngirə Əntanjə tə ci ka əndə goonja." ¹⁰ Guci sanə slənyi ha'a? Ya sanə taabu'u ryaminii Ibərahiima nii, anii daaba'ə ryaminanaakəya? Ci ma'ə maryaminamə slənyi ha'ə. ¹¹ Ma ryaminaatə upaa ci, sagida nə ci. Ci baarii oo'i, putə nga vii goonja nga Ibərahiima ngirə Əntanjə tə ci ka əndə goonja. Ma ətsə, daga ci ma'ə maryaminamə. Acii ha'ə, ci nə dii patənə nga ənji vii goonja ka Əntanjə, taa ngahi paa tii ryaminii, təya ndzaanə ka ənji goonja akənjwaciikii. ¹² Ci əsə nə dii ənjitə ryaminii. Əntaa wata putə nga ryaminanatii tanə, amma putə nga gi'inatii tə Əntanjə makə sətə gi'i dəsənaamə Ibərahiima ci ma'ə maryaminamə.

Upaa sətə dəkəpaa Əntanjə ka ənja

¹³ Kə dii Əntanjə aləkawalə ka Ibərahiima da jijinyinaakii oo'i, ka ndzaanə nə duuniya patə natii. Ma aləkawalətsa, əntaa putə nga nə'u *bariya nga Ibərahiima, amma acii kə vii ci goonja, Əntanjə a ngərə tə ci ka əndə goonja. ¹⁴ Acii ma sətə dii Əntanjə aləkawaləkii nga viinə, maci ka viinə nə ci ka ənji nə'u bariya, kə ndzaa ci ətsə pooshi nafa nga vii goonja nga ənda. Ha'ə əsə, uushi zabə nə aləkawalə nga Əntanjə. ¹⁵ Acii ma bariya, mada tanjəgi ənji, mabətəsəkə nga Əntanjə cii kəya kira. Amma ma hatə pooshi bariya, pooshi ənji agi tanjəgi bariya davə.

¹⁶ Ma wabəətsə patə, daga vii goonja ci ənjə a upaa sətə dəkəpaa Əntanjə ka ənja. Makə ha'ə dii əna, putə nga pwapoonaakii nii kəya vii ka ənji də zabə. Acii ha'ə weewee ka viinə nə ci ka jijinyinə nga Ibərahiima patə. Əntaa wata ka ənjitə ca nə'u sətə bii bariya tanə, amma patə da ənjitə vii goonja makə sətə vii Ibərahiima goonja. Acii Ibərahiima nə dəsənaamə patə. ¹⁷ Kə dii makə sətə dii manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, "Kə kavə nyi tə hə kaa ha ndzaa ka dii slikərənyinə lanjə." Acii ha'ə, kə ndzaa Ibərahiima ka dəsənaamə akənjwacii Əntanjə. Ka ci vii Ibərahiima goonja, waatoo ka Əntanjə mamadēe ka maməətə ənja kaa təya ndzaanə da i əpinə. Ma ca, ka wabənə nə ci ka sətə pooshi, wata səkii a dā tanyi əsə. ¹⁸ Ma Ibərahiima, kə vii ci goonja, kə kii ci nə nga upaa sətə nee ənji paa ci ka upaanə. Waatoo, kə kii ci nə nga ndzaanə ka dii slikərənə lanjə, makə sətə bii Əntanjə ka ci oo'i, "Makə ətsə ha'ə nə lanjənə nga slikərənaaku a ndzaanə." ¹⁹ Ma saa'ita, ci kə uugi danə kədəhə ka fəzə gya'ə, amma pooshi vii goonjaakii ənya aaba'ə. Mada buurətə ci iirənaakii, kə shii ci kə pitəgi saa'yaakii nga pawə kə uugi. Minaakii Saraatu əsə, kə uugi ənji shiinə əntaa mitə pawə nə ki. ²⁰ Patə da ha'ə, kə shii ci ka upaanə nə ci sətə bii Əntanjə viinə ka ci, paa ci dii mabizhinə, amma kə cakə vii goonjaakii ka ci ngeerənə, ca dəla də Əntanjə əsə. ²¹ Kə shii ci tantanyinə oo'i, tə'i Əntanjə da baawəda nga mbu'utəgi də patənə nga aləkawalaakii. ²² Də putə nga vii goonja

4:6 4.6-8 Jab. 32.1-2. **4:11** 4.11 'Wat. 17.9-11; Gal. 3.7; Rooma 2.28-29. **4:12** 4.12 Mat. 3.9. **4:13** 4.13 'Wat. 12.7; 22.17. **4:14** 4.14 Gal. 3.18. **4:15** 4.15 3.20; 5.13,20; 7.7-13; Gal. 3.19. **4:16** 4.16 Gal. 3.7. **4:17** 4.17-18 'Wat. 15.5; 17.4-5; 2 Koor. 1.9; Ibər. 11.12,19. **4:19** 4.19-20 'Wat. 17.1-6; Ibər. 11.11. **4:21** 4.21 'Wat. 18.14; Luka 1.37.

nga Ibērahiima ha'ə “ngirə Əntanfə tə ci ka əndə goonɣa.” ²³ Ma wabəətsə “kə ngirə Əntanfə tə ci ka əndə goonɣa”, əntaa wata ka putə nga Ibērahiima daanəkii nyaahə ənji. ²⁴ Amma da i ka putə gaamə, acii da i taamə ngirə ci ka ənji goonɣa putə nga vii goonɣa gaamə ka ci, waatoo, ci ətə madēe ka Slandanaamə Yeesu agi maməətə ənja. ²⁵ Kə vii Əntanfə tə ci kaa ca əntə putə nga 'waslyakəənə gaamə. Ca madēe ka ci agi maməətə ənja kaama shii ndzaanə ka ənji goonɣa akəŋwaciikii.

5

Ndzaanə ka ənji goonɣa akəŋwacii Əntanfə

¹ Yoo, makə dīi ci kə ngirə Əntanfə taamə ka ənji goonɣa putə nga vii goonɣa gaamə, tə'i jamənə ahadaamə da Əntanfə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. *

² Ci kərəgərə taamə ka upaa pwapoonə nga Əntanfə putə nga vii goonɣa gaamə. Agyanə pwapoonəkii kəŋaamə ndihə əsə. Agi dā maŋushinə naamə acii kə kii amə naama nga dzənə ka ndzaanə agi ŋwanjuunə nga Əntanfə. † ³ Ha'ə əsə, agi dānə naamə maŋushinə agi sa cibə gaamə, acii kə shii amə, ma sa cibə, ka kiranə nə ci sə'watənə. ⁴ Madā kə sə'wii ənda, ka kiranə nə ci kəŋənə ndihə ndihə. Kəŋənə ndihə ndihə əsə, ka kiranə nə ci ka nə nga upaa dagwa uushi. ⁵ Ma ka nətəsa, pooshi ka ənəvə da ayinə aagyaamə, acii kə nagərə Əntanfə uufənaakii aa ədzəmaamə daci Malaaba Ma'yanə, waatoo, viinə nga Əntanfə kaamə.

⁶ Tanyi ma *Aləmasiihu, ka putə gaamə əŋki ci ka saa'itə dəkəpaa Əntanfə. Ma'waslyakə ənji njaamə ka saa'ikii. Pooshi ŋgeerii amə. ⁷ Dzawə shaŋə kaa əndə a əntə taa ka putə nga əndə goonɣa. Mbu'u ka luuvənə nə əndə'i əndə əntənə ka putə nga əndə slənə nga'aanə. ⁸ Amma ma Əntanfə, kə baarii ci kaamə makə sətə uu'i ci taamə: waatoo saa'itə amə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə əŋki Aləmasiihu ka putə gaamə. ⁹ Makə dīi ci kə ngirə Əntanfə taamə ka ənji goonɣa putə nga idənaakii, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə acii mabətəsəkə nga Əntanfə daciikii. ¹⁰ Ma njaamə, ənji daawaanə nga Əntanfə, amma kə zhi'wee ci kaamə ka guviinəkii dāgi əntənə nga Uuzənaakii. Makə dīi ci guviinə nga Əntanfə naamə nga əna, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə də əpinə nga Uuzənaakii. ¹¹ Əntaa wata ətsə ha'ə, amma agi dā maŋushinə naamə də ləbənə gaamə da Əntanfə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaa ka guviinə nga Əntanfə.

*Adamu da *Aləmasiihu*

¹² Ma 'waslyakəənə, dashi əndə rəŋwə shi ci aasəkə duuniya. 'Waslyakəənaakii əsə kira wa, ca təkəgi ka patənə nga slikərənyinə, acii patənə nga ənji dīi 'waslyakəənə.

¹³ Ma bii nyi ha'ə, acii ma saa'itə Əntanfə ma'ə maviimə bariya, tə'i 'waslyakəənə asəkə duuniya. Ma saa'itə pooshi bariya, paa ci nja ka nə ka 'waslyakəənə. ¹⁴ Patə da ha'ə, ma ndzaŋənə ka saa'i nga Adamu ka shinə ka saa'i nga Muusa, kə dīi wə ŋwanjuunə agyanə ənja. Ma wa, kə dīi ci ŋwanjuunə taa agyanə ənjitə pooshi 'waslyakəənətii mbu'i makə nga Adamu, waatoo ətə naanagi ci ka nə'u sətə bii Əntanfə ka ci.

Ma Adamu, kə ndzaa ci ka misaali nga əndətə na shi. ¹⁵ Amma ma ənjitə bəra'i, kama kama nə slənətii. Acii ənji laŋə məkki putə nga 'waslyakəənə nga əndə rəŋwə,

4:22 4.22 4.3. **4:23** 4.23-24 10.9; 15.4. **4:25** 4.25 Isaa. 53.4-5,10; Rooma 8.32-34; 1 Koor. 15.17. * **5:1** 5.1 3.21-30; jamənə: 3.25-26. † **5:2** 5.2 pwapoonə nga Əntanfə: 6.14; 2 Koor. 6.1; 12.9; Gal. 1.6; 5.4; Af. 2.5-8; 1 Piita 1.10-11; 4.13-14; 5.10,12; ŋwanjuunə: Rooma 3.23; 5.2; 8.17-18; 8.17-18; 9.23; 1 Koor. 2.7; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.27; 3.4; 1 Tees. 2.12; 2 Tim. 2.10; 1 Piita 5.1. **5:3** 5.3-5 Yak. 1.2-3,12; 1 Piita 1.5-7. **5:5** 5.5 8.39; Jab. 22.6; Ibər. 6.19. **5:6** 5.6-7 1 Piita 3.18. **5:8** 5.8 Yooh. 3.16. **5:9** 5.9 1.18; 1 Tees. 1.10. **5:10** 5.10 2 Koor. 5.18-20; Kwal. 1.20-22. **5:11** 5.11 8.31. **5:12** 5.12 'Wat. 2.17; 3.19; Rooma 6.21,23; 7.9-10. **5:13** 5.13 4.15. **5:14** 5.14 1 Koor. 15.21-22,45-49.

waatoo Adamu. Amma ma pwapoonə nga Əntanfə, ənji lanə upaa luupaanə daciai əndə rənjwə, waatoo Aləmasiihu. ¹⁶ Ma pwapoonə nga Əntanfə, tsanə nə ci da shikwa nga 'waslyakəənə nga əndətsə rənjwə. Aci 'waslyakəətə nga əndə rənjwə kira gənjwanə nga zanə ka ənja. Amma taa ngahi lanə nə 'waslyakəənə nga ənja, pwapoonə nga Əntanfə kira ndzaanə ka ənji goonğa akənjwaciikii. ¹⁷ Makə kə shii amə, putə nga 'waslyakəənə nga əndə rənjwə shi wa, ca da njwanjuunə asəkə duuniya, shii amə əsə oo'i, ka paleenə nə slənə nga əndə'i ənda, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Aci patənə nga ənjitə liwə malanə pwapoonə nga Əntanfə, ca vii ka tii rəgwa nga ndzaanə ka ənji goonğa, ka upaanə nə tii əpinə, təya dā njwanjuunə daciai Aləmasiihu. †

¹⁸ Aci ha'ə, makə sətə ci 'waslyakəənə nga əndə rənjwə a zamagi də ənji patə, ha'ə əsə nə goonğaənə nga əndə rənjwə a kira luupaanə ka ənji patə, ca vii ka tii əpinə. ¹⁹ Makə dii ci, ənji lanə dii 'waslyakəənə putə nga ghatə fanə nga əndə rənjwə, ha'ə əsə ənji lanə na ndzaanə ka ənji goonğa akənjwacii Əntanfə putə nga fanə nga əndə rənjwə.

²⁰ Ma ngiragi Əntanfə bariya, ka siipaa də dā məzaanə. Amma ma 'waslyakəənə a tsakə, ha'ə nə pwapoonə nga Əntanfə ka tsakənə naakii palee. ²¹ Makə sətə dii 'waslyakəənə da ngeerənə nga kira wə ka ənja, ha'ə nə pwapoonə nga Əntanfə əsə: tə'i ci da ngeerənə nga kira goonğaənə kaamə, ca kərə taamə ka upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

6

*Kura əpinə putə nga *Aləmasiihu*

¹ Ya makə dii ha'ə əna, iitə banaama? A dzaamə aakənjwa agi dā 'waslyakəənə, kaa pwapoonə nga Əntanfə a shii cakanə nii? ² Aa'a, poosha! Ma ka rəgwa 'waslyakəənə, maməətəkii naamə patə, iitə dii ndzaanaamə agi 'waslyakəənə əsa?

³ Kə shii unə tantanyi, kə dii ənji kaamə bapətisəma agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Də ha'ə ləbyaamə da ci agi əntənaakii ətsa. ⁴ Də dā kaamə bapətisəma məəkyaaamə, ənjə a njədfəgi taamə da ci, ama madə kaama shii ndzaanə da kura əpinə amaamə, makə sətə ma'i Aləmasiihu agi maməətə ənja, də maduunə baawəda nga Dii.

⁵ Aci makə kə ləbyaamə da ci agi əntənaakii, ha'ə əsə ka ləbənə naamə da ci agi madeenə kaamə makə sətə madəe Əntanfə ka ci. ⁶ Kə shii amə oo'i, ma iirə ndzaanə gaamə, kə bələgi ənji tə ci da Aləmasiihu ashi ənfwa, kaa shishitə 'waslyakəənə gaamə a shii rarə'iginə davə, kaama mbədfə acii ndzaanə ka maviinə nga 'waslyakəənə. ⁷ Aci madə kə əjki ənda, kə mbə'i ci acii ngeerənə nga 'waslyakəənə. ⁸ Madə kə əjkyaaamə da Aləmasiihu, kə vii amə goonğa oo'i, ka ndzaanə naamə da əpinə amaamə da ci. ⁹ Aci kə shii amə oo'i, ma Aləmasiihu, kə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja, paa ci ma'ə ka əntənə shanjə. Poosha wə ma'ə da ngeerənə agyanəkii. ¹⁰ Ma əntəətə əjki ci, gahu rənjwə ka ənja, putə nga 'waslyakəənətii. Ma ndzaatsə cii kəya ndzaanə əsə, ndzaanə da əpinə ka dūunətənə də Əntanfə cii kəya ndzaanə. ¹¹ Ha'ə nuunə əsə. Njərəmə noonə nə makə kə məəkyuunə ka rəgwa 'waslyakəənə goonə. Ma ndzaatsə cuuna ndzaanə əsə, ndzaatə ca dūunətə tə Əntanfə cuuna ndzaanə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu.

¹² Aci ha'ə, ma shishinuunə ətsə na bələgi, goona kapaa rəgwa kaa 'waslyakəənə a dā njwanjuunə agyanəkii ma'ə, acii goona fii ka ci sətə cii kəya moo. ¹³ Goona kapaa

† 5:17 5.17 dā njwanjuunə: Mat. 19.28; 1 Koor. 6.2-3; 2 Tim. 2.12; Səniinə 20.4,6. 5:20 5.20 4.15. 5:21 5.21 6.23. 6:1 6.1 3.5-8,31; 5.20. 6:2 6.2 6.6; 7.4. 6:3 6.3-4 Gal. 3.27; Kwal. 2.12; Tit. 3.5; 1 Piita 3.21; Mat. 28.19. 6:4 6.4 2 Koor. 5.14-15,17; Gal. 6.15; Kwal. 3.1-5,10. 6:5 6.5 Fil. 3.10-11. 6:6 6.6 Gal. 5.24. 6:9 6.9-10 Slənə 2.27; Ibər. 9.25-28; 1 Piita 3.18. 6:11 6.11 Gal. 2.19; 1 Piita 2.24. 6:12 6.12 12.1.

rægwa kaa shishinuunə a ndzaa ka ha ŋga slənə məza uushi. Amma viimə nuunə ka Əntanfə. Makə ənjitə madətə agi maməətə ənja, una vii shishinuunə patə ka ci ka slənəginə də gooŋgaanə. ¹⁴ Acii pooshi 'waslyakəənə na dā ŋwanjuunə agyanuunə ma'ə. Pooshi unə asəkə cii *bariya əsə, amma agi pwapoonə ŋga Əntanfə nuunə.

Maviinə ŋga gooŋgaanə

¹⁵ Ya makə dīi agi pwapoonə ŋga Əntanfə naamə əna, pooshi amə asəkə cii bariya əsa, ka slənənə naamə 'waslyakəənə ma'ə kwa? Poosha! ¹⁶ Kə shii unə, ma sətə vii unə ka ci nuunə, una fa tə ca, kə ndzaa unə ka mava ŋga səkii kwa? Kə ndzaa ci ka slandanuunə. Madā ka dā 'waslyakəənə vii unə nuunə, əntənə nə muudinəkii. Madā ka Əntanfə vii unə nuunə əsə, ndzaanə ka ənji gooŋga nə muudinəkii. ¹⁷ Ma ŋga ŋukə, agi mavaanə ŋga 'waslyakəənə njuunə. Amma kuyirii amə tə Əntanfə, acii kə shigi unə, una dzəgərə aagi gooŋgaanə ŋga Əntanfə, una nə'utə sətə jigunyi ənji koonə də ədzəmə rəŋwə. ¹⁸ Ma ŋga əna, kə pərapaa Əntanfə tuunə acii 'waslyakəənə, una ənəpaa ka maviinə agi slənə gooŋga. ¹⁹ Ma dīi nyi misaali də mavaanə, koonə shii paaratəginə pii pii, acii unə maa, ənji shiŋkinə nuunə, pooshi unə ka kəsətə uushi tsakə-tsakə aa nuunə. Ma ŋji ŋga ŋukə, kə kapaa unə nuunə ka dā məzaanə da bwaya bwayaanə anəkii anəkii. Ha'ə əsə dānuunə ŋga əna, kapaamə nuunə ka slənə gooŋgaanə, ka dā sətə malaabakii.

²⁰ Ma saa'itə unə ma'ə maviinə ŋga 'waslyakəənə, pooshi dəmənə ŋga slənə gooŋgaanə ashuunə. ²¹ Ya əna, mi upaa unə agi uushi'iitə njuuna slənə ŋga ŋuka? Acii ma ŋga əna, sə ŋga ayinə nə səkii koonə. Ma muudinə ŋga uushi'iitsa, əntəna.

²² Amma ma əndzə'i, kə shigi unə agi mavaanə ŋga 'waslyakəənə. Maviinə ŋga Əntanfə nuunə ma'ə. Ma səndə upaa unə agikii, ndzaanə malaabakii makə sətə kadeesəkə ka ci. Ma muudinəkii əsə, əpinə ŋga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²³ Acii ma shikwa ŋga 'waslyakəənə, əntəna. Amma ma sətə ci Əntanfə a vii də zabə, əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə dāgi ləbənə gaamə da Slandanaamə Yeosu Aləmasiihu.

7

Misaali də ŋgərəshinə

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma sənə cii kya ba, kə shii unə, acii unə patə kə shii unə bariya. Ma bariya, əndə da i əpinə amakii cii kəya dā ŋwanjuunə anəkii. ² Ma minə, madā ma'ə ŋgurii ka əpinə, tə'i bariya ŋga ŋgərəshinə anətə. Amma madā kə əŋki ŋgurii, kə ndzaa ci ətsə pooshi ma'ə bariya ŋga ŋgərəshinə anətə. ³ Acii ha'ə, madā kə ŋgire ki əndə'i ŋgurə, ŋgurii ma'ə ka əpinə, ka 'wanə nə ənji tə ki ma'alə ŋguyirənə. Amma madā kə əŋki ŋgurii, pooshi bariya ŋga ŋgərəshinə ma'ə anətə. Madā ŋgire ki əndə'i ŋgurə əsə, paa ki ali ŋguyirənə.

⁴ Ha'ə nuunə dīi ndzəkəŋushi'inəki. Makə libuunə da *Aləmasiihu agi əntənaakii, ma ka rægwa ŋga bariya, kə ndzaa unə makə maməətəkii. Acii ha'ə, pooshi unə atsaə sədə bariya ma'ə, amma atsaə əndə'i əndə nuunə, waatoo Aləmasiihu. Ma ca, kə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja. Ətsə patə, kaama shii nafanə agi slənə ka Əntanfə. ⁵ Ma saa'itə amə ma'ə ka nə'unə makə sətə kadeesəkə ka shishinaamə, kə ŋgərəmə bwaya mwamwa'inə haŋkala gaamə. Ətsə patə, bariya madəe ka mwamwa'inə gaamə, ama dəmögərə ka slənə sətə dīi muudinəkii ka wa.

⁶ Ma ŋga əna, pooshi ma'ə bariya anaamə, kə mətəgyaamə səgaamə acii sətə sha anəgi taamə makə a furəshina. Pooshi amə ka paslənə tə Əntanfə ka rəgwatə ŋga

6:14 6.14 5.2; Gal. 5.18; 1 Yooh. 3.6. 6:15 6.15 6.1. 6:16 6.16 Yooh. 8.34; 2 Piita 2.19. 6:17 6.17 Yooh. 8.32. 6:18 6.18 1 Piita 2.24. 6:21 6.21 7.5; 8.6,13; Yak. 1.14-15. 6:23 6.23 5.21. 7:2 7.2 1 Koor. 7.39. 7:4 7.4 6.4; Gal. 2.19. 7:5 7.5 6.21.

ɲukə ma'ə, ətə manaahəkii asəkə bariya. Ma ɲga ɛna, ka kura rəgwa caama paslə tɛ ci, waatoo ɛnɛ ci Ma'yanaakii a ɓaarə kaamə.

**Bariya da 'waslyakəənə*

⁷ Iitə ba naamə ɛna? Ya bariya saɲa, 'waslyakəənə nɛ ci kwa? Pooshi! Amma bariya sha kavə tɛ nyi ka shiinə taa mi nɛ 'waslyakəənə. Maci pooshi bariya bii, "Ga ha moo uushi ɲga ɛnda", kaɗa pooshi nyi shii taa mi nɛ moo uushi ɲga ɛnda.

⁸ Də fa bariya ha'ə upaa 'waslyakəənə rəgwa ɲga dɛmənə aashiki, ca madɛe ka moo uushi'inə kama kama ashiki. Maci pooshi bariya, kaɗa mantəkii nɛ 'waslyakəənə.

⁹ Nyi ka nɛki maa, ma nyi ma'ə mashiiimə bariya, da ɛpinə amaki ɲji nyi. Amma makə shii nyi bariya, wata 'waslyakəənə a ɲgiragi ka nyi nɛkii ha'ə, ¹⁰ nya ɛntɛgi. Ma shi bariya, ka ɓaarə rəgwa ɲga ɛpinə shi ci. Amma ma ka nyi, wɛ kira ci ka nyi.

¹¹ Waatoo, makə shii nyi bariya, davə upaa 'waslyakəənə rəgwa, ca tsəku tɛ nyi, ca ɓɛlɛgi tɛ nyi. ¹² Makə ha'ə dɛi ɛna, ma bariya, kə ndzaa ci malaabakii. Sətə bii ci ɛsɛ, malaabakii, ɲga'ə, dagwakii ɛsɛ.

¹³ Madɛ ha'ə saɲa, kə zhi'i dagwa uushi ka sɛ ɲga ɓɛlɛginə dɛ nyi kwa? Aa'a, pooshi! 'Waslyakəənə dɛi ha'ə, ca shi dashi dagwa uushi, ca shi ka ɓɛlɛginə tɛ nyi. Də ha'ə shii nyi bwaya bwayaanə ɲga 'waslyakəənə. Də putə ɲga bariya shigi 'waslyakəənə paɲgɛraɲə aa babara oo'i, bwayakii nɛ ci shaɲə.

Təəkəshinə ɛnə ashaamə

¹⁴ Kə shii amə, ma *bariya, daci ɛntaɲfɛ shi ci. Amma ma nyi, ɛndə shiɲkinə tanə nɛ nyi, mava ɲga 'waslyakəənə. ¹⁵ Paa nyi ka paaratɛgi dɛ sətə cii kya dɛ, acii paa nyi ka dɛ sətə cii kya moo nya dɛ, amma sətə pooshi maki ka moo dɛnə cii kya dɛ. ¹⁶ Makə dɛi ci ɛntaa dɛ moonaki nɛ mɛzaanə cii kya dɛ, ci ca ɓaarii oo'i, ɲga'ə ka nyi nɛ bariya. ¹⁷ Makə ha'ə dɛi ɛtsa, ma cii kya dɛ mɛzaanə, ɛntaa nyi saaki ca slənə, amma 'waslyakəətə ashiki ca dɛ. ¹⁸ Acii kə shii nyi oo'i, pooshi ɲga'aanə ashiki, waatoo agi ndzaanaaki ka ɛndə shiɲkinə. Taa ɲga'ə ka nyi nɛ slənə sətə dagwakii, amma paa nyi ka mbeenə. ¹⁹ Paa nyi ka slənə ɲga'əətə cii kya moo nya slənə, amma see slənə sətə pooshi maki ka moonə cii kya slənə. ²⁰ Madɛ kə slɛnyii sətə pooshi maki ka moonə, ci ca ɓaarii oo'i, ɛntaa nyi saaki ca slənə sɛkii, amma 'waslyakəətə ashiki ca slənə.

²¹ Acii ha'ə, kə nee nyi, ma agi ndzaanaaki, ma nya moo slənə ɲga'aanə, wata mɛzaanə ca takɛɲwa ka shiginə. ²² Ma asəkə moodɛfɛki, ka maɲushinə nɛ nyi putə ɲga bariya ɲga ɛntaɲfɛ. ²³ Amma ma nya nee, wiitsə ɛndə'i uushi pamə ashiki. Agi panə nɛ tii da bariyatə nee nyi ci nɛ malaabakii akɛɲwaciiki. Ma sɛkii, kə zhi'wee ci ka nyi ka mava ɲga 'waslyakəətə ashiki. ²⁴ Ma nyi kamə, ka mabətəsəkə nɛ nyi! Mi saɲə na luupaa tɛ nyi acii shishiinə ca kɛrə tɛ nyi ka ɛntəna? ²⁵ Yawa ɲga ɛntaɲfɛ, ci luupaa tɛ nyi daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Ma nyi da haɲkalaaki, nɛ'u bariya ɲga ɛntaɲfɛ cii kya moo. Amma ma shishinəki ɛna, tɛ 'waslyakəənə cii kɛya moo paslənə naakii.

8

Ndzaanə makə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə

¹ Makə ha'ə dɛi ɛna, ma ɛɲitə libə da Yeesu Aləmasiihu, pooshi gɛɲwanə ɲga ɛntaɲfɛ ka kəsənə tɛ tii shaɲə. ² Acii ɲgeerənə ɲga Malaaba Ma'yanə, ca kira kaamə ɛpinə dagi ləɓənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci luupaa taamə acii ɲgeerənə

7:6 7.6 6.7; 8.2-4; 2 Koor. 3.6. **7:7** 7.7-13 4.15. **7:7** 7.7 Dzək. 5.21; 'Wat. 2.16-17; 3.6. **7:8** 7.8 1 Koor. 15.56. **7:9** 7.9 5.13. **7:10** 7.10 Leew. 18.5. **7:11** 7.11 'Wat. 3.13. **7:12** 7.12 1 Tim. 1.8. **7:14** 7.14 Jab. 51.7. **7:15** 7.15 Gal. 5.17. **7:18** 7.18 'Wat. 8.21; Fil. 2.13. **7:23** 7.23 Gal. 5.17; Yak. 4.1; 1 Piita 2.11. **7:24** 7.24-25 1 Koor. 15.57. **8:1** 8.1 1.18; 5.1.

nga 'waslyakæonə da wa. ³ Ma sətə təkuree bariya ka dfa slənə ashi əndə shiŋkinə, acii putə nga ghatə ngeerənə nga nə'utə sətə bii ci. Ma Əntanfə nə ci, kə slənyi ci. Waatoo kə sləkee ci ka Uuzənaakii aagi duuniya də shishinə makə nga ma'waslyakə ənja, ca əntəgi ka madəba matii. Də ha'ə zamagi ci də 'waslyakæonə ashi əndə shiŋkinə. ⁴ Ma dʒii Əntanfə ətsə ha'ə, kaama shii nə'utənə hwatə makə sətə bii bariya, amə ənə ca nə'u makə sətə ci Ma'yanaakii a dzəgunə kaamə, əntaa makə sətə ci maamə a moo. ⁵ Kə shii amə, ma ənjitə ca dfaada sətə ci matii a moo, sətə ci matii a moo ca ngerəgi hanjalatii. Amma ma ənjitə ca dfaada sətə mwayi Malaaba Ma'yanə, sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo nə ngerəgi hanjalatii əsə. ⁶ Ma əndətə kavə nəkii ka nə'u sətə cii kəya moo, wə nə muudinaakii. Ma əndətə ca nə'u sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo əsə, ndzaanə da əpinə da ndzaanə jamə nə muudinaakii. ⁷ Madə sətə ci ma nga əndə a moo ngerəgi hankalaakii, əndə daawaanə nga Əntanfə nə ci ətsa, acii paa ci agi nə'u bariya nga Əntanfə. Weewee pooshi. ⁸ Ma ənjitə ca ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka shishinətii, paa tii ka kadeesəkənə ka Əntanfə shaŋə.

⁹ Amma ma unə, pooshi unə agi ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka shishinuunə. Makə dʒii ci weewee tə'i Ma'yanə nga Əntanfə a ədzəmuunə, makə sətə kadeesəkə ka Ma'yanaakii nuunə ka ndzaanə. Taa wu patə nə əndə pooshi Ma'yanə nga Aləmasiihu a ədzəməkii, əntaa nga Aləmasiihu nə ci ətsa. ¹⁰ Amma madə a ədzəmuunə nə Aləmasiihu, taa nɡahi ka əntənə nuunə putə nga 'waslyakæonə, patə da ha'ə, ka viinə nə Malaaba Ma'yanə koonə əpinə acii kə nɡirə Əntanfə tuunə ka ənji goonɡa. ¹¹ Ma Əntanfə, ci madəe ka Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ənja. Madə tə'i Ma'yanaakii a ədzəmuunə, ci weewee na madəe koonə agi maməətə ənji əsə. Dacii Ma'yaatsə a ədzəmuunə nii kəya dfa ha'ə.

¹² Acii ha'ə ndzəkəŋushi'inə, pooshi ma'ə dəmənə atsa amə nga slənə sətə ci shishinaamə a moo. Amma tə'i dəmənə atsa amə nga slənə sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo. ¹³ Madə kə ndzaa unə makə sətə ci shishinuunə a moo, ka mətənə nuunə. Amma madə ma ndzaanə goonə, də baawəda nga Malaaba Ma'yanə, una ngerəgi ciinuunə agi slənə 'waslyakæonə, ka ndzaanə nuunə da i əpinə. ¹⁴ Acii ma ənjitə ci Ma'yanə nga Əntanfə a baarə ka tii rəɡwa, manjeevənə nga Əntanfə nə tii. ¹⁵ Ma Ma'yaatsə vii Əntanfə koonə, paa ci kavə tuunə ka ndzaanə ka maviinə bahə kavənə tuunə koonə nɡwalə. Amma kə geegi Ma'yanəkii koonə ka manjeevənə nga Əntanfə. Də baawəda nga Ma'yanəkii əsə caama tuu ka Əntanfə, "Daada! Daada!" ¹⁶ Ma'yanə nga Əntanfə ca ləbə da naamə ka baarəginə oo'i, manjeevənə nga Əntanfə naamə tanyi. ¹⁷ Makə dʒii ci manjeevənaakii naamə, ka upaanə naamə barəkaatə dəkəpaa ci ka ənjaakii, ka upaanə naamə amə da i Aləmasiihu. Acii madə kə libaamə da i Aləmasiihu agi sa cibaakii, ka ləbənə naamə da i ci agi məghərəvənaakii əsə.

Məghərəvəətə naama upaa

¹⁸ Kə nee nyi, ma cibənə caamə cibə nga əna, pooshi mbu'i bahə kavə naamə davə palee ka məghərəvəətə nə Əntanfə a nɡiragi, ca vii kaamə. ¹⁹ Ma bii nyi ha'ə, acii patənə nga uushi'iitə ghənyi Əntanfə, agi gəranə nə tii də patənə nga hanjalatii, kaa Əntanfə a baarəgi manjeevənaakii. ²⁰ Acii kə kullii sətə ghənyi ci patə, təya ndzaa ka uushi zabə. Ma dʒii ha'ə, əntaa də moonatii. Amma ci lagi oo'i, ha'ə dfanəkii. Patə da ha'ə, ma'ə tii agi gəranə ²¹ oo'i, uushi'iitə ghənyi Əntanfə patə, ka upaanə nə tii dimwaanə, pooshi tii ka bəslənə ma'ə, təya ləbə da manjeevənaakii

8:2 8.2 3.27; 7.7-11. **8:3** 8.3 Gal. 4.4; Fil. 2.7-8; 2 Koor. 5.21. **8:4** 8.4 6.22; 7.4; 13.10; Gal. 5.16,25. **8:6** 8.6 6.21; Gal. 6.8. **8:9** 8.9 1 Koor. 3.16. **8:10** 8.10 Gal. 2.20; 1 Yooh. 3.24. **8:11** 8.11 2 Koor. 4.14. **8:12** 8.12 6.18. **8:13** 8.13 Gal. 6.8; Af. 4.22-24. **8:14** 8.14 1 Yooh. 2.29-3.1. **8:15** 8.15 Mar. 14.36; Gal. 4.5-7. **8:17** 8.17 5.12; Gal. 4.7; Fil. 3.10-11. **8:18** 8.18 2 Koor. 4.17. **8:19** 8.19 Kwal. 3.4; 1 Yooh. 3.2. **8:20** 8.20 'Wat. 3.17-19.

agi dimwaanə, waatoo agi mēghərəvənaakii. ²² Kə shii amə oo'i, ma uushi'iitə ghənyi Əntanfə patə, agi ŋgi'inə nə tii dənə əndzə'i, agi zəmənə tə tii makə zəmənə ŋga bərakənə. ²³ Əntaa wata uushi'iitə tanə ca ŋgi'i, amma patə da i amə agi ŋgi'inə naamə. Acii ma amə, kə upaa amə Ma'yanə ŋga Əntanfə makə sə ŋga təbətəginə zəku'i, amə ka gəranə tə Əntanfə, kaa ca uudəpaa geeginə kaamə ka manjeevənaakii, ca pərapaa taamə. ²⁴ Acii agi luupaanə taamə 'watəgyaamə ka na. Amma maci kə uugyaamə upaa sətə kii amə nə davə, pooshi amə ka ka nə davə ma'ə. Wu sanə ca ka nə ka sətə uugi ci upana? ²⁵ Amma makə kə kii amə naamə ka sətə pooshi amə upaa zəku'i, ka gəranə naamə səkii də sə'wanə.

²⁶ Agi tsakənə nə Malaaba Ma'yanə taamə əsə, acii matəkii nə ŋgeerii amə. Pooshi amə shii kədiinə acii Əntanfə makə sətə difə. Ma'yanə ci saakii ca kədii ka madəba maamə də ŋgi'inə ətə pooshi əndə mbee ka batənə. ²⁷ Ma Əntanfə, agi neenə nə ci ka sətə a ədzəmə ənja, kə shii ci hiima ŋga Ma'yanaakii acii makə sətə kadeesəkə ka ci, ci Ma'yanaakii a kədii aciikii ka madəbama ŋga ənjaakii.

²⁸ Kə shii amə oo'i, ma ənjitə ca uudə tə Əntanfə, patənə ŋga sətə ca slənə də tii, ka tsakənə də tii, acii kə shii Əntanfə. Kə dīi ətsə ha'ə ka ənjitə 'wii ci, kaa ca mbu'utəgi də sətə mwayi ci ka tii. ²⁹ Acii ma ənjitə uugi Əntanfə tadənə tə tii, daga ŋukə dīi ci aniya ŋga dəkəpaanə tə tii, kaa təya ndzaa makə sətə dīi Uuzənaakii; kaa Uuzənəkii a ndzaanə ka ŋga təkəŋwanə ahada bəzə ndzəkəŋushi'inə əsə. ³⁰ Makə dīi ci aniya ha'ə, ca 'wa tə tii kaa təya ndzaanə ka ənjaakii. Ma ənjitə 'wii ci tə tii ha'ə, kə ŋgire ci tə tii ka ənji goŋga, ca vii ka tii mēghərəvənə əsə.

Uudənə ŋga Əntanfə

³¹ Ya makə dīi ha'ə əna, iitə banaama? Ya makə dīi ci aba'ə amə nə Əntanfə sanə, wu nə mbee ka panə daama? ³² Paa ci dəkəpaa Uuzənaakii abiikii maa, kə vii ci tə ci kaamə patə. Makə kə vii ci kaamə Uuzənaakəya, mi nə səkii paa ci ka viinə kaamə dīi? ³³ Wu sanə mbu'i bahə wula ənji ŋga Əntanfə? Əntanfə ci saakii baarəgi oo'i pooshi ma'inə aahatii. ³⁴ Wu sanə nə əndə vii ka tii ma'ina? Yeesu Aləmasiihu nə əndətə əŋki, ca madə agi maməətə ənja. Waatə əsə dasə da ciizəma Əntanfə. Ci ca kədii kaamə acii Əntanfə. ³⁵ Makə dīi ha'ə əna, wu nə əndəkii ca təkəe kaamə da uudənə ŋga Aləmasiihu? bwanea kwa, cibə kwa, anii ŋgəra'wa? Madəfənə kwa, ghanə kwa, asara kwa, anii wa? ³⁶ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə, oo'i, "Putaku niinə agi asara ŋga wa uusera patə. Kə geegi ənji keenə makə bagatə ci ənjə a dzə ka la uurakii." ³⁷ Patə da ha'ə, agi patənə ŋga uushi'iitsa, tə'i amə da jaalanə daciikii ətə uu'i taamə! ³⁸ Acii kə shii nyi weewee, pooshi uushi ca təkəe kaamə da uudənaakii, taa əntəna, taa əpina, taa malaa'ika, taa uushi'iitə dadagyə ca da ŋwanuunə; taa əndzə'i nə səkii, taa aakəŋwa; ³⁹ taa duuniya dadagyə, taa ŋga dadagərə, pooshi uushi agi uushi'iitə ghənyi Əntanfə patə ca təkəe kaamə da uudənə ŋga Əntanfə daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

9

Əntanfə da matadə ənjaakii

¹ Ma wabəənə cii kya moo banə koonə, tantanyinə, acii ma nyi, ŋga Aləmasiihu nə nyi, paa nyi ka jirakənə. Ma ədzəməki ənə ci Malaaba Ma'yanə a slənəgi, ci bii ka nyi oo'i, əntaa jirakənə cii kya jirakə. ² Lanə ka shanə nə tuunaaki anə

8:23 8.23 2 Koor. 5.2-5. **8:24** 8.24 2 Koor. 5.7; Ibər. 11.1. **8:25** 8.25 2 Koor. 4.18. **8:27** 8.27 Jab. 139.1. **8:28** 8.28 Ayb. 2.10; Af. 1.11. **8:29** 8.29 Kwal. 1.18; Ibər. 1.6. **8:30** 8.30 1.7; 5.2; 2 Tees. 2.13-14. **8:31** 8.31-34 Isaa. 50.8-9. **8:31** 8.31 Jab. 118.6. **8:32** 8.32 5.8; Yooh. 3.16. **8:34** 8.34 4.25; Slənə 2.33; Ibər. 7.25; 1 Yooh. 2.1. **8:35** 8.35 2 Koor. 5.14. **8:36** 8.36 Jab. 44.23; 2 Koor. 4.11. **8:37** 8.37 1 Yooh. 5.4-5. **8:38** 8.38 Af. 1.21; 1 Koor. 3.22; 15.24; 1 Piita 3.22. **8:39** 8.39 5.5; Yooh. 3.16; 2 Koor. 13.13; Af. 1.4; 2.4; 1 Tees. 1.4; 2 Tees. 2.16.

ənjaaki. Pooshi zəmənekii ka uudənə a ədzəməki ³ putə nga slikərənaaki. Maci ka tsakənə tə ənjaaki, kadfa ka luuvənə nə nyi naalanə nga Əntanfə tə nyi, nya təkəgi da Aləmasiihu. ⁴ Tii nə matadə ənji nga Əntanfə, ka tii geegi ci ka manjeevənaakii, təya ndzaanə agi məghərəvənaakii da i ci. Kə dīi ci aləkawalə da tii, ca vii ka tii bariya, ca baarii ka tii rəgwatə ci təya paslə tə ci. Ka tii dīi ci aləkawalə nga vii ka tii uushi'inə. * ⁵ Ma dzədzəshi'inətii əsə, madəlakii nə tii. Ma ka rəgwa nga əndə shiŋkinə əsə, agi slikərənatii shigi Aləmasiihu. Wa ənjə a dəla də ci, Əntanfə Əndə da nwanjuunə agyanə taa wu patə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. *Aamiina. †

⁶ Ma sətə bii nya, əntaa banə bii nyi oo'i, pooshi Əntanfə mbu'utəgi də aləkawalaakii. Kə mbu'utəgi ci. Amma əntaa patənə nga ənji *Isərayiila nə matadə ənji nga Əntanfə. ⁷ Əntaa patənə nga jiiŋyine nga Ibərahiima əsə nə manjeevənaakii akəjwacii Əntanfə. Kə bii Əntanfə ka Ibərahiima, "Jiiŋyine nga Isiyaaku na ndzaanə ka naaku." ⁸ Ətsə ca baarii oo'i, tə'i hara manjeeviitə pwayi Ibərahiima. Ma təya, əntaa manjeevənaakii nə tii akəjwacii Əntanfə. Amma, ma manjeeviitə pwayi ənji putə nga aləkawala nga Əntanfə, tii nə tantanyitə jiiŋyine. ⁹ Acii wiinə makə sətə dīi Əntanfə aləkawalaakii, kə bii ci, "Ka saa'itə dəkəpaa nyi, ka ənyanə nə nyi, ka poonə nə Saraatu uundzə nğura."

¹⁰ Ha'ə əsə nə manjeevənə nga Rabeeka bəra'i. Ma təya, ka dənə rəjwə nə tii, waatoo, dzədzəshi'inaamə Isiyaaku. ¹¹⁻¹² Ma saa'itə manjeeviitə ma'ə asəkətə, taa nğahi ma'ə ki mapoomə tə tii, ma'ə tii madamə uushi bwayakii taa nğunyikii əsə, patə da ha'ə kə bii Əntanfə ka ki, əŋki ci, "Gawə na paslə ka dara." Ma bii Əntanfə ka ki ha'ə, kaa ca baarii oo'i, ci ca tadə əndə makə sətə kadfeesəkə ka ci. Ma cii kəya 'wa ənda, əntaa putə nga slənə nga ənda, amma ha'ə kadfeesəkə ka ci. ¹³ Makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə uu'i nyi tə Yakubu, nya kaaree ka Isəwa."

¹⁴ Iitə nee amə ətsa? Pooshi goonğaənə ashii Əntanfə kwa? Tə'i goonğaənə ashikii.

¹⁵ Acii kə shi ca bii ka Muusa, əŋki ci, "Ka nəhənə nə nyi təgunuunə nga taa wu patə kadfeesəkə ka nyi. Nya tsakə taa tə wu patə kadfeesəkə ka nyi əsə." ¹⁶ Acii ha'ə, ma tadənə nga Əntanfə tə ənda, əntaa putə nga moonə nga əndəkii, əntaa putə nga slənaakii əsə, amma putə nga nəhə təgunuunə nga Əntanfə. ¹⁷ Tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə nə sətə shi Əntanfə a bii ka *Fəriauna, "Ma ta'i nyi tə hə kaa ha ndzaanə ka nwanwa, kaa nya slənə də hə, nya baarii baawədaaki agyanəku, kaa ənjə a dəla də nyi taa dama patə asəkə duuniya."

¹⁸ Acii ha'ə, panğəraŋə oo'i, agi nəhənə nə Əntanfə təgunuunə nga taa wu patə kadfeesəkə ka ci. Madfa kadfeesəkə ka ci əsə, ca ndaləgi moodəfə nga əndə'i ənda.

Nəhə təgunuunə nga Əntanfə da mabətəsəkaakii

¹⁹ Kə shii nyi ka ləgwanə nə əndə'i əndə ahadoonə oo'i, "Madfa Əntanfə ca kavə ənji ka da taa mi pata, ka mi dīi cii kəya ka nə ka 'waslyakəənə nga ənja?" ²⁰ Guvakya! hə wu saŋə bahə da mabizhinə ka Əntanfəwa? Ma uuda, paa ci ka ləgwanə ama əndətə ghənyi tə ci oo'i, "Ka mi ghənyi hə tə nyi makə ənə ha'a?" ²¹ Ma əndə ghənə uuda, ci nə əndə da baawəda nga ghənə taa mi patə mwayi ci. Madfa mwayi ci, ka ghənətənə nə ci uudiinə bəra'i də manğabə ndzabə rəjwə; əndə'i nga slənəginə taa guci patə, əndə'i əsə, see tə'i saa'ikii slənəginə nə ənja.

9:2 9.2-3 Shig. 32.32. * **9:4** 9.4 manjeevənaakii: Shig. 4.22; Hoos. 11.1; məghərəvənaakii: Shig. 16.10; 24.16-17; 40.34-35; aləkawalə: 'Wat. 17.7; Shig. 24.7-8; bariya: Shig. 20.24; aləkawalə nga viinə: 3.2,4; 4.13,17; Gal. 3.6,14. † **9:5** 9.5 15.8; Shig. 3.6,15; Aləmasiihu: Mat. 1.1; Rooma 1.3-4. **9:6** 9.6 3.3-4; 2.28-29. **9:7** 9.7 'Wat. 21.12; Mat. 3.9. **9:8** 9.8 Gal. 3.7; 4.23. **9:9** 9.9 'Wat. 18.10,14. **9:10** 9.10-12 'Wat. 25.21-23; Rooma 11.6. **9:13** 9.13 Mal. 1.2-3. **9:14** 9.14 3.5; Dzak. 32.4. **9:15** 9.15 Shig. 33.19; Mat. 20.1-15. **9:16** 9.16 Af. 2.8. **9:17** 9.17 Shig. 9.16. **9:18** 9.18 Shig. 4.21; 7.3; 9.12; 14.4; 1 Piita 2.8. **9:20** 9.20 Isaa. 29.16; 45.9. **9:21** 9.21 Irim. 18.6; 2 Tim. 2.20.

²² Ha'ə nə Əntaŋfə əsə dʒii. Kə mwayi ci baarii maβətəsəkaakii, kaa ənjə a shii baawədaakii. Amma patə da ha'ə, agi sə'wanə nə ci tə ənjitə ca bəzee ka səkəkii. Tə tii nii kəya zamagi. ²³ Kə mwayi ci əsə baarəgi tə dʒuunuunaakii ka ənja, waatoo ka ənjitə cii kəya nəhə təgunuunatii, ca dəkəpaa tə tii kaa təya ndzaanə agi dʒuunuunaakii. ²⁴ Amə nə ənjitə ta'i ci taamə. Əntaa agi *Yahudiinə tanə ta'i ci, amma da i agi ənjitə əntaa Yahudiinə əsə. ²⁵ Makə sətə bii ci asəkə ləkələkətə ŋga Hoosaya oo'i,

“Ma ənjitə pooshi sha ndzaa ka ənjaaki,
ka 'wanə nə nyi tə tii ənjaaki.

Ma hanyiitə paa nyi nja uudə tə tii əsə,
ka 'wanə nə nyi tə tii moodəkəyaaki.

²⁶ Ka hatsə ha'ə əsə, nə hatə shi ca bii ka tii
əntaa ənjaaki nuunə,
davə əsə nə ənjə a ba ka tii
manjeevənə ŋga Əntaŋfə Əndə vii əpinə nə tii.”

²⁷ Kə wabi Isaaya əsə agyanə ənji Isərayiila, əŋki ci, “Taa ŋgahi makə mandzənə ama gəərə nə laŋənə ŋga ənji Isərayiila, amma gi'u ahadatii nə ənjitə na upaa luupaanə.

²⁸ Pooshi Slandanə na səkəpaa na, pii pii nii kəya lagi gəŋwanə ka ənja.” ²⁹ Ka dʒanə makə sətə nyaahə Isaaya əsə, əŋki ci, “Maci pooshi Slandanə Əndə baawəda bwasee kaamə ka hara slikərənə gaamə, kadə kə zagi amə dza'ə makə ŋga *Sadooma da *Gwamoora.”

Da də'wa kaa Yahudiinə a upaa luupaanə

³⁰ Mi saŋə ci ətsə a moo baarəna? Ma cii kəya baarə, ma ənjitə əntaa Yahudiinə, pooshi tii sha ali rəgwa ŋga ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə. Patə da ha'ə, ənji gooŋga nə tii akəŋwacii Əntaŋfə ŋga əna, acii kə vii tii gooŋga ka Yeesu.

³¹ Ma Yahudiinə, agi alə bariyatə ca kavə tə tii ka ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə nə tii, amma paa tii upaa. ³² Mi saŋə dʒii paa tii upana? Ma dʒii ha'ə, acii də slənə ŋga ŋgeeriitii dʒii tii gazhi'waanə ŋga ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə, əntaa də vii gooŋga ka Yeesu. Agi pu'unə nə tii ashii faara pu'unə, təya kulagi. ³³ Tə'i ha'ə manaahəkii makə ətsə asəkə ləkələkətə ŋga Əntaŋfə oo'i,

“Tsaamuu wanyinə ka kapaa əndə'i faara
asəkə *Sihyoona.

Ma faarakii, ka ndzaanə nə ci ka faara pu'unə ŋga ənja,
ci na kulapaa də ənja.

Amma ma əndətə vii ka ci gooŋga,
paa nyi na dʒavə ka ci ayinə shaŋə.”

10

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi ka shaŋə kaa ənjaaki *Yahudiinə a upaa luupaanə. Agi dʒanə nə nyi də'wa, kaa təya upaa. ² Kə nee nyi, kə kavə tii nə ka nə'unə tə Əntaŋfə ka shaŋə, amma ma'ə tii agi təkunə. ³ Paa tii paaratəgi də rəgwatə ci Əntaŋfə a ŋgərə tə ənji ka ənji gooŋga. Acii ha'ə pooshi tii luuvə kaa təya vii natii nə ka Əntaŋfə, kaa təya ndzaa ka ənji gooŋga akəŋwaciikii. Amma agi alənə nə tii natii rəgwa ŋga ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwaciikii. ⁴ Ma ətsa, pooshi ka dʒanə, acii ma sətə ci *bariya a moo banə, Aləmasiihu shi ka mbu'utəginə.

9:22 9.22 2.4,8. **9:23** 9.23 5.2. **9:24** 9.24 1.16; 10.12. **9:25** 9.25 Hoos. 2.25; 1 Piita 2.10. **9:26** 9.26 Hoos. 1.10. **9:27** 9.27-28 Isaa. 10.22-23. **9:29** 9.29 Isaa. 1.9. **9:30** 9.30 10.20. **9:31** 9.31 10.2-3. **9:32** 9.32 4.4-5. **9:33** 9.33 Isaa. 8.14; 28.16; 1 Piita 2.6-8. **10:1** 10.1 9.1-3. **10:2** 10.2 Slənə 22.3. **10:3** 10.3 1.17.

Ma shi ci, kaa taa wu patē vii ka ci goonḡa a ndzaanē ka əndē goonḡa akəḡwacii Əntaḡfē.

Moone ḡa Əntaḡfē kaa patēne ḡa əḡjē a upaa luupaane

⁵ Wiine sətē nyaahē Muusa agyanē ndzaanē ka əndē goonḡa akəḡwacii Əntaḡfē dē nē'u bariya, kē bii ci, “Ma əndətē ca nē'utē bariya, ci na mbədē.” ⁶ Amma ma agyanē ndzaanē ka əndē goonḡa akəḡwacii Əntaḡfē dāḡi vii goonḡa, kē nyaahē əḡji oo'i, “Ga ha ba ka naaku na, wu saḡē nē ndərənē aadəḡya?” Waatoo ka kiranē tē Aləmasiihu. ⁷ “Ga ha ba əsē, wu saḡē nē jimənē aāḡi əḡjē a gu'a?” Waatoo ka ḡgiranē tē Aləmasiihu. ⁸ Aci kē bii ləkələkātē, “Kədəhē abii unē nē wabənē ḡa Əntaḡfē. Aḡi wabənē nuunē agyanəkii, una ḡḡərəvə aa moodəfuunē.” Ci nē habaranē ciina waaza koonē agyanē vii goonḡaanē. ⁹ Madā kē bagyuunē putsəkē dē moonē oo'i Yeesu nē Slandanaamē, una vii goonḡa dē moodəfē rəḡwē oo'i, weewee kē madēe Əntaḡfē ka ci aḡi maməətē əḡja, ka upaanē nuunē luupaanē. ¹⁰ Aci dē moodəfē rəḡwē vii amē goonḡa. Dē ha'ē ndzaa amē ka əḡji goonḡa akəḡwacii Əntaḡfē. Dē maamē bagyaamē putsəkē. Dē ha'ē upaa amē luupaanē əsē. ¹¹ Kē bii ləkələkātē ḡa Əntaḡfē oo'i, “Ma əndətē vii ka ci goonḡa, paa nyi na dāvē ka ci ayinē shaḡē.” ¹² Ma wabəətsa, taa ka wu patē. Aci pooshi kama kamaanē ahada Yahudiinē da əḡjitē əntaa Yahudiinē. Rəḡwē dyaḡē nē Slandanē ḡa patēne ḡa əḡja. Ci ca dā barəkaanē ka patēne ḡa əḡjitē ca kədii luupaanē aciikii. ¹³ Kē dīi makē sətē bii ləkələkātē oo'i, “Taa wu patē kədii luupaanē aci Slandana, ka upaanē nē ci.”

¹⁴ Amma, iitē saḡē mbeenē tii ka kədii luupaanē aciikii madā pooshi tii vii ka ci goonḡa? Iitē mbeenē tii ka vii ka ci goonḡa madā pooshi tii fi habarakəya? Iitē mbeenē tii ka fanē madā pooshi əḡji waazii ka tii habarakəya? ¹⁵ Iitē mbu'unē waazəkii ka tii, madā pooshi əḡji slēkee ka əḡji waazanē ka tēya? Kē dīi makē sətē bii ləkələkātē oo'i, “Dagwakii ka shaḡē nē shinē ḡa əḡji waaza ḡnyini Habara.” ¹⁶ Amma ḡi'u ahadatii liwē ḡnyini Habara. Isaaya ci saakii, kē bii ci, “Slandana, wu saḡē luuvē waazē geena?” ¹⁷ Aci ma vii goonḡaanē, dāḡi fa ḡnyini Habara ca shigi. Ma fa ḡnyini Habara əsē, dāḡi waazanē tē Aləmasiihu ca shigi.

¹⁸ Amma kē ləḡuyi nyi, əḡki nyi: ya, tantanyinē pooshi tii fi ḡnyini Habara nii? Weewee kē fi tii. Makē sətē bii ləkələkātē oo'i, “Kē fi əḡji uura ḡa əḡji waazanē asəkē duuniya patē. Taa dama patē kē mbu'i waazanatii asəkē duuniya.” ¹⁹ Nya ənē ka ləḡwanē: pooshi əḡji Isərayiila paaratəḡi kwa? Weewee kē paaratəḡi tii, amma paa tii luuvē. Ma ḡa təkəḡwanē, kē bii Muusa, əḡki ci,

“Ma bii Əntaḡfē, ka kavənē nē nyi tuunē
koonā sərəhē tē əḡjitē mambu'umē bahē hanyinē.
Nya kavē tuunē ka bəzē səkē
aashi əḡjitē pooshi shii taa mi.”

²⁰ Ma Isaaya nē ci, paḡḡəraḡē baḡi ci, kē bii ci,
“Ma bii Əntaḡfē, ma əḡjitē pooshi aḡi alənē tē nyi,
tii lapaa tē nyi.

Kē shigi nyi ka əḡjitē pooshi aḡi laagwanē tē nyi.”

²¹ Amma ma agyanē əḡji Isərayiila, kē bii ci,
“Uusəra patē nē nyi aḡi vii ciinēki ka purətē haḡkaliinē da əḡji panē tē nyi.”

10:4 10.4 Gal. 3.24-25. **10:5** 10.5 Leew. 18.5; Gal. 3.12. **10:6** 10.6-8 Dzək. 30.12-14. **10:9** 10.9 1 Koor. 12.3; Fil. 2.11. **10:11** 10.11 9.33. **10:12** 10.12 3.22. **10:13** 10.13 Yaw. 3.5. **10:15** 10.15 Isaa. 52.7. **10:16** 10.16 Isaa. 53.1; Yooh. 12.38. **10:17** 10.17 Yooh. 17.20. **10:18** 10.18 Jab. 19.5. **10:19** 10.19 Dzək. 32.21; Rooma 11.11. **10:20** 10.20 Isaa. 65.1; Rooma 9.30. **10:21** 10.21 Isaa. 65.2.

11

Təgunuunə nga Əntaŋfə agyanə ənji Isərayiila

¹ Takumə kaa nya ləgwa, ya saŋa, kə kaaree Əntaŋfə ka ənjaakii *Isərayiila kwa? Poosha, nyi ka naaki nə maa, əndə Isərayiila nə nyi, jijinə nga Ibərahiima agi slikerənə nga Beejaminə nə nyi əsə. ² Pooshi Əntaŋfə kaaree ka ənjaakii taa gi'u, acii ci ta'i tətə tii daga ŋukə. Kə shii unə sətə bii ləkələkatə hatə kirə *İliya tuunaakii agyanə ənji Isərayiila, ³ ətə bii ci, "Ya'ə Slandana, kə bəələgi tii anabiinaaku, təya waalagi ha nga dā ka hə sataka. Nyi rəŋwə dyaŋə mbədaanə. Watiinə ka aalə rəgwa nga bələginə tətə nyi." ⁴ Wiinə sətə jikəvə Əntaŋfə ka ci, əŋki ci, "Kə dəkəpaa nyi ka naaki nə ənji dəbu'u mədəfə pu'unə. Pooshi tii sha pasli tətə Ba'ələ." ⁵ Ha'ə əsə dīi ka ənə saa'i, tətə ənji gi'u ətə ta'i Əntaŋfə ahada ənji Isərayiila putə nga pwapoonaakii ka tii. ⁶ Ma tadənaakii tətə tii, putə nga pwapoonaakii ka tii, əntaa putə nga slənətii. Acii maci putə nga slənətə ci ənjə a dā ta'i ci tətə tii, kə ndzaa ci ətsə əntaa tantanyinə nə pwapoonaakii.

⁷ Ma kamə, ma ənji Isərayiila, paa tii upaa sətə ci təya alə. See matadə ənjitə gi'u tanə upaa səkii. Ma hara ənji, kə kaaree tii ka fa 'wanə nga Əntaŋfə. ⁸ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkələkatə oo'i, "Kə kavə Əntaŋfə tətə tii kaa təya təkuree ka paaratə də uushi. Ca'ə ənshinə pooshi uushi ci təya nee taa fanə." ⁹ Kə bii Dawuda əsə,

"Wa ca dā ənjə a kəsə tətə tii agi kumənətii!

Wa təya kula. Wa ənjə a dzatə tətə tii!

¹⁰ Wa ca dā ənjə a pa'əgi ginətii,

acii ga təya neegi də uushi.

Wa ca dā təya sa cibə uusəra patə."

¹¹ Ha'ə əsə, wiinə əndə'i uushi cii kya ləgwa: Ya saŋə ya ənji Isərayiila, makə pu'i tii, kulii tii, paa tii ka madənə ma'ə kwa? Ka madənə nə tii. Amma putə nga 'waslyakəənətii upaa ənjitə əntaa Yahudiinə luupaanə, kaa Yahudiinə a shii sərəhənə ka tii. ¹² Aciikii ha'ə, ma 'waslyakəənə nga Yahudiinə, barəkaanə laŋə kira ci aa duuniya. Də ghatə paaratəginətii upaa ənjitə əntaa Yahudiinə ka barəkaanə laŋə. Makə dīi ci, kə kira 'waslyakəənətii barəkaanə laŋə ətsa, mada kə ənya tii aakəŋwacii Əntaŋfə, ka ndzaanə nə barəkaanəkii laŋə dərəva.

Upaa luupaanə nga ənjitə əntaa Yahudiinə

¹³ Takumə kaa nya wabə koonə dīi ənjitə əntaa Yahudiinə. Ma nyi, ma sləkee Əntaŋfə ka nyi, kaa nya ndzaanə ka masləkee əndə ahada ənjitə əntaa Yahudiinə. Ma slənətsa, ka dələginə nə nyi, ¹⁴ kaa ca shii kavənə tətə Yahudiinə kaa təya sərəhə tuunə, mbu'u ka upaanə nə hara ənji luupaanə. ¹⁵ Mada ma kaareenə nga Əntaŋfə ka tii, də ci ndzaa ənji *duuniya patə ka guviinə nga Əntaŋfə, iitə d'anəkii mada kə luuvə Əntaŋfə tətə təya? Ka ndzaanə nə ci makə ənjitə məəki, təya ənə ka madənə da i əpinə amatii.

¹⁶ Mada kə vii ənji ka Əntaŋfə təkəŋwanə nga buroodi gi'u, kə ndzaa ci ətsə, naakii patə nə buroodikii. Mada ma slərəginə nga ənfwa, nga Əntaŋfə, naakii əsə nə ciinə nga ənfukii. ¹⁷ Tətə'i ənfwə zayitunə nga yaa. Kə biiyigi hara ciinəkii, ənjə a ŋgərə ciinə nga zayitunə nga bilinə, ənjə a gəŋutəgi da ətə nga yaa. Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, makə zayitunə nga bilinə nuunə. Wanuunə agi upaa ŋgeerənə nga ndzaanə nga Yahudiinə. ¹⁸ Acii ha'ə, goona bərapaa tətə tantanyitə ənfwa. Ma

11:1 11.1 Slənə 22.30; 2 Koor. 11.22; Gal. 1.13-14; Fil. 3.5. **11:2** 11.2 11.29; Jab. 94.14; Irim. 31.37. **11:3** 11.3-4 1 Meem. 19.10,14,18. **11:5** 11.5 9.27. **11:6** 11.6 4.5; Gal. 3.18. **11:8** 11.8 Isaa. 29.10; Dzək. 29.3; Mat. 13.14-15. **11:9** 11.9-10 Jab. 69.23-24; 35.8. **11:11** 11.11 Slənə 13.46; Rooma 10.19. **11:13** 11.13 1.5. **11:16** 11.16 Baan. 15.19-21. **11:17** 11.17 Af. 2.11-13.

unə, ciinə nga ənfwə nuunə. Əntaa unə kəsəpaa slərəginə, amma slərəginə kəshi tuunə. Acii ha'ə, goona hanjətə noonə na.

¹⁹ Mbu'u ka banə nə hə, "Awa, ma pwaatəgi ciinə nga ənfwa, kaa ənjə a shii gənjutəginə də nyi." ²⁰ Goonga, putə nga ghatə vii goongatii ka Yeesu pwaatəgi ənji tə tii. Ma una, putə nga vii goonga goonə gənjutəgi ənji duunə aashi ənfukii. Acii ha'ə, goona hanjətə noonə na, amma ηgwələmə. ²¹ Acii ma Əntanjə, paa ci nyihə təgunuunə nga tantanyitə ənfwa, waatoo Yahudiinə, makə kə kaaree tii ka ci. Ha'ə nuunə əsə. Madə kaaree unə ka ci, paa ci ka nəhə təgunuunə goonə. ²² Kə nee amə, ma Əntanjə, nga'ə nə ci, iza'u nə ci əsə. Iza'u nə ci ka ənjitə kulii. Ma koonə, mada kə gi unə aakənjwa də ndzaanə agi nga'ənaakii, manja'a əndə nə ci. Amma mada pooshi, ka pwaatəginə nə ənji tuunə. ²³ Ma Yahudiinə əsə, mada kə bwasee tii ka ghatə vii goongatii, ka ənəgərənə nə Əntanjə də tii ka hatii nga ηukə. Acii ka mbeenə nə ci ka d'anə ha'ə makə ətsa. ²⁴ Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, ənfwə nga bilinə nuunə. Ka mbeenə nə ci ka ηgərənə tuunə, ca gənjutəgi da ənfwə nga yaa. Sakwa Yahudiinə d'ii? Ka mbeenə nə ci ka ηgərə tə tii, waatoo tantanyitə ənfwə yaa, ca ənə ka gənjutəginə.

Pwəpoonə nga Əntanjə ka ənji patə

²⁵ Ndzəkənjushi'inəkya, nga'ə ka nyi koona paaratəgi də uushi rənjwə, waatoo, sətə nji ma'umbeekii, acii goona səkəpaanə ka banə oo'i, kə shii unə patənə nga uushi'inə. Ma ndalənə nga moodəfə nga ənji Isərayiila, əntaa ka ca'ə ndənjwə ndənjwə, amma kadə na uudə, waatoo saa'itə nə mambu'u lanjənə nga ənjitə əntaa Yahudiinə a shi patə aatsaa sədə Əntanjə. ²⁶ Makə ətsə ha'ə nə patənə nga ənji Isərayiila a upaa luupaanə, makə sətə bii ləkələkatə oo'i, "Ka shine nə Maluu də *Sihyoona, ca ηgərəgi patənə nga ηgərəkikinə ahada jijinyinə nga Yakubu.

²⁷ Saa'ikii nii kya ηgərəgi ka tii 'waslyakəənatii, ci nə aləkawalətə nii kya da da tii."

²⁸ Ma Yahudiinə, ənji daawaanə nga Əntanjə nə tii ka rəgwa nga Nunyi Habara, kaa una shii upaa luupaanə. Amma kə ndzaa tii ka moodəkəyaakii putə nga tadənaakii tə tii da dzədzəshi'inətii. ²⁹ Acii ma Əntanjə, paa ci ka zə'u də hiima agyanə əndətə ta'i ci da əndətə d'ii ci ka ci barəkaanə. ³⁰ Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, kə d'ii unə purətə hanjakaanə ka Əntanjə ηukə. Amma kə nyihə Əntanjə təgunuunə goonə putə nga ghatə fanə tə ci nga Yahudiinə. ³¹ Ha'ə əsə ci Yahudiinə a da purətə hanjakaanə ka Əntanjə nga əna. Amma ka nəhənə nə Əntanjə təgunuunatii, putə nga təgunuunaakii ətə cii kəya nəhə agyanuunə. ³² Acii kə pa'əgi Əntanjə tə ənji patə makə ənji furəshina putə nga ghatə fanatii tə ci kaa ca shii nəhə təgunuunatii.

Dəlaamə də Əntanjə

³³ Ma Əntanjə, mawahə nə ci ka shanjə, kə shii ci uushi'inə patə, pooshi əndə mbee ka bagi hiimaakii. Pooshi əndə paaratəgi də rəgwaakii əsə.

³⁴ "Wu sanjə shii hiima nga Slandana?

Wu sanjə mbu'i bahə ka ka ci hiima?

³⁵ Wu sha vii ka ci dəmənə?"

³⁶ Acii uushi'inə patə ci tagii. Daciikii ndzaa uushi'inə patə, ka ci saakii. Naakii nə d'uunuunə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə! *Aamiina.

11:18 11.18 Yooh. 4.22. **11:20** 11.20 1 Koor. 10.12. **11:25** 11.25 Mat. 24.14; Yooh. 10.16. **11:26** 11.26-27 Isaa. 59.20-21; 27.9; Irim. 31.33-34. **11:29** 11.29 3.3-4; 15.8. **11:32** 11.32 3.22; Gal. 3.22. **11:33** 11.33 Ayb. 11.7; Jab. 139.17. **11:34** 11.34 Ayb. 15.8; Isaa. 40.13. **11:35** 11.35 Ayb. 41.3. **11:36** 11.36 16.27; 1 Koor. 8.6.

12

Ndzaanə nga əndə slənə ka Əntanƣə

¹ Ndzəkəŋuŋuŋi'inəkya, putə nga nəhə təgunuunə gaamə nga Əntanƣə cii kya wabə koonə. Ci dīi cii kya kədii tuunə koonə vii noonə nə ka Əntanƣə, koonə ndzaanə ka satakətə da i əpinə. Viimə noonə nə patə ka ci, makə sətə kadeesəkə ka ci. Ətsə nə matahu rəgwa nga paslənə ka ci. ² Goona da makə sətə ci ənji *duuniya a da. Amma, wa Əntanƣə a zə'wee ka hiima goonə kurakii, koonə shii sətə cii kəya moo. Waatoo, koonə shii ŋunyi uushi, sətə ca kadeesəkə ka ci, da koonə shii goonƣaanə.

³ Ma cii kya ba əna, putə nga pwapoonə nga Əntanƣə ka nyi. Agi banə nə nyi ka taa wu ahadoonə, ga ca ŋgərə naakii na palee ka sətə dibə. Amma, wa ca hətəpaə naakii nə makə sətə dibə. Taa wu patə, wa ca da slənə də vii goonƣaakii makə sətə vii Əntanƣə ka ci kaa ca slənəgi. ⁴ Kə shii amə, rəŋwə nə shishinə nga ənda, amma tə'i purəŋanyinə kama kama ətə gəŋutəgi də ci, taa ŋgutə purəŋanə patə da slənaakii.

⁵ Ha'ə əsə, taa ŋgahi laŋə naamə, shishinə rəŋwə naamə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Magəŋukii naamə patə ka ha rəŋwə, makə sətə dīi purəŋanyinə kama kama ashii shishinə rəŋwə. ⁶ Kə dīi Əntanƣə kaamə pwapoonə nga da slənənyinə kama kama. Aci ha'ə, mada waaza ŋunyi Habara nə pwapootə dīi Əntanƣə kaamə, tyasə see a waazaamə makə sətə dīi vii goonƣa gaamə. ⁷ Mada pwapoonə nga tsakə ənja, tyasə see a tsakaamə tə tii. Mada ka dzəgunənə ka ənji əsə, tyasə see a dzəgunaamə ka ənja. ⁸ Mada ka tsakə ŋgeerənə ka hara ənja, tyasə see a daamə ha'ə. Mada pwapoonə nga ndzaanə nga ciinə fitə əsə, vii amə də ədzəmə rəŋwə. Mada pwapoonə nga ndzaanə ka matakəŋwanə əsə, slənaamə də gazhi'waanə. Mada pwapoonə nga da ŋga'aanə ka hara ənji əsə, daamə də moodasəka.

⁹ Wa uudənə goonə a ndzaanə nga tantanyinə. Goona slənə bwaya bwayaanə shaŋə. Kəsətəmə goonƣaanə təŋə təŋə. ¹⁰ Makə dīi ci ndzəkəŋuŋuŋi'inə nuunə putə nga Aləmasiihu, uudəməshinə ahadoonə, damə gazhi'waanə nga dūunətəshinə ahadoonə. ¹¹ Damə slənə də gazhi'waanə, goona ənyadə. Damə slənə ka Slandanə də ədzəmə rəŋwə. ¹² Ma kanətsə kii unə ka Əntanƣə, wa ca kavə tuunə ka ndzaanə də moodasəka. Ndzaamə də sə'watənə agi sa cibənyinə goonə, una da də'wa uusəra patə. ¹³ Təkəpaamə uushi'inə da ndzəkəŋuŋuŋi'inə ənji nə'unə ətə pooshi uushi aciitii, una luu mu'uminə aahoonə aasii.

¹⁴ Ma ənjitə ca cibee koonə, kədiimə acii Əntanƣə, kaa ca da ka tii barəkaanə; goona kədii ka tii saawanə. ¹⁵ Damə moodasəkə da ənjitə ca da moodasəka. Tuumə ka hakii da ənjitə ca tuu əsə. ¹⁶ Ndzaamə ka ma rəŋwə. Goona haŋətə noonə na. Amma, ma danuuna, hətəpaamə noonə nə ka da taa ŋgutə tsarə nga slənə ka ənja. Goona ŋgərə noonə nə makə kə shii unə uushi palee ka tii.

¹⁷ Mada kə dīi əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci də bwayakii. Amma damə gazhi'waanə nga da sətə ci ənjə a nee oo'i, ŋga'ə dīi unə. ¹⁸ Damə gazhi'waanə nga ndzaanə agi jamənə da patənə nga ənja. ¹⁹ Kadashinyinaakya, mada kə dīi ənji koonə bwaya bwayaanə, goona ki'i noonə. Amma, ma danuuna, bwaseemə ka ci, aadə mabətəsəkə nga Əntanƣə a kula aanə əndəkii. Makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i, "Nyi na ki'i, bii Slandana." ²⁰ Tə'i manaahəkii

¹⁴ Ma ənjitə ca cibee koonə, kədiimə acii Əntanƣə, kaa ca da ka tii barəkaanə; goona kədii ka tii saawanə. ¹⁵ Damə moodasəkə da ənjitə ca da moodasəka. Tuumə ka hakii da ənjitə ca tuu əsə. ¹⁶ Ndzaamə ka ma rəŋwə. Goona haŋətə noonə na. Amma, ma danuuna, hətəpaamə noonə nə ka da taa ŋgutə tsarə nga slənə ka ənja. Goona ŋgərə noonə nə makə kə shii unə uushi palee ka tii.

¹⁷ Mada kə dīi əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci də bwayakii. Amma damə gazhi'waanə nga da sətə ci ənjə a nee oo'i, ŋga'ə dīi unə. ¹⁸ Damə gazhi'waanə nga ndzaanə agi jamənə da patənə nga ənja. ¹⁹ Kadashinyinaakya, mada kə dīi ənji koonə bwaya bwayaanə, goona ki'i noonə. Amma, ma danuuna, bwaseemə ka ci, aadə mabətəsəkə nga Əntanƣə a kula aanə əndəkii. Makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i, "Nyi na ki'i, bii Slandana." ²⁰ Tə'i manaahəkii

12:1 12.1 6.13; 1 Piita 2.5. **12:2** 12.2 Af. 4.22-24; 1 Tees. 5.21. **12:3** 12.3 1.5; Mat. 20.26; 1 Koor. 12.11,28; Af. 4.17. **12:4** 12.4-5 1 Koor. 12.27. **12:6** 12.6-8 1 Koor. 12.4-11; 12.27-14.40; 1 Piita 4.10-11. **12:7** 12.7-8 Slənə 6.1-3; 2 Koor. 9.5,7. **12:9** 12.9 2 Koor. 6.6; 8.24; 1 Tim. 1.5; 1 Piita 1.22; 1 Koor. 13.4-7. **12:10** 12.10 14.15; Yooh. 13.14-15; Gal. 5.13; 6.3,10; Af. 4.2; Fil. 2.2-3. **12:11** 12.11 8.9; Gal. 5.25; Səniinə 3.15. **12:12** 12.12 5.2-3; 8.24-25; Mat. 24.13,22; Luka 18.1; 1 Koor. 10.13; 1 Tees. 2.14. **12:13** 12.13 Gal. 6.10; Ibər. 13.2. **12:14** 12.14 Mat. 5.44. **12:15** 12.15 Ayb. 30.25; 1 Koor. 12.26; 2 Koor. 11.29. **12:16** 12.16 Waḃ. 3.7; 1 Koor. 1.10-11,19-20,27-28; 8.1. **12:17** 12.17 Waḃ. 20.22; 1 Koor. 6.7; 1 Tees. 5.15; 1 Piita 3.9. **12:19** 12.19 Dzək. 32.35; Mat. 5.39.

asəkə ləkələkatə əsə oo'i, "Ndi zəmə ka əndə daawaanaaku. Madfa dīi meegiirənə tē ci, ndii ka ci ma'inə. Acii də dānə ha'ə makə ətsə dāvənəku ka ci ayinə, ca ətsa tē ci makə gunə." ²¹ Goona kapaa rəgwa kaa bwaya bwayaanə a jaala agyanuunə, amma jaalamə anəkii də dā nga'aanə.

13

Wa əndə nə'unə a nə'u sətə ci gayinə a ba

¹ Taa wu patə, wa ca nə'u, ca fa tē gayinə nga hanyinə. Acii pooshi əndə ca dā nwanuunə mada pooshi Əntanfə vii ka ci. Ma ənjitə ca dā nwanuunə, Əntanfə ta'i tē tii. ² Acii ha'ə, taa wu patə kaaree ka gayinə, kə kaaree ci ka sətə dīi Əntanfə ətsa. Ma əndətə ca dā ha'ə, gəjwanə nga Əntanfə cii kəya əlya aagyanəkii. ³ Acii ma gayinə, pooshi ənji slənə nga'aanə ka ngwalənə aciitii. Ənji dā bwaya bwayaanə nə ngwalənə. Madfa nga'ə koonə koonə ndzaanə yadə ngwalənə acii gawa, see a doonə goonəganə, kaa ca dəlāgi duunə. ⁴ Acii ma tsarə nga əndətsa, əndə slənə ka Əntanfə nə ci, ka shii tsakənə duunə. Amma mada kə dīi unə bwaya bwayaanə, ka ngwalənə nuunə aciikii. Acii ma baawədətə vii Əntanfə ka ci, əntaa nga zabə, amma kaa ca slənəgi ka ci ka dzalə ənjitə ca dā bwaya bwayaanə. ⁵ Acii ha'ə, nga'ə mada fii ənji gayinə. Əntaa wata acii bəzee ka səkə nga Əntanfə, amma putə nga shiitə shii hə oo'i, dagwa uushi cii kwa dā.

⁶ Ci dīi əsə cuuna ki'i tsəka. Acii ma *ənji luu tsəka, madfa kə dīi tii slənəkii də rəgwakii, slənə nga Əntanfə ci təya dā. ⁷ Acii ha'ə, ki'imə ka tii sətə dəbēe una ki'i ka tii. Taa ngutə tsarə nga tsəkə patə dəbēe una ki'i, ki'imə. Ha'ə əsə, famə tē ənjitə dəbēe una fa tē tii, haṅətəmə tē ənjitə dəbēe una haṅətə tē tii əsə.

Uudəshinə ahada ənji nə'unə

⁸ Goona luuvə kaa dəmənə a ndzaanə ashuunə. Uudəshimə aakəjwa aakəjwa, acii ci nə dəmənəətə ashuunə. Taa wu patə uu'i tē ənja, kə nə'utə ci bariya ətsa.

⁹ Ma bariya, kə bii ci kaamə, "Goonā aləhiinə. Goonā bələhiinə. Goonā hərə. Goonā sərəhə." Patənə nga bariyanyitsa da hara bariyanyinə, wiinə hatə njanə tii, waatoo, "Uuduu tē əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na." ¹⁰ Ma əndətə da uudənə a ədzəməkii, paa ci ka dā daawaanə ka əndətə abiikii. Acii ha'ə, ma uudənə, ci mbu'utəgi də bariya patə.

¹¹ Dəmə aakəjwa də dānə ha'ə, makə kə shii unə, kə uugi saa'i nga vədəhənə goonə ka nūnyinə mbu'yanə, waatoo saa'i nga uudəpaa upaa luupaanə gaamə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə, əntaa makə ənə dzəgi aaba'ə saa'itə 'watəgi amə vii goonəga. ¹² Kədəhə nə ha ka pukənə, pooshi vədə ma'ə. Bwasee amə ka dā slənə nga təkunə. Nğəraamə uushi'inə nga paginə kaama dā panə agi camənə.

¹³ Makə dīi ci ənji nga camənə naamə, wii amə agi camənə, makə sətə dəbēe ama wii. Gaama ka naamə ka dā ajjinəənə da saasa ənvwa. Bwasee amə ka aləhiinə da badawaanə, ama bwasee ka paapanə da sərəha. ¹⁴ Nğərəmə tē Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu kaa ca ndzaanə ashuunə, una bwasee ka dā sətə ca kadēesəkə ka shishinuunə. Goonā nə'u hiima nga shishinuunə.

14

Goonā lagi gəjwanə agyanə əndə nə'unə makə unə

12:20 12.20 Wab. 25.21-22; Mat. 5.44. **13:1** 13.1-7 Slənə 5.29; Tit. 3.1; 1 Piita 2.13-14; Səniinə 13; 20.4. **13:1** 13.1 Wab. 8.15-16. **13:3** 13.3 1 Piita 2.14; 3.13. **13:5** 13.5 2.15. **13:7** 13.7 Mat. 22.21. **13:8** 13.8-10 Yooh. 13.34; 1 Koor. 13; 16.14; Gal. 6.10. **13:9** 13.9 Dzək. 5.17-21; Leew. 19.18; Mat. 22.34-40; Gal. 5.14; Yak. 2.8-13. **13:11** 13.11-12 1 Tees. 5.5-8. **13:11** 13.11 Af. 5.14-16; 1 Koor. 7.29-31. **13:12** 13.12 Af. 5.11; 6.11,13; 1 Yooh. 2.8. **13:13** 13.13 Luka 21.34; Af. 5.18. **13:14** 13.14 Fil. 2.5; Kwal. 3.15.

¹ Ma ɛndɛ nɛ'unɛ ɛtɛ matɛkii agi vii goonɔaakii, luumɛ tɛ ci aahadoonɛ. Amma goona dɛ ka ci mabizhinɛ agyanɛ hiimaakii. ² Ma vii goonɔa nɔa ɛndɛ'i ɛnda, kɛ kapaa ci ka ci rɛgwa nɔa zɛmɛ taa mi patɛ. Amma ma ɛndɛtɛ matɛkii agi vii goonɔa, banyinɛ tanɛ cii kɛya zɛmɛ. ³ Ma ɛndɛtɛ ca zɛmɛ taa mi patɛ, ga ca bɛrapaa tɛ ɛndɛtɛ pooshi ka zɛmɛnɛ. Ha'ɛ ɛsɛ, ma ɛndɛtɛ ca zɛmɛ banyinɛ tanɛ, ga ca lagi gɛɔwanɛ agyanɛ ɛndɛtɛ ca zɛmɛ uushi'inɛ patɛ. Ma bii nyi ha'ɛ, acii kɛ nɔgirɛ ɛntanɔfɛ tɛ ci ka ɛndɛ goonɔa. ⁴ Hɛ wu sanɛ bahɛ lagi gɛɔwanɛ agyanɛ ɛndɛ slɛnɛ nɔa ɛndɛ'i ɛnda? Acii see Slandanɛkii nɛ lagi ka ci gɛɔwanɛ, taa tɛ'i ma'inɛ aahakii, taa pooshi. Ka ndzaanɛ nɛ ci yadɛ ma'inɛ boo, acii ka mbeenɛ nɛ Slandanɛ ka kavɛnɛ tɛ ci ka ndzaanɛ yadɛ ma'inɛ.

⁵ Ma ɛndɛ'i ɛnda, ka banɛ nɛ ci, ma ɛndɛ'i uusɛra, kɛ palee ka harakii. ɛndɛ'i ɛndɛ naakii, ka banɛ nɛ ci, uusɛranyinɛ patɛ uushi rɛɔwɛ nɛ tii. Taa wu patɛ, wa ca shii sɛtɛ cii kɛya hiima, ca dɛtɛ ha'ɛ. ⁶ Taa wu patɛ ca nɔgɛrɛ ɛndɛ'i uusɛra makɛ maduunɛ uusɛra, agi dɛnɛ nɛ ci ha'ɛ kaa ca shii hanɛtɛnɛ dɛ Slandana. Taa wu patɛ ca adɛ zɛmɛ ɛsɛ, nɔa'ɛ ka ci, kaa ca hanɛtɛ tɛ Slandana makɛ dɛi ci agi kuyiriinɛ nɛ ci tɛ ɛntanɔfɛ putɛ nɔa zɛmɛkii. Taa wu patɛ ca kaaree ka zɛmɛtɛ ɛsɛ, nɔa'ɛ ka ci kaa ca hanɛtɛ tɛ Slandana. Agi kuyiriinɛ nɛ ci tɛ ɛntanɔfɛ ɛsɛ. ⁷ Pooshi ɛndɛ ahadaamɛ ca ndzaanɛ wata ka naakii nɛ tanɛ. Pooshi ɛndɛ ca ɛntɛ ka naakii nɛ ɛsɛ. ⁸ Madɛ kɛ ndzaa amɛ da i ɛpinɛ, ka Slandanɛ ndzaa amɛ. Madɛ kɛ ɛnɔkyaamɛ ɛsɛ, ka Slandanɛ ɛnɔkyaamɛ. Taa da i ɛpinɛ naamɛ, taa kɛ mɛɛkyaamɛ, patɛ nɔa Slandanɛ naamɛ. ⁹ Acii ma Alɛmasiihu, kɛ ɛnɔki ci, ca madɛtɛ agi mamɛtɛ ɛnɔja, kaa ca shii ndzaanɛ ka Slandanɛ nɔa ɛnɔjitɛ da i ɛpinɛ da mamɛtɛ ɛnɔji patɛ.

¹⁰ Ya ha, ka mi cii kwa lagi gɛɔwanɛ agyanɛ ndzɛkɛɔwɛ? Ya ha ɛsa, ka mi cii kwa bɛrapaa tɛ ndzɛkɛɔwɛ? Amɛ patɛ na kɛnɔaanɛ akɛɔwacii ɛntanɔfɛ, ca dɛ kaamɛ gɛɔwanɛ. ¹¹ Acii tɛ'i manaahɛkii asɛkɛ lɛkalɛkatɛ oo'i, "Nyi ɛntanɔfɛ ca ba koonɛ, patɛnɛ nɔa ɛnɔji na gɛrɛ'waanɛ akɛɔwaciiki, patɛnɛ nɔa ɛnɔji na bagi panɔgɛranɛ oo'i, nyi nɛ ɛntanɔfɛ." ¹² Acii ha'ɛ shii amɛ oo'i, taa wu patɛ ahadaamɛ, kadɛ nii kɛya baabagi slɛnaakii akɛɔwacii ɛntanɔfɛ.

Da sɛtɛ ca kulapaa dɛ ndzɛkɛɔwɛshi'inuunɛ

¹³ Makɛ ha'ɛ dɛi ɛna, gaama laalagishi gɛɔwanɛ ahadaamɛ ma'ɛ. Ma dɛanuunɛ, dɛtɛmɛ hiima acii goona dɛi sɛtɛ ca kavɛ tɛ ndzɛkɛɔwɛshi'inuunɛ kaa ca nɔslɛgi a rɛgwa ɛntanɔfɛ. ¹⁴ Ma nyi, ɛndɛ nɔa Slandanaamɛ Yeesu nɛ nyi. Kɛ shii nyi weewee pooshi tsarɛ nɔa zɛmɛ ɛtɛ ajijinɛ akɛɔwacii ɛntanɔfɛ. Amma madɛ kɛ nɔgirɛ ɛndɛ'i ɛndɛ zɛmɛ makɛ ajijinɛ, yoo, wa ca bwasee ka adɛ zɛmɛkii. ¹⁵ Acii madɛ kɛ gwazɛgi hiima nɔa ndzɛkɛɔwɛ acii putɛ nɔa zɛmɛtɛ cii kwa zɛmɛ, paa hɛ agi uudɛnɛ tɛ ci ma'ɛ ɛtsa. Ga ha luuvɛ kaa ha adɛ zɛmɛtɛ ca kavɛ tɛ ndzɛkɛɔwɛ ka zanɛ, acii ka putaakii ɛnɔki Alɛmasiihu. * ¹⁶ Taa nɔa'ɛ ka hɛ nɛ sɛkii, ga ha dɛ, acii ga ɛnɔjɛ a wabi bwaya uushi putɛ nɔa sɛkii. ¹⁷ Acii ma *nɔwanuunɛ nɔa ɛntanɔfɛ, ɛntaa wabɛnɛ nɔa zɛma taa saasa uushi'inɛ. Amma see goonɔaanɛ da ndzaanɛ agi jamɛnɛ da moodasɛka ɛtɛ ci Malaaba Ma'yanɛ a vii ka ɛnɔja. ¹⁸ Taa wu patɛ ca paslɛ tɛ Alɛmasiihu ha'ɛ makɛ ɛtsa, ka luuvɛnɛ nɛ ɛntanɔfɛ tɛ ci, ɛnɔji shinɔkinɛ a dɛlagi dɛ ci ɛsɛ.

¹⁹ Acii ha'ɛ, see a kaamɛ nɛ ka dɛ sɛtɛ ca kira ndzaanɛ jamɛ, ama dɛ sɛtɛ ca tsakɛ nɔgɛrɛnɛ ka ɛnɔja. ²⁰ Putɛ nɔa zɛmɛ ga ha saawee ka slɛnɛtɛ dɛi ɛntanɔfɛ. Zɛmɛnyinɛ patɛ, ka zɛmɛnɛ nɛ ɛnɔja, amma madɛ kɛ agi hɛ zɛmɛtɛ ca kavɛ tɛ ɛndɛ'i ɛndɛ ka

14:1 14.1-15.6 **1** Koor. 8.1-13; 9.22; 10.23-33; Kwal. 2.16,20-22; 1 Tim. 4.4-5; Ibɛr. 13.9. **14:1** 14.1 15.7. **14:2** 14.2 Dan. 1.8; 1 Koor. 10.25-28. **14:5** 14.5 Gal. 4.10. **14:6** 14.6 1 Tim. 4.3-5. **14:7** 14.7-9 **2** Koor. 5.14-15; Gal. 2.19-20. **14:10** 14.10 2.6. **14:11** 14.11 Isaa. 45.23-24. **14:12** 14.12 Gal. 6.5. **14:13** 14.13 **1** Koor. 10.32; 1 Yooh. 2.10. **14:14** 14.14 14.23; Mat. 15.11; Slɛnɛ 10.15; Tit. 1.15. * **14:15** 14.15 **1** Koor. 8.1,11-13; da purɛjanɛ 13; Gal. 6.10. **14:17** 14.17 Mat. 6.31-33; 1 Koor. 8.8; Gal. 5.22-24.

ņuslōginē a rēgwa Өntanfē, bwayakii dīi hē. ²¹ Acii ha'ē, bwasee ka adē taa ņgutē tsarē ņga zēma, taa sa ənvwa, ha bwasee ka dā taa ņgutē uushi ətē ca kavē tē ndzəkəņu ka ņuslōginē a rēgwa Өntanfē. Madā kē dīi hē ha'ē, ka dānē ņga'ē. ²² Taa mi patē shii hē agyanē adē zēmākii, ahadoonē saaku da Өntanfē. Ma əndətē shii oo'i, ma sētē cii kēya dā, dē rēgwakii cii kēya dā, ca dā yadē shakanē, əndē moodasəkē nē ci. ²³ Amma madā agi shakanē nē ci tē sētē cii kēya adē, madā kē agi ci, ka kēsənē nē gəņwanē tē ci, acii paa ci kējaanē agyanē sētē shii ci. Taa mi patē dīi ənda, madā əntaa agyanē vii gooņgaakii, 'waslyakəənē ətsa.

15

Danē makē sētē ca kadēesəkē ka hara əņja

¹ Ma amē ənē uugi zəņanē agi vii gooņga gaamē, tsakaamē tē matē ņgeerənyinē, gaama dā wata sētē ca kadēesəkē kaamē. ² Taa wu patē ahadaamē, wa ca tsakē tē əndətē abiikii kaa ca shii gərənē, ca zəņa agi vii gooņgaakii. ³ Acii Aləmasiihu ka naakii nē maa, paa ci dīi sētē ca kadēesəkē ka ci. Amma kē dīi ka ci makē sētē dīi manaahēkii asəkē ləkələkātē oo'i, "Kē dīi tii ka hē jarəwiinē, amma aagyanēki kulya jarəwiinēkii." ⁴ Patənē ņga naahənē asəkē ləkələkātē, kaamē nyaahē əņji ka shii dzəgunənē kaamē, kaama ka nē ka aləkawalētē dīi Өntanfē ka əņjaakii. Ma ka nētsa, dāgi sə'watənē ca shigi, da dāgi kəņənē ndihē ndihē makē sētē ci ləkələkātē a dzəgunē kaamē. ⁵ Ma Өntanfē, əndē vii ndzaanē dē sə'watənē nē ci. Ci ca tsakē kaamē ņgeerənē a ədzəmaamē. Wa ca vii koonē ndzaashinē jamē ahadoonē dāgi nē'u dərəpē ņga Yeesu Aləmasiihu, ⁶ koonā shii dəlānē dē Өntanfē Dii Slandanaamē Yeesu Aləmasiihu ka ciinē rəņwē, dē ma rəņwē.

*Dəlānē dē Өntanfē ahada əņjitē əntaa *Yahudiinē*

⁷ Acii ha'ē, kē dēbee unā ləəwəshinē ahadoonē makē sētē liwē Aləmasiihu tuunē. Madā kē dīi unē ha'ē, ka dəlānē nē əņji dē Өntanfē. ⁸ Acii kē bii nyi koonē, ma Aləmasiihu, kē ənəpaa ci ka əndē slənē ka putē ņga əņji *Isərayiila, kaa ca shii baariinē oo'i, əndē gooņga nē Өntanfē. Ətsē ha'ē mbu'utēgi dē aləkawalē ņga Өntanfē ka dzədzəshi'inē. ⁹ Ma dīi ci ha'ē əsē, kaa əņjitē əntaa Yahudiinē a shii dəlāginē dē Өntanfē putē ņga nēhē təgunuunatii. Makē sētē dīi manaahēkii asəkē ləkələkātē oo'i,

"Ka dəlāginē nē nyi dē hē ahada əņjitē əntaa Yahudiinē,
ka kanē nē nyi wanyanē dē lēməku."

¹⁰ Kē bii ci əsē,

"Unē əņjitē əntaa Yahudiina, dāmē moodasəkē da matadē əņji ņga Өntanfē."

¹¹ Tē'i əsē ətē bii,

"Əņjitē əntaa Yahudiina pata, dəlāmē dē Slandana.

Əņji pata, dəlāmē dē ci."

¹² Ha'ē əsē kē bii Isaaya, əņki ci,

"Tē'i slikərənē ņga Jasii na shi,

ci na dā ņwanjuunē agyanē əņjitē əntaa Yahudiinē.

Ka ci nē tēya ka nē əsē."

¹³ Ma Өntanfē əndē kavənē taamē kaama ka nē ka ci, wa ca natē duunē dē moodasēka da ndzaanē jamē dāgi vii gooņga goonē ka ci, kaa ka nē goonē a tsakē gərənē aakəņwa dē ņgeerənē ņga Malaaba Ma'yanē.

14:21 14.21 1 Koor. 8.13. **14:23** 14.23 14.14. **15:1** 15.1-2 14.1-2; 1 Koor. 8.1-2; 10.23-24. **15:3** 15.3 Jab. 69.10. **15:4** 15.4 1 Koor. 10.11; 2 Tim. 3.16. **15:5** 15.5 12.16; Fil. 2.2-5. **15:7** 15.7 14.1. **15:8** 15.8 Mat. 15.24; Slənē 3.25-26. **15:9** 15.9 11.30; Jab. 18.50. **15:10** 15.10 Dzək. 32.43. **15:11** 15.11 Jab. 117.1. **15:12** 15.12 Isaa. 11.10. **15:13** 15.13 5.1-2; 8.14-16,24-28; 12.12.

Wabənə nga Bulusə agyanə slənətə sləkee Əntanfə ka ci ka d'anə

¹⁴ Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii nyi saaki oo'i, nga'ə nuunə taa ka ŋgutə rəgwa, kə shii unə patənə nga uushi'inə, agi mbeenə nuunə ka dzəgunətəshinə ahadoonə. ¹⁵ Amma tə'i hara wabənə ətə nyaahə nyi koonə də ŋgeerənə. Ma dīi nyi ha'ə, acii ga wabəətse a zaanə koonə. Pwapoonə nga Əntanfə kavə tə nyi ka naahənə ha'ə makə ətse. ¹⁶ Ci ta'i tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habara nga Yeesu Aləmasiihu ka ənjitə əntaa Yahudiinə. Nya slənə makə *limanə, nya waaza Njunyi Habara nga Əntanfə, kaa ənjitə əntaa Yahudiinə a ndzaanə makə satakətə ca kadeesəkə ka Əntanfə; acii kə laabagi Malaaba Ma'yanə tə tii. ¹⁷ Acii ha'ə ka haŋətənə nə nyi slənaaki ka Əntanfə agi ləbənaaki da Yeesu Aləmasiihu. ¹⁸ Pooshi uushi cii kya haŋətə naaki nə agyanəkii, madaamə agyanə sətə slənyi Aləmasiihu daciiki. Waatoo, kə kira ci tə ənjitə əntaa Yahudiinə ka nə'unə tə Əntanfə dāgi wabənaaki da slənaaki. ¹⁹ Kə dīi ci ha'ə də sə nga hurəshishinə kama kama da də ŋgeerənə nga Malaaba Ma'yanə. Ci dīi wiigi'i nyi daga də Urusaliima kura'ə aa Ilirikumə ka waaza patənə nga Njunyi Habara agyanə *Aləmasiihu. ²⁰ Kə dīi nyi gazhi'waanə nga waaza Njunyi Habara ka hatə pooshi ənji sha fii ləməkii, acii ga nya ghənyi kuvə agyanə mbukənə nga əndə'i ənda. ²¹ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, "Ma ənjitə pooshi sha fii ləməkii, ka neenə nə tii ka ci də ginə. Ma ənjitə pooshi sha fii wabənə agyanəkii əsə, ka paaratəginə nə tii də ci."

Da aniya nga Bulusə ka dzənə aa Rooma

²² Ci dīi, taa ŋgahi kə dīi nyi aniya nga dzənə aahoonə bəzəkii, ama pooshi nyi upaa rəgwa nga dzənə zəku'i. ²³ Amma ma nga əna, makə dīi ci kə uugi nyi slənaaki ganə anə hanyiina, makə dīi ci əsə fəzənyinə laŋə nə nyi ka moo dzənə ka neenə koonə, ²⁴ agi aniya nə nyi nga d'anə ha'ə. Ma nya dzə aanə hanyinə nga Səpeena, nga'ə ka nyi nə ŋsuləgərənə dagoonə, nya nee koonə. Mada ta'avee nyi doonə, ka d'anə nə nyi moodfasəka, una tsakə tə nyi ka dzənə aakəŋwa. ²⁵ Ma əndzə'i dīya, aa Urusaliima nə nyi ka dzənə, ka tsakənə tə ənji nga Əntanfə ətə davə. ²⁶ Acii tə'i kwaba cikə ənji nə'unə nga hanyinə nga Makiduuniya da nga Akaya ka tsakənə də maaghiinə ətə ahada ənji nga Əntanfə də Urusaliima. Kwabakii cii kya kərə ka tii. ²⁷ Ma slənətsa, tii satii dīi aniya nga d'anə ha'ə. Amma ma tanyi, kə dəbee təya d'a ha'ə makə ətse. Acii putə nga Yahudiinə upaa ənjitə əntaa Yahudiinə barəkaanə nga Əntanfə a ədzəmətii. Acii ha'ə, kə dəbee ənjitə əntaa Yahudiinə a tsakə tə Yahudiinə də uushi'iitə upaa tii patə. ²⁸ Mada kə mbu'i nyi aa dəvə, nya vii ka tii kwabanə cikə ənji ka tii, ka madənə nə nyi, nya palə aanə hanyinə nga Səpeena dagoonə. ²⁹ Mada kə gi nyi aahoonə, kə shii nyi ka mbu'unə nə nyi da barəkaanə nga Aləmasiihu laŋə. ³⁰ Ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da putə nga uudəətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, koonə tsakə tə nyi agi d'a də'wa də ŋgeerənə ka putaaki, ³¹ kaa Əntanfə a kaka'agi tə nyi acii ənjitə pooshi agi nə'unə də Yahudiya. Damə də'wa əsə, kaa ənji nə'unə də Urusaliima a luu gazhi'waanaaki ka tii də bəra'itə cii. ³² Mada kə dīi ha'ə, mada kə luuvə Əntanfə, ka dzənə nə nyi ka əpisəkə aahadoonə də moodfasəka. ³³ Wa Əntanfə əndə vii ndzaanə jamə a ndzaa doonə patə. *Aamiina.

15:15 15.15-16 1.5. **15:16** 15.16 Fil. 2.17. **15:18** 15.18 2 Koor. 3.5. **15:19** 15.19 Mar. 16.17; 2 Koor. 12.12. **15:20** 15.20 1 Koor. 3.10-12; 2 Koor. 10.15-16. **15:21** 15.21 Isaa. 52.15. **15:22** 15.22-24 1.9-13. **15:25** 15.25 Slənə 19.21; 20.22; 24.17. **15:26** 15.26 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.1-9; Gal. 2.10. **15:27** 15.27 1 Koor. 9.11. **15:30** 15.30 2 Koor. 1.11; Af. 6.18-19; Kwal. 4.3; 2 Tees. 3.1-2. **15:31** 15.31 Slənə 21.10-11; 1 Tees. 2.14-15. **15:32** 15.32 1.7. **15:33** 15.33 1 Tees. 5.23.

16

Nəhəpaanə

¹ Nğa'ə ka nyi una shii tə cikəŋushi'inaamə Fibi. Ma kya, agi tsakənə nə ki tə ənji nə'unə asəkə Ikəliisiya nga Kəŋkəraya. ² Madə kə mbu'i ki aa hoonə, luumə tə ki agi ləmə nga Slandanaamə, makə sətə dəbee ənji nga Əntaŋfə a də. Viimə ka ki sətə dəbee kya upaa acii unə. Acii ma kya, kə cakə ki ənji laŋə patə da i nyi.

³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Pərisəkila da Akila. Ma təya, guvii-slənaaki agi slənə nga Yeesu Aləmasiihu nə tii. ⁴ Kə vigi tii əpinatii ka putaaki. Kə kuyirii nyi tə tii ka shaŋə. Əntaa wata nyi daanəki kuyirii tə tii, amma patə da i Ikəliisiyanyinə nga ənjitə əntaa *Yahudiinə. ⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə ənji nə'uutə ca dza də nə gatii asii.

Agi nəhəpaanə nə nyi tə kadəshinaaki Ipiyaneeta. Ci nə təkəŋwanə nga əndətə 'watəgi vii goŋga ka Aləmasiihu anə hanyinə nga Asiya patə. ⁶ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Mariyaama. Ma kya, kə slənyi ki də gazhi'waanə ka putə goonə. ⁷ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə i Andəroonika da Jooniya. Yahudiinə nə tii makə naaki, asəkə furəshina rəŋwə njiinə da tii. Kə shii masləkee ənji tə tii patə. Tii əsə 'watəgi ka nyi ndzaanə ka ənji nə'unə.

⁸ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Ampiliyaatu kadəshinaaki agi gəshinə da Slandana. ⁹ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Urəbaanəsə guva-slənə gaamə agi slənə ka Aləmasiihu da tə guvaki Sətakayasə. ¹⁰ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Apeeləsə, waatoo əndətə ndzaa goŋgaanaakii ka tanyi. Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə ənji yi nga Arisətoobulusə. ¹¹ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Heeroodiyanə; Yahuda nə ci makə naaki. Agi nəhəpaanə nə nyi tə ənji nə'unə agi ənji yi nga Narəsiisa. ¹² Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Tərifəena da Tərifəosa. Agi slənə nə tii ka Slandana. Agi nəhəpaanə nə nyi tə guvaki Pəerəsisə. Ma kya, kə slənyi ki ka Slandanə ka shaŋə. ¹³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Rufusə matadə əndə slənə ka Slandana da tə məci. Ma kya, kə hadii ki də nyi makə uuzənatə nga səkətə. ¹⁴ Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Asayinəkərita da Fəleegənə da Heerəməsə da Patərooba da Heerəma da patənə nga hara ənji nə'unə ətə dīi tii ka hakii. ¹⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Filəloogusə da Juliya da tə i Neeriya da cikəŋuci da tə Oolimpa da patənə nga ənji nga Əntaŋfə ətə dīi tii ka hakii. ¹⁶ Nəhəpaaməshinə də uudəna. Agi nəhəpaanə nə patənə nga Ikəliisiyanyinə nga Aləmasiihu tuunə.

Muudinə nga wabənə

¹⁷ Ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə kavə ginə ka ənjitə ca kira təkəshinə aahada ənja, təya gwazee ka vii goŋga nga ənja. Ma təya, agi danə nə tii daawaanə da dzəgunətə shuuna liwə. Ma danuunə, ndzaamə səgoonə tsəŋə ahadatii. ¹⁸ Ma tsarə nga ənjitsə ca də ha'ə, əntaa tə Aləmasiihu Slandanaamə ci təya paslə, amma tə shishinətii satii. Agi danə nə tii dagwa wabənə kaa təya shii gəpənə də ənjitə pooshi paaratəgi də wabənə nga Əntaŋfə. ¹⁹ Ma unə, pooshi əndətə pooshi fii makə sətə cuuna nə'utə Nnyini Habara. Acii kii cii kya də maŋushinə duunə. Nğa'ə ka nyi koonə ndzaanə macicirəkii agyanə dagwa uushi. Ma agi bwaya uushi əsə, goona ka wabənə aagikii. ²⁰ Ma Əntaŋfə Əndə vii ndzaanə jamə, kədəhə nə ci ka ləgədəginə tə *Seetanə atsaə səduunə. Wa Slandanaamə Yeesu a də koonə pwəpoonə.

²¹ Agi nəhəpaanə nə Timooti guva-slənaaki tuunə. Ha'ə nə Loosiya da Jasonə da Soosipata əsə. Ma təya, Yahudiinə nə tii makə naaki. *

16:1 16.1 Slənə 18.18. **16:3** 16.3 Slənə 18.2,18-19,26. **16:5** 16.5 1 Koor. 16.15,19; Kwal. 4.15; Filim. 2. **16:13** 16.13 Mar. 15.21. **16:16** 16.16 1 Koor. 16.20; 2 Koor. 13.12; 1 Tees. 5.26; 1 Piita 5.14. **16:17** 16.17 Mat. 7.15; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.9-10; 2 Yooh. 10. **16:18** 16.18 Fil. 3.19; Kwal. 2.4. **16:19** 16.19 1.8. **16:20** 16.20 1.7. * **16:21** 16.21 Timooti: Slənə 16.1.

²² Nyi Təəsiya nyaahə ləkəlakətəna. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə naaki agi ləmə nga Slandana.

²³ Ma əndənə dīi nyi gakkii asii, waatoo Gayusə, agi nəhəpaanə nə ci tuunə. Gakkii asii əsə nə Ikəliisiya ka dza də na. Agi nəhəpaanə nə i Irasəta, əndə kəsə pəritya nga vəranə, da ndzəkəŋushi'inaamə Kwaratusə tuunə əsə. †

[²⁴ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə patə. *Aamiina.]

Də'wa

²⁵ Duunətaamə tə Əntəŋfə! Ci nə əndə da baawəda nga kavənə tuunə ka kəŋənə ndihə ndihə agi vii goŋga goonə, makə sətə bii Njuni Habaranə cii kya waaza agyanə Yeesu Aləmasiihu; waatoo, makə sətə bii wabəətə sha nji ma'umbeekii fəzənyinə aarə'u aarə'u. ²⁶ Yoo, kə shigi wabənəkii paŋgəraŋə aa babara əndzə'i dāgi naahənə nga anabiinə makə sətə mwayi Əntəŋfə Əndə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə; kaa patənə nga *duuniya a nee, təya vii goŋga ka ci, təya nə'utə tə ci.

²⁷ Ma Əntəŋfə, ci rəŋwə dyaŋə, ci daanəkii nə mashii uushi'inə patə. Naakkii nə dūunuunə dācii Yeesu Aləmasiihu ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə! *Aamiina.

Təkəŋwanə nga ləkələkətə nga Bulusə ka ənji Koorintiya

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki Bulusə. Kə 'wii Əntanfə tə nyi, makə sətə mwayi ci, kaa nya ndzaanə ka masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Sasətinəsə * ² ca nəhəpaa tuunə Ikəliisiya nga Əntanfə də Koorintiya. Ma unə, malaaba ənji akəŋwacii Əntanfə nuunə, ləbə da Yeesu Aləmasiihu nuunə. Kə ta'i Əntanfə tuunə, koonə ndzaanə ka ənjaakii, makə sətə ta'i ci tə patənə nga ənjitə ca da də'wa də ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa dama patə. Ma təya, nga Slandanə rəŋwə naamə da tii. ³ Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntanfə

⁴ Taa guci patə agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanfəwaaki ka puta goonə, putə nga da pwapoonaakii koonə dashi Yeesu Aləmasiihu. ⁵ Acii daga ləbənə goonə da Aləmasiihu ndzaa unə mawahənyinə agi wabənə goonə da agi shiinə goonə. ⁶ Ma wabəətə shuuna fii agyanə Aləmasiihu, kə əji wabənəkii slərəginə a ədzəmuunə. ⁷ Acii ha'ə, ma agi uushi'iitə ci Əntanfə a vii ka ənja, pooshi ətə ətee unə taa rəŋwə, makə dīi ci agi gəranə nuunə ənyanə nga Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Ci kavə tuunə ka kəŋaanənə ndihə ndihə ca'ə ka muudinə, koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ⁹ Ma Əntanfə, əndə goonəga nə ci, ci 'wii tuunə koonə ləbə da Uzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Wabənə agyanə təkəshinə ahada ənji nə'unə

¹⁰ Yoo, ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu koonə ndzaanə ka ma rəŋwə, acii ga təkəshinə a shigərə aahadoonə; wa sətə a ədzəmuunə a ndzaanə uushi rəŋwə, una wabə ka ma rəŋwə.

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə shi hara ənji yi nga Kaləwi ka baginə ka nyi paŋgəraŋə oo'i, tə'i mabizhinə ahadoonə. ¹² Waatoo, taa wu ahadoonə, agi banə nə ci, tə Bulusə cii kəya nə'u, əndə'i əndə əŋki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'u. Əŋki əndə'i əndə, tə Keefasə cii kəya nə'u. Ma əndə'i əndə əsə, əŋki ci, tə Aləmasiihu cii kəya nə'u. † ¹³ Ya saŋə matəkəkii nə Aləmasiihu kwa? anii tə Bulusə saŋə gwa'avə ənji ka putə goona? Ya saa'itə dīi ənji koonə bapətisəma saŋə, agi ləmə nga Bulusə kwa? ¹⁴ Kə kuyirii nyi tə Əntanfə, makə pooshi nyi dīi koonə bapətisəma, madaamə ka i Kərisəpusə tii da Gayusə. ‡ ¹⁵ Acii ha'ə, pooshi əndə banə ahadoonə oo'i, də ləməki dīi ənji koonə bapətisəma. ¹⁶ Awa, kə buurətə nyi hara ənji. Kə dīi nyi bapətisəma ka ənji yi nga Sətəfanu əsə. Ma daaba'ə ənjitsa, shoonə mada kə dīi nyi bapətisəma ka əndə'i əndə ahadoonə ma'ə. § ¹⁷ Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii əntaa ka daada bapətisəma sləkee Aləmasiihu ka nyi. Ma sləkee ci ka nyi, ka waaza Nūnyi Habara. Pooshi nyi dīi koonə dagwa ma, taa baarii koonə shiinə nga əndə shiŋkinə. Maci ha'ə dīi nyi, ma wabənaaki agyanə əntənə nga Aləmasiihu ashi ənfwa, kada pooshi ngeerənə davə.

*Baawəda nga Əntanfə da hiimaakii ashi *Aləmasiihu*

* **1:1** 1.1 Gal. 1.1; Sasətinəsə: Slənə 18.17. **1:2** 1.2 Slənə 18.1; 2 Koor. 1.1. **1:5** 1.5 2 Koor. 8.7. **1:7** 1.7 2 Tees. 1.7; Tit. 2.13. **1:8** 1.8 Fil. 1.6; 1 Tees. 3.13; 5.23. **1:9** 1.9 10.13; 1 Tees. 5.24; 2 Tees. 3.3. **1:10** 1.10-11 3.3; 11.18; 2 Koor. 12.20; Af. 4.2-6; Fil. 2.2; Yooh. 17.21-23. † **1:12** 1.12 3.4; Apoolasə: 3.5-6,22; 4.6; 16.12; Slənə 18.24; 19.1; Piita: 1 Koor. 3.22; 9.5; 15.5; Gal. 2.9,11-14; 2 Koor. 10.7. ‡ **1:14** 1.14 Kərisəpusə: Slənə 18.8; Gayusə: Rooma 16.23-24. § **1:16** 1.16 Sətəfanu: 16.15.

¹⁸ Ma habara agyanə əntənə nga Aləmasiihu ashi ənfwa, ma ka ənjitə zii, madiikə uushi nə habarakii ka tii. Amma ma amə ənə upaa luupaanə, ngeerənə nga Əntanƒə nə habarakii kaamə. ¹⁹ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Ka saaweenə nə nyi ka hiima nga əndə hiima. Ka əndzəginə nə nyi shiinə nga ənjitə mbee ka uushi'inə." ²⁰ Makə ha'ə dīi əna, iitə ɗanə ənji hiima? iitə ɗanə malimina? iitə ɗanə ənji ɗaada mabizhinə nga zamanana? Kə baarii Əntanƒə paŋgəraŋə oo'i, madiikə uushi nə shiinə nga əndə shiŋkinə akəŋwaciikii. ²¹ Acii ma Əntanƒə, əndə hiima nə ci. Paa ci bwasee ka ənji shiŋkinə a shii tə ci dāgi shiinatii satii. Amma ma habaranə ciina waaza, ətə cii təya ba madiikə uushi, dadavə kadeesəkə ka ci luupaanəkii tə ənjitə vii ka ci goonƒa. ²² Ma Yahudiinə, kə mwayi tii neenə ka sə nga hurəshishinə zəku'i taabu'u viinə tii goonƒa. Ma hara slikərənə əsə, kə mwayi tii upaa shiinə zəku'i. ²³ Amma ma inə, ma habaranə ciina baaba, agyanə Aləmasiihu ətə shi təya gwa'avə aashi ənfwə ciina wabə. Kə biipaa səkə ka Yahudiinə nə habarakii. Ma hara slikərənə əsə, madiikə uushi ci təya nee ka habarakii. ²⁴ Amma ma ənjitə 'wii Əntanƒə tə tii, Yahudiinə da hara slikərənə patə, Aləmasiihu nə habarakii. Ci baarii baawəɗa nga Əntanƒə da shiinə nga Əntanƒə. ²⁵ Acii ma slənə nga Əntanƒə ənə ci ənjə a nee makə madiikə uushi, kə palee ka hiima nga əndə shiŋkinə. Ma raara'anə nga Əntanƒə əsə, tə'i ci da ngeerənə palee ka ngeerənə nga əndə shiŋkinə.

²⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, buurətəmə makə sətə njuunə saa'itə 'wii Əntanƒə tuunə. Ma ənjitə ci ənji shiŋkinə a nee ka tii mafyarakii, pooshi tii laŋə ahadoonə. Ha'ə nə madiigərə ənji, ənji məghərəvənə əsə, pooshi tii laŋə ahadoonə. ²⁷ Amma tə uushi'iitə ci ənji *duuniya a nee madiikəkii ta'i Əntanƒə. Ma dīi ci ha'ə, kaa ca ɗavə də ayinə ka mafyara ənja. Kə ta'i ci sətə maraara'əkii əsə, kaa ca ɗavə də ayinə ka ənji ngeerənə. ²⁸ Ha'ə əsə kə ta'i ci tə sətə geegi ənji *duuniya mbəfə, təya bərapaa, ca ndzaanə mazaɓə uushi akəŋwaciitii, kaa ca shii zamagi də sətə ci təya nee makə matahu uushi. ²⁹ Acii ha'ə, pooshi əndə da rəgwa nga ɗuunətə naakii nə akəŋwacii Əntanƒə. ³⁰ Əntanƒə kavə tuunə koonə ndzaanə ləbə da Yeesu Aləmasiihu. Ci kavə tə Aləmasiihu əsə, kaa ca dzəgunətə kaamə shiinə. Yeesu Aləmasiihu ɗeegi kaamə ka ənji goonƒa akəŋwacii Əntanƒə. Daciikii ndzaa amə ka ənji nga Əntanƒə, ci pərapaa taamə əsə. ³¹ Makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Ma əndətə ca moo ɗəlaginə, wa ca ɗəlagi də Slandana tanə."

2

*Habara agyanə əntənə nga *Aləmasiihu ashi ənfwa*

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma saa'itə shi nya gi ka wabənə koonə agyanə ma'umbee uushi nga Əntanƒə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə, pooshi nyi baarii oo'i, kə shii nyi uushi'inə əsə. ² Acii ma saa'itə nyi ahadoonə, pooshi uushi kavə nyi aakəŋwaciiki madaamə Yeesu Aləmasiihu. Ma palee maa, əntənaakii ashi ənfwa.

³ Ma saa'itə nyi ahadoonə, raara'ə nji nyi. Kə digə ədzəməki accii ngwalənə.

⁴ Ma agi dzəgunənaaki da wabənaaki koonə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə taa baarə koonə shiinə nga əndə shiŋkinə. Amma Ma'yanə nga Əntanƒə da ngeerənaakii baarəgi koonə oo'i, goonƒa tanyi nə uushi'iitə fii unə amaki. ⁵ Acii

1:18 1.18 Rooma 1.16; 2 Koor. 4.3. **1:19** 1.19-20 3.18-20; Mat. 11.25; Rooma 1.22. **1:19** 1.19 Isaa. 29.14; Ayb. 12.13,17; Isaa. 19.12-14; 44.25. **1:21** 1.21 Rooma 1.19-20. **1:22** 1.22 Mat. 12.38; Yooh. 4.48; Slənə 17.18,32. **1:23** 1.23 2.14; Gal. 3.1; 5.11. **1:24** 1.24 1.18; 2.5; Kwal. 2.3. **1:25** 1.25 2 Koor. 13.4. **1:26** 1.26 Yooh. 7.48. **1:27** 1.27-28 Rooma 12.16; Yak. 2.5; Luka 1.51-53; 6.20. **1:30** 1.30 2 Koor. 5.21. **1:31** 1.31 1.29; 2.2; 4.7; Irin. 9.22-23; 2 Koor. 10.17; 11.30; 12.5; Af. 2.9. **2:1** 2.1 1.17. **2:2** 2.2 1.23; Gal. 6.14. **2:3** 2.3 Slənə 18.9; 2 Koor. 10.1,10. **2:4** 2.4 4.20; 1 Tees. 1.5.

ha'ə, əntaa shiinə nga əndə shiŋkinə kavə tuunə ka vii goonğa, amma ngeerənə nga Əntanƒə kavə tuunə.

Wabənə agyanə shiinə nga Əntanƒə

⁶ Yoo, patə da ha'ə, shiinə ciina baaba ka ənjitə hadatəgi Ma'yanə nga Əntanƒə də moodəfətii. Amma ma shiinəkii, əntaa nga duuniyana, əntaa nga meeminə nga duuniyana əsə. Aci ma təya, ka uudəginə nə ngeerənatii pii pii. ⁷ Ma shiinə ənə ciina wabə agyanəkii, ma'umbee shiinə nga Əntanƒə nə ci. Kə shi ca umbee acii əndə shiŋkinə. Daga ci ma'ə matagamə duuniya, kə dīi ci aniya nga baarii kaamə shiitsa, kaama shii mbee ka ndzaanə agi dūunuunaakii. ⁸ Ma shiitsa, pooshi meeminə nga duuniyanə paaratəgi. Maci kə paaratəgi tii, kafa pooshi tii gwa'avə tə Slandana aashi ənfwa. Ma ca, əndə məghərəvənə nə ci. ⁹ Ma ətsa, kə dīi ha'ə makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkələkatə oo'i, "Uushi'iitə ma'ə əndə shiŋkinə maneemə, taa fanə, da sətə pooshi əndə sha kii hiima agyanəkii, ci nə tantanyitə sətə dəkəpaa Əntanƒə ka ənjitə uu'i tə ci."

¹⁰ Kaamə baarəgi Əntanƒə ma'umbee səkii daci Ma'yanaakii. Aci ma Ma'yanə nga Əntanƒə, agi neenə nə ci ka patənə nga uushi'iinə furəŋə. Hiima nga Əntanƒə maa, agi neenə nə ci. ¹¹ Pooshi əndə ca shii hiima nga əndə, madaamə ma'yanə nga əndəkii ci daanəkii. Ha'ə əsə dīi nə Əntanƒə, pooshi əndə ca shii hiimaakii, madaamə Ma'yanaakii saakii. ¹² Ma Ma'yaanə a ədzəmaamə, əntaa nga *duuniya, amma Əntanƒə sləkəe kaamə ka Ma'yanəkii, kaama shii paaratəgi də patənə nga uushi'iitə vii ci kaamə.

¹³ Ma uushi'iitə ciina baaba ka ənja, əntaa shiinə nga ənji shiŋkinə, amma Malaaba Ma'yanə vii keenə shiinəkii, ina baaba ka ənja, waatoo, ka ənjitə da Ma'yanə nga Əntanƒə a ədzəmətii. ¹⁴ Ma əndətə yadə Ma'yanəkii a ədzəməkii, pooshi ci ka upaa uushi'iitə ci Ma'yanə nga Əntanƒə a vii. Paa ci ka paaratəgi də uushi'iitsa, madiikə uushi nə ci akəŋwaciikii, acii see Ma'yanə nga Əntanƒə tanə nə kavə əndə ka paaratəgi də uushi'iitsa. ¹⁵ Ma əndətə da Ma'yanə nga Əntanƒə a ədzəməkii, ci nəndə paaratəginə də uushi'iitə patə. Amma pooshi ənji duuniya ka paaratəgi də sətə cii kəya dfa. ¹⁶ Makə sətə bii malaaba ləkələkatə, oo'i, "Wu sanə shii hiima nga Slandanə bahə ka ka ci hiima?" Amma ma amə, tə'i amə da Ma'yanə nga Aləmasiihu.

3

Ənji slənə nga Əntanƒə

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi ka naaki na, paa nyi wabi koonə makə sətə ci ənjə a wabə ka ənjitə da Ma'yanə nga Əntanƒə a ədzəmətii. Amma kə wabi nyi koonə makə sətə ci ənjə a wabə ka ənji nga duuniya. Aci ma'ə unə makə mbərəzhinyinə agi nə'unə tə *Aləmasiihu. ² 'Wanə vii nyi koonə, əntaa dafəna, acii ma'ə unə mambu'umə bahə adə dafəna. Taa nga ənə maa, ma'ə unə mambu'umə bahə adənə. ³ Aci ca'ə əndzə'i pooshi kama kamaanə nga ndzaanə goonə da nga ənji *duuniya. Ma unə, ma'ə sərəha ahadoonə, ma'ə mbəzənə ahadoonə əsə. Ətsə baarii paŋgəraŋə oo'i, ənji nga duuniyanə nuunə, pooshi kama kamaanə nga ndzaanə goonə da hara ənji saakii. ⁴ Ya sanə mada bii əndə oo'i, tə Bulusə cii kəya

2:5 2.5 1.18,24. **2:7** 2.7 Rooma 5.2; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.26. **2:8** 2.8 Luka 23.34. **2:9** 2.9 Isaa. 52.15. **2:12** 2.12 Rooma 8.15. **2:13** 2.13 2.4; 12.10. **2:14** 2.14 1.18,23; Yooh. 3.5-12; 2 Koor. 3.14-18. **2:16** 2.16 Isaa. 40.13; Rooma 11.34. **3:1** 3.1 Yooh. 16.12. **3:2** 3.2 Ibər. 5.12-13; 1 Piita 2.2. **3:3** 3.3 1.10-11; Gal. 5.19-20.

nə'wa, əndə'i əndə əsə əŋki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'wa, əntaa mbərə mbərə nə ndzaanə goonə da ənji duuniya ətsə kwa?

⁵ Wu saŋə nə Apoolasə? Wu saŋə nə Bulusa? Ma inə, ənji slənə ŋga Əntaŋfə niinə tanə. Dagi slənəkii vii unə goonga. Inə patə agi slənə niinə ahadoonə makə sətə bii Əntaŋfə keenə d'anə. ⁶ Ma nyi, slikerənə ləgii nyi. Apoolasə əgi ma'inə aatsakii. Amma Əntaŋfə gərətə. ⁷ Ma əndə ləganə da əndə əgə ma'inə aatsakii, əntaa magadə uushi nə tii. Əntaŋfə nə magadə uushi, acii ci dəvətə, ci gərətə əsə. ⁸ Pooshi kama kamaanə ahada əndətə ləgii da əndətə əgi ma'inə. Taa wu patə, ka luunə nə ci shikwakii. ⁹ Acii ma inə, guvii-slənənyinə ŋga Əntaŋfə niinə. Ma unə əsə, rə ŋga Əntaŋfə nuunə.

Makə maghənə ha ŋga Əntaŋfə nuunə əsə. ¹⁰ Ma Əntaŋfə, də pwapoonaakii vii ci ka nyi baawədə ŋga d'a də slənə. Kə ndzaa nyi makə ŋga əndətə mbee ka ghənə kuva. Kə mbukəpaa nyi kuvə ŋga'ə. Əndə'i əndə a shi ka kanə aagyanəkii. Taa wu patə, wa ca ŋgərətə haŋkalaakii ŋga'ə, kaa ca ka aagyanə kuvətsa. ¹¹ Kə uugi mbukə kuvə ndzaanə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu. Pooshi mbukə əndə'i ma'ə. ¹² See kanə aanəkii. Ma hara ənja, ka kanə nə tii də əndzənə, taa də hara tibisa, taa də faariinə ətə da məghərəvənə. Hara ənji əsə, ka kanə nə tii də ənfuginə, taa də ndzad'a, taa də uunjinə. ¹³ Kadə nə slənə ŋga taa wu a baarəgi naakii na, uusəratə nə Əntaŋfə a d'a gəŋwanə. Uusərakii nə gunə a təbətə slənəkii, ca baarəgi paŋgəraŋə tə slənə ŋga taa wu patə. ¹⁴ Mad'a ma kaatə kii əndə aagyanə mambukya kuva, tə'i ŋgeerənə davə, ka upaanə nə əndəkii shikwa. ¹⁵ Amma mad'a kə ətsagi slənə ŋga əndə agi gunə, ka əteenə nə ci ka shikwakii. Ma ci də naakii na, ka mbərədənə nə ci makə əndətə mbərə'ya ŋgahə agi gunə.

¹⁶ Ya saŋə kə shii unə oo'i *yi ŋga Əntaŋfə nuunə nii? Ya saŋə kə shii unə oo'i, də naakii nə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəmuunə nii? ¹⁷ Taa wu patə saawee ka yi ŋga Əntaŋfə, ka saaweenə nə Əntaŋfə ka ci naakii əsə. Acii ma yi ŋga Əntaŋfə, malaabakii. Unə də noonə nə boo, nə yaakii.

¹⁸ Ga taa wu agyuunə a ha'u də naakii na. Mad'a tə'i əndə ahadoonə ca hiima oo'i, tə'i ci da shiinə agi duuniyana, wa ca bwasee ka hiimatsa, ca həətəpaa naakii na, ca ndzaa ka əndətə pooshi shii taa mi, kaa ca shii ndzaanə ka əndətə shii uushi tanyi. ¹⁹ Acii ma sətə ci ənji duuniyanə a nee makə shiinə, d'iikənə nə ci akəŋwacii Əntaŋfə. Makə sətə d'ii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Də fyaranə ŋga mafyara ənji kəsənə Əntaŋfə tə tii." ²⁰ Tə'i manaahəkii əsə ətə bii, "Kə shii Slandanə oo'i, ma hiima ŋga mafyara ənja, uushi zaβə." ²¹ Ci d'ii cii kya ba koonə, ga taa wu a haŋətə naakii nə putə ŋga slənə ŋga əndə shiŋkinə. Acii noonə nə uushi'inə patə. ²² Taa Bulusə, taa Apoolasə, taa Keefasə, taa *duuniya, taa əpinə, taa əntənə, taa əndzə'ya, taa aakəŋwa, patə noonə. ²³ Ma unə əsa, ŋga Aləmasiihu nuunə. Aləmasiihu naakii əsə, ŋga Əntaŋfə nə ci.

4

*Masləkee ənji ŋga *Aləmasiihu*

¹ Ŋga'ə ka nyi ka ənjə a shii oo'i, ma inə, ənji slənə ka Aləmasiihu niinə. Aacii inə ba'avə Əntaŋfə ma'umbee uushi'iinaakii, keena baaba ka ənja. ² Ma tsarə ŋga əndə slənətsa, kə dəbee ca slənə slənaakii də goongaanə. ³ Taa mi patə hiimii unə agyanəki, hara ənji ka βəzənə nə tii səkə də nyi, hara ənji əsə ka dələnə nə tii də nyi,

3:4 3.4-5 1.12. **3:6** 3.6 Slənə 18.4,11,24-28. **3:8** 3.8 4.5. **3:9** 3.9 Mat. 13.3-9; Af. 2.20-21; 1 Piita 2.4-6. **3:10** 3.10 1 Koor. 15.10. **3:11** 3.11 Isaa. 28.16; Slənə 4.11-12. **3:13** 3.13-15 Rooma 2.6; 2 Koor. 5.10. **3:15** 3.15 Yahu. 23. **3:16** 3.16 6.19; Rooma 8.9,11,15; 2 Koor. 6.16; Gal. 5.25; 1 Piita 2.5. **3:18** 3.18 4.10. **3:19** 3.19 Ayb. 5.12-13; 1 Koor. 1.20. **3:20** 3.20 Jab. 94.11. **3:22** 3.22 Rooma 8.38. **3:23** 3.23 15.28; Rooma 14.7-9. **4:2** 4.2 Luka 12.42.

amma ma nyi, paa nyi ka neenə makə uushi. Nyi ka naaki nə maa, paa nyi ka lagi gəŋwanə ŋga naaki nə taa kə slənyi nyi ŋga'ə taa pooshi. ⁴ Taa ŋgahi paa nyi shii hatə kulii nyi davə, patə da ha'ə əntaa nyi nə lagi gəŋwanə ŋga naaki nə oo'i, pooshi uushi ashiki. Əntanfə na lagi ka nyi gəŋwanə. ⁵ Acii ha'ə, pooshi dibə una lagi gəŋwanə agyanə ənji daga saa'ikii ma'ə mambu'yamə, waatoo daga Slandanə ma'ə mashimə. Ma ca, ci na ŋgiragi tə uushi'iitə ma'umbeekii agi təkunə ka bərenə. Ca baarəgi paŋgəranə tə hiimatə a ədzəmə ənda. Ma uusərakii, ka dələnə nə Əntanfə də taa wu patə makə sətə dəbee ka ci.

⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma wabi nyi uushi'iitə patə agyaniinə da Apoolasə, kaa ca shii tsakənə tuunə, una nə'u dərəpə geenə, acii goona piitəgi sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkələkətə, goona haŋətə noonə na putə ŋga əndə rəŋwə, una bərapaa əndə'i ənda. ⁷ Ya ha, wu saŋə d'uunətə tə ha? Ya saŋə əntaa Əntanfə vii ka hə patənə ŋga uushi'inə aciiku kwa? Madə viina, ka mi d'ii cii kwa haŋətə naaku nə, ha datə makə də ŋgeeriiku upaa ha?

⁸ Ya saŋə kə uugi unə upaa patənə ŋga sətə dəbee una upaa kwa? Kə uugi unə dagine ka mawahənyinə kwa? Taa ŋgahi əntaa meeminə nuunə saŋa, kə d'ii unə ŋwanjuunə kwa? Kə mwayi nyi una d'a ŋwanjuunə, kaama shi zəmə ŋwanjuunə patə. ⁹ Ma cii kya nee naaki, kə geegi Əntanfə keenə mbəfə, inə masləkee ənja. Ma inə, makə ŋga ənjitə lagi ənji ka tii gəŋwanə ŋga bələnə tə tii niinə, inə kəŋaanə akəŋwacii patənə ŋga *duuniya. Malaa'ikanyinə da patənə ŋga ənji shiŋkinə a tsaamə tiinə, ina əntə. ¹⁰ Ma inə, makə mad'ikə ənji niinə putə ŋga Aləmasiihu. Ya saŋə mafyarakii nuunə agi ləbənə goonə da Aləmasiihu kwa? Pooshi ŋgeerənə aashiinə. Ya unə noonə, tə'i ŋgeerənə ashuunə kwa? Kə bərapaa ənji tiinə. Ya unə noonə, kə d'uunətə ənji tuunə kwa? ¹¹ Dəŋə ənshinə agi madəfənə da meegiirənə niinə, dəgəjinə patə nə kəjeerənə geenə, agi fəəslənə nə ənji tiinə, pooshi yi geenə əsə. ¹² Də ciiniinə ciina slənə makə a əntəgiinə. Madə kə dzaanii ənji tiinə, agi d'anə niinə ka tii barəkaanə. Madə cibee ənji keenə, agi sə'watənə niinə. * ¹³ Madə wabi əndə bwaya uushi aashiinə, də ŋunyi wabənə jikə niinə ka ci. Kə ənəpaa inə ka gərədzəkə ŋga duuniya. Ca'ə əndzə'i ma'ajijinəkii niinə akəŋwacii duuniya.

¹⁴ Ma nyaahə nyi koonə ətsa, əntaa ka d'avə də ayinə koonə, amma kaa nya shii paaratəginə koonə, makə moodə manjeevənaaki. ¹⁵ Taa kə upaa unə ənji dzəgunətə koonə wabənə ŋga Aləmasiihu sabakə, rəŋwə nə dəsənuunə. Nyi ndzaanə ka dəsənuunə agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu saa'itə kirə nyi koonə ŋunyi Habara. ¹⁶ Aciikii wanyinə ka kədiinə acii unə koonə nə'u dərəpaaki. ¹⁷ Putakii ha'ə, wanyinə ka sləkeenə koonə ka Timooti. Ma ca, kadashinaaki nə ci, uuzənaaki əndə goonə putə ŋga Slandana. Ci na dzə ka buurətə koonə ndzaanaaki agi ləbəənə ləbiinə da Aləmasiihu. Ca baarii koonə sənə cii kya dzəgunə ka ənji taa asəkə ŋgutə Ikəliisiya taa da patə. †

¹⁸ Ma hara ənji ahadoonə, kə haŋətə tii natii na. Ma nə tii ka nəhənə, paa nyi ka ənənə ka tsaamətənə tuunə ma'ə. ¹⁹ Amma madə kə luuvə Slandana, ka dzənə nə nyi aahoonə kədəhə. Madə kə gi nyi, ka neenə nə nyi ka baawədatə marii ənjitə ca haŋətə natii na, əntaa wata wabənətii. ‡ ²⁰ Acii ma ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, paa ci ka baarə naakii nə də wabənə, amma də baawəda baarənəkii naakii na. ²¹ Gəfə ŋgutə saŋə koonə? A dzə nyi da i uu'yanə nii, anii a banee nyi ka ədzəməki, nya dzə ka baariinə koonə makə sətə uu'i nyi tuuna?

4:4 4.4 Jab. 143.2. **4:5** 4.5 3.8; Jab. 139.1-12; Rooma 2.16. **4:7** 4.7 Gal. 6.3. **4:9** 4.9 Rooma 8.36; Ibər. 10.33. **4:10** 4.10-13 2 Koor. 11.23-29. **4:10** 4.10 3.18. * **4:12** 4.12 Luka 6.28; Slənə 7.60; Rooma 12.14; də ciiniinə ciina slənə: Slənə 18.3. **4:13** 4.13 Ŋgəər. 3.45. **4:15** 4.15 Gal. 4.19. **4:16** 4.16 11.1; Fil. 3.17; 1 Tees. 1.6. † **4:17** 4.17 Timooti: 16.10; Slənə 16.1; 2 Koor. 1.1. ‡ **4:19** 4.19 madə kə luuvə Slandana: Slənə 18.21; Yak. 4.15. **4:20** 4.20 2.4; 15.24. **4:21** 4.21 2 Koor. 1.23; 13.10.

5

Aləhiinə ahada ənji nə'unə

¹ Kə fii nyi, tə'i hara ənji ca alə hiinə ahadoonə. Ma tsarə nga aləhiitə maa, taa ahada ənji faara, pooshi tsarəkii ka d'anə. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə fii nyi, tə'i əndə ca baa də minə nga dii. ² Makə ha'ə ətsa, ka mi cuuna haɣətə noonə nə d'ii? Ma dəbee, mabətəsəkə d'a nuunə. Ma əndətə slənyi sətə ahadoonə, kə dəbee ənjə a laakəgi tə ci ahadoonə.

³⁻⁴ Taa ngahi pooshi nyi gatə ahadoonə, patə da ha'ə, davə ahadoonə nə moodəfəki. Acii ha'ə, agi ləmə nga Slandanaamə Yeesu kə lagi nyi gəɣwanə agyanə əndətə d'ii tsarə slənətsa. Ma d'anuunə, dzatəmə də nə. Ma'yanaaki maa, ka ndzaanə nə ci ahadoonə. Ngərəmə əndətə də baawəda nga Slandanaamə Yeesu, ⁵ una kavə tə ci aacii *Seetanə kaa shishinəkii a zagi dza'ə. Ma əpinaakii əsə, ca shii upaa luupaanə uusəra nga ənyanə nga Slandanaamə Yeesu.

⁶ Pooshi dəbee una haɣətə noonə nə makə sətə cuuna d'a. Kə shii unə wabənə ətə ci ənjə a ba, "Burəjanə gi'u ca aslətə mahwadə əmpunə." ⁷ Fədəgimə lee tə iirə burəjaatsa ahadoona, waatoo 'waslyakəənə goonə, koonə shii ndzaanə makə mahwadə əmpunə yadə burəjanə agikəya. Weewee ma unə, malaabakii nuunə, acii kə əŋki Aləmasiihu ka puta gaamə. Ma ca, makə bagatə ngirə ənji ka d'a də sataka ka Əntanɣə agi kumənə nga *Pasəka nə ci. ⁸ Acii ha'ə, gaama d'a kumənə gaamə də burooditə d'ii ənji də iirə burəjanə nga 'waslyakəənə da bwaya bwayaanə. Amma d'aamə kumənə gaamə agi laabanə da gooŋgaanə, makə sətə d'ii buroodi ətə yadə burəjanə agikii malaabakii.

⁹ Ma asəkə ləkələkataaki nga təkəɣwanə, kə nyaahə nyi koonə oo'i, goona ndzaanə da ənjitə ca aləhiinə. ¹⁰ Ma wabi nyi koonə ha'ə, əntaa agyanə ənjitə mashiimə tə Əntanɣə wabi nyi, acii ma təya, tə'i ənji aləhiinə ahadatii, tə'i ənji moo uushi nga hara ənji, tə'i mahiirənə, tə'i ənji paslə uuləminə əsə. Makə d'ii ci ganə asəkə duuniya nə tii, pooshi rəgwa nga təkəe ka noonə nə da tii. ¹¹ Amma ma wabi nyi koonə ha'ə, agyanə əndətə ca ba oo'i, əndə nə'unə nə ci, asee agi aləhiinə nə ci, taa moo uushi nga əndə'i ənda, taa paslə uuləminə, taa jaarakənə aashi əndə'i ənda, taa əndətə ngirə sa ənvwə tə ci, taa hərənə. Ma tsarə nga əndə nə'uutsa, goona adə asəkə kəɣwə rəɣwə da ci shaɣə. ¹² Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, pooshi nyi da baawəda nga lagi gəɣwanə agyanətii. Agyanə ənji nə'unə makə noonə lagi nuunə gəɣwanə. ¹³ Makə sətə d'ii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Ləkəgimə məzə ənda ahadoonə." Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, Əntanɣə ci saakii na la ka tii gəɣwanə.

6

Daada gəɣwanə ahada ənji nə'unə

¹ Madə tə'i əndə nə'unə da wula nga əndə'i əndə nə'unə makə ci, iitə saɣə bwaseenəkii ka ənji nga Əntanɣə, ca kərə wulakii aakəɣwacii ənjitə pooshi shii tə Əntanɣə? ² Ya saɣə pooshi unə shii oo'i, ənji nga Əntanɣə na la gəɣwanə ka ənji *duuniya kwa? Madə unə na la gəɣwanə ka ənji duuniya, aa pooshi unə mbu'i bahə lagi gəɣwanə nga uuji uushi'inə kwa? ³ Mashiimuunə saɣə oo'i, amə na la gəɣwanə ka malaa'ikanyinə kwa? Sakwa uushi'inə nga duuniya d'ii? ⁴ Makə ha'ə na d'a saɣə, madə shigi mabizhinə ahadoonə, ka mi cuuna dzə ka kərə wulakii aakəɣwacii ənjitə pooshi agi nə'una? ⁵ Agi d'anə nuunə ayinə ka noonə na. Iitiitə daa

5:1 5.1 Leew. 18.8. **5:2** 5.2 6.12; 10.23. **5:3-4** 5.3-4 Kwal. 2.5. **5:5** 5.5 1 Tim. 1.20. **5:6** 5.6 Gal. 5.9. **5:7** 5.7 Shig. 12.1-15; 13.7; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19. **5:9** 5.9 Mat. 18.17; 2 Tees. 3.14. **5:11** 5.11 6.9-10; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.10; 2 Yooh. 10. **5:12** 5.12-13 Dzək. 13.6. **6:2** 6.2-3 Rooma 5.17; 2 Piita 2.4; Yahu. 6; Səniinə 1.6.

pooshi mashii ɛndɛ taa rɛŋwɛ ahadoonɛ bahɛ hadatɛgi dɛ mabizhinɛ ahadoonɛ ɛnji nɛ'una? ⁶ Wata madanɛ nɛ ɛndɛ nɛ'unɛ, ca dzɛ ka kɛrɛ wula ŋga ɛndɛ nɛ'unɛ makɛ ci aakɛŋwacii gɛŋwanɛ, ɛnjitɛ mashiimɛ tɛ ɛntanɔfɛ ca dzɛ ka la ka ci gɛŋwanɛkii.

⁷ Makɛ kɛ kiiruunɛshinɛ aakɛŋwacii gɛŋwanɛ, kɛ kulii unɛ ɛtsa. Ma dɛbɛɛ, madɛ kɛ bɛzɛɛ ɛndɛ ka sɛkuunɛ, sɛ'watɛmɛ. Madɛ kɛ ali ɛndɛ rɛgwa ŋga ɛgɛnɛ tuunɛ, bwaseemɛ ka ci. Gɛdɛ ci acii kɛrɛ ɛndɛ aakɛŋwacii gɛŋwanɛ. ⁸ Amma ma unɛ, pooshi unɛ agi dɛnɛ ha'ɛ. Acii unɛ dɛ noonɛ nɛ maa, agi baazɛɛ nuunɛ ka sɛkuunɛ ahadoonɛ sɛgoonɛ, unɛ hɛɛrɛshi ɛsɛ. Ahadoonɛ ndzɛkɛŋushi'inɛ ɛnji nɛ'unɛ maa, agi dɛnɛ nɛ tsarɛ ŋga ɛtsa! ⁹ Ya sanɛ pooshi unɛ shii oo'i, pooshi bwaya ɛnji ka upaa dɛmɛnɛ aagi *ŋwanɔunɛ ŋga ɛntanɔfɛ kwa? Goona ha'u dɛ noonɛ nɛ zabɛ. Ma ɛnji dɛ bwaya ndzaanɛ, taa ɛnji paslɛ uulɛminɛ, taa ma'alɛhiinyinɛ, taa ɛnjitɛ ca baa da ŋguyirɛnɛ makɛ tii, ¹⁰ taa mahiirɛnɛ, taa ɛnji moo uushi ŋga ɛndɛ'i ɛnda, taa ɛnjitɛ ci ɛnvwɛ a dɛ tɛ tii anɛtii, taa ɛnji dzaana hara ɛnji, taa ɛnji luutɛ uushi ŋga hara ɛnji, patɛnɛ ŋga ɛnjitɛ ca dɛ tsarɛ ŋga slɛnɛtsa, pooshi tii ka upaa rɛgwa ŋga dɛmɛnɛ aagi ŋwanɔunɛ ŋga ɛntanɔfɛ shanɛ. ¹¹ Ma ŋga ŋukɛ, ha'ɛ makɛ ɛtsɛ nɛ hara ɛnji goonɛ. Amma kɛ tifyagi ɛntanɔfɛ koonɛ 'waslyakɛɛnɛ goonɛ, ca laabagi tuunɛ dagi lɛbɛnɛ goonɛ da Slandanɛ Yeesu Alɛmasiihu, dagi baawɛdɛ ŋga Ma'yanɛ ŋga ɛntanɔfɛ gaamɛ ɛsɛ.

Duunɛtɛnɛ tɛ ɛntanɔfɛ dɛ shishinɛ

¹² Ka banɛ nɛ hara ɛnji ahadoonɛ oo'i, tɛ'i tii da rɛgwa ŋga dɛ taa ŋgutɛ uushi. Ha'ɛ makɛ ɛtsa, amma ɛntaa uushi'inɛ patɛ ca tsakɛ ɛnda. Ma nyi, ka banɛ nɛ nyi, tɛ'i nyi da rɛgwa ŋga slɛnɛ taa mi patɛ. Amma paa nyi ka bwaseenɛ kaa taa mi a kavɛ tɛ nyi aakɛŋwa. ¹³ Hara ɛnji, ka banɛ nɛ tii, ma kapaa ɛntanɔfɛ zɛma, ka sɛka. Ka zɛmɛ dɛi ɛntanɔfɛ sɛkɛ ɛsɛ. Ha'ɛ makɛ ɛtsa. Amma ka zamaginɛ nɛ ɛntanɔfɛ dɛ sɛkɛ tii da zɛmɛ patɛ. Ma shishinɛ, pooshi ɛntanɔfɛ dɛi kaamɛ tɛ ci ka alɛhiinɛ. Amma, ma dɛi ci kaamɛ shishinɛ, kaama slɛnɛ ka Slandanɛ dɛ ci, Slandanɛ a tsakɛ tɛ shishinaamɛ ɛsɛ. ¹⁴ Makɛ sɛtɛ madɛɛ ɛntanɔfɛ ka Slandana agi mamɛɛtɛ ɛnja, ha'ɛ nii kɛya madɛɛ kaamɛ dɛ baawɛdɛaakii ɛsɛ.

¹⁵ Kɛ shii unɛ, ma shishinuunɛ, purɛŋanɛ ŋga shishinɛ ŋga *Alɛmasiihu nɛ ci. Ya ɛna, kɛ dɛbɛɛ ɛndɛ a ŋgɛrɛ purɛŋanɛ ŋga shishinɛ ŋga Alɛmasiihu, ca gɛŋutɛgi da ŋga badawa ŋga minɛ nii? Pooshi ka dɛnɛ shanɛ! ¹⁶ Ya sanɛ pooshi unɛ shii oo'i, ma ɛndɛtɛ ŋgirɛ shishinɛkii, ca gɛŋutɛgi da ŋga badawa ŋga minɛ, kɛ ndzaa tii shishinɛ rɛŋwɛ kwa? Acii tɛ'i manaahɛkii asɛkɛ malaaba lɛkalɛkatɛ oo'i, "Tii bɛra'i, ka ndzaanɛ nɛ tii shishinɛ rɛŋwɛ." ¹⁷ Amma ma ɛndɛtɛ gɛŋutɛ dɛ naakii nɛ da Slandana, kɛ ndzaa ci malaabakii dɛ Ma'yanaakii.

¹⁸ Makɛ dɛi ha'ɛ, bwaseemɛ ka alɛhiinɛ. Patɛnɛ ŋga hara 'waslyakɛɛnɛ, pooshi ka uree ka shishinɛ ŋga ɛnda. Amma ma alɛhiinɛ, ka patɛnɛ ŋga shishinɛ cii kɛya dɛ 'waslyakɛɛnɛ. ¹⁹ Ya sanɛ pooshi unɛ shii oo'i, yi ŋga Malaaba Ma'yanɛ nɛ shishinuunɛ kwa? Ma Malaaba Ma'yaatsɛ ashuunɛ, ɛntanɔfɛ vii koonɛ. ɛntaa noonɛ sɛgoonɛ nɛ shishinuunɛ, amma ŋga ɛntanɔfɛ. ²⁰ Dɛ uushi dzabanɛ pɛrii ci tuunɛ. Acii ha'ɛ, wa shishinuunɛ a ndzaanɛ malaabakii, koonɛ shii vii dɛ dɛuunuunɛ ka ɛntanɔfɛ.

7

Wabɛnɛ agyanɛ ŋgɛrɛshinɛ

6:7 6.7 Mat. 5.39-40; Rooma 12.17. **6:9** 6.9-10 15.50; Gal. 5.19-21. **6:11** 6.11 Tit. 3.3-7; Ibɛr. 9.14; 1 Yooh. 1.7. **6:12** 6.12 8.9; 10.23; Gal. 5.13; 1 Piita 2.16. **6:13** 6.13 Mat. 15.17-19; 1 Tees. 4.3. **6:14** 6.14 15.15,20; Rooma 6.4; 8.11; 2 Koor. 4.14. **6:15** 6.15 12.27. **6:16** 6.16 'Wat. 2.24; Mat. 19.5; Af. 5.31. **6:17** 6.17 Yooh. 17.21-23; Rooma 8.9-11; 2 Koor. 3.17-18; Gal. 2.20. **6:19** 6.19 3.16. **6:20** 6.20 7.23; Rooma 13.14; 1 Piita 1.18-19.

¹ Yoo, wiinē jikēvənaaki agyanē wabəənē nyaahoonē. Madā kə bii əndə, paa ci ka ngərə minə shanə, ci palee də nga'əənə. ² Amma acii goona dzəgərə aagi aləhiinē, wa ngurə a ngərə minə. Minə əsa, wa kya ngərə ngura. ³ Ga ngurə a ənslə'wa də shishinəkii ka minaakii. Ha'ə nə minə əsə, ga kya ənslə'wa də shishinətə ka ngurii.

⁴ Acii ngurə nə slanda shishinē nga minə. Ha'ə nə shishinē nga ngurə əsə, minə nə slandakii. ⁵ Goona taanashi də shishinuunə, madāamə unə kə luuvə ahadoonə nga saa'i gi'u agyanəkii, koonā shii kavə nuunə ka dā də'wa. Ma daaba'əkii, unā ənə ka gununə goonə makə nga njukə əsə koonā mbee ka kaka'atə noonə na. Də ha'ə gatsəgi nuunə tə təbənə nga *Seetanə tuunə.

⁶ Ma agi wabəətsə bii nyi koonə, pooshi nyi bii tyasə see a dōonə ha'ə, amma banə tanə cii kya ba koonə. ⁷ Ma mwayi nya, a ndzaa unə patə makə naaki. Amma taa wu patə tə'i ci da naakii viinə ətə vii əntanfə ka ci pamə. Acii əndə'i ənda, ka mbeənə nə ci ka ndzaanə daanəkii, amma ma əndə'i əndə, paa ci ka mbeənə.

⁸ Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə pooshi ngirə minə taa ngərə ngura, da ka mooryafinə. Madā kə ndzaa tii yadə ngərəshinə makə naaki, ci palee. ⁹ Amma madā pooshi tii ka mbee ka kaka'agi natii na, wa təya ngərəshi. Gəfə ci acii hənənə nga suuna nga shishinə a ədzəmətii.

¹⁰ Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə ngirəshi. Əntaa banaaki, amma bariya nga Slandana. Ma minə, ga kya təkə da ngurii. ¹¹ Amma madā kə tikə tii, ga kya ngərə əndə'i ngura. Mbu'u ka ənənə nə tii ka naranə da ngurii. Ha'ə əsə, ga ngura a lakəgi minaakii.

¹² Wiinə sənə cii kya ba ka hara ənji nyi saaki də maki, əntaa Slandana. Madā ma minə nga əndə nə'unə, madā əntaa əndə nə'unə nə ki, amma kə luuvə ki ndzaanə gakii, ga ca lakəgi tə ki. ¹³ Ha'ə nə minə əsə, madā ma ngurii, əntaa əndə nə'unə nə ci, amma kə luuvə ci ndzaanə da ki, ga kya alə rəgwa nga təkənatii. ¹⁴ Ma bii nyi ha'ə, acii taa ngahi pooshi ngurii agi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə əntanfə tə ci putə nga minaakii. Ha'ə nə minə əsə. Taa ngahi paa ki agi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə əntanfə tə ki putə nga ngurii. Maci pooshi ha'ə, kada pooshi manjeevənətii ka ndzaanə ka ənji nga əntanfə. Amma putə nga ətsə ha'ə, kə ngirə əntanfə tə tii ka manjeevənaakii. ¹⁵ Amma madā kə mwayi minə taa ngura ətə pooshi agi nə'unə təkənə da əndə nə'unə, wa təya təkə. Madā kə dīi ha'ə, pooshi əndə nə'uutsə tanəgi bariya. Amma ka ndzaanə jamə 'wii əntanfə taamə. * ¹⁶ Unə makinə ənji nə'unə, buurətəmə nga'ə. Mbu'u taa daci unə nə nguyirənə goonə a upaa luupaənə. Unə nguyirənə ənji nə'unə əsə, buurətəmə nga'ə. Mbu'u taa daci unə nə makinə goonə a upaa luupaənə.

Ndzaanə nga əndə makə sətə 'wii əntanfə tə ci

¹⁷ Ma sətə palee, wa əndə a slənə makə sətə vii əntanfə ka ci baawəda nga slənənə. Wa ca ndzaanə saakii makə sətə nji ci saa'itə 'wii əntanfə tə ci. Ha'ə cii kya dzəgunə ka ənji taa asəkə ngutə Ikəliisiya. ¹⁸ Madā tə'i əndə *ryaminii daga əntanfə ma'ə ma'wamə tə ci, madā kə 'wii əntanfə tə ci, ga ca alə əndzəgi baavə nga ryaminanə ashikii. Madā tə'i əndə əsə ətə 'wii əntanfə paa ci ryaminii, wa ca ndzaanə saakii ha'ə, ga ca ryamina. ¹⁹ Acii pooshi kama kamaanə ahada maryamina ənda da əndətə pooshi ryaminii akənwacii əntanfə. Amma nə'u bariya nga əntanfə nə uushi. ²⁰ Taa wu patə, wa ca ndzaanə makə ətə nji ci saa'itə 'wii əntanfə tə ci. ²¹ Madā mava nə əndə saa'itə 'wii əntanfə tə ci, ga ca buurə agyanəkii. Amma madā kə upaa ci rəgwa nga ndzaanə ka dimwa, wa ca dā ha'ə. ²² Ma bii nyi ətsa, acii ma

7:2 7.2 1 Tees. 4.3-4. **7:3** 7.3 Af. 5.21-29. **7:7** 7.7 Mat. 19.11-12; 1 Koor. 12.11. **7:9** 7.9 1 Tim. 5.14. **7:10** 7.10-11 Mat. 5.32; 19.9. **7:14** 7.14 Rooma 11.16. * **7:15** 7.15 ka ndzaanə jamə: 14.33; Rooma 12.18; 14.19; 2 Koor. 13.11; Kwal. 3.15; Iber. 12.14. **7:16** 7.16 1 Piita 3.1. **7:18** 7.18 Gal. 5.1. **7:19** 7.19 Rooma 2.25-29; Gal. 5.6.

mavate 'wii Əntañfə tə ci, kə ndzaa ci ka dimwa putə nga ləbənaakii da Slandana. Ha'ə nə dimwatə 'wii Əntañfə tə ci əsə, kə ndzaa ci ka mava nga Slandana. ²³ Də uushi dzabanə pərii Əntañfə tuunə. Goona ənyagərə də noonə nə ka maviinə nga ənja. ²⁴ Acii ha'ə, ndzəkəŋuushi'inəkya, taa wu patə, wa ca ndzaanə akəŋwacii Əntañfə makə sətə 'wii Əntañfə tə ci.

Wabənə agyanə ənjitə pooshi sha ŋgirəshə da mooryafinə

²⁵ Ma agyanə ənjitə ma'ə matəkətəmə ŋgərəshinə əsə, wiinə sənə cii kya ba. Pooshi uushi bii Slandanə ka nyi agyanəkii, amma ka banə nə nyi koonə naaki hiima, makə dīi ci, pwapoonə nga Slandanə kavə tə nyi ka ndzaanə ka əndə gooŋga. ²⁶ Ma hiimaaki, mada ndzaa əndə daanəkii yadə ŋgərəshinə, ci palee. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii tə'i cibənyinə laŋə ci ənjə a sa nga əna. ²⁷ Ma əndətə ŋgirə minə, ga ca kaaree ka miita. Ma əndətə pooshi sha təbətə ŋgərə minə, ga ca ŋgərə. ²⁸ Amma taa ŋgahi kə bii nyi ha'ə, mada kə ŋgirə əndə minə, paa ci dīi 'waslyakəənə. Mada ŋgirə kadəmə ŋgura əsə, paa ki dīi 'waslyakəənə. Amma shiimə oo'i, tə'i uushi'inə laŋə ca la tə ənjitə ŋgirəshi. Ci bii nyi naaki gədfə ndzaanə yadə ŋgərəshinə, acii ga tsarə nga uushi'iitə a lii tə ənda.

²⁹ Ndzəkəŋuushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə kədəhə. Acii ha'ə, ma ənjitə da makinə, wa təya ndzaanə makə pooshi makinə atsatii. ³⁰ Ma ənji tuunə, wa təya də makə əntaa ka mabətə səkə nə tii. Ma ənji ŋusənə, wa təya də makə əntaa ka maŋushinə nə tii. Ma ənji dərə də uushi'inə əsə, wa təya ndzaanə makə pooshi sətə irə tii shi aaciitii. ³¹ Ma ənji də slənə ganə a duuniya, wa təya ndzaanə makə pooshi sə nga danatii ganə a duuniya. Acii ma duuniyana, pooshi ma'ə laŋə kaa ca uudə.

³² Ŋga'ə ka nyi koonə ndzaanə yadə buurə uushi'inə. Ma əndətə pooshi sha ŋgirə minə, aagi slənə ka Slandanə kavə ci naakii na. Gazhi'waanaakii patə kaa ca uudagi səkə nga Slandana. ³³ Amma ma əndətə ŋgirə minə, aagi slənənə ka *duuniya kavə ci naakii na, kaa ca shii uudagi səkə nga minaakii. ³⁴ Acii ha'ə kə tikə hiimaakii bəra'i. Ma miitə pooshi ŋgirə ŋgura taa kadəma, kə kavə ki natə nə aagi slənə ka Slandana, kaa kya shii ndzaanə malaabakii camə akəŋwacii Slandana. Amma ma miitə ŋgirə ŋgura, kə kavə ki natə nə aagi slənənə ka duuniya, kaa kya shii uudagi də səkə nga ŋgurii.

³⁵ Ma bii nyi koonə ətsa, ŋga'ə ka nyi nə tsakənə tuunə, əntaa təjanə cii kya təja tuunə. Acii ŋga'ə ka nyi koonə slənə sətə dibə ka rəgwakii, una vəgi noonə nə ka slənənə ka Slandanə də ədzəmə rəŋwə.

³⁶ Mada tə'i əndə ghə'i madfanə, amma təya nara da madfanaakii oo'i, paa tii ka ŋgərəshinə ma'ə, ka danə ŋga'ə. Amma mada kə tsaamətə ŋgurii oo'i, paa ci na kaka'atə naakii na, wa ca ŋgərə tə ki makə sətə mwayi ci, paa ci dīi 'waslyakəənə. ³⁷ Amma maa əndə ci saakii dīi aniyaakii nga banə oo'i, paa ci ka ŋgərənə tə ki ma'ə, mada kə kaka'atə ci shishinəkii əsə, ŋga'ə nə sətə dīi ci, wa təya ndzaanə daanətii yadə ŋgərəshinə. ³⁸ Makə ha'ə əna, ma əndətə ŋgirə minə, kə dīi ci ŋga'ə. Amma əndətə pooshi ŋgirə minə shaŋə palee.

³⁹ Ma miitə ma'ə ŋgurii ka əpinə, pooshi ki da rəgwa nga ŋgərə əndə'i. Amma mada kə əntəgi ŋgurii, tə'i ki da rəgwa nga ŋgərə ŋgurətə kadeesəkə ka ki, mada əndə nə'unə nə ci. ⁴⁰ Ma aagi hiimaaki naaki, mada kə ndzaa ki satə yadə ŋgərə ŋgurə ma'ə, gədfə ci na palee ka ki də ŋga'əənə. Ma nəhənəki, ma hiimatə dīi nyi, dagi Ma'yanə nga Əntañfə shigi.

7:22 7.22 Af. 6.6; Filim. 16; 1 Piita 2.16. **7:23** 7.23 6.20. **7:25** 7.25 1 Tim. 1.12-14. **7:26** 7.26 Irim. 16.1-4; Slənə 14.22; 1 Tees. 1.6; 3.3-4. **7:28** 7.28 Luka 21.23. **7:29** 7.29-31 Rooma 13.11-13; 1 Piita 4.7; Fil. 4.5. **7:31** 7.31 Yooh. 2.17. **7:33** 7.33 Luka 14.20. **7:39** 7.39 Rooma 7.2-3.

8

Wabənə agyanə zəmətə dʻii ənji ka uuləminə

¹ Ma agyanə luutə ci ən̄jə a la uuraakii ka uuləminə, wiinə sənə cii kya jikəvə koonə. Kə shii amə, ma patənə gaamə, tə'i amə da shiinə. Amma ma shiitsa, ci ca kavə əndə ka han̄jətə naakii na. Amma ma sətə ca tsakə ən̄ja, uudəna. * ² Taa wu patə ŋgirə naakii nə makə kə shii ci uushi'inə, ca'ə əndzə'i ma'ə ci mashiimə sətə dəbee ca shii. ³ Amma ma əndətə uu'i tə Əntan̄fə, kə ndzaa ci ka uuzənə ŋga Əntan̄fə ətsa.

⁴ Ma agyanə luutə lii ən̄ji uuraakii ka uuləminə, kə shii amə, ma uuləminə, pooshi əpinə amatii. Kə shii amə əsə, rəŋwə dyan̄jə nə Əntan̄fə. ⁵ Tə'i uushi'inə lan̄jə agintan̄fə taa anə hanyinə ətə ci ən̄jə a paslə tə tii. Taa ŋgahi tə'i tii lan̄jə, ⁶ patə da ha'ə, ma kaamə, rəŋwə dyan̄jə nə Əntan̄fə. Dəsənaamə nə ci. Ci tagii patənə ŋga uushi'inə, naakii naamə. Rəŋwə dyan̄jə nə Slandanə əsə, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Daciikii tagii patənə ŋga uushi'inə. Daciikii əsə ndzaa amə da əpinə amaamə.

⁷ Amma əntaa patənə ŋga ən̄ji shii ha'ə. Ca'ə əndzə'i tə'i hara ən̄ji sənəavə ka tii nə haala ŋga uuləminə. Agi adənə nə tii luutə ci təya nee ka uuləminə lii ən̄ji. Ma təya, ma'ə vii goon̄gatii madamə ŋgeerənə. Ma ci təya nee, makə kə ajjinətə zəməkii tə tii. ⁸ Ma amə, kə shii amə oo'i, pooshi uushi ci zəmə a tsakə kaamə akəŋwacii Əntan̄fə shan̄jə. Tada kə zhimaamə, pooshi uushi cii kəya tsakə kaamə. Ha'ə əsə, tada kə bwasee amə ka adə zəməkii, pooshi uushi cii kəya galee ashaamə.

⁹ Ma unə ətsə shii oo'i, kə vii Əntan̄fə kaamə rəgwa ŋga adə taa ŋgutə zəma, see a doonə han̄kala, acii goona ndzaa ka faara pu'unə ŋga ən̄jitə ma'ə vii goon̄gatii madamə ŋgeerənə. ¹⁰ Acii ma tsarə ŋga əndətsa, madə kə nee ci ka hə əndətə shii uushi'inə dasə asəkə kuvə uuləma, ha adə luu ŋga uuləma, ka kavənə nə hə tə ci ka adə tsarə luukii əsə. ¹¹ Ma tsarə ŋga əndətsə ma'ə vii goon̄gaakii madamə ŋgeerənə, ka zanə nə ci putə ŋga shiinaaku. Ma əndətsa, ndzəkəŋu nə ci, da i ka putaakii ən̄ki Aləmasiihu, amma wahətsə kə kavə tə ci ka kulanə. ¹² Də madəe ka ma'yanə ŋga ndzəkəŋushi'inə ətə ma'ə madamə ŋgeerənə agi vii goon̄gatii, cuuna dā 'waslyakəənə. Ma ətsa, ka Aləmasiihu cuuna dā. ¹³ Acii ha'ə, madə luu ca kavə tə ndzəkəŋunəki kaa ca kula, paa nyi ka adə luukii ma'ə shan̄jə, acii ga nya kavə tə ci ka kulanə.

9

*Sətə dəbee ka masləkee ən̄ji ŋga Yeesu *Aləmasiihu*

¹ Ma nyi, dimwa nə nyi, masləkee əndə ŋga Aləmasiihu nə nyi. Kə nee nyi ka Yeesu Slandanaamə də ginəki. Unə əsə nə bwatyatə upaa nyi agi slənaaki ka Slandana. Anii əntaa ha'ə? ² Taa pooshi hara ən̄ji luuvə oo'i, masləkee əndə nə nyi, amma ma unə, kə shii unə oo'i, masləkee əndə nə nyi. Acii unə nə sətə baarii oo'i, masləkee əndə nə nyi tanyi putə ŋga ləbənə goonə da Slandanaamə.

³ Wiinə sənə jikəvənəki ka ən̄ji wabə tə nyi. ⁴ Ya san̄jə pooshi dəbə ən̄jə a vii keenə zəmə da sə ŋga sanə putə ŋga slənə geenə kwa? ⁵ Ya san̄jə pooshi nyi da rəgwa ŋga ŋgərə minə, nya palə ka wiigi'inə da i ki kwa? ina dā makə sətə ci i Piita* da hara masləkee ən̄ji da ndzəkəŋushi'inə ŋga Slandanaamə a dā kwa? ⁶ Anii see inə

8:1 8.1-13 Rooma 14.1-15.6. * **8:1** 8.1 Slənə 15.29; Rooma 12.16; uudəna ca tsakə ən̄ja: 13.1-7; 14.1; 16.14; Yooh. 13.34; Rooma 15.1-2; 2 Koor. 8.7-8,24; Gal. 6.10; Af. 5.2. **8:3** 8.3 13.12; Gal. 4.9. **8:4** 8.4 10.19-20; Dzək. 4.35,39; 6.4-5; Gal. 4.8-9. **8:6** 8.6 12.5-6; Yooh. 1.3-4; Af. 4.5-6; Kwal. 1.16. **8:7** 8.7-12 10.23-33. **8:8** 8.8-9 Rooma 14.13,15,17,21; Gal. 5.13. **9:1** 9.1-2 4.9,15; 15.8-10; 2 Koor. 2.14-17; 3.1-3; 5.18-20; 10.7-8,13; 11.5,13; 12.11-13; Gal. 1.1. **9:4** 9.4 Luka 10.7-8; Mat. 10.10. * **9:5** 9.5 Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə ci ən̄jə a 'wa də Piita.

da Barənaba sanə nə slənənə də ciiniinə, keena shii upaa də zəmə aameena? † 7 Wu sanə nə soojatə pooshi ənji agi vii ka ci shikwaakəya? Wu sanə nə moozatə pooshi ka adə poo nga ənfwə gakkii asəkə ra? Wu əsə nə magəratə pooshi ka sa 'wanə nga dabiinaakəya?

8 Ma uushi'iitsə cii kya ba, əntaa də hiima nga əndə shiŋkinə cii kya ba. Tə'i manaahəkii maa, asəkə ləkələkatə nga Muusa, 9 ətə bii ca, "Goona anəgi ma nga la ca slənə koonə asəkə rə." Ya əna, agyanə liinə nə Əntanfə ka wabənə kwa? 10 Ma ətsə patə, agyaniinə cii kəya wabə. Puta geenə nyaahə ci ətsə ha'ə. Acii ma əndə budənə da əndə slənə cifanə, kə dibə təya ka nə nga upaa uushi davə asəkə rə. 11 Makə kə ləgaviinə koonə slikərənə nga Malaaba Ma'yanə aa ədzəmuunə, əntaa madəbəkii unə kə ki'i keənə də vii keənə sətə ciina kavə aameenə kwa? 12 Makə dīi ci kə luuvuunə vii ka hara ənji sətə dəbee, weewee keənə dəbee una 'watəgi vii uushi'iitsa.

Taa ngahi ha'ə makə ətsə dəbee una dā keənə, amma pooshi inə kədii koonə tsakə tiinə ha'ə. Kə sə'watiinə patənə nga mabuurəna kaa Njunyi Habara agyanə Aləmasiihu a shii dzənə aakəŋwa aakəŋwa. 13 Amma ga ca zaanə koonə oo'i, ma ənjitə ca slənə asəkə yi nga Əntanfə, agi sətə ci ənjə a kərə aadəvə aasii ci təya upaa zəmatii. Ha'ə əsə nə ənjitə ca slənə agyanə ha nga dā sataka. Agi sətə dīi ənji də sataka ci təya ngərəgi natii zəma. 14 Ha'ə əsə dīi bii Slandanaamə, əŋki ci, ma əndətə ca dā slənə nga Njunyi Habara, dagikii upaanəkii zəmaakii.

15 Taa ngahi ha'ə makə ətsa, pooshi nyi kədii acii taa wu. Ma cii kya naahə koonə ha'ə, əntaa koonə vii ka nyi sətə dibə. Gəfə əntənə əŋki nyi acii dānə ha'ə makə ətsa, acii paa nyi ka uudənə kaa sətə cii kya dəlāgi a ndzaanə ka uushi zabə. 16 Pooshi waaza Njunyi Habara ka kavənə tə nyi kaa nya dəlāgi, acii ma ətsa, kə ndzaa ka nyi tyasə see maa waazii nyi. Kə kullii agyanəki madā paa nyi waazii Njunyi Habara! 17 Maci ma cii kya dā slənətsə də moonə nga moodəfəki saakii, kadā ka upaanə nə nyi ki'ikii. Amma slənə nga tyasə cii kya dā, acii Əntanfə ba'avə slənəkii aaciiki. 18 Ngutə shikwa cii kya upana? Ma shikwaaki, waaza Njunyi Habara ka ənji nga zabə yadə ki'ikii. Pooshi nyi agi ləgwa sətə dibə ənjə a vii ka nyi acii ənja.

19 Ma nyi, dimwa nə nyi, əntaa mava. Patə da ha'ə, kə kavə nyi naaki nə kaa nya ndzaa ka mava, kaa nya shii upaa də ənji lanə. 20 Ma nyi ahada *Yahudiinə, kə dīi nyi makə sətə ci təya dā, kaa nya shii əlyatənə də tii. Ma nyi ahada ənjitə dīi *bariya anətii əsə, kə ndzaa nyi ahadatii makə da i bariya anəki nə nyi makə natii, taa ngahi pooshi. Amma ma ndzaa nyi ha'ə ahadatii, kaa nya shii əlyaginə də tii. 21 Ha'ə əsə, nyi ahada ənjitə pooshi shii bariya, kə ndzaa nyi ahadatii makə pooshi nyi shii bariya, kaa nya shii əlyaginə də tii. Pooshi ətsə bariii makə pooshi nyi agi nə'u bariya nga Əntanfə. Acii agi nə'u bariya nga Aləmasiihu nə nyi. 22 Weewee geegi nyi ka vii goonngaaki makə ma'ə madamə ngeerənə ahada ənjitə ma'ə vii goongatii madamə ngeerənə, kaa nya shii əlyaginə də tii. Taa ngutə tsarə nga ndzaanə patə gi nyi ka la ənja, kə ndzaa nyi makə natii, kaa nya shii luupaa də hara ənji agitii taa də iitə patə. 23 Uushi'iitsə cii kya dā patə, putə nga Njunyi Habara cii kya dā ha'ə, kaa nya shii upaa də shikwatə nə ənjə a upaa agikii da i nyi.

24 Kə shii unə, ma agi laamə nga huyinə, ənji lanə ca laamə, amma əndə rəŋwə tanə nə upaa shikwa. Acii ha'ə damə gazhi'waanə nga huyinə, koonə shii upaa də shikwa. 25 Taa wu patə bii ka dānə nə ci laamə nga huyinə, ka hadaginə nə ci

† 9:6 9.6 Barənaba: Slənə 4.36; 11.22-26; slənənə də ciinə ka upaa də zəma: Slənə 18.3. 9:9 9.9 Dzək. 25.4; 1 Koor. 10.11; 1 Tim. 5.18. 9:11 9.11 9.4; Rooma 15.27; Gal. 6.6. 9:12 9.12 Slənə 20.34-35; 2 Koor. 11.9. 9:13 9.13 Baan. 18.8-19. 9:14 9.14 9.4. 9:15 9.15 Slənə 18.3. 9:16 9.16 Irin. 20.9. 9:17 9.17 4.1. 9:19 9.19-22 10.23-24,32-33; Rooma 15.1. 9:19 9.19 Mat. 20.26-27. 9:20 9.20 Slənə 16.3; 21.20-26. 9:21 9.21 Gal. 2.3-4. 9:22 9.22 Rooma 1.13; 2 Koor. 5.11; 11.29. 9:24 9.24-25 Fil. 3.12-14; 2 Tim. 2.4-6; 4.7-8; Yak. 1.12; 1 Piita 5.4; Səniinə 2.10.

də shishinəkii nga'ə, kaa shishinəkii a ndzaanə ndalə. Ma cii kəya dfa ha'ə, kaa ca shii upaa də shikwa. Ma tsarə nga shikwatsə cii kəya alə, ka saawaginə. Amma ma ənə caama alə, pooshi ka saawanə shanə ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²⁶ Ma nyi, gəŋə cii kya huyi ca'ə ka muudinə. Ha'ə əsə ma nyi, əntaa əndətə ca dfa mavutə zabə agi mədə nə nyi. ²⁷ Kə luuvə nyi sa taa ŋgutə tsarə nga ciba, kaa shishinəki a ndzaanə matasəkakii taa ka ŋgutə rəgwa. Ma nyi ənə ca waaza Njuni Habara ka hara ənja, ma cii kya dfa ha'ə, acii ga nya kulii a rəgwa.

10

Wabənə agyanə uuləminə

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, nga'ə ka nyi una shii sətə slənyi də dzədzəshi'inaamə saa'itə təya palə agi bilinə. Kurabiinə nja kaka'ə tə tii patə. Patənati tənəgi maduunə gəəra, pooshi taa mi uree ka tii. ² Patənati upaa bapətisəma nga kurabiinə da nga uunəva kaa təya ndzaa ka ənji nə'unə tə Muusa. ³ Patənati əsə, kə agi tii zəmətə shi dadagyə. ⁴ Patənati əsə, kə sii tii ma'iitə shi dadagyə. Acii kə sii tii ma'iitə əja ashi faaratə vii Əntanfə ka tii. Ma faaratsə nja dzə atsatii, ci nə Aləmasiihu. ⁵ Patə da ha'ə laŋənati pooshi slənati kadeesəkə ka Əntanfə. Putakii ha'ə laŋənati, kə mətəgi tii agi bilinə.

⁶ Ma ətsə patə, wabənə cii kəya wabə kaamə, acii ga bwaya uushi'inə a kadeesəkə kaamə makə nati. ⁷ Goona ndzaa ka ənji paslə uuləminə makə nga hara ənjatii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Kə ndzaa ənji ka zəma, təya saasa ənvwa, təya madə ka uudzənə ka uuləminə." ⁸ Goona aləhiinə makə nga hara ənjatii. Agi uusera rəŋwə ənji dəbu'u pupusərə aji makkə zamagi Əntanfə də tii. ⁹ Gaama təbə tə Slandanaamə makə sətə dfi hara ənjatii. Wata rəhunə a zamagi də tii dza'ə. ¹⁰ Gaama ŋgəərə ma makə sətə dfi hara ənjatii. Wata malaa'ikatə ca bəələ ənji a zamagi də tii.

¹¹ Ma uushi'iitə slənyi də tii patə, wabənə cii kəya wabə ka ənja. Ma naahəpaa ənji əsə, ka wabəginə kaamə, acii amə nə ənji nga muudinə nga saa'i. ¹² Acii ha'ə, taa wu patə nyihə makə ndihə nə ci, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulii. ¹³ Patənə nga təbətə ca la tuunə, mbərə mbərə nə ci da ətə ca la taa tə ŋgutə ənda. Amma ma Əntanfə, əndə goŋga nə ci, paa ci ka luuvənə kaa təbənə ətə palee ka ŋgeerii unə a la tuunə. Madə kə lii təbənə tuunə, ka viinə nə ci koonə ŋgeerənə koonə kəŋaanə ndihə, koonə shii upaa rəgwa nga sə'watənə.

¹⁴ Acii ha'ə kadashinyinaakya, bwaseemə ka paaslə uuləminə. ¹⁵ Ma unə, ənji paaratə də uushi'inə nuunə, ka mbeenə nuunə ka laginə unə də noonə nə oo'i, ma sənə cii kya ba, goŋga tanyi. ¹⁶ Ma kwaləkətə caama slənəgi saa'itə ama zəmə əndzanə nga Slandana, agi kuyiriinə naamə tə Əntanfə putakii. Ma amə sagi də kwaləkəkii əsə, ləbənə caama ləbə agi idənə nga Aləmasiihu. Ha'ə əsə nə burooditə caama baatsə, ama adə. Ləbənə caama ləbə agi shishinə nga Aləmasiihu. ¹⁷ Makə dfi ci masləhə rəŋwə nə buroodi, taa ŋgahi laŋə naamə, amma rəŋwə naamə, acii masləhətə rəŋwə ha'ə caama adə əsə.

¹⁸ Buurətəmə alə'aada nga *Yahudiinə əsə. Ma ənjitə ca adə luutə ci ənjə a dfa də satakətə ka Əntanfə, agi ndzaanə nə tii ləbə da Əntanfə. ¹⁹ Mi cii kya moo banə əna? Uuləmə nə əndə'i uushi nii, anii zəmətə ci ənjə a vii ka ca? Pooshi. ²⁰ Ma sətə

9:27 9.27 Rooma 8.13; 13.14. **10:1** 10.1 Shig. 13.21; 14.21-29. **10:3** 10.3 Shig. 16.13-35; Dzək. 8.3; Jab. 78.24-25. **10:4** 10.4 Shig. 17.6; Jab. 78.15. **10:5** 10.5 Baan. 14.29-30; Jab. 78.31; Ibər. 3.17; Yahu. 5. **10:6** 10.6 Baan. 11.4,34; Jab. 106.14. **10:7** 10.7 Shig. 32.6. **10:8** 10.8 Baan. 25.1-9. **10:9** 10.9 Baan. 21.5-6. **10:10** 10.10 Baan. 14.2,36; 17.6-15; Jab. 106.25-27; Ibər. 3.17-18. **10:11** 10.11 7.29-31; Rooma 15.4. **10:12** 10.12 Gal. 6.1. **10:13** 10.13 1.9; Yak. 1.13-14. **10:14** 10.14 1 Yooh. 5.21. **10:16** 10.16 11.24-25; Luka 22.17-20. **10:17** 10.17 12.27. **10:18** 10.18 Leew. 7.11-21. **10:19** 10.19 8.4.

cii kya moo banə, ma sətə ci ənji faara a dfa satakakii, ka ginaajinyinə ci təya dfa, əntaa ka Əntanfə. Ma nyi, paa nyi ka moonə una ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə.

²¹ Ya sanə iitə mbee nuunə ka zəmə əndzanə nga Slandana, una ənəgərə ka zəmə nga ginaajinyinə əsa? Pooshi unə ka ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə əsə. ²² Ya sanə nga'ə koonə nə kavənə tə Slandanə kaa ca sərəhə kwa? Anii ma naamə ka nəhənə, kə palee amə ka ci də ngeerəna?

²³ Ka banə nə hara ənji ahadoonə oo'i, tə'i amə da rəgwa nga dfa taa nğutə uushi. Ha'ə makə ətsa. Amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda. Tə'i amə da rəgwa nga slənə patənə nga uushi, amma əntaa patənə nga uushi ca kərə ənji aakəŋwa. ²⁴ Ga taa wu a slənə wata sətə ca tsakə tə ci, ci daanəkii, amma, wa ca slənə sətə ca tsakə tə hara ənja.

²⁵ Tə'i unə da rəgwa nga dərə taa nğutə tsarə nga ləwə a luuma, una tsəbə. Goona kavə ma'yanə goonə ka buurənə taa dama shi ləwəkii. ²⁶ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə, ətə bii ci, "Hanyinə da patənə nga sətə asəkətə, nga Slandanə patə." ²⁷ Madfa kə 'wii əndətə əntaa əndə nə'unə nə ci tə hə ka zəma, madfa kə kadeesəkə ka hə nə dzənə, duu, zəmuu patənə nga sətə vii ci ka hə. Ga ha kavə ma'yanəku ka buurənə taa dama shi zəməkii. ²⁸ Amma madfa kə bii əndə'i əndə ka hə oo'i, ma ləwətsa, ka uuləmə lii ənji, ga ha adə ma'ə. Ma bii nyi ətsa, putaakii kaa ma'yanaakii a baanə. ²⁹ Kaa ma'yanə nga əndətsə a baanə bwasee hə ka zəməta, əntaa putə nga naaku.

Ka ləgwanə nə hə, "Ka mi sanə bwaseenəki ka adə uushi putə nga əndətə ca hiima oo'i, bwaya uushi cii kya dfa? ³⁰ Madfa kə kuyirii nyi tə Əntanfə putə nga zəməta, ka mi sanə banə əndə ka nyi oo'i, bwayakii dīi nyi putə nga adə zəməkəya?"

³¹ Yoo, taa mi patə dīi unə, taa zəma, taa sa uushi, dāmə patə ka dūunətənə də Slandana. ³² Hakilamə acii goona bəzee ka səkə nga Yahudiinə, taa nga hara slikərənə, taa nga ənji nga Əntanfə. ³³ Ma səndə dānuunə tanə, dāmə makə sətə cii kya dfa. Acii ma nyi, kə dīi nyi gazhi'waanə nga uudagi səkə nga patənə nga ənji agi taa mi cii kya dfa patə. Sətə ca tsakə tə ənji patə cii kya dfa kaa təya shii upaa luupaanə, əntaa ka putaaki cii kya dfa.

11

¹ Nə'umə dərəpaaki makə ənə cii kya nə'u nga *Aləmasiihu.

Wabənə agyanə ləkutə nə nga minə

² Agi dəlaginə nə nyi duunə ka shaŋə, acii agi buurətənə nuunə wabənaaki koonə, una nə'utə alə'aada nga ənji nə'unə ətə dzəgunyii koonə. ³ Amma nga'ə ka nyi una paaratəgi oo'i, taa nğutə nğurə patə, Aləmasiihu nəndə agyanəkii. Taa nğutə minə patə əsə, nğurə nəndə agyanətə. Ha'ə nə Aləmasiihu əsə, Əntanfə nəndə agyanəkii.

⁴ Acii ha'ə, taa nğurə ca dfa də'wa taa dfa anabaakwaanə da i dara anəkii, kə bərapaa ci tə Aləmasiihu ətsa. ⁵ Amma ma minə, wa kya ləkutəgi nətə saa'itə kya dfa də'wa taa dfa anabaakwaanə. Madfa paa ki dīi ha'ə, ci nə kə bərapaa ki tə nğurii ətsa. Mbərə mbərə nə ki da miitə isəgi nətə. ⁶ Madfa pooshi minə ka ləkutəgi nətə, wa kya isəgi nətə. Amma makə dīi ci ayi ayi ka minə nə isəgi nətə, wa kya ləkutəgi nətə.

⁷ Ma nğura, pooshi dibə ca dāvə uushi aanəkii ca dfa də'wa, makə dīi ci, məndzaanğ'u'inə nga dūunuunə nga Əntanfə nə ci. Amma ma minə,

10:20 10.20 Dzək. 32.17; Jab. 106.37; Səniinə 9.20. **10:21** 10.21 2 Koor. 6.15-16. **10:22** 10.22 Dzək. 32.21. **10:23** 10.23-33 Rooma 14.1-15.6. **10:23** 10.23 6.12; 8.7-12. **10:24** 10.24 10.32; 13.5; Rooma 15.1-2; Fil. 2.4. **10:25** 10.25 Rooma 14.2. **10:26** 10.26 Jab. 24.1; 89.12. **10:28** 10.28 8.7. **10:30** 10.30 Rooma 14.6; 1 Tim. 4.4. **10:31** 10.31 Kwal. 3.17. **10:32** 10.32 Rooma 14.13. **10:33** 10.33 9.19-22. **11:1** 11.1 4.16. **11:2** 11.2 2 Tees. 2.15; 3.6. **11:3** 11.3 3.23; 'Wat. 3.16; Af. 5.23.

mëndzaan̄gu'inē nga d̄uunuunē nga ngurē nē ki. ⁸ Acii ma ngura, əntaa dashi minē tagii Əntañfə tē ci, amma tē minē tagii Əntañfə dashi ngura. ⁹ Ka putē nga ngurē əsə tagii ci tē ki, əntaa ka putatē tagii ci ngura. ¹⁰ Makə ha'ə d̄ii ətsa, kə dəbēe minē a ləkutəgi nətə, ka baariinē oo'i, atsaa sədfə ngurē nē ki, acii ga kya bəzēe ka səkə nga malaa'ikanyinē. ¹¹ Taa ngahi bii nyi koonē ətsa, patē da ha'ə, ma amə ənə ləbə da Slandana, mada pooshi ngura, pooshi minē. Mada pooshi minē əsə, pooshi ngura. ¹² Kə shii amə, dashi ngurē tagii Əntañfə minē. Ki ca poo nguyirənə əsə. Amma slənə nga Əntañfə nə patənə nga uushi'inē.

¹³ Unə də noonə nə nə banə, kə dəbēe minē a d̄a də'wa ka Əntañfə yadə ləkutə nətə kwa? ¹⁴ Patənə nga ənji taa da patē, kə shii tii oo'i, mada kə kapaa ngurē shinjinaakii magərəkii, sə nga ayinə ka ci. ¹⁵ Amma ma ka minē, sə nga rəmaaginatə nə magərə shinjine. Ma vii Əntañfə ka ki shinjine, kaa ca ndzaanə ka sə nga ləkutəgi də nətə. ¹⁶ Taa wu patē d̄ii mabizhinə agyanə sət̄sa, wa ca shii oo'i, patənə geenə da Ikəliisiyanyinē nga Əntañfə patē, ha'ə makə ətsə ciina nə'u.

Wabənə agyanə əndzanə nga Slandana

¹⁷ Yoo, wiinə wabənə agyanə zəmə əndzanə nga Slandana. Ma agi wabənə cii kya ba koonə, pooshi nyi ka dələnə duunə. Acii ma dza də nə goonə ka d̄a də'wa ka Əntañfə, pooshi agi kira dzənə aakəŋwa, amma ənyanə aa ba'ə cii kəya kira. ¹⁸ Ma nga təkəŋwanə, kə fii nyi oo'i, mada dzii unə də nə ka d̄a də'wa, t̄'i təkəshinə ahadoonə. Kə shii nyi weewee ma ətsa, t̄'i goon̄ga gi'u agikii. ¹⁹ Ka ndzaanə nə təkəshinə ahadoonə, kaa ənjə a shii nee ka ənjitə ca nə'u n̄unyi rəgwa paŋgəraŋə. ²⁰ Mada dzii unə də nə ka zəmə əndzanə nga Slandana, əntaa əndzanə nga Slandanə cuuna zəmə. ²¹ Ma bii nyi ətsa ha'ə, acii ma saa'itə una zəmə, taa ngutə əndə agi dzənə nə ci aakəŋwa agi adə zəmaakii. Ma hara ənji, ka madəfənə nə tii. Hara ənji əsə, mawiikakii nə tii. ²² Una! ka mi də d̄anə ha'ə kwa? Pooshi yinyinə goonə bahə zəmənə, una saasa davə kwa? Anii gədfə bərapaa Ikəliisiya nga Əntañfə da tē ənjitə pooshi uushatəya? Mi mbeenəki ka banə koonə agyanə ətsa? Dələnə dələnəki duunə kwa? Paa nyi ka dələnə duunə.

²³ Acii ma dzəgunəənə cii kya dzəgunə koonə, Slandanə Yeesu kavə aaciiki. Waatoo, ka vədfətə vii ənji tē ci ka bələginə, ca ngərə burooda, ²⁴ ca kuyirii tē Əntañfə, ca baatsəpaa, əŋki ci, "Shishinəki cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də d̄anə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi." ²⁵ Makə uugi tii zəma, ca ngərə ma'i inabi əsə, əŋki ci, "Ma ma'i inabina, ci nə kura aləkawalətə ci Əntañfə a d̄a də idənaaki. Taa guci cuuna sa patē, samə ha'ə ka buurətəginə də nyi." * ²⁶ Ma bii Slandanə ha'ə, acii taa guci patē agyuunə tsarə burooditsa, una sa tsarə ma'i inabatsa ha'ə makə ətsa, agi baariinə nuunə paŋgəraŋə oo'i, kə əŋki Slandanaamə ka putə gaamə, ca'ə ka saa'itə nii kəya ənya.

²⁷ Acii ha'ə taa wu patē zhimə əndzanə nga Slandanə də məzaanə, agi bərapaanə nə ci shishinəkii da idənaakii ətsa. ²⁸ Taa wu patē d̄ii aniya nga zəmə əndzanə nga Slandana, wa ca tsaamətə ndzaanaakii nga'ə zəku'i taabu'u zəmənəkii. ²⁹ Ma əndətə pooshi buurətə shishinə nga Slandana, mada zhimə ci əndzaatsa, mabətəsəkə nga Əntañfə cii kəya əlya aagyanəkii. ³⁰ Ci d̄ii ənji laŋə ahadoonə pooshi tii ndaŋə ndaŋə, mazaarəkii əsə. Harakii, kə mətətəgi tii. ³¹ Mada kə tsaamətaamə naamə nə nga'ə zəku'i taabu'u zəmənaamə, pooshi amə ka əlya mabətəsəkə nga Əntañfə

11:7 11.7 'Wat. 1.26-27. **11:8** 11.8-9 'Wat. 2.18-23; 1 Tim. 2.13. **11:18** 11.18 1.10-11. **11:19** 11.19 Dzək. 13.2-4; 1 Yooh. 2.19. **11:22** 11.22 Yak. 2.5-6. **11:23** 11.23-25 10.16; Mat. 26.26-28. * **11:25** 11.25 kura aləkawalə: Irim. 31.31-34; Luka 22.20; 2 Koor. 3.6; Ibar. 8.6; idəna: Shig. 24.6-8; Ibar. 9.12. **11:26** 11.26 Mat. 26.29. **11:27** 11.27 11.20-22; Ibar. 10.29. **11:28** 11.28 2 Koor. 13.5.

aagyanaamə. ³² Amma ma Slandana, agi dzalənə nə ci taamə acii ga gəŋwanə a kəshi taamə makə ŋga ənji duuniya.

³³ Acii ha'ə ndzəkəŋushi'inəkya, madfa kə gyuunə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, gaaratəməshinə. ³⁴ Madfa tə'i madəfənə atsa ənda, wa ca zəmə asii zəku'i, acii goona kulagərə aagi gəŋwanə ŋga Əntaŋfə, una zəmə əndzanə ŋga Slandana.

Ma hara wabənyinə, madfa kə shi nyi, kadə nii kya hadatəgi koonə.

12

Sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə baawəda ŋga slənətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, ŋga'ə ka nyi una shii gooŋgaanəkii. ² Kə shii unə, ma saa'itə unə ma'ə maviimə gooŋga ka Slandana, kə nji ənjə a ŋusləgi duunə ka rəgwanyinə kama kama, koonə paslə uuləminə. Ma təya, uushi zabə nə tii. ³ Acii ha'ə, ŋga'ə ka nyi una shii oo'i, pooshi əndə ətə da Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəməkii sha bii "Manaalakii nə Yeesu." See Malaaba Ma'yanə əsə nə kavənə tə əndə ka banə oo'i, "Slandanə nə Yeesu."

⁴ Ma sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, tə'i kama kama, amma Ma'yanə rəŋwa ca vii ka tii. ⁵ Tə'i slənənyinə kama kama əsə, amma ka Slandanətə rəŋwə ha'ə ci ənjə a slənə. ⁶ Tə'i rəgwanyinə ŋga sləna kama kama, amma Əntaŋfə rəŋwə ca vii ka əndə baawəda ŋga dfa taa ŋgutə tsarə ŋga sləna. ⁷ Taa wu patə agi baariinə nə ci naakii viitə vii Malaaba Ma'yanə ka ci, ka shii tsakənə də taa wu. ⁸ Ma hara ənji, kə vii ci ka tii hiima ŋga wabə sətə dəbee ka ənja. Ca vii ka hara ənji baawəda ŋga shii uushi'inə, təya ba ka ənja. Ma ətsa, dagi baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə rəŋwa ha'ə. ⁹ Ca vii ka əndə'i əndə əsə, baawəda ŋga gi'inə tə Əntaŋfə də ŋgeerənə. Ma ka əndə'i əndə əsə, ca vii baawəda ŋga mbədəpaa də ənda. Ma ətsə patə, dagi baawəda ŋga Ma'yaatə rəŋwə ha'ə. ¹⁰ Ca vii ka hara ənji baawəda ŋga slənə sə ŋga hurəshishinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəda ŋga dfa anabaakwaanə. Ca vii ka hara ənji baawəda ŋga taarapaaginə ahada uura ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə da ŋga ginaajinyinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəda ŋga wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama. Hara ənji əsə, ca vii ka tii baawəda ŋga baabagi wabənəkii aagi uuratə ci ənjə a fa. ¹¹ Amma ətsə patə, Ma'yanə rəŋwə ha'ə ca vii baawəda ŋga dfaada uushi'iitə makə sətə kadəesəkə ka ci. Taa wu patə da naakii viinə pamə.

Purəŋanyinə laŋə amma shishinə rəŋwə

¹² Ma shishinə ŋga ənda, tə'i purəŋanyinə laŋə ashikii. Əndə rəŋwə da purəŋanyinə kama kama ca slənə, amma ka shishiitə rəŋwə ha'ə. Ha'ə nə *Aləmasiihu naakii əsə. ¹³ Unə maa, ha'ə nuunə patə makə ətsa. Taa *Yahudiinə taa hara slikərənə, taa maviinə, taa dimuyinə, amə patə, kə upaa amə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə rəŋwə, kaama ndzaanə shishinə rəŋwə. Ma'yanə rəŋwə sii amə patə.

¹⁴ Acii ma shishinə, əntaa wata purəŋanə rəŋwə ghənyi, amma purəŋanyinə laŋə. ¹⁵ Mbu'u ka banə nə sədə, "Makə dīi ci əntaa ciinə nə nyi, acii ha'ə əntaa agi purəŋanyinə ŋga shishinə nə nyi." Taa ŋgahi kə bii ci ha'ə, amma pooshi banaakii ha'ə ka ŋgərəginə tə ci ka ndzaanə ashii shishinə. ¹⁶ Mbu'u ka banə nə liminə naakii əsə, "Makə dīi ci əntaa ginə nə nyi, acii ha'ə əntaa agi purəŋanyinə ŋga shishinə nə nyi." Taa ŋgahi kə bii ci ha'ə, pooshi banaakii ha'ə ka ŋgərəginə tə ci ka ndzaanə ashii shishinə. ¹⁷ Maci ginə nə shishinə patə, kadfa də iitə caama fa? Maci liminə nə shishinə patə, kadfa də iitə caama zənəta? ¹⁸ Makə sətə dīi shishinə, kə dfaadave

11:32 11.32 Ibər. 12.5-6; Səniinə 3.19. **12:2** 12.2 8.4-6; Isaa. 44.9-20; Gal. 4.8. **12:3** 12.3 1 Yooh. 4.2-3; Rooma 10.9. **12:4** 12.4-11 12.27-14.40; Rooma 12.6-8; Af. 4.4. **12:5** 12.5 12.28-30. **12:7** 12.7 14.26. **12:10** 12.10 14.5; Slənə 2.4. **12:11** 12.11 7.7; Rooma 12.3; Af. 4.7; 1 Piita 4.10. **12:12** 12.12-26 12.27. **12:13** 12.13 Gal. 3.27-28.

Əntanǝ patənə ƚga purəƚanyinə makə sətə kadeesəkə ka ci. ¹⁹ Maci purəƚanə rəƚwə tanə, kada pooshi shishinə. ²⁰ Makə sətə dƚi ci, tə'i purəƚanə kama kama, amma shishinə rəƚwə.

²¹ Acii ha'ə, pooshi ginə ka banə ka ciinə, "Pooshi nafaaku ka nyi." Ha'ə nə nə əsə, paa ci ka banə ka sədə, "Pooshi nafaaku ka nyi." ²² Ma purəƚaatə caama nee yadə ƚgeerənə ashaamə, pooshi uushi caama mbee ka dƚatənə yadə ci. ²³ Ha'ə nə hatə caamə nee makə pooshi bwatyakii əsə, ci nə ətə caama hadaƚi ƚga'ə. Ha'ə əsə nə purəƚanyitə caama nee makə pooshi daguyinəkii. Ka tii caama kavə naamə. ²⁴ Ma purəƚanyitə daguyinəkii ka ginə, kə bwasee amə ka tii makə sətə dƚi tii. Ma nyibuvə Əntanǝ purəƚanyitə patə ka shishinə, kaama shii nee ka bwatya ƚga purəƚanyitə caama nee makə pooshi bwatyatii. ²⁵ Makə ha'ə dƚi əna, pooshi kama kamaanə aƚi shishinə. Taa ƚgutə purəƚanə patə, wa ca upaa hadaƚinə mbərə mbərə da harakii. ²⁶ Madə aƚi sa cibə nə əndə'i purəƚanə ƚga shishinə, patə da harakii ca sa cibəkii da i tii. Madə kə upaa əndə'i purəƚanə dələnə, patə da harakii ca də maƚushinə.

²⁷ Unə patə, shishinə ƚga Aləmasiihu nuunə. Taa wu patə ahadoonə, purəƚanə ƚga Aləmasiihu nə ci. ²⁸ Ma ahada əƚi nə'unə, ma ƚga təkəƚwanə, kə dəkəpaa Əntanǝ masləkee əƚa. ƚga bəra'inə ca dəkə anabiinə; ƚga makkənə ca dəkə maliminə. Ma daba'ə, ca dəkə əƚi slənə sə ƚga hurəshishinə, ca dəkə əƚi mbədəpaa də əƚa, ca dəkə əƚi tsakə əƚa, ca dəkə matakəƚwanyinə, ca dəkə əƚi wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama. ²⁹ Ma əƚitsa, əntaa masləkee əƚi nə tii patə, əntaa anabiinə nə tii patə, taa maliminə. Əntaa taa wu nə əndə da baawəda ƚga də sə ƚga hurəshishinə. ³⁰ Əntaa taa wu nə əndə da baawəda ƚga mbədəpaa də bwaneanyinə, taa da baawəda ƚga wabənə da məshipətə uuranyinə kama kama, taa baabagi sətə ci təya ba. ³¹ Ma unə, kavəmə moodəfuunə ka upaa viinyitə palee də məƚhərəvənə.

Ma palee patə, dƚatəmə makə sənə nii kya baarii koonə.

13

Wabənə agyanə uudənə

¹ Taa tə'i nyi da baawəda ƚga wabənə taa də ƚgutə uura ƚga əƚi patə da ƚga malaa'ikanyinə, madə pooshi nyi da uudə əƚa, wazənə zabə nə wabənaaki makə tibisətə ca wazə 'yarəlanə. ² Taa tə'i nyi da baawəda ƚga də anabaakwaanə da ƚga paaratəƚi də ma'umbee uushi'inə, taa tə'i nyi da baawəda ƚga shii uushi'inə patə, taa tə'i nyi da vii goonƚa ətə ƚga kavənə tə ginunyinə ka mbudənə, təya palə ka əndə'i ha, madə pooshi nyi da uudə əƚa, uushi zabə nə nyi. ³ Taa kə təkəƚi nyi uushi'inaaki patə ka əƚa, nya vii shishinəki, əƚjə a ətsagi, amma madə pooshi nyi da uudə əƚa, pooshi nyi ka ƚgərə bwatyakii.

⁴ Ma uudənə, ci ca kavə əndə ka sə'watə uushi, ci ca kavə əndə ka də ƚga'əənə ka əƚa, ca kavə əndə ka ndzaanə yadə sərəha, paa ci ka dūunətə naakii na. ⁵ Ma əndətə da uudə əƚa, paa ci ka də sə ƚga ayinə. Paa ci ka uudə naakii na. Pooshi səkəkii ka bəzənə pii pii. Paa ci ka kəsəpaa bwaya bwayaanə a ədzəməkii. ⁶ Ma əndətə da uudə əƚa, paa ci ka də moodasəkə agyanə bwaya uushi. See dagwa uushi dənəkii maƚushinə. ⁷ Ma əndətə da uudə əƚa, pooshi 'waslyakəənə ƚga əƚi ka shiginə a makii pii pii. Taa guci patə tə Əntanǝ cii kəya gi'i. Taa guci patə əsə aƚi kanə nə ci nə ƚga dagwa uushi. Taa mi patə, aƚi sə'watənə nə ci.

12:26 12.26 Rooma 12.15; 2 Koor. 11.29. **12:27** 12.27 6.15; 10.17; 12.12; Rooma 12.4-5; Af. 4.4,16; 5.30. **12:28** 12.28 12.8-10; 14.1-4; Slənə 13.1; 15.32; Af. 4.11-12. **12:31** 12.31 14.1. **13:1** 13.1-7 8.1; Rooma 13.8-10. **13:1** 13.1 2 Koor. 12.3-4. **13:2** 13.2 12.8; Mat. 7.22; 17.20. **13:3** 13.3 Dan. 3.19-20; Mat. 19.21. **13:5** 13.5 10.33; Waḁ. 10.12; Fil. 2.4.

⁸ Ma uudənə, pooshi ka uudənə. Amma ma anabaakwaanə, ka uudəginə. Ka ləginə nə wabənə də məshipətə uuranyinə. Ha'ə nə shiinə əsə, ka uudəginə. ⁹ Ma shiinə gaamə da anabaakwaanə gaamə, ma'ə ci mambu'umə bahə uushi. ¹⁰ Amma ma saa'itə nə Əntanfə a mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'inə, saa'ikii nə uushi'iitə ma'ə mambu'umə bahə uushi a uudəgi.

¹¹ Ma saa'itə nyi ma'ə uuzənə, uura manjeevənə njii kya wabə, ŋga uura manjeevənə nji hiimaaki, uura manjeevənə nji slənaaki əsə. Amma makə uugi nyi dənə ka ənda, kə bwasee nyi ka uura manjeevənə patə. ¹² Ma ŋga əna, ma uushi'iinə caama tsaamə, aɡi tsaamənə naamə makə sətə ci əndə a tsaamə ma'yanə ŋga uushi aɡi ma'inə,* paa ci ka neenə bəraŋə ŋga'ə. Amma ma aakəŋwa, kadə naama nee ginə da ginə. Ma ŋga əna, tə'i uushi'inə ma'ə nyi mashiimə. Amma ma aakəŋwa, kadə nii kya shii patə, makə sətə shii Əntanfə tə nyi furəŋə. †

¹³ Ma vii gooŋgaanə, da ka na, da uudənə, tə'i tii makkə. Amma ma palee patə, uudəna.

14

Tsakə wabənə aɡyanə sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

¹ Ma dānuuna, dāmə gazhi'waanə ŋga uudə ənja. Kamə nuunə əsə ka upaa sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja. Ma palee maa, una upaa baawəda ŋga dā anabaakwaanə. ² Aci ma əndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, əntaa ka ənji shiŋkinə cii kəya wabə, amma ka Əntanfə. Aci pooshi əndə ca paaratəgi də sətə cii kəya ba. Ma'umbee uushi'inə cii kəya wabə də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə. ³ Amma ma əndə dā anabaakwaanə, ka ənji shiŋkinə cii kəya wabə. Wabənəkii a tsakə tə tii, ca vii ka tii kwatsə kwatsənə ŋga moodəfa, ca banee ka ma'yanətii. ⁴ Ma əndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, tə naakii nə cii kəya tsakə tanə. Amma ma əndə dā anabaakwaanə, tə patənə ŋga ənji nə'unə cii kəya tsakə. ⁵ Ŋga'ə ka nyi unə patə, una wabə də məshipətə uuranyinə kama kama. Amma ma palee nyi də uudənə koonə, a dōonə anabaakwaanə. Ma əndətə ca dā anabaakwaanə, kə palee ci ka əndətə ca wabə də məshipətə uuranyinə kama kama, acii ma wabəətə cii kəya ba də məshipətə uura, see madā ənyapaagi ənji aagi uuratə cii ənja Ikəliisiya a fa, taabu'u tsakənə wabənəkii tə tii.

⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, madā maa gi nyi aahoonə, nya wabə koonə də məshipətə uura, tə'i nafaaki koonə kwa? Taa gi'u pooshi nafaaki koonə. See madā baarii nyi koonə kura uushi ətə baarii Əntanfə ka nyi, nya kavə tuunə ka shii uushi'inə ŋga Əntanfə, nya dā koonə anabaakwaanə, nya dzəgunə koonə wabənə ŋga Əntanfə. ⁷ Kataamə hiima ka lyambyada taa kəzhimbəra. Ma təya, uushi'inə ŋga wanyanə, pooshi əpinə amatii. Madā pooshi wanyanatii shigi ŋga'ə, ka fanə nə ənji sətə ci təya ba kwa? ⁸ Yaci ma əndə ədə uutəma, madā paa ci ədətə ŋga'ə, dama fanə ənji bahə iinənə ka pana? ⁹ Ha'ə nuunə əsə dīi. Madā ma wabənə goonə də məshipətə uura, pooshi əndə paaratəginə də sətə cuuna ba, ka ndzaanə nə wabənə goonə zabə aagi məda. ¹⁰ Tə'i uuranyinə kama kama laŋə asəkə duuniya, patənətii tə'i nafatii. ¹¹ Amma madā paa nyi shii uuratə wabəgi ənji, ma əndətə wabəgi də uurata, mu'umə nə ci akəŋwaciiki. Ha'ə nə nyi əsə, mu'umə nə nyi akəŋwaciikii. ¹² Makə dīi ci ŋga'ə koonə nə upaa viinə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii, see a dōonə gazhi'waanə ŋga alə viitə ca tsakə dzənə ŋga Ikəliisiya aakəŋwa.

13:8 13.8 12.10; 14.1-5. * **13:12** 13.12 Ma Bulusə, kə dīi ci misaali də dyarugala, acii ma dyarugalə aɡi zamana ŋga Bulusə, pooshi bəraŋə makə ŋga əndzə'i. Acii dīi Gufe misaali də ma'inə. † **13:12** 13.12 Rooma 8.24; 2 Koor. 5.7; kə shii Əntanfə taamə: 8.3; Gal. 4.9. **13:13** 13.13 Kwal. 1.4-5; 1 Tees. 1.2-3; Tit. 2.2; Iber. 10.22-24; 1 Yooh. 4.16. **14:1** 14.1 13.8. **14:2** 14.2 12.10. **14:4** 14.4 14.26. **14:5** 14.5 Baan. 11.29.

¹³ Acii ha'ə, ma əndətə upaa viinə nga wabənə də məshipətə uura, wa ca da də'wa, kaa ca upaa baawəda nga ənəpaaginə ka ənji aagi uuratə cii təya fa. ¹⁴ Acii ma nya da də'wa də məshipətə uura, agi paaratəginə nə ədzəməki. Amma ma nyi ka nəki, paa nyi ka paaratəginə də sətə cii kya ba. ¹⁵ Iitə d'anəki d'ii? Ka d'anə nə nyi də'wa də məshipətə uura, nya da də'wa əsə də uuratə cii kya paaratəgi. Ka kanə nə nyi wanyanə də məshipətə uura, nya ka də uuratə cii kya paaratəgi əsə. ¹⁶ Madə ma cii kwa kuyirii tə Əntanfə də məshipətə uura tanə, də iitə mbeenə əndə saakii ka luunə 'Aamiina' putə nga kuyiriinaaku tə Əntanfwə? Wiinə paa ci fii sətə cii kwa ba! * ¹⁷ Taa dagwakii nga'ə nə də'waaku, ma əndətə pooshi ka paaratəginə, pooshi ka tsakənə tə ci.

¹⁸ Kə kuyirii nyi tə Əntanfə, acii agi wabənə nə nyi də məshipətə uura, palee ka taa wu ahadoonə. ¹⁹ Amma ma agi dza də nə nga Ikəliisiya, gədə kə wabi nyi də maki tufə tanə, ka dzəgunənə ka ənji də uuratə ci ənjə a fa, acii wabəpaanə sabakə də məshipətə uura.

²⁰ Ndzəkəjushi'inəkya, goona ndzaanə makə manjeevənə agi hiima goonə. Ma agi da bwaya bwayaanə, ndzaamə makə mbərəzhinyinə. Amma ma agi hiima, ndzaamə ka matanənyinə. ²¹ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə ətə bii ci,

“Əŋki Slandana,

ka wabənə nə nyi ka ənjaaki da ma məshipətə ənja.

Də məshipətə uura wabənəki ka tii.

Patə da ha'ə pooshi ənjaaki ka fanə tə nyi.”

²² Acii ha'ə, ma wabənə də məshipətə uura, ka baarəginə də slənə nga Əntanfə ka ənjitə pooshi da vii goonğa, əntaa ka ənjitə da vii goonğa. Ma anabaakwaanə, ka ənjitə da vii goonğa ci ənjə a da, əntaa ka ənjitə yadə vii goonğa.

²³ Yaci sanə kə dzii patənə nga ənji nə'unə ka hakii, wata taa wu patə ca wabə də məshipətə uuranyina, madə kə dzəgərə əndətə yadə vii goonğa taa əndə saakii ha'ə aahadoona, paa ci ka banə mabiinə nuunə kwa? ²⁴ Amma madə anabaakwaanə cuuna da, madə dzəgərə əndətə da ghatə vii goonğa, taa əndə saakii ha'ə, madə kə fii ci, ka shiinə nə ci oo'i, tə'i 'waslyakəənə ashikii. ²⁵ Ma ma'umbee uushi'iitə njii kəya hiima a ədzəməkii, ka shiginə aa babara, ka gərə'waanənə nə ci, ca paslə tə Əntanfə, ca bagi paŋğəraŋə oo'i, “Weewee ganə nə Əntanfə ahadoonə!”

Ndzaanə ahada ənji nə'unə də rəgwakii

²⁶ Ndzəkəjushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Madə kə dzii unə də nə ka da də'wa, əndə'i əndə tə'i ci da wanyanə, əndə'i əndə tə'i ci da dzəgunənə əsə, əndə'i əndə tə'i ci da ma'umbee wabənə nga Əntanfə, əndə'i əndə tə'i ci da wabənə də məshipətə uura, ha'ə əsə, tə'i əndə'i əndə ca bagi sətə cii kəya wabə. Taa mi patə cuuna da, wa ca tsakə tə ənja. ²⁷ Madə tə'i hara ənji ca moo wabənə də məshipətə uura, ga təya pitəgi agyanə ənji bəra'i taa makkə. Wa təya wabə də rəŋwə rəŋwə əsə, əndə rəŋwə a ənəpaagi aagi uuratə ci ənjə a fa patə əsə. ²⁸ Amma madə pooshi əndə ənəpaaginə aagi uuratə ci ənjə a fa, wa təya ndzaanə kəda'ə ahada ənja, təya wabə ka natii nə da ka Əntanfə.

²⁹ Ma agyanə anabaakwaanə, wa anabinyinə bəra'i taa makkə a da. Hara ənji əsə, wa təya tsaamə agyanə sətə ci təya ba. ³⁰ Amma madə kə vii Əntanfə ka əndə'i əndə wabənə kaa ca ba ka ənja, ma əndətə 'watəgi wabənə, wa ca ndzaanə kəda'ə. ³¹ Acii patənə goonə ka d'anə nuunə anabaakwaanə də rəŋwə rəŋwə, kaa patənə goonə a shii upaa dzəgunənə, una shii upaa kwatsə kwatsənə nga moodəfa. ³² Ma ənjitə da baawəda nga da anabaakwaanə, ka mbeenə nə tii ka kəŋee ka anabaakwaanatii.

* **14:16** 14.16 Aamiina: 2 Koor. 1.20. **14:20** 14.20 Af. 4.14. **14:21** 14.21 Isaa. 28.11-12; Dzək. 28.49. **14:23** 14.23 Slənə 2.13. **14:25** 14.25 Isaa. 45.14; Yooh. 4.17-19. **14:26** 14.26 8.1; 12.7-10; 14.4; Af. 4.11-13. **14:29** 14.29 Slənə 17.11; 1 Tees. 5.21.

³³ Acii ma Əntanfə, paa ci ka moonə ama gwazee ka uushi. Amma kə mwayi ci ama da uushi də rəgwakii, makə sətə dīi taa da patə ahada ənji nə'unə.

³⁴ Ma makinə, wa təya ndzaanə kəfə'a. Acii pooshi tii da rəgwa nga wabənə. Wa təya həətəpaa nətii makə sətə bii *bariya. ³⁵ Madə tə'i uushi ci təya moo shiinə, wa təya ləgwatə ama nguyirənatii asii gatii. Acii ayi ayi ka minə nə wabənə ahada ənji nga Əntanfə.

³⁶ Ma nuunə ka nəhənə sanə, dəcii unə shigi wabənə nga Əntanfə kwa? anii koonə tanə sanə sha? ³⁷ Madə tə'i əndə ahadoonə ca hiima oo'i *anabi nə ci, taa tə'i ci da viinə nga Malaaba Ma'yanə, wa ca paaratəgi oo'i, ma sənə cii kya naahə koonə, wabənə nga Slandana. ³⁸ Taa wu dīi mabizhinə oo'i əntaa ha'ə, ga ənjə a luuvə ka ci. ³⁹ Acii ha'ə ndzəkəŋushi'inəkya, kavəmə nuunə aagi də anabaakwaanə. Goona dzavə wabənə aama əndətə ca moo wabənə də məshipətə uura əsə. ⁴⁰ Taa mi patə damə də rəgwakii makə sətə dəbee.

15

Wabənə agyanə madənə nga Yeesu agi maməətə ənja

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, takumə kaa nya ənə ka batənə koonə agyanə Njunyi Habaratə shi nya waazii koonə. Habarakii shi una vii goonğa anəkii, ci əsə kəŋaanuunə ndihə ndihə agikii. ² Dagi Njunyi Habarakii əsə luupaa Əntanfə tuunə, waatoo Njunyi Habaratə waazii nyi koonə. Madə kə kəsətuunə Njunyi Habarakii tənə tənə, ka upaa nuunə luupaanə. Amma madə pooshi unə kəsətə də goonğa, kə ndzaa vii goonğa goonə zabə.

³ Ma nyi, kə waazii nyi koonə Njunyi Habaratə ba'avə Slandana aaciiki. Tə'i ci da məghərəvənə ka şanə, palee ka taa ngutə uushi. Ma Njunyi Habaratsa, ci nə: kə əŋki Aləmasiihu putə nga 'waslyakəənə gaamə makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ha'ə na də. ⁴ Ənjə a ngədəgi tə ci, Əntanfə a madəe ka ci agi maməətə ənja, makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ha'ə na də. ⁵ Ma daaba'əkii, kə jigagi ci də naakii nə ka Piita, ca jigagi ka masləkee ənji pu'u aji bəra'i əsə. ⁶ Ca jigagi ka saa'i rəŋwə əsə ka ənji nə'unə tə ci, palee ka gya'ə tufə nə laŋənətii. Taa ngahi kə məkə hara ənji ahadatii, amma dənə əndzə'i bəzəkii nə ənjitə ma'ə da əpinə. ⁷ Ca jigagi də naakii nə əsə ka Yakubu. Ma daaba'əkii, ca jigagi ka masləkee ənji patə.

⁸ Ma nga muudinə kə jigagi ci ka nyi. Taa ngahi ma naakya, paa nyi mbu'i bahə ca jigagi ka nyi, acii kə əki nyi ka şanə, ⁹ nyi nə moodəba'ə nga masləkee ənji patə. Pooshi dəbee maa ənjə a 'wa tə nyi masləkee ənda, acii kə cibee nyi ka Ikəliisiya nga Əntanfə. ¹⁰ Amma dagi pwapoonə nga Əntanfə ka nyi kavə ci tə nyi ka ndzaanə makə sənə dīi nyi əndzə'i. Pooshi pwapoonakii ka nyi ndzaanə ka uushi zabə. Kə dīi nyi slənə də patənə nga ngeeriiki palee ka tii patə. Ma ətsə patə, əntaa nyi saaki dīi slənətsa, amma putə nga pwapoonə nga Əntanfə ka nyi dīi slənətsə ha'ə.

¹¹ Makə dīi ci ha'ə dīi əna, taa nyi waazii Njunyi Habaratsa, taa hara masləkee ənji waazii, ha'ə makə ətsa waazii inə patə, ha'ə makə ətsə əsə vii unə goonğa.

Wabənə agyanə madənə gaamə agi maməətə ənja

¹² Ya əna, makə ma waazanə geenə koonə, kə madəe Əntanfə ka *Aləmasiihu agi maməətə ənja, iitiitə sanə banə hara ənji goonə oo'i, pooshi mantə əndə ka madənə

14:33 14.33 7.15. **14:34** 14.34-35 11.3; Af. 5.22; 1 Tim. 2.12. **14:37** 14.37 1 Yoo. 4.6. **14:39** 14.39 14.1,5. **14:40** 14.40 14.33. **15:1** 15.1 Gal. 1.11. **15:2** 15.2 Gal. 2.1-2. **15:3** 15.3 11.23; Isaa. 53.5-12. **15:4** 15.4 Yun. 1.17; Mat. 12.40; Yoo. 20.9; Slənə 2.24-31. **15:5** 15.5 Mat. 28.16-17; Luka 24.34,36; Yoo. 20.19. **15:7** 15.7 Luka 24.50. **15:8** 15.8 9.1; Gal. 1.15-16; Slənə 9.3-6. **15:9** 15.9-10 1 Tim. 1.12-16. **15:9** 15.9 Af. 3.8; Gal. 1.13-14. **15:10** 15.10 2 Koor. 11.23. **15:11** 15.11 1.12; Gal. 1.17-18; 2.6-9.

da i əpinə shaŋa? ¹³ Maci tantanyinə ha'ə, kadfa kə ndzaa ci ətse pooshi Əntaŋfə madee ka Aləmasiihu. ¹⁴ Maci pooshi Əntaŋfə madee ka Aləmasiihu, kadfa kə ndzaa ci ətse, uushi zabə nə waazanə geenə, kadfa kə ndzaa vii goonŋa goonə ka uushi zabə əsə. ¹⁵ Maci pooshi Əntaŋfə madee ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, kadfa kə ndzaa ci ətse jirakənə ciina jirakə aashi Əntaŋfə. Aci kə bii inə ka ənji oo'i, kə madee Əntaŋfə ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. Maci tantanyinə oo'i, pooshi maməətə ənji ka madənə shaŋə, əntaa kadfa paa ci madee ka ci ətse kwa? ¹⁶ Aci maci pooshi Əntaŋfə madee ka mantə ənda, Aləmasiihu maa, kadfa pooshi Əntaŋfə madee ka ci ətsa. ¹⁷ Maci pooshi Əntaŋfə madee ka Aləmasiihu, kadfa kə ndzaa ci ətse uushi zabə nə vii goonŋa goonə, kadfa ca'ə əndzə'i ma'ə unə ma'upaamə luupaanə ŋga 'waslyakənə goonə əsə. ¹⁸ Kə ndzaa ci ətse əsə, ma ənjitə vii goonŋa ka Aləmasiihu məəki, kadfa pooshi tii ka upaa luupaanə. ¹⁹ Maci ma nənə caama ka aashi Aləmasiihu, wata ka putə ŋga əpiinə amaamə tanə, kadfa təgunuunə gaamə palee ka ŋga patənə ŋga ənji duuniya.

²⁰ Amma tantanyinə weewee kə madee Əntaŋfə ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. Ci nə təkəŋwanə ŋga əndətə madee Əntaŋfə ka ci agi ənjitə məəki patə. Madeenə ka ci baarii oo'i, weewee ka madeenə nə ci ka ənjitə məəki əsə. ²¹ Dacii əndə rəŋwə shi wə aahanə aa duuniya. Ha'ə əsə dacii əndə rəŋwə shi madənə agi maməətə ənja.

²² Putə ŋga shiginə ŋga ənji dashi Adamu ci patənə ŋga ənjə a məətə. Ha'ə əsə, putə ŋga ləbənə ŋga ənji da Aləmasiihu, ka madənə nə tii agi maməətə ənja. ²³ Amma ka gərashi ka gərashi. Aləmasiihu nə ŋga təkəŋwanə. Ma uusəra ŋga ənyanaakii əsə, ənjitə vii ka ci goonŋa a madə ha'ə. ²⁴ Uusəra ŋga muudinə a mbu'ya ha'ə. Ma uusəratsa, ci nə saa'itə nə Aləmasiihu a jaala agyanə patənə ŋga uushi'iitə ca da ŋwanjuunə taa dama patə, taa iitə nə baawədatii patə. Ma daaba'əkii, ca ŋgərə ŋwanjuunə, ca vii ka Əntaŋfə Dii. ²⁵ Aci ma Aləmasiihu, ci ca da ŋwanjuunə ŋga əna, see maa mbu'ya saa'itə nii kəya jaala agyanə patənə ŋga ənji daawaanaakii, ca kavə tə tii aatsaa sədəkii. ²⁶ Ma əndə daawaanə ŋga muudinə, ci nə wa. Tə ci nii kəya uudə ba'ə ka zamaginə. ²⁷ Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Kə kavə ci patənə ŋga uushi'inə aatsaa sədəkii." Makə nyaahə ənji oo'i, patənə ŋga uushi'inə ka ndzaanə nə tii atsaa sədəkii, ma ətsa, pəŋgəranə pooshi Əntaŋfə kavə naakii nə aatsaa sədə Aləmasiihu. Ci kavə tə patənə ŋga uushi'inə ka ndzaanə atsaa sədəkii. ²⁸ Ma kavə Əntaŋfə patənə ŋga uushi'inə aatsaa sədə Aləmasiihu, kaa ca da ŋwanjuunə anətii. Ma Aləmasiihu naakii əsə, ka kavənə nə ci naakii nə aatsaa sədə Əntaŋfə. Aci Əntaŋfə kavə taa mi patə ka ndzaanə aatsaa sədəkii. Ma ətse patə, kaa ca da ŋwanjuunə patə agyanə taa wu patə.

²⁹ Ya saŋa, ya ənjitə ci ənjə a da ka tii bapətisəma ka putə ŋga maməətə ənjatii, mada pooshi madənə ŋga maməətə ənji shaŋa, ka mi ci ənjə a da ka tii bapətisəma?

³⁰ Ya inə əsa, ka mi dii inə kədəhə da wə taa guci pata? ³¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi, ama wə nə nyi uusəra patə. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii agi da maŋushinə nə nyi oo'i, asəkə cii Yeesu Aləmasiihu naamə, ci nə Slandanaamə. Ma ətse patə, tantanyinə. ³² Mada banə ŋga əndə shiŋkinə, kə pii nyi da dabanyinə ŋga bilinə ganə də Afisa. Mada pooshi Əntaŋfə madee ka maməətə ənja, mi dii nə bwatyatə nii kya upaa dava? Əntaa gədə a zəmiinə, ina sa, makə dii ci doorə ciina əntə kwa?

15:15 15.15 Slənə 1.22; 4.33; 5.30-32. **15:17** 15.17 15.3; Rooma 4.25. **15:18** 15.18 1 Tees. 4.13. **15:20** 15.20 6.14; Kwal. 1.18. **15:21** 15.21-22 15.45-49; 'Wat. 3.17-19; Rooma 5.12,14,18. **15:22** 15.22 2 Koor. 5.17. **15:23** 15.23 15.51-52; 1 Tees. 4.16. **15:24** 15.24 Dan. 2.44. **15:25** 15.25 Jab. 110.1; Mat. 22.44. **15:26** 15.26 Səniinə 1.18; 20.14; 21.4. **15:27** 15.27 Jab. 8.6. **15:28** 15.28 Rooma 11.36. **15:30** 15.30 Rooma 8.36. **15:31** 15.31 2 Koor. 4.10-11. **15:32** 15.32 Isaa. 22.13; Luka 12.19-20; 2 Koor. 1.8.

³³ Goona luuvə ka ənjə a nʊsləgi duunə asəkə nʊnyi rəgwa. Ma ndzaanə da bwaya ənja, ka nə'unə nuunə dərəpatii. ³⁴ Ənyavəmə aagi haŋkala goonə! Goona da 'waslyakəənə ma'ə shaŋə! Pooshi hara ənji ahadoonə shii tə Əntaŋfə. Ma bii nyi ətsa, ka shii dəvə koonə ayinə.

Kura shishinə daaba'ə wa

³⁵ Tə'i hara ənji na ləgwa, "Də iitə saŋə nə maməətə ənjə a mađə da i əpina? Tsarə ŋga ŋgutə shishinə saŋə nə təya ndzaanə da ca?" ³⁶ Ya hə əndə ghatə hiima! Ma slikəriitə cii kwa ləga, see maa bəsləgi zəku'i taabu'u givanəkii. ³⁷ Ma slikəriitə cii kwa ləga, hi'u saakii, əntaa ənfwa ghəmə cii kwa ŋgubə, ka ndzaanə taa səkəŋwa taa tsarə ŋga ŋgutə slikərənə patə. ³⁸ Əntaŋfə kavə tə slikəriitə ka dəvənə makə sətə kadeesəkə ka ci, ca ənəgi ka əndə'i uushi pamə, əntaa slikərənə ma'ə. Taa ŋgutə tsarə ŋga slikərənə patə ka ndzaanə ka ənfwaakii. ³⁹ Patənə ŋga uushi'iitə da əpinə amatii, kama kama nə ləwə ŋga shishinətii. Tsəŋə nə ŋga əndə shiŋkinə, tsəŋə nə ŋga daba, tsəŋə nə ŋga əginyinə, tsəŋə nə ŋga hərəfinə əsə. ⁴⁰ Ma uushi'iitə asəkəntaŋfə, tə'i shishinətii. Uushi'iitə ganə anə hanyinə əsə, tə'i shishinətii. Ma shishinə ŋga uushi'iitə asəkəntaŋfə da ənə ganə anə hanyinə əsə, kama kama nə məghərəvənətii. ⁴¹ Tsəŋə nə məghərəvənə ŋga uusəra, tsəŋə nə ŋga ləgida, tsəŋə nə ŋga tikisanyinə. Taa ahada tikisanyinə maa, tə'i məghərəvənə kama kama.

⁴² Ha'ə dii na da də maməətə ənja saa'i ŋga mađənətii. Ma shishiitə ŋgəđəgi ənji, ka bəslənə. Ma shishiitə ma'i əsə, pooshi ka bəslənə ma'ə. ⁴³ Mađa kə ŋgəđəgi ənji wa, bwaya dagwakii, ndzaanəkii yadə ŋgeerənə dəvə. Mađa kə mađəe ənji əsə, dagwakii ndzaanəkii, da ŋgeerənə əsə. ⁴⁴ Mađa kə ŋgəđəgi ənji wa, shishinə saakii ha'ə ci ənjə a ŋgəđəgi. Mađa kə ma'i ci əsə, ka ndzaanə nə ci ka malaaba shishinə. Weewee tə'i shishinə saakii ha'ə. Shiimə oo'i, tə'i malaaba shishinə əsə. ⁴⁵ Acii tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkətə ətə bii ci, "Ma əndə ŋga təkəŋwanə, waatoo Adamu, əndə da əpinə amakii nji ci." Amma ma Adamu ŋga muudinə, Ma'yanə nə ci, Əndə vii əpinə. ⁴⁶ Ma shishinə saakii, ci ca 'watəgi shiginə. Ma daba'əkii, malaaba shishinə a shigi. ⁴⁷ Ma Adamu ŋga təkəŋwanə, də hanyinə ghənyi Əntaŋfə tə ci, hanyinə nə ci. Amma ma Adamu ŋga bəra'inə, dadagyə shi ci. ⁴⁸ Ma ənji ŋga *duuniyana, makə ŋga əndətə ghənyi Əntaŋfə tə ci də hanyinə nə tii. Ha'ə nə ənji ŋga dadagyə əsə, makə ŋga əndətə shi dadagyə nə tii. ⁴⁹ Makə sənə pushaamə tə əndətə ghənyi Əntaŋfə tə ci də hanyinə, ha'ə naama ŋgərə pushashinə ŋga əndətə shi dadagyə.

⁵⁰ Ndzəkəŋushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma shishinə saakii, pooshi ci ka ndzaanə agi *ŋwanuunə ŋga Əntaŋfə. Ma sətə ca bəslə, pooshi ci ka ŋgərə shishinə ŋga sətə pooshi ka bəslənə.

⁵¹ Fatəmə kaa nya ba koonə ma'umbee wabənə. Ma amə, əntaa patənə gaamə na məətə. Amma patənə gaamə na zə'ugi. ⁵² Darə rəŋwə, makə mərikənə ŋga ginə naama zə'ugi. Waatoo saa'i ŋga muudinə, saa'itə nə ənjə a fa uura ŋga uutəma. Maa kə əgi ənji uutəmakii, ka mađənə nə maməətə ənja. Pooshi əntənə ma'ə. Ma amə əsə, ama zə'ugi darə patə. * ⁵³ Acii ma shishinaamə ənə ca bəsləgi, ka zə'uginə ka ətə pooshi ka əntənə, pooshi ka bəslənə əsə. ⁵⁴ Maa kə slənyi ətsə ha'ə, waatoo kə zə'ugi sətə ca əntə, ca bəsləgi, ka sətə pooshi ka əntənə ma'ə. Də ha'ə dənə sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə ka tantanyinə ətə bii ci, "Kə zamagi Əntaŋfə də wa, kə dii jaalanə."

⁵⁵ "Ya'ə wa, miinə jaalanaaku kwa?"

15:34 15.34 Mat. 22.29; Rooma 13.11-14; Af. 5.6-17. **15:36** 15.36-37 Yooh. 12.24. **15:38** 15.38 'Wat. 1.11.
15:43 15.43 Fil. 3.20-21. **15:45** 15.45-49 15.21-22. **15:45** 15.45 'Wat. 2.7; Yooh. 6.63; 2 Koor. 3.6,17. **15:49**
 15.49 'Wat. 5.3. **15:51** 15.51 1 Tees. 4.15-17. * **15:52** 15.52 uutəma: Mat. 24.31; 1 Tees. 4.16. **15:53** 15.53
 2 Koor. 5.4. **15:54** 15.54 Isaa. 25.8. **15:55** 15.55 Hoos. 13.14.

'Ya'ə wa, miinə ngeerənaaku kwa?"

⁵⁶ Putə nga 'waslyakəənə upaa wə rəgwa nga bələginə taamə. Putə nga *bariya əsə upaa 'waslyakəənə ngeerənə agyanaamə. ⁵⁷ Amma kuyirii amə tə Əntanjə! Ci ca vii kaamə jaalanə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

⁵⁸ Acii ha'ə kadashinyinaaki ndzəkəŋushi'inəkya, kəŋəmə ndihə ndihə, goona gugudə, ndzaamə taa guci patə agi slənə goonə ka Slandana, makə kə shii unə pooshi slənə goonə ka putə nga Slandanə ka ndzaanə ka uushi zabə.

16

Tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji nga Əntanjə

¹ Yoo, ma agyanə tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji nga Əntanjə, makə sətə bii nyi ka Ikəliisiiyanyinə anə hanyinə nga Galatiya, dāmə ha'ə makə ətsa. ² Taa ŋgutə təkəŋwanə nga uusera agi luuma patə, taa wu ahadoonə, wa ca dəkəpaa kwaba makə sətə dəbee ca vii. Madə kə dīi unə ha'ə, maa kə shi nyi, pooshi uushi nuuna tsəkə ma'ə. ³ Maa kə shi nyi, ka naahənə nə nyi ləkaləkətə, nya vii ka ənjitə ta'i unə, nya sləkee ka tii də kwabatə tsəkətuunə, təya kərə aa Urusaliima. ⁴ Madə kə nee nyi, kə dəbee nya dzə əsə, ka dzənə niinə da tii.

Sətə nə Bulusə a dā aakəŋwa

⁵ Ka dzənə nə nyi aahoonə da Makiduuniya. Acii aadəvə dīi nyi aniya nga dzənə zəku'i. ⁶ Maa kə mbu'i nyi aahoonə, ka ta'avənə nə nyi doonə gi'u. Mbu'u nya kyagi vyanə goonə maa, taabu'u nii kya madə ka dzənə ka hatə nii kya dzə, una tsakə tə nyi ka dzənə a rəgwa. ⁷ Ma cii kya moo, əntaa wata dzənə, nya nəhəpaa tuunə, nya pitəgi tanə. Amma agi kanə nə nyi nə nga dzənə ka ta'avənə doonə, madə kə luuvə Slandana. ⁸ Amma ka ənəginə nə nyi ganə də Afisa zəku'i ca'ə ka saa'i nga kumənə nga *Peentakoosa. ⁹ Acii kə wunəgi Əntanjə ka nyi rəgwa nga dā slənə ganə, da bwatyakii əsə nə slənəkii. Tə'i ənji daawaanə lanə əsə.

¹⁰ Madə kə mbu'i Timooti, dāmə gazhi'waanə nga luunə tə ci də bəra'itə cii ka banee də ma'yanəkii. Acii ma ca, slənə nga Slandanə cii kəya dā makə naaki. * ¹¹ Ga taa wu ahadoonə a bərapaa tə ci. Tsakəmə tə ci, kaa ca dzə aakəŋwa agi wiinaakii agi jamənə, ca ənya aabiiki. Acii agi gəranə nə nyi tə tii da hara ndzəkəŋushi'inə.

¹² Ma ndzəkəŋushi'inaamə Apoolasə, kə kədii nyi tə ci kaa ca dzə ka tsaamətənə tuunə, tii da hara ndzəkəŋushi'inə. Amma ma'ə Əntanjə maviimə ka ci rəgwa. Ma uuseratə nii kəya upaa rəgwa, kadə nii kəya dzə. †

Muudinə nga wabənə

¹³ Nəhəmə noonə na, kəŋəmə ndihə ndihə agi nə'unə, dāmə gazhi'waanə, ndzaamə də ngeerənə. ¹⁴ Wa patənə nga slənə goonə a ndzaanə agi uudəshinə.

¹⁵ Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii unə, ma Sətəfanu da yaakii patə, tii nə təkəŋwanə nga ənjitə 'watəgi vii goonəga ka Aləmasiihu agyanə hanyinə nga Akaya patə. Kə vii tii natii nə əsə ka dā slənə ka tsakənə də ənji nga Əntanjə. ‡ ¹⁶ Agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə fa tə tsarə nga ənjitsa. Famə tə patənə nga ənjitə ca slənə da tii ka ciinə rəŋwə əsə. ¹⁷ Agi moodasəkə nga i Sətəfanu da Footənatusə da Akayikəsə nə nyi, acii kə mbu'ya tii aahanə ka madəbama goonə. ¹⁸ Kə shi tii ka uudəgi səkəki makə sətə uudəgi tii noonə. Ma tsarə nga ənjitsa, sə nga dəlaginə nə tii.

15:56 15.56 Rooma 4.15; 6.14. **15:57** 15.57 Rooma 7.24-25. **15:58** 15.58 16.13. **16:1** 16.1 Slənə 11.29-30; 2 Koor. 8.1-9. **16:5** 16.5 Slənə 15.21; 2 Koor. 1.15-16. **16:6** 16.6 Rooma 15.24. **16:7** 16.7 4.19. **16:8** 16.8-9 Slənə 19.8-10. * **16:10** 16.10 Timooti: 4.17. † **16:12** 16.12 Apoolasə: 1.12. **16:13** 16.13 15.38; Jab. 31.25; Af. 6.10. **16:14** 16.14 8.1; Yooh. 13.34; Rooma 13.8-10; 2 Koor. 6.6; Gal. 6.10; Af. 5.2. ‡ **16:15** 16.15 Rooma 16.5; Sətəfanu: 1.16. **16:18** 16.18 Fil. 2.29; 1 Tees. 5.12.

¹⁹ Kə nəhəpaa Ikəliisiyanyinə ŋga hanyinə ŋga Asiya tuunə patə. Ha'ə nə i Akila da Pərisəkila da patənə ŋga ənji nə'unə ətə ca dza də nə gatii asii əsə. Agi nəhəpaanə nə tii tuunə patə agi ləmə ŋga Slandana. § ²⁰ Kə nəhəpaa patənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə ənə ganə tuunə patə. Nəhəpaaməshinə də ədzəmə rəŋwə agi ləmə ŋga Əntaŋfə.

²¹ Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə koonə nəhəpaana, kə nəhəpaa nyi tuunə patə.

²² Taa wu nə əndə pooshi ka uudənə tə Slandana, tə'i naalanə ashikii.

Wa Slandanaamə a shi.*

²³ Wa Slandanaamə Yeesu a da koonə pwapoonə. ²⁴ Agi uudənə nə nyi tuunə patə putə ŋga ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu.

§ **16:19** 16.19 Rooma 16.5; Asiya: Səniinə 1.4,11; Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2. **16:20** 16.20 Rooma 16.16.
16:21 16.21 Gal. 6.11; Kwal. 4.18; 2 Tees. 3.17; Filim. 19. **16:22** 16.22 Gal. 1.8-9; Səniinə 22.20. * **16:22**
 16.22 Ma də uura Gərīka, 'Marana tha.'

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Koorintiya

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə koonə daciiki Bulusə, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntanfə. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti ca nəhəpaa tuunə Ikəliisiya nga Əntanfə də Koorintiya da patənə nga ənji nga Əntanfə anə hanyinə nga Akaya. * ² Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntanfə

³ Dəlaamə də Əntanfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Dənə ətə ca nəhə təgunuunə gaamə nə ci, daciikii ci patənə nga tsakənə a shi. ⁴ Agi tsakənə nə ci taamə agi patənə nga mabuuranə gaamə, kaama shii mbee ka tsakənə tə hara ənji gaamə, ama banee ka ma'yanətii də tsarə nga tsakətə cakə Əntanfə taamə. ⁵ Makə sətə dīi amə ləbə da Aləmasiihu agi saasa cibənyinaakii, ha'ə əsə naamə ləbə da ci dərəva agi tsakənə nga Əntanfə taamə daciikii. ⁶ Madfa kə cifiinə, keena shii tsakənə tuunə da luupaanə tuunə. Madfa kə upaa inə tsakənə tiinə əsə, keena shii tsakənə tuunə, una upaa ngeerənə nga kəŋənə ndihə ndihə, una sə'watə tsarə nga cibənə ciina sə'wa. ⁷ Kə shii inə pooshi uushi ca gugudfee koonə. Acii kə shii inə, makə sətə dīi amə ləbə agi sa cibənyinə geenə, ha'ə əsə ləbə naamə agi tsakəənə ciina upaa.

⁸ Ndzəkəŋushi'ina, nga'ə keenə una shii tsarə nga cibətə sii inə anə hanyinə nga Asiya. Ma cibəkii, kə palee ka ngeerii inə. Ha'ə maa, kə ngeerəgiinə hiima nga ndzaanə da əpinə ameenə. ⁹ Ma fatiinə ashinə, makə kə lagi ənji gəŋwanə nga bəələnə tiinə. Amma ma slənyi ətsə patə, acii geenə gi'i neenə na, amma keena shii gi'inə tə Əntanfə tanə, Əndə madde ka maməətə ənja. ¹⁰ Kə luupaa ci tiinə acii bwaya tsarə nga əntəətsa, ka tsakənə nə ci tiinə əsə. Tə ci gi'inə, kaa ca ənə ka luupaanə tiinə. ¹¹ Ma unə əsə, tsakəmə tiinə də də'wa. Madfa ənji laŋə dīi də'wa ka putə geenə, maa dīi Əntanfə keenə barəkaanə, ənji laŋə na kuyirii tə ci putə nga barəkaanəkii.

Zə'unə nga aniya nga Bulusə

¹² Cakərə'inə geenə patə, ma ndzaanə geenə ganə a duuniya, ma palee maa, ndzaanə geenə ahadoonə, ndzaanə geenə də malaaba moodəfa da goonəgaanə əsə. Ma ndzaa inə ha'ə, əntaa də shiinə tsarə ətə nga əndə shiŋkinə, amma dagi pwapoonə nga Əntanfə. ¹³⁻¹⁴ Ma sənə ciina naahə koonə, sətə cuuna mbee ka jaŋgatənə, una paaratəgi. Kə paaratəgi unə gi'u, amma, ma nəhənəkya, ma aakəŋwa gi'u, ka paaratəginə nuunə nga'ə, koonə shii oo'i, ka dfanə nuunə maŋushinə putə geenə uusəra nga shinə nga Yeesu Slandana. Ha'ə niinə əsə, ka dfanə niinə maŋushinə putə goonə.

¹⁵ Ma ətsa, kə dīi nyi aniya nga dzənə dagoonə, kaa nya jikətə koonə dfa maŋushinə geenə. ¹⁶ Waatoo, kə mwayi nyi nşləgərənə dagoonə, nya dzə aa Makiduuniya, nya ənya dagoonə əsə, koonə shii tsakənə tə nyi ka dzəginə aa Yahudiya. ¹⁷ Ya agi zə'unə nga aniyaakya, kə təkuree nyi ka kəŋee ka naaki nə ka dfa uushi rəŋwə kwa? anii dfa uushi'inə makə ənji *duuniya saŋə cii kya dfa? Ka banə nə nyi "Awa" a ba ma kwa?

* **1:1** 1.1 Gal. 1.1; Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Af. 1.3; 1 Piita 1.3. **1:5** 1.5 4.10; Jab. 34.20; 94.19; Kwal. 1.24. **1:6** 1.6-7 4.15,17. **1:8** 1.8 4.8; Slənə 19.23; 1 Koor. 15.32. **1:9** 1.9 Rooma 4.17. **1:10** 1.10 2 Tim. 4.18. **1:11** 1.11 4.15; Rooma 15.30. **1:12** 1.12 2.17; 1 Koor. 1.17,19,31; 2.13; Ibər. 13.18. **1:15** 1.15-16 1 Koor. 16.5-6.

Pooshi. ¹⁸ Makə sətə weewee əndə gooŋga nə Əntaŋfə, ma wabənə geenə koonə, əntaa a ba ma. ¹⁹ Acii ma Yeesu Aləmasiihu *Uuzənə ŋga Əntaŋfə ətsə waazii inə da Silasə da Timooti koonə agyanəkii, əntaa a ba ma nə awaakii, amma taa guci patə tantanyinə ca shiigi amakii. ²⁰ Acii ci nə “Awa” ŋga patənə ŋga aləkawalənyinə ŋga Əntaŋfə. Ci dīi caama luu “Aamiina” daciai Yeesu Aləmasiihu ka dūunətənə də Əntaŋfə. ²¹ Əntaŋfə kabətə taamə ka hakii dashi Aləmasiihu, ca tadə taamə, ²² ca daanə sagidaakii aagyanaamə, ca vii kaamə Ma'yanaakii a ədzəmaamə ka baarəginə oo'i, tə'i hara uushi'inə dəkəpaa ci kaamə.

²³ Ma bwasee nyi ka dzənə aa Koorintiya, acii ga nya dzə ka tsakəvə koonə buurə uushi'inə. Əntaŋfə nə seedawaaki, ci shii sətə a ədzəməki. ²⁴ Əntaa baawəda geenə ciina moo baarənə koonə agyanə vii gooŋga goonə. Pooshi. Kə shii inə, ndihə ndihə nuunə agi vii gooŋga goonə. Ma caama slənə doonə, koonə uufə də səkə.

2

¹ Ma bwasee nyi ka aniya ŋga dzənə aahoonə, acii ga nya ənyi ka dzənə ka bəzee ka səkuunə. ² Madə kə bəzee nyi ka səkuunə, pooshi əndə uufəgi səkəki madəamə unə. ³ Ənjitə dəbee uufəgi səkəki nuunə. Ma nyaahə nyi koonə ləkələkətəta, acii goona bəzee ka səkəki, maa kə gi nyi aahoonə. Kə shii nyi weewee, madə ka moodasəkə nə nyi, ka moodasəkə nuunə noonə əsə. ⁴ Ma nyaahə nyi koonə ləkələkətəta, də mabətəsəkə, kə ma'i hanjakaaki. Ha'ə maa, da kiinə agiki. Ma mwayi nyi, əntaa ka bəzee ka səkuunə, amma ma dīi nyi ha'ə, kaa nya baarii koonə makə sətə uu'i nyi tuunə ŋgaanğa'ə.

Tifyaginə tə ma'waslyakə ənda

⁵ Taa wu patə bəzee ka səkə ŋga əndə'i ənda, əntaa wata naaki daanəki bəzee ci, amma da i noonə patə bəzee ci. Əntaa mbudəenə cii kya mbudəe, amma tə'i hara ənji ahadoonə bəzee ci ka səkətii. ⁶ Ma əndətsa, ma dzaləətsə jalə ənji tə ci, kə mbu'i ha'ə. ⁷ Acii ha'ə, ənəmə ka tifyaginə tə ci, una banee ka ma'yanəkii, acii ga mabətəsəkə a gadəgi tə ci. ⁸ Agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə baarii ka ci oo'i, kə uu'yuunə tə ci tanyi.

⁹ Ma nyaahə nyi koonə ləkələkətəta, kaa nya shii təbətənə tuunə, kaa nya paaratəgi madə agi fanə nuunə wabənaaki ŋga dzalənə tə ci. ¹⁰ Ma əndzə'i, madə kə tifyagyunə əndəkii putə ŋga sətə dīi ci koonə, nyi maa, ka tifyaginə nə nyi tə ci. Taa mi patə dəbee nya tifyagi, ka putə goonə tifyagi nyi akəŋwacii Aləmasiihu. ¹¹ Ma dīi cii kya də ha'ə, acii ga *Seetanə a upaa rəgwa ŋga saaweenə kaamə. Kə shii amə sətə cii kəya moo dānə.

Ghatə baanə ŋga ma'yanə ŋga Bulusə də Tərawasə

¹² Yoo, ma saa'itə mbu'i nyi aa Tərawasə ka waaza Njuni Habara ŋga Aləmasiihu, kə nee nyi kə wunəgi Slandanə rəgwa ŋga də slənə lanə davə. ¹³ Amma pooshi ma'yanəki baanə, acii paa nyi lii tə ndzəkəjunəki Titusə davə. Wata nya ba ka ənji davə 'Ta'avəmə', nya madə, nya palə aa Makiduuniya. *

*Jaalanə daciai *Aləmasiihu*

¹⁴ Amma wa ənjə a kuyirii tə Əntaŋfə! Ci ca kərə tiinə ka jaalanə taa guci patə putə ŋga ləbənə geenə da Aləmasiihu. Daciai inə əsə cii kəya kukutə dagwa mədədəranə,

1:17 1.17 1 Koor. 4.18-19. **1:18** 1.18 1.23. **1:19** 1.19 Slənə 18.5. **1:22** 1.22 5.5; Rooma 8.15-16,23; Af. 1.13-14. **1:23** 1.23 11.31; 13.2; Rooma 1.9; Fil. 1.8; 1 Tees. 2.5; 2 Tees. 2.10. **1:24** 1.24 1 Piita 5.3. **2:1** 2.1 12.21; 1 Koor. 4.21. **2:3** 2.3 13.10. **2:4** 2.4 7.8; Slənə 20.31; 1 Koor. 16.24. **2:6** 2.6 7.11. **2:7** 2.7 Kwal. 3.13. **2:9** 2.9 7.15; 10.6. **2:11** 2.11 1 Piita 5.8. **2:12** 2.12 1 Koor. 16.9. * **2:13** 2.13 1 Tees. 3.1; Titusə: 2 Koor. 7.6,13-14; 8.6,16,23; 12.18; Gal. 2.1,3; 2 Tim. 4.10; Tit. 1.4; Makiduuniya: 7.5; Slənə 20.1.

waatoo waaza Njunyi Habara nga shiinē tē Alēmasiihu taa dama patē. ¹⁵ Weewee ma inē, makē urēdya niinē ētē ci Alēmasiihu a dēzē ka ēntan̄fē. Mēdēdēranēkii a tēkēgi ahada ēnjitē ca upaa ēpinē da ēnjitē ka rēgwa nga zanē patē. ¹⁶ Ma urēdyatsa, ma ka ēnjitē zii, madā zhinyi ka tii, ēntēnē ēntēnētii. Ma ka ēnjitē upaa luupaanē ēsē, ci nē urēdyatē ca vii ēpinē. Ya ēna, wu dīi nē ēndē mbu'i bahē dā maduunē slēnētsa? † ¹⁷ Amma ma inē, ēntaa makē nga hara ēnji niinē. Acii ma tēya, agi gwazeenē nē tii ka wabēnē nga ēntan̄fē dē jirakēnē. Dē goon̄gaanē ciina wabē akēnwacii ēntan̄fē. Ci ta'i tiinē, keena ndzaanē ka ēnji slēnēnē ka Alēmasiihu.

3

ēnji slēnē nga kura alēkawala

¹ Ma dēya, goona nyihē makē mbudēnē ciina mbudē neenē na. Pooshi. Ma inē, pooshi nafa nga b̄ariii koonē lēkalēkatē nga slēnē geenē koonā shii tiinē. Pooshi nafa nga naahēnē goonē tē habara nga slēnē geenē ka hara ēnji, makē sētē ci ēnjē a dā ka hara ēnji ēsē. ² Unē dē noonē nē nē lēkalēkatē nga slēnē geenē, manaahēkii a ēdzēmuunē kaa ēnji patē a shii, tēya jan̄gatē. ³ Pan̄gōran̄ē oo'i, Alēmasiihu ci saakii nyaahē lēkalēkatēkii, ca slēkee dācii inē. ēntaa naahēnē nga ciinē nga ēnda, amma dē Ma'yanē nga ēntan̄fē ēndē vii ēpinē. ēntaa ashī matsahē faara ēsē, amma asēkē moodēfa nga ēndē shinjkinē nē ci manaahēkii.

⁴ Ma ciina wabē uushi'iit̄sē ha'ē, accii mashiikii niinē akēnwacii ēntan̄fē dācii Alēmasiihu. ⁵ ēntaa mbu'unē mbu'iinē ka neenē na bahē banē oo'i, inē ca dāadā uushi'inē, pooshi. Dācii ēntan̄fē nē mbeenē geenē. ⁶ Ci kavē tiinē keena ndzaanē mambu'ukii bahē dā slēnē nga kura alēkawala. Ma kura alēkawalētsa, ēntaa dē manaahē *bariya dīi ēnji, amma dē Ma'yanē nga ēntan̄fē. Acii ma bariya, wē cii kēya kira ka ēnja. Amma, ma Ma'yanē nga ēntan̄fē, ēpinē cii kēya vii ka ēnja.

⁷ Yoo, ma bariya nga njukē, manaahēkii ashī matsahu faariinē shi, kē b̄ariii ēntan̄fē mēghērēvēnaakii dē bariyatsa, lan̄jē dērēva han̄jētē ēnji *Isērayiila tē bariyatsa. Ha'ē maa, kē tēkuree tii ka tsaamēnē tē Muusa accii b̄ērēnē nga kēnwaciiinēkii, wiit̄sē boo, sētē ca uudēgi nē b̄ērēnēkii. Kē shii amē, ma bariyatsa, ēntēnē nē muudinēkii. Patē dā ha'ē, tē'i mēghērēvēnē dāvē. ⁸ Makē kē shii amē ha'ē, sakwa slēnē nga Ma'yanē nga ēntan̄fē dīi, pooshi palee dē mēghērēvēnē kwa? ⁹ Acii madā ka kira mēghērēvēnē nē slēnē sētē ca kira ēntēnē ka ēnja, slēnē sētē ca kira luupaanē palee dē mēghērēvēnē. ¹⁰ Weewee ma ētsē ha'ē, kē sha nji da i mēghērēvēnē. Amma ma nga ēna, pooshi ma'ē shanjē, accii kē shi mēghērēvēnē nga ēndē'i ka paleenē ka ci. ¹¹ Acii madā ma sētē ca uudēgi, tē'i ci dā mēghērēvēnē, sētē pooshi ka uudēnē palee dē mēghērēvēnē ka shanjē.

¹² Makē kē shii inē tē'i ha'ē makē ētsa, ka wabēnē niinē yadē ngwalēnē. ¹³ ēntaa makē nga Muusa niinē. Acii ma ca, kē kavē ci gwada aakēnwaciiikii, accii ga ēnji Isērayiila a nee ka muudinē nga mēghērēvētē ca uudēgi. ¹⁴ Amma kē tēkuree tii ka paaratēginē. Ca'ē ēnshinē, madā kē jan̄gii tii iirē alēkawalēta, kē ndzaa ci makē gwada akēnwaciiitii. See madā ndzaa ēndē lēbē dā Alēmasiihu dzēginē gwadākii, ēndē a paaratēgi ha'ē. ¹⁵ Taa ēnshinē, madā jan̄gii tii bariya nga Muusa, wata gwadākii a pa'agi hiimatii. ¹⁶ Amma madā kē zē'ugi ēndē aabii Slandana, kē dzēgi gwadākii ētsa. ¹⁷ Ma Slandana, Ma'yanē nē ci. Ma hatē dīi Ma'yanē nga Slandana,

2:15 2.15 1 Koor. 1.18. † **2:16** 2.16 wu dīi ...mbu'i bahē ka dā...: 3.5-6. **2:17** 2.17 4.2; Fil. 1.15-17; 1 Tees. 2.3,5,10; 1 Piita 4.11. **3:1** 3.1 5.12; 10.12; Slēnē 18.27. **3:2** 3.2 1 Koor. 9.1-2. **3:3** 3.3 Shig. 24.12; Irin. 31.33; ēzaki. 36.26. **3:5** 3.5 2.16; Rooma 15.18. **3:6** 3.6 Yooh. 6.36; Rooma 7.5-6; 8.2,6,10; 1 Koor. 11.25. **3:7** 3.7 Shig. 34.29-30. **3:9** 3.9 Rooma 8.2,33; Gal. 3.10. **3:13** 3.13 Shig. 34.33-35. **3:14** 3.14 Isaa. 6.10. **3:16** 3.16 Shig. 34.34.

tə'i dimwaanə davə. ¹⁸ Ma amə patə, pooshi gwada akəŋwacii amə, agi baarə dūunuunə ŋga Slandanə naamə. Ci ca zə'wee kaamə, kaama pusha tə ci, ama tsakə dzənə aakəŋwa də upaa dūunuunə. Ma ətsə patə, slənə ŋga Ma'yanə ŋga Slandana.

4

Waahə gaamə

¹ Acii ha'ə, makə kə shii inə putə ŋga ŋga'aanə ŋga Əntanƒə keenə ba'avə ci slənətsə aacii inə keena slənə, pooshi shishiniinə ka əntənə. ² Ma inə, kə naanagiinə ka slənə sə ŋga ayinə. Pooshi inə ka ɗa jarəwiinə, pooshi inə ka gwazee ka wabənə ŋga Əntanƒə əsə. Amma paŋgəraŋə ciina wabə gooŋgaanə akəŋwacii Əntanƒə. Ŋga'ə keenə kaa taa wu a shii oo'i, əŋji gooŋga niinə. ³ Ma Ŋnyyi Habaranə ciina waaza, maɗa ma'umbee uushi nə ci, ka əŋjitə uugi zanə nə ci ma'umbeekii tanə. ⁴ Ma təya, kə təkuree tii ka vii gooŋga, acii kə əndəgi *Seetanə hiimanyinatii. Ci ɗii təkuree tii ka nee ka bərənə ŋga Ŋnyyi Habara. Ma habarakii, agyanə dūunuunə ŋga Aləmasiihu. Ci nə pushashinə ŋga Əntanƒə. * ⁵ Acii ma inə, əntaa neenə nə ciina waaza, amma tə Yeesu Aləmasiihu ciina waaza, oo'i ci nə Slandana; inə neenə əsə, əŋji slənə goonə niinə putə ŋga Yeesu. ⁶ Əntanƒə bii, “Wa bərənə a bərəgi agi təkunə.” Ci əsə kavə bərənaakii kaa ca bərə a moodəfaamə, ca bərə aagi əŋji, ama shii neenə ka dūunuunə ŋga Əntanƒə ca bərə akəŋwacii Aləmasiihu.

⁷ Ma inə, taa ŋgahi makə uuda niinə pooshi ka ta'avənə ka ənsləginə, patə da ha'ə tə'i inə da wahətsə aashiinə. Ma ətsə patə, ka baariinə oo'i, ma maɗuunə ŋgeerənə aashiinə, ŋga Əntanƒə, əntaa neenə. ⁸ Kə cibee əŋji keenə taa ka ŋgutə rəgwa. Patə da ha'ə, paa tii təŋapaa tiinə. Kə ha'utə əŋji diinə. Patə da ha'ə, pooshi inə bwasee ka kanə geenə ŋga upaa luupaanə. ⁹ Kə iikə əŋji keenə daawaanə laŋə. Patə da ha'ə, pooshi Əntanƒə kagi tiinə. Kə laaɗapaa əŋji tiinə aa panə, amma patə da ha'ə, pooshi əpinə dzəgi ameenə. ¹⁰ Taa guci patə, ha'ə nə əŋji ka ɗa gazhi'waanə ŋga bələnə tiinə makə sətə bəli tii tə Yeesu. Ma ɗii inə ma'ə da i əpinə a meenə, kaa əŋjə a shii oo'i, tə'i əpinə ŋga Yeesu aashiinə. ¹¹ Agi ndzaanə geenə patə, taa guci ha'ə niinə ka nee ka wə aagiinə ka putə ŋga Yeesu. Ma ɗii ha'ə, kaa əŋjə a shii neenə oo'i, ma shishinə geenə ənə na bəsləgi, tə'i əpinə ŋga Yeesu davə. ¹² Ci ca baarii oo'i, ma wa, aashiinə cii kəya slənə, amma ma əpinə əsə, ashuunə cii kəya ɗa slənə.

¹³ Tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, “Ma wabi nyi, acii kə vii nyi gooŋga ka Əntanƒə.” Ha'ə niinə əsə, kə vii inə gooŋga ka ci, ci ɗii wabiinə. ¹⁴ Kə shii inə, ma Əntanƒə, kə maɗee ci ka Yeesu Slandanə agi maməətə əŋja. Ha'ə əsə nii kəya maɗee keenə, ca fəɗə taamə doonə, ca kərə aakəŋwacii Yeesu. ¹⁵ Patənə ŋga ətsa, ka putə goonə. Ma Əntanƒə, agi dzənə nə ci aakəŋwa də ɗaɗa pwapoonaakii ka əŋja. Də ha'ə əsə dzənə əŋji aakəŋwa də kuyiriinə tə ci ka dūunətənə də ci.

Ndzaanə agi vii gooŋga

¹⁶ Acii ha'ə, ma inə, pooshi inə ŋgərəgi hiima. Taa ŋgahi ma shishiniinə, agi dzənə də saawanə, patə da ha'ə, ma ma'yaniinə, agi tsakə ɗa ŋgeerənə uusəra patə. ¹⁷ Ma cibəənə ciina cibə, pooshi laŋə, pooshi ka ta'avənə əsə. Cibəkii na kavə tiinə ka upaa dagwa uushi ətə na ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, waatoo, ndzaanə ka hakii da Əntanƒə agi dūunuunaakii. Ma ətsa, ci palee patə. ¹⁸ Acii ma ina, pooshi inə ka

3:17 3.17 Yooh. 8.32,36; Rooma 8.2; Gal. 5.1,13. **3:18** 3.18 4.6; 1 Koor. 2.7. **4:1** 4.1 3.4,6. **4:2** 4.2 2.17; 6.4. **4:3** 4.3 1 Koor. 1.18. * **4:4** 4.4 Seetanə: Yooh. 12.31; Af. 2.2; pushashinə ŋga Əntanƒə: Kwal. 1.15; Ibər. 1.3. **4:5** 4.5 1.24. **4:6** 4.6 'Wat. 1.3; Isaa. 9.1; 2 Koor. 3.18; 1 Piita 2.9. **4:8** 4.8 1.8; 7.5; 11.23-29. **4:10** 4.10 1.5; Rooma 6.8; Gal. 6.17; Fil. 3.10-11. **4:11** 4.11 Rooma 8.35-36; 1 Koor. 15.31. **4:12** 4.12 Kwal. 1.24. **4:13** 4.13 Jab. 116.10. **4:14** 4.14 1 Koor. 6.14; Rooma 8.11. **4:15** 4.15 1.5-6,11; 9.11,15. **4:16** 4.16 Af. 3.16. **4:17** 4.17 3.18; Rooma 5.2; 1 Piita 1.6-7.

kavə hiima geenə ka uushi'iitə ci ənjə a nee də ginə. Amma ka uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə kii inə hiima geenə. Ma uushi'iitə ci ənjə a nee də ginə, pooshi ka ta'avənə. Amma ma uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə, tii ca ta'avə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə.

5

¹ Kə shii amə, madə kə uulagi shishiinə gaamə ganə a duuniya, kə dəkəpaa Əntənfə kaamə əndə'i gatə dagya, waatoo ətə dətə ci cisaakii, ci na ndzaanə ka ca'ə ndəjwə ndəjwə. ² Ma amə da i shishiinə gaamə, agi danə nə kudəpəshinə taamə nga upaa əndə'i shishinə, waatoo ətə ca shi dadagyə, kaama ngavə. ³ Acii madə kə ngii amə, pooshi amə ka ndzaanə yadə shishinə ma'ə. ⁴ Ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, agi danə nə kudəpəshinə taamə. Əntaa uudənə nə əndə pooshi amə ka uudə shishiinə gaamə nga duuniya, amma uudənə caama uudə tə ətə nga dadagyə, kaama upaa, ama ngavə, sətə da i əpinə a jaala agyanə sətə ca bəsləgi. ⁵ Əntənfə ci saakii hadatəgi daamə kaama zə'u ha'ə makə ətsa. Ci vii kaamə Ma'yanaakii əsə, kaama shii paŋgəraŋə oo'i, tə'i hara uushi'inə dəkəpaa ci kaamə kidə.

⁶ Acii ha'ə, taa guci patə naamə ka mabanee ma'yanə. Kə shii amə, ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, matəkəkii naamə da Slandana. ⁷ Acii ma ndzaanə caama ndzaanə, əntaa nga neenə ka ci də ginə, amma nga vii goŋga ka ci. ⁸ Ka mabanee ma'yanə naamə. Gəfə bwasee ka shishiinə gaamə kaama dzə ka ndzaanə da Slandana. ⁹ Acii ha'ə, taa agi ndzaanə gaamə ganə, taa agi ətə na shi aakəjwa, ma sətə kavaamə aakəjwa, uudəgi səkəkii. ¹⁰ Acii tyasə see a kəjaamə patə akəjwacii Aləmasiihu, kaa ca dā kaamə gəjwanə, kaa taa wu a shii upaa sətə dəbēe ka ci mbərə mbərə da sətə cii kəya slənə, taa bwayakii, taa ŋunyikii saa'itə ci a duuniya.

Wabənə agyanə ndzaanə ka guviinə nga Əntənfə

¹¹ Makə dīi ci agi ŋwalənə niinə acii Slandana, putakii ha'ə ciina dā gazhi'waanə nga baariinə ka ənja agyanəkii. Kə shii Əntənfə tiinə paŋgəraŋə. Ma nə nyi ka nəhənə əsə, kə shii unə tə nyi asəkə moodəfuunə. ¹² Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa haŋətənə ciina haŋətə niinə, amma rəgwa ciina baarii koonə, koonə cakərə'i akəjwacii ənjitə ca dzaana tiinə, koonə shii mbee ka ənəpaaginə ka tii. Acii ma təya, agi cakərə'inə nə tii putə nga dagwaanə nga shiginə nga ənda, təya bwasee ka tsaamə sətə a ədzəməkii. ¹³ Madə dīikənə ciina dīikə, ka Əntənfə ciina dīikə. Madə ka rəgwakii ciina dā ha'ə əsə, yoo, ka putə goonə ciina dā ha'ə. ¹⁴ Uudənə nga Aləmasiihu ca dā ŋwanjuunə agyaniinə, acii kə paaratəgiinə oo'i, ci əŋki ka putə nga ənji patə. Acii ha'ə, ləbə nə ənji patə agi əntənaakii. ¹⁵ Ma əŋki Aləmasiihu ka putə nga patənə nga ənja, acii ga ənjə a ndzaanə shitə ha'ə makə sətə kadeesəkə ka tii. Amma kaa təya ndzaanə ka nga Aləmasiihu, acii ka putatii əŋki ci, Əntənfə a madēe ka ci agi maməətə ənja.

¹⁶ Ndzaŋənə ka saa'ina, pooshi inə ka tsaamənə taa tə wu putə nga shiginaakii. Taa ŋgahi kə shi nya caamə tə Aləmasiihu ha'ə, amma pooshi nyi agi tsaamənə tə ci ha'ə ma'ə. ¹⁷ Taa wu patə libə da Aləmasiihu, kura taganə nə ci ətsa. Kə dzəgi iirəkii, kurakii nə ci ətsa. ¹⁸ Ətsə patə, danə nga Əntənfə. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaanə ka guviinəkii dacia Aləmasiihu, ca vii kaamə slənə nga baabanə ka hara ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii əsə. ¹⁹ Ma wabənə geenə, ci nə: agi zhi'weenə

4:18 4.18 Rooma 8.25; Ibər. 11.1. **5:1** 5.1 Ayb. 4.21; 2 Piita 1.14. **5:2** 5.2 Rooma 8.23-24. **5:4** 5.4 1 Koor. 15.53-54. **5:5** 5.5 1.22. **5:7** 5.7 1 Koor. 13.12; 1 Piita 1.8-9. **5:8** 5.8 Fil. 1.23. **5:9** 5.9 Kwal. 1.10; 1 Tees. 4.1. **5:10** 5.10 11.15; Isaa. 2.12; Dan. 7.9-10; 12.2; Slənə 17.31; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 4.5; Fil. 3.19; 2 Tees. 1.7-10. **5:11** 5.11 4.2; 6.4; 1 Koor. 9.22. **5:12** 5.12 1.14; 3.1. **5:14** 5.14 Yooh. 17.23; Rooma 8.35; Gal. 2.20; Af. 3.19; 5.2,25; 1 Yooh. 3.16. **5:15** 5.15 Rooma 6.3-4; 7.4; 14.7-9. **5:17** 5.17 Isaa. 43.19; Rooma 6.4; Gal. 6.15; Af. 4.24; Səniinə 21.5. **5:18** 5.18 Rooma 5.10.

nə Əntañfə ka patənə nga ənji shiŋkinə ka guviinəkii dacia Aləmasiihu. Paa ci ka kəsəpaa 'waslyakəənətii a ədzəməkii. Ca ba'avə wabənaakii acii inə, keena waaza ka ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii. ²⁰ Acii ha'ə, madəbama nga Aləmasiihu niinə. Əntañfə ca dfa wabənaakii dacia inə. Agi kədiinə niinə acii unə ka madəbama nga Aləmasiihu, zə'umə, koonə ndzaanə ka guviinə nga Əntañfə. ²¹ Ma Aləmasiihu, paa ci shii 'waslyakəənə, amma kə kavə Əntañfə tə ci kaa ca ləbə daamə agi 'waslyakəənə gaamə. Ma dñi ci ha'ə, kaama shii ndzaanə agi gooŋgaanə nga Əntañfə dāgi ləbənə gaamə da Aləmasiihu.

6

¹ Ma agi slənə geenə ka hakii da Əntañfə, agi kədiinə niinə acii unə ənə dñi Əntañfə koonə pwapoonə, goona saawee ka pwapoonəkii. ² Wiinə sətə bii Əntañfə:

“Mada kə mbu'ya saa'yaaki nga fanə tuunə,
agi fanə nə nyi tuunə.

Mada kə mbu'ya uusəra nga luupaanə tuunə,
agi tsakənə nə nyi tuunə.”

Fatəmə! Ənə nə saa'i nga luu viinə nga Əntañfə; ənshinə nə uusəra nga luupaanə!

³ Pooshi inə ka uudənə kaa taa wu a idəpaa uushi agi slənə geenə. Acii ha'ə, pooshi inə ka d'avə sətə ca kavə əndə ka pu'unə agi ndzaanaakii akəŋwacii Əntañfə. ⁴ Amma taa mi patə ciina dfa, agi baarii niinə oo'i, ənji slənə nga Əntañfə niinə, də sə'watə cibənyinə, da də sə'watə madzawə uushi'inə kama kama. ⁵ Kə fəsli ənji tiinə, ənjə a pa'əgi tiinə, ənjə a dfaada keenə mabizhinə, kə slənyiinə palee ka ngeerii inə, ina baanə yadə ŋunyinə agiinə, yadə zəmə ameenə əsə. ⁶ Dāgi laabanə nga moodəfiinə, da shiinə geenə, da sə'watənə geenə, da nga'əənə geenə baarii inə neenə nə oo'i, ənji slənə nga Əntañfə niinə. Ma ətsə patə, dāgi Malaaba Ma'yanə da uudənə geenə nga gooŋga. ⁷ Kə baarii inə ha'ə dāgi wabənə geenə agyanə gooŋgaanə da dāgi ngeerənə nga Əntañfə. Ndzaanə geenə ka ənji gooŋga nə sə nga paginə geenə. Də ci luupaa niinə neenə nə əsə. ⁸ Kə d'uunətə ənji tiinə, ənjə a bərapaa tiinə əsə. Kə dzaanii ənji tiinə, ənjə a dəla diinə əsə. Kə ŋgire ənji tiinə ka majirakinə, patə da ha'ə ənji gooŋga niinə. ⁹ Kə dñi ənji makə pooshi tii shii tiinə, patə da ha'ə kə shii ənji tiinə də nga'ə. Kə dñi makə maməətəkii niinə, amma waniinə ma'ə da i əpinə ameenə. Kə jalə ənji tiinə, amma pooshi ənji bəələgi tiinə. ¹⁰ Kə dibə səkiinə a bəzə, amma taa guci patə agi moodasəkə niinə. Maaghiinə niinə, amma agi dātənə niinə tə ənji laŋə ka ənji waha. Pooshi uushi acii inə, amma neenə nə patənə nga uushi'inə.*

¹¹ Ənji Koorintiya, paŋgəraŋə wabiinə koonə, pooshi inə umbee koonə ka taa mi a moodəfiinə. ¹² Də ədzəmə rəŋwə ŋgiriinə tuunə. Amma ma unə, kə umbee unə keenə ka sətə a moodəfuunə. ¹³ Wanyinə ka kədiinə acii unə makə manjeevənaaki. Tuutəta'ə, baariimə keenə uudənə goonə noonə əsə.

**Yi nga Əntañfə nuunə*

¹⁴ Goona ndzaashi da ənji ghatə vii gooŋga ka Yeesu. Ma ətsa, pooshi ka dfanə. Iitiitə saŋə ndzaashinə gooŋgaanə da məzaana? Iitiitə əsə ndzaashinə bərənə da təkuna? ¹⁵ Mi saŋə nə haala nga Aləmasiihu da Seetana? Mi saŋə nə sətə libə də əndə nə'unə da əndə ghatə vii gooŋga? ¹⁶ Ŋgutə nga'əənə saŋə nəndə ahada yi

5:19 5.19 Rooma 3.24-26; Kwal. 1.20. **5:20** 5.20 Mat. 10.40; Isaa. 52.7. **5:21** 5.21 Yooh. 8.46; Rooma 8.3; 1 Koor. 1.30; Gal. 3.13; Ibər. 4.15. **6:1** 6.1 Rooma 5.2; 1 Koor. 15.10. **6:2** 6.2 Isaa. 49.8; Luka 4.19-21. **6:4** 6.4 4.2. **6:5** 6.5-10 11.23-29. **6:6** 6.6 8.24; Rooma 12.9; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; 1 Tim. 4.12. **6:7** 6.7 10.4-5; Rooma 13.12; 1 Koor. 2.4. **6:9** 6.9 4.10. * **6:10** 6.10 moodasəka: 7.4; Rooma 5.3; 12.12; maaghiinə da ənji waha: 8.9; Fil. 2.17; 4.12-13; 1 Tees. 1.6. **6:13** 6.13 1 Koor. 4.14. **6:14** 6.14-16 1 Koor. 6.9-13; 10.21; Af. 5.5-11.

nga Əntaŋfə da kuvə uuləma? Acii ma amə, yi nga Əntaŋfə Əndə vii əpinə naamə!
Makə sətə bii Əntaŋfə ci saakii,

“Ka ndzaanə nə nyi ka yi rəŋwə da ənjaaki,
ka ndzaanə nə nyi ahadatii əsə, nyi nə Əntaŋfwatii.
Tii əsə, ka ndzaanə nə tii ka ənjaaki.”

¹⁷ Acii ha'ə kə bii Slandanə ka tii,
“Shigimə ahadatii, goona ndzaanə ka hakii,
goona təbətə sətə əntaa malaabakii kaa nya luu tuunə.

¹⁸ Ma nya, ka ndzaanə nə nyi ka Dəsənuunə,
una ndzaanə ka manjeevənaaki.
Nyi Slandanə Əndə baawəfa wabi ha'ə.”

7

¹ Kadashinyinaaki, makə dīi ci kə dīi Əntaŋfə kaamə aləkawalənyii tsə ha'ə, bwasee amə ka slənə uushi'iitə ca geegi ka shishinaamə da əpinə gaamə ma'ajjinəkii, ama ndzaanə malaabakii. Vigyaamə naamə nə ka Əntaŋfə patə, ama ŋgwalə tə ci.

Moodasəka ŋga Bulusə

² Baariimə keenə uufənə goonə. Pooshi inə dīi bwaya uushi ka taa wu, pooshi inə saawee ka vii goonŋa ŋga taa wu, pooshi inə gəpətə də uushi ŋga taa wu əsə.

³ Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa wazənə cii kya wazə koonə. Acii kə shi nya bii oo'i, asəkə moodəfiinə nuunə. Ka hakii naamə taa agi əntənə taa agi ndzaanə da əpinə amaamə. ⁴ Kə shii nyi tuunə furəŋə. Sə ŋga dəlaginaaki nuunə. Agi sa cibənə caama sa patə, mabaneekii nə ma'yanəki. Ka maŋushinə nə nyi uusəra patə.

⁵ Taa saa'itə mbu'iinə aa Makiduuniya maa, pooshi inə upaa əpisəka. Taa dama zə'ugiinə patə, ha'ə nə ənji agi cibeənə keenə, taa daama patə mabizhinə. Ma asəkə ədzəmiinə əsə, ŋgwalənə. ⁶ Amma ma Əntaŋfə Əndə banee ka ma'yanə ŋga əndətə lədfəgi ma'yanəkii, kə banee ci ka ma'yaniinə də shinə ŋga Titusə. * ⁷ Əntaa wata shinaakii tanə banee ka ma'yaniinə, amma da i wabəənə shi amakii keenə, waatoo makə sətə cakuunə vii ka ci ŋgeerənə aa moodəfəkii. Kə bii ci keenə makə sətə dīi kudəpəshinə tuunə ŋga neenə ka nyi, da makə sətə kiwuunə anəki, da makə sətə dīi unə aniya ŋga luunə də nyi əsə. Ma əndzə'i kamə, agi tsakə də maŋushinə nə nyi.

⁸ Ma ləkələkətətə nyaahə nyi koonə, kə bəzee nyi ka səkuunə də ci. Amma ma nyi, pooshi nyi dīi wakadakinə ŋga naahənə koonə ha'ə. Makə fii nyi, kə bəzhi səkuunə, kə mwayi nyi da wakadakinə. Amma ma bəzəsəkə goonə, ŋga uundzə saa'i. ⁹ Ma əndzə'i, paa nyi ma'ə ka də wakadakinə ŋga naahə ləkələkətətə, ka moodasəkə nə nyi. Əntaa moodasəkə ŋga bəzee ka səkuunə cii kya də, amma putə ŋga baanə goonə ka Əntaŋfə, acii kə kavə bəzənə ŋga səkuunə tuunə koona baanə ka ci. Ma bəzənə ŋga səkuunə, də shiinə ŋga Əntaŋfə. Acii ha'ə, pooshi inə dəvə koonə ana. ¹⁰ Acii ma mabətəsəkə də shiinə ŋga Əntaŋfə, ci ca kavə əndə kaa ca hadatəgi də naakii na, ca kira luupaənə. Pooshi əndə əsə ca də wakadakinə ŋga tsarə mabətəsəkətsa. Amma ma mabətəsəkə ŋga əndə shiŋkinə saakii, ci ca kira əntənə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹¹ Neemə ka sətə dīi Əntaŋfə də mabətəsəkətsə goonə! Kə kavə ci tuunə ka də kudəpəshinə ŋga baginə; kə bəzhi səkuunə putə ŋga sətə slənyi; una ŋgwaləgi acii sətə na slənə aakəŋwa; kə dəvə mabətəsəkəkii koonə kudəpəshinə ŋga neenə ka nyi; kə dəvə ci koonə kudəpəshinə ŋga luunə də nyi

6:16 6.16 Leew. 26.12; Irim. 32.38; Əzaki. 37.27; 1 Koor. 3.16. **6:17** 6.17 Isaa. 52.11; Səniinə 18.4. **6:18** 6.18 2 Sam. 7.14; Isaa. 43.6; Am. 4.13; Səniinə 11.17. **7:1** 7.1 1 Yooh. 3.3. **7:2** 7.2 6.13; 12.17. **7:3** 7.3 6.11; Fil. 1.7. **7:4** 7.4 6.10. **7:5** 7.5 2.13; 4.8. * **7:6** 7.6 1.3-4; Titusə: 2.13. **7:8** 7.8 2.4.

əsə, una dzalə əndətə dʒii bwaya bwayaanə. Agi ətsə patə, kə baarii unə oo'i, pooshi moonə agi sətə slənyi.

¹² Ma saa'itə nyaahə nyi koonə ləkələkatətə, əntaa agyanə əndətə dʒii bwaya bwayaanə taa əndətə dʒii ənji ka ci bwaya bwayaanə nyaahə nyi. Amma kaa nya shii baariinə koonə akəŋwacii Əntaŋfə oo'i, agi nəhənə nuunə tiinə. ¹³ Acii ha'ə kə baa ma'yaniiinə.

Tsaŋə da baanə ŋga ma'yaniiinə əsə, ca'ə əndzə'i kə cakiinə dʒa maŋushinə putə ŋga moodasəkə ŋga Titusə, acii kə banee unə ka ma'yanəkii, unə patə. ¹⁴ Kə dəliigi nyi duunə ka ci. Ma unə əsə, pooshi unə dʒavə ka nyi ayinə. Uusəra patə goŋga njiina wabə koonə. Ha'ə əsə, ma dələatə njiina dəlagi duunə ka Titusə, goŋga.

¹⁵ Acii ha'ə, ma uudənaakii tuunə, kə cakə dʒa ŋgeerənə. Acii agi buurətənə nə ci makə sətə dʒii unə aniya ŋga luunə tə ci aahoonə, una banee ka haŋkala goonə ka fa sətə cii kəya ba koonə. ¹⁶ Ka maŋushinə nə nyi ka shaŋə acii agyuunə nə hiimaaki patə.

8

Viinə ŋga ənji nə'unə də patənə ŋga ŋgeerənə

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi una shii makə sətə dʒii Əntaŋfə pwapoonaakii asəkə Ikəliisiyanyinə ŋga Makiduuniya. ² Taa ŋgahi kə lii cibənyinə tə tii kama kama, maaghiinə nə tii əsə, patə da ha'ə, ka moodasəkə nə tii uusəra patə. Ci kavə tə tii ka ndzaanə ŋga ciinətii fitə ka viinə. ³ Ma ətsa, ka seedanə nə nyi oo'i, kə vii tii də patənə ŋga ŋgeeriitii. Ha'ə maa, kə palee ka sətə dəbee təya vii. Də moonatii satii vii tii makə sətə kadəesəkə ka tii. ⁴ Tii satii kədii acii inə kaa təya upaa rəgwa ŋga tsakənə tə ənji ŋga Əntaŋfə də Yahudiya. ⁵ Ma ətsa, kə palee ka sətə shiina kii niinə davə! Ŋga təkəŋwanə, kə vii tii natii nə ka Slandana, təya vii keenə nətii əsə də moonə ŋga Əntaŋfə. ⁶ Ci dʒii kədii inə tə Titusə, kaa ca dzə aakəŋwa də slənətsə njaŋə ci ahadoonə, ca tsakə tuunə koona mbu'utəgi də maduunə slənətsə akəŋwacii unə noonə əsə. * ⁷ Agi patənə ŋga slənə ka Əntaŋfə aakəŋwa nuunə ka hara ənji nə'unə. Agi vii goŋga goonə, agi wabənə goonə, agi shii goŋgaanə goonə, agi dʒa kudəpəshinə goonə ŋga tsakə ənja, da agi uudənə goonə tiinə, ətsə patə aakəŋwa nuunə. Acii ha'ə, ŋga'ə keenə mada gyuunə aakəŋwa ha'ə makə ətsa agi maduunə slənətsə akəŋwacii unə əsə.

⁸ Əntaa banə cii kya ba koonə makə bariya. Amma baariinə cii kya moo baariinə koonə makə sətə ci kudəpəshinə a dʒa tə hara ənji kaa təya tsakə ənja. Ŋga'ə ka nyi nya shii taa tantanyinə nə uudənə goonə. ⁹ Kə shii unə pwapoone ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Taa ŋgahi əndə wahə nə ci, patə da ha'ə kə geegi ci ka nəkii ka maagha. Ma dʒii ci ha'ə, ka putə goonə, koona shii ndzaanə ka ənji waha dāgi geegi ka nəkii ka maagha.

¹⁰ Ma agi wabəətsa, wiinə wabənaaki: ka dʒanə ŋga'ə mada kə uudəpaa unə əndzə'i tə sətə njaŋuunə dəŋku. Acii unə nə təkəŋwanə ŋga ənjitə dʒii aniya, una dʒatə slənəkii əsə. ¹¹ Acii ha'ə, uudəpaamə slənəkii də tsarə ŋga aniyatə njaŋuunə də patənə ŋga ŋgeerii unə, viimə də sətə upaa unə. ¹² Acii mada tə'i əndə da aniya ŋga viinə, ca vii sətə upaa ci də patənə ŋga ŋgeeriikii, ka kadəesəkənə ka Əntaŋfə nə viinaakii. Pooshi Əntaŋfə mwayi əndə a vii sətə paa ci da ci. ¹³⁻¹⁴ Əntaa banə cii kya ba oo'i, wa viinə a galee anə hara ənji, unə əsə, ənjə a kaanə koonə 'yapə unə daanuunə. Pooshi. Amma ma ŋga əna, makə dʒii ci tə'i laŋə acii unə, ŋga'ə mada kə cakuunə tə ənjitə pooshi uushi aciitii. Mada zhi'wa saa'itə pooshi uushi acii unə,

7:11 7.11 2.5-6. **7:12** 7.12 2.9. **7:14** 7.14 8.24. **7:15** 7.15 2.9. **8:1** 8.1-4 Slənə 11.29-30; Rooma 15.26.

* **8:6** 8.6 Titusə: 2.13. **8:7** 8.7 1 Koor. 1.5; 16.1-3,24; Gal. 6.10. **8:9** 8.9 Mat. 8.20; Fil. 2.6-7. **8:10** 8.10 1 Koor. 7.25. **8:12** 8.12 Mar. 12.43.

una moo tsakənə tuunə, mada tə'i lanə aciitii, ka tsakənə nə tii tuunə natii. Də ha'ə tsakəshinuunə mbərə mbərə. ¹⁵ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i, "Ma əndətə dzatəgi lanə, pooshi gadəgi ka shanə. Ma əndətə dzatəgi gi'u əsə, pooshi əki ka shanə."

Titusə da guvii-slənaakii

¹⁶ Kuyirii amə tə Əntanfə, acii ci kavə tə Titusə kaa ca tsakə tuunə də ədzəmə rənwə makə sətə kavə ci tiinə əsə. ¹⁷ Acii əntaa wata də ətə bii inə ka ci cii kəya slənəgi, amma agi d'anə nə kudəpəshinə tə ci n̄ga tsakənə tuunə. Agi moonakii cii kəya dzə aahoonə. ¹⁸ Waniitə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəṇushi'inaamə atsakii. Ma ca, agi dəlaginə nə ənji də ci asəkə Ikəliisiyanyinə patə putə n̄ga mbee ka waaza N̄unyi Habara ka ənja. ¹⁹ Tsanə da ətsa, kə ta'i Ikəliisiyanyinə tə ci kaa ca dzəədzə deenə agi maduunə slənənə akəṇwacii inə. Ma slənəna, kaa ənji d̄uunətə də Slandanə ciina d̄a, ina baarii oo'i, kə mwayi inə tsakənə tə ənjitə pooshi uushi aciitii.

²⁰ Ma viinə ənə vii ənji acii inə də patənə n̄ga n̄geerənə, pooshi inə ka uudənə ənjə a idəpaa uushi ashiinə agikii. ²¹ Ma nə hiima geenə, kə mwayi inə d̄a uushi də rəgwakii akəṇwacii ənja, əntaa wata akəṇwacii Slandana. ²² Acii ha'ə, waniitə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəṇushi'inaamə atsatii. Ma ca, kə təbiinə tə ci lanə, ina paaratəgi oo'i, tə'i kudəpəshinə n̄ga tsakə ənji a moodəfəkii taa guci patə. Ma ci əsə, mashiikii nuunə aciikii. Acii ha'ə, kə cakə kudəpəshinə d'anə tə ci n̄ga tsakənə tuunə. ²³ Ma Titusə, rənwə niinə da ci, guva-slənaaki əsə agi slənənə koonə. Ma hara ndzəkəṇushi'inaamə ətsə gi tii da ci, ka madəbama n̄ga Ikəliisiyanyinə gi tii, agi kira d̄uunuunə ka Aləmasiihu nə tii. † ²⁴ Baariimə ka tii uudənə goonə kaa Ikəliisiyanyinə a fa habara goonə, təya shii oo'i, ma dəlaanə ciina dəla duunə, ha'ə tanyi.

9

Viinə ka tsakənə də ənji n̄ga Əntanfə

¹ Ma agyanə viinə ka tsakənə də ənji n̄ga Əntanfə də Yahudiya, pooshi nafa n̄ga tsakə naahənə koonə agyanəkii ma'ə. ² Acii kə shii nyi tə'i kudəpəshinə n̄ga tsakənə tə ənji a moodəfuunə. Putakii dəl̄ii nyi duunə əsə ka ənji Makiduuniya. Əṅki nyi ka tii, "Ma ənji nə'unə anə hanyinə n̄ga Akaya, matasəkakii nə tii daga dən̄ku kaa təya tsakə tə ənja." Kə madəe kudəpəshinə goonə ka natii, acii lanə nə tii ka moo viinə. ³ Acii ha'ə, wanyinə ka sləkeenə ka ndzəkəṇushi'inaamə aahoonə, acii ga dəlaginə geenə duunə agi haalatsə a ndzaanə ka uushi zabə; amma koonə ndzaanə matasəkakii makə sətə bii nyi ka tii. ⁴ Mada kə mbu'iinə da hara ənji nə'unə də Makiduuniya aahoonə, təya dzə ka lapaanə pooshi viinə goonə matasəkakii, ka d'anə nə ayinə tə nyi, acii kə bii nyi ka tii, kə shii nyi tuunə furəṅə! Unə maa, ka d'anə nə ayinə tuunə ka shanə. ⁵ Ci d̄ii nyi hiima n̄ga banə ka ndzəkəṇushi'iitsa, kaa təya takəṇwa ka nyi zəku'i, taabu'u nii kya dzə, una tasəka aakəṇwa makə sətə bii unə, ca ndzaanə matsəkəkii saa'itə nii kya mbu'u. Ci əsə na baarii oo'i, də moonə goonə cuuna vii, əntaa tyasə.

⁶ Buurətəmə oo'i, ma əndətə ləgii slikərənə lanə, ka upaanə nə ci cifanə lanə. Ma əndətə ləgii gi'u əsə, gi'u upaanəkii cifanə. ⁷ Taa wu patə, kə dəbee ca vii makə sətə kadeesəkə ka ci, əntaa də mabətəsəka taa kavənə tə ci tyasə ka viinə. Acii əndətə ca vii də moodasəkə ca kadeesəkə ka Əntanfə. ⁸ Tə'i Əntanfə da baawəda n̄ga viinə koonə palee ka ətə cuuna moo, kaa sətə dəbee una upaa a ndzaanə acii unə taa guci

patə. Ka upaanə nuunə laŋə koonə ɗa də taa ŋgutə tsarə ŋga ŋunyi sləna. ⁹ Ma ŋunyi ənda, kə ndzaa ci makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə ətə bii ci,

“Kə vii ci də moodəfə rəŋwə ka maaghiinə.

Ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə nə ŋga'ənaakii.”

¹⁰ Ma Əntaŋfə, ci ca vii slikerənə ka əndə ka ləganə, ca vii ka ci zəmə ka adənə. Acii ha'ə, ka viinə nə ci koonə uushi'inə, ca siitəgi koonə. Ma viinə goonə də patənə ŋga ŋgeerənə, tə'i bwatyakii. ¹¹ Taa guci patə, ka ɗatənə nə ci tuunə ka ənji waha, koonə shii viinə də moodəfə rəŋwə uusəra patə, kaa ənji laŋə a kuyirii tə Əntaŋfə putə ŋga viinə goonə ənə ci təya upaa acii inə. ¹² Acii ma viitə vii unə, əntaa wata ka ki'i haaja ŋga ənji nə'unə tanə, amma agi kavənə nə ci tə ənji laŋə ka kuyiriinə tə Əntaŋfə. ¹³ Acii ma slənətsə goonə, ci ca baarii vii goonŋa goonə. Ka dələnə nə ənji də Əntaŋfə əsə, acii kə baarii unə oo'i, kə luuvuunə Ŋunyi Habara agyanə Aləmasiihu. Ka dələnə nə tii də ci əsə putə ŋga viitə vii unə də moodəfə rəŋwə ka tii da ka hara ənja. ¹⁴ Ka ɗanə nə tii kudəpəshinə ŋga neenə koonə, təya ɗa də'wa ka putə goonə, putə ŋga malaŋə pwapoonə ətə ci Əntaŋfə a ɗa koonə. ¹⁵ Kuyirii amə tə Əntaŋfə putə ŋga viinaakii kaamə, waatoo viitə pooshi ənji ka mbee ka wabənə putsəkə də ma.

10

Wabənə ŋga Bulusə agyanə baawəɗatə vii Əntaŋfə ka ci

¹ Nyi Bulusə nyi saaki ca kədii acii unə. Agi banə nə ənji, maɗa nyi ahadoonə nya banee ka nəki, ma nyi pooshi ahadoonə əsə, iza'u nə nyi anuunə. Putə ŋga banee ka nə ŋga *Aləmasiihu da ŋga'ənaakii, ² agi kədiinə nə nyi acii unə, goona kavə tə nyi kaa nya ndzaanə iza'u, nyi kə gi aahadoonə. Acii kə shii nyi weewee, ma ənjitə ca hiima oo'i, slənə ŋga *duuniya ciina ɗa, ka lanə nə nyi ka tii ŋguruunə. ³ Goonŋa a duuniya niinə. Amma, ma paatə ciina pa, əntaa makə ŋga duuniya ciina pa. ⁴ Ma uushi'inə ŋga paginə geenə əsə, əntaa makə ŋga duuniya. Ma neenə, ətə ci Əntaŋfə a vii. Də ci ciina jaala agyanə ənji daawaanə, ama jaala agyanə ənji ɗaada mabizhinə ⁵ da agyanə ənjitə ca zhi'wee ka haŋkala ŋga ənja acii ga təya shii tə Əntaŋfə; ama zhi'wee ka hiima ŋga ənji kaa təya fa tə Aləmasiihu. ⁶ Maɗa kə mbu'utəgyuunə də fanə goonə tə Əntaŋfə, ma əndətə pooshi ka fanə, matasəkakii niinə ka dzalənə tə ci.

⁷ Tsaamətəmə ŋga'ə agyanə sətə ca ɗa ahadoonə. Tə'i hara ənji ca ba oo'i, ŋga Aləmasiihu nə tii. Wa təya tsakə buurətənə ŋga'ə. Makə sətə ŋgirə tii natii nə oo'i, ŋga Aləmasiihu nə tii, inə maa, ha'ə niinə. ⁸ Taa kə dəliigi nyi də baawəɗanə vii Slandanə keenə, pooshi ayinə ka ɗanə tə nyi shaŋə. Ma baawəɗatsa, baawəɗa ŋga ghənənə duunə aakəŋwa, əntaa ŋga ənyanə duunə aaba'ə. ⁹ Ga ənjə a nee ka ətə makə ŋgwaleenə cii kya ŋgwalee koonə də ləkaləkətənyinaaki. ¹⁰ Ka banə nə hara ənji oo'i, 'Ma ləkaləkətə ŋga Bulusə, iza'u. Amma ma shi ci də naaki na, mantəkii nə shishinəkii, paa ci mbee ka wabənə əsə.' ¹¹ Ma tsarə ŋga ənjitsa, wa təya paaratəgi oo'i, ma sətə ciina wabə asəkə ləkaləkətə, ka ɗanə niinə inə gatə ahadoonə.

¹² Ma təya, agi haŋətənə nə tii natii na. Kə dəbee ina mbərə mbərətə də neenə nə da tii kwa? Agi ŋgərənə nə tii ɗuunuunatii, təya nee makə tii palee patə. Ma ətsa, mabaanə. Pooshi tii shii taa mi.

9:9 9.9 Jab. 112.9. 9:10 9.10 Isaa. 55.10; Hoos. 10.12. 9:11 9.11 1.11; 4.15. 9:15 9.15 9.11. 10:1 10.1-18
1 Koor. 9.3. 10:1 10.1 10.10; 1 Koor. 2.3. 10:2 10.2 13.10; 1 Koor. 13.2. 10:4 10.4 6.7; Rooma 13.12; Af.
6.13-17. 10:5 10.5 Isaa. 2.12-17. 10:6 10.6 2.9. 10:7 10.7 1 Koor. 1.12. 10:8 10.8 13.10. 10:11 10.11
13.1-2. 10:12 10.12 3.1.

¹³ Ma ina, pooshi dɛla dɛ neenɛ na ka pitɛginɛ aa bilɛ. Amma ka dɛnɛ niinɛ ca'ɛ ka hatɛ dɛkɛpaa ɛntanɛfɛ keenɛ, ca mbu'u ca'ɛ ka slɛnɛtsɛ ciina dɛ ahadoonɛ. ¹⁴ Makɛ dɛii ci asɛkɛ hatsɛ dɛkɛpaa ɛntanɛfɛ keenɛ nuuna, makɛ giinɛ aahoonɛ ka kira koonɛ Nɔnyi Habara agyanɛ Alɛmasiihu, pooshi inɛ pitɛgi hatsɛ dɛkɛpaa ɛntanɛfɛ keenɛ. ¹⁵ Pooshi inɛ ka dɛlagi dɛ neenɛ nɛ putɛ nɛa slɛnɛtɛ ci hara ɛnjɛ a dɛ, pooshi inɛ ka pitɛgi hatɛ dɛkɛpaa ɛntanɛfɛ keenɛ. Amma ma sɛtɛ ciina moo, wa vii goonɛa goonɛ a gɛrɛ aakɛnɛwa aakɛnɛwa, kaa hatɛ dɛkɛpaa ɛntanɛfɛ keenɛ a tsakɛ bwanɛnɛ, ¹⁶ ina mbee ka dzɛnɛ ka hara hanyinɛ aakɛnɛwa ka waaza Nɔnyi Habara, acii geena dɛliigi dɛ neenɛ nɛ putɛ nɛa slɛnɛ nɛa hara ɛnji ka hatɛ dɛkɛpaa ɛntanɛfɛ ka tii. ¹⁷ Tɛ'i manaahɛkii asɛkɛ malaaba lɛkalɛkatɛ oo'i, "Ma ɛndɛtɛ ca moo dɛlaginɛ, wa ca dɛlagi dɛ Slandana tanɛ." ¹⁸ Ma ɛndɛtɛ ca dɛlagi dɛ naakii na, pooshi ɛntanɛfɛ ka luuvɛnɛ tɛ ci, sɛe tɛ ɛndɛtɛ ci Slandanɛ a dɛlagi dɛ ci.

11

Bulusɛ da majirakinɛ nɛa maslɛkɛe ɛnja

¹ Ma nɛ nyi ka nɛhɛnɛ, ka sɛ'wanɛ nuunɛ tɛ nyi, nya dɛikɛ gi'u. Tuutɛta'ɛ, sɛ'wamɛ tɛ nyi ha'ɛ. ² Agi sɛrɛhɛnɛ nɛ nyi agyanuunɛ putɛ nɛa ɛntanɛfɛ, acii kɛ vii nyi tuunɛ ka *Alɛmasiihu makɛ sɛtɛ ci ɛnjɛ a vii malaaba madanɛ ka nɛguriɛ rɛnɛwɛ dyanɛ.

³ Nɛgwaliiki acii ga sɛtɛ slɛnyi dɛ Hawa a slɛnyi duunɛ noonɛ. Ma Hawa, kɛ gɛpɛtɛ rɛhunɛ dɛ ki dɛ cicirɛnaakii. Ha'ɛ nuunɛ ɛsɛ. Nɛgwaliiki acii ga hiima goonɛ a nɛslɛgi asɛkɛ matahu rɛgwa, una tɛkuree ka vii goonɛa ka Alɛmasiihu. ⁴ Acii kɛ fii nyi kɛ kapaa unɛ rɛgwa ka ɛndɛ'i ɛndɛ ca waaza koonɛ ɛndɛ'i uushi agyanɛ Yeesu bwasɛ ka ɛtɛ waazii inɛ koonɛ, kɛ liwuunɛ ɛndɛ'i Ma'yanɛ tsanɛ bwasɛ ka ɛtɛ shuunɛ liwu, kɛ liwuunɛ ɛndɛ'i habara tsanɛ bwasɛ ka Nɔnyi Habaratɛ liwuunɛ.

⁵ Ma cii kya nɛhɛ kamɛ, pooshi nyi ɛki ka ɛnjitsɛ cuuna nɛhɛ makɛ matahu maslɛkɛe ɛnji nɛ tii. ⁶ Taa paa nyi mbee ka wabɛnɛ, amma tɛ'i shiinɛ anɛki makɛ sɛtɛ sɛnaavɛ nyi ka baariinɛ koonɛ taa nɛgutɛ saa'i patɛ, taa agi nɛgutɛ uushi patɛ ɛsɛ.

⁷ Ya sanɛ, kɛ dɛii nyi 'waslyakɛnɛ makɛ hɛɛtɛpaa nyi naaki nɛ kaa nya shii duunɛtɛ duunɛ kwa? Acii kɛ waazii nyi koonɛ Nɔnyi Habara nɛa ɛntanɛfɛ nɛa zabɛ yadɛ luu taa mi acii unɛ. ⁸ Kɛ liwɛ nyi kwaba acii hara Ikɛliisiyanyinɛ, nya slɛnɛ ahadoonɛ. Ma ɛtsɛ kamɛ, ka banɛ nɛ nyi makɛ kɛ gɛpɛtɛ nyi dɛ uushi aciitii kaa nya shii tsakɛnɛ duunɛ. ⁹ Ma saa'itɛ nyi ahadoonɛ, kɛ mwayi nyi tsakɛnɛ tɛ nyi dɛ kwaba, amma paa nyi fitinii tuunɛ koona vii ka nyi. Kɛ shi hara ndzɛkɛnɛushi'inɛ gaamɛ dɛ Makiduuniya, kɛ vii tii ka nyi patɛnɛ nɛa sɛtɛ cii kya moo. Paa nyi fitinii tuunɛ shanɛ. Paa nyi ka dɛnɛ ha'ɛ boo nɛa ɛna taa aakɛnɛwa, koona shii tsakɛnɛ tɛ nyi. ¹⁰ Wiitɛ sɛtsɛ cii kya dɛla dɛ naaki na. Dɛ goonɛaanɛ nɛa Alɛmasiihu nɛ nyi ka banɛ koonɛ, ma nyi, pooshi ɛndɛ tɛnɛpaanɛ tɛ nyi ka dɛla dɛ naaki nɛ ha'ɛ anɛ hanyinɛ nɛa Akaya patɛ. ¹¹ Aa acii mi dɛii? Acii paa nyi agi uufɛnɛ tuunɛ kwa? Kɛ shii ɛntanɛfɛ, kɛ uu'i nyi tuunɛ.

¹² Makɛ sɛtsɛ paa nyi fitinii tuunɛ, ka dzɛnɛ nɛ nyi aakɛnɛwa dɛ dɛnɛ ha'ɛ, kaa nya shii tɛnɛagi rɛgwa ka majirakinɛ nɛa maslɛkɛe ɛnji nɛa dɛlaginɛ, tɛya ba oo'i, mbɛrɛ mbɛrɛ nɛ slɛnatii da neenɛ. ¹³ Ma tsarɛ nɛa maslɛkɛe ɛnjitsa, ɛntaa maslɛkɛe ɛnji nɛa tantanyinɛ nɛ tii. Agi jirakɛnɛ nɛ tii dɛ slɛnatii, tɛya geegi ka natii nɛ makɛ maslɛkɛe ɛnji nɛa Alɛmasiihu nɛa tanyi. ¹⁴ ɛntaa sɛ nɛa hurɛshishinɛ ɛtsa, acii

^{10:13} 10.13 Rooma 12.3. ^{10:15} 10.15-16 Slɛnɛ 19.21; Rooma 15.20. ^{10:17} 10.17 Irim. 9.22-23; 1 Koor. 1.31. ^{10:18} 10.18 1 Koor. 4.4-5. ^{11:2} 11.2 Af. 5.25-27. ^{11:3} 11.3 'Wat. 3.1-5,13. ^{11:4} 11.4 Gal. 1.8-9. ^{11:5} 11.5 12.11; 1 Koor. 15.10; Gal. 2.6,9. ^{11:6} 11.6 1 Koor. 2.6-16; Af. 3.4. ^{11:7} 11.7 12.13; 1 Koor. 9.12,18. ^{11:8} 11.8-9 Fil. 4.15-18. ^{11:10} 11.10 1 Koor. 9.15-18. ^{11:11} 11.11 1 Koor. 16.24. ^{11:12} 11.12 11.5; 12.11. ^{11:13} 11.13 Fil. 3.2; Sɛniinɛ 2.2.

*Seetanə maa, kə geegi ci ka naakii nə makə malaa'ikatə ca bərə. ¹⁵ Acii ha'ə, mada geegi ənji slənaakii ka natii nə makə ənji slənə goonḡaanə, əntaa mu'umə uushi. Ma ka muudinə, kadə nə təya upaa dzalənə ətə dəbee təya upaa.

Sa cibənyinə ŋga Bulusə putə ŋga waazanə

¹⁶ Kaa nya ənə ka banə, ga taa wu a nəhə makə dīikənə cii kya dīikə. Amma makə kə nyihuunə ha'ə, luumə tə nyi makə sətə cuuna luu hara madiikə ənja. Nyi maa, kaa nya shii dəlaginə gi'u naaki. ¹⁷ Weewee ma sənə cii kya ba əndzə'i, əntaa hiima ŋga Slandana. Ma agi dəlaanə cii kya dəla də naaki na, makə ŋga madiikə əndə cii kya wabə. ¹⁸ Makə dīi ci ənji laḡə ca dəlagi də uushi'inə ŋga *duuniya, nyi maa, ka d'anə nə nyi ha'ə. ¹⁹ Kə bii unə, kə shii unə uushi'inə. Amma iitə saḡə mbee unə ka sə'watə tə madiikə ənja? ²⁰ Waatoo, mada kə geegi tii koonə makə maviinə, taa gəpətənə duunə, taa bərapaanə tuunə, taa tsagi koonə meeciinə, agi sə'watənə nuunə tə tii. ²¹ Ma nyi, əntaa təkureenə təkuree nyi ka d'anə koonə ha'ə.

Amma taa mi patə dəliigi taa wu, nyi maa, ka dəlaginə nə nyi də səkii. Makə ŋga madiikə əndə cii kya wabə. ²² Taa ma bii tii ənji *Ibərəaniya nə tii, nyi maa, ci nə nyi. Ənji Isərayiila kwa? Nyi maa, ci nə nyi. Slikərənə ŋga Ibərəhiima kwa? Nyi maa, ci nə nyi. ²³ Taa ma bii tii ənji slənə ka Aləmasiihu nə tii əsə, amma nyi nə matahu əndə slənə palee ka tii. Makə ŋga madiikə əndə cii kya wabə. Kə slənyii də gazhi'waanə palee ka tii; bəzəkii pya'ə ənji tə nyi a furəshina palee ka tii; bəzəkii fəslə ənji tə nyi əsə palee ka tii; ama wə nə nyi uusəra patə. * ²⁴ Tufə jikə *Yahudiinə ka fəslənə tə nyi də uu'yanə makkə pu'unə aji əlinə. ²⁵ Makkə jikə gayinə ŋga ha də Rooma ka fəslənə tə nyi. Kə kaalii ənji tə nyi də faariinə rəḡwə sədə. Makkə jikə kumbawalə ka cipəgərənə da nyi aagi ma'inə. Kə shi nya kii uusəra, nya ba'anətsaa agi ma'inə. ²⁶ Agi wiigi'inə nə nyi laḡə. Pooshi bwaya uushi ətə paa nyi nee. Tə'i taḡə gəəra, tə'i mahiirənə a rəḡwa, tə'i ŋgwalənə acii ənjaaki Yahudiinə, tə'i ŋgwalənə əsə acii hara slikərənə, tə'i ŋgwalənə asəkə vəranyinə, tə'i ŋgwalənə agi bilinə, tə'i agi uunəva, tə'i əsə acii majirakinə ŋga ənji nə'unə. ²⁷ Kə slənyii də gazhi'waanə ka shaḡə. Bəzəkii nə nyi ka ba'aginə njihərəmə yadə ḡunyinə agiki. Kə dīi madəfənə da meegiirənə tə nyi. Laḡə nə nyi ka ndzaanə yadə zəma, taa kuvə ŋga baanə davə, taa kəjeerənə. ²⁸ Bwasə ka harakii maa, uusəra patə nə nyi ka buurə patənə ŋga Ikəliisiyanyinə. ²⁹ Mada kə əpigə vii goonḡa ŋga ənda, agi zhimanə tə nyi asəkəki. Maa kə kavə ənji tə əndə'i əndə ka d'a 'waslyakəənə, ka bəzənə nə səkəki.

³⁰ Mada ka dəlanə nə nyi də naaki na, see də sətə ca baarə makə sətə əntəgi shishinəki dəlaginəki. ³¹ Ma Əntaḡfə Dii Yeesu Slandanaamə, wa ənjə a dəla də ləməkii ka ca'ə ndəḡwə ndəḡwə. Kə shii ci oo'i, əntaa jirakənə cii kya jirakə. ³² Ma saa'itə nyi də Damasəkusə, tə'i əndə'i ŋgwaməna atsaa sədə ḡwanḡwa Arətəsə, kə kavə ci kaa ənjə a nəhə uura mayi ŋga vərənə, kaa ənjə a shii kəsənə tə nyi. ³³ Amma kə kagərə ənji tə nyi aasəkə dəvə, ənjə a kyagərə tə nyi da mapacakinə ŋga mahwala ŋga vərənə, nya mbərədə aciikii.

12

Uushi'iitə baarii Slandanə ka Bulusə

¹ Tyasə ka dəlaginə nə nyi də naaki na. Taa ḡgahi pooshi uushi ci dəlaginəkii a tsakəvə, patə da ha'ə, ka wabənə nə nyi agyanə uushi'iitə baarii Slandanə ka nyi. ² Kə shii nyi, tə'i əndə'i əndə nə'unə shi Slandanə a ḡgərətə tə ci aadəgyə aabiikii.

11:15 11.15 4.10; Rooma 2.6. **11:16** 11.16 12.6. **11:22** 11.22 Fil. 3.5; Rooma 11.1. **11:23** 11.23-29 4.8-12; 1 Koor. 4.11-13; 12.26. * **11:23** 11.23 kə slənyii də gazhi'waanə: 1 Koor. 15.10; furəshina: Slənə 16.23. **11:24** 11.24 Dzək. 25.3. **11:25** 11.25 Slənə 14.19; 16.22. **11:26** 11.26 Slənə 9.23; 14.5. **11:27** 11.27 6.5. **11:29** 11.29 1 Koor. 9.22; Gal. 6.2. **11:30** 11.30 12.5; 1 Koor. 1.31. **11:31** 11.31 1.23. **11:32** 11.32-33 Slənə 9.23-25.

Kə uugi danə fəzə pu'u aji ənfwadə əna. Ma əndətsa, nyi ka nəki. Taa tantanyinə kə slənyi ha'ə, taa səniinə, ma ətsa, paa nyi shii. Əntanfə shii ci daanəkii. ³ Ma nyi, kə shii nyi, kə ngirə ənji tə nyi aagi Aləjana. Taa tantanyinə, taa səniinə, Əntanfə shii ci daanəkii. ⁴ Ma davə, kə fii nyi uushi'inə əsə ətə pooshi ənji ka mbee ka batənə, pooshi əndə shiŋkinə mbu'i bahə batənə. ⁵ Acii ha'ə, ma ka rəgwatsa, ka dəlaginə nə nyi də naaki na. Amma ma ka rəgwa ŋga əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kya dəlagi madaamə də uushi'iitə ca baarii ətənaaki dadavə. ⁶ Mada kə mwayi nyi dəlagi də naaki na, paa nyi ka ndzaanə ka madiikə ənda, acii goonŋa nii kya wabə. Amma kə bwasee nyi ka haalakii ha'ə, acii ga əndə'i əndə a ngirə tə nyi palee ka makə sətə cii kəya tsaamə tə nyi taa fa wabənaaki.

⁷ Ha'ə əsə, kə davə ənji ka nyi əndə'i bwaya uushi ətə ndzaanə makə dəhə ashiki, acii ga nya hanjətə naaki nə putə ŋga uushi'iitə ci Əntanfə a baarii ka nyi. Ma ətsa, masləkee əndə ŋga Seetanə, kaa ca cibee ka nyi. Ma dīi ətsə patə, acii ga nya hanjətə naaki na. ⁸ Makkə jikə nyi ka kədiinə tə Slandanə kaa ca ngərəgi ka nyi. ⁹ Amma ma jikənaakii ka nyi, uu'i ci, "Pwapoonaaki nə sətə dəbee ha upaa, acii mada matəkii nə ənda, parəkə ndzaanə ŋgeerənaaki ashikii." Ci nee unə, ma ŋga əna, də moodasəkə nə nyi ka dəlaginə də naaki nə putə ŋga ətənaaki, kaa ŋgeerənə ŋga Aləmasiihu a shii ndzaanə ashiki. ¹⁰ Ka moodasəkə nə nyi də ətənaaki. Mada dzaanii ənji tə nyi əsə, ka moodasəkə nə nyi. Ha'ə əsə, nyi agi sa ngərə'wa da ciba, da agi asaranyinə, ətsə patə ka putə ŋga Aləmasiihu cii kya dā ha'ə. Makə dīi ci matəkii nə nyi, da ŋgeerənə nə nyi.

Buurə uushi'inə ŋga Bulusə agyanə ənji Koorintiya

¹¹ Ma nyi, kə iikə nyi putə ŋga dəlaanaaki də nəki. Amma unə kavə tə nyi ka danə ha'ə. Ma dəbee, unə nə dəlanə də nyi, acii pooshi hatə palee matahu masləkee ənjitsə goonə ka nyi makə sətə cuuna hiima. ¹² Kə ndzaa nyi ahadoonə də sə'watənə ka shanjə, kə dīi nyi madiigərə slənənyinə da sə ŋga hurəshishinə lanə əsə. Ci ca baarə oo'i, masləkee əndə ŋga tantanyinə nə nyi. ¹³ Ma nya, paa nyi dīi kama kamaanə ahadoonə da hara Ikəliisiyanyinə, amma see uushi rəŋwə; waatoo, paa nyi ali tsakənə goonə tə nyi. Acii ha'ə, mada bwayakii dīi nyi koonə, tuutəta'ə tifyagimə tə nyi!

¹⁴ Wanyinə ka tasəkanə ka dzənə aahoonə ŋga makkənə. Pooshi nyi na alə tsakənə goonə tə nyi əsə. Acii moodəfuunə cii kya moo, əntaa uushi goonə. Acii dənə nə dəkəpaa uushi'inə ka manjeevənaakii, əntaa manjeevənə dəbee dəkəpaanə ka dəsənətii. ¹⁵ Ka danə nə nyi moodasəkə ŋga bələgi sətə aciiki patə, nya vigi patə da naaki na, ka putə ŋga tsakənə duunə. Ya əna, ka galeenə nuunə ka uudənə tə nyi acii uu'i nyi tuunə lanə kwa?

¹⁶ Mbu'u ka luuvənə nuunə oo'i, paa nyi ndzaanə ka tərənə anuunə. Amma ka banə nə əndə'i ənda, kə dīi nyi koonə jarəwiinə, nya jirakə koonə ka shii satə də nuunə. ¹⁷ Ya sanjə kə gəpi nyi duunə ka rəgwa ŋga rəŋwə agi ənjitsə sləkee nyi koonə kwa? ¹⁸ Kə kədii nyi tə Titusə kaa ca dzə aahoonə; nya sləkee ka əndə'i ndzəkəŋunə əndə nə'unə atsakii. Kə gəpi Titusə duunə kwa? Anii pooshi slənə geenə gi mbərə mbərə? Kə shii nyi mbərə mbərə nə hiima geenə.

¹⁹ Goona nyihə makə baarəgi goonŋa geenə ciina baarə aakəŋwacii unə. Pooshi. Akəŋwacii Əntanfə ciina wabə; ənji slənə ka Aləmasiihu niinə. Kadashinyinə geenə, ma ətsə ciina dā patə, ka tsakənə duunə koona dzə aakəŋwa. ²⁰ Ngwaliiki acii ga nya gi ka lanə tuunə əntaa makə sətə dəbee nya la tuunə. Mada kə lii nyi tuunə əntaa

12:5 12.5-6 11.16,30; 12.1; 1 Koor. 3.31. **12:7** 12.7 Gal. 3.13-14; Ayb. 2.6. **12:9** 12.9 Isaa. 40.29-31; Rooma 5.2; Fil. 4.13. **12:12** 12.12 Slənə 13.6-12; 14.8-10; 16.16-18; 19.11-16; Rooma 15.19. **12:13** 12.13 11.7-9. **12:14** 12.14 13.1. **12:15** 12.15 1 Koor. 16.24. **12:17** 12.17 7.2. **12:18** 12.18 2.13; 8.6,16-17.

makə sətə dəbee, ka dʻanə nə nyi koonə sətə pooshi dəbee nya dʻa koonə. Ngwaliiki acii ga nya lapaa mabizhinə ahadoonə da sərəha, da bəəzənə nga səka, da uudənə ka na, da tsəbəhiinə, da dyaarə'unə, da hanjətə na, da mamaadənə nga hanjala.

²¹ Ngwaliiki əsə, madʻa kə gi nyi aahoonə, acii goona dʻavə ka nyi ayinə akəɲwacii Əntanjə, nya ɲgəərə ma putə ɲga ənjitə sha dʻii 'waslyakəənə. Acii ma təya, kə təkuree tii ka bwaseenə ka ajjiniinatii da aləhiinatii kaa təya baanə ka Əntanjə.

13

Muudinə ɲga wabənə

¹ Madʻa kə gi nyi aahoonə, ətsə nə makkənə ɲga sədəki. Madʻa kə gi nyi, taa ɲgutə wabənə patə ma'i ahadoonə, ɲga'ə ka nyi kaa ənji bəra'i taa palee ka bəra'i a baarii tantanyinə ɲga wabənəkii. ² Wanyitsə ka wabənə ka ənjitə sha dʻii 'waslyakəənə da patənə ɲga hara ənja, wanyitsə ka wabənə koonə nyi pooshi ahadoonə, makə sətə shi nya wabi koonə saa'itə gi nyi aahoonə ɲga bəra'inə. Ma wabənaaki, acii ga taa wu a kiwə də nyi, maa kə ənyii aahoonə. ³ Makə dʻii ci kə mwayi unə shiinə oo'i, agi wabənə nə *Aləmasiihu da maki, shiimə oo'i, ma ca, əntaa matəkii nə ci ka dzalənə tuunə, amma tə'i ci da ɲgeerənə ahadoonə. ⁴ Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Aləmasiihu aashi ənfwa, matəkii ɲji ci. Amma ma əndzə'i, tə'i ci da əpinə amakii də baawəda ɲga Əntanjə. Ma inə əsə, matəkii niinə agi ləbənə geenə da ci. Amma ma agi ndzaanə gaamə doonə, də baawəda ɲga Əntanjə ciina slənə putə ɲga ləbənə geenə da Aləmasiihu.

⁵ Tsaamətəmə noonə na, koonə nee madʻa ma'ə unə da i əpinə agi vii goonja goonə. Təbətəmə noonə na. Pooshi unə shii oo'i, ləbə nə Yeesu Aləmasiihu doonə kwa? Ma ətsə kamə, ha'ə, madʻa pooshi unə ka mbu'utəgi də təbətətsə shanjə. ⁶ Kə shii inə, ka paaratəginə nuunə oo'i, ma inə, kə mbu'utəgiinə. ⁷ Agi kədiinə niinə acii Əntanjə, acii goona dʻii bwaya uushi. Ma ciina dʻa ha'ə, əntaa kaa ənjə a shii dəla də slənə geenə ahadoonə, amma koonə dʻa sətə ndzaanə də rəgwakii, taa ɲgahi ka neenə nuunə makə matəkii niinə. ⁸ Paa inə ka dʻa sətə ca bərapaa goonjaanə, amma sətə ca kira goonjaanə dʻaniinə. ⁹ Ma ina, taa matəkii niinə, madʻa da ɲgeerənə nuunə, ka moodasəkə niinə. Ma sətə ciina kədii koonə, a dzuunə aakəɲwa agi nə'unə. ¹⁰ Ma cii kya naahə koonə wabəəna saa'inə nyi pooshi ahadoonə, koonə shii baanə ka Əntanjə, acii ga nya gi ka ndzaanə iza'u anuunə də baarə koonə baawədatə vii Slandanə ka nyi. Ma ətsa, baawəda ɲga ghənənə duunə aakəɲwa, əntaa baawəda ɲga ənyanə duunə aaba'ə.

¹¹ Ma əndzə'i dʻii kadashinyinaakya, a ta'avuunə jamə. Damə gazhi'waanə ɲga ndzaanə mayarədakii, nə'utəmə wabənaaki, luuvəməshinə, una ndzaa agi jamənə. Ma Əntanjə Əndə uudənə taamə, ca vii kaamə ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə. ¹² Nəəhəpaaməshinə də ədzəmə rəɲwə agi ləmə ɲga Əntanjə. ¹³ Agi nəhəpaanə nə ənji ɲga Əntanjə tuunə patə.

¹⁴ Ma pwapoonə ɲga Slandanə Yeesu Aləmasiihu, da uudənə ɲga Əntanjə, da gəshinə ɲga Malaabə Ma'yanə, wa təya ndzaanə doonə patə.

12:20 12.20 1.23; 1 Koor. 1.10-11. **12:21** 12.21 13.2. **13:1** 13.1 12.14; Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 1 Tim. 5.19. **13:2** 13.2 1.23; 10.11; 12.20; 13.10. **13:4** 13.4 12.9-10; 1 Koor. 1.25; Fil. 2.7-8. **13:10** 13.10 13.2; 10.8; 1 Koor. 4.21. **13:11** 13.11 Yooh. 14.27; Rooma 15.33; 1 Koor. 7.15; Af. 6.23; Fil. 4.9; 1 Tees. 5.23; 2 Tees. 3.16; Ibər. 13.20; 1 Piita 5.14. **13:12** 13.12 1 Koor. 16.20. **13:13** 13.13 Mar. 13.11; Rooma 8.26,39; Gal. 6.18.

Ləkaləkatə nga Bulusə ka ənji Galatiya

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee ənda. Əntaa ənji shiŋkinə ta'i tə nyi ka ndzaanə ka masləkee ənda, əntaa də ngeerənə nga əndə əsə, amma də ngeerənə nga Yeesu *Aləmasiihu da nga Əntanƣə Dəsənaamə ətə madəe ka ci agi maməətə ənji nə nyi ka masləkee ənda. ² Ma inə da patənə nga ənji nə'unə ganə, agi nəhəpaanə niinə tuunə, unə ənji nə'unə anə hanyinə nga Galatiya patə. ³ Wa Əntanƣə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə. ⁴ Ma Yeesu Aləmasiihu, kə vigi ci naakii nə putə nga 'waslyakəənə gaamə, kaa ca shii luupaanə taamə agi məza zamanana. Kə slənyi ci ha'ə makə sətə mwayi Əntanƣə Dəsənaamə. ⁵ Wa ənjə a dūunətə tə Əntanƣə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Rəŋwə dyanə nə Njunyi Habara

⁶ Kə dīi ka nyi ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə, makə nee nyi pii ha'ə wanuutse kə kaaree ka Əntanƣə Əndətə 'wii tuunə dagi pwapoonə nga Aləmasiihu, una gwanə ka nə'u əndə'i njunyi habara. ⁷ Amma, ma goonƣakii, pooshi əndə'i njunyi habara. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii tə'i hara ənji ca gwazə tuunə, kə mwayi tii saawee ka Njunyi Habara nga Aləmasiihu. ⁸ Amma, ma əndətə waazii koonə əndə'i njunyi habara pamə, bwəsə ka ətə waazii inə koonə, wa Əntanƣə a naalagi tə ci, taa inə, taa malaa'ika ətə jima dadagyə, wa Əntanƣə a naalagi tə ci. ⁹ Makə sətə shiina bii koonə daga njukə, wanyinə ca ənə ka batənə koonə əsə: ma əndətə waazii koonə njunyi habara pamə, bwəsə ka ətə shiina waazii koonə, wa Əntanƣə a naalagi tə əndəkii.

¹⁰ Ma bii unə noonə, ma cii kya wabə ha'ə, kaa ca kadəesəkə ka ənji kwa? Aa'a, pooshi. Kaa ca kadəesəkə ka Əntanƣə cii kya wabə. Anii ma bii unə, ma cii kya wabə ha'ə, kaa ənji shiŋkinə a shii dəlanə də nya? Aa'a, acii maci kaa ca kadəesəkə ka ənji cii kya wabə ha'ə, kadfa mandzaamə nyi ka əndə slənə nga Aləmasiihu.

Zhi'inə nga Bulusə ka masləkee ənda

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, fatəmə kaa nya ba koonə: ma Njunyi Habaratə waazii nyi koonə, əntaa da ma əndə shiŋkinə shigi. ¹² Ma'upaamə nyi daci əndə shiŋkinə, pooshi əndə jigunyi ka nyi əsə. Amma Yeesu Aləmasiihu də naakii nə nƣiragi ka nyi.

¹³ Kə fii unə habara nga ndzaanaaki njukə, saa'yatə nyi ma'ə ka nə'u diina nga *Yahudiinə. Kə shii unə makə sətə njii kya cibee ka Ikəliisiya nga Əntanƣə də məza ciba. Kə ciŋə nyi ka shaŋə kaa nya saawee. ¹⁴ Kə shii unə makə sətə kavə nyi nəki ka nə'u diina nga Yahudiinə ka shaŋə, palee ka bəzə baniinəki. Kə ciŋə nyi də patənə nga ngeeriiki agi nə'u alə'aada nga dzədzəshi'inaamə.

¹⁵ Amma, ma Əntanƣə da pwapoonaaakii, kə tagi ci tə nyi daga ənji ma'ə mapoomə tə nyi. Kə 'wii ci tə nyi kaa nya slənə ka ci. ¹⁶ Makə mwayi ci baarii ka nyi Uuzənaakii, kaa nya shii waaza Njunyi Habara agyanəkii ka hara slikərənə, paa nyi gi ka ləgwanə ama ənda, ¹⁷ paa nyi gi aa Urusaliima ka caama hara masləkee ənji ətə takəŋuyi ka nyi agi slənəkii əsə. Amma see nya madə pii pii, nya paləgərə aanə hanyinə nga Arabiya. Ma daba'əkii, nya madə, nya ənəgərə aasəkə vəranə nga Damasəkusə.

1:1 1.1 1.11-12; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1-2. **1:2** 1.2 1 Koor. 16.1. **1:4** 1.4 2.20; Mat. 20.28; Yooh. 1.29; 2 Koor. 5.21; Af. 5.2; 1 Tim. 2.6; Tit. 2.14; İbər. 9.12-14,26; 1 Yooh. 5.19. **1:6** 1.6 İbər. 12.15. **1:7** 1.7 5.8,10; 2.4; Slənə 15.1,24. **1:8** 1.8-9 1 Koor. 16.22. **1:10** 1.10 1 Tees. 2.4-6. **1:11** 1.11-12 1.1. **1:13** 1.13-14 Slənə 8.3; 9.1; Fil. 3.5-6; 1 Koor. 15.9. **1:15** 1.15-16 İrim. 1.5; Slənə 9.3-5; 22.21; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1; 15.10.

¹⁸ See daba'ə fəzə makkə gi nyi aa Urusaliima. Ma gi nyi aadəvə əsə, kaa nya nee ka Piita.* Ina dfa baanə pu'u aji tufə da ci. ¹⁹ Agi baatsaaki ha'ə boo, maneemə nyi ka hara masləkee ənji, madaamə ka Yakubu ndzəkəŋuci Slandana. ²⁰ Ma wabəətə nyaahə nyi koonə, gooŋga tsəkə tsəkə, pooshi jirakənə agikii taa fidyasə. Akəŋwacii Əntaŋfə cii kya ba koonə. ²¹ Makə ma'i nyi də Urusaliima, kə pyalə nyi aanə hanyinə ŋga Siriya da ŋga Silikiya. ²² Ma ka saa'ita, patənə ŋga Ikəliisiyanyinə anə hanyinə ŋga Yahudiya, mashimə təya nee ka nyi ginə da ginə. ²³ Amma, wata fanə njii təya dzə də fa habaraaki tuu'ina, "Ma əndətə nja cibee kaamə ŋukə, kə zhi'i ci əndzə'i, agi waazanə nə ci ka ənji, kaa təya vii gooŋga ka Aləmasiihu ətə njii kəya moo saaweenə." ²⁴ Makə fii tii habaraaki ha'ə, wata təya dəla də Əntaŋfə putə ŋga zhi'unaaki.

2

Luunə ŋga hara masləkee ənji tə Bulusə

¹ Ma daba'ə fəzə pu'u aji ənfwadə, kə ənyii aa Urusaliima, inə da Barənaba. Nya 'waanə tə Titusə. * ² Ma gi nyi aa Urusaliima, acii Əntaŋfə də naakii nə baarii ka nyi, kaa nya dzə aadəvə, keena dzə ka dfa mətərəkina, wata inə da gayinə tanə. Nya dzəgunətə ka tii makə sətə cii kya waaza Njuni Habara ka hara slikərənə. Ma dīi nyi ha'ə, keena shii ləbənə ka ma rəŋwə agi waazanə geenə, acii ga slənaaki patə a ndzaa ka uushi zabə. ³ Ma Titusə ətə giinə da i ci, əntaa slikərənə ŋga *Yahudiinə nə ci. Amma, patə da ha'ə, pooshi ənji bii ka ci tyasə see a *ryamina ci. ⁴ Taa ŋgahi kə mwayi hara ənji kaa ca ryamina, amma pooshi dīi ha'ə. Ma ənjitsa, kə datə tii makə ənji nə'unə nə tii makə naamə, təya 'yaakyagərə aahadeenə ka dəkənə tiinə, kaa təya shii tsaamə dimwaatə upaa amə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma təya, kə mwayi tii ənəgərənə daamə aagi mavaanə, kaama nə'u bariya ŋga Yahudiinə makə ŋga ŋukə. ⁵ Amma, maluuvəmə inə wabənətii taa gi'u, acii ga gooŋgaanə ŋga wabənə ŋga Əntaŋfə a zagi a nuunə.

⁶ Ma ənjitə ndzaanə ka gayinə, maneemə nyi ka gawuunatii makə maduunə uushi dərəvaava. Acii mbərə mbərə nə ənji patə akəŋwacii Əntaŋfə. Ma gayiitə əsə, makə jigunyii ka tii wabənə ŋga Əntaŋfə ətə cii kya waaza ka ənja, pooshi əndə'i kura uushi tsakəvə tii. ⁷ Kə paaratəgi tii oo'i, kə vii Əntaŋfə ka nyi slənə ŋga waaza Njuni Habara ka hara slikərənə, makə sətə vii ci ka Piita slənə ŋga waaza Njuni Habara ka Yahudiinə. ⁸ Acii Əntaŋfə 'wii tə Piita kaa ca ndzaa ka masləkee əndə ka Yahudiinə, Əntaŋfəkii rəŋwə ha'ə 'wii tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee əndə ka hara slikərənə əsə. ⁹ I Yakubu da Piita da Yoohana nə ənjitə kəŋee Ikəliisiya kaa təya ndzaanə ka gayinə. Ma təya, kə shii tii oo'i, Əntaŋfə tagi tə nyi kaa nya slənə ka ci. Makə wabəgəriinə ka ma rəŋwə ha'ə, wata təya kəəsəshi ciiniinə deenə da Barənaba, ina wabəgərə ka ma rəŋwə tuu'ina: ma inə da Barənaba, ahada hara slikərənə dzəniinə ka waazanə. Ma tii natii, ahada Yahudiinə dzənətii ka waazanə. ¹⁰ See ma nə uushi rəŋwə bii tii keenə, waatoo, weena dzə də buurətə maaghiitə ahadatii. Ma ətsa, tə'i hiimaaki davə daga ŋukə əsə.

Dzalənə ŋga Bulusə tə Piita də Antakiya

¹¹ Ma daba'əkii, makə shi Piita aa Antakiya, wata nya madə, nya wabə ka ci akəŋwacii patənə ŋga ənja acii kə dīi ci məzaanə. ¹² Waatoo ma ŋga ŋukə, kə njii kəya zəmə ka kəŋwə rəŋwə da hara slikərənə ənji nə'unə. Amma, makə mbu'ya

* **1:18** 1.18 Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə nyaahə ənji. **1:18** 1.18 Slənə 9.26-28. **1:19** 1.19 Mat. 13.55. **1:21** 1.21 Slənə 9.30. **2:1** 2.1-10 Slənə 15.1-19. * **2:1** 2.1-2 1 Koor. 15.2; Fil. 2.16; Barənaba: Slənə 4.36; Titusə: 2 Koor. 2.13. **2:2** 2.2 2.6,9. **2:4** 2.4 1.7; 5.1,13; Slənə 15.1,24; 1 Koor. 9.21. **2:6** 2.6 Rooma 2.11. **2:7** 2.7 1.15-16; Rooma 1.5. **2:10** 2.10 Rooma 15.26.

ənjitə sləkee Yakubu, waatoo ənjitə ca hanjətə ryaminanə, wata ca ngwaləgi, paa ci ənyi ka zəmənə ka kənjwə rənjwə da tii ma'ə. ¹³ Ka ha'ə, kə dəməgərə hara ənji nə'unə nga Yahudiinə ka dfa ghatə goonjaanə makə naakii. Patə da Barəna, kə dəməgərə ci aagi jarəwiinəkii da i ci əsə. ¹⁴ Makə nee nyi, manə'umə tii rəgwa goonja makə sətə bii Njunyi Habara, wata ənki nyi ka Piita akənjwaciitii patə, “Əndə Yahuda nə hə, amma, makə mbu'ya hə aa hanə, maslənəmə hə makə nga Yahudiinə. Amma makə nga hara slikərənə ndzaa hə. Ya makə dīi ha'ə əna, də iitiitə banəku ka hara slikərənə, see a dfa tii sətə ci Yahudiinə a dfa tyasa?”

*Upaa luupaanə nga *Yahudiinə da hara slikərənə*

putə nga vii goonja

¹⁵ Ma inə, Yahudiinə niinə. Əntaa ma'waslyakə ənji niinə makə sətə ci ənjə a 'wa tə hara slikərənə. ¹⁶ Amma kə shii inə pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə goonja akənjwacii Əntanjfə də slənətə sətə bii *bariya, amma see də vii goonja ka Yeesu Aləmasiihu. Taa inə maa, ka Yeesu Aləmasiihu vii inə goonja, keena shii ndzaanə ka ənji goonja akənjwacii Əntanjfə. Dagi vii goonja geenə ka Aləmasiihu ndzaa inə ka ənji goonja akənjwaciikii, əntaa də slənətə sətə bii bariya. Acii pooshi əndə ca ndzaanə ka əndə goonja akənjwacii Əntanjfə də slənətə sətə bii bariya. ¹⁷ Taa inə Yahudiinə, də vii goonja ka Aləmasiihu ciina upaa ndzaanə ka ənji goonja akənjwacii Əntanjfə. Də ci baarii inə neenə nə tuu'ina: uushi rənjwə niinə da hara slikərətə ci ənjə a 'wa tə tii ma'waslyakə ənja. Madfa ha'ə əna, Aləmasiihu ca kərə tiinə ka dfa 'waslyakəənə nii? Aa'a, pooshi. ¹⁸ Madfa kə ənəgərə nyi ka slənə ndilə ndilə tə sətə bii bariya nga Yahudiinə, ci nə kə tanjəgi nyi sətə bii Əntanjfə ətsa. ¹⁹ Acii ma nya, mantəkii nə nyi akənjwacii bariyatsa, ci bələgi tə nyi. Ma dīi ha'ə patə, kaa nya ndzaanə da əpinə akənjwacii Əntanjfə. Kə bələgi ənji tiinə da Aləmasiihu ashi ənfwa. ²⁰ Taa ngahi wanyinə da əpinə amaki, patə da ha'ə əntaa nyi ca əpi, amma Aləmasiihu. Ma əpiinə amaki əndzə'i, də vii goonja ka *Uuzənə nga Əntanjfə ətə uudəgi tə nyi, ca vəgi əpinaakii ka putaaki. ²¹ Pa nya kagi pwapoonə nga Əntanjfə shanjə. Acii maci də nə'u bariya ci əndə ndzaanə ka əndə goonja akənjwacii Əntanjfə, kadfa uushi zabə nə əntənə nga Aləmasiihu.

3

**Bariya taa vii goonja ka Əntanjfə*

¹ Unə ənji Galatiya, pooshi ma'ə hanjkala goonə ka hakii. Ya əndə kə dzəgunətə ənji koonə nga'ə makə sətə ənki Yeesu ashi ənfwa, wu sanjə zagi də hanjkala goona ha'ə kwa? ² Amma tə'i uushi rənjwə mwayi nyi nya fa amoonə. Acii kə upaa unə Ma'yanə nga Əntanjfə. Ya upaa unə sanjə, də slənətə sətə bii bariya saanii? Anii də fa Njunyi Habara, una luuva? ³ Mi diikətə tuunə ha'ə kwa? Kə 'watəgyuunə də baawəda nga Ma'yanə nga Əntanjfə; amma koonə uudəpaa də ngeerii unə nii? ⁴ A zagi bəzə cibəətə cibuuənə kama kama zabə nii? Ma hiimaaki naaki, pooshi ka zanə zabə. ⁵ Agi viinə nə Əntanjfə koonə Ma'yanaakii, agi slənənə nə ci uushi'iitə ca dfa hurəshishinə ka ənji ahadoonə əsə. Ya cii kəya dfa ha'ə sanjə, acii putə nga slənə sətə bii bariya saanii? Anii acii putə nga vii goonja goonə ka ca?

⁶ Datəmə hanjkala goonə aanə sətə bii malaaba ləkaləkətə agyanə Ibərahiima tuu'ina, “Kə vii ci goonja ka Əntanjfə. Putə nga vii goonjaakii əsə ngirə Əntanjfə tə ci ka əndə goonja.” ⁷ Makə ha'ə dīi əna, a shii unə tuu'inə, ma ənjitə vii goonja,

2:12 2.12 Slənə 11.3. **2:16** 2.16 3.10-12; Rooma 3.20-30. **2:17** 2.17 Rooma 2.17-3.20. **2:19** 2.19 6.14; Rooma 7.6; 6.2-4. **2:20** 2.20 1.4; Yooh. 17.23; Rooma 8.10-11; 2 Koor. 5.14. **3:1** 3.1 5.7. **3:2** 3.2-5 4.6; Rooma 8.9-16; 2 Koor. 3.6,17. **3:4** 3.4 4.11. **3:6** 3.6 'Wat. 15.6; Rooma 4.3.

tii nē tantanyiitē slikērēnē nga Ibērahiima. ⁸ Kē bagi malaaba lēkalēkatē daga ŋukē oo'i, dāgi vii goonḡatii nē hara slikērēnē a ndzaanē ka ēnji goonḡa akēŋwacii ēntanḡfē. Kē bagi malaaba lēkalēkatē Ŋunyi Habaratsē ka Ibērahiima daga ŋukē oo'i, "Kadē nē ēntanḡfē a dā barēkaanē ka patēnē nga slikērēnē asēkē duuniya daciiku."

⁹ Makē vii Ibērahiima goonḡa, kē daanē ēntanḡfē ka ci barēkaanē. Ha'ē nē patēnē nga ēnji ēsē: madā kē vii tii goonḡa ka ēntanḡfē, ka tii daanēnēkii barēkaanē makē sētē dīi ci ka Ibērahiima.

¹⁰ Amma, ma patēnē nga ēnjitē ca dā hiima tuu'inē, dē nē'utē sētē bii bariya mbeenē nē tii ka ndzaanē ka ēnji goonḡa akēŋwacii ēntanḡfē, kēsēnē kēshi ḡēŋwanē nga ēntanḡfē tē tii. Aci kē bagi malaaba lēkalēkatē tuu'ina, "Taa wu nē ēndēkii patē, madā manē'utēmē ci sētē bii bariya patē, kē kēshi ḡēŋwanē nga ēntanḡfē tē ci ētsa."

¹¹ Ma ēnē dēya, shii amē paŋḡoraŋē oo'i, pooshi ēndē ca mbee ka ndzaanē ka ēndē goonḡa akēŋwacii ēntanḡfē dē nē'utē sētē bii bariya. Aci kē bagi malaaba lēkalēkatē tuu'ina, "Ma ēndētē ḡirē ēntanḡfē tē ci ka ēndē goonḡa putē nga vii goonḡaakii, ci na ndzaanē da i ēpinē ētē pooshi ka uudēnē." ¹² Ma bariya, paa ci kēŋaanē agyanē banē, wa ēndē a vii goonḡa ka ēntanḡfē. Amma kē bii ci makē sētē dīi manaahēkii asēkē lēkalēkatē tuu'ina, "Ma ēndētē nē'utē patēnē nga sētē manaahēkii asēkē bariya, ci na ndzaanē da i ēpinē dē putakii."

¹³ Aci ha'ē, ma amē, kē kēshi bariya taamē. Amma kē pērapaa Yeesu Alēmasiihu taamē. Waatoo, ca ḡērēvē aanēkii tē naalatē njaama upaa. Makē sētē dīi manaahēkii asēkē malaaba lēkalēkatē tuu'ina, "Taa wu tsa'agi ēnji aashi ēnfwē, tē'i naalanē anēkii." ¹⁴ Ma dīi Yeesu Alēmasiihu ha'ē patē, kaa barēkaatē bii ēntanḡfē viinē ka Ibērahiima a mbu'ya ka hara slikērēnē ēsē daci Yeesu Alēmasiihu, waatoo kaama upaa Ma'yaatē bii ēntanḡfē viinē kaamē, dāgi vii goonḡa ḡaamē ka ci.

**Bariya da sētē bii ēntanḡfē viinē*

¹⁵ Ndžekēŋushi'inēkya, takumē kaa nya baarē koonē ēndē'i wabēnē. Madā kē anyi ēnji bēra'i wabēnatii, kē kēŋaanē tii anēkii dē goonḡa, pooshi ēndē'i ēndē ka mbee ka pērēginē, pooshi ēndē'i ēndē ka mbee ka tsakēvē uushi aagikii ēsē.

¹⁶ Ha'ē nē alēkawalē nga ēntanḡfē ēsē. Ma alēkawalē nga ēntanḡfē, ka Ibērahiima da slikērēnaakii dīi ci. ēntaa ka slikērēnē bēzēkii dīi ci, amma ka slikērēnē rēŋwē. Yeesu Alēmasiihu nē slikērēnēkii. ¹⁷ Wiinē sētē mwayi nyi banē: kē dīi ēntanḡfē ka Ibērahiima alēkawala. Daba'ē fēzē ḡya'ē ēnfwadē da makkē pu'unē vii ēntanḡfē bariya ka Yahudiinē. Aci ha'ē, pooshi bariyaakii shi ka pērēgi alēkawalē nga ēntanḡfē ka Ibērahiima, paa ci shi ka waalagi uushi'iitē bii ēntanḡfē dāadfanē ēsē. ¹⁸ Aci maci ma barēkaanē nga ēntanḡfē, putē nga nē'utē sētē bii bariya, kē ndzaa ci ētsē ēntaa putē nga alēkawalētē dīi ci. Amma, ma dīi ēntanḡfē ka Ibērahiima barēkaanē, putē nga alēkawalētē dīi ci ka ci.

¹⁹ Ya makē ha'ē saŋa, ka mi saŋē vii ēntanḡfē bariya ka ēnja? Ma vii ēntanḡfē kaamē bariya, ka shii ḡiragi dē 'waslyakēnē paŋḡoraŋē aa babara. Kē ndzaa ci da ḡeerēnē dēŋē ka saa'itē shi slikērēnē nga Ibērahiima ētē dīi ēntanḡfē alēkawalēkii ka ci. Makē mbu'ya ci, pooshi bariya da ḡeerēnē ma'ē. Kē vii ēntanḡfē bariya ka ēndē rēŋwē daci malaa'ikanyinē, kaa ca ba ka ēnja. ēndē rēḡwa nē ēndēkii. *

²⁰ Madā kē fii unē tē'i ēndē rēḡwa, kē shii unē ētsa, ahada ēnji bēra'i nē ci. Amma, ma saa'itē dīi ēntanḡfē alēkawalē ka Ibērahiima, pooshi ēndē rēḡwa ahadatii, ci rēŋwē dyaŋē wabi ka ci.

3:7 3.7 Rooma 4.11-12. **3:8** 3.8 'Wat. 12.3. **3:9** 3.9 Rooma 4.16. **3:10** 3.10 Dzēk. 27.26; Yak. 2.10. **3:11** 3.11 Hab. 2.4; Rooma 1.17; 3.20. **3:12** 3.12 Leew. 18.5; Rooma 10.5. **3:13** 3.13 Dzēk. 21.23; Rooma 8.3; 2 Koor. 5.21. **3:14** 3.14 3.2-5; Yaw. 3.1-2. **3:16** 3.16 'Wat. 12.7; 17.7-8. **3:17** 3.17 Shig. 12.40. **3:18** 3.18 Rooma 4.14; 11.6. * **3:19** 3.19 Rooma 4.15; malaa'ikanyinē: Slēnē 7.38,53; Ibēr. 2.2. **3:20** 3.20 Dzēk. 6.4.

*Slənə ɲga *bariya*

²¹ Ma bii unə noonə, pooshi bariya gəɲu da sətə bii Əntaɲfə d'anə kwa? Aa'a, əntaa ha'ə. Acii maci tə'i bariyatə ca vii əpinə, kadfa ka ndzaanə nə əɲji ka əɲji gooɲga akəɲwacii Əntaɲfə də nə'utə bariyaakii. ²² Amma, ma bii malaaba ləkələkətə, agi da ɲwanuunaakii nə 'waslyakəənə agyanə patənə ɲga *duuniya. Makə ha'ə d'ii ətsa, ma sətə bii Əntaɲfə viinə ka əɲjitə vii gooɲga ka Yeesu Aləmasiihu, ka tii nii kəya vii.

²³ Ma saa'yatə rəgwa ma'ə mawunəmə kaa əɲjə a vii gooɲga ka Yeesu Aləmasiihu, magwaləkii ɲjiinə acii bariya makə əɲji furəshina. Amma makə shi Yeesu, kə wunəgi Əntaɲfə keənə rəgwa ɲga vii gooɲga ka ci. ²⁴ Ma ka saa'yakii, kə ndzaa bariya makə əndə dzalənə tiinə taabu'u mbu'ya Aləmasiihu. Ma d'ii ha'ə, keena shii ndzaanə ka əɲji gooɲga akəɲwacii Əntaɲfə də vii gooɲga. ²⁵ Makə wunyi rəgwa ɲga vii gooɲga ka ci, pooshi bariya da ɲgeerənə agyaniinə ma'ə.

²⁶ Unə patə, manjeevənə ɲga Əntaɲfə nuunə d'agi vii gooɲga goonə. Ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. ²⁷ Acii patənə goonə ətsə d'ii əɲji koonə bapətisəma ɲga nə'unə tə Yeesu Aləmasiihu, kə ɲgiruunə han'kalaakii. ²⁸ Ma akəɲwacii Əntaɲfə, pooshi kama kamaanə ahada Yahudiinə da hara slikərənə, pooshi kama kamaanə ahada maviinə da dimuyinə, pooshi kama kamaanə ahada ɲguyirənə da makinə. Patənə goonə, uushi rəɲwə nuunə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. ²⁹ Makə d'ii ci ɲga Aləmasiihu nuunə, kə ndzaa unə ka slikərənə ɲga Ibərahiima ətsa. Kadə upaanuunə sətə bii Əntaɲfə viinə ka ci da slikərənəakii əsə.

4

¹ Takumə kaa nya tsakə banə koonə: madfa ma uuzənə ga d'ii asii, taa ɲgahi naakii nə uushi'inə ɲga d'ii patə, amma paa ci ka slənə sətə mwayi ci, makə mava ndzaanəkii. ² Əɲji nə nəhənə tə ci, təya d'əkəpaa ka ci uushi'inə kama kama, ka ha'ə mbu'yanə uusəratə kapaa d'ii ka ci rəgwa ɲga d'fa naakii ya. ³ Amə əsə, ha'ə naamə. Ma saa'yatə amə ma'ə makə uuji manjeevənə, kə ndzaa amə ka maviinə ɲga patənə ɲga sətə ci əndə shiɲkinə a paslə ganə agi duuniya. ⁴ Amma, makə mbu'ya uusəratə kəɲee Əntaɲfə, kə sləkəe ci ka Uuzənaakii aagi duuniya. Minə əndə shiɲkinə pwayi tə ci. Ca nə'utə bariya ɲga Yahudiinə. ⁵ Ma d'ii ci ha'ə patə, kaa ca shii pərapaa əɲjitə gwaləgi bariya tə tii, kaama ndzaanə ka manjeevənə ɲga Əntaɲfə. ⁶ Kə sləkəe Əntaɲfə ka Ma'yanə ɲga Uuzənaakii aasəkə moodəfaamə ka baariinə oo'i, unə maa, manjeevənaakii nuunə. Ma'yanəkii kavə taamə ka 'waa'wanə tə Əntaɲfə, ama ba 'Daadə, Daadaakya'. ⁷ Acii ha'ə, pooshi əndə ma'ə mava ahadoonə. Amma manjeevənə ɲga Əntaɲfə nuunə. Makə d'ii unə ka manjeevənaakii, kadə upaanə nuunə patənə ɲga sətə bii ci viinə ka manjeevənaakii əsə.

Sətə mwayi Bulusə kaa Ikəliisiya a shii

⁸ Ma saa'yatə unə ma'ə mashiimə tə Əntaɲfə, kə ndzaa unə makə maviinə ɲga əntaɲfənyinə kama kama. ⁹ Amma, ma əndzə'i, kə shii unə tə Əntaɲfə. Ma nee nyi, gədfə banə, Əntaɲfə shii tuunə. Də iitiitə saɲə cuuna moo ənəgərənə ka nə'u mazabə uushi ətə pooshi ɲgeeriikəya? Ka mi saɲə cuuna moo ənəgərənə ka ndzaanə ka maviinatəya? ¹⁰ Iitiitə saɲə kavuunə nuunə ka d'fa kumənyinə ɲga Yahudiina? Taa kumənə ɲga zhi'wanə ɲga əndə'i uusəra, taa ɲga ləgidfa, taa ɲga fəza, agi d'anə

3:21 3.21 Rooma 7.13; 8.2. **3:22** 3.22 Rooma 3.9-30; 11.32. **3:23** 3.23 4.3. **3:24** 3.24-25 Rooma 10.4.
3:26 3.26 4.5,7; Yooh. 1.12; Rooma 8.14-17. **3:27** 3.27-28 Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Kwal. 3.9-11. **3:27**
3.27 Rooma 6.3; Af. 4.24. **3:29** 3.29 3.7,14,18; 4.7. **4:3** 4.3 4.9-10. **4:4** 4.4-5 3.13; Yooh. 1.14. **4:6** 4.6
Rooma 8.15-16. **4:7** 4.7 Rooma 4.13; 8.17. **4:8** 4.8 1 Koor. 8.4-6. **4:9** 4.9-10 Af. 1.21; Kwal. 2.8-23. **4:9**
4.9 1 Koor. 8.3; Kwal. 2.15.

nuunə. ¹¹ Una! Agi buurənə nə nyi tuunə. Ya saɲə, kaa slənaaki aahadoonə a ndzaanə ka uushi zabə nii?

¹² Ndzəkəɲushi'inəkya, kə shii unə ndzaanaaki ahadoonə. Taa ɲgahi əndə Yahuda nə nyi, amma pooshi nyi ɲgirə naaki nə makə əndə Yahuda. Acii ha'ə tuutəta'ə, dfaɲə ha'ə makə naaki. Pooshi unə sha bəzee ka səkəki taa fidyasə. ¹³ Kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi nyi waaza koonə ɲnyuɲi Habara, də gwakənaaki ka bwanea ahadoonə upaa nyi rəgwa ɲga waazanə. ¹⁴ Kə cibunə ka putaaki saa'yakii. Maci kaareenə taa kaginə, kada ka saa'yakii njuuna dzə ka kaginə tə nyi. Amma kə liwuunə tə nyi də moodasəkə makə malaa'ika ɲga Əntaɲfə nə nyi, makə Yeesu Aləmasiihu də naakii na. ¹⁵ Aadəma paləgərə moodasəkətə goonə kwa? Acii kə shii nyi weewee, ma saa'yakii, maci kə mbee unə ka ɲgyaaragi hi'u ginuunə ka viinə ka nyi, kada kə vii unə. ¹⁶ Dama saɲə dii nyi ka əndə daawaanə goonə makə cii kya ba koonə goonəga?

¹⁷ Ma əɲjitə ɲgərəgi haɲkala goonə aashitii, əntaa ɲnyuɲi uushi mwayi tii koonə. Amma, ma mwayi tii, təkənə kaamə, koonə nə'u tə tii. ¹⁸ Mada ka ɲnyuɲi rəgwa, ɲga'ə nə ɲgərəgi haɲkala ɲga əndə ha'ə makə ətsa. Ma nyi, ka dfaɲə nə nyi koonə ha'ə taa guci patə, əntaa wata nyi ahadoonə. ¹⁹ Uji əɲjaakya! Agi sa bwanea nə nyi asəkə moodəfəki ka puta goonə, makə mitə dfaɲəki ki agi bərakənə. Agi sanə nə nyi bwaneakii asəkə moodəfəki ka ha'ə ka saa'yatə nuuna ɲgərə haɲkala ɲga Yeesu Aləmasiihu. ²⁰ Amma, ma mwayi nyi, kada ahadoonə nə nyi əndzə'i, acii maci ahadoonə nə nyi, kada kə njii nya wabə koonə furəɲə furəɲə. Acii agi buurənə nə nyi tuunə ka shaɲə.

Makə ndzaanə ɲga Hajara da Saraatu

²¹ Ya unə ətə ca moo kaa *bariya a dfa ɲwanuunaakii agyanuunə saɲa, pooshi unə fii sətə bii bariya kwa? ²² Ma bii ca, ma Ibərahiima, tə'i manjeevənaakii bəra'i. Əndə'ya, mava pwayi ka ci. Əndə'i əsə, dimwa pwayi ka ci. ²³ Ma uuzəətə pwayi mava ka ci, makə ənə caama poo manjeevənə saakii pwayi ki ka ci. Amma, ma uuzəətə pwayi dimwa ka ci, də putə ɲga aləkawalətə dii Əntaɲfə pwayi ki ka ci.

²⁴ Ma ətsə patə, kə ndzaa ci makə misaali kaamə. Waatoo, ma makiitə bəra'i, kə ndzaa tii makə aləkawalətə bəra'i ətə dii Əntaɲfə daga ɲukə. Ma əndə'i rəɲwə agi makiitə bəra'i, waatoo Hajara, kə ndzaa ki makə aləkawalətə dii Əntaɲfə anə giɲutə dii ləməkii Siina. Maviinə nə manjeeviitə pwayi ki patə. * ²⁵ Kə ndzaa ki makə giɲwə Siina ətə anə hanyinə ɲga Arabiya. Kə ndzaa ki makə Urusaliima ɲga zamanənə əsə. Acii ma patənə ɲga əɲjitə də Urusaliima, maviinə ɲga bariya nə tii. ²⁶ Amma, ma Urusaliima ətə dagyə, kə ndzaa ki makə mitə dimwa, ki nə məsənaamə.

²⁷ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə tuu'ina: "Ma hə, miitə ma'upaamə pawa, dawə moodasəka.

Ma'ə hə mafamə zəmənə ɲga pawa, amma dawə kyalaliinə ɲga moodasəka, acii kadə nə manjeevənaaku a palee ka ɲga ɲuzhiwə."

²⁸ Ndzəkəɲushi'inəki, ma unə, manjeevənə ɲga Əntaɲfə nuunə tanyi. Acii daga ɲukə dii Əntaɲfə aləkawalaakii ha'ə makə ətsa, makə sətə shi ca dii agyanə poonə tə Isiyaaku. ²⁹ Ma ka saa'ita, ma uuzəətə pwayi əɲji makə manjeevənə saakii, kə cibee ci ka uuzəətə pwayi əɲji də ɲgeerənə ɲga Ma'yanə ɲga Əntaɲfə. Ci nə tsarəkii ənə ca slənə ahadaamə əndzə'i əsə. ³⁰ Amma iitə bii ləkələkətə ɲga Əntaɲfə? Ma bii ca, "Ləkəgi mitə mava da uuzənətə kyakya'ə. Acii pooshi uuzənə ɲga mava na zəmə

4:10 4.10 Dzək. 4.19; Slənə 7.42; Rooma 14.5. **4:12** 4.12 1 Koor. 9.19-21. **4:13** 4.13 Slənə 16.6; 2 Koor. 12.7.
4:17 4.17 1.7. **4:19** 4.19 1 Koor. 4.15. **4:22** 4.22 'Wat. 16.15; 21.3. **4:23** 4.23 'Wat. 17.18-19; Rooma 4.17-20; 9.7-9. * **4:24** 4.24 Shig. 19.20; Gal. 3.23; 4.1; 5.1; Hajara: 'Wat. 16.1. **4:26** 4.26 Ibər. 12.22; Səniinə 21.2. **4:27** 4.27 Isaa. 54.1. **4:29** 4.29 'Wat. 21.9.

yi nga dii, see uuzənə nga dimwa daanəkii na zəmə.” ³¹ Ndzəkəŋushi'ina, makə ha'ə dʒii əna, manjeevənə nga mitə dimwa naamə, əntaa manjeevənə nga mava.

5

Goona kagi dimwaanə goonə

¹ Kə pərapaa Yeesu *Aləmasiihu taamə acii *bariya, kaama ndzaa ka dimuyinə saŋə saŋa. Aciikii ma dʒanuunə, kəŋaanəmə ndihə, goona kapaa noonə nə ka dʒa mavaanə ma'ə.

² Fatəmə nga'ə. Nyi Bulusə ca ba koonə: mada kə kapaa unə noonə nə ka dzənə aa babara ka ryaminanə, kə ndzaa ci ətsə pooshi sətə ci Yeesu Aləmasiihu a nafa koonə taa gi'u. ³ Takumə kaa nya ənə ka banə koonə əsə: ma əndətə ca kapaa naakii nə ka dzənə aa babara, wa ca nə'utə patənə nga bariya dəŋwa'ə. ⁴ Ma unə əŋjinə ca ba, də nə'utə bariya ndzaanə əndə malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə, kə lagyuunə noonə nə ašhi Yeesu Aləmasiihu. Dzaɖə dzaɖə nuunə da pwapoonə nga Əntaŋfə əsə. ⁵ Amma, ma ina, kə kapaa inə hiima geenə tuu'ina: də vii gooŋga ka Yeesu Aləmasiihu ndzaanə əndə malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə. Tə ci niinə ka gəranə də ŋgeeriitə vii Malaaba Ma'yanə keenə. ⁶ Mada ləbə nə əndə da Yeesu Aləmasiihu, taa maryaminakii nə ci, taa paa ci ryaminii patə, pooshi kama kamaanə akəŋwacii Əntaŋfə. Vii ka ci gooŋga nə magadə uushi, kaama mbee ka uudə tə hara əŋji.

⁷ Ma nga ŋuka, nga'ə njuuna slənə. Wu saŋə ənyi ka təŋaginə tuunə agi nə'u rəgwa gooŋga? ⁸ Ma hiimatsa, əntaa Əntaŋfə ətə 'wii tuunə dʒii koonə. ⁹ Kə shii unə, agi banə nə əŋji, də uundzə burəŋanə fidyasə əbunə ma'usə ənvwə pasə a gəra. ¹⁰ Makə dʒii ci ləbə naamə da Slandanaamə, kə shii nyi, ka dzəgərənə nə hiima gaamə ka rəgwa rəŋwə. Amma, ma əndətə ca gwazə tuunə, kadə kəsənə nə gəŋwanə nga Əntaŋfə tə ci, taa ci nə wu patə.

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, maci haala nga dzənə aa babara nə nyi ka waazanə, kadfa pooshi əŋji ka cibeənə ka nyi. Maci ha'ə nə nyi ka dzənə də waazanə, ma waazanaaki agyanə əntənə nga Yeesu Aləmasiihu ašhi ənfwa, kadfa pooshi ka bəzəe ka səkə nga əŋja. ¹² Ma əŋjitə ca gwazə tuunə ha'ə, ma moonaki, wa təya dzə aakəŋwa də tasə natii nə dəŋwa'ə.

¹³ Ma unə ndzəkəŋushi'inəkya, ma 'wii Əntaŋfə tuunə, koonə ndzaa ka dimuyinə. Amma uushi rəŋwə cii kya ba koonə: goona ba noonə, makə dʒii unə ka dimuyinə, a slənuunə taa mi patə mwayi shishinuunə. Pooshi. Ma dʒanuuna, uudəshimə, una tsakəshi ahadoonə. ¹⁴ Aci anə wabənə rəŋwə libə patənə nga bariya nga Əntaŋfə, waatoo, “Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na.” ¹⁵ Amma, mada agi iidəshinə nuunə makə uushi'inə nga bilinə, nəhəmə noonə na acii goona zama də noonə na.

Slənə nga shishinə da poo nga Ma'yanə nga Əntaŋfə

¹⁶ Ma sənə banəki koonə, kapaamə rəgwa kaa Malaaba Ma'yanə a ta koonə kəŋwanə, acii goona slənyi sətə mwayi shishinuunə. ¹⁷ Aci kə shii unə, pooshi Malaaba Ma'yanə ka luuvə sətə mwayi shishinə nga əndə slənənə. Shishinə nga əndə əsə, paa ci ka luuvə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə slənənə. Ma tii ətsə kyakya'ə, agi mabizhinə nə tii. Ci dʒii pooshi unə ka mbee ka slənə sətə mwayi unə. ¹⁸ Amma, mada Malaaba Ma'yanə ca ta koonə kəŋwanə, pooshi *bariya da ŋgeerənə anuunə ma'ə.

4:30 4.30 'Wat. 21.10. **5:1** 5.1 2.4; 4.5,9; 5.3. **5:3** 5.3 3.10,12; Rooma 2.25. **5:5** 5.5 2.16; Rooma 8.23-25. **5:6** 5.6 3.28; 5.22; 6.15; Rooma 4.11; 1 Koor. 7.19; Af. 6.23. **5:8** 5.8 1.6-7. **5:9** 5.9 1 Koor. 5.6. **5:10** 5.10 1.7. **5:11** 5.11 6.12,14; 1 Koor. 1.23. **5:13** 5.13 1 Koor. 6.12; 10.23-24; 1 Piita 2.16. **5:14** 5.14 Leew. 19.18; Rooma 13.9. **5:15** 5.15 Yak. 4.1-2. **5:16** 5.16 5.25; Rooma 8.2-13. **5:17** 5.17 Rooma 7.13-23. **5:18** 5.18 Rooma 6.14; 7.4.

¹⁹ Ma shishinë nga ənda, paŋgəraŋə a babara nə sətə cii kəya slənə. Waatoo, aləhiinə, ajjiinəənə, badawaanə, ²⁰ paaslə uuləminə, mətəooyaanə, dəkə daawaanə ka ənda, təya dāadā mabizhinə, sərəha, bəzə səka, uudənə ka na, təkəshinə da madəe ka mbəzə ahada ənja, ²¹ ətsə hara ənja, kavə nə ka saasa ənvwa, da bwaŋkaraanə. Agi dāadanə nə ənji hara bwaya uushi'inə makə ətsə əsə. Kə shi nya bii koonə ŋukə, amma takumə kaa nya ənə ka batənə koonə əsə: waatoo, ma ənjitə ca slənə tsarə uushi'iitsa, paa tii na dzə aagi *ŋwaŋuunə nga Əntaŋfə shaŋə.

²² Amma, ma slənə nga Malaaba Ma'yanə naakii, wiinə pawaakii: uudəshinə, dā moodasəka, ndzaashinə agi jamənə, kəsə ədzəma, nəhə təgunuunə nga ənda, dā nga'əənə ka ənja, slənə uushi də rəgwakii, ²³ banee ka na, ətsətə na. Ma tii ətsə, tii nə uushi'iitə vii bariya rəgwa nga dānə. ²⁴ Ma ənjitə ləbə da Yeesu Aləmasiihu, kə wa'agi tii suunanyinə nga shishinətii. ²⁵ Makə dīi ci Malaaba Ma'yanə ca vii kaamə əpinə, wa ca ta kaamə kəŋwanə. ²⁶ Gaama dūunətə naamə na, gadaama alə haliminə nga ənja, gadaama dāadā sərəhə ahadaamə əsə.

6

Tsakəshinə ahada ənja

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, madā kə lii unə əndə agi dā 'waslyakəənə, ma unə ənə ci Ma'yanə nga Əntaŋfə a ta koonə kəŋwanə, ənyagərəmə də ci kaa ca nə'u rəgwa gooŋga. Amma wabəmə da ci də moodā ədzəma. Ma əndətə ca ənyagərə də ci əsə, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulagərə aagi ndilə ndilə tə 'waslyakəənəkii da i ci.

² Ŋgəərəshimə tərənə goonə, acii madā agi ŋgəərəshi tərənə goonə nuunə, ci nə kə slənyuunə makə sətə wabi Yeesu Aləmasiihu. ³ Ma əndətə mambu'umə bahə baananə tə ci agi ənja, madā kə bii ci, "Pooshi madūunə əndə makə nya", kə ha'u ci də naakii na. ⁴ Ma sətə dəbēe, taa wu patə, wa ca tsaamə ndzaanaakii saakii. Madā kə nee ci ka slənaakii nga'ə, wa ca dā moodasəkə ka putakii. Amma ga ca dā moodasəkə acii palee naakii slənə ka nga hara ənji də nga'əənə. ⁵ Acii kadə nə taa wu patə a ba slənaakii.

⁶ Ma əndətə ci ənjə a dzəgunə ka ci wabənə nga Əntaŋfə, wa ca təkēe ka ŋunyi sətə aciikii patə da əndətə ca dzəgunə ka ci.

⁷ Goona ha'u də noonə na: kə shii unə weewee, pooshi ənji ka ha'unə də Əntaŋfə. Acii ma sətə ləgii ənda, ci upaanəkii. ⁸ Waatoo, ma əndətə slənyi sətə kadeesəkə ka shishinë, wu nə shikwaakii. Amma, ma əndətə slənyi sətə kadeesəkə ka Ma'yanə nga Əntaŋfə, əpinə ətə pooshi ka uudənə nə shikwaakii. ⁹ Acii ha'ə, gaama zaarə agi dā nga'əənə ka ənja, acii kə shii amə, madā kə mbu'ya uusərakii, madā mazaarəmə amə, kadə naama upaa shikwa. ¹⁰ Makə ha'ə dīi əna, taa guci patə upaa amə rəgwa nga dā nga'əənə, dāamə nga'əənə ka patənə nga ənja. Ma palee maa, ka ənjitə ca nə'u tə Yeesu Aləmasiihu makə amə. *

Muudinə nga wabənə

¹¹ Ma əndzə'i, tsaamətəmə madiigərə naahəənə cii kya naahə koonə də ciinəki.

¹² Ma ənjitsə ca ba koonə, see a dzuunə aa babara, kə mwayi tii kaa ənji patə a dā maŋushinə da tii. Acii kə shii tii, maci əntənə nga Yeesu Aləmasiihu ashī ənfwa

5:19 5.19-21 Rooma 1.28-32; 1 Koor. 6.9-10; Af. 5.3-5; Kwal. 3.5-8; 1 Tim. 1.9-10; 2 Tim. 3.2-5; 1 Piita 4.3; Səniinə 22.15. **5:22** 5.22 Af. 5.9. **5:23** 5.23 1 Tim. 1.9; 2 Piita 1.6. **5:24** 5.24 2.19; 6.14; Rooma 6.6; Kwal. 3.5; 1 Yooh. 3.6. **5:25** 5.25 5.16; 1 Koor. 6.19; Af. 4.30. **5:26** 5.26 Rooma 12.10; Fil. 2.3. **6:1** 6.1 Mat. 18.15; Yak. 5.19; 1 Koor. 10.12. **6:2** 6.2 1 Koor. 9.21; 2 Koor. 11.29. **6:3** 6.3 1 Koor. 4.7. **6:5** 6.5 Rooma 2.6; 14.12. **6:6** 6.6 1 Koor. 9.11,14. **6:8** 6.8 Yooh. 3.6; 6.63; Rooma 8.6,13. **6:9** 6.9 2 Tees. 3.13. * **6:10** 6.10 Yooh. 13.34; Rooma 12.10; 13.8; 14.15; 1 Koor. 8.1; da purəjanə 13; 2 Koor. 8.7-8; Gal. 5.6,13-14; Af. 5.2; Fil. 2.2; 1 Tees. 3.12; 4.9; 1 Tim. 1.5; Ibər. 13.1; 2 Piita 1.7. **6:11** 6.11 1 Koor. 16.21.

tanə nə tii ka waazanə, kadfa kə cibee ənji ka tii. ¹³ Ma bii nyi ha'ə, acii taa tii ətsə gi aa babara maa, paa tii nə'utə sətə bii bariya nga Yahudiinə patə. Ma ci təya ba koonə tyasə see a dzuunə aa babara, kaa təya shii upaa hanjətənə putə nga luuvuunə goonə tə sətə bii tii koonə. ¹⁴ Amma, ma nya, see uushi rəjwə ca kavə tə nyi, kaa nya upaa hanjətənə, waatoo ənfutə əŋki Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə ashikii. Acii də əntənaakii ashi ənfwə dīi uushi'inə nga *duuniya akəjwaciiki makə maməətə uushi'inə. Nyi əsə, kə ndzaa nyi makə yadə əpinə amaki akəjwacii uushi'inə nga duuniya. ¹⁵ Taa kə gi əndə aa babara da madzəmə ci maa, pooshi uushi danəkii. Amma, ma səndə ca tsakə ənda, see ndzaanə ka kura taganə, ci nə magadə uushi. ¹⁶ Ma ənjitə kavə wabəətsə aagi hiimatii, ənji nga Əntanjə nə tii tanyi. Wa Əntanjə a vii ka tii ndzaanə jamə, ca dfa ka tii nga'əənə.

¹⁷ Daga ənshinə ka dəjə aakəjwa, ga əndə a ənə ka fa maki ma'ə shanjə. Acii tə'i baavənyinə ashiki ca baarii oo'i, mava nga Yeesu nə nyi.

¹⁸ Ndzəkəjushi'inəkya, wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə patə. *Aamiina.

Ləkaləkatə nga Bulusə ka ənji Afisa

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə. Masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi makə sətə mwayi Əntanfə. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə ənji nga Əntanfə də Afisa, ənji goonğa putə nga ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. * ² Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Barəkaanə nga Əntanfə ka ənjaakii

³ Dəlaamə də Əntanfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Aci kə pukyağərə ci kaamə barəkaanə ka şanə aasəkə moodəfaamə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. ⁴ Daga Əntanfə ma'ə matagamə duuniya maa, ta'i ci taamə kaama ndzaanə ka naakii daga ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ta'i ci taamə, kaama shii ndzaanə malaabakii akəŋwaciikii yadə idəpa uushi ashaamə. ⁵ Putə nga uudənaakii taamə, kə kavə ci taamə kaama ndzaanə ka manjeevənaakii daci Yeesu Aləmasiihu, makə sətə dii ci aniya nga dənə. ⁶ Dəlaamə də ci putə nga maduunə pwapootsaakii, waatoo putə nga viitə vii ci kaamə nga zabə daci moodə Uuzənaakii! ⁷ Də idənə nga Uuzənaakii upaa amə pərapaanə. Waatoo, kə upaa amə tifyaginə nga 'waslyakəənə gaamə. Maduunəkii ka şanə nə pwapoonə nga Əntanfə! † ⁸ Lanə dii ci kaamə də patənə nga shiinaakii da mbeenaakii. ⁹ Də shiinaakii dii Əntanfə sətə dii ci aniya nga dənə, kə baarii ci kaamə ma'umbee aniyaakii, waatoo ətə dii ci aniya nga mbu'utəginə daci Aləmasiihu. ¹⁰ Ka mbu'utəginə nə ci də aniyaakii madə mbu'ya saa'ikii, kaa ca shii dzatəgi də patənə nga uushi'inə ka hakii patə, uushi'iitə dadagyə da ənə ganə a duuniya patə, Aləmasiihu a ndzaanə ka gawa.

¹¹ Agi slənənə nə patənə nga uushi'inə makə sətə mwayi Əntanfə. Ci ta'i taamə, kaama ndzaanə ka ənjaakii agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ətsə patə, putə nga moonaakii, makə sətə dii ci aniya daga ka 'watəginə. ¹² Ma inə ənə ndzaanə ka təkəŋwanə nga ka nə ka Aləmasiihu diya, a dələenə də duunuunə nga Əntanfə. ¹³ Ma unə əsə, makə fii unə tə tantanyitə habara, waatoo, Njunyi Habara ənə kira koonə luupaanə, kə vii unə goonğa ka Aləmasiihu. Wata Əntanfə a dāvə sagidaakii aashuunə də vii koonə Malaaba Ma'yanə ətə dii ci aləkawalə nga viinə. ¹⁴ Putə nga upaanə gaamə tə Ma'yanə nga Əntanfə, ci ca baarii kaamə paŋğəraŋə oo'i, ka upaanə naamə sətə dii ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii. Ətsə baarii kaamə əsə oo'i, ka viinə nə Əntanfə dimwaanə ka ənjaakii. Dəlaamə də duunuunaakii!

Də'wa nga Bulusə kaa ənjə a shii ngeerənə nga Əntanfə

¹⁵ Putə nga ətsə ha'ə diya, agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanfə, acii kə fii nyi habara nga vii goonğa goonə ka Slandanə Yeesu, da makə sətə cuuna uudə tə patənə nga ənji nga Əntanfə. ¹⁶ Paa nyi bədii agi kuyiriinə tə Əntanfə putə goonə, nya buurətə tuunə agi də'waaki, ¹⁷ nya kədii acii Əntanfə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, waatoo, maduunə Dəsənaamə dagyə, kaa ca vii koonə Ma'yanaakii ətə ca kavə tuunə ka ndzaanə macicirəkii, ca baarəgi koonə goonğaənə nga Əntanfə, koona shii tə ci. ¹⁸ Agi kədiinə nə nyi kaa nuunə a shii nənənə, una nee ka bərənaakii, koona

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: Gal. 1.1; Afisa: Slənə 18.19-21; 19.1. **1:3** 1.3 2.6; 2 Koor. 1.3. **1:4** 1.4 5.27; Yooh. 15.16; 17.24; 2 Tees. 2.13. **1:5** 1.5 Yooh. 1.12. **1:6** 1.6 Mat. 3.17; Rooma 5.2; Kwal. 1.13. † **1:7** 1.7 pərapaanə: Kwal. 1.13-14; idəna: Rooma 3.25-26; 1 Koor. 10.16; Af. 2.13; Kwal. 1.20; 1 Yooh. 5.7; Ibər. 8.6; pwapoonə: Af. 2.7. **1:9** 1.9-10 1.22; Kwal. 1.16,20. **1:11** 1.11 1.4; Rooma 8.28-29. **1:13** 1.13 4.30; 2 Koor. 1.22; Kwal. 1.5. **1:14** 1.14 2 Koor. 1.22. **1:16** 1.16 Kwal. 1.3. **1:17** 1.17 5.17; Waḃ. 2.6; Kwal. 1.9-10.

shii taa mi nə kanətə 'wii ci tuunə ka ci. Nga'ə ka nyi əsə koonə shii taa mi nə maduunə barəkaanaakii ətə dīi ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii; ¹⁹ una shii taa iitə nə laŋənə nga ngeerənaakii ashaamə ənə vii goonŋa. Ma ngeerənaakii ənə ca slənə ashaamə, mbərə mbərə nə ci da ngeeriitə ²⁰ slənyigi ci saa'itə madēe ci ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, ca ndzanee ka ci dagyə da ciizəmakii. ²¹ Ma dagyə, Aləmasiihu ca da nwanjuunə agyanə patənə nga uushi'iitə agintanŋə da i əpinə amatii, taa iitə nə baawədətii patə. Kə palee məghərəvənə nga ləməkii ka taa nŋutə ləmə ganə a duuniya, da duuniyatə na shi aakəŋwa patə. ²² Patənə nga uushi'inə, kə kavə Əntanŋə kaa təya ndzaanə atsaə sədə Aləmasiihu, ca ndzaanə ka Slandanə nga patənə nga uushi'inə. Tə ci kavə Əntanŋə ka ndzaanə ka nə nga Ikəliisiya. ²³ Ma Ikəliisiya, shishinə nga Aləmasiihu nə ci. Kə ndzaa ci manakii pasə də ndilə ndilətə ndzaanaakii. Ma Aləmasiihu, ci ca mbu'utəgi də patənə nga uushi'inə. ‡

2

Ənənə ka upaa kura əpinə

¹ Ma nga nŋukə, maməətəkii njuunə asəkə ədzəmuunə putə nga ghatə fanə goonə tə Əntanŋə da 'waslyakəənə goonə. ² Ma ka saa'ikii, kə nyi'uunə bwaya rəgwa nga *duuniya, una nə'u nwanŋwə nga ginaajinyinə asəkəntanŋə, ci ca tsəku ənjitə pooshi ka fanə tə Əntanŋə. ³ Patənə gaamə, ha'ə makə ətsə njaamə ahadatii, ama ndzaanə makə sətə kadeesəkə kaamə, ama slənə sətə kadeesəkə ka shishinaamə, makə sətə mwayi amə. Amə maa, ka gəgərənə naamə mabətəsəkə nga Əntanŋə makə nga hara ənji duuniya.

⁴ Amma laŋə nə Əntanŋə agi nəhə təgunuunə nga ənja. Laŋə ka dərəva əsə uu'i ci taamə. ⁵ Ma saa'itə njaamə maməətəkii asəkə ədzəmaamə putə nga ghatə fanə gaamə, kə vii ci kaamə kura əpinə ləbə da Aləmasiihu. Shiimə oo'i, də pwapoone nga Əntanŋə upaa unə luupaanə. ⁶ Dagi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu madēe ci kaamə da i ci, ca dzanee kaama da i ci dagyə. ⁷ Ma dīi ci ha'ə, kaa ca baarii duunuunə nga pwapoonaakii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ma ətsa, dagi uufəənə uu'i ci taamə daci Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Aci də pwapoone nga Əntanŋə upaa unə luupaanə dagi vii goonŋa goonə. Ma ətsa, viinə nga Əntanŋə, ⁹ əntaa putə nga gazhi'waanə goonə shaŋə. Ma dīi ci ha'ə, acii ga taa wu a lyaaməgi. ¹⁰ Əntanŋə tagii taamə makə sənə dīi amə, ama upaa kura taganə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu, kaama da dagwa slənə. Ma dagwa slənəkii, kə uugi ci tasəkapaanə kaamə, kaama slənə.

*Ləbənə gaamə rəŋwə agi nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹¹ Buurətəmə oo'i, ma unə, əntaa *Yahudiinə nuunə, ənjitə yadə *ryaminyanə nuunə. Maryamina ənji nə Yahudiinə. Ci dīi nŋirə tii tuunə ka uushi zabə. Wiitə boo, ma ryaminyaa, nga shishinə tanə, də ciinə ci ənjə a da. * ¹² Ma nga nŋukə, pooshi unə shii tə Aləmasiihu. Pooshi unə nji ahada matadə ənji nga Əntanŋə. Pooshi unə ahada ənjitə dīi Əntanŋə ka tii aləkawala. Kə ndzaa unə ganə a duuniya, pooshi sətə kii unə nuunə davə, pooshi unə shii tə Əntanŋə əsə. † ¹³ Amma ma nga əna,

1:18 1.18 4.4; Kwal. 1.12. **1:19** 1.19-20 2 Koor. 13.4; Kwal. 2.12. **1:20** 1.20 Slənə 2.33; Kwal. 3.1. **1:21** 1.21 6.12; Rooma 8.38; Gal. 4.8-9; Kwal. 1.13,16,20; 2.9-10,15,20. **1:22** 1.22 1.10; 4.15; 5.23; Jab. 8.7; Kwal. 1.18; 2.19. ‡ **1:23** 1.23 2.14,16,18; 4.1-16,25; 5.30; 1 Koor. 12.4-11,27; Kwal. 2.19; 3.15; manakii pasə: 3.19; 4.10. **2:1** 2.1 2.5. **2:2** 2.2 6.12; Yooh. 12.31; 14.30; Slənə 26.18; 1 Yooh. 2.16. **2:3** 2.3 5.6,8; Rooma 1.28; Kwal. 3.6. **2:4** 2.4 Rooma 8.39; 9.16; Yak. 5.11. **2:5** 2.5 2.8; Rooma 3.24; 6.13; Kwal. 2.13. **2:6** 2.6 1.3; Kwal. 2.12; 3.1. **2:7** 2.7 1.7; Rooma 5.20. **2:8** 2.8 Mat. 20.15; Yooh. 4.10; Slənə 15.11; Gal. 2.16. **2:9** 2.9 Rooma 3.28; 1 Koor. 1.31; 2 Tim. 1.9; Tit. 3.5. **2:10** 2.10 Tit. 2.14. **2:11** 2.11-13 Rooma 11.17. * **2:11** 2.11 5.8; ryaminyanə: Gal. 5.6; Fil. 3.3. † **2:12** 2.12 Rooma 9.4; 1 Koor. 15.19; Kwal. 1.21-22; 1 Tees. 4.13; pooshi ahada ənjitə dīi Əntanŋə ka tii aləkawalə:2.19.

læbæ nuunə da Yeesu Aləmasiihu. Dzacə da Əntañfə njuunə, amma kə əncəhatəgi ci duunə kədəhə putə nga idənə nga Aləmasiihu. ‡ 14 Aci Aləmasiihu ci saakii kira kaamə ndzaanə jamə də kavənə tə Yahudiinə da hara slikərənə kaa təya ndzaanə uushi rəjwə. Də shishinəkii uulagi ci dzəga nga daawaatə nji ahadatii. § 15 Kə uulagi ci bariya da alə'aadanyinə nga Yahudiinə kaa ca shii kabətə kura ənja ahada Yahudiinə da hara slikərənyinə, təya ndzaa uushi rəjwə agi læbənətii da ci. Də ha'ə kira ci ka tii ndzaanə jamə. 16 Də əntənaakii ashii ənfwa ngərəgi ci daawaanə ahadatii. Də əntənaakii ha'ə əsə gənjutəgi ci də slikərənyinə patə, təya ndzaanə shishinə rəjwə, ca ənyatəgi də tii aabii Əntañfə. 17 Ma shi ci, ka waaza Njuni Habara nga ndzaanə jamə ahada ənji da Əntañfə. Waatoo kə shi ci ka putə goonə, unə hara slikərənə ətsə nji dzacə dzacə da Əntañfə. Kə shi ci əsə ka Yahudiinə ətə dīi kədəhə kədəhə da ci. 18 Amə patə, Yahudiinə da hara slikərənə, daci Aləmasiihu upaa amə Malaaba Ma'yanə. Də ci upaa amə mbu'unə aabii Dəsənaamə.

19 Aci ha'ə, ma unə hara slikərənə, əntaa məshipətə ənji taa mu'uminə nuunə ma'ə. Ma nga əna, slanjii hanyinə nuunə da ənji nga Əntañfə. Toonə nuunə agi ənji yaakii. 20 Kə ndzaa unə makə banjwatə kii ənji aanə faara. Ma faarakii, tii nə masləkee ənji da anabiinə. Aləmasiihu nə maduunə faaratə ca vii ngeerənə ka banjwakii. 21 Ci kəsətə banjwa patə ka hakii, banjwakii a gərə, ca ndzaanə ka malaaba ya ətə dīi ənji ka Slandana. 22 Agi læbənə goonə da ci ghənyi Əntañfə tuunə ka hakii patə da hara ənji ka ha rəjwə. Ma hatsa, asəkəkii nə Ma'yanə nga Əntañfə.

3

Slənə nga Bulusə ka putə nga hara slikərənə

1 Putə nga ətsə ha'ə, agi d'anə nə nyi də'wa ka Əntañfə. Ma nyi Bulusə, əndə furəshina nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi ka puta goonə hara slikərənə. * 2 Weewee kə fii unə oo'i, kə dīi Əntañfə pwapoonaakii nga vii ka nyi slənəna, kaa nya slənə ka putə goonə. 3 Kə ngiragi Əntañfə ma'umbee aniyaakii, ca baarəgi ka nyi. Kə naahəcii nyi gi'u agyanə ətsa. 4 Mada ka janjatənə nuunə sətə nyaahə nyi, ka shiinə nuunə oo'i kə paaratəgi nyi də ma'umbee uushi agyanə Aləmasiihu. 5 Ma nga njukə, pooshi ənji sha bii ka əndə shinjkinə ma'umbee sətə. Amma ma nga əna, kə ngiragi Əntañfə ka malaaba masləkee ənjaakii da anabiinə də Ma'yanaakii. 6 Ma ma'umbee səkii, ci nə: kə upaa hara slikərənə da *Yahudiinə patə tə barəkaatə dəkəpaa Əntañfə ka ənjaakii. Kə ndzaa tii rəjwə. Patə da i tii, agi upaanə nə tii sətə dīi Əntañfə aləkawalə nga viinə daci Yeesu Aləmasiihu dāgi fa Njuni Habara. †

7 Ma Njuni Habara, kə kavə Əntañfə tə nyi ka ndzaanə ka əndə slənəkii. Ətsə patə, pwapoonaakii dīi ci ka nyi dāgi slənə nga ngeerənaakii. 8 Taa ngahi nyi palee də ətənə ahada ənji nga Əntañfə, patə da ha'ə ka nyi dīi Əntañfə pwapoone nga kərə Njuni Habara agyanə lanjənə nga məghərəvənə nga Aləmasiihu ka hara slikərənə. ‡ 9 Də pwapoonaakii əsə sləkee ci ka nyi, kaa nya kavə patənə nga ənji kaa təya nee makə sətə cii kəya mbu'utəgi də aniyaakii. Ma Əntañfə əndə taga patənə nga uushi'inə, kə dəkəpaa ci ma'umbee aniyaakii fəzənyinə aarə'u aarə'u. 10 Ma dīi ətsə

‡ 2:13 2.13 2.17; 3.6; idəna: 1.7; Gal. 1.4. § 2:14 2.14 ndzaanə jamə: 2.16; 4.3; Kwal. 1.20; uushi rəjwə 1.23; Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Gal. 3.28. 2:15 2.15 2 Koor. 5.17; Kwal. 2.14. 2:16 2.16 1.23; Rooma 5.10; Kwal. 1.20-22. 2:17 2.17 Isaa. 57.18-19; Slənə 2.39. 2:18 2.18 3.12; Rooma 5.2. 2:19 2.19 2.12; 3.6; Ibər. 12.22-23. 2:20 2.20 Mat. 16.18; 1 Koor. 3.10-11; Səniinə 21.14. 2:21 2.21 1 Koor. 3.16. 2:22 2.22 1 Piita 2.5. 3:1 3.1-3 Kwal. 1.25. * 3:1 3.1 əndə furəshina: 4.1; Fil. 1.7; Kwal. 4.18; Filim. 1.9. 3:3 3.3 3.6. 3:4 3.4 Rooma 16.24; 2 Koor. 11.6. 3:5 3.5 Kwal. 1.26. † 3:6 3.6 ma'umbee səkii: 1.9-10; 2.13-14,18-19; 3.9-11; Rooma 16.25; Kwal. 1.26-27. ‡ 3:8 3.8 palee də ətənə: 1 Koor. 15.8-10; Gal. 1.13-16; Fil. 3.6-8; 1 Tim. 1.12-16. 3:9 3.9 1.4.

patə, kaa madiigərə malaa'ikanyinə da uushi'iitə dadagyə a shii daciai Ikəliisiya oo'i, lanə ka dərəva nə hiima nga Əntanƒə. ¹¹ Də ha'ə mbu'utəgi Əntanƒə də aniyaakii daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, makə sətə shi ca ƒii aniya nga ƒanə. ¹² Dagi vii goonƒa gaamə ka Aləmasiihu da ləbənə gaamə da ci ƒii amə da baawəƒa nga dzənə aabii Əntanƒə yadə nƒwalənə. ¹³ Acii ha'ə, agi kədiinə nə nyi tuunə, tuutəta'ə, ga ma'yanuunə a nƒwalə acii nee unə nya sa cibə ha'ə makə ənə ka putə goonə. Ma cibəətsə patə, ka shii kərə duunə aakəŋwa.

*Shii uudənə nga *Aləmasiihu*

¹⁴ Putə nga ətsə ha'ə cii kya gərə'waanə akəŋwacii Daadə. ¹⁵ Ci ca ƒəkə ləmə ka taa nƒgutə slikərənə dadagyə da a duuniya. ¹⁶ Agi kədiinə nə nyi aciikii kaa ca ƒa slənə də maduunə baawəƒaakii, ca vii koonə nƒgeerənə a ədzəmuunə ka shanə daciai Ma'yanaakii. ¹⁷ Agi kədiinə nə nyi əsə, kaa Aləmasiihu a upaa ha nga ndzaanə a ədzəmuunə dagi vii goonƒa goonə. Ha'ə əsə, agi kədiinə nə nyi aciikii kaa taa mi patə cuuna ƒa, ca ndzaanə agi uudənə. ¹⁸ Madə kə ƒii ha'ə, ma unə da patənə nga ənji nga Əntanƒə, ka upaanə nuunə nƒgeerənə nga paaratəginə oo'i, ma uudənə nga Aləmasiihu, bwanə dərəva, magərəkii dərəva, kurəŋə dərəva əsə. ¹⁹ Ma uudənə ci Aləmasiihu a uudə taamə, pooshi ənji ka uudəgi shiinə patə agyanəkii. Amma nga'ə ka nyi koonə shii, una shii ndzaanə manakii pasə də ndilə-ndilətə ndzaanə nga Əntanƒə.

²⁰ Ma Əndənə ca slənə ashaamə də nƒgeerənaakii, tə'i ci da baawəƒa nga ƒa kaamə uushi palee ka sətə caama kədii taa sətə caama hiima. Duunətaamə tə ci. ²¹ Wa Ikəliisiya a ƒuunətə tə ci agi ləbənətii da Yeesu Aləmasiihu taa guci patə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

4

*Uushi rəŋwə nə ənji nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹ Acii ha'ə ƒii əna, nyi əndə furəshina putə nga slənaaki ka Slandana, agi kədiinə nə nyi tuunə koonə dzə aakəŋwa də ndzaanə makə sətə 'wii Əntanƒə tuunə koonə ndzaanə. ² Taa guci patə, hətəpaamə nuunə, goona ƒa purətə hanƒkalaanə, ndzaamə də sə'watənə, baarəmə uudənə goonə də tsaakəshinə ahadoonə. ³ Damə gazhi'waanə nga kəsəpaa gəshinə goonə makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka ənjaakii, una ndzaanə agi jamənə. ⁴ Tə'i shishinə rəŋwə da Malaaba Ma'yanə rəŋwə, makə sətə ƒii tə'i uushi rəŋwə caama ka nə nga upaanə, waatoo, ətə 'wii Əntanƒə taamə kaama upaa. ⁵ Rəŋwə nə Slandana, rəŋwə nə vii goonƒa gaamə da bapətisəma əsə. * ⁶ Rəŋwə nə Əntanƒə, ci nə Dənə nga patənə nga ənji shinƒkinə, ci əsə nə Slandanə nga uushi'inə patə, ci ca slənə ashi patənə nga ənja, tə'i ci ashitii əsə. ⁷ Amma taa wu ahadaamə, kə upaa ci viinə həƒə həƒə makə sətə vii Aləmasiihu ka ci, kaa ca slənəgi. ⁸ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Makə jaalii ci agyanə ənji daawaanaakii, kə nƒgirə ci aadəgyə da tii, ca ƒa viinə ka ənji shinƒkinə."

⁹ Ya əna, ya "kə nƒgirə ci aadəgya," mi sanə cii kəya baara? Ci ca baarə, kə jiməgərə ci aahanə aa panə zəku'i. ¹⁰ Ma əndətə jima aa panə, ci nə əndətə nƒgirə aadəgyə, ca

3:10 3.10 1.21,23. **3:12** 3.12 Rooma 5.2; Ibər. 4.16; 10.19. **3:13** 3.13 Kwal. 1.24. **3:14** 3.14 6.18-19. **3:16** 3.16 Kwal. 1.11. **3:17** 3.17 Yooh. 14.23; Af. 5.2; Kwal. 1.23; 2.7. **3:18** 3.18 Kwal. 2.2. **3:19** 3.19 1.23; 5.2,25; 2 Koor. 5.14; Kwal. 2.9-10. **3:20** 3.20 Kwal. 1.29. **4:1** 4.1 3.1. **4:2** 4.2 5.2; Kwal. 3.12-13. **4:2** 4.2 Rooma 8.13; Gal. 6.8; Kwal. 3.9. **4:3** 4.3 2.14-16; Kwal. 3.14-15. **4:4** 4.4 1.23; 2.18. * **4:5** 4.5 Yooh. 10.16; 1 Koor. 8.6; bapətisəma: Mat. 28.19; Rooma 6.3-4. **4:6** 4.6 1 Koor. 12.6. **4:7** 4.7 Rooma 12.3,6; 1 Koor. 12.11. **4:8** 4.8 Jab. 68.19. **4:9** 4.9 Yooh. 3.13.

pitēgi sēkēntānfē kaa ca mbu'u taa dama patē. ¹¹ Ci nē ɛndētē dīi viinē n̄ga slēnē kama kama ka ɛnji shin̄kinē. Ca vii ka hara ɛnji slēnē n̄ga ndzaanē ka maslōkee ɛnja. Hara ɛnji, ca vii ka tii slēnē n̄ga ndzaanē ka anabiinē, hara ɛnji tōya ndzaanē ka ɛnji waaza N̄unyi Habara, hara ɛnji pastiinē da maliminē. ¹² Ma dīi ci ɛtsē patē, kaa ca shii tasēkapaa ɛnji n̄ga ɛntānfē, kaa tōya slēnē ka ci, ka shii ghēnēnē dē shishinē n̄ga Alēmasiihu, waatoo Ikēliisiya. ¹³ ɛtsē patē, kaama shii ndzaanē rēn̄wē agi vii goon̄ga gaamē da shiinē gaamē tē *Uuzēnē n̄ga ɛntānfē, ama ndzaanē ka mazōja ɛnja, ama ndzaanē ghērātē makē n̄ga Alēmasiihu. ¹⁴ Ma dīi ɛtsē patē, acii gaama dīi uura manjeevōnē, ama dzēgērē ka fa wabēnē n̄ga bwaya ɛnja, tōya gēpētē taamē dē jarēwiitē ci tōya latē, tōya kavē taamē ka ɛgōnē makē mēdā taa dama patē. ¹⁵ Ma dēbēe, uufōshaamē, amē wabē goon̄gaanē, kaama shii gērēnē agi lēbēnē gaamē da Alēmasiihu taa ka n̄gutē rēgwa patē, makē dīi ci, ma Alēmasiihu, nē n̄ga Ikēliisiya nē ci. ¹⁶ Daciikii dīi shishinē patē magun̄jukii ka hakii dē tsakēnē n̄ga taa n̄gutē mēgun̄unē. Acii madā kē slēnyi taa n̄gutē baladzanē n̄ga shishinē makē sētē dēbēe ca slēnē, ka gērēnē nē shishinē n̄ga'ē, ca dzē dē ghēnē naakii nē dagi uufōnē.

*Upaa kura ɛpinē agi lēbēnē da *Alēmasiihu*

¹⁷ Wanyinē ka banē koonē agi lēmē n̄ga Slandana, goona dzē aakēn̄wa dē ndzaanē makē n̄ga hara ɛnja. Acii tē'i hara ɛnji ɛtē pooshi ndzaanatii kadēesākē ka ɛntānfē, hiimatii patē, pooshi ka nfanē. ¹⁸ Agi tēkunē nē han̄kalatii patē. Ma ɛpiitē ci ɛntānfē a vii, paa tii ka upaanē, acii kē ndalēgi tii dē moodōfētii, purētē-han̄kaliinē nē tii ɛsē. ¹⁹ Pooshi ayinē ma'ē agitii. Kē dzēgērē tii aagi bwaya ndzaanē dē dāadā taa n̄gutē tsarē n̄ga ajijinēnē yadē ɛpi sēka. ²⁰ Ma ɛtsa, pooshi gi mbērē mbērē da sētē jigun̄yuunē ashi Alēmasiihu. ²¹ Kē shii nyi kē jigunyi ɛnji koonē agyanēkii. Makē dīi ci ɛnji nē'unē tē ci nuunē, kē jigunyi ɛnji koonē goon̄gaatē ashi Yeesu. ²² Kē bii ɛnji koonē, bwaseemē ka iirē ndzaanē goonē. Goona slēnē makē n̄ga n̄jukē. Acii ma iirē ndzaanē goonē, ci ca kavē tuunē ka suuna uushi'inē n̄ga jirakēnē, ca saawee koonē. ²³ Ma ɛdzēmūunē da han̄kala goonē, tyasē see a ndzaa ci kurakii. ²⁴ N̄gērēmē kura ndzaanē, koonā ndzaa ka ɛnji goon̄ga, malaabakii, waatoo kura taganē n̄ga ɛntānfē, koonā pusha tē ci.

²⁵ Acii ha'ē, pooshi ma'ē jaarakēnē. Taa wu patē, wa ca wabē goon̄gaanē. Acii amē patē, ɛnji rēn̄wē naamē ka hakii agi shishinē n̄ga Alēmasiihu. ²⁶ Madā kē bēzhi sēkuunē, goona luuvē kaa mabētēsākē goonē a kavē tuunē ka dā 'waslyakēnē. Ga uusēra a kula agyanē mabētēsākē goonē. ²⁷ Goona kapaa rēgwa ka *Seetanē. ²⁸ Ma mahēra, wa ca bwasee ka hērēnē, ca slēnē naakii saakii dē rēgwakii kaa ca shii upaa dē naakii saakii, ca mbee ka tsakēnē dē maaghiinē. ²⁹ Goona dā mēza wabēnē. Amma ma dānuuna, dāmē wabētē ca tsakē ɛnja, ca ghēnē tē tii makē sētē dībē, kaa sētē cuuna ba a ndzaanē dagwakii ka ɛnjitē ca fa tuunē. ³⁰ Goona bēzee ka sēkē n̄ga Malaaba Ma'yanē; acii ci nē sagida n̄ga ɛntānfē ashūunē, ci na baarii oo'i n̄ga ɛntānfē nuunē ka uusēra n̄ga muudinē. ³¹ Bwaseemē ka patēnē n̄ga bwaya bwayaanē, da ɛndēnē n̄ga moodōfa, da bēzē sēka. Goona waazē taa dzaanashinē ahadoonē taa sērēha. ³² Amma ma dānuuna, dāmē n̄ga'ēnē ahadoonē, una ndzaanē dē nēhē tēgunūunē, una tyaaftyagishi makē sētē tifyagi ɛntānfē tuunē noonē daci Alēmasiihu.

4:10 4.10 1.23. **4:11** 4.11 1 Koor. 12.28. **4:12** 4.12 1 Koor. 14.26. **4:13** 4.13 Kwal. 1.28. **4:14** 4.14 1 Koor. 14.20; Iber. 5.13-14; Yak. 1.6. **4:15** 4.15-16 5.2. **4:15** 4.15 1.22. **4:16** 4.16 1.23; 2.21-22; 4.13,25; Kwal. 2.19. **4:17** 4.17-18 5.8; Rooma 1.21; 1 Piita 1.14. **4:19** 4.19 Kwal. 3.5. **4:23** 4.23 Rooma 12.2. **4:24** 4.24 'Wat. 1.26-27; 2 Koor. 5.17; Kwal. 3.10. **4:25** 4.25 4.16; Zak. 8.16-17; Kwal. 3.8-9. **4:26** 4.26 Yak. 1.19-20. **4:28** 4.28 1 Tees. 4.11. **4:29** 4.29 5.4; Kwal. 3.8; 4.6; Yak. 3.10. **4:30** 4.30 1.13-14; Isaa. 63.10; Gal. 5.25. **4:32** 4.32 Mat. 6.14; 18.22-35; Kwal. 3.12-13.

5

Ndzaanə agi camənə

¹ Makə dīi ci moodə manjeevənə nga Əntañfə nuunə, tyasə see a ndzaa unə makə naakii. ² Ndzaamə agi uudənə makə sətə uu'i Aləmasiihu taamə, vigi ci nəkii ka Əntañfə ka putə gaamə. Kə ndzaa ci makə sataka da nunyi mədədəranə. Satakakii əsə uudagi səkə nga Əntañfə. *

³ Makə dīi ci ənji nga Əntañfə nuunə, pooshi dibə aaləhiinə taa ngutə tsarə nga ajjiinənə taa sərəhə uushi nga əndə a shigi ahadoonə. ⁴ Goona wabə sə nga ayinə. Pooshi dibə məza wabənə taa dā buurənə də aləhiinə a shigi da moonə. Ma dəbee, kuyiriimə tə Əntañfə. ⁵ Shiimə oo'i, ma ma'aləhiinə, taa ənji dā ajjiinənə, taa ənji sərəhə uushi nga ənja, pooshi tii ka upaa ha nga ndzaanə agi nwanuunə nga Aləmasiihu da nga Əntañfə. Acii ma sətə ci əndə a sərəhə agyanəkii, kə ndzaa səkii ka uuləmaakii ətsa.

⁶ Ga taa wu a kavə tuunə ka luuvə jirakənə. Putə nga uushi'iitsə ha'ə nə mabətəsəkə nga Əntañfwa a kulya aagyanə ənjitə pooshi ka fanə tə ci. ⁷ Acii ha'ə, ga taa mi a ləbə duunə da tsarə nga ənjitsa. ⁸ Ma nga nukə, agi təkunə shuuna nji. Amma ma nga əna, makə kə ndzaa unə ka ənji nga Slandana, agi camənə nuunə. Acii ha'ə, tyasə see a ndzaa unə ka ənji nga camənə. † ⁹ Acii camənə ca poo taa ngutə tsarə nga dagwa uushi. Ci ca poo dā uushi də rəgwakii, da goonəganə əsə.

¹⁰ Damə gazhi'waanə nga shii sətə ca uudagi səkə nga Əntañfə. ¹¹ Ga taa mi a kavə tuunə ka dā sətə pooshi ka tsakənə tə ənja, waatoo, uushi'inə nga təkunə. Amma ma dānuuna, ngiragimə səkii paŋgəraŋə ka camənə. ¹² Ayi-ayi maa ka shanə nə dazə uushi'iitsə ci təya dāadā ma'umbeekii. ¹³ Madā kə ngiragi ənji patənə nga uushi'iitsə ka camənə, ka neenə nə ənji ka uushi'inəkii paŋgəraŋə. ¹⁴ Acii bərənə ca baarəgi taa mi patə paŋgəraŋə. Ci dīi bii ənji oo'i, "Matsəfə nūnyinə, vədəhu, madətə ka ha nga wa, kaa Aləmasiihu a bərə aashiku."

¹⁵ Acii ha'ə, ngərətəmə han̄kala. Goona ndzaanə makə madīikə ənja, amma ndzaamə ka mafyarə ənja. ¹⁶ Taa ngutə saa'i patə, slənəgimə ka nunyi rəgwa, acii ma zamanana, bwayakii. ¹⁷ Goona ndzaanə makə nga ənjitə yadə faryanə, amma damə gazhi'waanə nga paaratəgi də sətə ci Slandanə a moo una dā.

¹⁸ Goona kagi nuunə ka sa ənvwə. Ma ətsa, ka bərəpaanə nə ci tuunə. Amma ma dānuuna, wa Malaaba Ma'yanə a ndzaanə pasə a ədzəmuunə. ¹⁹ Wabəshimə ahadoonə də kaala wanyanə kama kama ka dələnə də Slandana. Kamə wanyanə ka Slandana də dələnə də ci a ədzəmuunə. ²⁰ Kuyiriimə tə Əntañfə Dəsənaamə putə nga patənə nga uushi'inə. Kuyiriimə tə ci taa guci patə agi ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Wabənə ka makinə da nguyirənə

²¹ Faməshimə ahadoonə putə nga dūunətənə goonə tə Slandana.

5:1 5.1 Mat. 5.48; 1 Yooh. 3.1. * 5:2 5.2 3.17-18; 4.2,15-16; 1 Koor. 8.1; 2 Koor. 5.14; Gal. 6.10; Fil. 2.2; Kwal. 2.2; 3.14-15; sataka: Gal. 1.4; Ibər. 10.5-10. 5:3 5.3-5 Gal. 5.19-21. 5:3 5.3 Kwal. 3.5. 5:4 5.4 4.29; Kwal. 3.8. 5:5 5.5 Rooma 5.17. 5:6 5.6 Rooma 1.18; Af. 2.3; Kwal. 2.4,8; 3.6. † 5:8 5.8 nga nukə: 2.3,11-12; 4.17-18,22; Kwal. 3.7; Tit. 3.3; agi camənə: Yooh. 8.12; Kwal. 1.13; 1 Piita 2.9. 5:9 5.9 Gal. 5.22-23. 5:10 5.10 Rooma 12.2; 1 Tees. 5.22. 5:13 5.13 Yooh. 3.20-21. 5:14 5.14 Isaa. 26.19; 60.1; Rooma 13.11; Yak. 5.8. 5:16 5.16 Kwal. 4.5. 5:17 5.17 1.17; Rooma 12.2. 5:18 5.18 Wab. 23.31-35; Rooma 13.13. 5:19 5.19-20 Jab. 33.2-3; Kwal. 3.16-17; Ibər. 13.15. 5:21 5.21-6.9 Kwal. 3.18-4.1; 1 Piita 2.18-3.7; 1 Tim. 2.1-13; Tit. 2.1-10; 1 Yooh. 2.12-17. 5:21 5.21 1 Piita 5.5.

²² Ma unə makina, baneemə ka nuunə akəŋwacii ŋguyirənə goonə makə sətə cuuna banee ka nuunə akəŋwacii Slandana. ²³ Acii ma ŋgura, ci nə əndə da baawəda agyanə minaakii, makə sətə ndzaa Aləmasiihu da baawəda agyanə Ikəliisiya. Aləmasiihu ci saakii nə Maluu ŋga Ikəliisiya, waatoo shishinəkii. ²⁴ Acii ha'ə, tyasə see a fa makinə tə ŋguyirənətii makə sətə ci Ikəliisiya a fa tə Aləmasiihu.

²⁵ Unə ŋguyirənə əsa, uudəmə tə makinə goonə makə sətə uu'i Aləmasiihu tə Ikəliisiya, vigi ci əpinaakii ka putakii, ²⁶ ca kubəgi də ma'inə da də wabənaakii, ca laabagi ka Əntanfə. † ²⁷ Ma dīi ci ha'ə, kaa ca ŋgərə Ikəliisiya da məghərəvənətə patə makə madanə camə yadə sə ŋga idəpaanə ashitə, yadə baavə ashitə, pooshi bwaya uushi ashitə əsə. ²⁸ Ha'ə nə ŋguyirənə əsə. Wa təya uudə makinətii makə sətə ci təya uudə shishinətii. Ma ŋgurətə ca uudə minaakii, naakii nə uu'i ci ətsa. ²⁹ Pooshi əndə sha kaaree ka shishinəkii, amma ka viinə nə ci ka shishinəkii zəma, ca hadagi, makə sətə ci Aləmasiihu a dfa ka Ikəliisiya. ³⁰ Acii ma amə, toonə naamə ahada ənji ŋga shishinəkii. ³¹ Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i, "Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dīi da məci, ca ləbə tii da minaakii, təya ndzaa shishinə rəŋwə."

³² Ma paaratəgi nyi, agi wabəətsa tə'i wabənə asəkə wabənə davə. Waatoo, ma paaratəgi nyi, agyanə Aləmasiihu da Ikəliisiya cii kəya wabə. ³³ Amma unə maa, da i koonə də wabəətsa! Taa ŋgutə ŋgurə patə, tyasə see a uudə ci tə minaakii makə naakii na. Taa ŋgutə minə patə əsə, tyasə see a fa ki tə ŋgurii.

6

Manjeevənə da mapoo tə tii

¹ Unə manjeevənə, makə dīi ci ənji nə'unə tə Slandanə nuunə, famə tə mapoo tuunə. Ci nə matahu uushi ŋga dfanə. ² Wiinə *bariya ŋga təkəŋwanə ətə da i aləkawalə agyanəkii, waatoo "Fawə tə duu da muu. ³ Madə kə fii hə tə tii, ka dfanə nə ndzaanaaku ŋga'ə, ha gərə əpinə asəkə duuniya." ⁴ Unə dəsənətii əsə, goona baazee ka səkə ŋga manjeevənə goonə ŋga zabə. Amma ma dfanuuna, gərətəmə tə tii agi nə'unə, una dzaletə tə tii də dzəgunənə.

Wabənə ka maviinə da slanjii na

⁵ Unə maviina, hətəpaamə nuunə ka slanjii nuunə, una fa tə tii ka shanə. Damə ha'ə də rəŋwə a moodəfuunə. Ma ətsa, ka *Aləmasiihu cuuna dfa. ⁶ Goona dfa ha'ə wata ka rəgwa ginətii, kaa təya shii dəlaginə duunə. Amma ma dfanuunə, damə tə sətə ci Əntanfə a moo də rəŋwə a moodəfuunə, makə dīi ci maviinə ŋga Aləmasiihu nuunə. ⁷ Damə slənə goonə də moodasəka makə dīi ci ka Slandanə cuuna slənə. Əntaa wata ka əndə shiŋkinə. ⁸ Buurətəmə oo'i, ka viinə nə Slandanə shikwa taa ka wu, maviinə da dimuyinə patə putə ŋga dagwa slənətii.

⁹ Unə slanjiiinə ŋga maviina, kərəmə tə maviinə də rəgwakii. Goona dza ka tii ŋgwalənə shanə. Buurətəmə oo'i, unə da maviinə goonə patə, ŋga Slandanə rəŋwə nuunə. Dəgə nə ci. Ci na dfa gəŋwanə taa ka wu patə yadə dfa kama kamaanə.

Sə ŋga paginə ŋga Əntanfə

¹⁰ Yoo, wiinə səndə cii kya uudəpaagi koonə: wanyinə ka banə koonə, kəŋəmə ndihə ndihə agi ləbənə goonə da Slandana, una kəŋə dagi maduunə ŋgeerənaakii.

5:22 5.22-24 Kwal. 3.18; Tit. 2.5; 1 Piita 3.1. 5:22 5.22 1 Koor. 14.34-35. 5:23 5.23 1.22; 1 Koor. 11.3. 5:25 5.25-28 1.23; Kwal. 3.19; 1 Piita 3.7. 5:25 5.25 3.19. † 5:26 5.26 bapətisəma: Rooma 6.3-4; Tit. 3.5; Iber. 10.22. 5:27 5.27 1.4; 2 Koor. 11.2; Fil. 1.10; Kwal. 1.22. 5:30 5.30 1.23; 1 Koor. 12.27. 5:31 5.31 'Wat. 2.24. 5:32 5.32 Səniinə 19.7. 6:1 6.1 Kwal. 3.20. 6:2 6.2-3 Dzək. 5.16. 6:4 6.4 Kwal. 3.21. 6:5 6.5-8 Kwal. 3.22-25; 1 Tim. 6.1-2; Tit. 2.9-10; 1 Piita 2.18-21. 6:6 6.6 1 Koor. 7.22. 6:8 6.8 2 Koor. 5.10; Kwal. 3.24-25. 6:9 6.9 Kwal. 3.25; 4.1; Yak. 2.1. 6:10 6.10 Yooh. 15.5; 1 Koor. 16.13.

¹¹ Tasəkamə də sə nga paginə nga Əntanfə patə, koonə shii mbee ka kənjənə ndihə, una dzagi jarəwiinə nga *Seetanə. ¹² Acii ma panə gaamə, əntaa da ənji shiŋkinə caama pa, amma da bwaya uushi'iitə agintanfə da i əpinə amatii da ginaajinyinə da əntanfənyinə caama pa agi mandə zamanana. ¹³ Acii ha'ə, ngərəmə sə nga pagitə vii Əntanfə koonə patə, koonə ngavə, koonə shii mbee ka sə'watə panə nga ənji daawaanə uusəra nga panə. Ma ətsa, ka uudənə nə panə, unə ma'ə kənjə ndihə ndihə yadə ngwalənə. ¹⁴ Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii agi goonğaanə goonə makə sətə cuuna əgəgi nuunə. Ndzaamə ka ənji goonğa əsə, makə sətə cuuna ngərəvə kəjeerə tibisa a ədzəmuunə; ¹⁵ una ndzaanə matasəkakii makə sətə cuuna ngavə bibinə aasəfuunə ka kərə Njunyi Habara nga ndzaanə jamə. ¹⁶ Taa guci patə, ngərəmə vii goonğa goonə makə sətə cuuna ngərə kərəma aacii unə. Acii də ci mbee nuunə ka kəlagi patənə nga avənyinə nga Seetanə. ¹⁷ Luumə luupaanə, una ngavə, makə sətə cuuna ngavə dara kənu ila aa nuunə. Ngərəmə wabənə nga Əntanfə, una slənəgi. Acii ci nə ngila purəjanə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii koonə. ¹⁸ Damə ətsə patə agi də'wa, una kədii tsakənə tuunə acii Əntanfə. Damə də'wa taa guci patə, makə sətə vii Malaaba Ma'yanə koonə baawəda nga d'anə. Ndzaamə də məgigi ndihə, goona gugudə, d'amə də'wa taa guci patə putə nga patənə nga ənji nga Əntanfə. ¹⁹ Damə də'wa ka putaaki əsə, kaa Əntanfə a shii vii ka nyi wabənə nga banə ka ənja, kaa nya shii wabənə yadə ngwalənə, nya bagi ka ənji sətə ma'ə tii mashiimə agi Njunyi Habara. ²⁰ Ma nyi, taa ngahi a furəshina nə nyi, madəbama nga Yeesu nə nyi putə nga Njunyi Habaraakii. Damə də'wa ka putaaki, kaa nya shii mbee ka wabənə yadə ngwalənə agyanəkii makə sətə dəbee nya d'a.

Muudinə nga wabənə

²¹ Ma Tikikusə, moodə ndzəkəjunə nə ci, əndə slənə də goonğa ka Slandana əsə, ka banə nə ci koonə habaraaki, una shii makə sətə ci slənaaki a dzə aakəŋwa. *
²² Ci d'ii cii kya sləkee koonə ka ci, kaa ca dzə ka banə koonə habara geenə patə, ca shii tsakə koonə ngeerənə. ²³ Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a vii ndzaanə jamə ka patənə nga ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, təya kavə tuunə ka uudəshinə, təya tsakə koonə vii goonğaanə. †
²⁴ Wa Əntanfə a d'a pwapoone ka patənə nga ənjitə ca uudə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də uudəətə pooshi ka əntənə.

6:11 6.11-17 2 Koor. 10.4; 1 Tees. 5.8; Isaa. 59.17. **6:11** 6.11 Yak. 4.7. **6:12** 6.12 1.21; 2.2; 1 Piita 5.8-9.
6:13 6.13 Rooma 13.12. **6:14** 6.14 Isaa. 11.5. **6:15** 6.15 Isaa. 52.7; Rooma 10.15. **6:17** 6.17 Isaa. 40.2; Ibr. 4.12. **6:18** 6.18-19 3.14; Luka 18.1; Slənə 4.29; Rooma 15.30; Kwal. 4.2-4. **6:20** 6.20 3.2; 2 Koor. 5.20; Kwal. 4.4. * **6:21** 6.21 Tikikusə: Slənə 20.4; Kwal. 4.7-8; 2 Tim. 4.12; Tit. 3.12. † **6:23** 6.23 ndzaanə jamə: 2 Koor. 13.11.

Lokalokatə nga Bulusə ka ənji Filipi

¹ Wiinə lokalokatə ca dzə dacia inə Bulusə da Timooti ənji slənə nga Yeesu *Aləmasiihu. Agi nəhəpaanə niinə tuunə ənji nga Əntanfə asəkə vərənə nga Filipi, patə da matakəŋwanyinə goonə, da ənji tsakənə tuunə asəkə Ikəliisiya. Ma una, ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. * ² Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Də'wa nga Bulusə ka ənji Filipi

³ Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanfwaaki taa guci patə cii kya buurətə tuunə. ⁴ Taa guci patə cii kya dfa də'wa ka putə goonə patə əsə, agi dfa nə nyi də moodasəka, ⁵ acii daga ka 'watəginə ka ca'ə ka əndzə'i nuunə agi tsakənə tə nyi, nya waaza Njunyi Habara. ⁶ Əntanfə 'watəgi də njunyi slənətsə a ədzəmuunə. Kə shii nyi ndilə ndilə, ka dzənə nə ci aakəŋwa də dfa slənəkii see mada uugi, waatoo, saa'itə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya.

⁷ Nga'ə nya buurətə tuunə patə makə ətsa, acii mazaanəmuunə ka nyi. Amə patə, kə nee amə ka nga'aanə nga Əntanfə, nyi a furəshina, da saa'itə wabi nyi agyanə Njunyi Habara akəŋwacii gəŋwanə, nya baarii goonəganəkii. ⁸ Kə shii Əntanfə oo'i, tantanyinə kə uu'i nyi tuunə patə dərəva, makə sətə uu'i Yeesu Aləmasiihu taamə. ⁹ Ma kədiinaaki acii Əntanfə, wa uudənə goonə a gərə aakəŋwə aakəŋwa, una shii goonəganə, una taarapaagi də sətə dibə agi taa mi patə. ¹⁰ Mada kə dfa ha'ə, ka mbeenə nuunə ka tagi sətə palee də nga'əənə, koonə mbee ka ndzaanə makətsəkii, yadə idəpaa uushi ashuunə uuseratə nə Aləmasiihu a ənya, † ¹¹ una slənə də rəgwakii agi patənə nga ndzaanə goonə. Yeesu Aləmasiihu ca vii baawəda nga dfa tsarə slənətsa kaa ənjə a hanətə da dfaunətənə də Əntanfə.

**Aləmasiihu nə əpinaaki*

¹² Ndzəkəŋushi'ina, nga'ə ka nyi una shii oo'i, ma sənə kulii anəki, kə cakə tə dzənə nga waaza Njunyi Habara aakəŋwa. ¹³ Acii ha'ə, ma soojiinə ətə ca nəhə yi nwanuunə da patənə nga hara ənji ganə, kə shii tii oo'i, ma dfa nyi magwaləkii a furəshina, putə nga nə'unə tə Aləmasiihu. ¹⁴ Ha'ə maa, ma ndzaanaaki a furəshina, kə cakə dfa ngeerənə ka lanənə nga ənji nə'unə agi vii goonəgatii, təya tsakə dzənə aakəŋwa də waaza Njunyi Habara yadə nğwalənə.

¹⁵ Tantanyinə, tə'i hara ənji agitii ca waaza də sərəhənə ka nyi da ka madəe də mabizhinə. Amma tə'i hara ənji ca waaza də ədzəmə rəŋwə, kaa təya mbu'utəgi də Njunyi Habara nga Aləmasiihu taa ka wu patə. ¹⁶ Ma ci təya dfa ha'ə, agi uudənə. Acii kə shii tii oo'i, kə kavə Əntanfə aaciiki tə slənə nga baarii goonəganə nga Njunyi Habara. ¹⁷ Ma ənjitə ca waaza də sərəhənə ka nyi əsə, əntaa də ədzəmə rəŋwə ci təya waaza Njunyi Habara nga Aləmasiihu, amma putə nga uudə natii na. Ma nə tii ka hiimanə, ka tsakəvənə nə tii ka nyi cibəənə cii kya cibə a furəshina.

¹⁸ Pooshi haala! Acii taa də bwaya hiima, taa də njunyi hiima ci ənjə a waaza patə, agi fanə nə ənji wabənə agyanə Aləmasiihu. Acii ha'ə, ka moodasəkə nə nyi, ka tsakənə nə nyi dfa moodasəkə əsə, ¹⁹ acii kə shii nyi, ma muudinəkii patə, ka

* **1:1** 1.1 Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Rooma 1.8-10; 1 Koor. 1.4; 1 Tees. 1.2-3. **1:6** 1.6 1.10; 2.13. **1:7** 1.7 2 Koor. 7.3; Af. 3.1. **1:8** 1.8 1 Koor. 16.24; 2 Koor. 5.14. **1:9** 1.9 Kwal. 1.9-10. † **1:10** 1.10 Rooma 12.2; Af. 5.27; Ibər. 5.14; uuseratə nə Aləmasiihu a ənya: 1 Koor. 1.8; 2 Koor. 5.10; Fil. 1.6; 2.16. **1:11** 1.11 Yooh. 15.8; Yak. 3.17. **1:12** 1.12 Af. 3.1; 2 Tim. 2.9. **1:15** 1.15-17 2 Koor. 2.17.

kapaanə nə ənji tə nyi putə nga də'wa goonə da putə nga tsakənə nga Ma'yanə nga Yeesu Aləmasiihu. ²⁰ Agi kanə nə nyi nəki də patənə nga ədzəməki, paa nyi ka da sətə ca dəvə ka nyi ayinə. Amma taa guci patə, ma palee maa, agi saa'ina, ka waazanə nə nyi yadə ngwalənə, ənjə a shii d'uunuunə nga Aləmasiihu. Ma shiinə ənji d'uunuunə nga Aləmasiihu, dagi ndzaanaaki patə, taa nyi ma'ə da i əpinə, taa dagi əntənaaki. ²¹ Ma nya, Aləmasiihu nə əpinaaki. Sakwa nyi kə əŋki d'ii, kə ndzaa ci ka nyi ka riiba. ²² Amma, maa kə ndzaa nyi da i əpinə a maki, ka danə nə nyi slənə ətə palee də nafanə. Aci ha'ə, mashiimə nyi tadə ngutə taginəki ahada əntənə da ndzaanə da i əpinə a maki. ²³ Kə təkəgi hiimaaki bəra'i: nga'ə ka nyi nə dzənə ka ndzaanə da Aləmasiihu ka hakii. Aci dzənə ka ndzaanə da ci palee də kadeesəkənə ka nyi ka shaŋə. ²⁴ Amma gəfə ndzaanaaki da i əpinə a maki ka putə goonə. ²⁵ Kə shii nyi ha'ə makə ətsa. Ha'ə əsə, kə shii nyi, ka ndzaanə nə nyi da i əpinə a maki, nya ndzaanə ahadoonə patə, kaa nya tsakə koonə ngeerənə nga dzənə aakəŋwa, una ndzaa da moodasəkə agi vii goonəga goonə. ²⁶ Madə kə d'ii ha'ə, ka upaanə nuunə rəgwa nga hanjətənə tə Aləmasiihu putaaki ka shaŋə saa'itə nii kya ənə aahadoonə. ²⁷ Ma maduunə uushi palee, nə'utəmə makə sətə bii Njunyi Habara nga Aləmasiihu. Maa d'ii unə ha'ə, madə kə shi nyi aahadoonə, taa mashimə nyi əsə, ka fanə nə nyi makə sətə kəŋaanuunə ndihə ndihə də ədzəmə rəŋwə da hiima rəŋwə, una də gazhi'waanə agi Njunyi Habara kaa ənjə a vii goonəga. ²⁸ Goona ngwalə acii ənji daawaanə goonə taa gi'u. Ci na baarii ka tii oo'i, ka zamaginə nə əntanfə də tii, amma ca luupaa tuunə. Ma ətsə patə, d'ii əntanfə ca shigi. ²⁹ Aci ma una, əntaa wata vii goonəga ka Aləmasiihu tanə vii əntanfə koonə rəgwakii, amma koonə sa cibə ka putaakii. ³⁰ Yoo, wanaamə kə ləbəgərə agi sa ciba, ama cinə agikii. Ma cibəətsa, mbərə mbərə da ətə shuuna nee ka nyi agikii. Ndilə ndilə əsə ci nə ənə d'ii nyi agikii əndzə'i, makə sətə fii unə.

2

*Nə'u dərəpə nga Yeesu *Aləmasiihu*

¹ Kə shii unə, ləbə nuunə da Aləmasiihu; weewee tə'i unə da ngeerənə a ədzəmuunə putakii. Weewee agi baneenə nə uudənaakii ka ədzəmuunə. Ləbə nuunə da Malaaba Ma'yanə əsə, agi danə nuunə nga'aanə, una nəhəshi təgunuunə. ² Aci ha'ə, agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə ndzaanə ka ma rəŋwə, una uudəshi, hiima goonə da aniya goonə a ndzaanə rəŋwə əsə. Maa kə d'ii unə ha'ə, ka tsakənə nuunə uudəgi səkəki ka shaŋə. ³ Taa mi cuuna slənə patə, goona də putə nga uudə noonə nə taa hanjətə noonə na. Amma baneemə ka noonə na, una ngərə ənji patə makə kə palee tii koonə. ⁴ Taa wu patə, wa ca də sətə ca nafa taa tə wu patə. Ga ca ndzaa ka də see sətə ca nafa tə naakii na. ⁵ Nə'umə dərəpə nga Yeesu Aləmasiihu agi ndzaashinə goonə. ⁶ Ma ca, taa ngahi uushi rəŋwə nə tii da əntanfə, patə da ha'ə manjərəmə ci baawəfaakii kaa təya ndzaa mbərə mbərə da ci. ⁷ Amma kə bwasee ci ka ətsə ha'ə, ca ndzaa mbərə mbərə da mava, əndə shiŋkinə shigi ci, ndilə ndilə əndə shiŋkinə nji ci ahada ənja.

1:19 1.19 Rooma 15.30. **1:21** 1.21 Gal. 2.20; Kwal. 3.3-4. **1:23** 1.23 2 Koor. 5.8-9. **1:27** 1.27 Kwal. 1.10; 1 Tees. 2.12. **1:30** 1.30 Slənə 16.19-40; Fil. 1.13. **2:2** 2.2 Yooh. 13.34; 1 Koor. 1.10-11; Gal. 6.10; Af. 5.2; 1 Yooh. 4.12. **2:3** 2.3 Rooma 12.10; Gal. 5.26. **2:4** 2.4 1 Koor. 10.24. **2:5** 2.5 Yooh. 13.15; Rooma 13.14; 15.5. **2:6** 2.6 Yooh. 1.1-2; 17.5; Ibər. 1.3. **2:7** 2.7 Yooh. 1.14; Rooma 8.3; 2 Koor. 8.9; Ibər. 2.14,17.

⁸ Kə fii ci tē Əntanƒə, ca banee ka nəkii. Ha'ə kə ɛŋki ci. Əntənəkii maa, gwa'avənə tē ci aashi ɛnfwa.

⁹ Putakii ha'ə, kə kapaa Əntanƒə tē ci dzakə agyanə uushi'inə patə, ca vii ka ci məghərəvənə palee ka taa ŋgutə tsarə ŋga məghərəvənə.

¹⁰ Də ha'ə, taa mi patə dadagyə, da anə hanyinə, da ka hatə ɗii maməətə ɛnja, ka gərə'waanə nə tii, təya ɗuunətə tē ci,

¹¹ təya ba furəŋə ɛsə oo'i, Slandanə nə Yeesu Aləmasiihu, ka ɗuunətənə də Əntanƒə Dəsənaamə.

Ndzaanə ŋga ɛnji nə'unə makə bərənə ka duuniya

¹² Kadashinyinaakya, ma saa'itə nyi ahadoonə, kə njuunə a fa wabənaaki. Ma ɛndzə'i, pooshi nyi ahadoonə. Amma dəmə aakəŋwa də tsakə fanə. Dəmə aakəŋwa də sləna, una ŋgwale acii Əntanƒə də ɛdzəmə rəŋwə, koonə upaa taa mi patə agi luupaanə goonə. ¹³ Dəmə aakəŋwa də ɗfanə ha'ə, makə ɗii ci, Əntanƒə ci saakii ca slənə a ɛdzəmuunə, kaa ca kavə tuunə ka moo slənə uushi'inə ətə kadeesəkə ka ci, ca vii koonə ŋgeerənə ŋga slənəginə də uushi'inəkii ɛsə.

¹⁴ Taa mi patə cuuna ɗa, goona ɗa də ŋgunɗunənə taa də mabizhinə, ¹⁵ koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə, una ndzaa makətsəkii, una ndzaa ka ŋunyi manjeevənə ŋga Əntanƒə yadə 'waslyakəənə ashitii. Ahada ɛnji *duuniya nuunə; bwaya ɛnja, manɗərəkiki ɛnji nə tii. Ahadatii nuunə ka bərənə makə tikisanyinə agintanƒə, ¹⁶ una kəsəpaa təŋə təŋə tə wabəətə ca vii ɛpinə. Mada kə ɗii unə ha'ə, ka upaanə nə nyi rəgwa ŋga ɗa moodasəkə ka shaŋə uuseratə nə Aləmasiihu a ɛnya, acii mandzaamə gazhi'waanaaki da slənaaki ka uushi zabə ahadoonə.

¹⁷ Ma vii goonɗa goonə, ka ndzaanə nə ci makə sataka ətə cuuna ɗa ka Əntanƒə. Mbu'u idənaaki nə ɛnjə a ŋgərə, ɛnjə a tsakəvə aagi satakakii. Mada kə ɗii ha'ə, ka tsakənə nə nyi tuunə patə agi ɗa moodasəka. ¹⁸ Ha'ə nuunə ɛsə, kə dəbee una tsakə tə nyi agi ɗa moodasəka.

Wabənə agyanə i Timooti da Apafəroodita

¹⁹ Yoo, mada kə luuvə Slandanə Yeesu, agi kanə nə nyi nəki ŋga sləkeenə koonə ka Timooti kədəhə, kaa ca kira ka nyi habara goonə, nya ndzaa ka mabanee ma'yanə.

²⁰ Pooshi ɛndə ganə makə ci, acii see ci daanəkii aashiki ca buurə tuunə ka shaŋə.

²¹ Hara ɛnji patə, see slənə uushi'iitə ca kadeesəkə ka tii kavə tii nətii aagikii, makavəmə tii nətii ka slənənə ka Yeesu Aləmasiihu. ²² Ma Timooti, kə shii unə də noonə nə tə ŋunyi ndzaanaakii, kə waazii inə ŋunyi Habara da ci, kə slənyi ci da nyi agi slənəkii makə sətə ci uuzənə a slənə tii da dii. ²³ Acii ha'ə, mada kə fii nyi sətə na uudəpaa anəki, tē ci cii kya ka nə ŋga sləkeenə ka ci aahoonə pii. ²⁴ Amma kə gi'i nyi tē Slandana, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, nyi ka nəki maa, ka ɛnənə nə nyi aa hoonə kədəhə.

²⁵ Ma ndzəkəŋushi'inaamə Apafəroodita, kə slənyi ci da nyi, ina ciŋə də gazhi'waanə ka putə ŋga ŋunyi Habara. Kə ndzaa ci ka ɛndə sləkeenə goonə agi tsakənə tē nyi ka saa'itə mwayi nyi tsakənə tē nyi. Kə nee nyi kə dəbee nya sləkee

2:8 2.8 Yooh. 10.17; Ibər. 5.8; 12.2. **2:9** 2.9 Slənə 2.33; Af. 1.21; Ibər. 1.4. **2:10** 2.10-11 Isaa. 45.23; Yooh. 5.23; Rooma 10.9; Səniinə 5.13. **2:13** 2.13 1.6; Yooh. 15.5; Rooma 7.18; 15.18; 1 Koor. 12.6; 15.10; 2 Koor. 3.5. **2:15** 2.15-16 1.10; Dzək. 32.5; Dan. 12.3; Mat. 5.14; 10.16; 1 Koor. 1.31; 2 Koor. 1.14; Gal. 2.1-2; Af. 5.8; 1 Tees. 2.19. **2:17** 2.17 Rooma 15.16; 2 Tim. 4.6; 1 Yooh. 3.16. **2:18** 2.18 3.1; 4.4. **2:19** 2.19 1.1. **2:20** 2.20 Slənə 16.2. **2:21** 2.21 2 Tim. 4.10.

ka ci aahoonə. ²⁶ Acii n̄ga'ə ka ci ka shaŋə kaa ca nee koonə patə. Makə fi ci, kə mbu'i gwakənaakii aa limuunə, kə ma'i haŋkalaakii ka shaŋə. ²⁷ Weewee kə gwaki ci tanyi, fidyasə mbədaanə kaa ca əntə. Amma kə nyihə Əntaŋfə təgunuunaakii. Əntaa wata naakii, amma da i naaki nyihə Əntaŋfə təgunuunə, acii gadə maβətəsəkə a gadəgi tə nyi. ²⁸ Acii putakii, kə mwayi nyi ka shaŋə tə sləkeenə ka ci, koonə ənə ka neenə ka ci, una da moodasəkə, maβətəsəkəkaaki əsə a galee. ²⁹ Acii ha'ə, luumə tə ci də moodasəkə ka shaŋə putə n̄ga Slandana, una gadee ka tsarə n̄ga ənjitsa. ³⁰ Acii fidyasə mbədaanə kaa ca əntə putə n̄ga slənənə ka Aləmasiihu. Maneemə ci ka əpinaakii makə uushi. Ma d̄ii ci ha'ə, kaa ca shii uudəpaa də tsakənə goonə tə nyi ka madəbamoonə.

3

Ndzaanə ka əndə goon̄ga akəŋwacii Əntaŋfə

¹ Ndžəkəŋuushi'inəkya, wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə: ma d̄anuuna, d̄amə moodasəkə agi ləbənə goonə da Slandana. Pooshi dzawə ka nyi nə ənənə ka dzəkwa tə naahə koonə uushi'iitsa. Maa kə d̄ii nyi ha'ə, ka ndzaanə nə haŋkala goonə ka hakii. ² Nəhəmə noonə nə acii mən̄gərəkikinyinə, ədiitsa, ənjitsə kəŋaanə wata agyanə dzəgunənə n̄ga *ryaminyanə, waatoo, laala kuvə'unə n̄ga shishinə.

³ Amə nəndə da tantanyiitə ryaminyanə. Acii makavəmaamə naamə ka tsarə n̄ga ryaminaatsatii. Amma paslənə gaamə tə Əntaŋfə d̄agi tsakənə n̄ga Malaaba Ma'yanə, da da moodasəkə agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci nə ryaminyanə n̄ga goon̄ga. ⁴ Maci ma slənətənə tə sətə ci ginə a nee, ka luupaanə nə ci ənda, ma nyi, tə'i nyi da uushi'iitsə kəŋaanə tii agyanəkii, palee ka taa wu patə. ⁵ Kə ryaminii ənji tə nyi ka tighəsənə n̄ga uusəra n̄ga poonə tə nyi. Əndə *Isərayiila nə nyi, agi slikərənə n̄ga Beejaminə, hurənə n̄ga əndə Ibəraaniya. Mada nə'utə bariya n̄ga *Yahudiinə əsə, əndə Farisa n̄ji nyi. ⁶ Ma n̄ga n̄jukə, kə d̄ii nyi gazhi'waanə n̄ga nə'utə bariyatii, ha'ə kə dzəgərə nyi ka cibeənə ka Ikəliisiyanyinə. Ma ka saa'ikii, kə nə'utə nyi bariya n̄ga'ə, ma'idəpaamə ənji uushi ashiki.

⁷ Amma patənə n̄ga uushi'iitsə n̄ji kya nee makə ka upaanə nə nyi bwatyakii, ma əndzə'i, mazaβə uushi nə tii akəŋwaciiki putə n̄ga Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Əntaa wata uushi'iitsə ndzaanə ka uushi zaβə akəŋwaciiki, amma patənə n̄ga uushi'inə, putə n̄ga shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanəki. Ma shiinə tə ci, ci palee ka patənə n̄ga uushi'inə. Ka putaakii bwasee nyi ka patənə n̄ga uushi'inə, makə giwuuginə nə nyi ka neenə patə kaa nya shii upaa də Aləmasiihu a ədzəməki, ⁹ nya ndzaa maləbəkii da ci. Kə n̄girə Əntaŋfə tə nyi ka əndə goon̄ga, acii kə vii nyi goon̄ga ka Aləmasiihu. Ma n̄girə ci tə nyi ka əndə goon̄ga, əntaa putə n̄ga slənəki makə sətə bii bariya. Ma goon̄gaanaaki, d̄acii Əntaŋfə shigi putə n̄ga vii goon̄gaaki ka ci. ¹⁰ Pooshi sətə mwayi nyi, madaamə shiinə tə Aləmasiihu, nya shii baawədaakii ətə ma'igi ci agi maməətə ənja. Kə mwayi nyi nya ləbə da ci, nya sa cibə makə sətə sii ci naakii, nya luuvə əntənə makə sətə luuvə ci əntənə, * ¹¹ kaa nya shii madənə agi maməətə ənja, taa də iitə patə.

Da gazhi'waanə n̄ga mbu'unə ka sətə aakəŋwa

¹² Paa nyi bii kə uugi nyi upaa shikwa taa pooshi sə n̄ga idəpaanə ashiki ma'ə. Amma, agi d̄anə nə nyi gazhi'waanə n̄ga upaa shikwa, makə ka ci 'wii Yeesu Aləmasiihu tə nyi kaa nya ndzaanə ka naakii. ¹³ Ndžəkəŋuushi'inəkya, ma nya,

2:25 2.25 4.18. **2:29** 2.29 1 Koor. 16.16,18. **3:1** 3.1 2.18. **3:2** 3.2 2 Koor. 11.13. **3:3** 3.3 Rooma 2.28-29. **3:4** 3.4 2 Koor. 11.18,21. **3:5** 3.5 Luka 1.59; Rooma 11.1. **3:6** 3.6 Slənə 8.3; 22.4; 26.9-11. **3:7** 3.7 Mat. 13.44,46. **3:9** 3.9 Rooma 1.17. * **3:10** 3.10-11 Rooma 6.8-11; 2 Koor. 4.10-11; madənə agi maməətə ənja: Slənə 4.2; Rooma 5.17. **3:12** 3.12 1 Tim. 6.12; 2 Tim. 4.7; Ibər. 12.1.

paa nyi kii nēki oo'i, kē uugi nyi upaa shikwakii. Amma uushi rējwē cii kya dā: agi bwaseenē nē nyi ka sētē nja dā a ba'a patē, nya dā gazhi'waanē nga mbu'unē ka sētē aakējwa. ¹⁴ Agi ciḡēnē nē nyi əntsahēnē aakējwa kaa nya mbu'u ka muudinē ka upaa dē shikwa, waatoo, əpinē nga ha dagyē. Acii ka upaa dē əpinəkii 'wii Əntanjfē tē nyi daci Yeesu Aləmasiihu.

¹⁵ Ma amē ənē uugi vii goḡga gaamē zəjanē, kē dēbee ama ndzaanē dē tsarē nga hiimatsa. Mada tē'i hara ənji agyuunē dīi hiimatii pamē, ka baariinē nē Əntanjfē ka tii, tēya shii. ¹⁶ Ma dānaamē tanē, dzaamē aakējwa dē nē'u rəgwanē mbu'yaamē ka ənshinē agikii.

¹⁷ Ndzəkəjushi'ina, unē patē, nē'umē dərəpaaki. Dzəgunēmē tē ənjitē ca slənē makē sētē cuuna nee ina slənē əsē. ¹⁸ Acii tē'i hara ənji laḡē ndzaa ka ənji daawaanē nga sētē ci əntənē nga Aləmasiihu ashii ənfwē a moo baariinē. Kē wabi nyi koonē agyanē ətsē bəzəkii, amma wanyinē ka ənənē ka dzəkwatənē koonē, ha'ə maa, da kiinē agiki. ¹⁹ Ma ənjitsa, zamaginē nē ənjē a zamagi dē tii. Acii uushi'iitē kadēesəkē ka shishinətii nē əntanjfənyinatii. Ma sētē ca kira ka tii ayinē, tē ci neenē tii da məghərəvənē. See buurē uushi'inē nga duuniya tanē nēndē a ədzəmətii. ²⁰ Ma amē, ənji nga dagyē naamē, waatoo ənji nga ḡwanjuunē nga Əntanjfē. Jigaginē nga Maluu gaamē dadagyē ciina ḡəra, waatoo, Slandanē Yeesu Aləmasiihu. ²¹ Ma ca, ka zhi'weenē nē ci ka matəgugunē shishiinē gaamē, ca ndzaa da məghərəvənē makē naakii. Ka dānē nē ci ha'ə dē maduunē baawədfakii. Dē baawədfakii cii kəya dā ḡwanjuunē taa agyanē mi patē.

4

Damə moodasəkə nga ləbənə da Slandana

¹ Ndzəkəjushi'inəkya, kē uu'i nyi tuunē, ḡga'ə ka nyi nē ənənē ka neenē koonē ka shaḡē. Sē ḡga moodasəkaaki nuunē, sē ḡga dəlaginaaki nuunē əsē. Yoo, kadashinyinaaki, makē kē shii unē oo'i, ka ənyanē nē Aləmasiihu, kəḡaanēmē ndihē ndihē agi ləbənē goonē da Slandana.

² Agi kədiinē nē nyi acii Afoodya da Sintiki, tuutəta'ə, ga mabizhinē a ndzaanē ahadatii ma'ə, wa tēya ndzaanē ka ma rəjwē, makē dīi ci ləbē nē tii da Slandana. ³ Ma hē əsē dīi, ḡnyii guva-slənaakya, agi kədiinē nē nyi aciiku kaa ha tsakē tē makiitsa, acii kē dīi inē gazhi'waanē da tii agi waaza ḡnyii Habara. Kē slənyi tii da Kalimasē da patənē nga hara guvii-slənaaki. Manaahəkii nē lēmē nga ənjitsē asəkē ləkələkātē nga Əntanjfē, waatoo, ləkələkātətē na baarii tē ənjitē upaa əpinē nga ca'ə ndəḡwē ndəḡwē.

⁴ Yoo, taa guci patē, dāmē moodasəkē agi ləbənē goonē da Slandana. A dzəkwatē nyi banē koonē əsē: dāmē moodasəka. ⁵ Wa haala goonē a ndzaanē ḡnyikii akəḡwacii taa wu patē. Kədəhē nē Slandanē ka shinē. ⁶ Goona buurē taa mi. Amma, taa agi mi patē, baariimē ka Əntanjfē sētē cuuna moo agi dē'wa, una kədii aciikii dē kuyiriinē tē ci. ⁷ Mada kē dīi unē ha'ə, ka viinē nē Əntanjfē koonē ndzaanē jamē ətə palee ka shiinē nga əndē shiḡkinē patē. Jamənəkii na nēhē ədzəmuunē da hiima goonē, una ndzaa ka mabanee ma'yanē agi ləbənē goonē da Yeesu Aləmasiihu.

⁸ Ndzəkəjushi'ina, wiinē sēndē ciina uudəpaagi koonē: ma dānuuna, kavēmē ḡnyii uushi'inē nga goḡga aagi hiima goonē, ətə bahē dūunətənē, uushi'iitē ndzaa

3:14 3.14 1 Koor. 9.24-25. **3:16** 3.16 Gal. 6.15-16. **3:17** 3.17 1 Koor. 4.16; 1 Piita 5.3. **3:18** 3.18 1 Koor. 1.23; Gal. 6.12. **3:19** 3.19 Rooma 16.18. **3:20** 3.20 Af. 2.6; Ibər. 13.14. **3:21** 3.21 Rooma 8.29; 1 Koor. 15.25,28,43-53; Kwal. 3.4. **4:1** 4.1 1 Tees. 2.19-20. **4:3** 4.3 Slənē 3.5. **4:4** 4.4 2.18. **4:5** 4.5 1.10; Rooma 13.11-12; 1 Koor. 16.22; Ibər. 10.25; Yak. 5.8; 1 Tees. 5.1-2. **4:6** 4.6 Jab. 37.5; Mat. 6.25; 1 Piita 5.7. **4:7** 4.7 Yooh. 14.27; Kwal. 3.15.

də rəgwakii, ətə malaabakii. Kavəmə əsə aagi hiima goonə tə sətə ca kadeesəkə ka ənja, ətə nga dəlaginə. Taa ngutə uushi, mada kə nee unə ɲunyikii, bahə dəlaginə, kavəmə aagi hiima goonə. ⁹ Slənətəmə sətə jigunyii koonə, una slənətə sətə luuvuunə da sətə fii unə a maki da sətə nee unə aagi ndzaanaaki. Mada kə dʒii unə ha'ə, ma Əntaɲfə Əndə vii ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə ənji Filipi

¹⁰ Ma aagi ndzaanaaki ləbə da Slandana, kə dʒii nyi moodfasəkə ka shaɲə. Aci agi magərə saa'i, kə ənyuunə ka buurətənə tə nyi. Paa nyi bii oo'i, kə bwasee unə ka buurətənə tə nyi, amma rəgwa nəndə ma'upaamuunə nga dʒanə ha'ə. ¹¹ Əntaa putə nga əteenaaki ka uushi bii nyi ha'ə, makə kə jigunyii ndzaanə də mabanee ma'yanə də sətə upaa nyi. ¹² Kə shii nyi makə sətə ndzaanəki agi ghanə, kə shii nyi əsə makə sətə ndzaanəki mada tə'i uushi'inə aciiki laɲə. Madzəgunəkii nə nyi anəkii taa da patə, taa ka ngutə saa'i əsə. Ka mabanee ma'yanə nə nyi, taa nyi maburəkii, taa nyi də madəfənə, taa tə'i uushi'inə laɲə aciiki, taa nyi agi ghanə. ¹³ Tə'i nyi da ngeerənə nga sə'watə taa mi patə putə nga Aləmasiihu. Ci ca vii ka nyi ngeerənəkii.

¹⁴ Patə da ha'ə, makə cakuunə tə nyi agi cibaaki, kə dʒii unə nga'ə. ¹⁵ Unə ənji Filipi, unə də noonə nə, kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi ənji waaza ɲunyi Habara, saa'itə madəgi nyi anə hanyinə nga Makiduuniya, taa rəɲwə, pooshi əndə'i Ikəliisiya ləbə ciinə da nyi agi viishinə madaamə unə. ¹⁶ Taa saa'itə nyi də Teesaloonika maa, əntaa wata rəɲwə sləkee unə ka nyi ka sə nga tsakənə də nyi. ¹⁷ Amma əntaa viinə goonə cii kya moo. Aa'a, bwatya cii kya alə koonə ka tsakəvənə aagyanə ɲunyi slənə goonə. ¹⁸ Kə liwə nyi patənə nga sətə dəbee; ha'ə maa, kə paləgi. Makə kə kira Apafəroodita ka nyi patənə nga uushi'inə sləkee unə ka nyi, pooshi uushi cii kya moo ma'ə. Ma uushi'inə sləkee unə ka nyi, ɲunyi uushi akəɲwacii Əntaɲfə, makə sataka ətə cii kəya luu, ca kadeesəkə ka ci. ¹⁹ Ma Əntaɲfəwaaki, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi dʒuunuunaakii, ka viinə nə ci koonə patənə nga sətə dəbee una upaa daci Yeesu Aləmasiihu. ²⁰ Wa əɲjə a dʒuunətə tə Əntaɲfə Dəsənaamə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

²¹ Yoo, nəhəpaamə tə ənji nga Əntaɲfə patə də rəɲwə rəɲwə agi ləmə nga Yeesu Aləmasiihu. Ma ənji nə'unə ənə dʒii inə ganə ka hakii, kə nəhəpaa tii tuunə patə. ²² Kə nəhəpaa patənə nga ənji nga Əntaɲfə tuunə, ma palee maa, əɲjinə ca slənə asəkə yi ɲwanjuunə.

²³ Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dʒa koonə pwapoonə a ədzəmuunə. [*Aamiina].

Lokalokatō nga Bulusō ka ənji Kwalasiya

¹ Wiinē lokalokatō ca dzə daciiki Bulusō, maslākee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntanfə. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti *² ca nəhəpaa tuunə patə ənji nga Əntanfə də Kwalasiya. Ma una, ndzəkəŋushi'iniinə nuunə ənji gooŋga. Ləbə da Aləmasiihu nuunə. Wa Əntanfə Dəsənaamə a dā koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusō tə Əntanfə putə nga ənji Kwalasiya

³ Ma inə agi dā də'wa ka putə goonə, agi kuyiriinə niinə tə Əntanfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa guci patə. ⁴ Agi kuyiriinə niinə tə ci, acii kə fii inə makə sətə vii unə gooŋga ka Yeesu Aləmasiihu. Kə fii inə əsə makə sətə cuuna uudə ənji nga Əntanfə patə. ⁵ Ma cuuna dā ha'ə, acii agi kanə nuunə nə ka sətə dəkəpaa Əntanfə koonə gatə dagyə. Dagi fa Njunyi Habara, waatoo, wabənə nga tantanyinə, paariigyyuunə də sətə dəkəpaa Əntanfə koonə. ⁶ Agi siyinə nə wabənə nga Njunyi Habara asəkə duuniya patə. Agi kiranə nə ci njunyi ndzaanə a ədzəmə ənji patə, makə sətə cii kəya kira njunyi ndzaanə aahadoonə noonə əsə, ndzaŋənə ka saa'itə 'watəgyuunə luu wabənəkii. Davə paaratəgyuunə paŋgəraŋə makə sətə dīi Əntanfə koonə barəkaanə. ⁷ Kə jigunyyuunə pwapoonə nga Əntanfə acii kadashinə geenə Əpafərasə. Ma ca, əndətə ciina slənə ka hakii nə ci; də ədzəmə rəŋwə cii kəya slənə ka Aləmasiihu ahadoonə ka madəbama geenə. † ⁸ Ci bii keenə makə sətə kavə Ma'yanə nga Əntanfə uudənə a ədzəmuunə.

⁹ Ci dīi daga ka saa'itə fii inə habara goonə ha'ə, mazaarəmiinə ka dā də'wa ka Əntanfə ka putə goonə, ina dā də'wa kaa ca shiitə koonə patənə nga sətə mwayi ci, waatoo, wa ca tsakə koonə Ma'yanaakii koonə upaa haŋkala da shii uushi'inə nga'ə. ¹⁰ Madfa kə dīi ha'ə, ka mbeenə nuunə ka ndzaanə makə sətə mwayi Slandanaamə, una dā sətə kadeesəkə ka ci taa guci patə. Ka danə nə ndzaanə goonə nga'ə də dagwa slənə kama kama, ka tsakənə nuunə dzənə aakəŋwa əsə agi shiinə tə Əntanfə. ¹¹ Ma ca, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi məghərəvənaakii. Aciikii agi kədiinə niinə aciikii əsə, kaa ca vii koonə ngeerənaakii ka shaŋə, una shii ndzaanə ndihə ndihə, una mbee ka sə'watə taa mi patə. ¹² Kuyiriimə tə Dəsənaamə də moodasəka, acii kə mbu'utəgi ci duunə bahə upaa njunyi uushi'iitə dəkəpaa ci ka ənjaakii agi camənə. ¹³ Ci luupaa taamə acii baawəda nga təkunə, ca əjipaa taamə jamə agi nwanjuunə nga Uzənaakii kadashinaakii. ¹⁴ Uzənaakii tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə, daciikii ndzaa amə ka dimuyinə.

*Wabənə agyanə Yeesu *Aləmasiihu da slənaakii*

¹⁵ Ma Əntanfə, pooshi əndə sha nee ka ci.
Amma ma Aləmasiihu ənə nee ənji də ginə,
ndilə ndilə makə sətə dīi Əntanfə nə ci.
Ci nə nga təkəŋwanə
palee ka patənə nga sətə ghənyi Əntanfə.

¹⁶ Taa mi patə, daciikii ghənyi Əntanfə,

* **1:1** 1.1 maslākee əndə: Gal. 1.1. **1:3** 1.3 Af. 1.16; 1 Tees. 1.2-3. **1:4** 1.4 Af. 1.15. **1:5** 1.5 1 Piita 1.3-4; Af. 1.13. **1:6** 1.6 Slənə 2.41; Rooma 1.13; 1 Tim. 3.16. † **1:7** 1.7 Əpafərasə: 4.12; Filim. 23. **1:8** 1.8 1 Koor. 8.1. **1:9** 1.9-10 Af. 1.17; Fil. 1.9. **1:10** 1.10 Af. 4.1; 2.10; Fil. 1.27. **1:11** 1.11-12 Rooma 5.2; Af. 1.18. **1:13** 1.13-14 Yooh. 5.18; Luka 22.53; Slənə 26.18; Af. 1.6,7,21; 2.2; 6.12. **1:15** 1.15 Yooh. 1.18; 2 Koor. 4.4; 1 Tim. 6.16; Ibər. 1.3. **1:16** 1.16 1.13; Yooh. 1.3,19; 1 Koor. 8.6; Ibər. 1.2.

sətə agintanfə da sətə anə hanyinə,
 uushi'iitə ci ginə a nee
 da ətə pooshi ginə ka neenə patə,
 da uushi'iitə gatə dagyə da i əpinə a matii patə,
 taa iitə nə baawədatii patə.
 Daciikii ghənyi Əntanfə uushi'inə patə,
 ka ci ghənyi ci əsə.

¹⁷ Aləmasiihu nə təkəŋwanə ŋga taa mi patə,
 ci nə kilatii əsə.

¹⁸ Ci nə nə ŋga shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya. †
 Ci 'watəgi də Ikəliisiya,
 tə ci 'watəgi Əntanfə madəenə agi maməətə ənja
 kaa ca ndzaanə ka gawə ŋga uushi'inə patə.

¹⁹ Acii kə kadeesəkə ka Əntanfə
 kaa Uzənaakii a ŋgərə
 tə patənə ŋga ndilə ndilə tə ndzaanaakii.

²⁰ Kə kadeesəkə ka Əntanfə əsə
 kaa təya nara daciikii taa tii da mi patə.
 Kə kira ci jamənə
 dagi əjigi idənə ŋga Uzənaakii ashi ənfwa.
 Də danə ha'ə deegi ci taa ka mi patə
 a duuniya da dadagyə,
 təya ndzaanə da ci ka ma rəŋwə yadə mabizhinə.

²¹ Ma ŋga ŋukə, ma una, ənji daawaanə ŋga Əntanfə njuunə. Dzaɗə dzaɗə njuunə
 da ci acii 'waslyakəətə njuuna ɗaada da ətə njuuna hiima. ²² Amma, ma ŋga ənəna,
 kə hadatə Əntanfə duunə dagi əntənə ŋga Uzənaakii, koonə ndzaa ka ma rəŋwə
 ləbə da ci, una shii ndzaanə ka ənjaakii, una ndzaanə malaabakii, yadə idəpaa uushi
 ashuunə, saa'itə nuunə a dzə aakəŋwaciikii. ²³ Madə kaa ca ɗa ha'ə, see a dzuunə
 aakəŋwa də vii ədzəmə ka Yeesu, una kəŋaanə ndihə ndihə, goona gugudə. Gadə
 taa mi a ŋgərəgi han̄kala goonə shan̄ə, ga hiima goonə a dzəgi anə sətə fii unə asəkə
 N̄unyi Habara. Ma nyi Bulusə, slənaaki nə waaza N̄unyi Habaratsa. Waatoo N̄unyi
 Habarakii waazii ənji ka taa wu patə asəkə duuniya.

Slənə ŋga Bulusə ka ənji nə'unə tə Yeesu

²⁴ Yoo, ma ŋga ənəna, ka moodasəkə nə nyi putə ŋga cibəənə cii kya cibə ka putə
 goonə. Acii dagi cibəənə cii kya cibə cii kya uudəpaa cibətə ɗəkəpaa Aləmasiihu
 ka putə ŋga shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya. ²⁵ Əntanfə ta'i tə nyi kaa nya ndzaa
 ka əndə slənənə ka Ikəliisiya. Ci kavə tə nyi ka ɗa slənətsə ka putə goonə, waatoo,
 slənə ŋga waazagi wabənaakii patə. ²⁶ Ma ŋga ŋukə, ma'umbeekii nji wabənə
 ŋga Əntanfə ka ənja. Amma, ma ŋga ənəna, kə ŋgiragi ci paŋgəraŋə ka ənjaakii.

²⁷ Ma təya, kə ɗii Əntanfə aniya ŋga ŋgiragi ka tii ɗuunuunə da məghərvənə
 ŋga sətə nji ma'umbeekii. Ma ətsa, ci nə: unə ətsə əntaa Yahudiinə maa, a
 ədzəmuunə nə Aləmasiihu. Waatoo, weewee ka ndzaanə nuunə ka hakii da Əntanfə
 agi ɗuunuunaakii. § ²⁸ Aciikii tə Aləmasiihu ciina waaza ka ənji patə, ina dzalə tə tii,
 ina dzəgunə ka tii də han̄kala, keena kərə tə taa wu patə aakəŋwacii Əntanfə, taa
 wu ahadatii, təya ndzaanə mazəŋakii agi ləbənətii da Aləmasiihu. ²⁹ Ka putakii cii

1:17 1.17 Yooh. 1.1; 8.58. † **1:18** 1.18 nə ŋga shishinə: 2.19; 3.15; Af. 1.22-23; ci 'watəgi: Slənə 4.2; 26.23;
 1 Koor. 15.20; Səniinə 1.5. **1:19** 1.19 2.9-10; Yooh. 1.16; Af. 1.23. **1:20** 1.20 Rooma 3.25-26; Af. 1.9-10,21;
 2.13-16. **1:21** 1.21-22 Rooma 5.10; Af. 2.12-13; 5.27. **1:23** 1.23 2.7; Af. 3.17; 1 Tim. 3.16; Ibər. 3.6. **1:24** 1.24
 2 Koor. 1.5; 11.23-29; Af. 3.13. **1:25** 1.25 Af. 3.1-3. **1:26** 1.26-27 2.2; 4.4; Af. 3.6. § **1:27** 1.27 məghərvənə:
 3.4; Rooma 5.2; Af. 1.18. **1:28** 1.28 Af. 4.13.

kya cinə agi slənəkii də maduunə ngeeriitə vii Aləmasiihu ka nyi. Ci ca slənə ashiki kaa nya uudəpaa slənəkii.

2

¹ Kə mwayi nyi una shii makə sətə cii kya cinə ka putə goonə da ənji Lawədikiya da hara ənjitə pooshi sha nee ka nyi də ginətii. ² Ma cii kya də ha'ə, koonə kəŋaanə ndihə ndihə də ngeerənə asəkə ədzəmuunə, una uudəshi, una shii ndzaanə ləbə ka hakii, una shii ŋga'ə tə wabəətə nji ma'umbeekii, koonə paaratəgi ŋga'ə tə sətə baarii Əntaŋfə kaamə, waatoo, Aləmasiihu. ³ Daciikii tanə upaa nə ənji shii uushi da ŋunyi hiima patə.

⁴ Ma bii nyi ətsa, acii gadə taa wu a ha'utə duunə də makudə kudə wabənə ŋga jarəwiinə. ⁵ Taa ŋgahi dīi amə dzadə dzadə, amma ləbə ka hakii nə ma'yanə gaamə. Makə fii nyi vii unə ədzəmə ka Aləmasiihu, kəŋaanuunə ndihə ndihə, kə dīi ka nyi moodasəka.

*Kura əpinə agi ləbənə da *Aləmasiihu*

⁶ Makə kə liwuunə tə Yeesu Aləmasiihu, ndzaa ci ka Slandanuunə, dəmə aakəŋwa də ndzaanə ləbə da ci ha'ə. ⁷ Ndzaamə asəkə ciikii makə sətə ci ənfwə a əji slərəginə aagi hanyi. Tsakəmə gərənə aakəŋwə aakəŋwa, dəmə aakəŋwa də vii gooŋga ka ci makə sətə jigunyuunə, kuyiriimə tə Əntaŋfə taa guci patə.

⁸ Nəhəmə noonə na acii ga taa wu a ha'utə duunə də makurəŋə shiinaakii ŋga zabə. Ma tsarə ŋga shiitsa, dāgi alə'aada ŋga ənji shiŋkinə shigi da ŋga bariyatii, əntaa dāgi dzəgunənə ŋga Aləmasiihu. ⁹ Ma bii nyi ətsa, acii ma Aləmasiihu, ashikii caama nee ka patənə ŋga ndilə ndilə tə ndzaanə ŋga Əntaŋfə. ¹⁰ Ma una, kə upaa unə tə patənə ŋga tantanyitə əpinə ŋga Əntaŋfə dāgi ləbənə goonə da Aləmasiihu. Ci ca də ŋwanjuunə agyanə patənə ŋga uushi'iitə da i əpinə a matii, taa iitə nə baawəfatii patə.

¹¹ Dāgi ləbənə goonə da ci əsə upaa unə tantanyitə *ryaminanə. Waatoo, əntaa tsarə ŋga ryaminaatə ci ənji shiŋkinə a də, amma, ma tsarə ŋga ryaminaatsa, ŋgərəgi han̄kala ŋga də 'waslyakəənə. Ci nə ryaminanə ŋga Aləmasiihu. ¹² Ma saa'itə dīi ənji koonə bapətisəma, kə ndzaa ci makə kə ŋgədfəgi ənji tuunə ləbə da Aləmasiihu, ənjə a madəe koonə ləbə da ci əsə, acii kə gi'yuunə ngeerənə ŋga Əntaŋfə ətə madəe ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. ¹³ Ma ŋga ŋukə, makə maməətə ənji nji Əntaŋfə a nee koonə putə ŋga slənə 'waslyakəənə goonə da putə ŋga ghatə shiinə goonə tə ci. Amma, ma ŋga ənəna, kə madəe ci koonə ləbə da Aləmasiihu, ca tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə patə, ¹⁴ ca tsəərəgi ləkaləkatə ŋga bəzə dəməətə nja nə'u taamə putə ŋga ghatə nə'u *bariya, ca tsəərəgi də gwa'avənə aashi ənfwa. ¹⁵ Də əntənə ŋga Aləmasiihu aashi ənfwa kanəvə ci ka ngeerənə ŋga patənə ŋga uushi'iitə da baawəfa. Ca kwaasləgi mapə agyanətii patə, ca dəvə ka tii ayinə akəŋwacii patənə ŋga ənja.

¹⁶ Acii ha'ə, ga taa wu a yaaree ka dəəkə koonə bariya agyanə zəma taa sə ŋga sanə, taa dəada kumənə, taa kumənə ŋga kəŋənə ŋga kura ləgida taa agyanə ifə uusərə ŋga əpisəka. ¹⁷ Ma uushi'iitə patə, ma ŋga ŋukə, kə ndzaa tii ka məndzaan̄gu'inə ŋga sətə na də. Amma, ma tantanyinəkii, Aləmasiihu. ¹⁸ Goona kapaa rəgwa kaa taa wu a saawee koonə də banə oo'i, əndə'i uushi nə ci, acii puta cii kəya siini, ca hətəpaa naakii nə ŋga da'wa, ca paslə tə malaa'ikanyinə əsə. Ma tsarə ŋga əndətsa,

1:29 1.29 Af. 3.20; Fil. 4.13. **2:2** 2.2 1.26-27; Af. 5.2. **2:3** 2.3 Wab. 2.4-5; 1 Koor. 1.24,30; Af. 3.19. **2:4** 2.4 2.8; Rooma 16.18. **2:5** 2.5 1 Koor. 5.3. **2:7** 2.7 1.23. **2:8** 2.8 1 Tim. 6.20. **2:9** 2.9-10 1.19; 2.15,20; Af. 1.21. **2:11** 2.11 Af. 2.11. **2:12** 2.12 3.1; Rooma 6.3-4; Af. 1.19-20; 2.6. **2:13** 2.13 Af. 2.1,5. **2:14** 2.14 Af. 2.15-16; 1 Piita 2.24. **2:15** 2.15 2.9-10. **2:16** 2.16 Rooma 14.1-6. **2:17** 2.17 Iber. 8.5.

aslətə naakii nə cii kəya aslətə zabə. Hiima nga əndə shiŋkinə nə hiimaakii. ¹⁹ Kə kagi tii tə Aləmasiihu ətə dīi ka nə nga shishinə, waatoo, Ikəliisiya. Makə sətə dīi shishinə nga ənda magəŋukii də bərədə ka gwadfa ka gwadfa, ha'ə ndzaa Ikəliisiya patə magəŋukii ka hakii də baawəfa nga Aləmasiihu, təya upaa zəma, təya gərə makə sətə mwayi Əntaŋfə.

*Məətənə da madətənə ləbə da *Aləmasiihu*

²⁰ Yoo, kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə məətəgyuunə. Makə dīi ha'ə, kə ndzaa ci, pooshi bariya nga ənji *duuniya da ngeerənə anuunə ma'ə. Ya makə dīi ha'ə əna, ka mi sanə cuuna ənə ka dənə makə nga ənji duuniya? Ka mi sanə cuuna nə'u wabəətsə ci ənjə a waaba? Agi banə nə ənji: ²¹ “Ga ha kəsə sətə aaciiku, ga ha təbətə sətə, ga ha uree ka ətsə əsə”. ²² Ma tsarə nga bariyanyitə patə, agyanə uushi'iitə ca saawagi pii pii ci təya wabə. Pooshi bwatyatii ma'ə. Əndə shiŋkinə ci saakii laalatə bariyanyinəkii da dzəgunənəkii. ²³ Ma tsaratii, ma neenə ənda, makə dāgi shiinə ca shigi, acii agi kavənə nə tii əndə ka paslənə, ca banee ka naakii na, ca cibə də shishinəkii. Amma, ma tantanyinəkii, ma bariyanyitə patə, pooshi bwatyakii, acii pooshi tii da baawəfa nga tənəpaa sətə mwayi shishinə dənə shanə.

3

¹ Kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə madəe Əntaŋfə koonə agi maməətə ənja. Makə kə shii unə ha'ə, kavəmə hiima goonə agyanə sətə dāgyə ka hatə dīi Aləmasiihu dasə asəkə dəgələ nwanuunaakii, da ciizəma Əntaŋfə. ² Davəmə hiima goonə agyanə sətə davə. Goona ka hiima ka sənə agi duuniya. ³ Acii kə məətəgyuunə, ma'umbeekii nə əpinə goonə asəkə cii Aləmasiihu ga Əntaŋfə. ⁴ Aləmasiihu nə tantanyinə nga əpinə goonə. Ka jiganə nuunə da ci, una ndzaanə agi dūunuunaakii saa'itə nii kəya jiga. *

Iirə əpinə da kura əpinə

⁵ Makə ha'ə ənə dīya, see a bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə agi *duuniya. Waatoo, goona aləhiinə, goona dā ajjinəənə, goona dā badawaanə, goona ndzaa ka moo slənə bwaya uushi'inə, goona nee ka uushi'inə mətə mətə, acii ka ndzaanə nə səkii makə uuləminə goonə. ⁶ Putə nga tsarə nga slənətsə ha'ə nə mabətəsəkə nga Əntaŋfə a shi aanə ənjitə naanagi ka fanə tə ci. ⁷ Unə də noonə nə maa, ma saa'itə unə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə, kə njuuna dā tsarə uushi'iitsa.

⁸ Amma, ma nga ənəna, bwaseemə ka patənə nga uushi'iina. Waatoo, goona madəe ka mabizhinə, goona bəzə səka, goona dā ngərəkikinə, goona dzaanahiinə, goona wabə sə nga ayinə. Ma ətsa, ga ca shigi da moonə shanə. ⁹ Goona jaarakəshi ma'ə əsə. Acii kə bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə nga nəkə da bwaya slənə goonə, ¹⁰ una upaa kura hankala. Ma ətsa, Əntaŋfə vii koonə. Agi dzənə nə ci də hadəginə taa guci patə kaa ca pusha da naakii hankala, koonə tsakə shiinə tə ci də nga'ə. ¹¹ Ci dīi, pooshi kama kamaanə nga Yahudiinə da hara slikərənə. Pooshi kama kamaanə nga *maryamina ənja da ənjitə pooshi ryaminii. Pooshi banə, waanə məshipətə ənda. Pooshi banə waanə əndətə pooshi shii uushi'inə. Pooshi banə waanə mava taa dimwa. Tii patə, uushi rəŋwə nə tii akəŋwacii Əntaŋfə. Amma Aləmasiihu nə magadə uushi. Ci nəndə a ədzəmə ənjitə ləbə da ci patə.

2:18 2.18 Af. 1.21. **2:19** 2.19 1.18; Af. 4.16. **2:20** 2.20 2.9-10; Gal. 4.3-5,9. **2:21** 2.21-22 Isaa. 29.13; Mat. 15.9; 1 Tim. 4.3; Ibər. 13.9. **3:1** 3.1 2.12; Af. 1.20. **3:2** 3.2 Mat. 6.33. **3:3** 3.3 Rooma 6.4; 2 Koor. 5.14. * **3:4** 3.4 Gal. 2.20; Fil. 1.21; dūunuunaakii: 1.27; Fil. 3.21; 1 Koor. 15.43; 1 Yooh. 3.2. **3:5** 3.5-8 Gal. 5.19-21. **3:5** 3.5 Rooma 6.6,11; Gal. 5.24; Af. 4.19; 5.3. **3:6** 3.6 Af. 5.6. **3:7** 3.7 Rooma 1.18; Af. 5.8. **3:8** 3.8 Af. 4.29; 5.4. **3:9** 3.9 Af. 4.22,25. **3:10** 3.10 'Wat. 1.26-27; Af. 4.24. **3:11** 3.11 2.11; Gal. 3.28; 1 Koor. 12.13.

¹² Ma unə, ənji nga Əntanƣə nuunə. Kə uu'i ci tuunə, kə ta'i ci tuunə. Makə ha'ə, nəhəmə təgunuunə nga ənja, una ɗa nga'əənə, una hətəpaa noonə na akəɲwacii ənja, una kəsə ənji də moodasəka, una sə'watə taa mi patə, ¹³ una ndzaa də səkə pu'u. Madɗa kə ma'i mabizhinə ahada hara ənji agyuunə, wa təya tyaafyagishi. Tyaafyagishimə makə sətə tyaafyagi Slandanaamə tuunə. ¹⁴ Ma palee pata, uudəshimə, acii uudənə nə anətənə tuunə ka ma rəɲwə. ¹⁵ Ma jaməətə ci Aləmasiihu a vii, wa ca nəhə patənə nga uushi'iitə cuuna moo slənənə. Acii ka ndzaanə agi jamənə ha'ə 'wii Əntanƣə tuunə, una ndzaanə makə əndə rəɲwə. Ndzaamə ka ənji kuyiriinə tə ci əsə.

¹⁶ Kəsətəmə wabənə nga Aləmasiihu a ədzəmuunə təɲə təɲə. Dzəgunəshimə, una dzaləshi ahadoonə də haɲkala. Duunətəmə tə Əntanƣə də ka wanyanə kama kama, una ɗuunətə tə ci də wanyaatə ci Ma'yanaakii a vii koonə. Dəlamə də ci də moodəfuunə patə, una kuyirii tə ci. ¹⁷ Ma slənə goonə da wabənə goonə patə, ɗamə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu, una kuyirii tə Əntanƣə Dəsənaamə də ləməkii əsə.

Ndzaanə nga ənji nə'unə tə Yeesu agi kura əpinə

¹⁸ Ma unə makinə, baneemə ka nuunə akəɲwacii ɲguyirənə goonə, makə sətə dəbee una ɗa agi ləbənə goonə da Slandanaamə.

¹⁹ Unə ɲguyirənə əsə, uudəmə makinə goonə, goona kəsə tə tii də bwaya aginə.

²⁰ Unə manjeevənə, fatəmə sətə ci ənjitə pwayi tuunə a ba koonə patə, una ɗatə, acii ci kaɗeesəkə ka Slandanaamə.

²¹ Unə dii manjeevənə əsə, goona dzalə manjeevənə goonə də bəzee ka səkətii zabə zabə, acii gadə ədzəmətii a lagi.

²² Unə maviinə, fatəmə sətə ci slanji nuunə ənji shiɲkinə a ba koonə patə, una ɗatə. Goona slənətə nga'ə wata ka rəɲwə ginətii koonə shii kaɗeesəkənə ka tii. Amma slənəmə ka tii də ədzəmə rəɲwə, makə dii unə ka ənji gərə'unə ka Slandanaamə. ²³ Taa ɲgutə slənə cuuna slənə patə, slənəmə də ədzəmə rəɲwə, makə ka Slandanaamə cuuna slənə, əntaa wata ka putə nga ənja. ²⁴ Kə shii unə, Slandanaamə na vii koonə shikwa goonə, waatoo, sətə ɗəkəpaa ci ka ənjaakii. Acii Aləmasiihu nə tantanyitə Slandanuunə cuuna slənə ka ci. ²⁵ Patənə nga ma'waslyakə ənja, ka ki'itənə nə Əntanƣə ka tii 'waslyakənatii. Acii ma ca, ka lanə nə ci gəɲwanə də rəɲwakii, paa ci ka tsaamənə ka məghərəvənə nga ənda.

4

¹ Unə slanji maviinə, kəsəmə maviinə goonə də ɲunyi aginə, una hadɗa də tii makə sətə dəbee. Kə shii unə, tə'i Slandanuunə noonə əsə dagyə.

Wabənyinə kama kama

² Dəmə aakəɲwa də kədiinə acii Əntanƣə. Cijəmə, goona zaarə. Kuyiriimə tə ci əsə. ³ Ma una ɗa də'wa, kədiimə ka putə geenə əsə, ka Əntanƣə a wunəgi keenə rəɲwə, keena waaza wabənaakii ka ənja, ina dzəgunə ka tii wabənə ətə ɲi ma'umbeekii, waatoo, wabənə agyanə Aləmasiihu. Acii ka putakii nə nyi a furəshinə əndzə'i. ⁴ Dəmə də'wa, kaa nya shii wabənə furəɲə furəɲə agyanəkii ka ənji makə sətə dəbee.

⁵ Hakilamə ndzaanə goonə ahada ənjitə ma'ə maluumə tə Yeesu. Taa ɲgutə saai patə, ɗamə ha'ə. ⁶ Wa wabənə goonə a ndzaanə nga'ə, wa ca ndzaanə ghəghə'i, ca tsakə ənja. Shiimə sə ɲa jikənə taa ka wu patə də rəɲwakii.

3:12 3.12-15 Af. 4.2-4. **3:13** 3.13 Af. 4.32. **3:14** 3.14 Af. 5.2. **3:15** 3.15 1.18,20; 2 Koor. 13.11; Af. 1.23; 4.4. **3:16** 3.16-17 Af. 5.19-20; Iɓer. 13.15. **3:18** 3.18-4.1 Af. 5.21-6.9. **3:24** 3.24 Af. 6.8. **3:25** 3.25 Yak. 2.1. **4:1** 4.1 Leew. 25.43. **4:2** 4.2-4 Rooma 15.30; Af. 6.18-19. **4:2** 4.2 Fil. 4.6; 1 Tees. 5.17. **4:3** 4.3 Rooma 15.30. **4:4** 4.4 1.26. **4:5** 4.5 Af. 5.16. **4:6** 4.6 Af. 4.29; 1 Piita 3.15.

Muudinə nga wabəna

⁷ Ma agyanə habaraaki, kadə nə Tikikusə a ba koonə patə. Ma ca, ndzəkəŋushi'inaamə nə ci, moodəkii. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rəŋwə. Ənji slənə ka Slandanə niinə da ci. * ⁸ Ci dīi cii kya sləkee ka ci aabii unə, koonə shii makə sətə dīi inə ganə, ca tsakə koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə. ⁹ Tii da Unisimasə na dzə. Ma ca, kadashinə geenə, ndzəkəŋushi'inaamə nə ci, mahoola ənda, əndə vəranə goonə. Ka banə nə tii koonə sətə ca dfaadfa ganə patə. †

¹⁰ Ma Arisətarəkusə ənə dīi inə ganə a furəshina da ci, kə nəhəpaa ci tuunə. Kə nəhəpaa Marəkusə tuunə əsə, ətə dīi tii ka dzədzənə rəŋwə da Barənaba. Madfa kə mbu'i Marəkusə aa hoonə, luumə mu'umuunaakii makə sətə shi nya bii koonə. ‡ ¹¹ Kə nəhəpaa Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Yusətusə tuunə əsə. Ma ahada ənji slənənə ciina slənə da tii putə ŋga *ŋwanjuunə ŋga Əntanƒə, wata tii makkə tanə nə Yahudiinə. Kə cakə tii tə nyi ŋgaanƒa'ə.

¹² Kə nəhəpaa Əpafərasə, əndə vəranə goonə, tuunə əsə. Ci maa, əndə slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu nə ci, mabədamə ci ka dfa də'wa ka putə goonə də ədzəmə rəŋwə. Agi ciŋənə nə ci də dfa də'wa taa guci patə koonə kəŋaanə ndihə ndihə, una shii slənə sətə mwayi Əntanƒə patə, una slənətəgi əsə. § ¹³ Kə nee nyi də ginəki makə sətə cii kəya zaarə ka slənənə koonə da ka ənji Lawədikiya, da ənji Yarapwalisə əsə.

¹⁴ Kə nəhəpaa kadashinə gaamə əndə kuzəka Luka tii da Dimasə tuunə. *

¹⁵ Nəhəpaamə keenə tə ndzəkəŋushi'inə də Lawədikiya. Nəhəpaamə keenə tə Niməfa da ənji Ikəliisiya ətə ca dza də nə gatə asii. † ¹⁶ Madfa kə uudəpaa unə janƒatə ləkələkatənə ahadoonə, viimə ka Ikəliisiya ŋga Lawədikiya, təya janƒatə ahadatii əsə. Tə'i ləkələkatətə nyaahə nyi ka tii əsə, kadə nə təya sləkee koonə. Madfa kə liwuunə, janƒatəmə ahadoonə. ¹⁷ Ma banuunə ka Arəkipusə, wa ca ciŋə a ma slənətə vii Slandanaamə ka ci, kaa ca uudəpanə. ‡

¹⁸ Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə muudinə ŋga wabəna. Kə nəhəpaa nyi tuunə. Ga ca zaanə koonə tuu'ina, a furəshina nə nyi. Wa Əntanƒə a dfa koonə pwapoonə.

* **4:7** 4.7 Tikikusə: Af. 6.21-22. † **4:9** 4.9 Unisimasə: Filim. 10-12. ‡ **4:10** 4.10 Arisətarəkusə: Slənə 19.29; 27.2; Filim. 24; Marəkusə: Slənə 12.12. § **4:12** 4.12 Əpafərasə: 1.7; Filim. 23. * **4:14** 4.14 Luka: 2 Tim. 4.11; Filim. 24; Dimasə: 2 Tim. 4.10. † **4:15** 4.15 Lawədikiya: Səniinə 3.14. ‡ **4:17** 4.17 Arəkipusə: Filim. 2.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Bulusə ka ənji Teesaloonika

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə koonə, Ikəliisiya ŋga Teesaloonika, dacia inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji ŋga Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. Wa Əntaŋfə a dfa koonə pwapoone, ca vii koonə ndzaanə jamə. *

Vii goonŋa ŋga ənji Teesaloonika da ndzaanatii

² Taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntaŋfə ka putə goonə patə, ina buurətə tuunə agi də'wa taa guci patə əsə. ³ Agi buurətənə niinə tuunə makə sətə cuuna dzə aakəŋwa də slənə putə ŋga vii goonŋa goonə ka Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə, da makə sətə cuuna ciŋə putə ŋga uudənə tə ci. Agi buurətənə niinə əsə makə sətə kəŋaanuunə ka gəranə tə ci, ina kavə tuunə aakəŋwacii Əntaŋfə Dəsənaamə. ⁴ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii inə, kə uu'i Əntaŋfə tuunə, kə ta'i ci tuunə koonə ndzaa ka ənjaakii əsə. ⁵ Acii, ma saa'itə jigunyiinə koonə Njunyi Habara, mandzaamə ci wata də ba ma tanə, amma də ŋgeerənə da tsakənə ŋga Malaaba Ma'yanə. Də ci kəŋaanə inə ka wabənə də goonŋaanə. Kə shii unə ndzaanə geenə saa'itə inə ahadoonə. Ma ndzaa inə ha'ə, ka puta goonə. ⁶ Unə əsa, kə nyi'u unə dərəpə geenə da ŋga Slandana. Taa ŋgahi kə upaa cibə tuunə ka shaŋə, kə liwuunə wabənəkii də moodasəka ŋga Malaaba Ma'yanə. ⁷ Ha'ə ndzaa unə ka sə ŋga dzəgunənə ka ənji nə'unə patə anə hanyinə ŋga Makiduuniya da Akaya. ⁸ Dagoonə ma'ya wabənə agyanə Slandana. Əntaa wata agyanə hanyinə ŋga Makiduuniya da Akaya tanə, amma kə shii ənji vii goonŋa goonə ka Əntaŋfə taa dama patə. Acii ha'ə, pooshi nafa ŋga dfa wabənə ka ənji agyanəkii ma'ə. ⁹ Acii agi dazənə nə tii də matii makə sətə liwuunə mu'umuunə geenə saa'itə giinə aa hoonə. Təya dazə də matii əsə makə sətə bwasee unə ka uuləminə, una zhi'wagi aabii Əntaŋfə Əndə vii əpinə, Əndə goonŋa, una gərə'u ka ci. ¹⁰ Agi dazənə nə tii makə sətə cuuna gəra ənyanə ŋga Uuzənaakii dadagyə, waatoo, Yeesu. Ma ca, kə madəe Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja, ca luupaa taamə accii mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə ətə na shi aakəŋwa.

2

Slənə ŋga Bulusə də Teesaloonika

¹ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii unə də noonə nə oo'i, ma dzənə geenə aa hoonə, mandzaamə ka zaarənə zabə. ² Kə shii unə, kə cibee ənji keenə də Filipi, təya dzaanapaa tiinə taabu'u mbu'iinə aa hoonə. Amma, taa ŋgahi kə mwayi ənji təŋapaanə tiinə ka shaŋə, patə da ha'ə dagi tsakənə ŋga Əntaŋfə gaamə kə waazii inə koonə Njunyi Habaraakii yadə ŋgwalənə. ³ Ma waazanə geenə, əntaa jirakənə taa bwaya hiima. Madamiinə jarəwiinə agyanə ənji əsə. ⁴ Amma kə yarədii Əntaŋfə tiinə, ca ba'avə waaza Njunyi Habara accii inə; ha'ə wabiinə makə sətə ba'avə ci accii inə əsə. Ma'aləmiinə kadeesəkənə geenə ka ənja, amma kadeesəkənə geenə ka Əntaŋfə. Acii ci shii ədzəmiinə. ⁵ Kə shii unə, mawabəmiinə koonə mandikə ndikə wabənə, mawaazamiinə koonə Njunyi Habara əsə keena shii upaa də uushi accii

* **1:1** 1.1 Silasə: 2 Koor. 1.19; 2 Tees. 1.1; 1 Piita 5.12; Timooti: 1 Koor. 4.17; Teesaloonika: Slənə 17.1. **1:2** 1.2-3 2.13; Fil. 1.3; Kwal. 1.3; 2 Tees. 1.3; 2.13. **1:3** 1.3 5.1-2. **1:4** 1.4 2 Tees. 2.13,16. **1:5** 1.5 1 Koor. 4.20. **1:6** 1.6 Slənə 17.5-9; 2 Koor. 6.10; 2 Tees. 3.7,9. **1:8** 1.8 Rooma 1.8. **1:9** 1.9 Yooh. 17.3; Slənə 14.15. **1:10** 1.10 5.1-2,9; Rooma 5.9. **2:1** 2.1 1.5,9. **2:2** 2.2 Slənə 16.19-24; 17.1-9. **2:3** 2.3 2 Koor. 4.2. **2:4** 2.4 Irim. 11.20; 1 Tim. 1.11; Gal. 1.10; Af. 3.2.

unə. Əntanƣə nə seedanə tiinə. ⁶ Ma'aləmiinə dəlanə ƣga ənji diinə, taa acii unə, taa acii hara ənji pamə. ⁷ Makə ƣii ci masləkee ənji ƣga Aləmasiihu niinə, kəfa kə ƣaarii inə koonə ƣawuunə geenə. Amma maƣamiinə ha'ə. Kə ndzaa inə da hanƣkala ahadoonə, makə sətə ci mənə a ndzaanə ahada manjeevənatə. ⁸ Kə uu'iinə tuunə lanə. Matasəkakii niinə, əntaa wata ka waaza koonə Njunyi Habara ƣga Əntanƣə tanə, amma ka vəgi əpinə geenə ka putə goonə. Lanə uu'iinə tuunə dərəva.

⁹ Ndzəkəƣushi'ina, aƣi buurətənə nuunə cibə geenə aƣi mandalə slənə. Ma saa'itə waazii inə koonə Njunyi Habara, kə slənyiinə vəƣə da uusəra keena upaa də zəma aa meenə, acii geena ndzaa ka tərənə aƣyanə taa wu ahadoonə. ¹⁰ Kə nee unə də ƣinuunə. Əntanƣə nə seedanə tiinə əsə oo'i, ha'ə njiinə ahadoonə, unə ənji nə'unə: makətsə ənji njiinə, ənji slənə uushi də rəƣwakii njiinə. Mashimə ənjə a idəpaa bwaya uushi ašhiinə. ¹¹ Acii kə shii unə, kə slənyiinə koonə də rəƣwə rəƣwə patə, makə sətə ci dənə a slənə ka manjeevənaakii. ¹² Waatoo, kə ndzaa inə ka vii koonə ƣgeerənə, ina banee ka ədzəmuunə, ina dzəkəwatə koonə əsə koona slənə sətə kəƣeesəkə ka Əntanƣə. Ci 'wii tuunə koona ndzaanə aƣi ƣwanjuunaakii, una shii ƣuunuunaakii.

¹³ Aƣi kuyiriinə niinə tə Əntanƣə aanəkii aanəkii. Acii, ma saa'itə waazii inə koonə wabənaakii, maluumuunə makə wabənə ƣga əndə saakii, amma, makə sətə ci ənjə a luu wabənə ƣga Əntanƣə liwuunə; ndilə ndilə wabənaakii liwuunə. Wabənəkii ca slənə asəkə ədzəmuunə əsə, unə ənji nə'unə. ¹⁴ Ndzəkəƣushi'ina, ma sətə kullii aƣyanə Ikəliisiyanyinə ƣga Əntanƣə anə hanyinə ƣga Yahudiya, waatoo aƣyanə ənji nə'unə tə Yeesu Aləmasiihu, tsarəkii kullii aƣyanuunə əsə. Acii kə sii unə ƣgəra'wə acii ənji goonə makə sətə sii tii ƣgəra'wə acii slikerənətii Yahudiinə əsə. ¹⁵ Tii bələgi tə Yeesu Slandana da anabiinə, təya lyakagi tiinə, təya ƣiipaa səkə ka Əntanƣə, kə ndzaa tii ka ənji mbəzə ƣga ənji patə. ¹⁶ Aƣi ciƣənə nə tii ka təƣaƣinə tiinə acii geena waazii wabənə ƣga Əntanƣə ka hara slikerənə kaa təya upaa luupaanə. Də ha'ə uudəgi tii ašhi slənə 'waslyakəənətii. Amma tə'i mandalə ƣəƣwanə ƣga Əntanƣə anətii.

Moonə ƣga Bulusə tə dzənə ka tsaamətənə tə ənji Teesaloonika

¹⁷ Ndzəkəƣushi'ina, kə təkəƣyaamə ƣga maƣusə saa'i. Maneemaamə ka naamə na. Amma ka hakii naamə asəkə ədzəmaamə. Kə kəshi maƣəfənə tiinə lanə ƣga neenə koonə. Aciikii ndzaa inə ka alə rəƣwa ƣga ənənə ka caamatənə tuunə. ¹⁸ Kə mwayi inə ənənə aa hoonə. Nyi Bulusə, kə ali nyi rəƣwakii ka pu'u ka pu'u, amma kə təƣagi *Seetanə tiinə. ¹⁹ Ma tanya, unə ndzaa ka sə ƣga vii keənə ƣgeerənə da moodasəka, unə ndzaa ka sə ƣga yidə geenə saa'itə nə Yeesu Slandanə a ənya. ²⁰ Ha'ə tanyi, unə nə məƣhərəvənə geenə, unə nə moodasəkə geenə əsə.

3

¹ Acii ha'ə, makə mambeemiinə ka sə'watənə ma'ə, wata ina anətə wabənə geenə ka ma rəƣwə, ina ndzaa inə daaniinə də Ateena. ² Ina sləkee koonə ka ndzəkəƣushi'inaamə Timooti. Ma ca, əndə slənə ƣga Əntanƣə nə ci, aƣi slənənə nə ci deenə aƣi waaza Njunyi Habara ƣga Aləmasiihu. Ma sləkee inə ka ci, kaa ca dzə ka tsakə koonə ƣgeerənə, ca tsakə kəƣee koonə ka rəƣwa aƣi vii goonƣa goonə, *³ acii ƣa taa rəƣwə aƣyuunə a ənyi aa ba'a putə ƣga ƣgəra'utsə cuuna sa. Kə shii unə də noonə nə oo'i, taa wu patə ca slənə ka Əntanƣə, ka sanə nə ci ƣgəra'wa. ⁴ Ndilə

2:5 2.5 2.10; Slənə 20.33; 2 Koor. 1.23. **2:6** 2.6 Yooh. 5.41,44. **2:9** 2.9 2 Tees. 3.7-9; Slənə 18.3. **2:10** 2.10 2.5. **2:11** 2.11 Slənə 20.31. **2:12** 2.12 4.1; Rooma 5.2; Fil. 1.27. **2:13** 2.13 1.2-3; Gal. 1.11-12. **2:14** 2.14 Slənə 17.5. **2:15** 2.15 Slənə 2.23; 9.23,29; 13.45,50; 14.2,5,19; 17.5,13; Rooma 11.28; 2 Koor. 11.23-29. **2:16** 2.16 Mat. 23.31-33. **2:17** 2.17 3.10. **2:19** 2.19-20 1 Koor. 9.24-25; Fil. 4.1; 2 Tees. 1.4. **3:1** 3.1 Slənə 17.15.

* **3:2** 3.2 Timooti: 1.1. **3:3** 3.3 Af. 3.13; 2 Tees. 1.4; 2 Tim. 3.12.

ndilə ma amə ma'ə ka hakii, kə njiinə a ba koonə oo'i, kadə naama sa ngəra'wa. Kə nee unə, kə dīi ha'ə weewee tanyi. ⁵ Yoo, makə mambeemə nyi ka sə'watənə, ci nee unə sləkee nyi ka Timooti aabii unə, kaa ca caamatə taa iitə cuuna dzə aakəŋwa də vii goonŋa goonə. Mabaamə ma'yanəki. Ma nə nyi ka nəhənə, mbu'u kə upaa Seetanə kulapaanə duunə; slənə geenə əsə, ca ndzaa ka uushi zabə ahadoonə.

⁶ Amma kə ənya Timooti əndzə'i, kə kira ci keenə ŋunyi habara agyanə vii goonŋa goonə da uudəshinə goonə. Kə bii ci keenə makə sətə cuuna buurətə tiinə taa guci patə, kə kəshi madəfənə ŋga nee ka giniinə tuunə makə sətə kəshi tiinə əsə. ⁷ Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'ina, taa dāgi cibə da ngəra'ukii ha'ə, kə upaa inə ngēerənə putə ŋga vii goonŋa goonə. ⁸ Manə ha'ə dīya, makə kə shii inə kə kəŋaanuunə ndihə ndihə ləbə da Slandana, kə baa ma'yaniiinə ha'ə. ⁹ Yoo, ka mbeenə niinə ka kuyiriinə tə Əntanŋfə gaamə koonə ka shanə. Agi kuyiriinə niinə tə ci ŋga moodasəkənə dīi inə puta goonə. ¹⁰ Vədə da uusəra niinə ka dā də'wa, pooshi əpisəka, kaa Əntanŋfə a ənə ka wunəgi keenə rəgwa ŋga neenə koonə ginə da ginə, keena dzəgunə koonə sətə mbədaanə agi vii goonŋa goonə, una shii ŋga'ə.

¹¹ Wa Əntanŋfə Dəsənaamə də naakii nə da Slandanaamə Yeesu a wunəgi keenə rəgwa, keena dzə aabii unə. ¹² Wa Slandanə a tsakə koonə uudəshinə da uudə hara əŋji aakəŋwə aakəŋwa. Wa uudənəkii a ndzaanə makə tsarə uudəətə uu'iinə tuunə.

¹³ Də ha'ə nə uudənəkii a tsakə vii koonə ngēerənə a ədzəmuunə, acii goona ndzaa ka sə ŋga idəpaanə, amma koonə ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntanŋfə Dəsənaamə saa'itə nə Yeesu Slandanə a shi da malaaba ənjaakii patə.

4

Ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka Əntanŋfə

¹ Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə dīi, ndzəkəŋushi'inə: kə jigunyiinə koonə makə sətə ci əŋji nə'unə a ndzaanə, təya kadeesəkə ka Əntanŋfə. Agi nə'utənə nuunə ha'ə əsə. Yoo, agi kədiinə niinə acii unə də dza ciinə də ləmə ŋga Yeesu Slandana, koonə tsakə dzəginə aakəŋwa aakəŋwa. ² Ma sətə jigunyiinə koonə də baawəda ŋga Yeesu Slandanə, kə shii unə patə. ³ Ma mwayi Əntanŋfə, a ndzaa unə malaabakii, goona aləhiinə. ⁴ Taa wu patə agyuunə, wa ca gwaləgi shishinəkii, ca ndzaa malaabakii, da ayinaakii əsə, ⁵ ga ca kəsə minaakii də gi suuna makə ŋga ənjitə mashiimə tə Əntanŋfə. ⁶ Ga əndə a bəzee ka səkə ŋga ndzəkəŋuci agi haalatsə bii inə koonə patə. Kə dzəkwatiinə koonə banə oo'i, kadə nə gəŋwanə ŋga Əntanŋfə a kula aanə əŋji slənə tsarə uushi'iitsa. ⁷ Acii ma'wamə Əntanŋfə taamə kaama ndzaanə ma'ajijinəkii, amma kaama ndzaanə malaabakii akəŋwaciikii. ⁸ Taa wu kaaree ka dzəgunəətsa, əntaa wabənə ŋga əndə kaaree ci, amma ŋga Əntanŋfə. Ci ca vii koonə Malaaba Ma'yanaakii.

⁹ Ma agyanə uudə ndzəkəŋushi'inə, pooshi dibə ina ənə ka naahənə koonə agyanəkii, acii unə də noonə na, kə dzəgunəgi Əntanŋfə koonə makə sətə cuuna uudəshi. ¹⁰ Tanyi, agi uudənə nuunə ndzəkəŋushi'inə anə hanyinə ŋga Makiduuniya patə. Dəŋə əndzə'i waniinə agi banə koonə, tsakəmə dzəginə aakəŋwə aakəŋwa də uudənəkii. ¹¹ Damə gazhi'waanə ŋga ndzaanə ŋga'ə ahadoonə, goona səkəpaanə ka kaala moonə aagi uushi'inə ŋga ənja, amma slənəmə noonə slənə koonə upaa zəma aa moonə, makə sətə bii inə koonə. ¹² Mada kə nə'utuunə ha'ə,

3:4 3.4 Slənə 14.22. **3:5** 3.5 Fil. 2.16. **3:6** 3.6 Slənə 18.5; 2 Tees. 1.3; 1 Tim. 1.5; Filim. 5-7; Gal. 5.6. **3:7** 3.7 2 Tees. 1.4. **3:10** 3.10 2.17. **3:12** 3.12 Gal. 6.10. **3:13** 3.13 5.1-2; Fil. 1.10. **4:1** 4.1 2.13; Kwal. 1.10; 2 Tees. 3.6. **4:3** 4.3 5.23; 1 Koor. 6.13; Iber. 10.10. **4:7** 4.7 4.3; 1 Piita 1.15-16. **4:8** 4.8 1 Koor. 6.19-20. **4:9** 4.9 Irim. 31.33-34; Gal. 6.10; Af. 5.2. **4:10** 4.10 2 Tees. 3.4. **4:11** 4.11 2.9; Af. 4.28; 2 Tees. 3.10,12.

ka danə nə ndzaanə goonə nga'ə ka ənjitə ca tsaamə tuunə, pooshi una ka ndzaanə ka tərənə anə taa wu patə əsə.

Shinə nga Slandana

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, kə mwayi inə una shii sətə slənyi tə ənjitə mətətəgi, acii goona ndzaa ka mabətəsəka, makə nga ənjitə makamə nə ka upaa əpinə daba'a əntənə.

¹⁴ Kə vii amə gooŋga oo'i, kə əŋki Yeesu, kə ma'i ci agi mamətətə ənji əsə. Aciikii kə shii amə weewee, ma ənji vii gooŋga ka Yeesu ətə mətətəgi, ka madeenə nə Əntaŋfə ka tii, ca fədə tə tii, təya ndzaa ka hakii da Yeesu.

¹⁵ Ma ka wabənə nga Slandana, waniinə ca ba koonə: ma saa'itə ənyanəkii, maa amə ma'ə ka əpinə, paa amə na takəŋwa ka madənə ka mamətətə ənja.

¹⁶ Ma uusərakii, kadə kapaanə nə Əntaŋfə rəgwa, wata gawə nga malaa'ikanyinə a wazə, ənjə a fa muunə nga uutəma nga Əntaŋfə. Wata Slandanə ci saakii a jiga dadagyə. Ma ənjitə vii ka ci gooŋga ətə mətətəgi, tii na takəŋwa ka madənə. ¹⁷ Ma daba'əkii, ma amə ənə ca əpi ma'ə, Əntaŋfə a fədətə taamə da tii dagi kurabiinə, ama guŋə da Slandanə asəkəntaŋfə. Ha'ə ndzaanaamə da Slandanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁸ Makə dīi ha'ə, ŋgərəmə wabəətsa, wabəgimə ahadoonə kaa ca vii koonə ŋgeerənə, una ndzaa də mabanee ma'yanə.

5

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə saa'i da uusəra nga mbu'yanə nga uushi'iitsa, pooshi nafa nga ənənə ka naahənə koonə agyanəkii ma'ə. ² Acii unə də noonə nə, kə shii unə, habəsə nə uusəra nga Slandanə a shi, makə sətə ci mahərə a shi davədə. * ³ Ma saa'ita, ənjə a ba, “Jamə nə vəranə taa dama patə, pooshi uushi ca uree kaamə”. Saa'ikii nə zanə a kulyaanə ka tii həma'ə makə sətə ci bərakənə a shi ka mitə dəsəka. Pooshi ha nga huyinə.

⁴ Ma unə, ndzəkəŋushi'inə, əntaa təkunə təkunə nuunə agi haalakii, kaa uusərakii a shi ka lapaanə tuunə habəsə makə mahərə. ⁵ Unə patə, ənji nga bərənə da uusəra nuunə. Əntaa ənji nga vədə da təkunə naamə. ⁶ Acii ha'ə, gaama tsəfə ŋunyinə makə nga hara ənja. Amma ndzaamə ryahu ryahu də məgigi, ama ndzaa ka matsə ənja. ⁷ Acii, ma ənjitə ca tsəfə ŋunyinə, davədə ci təya tsəfə. Ma ənjitə ci ənvwə a ka tə tii anətii əsə, davədə ca ka tə tii. ⁸ Amma, makə ənji nga bərənə naamə, ndzaa amə matsəkii. A dzaamə aakəŋwa də vii gooŋga da uufəshinə. Maa kə dīi amə ha'ə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci əndə a ŋgavə kəjeerə tibisa ka dzəginə ka panə, acii ga ava a upaa tə ci. Kaamə nə ka luupaanə nga Əntaŋfə taamə. Maa kə dīi amə ha'ə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci əndə a ŋgavə dara ila. ⁹ Ma'wamə Əntaŋfə taamə ka bəzə kaamə səka, ca zamagi daamə, amma kə 'wii ci taamə kaama upaa luupaanə dācii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Ma ca, kə əŋki ci ka putə gaamə, kaama shii ndzaanə da ci. Taa amə ma'ə da i əpinə, taa amə kə mətətəgi, maa kə shi ci, ka ndzaanə naamə da ci. ¹¹ Acii ha'ə, dzəmə də viishi ŋgeerənə ahadoonə də wabəətsa, una dzə də tsakəshinə makə sətə cuuna slənə əndzə'i.

Muudinə nga wabənə

¹² Ndzəkəŋushi'ina, agi kədiinə niinə acii unə koona vii dūunuunə ka ənjitə ca slənə ahadoonə, waatoo matakəŋwanyinə goonə, acii kə kapaa Slandanə tə tii ka

4:12 4.12 1 Koor. 5.12-13; Kwal. 4.5. **4:13** 4.13-17 5.1-2; 1 Koor. 15.51-52. **4:13** 4.13 1 Koor. 15.18-19; Af. 2.12. **4:14** 4.14 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,12,20. **4:15** 4.15 1 Koor. 7.10,25. **4:16** 4.16 1 Koor. 15.23.

4:17 4.17 Yooh. 12.26; Rooma 5.17; Fil. 3.20. * **5:2** 5.2 1.2-3,10; 2.19; 3.13; 5.23; Mat. 24.36; Fil. 4.5; 2 Tees. 1.7,10; 2.1-2; habəsə makə mahərə: Mat. 24.43; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3; 16.15. **5:3** 5.3 Irim. 6.14-15; Mat. 24.39. **5:5** 5.5-8 Rooma 13.11-12; Af. 5.8-9. **5:8** 5.8 Af. 6.11-17. **5:9** 5.9 1.10; 2 Tees. 2.14. **5:10** 5.10 4.14; Rooma 14.8-9.

takəŋwanə koonə da dzəgunə koonə wabənaakii. ¹³ Gafeemə ka tii, una uudə tə tii lanə putə ŋga slənati ahadoonə. Ndzaamə ŋga'ə ahadoonə əsə.

¹⁴ Ndžəkəŋuŋuŋi'ina, aŋi banə niinə koonə əsə: wabəmə ka manya'inə, wa təya slənə. Baneemə ka ma'yanə ŋga əŋji mabuurə na, una tsakə tə matə ŋgeerənə, una sə'watə ndzaanə da əŋji patə. ¹⁵ Damə haŋkala acii maɸa dʒii əndə ka əndə bwaya bwayaanə, ga ca ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Amma, wa ca ndzaa ka slənə goonə taa guci patə nə ɸa ŋga'aanə ahadoonə da ka əŋji patə. ¹⁶ Ndzaamə ka moodasəkə taa guci patə. ¹⁷ Dzəmə aakəŋwa də ɸa də'wa ka Əntaŋfə yadə əpiŋəkə.

¹⁸ Taa aŋi mi patə, kuyiriimə tə ci. Acii tsarəkii nə ci ka moonə acii unə, unə ənə libə da Yeesu Aləmasiihu. ¹⁹ Goona təŋagi slənə ŋga Malaaba Ma'yanə. ²⁰ Goona bərapaa wabənə ŋga əŋjitə ci Əntaŋfə a wabə da matii. ²¹ Təkətəmə taa ŋgutə uushi patə, una kəsətə ŋunyikii təŋə təŋə. ²² Taa tsarə ŋga ŋgutə bwaya bwayaanə patə, una bwasee əsə.

²³ Ma Əntaŋfə Əndə vii ndzaanə jamə, wa ca laabagi tuunə camə, ci saakii. Wa ca kapaa əpinə goonə da shishinuunə jamə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə ca'ə uuseratə nə Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ²⁴ Ma Əntaŋfə ətə 'wii tuunə, ka slənənə nə ci ha'ə makə ətsa, acii əndə nə'utə aləkawalə nə ci.

²⁵ Kədiimə acii Əntaŋfə ka putə geenə dʒii ndžəkəŋuŋuŋi'inə. ²⁶ Nəhəpaamə pu'u pu'u tə patənə ŋga əŋji nə'unə. ²⁷ Kə ləbətə nyi duunə da Slandana koona jaŋgatə ləkələkətənə ka patənə ŋga əŋji nə'unə.

²⁸ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɸa koonə pwapooŋaakii, ca ndzaanə doonə.

5:12 5.12 1 Koor. 16.15-18; 1 Tim. 5.17. **5:14** 5.14 2 Tees. 3.6,11,15. **5:15** 5.15 Rooma 12.17; Fil. 1.10. **5:16** 5.16 Fil. 4.4. **5:17** 5.17 5.25; Luka 18.1; Rooma 12.12; Af. 6.18; Kwal. 4.2. **5:18** 5.18 Af. 5.19-20. **5:19** 5.19 Af. 4.30. **5:21** 5.21 1 Koor. 14.29; Af. 5.10; 1 Yooh. 4.1. **5:23** 5.23 5.1-2; 2 Koor. 13.11. **5:24** 5.24 1 Koor. 1.8-9; Fil. 1.6; 2 Tees. 3.3. **5:25** 5.25 1.2-3; Rooma 15.30. **5:26** 5.26 Rooma 16.16. **5:27** 5.27 Kwal. 4.16.

Bəra'inə nga ləkələkatə nga Bulusə ka ənji Teesaloonika

¹ Wiinə ləkələkatə ca dzə koonə, Ikəliisiya nga Teesaloonika, dacia inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji nga Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. ² Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Shinə nga Aləmasiihu ka dfa gəjwanə

³ Ndzəkəjushi'ina, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntanfə ka putə goonə. Ma dəbeekii ina dfa ha'ə, acii agi gərənə nə vii goonğa goonə aakəjwə aakəjwa. Agi tsakə gərənə nə uufəshinə ahadoonə patə əsə. ⁴ Aciikii, inə də neenə na, agi dəlanə niinə duunə ahada Ikəliisiyanyinə nga Əntanfə. Agi banə niinə ka tii makə sətə kəjnaanunə agi vii goonğa goonə daga ciba da njəra'wə patə ətə dfi unə agikii.

⁵ Ci nə səndə ca baarii tuu'ina, də rəgwa nə Əntanfə a dfa gəjwanə ka ənja. Ka mbu'utəginə nə ci duunə koona ndzaanə agi njəwəjunaakii, acii ka putakii cuuna sa ciba. ⁶ Ka slənənə nə Əntanfə sətə dəbee, waatoo ka cibeənə nə ci ka ənjitə ca cibeə koonə. ⁷ Ma unə ənə ca cibə, ka viinə nə ci koonə əpisəka deenə əsə. Ha'ə na dfa saa'itə nə Slandanə Yeesu a jiga dadagyə tii da madijəgərə malaa'ikanyinaakii ahada gana nga gunə. ⁸ Ma cii kəya sha, ka cibeə ka ənjitə kaaree ka Əntanfə da ənjitə naanagi ka luu Njuni Habara nga Slandanaamə Yeesu. ⁹ Kadə nə təya sa ciba, Əntanfə a zamagi də tii ka ca'ə ndəjwə ndəjwə; Slandanə a lakəgi tə tii dzadə, paa tii na nee ka məghərəvənaakii da baawədaakii. ¹⁰ Ma ətsə patə, ka slənənə saa'itə nii kəya ənya. Maa kə mbu'ya maduunə uusəraakii, ka dfuunətənə nə ənjaakii tə ci. Patənə nga ənjitə vii ka ci goonğa əsə, təya dəla də ci. Da i unə na dfa ha'ə saa'ikii, acii kə liwuunə wabəətə bii inə koonə.

¹¹ Aciikii ciina dfa də'wa ka putə goonə taa guci patə. Ina kədii acii Əntanfə kaa ca mbu'utəgi duunə, una ndzaa bahə makə sətə 'wii ci tuunə koona ndzaanə. Agi kədiinə niinə əsə kaa ca tsakə tuunə agi slənə nga'əətə cuuna moo dfanə patə, ca tsakə tuunə əsə koona dzə aakəjwa də slənətə cuuna dfa acii kə vii unə goonğa ka ci. Wa ca tsakə tuunə ha'ə də baawədaakii. ¹² Də ha'ə viinə ənji məghərəvənə ka ləmə nga Slandanaamə Yeesu putə goonə. Ma unə əsə, ka viinə nə ci koonə məghərəvənə. Ma ətsə patə ka dfanə ha'ə, də pwapoonə nga Əntanfə gaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

2

Sətə na takəjwa dfanə taabu'u sinə nga Yeesu

¹ Ndzəkəjushi'ina, agi gərənə nuunə sinə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da dzatə də nə gaamə akəjwaciikii. Amma agi kədiinə niinə acii unə, ² maa kə fii unə kə bii ənji oo'i, kə mbu'ya uusəra nga ənyanə nga Slandana, ga hanjkalə goonə a gwazəgi pii pii. Goona njwələ, goona luuvə əsə, taa kə fii unə, kə dfi ənji anabaakwaanə, taa waazanə, taa kə nyaahə ənji asəkə ləkələkatə də banə oo'i, da meenə shigi, goona luuvə shanjə. ³ Taa də iitiitə patə, goona kapaa rəgwa ka ənjə a isəkwa tuunə. Aci ma taabu'u mbu'yanə uusərakii, ka bwaseenə nə ənji lanjə ka

1:1 1.1 1 Tees. 1.1. **1:3** 1.3 2.13; 1 Tees. 1.2-3. **1:4** 1.4 1 Tees. 2.19-20; 3.3,7. **1:5** 1.5 Fil. 1.28. **1:6** 1.6 Rooma 12.19; Səniinə 18.6. **1:7** 1.7 Mat. 25.31; 1 Tees. 5.1-2. **1:8** 1.8 Isaa. 66.15; Rooma 2.8; 1 Piita 4.17. **1:11** 1.11 1 Tees. 1.2-3; 5.24. **2:1** 2.1-2 1 Tees. 4.15-17; 5.1-2. **2:2** 2.2 2.15.

nə'unə tə Əntanfə, ɲwanwə 'waslyakəənə a shigi. Ma ca, əndə ɲga gunə nə ci. ⁴ Ka bərapaanə nə ci sə ɲga paslənə patə, ca dʉunətə naakii nə palee ka uushi'inə patə. Ha'ə ca dzə aasəkə *yi ɲga Əntanfə, ca ndzaa davə, ca ba oo'i, ci nə Əntanfə ndilə ndilə. ⁵ Uushi'iitsə patə, kə bii nyi koonə saa'itə nyi ma'ə ahadoonə. Anii kə zaanə koonə saɲa?

⁶ Ma əndzə'i, tə'i uushi pa'əgi ka uushi'iitsə rəgwa. Kə shii unə səkii əsə. Amma, maa kə mbu'i saa'ikii, ka shiginə nə ɲwanwə 'waslyakəənə paɲgəraɲə. ⁷ Taa əndzə'i, laɲə ci əɲjə a slənə bwaya bwayaanə ka Əntanfə. Ma amə, kə shii amə makə sətə ci əɲjə a slənə bwaya bwayaatsa, acii kə baarii Əntanfə kaamə. Amma, ma sətə na slənə, ma'ə zəku'i. See mada ɲgiragi Əntanfə sətə pa'əgi ka tii rəgwa. ⁸ Maa kə ɲgərəgi ci, wata ɲwanwə 'waslyakəətsə a shigi paɲgəraɲə. Amma, maa kə ənya Slandanə Yeesu, ka bələginə nə ci tə ci də mədə ɲga bamakii, ca həhədəgi tə ci də baawəda ɲga məghərəvənaakii. ⁹ Taabu'u bələginə Yeesu tə ci, kadə nə ɲwanwə 'waslyakəənə a shi də baawəda ɲga *Seetanə. Ca slənə sə ɲga hurəshishinə ɲga jirakənə kama kama. ¹⁰ Ma əɲjitə uugi ɲgərə rəgwa ɲga zanə, ka isəkwanə nə ci tə tii də taa ɲgutə tsarə ɲga məza jarəwiinaakii. Ma əɲjitsa, ka zanə nə tii, acii kə kaaree tii ka uudə gooɲga kaa təya upaa luupaanə. ¹¹ Acii ha'ə, kadə nə Əntanfə a kavə tə tii, kaa haɲkalatii a zə'ugi, təya nə'u jirakənə. ¹² Ma nii kəya dfa ha'ə, kaa gəɲwanaakii a kula aanə patənə ɲga əɲjitə kaaree ka nə'u gooɲga, təya dfa moodasəka də slənə 'waslyakəənatii.

Ndzaamə ndihə ndihə agi gooɲga

¹³ Ndzəkəɲushi'ina, kadashinyinə ɲga Slandana, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntanfə putə goonə. Ma dəbeekii ina dfa ha'ə, acii kə ta'i Əntanfə tuunə daga ci ma'ə matagamə duuniya. Ma ta'i ci tuunə, kaa ca luupaa tuunə. Ci laabagi tuunə də baawəda ɲga Malaaba Ma'yanə koonə nə'utə gooɲgaanə. ¹⁴ Ka ətsə ha'ə 'wii Əntanfə tuunə daga waaza ɲnyii Habara geenə koonə. Ma 'wii ci tuunə, koonə shii upaa ndzaanə agi məghərəvənə ɲga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁵ Acii ha'ə, ndzəkəɲushi'inə, kəɲaanəmə ndihə ndihə, una kəsətə təɲə təɲə tə gooɲgatsə jigunyiinə koonə də bameenə da də ləkələkatə geenə, una kəsətə təɲə təɲə.

¹⁶ Ma Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də naakii nə da Əntanfə Dəsənaamə, kə uu'i ci taamə, agi tsakənə nə ci taamə də pwapooanaakii taa guci patə, ca kavə taamə ka gərə ɲnyii sətə na shi. ¹⁷ Wa ca banee ka ədzəmuunə, ca vii koonə ɲgeerənə ɲga slənə ɲga'əənə da ba ɲnyii wabənə taa guci patə.

3

Də'wa ka putə geenə

¹ Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə dʉi, ndzəkəɲushi'ina: ma dʉanuuna, dʉamə də'wa ka putə geenə kaa wabənə ɲga Slandanə a shii dzənə aakəɲwa pii pii, kaa əɲjə a dʉunətə wabənəkii, makə sətə cuuna dʉunətə əsə. ² Dəmə keenə də'wa əsə kaa Əntanfə a luupaa tiinə acii bwaya əɲja. Dəmə ha'ə, acii əntaa patənə ɲga əɲji nəndə da vii gooɲga. ³ Amma, ma Slandana, əndə nə'utə aləkawalə nə ci. Ka tsakənə nə ci koonə ɲgeerənə a ədzəmuunə, ca nəhə tuunə acii *Seetanə. ⁴ Kə yarədii inə tuunə putə ɲga Slandana. Waatoo, agi nə'utənə nuunə makə sətə bii inə koonə. Dəɲə aakəɲwa əsə, ka nə'utənə nuunə ha'ə. ⁵ Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a

2:3 2.3 1 Tim. 4.1; 1 Yooh. 2.18. **2:4** 2.4 Əzaki. 28.2; Dan. 11.36; Səniinə 13.5-6. **2:8** 2.8 Isaa. 11.4; Səniinə 19.15. **2:9** 2.9 Mat. 24.24; Səniinə 13.11-13. **2:11** 2.11 2 Tim. 4.4. **2:12** 2.12 1.6-8. **2:13** 2.13 1.3. **2:14** 2.14 1 Tees. 5.9. **2:15** 2.15 3.6; 1 Koor. 11.2. **2:16** 2.16 1 Tees. 1.4. **3:1** 3.1 Slənə 2.4; Rooma 15.30; 1 Tees. 5.25. **3:3** 3.3 1 Koor. 10.13; 1 Yooh. 5.18. **3:4** 3.4 1 Koor. 4.16; Gal. 5.10.

baarii koonə rəgwa, una shii makə sətə uu'i Əntarjəfə tuunə, una sə'watə makə sətə sə'watə Aləmasiihu.

Nga'ə nə sləna

⁶ Ndzəkəŋushi'ina, waniinə ka banə koonə də ləmə ŋga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: madfa tə'i manya'inə ŋga ndzəkəŋushi'inə ahadoonə, goona ndzaa da tii. Ma təya, paa tii ka nə'utə səndə jigunyiinə koonə. ⁷ Unə də noonə na, kə shii unə taa iitə nə'utənuunə dərəpə geenə. Acii ma saa'itə njiinə ahadoonə, əntaa manya'inə njiinə. ⁸ Makapaamiinə neenə nə ka əndə a adəvə keenə yadə ki'inə ka ci saakii. Amma kə slənyiinə iza iza'u vədə da uusəra, acii geena ndzaa ka tərənə agyanə taa wu ahadoonə. ⁹ Ma dīi inə ha'ə, əntaa mbu'unə nəndə mambu'umiinə bahə ləgwa zəmə acii unə, amma ma dīi inə ha'ə, keena ndzaa koonə ka sə ŋga dzəgunənə, una nə'u dərəpə geenə. * ¹⁰ Ma saa'itə inə ahadoonə, kə njiinə a ba koonə oo'i, ma əndətə kaaree ka sləna, ga ənjə a vii ka ci zəma.

¹¹ Ma bii inə koonə ha'ə, acii kə fii inə oo'i, tə'i hara ənji ahadoonə, manya'inə nə tii. Pooshi uushi ci təya slənə, madaamə ndzaanə zərakə da kaala matii aagi slənə ŋga hara ənji. ¹² Yoo, ma tsarə ŋga ənjitsa, waniinə ka banə ka tii də ŋgeerənə, də ləmə ŋga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: wa təya slənə də rəgwa, təya zəməvə ka natii na.

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, ma una, ga ca wunəənə koonə nə dfa ŋunyi sləna. ¹⁴ Madfa kə naanagi əndə ka nə'utə wabəənə nyaahiinə koonə asəkə ləkələkətəna, kantsaamə ka ci ginə, goona ndzaa da ci, kaa ayinə a shii kəsənə tə ci. ¹⁵ Amma goona nee ka ci makə əndə daawaanə goonə. Ma dfanuuna, wabəmə ka ci makə sətə cuuna wabə ka ndzəkəŋushi'inuunə.

Muudinə ŋga wabənə

¹⁶ Ma Slandana, ci ca vii ndzaanə jamə. Wa ca vii koonə ndzaanə jamə ci saakii taa guci patə, taa ka ŋgutə rəgwa patə. Wa ca ndzaa doonə patə.

¹⁷ Nyi Bulusə də ciinəki ca uudəpaa naahə ləkələkətənə də nəhəpaanə tuunə. Ha'ə asəkə taa ŋgutə ləkələkataaki əsə. Naahənə ŋga ciinəki ətsa. ¹⁸ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə patə pwapoonaakii.

3:6 3.6 3.12; 1 Tees. 5.14. **3:8** 3.8 1 Tees. 2.9. * **3:9** 3.9 Slənə 18.3; 1 Tees. 1.6; bahə ləgwa zəma: 1 Koor. 9.4. **3:10** 3.10 1 Tees. 4.11. **3:11** 3.11 1 Tim. 5.13. **3:12** 3.12 Af. 4.28. **3:13** 3.13 Gal. 6.9. **3:14** 3.14 1 Koor. 5.9,11. **3:15** 3.15 Mat. 18.15-17; 1 Tees. 5.14. **3:16** 3.16 2 Koor. 13.11. **3:17** 3.17 1 Koor. 16.21.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkatə ŋga Bulusə ka Timooti

¹ Wiinə ləkələkatə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə bii Əntaŋfə Maluu gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Ma ca, ka ci caama ka na. * ² Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Kə ndzaa hə ka ŋunyi uuzənaaki ka rəgwa ŋga vii gooŋga gaamə. †

Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə a dfa ka hə pwapoonə, təya dfa ka hə ŋga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Da bariya ka ənjitə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə

³ Timooti, ŋga'ə ka nyi ha ndzaanə də Afisa makə sətə shi nya bii ka hə saa'itə nya dzə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya. Ma mwayi nyi kaa ha dfa ha'ə, acii tə'i hara ənji də Afisa ətə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə. Bawə ka tii kaa təya bwasee ka dfa ha'ə. ‡ ⁴ Ga təya ndzaa ka buurə wabənə ŋga ŋukə ətə pooshi gooŋga agikii, ga təya ndzaa ka ŋgaasha uushi'inə ŋga ŋukə. Ma ətsa, pooshi ka uudənə. Acii tsarəkii ca kira mabizhinə. Pooshi haala ŋga sətə ci Əntaŋfə a moo dfa kaamə da uushi'iitsa. Dagi vii gooŋga gaamə shiinaamə sətə ci Əntaŋfə a moo dfa kaamə.

⁵ Ma caaŋwa ba ha'ə, kaa ənjə a uudəshi. Ma uudəshina, asəkə malaaba ədzəmə ca shigi, ətə yadə 'waslyakəənə davə, da agi ŋunyi ndzaanə ca shigi da agi vii gooŋga ŋga tantanyinə. ⁶ Amma, ma hara ənji, kə bwasee tii ka uushi'iitsa, təya dzəgərə ka waabə mazaabə uushi'inə ətə pooshi ka tsakənə tə tii. ⁷ Ŋga'ə ka tii nə ndzaanə ka ənji dzəgunə bariya ŋga Əntaŋfə ka ənja. Amma pooshi tii shii ŋga'ə sətə ci təya ba. Saŋə maa, pooshi tii shii sətə ci təya wabə aŋyanəkii.

⁸ Kə shii amə, ŋga'ə nə bariya ŋga Əntaŋfə, mada kə shii ənji rəgwatə ci ənjə a slənəgi. ⁹ Ŋga'ə maa kə buurətə ənji oo'i, ma bariya, əntaa ka ŋunyi ənji dfa Əntaŋfə, amma ka ənjitə ca taŋəgi da ənjitə pooshi ka fa ənda da ka ənjitə pooshi ka fa tə Əntaŋfə da ka ma'waslyakə ənja. Kə dfa Əntaŋfə bariya əsə ka ənjitə pooshi ka gadeenə ka ci da ka ənjitə bəələgi dəsənətii taa məsənətii da ka hara mabələ ənja.

¹⁰ Kə dfa ci bariya əsə ka ma'aləhiinyinə da ŋguyirənə ətə ca baa da ŋguyirənə makə tii da ka ənjitə ca kəəsə ənji ka dərəginə da ka majirakinə da ka ənjitə ca dzə ka dfa seeda ŋga jirakənə, taa ənjitə ca dfa taa ŋgutə uushi ətə madzəmə mbərə mbərə da ŋunyi dzəgunənə. ¹¹ Ma ŋunyi dzəgunənə, agi Ŋunyi Habara ci ənjə a upaa. Aaciiki ba'avə Əntaŋfə Ŋunyi Habarakii kaa nya baaba ka ənja. Ma Ŋunyi Habarakii, aŋyanə Əntaŋfə Əndə məghərəvənə. Naakii nə barəkaanə.

Kuyiriinə tə Əntaŋfə putə ŋga luupaanaakii tə ənja

¹² Agi kuyiriinə nə nyi tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə. Ci vii ka nyi ŋgeerənə ŋga slənəna. Agi kuyiriinə nə nyi tə ci ŋga neenaakii ka nyi mahoolakii, ca kavə tə nyi kaa nya slənə ka ci. ¹³ Taa ŋgahi ma ŋga ŋukə, kə cibə nyi də ci, nya wabə bwaya uushi'inə aashikii, nya dzaana tə ci əsə; amma kə nyihə ci təgunuunaaki, acii paa nyi shii sətə njii kya slənə, paa nyi da vii gooŋga saa'ikii əsə. ¹⁴ Wata Slandanə

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: 2.7; Maluu: Tit. 3.4; ka na: Kwal. 1.26-27. † **1:2** 1.2 Timooti: 1 Koor. 4.17; uuzənaaki: 1 Koor. 4.15; 1 Tees. 2.11; Tit. 1.4. ‡ **1:3** 1.3 Afisa: Slənə 20.1; dzəgunə sətə madzəmə: 4.1-10; 6.3-5,20-21; 2 Tim. 2.16-18,23-26; Tit. 1.10-16; 3.9-11. **1:3** 1.3 Slənə 20.1. **1:4** 1.4 4.7; 6.20; 2 Tim. 2.16,23; 4.4; Tit. 1.14. **1:5** 1.5 1.14,19; 2.15; 4.12; Rooma 12.9; 13.10; 1 Koor. 8.1; Gal. 6.10; 2 Tim. 1.3,13; 3.10; Tit. 1.15. **1:6** 1.6 1.4; 6.4,20; Tit. 1.10. **1:8** 1.8 Rooma 7.12,16. **1:9** 1.9-10 Gal. 5.19-21. **1:10** 1.10 4.6; 6.3; 2 Tim. 1.13; 2.2,15; 3.14; 4.2-3; Tit. 1.9; 2.1,7-8. **1:11** 1.11 1 Tees. 2.4. **1:12** 1.12-17 2.7. **1:12** 1.12 Gal. 1.15-16. **1:13** 1.13 Slənə 8.3; 9.1-5; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13.

a əjiinə ka nyi pwapooonaakii lanə, ca baarii ka nyi rəgwa nga vii goonğa ka ci da uufənə tə ənja. Makə dii ci, ləbə naamə da Yeesu Aləmasiihu nga əna, naamə patə nə vii goongakii da uufənəkii. ¹⁵ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə. Kə dəbee ənjə a luuvə də ədzəmə rəjwə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu aasəkə duuniya, kaa ca luupaa ma'waslyakə ənja, nyi palee ka tii patə də slənə 'waslyakəənə maa. ¹⁶ Amma kə nyihə Əntanƒə təgunuunaaki makə nji nyi ka ma'waslyakə əndə ka shaŋə. Də danə ha'ə mbee Yeesu Aləmasiihu ka baarii ka ənji patənə nga sə'watənaakii tə nyi də luupaanə tə nyi. Ha'ə kə ndzaa nyi ka sə nga dzəgunənə ka taa wu patə na vii goonğa ka Aləmasiihu, ca upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. ¹⁷ Wa ənjə a duunətə tə Əntanƒə, ənjə a dəla də ci. Ci nə nwanjwə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. Paa ci ka əntənə, pooshi ənji agi neenə ka ci əsə. Ci daanəkii nə Əntanƒə. *Aamiina.

¹⁸ Uuzənaaki Timooti, wanyinə ka kavə wabəətsə aaciiku, makə sətə wabi anabiinə agyanəku njukə. Kəsəpaa wabəətsə asəkə ədzəməku kaa ha mbee ka slənə njunyi sləna, ¹⁹ ha dzə aakəjwə agi nə'unə tə Əntanƒə da njunyi ndzaanə. Ma hara ənji, kə kaaree tii ka njunyi ndzaanə, ha'ə saawee tii ka vii goonɡatii. ²⁰ Ma Himiniya da Aləkəsandəra, agikii nə tii. Kə vii nyi tə tii ka *Seetanə kaa təya shii dzalənə, təya bwasee ka dzaananə tə Əntanƒə. §

2

Wabənə agyanə də'wa

¹ Ma nga təkəjwanə, agi banə nə nyi kaa ənjə a ɗa də'wa, ənjə a kədii acii Əntanƒə, ənjə a kuyirii tə Əntanƒə putə nga patənə nga ənja. ² Wa ənjə a ɗa də'wa putə nga meeminə da madiigərə ənji patə, kaama ndzaanə jamə də mabanee ma'yanə, ama mbee ka gadee ka Əntanƒə, ama ndzaa makətsəkii əsə. ³ Ma ətsə patə, nga'ə, ka uufagi səkə nga Əntanƒə Maluu gaamə əsə. ⁴ Kə mwayi ci taa wu patə, ca upaa luupaanə, ca shii goonğa. ⁵ Acii rəjwə nə Əntanƒə, rəjwə əsə nə əndə rəgwa ahada Əntanƒə da ənja, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Əndə shiŋkinə nə ci əsə. ⁶ Kə vigi ci naakii nə ka luupaanə də ənji shiŋkinə patə. Ci baarii ka saa'ikii oo'i, nga'ə ka Əntanƒə kaa taa wu patə a upaa luupaanə. * ⁷ Ka ətsə ha'ə kavə Əntanƒə tə nyi ka ndzaanə ka əndə waazanə ka ənji da ndzaanə ka masləkee ənda. Kə kavə ci tə nyi ka dzəgunə goonğa ka hara slikerənə kaa təya luuvə. Tantanyinə cii kya wabə, əntaa jirakənə. †

⁸ Acii ha'ə, nga'ə ka nyi kaa nguyirənə taa da patə a ɗa də'wa. Wa təya ɗa də'wa də malaaba ədzəma. Ga təya ɗa də'wa də mabəzə səka, ga təya ɗa də mabizhinə əsə. ⁹ Ma makinə əsə, wa təya ndzaa da ayinə da hiima nga ka kəjeerənə ətə difə. Ga təya ɗaada hara uushi'inə agi shiŋkinatii ətə ca ngerəgi hiima nga ənda, ga təya nga pookalima taa sə nga uura taa sə nga ciinə ətə da məghərəvənə davə, ga təya nga mandalə kəjeerənə əsə. ¹⁰ Amma, wa təya ɗa njunyi sləna. Ci nə njunyi uushi. Ci dəbee ka makiitə ca ba agi nə'unə nə tii tə Əntanƒə. ¹¹ Wa minə a ndzaa kəɗa'ə saa'itə ənjə a dzəgunə, kya banee ka hanƒalatə. ¹² Maluuvəmə nyi minə a dzəgunə ka nguyirənə, taa kya ndzaa da baawəɗa agyanətii. Amma, wa kya ndzaa kəɗa'ə. ¹³ Acii tə Adamu 'watəgi Əntanƒə taganə, taabu'u Hawa. ¹⁴ Əntaa tə Adamu əsə

1:14 1.14 1.5; 1 Koor. 15.10. **1:15** 1.15 Luka 15.2; 19.10; Rooma 5.8. **1:16** 1.16 Af. 3.7-9; Kwal. 1.25. **1:17** 1.17 Rooma 16.27. **1:18** 1.18 4.14; 6.12; 1 Koor. 9.24-25; 2 Tim. 4.7-8; Yahu. 3. **1:19** 1.19 1.5. § **1:20** 1.20 Himiniya; 2 Tim. 2.17; Aləkəsandəra; 2 Tim. 4.14; Seetanə; 1 Koor. 5.5. **2:1** 2.1 Af. 6.18-19; Fil. 4.6. **2:2** 2.2 Ees. 6.10. **2:3** 2.3 Tit. 3.4. **2:4** 2.4 Əzaki. 18.23; 2 Tim. 2.25-26; 2 Piita 3.9. **2:5** 2.5 Dzək. 6.4-5; 1 Koor. 8.6; Rooma 3.29-30; 10.12-13. * **2:6** 2.6 Mar. 10.45; 2 Koor. 5.15; Gal. 1.4; Tit. 2.14; 1 Yooh. 3.16; ka saa'ikii: Gal. 4.4; Tit. 1.3. † **2:7** 2.7 masləkee ənda: 1.11-17; Gal. 1.1; 2.7-8; Af. 3.7; 2 Tim. 1.11. **2:8** 2.8 1 Piita 3.7. **2:9** 2.9 1 Piita 3.3-5. **2:10** 2.10 5.10. **2:11** 2.11-12 1 Koor. 14.34. **2:13** 2.13 'Wat. 2.7,21-22; 1 Koor. 11.8-9.

gəpətə *Seetanə, amma tə minə gəpətə ci, kya tanjəgi bariya. ¹⁵ Patə da ha'ə, wa kya poo manjeevənə, ka upaanə nə ki luupaanə, maa kə gi ki aakəŋwa agi nə'unə da uufə ənja, kya ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntəŋfə, kya ndzaa da ayinə.

3

Matakəŋwanyinə asəkə Ikəliisiya

¹ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə: madfa ŋga'ə ka əndə nə ndzaanə ka matakəŋwanə asəkə Ikəliisiya, ŋunyi slənə cii kəya uufə. ² Ma matakəŋwanə, wa ca ndzaa ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rəŋwə dyanə ndzaanəkii əsə. Wa ca ndzaa ka əndə hiima, ca ətsətə naakii na, ca ndzaa də haŋkala, ca ndzaa ka əndə luu mu'uminə gakii asii. Wa ca ndzaa ka əndə mbee ka dzəgunətənə ka ənji ŋga'ə. ³ Ga matakəŋwanə a kagi naakii nə ka sa ənvwa, ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii əsə. Amma, wa ca ndzaa ka makəda'ə ənda, əndətə ca moo ndzaanə jamə. Ga ca ndzaa ka əndə suuna kwaɓa. ⁴ Wa ca ndzaa ka əndətə ca mbee ka kərətə yaakii ŋga'ə, manjeevənaakii a dɔwuta ka ci, təya fa tə ci ka shaŋə. ⁵ Ma bii nyi ətsə ha'ə, madfa pooshi əndə mbee ka kərətə yaakii ŋga'ə, iitiitə saŋə mbeenəkii ka kərətə Ikəliisiya ŋga Əntəŋfwa?

⁶ Ha'ə əsə, ma əndətə mata'avəmə agi vii goonɣaakii, ga ca ndzaanə ka matakəŋwanə, acii ga ca dɔunətə naakii na, Əntəŋfə a lagi ka ci gəŋwanə, ca vii ka ci ma'inə makə sətə vii ci ka *Seetanə. ⁷ Ha'ə əsə, wa ca ndzaanə ka əndətə ci duuniya patə a gadee ka ci, acii ga ənjə a dɔvə ka ci ayinə, ca dzəgərə aasəkə zaanwanə ŋga Seetanə.

Ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya

⁸ Ma ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya əsa, wa təya ndzaa matsəkii, ga wabənətii a ndzaa bəra'i, ga təya kapaa natii nə ka sa ənvwa, ga təya kapaa natii nə ka suuna gəna əsə. ⁹ Ma wabənə ətə baariigi Əntəŋfə kaamə, wa təya kəsəpaa də malaaba ədzəma. ¹⁰ Tii maa, see maa kə təkətə ənji tə tii zəku'i. Madfa pooshi ənji idəpaa uushi ashitii, wa təya ndzanə sləna. ¹¹ Ma makinatii* əsə, wa təya ndzaa matsəkii, ga təya pədəhiinə, wa təya ndzaanə ka ənji hiima, təya ndzaanə ka ənji goonɣa taa agi mi patə. ¹² Ma əndə tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya, da minə rəŋwə dyanə ndzaanəkii, ca mbee ka kərətə manjeevənaakii da hara ənji yaakii ŋga'ə. ¹³ Ma ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya, madfa ŋunyikii ci təya slənə, ka upaanə nə tii gadēenə ŋga ənji ka tii. Ka mbeenə nə tii ka wabənə yadə ŋwalənə agyanə vii goonɣatii ka Yeesu Aləmasiihu.

Maduunə uushi ətə baarii Əntəŋfə kaamə

¹⁴ Yoo, kə dīi nyi aniya ŋga dzənə aabiiku kədəhə. Amma, wanyinə ka naahə ka hə ləkələkətəna. ¹⁵ Mbu'u tə'i uushi na səkəpaa tə nyi. Ma ləkələkətəna, ci na baarii ka hə makə sətə ci ənji ŋga Əntəŋfə a ndzaanə. Ma ənjikii, tii nə Ikəliisiya ŋga Əntəŋfə Əndə vii əpinə. Ikəliisiyakii əsə ca kihə goonɣaanə. ¹⁶ Ma sətə vii amə goonɣa anəkii, waatoo sətə nji ma'umbeekii, maduunəkii dərəva. Pooshi əndə dɔa mabizhinə agyanəkii, waatoo, Əndə shiŋkinə pwayi ənji tə ci, Kə baariigi Malaaba Ma'yanə tə ci oo'i, əndə goonɣa nə ci. Kə nee malaa'ikanyinə ka ci;

2:14 2.14 'Wat. 3.1-6,13; 2 Koor. 11.3. **3:2** 3.2-7 Tit. 1.6-9; 1 Piita 5.1-4. **3:3** 3.3 2 Tim. 2.24. **3:7** 3.7 2 Tim. 8.21; Slənə 6.3. * **3:11** 3.11 Makinə, ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya, taa makinə ŋga ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya. **3:11** 3.11 Tit. 2.3. **3:15** 3.15 Af. 1.23; 2.19-22. **3:16** 3.16 Mat. 28.18-19; Mar. 16.19; Yooh. 1.14; Slənə 2.33; Af. 1.20-21; Fil. 2.6-11; Kwal. 1.6,23; 2 Tim. 4.17.

Kə waazii ənji agyanəkii ka hara slikərənə;
Kə vii ənji ka ci goonğa asəkə duuniya patə;
Kə ngərətə Əntanfə tə ci aadəgyə, ca d'uunətə tə ci.

4

Ənji dzəgunə jirakənə

¹ Yoo, kə bii Malaaba Ma'yanə furənjə oo'i, ma ka əndə'i saa'i, kadə nə hara ənjə a bwasee ka nə'u goonğaənə, təya dzəgərə ka nə'u jirakənə nga ginaajinyinə, təya nə'u dzəgunənə nga *Seetanə. ² Ma dzəgunətsa, kə təkəpaa majirakinə, ənjitə pooshi ka taarapaanə ahada goonğaənə da jirakənə acii mantəkii nə ədzəmətii. ³ Ma tsarə nga ənjitsa, agi dzəgunənə nə tii oo'i, ma ngərəshinə da aadə hara zəmənyinə, bwayakii. Amma Əntanfə tagapaa zəmənyitsa kaa ənjə a adə. Ma ənji nə'unə, waatoo ənjitə shii goonğa, wa təya adə zəməkii də kuyiriinə. * ⁴ Patənə nga uushi'inə ətə tagii Əntanfə, nga'ə. Pooshi uushi nga kaareenə. Amma, wa ənjə a luu patənə nga uushi'inəkii də kuyiriinə tə ci. ⁵ Ma uushi'iitsa, nga'ə, acii ha'ə bii Əntanfə, agi kuyiriinə nə ənji tə ci putakii əsə.

Nunyi əndə slənə nga Yeesu Aləmasiihu

⁶ Madfa agi dzəgunətənə nə hə ka ənji nə'unə tə uushi'iitsa, ka ndzaanə nə hə ka nunyi əndə slənə nga Yeesu Aləmasiihu, ha dzə aakəjwa də fa wabənə nga Əntanfə da nə'utə nunyi dzəgunənə, kaa ha upaa də ngeerənə. ⁷ Ma wabətə nga njukə ətə madzəmə da wabənə nga Əntanfə, ga ha ndzaa ka buurənə, acii uura manjeevənə nə ətsə patə. Duu aakəjwa də dzəgunə ndzaanə ka əndə nga Əntanfə. ⁸ Ma taadətə shishinə, tə'i ci da bwatya. Amma, ma dzəgunə ndzaanə ka əndə nga Əntanfə, ci palee də bwatya taa ka ngutə rəgwa patə, acii ka tsakənə nə ci tə əpinə gaamə ka saa'ina da aakəjwa patə. ⁹ Ma sətə bii nyi, tantanyinə. Kə dəbee ənjə a luuvə də ədzəmə rəjwə. ¹⁰ Ka ətsə ha'ə caama slənə də gazhi'waanə, acii agi kanə naamə nə ka Əntanfə əndə vii əpinə. Ci nə Maluu nga ənji patə; ma palee maa, nga ənji nə'unə.

¹¹ Bawə ka ənji nə'unə tə wabətətsa, ha dzəgunətə ka tii. ¹² Ga ha luuvə kaa ənjə a ushapaa tə hə, makə d'ii hə uundzə dagwa. Amma ndzaanə ka sə nga dzəgunənə ka ənji nə'unə ka rəgwa nga wabənaaku, da ndzaanaaku, da uufənaaku tə ənja, da vii goonğaaku, da ndzaanaaku yadə idəpaa uushi ashiku. ¹³ Ma taabu'u nii kya sha, duu aakəjwa də janğa malaaba ləkaləkətə ka ənja, ha waaza ka tii, ha dzəgunə ka tii.

¹⁴ Ma baawəda ətə vii Əntanfə ka hə saa'itə wabi anabiinə agyanəku, saa'itə kavə matakəjwanyinə nga Ikəliisiya ciinə aanəku, slənəgiwə də ci. ¹⁵ Duu aakəjwa də d'anə ha'ə makə ətsa, ga ha zaarə, kaa ənji patə a nee ka dzənaaku aakəjwa. ¹⁶ Hadətə də naaku na da dzəgunənaaku. Duu aakəjwa də d'fa uushi'iitsa. Acii maa kə d'ii hə ha'ə, ka luupaanə nə hə naaku nə da ənjitə ca fa tə hə.

5

Ndzaanə nga'ə agi ənji nə'unə

¹ Ga ha wazə ka masara, amma wabuu ka ci makə ka duu. Ma uuji daguyinə əsa, wa təya ndzaa makə ndzəkəjushi'inəku. ² Ma masara minə, wa kya ndzaanə makə mapoo tə hə. Ma makinə ətə ma'ə ma'iirəmə əsə, wa təya ndzaa makə

4:1 4.1-11 1.10. **4:1** 4.1 2 Tim. 3.1. * **4:3** 4.3 ngərəshinə: 1 Koor. 7.1; zəmənyinə: 'Wat. 9.3; Rooma 14.2; Kwal. 2.21; Ibər. 13.9; kuyiriinə: Rooma 14.6; 1 Koor. 10.30. **4:4** 4.4 'Wat. 1.31; Slənə 10.15. **4:6** 4.6 1.10. **4:7** 4.7 1.4. **4:8** 4.8 6.6. **4:10** 4.10 Tit. 3.4. **4:12** 4.12 1.5; Tit. 2.7. **4:13** 4.13 2 Tim. 3.15-16. **4:14** 4.14 1.18; 5.22; Slənə 6.6; 2 Tim. 1.6; 2.2. **4:16** 4.16 1.10; 4.12; 2 Tim. 2.22; 3.10. **5:1** 5.1 Leew. 19.32.

cikəŋushi'inəku; ədzəməku a ndzaa malaabakii akəŋwaciitii, acii ga təya ŋgərəgi haŋkalaaku.

³ Ma mooryafinyinə ətə pooshi əndə tsakənə tə tii, gadfee ka tii. ⁴ Amma, madfa tə'i manjeevənə taa jijinyinə ŋga mooryafinə, wa təya dzəgunə makə sətə ci təya dfa diinatii zəku'i, waatoo, təya dfa ka mapoo tə tii taa dzədzəshi'inətii ŋga'əənə, makə sətə shi təya ddi ka tii, acii tsarəkii ca uudagi səkə ŋga Əntanfə. ⁵ Ma mooryafinə ətə ki daanətə pooshi əndə tsakənə tə ki, tə Əntanfə gi'i ki, kya dzə aakəŋwa də dfa də'wa, kya kədii aciikii vədə da uusəra. ⁶ Amma, ma mooryafinə ətə kagi nətə ka uudə uushi'inə ŋga *duuniya, taa ŋgahi ma'ə ki da i əpinə, patə da ha'ə mantəkii nə ki. ⁷ Ma danəkwa, bawə ka tii wabəətsə bii nyi ka hə, acii ga ənjə a idəpaa uushi ashitii. ⁸ Ma əndətə pooshi ka hada də duuraakii, ma palee maa, ənji yaakii, kə kaaree ci ka nə'u tə Əntanfə, bwayakii nə ci, palee ka əndətə yadə vii goŋga.

⁹ Ga ha naahə ləmə ŋga mooryafinə aagi harakii pii pii. Ma taabu'u naahənəku, see maa nee hə kə mbu'i fəzətə kuwa pu'unə, mashimə ki a ŋgirə ŋgurə palee ka rəŋwə əsə, ¹⁰ ənjə a kuyirii tə ki putə ŋga dfa ŋunyi slənətə, waatoo, kə gərətə ki manjeevənətə ŋga'ə, kya luu mu'uminə aa hatə aasii, kya yibəgi sədfə ŋga ənji nə'unə makə sətə ci maviinə a dfa, kya tsakə ənji agi bwanea, kya kavə nətə ka dfa ŋunyi sləna. Madfa ha'ə makə ətsə nə slənata, naahuu ləmətə.

¹¹ Amma ma mooryafinyinə ətə ma'ə ma'iirəmə, ga ha naahə ləmətii, acii madfa kə təkuree tii ka sə'watə ndzaanə yadə ŋgura, ka ŋgərənə nə tii. Də ha'ə bwaseenə tii ka nə'unə tə Aləmasiihu. ¹² Də ha'ə əsə ləginə Əntanfə gəŋwanə anətii, ca vii ka tii ma'inə, acii kə tənəgi tii aləkawalətə ddi tii ka ci. ¹³ Ma təya, ka dzəgərənə nə tii aagi ndzaanə zərəkə, wata wiigi'inə ka yi ka yi. Əntaa wata ndzaanə zərəkə tanə, amma təya kaala wabənə aagi ŋga hara ənji, təya luugi wabənə ətə əntaa natii, təya ba sətə madəbəmə. ¹⁴ Acii ha'ə, ma moonəkya, ma mooryafinə ətə ma'ə ma'iirəmə, wa təya ŋgərə ŋguyirənə, təya poo manjeevənə, təya hada də yatii. Madfa ddi tii ha'ə, pooshi ənji daawaanə gaamə ka upaa rəgwa ŋga wabə bwaya uushi'inə aashaamə.

¹⁵ Ma bii nyi ha'ə, acii hara mooryafinə maa, kə uugi tii zə'uginə ka nə'unə tə Seetanə. ¹⁶ Ma minə əndə nə'unə ətə da mooryafinyinə agi duurənyinatə, wa kya tsakə tə tii ka galee ka slənə agyanə Ikəliisiya, kaa Ikəliisiya a mbee ka tsakənə tə hara mooryafinyinə ətə pooshi ənji tsakənə tə tii.

¹⁷ Ma matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya ətə ca slənə ŋga'ə, gadfeemə ka tii ka shaŋə, una ki'itə ka tii ŋga'ə. Ma palee maa, ənjitə ca waaza da dzəgunə ka ənji də gazhi'waanə. ¹⁸ Acii kə bii malaaba ləkələkətə oo'i, "Goona tənəpaa la ka zəmənə saa'itə ci agi slənənə koonə." Kə bii ci əsə, "Ma əndə sləna, kə dəbee ənjə a vii ka ci shikwaakii."

¹⁹ Madfa kə wulii ənji matakəŋwanə ŋga Ikəliisiya, ga ha luuvə, madfaamə tii kə kira seedawanyinə bəra'i taa makkə. ²⁰ Taa wu patə gi ma'inə aa hakii, dzaluu tə ci akəŋwacii ənji patə, kaa hara ənjə a shii ŋgwaleenə.

²¹ Agi banə nə nyi ka hə akəŋwacii Əntanfə, da Yeesu Aləmasiihu, da matadə malaa'ikanyinə, kaa ha nə'utə uushi'iitə bii nyi ka hə patə. Ga ha baarii kama kamaanə ka ənji shaŋə taa agi mi patə. ²² Ga ha kwasə ka kavə ciinə agyanə əndə'i əndə kaa ca ndzaa ka əndə slənə asəkə Ikəliisiya. Ga ha dzəgərə aagi 'waslyakəənə ətə ci hara ənjə a dfa. Ga ənjə a idəpaa uushi ashiku.

²³ Makə ddi ci, pooshi jamənə ŋga səkəku taa guci patə, ga ha sa wata ma'inə, amma duu də sacii ma'i inaba gi'u ka kuzəka.

5:5 5.5 Luka 2.37; 18.7. 5:10 5.10 2.10; Ibər. 13.2; Yooh. 13.14. 5:13 5.13 2 Tees. 3.11. 5:14 5.14 1 Koor. 7.9. 5:17 5.17 1 Tees. 5.12. 5:18 5.18 Dzək. 25.4; Luka 10.7; 1 Koor. 9.9,12-14. 5:19 5.19 Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 2 Koor. 13.1. 5:20 5.20 Gal. 2.14; Af. 5.11. 5:22 5.22 4.14.

²⁴ Ma 'waslyakəənə nga hara ənji, paŋgəraŋə a babara taabu'u mbu'unəkii aakəŋwacii gəŋwanə. Ma nga hara ənji əsə, daba'a na shigi. ²⁵ Ha'ə əsə, paŋgəraŋə a babara nə d'a ŋunyi slənə nga hara ənji; taa pooshi paŋgəraŋə a babara əsə, pooshi na za.

6

¹ Ma maviinə patə, wa təya gadēe ka slanjiinətii, təya fa tə tii, acii ga ənjə a wabə bwaya uushi aashi Əntaŋfə da dzəgunənə gaamə. ² Mada ənji nə'unə nə slanjiinə nga maviinə, ga təya bərapaa tə slanjiinətii, acii makə dīi tii ndzəkəŋuushi'inə putə nga Aləmasiihu. Amma, wa təya tsakə paslənə ka tii, makə dīi ci, ma ənjitə ci təya slənə ka tii, ənji vii gooŋga nə tii, moodəkii nga Əntaŋfə əsə.

Dzəgunətə uushi'iitə ka ənja, ha ba ka tii kaa təya nə'utə.

Dzəgunə jirakənə

³ Tə'i hara ənji ca dzəgunə ka ənji hara uushi'inə pamə, maluuwəmə tii tə tantanyitə wabənə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, maluuwəmə tii əsə tə dzəgunənə agyanə makə sətə caama ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə. ⁴ Ma ənjitsa, kə dūunətə tii natii na, mashiimə tii taa mi əsə, madaamə suuna nga d'a mabizhinə da mbəzənə agyanə mazabə wabənə. Ci ca kira sərəha, da mbəzənə, da dzaanashinə, da hiima bwaya uushi aagyanə ənda, ⁵ da dfaada mabizhinə. Ma ənjitsa, pooshi haŋkalatii ka hakii, pooshi ma'ə gooŋga ashitii əsə. Ma nə tii ka nəhəna, gəna ci ənjə a upaa ka rəgwa nga diina. ⁶ Yoo, ma nə'unə tə Əntaŋfə, tə'i bwatya agikii palee ka gəna, maa ka mabanee ma'yanə nə əndə də sətə cii kəya upaa. ⁷ Acii pooshi uushi shi acii amə aa hanə aa duuniya. Pooshi uushi na dzə acii amə maa kə məkyaamə. ⁸ Maa tə'i amə da zəma, tə'i amə da kəjeerənə əsə, kə mbu'i kaamə. ⁹ Amma, ma ənjitə ca moo d'a gəna, kə luuvə tii isəkwanə nga *Seetanə tə tii, təya kulagərə aasəkə zaŋwanə nga mabaanə da bwaya suunanyinə. Ci ca kavə tə tii ka zaginə dza'ə. ¹⁰ Acii ma suuna kwaba, ci ca kira bwaya uushi'inə kama kama. Puta nga suuna kwaba bwasee hara ənji ka vii gooŋgatii, təya əlya ka natii nə mabətəsəkənyinə kama kama.

Wabənə nga Bulusə ka Timooti

¹¹ Ma hə dīi əndə nga Əntaŋfə, bwasee ka patənə nga uushi'iitsa, ha d'a gazhi'waanə nga slənə gooŋgaanə, ha d'a gazhi'waanə nga ndzaanə ka əndə nga Əntaŋfə, ha vii ka ci gooŋga, ha uudə ənja, ha sə'watə taa mi patə, ha ndzaa ka əndə haŋkala əsə. ¹² Dawə gazhi'waanə nga slənə ŋunyi uushi'inə, acii kə vii hə gooŋga. Ma əpiitə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə upaa hə, kəsəpaa təŋə təŋə. Ka ətsə ha'ə 'wii Əntaŋfə tə hə saa'itə vii hə seeda agyanə vii gooŋgaaku akəŋwacii seedawanyinə laŋə. ¹³ Wanyinə ka wabənə ka hə akəŋwacii Əntaŋfə ətə ca vii əpinə ka taa mi patə, da akəŋwacii Yeesu Aləmasiihu. Ma Yeesu, kə vii ci ŋunyi seeda agyanə gooŋgaanə akəŋwacii Puntiyu *Pilaatu. ¹⁴ Wanyinə ka banə ka hə ha'ə, kaa ha nə'utə sətə bii wabənə nga Əntaŋfə; ga ha tapaa taa rəŋwə, nə'utə patə ka rəgwatə pooshi ənji ka upaa sə nga idəpaanə ashiku, ca'ə ka saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ¹⁵ Ma jiganaakii, Əntaŋfə na jigagi də ci ka saa'itə kapaa ci. Acii ma Əntaŋfə, ci daanəkii ca d'a ŋwanjuunə, əndə moodasəkə nə ci. Nwanjuunə agyanə meeminə, Slandanə agyanə slanjiinə nə ci əsə. ¹⁶ Ci daanəkii nə əndə pooshi ka əntənə. Ma ha nga ndzaanaakii, agi bərənə ətə pooshi əndə ka mbu'unə aabiikii.

6:1 6.1-2 Af. 6.5; Tit. 2.9-10; Filim. 8-20; 1 Piita 2.18. **6:3** 6.3-10 1.3-7. **6:3** 6.3 1.10; Gal. 1.6-9. **6:4** 6.4 1.4; 6.20; 2 Tim. 2.14. **6:5** 6.5 Yooh. 10.12; Slənə 20.33-34; 1 Tees. 2.5; Tit. 1.11; 1 Piita 2.14; 5.2. **6:6** 6.6 4.8; Fil. 4.11; Ibər. 13.5. **6:7** 6.7 Ayb. 1.21; Ə.Waaz. 5.14. **6:8** 6.8 Waḅ. 30.8-9. **6:12** 6.12 1.18; 4.14. **6:13** 6.13 Mat. 27.11-26; Yooh. 18.28-19.16. **6:14** 6.14 1.3,18; Fil. 1.10; 1 Tees. 5.1-2. **6:15** 6.15 Slənə 1.7; 2 Piita 3.3-9; Səniinə 17.14.

Pooshi əndə sha nee ka ci, pooshi əndə ka neenə ka ci əsə. Wa ənjə a dʉunətə tə ci, ca dʉa ŋwanjuunə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Wa ca dʉa ha'ə.

¹⁷ Yoo, ma ənji gəna ŋga zamanana, bawə ka tii ga təya hwafə də gəna, ga təya ka nətii ka gəna əsə, acii makə mədə nə gəna. Amma, wa təya ka nətii ka Əntanʉə. Ci ca vii kaamə taa mi patə, kaama fatə mayamayaanəkii, acii fitə nə ciinəkii kaamə.

¹⁸ Bawə ka tii, wa təya dʉa ŋga'əənə, təya dʉa ŋunyi slənə laŋə. Wa ciinətii a ndzaa fitə, təya vii ka hara ənji. ¹⁹ Də ha'ə tsəkənə tii ka natii na ŋunyi ndzaanə ka sətə na shi aakəŋwa, kaa təya shii upaa də tantanyitə əpinə.

²⁰ 'Ya'ə Timooti, kəsəpaa Ŋunyi Habaratə tənə tənə ətsə ba'avə Əntanʉə aaciiku. Ga ha ndzaa da ənjitə ca dʉa dʉa maza bə wabənə da dʉa mabizhinə ŋga diina. Tsarə ŋga wabəətsə ci ənjə a ba: shiinə. Amma, jirakənə. ²¹ Hara ənji əsə, ətə ca ba tə'i tii da shiinə, kə bwasee tii ka vii goŋga. *

Wa Əntanʉə a dʉa koonə pwapoonə.

6:16 6.16 Shig. 33.20; Jab. 104.2; Yooh. 1.18; Kwal. 1.15; 1 Yooh. 4.12. **6:17** 6.17 Jab. 62.11; Luka 12.15,20; Yak. 5.1. **6:19** 6.19 Mat. 6.20. **6:20** 6.20 1.4; 6.4; 2 Tim. 1.14. * **6:21** 6.21 pwapoonə: Gal. 6.18.

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka Timooti

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə mwayi Əntanjə. Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waaza ka ənji agyanə əpinə ətə bii Əntanjə, ka viinə nə ci daci Yeesu Aləmasiihu. ² Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Ma ha, moodə uuzənaaki nə hə. *

Wa Əntanjə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa ka hə pwapoonə, təya dfa ka hə nga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntanjə putə nga vii goonğa nga Timooti

³ Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanjə taa guci patə cii kya buurətə tə hə agi dfa də'wa; vədə da uusəra cii kya dfa ha'ə, pooshi bədanə. Tə ci cii kya paslə də nnyuni ndzaanə, makə sətə nji dzədzəshi'inəki a paslə tə ci. ⁴ Ma nya buurətə tuunaaku putə nga təkənə gaanwə, nga'ə ka nyi nya ənə ka neenə ka hə ka shanjə, kaa nya shii dfa moodasəka. ⁵ Agi buurətənə nə nyi vii goonğaaku nga tantanyinə, tsarə ətə nga kuku Looyisə da nga muu Afiniki. Kə shii nyi əsə, ma'ə hə da vii goongakii.

⁶ Aci ha'ə, wanyinə ka buurətənə ka hə oo'i, tsakuu dzənə aakəŋwa də dfa slənə də baawədatə kavə Əntanjə aaciiku, waatoo, baawəda ətə vii ci ka hə saa'itə kavə nyi ciinə aanəku kaa ha dfa slənə nga Yeesu Aləmasiihu. ⁷ Ma Əntanjə, maviimə ci kaamə ədzəmə nga ngwalənə. Amma kə vii ci kaamə ədzəmə nga ndzaanə da ngeerənə da nga uufəshinə da nga ətsətə na.

⁸ Aci ha'ə, maa ha wabə agyanə Slandanaamə, ga ayinə a dfa tə hə. Əndə furəshina nə nyi ka putaakii, amma ga ha ayi acii shiinə nga ənji oo'i, guva-slənaaku nə nyi. Amma sə'watə sa ciba makə naaki putə nga Nnyuni Habara, makə sətə vii Əntanjə ka hə ngeerənə nga sə'watənə. ⁹ Ci luupaa taamə, ca 'watə taamə kaama ndzaanə ka ənjaakii. Ma dfi ci ha'ə, əntaa putə nga nnyuni slənə gaamə, amma ha'ə mwayi ci dfa nga'əənaakii. Waatoo, daga nukə dfi ci aniya nga danə ha'ə, kaa ca luupaa taamə daci Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Ma əndzə'i, makə shi Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu, kə baarii Əntanjə furəŋə oo'i, kə dfi ci kaamə nga'əənaakii. Kə əbipaa Yeesu ngeerənə nga wa, ca baarii oo'i, maa kə liwaamə Nnyuni Habara, ka upaanə naamə əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. †

¹¹ Nyi ka nəki maa, kə ta'i Əntanjə tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee ənda da əndə waaza ka ənji Nnyuni Habarakii, nya dzəgunətə ka tii. ¹² Putakii əsə cii kya sa cibəna. Amma pooshi ayiiki, acii kə shii nyi Əndətə vii nyi ka ci goonğa. Kə shii nyi ndilə ndilə əsə oo'i, ma Nnyuni Habaratə ba'avə ci aaciiki, ka hadfatəginə nə ci dənə ka uusəratə nii kəya ənya. ¹³ Kəsətə tənə tənə tə nnyuni wabəətsə jigunyii ka hə, ha dzəgunətə ka hara ənji, ha ndzaa da vii goonğa, ha uufə tə Əntanjə da ənja makə sətə bii Yeesu Aləmasiihu. ¹⁴ Ga ha kapaa taa tə wu kaa ca zə'wee ka Nnyuni Habaratə ba'avə Əntanjə aaciiku. Amma kəsətə tənə tənə də baawəda nga Malaaba Ma'yanə ənə asəkə ədzəmaamə.

¹⁵ Kə shii hə oo'i, patənə nga ənji nə'unə anə hanyinə nga Asiya, kə bwasee tii ka nyi, nyi daanəki. Ahadatii nə i Figilusə da Harəmagana əsə. ¹⁶ Amma, wa Slandanə a dfa ka ənji yi nga Wanasifara barəkaanə, acii ma ca, lanə nə ci agi əgə ka nyi ma'i

1:1 1.1 1 Tim. 2.7. * **1:2** 1.2 Timooti: 1 Tim. 1.2; 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Fil. 3.5; 1 Tim. 1.5. **1:5** 1.5 Slənə 16.1. **1:6** 1.6 1 Tim. 4.14. **1:7** 1.7 Rooma 8.15. **1:8** 1.8 2.9; Rooma 1.16. **1:9** 1.9 Af. 2.8-9; Tit. 3.5. † **1:10** 1.10 Yooh. 1.14; Tit. 3.6; əpinə da wa: 1 Koor. 15.20,55,57; Ibr. 2.14-15. **1:11** 1.11 1 Tim. 2.7. **1:13** 1.13 1.5; 1 Tim. 1.10. **1:14** 1.14 1 Tim. 6.20. **1:15** 1.15 4.16.

rara'ə aasəkə ədzəmeki. Paa ci ayi əsə ŋga anəənə anyi ənji tə nyi. † 17 Makə shi Wanasifara aa hanə aa Rooma, kə ali ci tə nyi ka shaŋə, kə nee ci ka nyi. 18 Wa Slandanə a ɗa ka ci barəkaanə uusəratə nii kəya ənya ka ɗa gəŋwanə ka ənja. Kə shii hə furəŋə makə sətə njii kəya ɗa ka nyi ŋga'aanə də Afisa.

2

*Shikwa ŋga əndətə ca slənə ka Yeesu *Aləmasiihu*

1 'Ya'ə uuzənaaki, ma hə, ndzaa da ŋgeerənə agi pwapoonə ŋga Yeesu Aləmasiihu. 2 Ma sətə fii hə amaki akəŋwacii seedawanyinə laŋə, bawə ka ənjitə da gooŋga ashitii, waatoo, ka ənjitə na mbee ka dzəgunətənə ka hara ənji əsə.

3 Sə'watə sa ciba putə ŋga Yeesu Aləmasiihu, makə sətə ci ŋunyi sooja a sə'watə ciba. 4 Ndzaanə makə sooja: ma əndətə ŋgirə ənji tə ci ka soojaanə, ka ɗanə nə ci gazhi'waanə ŋga uudagi səkə ŋga gawa ka ha ŋga panə. Acii ha'ə, paa ci ka ka nəkii ka slənə uushi'inə ətə əntaa ŋga soojiinə. 5 Buurətə əsə agyanə əndə buurə huyihuyinə taa ləɗɗə uushi'inə. Acii ma əndə ɗa tsarə buurətsa, paa ci ka upaa shikwa, madaamə ci kə nə'utə rəgwaninə ŋga buurənəkii. 6 Ndzaanə əsə makə mooza ətə ca ɗa gazhi'waanə ŋga uuzanə, accii ci nə 'watə upaa zəmə ŋga ra. 7 Kavə nəku ka sətə cii kya ba ka hə. Acii maa ɗii hə ha'ə, ka kavənə nə Əntaŋfə tə hə ka shii patənə ŋga uushi'iitə dəbee ha shii.

8 Buurətə tə Yeesu Aləmasiihu agi slikərənə ŋga Dawuda. Kə madəe Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja. Ha'ə cii kya ba, nya waaza Ŋunyi Habara. 9 Putə ŋga waaza Ŋunyi Habarakii cii kya sa cibə ha'ə, wanyinə ma'anəkii a furəshina makə ma'waslyakə ənda. Amma pooshi wabənə ŋga Əntaŋfə ma'anəkii, agi dzənə nə ənji aakəŋwa də waazanə. 10 Ka ətsə ha'ə cii kya sə'watə taa mi patə putə ŋga matadə ənji ŋga Əntaŋfə, kaa təya upaa luupaanə daccii Yeesu Aləmasiihu, tii maa, təya ndzaanə agi ɗuunuunə ŋga Əntaŋfə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. 11 Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə, waatoo,

“Maa kə əŋkyaamə da i ca,
ka upaanə naamə əpinə da i ci əsə.

12 Maa kə gyaamə aakəŋwa də sə'watə ciba,
ka ɗanə naamə ŋwanuunə da i ci əsə.
Maa kə bii amə mashiimaamə tə ci,
ci maa, ka banə nə ci mashiimə ci taamə.

13 Maa pooshi amə da gooŋga,
ma ci kamə, ka mbu'utəginə nə ci də gooŋgaanaakii,
accii paa ci ka bwasee ka wabənaakii gərəfə a rəgwa yadə mbu'utəginə.”

Əndə slənə ŋga gooŋga

14 Ma uushi'iitə baabii nyi ka hə, duu də buurətənə ka ənja. Bawə ka tii akəŋwacii Əntaŋfə, ga təya ndzaa ka ɗaada mabizhinə agyanə wabənyinə, accii ma tsarətsa, pooshi bwatyakii, madaamə ləɗɗəgi də nə ŋga ənji ətə ca fa. 15 Ma ha, ɗawə gazhi'waanə kaa ha ndzaa ka əndətə ca kadeesəkə ka Əntaŋfə, ha ndzaa makə ŋga əndə slənətə pooshi ka ayinə agi slənaakii, ha ndzaa ka əndətə ca bagi wabənə ŋga gooŋga ŋga'ə. 16 Ma ənjitə ca ɗaada məza wabənə ətə ca saawee ka ləmə ŋga Əntaŋfə, ga ha ndzaa da tii. Acii ma təya, anəkii anəkii nə tii ka ŋusləginə agi nə'unə tə Əntaŋfə. 17 Ma wabənətii, agi tsakə aslənə makə ma'aslə'asla. Ahadatii

† 1:16 1.16 Wanasifara: 4.19. 2:2 2.2 1 Tim. 1.10; 4.14. 2:5 2.5 4.7-8. 2:8 2.8 Rooma 1.3-4; 1 Koor. 15.4. 2:9 2.9 1.8; Af. 3.1; Fil. 1.12-14. 2:10 2.10 Rooma 5.2; Kwal. 1.24. 2:11 2.11 Rooma 6.8. 2:12 2.12 Mat. 10.32-33; Rooma 5.17. 2:13 2.13 Rooma 3.3-4. 2:14 2.14 1 Tim. 1.3-7; 6.4; Tit. 3.9. 2:15 2.15 1 Tim. 1.10. 2:16 2.16 1 Tim. 1.4.

nə i Himiniya da Filita əsə. * 18 Tii ca dzəgunə ka ənji sətə mandzaamə ka goonğa, waatoo, təya ba, kə uugi Əntanfə madee ka maməətə ənja. Də ha'ə ci vii goonğa nğa hara ənji a əntəgi. 19 Patə da ha'ə, ma goonğaənə ətə shi daciai Əntanfə, kə kənjə də ngeerənə, makə faaratə mbuki ənji kuvə anəkii. Tə'i manaahəkii ashikii oo'i, "Kə shii Slandanə tə ənjaakii." Tə'i əsə manaahəkii oo'i: "Patənə nğa ənjitə ca 'wa tə Yeesu də Slandana, wa təya bwasee ka slənə bwaya uushi'inə."

20 Ma asəkə maduunə ya, tə'i kuyimiinə kama kama. Tə'i harakii nğa əndzənə, tə'i nğa tibisa əsə. Harakii əsə, nğa ənfwə taa ndzaba ghənətə ənji. Ma hara kuyimiitsa, agi əndzanə slənəginə ənji. Ma harakii əsə, ka slənəginə ha'ə asii saakii. 21 Ha'ə əsə, taa wu patə bwasee ka slənə bwaya uushi'iitsa, ka ndzaanə nə ci makə nğunyi kənjwa ətə da məghərəvənə davə. Slandanə a kavə tə ci ka dfa nğunyi sləna, acii tə'i nafalaakii ka ci. Matasəkakii ndzaanəkii taa guci patə ka dfa nğunyi slənə əsə.

22 Acii ha'ə, ga ha dfa bwaya uushi'iitə ci hara daguyinə a dfa. Amma ndzaa yadə idəpaa uushi ashiku, ha ndzaa da vii goonğa, ha uudə ənja, ha ndzaa agi jamənə. Dawə ha'ə makə nğa hara ənjitə ca kədii acii Slandana də malaaba moodəfa.

23 Ma ənjitə ca ndzaa ka wabə mazabə uushi'inə pooshi bwatyakii, ga ha jikə aagi wabənətii. Acii kə shii hə, ma tsarə nğa wabəətsa, ci ca kira mabizhinə. 24 Ma əndə slənə nğa Slandana, ga ca ndzaa ka dfa dfa mabizhinə da ənja. Amma, wa ca dfa nğa'aanə taa ka wu patə, ca mbee ka dzəgunətənə ka ənji nğa'ə, ca sə'watə ndzaanə da ənja. 25 Ma ənjitə ca dfa dfa ka ci mabizhinə, wa ca banee ka hankalaakii akənjwaciitii, ca dzəgunə ka tii. Mbu'u ka dfanə təya baanə ka Əntanfə kaa təya shii goonğa. 26 Maa dfi ha'ə, ka mbərədənə nə tii asəkə zaanwanə nğa *Seetanə ətə kəshi tə tii, təya nə'u sətə bii Əntanfə.

3

Muudinə nğa duuniya

1 Yoo, see a shii hə oo'i, ma muudinə nğa duuniya, kadə nə bwaya ənjə a kavə ənji ka sa cibə ka shanə. 2 Acii ma saa'ikii, ka uudənə nə ənji natii na, kadə nə ənjə a uudə gəna, təya d'uunətə natii na, təya dzaana tə Əntanfə, pa təya fa tə məsənətii da dəsənətii, pa təya kuyirii tə Əntanfə taa tə ənji tsakənə tə tii, təya bərapaa taa nğutə uushi, 3 pa təya uudə taa tə ənji yatii, pa təya uudə tə hara ənji əsə, təya laala jirakənə aashi hara ənji, təya təkuree ka sə'watə taa nğutə uushi, makə nğa daba ndzaanə hankalatii, pa təya uudə taa nğutə nğunyi uushi, 4 təya tanəgi magunjuura, purətə hankaliinə nə tii, təya zhi'wee ka nətii makə uushi, təya dfa sətə kadeesəkə ka tii, təya bwasee ka nğa Əntanfə, 5 təya dfa makə agi paslənə nə tii tə ci, amma təya kaaree ka tantanyinə nğa baawədaakii. Ma tsarə nğa ənjitsa, ga ha ndzaa da tii. 6 Tə'i hara ənji ahadatii ca itə aa ha hara ənji aasii, təya dzə ka zhi'wee ka nə nğa makinə ətə pooshi nətii ka hakii. Ma makiitsə zhi'wee ənji ka nətii, kə nğərəma 'waslyakəənə ədzəmətii, təya moo uushi'inə nğa *duuniya kama kama. 7 Taa guci patə nə tii ka dfa gazhi'waanə nğa dzəgunə uushi'inə, amma kə təkuree tii ka shii goonğa. 8 Makə sətə shi i Yanasə da Yambəra a kaaree ka Muusa, kə kaaree ənjitsə ka goonğaənə. See hiima bwaya uushi'inə, uushi zabə nə vii goonğatii əsə. 9 Amma pooshi məzaanətii ka ta'avənə, acii kadə nə taa wu a nee ka purətə hankalaanətii, makə sətə shi ənjə a nee ka nğa i Yanasə da Yambəra.

Muudinə nğa wabənə

* 2:17 2.17 Himiniya: 1 Tim. 1.20. 2:19 2.19 Baan. 16.5; Yooh. 10.14. 2:20 2.20 Rooma 9.21. 2:21 2.21 3.17. 2:22 2.22 1 Tim. 6.11. 2:23 2.23 2.16. 2:24 2.24 1 Tim. 3.3; Tit. 2.7-8. 2:25 2.25-26 1 Tim. 2.4. 3:1 3.1 1 Tim. 4.1; 2 Piita 3.3; 1 Yooh. 2.18; Yahu. 18. 3:2 3.2-4 Gal. 5.19-21. 3:5 3.5 Mat. 7.15,21; Rooma 2.19-20; Tit. 1.16. 3:6 3.6 Tit. 1.11. 3:8 3.8 Shig. 7.11,22; 8.3,14; 1 Tim. 6.4-5.

¹⁰ Ma hē kamē, kē shii hē dzəgunənaaki ŋga'ə, kē shii hē ndzaanaaki əsə, da sətə cii kya moo dʌnə, da vii gooŋgaaki, da makə sətə cii kya sə'watə ndzaanə da ənja, da makə sətə cii kya uudə ənja, da makə sətə cii kya sə'watə taa ŋgutə ciba. ¹¹ Kē shii hē makə sətə sii nyi ŋgəra'wə da ciba, waatoo tē sətə slənyi tē nyi dē Antakiya da Ikuniya da Lisətira. Kē sii nyi cibə ka shaŋə, amma patə da ha'ə, taa guci mwayi ənji dʌnə ka nyi, agi luupaanə nē Slandanaamə tē nyi. * ¹² Patənə ŋga ənjitə ca moo ndzaanə ləbə da Yeesu Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntaŋfə, ka sanə nē tii ciba acii ənja. ¹³ Ma bwaya ənji da majirakinə, ka tsakənə nē tii dzənə aakəŋwə aakəŋwa dē ndzaanətii ha'ə. Dē dʌnə ha'ə ci təya ha'u dē natii na, təya ha'u dē hara ənji əsə. ¹⁴ Amma, ma hē, duu aakəŋwa dē ndzaanə agi gooŋgaanaaku makə sətə jigunyi ənji ka hē, ha luuvə dē ədzəmə rəŋwə, acii kē shii hē ənjitə jigunyi ka hē, ¹⁵ ha buurətə oo'i, daga hē ma'ə uundzə uuzənə, kē shii hē malaaba ləkələkətə. Ci ca cicirətə tē hē kaa ha shii upaa luupaanə putə ŋga vii gooŋga ka Yeesu Aləmasiihu. ¹⁶ Patənə ŋga wabənə asəkə malaaba ləkələkətə, da ma Əntaŋfə shigi. Tə'i bwatyakii əsə ka rəgwa ŋga dzəgunə wabənə ŋga gooŋga ka ənja, da dzalənə dē ənja, da hadatəgi dē ənji maa kē dʌi tii 'waslyakəənə, da kaa ca baarii kaamə makə sətə caama ndzaanə ŋga'ə. ¹⁷ Ma ətsə ha'ə, kaa əndə ŋga Əntaŋfə a ndzaa matasəkakii ka shaŋə, ca ndzaa mambu'ukii bahə dʌ ŋunyi sləna.

4

¹ Ma Yeesu, ka ənyanə nē ci, ca shi ka dʌ ŋwanuunə, ci na dʌ gəŋwanə ka ənjitə da i əpinə da ənjitə məkki. Acii ha'ə, wanyinə ka banə ka hē akəŋwacii Əntaŋfə da Yeesu Aləmasiihu, ² waazawə wabənə ŋga Əntaŋfə, ha dʌ gazhi'waanə ŋga zhi'wa dē nē ŋga ənja, taa kē mwayi tii fa wabənəkii, taa pooshi. Maa kē dʌi ənji bwaya bwayaanə, dzaluu tē tii, ha hada dē tii, ha vii ka tii ŋgeerənə kaa təya dʌ ŋunyi sləna, ha dʌ gazhi'waanə ŋga sə'watə taa mi patə saa'itə ha dzəgunə ka ənja. ³ Dawə ha'ə, acii tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na moo fa ŋunyi dzəgunənə. Amma, makə see sətə kadeesəkə ka tii nē təya moo fanə, ka jaajatənə nē tii dē ənji dzəgunənə laŋə, kaa təya dzəgunə ka tii makə sətə mwayi tii. ⁴ Ka njiikəginə nē tii liminətii ka fa gooŋgaanə, təya dzəgərə ka fa jirakənə. ⁵ Amma, ma ha, duu aakəŋwa dē ətsətə naaku nē taa agi mi patə, ha sə'watə taa ŋgutə sa ciba, ha waaza Ŋunyi Habara ka ənja, ha mbu'utəgi dē slənətə vii Əntaŋfə ka hē.

⁶ Ma nyi kamə, ka ndzaanə nē nyi makə sataka ətə ci ənjə a vii ka Əntaŋfə, waatoo kē mbu'ya saa'i ŋga əntənaaki. ⁷ Kē dʌi nyi gazhi'waanə ŋga slənə gooŋgaanə, kē uudəpaa nyi slənaaki əsə, masaaweemə nyi ka vii gooŋgaaki əsə. ⁸ Kē shii nyi oo'i, ma uuseratə nē Slandanə a ənya, tə'i shikwa ca gəra tē nyi aciikii putə ŋga ndzaanaaki matsəkii akəŋwaciikii. Ma ca, əndə la gəŋwanə dē rəgwakii nē ci. Əntaa ka nyi nyi daanəki nii kəya vii shikwakii əsə, amma da i ka patənə ŋga ənjitə ca moo ənyanaakii ka shaŋə.

Hara wabənyinə

⁹ Ma dʌnəkwa, dʌwə gazhi'waanə ŋga shinə aa hanə aabiiki pii pii, ¹⁰ acii ma Dimasə, kē bwasee ci ka nyi putə ŋga uudə uushi'inə ŋga duuniyana, ca palə saakii aa Teesaloonika. Kē pyalə Karasəka aanə hanyinə ŋga Galatiya. Titusə əsə, kē pyalə ci aanə hanyinə ŋga Daləmatiya. * ¹¹ See Luka mbədaanə abiiki. Ma ha sha, 'waanə

3:10 3.10 Rooma 16.24; 1 Tim. 1.5. * **3:11** 3.11 Slənə 13.50; 14.5; 14.19; ciba: Jab. 34.20; 2 Koor. 11.23-29. **3:12** 3.12 Mat. 16.24; Yooh. 15.20; Slənə 14.22; 1 Tees. 3.3. **3:14** 3.14 2.2; 1 Tim. 1.10. **3:15** 3.15-16 Yooh. 5.39; Rooma 15.4; 1 Tim. 4.13; 2 Piita 1.21. **3:17** 3.17 2.21. **4:1** 4.1 Slənə 10.42; 2 Koor. 5.10; 1 Piita 4.5. **4:2** 4.2 Slənə 20.20,31; Tit. 1.13. **4:3** 4.3 1 Tim. 1.10; 4.1. **4:4** 4.4 1 Tim. 1.4. **4:6** 4.6 Fil. 2.17; 2 Piita 1.14. **4:7** 4.7-8 1 Koor. 9.24-25; Fil. 3.12-14; 1 Tim. 1.18. * **4:10** 4.10 Fil. 2.21; Dimasə: Kwal. 4.14; Filim. 24; 1 Yooh. 2.15; Titusə: 2 Koor. 2.13.

tə Marəkusə, una pyalya, kaa ca shi ka tsakənə tə nyi agi sləna. † ¹² Acii Tikikusə maa, kə sləkee nyi ka ci aa Afisa. ‡ ¹³ Ma ha sha, ngiraanə ka nyi kəjeerənaaki nga kəla də ərə ətə bwasee nyi ga Karəpusə də Tərawasə. Ha ngiraanə əsə ləkaləkətənyinə, ma palee maa, ətə nga kuvə'unə.

¹⁴ Ma Aləkəsandəra ənhya, kə dīi ci ka nyi bwaya bwayaanə ka shaŋə. Slandanə na ki'itə ka ci bwaya bwayaanaakii. § ¹⁵ Aa ha nəhə naaku nə aciikii əsə, acii kə dīi ci gazhi'waanə nga dzavə waaza Njunyi Habara aa meenə ka shaŋə.

¹⁶ Ma saa'itə nyi akəŋwacii gəŋwanə nga təkəŋwanə, pooshi əndə gi ka pərapaanə tə nyi taa rəŋwə. Ənji patə, kə bwasee tii ka nyi. Wa Əntaŋfə a tifyagi ka tii 'waslyakəətsatii! ¹⁷ Amma kə kəŋaanə Slandanə kədəhə da nyi, ca tsakə ka nyi ngeerənə nga waaza Njunyi Habara furəŋə, hara slikərənə patə asəkə kuvə gəŋwanə a fa; kə luupaa Slandanə tə nyi ama wə əsə. ¹⁸ Acii ha'ə, kə shii nyi, ka luupaanə nə Slandanə tə nyi acii taa ngutə tsarə nga bwaya uushi, ca kərə tə nyi jamə aadəgyə, hatə cii kəya dfa ŋwanjuunə. Naakii nə d'uunuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

¹⁹ Nəhəpaa ka nyi tə Pərisəkila da Akila da ənji yi nga Wanasifara. * ²⁰ Kə ənəgi Irasəta də Koorintiya, nya bwasee ka Tərafima də Milita acii paa ci fatə ndaŋə ndaŋənə nga shishinəkii. † ²¹ Dawə gazhi'waanə nga shinə taabu'u d'anə vyanə. Ma i Abulusə da Pudisə da Linasə da Kəlawudiya da patənə nga ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, kə nəhəpaa tii tə hə.

²² Wa Slandanə a ndzaanə a ədzəməku, ca dfa koonə pwapoonə.

† **4:11** 4.11 Luka: Kwal. 4.14; Marəkusə: Kwal. 4.10. ‡ **4:12** 4.12 Tikikusə: Kwal. 4.7-8. **4:13** 4.13 Slənə 20.6.
 § **4:14** 4.14 Mat. 16.27; Aləkəsandəra: 1 Tim. 1.20. **4:16** 4.16 1.15. **4:17** 4.17 Dan. 6.21; Jab. 22.22; Slənə 1.8; 23.11. **4:18** 4.18 2 Koor. 1.10; Fil. 1.19-20. * **4:19** 4.19 Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2; Wanasifara: 2 Tim. 1.16-17. † **4:20** 4.20 Irasəta: Slənə 19.22; Rooma 16.23; Tərafima: Slənə 21.29.

Ləkaləkatə nga Bulusə ka Titusə

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka hə Titusə, daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə nga Əntanfə nə nyi, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu əsə. Ci sləkee ka nyi kaa nya dzəgunətə ka matadə ənji nga Əntanfə. Ma dzəgunənəkəya, kaa təya vii goonğa ka ci, təya shii goonğaənə makə sətə ca dzə da ndzaanə camə. * ² Ətsə patə əsa, kaa təya ka nə nga upaanə də əpinə ətə pooshi ka uudənə. Ma əpiitsa, daga nukə nukə dīi Əntanfə aləkawaləkii ka ənja. Ma ca, paa ci ka jirakənə. ³ Makə mbu'i uuseratə lagi ci, kə ngiragi ci wabənə nga əpinəkii daci ənji waazanə. Ma nyi əsə, kə ba'acii Əntanfə Maluu gaamə ka nyi, kaa nya waaza ka ənja. †

⁴ Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Titusə. Ma ha, kə ndzaa hə makə tantanyitə uuzənaaki ka rəgwa nga vii goonğa gaamə, amə patə. Wa Əntanfə Dəsənaamə da i Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə a da ka hə pwapoonə, təya vii ka hə ndzaanə jamə. ‡

Slənə nga Titusə agyanə hanyinə nga Karita

⁵ Ma unee nyi ka hə agyanə hanyinə nga Karita, kaa ha hadatəgi də sətə mbədaanə; kaa ha taadəcii matakənjwanə asəkə taa ngutə vəranə, makə sətə bii nyi ka hə.

⁶ Ma matakənjwanə, kə dəbee ca ndzaanə ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rəjwə dyanə ndzaanəkii. Manjeevənaakii əsa, wa təya ndzaanə ka ənji nə'unə tə Yeesu; ga ənjə a idəpaa tə tii ka rəgwa nga 'waslyakəənə, taa ka rəgwa nga purətə hanəkalaanə. ⁷ Makə dīi matakənjwanə ka kadala nga Əntanfə, kə dəbee ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii. Ga ca dūunətə naakii na; ga ca ndzaa ka rənjutəsəka; ga ca kapaa nəkii ka sa ənvwa; ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii; ga ca ndzaa ka əndə suuna gəna. ⁸ Amma, ma dəbee ndzaanəkəya, əndə luu mu'uminə gakkii asii, manğa'ə ənda, əndə ətsətə naakii na, əndə goonğa, malaaba ənda, madzalə ənda. ⁹ Kə dəbee ca kəsəpaa mahoola wabəənə də bəra'itə cii, makə sətə dzəgunətə ənji ka ci. Də ha'ə mbeenəkii ka dzəgunətə goonğaənə ka ənji nga'ə, ca vii ka tii ngeerənə kaa təya nə'utə. Də ha'ə əsə mbeenəkii ka dzalə tə ənji dāada mabizhinə.

¹⁰ Aci tə'i purətə hanəkaliinə bəzəkii agi ənji nə'unə. Ma palee, agi *Yahudiinə. Ma təya, agi gəəgətənə nə tii wabənə zabə haha'ə ka gəəpənə də hara ənja. ¹¹ Ma dəbee, wa ənjə a pa'ətə ka tii ma, kaa təya ndzaa kəda'ə. Aci, ma təya, agi dzəgunənə nə tii sətə madəbəmə. Ma nə tii ka d'anə ha'ə, kaa təya upaa rəgwa nga gəəpə də uushi'inə nga ənja. Də ha'ə nə tii ka nşləginə də patənə nga ənji nə'unə ka hara yinyinə. ¹² Tə'i əndə'i əndə də Karita maa, kə nyihə ənji Karita tə ci makə *anabi. Kə bii ci də naakii nə oo'i, "Ma ənji Karita, majirakənə nə tii ka şanə. Bwayakii nə tii makə sə nga bilinə. Manya'inə nə tii, bwanəkariinə əsə." ¹³ Ma ətsə kamə, goonğa wabi əndətə. Aciikii, ma d'anəkwa, ndzaawu iza'u anə ənjitə də dzalənə, kaa təya ndzaanə də rəgwakii agi nə'unə tə Yeesu. ¹⁴ Waatoo, ga təya ka nətii ka wabənə ətə ci Yahudiinə a gəəgətə. Ga təya nə'u bariyanyinə nga ənjitə ca kaaree ka goonğaənə.

* **1:1** 1.1 masləkee ənda: 1 Tim. 2.7. **1:2** 1.2 1 Piita 1.3-5; Gal. 3.6,17-18. † **1:3** 1.3 3.4; uuseratə lagi ci: 1 Tim. 2.6. ‡ **1:4** 1.4 Titusə: 2 Koor. 2.13; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2. **1:5** 1.5 Slənə 14.23. **1:6** 1.6-9 1 Tim. 3.2-7; 1 Piita 5.1-4. **1:9** 1.9 2.1; 1 Tim. 1.10. **1:10** 1.10-16 3.9-11; 1 Tim. 1.3-7. **1:10** 1.10 1 Tim. 1.6. **1:11** 1.11 1 Tim. 6.5; 2 Tim. 3.6. **1:13** 1.13 2 Tim. 4.2. **1:14** 1.14 3.9; 1 Tim. 1.14.

¹⁵ Taa ngutə uushi patə, camə ka macamə ənja. Amma, ma ka ma'ajjinə ənja, kə kaaree tii ka nə'u goonḡaanə, pooshi macamə uushi ka tii shaḡə. Kə d'agi haḡkalatii da moodəfətii ajjiniə. ¹⁶ Ma təya, aḡi banə nə tii oo'i, kə shii tii tə Əntaḡfə. Amma aḡi baariinə nə slənatii oo'i, mashiimə tii tə ci. Ma'ajjinəkii nə tii, purətə haḡkaliinə nə tii, paa tii ka mbeenə ka slənətə taa ngutə ḡunyi slənənyinə.

2

Nunyi dzəgunənə

¹ Amma, ma ha, dzəgunətə ka ənji tə goonḡaanə makə sətə dibə. ² Ma d'anəkwa, bawə ka masariinə, ga təya kapaa natii nə ka taa ngutə suuna, wa təya ndzaanə da ayinatii, təya ətsətə natii na, təya ndzaanə də rəḡwakii aḡi nə'unə tə Yeesu, təya uudə tə hara ənja, təya ndzaanə ka ənji ədzəmə əsə. ³ Ma iirə makinə əsa, wa təya ndzaanə malaabakii ka rəḡwa ḡa slənatii. Ga təya pədfəhiinə. Ga təya kapaa natii nə ka sa ənvwa. Wa təya dzəgunə ḡunyi uushi ka harii makinə ətə ma'ə ma'iirəmə.

⁴ Waatoo, təya baarii ka tii makə sətə uudənətii ḡuyirənatii da manjeevənatii. ⁵ Təya ətsətə natii na, təya ndzaanə tsəslə aḡi ḡuyirənatii, təya d'aadfa slənə ḡa makinə ḡa'ə, təya d'a ḡa'aanə, təya muu aaya ka ḡuyirənatii. Ma ətsə patə, acii ga əḡjə a ushapaa wabənə ḡa Əntaḡfə.

⁶ Ma daguyinə əsa, bawə ka tii, a ətsətə tii natii na. ⁷ Ma hə də naaku na, ndzaawu ka sə ḡa dzəgunənə ka tii, taa aḡi ngutə uushi patə, ha d'a ḡunyi sləna. Wa dzəgunənaaku a ndzaanə də goonḡa, də haḡkala əsə. ⁸ Ma sətə cii kwa ba aḡi dzəgunənəkəya, wa ca ndzaanə də rəḡwakii yadə idəpaa uushi aḡikii. Ma ətsə ha'ə, ka d'avə ayinə ka ənji daawaanə gaamə, pa təya mbee ka wabənə bwayakii aashaamə taa ka ngutə rəḡwa patə.

⁹ Ka maviinə əsa, bawə ka tii, a banee tii ka nətii akəḡwacii slanjiinətii. Təya d'aadfa sətə ca kadeesəkə ka tii taa aḡi ngutə uushi patə. Ga təya d'aadfa mabizhinə, ¹⁰ ga təya hərə taa mi ḡa slanjiinətii. Amma, ma dəbee, wa təya ndzaanə mahoolakii aḡi sətə ci təya d'a taa guci patə. Ma ətsə patə, kaa dzəgunənə aḡyanə Əntaḡfə Maluu gaamə a ndzaanə da məḡhərəvənə taa aḡi mi patə.

Da pwapoonə ḡa Əntaḡfə ka ənja

¹¹ Ma ḡiragi Əntaḡfə pwapoonakii, ka luupaanə də patənə ḡa ənja. ¹² Aḡi dzalənə nə pwapoonəkii taamə, kaama kagi bwaya bwayaanə da suuna ḡa ḡinə ḡa duuniya, ama ətsətə naamə nə aḡi zamanana, ama ndzaanə də rəḡwakii, ama ḡḡwalə tə Əntaḡfə. ¹³ Ka d'anə naamə ha'ə, kaama ḡəra də uuserə ḡa upaa barəkaanə ətə caama ka də na. Ma uuserəkəya, ka jigaginə nə Əntaḡfə gaamə, Əndə məḡhərəvənə, waatoo Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. ¹⁴ Ma ca, kə vigi ci naakii nə ka putə gaamə kaa ca pərapaa taamə acii patənə ḡa 'waslyakəənə, ca laabagi taamə ka ci saakii, kaama ndzaanə ka ənjaakii, ama kavə naamə nə ka d'a ḡunyi sləna.

¹⁵ Ha'ə dzəgunənəku ka ənja, ha wabə ka tii, ha dzalə tə tii əsə. Waazawə ka tii də baawədaaku. Ga ha kapaa rəḡwa ka taa wu a bərapaa tə hə shaḡə.

3

Ndzaanə ḡa ənji nə'unə aḡi duuniya

1:15 1.15 1 Tim. 1.5; Mat. 15.11; Rooma 14.14,20. **1:16** 1.16 2 Tim. 3.5; 1 Yooh. 2.4. **2:1** 2.1-9 Af. 5.21-6.9. **2:1** 2.1 1 Tim. 1.10. **2:2** 2.2 1 Koor. 13.13. **2:3** 2.3 1 Tim. 3.11; 1 Piita 3.1-5. **2:5** 2.5 Af. 5.22-24. **2:6** 2.6 1 Yooh. 2.14. **2:7** 2.7 1 Tim. 4.12; Fil. 3.17. **2:8** 2.8 1 Piita 2.15. **2:9** 2.9-10 1 Tim. 6.1-2. **2:10** 2.10 3.4. **2:12** 2.12 Af. 1.4; 1 Yooh. 2.16. **2:13** 2.13 1 Koor. 1.7; 1 Tees. 1.10. **2:14** 2.14 3.14; Shig. 19.5; Əzaki. 11.20; Gal. 1.4; Af. 2.10; 1 Tim. 2.6; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.9; 1 Yooh. 3.16.

¹ Ma dʹanəkwa, buurətə ka ənji nə'unə oo'i, a banee tii ka nətii akəŋwacii meemine da gayinə, təya gadee ka tii. Wa təya əgəgi ŋutii ka dʹa taa ŋgutə ŋunyi sləna. ² Ga təya wabə bwayakii taa ashi wu. Ga təya mbəəzə da ənji əsə. Wa təya ndzaanə ka ənji haŋkala, təya dʹa waawa'anə ka patənə ŋga ənji taa guci patə. ³ Acii aməkii maa, ma ŋga ŋuka, agi ghatə shiinə njaamə, purətə haŋkaliinə njaamə, mazakii əsə. Kə shi suuna da moo uushi'inə kama kama a zhi'wee kaamə ka maviinə. Kə njaamə a dʹa bwaya bwayaanə da sərəha. Sə ŋga bərapaanə njaamə. Kə njaamə a bərashi ahadaamə əsə. ⁴ Amma patə da ha'ə, kə baarii Əntaŋfə Maluu gaamə ŋga'ənaakii da uudənaakii. ⁵ Kə luupaa ci taamə. Ma dʹii ci ha'ə, əntaa slənənə slənyaamə də rəgwakii; aa'a, amma təgunuunə gaamə nee ci. Də iitə luupaa ci taamə saŋa? Də yibəginaakii taamə upaa amə kura poonə taamə, waatoo, kə ənətəgi Malaaba Ma'yanə daamə ka kura kuraanə. ⁶ Ma Ma'yanəkəya, kə vii Əntaŋfə kaamə bahə uushi daciai Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. * ⁷ Ma dʹii ci ha'ə, kaa ca shii dʹeeginə kaamə ka ənji goonŋa də pwapoonaakii, kaama ka də nə ka upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə. ⁸ Ma wabəətsa, tantanyinə.

Ma uushi'iitsa, kə mwayi nyi ha dzəgunətə ka ənji iza iza'u, kaa ənji nə'unə tə Əntaŋfə a cinə agi dʹa ŋunyi sləna. Ma uushi'iitsa, ŋga'ə, ka tsakənə tə ənja. ⁹ Amma, ma wabə uura mabiinə, da haala ŋga ləmə ŋga dzədzəshi'inə, da mbəza, da dʹaada mabizhinə agyanə bariya ŋga Yahudiinə, ga ha luuvə. Ma ətsə patə, zabə, pooshi bwatyakii. ¹⁰ Ma ənjitə ca kira təkəshinə patə, dzaluu tə tii. Madʹa kə jalə hə tə tii ha'ə kə dʹii bəra'i, pooshi tii fii, ŋgərəgi naaku nə tsəŋə ahadatii. ¹¹ Kə shii hə, ma tsarə ŋga ənjitsa, kə saawii, agi dʹa 'waslyakəənə nə tii. Ətsə ha'ə ca baarii oo'i, tii satii ca anə natii na.

Muudinə ŋga wabənə

¹² Yoo, maa kə sləkee nyi ka Arətima taa ka Tikikusə aabiiku, dʹawə gazhi'waanə ŋga shinə pii aabiiki aa Nikapulisə, makə dʹii ci davə dʹii nyi aniya ŋga kya vyanə. † ¹³ Ma Zinasə, waatoo maləmə ŋga bariya, da Apoolasə, dʹawə hiima ŋga tsakənə tə tii ka dzəginatii oogə, acii ga təya ətee taa ka mi. ‡ ¹⁴ Ma ənji gaamə natii, wa təya kavə nətii ka dʹa ŋunyi sləna də gazhi'waanə, təya tsakə tə maaghiinə. Madʹa kə dʹii tii ha'ə, paa tii ka ndzaanə ka mazaabə ənja.

¹⁵ Patənə ŋga əjninə dʹii inə ganə, kə nəhəpaa tii tə hə. Nəhəpaa tə kadʹashinyinə geenə, ənji nə'unə. Wa Əntaŋfə a dʹa koonə pwapoonə, unə patə.

3:1 3.1 Rooma 13.1-7; 1 Piita 1.13-17. **3:3** 3.3 1 Koor. 6.11; Af. 5.8. **3:4** 3.4 1.3; 2.10-11; 1 Tim. 1.1; 2.3; 4.10; Tit. 3.6. **3:5** 3.5 Yooh. 3.5; Rooma 6.4; Af. 2.8-9; 5.26; 2 Tim. 1.9; 1 Piita 1.3. * **3:6** 3.6 Rooma 8.9-16; 1 Koor. 6.11; Gal. 5.25; Maluu: 2.13; Fil. 3.20; 2 Tim. 1.10; Tit. 3.4; 2 Piita 1.11; 1 Yooh. 4.14. **3:7** 3.7 Rooma 3.24. **3:9** 3.9-11 1.10-16. **3:9** 3.9 1.14; 1 Tim. 1.4. **3:10** 3.10 Mat. 18.15-17. † **3:12** 3.12 Tikikusə: Kwal. 4.7-8. ‡ **3:13** 3.13 Apoolasə: 1 Koor. 1.12. **3:14** 3.14 2.14; 2 Koor. 8.8-9; Gal. 5.22; Af. 4.28; Kwal. 1.10.

Ləkaləkatə nga Bulusə ka Filimanə

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka hə, moodə guva-slənə geenə Filimanə. Nyi Bulusə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti ca naahə ka hə. Ma nya, kə kəshi ənji tə nyi aa furəshina putə nga Yeesu *Aləmasiihu. * ² Agi naahənə nə nyi əsə ka ndzəkəŋushi'inaamə i Afiya da Arəkipusə. Ma Arəkipusə, kə kəŋaanə ci də ŋgeerənə agi madzawə slənənə gaamə. Agi naahənə nə nyi əsə ka Ikəliisiya ətə ca gərə'wə ka Əntaŋfə gaku asii. † ³ Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Uudəənə nga Filimanə da vii goonŋaakii

⁴ Ndzəkəŋunə Filimanə, taa guci cii kya dfa də'wa, agi 'wapaanə nə nyi tə hə, nya kuyirii tə Əntaŋfə, ⁵ acii agi fanə nə nyi uudənaaku tə ənji nga Əntaŋfə patə da goonŋatə vii hə ka Slandanə Yeesu. ⁶ Agi danə nə nyi də'wa kaa ləbənə gaamə agi nə'unə tə Yeesu a tsakə dfa ka hə ŋgeerənə, ha shii patənə nga barəkaatə dīi Əntaŋfə kaamə daci Yeesu Aləmasiihu. ⁷ Ndzəkəŋunə, kə dīi nyi maduunə moodasəkə putə nga uudənaaku tə ənji nga Əntaŋfə. Kə baa ma'yanəki əsə, acii kə əgəvə hə ma'i rara'ə aa ədzəmə ənji nga Əntaŋfə.

Kədiinə putə nga Unisimasə

⁸ Acii ha'ə, makə dīi ci, masləkee əndə nga Aləmasiihu nə nyi, ka mbeenə nə nyi ka banə ka hə yadə ŋgwalənə tə sətə dəbee ha dfa. ⁹ Amma, putə nga uudəənə ahadaamə, taku kaa nya kədii tə hə də kədii kədii. Nyi Bulusə, masara, ca naahə. Wiinə əsə, əndə furəshina nə nyi putə nga Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Wanyinə ka kədiinə aciiku ka madəbama nga uuzənaaki Unisimasə. Kə ndzaa nyi makə dīi a furəshina, acii kə baarii nyi ka ci rəgwa nga vii goonŋa ka Aləmasiihu. ‡ ¹¹ Ma nga ŋukə, pooshi nafalaakii ka hə, amma, ma əndzə'i, tə'i nafalaakii kaanwə, əntaa wata ka nyi.

¹² Wanyitə kə ənyi ka sləkeenə ka ci aabiiku əndzə'i; moodəkəyaaki nə ci. ¹³ Kə mwayi nyi kapaanə tə ci ganə abiiki kaa ca tsakə tə nyi ka madəba maku, waatoo agi ndzaanaaki ganə a furəshina putə nga Njuni Habara. ¹⁴ Amma paa nyi ka moonə nya kapaa tə ci yadə luuvənaaku, acii paa nyi ka moonə nya kavə tə hə tyasə kaa ha dfa ka nyi nga'aanə. Amma, wa ca ndzaanə nga luuvənə nga ədzəməku.

¹⁵ Mbu'u ci dīi, ma dzəginə nga Unisimasə abiiku nga uundzə saa'i, kaa ca kavə tə ci ka vii goonŋa ka Yeesu, ca ənə ka ndzaanə abiiku nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁶ Ma əndzə'i, əntaa wata mava nə ci; kə palee ci ka mava, acii ndzəkəŋunə nə ci putə nga Aləmasiihu. Sə nga uudəənə nə ci ka nyi ka shaŋə. Sakwa ka ha, ətsə ndzaa ci ka mavaaku da ndzəkəŋunə putə nga Slandana.

¹⁷ Acii ha'ə, maa kə ŋgirə hə tə nyi ka kadashinaaku, luuwə tə ci makə sətə cii kwa luu tə nyi. ¹⁸ Maa kə shi ca bəzee ka səkəku taa ka ŋgutə rəgwa patə, taa dəmənəaku nəndə aciikii, tə nyi cii kwa nə'u. ¹⁹ Nyi Bulusə ca naahə ənə də ciinəki oo'i, nyi Bulusə, ka ənəpaaginə nə nyi ka hə saaku. Amma buurətə oo'i, daciiki upaa hə luupaanə. Patə da ha'ə paa nyi ka wabənə agyanəkii. ²⁰ Tuutəta'ə ndzəkəŋunə, uudagi səkəki putə nga Slandana. Əgəvə ma'i rara'ə aa ədzəməki putə nga Aləmasiihu.

* **1:1** 1 Timooti: 1 Koor. 4.17. † **1:2** 2 Rooma 16.5; Arəkipusə: Kwal. 4.17. **1:4** 4 Rooma 1.8. **1:5** 5 1 Tees. 3.6. **1:6** 6 Fil. 1.9; Kwal. 1.9-10. **1:7** 7 Rooma 12.10; 2 Koor. 7.4; Ibər. 13.1. **1:8** 8-20 1 Tim. 6.1-2. **1:9** 9 Filim. 1; Af. 3.1. ‡ **1:10** 10 Unisimasə: Kwal. 4.9; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2. **1:13** 13 Fil. 2.30. **1:14** 14 2 Koor. 9.7; 1 Piita 5.2. **1:16** 16 1 Koor. 7.22; 1 Tim. 6.2. **1:19** 19 1 Koor. 16.21.

²¹ Kə shii nyi, ka datənə nə hə makə sənə cii kya naahə ka hə. Kə shii nyi maa, ka datənə nə hə palee ka ətsa. ²² Agi kədiinə nə nyi aciiku əsə, kaa ha kapaa ka nyi kuva, acii agi kanə nə nyi na oo'i, ka luunə nə Əntanjə də'wa goonə, ca ənəpaagi də nyi aabii unə.

Tsakə nəhəpaanə

²³ Yoo, ma Əpafərasə, guva-furəshinaaki putə ŋga Yeesu Aləmasiihu, kə nəhəpaa ci tə hə. § ²⁴ Ha'ə əsə nə guvii-slənaaki, waatoo Marəkusə da Arisətarəkusə da Dimasə da Luka, agi nəhəpaanə nə tii tə hə. *

²⁵ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə.

§ **1:23** 23 Əpafərasə: Kwal. 4.12. * **1:24** 24 Marəkusə: Slənə 12.12; 2 Tim. 4.11; Arisətarəka: Kwal. 4.10; Dimasə da Luka: Kwal. 4.14.

Ləkaləkatətə nyaahə ənji ka ənji Ibëraaniya

Wabənə nga Əntənfə ka ənji shiŋkinə da ma Uuzənaakii

¹ Ma nga nükə nükə, kə waabi Əntənfə ka dzədzəshi'inaamə ka rəgwanyinə kama kama da ma anabinyinə. ² Amma ma agi zamananə nga muudina, kə wabi ci kaamə da ma uuzənaakii. Tə ci ta'i ci kaa patənə nga uushi'inə a ndzaanə aciikii. Daciikii əsə tagii Əntənfə duuniya. * ³ Dashikii neenə ənji ka ngeerənə nga duunuunə nga Əntənfə. Ma ca, ndilə ndilə nə ci makə sətə dīi Əntənfə. Tə'i ngeerənə ka wabənaakii, ci kavə tə patənə nga duuniya ka dzənə aakəŋwa də wabənəkii. Makə uugi ci wunəgi rəgwa nga tifyagi 'waslyakəənə nga patənə nga ənji shiŋkinə, kə ŋgirə ci aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə daciizəma Əntənfə Nwanŋwa agyanə meeminə patə. †

*Duunuunə nga *Uuzənə nga Əntənfə*

⁴ Ma Uuzənə nga Əntənfə, kə kavə Dii tə ci kaa ca palee ka malaa'ikanyinə, makə sətə palee ləmətə ikə ci ka ci ka natii də məghərəvənə. ⁵ Acii əntaa ka malaa'ika shi Əntənfə a bii oo'i,

“Uuzənaaki nə hə, daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.”

Hə'ə əsə, paa ci sha bii ka malaa'ika,

“Duu nə nyi, uuzənaaki nə hə.”

⁶ Amma ma ka saa'itə Əntənfə kədəhə ka sləkeenə ka mukajaakii aasəkə duuniya, kə bii ci, əŋki ci,

“Wa patənə nga malaa'ikanyinə nga Əntənfə a paslə tə ci.”

⁷ Ma malaa'ikanyinə əsə, kə wabi Əntənfə agyanətii oo'i, ka kavənə nə ci tə malaa'ikanyinaakii kaa təya slənə ka ci, təya ndzaanə makə məda. Ca kavə tə tii əsə təya ndzaanə makə gana nga gunə. ⁸ Amma ma uuzənaakii, kə bii ci ka ci, əŋki ci,

“Ya'ə Əntənfə, ma nwanjuunaaku,

nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə nə ci.

Də goonŋaanə cii kwa da nwanjuunaaku.

⁹ Kə kadeesəkə ka hə nə sətə da goonŋa agikii.

Ma sətə pooshi goonŋa agikii əsə, kə biipaa ka hə səka.

Ci dīi ta'i Əntənfəwaaku tə hə,

waatoo Əntənfə rəŋwə dyanə,

kaa ha ndzaa da duunuunə da moodasəka palee ka patənə nga guvii-slənaaku.”

¹⁰ Kə wabi Əntənfə ka ci əsə, əŋki ci,

“Slandana, hə tagii duuniya daga ka 'watəginə, də ciinəku saaku dīi hə səkəntənfə.

¹¹ Patənə nga uushi'iitsa, ka uudəginə,

amma ma hə, ma'ə hə.

Ka iirəginə nə tii makə sətə ci kəjeerənə a iirəgi.

* **1:2** 1.2 Uuzənaakii: 5.8; daciikii tagii ci: Yooh. 1.2; Kwal. 1.16; Ibər. 11.3. † **1:3** 1.3 2 Koor. 4.4; Kwal. 1.15; da ciizəma Əntənfə: 8.1. **1:4** 1.4 Af. 1.21; Fil. 2.9. **1:5** 1.5 Jab. 2.7; 2 Sam. 7.14; Mat. 3.17; Slənə 13.33; Ibər. 5.5. **1:6** 1.6 Jab. 89.28; 97.7. **1:7** 1.7 Jab. 104.4. **1:8** 1.8-9 Jab. 45.7-8. **1:10** 1.10-12 Jab. 102.26-28.

¹² Ka fuudëginë nê hê tê tii,
makê sêtê ci ênjê a fuudê balêwa.
Ka zê'uginë nê tii makê sêtê ci kêjeerênê a zê'ugi.
Amma ma hê, ca'ê ndêjwê ndêjwê nê hê.
Pooshi muudinê nga êpinaaku êsê.”

¹³ Êntaa ka malaa'ika shi Êntanjê a bii, “Ndzaanê gadêvê da ciizëmaki, see mada kavê nyi tê hê kaa ha jaala agyanê ênji daawaanaaku.” ¹⁴ I wu sanê nê malaa'ikanyina? Ma tÿya, ma'yanyinê nê tii êtê ca slênê ka Êntanjê. Tê tii cii kêya slêkee ka tsakênê tê ênjitê ca upaa luupaanê.

2

Habara nga maduunê luupanê

¹ Acii ha'ê dîi êna, ngêrêtaamê hanjala gaamê nga'ê agyanê habaratê fii amê. Acii mada pooshi amê kavê hanjala gaamê agyanêkii, ka nuslêginê naamê agyanê ñunyi rêgwa. ² Ma habaratê fii dzêdzêshi'inaamê da ma malaa'ikanyinê, goonga. Ma êndêtê tanêgi habarakii êsê, kê upaa ci dzalênê êtê dêbee ka ci. ³ Mada ha'ê, ya amê ênê fii habara agyanê maduunê luupaanê nga Êntanjêwa, mada kê bwasee amê ka luupaatsa, iitê dîi mbee naamê ka mbêrêdênê accii gêjwana? Acii Slandanê ci saakii 'watêgi wabênê ka ênji agyanê habaratsa. Ma ênjitê fii tê ci êsê, tii baarêgi kaamê panjêranê tê goongaankii. ⁴ Saa'ikii rêjwê ha'ê tsakêvê Êntanjê naakii seedawanyinê a agyanê natii dê daada sê nga hurêshishinyinê lanê ka baariinê oo'i, ha'ê tanyi. Ca vii ka ênji baawêda nga daada uushi'inê kama kama daccii Malaaba Ma'yanaakii, makê sêtê kadêesêkê ka ci.

Êndêtê ca kêrê taamê ka upaa luupaanê

⁵ Êntaa tê malaa'ikanyinê kavê Êntanjê kaa tÿya ndzaanê ka meeminê agyanê duuniyatê na shi, waatoo duuniyatê caama wabê agyanêkii. ⁶ Amma tê'i êndê'i ha asêkê malaaba lêkalêkatê êtê wabi agyanê êndê shinjinê, êjki ci,

“Mi sanê nê êndê shinjinê bahê ha buurêtê tê ca?
Wu sanê nê ci bahê shinaaku ka tsakênê tê ca?

⁷ Kê kavê hê tê ci kaa malaa'ikanyinê a palee ka ci
nga uundzê saa'i,

ha vii ka ci duunuunê da ngeerênê.

⁸ Ha kavê tê ci kaa ca da ñwanjuunê
agyanê patênê nga uushi'inê.”

Ma nyaahê ênji oo'i, “Kê kavê Êntanjê tê êndê kaa ca da ñwanjuunê agyanê patênê nga uushi'inê,” êtsê ca baarii oo'i, pooshi sêkii paa ci ka da ñwanjuunê agyanêkii. Amma ma agi saa'ina, kê shii amê pooshi êndê shinjinê agi da ñwanjuunê agyanê patênê nga uushi'inê zêku'i. ⁹ Amma neemê ka Yeesu êndzê'i. Ci ca da ñwanjuunê agyanê patênê nga uushi'inê. Kê shi Êntanjê a hêetêpaa tê ci, malaa'ikanyinê a palee ka ci ka uundzê saa'i. Ma dîi ha'ê, kaa ca shii êntênê ka putê nga ênji shinjinê dagi pwapoonê nga Êntanjê ka tii. Acii ha'ê, putê nga cibênaakii da êntênaakii vii Êntanjê ka ci ñwanjuunê da duunuunê.

¹⁰ Êntanjê tagii patênê nga uushi'inê ka ci saakii. Nga'ê makê kavê ci tê Yeesu kaa ca ndzaanê ka mambu'ukii dagi sa cibaakii, kaa manjeevênaakii a ndzaanê lanê, tÿya ndzaanê agi duunuunaakii êsê. Acii Yeesu kirê tê tii kaa tÿya shii upaa luupaanê.

¹¹ Ma Yeesu tii da ênjitê laabagi ci tê tii, ka ndzaanê nê tii ka dênê rêjwê. Ci dîi,

pooshi Yeesu ayii ka 'wanə tə tii ndzəkəŋushi'inəkii. ¹² Kə bii ci ka Əntaŋfə, əŋki ci,

“Ka wabənə nə nyi ka ndzəkəŋushi'inəki agyanə ləməku. Ka dələnə nə nyi də hə ahadatii.”

¹³ Kə bii ci əsə, “Ma nya, ka gi'inə nə nyi tə Əntaŋfə.” Ca ba əsə, “Wanyinə da manjeeviitə ba'avə Əntaŋfə aaciiki.”

¹⁴ Makə dīi ci, ma manjeeviita, əŋji shiŋkinə nə tii patə, acii ha'ə, ma Yeesu, əndə shiŋkinə pwayi əŋji tə ci makə natii kaa ca shii əntənə. Dagi əntənaakii zamagi ci də ŋgeerənə ŋga *Seetanə, makə dīi ci ma Seetanə, tə'i ci da ŋgeerənə agyanə wa.

* ¹⁵ Də ha'ə mbee ci ka luupaanə tə patənə ŋga ənjitə ndzaanə ka maviinə ŋga Seetanə daga ka poonə tə tii, magwaləkii acii wa. ¹⁶ Acii ha'ə, paŋgəraŋə nə ətsə oo'i, əntaa tə malaa'ikanyinə shi ci ka tsakənə, amma tə jijinyinə ŋga Ibərahiima shi ci ka tsakənə.

¹⁷ Acii ha'ə, tyasə see makə ndzaa ci makə ŋga ndzəkəŋushi'inəkii taa ka ŋgutə rəgwa patə, kaa ca shii ndzaanə ka maɗuunə *limanə, əndə nəhə təgunuunatii, əndə slənə də ədzəmə rəŋwə ka Əntaŋfə. Ma ndzaa ci ka maɗuunə limanə, kaa ca əntə ka putə ŋga ənja, Əntaŋfə a tifyagi 'waslyakəənatii dagi əntənaakii. ¹⁸ Makə dīi ci kə cibə ci, kə upaa təbənə tə ci əsə, asee ma ənjitə ca ənjə a təbə tə tii, kə mbee ci ka tsakənə tə tii.

3

Kə palee Yeesu ka Muusa

¹ Ndzəkəŋushi'inəki ətsə 'wii Əntaŋfə tuunə noonə koona ndzaanə ka ənjaakii, buurətəmə tə Yeesu. Ma ca, masləkee əndə nə ci, kə shi ci ka ndzaanə ka maɗuunə *limanə ŋga gooŋgaanə caama baaba. ² Ma ca, kə ta'i Əntaŋfə tə ci kaa ca ɗa slənaakii. Kə luuvə ci əsə tə patənə ŋga sətə bii Əntaŋfə ka ci, makə sətə shi Muusa a luuvə patənə ŋga sətə bii Əntaŋfə ka ci, ca slənə ahada əŋji *yi ŋga Əntaŋfə.

³ Amma kə dəbee ənjə a vii ɗuunuunə ka Yeesu palee ka Muusa, makə sətə ci ənjə a vii ɗuunuunə ka əndətə ghənyi ya palee ka yikii. ⁴ Taa ŋgutə yi patə, tə'i əndətə ghənyi. Amma Əntaŋfə ghənyi patənə ŋga uushi'inə.

⁵ Ma Muusa, əndətə slənyi də gooŋga asəkə yi ŋga Əntaŋfə nə ci. Slənaakii baarii ka əŋji tə sətə ci Əntaŋfə a ba aakəŋwa. ⁶ Amma ma Aləmasiihu, uuzətə yi ŋga Əntaŋfə nə ci, əndə luu aya əsə. Ci ca ɗa ŋwanjuunə asəkə yi ŋga Əntaŋfə. Amə nə yaakii, amma see a kəŋaamə ndihə ndihə, ama ka naamə dəŋə ka muudinə. *

Əpisəkətə nə Əntaŋfə a vii ka ənjaakii

⁷ Acii ha'ə, makə sətə bii Malaaba Ma'yanə,

“Ma ənshine, maɗa kə fii unə uurakii,

⁸ fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə,

makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi

saa'itə tii agi bilinə,

waatoo, saa'itə kaaree tii ka *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə,

təya təbə tə ci əsə.

⁹ Əŋki Əntaŋfə, ‘Ma agi bilinə,

kə tibə dzədzəshi'inuunə tə nyi,

dagyanə tii kə nee ka slənaaki agi fəzə ənfwadə pu'unə.

2:11 2.11 Mat. 25.40; 12.50; Yooh. 20.17. **2:12** 2.12 Jab. 22.23. **2:13** 2.13 Isaa. 8.17-18. * **2:14** 2.14 2.17; Yooh. 1.14; Seetanə: Yooh. 8.44; 12.31; 1 Yooh. 3.8; Səniinə 12.10. **2:15** 2.15 Rooma 8.21. **2:16** 2.16 Isaa. 41.8-9. **2:17** 2.17 4.14; 5.2; Fil. 2.7; 1 Yooh. 2.2. **2:18** 2.18 4.15; Mat. 4.1-11. **3:1** 3.1 4.14. **3:2** 3.2 Baan. 12.7. * **3:6** 3.6 uuzətə yi: 5.8. **3:7** 3.7-11 Jab. 95.7-11. **3:8** 3.8 Shig. 17.7; Baan. 20.2-5.

¹⁰ Acii ha'ə, kə bəzhi səkəki aashi ənjita, əŋki nyi, kə zii tii, kə təkuree tii ka shii rəgwaaki.

¹¹ Də ha'ə, bəzhi səkəki aashitii, nya jidə, əŋki nyi, paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii kaa tɔya əpisəkə davə! ”

¹² Ndzəkəŋushi'inəkya, nəhəmə noonə nə acii ga əndə'i əndə a shigi ahadoonə ətə dɔi rəgwaakii bwayakii, waatoo, paa ci gi'i tə Əntanfə, wata ca ŋuslɔgi a rəgwa Əntanfə Əndə vii əpinə. ¹³ Amma ma səndə d'anuunə, tsakəməshinə uusəra patə, acii ga taa mi a kavə tuunə ka slənə 'waslyakəənə, ədzəmuunə a huurəgi. Dəmə aakəŋwa də tsakəshinə ha'ə, maɗa ma'ə saa'itə ci ənjə a 'wa 'Ənshinə! ¹⁴ Acii ma amə, maɗa kə ndzaa amə ndihə ndihə agi uushi'iitə 'watəgyaamə vii gooŋga agyanəkii daga ka 'watəginə ca'ə ka muudinə, kə ndzaa ci ətsa, uushi rəŋwə naamə da i Aləmasiihu. ¹⁵ Kə ndzaa ci makə sətə bii malaaba ləkələkətə oo'i, “Ma ənshinə, maɗa kə fii unə uura ŋga Əntanfə, fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi, saa'itə kaaree tii ka ŋwanjuunə ŋga Əntanfə.”

¹⁶ I wu saŋə sha fii uura ŋga Əntanfə, tɔya kaaree ka ŋwanjuunaakəya? Əntaa patənə ŋga ənjitə ŋgiragi Muusa tə tii anə hanyinə ŋga Misəra kwa? ¹⁷ Aashi i wu saŋə bəzhi səkə ŋga Əntanfə fəzə ənfwadə pu'una? Əntaa aashi ənjitə dɔi 'waslyakəənə, tɔya kwaalagi, tɔya məətəgi agi bilinə kwa? ¹⁸ Ya saa'itə ji'i Əntanfə oo'i, paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii ci ka tii, paa tii ka əpi səkə davə əsə, agyanə i wu saŋə wabi ci ha'a? Tii nə ənjitə pooshi tii fii wabənaakii. ¹⁹ Yoo, kə nee amə dɔi kə təkuree tii ka mbu'unə aanə hanyinəkii acii paa tii vii gooŋga ka Əntanfə.

4

¹ Ma aləkawalətə dɔi Əntanfə ka ənji kaa tɔya upaa əpisəka, ma'ə ca'ə əndzə'i. Acii ha'ə, nəhaamə naamə na, acii ga əndə'i əndə ahadoonə a təkuree ka mbu'unə aadəvə putə ŋga 'waslyakəənaakii. ² Kə fii amə ŋunyi habara ŋga Əntanfə makə sətə shi dzədzəshi'inaamə a fii agi bilinə. Ma tɔya, kə fii tii, amma pooshi nafii tə tii, acii, ma saa'itə fii tii, pooshi tii liwə də vii gooŋga. ³ Ma amə ənə vii gooŋga, kə mbu'yaamə ka ha ŋga əpisəkəkii. Amma ma tɔya, pooshi tii mbu'i, makə sətə bii ci, “Kə bəzhi səkəki, nya jidə, əŋki nyi, ma tɔya, paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii kaa tɔya əpisəkə davə.”

Taa ŋgahi wabi ci ha'ə, patə da ha'ə tə'i əpisəka, acii ndzaŋənə ka saa'itə tagii ci duuniya uugi ci slənaakii patə. ⁴ Tə'i əndə'i ha asəkə malaba ləkələkətə wabi ci agyanə mədəfənə ŋga uusəra, əŋki ci, “Kə əpi Əntanfə səkə ka mədəfənə ŋga uusəra makə uugi slənaakii.”

⁵ Asəkə hatsə ha'ə əsə, kə nyaahə ənji oo'i, “Paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii kaa tɔya əpisəkə davə.”

⁶ Ma ənjitə 'watəgi fa ŋunyi habara, paa tii vii gooŋga. Acii ha'ə, paa tii mbu'i aadəvə. Amma ca'ə əndzə'i, ma'ə rəgwa mawunəkii kaa hara ənjə a mbu'u aadəvə. ⁷ Putə ŋga ətsə ha'ə, fəzənyinə laŋə daba'a ətsa, Əntanfə a la əndə'i uusəra ətə ci ənjə a 'wa, 'Ənshinə.' Kə wabi Əntanfə da ma *Dawuda, kə bii ci wabəətə uugiinə naahətənə koonə, ətə bii ci, “Ma ənshinə, maɗa kə fii unə uura ŋga Əntanfə, fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə.”

⁸ Maci daga ñukë ñukë kirë Jasëwa të dzëdzëshi'inaamë, tëya mbu'u ka hatë d'ii Æntañfë davë, tëya ëpisëkë da ci, kada pooshi Æntañfë gi aakëñwa dë la ëndë'i uusëra. ⁹ Dë ha'ë shii amë oo'i, ma uusëratë d'ëkëpaa Æntañfë ka ëñjaakii ñga ëpisëka, ma'ë ca'ë ëndzë'i, makë sëtë ëpi ci sëkë naakii ka mëd'ëfënë ñga uusëra. ¹⁰ Acii taa wu patë liwë ëpisëkëtse d'ii Æntañfë alëkawalëkii ñga viinë, kë uugi slënaakii, kë ëpi ci sëkë ësë, makë sëtë ëpi Æntañfë naakii. ¹¹ Acii ha'ë, ma amë, d'aamë gazhi'waanë ñga dëmënë ka ha ñga ëpisëkëtse, acii ga taa wu ahadaamë a tëkuree ka dëmënë, makë sëtë tëkuree dzëdzëshi'inaamë, acii tsarë ñga ghatë vii goonjatsa.

¹² Acii, ma wabënë ñga Æntañfë, da i ëpinë në ci, kwatsë kwatsë në ci ësë. Hid'amë hid'amë në makii palee ka ñgila purëñanë ëtë ca idë kyakya'ë rëgwa. Agi dëmëgërënë në ci wëdikë aasëkë ëdzëmë ëndë ca'ë ka hatë d'ii mëgununë ca mbu'u aagi mbwasama. Agi baarëginë në ci pañgëranë të sëtë ci ëndë a hiima a ëdzëmëkii da sëtë cii këya d'a aniya ñga d'anë. ¹³ Ma Æntañfë, pooshi uushi ëtë tagii ci bahë umbëgi agyanë ginëkii. Pañgëranë pañgëranë në patënë ñga uushi'inë akëñwaciikii. Ka ci naama baaba patënë ñga slënë gaamë.

Maduunë limanë në Yeesu

¹⁴ Makë d'ii ci të'i amë da maduunë limanë ëtë ndërëgi dzakë d'agi sëkëntañfë aadëgyë, waatoo, Yeesu *Uuzënë ñga Æntañfë, acii ha'ë, kësëtaamë tënë tënë të vii goonjgaanë caama baaba. * ¹⁵ Acii ma maduunë limanë gaamë, ëntaa ëtë pooshi ka nëhë tëgunuunë gaamë. Mad'a kë palee uushi ka ñgeerii amë, agi nëhënë në ci tëgunuunë gaamë. Ma ca, kë upaa tëbënyinë kama kama të ci weewee makë ëtë upaa taamë, amma pooshi ci d'ii 'waslyakëënë. ¹⁶ Acii ha'ë, ñgërëgyaamë ñgwälënë, ama ëntsahë aabii ñwanjwa ëndë d'a pwapoonë, kaa ca nëhë tëgunuunë gaamë, ama upaa pwapoonë ka tsakënë daamë ka saa'itë caama moo.

5

¹ Taa ñgutë maduunë *limanë patë, agi ëñjaakii ci ëñjë a d'ëkë të ci, ca slënë ka Æntañfë ka madëba matii, kaa ca d'a sataka ka Æntañfë ka tifyagi dë 'waslyakëënë.

² Makë d'ii ci të'i uushi'inë lanë ëtë ca palee ka ñgeeriikii, taa ëñjitë pooshi ka slënëtë uushi dë rëgwakii, da ëñji ghatë shiinë, ka mbeenë në ci ka kërëtënë të tii.

³ Putë ñga uushi'iitë lanë ca palee ka ñgeeriikii, tyasë see a d'a ci sataka ka putë ñga 'waslyakëënaakii makë sëtë cii këya d'a ka putë ñga 'waslyakëënë ñga ëñja. ⁴ Pooshi ëndë ca d'uunëtë naakii në kaa ca ndzaanë ka maduunë limanë, mad'aamë Æntañfë 'wii të ci, makë sëtë shi Æntañfë a 'wii të *Haruna kaa ca ndzaanë ka maduunë limanë. *

⁵ Ha'ë në Alëmasiihu ësë. Æntaa ci saakii d'uunëtë naakii në kaa ca ndzaanë ka maduunë limanë. Amma ma ëndëtë ta'i të ci, ci në ëndëtë bii ka ci, "Uuzënaaki në hë, daga ënshinë kë ndzaa nyi ka Duu."

⁶ Makë sëtë bii ci ka ëndë'i ha asëkë lëkalëkatë ësë, "Limanë në hë ka ca'ë ndëñwë ndëñwë.

Dërëpë ñga Malëkisadakë në'unëku."

⁷ Ma saa'itë Yeesu asëkë duuniya, kë d'ii ci dë'wanyinë, ca këdii dë ñgeerënë, ca madëe ka uurakii da kiinë agikii ka Æntañfë ëtë da baawëd'a ñga luupaanë të ci acii ëntënë. Kë fii Æntañfë dë'waakii acii kë ñgwali ci të Æntañfë. ⁸ Taa ñgahi *Uuzënë

4:8 4.8 Dzëk. 31.7; Jasë. 22.4. **4:10** 4.10 4.4. **4:12** 4.12 Isaa. 49.2; 55.11; Irim. 17.10; Yooh. 12.48; Af. 6.17; 1 Piita 1.23; Sëniinë 1.16. * **4:14** 4.14 5.8; 8.1; maduunë limanë: 2.17-18; 3.1; 5.1,4-6; 7.24-28; 8.3; 9.7,11. **4:15** 4.15 2.18; 5.2; 7.26; 9.12; 1 Yooh. 3.5. **4:16** 4.16 10.19. **5:1** 5.1 4.14. **5:2** 5.2 2.17-18; 4.15; 7.28. **5:3** 5.3 7.27; 9.7; Leew. 9.7; 16.6,15. * **5:4** 5.4 Haruna: Shig. 28.1. **5:5** 5.5 1.5. **5:6** 5.6 Jab. 110.4; Ibër. 6.20. **5:7** 5.7 Mat. 26.36-46.

nga Əntañfə nə ci, amma dagi cibətə sii ci jigunyi ci fanə tə Əntañfə. † 9 Makə uudəpaa Əntañfə slənaakii ashikii, kə ndzaa ci ka rəgwa nga luupaanə tə patənə nga ənji ka ca'ə ndəjwə ndəjwə, waatoo, ənjitə fii tə ci. 10 Acii kə kavə Əntañfə tə ci ka maduunə limanə, ca nə'u dərəpə nga Maləkisadakə.

Wabənə agyanə bwaseenə ka rəgwa nga Əntañfə

11 Ma agyanə Maləkisadakə, tə'i uushi'inə nga baabanə koonə lajə, amma ka dənə keenə dzawə nə batənə koonə, acii pooshi unə ma'ə agi paaratəgi də wabənə pii pii. 12 Acii taa ngahi maliminə dəbee una ndzaanə nga əna, amma patə da ha'ə see a ənə ənji ka dzəgunətə koonə tə təkəjwatə wabənə nga rəgwa nga Əntañfə. Ca'ə əndzə'i 'wanə sanuunə ka madəbama nga dafəna. 13 Taa wu patə ətə ma'ə ka sa 'wanə, ma'ə ci uuzənə a ba'ə. Ma tsarə nga əndətsa, ma'ə ci mashiimə taarapaanə ahada bwayakii da njunyikii. 14 Amma ma əndətə pooshi ma'ə ka sa 'wanə, see dafəna cii kəya adə, mata nə ətsa. Ci nə əndətə uugi dzəgunə taarapaanə ahada bwayakii da njunyikii.

6

1 Acii ha'ə, dzaamə aakəjwa də slənə uushi'inə nga matanənyinə, gaama ndzəhənəənə ka təkəjwatə dzəgunənə agyanə rəgwa nga Aləmasiihu. Waatoo, gaama ndzəhənəənə ka dzəgunənə ka ənji, wa təya bwasee ka slənə uushi'itə ca kərə tə tii ka əntənə, da wa təya vii goonğa ka Əntañfə. 2 Ha'ə əsə, gaama ndzəhənəənə ka dzəgunənə ka ənji agyanə yiiḃə* bapətisəma, da agyanə kavə ciinə agyanə ənda, da agyanə madənə nga maməətə ənja, da agyanə gəjwanə uusera nga muudinə.

3 Amma, ma dfaanamə, dzaamə aakəjwa də dzəgunə uushi'inə nga matanənyinə, mada kə luuvə Əntañfə. 4 Acii ma ənjitə nee ka goonğaənə nga Əntañfə, təya upaa barəkaanaakii, təya upaa Malaaba Ma'yanə, 5 waatoo, ənjitə təbətə ndikə ndikənə nga wabənə nga Əntañfə da baawəda nga nwanuunaakii ətə na shi, 6 ma tsarə nga ənjitə, mada kə nşləgi tii, təya vii ba'ə ka Əntañfə, pooshi səkii ca ənyatə də tii aaba'ə bahə təya baanə ka ci. Acii kə ənyi tii ka gwa'avənə tə Uuzənə nga Əntañfə aashi ənfwa. Də ha'ə kavə tii ənji ka bərəpaanə tə ci.

7 Buurətaamə agyanə hanyinə ənə ci patənə nga vənə ca ndzəmə anəkii anəkii, ca ifəgərə patə aagikii, sə nga zəma a gyaavagi nğaənğa'ə agikii kaa ənjitə ca uuzə zəməkii a nafagi. Ma hanyiitsa, ka ci dafə Əntañfə barəkaanə. 8 Amma madə wata kuzhinyinə da dəhənyinə gyaavagi parəkə davə agi hanyinəkii, pooshi nafakii. Ka gərə naalanə nga Əntañfə nə hanyinəkii, gunə a ətsagi tə ci həhədfə.

9 Kadashinyinə geena, taa ngahi kə wabiinə koonə ha'ə, kə shii inə weewee, ma unə, agi nə'utənə nuunə makə sətə diḃə, koona shii upaa luupaanə. 10 Ma Əntañfə, əndə goonğa nə ci, pooshi slənə goonə ka zaanənə ka ci. Ha'ə əsə nə uudəətsə cuuna uudə tə hara ənji nə'unə, kə cakuunə tə tii agi ləməkii. Kə shii ci agi dzənə nuunə aakəjwa də tsakənə tə tii. Pooshi ka zaanənə ka ci. 11 Ma sətə ciina moo, wa patənə goonə a dfa gazhi'waanə ha'ə ca'ə ka muudinə, koona shii upaa patənə nga uushi'itə kii unə nuunə davə. 12 Pooshi inə ka uudənə una ndzaanə ka manya'inə, amma, ma mooniinə, a nə'uunə dərəpə nga ənjitə vii goonğa, təya sə'watə, acii tii na upaa sətə dīi Əntañfə aləkawalə nga viinə.

Tantanyinə nə aləkawalə nga Əntañfə

† 5:8 5.8 1.2; 4.14; 6.4-6; 7.3,28; 10.29; Yooh. 1.34; fanə tə Əntañfə: 4.15; Fil. 2.8. 5:9 5.9 7.27. 5:10 5.10 5.6; 6.20. 5:12 5.12-13 1 Koor. 3.2. 5:14 5.14 13.9; Rooma 16.19; 1 Koor. 14.20; Af. 4.14. 6:1 6.1 9.14.

* 6:2 6.2 Yiiḃə bapətisəma taa alə'aada nga laabagi shishinə ka baarə caməənə nga ənda akəjwacii Əntañfə. 6:2 6.2 Yooh. 3.25-26; Slənə 19.1-6. 6:4 6.4-6 2.1-3; 5.8; 10.26-29; 12.25; Mat. 12.31; 1 Yooh. 5.16. 6:8 6.8 Mat. 13.7,22. 6:10 6.10 10.32-34; 13.1; 1 Yooh. 4.7-12,19-21. 6:12 6.12 11.1-12; Luka 21.19.

¹³ Ma saa'itë d'ii Æntañfë alëkawalë ka Ibërahiima, makë d'ii ci pooshi ëndë palee ka ci bahë jid'ënë dë lëmëkii, kë j'i' ci dë lëmëkii saakii. ¹⁴ Æñki ci ka ci, "Tantanyinë ka d'anë në nyi ka hë barëkaanë, ha ta makë cingëra." ¹⁵ Ma Ibërahiima, kë kënjaanë ci ndihë ndihë, wata kë upaa ci sëtë d'ii Æntañfë ka ci alëkawalëkii. ¹⁶ Ma ënjë a jidë, agi ngërënë në tii lëmë nga ëndëtë palee ka tii, tëya jidëgi. Jid'ënë ca lagi gëjwanë nga taa mi patë agi mabizhinëkii. ¹⁷ Aci ha'ë, ma ënjitë na upaa sëtë d'ii Æntañfë alëkawalë nga viinë ka tii, makë mwayi ci baariinë ka tii pañgëranë oo'i, paa ci na zë'u dë wabënë, see ca tsakëtëgi dë jidë.

¹⁸ Ma alëkawalaakii da jidëakii, pooshi ka zë'unë, pooshi Æntañfë ka jirakënë dë tii ësë. Ma amë ënë huyi ka ndzëjwë ndzëjünë aabiikii, ma uushi'iitë bër'a'i, agi viinë në tii kaamë ngëerënë ka shañë a ëdzëmaamë, ama kënjaanë ndihë ndihë agi kanëtë kii amë nga upaa uushi acii Æntañfë. ¹⁹ Uushi'iitë kii amë naamë davë kavë taamë ka dzënë gëjë agi ndzaanë gaamë, ama kënjaanë ndihë. Putë nga kanëkii mbu'u naamë kura'ë aasëkë hatë malakii dë gwada, waatoo, malaaba ha nga Æntañfë. ²⁰ Ma hatsa, ci në hatë 'watëgi Yeesu dëmënë kaamë aadëvë ka madëbama gaamë. Aci ma ca, kë ndzaa ci ka maduunë limanë ka ca'ë ndëjwë ndëjwë. Dërëpë nga Malëkisadakë cii këya në'u. †

7

Malëkisadakë limanë nga Æntañfë

¹ Ma ëndëtë d'ii lëmëkii Malëkisadakë, nwanjwë nga vëranë nga Saliimë nji ci, limanë nga Æntañfë maduunëkii në ci ësë. Ma agi saa'ikii, Ibërahiima a ënya ka ha nga panë, hatë zamagi ci dë meeminë ënfwadë, kë gi Malëkisadakë ka gëjwayanë da ci a rëgwa, ca d'a ka ci barëkaanë. * ² Wata Ibërahiima a ngërë uushi'iitë fë'ya ci ka ha nga panë, ca tëkëpaa kurëgë pu'u pu'u, ca ngërë kurëgë rëjwë rëjwë, ca vii ka ci. Ma lëmë Malëkisadakë, makë bana, nwanjwa ëndë goonga. Makë d'ii ci nwanjwë nga Saliimë† në ci, ci ca baarii oo'i nwanjutë ca kira ndzaanë agi jamënë në ci. ³ Ma ca, pooshi ënji shii të d'ii taa mëci taa dzëdzëshi'inëkii, pooshi ënji shii saa'itë pwayi ënji të ci taa saa'i nga ëntënaakii ësë. Amma ma ci, makë nga *Uuzënë nga Æntañfë në ci, waatoo limanë nga ha'ë ndëjwë ndëjwë.

⁴ Buurëtëmë nga'ë të d'uunuunë nga Malëkisadakë. Kë ngirë dzëdzëshi'inaamë Ibërahiima uushi'itë f'ya ci agi panë patë, ca tëkëpaa kurëgë pu'u pu'u, ca ngërë kurëgë rëjwë rëjwë, ca vii ka Malëkisadakë. ⁵ Wiitë boo, ma limanyitë agi slikërenë nga *Leewi, ka tii bii *bariya luu kurëgë rëjwë agi pu'u acii ënji *Isërayiila, taa ngahi tii maa, jijinyinë nga Ibërahiima në tii. ⁶ Amma ma Malëkisadakë, ëntaa ahada slikërenë nga Leewi në ci, amma patë da ha'ë ka ci vii Ibërahiima kurëgë rëjwë agi pu'u, ca d'a barëkaanë ka Ibërahiima, waatoo, ka ëndëtë d'ii Æntañfë ka ci alëkawalë.

⁷ Kë shii amë pañgëranë oo'i, ma ëndëtë ca d'a barëkaanë, kë palee ci ka ëndëtë ca luu barëkaanëkii dë d'uunuunë. ⁸ Ma ënjitë ca luu kurëgë rëjwë agi pu'u, waatoo, jijinyinë nga Leewi, ënjitë mëki në tii. Ma Malëkisadakë, makë sëtë bii malaaba lëkalëkatë, pooshi ënji nëe ka waakii. Ka ci vii Ibërahiima kurëgë rëjwë agi pu'u. ⁹ Ma saa'itë vii Ibërahiima ka Malëkisadakë kurëgë rëjwë agi pu'u, ka banë naamë, Leewi dë naakii në maa, kë vii ci ka ci, taa ngahi ma nga ëna, jijinyinaakii ca luu kurëgë rëjwë agi pu'u acii ënja. ¹⁰ Ma bii amë oo'i, kë vii Leewi ka ci kurëgë rëjwë agi pu'u, acii ma Leewi, rëjwë në ci agi jijinyinë nga Ibërahiima.

6:13 6.13-14 'Wat. 22.16-17; Ibër. 11.12. **6:16** 6.16 Shig. 22.10; Mat. 5.34; 23.16-22. **6:18** 6.18 Baan. 23.19. **6:19** 6.19 3.6; Rooma 5.5; Ibër. 9.3. † **6:20** 6.20 4.14; Malëkisadakë: Jab. 110.4; Ibër. 5.6,10; 7.1-4. * **7:1** 7.1 Malëkisadakë: 'Wat. 14.17-20; Ibër. 5.6. † **7:2** 7.2 Ma Saliimë, ëndë'i lëmë nga Urusaliima nga nukë, makë bana, 'Ndzaanë agi jamënë' dë uura Ibëraaniya. **7:5** 7.5 Baan. 18.21.

¹¹ Ma saa'itë vii ðntañfë bariya ka ðnji Isërayiila, waatoo saa'itë slikërënë nga Leewi a da limaanë, pooshi mbu'i ka sëtë mwayi ðntañfë. Maci ma fii unë kə mbu'i, kadfa pooshi nafa nga kira ðndə'i limanë etə nyi'u dërəpə nga Maləkisadakə, ca bwasee ka nga *Haruna uuzənə nga Leewi. ¹² Madfa kə zhi'i da limaanë aagyanë ðndə'i slikërënë, tyasə ka zhi'unə nə bariya əsə. ¹³ Aci ma Slandanaamə ənə ciina wabə uushi'iitə agyanəkii, agi ðndə'i slikërënë pamə shigi ci. Ma agi slikërəətsa, pooshi agitii sha dīi limanə taa dfa slənə anə ha nga dfa sataka. ¹⁴ Ma Slandanaamə, paŋgəraŋə a babara oo'i, agi slikërënë nga Yahuda shigi ci. Amma ma saa'itə wabi Muusa agyanə limanyinə, paa ci 'wapaa slikërënë nga Yahuda.

*ðndə'i *limanə makə Maləkisadakə*

¹⁵ Ma sətə, kə cakə shiginə paŋgəraŋə aa babara oo'i, kə shigi ðndə'i limanə makə Maləkisadakə. ¹⁶ Ma ndzaanaakii ka limanə, əntaa dagi bariya nga ðndə shiŋkinə, amma dagi ngeerənə nga əpinə etə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ndzaa ci ka limanə. ¹⁷ Makə sətə nyaahə ðnji asəkə malaaba ləkəkətə oo'i, "Limanə nə hə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Dërəpə nga Maləkisadakə nə'unəku." ¹⁸ Ma iirə bariyatə vii ðntañfə ka ənja, kə ngirə ci, ca uulagi, acii pooshi ngeerənə davə, pooshi ka luupaa ənja. ¹⁹ Ma iirə bariyata, pooshi ngeerənə davə bahə kavə ðnji shiŋkinə ka ndzaanə mambu'ukii agi slənətii. Kə kira ðntañfə matahu uushi etə caama ka nə davə, kaama shii əntsahənə kədəhə aabiikii.

²⁰ Dagi jidənə dīi ðntañfə ha'ə. Ma saa'itə kii ðnji tə slikërənə nga Leewi ka limanyinə, əntaa də jidfa. ²¹ Amma ma Yeesu, ma saa'itə kii ðntañfə tə ci ka limanə, kə bii ci ka ci, əŋki ci, "Ma nyi Slandana, kə ji'i nyi, paa nyi ka ənə də ma əsə. Limanə nə hə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

²² Ətsə ha'ə baarii kaamə oo'i, ma Yeesu, nga matahu aləkawala ndzaa ci ka əndə rəgwa.

²³ Ma limanyiitə nga ŋukə, laŋə nji tii, acii kə nji wa ŋgəərəgi tə tii anə limaanə. ²⁴ Amma ma Yeesu, ma limanaakii, pooshi ka dzəginə anəkii, acii kə ndzaa ci da i əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ²⁵ Aci ha'ə, tə'i ci da ngeerənə taa guci patə nga luupaa tə patənə nga ənjitə ca shi aabii ðntañfə daciikii, acii tə'i ci da əpinə nga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə, ca dfa də'wa ka putatii.

²⁶ Ma Yeesu, ci nə maduunə limaate caama moo. Malaabakii nə ci, pooshi sə nga idəpaanə ashikii, tsəŋə nə ci agi ma'waslyakə ənja, ca ndərəvə dzakə dagyanə səkəntañfə. ²⁷ Ma ca, rəŋwə dyanə dīi ci sataka, waatoo, etə vigi ci naakii nə, ca dfa dfa sataka ka putə nga 'waslyakəənə nga ənja, paa ci dīi makə nga hara limanyiitə ca dfa sataka uusəra patə. Ma təya, agi dfanə nə tii sataka ka natii 'waslyakəənə zəku'i taabu'u dfanə tii ka 'waslyakəənə nga hara ənja. ²⁸ Ma bariya nga Muusa, kə kii ci madiigərə limanyinə taa ŋgahi tə'i uushi'inə laŋə etə ca palee ka ngeeriitii. Amma, ma dfa aləkawalə nga ðntañfə də jidfa, daaba'ə bariya dīi ci. Ci kavə tə Uuzənaakii. Ma ca, mambu'ukii nə ci ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

8

*Maduunə *limanə gaamə*

¹ Ma sətə cii kya moo banə koonə, takumə kaa nya bagi koonə paŋgəraŋə: Tə'i amə da tsarə nga maduunə limaatsa. Ma ca, dasə nə ci da ciizəma ðntañfə maduunəkii

7:14 7.14 'Wat. 49.10; Mat. 2.6; Slənə 13.23; Səniinə 5.5. **7:17** 7.17 5.6. **7:19** 7.19 9.9; Rooma 3.20. **7:21** 7.21 7.17. **7:22** 7.22 8.6. **7:24** 7.24-25 6.20. **7:25** 7.25 2.11; 10.14; Rooma 8.34; 1 Yooh. 2.1. **7:26** 7.26 4.15. **7:27** 7.27 5.3,9; 7.25; 9.12,26,28; 10.10,12; Rooma 6.10; 1 Piita 3.18. **7:28** 7.28 5.1-2,8; 7.19; Jab. 2.7.

dagyë. * ² Asøkë hatë palee dë laabanë cii këya slënë, waatoo, asøkë tantanyitë kuvë etë kapaa Slandanë ci saakii, ëntaa ëndë shinjkinë.

³ Taa ngutë maduunë limanë patë, agi kanë në ënji të ci ka dfa sataka dë uushi'inë kama kama ka Æntañfë. Ha'ë dïi në maduunë limanë gaamë ësë, kë ndzaa tyasë kë ngirë ci uushi, kaa ca dfa dë sataka naakii ësë. ⁴ Maci a duuniya në Yeesu nga ëna, kada paa ci ka ndzaanë ka limanë shañë, makë dïi ci, ma ganë a duuniya, të'i limanyinë etë ca dfa sataka makë sëtë bii bariya nga Muusa. ⁵ Ma slënë nga limaatse ci tëya dfa, agi baarënë në ci të mëndzaangu'inë nga sëtë dadagyë tanë, makë etë nji Muusa a dfa. Acii ma saa'itë Muusa këdëhë kaa ca dfa *kuvë kuvë'unë, kë wabi Æntañfë ka ci, ënki ci, "Kapaa hanjalaaku, kaa ha dfa të makë sëtë baarii nyi ka hë anë ginwa." † ⁶ Amma ma Yeesu, kë vii Æntañfë ka ci slënë nga limaanë etë palee ka nga hara limanyinë dë mëghërëvënë. Ha'ë ësë në ndzaanaakii ka ëndë rëgwa nga alëkawalëtë ndzaanë ahada Æntañfë da ëndë shinjkinë. Kë palee alëkawalëkii ka alëkawalëtë nga njukë dë mëghërëvënë, accii matahu uushi'inë dïi ci alëkawalë nga viinë kaamë.

⁷ Maci ma alëkawalëtë nga təkəñwanë, pooshi së nga idëpaanë agikii, kada pooshi nafa nga dfa ëndë'i alëkawalë ma'ë. ⁸ Amma të'i uushi idëpaa Æntañfë ashi ënjaakii. Ci dïi bii ci,

"Ma bii nyi Slandana, të'i saa'i na shi etë nii kya ënë ka dfa kura alëkawalë ka ënji Isërayiila da ka ënji Yahudiya.

⁹ Pooshi ka ndzaanë makë etë shi nya dïi ka dzëdzëshi'inëtii, waatoo, saa'itë baarii nyi ka tii rëgwa dë naaki na kaa tëya shigi anë hanyinë nga Misëra. Taa ngahi kë dïi nyi ka tii ha'ë, patë da ha'ë, pooshi tii në'utë alëkawalëtë dïi nyi ka tii. Wata nya bwasee ka tii, tëya palë.

¹⁰ Ma kura alëkawalëtse cii kya dfa ka ënji Isërayiila, mada kë mbu'ya saa'ikii, ka kavënë në nyi të tii ka tëya paaratëgi dë bariyaaki, nya naahëvë aa ëdzëmëtii ësë. Ka ndzaanë në nyi ka Æntañfwatii, tëya ndzaanë ka ënjaaki ësë.

¹¹ Pooshi ëndë na dzëgunë ka ëndë hanyinaakii ahadatii, taa banë ka ci, shii të Slandana. Acii patënatii na shii të nyi, manjëevënë da matanënyinë patë.

¹² Ka tifyaginë në nyi ka tii 'waslyakënatii patë. Pa nya buurë bwaya uushi'iitë nji tëya daada ma'ë."

¹³ Ma wabi Æntañfë agyanë kura alëkawala, kaa ca baarii oo'i, kë geegi ci ka alëkawalëtë nga təkəñwanë ka iirëkii. Ma sëtë uugi iirënë, pooshi ka ta'avënë ka uudënë.

9

Malaaba ha ganë a duuniya da etë dadagyë

* **8:1** 8.1 4.14; da ciizëma Æntañfë: 1.3,13; 7.25; 10.12; 12.2,25; Jab. 110.1; Mat. 22.44; Slënë 2.33; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1. **8:2** 8.2 8.5. † **8:5** 8.5 9.9; 10.1; Kwal. 2.17; kuvë kuvë'unë: 9.2; Shig. 25.9,40. **8:6** 8.6 7.22; 8.2,6,13; 9.11,15; 12.24; Isaa. 55.3; Irim. 31.31-33; Əzaki. 37.26; 1 Koor. 11.25. **8:8** 8.8-12 Irim. 31.31-34; Ibër. 10.16-17. **8:13** 8.13 8.6.

¹ Ma agi alækawalætə nga təkəŋwanə, kə vii Əntaŋfə bariya makə sətə ci ənjə a paslə tə ci. Tə'i əsə ha ətə ghənətə ənji shiŋkinə kaa təya paslə tə ci davə. ² Waatoo, kə dāpaa ənji *kuvə kuvə'unə. Ma səkəkii nga təkəŋwanə, tə'i ha nga dzakə garəkuwanyinə, tə'i teeburə da i buroodi anəkii ətə dīi ənji də sataka ka Əntaŋfə. Ma hatsa, Malaaba ha nga Əntaŋfə ci ənjə a 'wa. * ³ Ma asəkə hatse ha'ə əsə, tə'i gəra kumuwa ətə lagi ənji də gwada. Hatə palee də Laabanə patə nə ləmə nga hatsa.

⁴ Ma asəkə gəra kumuutsa, tə'i teeburə, anəkii ci ənjə a ətsa urədyə davə ka Əntaŋfə. Ma teeburətsa, də əndzənə lərəbəgi ənji. Davə akumu əsə nə *mbyaka nga alækawalə nga Əntaŋfə. Ənjə a lərəbəgi mbyakakii də əndzənə. Ma asəkə mbyakakii, tə'i jaala nga əndzənə asəkəkii, da i zəmətə ci ənjə a 'wa *mana asəkə jaalakii. Tə'i əsə shakwata nga *Haruna. Ashi shakwatakii shi ba a givə. Tə'i əsə matsahu faariinə bəra'i ətə shi Əntaŋfə nyaahə bariya ashikii davə patə asəkə mbyakata. † ⁵ Ma dagyanə mbyakakii, tə'i uushi'inə bəra'i‡ dātə ənji, pusha tə malaa'ikanyinə, ətə ca baarə məghərəvənə nga Əntaŋfə. Təya pəerəpaa bəbu'watii agyanə mbyakakii, waatoo, agyanə hatə ci Əntaŋfə a nəhə təgunuunə nga ənja. Amma ma uushi'iitsa, əntaa saa'i nga wabənə furəŋə furəŋə agyanətii əna.

⁶ Wiitsə makə səndə dātə ənji hatsa. Ma kuvətsə nga təkəŋwanə, uusəra patə nə limanyinə ka dəmənə aadəvə ka dā slənati. ⁷ Amma ma gəra kumu, see gawə nga limanyinə nə dəmənə aadəvə, rəŋwə agi fəza. Ma ca dəmə, ca ŋgərənə aciikii idənə nga dabanyitə cii kəya laala uurakii, ka dā də sataka putə nga 'waslyakəənaakii da nga ənja. ⁸ Ma uushi'iitsa, agi ŋgərənə nə Malaaba Ma'yanə ca baarii kaamə paŋgəraŋə oo'i, madfa ma'ə kuvə kuvə'uutsa, ma'ə rəgwa nga dəməgərənə aasəkə Hatə palee də Laabanə mawunəmə əsə.

⁹ Ci ca baarii tə zamananə gaamə əndzə'i. Ci ca baarii kaamə oo'i, ma laala uura nga dabiinə da hara satakanyinə ka Əntaŋfə, pooshi ka mbeenə ka kavənə tə əndə paslənə tə Əntaŋfə kaa ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii shaŋə. ¹⁰ Ma uushi'iitsa, zəmənə da saasa uushi'inə kama kama, da alə'aada nga kuubəgi uushi'inə tanə cii kəya baarə. Uushi'inə nga duuniya nə tii patə nga uundzə saa'i, see madfa mbu'ya saa'itə nə Əntaŋfə zhi'wee ka patənə nga uushi'inə kaa ca ndzaanə kurakii.

¹¹ Amma kə shi Aləmasiihu. Ci nə madfuunə limanə nga dagwa uushi'iitə shi daciikii. Asəkə hatə palee ka kuvə kuvə'unə cii kəya dā slənaakii. Matahukii nə hakii əsə. Əntaa əndə shiŋkinə ghənyi hakii. Əntaa ganə a duuniya əsə. ¹² Rəŋwə dyaŋə tanə gimə ci aadəvə aasəkə Hatə palee də Laabanə. Paa ci ŋgərənə taa idənə nga əhwa, taa nga la aadəvə, amma idənaakii saakii ŋgirə ci. Ca pərapaa daamə acii 'waslyakəənə gaamə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. § ¹³ Ma nga ŋukə, ma ənjitə pooshi malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə, idənə nga uuhinə da nga liinə da əntədakə nga uuji liinə nji ənjə a miicə ka tii kaa təya ndzaanə malaabakii. ¹⁴ Madfa ma idənə nga dabanyinə, tə'i ci da ŋgeerənə nga laabagi ənja, idənə nga Aləmasiihu palee patə. Ma Aləmasiihu, yadə 'waslyakəənə ashikii nə ci. Kə ŋgirə ci shishinəkii, ca dāgi də sataka ka Əntaŋfə dāgi ŋgeerənə nga Malaaba Ma'yanə ətə ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Də idənaakii dātəgi ci də moodəfaamə malaabakii acii gaama slənyi uushi'iitə ca kərə taamə ka əntənə, amma kaama nə'u tə Əntaŋfə Əndə vii

* **9:2** 9.2 kuvə kuvə'unə: 8.5; 9.11-12; Shig. 26.1-30; garəkuwanyinə: Shig. 25.31-39; teeburə: xt Shig. 25.23-30. **9:3** 9.3 Shig. 26.31-33; Leew. 16.2; Ibər. 6.19; 9.7,12; 10.20. † **9:4** 9.4 Shig. 30.1-6; mbyaka: Shig. 25.10-16; mana: Shig. 16.32-35; shakwata: Baan. 17.21-25; matsahu faariinə: Shig. 25.16. ‡ **9:5** 9.5 Agi 'wanə nə ənji də "Cooribimə." **9:5** 9.5 Shig. 25.18-22. **9:6** 9.6 10.11; Baan. 18.2-6. **9:7** 9.7 5.3; 9.25; 13.11; Leew. 16.2-16. **9:9** 9.9 7.19; 9.2. **9:10** 9.10 Leew. 11 da 15; Baan. 19. **9:11** 9.11 4.14. § **9:12** 9.12 7.27; 10.4; Leew. 16.14-16; idənaakii saakii: 9.25; 12.24; 13.12,20; Mat. 26.28; Rooma 3.25-26; 1 Piita 1.2,18-19; 1 Yooh. 1.7. **9:13** 9.13 Baan. 19.1-10,17.

əpinə. ¹⁵ Acii ha'ə əndə rəgwa ŋga kura aləkawalə nə ci. Ma ndzaanaakii ka əndə rəgwa, kaa ənjitə 'wii Əntaŋfə aabiikii a ŋgərə uushi'iitə dīi Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə ka tii, ca ndzaanə ka natii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka slənənə nə ətsə ha'ə, acii kə əŋki ci. Əntənaakii ca pərapaa tə ənji acii bwaya uushi'iitə njii təya dfaada saa'itə tii agi aləkawalə ŋga təkəŋwanə.

¹⁶ Madfa kə ŋgiirə əndə ma, see madfa əŋki ci zəku'i, taabu'u slənəginə mazəmə yi də sətə bii ci patə. ¹⁷ Madfa ma'ə əndətə da i əpinə, patənə ŋga sətə bii ci pooshi ŋgeerənə davə. Amma maa kə mbu'ya saa'i ŋga əntənaakii, saa'ikii ndzaanə wabənaakii da ŋgeerənə davə. ¹⁸ Ci dīi, aləkawalətə ŋga təkəŋwanə maa, see də makə əji idənə zəku'i, taabu'u ndzaa ci da ŋgeerənə davə. ¹⁹ Ma saa'itə bii Muusa bariya ŋga Əntaŋfə ka ənja, makə uugi ci baginə, kə ŋgire ci idənə ŋga liinə da ŋga uuhiinə, ca gwazətəgi da ma'inə, ca ŋgərə ba ŋga ənfwa ci ənjə a 'wa "izubə" da madizə shiŋkinə ŋga baga, ca miicigi ka ləkələkətə ŋga bariya da ka ənji patə. * ²⁰ Ca ba, əŋki ci, "Wiitə idənə ŋga aləkawalə ŋga Əntaŋfə koonə, koonə nə'utə." ²¹ Ha'ə əsə ca miicivə idənəkii aagyanə kuvə kuvə'unə da aagyanə patənə ŋga uushi'iitə ci təya dfa də sləna, təya paslə tə Əntaŋfə. ²² Weewee madfa makə sətə bii *bariya, də idənə ndzaanə patənə ŋga uushi'inə malaabakii. Madfa pooshi ənji əji idəna, pooshi tifyaginə ŋga 'waslyakəənə əsə.

Daginə ŋga Yeesu də sataka də naakii na

ka tifyagi də 'waslyakəənə gaamə

²³ Ma uushi'iitsa, məndzaaŋgu'inə ŋga sətə dagyə, tyasə see a laabagi ənji ha'ə. Amma ma uushi'inə ŋga dagyə natii, ka paleenə nə satakatii ka ətsə də dagwaanə. ²⁴ Acii ma Aləmasiihu, paa ci gimə aasəkə malaaba hatə dīi əndə shiŋkinə, waatoo, məndzaaŋgu'inə ŋga tantanyinəkii. Amma aadəgyə ŋgire ci, davə nə ci abii Əntaŋfə ka wabənə ka madəbama gaamə. ²⁵ Ma gawə ŋga limanyinə ŋga Yahudiina, agi dəmənə nə ci aasəkə Hatə palee də Laabanə rəŋwə agi fəza, ca ŋgərəənə idənə ŋga daba bwəsə ka naakii saakii. Amma ma Aləmasiihu, rəŋwə gahu gimə ci aadəvə, ca dāgi sataka də naakii nə ka Əntaŋfə gahu rəŋwə əsə. ²⁶ Maci pooshi ha'ə, kadfa kə sii ci cibənyinə laŋə, ndzaŋənə ka saa'i ŋga taganə ŋga duuniya. Amma ca gəlatə duuniya kədəhə ka uudənə, ca shi rəŋwə gahu, ca dāgi sataka də naakii nə ka Əntaŋfə, ka shii ŋgərəgi də 'waslyakəənə gaamə. ²⁷ Taa wu patə, see madfa əŋki ci rəŋwə. Ma daaba'əkii, Əntaŋfə a dfa ka ci gəŋwanə. ²⁸ Ha'ə əsə rəŋwə əŋki Aləmasiihu. Də əntənaakii dāgi ci sataka də naakii nə rəŋwə gahu, ka shii ŋgərəgi də 'waslyakəənə ŋga ənji laŋə. Ka ənyanə nə ci ŋga bəra'inə, ka luupaa tə ənjitə ca gəra tə ci, əntaa ka ŋgərəgi 'waslyakəənə ma'ə.

10

¹ Ma bariya ŋga *Yahudiinə, kə ndzaa ci ka məndzaaŋgu'inə ŋga dagwa uushi'iitə na shi aakəŋwa tanə, pooshi bariyaakii ka baarəginə paŋgəraŋə tə makə sətə nə tantanyitə uushi'iitə a ndzaanə. Ma agi nə'utə bariya, satakanyitə rəŋwə ha'ə ci ənjə a dfa ka fəzə ka fəzə. Ma tsarə ŋga satakatsa, pooshi ŋgeerənə davə bahə ca kavə tə ənjitə ca əntsahə aabii Əntaŋfə kaa təya ndzaanə yadə idəpaa uushi ashitii. ² Maci ma ənjitə ca paslə tə Əntaŋfə, kə laabagi ənji tə tii agi 'waslyakəənətii tanyi, kadfa pooshi 'waslyakəənə ashitii ma'ə; kadfa pooshi tii agi dfa sataka ma'ə əsə. ³ Amma ma satakətə ci təya dfa ka fəzə ka fəza, ci ca buurətə ka tii oo'i, agi danə nə

9:14 9.14 Rooma 6.20-23; 8.2. **9:15** 9.15 8.6. * **9:19** 9.19-20 Shig. 24.6-8; Ibər. 9.12-13; izubə: Leew. 14.4,6; Baan. 19.6. **9:22** 9.22 Leew. 17.11. **9:23** 9.23-24 8.5. **9:26** 9.26 7.27. **9:28** 9.28 3.6; 10.10; Isaa. 53.11-12; Mat. 26.28; 1 Koor. 15.50-53. **10:1** 10.1 8.5.

tii 'waslyakæonæ. ⁴ Acii ma idønæ nga liinæ da nga uuhinæ, pooshi ci da ngeerønæ nga ngërægi 'waslyakæonæ.

⁵ Ci ðii, ma saa'itæ Alæmasiihu kædæhæ ka shinæ aasækæ duuniya, kæ bii ci ka ðntanfæ, æŋki ci,

“Pooshi kadæesækæ ka hæ næ ða ka hæ sataka dæ dabanyinæ taa vii ka hæ uushi'inæ, amma kæ ðii hæ ka nyi shishinæ kaa nya ða dæ sataka ka hæ.

⁶ Pooshi kadæesækæ ka hæ næ ætsagi ka hæ daba agyanæ ha nga ða sataka, taa ða ka hæ hara satakanyinæ ka shii ngërægi dæ 'waslyakæonæ.

⁷ Wata æŋki nyi, ðntanfwa, wanyina, kæ shi nyi, kaa nya slønæ sætæ cii kwa moo nya slønæ, makæ sætæ nyaahæ ænji agyanæki asækæ malaaba lækalækatæ.”

⁸ Ma agi wabæætsæ wabi ca, tækæŋwanæ nga sætæ bii ci, æŋki ci, pooshi kadæesækæ ka ðntanfæ næ ða ka ci sataka, pooshi kadæesækæ ka ci æsæ næ ætsagi ka ci daba agyanæ ha nga ða sataka, taa ða ka ci hara satakanyinæ ka shii ngërægi dæ 'waslyakæonæ. Kæ bii ci ætsæ ha'æ taa ngahi patønæ nga satakatsæ ci ænjæ a ða, ka næ'u sætæ bii bariya ci tæya ða. ⁹ Ca wabæ nga bæra'inæ, æŋki ci, “ðntanfwa, wanyinæ kæ shi nyi, kaa nya slønæ sætæ cii kwa moo nya slønæ.” Ma wabæætsa, ci bæarii kaamæ oo'i kæ ngërægi ðntanfæ iiræ rægwa nga ða sataka, ca ænævægi dæ ða sataka nga Yeesu. ¹⁰ Dæ ætsækii ha'æ ndzaa amæ malaabakii, waatoo, dæ ðagi sataka nga Yeesu Alæmasiihu dæ naakii næ gahu ræŋwæ dyanæ.

¹¹ Ma hara limanyinæ patæ, uusæra patæ næ tii agi slønatii, tæya dzæ dæ ðaada satakanyitæ ræŋwæ ha'æ anækii anækii ætæ pooshi da ngeerønæ nga ngërægi 'waslyakæonæ. ¹² Amma ma Alæmasiihu, ræŋwæ gahu ðii ci naakii sataka, ca ngërægi 'waslyakæonæ ka ca'æ ndæŋwæ ndæŋwæ. Aciiikii ha'æ, waatæ dasæ da ciizæma ðntanfæ.

¹³ Davæ næ ci dasæ, ka gæra saa'itæ næ ðntanfæ a kavæ tæ ænji daawaanaakii aatsaa sæðækii. ¹⁴ Acii dæ sataka ræŋwæ tanæ laabagi ci ænjaakii agi 'waslyakæonæ ka ca'æ ndæŋwæ ndæŋwæ, tæya ndzaanæ yadæ sæ nga idæpaanæ ashitii.

¹⁵ Malaaba Ma'yanæ maa, kæ bæarægi ci kaamæ oo'i, ma uushi'iitsa, tantanyinæ. Ma nga tækæŋwanæ, kæ bii ci, æŋki ci,

¹⁶ “Æŋki Slandana, madæ kæ mbu'ya saa'ikii, wiinæ alækawalætæ nii kya ða ka tii:

Waatoo, ka kavænæ næ nyi tæ tii ka paaratæginæ dæ bariyaaki, nya naahævæ aa ædzæmætii æsæ.”

¹⁷ Ca tsakæ banæ, æŋki ci,

“Pa nya buuræ bwaya uushi'iitæ nji tæya ðaada ma'æ.”

¹⁸ Acii ha'æ, makæ kæ tifyagi ðntanfæ ka tii 'waslyakæonatii, pooshi nafa nga ða sataka ma'æ.

ðntsahaamæ aabii ðntanfæ

¹⁹ Ndzækæŋushi'inækya, kæ upaa amæ rægwa ka shanæ nga dæmønæ aasækæ Hatæ palee dæ Laabanæ. Ma rægwa, dagi idønæ nga Yeesu upaa amæ. ²⁰ Ci wunægi kaamæ rægwa nga upaa æpinæ. Ma rægwa, dagi gwada ca dzæ, ca mbu'u kura'æ aasækæ hatæ palee dæ laabanæ. Waatoo, ma gwadatsa, ci næ shishinæ nga Yeesu.

10:4 10.4 9.12-13. **10:5** 10.5-7 Jab. 40.7-9. **10:10** 10.10 7.27. **10:11** 10.11 9.6; Shig. 29.38. **10:12** 10.12 8.1. **10:13** 10.13 Jab. 110.1; 1 Koor. 15.25. **10:16** 10.16-17 Irim. 31.33-34; Ibær. 8.10,12. **10:19** 10.19 4.16; 9.8.

* 21 Tɛ'i amɛ da maduunɛ limanɛ ɛtɛ ca nɛhɛ *yi ŋga ɛntanɔfɛ. 22 Aciɪ ha'ɛ, ɛntsahaamɛ aabii ɛntanɔfɛ dɛ ɛdzɛmɛ rɛŋwɛ, dɛ vii goonɔga ŋga tantanyinɛ ɛsɛ. Aciɪ kɛ laabagi ci kaamɛ ɛdzɛmaamɛ; mayibɛkii naamɛ dɛ ŋunyi ma'inɛ. 23 Kɛŋaanaamɛ ndihɛ ndihɛ, gaama ŋgwalɛ ka baaba ka ɛnji tɛ sɛtɛ kii amɛ naamɛ nɛ davɛ. Aciɪ ma ɛntanɔfɛ ɛnɛ dɪi kaamɛ alɛkawala, ɛndɛ goonɔga nɛ ci. 24 Daamɛ hiima ŋga tsaakɛshinɛ ahadaamɛ, kaama uufɛshi, kaama slɛnɛ ŋga'ɛnɛ. 25 Gaama bwasee ka dza dɛ nɛ gaamɛ, makɛ sɛtɛ bwasee hara ɛnja. Tsaakɛshaamɛ dɛ ŋunyi wabɛnɛ, makɛ kɛ nee amɛ kɛ uugi uusɛra ŋga Slandanɛ mbɛshanɛ.

26 Madɛ kɛ gyaamɛ aakɛŋwa dɛ slɛnɛ 'waslyakɛnɛ ŋga dɛ ɛmbanɛ, dagyanɛ wanaamɛ kɛ shii goonɔgaanɛ, yoo, kɛ shii amɛ, pooshi ɛndɛ'i dɛ sataka ŋga ŋgɛrɛgi dɛ 'waslyakɛnɛ ma'ɛ. 27 Ma ɛndɛtɛ gi aakɛŋwa dɛ slɛnɛ 'waslyakɛnɛ ŋga dɛ ɛmbanɛ, see ŋgwalɛnɛ ŋgwalɛnɛkii tanɛ, ca gɛra gɛŋwanɛ ŋga ɛntanɔfɛ da bwaya guutɛ na zamagi dɛ ɛnji daawaanɛ ŋga ɛntanɔfɛ. 28 Ma ɛndɛtɛ tanɛgi bariya ŋga Muusa, ka kɛrɛnɛ nɛ ɛnji tɛ ci aakɛŋwacii gɛŋwanɛ. Madɛ kɛ shigi seedawiinɛ bɛra'i taa makkɛ oo'i, kɛ tanɛgi ci bariya tanyi, ka bɛlɛginɛ nɛ ɛnji tɛ ci, pooshi nɛhɛ tɛgunuunaakii. 29 Madɛ ha'ɛ makɛ ɛtsa, asee ma ɛndɛtɛ pooshi nee ka shinɛkinɛ anɛ *Uuzɛnɛ ŋga ɛntanɔfɛ, ca cibɛe ka idɛnɛtɛ ŋgirɛ ɛntanɔfɛ kaa alɛkawalɛ a ndzaanɛ da ŋgeerɛnɛ davɛ, waatoo, idɛnɛtɛ laabagi ɛnji dɛ ci, ca bɛrapaa tɛ Ma'yanɛ ŋga ɛntanɔfɛ ɛsɛ ɛtɛ ca kira pwapoonɛ, ma ɛndɛtsa, ka paleenɛ nɛ cibaakii ka ŋga ɛndɛtɛ tanɛgi bariya. 30 Aciɪ kɛ shii amɛ tɛ ɛndɛtɛ bii, "Nyi na ki'itɛ cibɛ dɛ ciba. Ka ɛnɛnɛ nɛ nyi ka ki'itɛ taa mi patɛ." Kɛ bii ci ɛsɛ, "ɛntanɔfɛ Slandanɛ na la gɛŋwanɛ ka ɛnjaakii." 31 Ma ɛndɛtɛ nɛ ɛntanɔfɛ ɛndɛ vii ɛpinɛ a lagi ka ci gɛŋwanɛ, kɛ kulii agyanɛkii.

32 Yoo, buurɛtɛmɛ sɛtɛ slɛnyi duunɛ fɛzɛnyiinɛ dzɛgi aaba'ɛ, waatoo, saa'itɛ 'watɛgi ɛnji baarɛ koonɛ bɛrɛnɛ ŋga ɛntanɔfɛ. Ma saa'ita, kɛ cibuuunɛ ka shaŋɛ, amma patɛ da ha'ɛ, kɛ kɛŋaanuunɛ ndihɛ ndihɛ, una sɛ'watɛ patɛnɛ ŋga uushi'inɛ.

33 Ka ɛndɛ'i saa'i maa, ɛnjɛ a dzaana tuunɛ aamoonɛ, tɛya cibɛe koonɛ. Ka ɛndɛ'i saa'i una lɛbɛshi da ɛnjitɛ ca sa cibɛ ha'ɛ makɛ noonɛ. 34 Ma saa'ita, kɛ nyihuunɛ tɛgunuunɛ ŋga ɛnji furɛshina. Madɛ kɛ luuwɛtɛ ɛnji uushi'inɛ goonɛ, agi sɛ'watɛnɛ nuunɛ dɛ moodasɛka. Aciɪ kɛ shii unɛ oo'i, tɛ'i unɛ da matahu uushi'inɛ ɛtɛ ŋga ca'ɛ ndɛŋwɛ ndɛŋwɛ. 35 Makɛ kɛ shii unɛ ha'ɛ, kɛŋɛmɛ ndihɛ. Aciɪ ma ɛnjitɛ kɛŋaanɛ ndihɛ ndihɛ, ka upaanɛ nɛ tii maduunɛ shikwa. 36 Kɛ dɛbɛe una dzɛ aakɛŋwa dɛ kɛŋaanɛ ndihɛ ndihɛ, koonɛ mbee ka dɛ sɛtɛ kadɛesɛkɛ ka ɛntanɔfɛ, una shii upaa dɛ sɛtɛ dɪi ci alɛkawalɛ ŋga viinɛ koonɛ. 37 Aciɪ kɛ bii ɛntanɔfɛ oo'i, "Ma agi uundzɛ saa'i gi'u, ma ɛndɛtɛ na shi, ka shinɛ nɛ ci, paa ci ka sɛkɛpaa na.

38 Ma ɛnjaaki ɛnji goonɔga, dagi vii goonɔgatii ka nyi upaanɛ nɛ tii ɛpinɛ. Amma taa wu ɛnyi aa ba'ɛ, paa ci ka kadɛesɛkɛnɛ ka nyi."

39 Ma amɛ, ɛntaa tsarɛ ŋga ɛnjitɛ ca ɛnɛ aaba'ɛ kaa tɛya za naamɛ; amma ma amɛ, ɛnjitɛ gi'i tɛ ɛntanɔfɛ naamɛ, kaama shii upaa luupaanɛ ŋga ɛpinɛ gaamɛ.

11

Tantanyinɛ ŋga vii goonɔga

* **10:20** 10.20 gwada: 9.3; Mat. 27.51; rɛgwa ŋga upaa ɛpinɛ: 2.14-15; 9.14-15; Yooh. 14.6. **10:21** 10.21 3.6; 4.14. **10:22** 10.22 ɛzaki. 36.25; Af. 5.26. **10:23** 10.23 3.6. **10:24** 10.24 13.1. **10:26** 10.26 6.4-6. **10:27** 10.27 Isaa. 26.11. **10:28** 10.28 Dzɛk. 19.15; 2 Koor. 13.1. **10:29** 10.29 2.3; 5.8; 9.12; Mat. 12.31. **10:30** 10.30 Dzɛk. 32.35,36. **10:32** 10.32-34 6.10. **10:33** 10.33 1 Koor. 4.9. **10:34** 10.34 11.26; 13.14. **10:35** 10.35-36 3.6; 6.11-12. **10:37** 10.37-38 Hab. 2.3-4. **10:38** 10.38 Rooma 1.17; Gal. 3.11.

¹ Wiinè sètè ci vii goonnga a moo banè: Waatoo, mada kè vii amè goonnga agyanè uushi, ci ca moo banè, kè shii amè weewee oo'i, ma sètè kii amè naamè davè, ka upaanè naamè sèkii. Kè shii amè èsè, ma sètè pooshi amè nee dè ginaamè, tantanyinè. ² Ma ènji nga nukè, putè nga vii goongatii ngirè Òntanfè tè tii kaa tÿya ndzaanè ka ènjaakii.

³ Dagi vii goonnga gaamè shii amè oo'i, dè wabèné nga Òntanfè tagii duuniya. Waatoo, dagi sètè pooshi ènji nee dè ginè shigi sètè ci ènjè a nee.

⁴ Putè nga vii goonnga nga Habiila dïi ci dagwa sataka ka Òntanfè palee ka nga Kaa'inu. Kè liwè Òntanfè satakaakii. Dè ha'è baarii ci oo'i, kè ngirè ci tè ci ka nunyi ènda acii kè vii ci ka ci goonnga. Ma Habiila, kè ènji ci, amma ca'è èndzè'i, ma'è lèmekii agi dzèné aakèjwa putè nga vii goonngaakii.

⁵ Putè nga vii goonnga nga Anuuhu, kè ngirè Òntanfè tè ci aadègyè yadè èntènè. Pooshi èndè ènyi ka neenè ka ci ma'è, acii kè ngèrègi Òntanfè tè ci. Kè nyaahè ènji agyanèkii oo'i, daga Òntanfè ma'è manjèrèmé tè ci, kè kadeesèkè slènaakii ka Òntanfè. ⁶ Pooshi èndè ca kadeesèkè ka Òntanfè mada paa ci vii ka ci goonnga. Mada nga'è ka èndè nè èntsahènè aabii Òntanfè, tyasè see a vii ci goonnga oo'i, davè nè Òntanfè; ca vii goonnga oo'i, ma ènjitè ca alè tè ci, ka viinè nè ci ka tii shikwa.

⁷ Putè nga vii goonnga nga Nuuhu kapaa ci liminèkii ka saa'itè wabi Òntanfè ka ci agyanè uushi'iitè na slènè. Taa ngahi paa ci nee ka uushi'iitè dè ginèkii, amma kè fi ci tè Òntanfè, ca da kumbawala. Kumbawalèkii luupaa tè ci da ènji yaakii acii ma'inè. Dè ha'è baarii ci oo'i, ma ènji *duuniya, bwayakii nè slènatii. Dè ha'è èsè ndzaa ci ka èndè goonnga akèjwacii Òntanfè putè nga vii goonngaakii.

⁸ Putè nga vii goonnga nga Ibèrahiima fii ci tè Òntanfè, waatoo saa'itè 'wii Òntanfè tè ci kaa ca madè, ca bwasee ka hanyinaakii, ca palè aanè hanyiitè nè Òntanfè a vii ka ci kaa ca ndzaa ka naakii. Taa ngahi paa ci shii hatè cii kèya dzè aadèvé, patè da ha'è kè ma'i ci, ca bwasee ka hanyinatii, ca palè. ⁹ Putè nga vii goonngaakii ndzaa ci anè hanyiitè dïi Òntanfè alèkawalè nga viinè ka ci. Makè mèshipètè èndè ndzaa ci asèkè kuvè kuvè'unè tii da i Isiyaaku da Yakubu, waatoo, slikèrènaakii ètè dïi Òntanfè ka tii alèkawalètsa. ¹⁰ Ma ndzaanè nga Ibèrahiima ka mèshipètè ènda, ka gèra maghènè vèraatè ghènyi Òntanfè, waatoo, vèraatè mbukya ènji nga'è a gu'u, pooshi ka uulanè.

¹¹ Putè nga vii goonnga nga Ibèrahiima upaa ci pawa, dagyanè ci kè uugi iirènè. Ma Saraatu minaakii boo, masaawa nè ki. Patè da ha'è, kè vii ci goonnga tantanyi oo'i, ka mbu'utèginè nè Òntanfè dè alèkawalaakii. ¹² Ma Ibèrahiima, uushi rèjwè da mantèkii nè ci ka ètè saa'i acii iirènè. Amma dashikii rèjwè dyanè kè ndzaa jijinyinaakii makè tikisa agintanfè dè lanjènè, makè mandzènè a gèrè dè lanjènè èsè.

¹³ Ma ènjitè patè, agi vii goongatii mèeki tii. Ma tii ka nètii, pooshi tii upaa uushi'iitè dïi Òntanfè alèkawalè nga viinè ka ènja. Amma makè caamè tii dzadè, tÿya nee ka uushi'inèkii, kè dïi tii manjushinè. Kè luuvè tii panjèranjè oo'i, mu'uminè nè tii ganè asèkè duuniyana. ¹⁴ Ma ènji da tsarè wabèètsa, kè baarii tii panjèranjè oo'i, hanyinè nga natii nè ci tÿya alè. ¹⁵ Paa tii agi buurè hanyiitè shi tii anèkii ma'è. Maci ma'è tii agi buurènè anèkii, kadfa kè nee tii ka rægwa, tÿya ènè aadèvé. ¹⁶ Amma agi kanè nè tii nè ka hatè palee, waatoo, hatè nga Òntanfè dagyè. Ci dïi pooshi Òntanfè ka ayinè putè nga ndzaanaakii ka Òntanfèwatii, acii kè hadapaa ci ka tii dè ha.

11:1 11.1 Rooma 8.24; 2 Koor. 4.18. **11:3** 11.3 'Wat. 1.1; Jab. 33.6,9; Rooma 4.17; 2 Koor. 4.18. **11:4** 11.4 'Wat. 4.3-10. **11:5** 11.5 'Wat. 5.21-24. **11:7** 11.7 'Wat. 6.13-22; Rooma 4.3; 1 Piita 3.20. **11:8** 11.8 'Wat. 12.1-2. **11:9** 11.9 'Wat. 35.12,27. **11:10** 11.10 13.14. **11:11** 11.11 'Wat. 17.19; 18.11-14; 21.2; Rooma 4.19-20. **11:12** 11.12 'Wat. 15.5. **11:13** 11.13 11.9; 13.14; 'Wat. 23.4; 47.9; Jab. 39.13. **11:16** 11.16 13.14; Shig. 3.6; Mat. 22.32.

17 Putë nga vii goonnga nga Ibërahiima luuvë ci ða sataka ka ðntanfø ðe uuzënaakii rënjwë dyanë Isiyaaku saa'itë tibë ðntanfø të ci. Kë luuvë ci ðanë ha'ë taa ngahi agyanë uuzëtsë rënjwë dyanë shi ðntanfø a ðii alëkawalë ka ci 18 oo'i, "Dashì Isiyaaku në jijinyinaaku a shigi." 19 Ma Ibërahiima, kë vii ci goonnga oo'i, të'i ðntanfø ða baawëða nga madeenë ka ëndë agi mamëëtë ënja. Acii ha'ë, ma Isiyaaku, kë ënyi Ibërahiima ka ngërënë të ci makë ëndëtë ma'i agi mamëëtë ënja.

20 Vii goongaanë nga Isiyaaku kavë të ci ka ða barëkaanë ka manjeevënaakii Yakubu tii ða Isëwa.

21 Vii goongaanë ësë kavë të Yakubu ka ða barëkaanë ka manjeevënë nga Yusufu bëra'i ëtsë ci këdëhë ka ëntënë. Ma saa'ita, agyanë shakwataakii gwanëaanë ci ka paslënë të ðntanfø.

22 Putë nga vii goongaanë nga Yusufu ësë, ëtsë ci këdëhë ka ëntënë, wabi ci agyanë ma'yanë nga ënji *Isërayiila satii anë hanyinë nga Misëra. Kë wabi ci ësë makë sëtë në tëya ða ðe waakii.

23 Putë nga vii goonnga nga i ðii tii ða mëci Muusa, makë pwayi tii të ci, kë umbee tii ka ci nga lëgidë makkë. Acii kë nee tii, ma uuzënëkii, dagwa ka shanë, wata paa tii ngwali acii tanëgi bariya nga njwanjwë *Fëriauna.

24 Putë nga vii goonnga nga Muusa ësë, makë girë ci, kë naanagi ci ka luuvënë ënjë a 'wa të ci uuzënë nga kwatama uuzënë nga njwanjwa. 25 Kë ta'i ci sa cibë tii ða ënji nga ðntanfø palee ka ndzaanë nga uundzë saa'i ka maka ma'yanë agi slënë bwaya uushi'inë. 26 Kë luuvë ci dzaananë të ci putë nga Alëmasiihu. Gëðë sa cibëkii ka ci acii fëðë patënë nga gëna nga hanyinë nga Misëra. Acii kë kii ci nëkii agyanë shikwatë nii këya upaa aakënjwa.

27 Putë nga vii goongaakii ma'i ci, ca bwasee ka hanyinë nga Misëra. Ma palënaakii, ëntaa ngwalënë ngwali ci acii bëzënë nga sëkë nga njwanjwë nga Misëra. Kë kënjë ci ndihë ndihë, ca palë, makë agi neenë në ci ka ëndëtë pooshi ënji ka neenë ka ci ðe ginë. 28 Putë nga vii goongaakii ësë kii ci kumënë ëtë ci ënjë a 'wa *Pasëka, ca ba ka ënji Isërayiila kaa tëya miicivë idënë aashi mayinyinatii, acii ga malaa'ikatë ca bëlë təkënjwatë manjeevënë a bëlëgi ða i natii.

29 Putë nga vii goonnga nga ënji Isërayiila tanëgi tii gëërëtë ci ënjë a 'wa "Madizë Gëërë", tëya wii anë mahuurë hanyinë makë pooshi ma'inë sha nji ðavë a gëërë. Amma makë ðii ënji Misëra gazhi'waanë nga tanënë të gëërëkii, wata ma'inë a ndagi të tii patë.

30 Putë nga vii goonnga nga ënji Isërayiila ësë uulii mahwalë nga vëranë nga Yarikoo, saa'itë ðii tii baanë mëðëfë ka zaawanë ðe mahwalakii, see ðe makë uulii.

31 Putë nga vii goonnga nga badawa nga miitë ðii lëmëtë Rahabë mbërë'i ki acii ëntënë; waatoo ka saa'itë mëëki ënjitë pooshi ka fanë të ðntanfø. Acii ma kya, kë shi kya liwë mu'uminë ënji *Isërayiila ëtë sha gi ka tëërëtë hanyinëkii, kya kapaa të tii gatë asii.

32 Yoo, iitë daa, a dzë nyi aakënjwa ðe baabanë të tii kwa? Pooshi saa'i ma'ë nga wabënë agyanë i Gidiyanë ða Barakë ða Samësenë ða Jafëtë ða Dawuda ða Samuyila ða patënë nga anabiitë nja baaba wabënë nga ðntanfø. * 33 Putë nga vii goongatii paapii tii ða hara hanyinë, tëya jaala agyanëtii patë ësë. ðe goongaanë slënyi tii. Ma uushi'iitë ðii ðntanfø alëkawalë nga viinë ka tii ësë, kë upaa tii. Kë paa'ëgi tii ma

11:17 11.17-18 'Wat. 21.12; 22.1-14; Yak. 2.21. 11:19 11.19 Rooma 4.17. 11:20 11.20 'Wat. 27.27-29,39-40. 11:21 11.21 'Wat. 47.31-48.20. 11:22 11.22 'Wat. 50.24-25; Shig. 13.19. 11:23 11.23 Shig. 1.22; 2.2. 11:24 11.24 Shig. 2.10-12. 11:26 11.26 12.2; 13.13. 11:27 11.27 Shig. 2.15; 12.41. 11:28 11.28 Shig. 12.1-14. 11:29 11.29 Shig. 14.21-29. 11:30 11.30 Jasë. 6.12-21. 11:31 11.31 Jasë. 2.11-12; 6.21-25; Mat. 1.5; Yak. 2.25. * 11:32 11.32 M.Gënjw. 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sam. 16.1ca'ë ka 1 Meem. 2.11; 1 Sam. 1.1-25.1.

nga livarënyinë putë nga vii goonjatii. ³⁴ Kë bœlëgi tii gunë ca hënë gërë gëra, kë mbërë'i tii agi panë, pooshi uushi uree ka tii. Taa ngahi mamœtëkii nji shishinëtii, amma ma ka muudinë, kë œnyi shishinëtii ka upaa ngeerënë, tœya œnëgi ka nguyirë panë ka shanë, tœya laakœnë œnji daawaanatii. ³⁵ Putë nga vii goonga nga œnji œsë œnyi duurënyinë nga hara makinë ka madœnë dagi wa.

Ma hara œnja, kë cibë tii ka shanë, ha'ë maa, kë mœæki tii. Kë naanagi tii ka luuvë kaareenë ka œntanfë kaa œnjë a bwasee ka tii. Ma dïi tii ha'ë, acii kë kii tii nœ nga œnënë ka madœnë da i œpinë œtë matahukii. ³⁶ Kë sii hara œnji cibë ka shanë; œnjë a nÿsë tœ tii, œnjë a fœslë tœ tii, œnjë a aanëgi tœ tii, œnjë a paa'ëgi tœ tii a furœshina.

³⁷ Ma hara œnja, kë kaalii œnji tœ tii dœ faariinë ka wa. Hara œnji œsë, kë taakee œnji ka shishinëtii gëdzalë bœra'i. Hara œnji, kë bœeli œnji tœ tii dœ ngila purœjanë. Hara œnji œsë, maaghiinë nœ tii, kuvë'unë nga bagiinë da uuhinë nœ sœ nga umbee dœ purëkinatii. Kë cibëe œnji ka tii ka shanë. ³⁸ Ma œnjitsë kamë, agi bilinë nji tœya wiigi'i i agi giÿunyinë. Asëkë burœhœnyinë da gu'unyinë njii tœya babaanë. Mambu'umë duuniya bahë ndzaanatii davë.

³⁹ Ma œnjitsë patë, kë vii tii ka œntanfë goonga, kë kadœesëkë tii ka ci, amma patë da ha'ë pooshi tii upaa uushi'iitë dïi œntanfë alëkawalë nga viinë ka œnja. ⁴⁰ Acii ma œntanfë, kaamë da tii dœkœpaa ci matahu uushi. Ma agi hiimaakii, ka fœdœnë nœ ci taamë da tii, paa ci ka geeginë ka tii mambu'ukii bahë ndzaanë abiikii yadë amë.

12

œntanfë Dœsœnaamë

¹ Ma amë, makë dïi ci tœ'i seedawanyinë ha'ë lanë ca tsaamë taamë, bwasee amë ka patënë nga uushi'iitë ca sœkœpaa taamë da 'waslyakœnë œnë pooshi ka moonë ca kapaa taamë. Kœÿaanaamë ndihë ndihë, ama dzë aakœÿwa dœ taabidœwa œnë akœÿwacii amë. ² Kaama ginaamë ka tsaamënë tœ Yeesu tanë. Ma ca, ci nœ slœrëginë nga vii goonga gaamë, 'watëginë ka tœkœÿwanë ca'ë ka muudinë. Kë luuvë ci kaa ca œntë ashii œnfwa, paa ci nee ka œntœnëkii makë sœ nga ayinë. Ma dïi ci ha'ë, kaa ca shii upaa moodasëkë œtë dœkœpaa œntanfë ka ci. Acii ha'ë, dasë nœ ci œndzœ'i da ciizœma dëgëlë *ÿwanÿuunë nga œntanfë.

³ Buurëtœmë nga'ë tœ Yeesu: kë luuvë ci kaa ca sa cibë acii ma'waslyakë œnja. Buurëtœmë agyanëkii, acii ga shishinuunë a œntëgi, una bwasee dœÿwa'ë. ⁴ Ma agi paatsë cuuna pa da 'waslyakœnë, weewee agi panë nuunë, amma ma'ë panëkii mambu'umë bahë bœælënë tuunë. ⁵ Acii ha'ë, ma wabœœtë shi œntanfë bii koonë ka tsakë koonë dœ ngeerënë, œœ'i manjeevœnaakii nuunë, ga ca zaanë koonë. Kë bii ci,

“Uuzœnaakya, madä kë dzyalë Slandanë tœ hœ,
kapaa liminœku, ha fatë,
ga dzalœnëkii a bœlëgi shishinœku œsë.

⁶ Tœ œndœtë ci œntanfë a uudë cii kœya dzalë.
Tœ œnjitë ngirë ci ka manjeevœnaakii,
tœ tii cii kœya fœslë œsë.”

⁷ Acii ha'ë, sœ'watœmë patënë nga dzalœtë ca la tuunë. Dœ dzalœnëkii ci œntanfë a bœarii koonë œœ'i, manjeevœnaakii nuunë. Ya sanë tœ'i uuzœnë pooshi dïi ka dzalœnë tœ ci madä dïi ci 'waslyakœnë kwa? ⁸ Madä pooshi unë agi luu dzalœnë makë sœtë ci hara œnjë a luu, ci ca bœarii œtsë mazaguyinë nuunë, œntaa manjeevœnaakii. ⁹ Ma

11:33 11.33 M.Gœÿw. 14.6-7; 1 Sam. 17.34-36; Dan. 6.1-27. **11:34** 11.34 Dan. 3.23-25. **11:35** 11.35 1 Meem. 17.17-24; 2 Meem. 4.18-37. **11:36** 11.36 Irim. 20.2; 37.15. **11:37** 11.37 2 Haba. 24.21. **11:38** 11.38 1 Sam. 13.6. **12:1** 12.1 1 Koor. 9.24. **12:2** 12.2 2.10; 8.1. **12:5** 12.5-6 Waß. 3.11-12; Sœniinë 3.19. **12:7** 12.7 Dzœk. 8.5.

ənjitə pwayi taamə, agi dzalənə nə tii taamə, agi fanə naamə tə tii əsə. Acii ha'ə, ka danə nga'ə mada fii amə ha'ə tə Dəsənaamə ətə dagyə, kaama shii upaa əpinə. ¹⁰ Ma ənjitə pwayi taamə, kə dzyalə tii taamə nga uundzə saa'i tanə, makə sətə kadfeesəkə ka tii. Amma ma Əntan̄fə, ma dzalənaakii taamə, ka shii tsakənə taamə, kaama ndzaanə malaabakii makə naakii. ¹¹ Ma saa'itə ci dzalənə a la taamə, agi ngərənə naamə tə ci ka uushi nga mabətə səka, əntaa sə nga moodasəka. Amma ma na uudəpaa ba'ə, ka ndzaanə nə dzalənəkii ka sə nga moodasəka. Ma ənjitə luuvə kapaa liminə ka fanə, ka kavənə nə ci tə tii ka slənə dagwa uushi, təya ndzaanə agi jamənə.

Wazənə agyanə kaaree ka pwapoonə nga Əntan̄fə

¹² Yoo, wa ciinuunə a ənə ka ndzaanə da ngeerənə. Ha'ə nə iduunə əsə, wa ca ənə ka ndzaanə ndalə. ¹³ Dəmə aakəŋwa də wiinə asəkə ŋunyi rəgwa, acii ga ənjitə ca ədərə a tsakə 'urəŋgaslənə, təya təkuree ka mbədənə dən̄wa'ə.

¹⁴ Dəmə gazhi'waanə koonə shii ndzaanə agi jamənə da patənə nga ənja. Daamə gazhi'waanə nga ndzaanə malaabakii əsə, acii pooshi əndə ca nee ka Əntan̄fə shaŋə madaamə ci kə ndzaanə ha'ə. ¹⁵ Dəmə haŋkala acii ga əndə a ŋusləgi agyanə pwapoonə nga Əntan̄fə. Ha'ə əsə, dāmə haŋkala acii goonə ndzaanə makə maŋgərəkiki uushi ətə ca zhi'wee ka hara uushi'inə ngərəkiki. Tsarə nga ənjitsə ca kavə hara ənji aagi bwaya ndzaanə, ca saawee ka ndzaanə nga ənji laŋə.

¹⁶ Dəmə haŋkala acii ga əndə a slənyi ajijinəənə, taa bərapaanə tə Əntan̄fə, makə sətə shi Isəwa dīi. Ma ca, putə nga zəmə rəŋwə tanə bwasee ci ka gawuunaakii ka madzəgaakii. ¹⁷ Kə shii unə, ma daaba'əkii, makə mwayi ci kaa dīi dā ka ci barəkaanə, kə kaaree dīi ka ci, acii paa ci upaa rəgwa nga baanə ka Əntan̄fə. Taa ŋgahi da kiinə agikii ali ci dā ka ci barəkaanəkii, patə da ha'ə paa ci upanə.

¹⁸ Ma una, əntaa makə nga ənji Isərayiila nuunə. Ma təya, kə əncahə tii aabii sətə ci ənjə a təbətə də ciinə, waatoo aatsa giŋwə nga Siina. Ma davə, kə hənyi gunə gərə gərə, kə dīi mandə vədfə dəgwamə, kə dīi mədan̄kaya əsə. ¹⁹ Təya fa ədə uutəma, təya fa wabənə nga ənda. Makə fii tii wabənəkii, kə ŋgwali tii, təya kədii, əŋki tii, ga əndəkii a ənə ka wabənə ka tii ma'ə. ²⁰ Ma wabənəkii, kə palee ka ngeeriitii, acii kə bii ci, "Taa mi patə təbətə giŋuna, taa daba maa, wa ənjə a kaalatə tə ci də faariinə ka wa." ²¹ Ma uushi'iitə nee tii gatə, kə ŋgwalee ka tii ka shaŋə. Muusa də naakii nə maa, kə bii ci, "Agi udzənə nə shishinəki, kə ŋgwali nyi."

²² Amma ma unə, kə uugi unə mbu'yanə aabii giŋwə nga *Sihyoona. Asəkə vəranə nga Əntan̄fə əndə vii əpinə nuunə, waatoo Urusaliima nga dagyə. Ma dava, tə'i malaa'ikanyinə, pooshi bāanatənə acii laŋənə. ²³ Kə mbu'yuunə aagi dza də nə də maŋushinə nga təkəŋwatə manjeevənə, waatoo, ənjitə dīi ləmətii manaahəkii dagyə. Kə mbu'yuunə aakəŋwacii Əntan̄fə mala gəŋwanə nga patənə nga ənja. Kə mbu'yuunə aagi ma'yanyinə nga ənjitə nja slənə gooŋgaanə, waatoo, ənjitə geegi Əntan̄fə ka tii mambu'ukii. ²⁴ Kə mbu'yuunə aabii Yeesu, əndə rəgwa nga kura aləkawalətə ahada Əntan̄fə da ənja. Kə mbu'yuunə əsə aabii idənətə miicivə ənja. Ma idənətsa, matahu uushi wabi ci, əntaa makə sətə wabi idənə nga Habiila. *

²⁵ Daamə haŋkala dīi, gaama naanagi ka fa sətə ci Əntan̄fə a ba kaamə. Ma ənjitə naanagi ka fa wabənə nga əndətə nja baaba wabənə asəkə duuniya, paa tii mbərə'ya. Makə dīi ci ha'ə, iitiitə dīi upaa naamə rəgwa nga mbərədfənə, mada

12:10 12.10 Mat. 5.48; Rooma 5.2; Yak. 3.17. **12:11** 12.11 12.14; Yak. 3.17-18. **12:12** 12.12 Isaa. 35.3.
12:13 12.13 Waḅ. 4.26. **12:14** 12.14 12.11; Jab. 34.15; 1 Koor. 7.15. **12:15** 12.15 Dzək. 29.17; Gal. 1.6.
12:16 12.16 'Wat. 25.29-34. **12:17** 12.17 'Wat. 27.30-40. **12:18** 12.18-19 Shig. 19.16-22; 20.18-21. **12:20**
12.20 Shig. 19.12-13. **12:22** 12.22 13.14; Gal. 4.26; Səniinə 5.11; 21.2. **12:23** 12.23 Luka 10.20. * **12:24**
12.24 8.6; 9.12; Habiila: 'Wat. 4.10.

tækuree amə ka fa wabənə nga əndətə ca wabya kaamə dadagya? ²⁶ Ma nga nukə, kə shi uurakii a udzətə duuniya. Amma ma nga əna, kə dīi ci aləkawalə oo'i, "Ma'ə nyi ka ənənə ka ganğəzətə duuniya patə da dadagyə." ²⁷ Ma wabəətsə bii ci, "Ma'ə nyi ka ənənə", ci ca baarii oo'i, ma uushi'iitə tagii ci, ka ganğəzətənə nə ci, ca fədfəgi, kaa uushi'iitə pooshi ka ganğəzənə a ənəgi tii daanətii.

²⁸ Acii ha'ə, see a kuyirii amə, acii kə upaa amə nwanjuunə, waatoo, nwanjuutə pooshi ka ganğəzənə. Də ha'ə əsə, paslaamə tə Əntanfə ka rəgwatə kadeesəkə ka ci, ama nğwalə tə ci, ama gərə'u ka ci. ²⁹ Acii ma Əntanfə gaamə, makə gunə nə ci ətə ca zamagi də uushi'inə dza'ə.

13

Ndzaatə ca kadeesəkə ka Əntanfə

¹ Dəmə aakənwa də uufəshinə ahadoonə makə dīi ci ndzəkənushi'inə nuunə agi nə'unə tə Aləmasiihu. ² Ga luu mu'uminə a zaanə koonə. Acii tə'i hara ənji liwə mu'uminə ha'ə, asee paa tii shii oo'i, ma mu'uminəkii, malaa'ikanyinə nə tii.

³ Buurətəmə tə ənjitə a furəshina, una nğərə makə ka hakii nuunə. Buurətəmə tə ənjitə ca sa cibə əsə, acii ənji shiŋkinə nə tii makə noonə. Tsakəmə tə tii.

⁴ Taa wu patə, wa ca nee ka məghərəvənə nga nğərəshinə. Wa goonğaənə a ndzaanə ahada nğurə tii da minaakii. Kadə nə Əntanfə a lagi gəjwanə ka ənjitə ca da bwaya ndzaanə agi nğərəshinə da ka ma'aləhiinyinə.

⁵ Goona ka hiima goonə ka uufə gəna, amma dəmə moodfasəkə nga sətə upaa unə tanə. Acii Əntanfə də nəkii bii, "Paa nyi ka bwaseenə ka hə shaŋə. Ka tsakənə nə nyi tə hə taa guci patə." ⁶ Acii ha'ə, wa taa wu ahadoonə a bagi furəŋə oo'i,

"Əntanfə nə əndə tsakənə tə nyi,

paa nyi ka nğwalənə shaŋə.

Mi saŋə dətə nə əndə shiŋkinə də nya?"

⁷ Buurətəmə tə matakənwanyinə goonə nga nukə ətə nja baaba koonə wabənə nga Əntanfə. Buurətəmə nga'ə tə ndzaanatii, makə sətə dīi tii gazhi'waanə ca'ə ka saa'itə məkii tii agi vii goonğatii. Nə'utəmə dərəpatii. ⁸ Makə sətə nji Yeesu nga mbədfə, ha'ə nə ci ənshinə, ha'ə nə ci ka ca'ə ndəjwə ndəjwə əsə. ⁹ Goona luuvə kaa hara ənjə a nğsləgi duunə də kura dzəgunənyinə kama kama. Waatoo, madə kə kii ənji koonə bariya agyanə zəma, goona luuvə, acii pooshi bwatyakii. Shiimə oo'i, pwapoonə nga Əntanfə ca kavə tuunə ka ndzaanə ndihə ndihə, əntaa bariyanyinə nga zəma.

¹⁰ Ma nga əna, tə'i kura ha nga də sataka ətə caama upaa bwatya davə. Ma limanyinə nga Yahudiinə, pooshi tii ka upaa bwatya davə shaŋə. ¹¹ Ma dabiitə ci gawə nga limanyinə a kəla idənatii, ca kərə aasəkə Hatə palee də Laabanə ka də sataka putə nga 'waslyakəənə, hənəginə hənəginə ənji dabanyinəkii aba'ə vəranə.

¹² Ha'ə dīi nə Yeesu əsə, aba'ə vəranə əŋki ci. Ma dīi ci ha'ə, kaa ca shii laabagi ənji də idənaakii saakii. ¹³ Acii ha'ə, dzaamə da i amə atsakii aaba'ə vəranə, kaama dzə ka sə'wagi dzaananə putaakii. ¹⁴ Acii, ma ganə a duuniya, pooshi vəranə gaamə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. Ka alə vəraatə na shi naamə.

12:25 12.25 6.4-6; 8.1; Shig. 20.22. **12:26** 12.26 Shig. 19.18; Hag. 2.6,21. **12:28** 12.28 13.14. **12:29** 12.29 Dzək. 4.24. **13:1** 13.1 6.10; 10.24; 13.16; 1 Piita 1.22. **13:2** 13.2 'Wat. 18.1-8; 19.1-3; Ayb. 31.32; Rooma 12.13; 1 Tim. 3.2; 5.10; 1 Piita 4.9; 3 Yooh. 8. **13:3** 13.3 10.34; Mat. 25.36. **13:4** 13.4 1 Koor. 7.2-4; 1 Tees. 4.3-8. **13:5** 13.5 Dzək. 31.6,8; Fil. 4.11-12; 1 Tim. 6.7-10. **13:6** 13.6 Jab. 118.6. **13:7** 13.7 6.12; 1 Koor. 4.16. **13:9** 13.9 Rooma 14.2; Kwal. 2.20-22; 1 Tim. 4.3. **13:11** 13.11 9.7; Leew. 16.27. **13:12** 13.12-13 11.26; Mat. 27.31-33. **13:14** 13.14 11.9-10,13,16; 12.22,28; Fil. 3.20; 2 Koor. 5.6; 1 Piita 2.11; Səniinə 21.2.

¹⁵ Dëlaamë dë ðntañfë taa guci patë dacia Yeesu. Ci në satakatë caama vii ka ci naamë. Waatoo, dëlanë dë ci, ama dëunëtë lëmëkii taa da patë. ¹⁶ Ga ca zaanë koonë në dë nga'ëñë ka hara ëñji, una slënëshi dë uushi'inë goonë. Aci tsarë nga satakatsë kadëesëkë ka ðntañfë.

¹⁷ Famë të matakëñwanyinë goonë, hëetëpaamë noonë në akëñwaciitii, acii taa guci patë ha'ë në tii ka dë gazhi'waanë nga nëhë ëpinë goonë, tii na dzë ka ba slënatii ka ðntañfë ësë. Famë të tii kaa tëya shii dë slënatii dë moodfasëka, ëntaa dë mabëtësëka, acii pooshi uushi nuuna upaa agi bëzee ka sëkëtii.

¹⁸ Dëmë aakëñwa dë dë dë'wa ka putë geenë. Aci kë shii inë, kë dë inë patënë nga sëtë dibë ina dë. Nga'ë keenë në slënëtë patënë nga sëtë ndzaanë dagwakii.

¹⁹ Agi këdiinë në nyi acii unë ësë koonä dë dë'wa ka putaaki, kaa ðntañfë a dë ka nyi rëgwa nga ëñënë aabii unë.

Dë'wa nga pa'apaaginë

²⁰ Ma ðntañfë, ðndë kira ndzaanë jamë në ci. Ci madëe ka Yeesu Slandanaamë agi mamëëtë ëñja, ca kavë të ci ka madëunë magëra nga bagiinë, waatoo amë, putë nga idënaakii ëtë ëjigi ci ka puta gaamë. Idënëkii geegi ka alëkawalëtë dë ci kaamë, kaa ca ndzaanë da ngeerënë ka ca'ë ndëñwë ndëñwë. * ²¹ Wa ca dzatëgi koonë dë patënë nga dagwa uushi'iitë dëbëe una upaa, koonä shii dë sëtë cii këya uudë. Wa ca dë sëtë kadëesëkë ka ci ashaamë ësë, dacia Yeesu Alëmasiihu. Naakii në nwanjuunë ka ca'ë ndëñwë ndëñwë. *Aamiina.

Muudinë nga wabënë

²² Ndzëkëñushi'inëkya, ma lëkalëkatënë nyaahë nyi koonë, ka shii tsakënë duunë. Agi këdiinë në nyi acii unë, kapaamë liminuunë nga'ë ka fa wabëëtä. Aci ma lëkalëkatëna, gusë. ²³ Ma ndzëkëñushi'inaamë Timooti, nga'ë ka nyi una shii oo'i, kë kyapaa ëñji të ci a furëshina. Madä kë shi ci aabiiki kwakwatë, ina da ci na dzë aahoonë. †

²⁴ Nëehëpaamë ka nyi të patënë nga matakëñwanyinë goonë da patënë nga ëñji nga ðntañfë. Ma ndzëkëñushi'inaamë ëñji në'unë ëñë shi daga dë Italiya, agi nëehëpaanë në tii tuunë.

²⁵ Wa ðntañfë a dë koonë pwapoonë patë. *Aamiina.

13:15 13.15 Af. 5.19-20; Jab. 50.14,23. **13:16** 13.16 Gal. 6.10; Fil. 4.18. **13:17** 13.17 Əzaki. 3.17; Slënë 20.28-31; 1 Koor. 16.16. **13:18** 13.18 10.22; Rooma 15.30; 2 Koor. 1.12; Slënë 24.16. * **13:20** 13.20 ndzaanë jamë: 12.14; Rooma 5.1; 2 Koor. 13.11; alëkawalë: 8.6; idënaakii: 9.12. **13:21** 13.21 Af. 2.10; Fil. 2.12-13. † **13:23** 13.23 Timooti: 1 Koor. 4.17.

Ləkaləkatə nga Yakubu

Nəhəpaanə

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka ənji nga Əntanƒə patə ənə yiidəgi taa dama patə aasəkə duuniya. Daciiki Yakubu shigi ləkaləkatəna. Ma nya, əndə slənə nga Əntanƒə da nga Slandanə Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə. *

Vii goonƒa da shii rəgwa nga ɗa tə uushi

² Ndzəkəŋushi'inəkya, taa guci patə lii cibənyinə kama kama tuunə, zhi'weemə ka ci ka sə nga moodasəka. ³ Acii kə shii unə, mada kə təbətə cibəkii tə vii goonƒa goonə, ma sətə na uudə ba'akii, kəŋaanənə ndihə ndihə də ngeerənə. ⁴ Dzəmə aakəŋwa də kəŋaanənə ndihə ndihə də ngeerənə, koona shii ndzaanə ka ənji goonƒa, yadə idəpaa uushi ashuunə, waatoo taa nƒutə nƒunyi uushi patə, tə'i ashuunə.

⁵ Mada kə ətee əndə'i əndə goonə ka shii rəgwa nga ɗatə uushi, wa ca kədii acii Əntanƒə, ka upaanə nə ci əsə. Acii ma Əntanƒə, fitə nə ciinəkii taa ka wu patə, ca vii ka taa wu tə sətə kədii ci yadə ɗavə uushi a ədzəməkii. ⁶ Amma, ma əndə a kədii uushi acii Əntanƒə, wa ca shii oo'i, ka viinə nə ci ka ci tantanyinə. Ga ca hiima oo'i, mbu'u pooshi Əntanƒə ka viinə ka ci. Acii ma əndətə ca hiima ha'ə, makə ma'inə nə ci ətə ci məɗə a gwazee, taa aa dama patə ca palə. ⁷⁻⁸ Ma tsarə nga əndətə ca dzətə aakəŋwa, ca ənyatə aa ba'a, matagimə ci hatə kəŋaanə ci, ga ca ka nə nga upaa uushi acii Slandana.

Maagha da əndə gəna

⁹ Mada tə'i maagha əndə nə'unə, wa ca ɗa moodasəkə də pwapootə ɗii Əntanƒə ka ci. ¹⁰ Ma əndə gəna əndə nə'unə əsə, mada kə galee Əntanƒə ka məghərəvənaakii taa gənaakii, wa ca ɗa moodasəka, acii kadə nii kəya kulagi makə gudəzə nga kuzəna. ¹¹ Makə sətə ci gudəzə a naa'ugi, ca yiidəgi maa kə birə uusəra iza'u, pooshi ma'ə dagwa dagwaanaakii, ha'ə nə əndə gəna a əntəgi əsə saa'itə ci agi alə gəna.

Uushi'iitə ca təbətə ənda da ətə ca isəkwa ənda

¹² Əndə barəkaanə nə əndətə kəŋaanə ndihə ndihə saa'itə lii nƒərə'wə tə ci. Acii mada kə kəŋaanə ci də ngeerənə agi təbətəsa, ka viinə nə Əntanƒə ka ci shikwa, waatoo əpinə ətə ɗii ci aləkawaləkii nga viinə ka ənjitə ca uudə tə ci.

¹³ Taa wu patə ca moo ɗa bwaya uushi, ga ca ba oo'i, Əntanƒə ca isəkwa tə ci ka ɗanə ha'ə. Acii pooshi uushi ca tsəku tə Əntanƒə, paa ci ka tsəkunə taa tə wu ka ɗa bwaya uushi əsə. ¹⁴ Amma, taa wu patə isəkuyi uushi tə ci, bwaya hiimaakii isəkuyi tə ci kaa ca ɗa bwaya uushi, ca kulapaa də ci. ¹⁵ Mada kə girə bwaya hiima, ka kiranə nə ci 'waslyakəənə. 'Waslyakəənə əsə, maa kə girə ci, ci ca kira wa.

¹⁶ Kadashinyinaakya, goona ha'u də noonə na! ¹⁷ Acii ma nƒunyi uushi da nƒunyi viinə, dadagyə daci Əntanƒə ca shi. Ci ɗii uusəra da ləgidə da tikisanyinə. Ma Əntanƒə, paa ci ka zhi'inə makə uushi'iitsa, ka əndə'i saa'i təkunə, ka əndə'i saa'i

* **1:1** 1.1 Yakubu: Mat. 13.55; Slənə 12.17; 15.13; 21.18; 1 Koor. 15.7; Gal. 1.19; 2.9; 1 Piita 1.1. **1:2** 1.2-3 Rooma 5.3-5; 1 Piita 1.6-7. **1:5** 1.5 Waɓ. 2.6. **1:6** 1.6 5.13; Mat. 7.7; 21.21-22; Af. 4.14. **1:9** 1.9 2.5. **1:10** 1.10-11 Ayb. 14.2; Jab. 90.5-6; Isaa. 40.6-8. **1:10** 1.10 5.1. **1:12** 1.12 5.11; 1 Koor. 9.24-25. **1:13** 1.13 Waɓ. 19.3; 1 Koor. 10.13. **1:14** 1.14-15 Rooma 6.19-21; 7.7-10; 1 Yooh. 2.16-17.

maḃerəha. ¹⁸ Kə vii ci kaamə əpinə dagi Habara nga goonḡa, makə sətə kadeesəkə ka ci, kaama shii ndzaanə da məghərəvənə palee ka hara uushi'iitə tagii ci.

Fa wabənə nga Əntanfə da slənəginə

¹⁹ Kadashinyinaakya, fatəmə ka nya ba koonə. Taa wu patə, wa ca kapaa liminəkii ka fatə uushi, ga ca kwasə ka wabənə, ga ca bəzə səkə pii pii əsə. ²⁰ Acii, ma əndətə bəzhi səkəkii, paa ci ka mbee ka slənətə sətə kadeesəkə ka Əntanfə. ²¹ Acii ha'ə, nḡərəginə patənə nga 'waslyakəənə goonə, una kagi, una bwasee ka dfa bwaya uushi'inə ma'ə. Una banee ka noonə nə akəḡwacii Əntanfə, una luu wabəətə kavə ci aasəkə ədzəmuunə. Wabənəkii əsə ca mbee ka luupaanə tuunə.

²² Goona ndzaa ka ha'u də noonə nə ka fa wabənaakii tanə, amma, ma dānuuna, slənətəginə! ²³ Acii, ma əndətə ca fa wabənəkii, amma paa ci agi slənətəginə, pooshi uushi təkəe ka ci da əndətə ca tsaamə naakii nə asəkə dyarugala. ²⁴ Maa kə tsaamətə ci naakii na, ca palə, shiku ha'ə kə ənyi ka zaanənə ka ci taa iitə nə ci. ²⁵ Amma, ma əndətə ca kavə nəkii ka fa malaaba wabəətə ca vii dimwaanə ka ənja, ca kavə nəkii ka fatənə yadə zaanənə ka ci, ca slənətəgi nḡa'ə əsə, ma əndətsa, ka ci dfanə Əntanfə barəkaanə agi slənaakii.

²⁶ Maa kə nḡirə əndə naakii nə makə agi nə'utənə nə ci tə Əntanfə nḡa'ə, amma paa ci agi kəsəpaa ganakii, naakii nə cii kəya ha'ugi, uushi zabə nə diinaakii əsə.

²⁷ Ma nə'u diina ətə kadeesəkə ka Əntanfə Dəsənaamə, hakila nḡzhikinə da hakila mooryafinə agi nḡərə'watii da ətsətə na acii ga məza uushi'inə nḡa duuniya a kəgərə əndə aagi 'waslyakəənə.

2

Mbərə mbərə nə patənə nḡa ənji akəḡwacii Əntanfə

¹ Ndzəkəḡushi'inəkya, makə kə vii unə goonḡa ka Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Əndə məghərəvənə, goona baarii kama kamaanə ahada ənja. ² Baamə tə'i əndə gəna dzəgərə ka hatə dzatuunə də na. Kə kyaala ci kəjeerənə dagwakii, ca nḡavə tuutəya nḡa mandalə kwaba aaciikii. Maagha a dzəgərə naakii əsə; iirə kəjeerənə nəndə ashikii tanə. ³ Wata una dūunətə tə əndətə kyaala nḡunyi kəjeerənə, una ba ka ci, "Pyalyagi aa hanə, wiinə nḡunyi ha nḡa ndzaanə." Ma maaghatə əsə, una ba ka ci, "Kəḡaanə gadəvə!" taa "Shiwa, nda ndzaanə ganə atsaə sədəki!" ⁴ Madfa kə dīi unə ha'ə, kə baarii unə kama kamaanə ahadoonə, pooshi unə slənəyi də nḡunyi hiima.

⁵ Kadashinyinaakya, fatəmə kaa nya ba koonə: kə ta'i Əntanfə maaghiinə nḡa duuniyanə kaa təya ndzaa ka ənji gəna dagi vii goonḡatii, təya ndzaanə agi nḡwanuunə ətə dīi ci aləkawaləkii ka ənjitə ca uudə tə ci. ⁶ Amma una nḡərə, una bərapaa maaghiinə. Mashiimuunə oo'i, ənji gəna ca cibee koonə, təya kərə tuunə aakəḡwacii ḡəḡwanə kwa? ⁷ Tii nə ənjitsə ca wabə bwaya uushi'inə agyanə nḡunyi ləmə nḡa Yeesu, waatoo, ləmətsə ikə Əntanfə koonə.

⁸ Kə shii unə maduunə wabənə nḡa Əntanfə ətə palee, makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə, waatoo, "Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na". Madfa kə nə'utuunə ha'ə, nḡa'ə dīi unə. ⁹ Amma, madfa kə baarii unə kama kamaanə ahada ənja, kə dīi unə 'waslyakəənə, kə kəshi ḡəḡwanə nḡa *bariya tuunə, acii kə tanəḡyuunə bariya. ¹⁰ Acii taa wu nə'utə bariyanyinə patə, amma

1:17 1.17 'Wat. 1.14-18; Mat. 7.11. **1:18** 1.18 Yooh. 1.13; Rooma 8.19-23; 1 Piita 1.23. **1:19** 1.19 3.2; Wab. 15.1; Ə.Waaz. 7.8-9. **1:21** 1.21 Kwal. 3.8; 1 Piita 2.1. **1:22** 1.22 2.17; Mat. 7.24,26; Rooma 2.13. **1:25** 1.25 2.12,24; Jab. 19.8; Yooh. 13.17; Rooma 8.2; Gal. 6.2. **1:26** 1.26 3.2,10; Jab. 34.14; 141.3. **1:27** 1.27 Jab. 10.14,18; Isaa. 1.17; Mat. 25.35-36. **2:1** 2.1 2.1-9; Dzək. 1.17; 10.17; 16.19; 2 Meem. 19.7; Ayb. 34.19; Jab. 82.2; Wab. 24.23; Mat. 5.45; Slənə 10.34; Rooma 2.11; 10.12; Gal. 2.6; Af. 6.9; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17. **2:5** 2.5 1.9; Luka 6.20-21; 1 Koor. 1.26-28; Səniinə 2.9. **2:8** 2.8 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Rooma 13.9. **2:9** 2.9 2.1.

kə tanjəgi ci rənjwə agikii, kə tanjəgi ci patə ətsa. ¹¹ Əntanjfə bii, “Ga ha aləhiinə.” Ci bii əsə, “Ga ha bələ ənda.” Aci ha'ə, mada kə bəli hə ənda, kə tanjəgi hə bariya nga Əntanjfə, taa ngahi ma'aləmə hə hiinə. ¹² Wa wabənə goonə da slənə goonə a ndzaanə makə nga ənjitə nə Əntanjfə a la ka tii gəjwanə də bariya, waatoo də wabəətə ca vii kaamə dimwaanə. ¹³ Aci ma ənjitə pooshi ka nee ka təgunuunə nga hara ənji, pooshi Əntanjfə na nee ka təgunuunati. Amma, ma əndətə nee ka təgunuunə nga ənda, kadə nii kəya jaala saa'i nga la gəjwanə.

Vii goonja ka Yeesu da slənətənə

¹⁴ Ndzəkəjushi'ina, yaci kə bii əndə oo'i, “Tə'i nyi da vii goonja”, amma pooshi slənaakii baarii oo'i, tə'i ci da vii goonja, mi sanjə nə bwatyakəya? Ka luupaanə nə tsarə nga vii goonjatsə tē ci nii? ¹⁵ Baamə tə'i hara ənji nə'unə, taa nguyirənə taa makinə, kə ətee tii ka sə nga umbee də purəkinə, pooshi sə nga kavənə aa matii əsə. ¹⁶ Wata əndə'i əndə agyuunə a ba ka tii, “Wa Əntanjfə a kərə tuunə jamə, ca vii koonə sə nga umbee də purəkinə da sə nga kavənə aa moonə.” Mada maviimə ci ka tii uushi'iitsa, mi nə bwatya nga banaakii ka tii ha'a? ¹⁷ Ha'ə nə vii goonja əsə. Maa kə bii əndə'i əndə də bamakii tanə oo'i, “Tə'i nyi da vii goonja”, mada paa ci slənətə sətə bii Əntanjfə, uushi zabə nə vii goonjaakii.

¹⁸ Mbu'u ka banə nə əndə'i əndə oo'i, “Tə'i əndə'i əndə da vii goonja. Əndə'i əndə əsə, slənənə nə naakii.” Yoo, ka banə nə nyi ka ci, “Baarii ka nyi taa iitə ndzaanə əndə da vii goonja yadə slənətəginə. Ma nyi əsə, ka baariinə nə nyi ka hə vii goonjaaki dagi slənaaki.” ¹⁹ Kə luuvə hə oo'i, rənjwə nə Əntanjfə kwa? Maa kə luuvə hə, kə dīi hə nga'ə. Ginaajinyinə maa, kə luuvə tii, shishinətii a udzə acii ngwalənə əsə. *

²⁰ Ya hə maba, paa hə ka moonə ha shii oo'i, ma vii goonja yadə slənətəginə, kə ndzaa ci ka uushi zabə kwa? ²¹ Də mi sanjə ndzaa dzədzəshi'inaamə Ibərahiima ka əndə goonja akəjwacii Əntanjfə? Ma ndzaa ci ka əndə goonja, dagi slənaakii saa'itə kirə ci tē uuzənaakii Isiyaaku ka da də sataka ka Əntanjfə. ²² Paa ha nee kwa? Ka ha rənjwə slənyi vii goonjaakii da slənaakii. Dagi slənaakii ndzaa vii goonjaakii ka tantanyinə. ²³ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, “Kə vii Ibərahiima goonja ka Əntanjfə. Putə nga vii goonjaakii əsə ngirə Əntanjfə tē ci ka əndə goonja”, ca 'wa tē ci guvakii. ²⁴ Kə nee unə dīi, ma slənə nga ənda, ci ca kavə əndə ka ndzaanə ka əndə goonja akəjwacii Əntanjfə, əntaa wata vii goonjaakii tanə.

²⁵ Ha'ə nə Rahabə əsə, badawa nga minə. Putə nga slənətə ndzaa ki ka əndə goonja akəjwacii Əntanjfə. Waatoo, kə liwə ki tē ənjitə sləkəe ənji Isərayiila, kya baarii ka tii əndə'i rəgwa nga palənə satii acii ga ənjə a puli də tii.

²⁶ Makə sətə dīi shishinə nga ənda, əpinə kə dzəgi a makii, ha'ə nə vii goonja yadə sləna: pooshi nafakii.

3

Slənə nga gana

¹ Ndzəkəjushi'inəkya, ga ənji lanjə ahadoonə a moo ndzaanə ka ənji dzəgunənə ka ənja, makə kə shii unə, ma inə ənji dzəgunənə ka ənja, kadə nə gəjwanə geenə a palee ka nga hara ənji də iza'unə. ² Aci amə patə, agi puu'unə naamə lanjə. Ma

2:10 2.10 Mat. 5.19; Gal. 3.10; 5.3. **2:11** 2.11 Shig. 20.13-14. **2:12** 2.12 1.25. **2:13** 2.13 Mat. 5.7; 7.1; 18.32-35. **2:14** 2.14 Mat. 7.21; 1 Yooh. 3.17. **2:15** 2.15 Mat. 25.35-36. **2:17** 2.17 Gal. 5.6,16,22-24; 1 Yooh. 3.18. * **2:19** 2.19 Dzək. 6.4; ginaajinyinə: Mat. 8.29; Mar. 1.24. **2:21** 2.21 'Wat. 22.9,12; Rooma 4.1-5,13-16,19-22; Ibər. 11.17. **2:23** 2.23 'Wat. 15.6; 2 Haba. 20.7; Rooma 4.3. **2:25** 2.25 Jasə. 6.17; Mat. 1.5; Ibər. 11.31. **2:26** 2.26 2.17,20.

əndətə pooshi ka pu'unə agi wabənaakii, ci nə matakədfəkədfə ənda, ka mbeenə nə ci ka ətsətə naakii nə əsə taa ka ŋgutə rəgwa patə. ³ Kə shii amə, agi ŋgaanḡavənə naamə riidzama aa ma təhinə kaa təya fa taamə. Də ha'ə caama mbee ka kərənə tə tii ka rəgwatə mwayi amə patə. ⁴ Buurətəmə agyanə madiigərə kumbawalənyinə əsə. Taa ŋgahi madiigərəkii nə tii ka shaḡə, mandalə mədfə ca dza tə tii əsə, amma patə da ha'ə də uundzə kada ci əndə gwazənə a kərə tə kumbawaləkii ka hatə mwayi ci ca dzə. ⁵ Ha'ə nə gana ŋga əndə shiḡkinə əsə. Taa ŋgahi dīi fidyasə, amma tə'i ci da baawəfa lanə.

Buurətəmə agyanə bwaḡənə ŋga bilinə. Amma ndzaḡənə ka uundzə gana ŋga gunə cii kəya ətsagi kwarəma'ə! ⁶ Acii ha'ə, ma gana, makə gunə nə ci ashaamə. Ci ca kavə əndə ka dā taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə. Ci ca saawee ka patənə ŋga shishinə, ca saawee ka patənə ŋga ndzaanə ŋga əndə əsə ganə asəkə duuniya. Dacii *Seetanə ci baawəfa ŋga gana a shigi. ⁷ Ka mbeenə nə əndə shiḡkinə ka dzalə taa ŋgutə tsarə ŋga dabanyinə, waatoo, daba ŋga bilinə, da əḡinyinə, da ətə ca ələ anə mbuurə səkətii da hərəfinə. Kə dzalətə ci əsə. ⁸ Amma, ma gana, pooshi əndə shiḡkinə ca mbee ka dzalətənə tə ci! Ma ca, bwaya uushi nə ci, paa ci ka luuvə ndzaanə kədfə'ə. Makə ŋguma nə ci ətə ca bələḡi ənda. ⁹ Də ci caama dəla də Slandanaamə Dəsənaamə. Də ci əsə caama dzaana ənja, taa ŋgahi kə ḡhənyi Əntanḡə tə tii kaa təya pusha tə ci. ¹⁰ Də matə rəḡwə ha'ə ci ənjə a dəlagi də Əntanḡə, də ci ci ənjə a dzaanagi də ənji əsə. Ndzəkəḡushi'ina, ma ətsa, madzəmə! ¹¹ Pooshi ḡunyi ma'inə da mazənə ma'inə ka kiwanə ka gu'u rəḡwə. ¹² Pooshi ənfwə uudəvə ka poo jaḡwa, pooshi ənfwə dədfəmə ka poo uudəvə əsə. Ha'ə nə gu'u ətə ci mazənə ma'inə a kiwa davə əsə, pooshi ənji ka upaa ḡunyi ma'inə davə.

Shiinə ətə ca shi dacii Əntanḡə

¹³ Tə'i əndə hiima da shiinə ahadoonə kwa? Madfa tə'i, wa ndzaanaakii a baarii shiinaakii, waatoo, wa ca dā ḡunyi sləna, ca hətəpaa naakii nə akəḡwacii ənja, makə dīi ci tə'i ci da shiinə. ¹⁴ Amma, mada tə'i unə da məza sərəha, una uufə noonə na, madəbəmə una duunətə noonə na, una ŋḡədfəḡi ḡoḡḡa də jirakənə. ¹⁵ Ma tsarə ŋga shiitsa, əntaa tsarə ətə ca jima dadagyə, amma ŋga *duuniya, ŋga uufənə ŋga ədzəma, da ŋga Seetanə əsə. ¹⁶ Ma hatə ndzaa sərəha da ḡhatə uufənə ka əndə'i ənda, davə nə mabizhinə da taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə.

¹⁷ Amma, ma əndətə da shiinə ətə jima dadagyə, macaməkii nə ci, ka kiranə nə ci jamənə ka ənja, ca ndzaa da haḡkala da waawa'anə, ka nəhənə nə ci təḡunuunə ŋga hara ənja, ca dā ḡunyi slənə taa guci patə, paa ci ka baarii kama kamaanə ahada ənja, paa ci ka isəkwa ənji əsə. ¹⁸ Ma ənjitə da mabanee ma'yanə, ətə ca kira jamənə aahada ənji əsə, ka upaanə nə tii ndzaanə də rəḡwakii. Ma ndzaanə də rəḡwakii, kə ndzaa ci makə cifanə ətə ci əndə a upaa agi sətə ləḡii ci.

4

*Goona dā guvaanə da *duuniya*

¹ Mi saḡə ca kyaara mbəzənə da mabizhinə aahadoona? Ətsə patə, moo uushi'inə kama kama a ədzəmuunə ca kyaara ətsa. ² Kə mwayi unə upaa uushi'inə, amma pooshi unə ka upaa sətə mwayi unə. Acii ha'ə, una bələ ənja. Kə mwayi unə uushi'inə ka shaḡə, amma pooshi unə ka upaanə. Acii ha'ə, una dā mabizhinə, una pa. Maguḡweemə unə ka sətə mwayi unə, acii pooshi unə kədii acii Əntanḡə kaa

3:2 3.2-10 Jab. 141.3; Waḡ. 10.19. **3:2** 3.2 1.26. **3:3** 3.3 Jab. 32.9. **3:6** 3.6 Waḡ. 10.19; Mat. 15.11,18-19. **3:7** 3.7 'Wat. 9.2. **3:8** 3.8 Jab. 140.4; Rooma 3.13; Af. 4.29. **3:9** 3.9 'Wat. 1.26-27. **3:12** 3.12 Mat. 7.16. **3:13** 3.13 Rooma 12.16. **3:14** 3.14 1 Koor. 3.1-3; Gal. 5.20-6.4. **3:15** 3.15 1.5,17. **3:17** 3.17 Mat. 5.48; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; Fil. 1.9-11. **3:18** 3.18 Mat. 5.9. **4:1** 4.1 Rooma 7.5; 1 Piita 2.11.

ca vii koonə. ³ Taa kə kədii unə, pooshi unə ka guŋweenə, acii də məza ədzəmə cuuna kədii. Waatoo, ma cuuna kədii uushi'ina, koonə zamagi ka rəgwatə kadeesəkə koonə. ⁴ Unə ənji ghatə goŋga! Mashiimuunə oo'i, ma dfa guvaanə da duuniya, dfa mbiinə ka Əntaŋfə kwa? Taa wu patə ca moo dfa guvaanə da duuniya, kə kavə ci naakii nə ka dfa mbiinə da Əntaŋfə. ⁵ Shiimə oo'i, tə'i goŋga agi sətə bii malaaba ləkaləkətə; kə bii ci, "Ma Malaaba Ma'yanə ənə kavə Əntaŋfə aasəkə ədzəmaamə, agi ətsənə nə ci taamə ka shaŋə." ⁶ Amma kə dfi Əntaŋfə kaamə pwapoonə laŋə kaamə shii ndzaanə malaabakii. Aciikii bii malaaba ləkaləkətə oo'i, "Agi dfa nə Əntaŋfə mbiinə da ənjitə ca duunətə natii na.

Ma ənjitə ca banee ka nətii akəŋwaciikii əsə, agi dfa nə ci ka tii pwapoonə."

⁷ Acii ha'ə, viimə noonə nə ka Əntaŋfə, una kəŋaanə ndihə ndihə agi kaareenə ka *Seetanə. Madfa kə dfi unə ha'ə, ka huyinə nə ci acii unə. ⁸ Əncahamanə aabii Əntaŋfə, ci maa, ka əncahanə nə ci aabii unə. Unə ma'waslyakə ənja, fə'yagimə ciinuunə agi 'waslyakəənə! Unə ənjitə pooshi kəŋee ka ədzəmuunə ka ha rəŋwə əsə, laabagimə ədzəmuunə! ⁹ Damə mabəzəsəkə putə ŋga 'waslyakəənə goonə, una tuu, una ŋgəərə ma əsə. Goona ŋusə ma'ə, amma, tuumə. Wa moodasəkə goonə a ndzaa ka mabətəsəka. ¹⁰ Həətəpaamə noonə nə akəŋwacii Slandana. Ma ci boo, ka duunətənə nə ci tuunə.

Wabənə məzakii agyanə ənda

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, goona wabə məzakii agyanə taa wu ahadoonə. Madfa kə wabi əndə bwaya uushi'inə agyanə ndzəkəŋuci, taa ca lagi gəŋwanə aanəkii, ci baarii oo'i, kə wabi ci bwayakii agyanə *bariya, ca ushapaa bariya əsə. Madfa kə ushapaa hə bariya, kə ndzaa ci ətsa əntaa əndə nə'u bariya nə hə ma'ə, amma kə ndzaa hə ka əndə ushapaanə. ¹² Əntaŋfə daanəkii nə əndə vii bariya. Ci daanəkii nə əndə la gəŋwanə əsə. Ci daanəkii nə əndə da baawəda ŋga luupaanə da zamagi də ənja. Ya ha, wu nə hə saŋə bahə la gəŋwanə agyanə əndə makə ha?

Ənji dfa fiiriinə, goona takəŋwa ka Əntaŋfə!

¹³ Unə ənə ca ba oo'i, "Taa ənshinə, taa doorə, ka madənə niinə, ina dzə aa hatə aa vərə ha'ə. Davə niina fəzha ka dfa fiiriinə, ina upaa kwaba laŋə", wunəpaamə limuunə kaa nya ba koonə! ¹⁴ Mashiimuunə pukyanə ŋga ha doorə. Waatoo, ma əpinə goonə, rakə da makiirənə etə ca shigi, əndzə'i ca ənə ka rarə'iginə. ¹⁵ Amma, ma dəbee una ba, "Maa kə uu'i Əntaŋfə, kə kirə ci əpinə gaamə əsə, ka dfa nə naamə ha'ə ha'ə." ¹⁶ Amma, makə madamuunə ha'ə, ma tsarə ŋga ətsə patə, pooshi ŋga'ə, acii kə haŋətuunə noonə nə da wabənə goonə.

¹⁷ Madfa kə shii əndə sətə dəbee ca slənə, amma paa ci ka slənətənə ha'ə, 'waslyakəənə dfi ci.

5

Wabənə ka ənji gəna

¹ Yoo, maatiinə ənji gəna? Fatəmə kaa nya ba koonə! Tuumə, una kaala vurənə putə ŋga mabəzəsəkə etə na kulyaanə koonə. ² Uushi'iitə upaa unə patə, kə

4:2 4.2 1 Yooh. 3.16. **4:4** 4.4 Mat. 6.24; Yooh. 15.18-19; 1 Yooh. 2.15. **4:6** 4.6 4.10; Waḡ. 3.34; Mat. 23.12; 1 Piita 5.5. **4:7** 4.7 Af. 6.12; 1 Piita 5.8-9. **4:8** 4.8 Jab. 18.21,25; Isaa. 1.16; Zak. 1.2-3; Mal. 3.6-7. **4:9** 4.9 Luka 6.25. **4:10** 4.10 4.6; 1 Piita 5.6. **4:11** 4.11 Jab. 101.5; 1 Piita 2.1. **4:12** 4.12 Rooma 14.4; 1 Koor. 4.5. **4:13** 4.13-14 Waḡ. 27.1; Luka 12.18-20. **4:14** 4.14 Ayb. 7.9-10; Jab. 39.6. **4:15** 4.15 Slənə 18.21; Rooma 1.10; 1 Koor. 4.19; 16.7. **4:16** 4.16 1 Tim. 6.17; 1 Yooh. 2.16. **4:17** 4.17 Luka 12.47. **5:1** 5.1-6 Waḡ. 15.6; Isaa. 5.8-10; Am. 6.3-7. **5:1** 5.1 1.10; Luka 6.24.

bəsləgi, kə adəgi məbərə kəjeerənə goonə əsə. ³ Kə adəgi magənazə kwaba goonə. Magənazəkii ca baarii oo'i, makə sətə adəgi ci kwaba goonə, ha'ə nə gəjwanə a adəgi shishinuunə makə gunə. Taa nğahi kə dzatəgyuunə də gəna, amma agi muudinə nğa saa'i dzatəgyuunə. ⁴ Wiitsə ma ənjitə ca slənə koonə cifanə asəkə rə, pooshi unə ki'i ka tii shikwatii. Famə nğəərə matii. Kə mbu'i tuunə nğa ənjitsə aa limə Slandana, Nwanjwə agyanə patənə nğa uushi'inə. ⁵ Kə agyuunə nwanjuunə goonə agi duuniya, una da sətə kadeesəkə koonə. Kə səbərətəuunə noonə nə ka saa'itə nə Əntanfə a da koonə gəjwanə, makə sətə ci ənjə a səbərətə la ka la uurakii. ⁶ Kə lagyuunə gəjwanə agyanə əndətə madamə 'waslyakəənə, kə kapaa ci koonə naakii na, una bələgi tə ci.

Goona zaarə agi gəranə tə Slandana

⁷ Ndzəkəjushi'inəkya, goona zaarə agi gəranə tə Slandanə ca'ə ka saa'itə nii kəya ənya. Buurətəmə agyanə mooza: makə sətə cii kəya gəra nğuni cifanə nğa raakii, pa ca zaarə ka gəranə vənə-ləganə, ca'ə ka vənə nğa magyaha. ⁸ Ha'ə nuunə əsə, goona zaarə agi gəranə tə Slandana. Hadatəgimə də ədzəmuunə, una kəjaanə ndihə ndihə, acii kə uugi saa'i nğa ənyanaakii mbəshanə.

⁹ Ndzəkəjushi'inəkya, goona nğunğunə tə hara ənji, acii gadə gəjwanə nğa Əntanfə a kəshi tuunə. Wiinə kə uugi əndə gəjwanə mbu'yanə kədəhə. ¹⁰ Katəmə nuunə agyanə anabiinə. Kə sə'watə tii cibə da nğəra'wə saa'itə nji təya baaba wabənə nğa Slandana. Nə'umə dərəpatii makə sətə sə'watə tii. ¹¹ Ma ənjitə sə'watə ciba, təya kəjə ca'ə ka muudinə, agi banə naamə, ənji barəkaanə nə tii. Kə shii unə makə sətə kəjaanə Ayuba ndihə ndihə saa'itə lii nğəra'wə tə ci. Kə fii unə əsə makə sətə dīi Slandanə ka ci ka muudinə. Acii, ma Slandana, əndə nəhə təgunuunə da da nğa'aanə nə ci.

¹² Ndzəkəjushi'inəkya, ma palee patə, goona jidə shanə. Goona jidə də ləmə nğa Əntanfə, taa də hanyinə, taa də tsarə nğa taa mi patə. Mada "Awa" cuuna moo banə, bamə "Awa" tanə. Mada "Aa'a" cuuna moo banə əsa, bamə "Aa'a" tanə. Mada dīi unə ha'ə, pooshi gəjwanə nğa Əntanfə ka upaanə tuunə.

¹³ Mada tə'i əndə'i əndə ahadoonə lii nğəra'wə tə ci, wa ca da də'wa. Mada tə'i əndə'i əndə lii moodasəkə tə ci əsə, wa ca ka wanyanə nğa dəla də Əntanfə. ¹⁴ Mada tə'i əndə'i əndə gwakə ahadoonə, wa ca sləkee ka 'waa'watə ka ci matakəjwanyinə nğa Ikəliisiya kaa təya da ka ci də'wa, təya naahəvə ka ci maara agi ləmə nğa Slandana. ¹⁵ Mada dīi tii də'wa də gi'inə tə Slandana, ka mbədənə nə əndə bwanea, ca vii ka ci jamənə. Mada kə dīi ci 'waslyakəənə əsə, ka tifyaginə nə ci ka ci.

¹⁶ Acii ha'ə, baabashimə 'waslyakəənə ahadoonə, una daadashi də'wa ahadoonə koonə mbədə. Ma slənə nğa də'wa nğa əndə goonğa, tə'i nğeerənə davə ka shanə.

¹⁷ Katəmə nuunə ka *Iliya. Əndə shin kinə makə amə nji ci. Kə shi ca dīi də'wa də ədzəmə rəjwə ga vənə a ndzəmə. Kə dīi fəzə makkə da ləgidə kuwa əsə pooshi vənə njimə anə hanyinəkii. ¹⁸ Ca ənə, ca da də'wa əsə, vənə a ənə ka njimanə dadagyə, uushi'inə a ənə ka dəvənə əsə.

¹⁹ Ndzəkəjushi'inəkya, maa kə nğsləgi əndə'i əndə ahadoonə, ca bwasee ka goonğa, əndə'i əndə a ənyapaagi də ci, ²⁰ shiimə oo'i: ma əndətə ənyapaa də ma'waslyakə əndə aa rəgwa, kə luupaa ci əpinə nğa əndətə acii əntənə, ca kira tifyaginə nğa 'waslyakəənə lanə əsə.

5:2 5.2-3 Mat. 6.19. **5:4** 5.4 Shig. 3.7; Leew. 19.13; Irim. 22.13; Mal. 3.5. **5:5** 5.5 Irim. 12.3; 25.34. **5:7** 5.7 Yaw. 2.23; 2 Piita 3.3. **5:8** 5.8 Rooma 13.11-12; 1 Tees. 5.5-8; Ibər. 10.25,37. **5:9** 5.9 Mat. 7.1-2. **5:10** 5.10 Mat. 5.12; Ibər. 11.32-38. **5:11** 5.11 1.12; Shig. 34.6; Ayb. 1.21-22; 2.10; 42.10-17. **5:12** 5.12 Mat. 5.34-37. **5:13** 5.13 1.5-6; Slənə 16.25. **5:14** 5.14 Mar. 6.13. **5:15** 5.15 Mat. 9.2; Mar. 16.18. **5:16** 5.16 Jab. 32.3-5; 38.4-6; Waḁ. 28.13; 1 Yooh. 1.8-9. **5:17** 5.17 1 Meem. 17.1. **5:18** 5.18 1 Meem. 18.42-45. **5:19** 5.19 Gal. 6.1.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Piita

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə koonə matadə əŋji ŋga Əntaŋfə. Nyi Piita, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu, ca naahə koonə ləkələkətəna, waatoo, unə ənə yiidəgi, una ndzaanə sə goonə anə hanyinə ŋga Puntu, da Galatiya, da Kapadasiya, da Asiya, da i Bitiniya. Ma una, məshipətə əŋji nuunə davə. ² Daga ŋukə bii Əntaŋfə Dəsənaamə oo'i, ka ndzaanə nuunə ka əŋjaakii. Kə vii ci koonə Ma'yanaakii koonə ndzaanə ka naakii. Ma dīi ci ha'ə, koonə fa sətə ci Yeesu Aləmasiihu a ba koonə, ca kubəgi tuunə də idənaakii. Wa Əntaŋfə a tsakə koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwa aakəŋwa. *

Əpiitə nə Əntaŋfə a vii

³ Dəlaamə də Əntaŋfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Aci kə nee ci ka təgunuunə gaamə, ca vii kaamə kura əpinə də madəenə ka Yeesu Aləmasiihu aģi maməətə əŋja. Də ha'ə caama ka nə ŋga upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə.

⁴ Də ha'ə caama gəra patənə ŋga ŋunyi uushi'iitə nə Əntaŋfə a vii ka əŋjaakii. Ma uushi'inəkii, pooshi dagwaanəkii ka zhi'inə, pooshi ka ajjijəginə, pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. Kə kapaa ci koonə kidə dagyə abiikii. ⁵ Ma una, də ŋgeerənaakii cii kəya nəhə tuunə putə ŋga vii gooŋga goonə. Ma ətsə patə, koonə shii upaa də luupaanaakii. Ginə ŋga əŋji patə na nee ka luupaanəkii uusəre ŋga uudənə ŋga duuniya.

⁶ Taa ŋgahi tyasə see a sa unə bwanea kama kama ŋga uundzə saa'i, patə da ha'ə dāmə moodasəkə putə ŋga sətə dīi Əntaŋfə ka putə goonə. ⁷ Ma bwaneatsə cuuna sa ha'ə patə, kaa ca təbə də və gooŋga goonə. Kə shii unə tə'i məghərəvənə ka tibisətə ci əŋjə a 'wa kanyeera ka shaŋə, amma paa ci ka ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patə da ha'ə, aģi təbənə nə əŋji ŋgeerənaakii də gunə. Ha'ə nə və gooŋga goonə əsə, kə palee ka kanyeera də məghərəvənə, see madə təbətə əŋji tuunə kaa əŋjə a shii ŋgeerənə ŋga vii gooŋga goonə. Ma uusəratə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya, ka upaanə nuunə məghərəvənə, ka upaanə nuunə dələnə da dūunətənə əsə akəŋwacii Əntaŋfə. ⁸ Ma ca, taa ŋgahi pooshi unə sha nee ka ci, patə da ha'ə kə uu'yuunə tə ci. Taa ŋgahi pooshi unə aģi neenə ka ci əndzə'i, patə da ha'ə kə liwə unə tə ci də gooŋga. Aciikii cuuna dā maduunə moodasəkə ka shaŋə, pooshi əndə ka mbee ka wabənə putsəkə də ma agyanəkii, ⁹ acii aģi dzənə nuunə aakəŋwa də upaa luupaanə. Luupaanəkii nə bwatya ŋga vii gooŋga goonə.

¹⁰ Ma rəgwa ŋga luupaanə ŋga Əntaŋfə tə əŋja, kə shi anabiinə a aali rəgwakii ka shaŋə kaa təya shii. Kə wabi tii agyanə pwapoonə ŋga Əntaŋfə ətə dəkəpaa ci kidə ka viinə koonə. ¹¹ Ma'yanə ŋga Aləmasiihu a ədzəmətii nja ba ka tii makə sətə nə Aləmasiihu a sa ciba; ma daaba'əkii ca upaa dūunuunə. Ma anabiinə, kə ali tii kaa təya shii taa guci nə uushi'iitsə a dāada, taa iitə nə uushi'inəkii a dāada əsə. ¹² Kə baarii Əntaŋfə ka anabiitsə oo'i, əntaa ka tii satii də slənətii, amma ka putə ŋga əŋjitə na shi aakəŋwa, waatoo ka putə goonə. Wiitə kə fii unə wabənəkii da ma masləkee əŋji ŋga Əntaŋfə. Tii ca waaza koonə ŋunyi Habara də ŋgeerənə

1:1 1.1 2.11; Yak. 1.1. * **1:2** 1.2 2.9; Rooma 8.29; Af. 1.4; 2 Tees. 2.13; 2 Piita 1.10; idənaakii: 1.19. **1:3** 1.3 1.23; 2 Koor. 1.3; Tit. 3.5. **1:6** 1.6-7 2 Koor. 4.17; Yak. 1.2-3. **1:7** 1.7 Ayb. 23.10; Jab. 66.10; Isaa. 48.10; 1 Koor. 3.13. **1:8** 1.8 Yooh. 20.29; 2 Koor. 5.7. **1:9** 1.9 Rooma 5.2; 6.22; Af. 1.14. **1:10** 1.10-11 Luka 24.46; 1 Koor. 15.3-4; 2 Piita 1.19-21.

nga Malaaba Ma'yanə ətə ca shi dadagyə. Taa malaa'ikanyinə maa, kə mwayi tii uushi'iitsa.

¹³ Aciikii ma danuuna, hadfamə də na. Goona tsəfə nnyinyinə agi hanƙala goonə taa gi'u. Amma kəneemə ka hiima goonə agyanə barəkaanə nga Əntanfə ətə nii kəya vii koonə uuseratə nə Yeesu Aləmasiihu a jiga. ¹⁴ Famə tə Əntanfə, goona kapaa moodəfuunə ka ɗa sətə njuuna slənə nga nƙə saa'itə unə ma'ə mashiimə goonƙaanə. ¹⁵ Ma Əntanfə ətə 'wii tuunə koona ndzaanə ka ənjaakii, camə nə ci yadə 'waslyakəənə ashikii taa fidyasə. Acii ha'ə ndzaamə camə makə naakii yadə 'waslyakəənə ashuunə agi sətə cuuna slənə patə. ¹⁶ Acii kə bii Əntanfə asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Ndzaamə camə yadə 'waslyakəənə ashuunə, acii ma nya, camə nə nyi yadə 'waslyakəənə ashiki taa fidyasə."

¹⁷ Ma una ɗa də'wa akənjwacii Əntanfə, də Dəsənuunə cuuna 'wa tə ci. Acii ha'ə famə tə ci agi patənə nga ndzaanə goonə agi duuniya. Acii ma ca, paa ci ka ɗa kama kamaanə agi ɗa gənjwanaakii ka ənja. Mbərə mbərə da sətə slənyi ɛndə ɗanəkii ka ci gənjwanə. ¹⁸ Kə shii unə taa də mi pərii Əntanfə tuunə acii mazabə alə'aadanyiitə jigunyi dzədzəshi'inuunə koonə. Əntaa də gəna pərii ci tuunə, acii ma gəna, ka saawaginə. ¹⁹ Amma də uushi dzabaŋə pərii ci tuunə, waatoo də idənə nga *Aləmasiihu. Acii ma Aləmasiihu, makə uundzə baga nə ci yadə sə nga idəpaanə ashikii taa fidyasə. ²⁰ Daga Əntanfə ma'ə matagamə duuniya, kə ta'i ci tə ci, kaa ca ɗa ha'ə. Ma nga ənəna ka muudinə nga duuniya, kə ngiragi ci tə ci, ca ɓaarəgi paŋgəraŋə a babara ka putə goonə. ²¹ Daciikii vii unə goonƙa ka Əntanfə ətə maɗee ka ci agi maməətə ənja, ca vii ka ci ɗuunuunə. Ci ɗii vii unə nuunə da hiima goonə ka Əntanfə. †

²² Makə kə kubəgyuunə ədzəmuunə də nə'u goonƙaanə nga Əntanfə, una uudə tə ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, ma danuuna, dəmə aakəŋwa də uudəshinə də ədzəmə rəŋwə. ²³ Acii kə upaa unə kura əpinə daga wabənə nga Əntanfə. Ma wabəətsa, ci ca vii əpinə ka ənja, pooshi wabənəkii ka uudənə əsə. Ci kavə tuunə ka ndzaanə ka slikərənə nga Əndətə pooshi ka əntənə shaŋə. ²⁴ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i:

"Patənə nga ənji shiŋkinə, makə kuzəna nə tii,
kadə na huurəginə.

Duunuunə nga ɛndə shiŋkinə əsə,

makə gudəzə nga kuzənə nə ci.

Kadə na kudəɗəgi makə gudəza.

²⁵ Amma, ma wabənə nga Slandana,
pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

Ma wabəətsa, ci nə Nnyuni Habaratə waazii ənji koonə.

2

Ənji nga Əntanfə

¹ Makə kə vii Əntanfə koonə kura əpinə, kagimə ngərəkikinə dzadə doonə. Goona wabə jirakənə ma'ə, goona ndzaa ka ənji jarəwiinə, goona ɗa sərəhə taa agyanə ngutə uushi patə, goona tsəbə ɛndə əsə. ² Amma, ma danuuna, ndzaamə agi wabənə nga Əntanfə taa guci patə makə sətə ci mbərəzhinyinə a sa 'wanə taa guci patə. Də wabənəkii gərənuunə, una upaa luupaanə. ³ Acii tə'i manaahəkii asəkə

1:12 1.12 Af. 3.9-10. **1:14** 1.14 Rooma 12.2; Af. 2.3; 4.17-18. **1:15** 1.15-16 Leew. 19.2. **1:17** 1.17 Isaa. 63.16; Irim. 3.19; Mat. 6.9; 16.27; Rooma 2.6; Yak. 2.1; 1 Piita 4.5. **1:18** 1.18 Mat. 20.28; 1 Koor. 7.23; 6.20.

1:19 1.19 1.1-2; Yooh. 1.29; Slənə 20.28; 1 Koor. 5.7; Af. 1.7; Ibər. 9.12. **1:20** 1.20 Af. 1.4. † **1:21** 1.21 ɗuunuunə: 5.1; Rooma 5.2. **1:22** 1.22 2.17; 3.8; 4.8; Rooma 12.9; Gal. 6.10; 2 Piita 1.7; 1 Yooh. 4.11. **1:23** 1.23 Yooh. 1.13; Ibər. 4.12; Yak. 1.18. **1:24** 1.24-25 Isaa. 40.6-8; Yak. 1.10-11. **2:1** 2.1 Af. 4.25; Yak. 1.21; 4.11.

2:2 2.2 1 Koor. 3.2.

malaaba ləkələkətə oo'i, "Kə nee unə də noonə nə ka ŋga'əənə ŋga Slandana."

⁴ Makə ha'ə dīi əna, əncəhamə aabii Slandana. Ma ca, ci nə mambədfə faaratə kaaree ənji makə pooshi nafaakii. Amma kə ta'i Əntaŋfə tə ci, ca palee də məghərəvənə patə. ⁵ Ma unə əsə, ndzaamə makə faariinə ətə da əpinə amatii, kaa Əntaŋfə a fədfə tuunə ka ghənə də kuvə ŋga ndzaanə ŋga Ma'yanaakii asəkəkii. Una ndzaanə ka malaaba limanyinaakii davə akumu əsə, koonə da ka ci sləna də ədzəmə rəŋwə, waatoo, slənətə ca kadeesəkə ka ci putə ŋga Yeesu Aləmasiihu.

⁶ Ma bii nyi ha'ə, acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i:

"Ka ŋgərənə nə nyi faaratə da məghərəvənə,
nya mbukə də baŋgwaaki asəkə vərənə ŋga *Sihyoona.

Taa wu vii ka ci gooŋga,
paa nyi na dāvə ka ci ayinə shaŋə."

⁷ Ma unə ənə vigi nuunə ka faaratsa, kə ndzaa ci ka mađuunə uushi ətə palee də məghərəvənə koonə. Amma, ma ənjitə pooshi vigi natii nə ka ci, pooshi ci da məghərəvənə ka tii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i:

"Ma faaratsə kaaree ənji ghənə kuva
makə pooshi nafaakii,
ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə."

⁸ Tə'i manaahəkii əsə oo'i:

"Ka ndzaanə nə faaratsə ka faara pu'unə ŋga ənja,
ci na kulapaa də ənja."

Ma ci təya pu'u davə, acii kə kaaree tii ka wabənə ŋga Əntaŋfə. Ha'ə nə hiima ŋga Əntaŋfə.

⁹ Amma, ma una, slikerəətə ta'i Əntaŋfə nuunə, unə nə limanyinə ŋga Nwanwa, malaaba ənja. Unə nə ənji ŋga Əntaŋfə. Kə 'wagi ci tuunə agi təkunə, ca əjipaa tuunə aagi mabərə haakii ka shaŋə. Ma 'wagi ci tuunə ha'ə, koonə waaza ka ənji madiigərə uushi'iitə slənyi ci ka putə ŋga ənja. ¹⁰ Ma ŋga ŋukə, əntaa ənji ŋga Əntaŋfə njuunə. Amma, ma ŋga əna, ənjaakii nuunə. Ma ŋga ŋukə, mashimuunə a shii luupaanə ŋga Əntaŋfə. Amma, ma ŋga əna, kə liwə unə luupaanaakii.

Maviinə ŋga Əntaŋfə

¹¹ Kadashinyinaakya, ma ama, məshipətə ənji naamə ganə agi duuniyana; əntaa ganə nə ha ŋga ndzaanə gaamə. Aciikii nə nyi ka kədiinə tuunə, goona slənə uushi'iitə ci shishinuunə a moo slənənə, acii ma uushi'iitsa, ka zanə nə tii duunə.

¹² Wa slənə goonə a ndzaa ŋga'ə ahada ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntaŋfə. Damə makə ətsa. Taa ŋgahi agi tsəbənə nə tii tuunə, amma ka neenə nə tii ka gooŋgaanə goonə, təya dəla də Əntaŋfə saa'itə nii kəya shi.

¹³ Baneemə ka nuunə akəŋwacii gayinə putə ŋga Slandana, taa ka mađuunə ŋwanwə ətə ca da ŋwanjuunə agyanə ənji patə, ¹⁴ taa ka ŋgwaməniinə, acii ŋwanwə ca sləkəe ka tii ka kəəsə ənjitə ca slənə məzaanə, təya dəla də ənjitə ca da ŋga'əənə.

¹⁵ Kə mwayi Əntaŋfə koonə slənə ŋga'ə, koonə shii pa'ətə də ma ŋga ənjitə mashiimə gooŋgaanə. ¹⁶ Dimuyinə nuunə. Ndzaamə ha'ə. Goona nyihə noonə, makə dīi unə ka dimuyinə, tə'i unə da rəgwa ŋga slənə bwaya bwayaanə makə sətə mwayi unə. Pooshi. Ma dānuuna, ndzaamə ka maviinə ŋga Əntaŋfə.

2:3 2.3 Jab. 34.9. **2:4** 2.4 Jab. 118.22; Isaa. 28.16. **2:5** 2.5 2.9; Rooma 12.1; Af. 2.21-22. **2:6** 2.6 Isaa. 28.16; Rooma 9.33. **2:7** 2.7 Jab. 118.22; Mat. 21.42; Slənə 4.11. **2:8** 2.8 Isaa. 8.14; Rooma 9.33. **2:9** 2.9 1.2; Shig. 19.5-6; Leew. 19.2; Dzək. 4.20; 7.6; 14.2; Isaa. 9.1; 43.21; 61.6; Slənə 26.18; Rooma 5.17; 2 Koor. 4.6; Af. 5.8; Tit. 2.14; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.5; Səniinə 1.6; 20.4. **2:10** 2.10 Hoos. 2.25; Rooma 9.25. **2:11** 2.11 1.1,17; Jab. 39.13; Rooma 7.15,17-23; Gal. 5.17; Ibər. 13.14. **2:12** 2.12 Isaa. 10.3; Mat. 5.16; 2 Koor. 5.10. **2:13** 2.13-14 Rooma 13.1-7; Tit. 3.1. **2:15** 2.15 3.16. **2:16** 2.16 1 Koor. 6.11,19-20; Gal. 5.13.

17 Duunətəmə ənji patə, uufəmə hara ənji nə'unə tə Yeesu, ɲɟwaləmə acii Əntaɲfə, una d'uunətə maduunə ɲwanɟwə əsə.

*Sə'watə cibənə makə ɲga *Aləmasiihu*

18 Unə maviinə, baneemə ka nuunə akəɲwacii slanjiinuunə ka shaɲə. Duunətəmə tə tii. Əntaa wata ka slanjiinətə ca dfa koonə ɲga'əənə banee nuunə ka nuunə, amma, taa ka i ətə ca cibee koonə, baneemə ka nuunə akəɲwaciitii. 19 Ma əndətə ci ənjə a cibee ka ci dagyanə slənə ɲga'əənaakii, mada kə sə'wii ci cibəkii putə ɲga Əntaɲfə, ka dfanə nə Əntaɲfə ka ci barəkaanə. 20 Amma, mada ma nuunə ka sə'wa ciba dagyanə unə kə slənyi məzaanə, pooshi əndə ca nee koonə makə ənja. Amma, mada dagyanə dfa ɲga'əənə goonə ci ənjə a cibee koonə, una sə'wa, ka dfanə nə Əntaɲfə koonə barəkaanə.

21 Acii ka putakii ha'ə 'wii ci tuunə, acii Yeesu Aləmasiihu maa, kə cibi ci ka putə goonə. Kə baarii ci koonə rəɟwa koonə nə'u dərəpaakii. 22 Ma ca, paa ci d'ii 'waslyakəənə, pooshi ənji sha fii jirakənə amakii shaɲə. 23 Kə dzaanii ənji tə ci, amma paa ci dzaanii naakii. Kə cibee ənji ka ci, madəkəmə ci daawaanə. Amma kə kii ci nəkii ka Əntaɲfə Əndə dfa ɟəɲwanə də rəɟwakii. 24 Kə ɲɟərəvə ci 'waslyakəənə gaamə aanəkii saa'itə bələgi ənji tə ci ashi ənfwa. Ma d'ii ci ha'ə, kaama ndzaa makə maməətə ənji ka rəɟwa slənə 'waslyakəənə, ama ndzaa ka ənji da əpinə amatii ka slənə goonɟaanə. Putə ɲga uyiginə ɲga Yeesu Aləmasiihu upaa unə mbədənə.

25 Ma ɲga ɲukə, makə maza bagiinə njuunə. Amma, ma ɲga əna, kə ənyatə unə aabii Magərə ətə ca nəhə tuunə.

3

Ndzaanə ɲga makinə da ɲguyirənətii

1 Unə makinə əsə, baneemə ka nuunə akəɲwacii ɲguyirənə goonə. Acii mada kə banee unə ka nuunə akəɲwaciitii, ma ɲguyiriitə ma'ə maluuvəmə wabənə ɲga Əntaɲfə, mada nee tii ka slənə goonə, ka zhi'yanə nə hanɟkalatii. Taa mabamuunə ka tii də ma, 2 ka luuvənə nə tii putə ɲga ɲga'əənə ɲga slənə goonə da ɲɟwalənə goonə tə Əntaɲfə. 3 Goona səkəpaanə ka dfaada dagwaanə ɲga shishinə. Waatoo goona səkəpaanə ka baaslə shiɲkinə, taa ɲgaanɟa halagaarə ɲga bəzə kwaba, taa aanə dagwa gudyala. 4 Amma d'famə rəmarəmaanə goonə dasəkə ədzəma. Ndzaamə da ɲunyi hanɟkala, ndzaamə da ɲunyi hiima, ci nə rəmarəmaanə ətə pooshi ka saawanə shaɲə, ci kadeesəkə ka Əntaɲfə palee əsə. 5 Acii də ha'ə d'ii makinə ɲga ɲukə rəmaanətii. Ma təya, kə nyi'u tii tə Əntaɲfə, təya ɟərə taa mi patə daciikii. Də banee ka nətii akəɲwacii ɲguyirənətii d'ii tii rəmarəmaanə. 6 Ha'ə slənyi Saraatu minə ɲga Ibərahiima. Kə banee ki ka nətə akəɲwacii ɲgurii, ka ha'ə kə 'wii ki tə ci də slandanətə. Mada agi slənə ɲga'əənə nuunə yadə ɲɟwalənə, kə ndzaa unə ka manjeevənə ɲga Saraatu.

7 Unə ɲguyirənə əsə, ndzaamə da makinə goonə ɲga'ə. Kə shii unə, kə əki ɲgeeriitii. Kəsəmə tə tii ɲga'ə, una vii ka tii məɟhərəvənə, acii kə vii Əntaɲfə koonə əpinə da tii mbərə mbərə. Ndzaamə ɲga'ə, acii ga taa mi a bədapaa də'wa goonə.

Cibənə putə ɲga dfa ɲga'əənə

2:17 2.17 1.22; 3.16; Waḁ. 24.21; Mat. 22.21; Gal. 6.10; Fil. 2.12. **2:18** 2.18–3.7 Af. 5.21–6.9. **2:18** 2.18 Af. 6.5–8. **2:19** 2.19–20 5.12. **2:20** 2.20 4.14. **2:21** 2.21 Mat. 16.24; 20.26–28; Yooh. 13.15; Rooma 15.5. **2:22** 2.22 Isaa. 53.9; Yooh. 8.46; Ibər. 4.15. **2:23** 2.23 3.9; Isaa. 53.7; Mat. 26.55–56,67; 27.14,27–31. **2:24** 2.24 Isaa. 53.4,5; Rooma 6.2,11; Kwal. 2.14; Ibər. 9.28. **2:25** 2.25 Isaa. 53.6; Əzaki. 34.5–6; Mat. 9.36; Yooh. 10.16; Ibər. 13.20. **3:1** 3.1 1 Koor. 7.16; Af. 5.22–24. **3:3** 3.3 1 Tim. 2.9. **3:7** 3.7 Af. 5.25–28; 1 Tim. 2.8.

⁸ Ma sændə cii kya uudəpaagi koonə, unə patə, wa hiima goonə a ndzaanə ka ha rəŋwə. Tsaaməshimə təgunuunə ahadoonə, uufəshimə makə sətə ci ndzəkəŋushi'inə a uufəshi, daadashimə ŋga'əənə, goona dʉunətə noonə na.

⁹ Madə kə dʉi əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Taa kə dzaanii ənji tuunə əsə, goona dzaana noonə. Amma ma dʉanuuna, jikəvəmə ka əndəkii 'Wa Əntaŋfə a dʉa ka hə barəkaanə', acii barəkaanə nə sətə dʉi Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə koonə saa'itə 'wii ci tuunə. ¹⁰ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i,

"Ma əndətə mwayi ndzaanə agi jamənə da dʉa moodʉasəkə pukyanə ŋga ha patə, wa ca bwasee ka wabənə bwayakii, ga ca jirakə ma'ə əsə.

¹¹ Wa ca bwasee ka slənə bwaya uushi'inə, ca dʉa ŋga'əənə, wa ca aalə rəgwa ŋga ndzaanə jamə də patənə ŋga ədzəməkii.

¹² Acii agi neenə nə Əntaŋfə ka ənji gooŋga, mawunəkii ndzaanə liminəkii kaa ca fa də'watii. Amma, ma ənjitə ca daada 'waslyakəənə, ka ndzaanə nə tii ka ənji daawaanaakii."

¹³ Yaci kə kavuunə noonə nə agi dʉa ŋga'əənə pukyanə ŋga ha patə saŋa, wu nə əndəkii ca bərapaa tuuna? ¹⁴ Taa kə cibee ənji koonə dagyanə ŋga'əənə goonə, maŋushinə koonə. Goona ŋgwələ aciitii taa fidyasə, gadə ədzəmuunə a la əsə.

¹⁵ Amma ŋgwələmə tə Aləmasiihu asəkə ədzəmuunə, una dʉunətə tə Slandanə ci daanəkii. Hadamə də nə taa guci patə, koonə mbee ka jikəvənə ka ənjitə ca laagwa koonə agyanə sətə cuuna ka nə ka ci. ¹⁶ Amma, dʉamə ha'ə də mabanee moodʉfa da dʉunətənə tə tii; dʉamə ŋga'əətə shii unə taa guci patə. Maa kə dʉi unə ha'ə, ma ənjitə ca wabə bwayakii agyanuunə, waatoo, ətə ca dzaana ŋga'əənə goonə ətə cuuna daada agi nə'unə tə Aləmasiihu, ka ənəgərənə nə ayinə aagitii.

¹⁷ Gədə cibənə putə ŋga slənə ŋga'əənə, madə Əntaŋfə mwayi ha'ə, acii slənə bwaya bwayaanə.

¹⁸ Ma Yeesu Aləmasiihu, putə ŋga 'waslyakəənə gaamə əŋki ci. Də əntətə rəŋwə dyanə uudəpaa ci slənaakii. Əndə gooŋga əŋki ka putə ŋga ma'waslyakə ənja, kaa ca shii kərəgərənə taamə aabii Əntaŋfə. Kə bələgi ənji tə ci, amma kə madəe Ma'yanə ŋga Əntaŋfə ka ci. ¹⁹ Də Ma'yanəkii ma'i ci, jiməgərə ci ka bagi wabənə ŋga Əntaŋfə ka ma'yanyinə ŋga ənjitə mətəgi agi zamana ŋga Nuuhu. ²⁰ Ma təya, kə naanagi tii ka nə'u wabənə ŋga Əntaŋfə. Ma saa'ikii, waatoo saa'itə Nuuhu a dʉa kumbawala, kə sə'wii Əntaŋfə tə tii ŋgaŋga'ə. Patə da ha'ə, wata ənji tighəsə luuvə dəməgərənə aasəkə kumbawaləkii. Wata tii tanə mbə'i agi ma'inə. ²¹ Ma ma'iitsa, kə ndzaa ci makə bapətisəma ənə ca luupaa tuunə əndzə'i. Ma ma'iitə ci ənjə a dʉa də bapətisəma ka ənda, əntaa ka yibəgi də dʉiinə ŋga shishinə, amma ka dʉa aləkawalə ka Əntaŋfə də ŋunyi hiima asəkə ədzəma. Dagi madənə ŋga Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ənji luupaa bapətisəmakii tuunə. ²² Ma ca, kə ənəgərə ci aadəgyə, kə ndzaa ci da rəgwa ciizəma Əntaŋfə. Agi dʉa ŋwanuunə nə ci agyanə malaa'ikanyinə patə da gayinə da uushi'iitə da baawəda dadagyə patə. *

3:8 3.8 1.22; Af. 4.2-3; Fil. 2.2-3. **3:9** 3.9 2.23; Ayb. 31.30; Mat. 5.44; Rooma 12.17. **3:10** 3.10-12 Jab. 34.13-17; Yak. 1.26. **3:13** 3.13 Rooma 13.3. **3:14** 3.14 4.14; Mat. 5.10. **3:15** 3.15 1.3-5; Kwal. 4.6. **3:16** 3.16 2.15. **3:18** 3.18 2.21; Rooma 5.6-8; 6.10; Ibər. 4.15; 7.27. **3:19** 3.19-20 'Wat. 6.2; 2 Piita 2.4; Yahu. 6. **3:20** 3.20 'Wat. 6.14-22. **3:21** 3.21 Rooma 6.3-4; Ibər. 10.22. * **3:22** 3.22 da rəgwa ciizəma Əntaŋfə: Mat. 22.44; Rooma 8.34; Slənə 2.33. **3:22** 3.22 Slənə 1.9; Af. 1.21.

4

Ndzaanə nga ɲukə da ndzaanə nga əna

¹ Makə kə shii amə oo'i, kə cibə Yeesu Aləmasiihu ganə a duuniya, acii ha'ə, ma danuuna, hadamə də na, koonə shii luuvə sa cibə makə naakii. Acii, ma əndətə cibə shishinəkii, kə kagi ci dā 'waslyakəənə. ² Daga əndzə'i ka dənə ka muudinə nga ndzaanə goonə agi duuniya, goonə dā sətə mwayi shishinuunə slənənə, amma dāmə sətə ca kadeesəkə ka Əntanƒə. ³ Ma nga ɲukə, kə slənyuunə məza uushi'inə makə sətə kadeesəkə ka ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntanƒə. Kə daadfi unə badawaanə, da dā ajijinəənə; kə saasii unə ənvwa palee ka nuunə, kə ndzaa unə wata ka adənə da saasanə, kə bwasee unə ka bariya nga Əntanƒə, una dzəgərə ka paaslə uuləminə. Amma, ma nga əna, tanə koonə nə ətə slənyuunə nga ɲukə. ⁴ Makə nee ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntanƒə oo'i, pooshi unə agi dā məzaanə ma'ə, kə dfi ka tii ka sə nga hurəshishinə. Acii kii nə tii ka dzaananə tuunə. ⁵ Amma kadə nə təya dzə ka ba slənati patə akəɲwacii Əntanƒə. Kə uugi ci hada də na kaa ca la gəɲwanə nga ənjitə da əpinə amatii da ənjitə məkii. ⁶ Ci dfi waazii Aləmasiihu Njunyi Habara ka maməətə ənjə əsə. Ma saa'itə tii ma'ə maməətəmə, kə lagi Əntanƒə ka tii gəɲwanə nga wa, makə sətə cii kəya lagi ka hara ənji patə. Amma ma waazanaakii ka tii, ma'yanatii a ndzaa makə ətə nga Əntanƒə.

Ənji slənə də sətə vii Əntanƒə ka tii də rəgwakii

⁷ Kədəhə nə uusəra nga uudənə nga duuniya. Makə dfi ha'ə, ɲgərətəmə hanƒkala goonə, hadamə də nuunə, koonə shii mbee ka dā də'wa. ⁸ Amma, ma palee patə, uufəshimə tantanyi tə uufəshinə. Acii ma uufəshinə, ci ca kira tifyaginə nga 'waslyakəənə lanə. ⁹ Luushimə mu'umuunə ahadoonə də moodasəka, yadə ɲgɲgɲunənə. ¹⁰ Kə shii unə kama kama vii Əntanƒə koonə barəkaanə nga dā slənə. Acii kii, taa wu patə, wa ca slənə də ɲunyi barəkaatə vii Əntanƒə ka ci də rəgwakii, ca tsakə də hara ənji. ¹¹ Taa wu patə ca waaza, wa ca waaza wabənə nga Əntanƒə makə sətə bii Əntanƒə ka ci. Taa wu patə ca tsakə tə hara ənji, wa ca tsakə tə tii makə sətə vii Əntanƒə ka ci ɲgeerənə. Dāmə ha'ə kaa ənjə a dʉunətə tə Əntanƒə agi sətə cuuna slənə patə də putə nga Yeesu Aləmasiihu. Acii naakii nə dʉunuunə da ɲgeerənə ka ca'ə ndənəwə ndənəwə. *Aamiina.

*Cibənə acii nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹² Kadashinyinaakya, ma cibətsə nii dizə agyanuunə kaa ca təbə tuuna, ga ca dā koonə ka sə nga hurəshishinə, ga ca ndzaa koonə makə kura uushi. ¹³ Amma, dāmə maɲushinə, acii kə libuunə agyanə cibə da Aləmasiihu, koonə shii dā maduunə moodasəkə uusəratə nii kəya jiga da dʉunuunaakii. ¹⁴ Madā kə dzaanii ənji tuunə acii dfi unə ka ənji nə'unə tə Aləmasiihu, maɲushinə koonə, acii tə'i Ma'yanə nga Əntanƒə da məghərəvənaakii agyuunə. ¹⁵ Taa wu patə, ga ca dā bwaya bwayaanə acii ga ca upaa cibə agikii, taa ka rəgwa nga bələ ənda, taa ka rəgwa nga hərənə, taa ka rəgwa nga kaala makii aagi slənə nga hara ənji. ¹⁶ Amma, madā ma cii kwa cibə acii puta dfi hə ka əndə nə'unə tə Aləmasiihu, ga ayinə a kəsə tə hə, kuyirii tə Əntanƒə putə nga 'wanə tə hə də əndə nə'unə tə Aləmasiihu.

¹⁷ Ma ənə dfi ca, kə mbu'ya saa'i nga la gəɲwanə nga Əntanƒə. Agyanə ənjaakii 'watəginəkii lanə zəku'i. Ya maa agyanaamə ənjaakii nii kəya 'watəgi la gəɲwanə

4:1 4.1 2.24; 2 Koor. 4.10; Gal. 5.24. **4:2** 4.2 2.21. **4:3** 4.3 Gal. 5.19-21; Af. 2.3; Tit. 3.3. **4:5** 4.5 1.17; 2 Tim. 4.1. **4:7** 4.7 1 Koor. 10.11; 1 Tees. 5.5-8; 1 Yooh. 2.18. **4:8** 4.8 1.22; Yak. 5.20. **4:9** 4.9 Ibər. 13.2. **4:10** 4.10 Rooma 12.6-8. **4:11** 4.11 Rooma 12.7; 1 Koor. 10.31; 12.8; Yak. 3.1. **4:12** 4.12 1.7. **4:13** 4.13 5.1; 2 Koor. 4.10; Rooma 5.2. **4:14** 4.14 2.20; 3.14; Mat. 5.10-12; Mar. 13.11; Slənə 7.55. **4:16** 4.16 2 Tim. 1.8.

saŋa, iitə nii kəya ɗa də ənjitə naanagi ka luuvə wabənə ŋga Ŋunyi Habaraakəya?

¹⁸ Ka ɗanə makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i,

“Ka ɗanə dzawə kaa ŋunyi ənjə a upaa luupaanə.

Madə kə ɗii ha'ə saŋa, iitə na ɗa tə ma'waslyakə ənja,

ənjitə mashiimə tə Əntaŋfwa?”

¹⁹ Aciikii, ma ənjitə ca sa cibə də moonə ŋga Əntaŋfə, wa təya banee ka nətii pərəbə ka shaŋə ka Əntaŋfə də dagwa slənətii. Ci ghənyi taa mi patə, ci ca mbu'utəgi də aləkawalaakii pukyanə ŋga ha patə əsə.

5

Nəhəmə ənjitə bii Əntaŋfə koonə nəhənə

¹ Yoo, unə matakəŋwanyinə ahada ənji nə'unə, koonə cii kya wabə əna, nyi matakəŋwanə makə unə, əndə seeda cibə ŋga Aləmasiihu. Kadə naamə ndzaanə agi ɗuunuunaakii saa'itə nii kəya jiga. ² Wanyinə ka banə koonə: gəramə ənjitə ba'avə Əntaŋfə aacii unə. Gəramə tə tii, makə sətə ci magəra a gəra bagiinə. Goona gəra tə tii makə əndə təməsəvə tuunə ka ɗa slənəkii. Amma gəramə tə tii də moodasəkə makə sətə kadeesəkə ka Əntaŋfə. Goona ɗa slənəkii ka putə ŋga dzatə də gəna, amma kapaamə nuunə ka slənəkii də moonə ŋga ma goonə. ³ Goona aalə rəgwa ŋga ɗa ŋwanjuunə agyanə ənjitə kavə Əntaŋfə aacii unə, amma ndzaamə ka sə ŋga dzəgunənə ka tii. ⁴ Madə kə slənyuunə ha'ə, kadə upaanə nuunə mafuudəna, waatoo, ɗuunuunə ətə pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə uusəratə nə maduunə Magəra a jiga.

⁵ Unə daguyinə əsə, baneemə ka nuunə akəŋwacii masariinə. Taa wu patə ahadoonə, ga ca haŋətə nəkii. Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, “Ma əndətə ca haŋətə nəkii, pooshi Əntaŋfə ka luunə tə ci.

Amma ma əndətə hətəpaa nəkii, agi ɗanə nə Əntaŋfə ka ci pwapoonə.”

⁶ Aciikii nə nyi ka banə koonə, hətəpaamə noonə nə akəŋwacii Əntaŋfə. Ma ca, tə'i ci da ŋgeerənə. Maa kə mbu'ya uusəratə ɗəkəpaa ci, kadə nii kəya vii koonə ɗuunuunə. ⁷ Patənə ŋga sətə palee ka ŋgeerənə goona, kapaamə akəŋwaciikii. Acii, ma ca, agi hadanə nə ci duunə.

⁸ Ŋgərətəmə haŋkala goonə, hadamə də nuunə, aacii ma əndə daawaanə goonə, waatoo *Seetanə, agi zhiizhi'inə nə ci ahadoonə, ka aalənə taa tə wu kəsənəkii. Ma ca, makə livarətə kəshi madəfənə tə ci, ca bəəyi vurənə, ca aalə sə ŋga kəsənə.

⁹ Ma ɗanuuna, kəŋaanəmə də ŋgeerənə agi nə'unə tə Əntaŋfə, goona ŋgwalə aacii Seetanə shaŋə. Kə shii unə, tə'i hara ənji nə'unə laŋə makə noonə ətə ca cibə ha'ə agi duuniya makə ətsə əsə. ¹⁰ Ma daba'ə cibənə goonə agi baanə gi'u, ka hadatənə nə Əntaŋfə ci saakii duunə, ca vii koonə ŋgeerənə koonə shii kəŋaanənə ndihə ndihə yadə shakanə. Ma ca, Əndə ɗa pwapoonə nə ci, ci 'wii tuunə dagi ləbənə goonə da Aləmasiihu, koonə shii dəmənə aagi ɗuunuunaakii ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

¹¹ Naakii nə ŋwanjuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

¹² Silasə cakə tə nyi ka naahə koonə magusə ləkaləkatəna. Ma ca, ndzəkəŋjunəki nə ci agi nə'unə tə Slandana. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rəŋwə. Ma ləkaləkatənə

4:17 4.17 Irim. 25.29; Əzaki. 9.6; 2 Tees. 1.8. **4:18** 4.18 Waɓ. 11.31. **4:19** 4.19 Jab. 31.6. **5:1** 5.1 1.21. **5:2** 5.2 Yooh. 21.15-17; Slənə 20.28; 1 Tim. 6.5. **5:3** 5.3 2 Koor. 1.24; Fil. 3.17; Tit. 2.7. **5:4** 5.4 1 Koor. 9.24-25; 1 Piita 1.4. **5:5** 5.5 Waɓ. 3.34; 29.23; Af. 5.21; Yak. 4.6. **5:6** 5.6 Yak. 4.10. **5:7** 5.7 Jab. 55.23; Mat. 6.25-30; Fil. 4.6. **5:8** 5.8 Jab. 22.14; 1 Tees. 5.5-8. **5:9** 5.9 Af. 6.11-12; Yak. 4.7. **5:10** 5.10 1 Tees. 2.12.

cii kya naahə koonə, kaa nya shii vii koonə də ngeerənə, nya baarii koonə makə sətə dīi ndilə ndilə tə pwapoonə nga Əntanfə. Ma dānuunə, kəŋaanəmə agyanə pwapoonəkii. *

¹³ Kə nəhəpaa cikəŋunəku Ikəliisiya nga Babila tuunə. Matadəkii nga Əntanfə nə ki makə unə. Kə nəhəpaa uuzənaaki Marəkusə tuunə əsə. † ¹⁴ Nəhəshimə nga'ə də ədzəmə rəŋwə. Wa Əntanfə a vii ndzaanə jamə ka patənə goonə, unə ənji nə'unə tə Aləmasiihu.

* **5:12** 5.12 Silasə: 1 Tees. 1.1. † **5:13** 5.13 Marəkusə: Filim. 24.

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Piita

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Simoonə Piita, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu, masləkee əndaakii əsə. Agi naahənə nə nyi koonə ənjitə kavə Əntanjə ka tii vii goonğa ətə da məghərəvənə mbərə mbərə da neenə. Ma vii goonğatsa, dagi goonğaənə nga Əntanjə gaamə, waatoo Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu shigi.

² Wa Əntanjə a tsakə koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwə aakəŋwa dagi shiinə tə ci da shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə.

'Wanə nga Əntanjə da tadənaakii taamə

³ Ma Əntanjə da baawədaakii, kə vii ci kaamə patənə nga sətə dəbee, kaama ndzaanə da kura əpinə, ama slənə sətə kadeesəkə ka ci. Ma ətsə patə, dagi shiinə gaamə tə ci, Əndətə 'wii taamə kaama ndzaanə agi d'uunuunaakii da nga'ənaakii.

⁴ Də ha'ə upaa amə madiigərə uushi'iitə d'ii ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, tə'i ci da məghərəvənə ngaanğa'ə. Ma vii Əntanjə koonə uushi'inəkii, kaa ca shii gatsəgi koonə də bwaya uushi'iitə ci ginə nga ənjə a moo ganə a duuniya, ətə ca kərə tə tii ka ha nga zanə. Ma d'ii ci ha'ə, koonə ndzaanə makə naakii.

⁵ Aciikii nə nyi ka banə koonə, ciŋəmə, una tsakə nga'əənə aagi vii goonğa goonə. Tsakəvəmə shii goonğaənə aagi nga'əənə goonə. ⁶ Nğərəmə ətsətə na, una tsakəvə aagi shii goonğaənə; una nğərə sə'watənə, una tsakəvə aagi ətsətə na, una tsakəvə nə'unə tə Əntanjə aagi sə'watənə. ⁷ Tsakəvəmə uufəshinə ahadoonə aagi nə'unə tə Əntanjə, una tsakəvə uufənə tə ənji patə aagi uufəshinə ahadoonə. ⁸ Mada agi d'anə nuunə ha'ə makə ətsə taa guci patə, paa unə ka ndzaanə zərəkə, paa unə ka ndzaanə ka ənjitə yadə nafalatii agi shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ⁹ Ma əndətə paa ci ka d'anə ha'ə, kə ndzaa ci makə muurəfa, kə zaanə ka ci oo'i kə tifyagi Əntanjə ka ci 'waslyakəənaakii ətə d'aad'ii ci nga nğəkə.

¹⁰ Aciikii ndzəkəŋushi'inəkya, wanyinə ka banə koonə, Əntanjə ta'i tuunə, ci 'wii tuunə əsə. Makə ha'ə d'ii əna, ciŋəmə koonə kəŋə ndihə ndihə agi 'waatsə da tadəətsə ta'i ci tuunə. Acii mada kə d'ii unə ha'ə, pooshi unə ka kulanə agi vii goonğa goonə shaŋə. ¹¹ Də ha'ə d'anə Əntanjə koonə rəgwa nga dəmənə aagi nwanjuunə ətə pooshi ka uudənə, waatoo, nwanjuunə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. *

¹² Aciikii, taa nğahi kə shii unə uushi'iitə wabi nyi koonə agyanəkii daga nğəkə, kə kəŋaanuunə agyanə goonğaətə fii unə əsə, patə da ha'ə pa nya bwasee ka buurətənə koonə agyanəkii taa guci patə. ¹³ Kə d'aadatə nyi hiimaaki, kə nee nyi ka d'anə nga'ə, nyi kə buurətə koonə agyanəkii, nyi ma'ə da i əpinə amaki, koonə shii ndzaanə də məgigi. ¹⁴ Acii kə shii nyi, ma aakəŋwa gi'u, kadə nğərəginə nə Əntanjə əpinə amaki, makə sətə bagi Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka nyi. ¹⁵ Acii ha'ə, gazhi'waanaaki patə, koonə shii buurətə uushi'iitə d'aba'ə əntənaaki taa guci patə.

*Duunuunə nga Yeesu *Aləmasiihu*

¹⁶ Yoo, ma saa'itə jigunyiinə koonə agyanə shinə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da d'uunuunaakii, əntaa ma shi uusha d'ii ətə laalatə ənji bii inə koonə. Aa'a, pooshi; neenə nee inə ka d'uunuunaakii də giniinə. ¹⁷ Ma saa'itə vii Əntanjə

1:2 1.2 Yahu. 2. **1:3** 1.3 1.16-17; Af. 1.3. **1:4** 1.4 Rooma 5.2; Yak. 1.14-15. **1:5** 1.5-6 Tit. 2.11-12. **1:6** 1.6 Gal. 5.22-23. **1:7** 1.7 Gal. 6.10. * **1:11** 1.11 2 Tim. 4.18; Maluu: 2.20; 3.18; Tit. 3.6. **1:12** 1.12 Yahu. 5. **1:14** 1.14 2 Koor. 5.1; 2 Tim. 4.6; Yooh. 21.18-19. **1:16** 1.16-18 Mat. 17.1-8.

Dəsənaamə ka ci mēghərəvənə da dʉunuunə, inə davə kənjə kənjə. Kə fii inə uura ŋga Əntaŋfə ətə palee də dʉunuunə patə, ca wabya tuu'ina, “Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uufagi səkəki.” ¹⁸ Inə də neenə na, kə fii inə uurakii də liminiinə, ca wabya dadagyə. Acii ma saa'itə wabi ci ha'ə, anə malaaba giŋwə niinə da i ci.

¹⁹ Aciikii shii inə weewee, ma sətə wabi anabinyinə, pooshi jirakənə davə taa fidyasə. Unə əsa, ŋgərətəmə hankala goonə agyanə sətə wabi tii, acii kə ndzaa wabənətii makə gunə ətə ca bərə ka matəku təku ha, ka ha'ə kyanə ŋga ha atsaanwə, vooda a lə'ya, ca bərə a ədzəmuunə. ²⁰ Ma sətə dʉanuunə, shiimə oo'i, ma anabaakwaatə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə, pooshi ənji ka mbeenə ka batənə də shiinatii satii. ²¹ Acii pooshi əndə'i anabaakwaanə ətə shi əndə a dʉi agi hiimaakii saakii. Amma Malaaba Ma'yanə vii ka ənji ŋgeerənəkii, Əntaŋfə a wabə da matii.

2

Majirakinə ŋga ənji dzəgunənə

¹ Yoo, kə shi majirakinə ŋga anabinyinə a shigi ahada ənji ŋga Əntaŋfə ŋga ŋukə. Ha'ə makə ətsə əsə kadə nə majirakinə ŋga ənji dzəgunənə a shigi ahadoonə. Kadə nə təya dzəgunə koonə jarəwiinə kama kama, təya kərə tuunə ka ha ŋga zanə. Slandanaamə ətə pərapaa tə tii agi 'waslyakəənətii maa, kadə nə təya kaaree ka ci. Də dʉanətii ha'ə nə tii ka əlyaanə zanə agyanətii ətə na shi kədəhə. ² Ha'ə maa, tə'i hara ənji laŋə na nə'u bwaya slənətii. Kadə nə hara ənjə a dzaana rəgwa ŋga goonŋaanə əsə putə ŋga slənətii. ³ Ma tii, kadə nə təya dʉa riiba duunə də waabə koonə jirakənə ka puutəma də gəna goonə. Daga ŋukə nə Mala gəŋwanatii matasəkakii. Pooshi Əndə zamaginə də tii ka tsəfə ŋunyinə shaŋə.

⁴ Acii, ma Əntaŋfə, paa ci caamə aagi malaa'ikanyitə dʉaadʉi 'waslyakəənə. Amma aagi gunə 'wa'agərə ci tə tii, ənjə a gwaaləgi tə tii davə agi matəku təku ha ruku ruku, ka gəra uusəra ŋga la gəŋwanə. ⁵ Ha'ə nə ənjitə sha dʉaadʉi 'waslyakəənə ŋga ŋukə əsə, paa ci caamə aagitii. Ci dʉi wunəgi ci rəgwa ka ma'inə, ca bulya aasəkə duuniya aagyanə ənjitə mashiimə tə ci, zagi uushi'inə patə, see ənji mədəfə mbə'i, tighəsə də Nuuhu ətə nja waaza rəgwa ŋga goonŋaanə ka ənja. ⁶ Ha'ə nə vəranyiitə dʉi ləmətii *Sadooma da *Gwamoorə əsə, kə zamagi Əntaŋfə də gunə. Də ha'ə baarii ci oo'i, ha'ə dʉanəkii də ənjitə paa tii ka fa wabənaakii. ⁷ Amma, ma *Luudu, əndə goonŋa nji ci akəŋwacii Əntaŋfə, kə zhimagi səkii tə ci putə ŋga ajjinəənə ŋga ənja. Ma ca, kə luupaa Əntaŋfə tə ci ka saa'ikii, ⁸ acii əntaa manŋərəkiki əndə nji ci. Makə ndzaa ci ahada ənja, pukyanə ŋga ha patə, agi neenə nə ci ka slənətii, agi fanə nə ci uushi'iitə nji təya waabə. Amma, makə dʉi ci ka əndə goonŋa, kə biipaa ka ci səkə ka shaŋə nə sətə njii təya dʉaada.

⁹ Ma uushi'iitə dʉaadʉi Slandanaamə ha'ə patə, ka baarəginə oo'i, kə shii ci rəgwatə luupaanəkii ənjitə ca ŋgwalə aciikii agi cibətii. Ma bwaya ənji əsə, kə shii ci hatə kapaanəkii tə tii, təya cibə, ka gəra uusəra ŋga la gəŋwanə. ¹⁰ Ma ənjitə ca nə'u sətə mwayi ginə, təya bərapaa dʉunuunə ŋga Əntaŋfə, tə tii cibeənəkii palee.

Ma majirakinə ŋga ənjitsə cii kya ba koonə, paa tii ka ŋgwalənə taa acii ŋgutə uushi shaŋə, paa tii ka luuvə wabənə ŋga ənda. Taa tə uushi'iitə da mēghərəvənə dagyə maa, paa tii ka dʉunətənə, see dzaananə tə tii. ¹¹ Amma, ma malaa'ikanyinə, tə'i tii da baawəda da ŋgeerənə ka shaŋə, palee ka ənjitsa. Patə da ha'ə, paa tii ka dzaananə tə tii, paa tii ka kərə wulatii aakəŋwacii Əntaŋfə əsə. ¹² Amma, ma

1:19 1.19 Jab. 119.105; Rooma 1.2; 13.12; 1 Piita 1.10-11. **1:21** 1.21 2 Tim. 3.15-16. **2:1** 2.1-22 Yahu. 4-13. **2:1** 2.1 Mat. 7.15. **2:3** 2.3 1 Tim. 6.5. **2:4** 2.4 1 Piita 3.19-20; Yahu. 6. **2:5** 2.5 3.6; 1 Piita 3.20. **2:6** 2.6 'Wat. 19.24-25; Luka 17.29; Yahu. 7. **2:7** 2.7 'Wat. 19.1-16. **2:9** 2.9 Ayb. 4.7; 1 Koor. 10.13; Səniinə 3.10. **2:10** 2.10 Yahu. 7-8. **2:11** 2.11 Yahu. 9.

majirakinē nga ənjitsa, agi dfaadfanə nə tii uushi'inə yadə hiima. Kə ndzaa tii makə uushi'inə nga bilinə ətə ca poo wata ka kəəsənə, ənjə a bəələ tə tii. Agi dzaananə nə tii sətə mashiimə tii ginəkii. Makə sətə ci sə nga bilinə a za, ha'ə zanətii əsə.

¹³ Kadə ki'inə nə Əntaŋfə ka tii shikwatii də ciba, makə sətə ci təya cibee ka hara ənji. Acii ma təya, agi moonə nə tii dfa ngərəkikinə taa ka rəgwa ginə nga ənja. Ma ndzaanə goonə da tii agi gəshinə, sə nga ayinə koonə. Agi kadeesəkənə ka tii nə jarəwiitə ci təya kyaara koonə.

¹⁴ Kə ngərəgi aalə makinə haŋkalatii patə, pooshi dfaada 'waslyakəənə ka mbu'unə ka tii shaŋə. Taa da nee tii ka ənjitə ma'ə madamə ngeerənə agi nə'unə tə Əntaŋfə, təya kyaara ka tii jarəwiinə kama kama ka dəməgərəginə də tii aagi dfaada 'waslyakəənə. Kə dfaagi tii ka maviinə nga aalə uushi'inə nga *duuniya. Kə naalagi Əntaŋfə tə tii. ¹⁵ Kə kagi tii rəgwa gooŋga, təya nə'u rəgwa nga Balaamə uuzənə nga Bi'oorə. Ma ca, kə ngərəgi suuna nga kwaba haŋkalaakii ka ha'ə kə aali ci rəgwa nga dfa ngərəkikinə kaa ca upaagi. ¹⁶ Amma kə wazhi Əntaŋfə ka ci putə nga 'waslyakəənaakii, ka ha'ə kə wabi vaməndaakii da ci makə əndə shiŋkinə ka saa'ikii. Makə mwayi ci slənə 'waslyakəənə agi mabaanaakii, vaməndakii a tsəŋagi ka ci rəgwa.

¹⁷ Ma majirakinə nga ənjitsa, kə ndzaa tii makə gəərə ətə ifəgi ma'inə davə, makə kurabiinə ətə ci mədə a ngərəgi. Kə tasəkapaə Əntaŋfə ka tii ha agi mandə təkunə ruku ruku. ¹⁸ Acii ma təya, agi dfaada məza wabənə nə tii ka dfaunətə də nətii. Agi aalə jarəwiinə nga tsəku də ənjitə ca bwasee ka nə'u rəgwa nga ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə. Kə mwayi tii təya ləbə da tii, kaa təya slənə makə sətə mwayi shishinətii.

¹⁹ Agi banə nə tii ka ənja, "Ka upaanə nuunə dimwaanə." Amma, ma tii boo, maviinə nga ngərəkikinə nə tii. Acii patənə nga sətə ngərəgi haŋkala nga ənda, kə dfaagi əndəkii ka mava nga səkii. ²⁰ Ma ənjitə bwasee ka dfa ngərəkikinə putə nga shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə, madfa kə ənyi tii ka kapaa nətii, ngərəkikinəkii a ənə ka ngərəgi haŋkalatii, ma ndzaanatii, ka dfaanə bwayakii ka shaŋə, palee ka ətə shi təya nji agikii, tii ma'ə mashiimə tə Yeesu. ²¹ Ma tii, guja mashiimə tii rəgwa nga gooŋgaanə dəŋwa'ə, acii kə ənyi tii ka kagi gooŋgaanə, təya naanagi ka fa sətə bii Əntaŋfə ka tii. ²² Weewee kə dfa agyanətii makə sətə bii əndə'i wabənə tuu'ina: "Kə ənyi əda ka na'agi vaananaakii, kə ənəgərə mayibə dagəla ka gwadaləna agi ndzaba."

3

*Ənyanə nga Yeesu *Aləmasiihu aagi duuniya*

¹ Kadashinyinaakya, bəra'inə nga ləkaləkataaki ənə cii kya naahə koonə. Ma ləkaləkətənyitə kyakya'ə, ka buurətənə koonə agyanə sətə uugi unə shiinə, koonə dfa nunyi hiima agyanəkii nga'ə. ² Patənə nga sətə wabi anabinyinə nga Əntaŋfə ŋukə, da sətə bii Maluu gaamə Slandana, waatoo ətə waazii masləkee ənji koonə, ga ca zaanə koonə shaŋə.

³ Ma sətə dfaunuunə, shiimə oo'i, ma ətsə duuniya kədəhə ka uudənə, kadə shiginə nə ənjitə na slənə patənə nga sətə mwayi moodəfətii. Kadə nə təya tasəkə duunə, ⁴ təya ba, "Əntaa ma bii ci ka ənyanə nə ca? Mabamə ci ha'ə kwa? Aa maanə dfa? Kə mətətəgi dəsənaamə patə. Njananə ka saa'itə tagii Əntaŋfə uushi'inə ka dəŋə əndzə'i əsə, pooshi sətə zhi'i taa gi'u." ⁵ Ma wabi tii ha'ə, kə mwayi tii dfaanə makə kə zaanə ka tii oo'i, daga ŋukə də batə wabənə ghənyi Əntaŋfə səkəntaŋfə da hanyinə. Dagi

2:12 2.12 Yahu. 10. **2:13** 2.13 Yahu. 12. **2:14** 2.14 Mat. 5.28; 2 Tim. 3.6. **2:15** 2.15 Baan. 22.7,17; Yahu. 11. **2:16** 2.16 Baan. 22.28-31. **2:17** 2.17 Yahu. 13. **2:19** 2.19 Yooh. 8.34; Rooma 6.16. **2:20** 2.20 1.11; Mat. 12.45. **2:21** 2.21 Luka 12.47-48. **2:22** 2.22 Wab. 26.11. **3:1** 3.1 1 Piita 1.1. **3:2** 3.2 Yahu. 17. **3:3** 3.3 Yahu. 18; 2 Tim. 3.1. **3:4** 3.4 Irim. 17.15; Əzaki. 12.22; Mat. 24.27,48-51.

ma'inə ghənyi ci hanyinə. Ma'inəkii ca gərə tə hanyinə əsə. ⁶ Ma'inəkii əsə zamagi də duuniyatə nga nukə. ⁷ Ha'ə əsə nə səkəntənfə da hanyiinə caama nee əndzə'i. Də wabəətə shigi da ma Əntənfə kapaa ci duuniya ka gərə də gunə. Gunəkii na zamagi də duuniya, uuseratə nii kəya la gəŋwanə da zama də bwaya ənja.

⁸ Kadashinyinaakya, ga ca zaanə koonə nə uushi rəŋwə: ma uusera rəŋwə da fəzə dəbu'u, kə ndzaa tii mbərə mbərə akəŋwacii Slandanaamə. ⁹ Ma Slandana, paa ci raara'ə agi də sətə bii ci dənə, makə sətə ci hara ənjə a hiima oo'i, raara'ə nə ci. Amma sə'wanə cii kəya sə'wa tuunə, acii paa ci ka moonə ca zamagi də taa wu. Kə mwayi ci taa wu patə ca bwasee ka slənə 'waslyakəənə.

¹⁰ Amma shiimə oo'i ka shinə nə uusera nga Slandanaamə. Habəsə makə mahərə nə uuserakii a shi. Uuserakii nə səkəntənfə a dzagi dərəlyalə makə dzanə nga vənə. Patənə nga sətə agintənfə, kadə hənəginə nə gunə. Kadə zaginə nə hanyinə da patənə nga sətə asəkəkii dza'ə rarə'i.

¹¹ Makə kə shii unə oo'i, kadə zaginə nə uushi'iitsə ha'ə patə, kə dəbee una ndzaanə malaabakii nga'ə, una kapaa patənə nga nuunə ka Əntənfə. ¹² Gəramə uuseratə nii kəya mbu'ya, ciŋəmə də ngeerənə kaa uuserakii a mbəsha pii pii. Ma uuserakii, kadə hənəginə nə səkəntənfə mədəkə, kadə sləwəginə nə sətə davə patə acii iza'unə nga gunə. ¹³ Amma, ma amə naamə, kura ha dadagyə da kura hanyinə caama gərə, makə sətə dīi Əntənfə aləkawalə nga viinə kaamə. Ma dava, goŋgaanə na ndzaanə davə.

¹⁴ Kadashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i kura uushi'inə nuuna upaa ha'ə, ciŋəmə də ngeerənə, kəŋeemə ka ndzaanə goonə də nga'ə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə akəŋwacii Əntənfə, una ndzaanə agi jamənə. ¹⁵ Wunəpaamə liminuunə nga'ə, koonə fa. Ma nə Slandanaamə ka sə'wanə zəku'i taabu'u shinəkii, kaa ənjə a shii upaa luupaanə. Ma wabəətsa, kə nyaahə kadashinə gaamə ndzəkəŋushi'inaamə Bulusə koonə ha'ə də shiitə vii Əntənfə ka ci. ¹⁶ Ma ləkələkətənyinaakii patə, kala hatə wabi ci agyanə uushi'iitsa, kə wabi ci makə sənə cii kya ba koonə əndzə'i əsə. Tə'i hara uushi'inə asəkə ləkələkətətə nyaahə ci, dzawə ka liminə nə paaratəginə. Ma ənjitə mashiimə goŋgaanə, waatoo ənjitə pooshi kəŋaanə ka hakii, paa tii ka batənə də rəgwakii. Agi dənə nə tii ha'ə də hara wabənə asəkə ləkələkətə nga Əntənfə əsə. Mashiimə tii natii gəŋwanə ci təya alya agyanətii də ciinətii.

¹⁷ Kadashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i ənji na də ha'ə, ngerətəmə nuunə acii ga təya kyaara koonə jarəwiinə kama kama nga nysləginə duunə a rəgwa Əntənfə.

¹⁸ Ma dānuunə, dēmə aakəŋwə aakəŋwa də shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə, una dzə aakəŋwə aakəŋwa də shii pwapoonaakii əsə. Nga Aləmasiihu nə dūunuunə daga ənshinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

3:5 3.5 'Wat. 1.6-9; Ibər. 11.3. **3:6** 3.6 2.5; 'Wat. 7.11-21; Mat. 24.37-39. **3:8** 3.8 Jab. 90.4. **3:9** 3.9 3.15; 1 Tim. 2.4. **3:10** 3.10 1 Tees. 5.1-2; 1 Piita 4.7. **3:12** 3.12-13 Isaa. 60.21; 1 Koor. 6.9; Səniinə 21.1,27. **3:15** 3.15 3.9; Rooma 2.4. **3:17** 3.17-18 Yahu. 24-25. **3:17** 3.17 Mar. 13.5; 1 Koor. 10.12; 1 Piita 4.7.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Yoohana

Wabənə agyanə Əndətə ca vii əpinə

¹ Waniinə ca naahə koonə agyanə Əndətə ca vii əpinə ka ənja. Ma ca, wabənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Daga Əntaŋfə ma'ə matagamə duuniya nə ci. Kə fii inə wabənəkii, kə nee inə ka ci də giniinə, kə caamiinə tə ci də giniinə, ina tabətə tə ci də ciiniinə əsə. ² Ma əpiitə ci wabənəkii a vii, kə baarəgi Əntaŋfə keenə. Kə nee inə ka əpinəkii əsə, kə seedii inə, ina waaza koonə agyanəkii, waatoo, əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Daga ka 'watəginə nə tii ka ha rəŋwə da Dii, Əntaŋfə Dii a baarəgi keenə tə ci. * ³ Ma sətə nee inə, fii inə də limiinə əsə, ci ciina waaza koonə noonə əsə, koonə ləbə deenə, ədzəmaamə a ndzaanə ka hakii agi ləbəənə ləbiinə da Dəsənaamə da Uuzənaakii Yeesu *Aləmasiihu. ⁴ Ma ciina naahə koonə wabəətsa, kaama dā moodasəkə ka shaŋə.

Ndzaanə agi macamə ha

⁵ Wiinə wabənə fii inə da ma *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ənə ciina ba koonə oo'i, camə saakii nə Əntaŋfə, pooshi uushi təkunə təkunə ashikii taa gi'u.

⁶ Madā kə bii amə oo'i, maləbəkii naamə da Əntaŋfə, amma ama dzə aakəŋwa də dā slənə ŋga təkunə, ci nə kə dii amə ka majirakinə ətsə agi wabənə gaamə da slənə gaamə. ⁷ Amma, madā agi dā slənə ŋga camənə naamə, makə sətə dii Əntaŋfə agi camənə, də ha'ə ndzaanaamə maləbəkii, amə patə. Idənə ŋga Yeesu Uuzənaakii əsə a laabagi taamə agi patənə ŋga 'waslyakəənə gaamə.

⁸ Madā kə bii amə, pooshi 'waslyakəənə ashaamə, kə ha'waamə də naamə na. Pooshi gooŋga ashaamə shaŋə əsə. ⁹ Madā kə baabagyaamə 'waslyakəənə gaamə ka Əntaŋfə, ka tifyagine nə ci kaamə, ca laabagi taamə agi ghatə gooŋgaanə gaamə patə. Acii, ma ca, sətə bii ci patə, ka mbu'utəginə nə ci, əndə gooŋga nə ci əsə.

¹⁰ Madā kə bii amə, madāmaamə 'waslyakəənə, ci nə kə zhi'wee amə ka Əntaŋfə ka majiraka. Pooshi wabənaakii a ədzəmaamə əsə.

2

*Yeesu *Aləmasiihu nə Matsakə taamə*

¹ 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya naahə koonə wabəətsə ha'ə, acii goona dii 'waslyakəənə. Amma, maa kə dii əndə 'waslyakəənə, tə'i əndə ca kədii ka madəbama gaamə abii Dəsənaamə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu əndə gooŋga. ² Ci əŋki ka putə gaamə, kaa Əntaŋfə a tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə. Əntaa wata 'waslyakəənə gaamə, amə daanaamə, amma da i ŋga patənə ŋga əŋji a duuniya.

³ Maa kə slənətaamə sətə bii Əntaŋfə kaamə, ci ca baarii oo'i, kə shii amə tə ci. ⁴ Taa wu patə ca ba oo'i, kə shii ci tə ci, amma maslənətəmə ci də sətə bii ci, majirakə nə tsarə ŋga əndətsa, pooshi gooŋga ashikii. ⁵ Amma, ma əndətə ca slənətə sətə bii Əntaŋfə, ci ca uudə tə Əntaŋfə tantanyinə. Də ha'ə caama shii oo'i, ləbə naamə da i ci. ⁶ Taa wu patə ca ba ləbə ka hakii da Əntaŋfə nə ci, see a ndzaa ci makə sətə nji Yeesu Aləmasiihu.

1:1 1.1 2.13-14; Yooh. 1.1-2,14; 4.14; 6.35; 8.12; 11.25. * **1:2** 1.2 seedanə: Yooh. 15.27. **1:4** 1.4 Yooh. 15.11. **1:5** 1.5-7 Yooh. 8.12. **1:5** 1.5 1 Tim. 6.16. **1:6** 1.6 2.4. **1:7** 1.7 3.5; Isaa. 2.5; İbər. 9.12; Səniinə 1.5. **1:9** 1.9 Jab. 32.3-5. **2:1** 2.1 Rooma 8.34; İbər. 7.25. **2:2** 2.2 4.10; Yooh. 1.29. **2:4** 2.4 1.6; 4.6; Yooh. 3.21; 8.44; 16.13. **2:5** 2.5 2.17; 5.3; Yooh. 14.15; 2 Yooh. 6. **2:6** 2.6 Yooh. 13.15; 15.5.

Kura wabənə agyanə uudəshinə

⁷ Kadashinyinaakya, əntaa kura wabəətə pooshi unə sha fi cii kya naahə koonə, amma iirə wabənə, waatoo, ətə shi una fii daga ka saa'itə 'watəgyuunə fa wabənə nga Əntan̄fə. Ma iirə wabəətsa, kə fəgyuunə. ⁸ Patə da ha'ə, ma wabənə cii kya naahə koonə agyanəkii, tə'i kura uushi agikii. Aci ma wabəətsa, kə nee ənji ka kura kuraanəkii agi ndzaanə nga Yeesu Aləmasiihu da agi ndzaanə goonə, makə wiinə təkunə ka dzəginə, wiinə bərənə nga tantanyinə əsə agi bərənə.

⁹ Taa wu patə ca ba oo'i, agi da slənə nga camənə nə ci, amma ca kaaree ka ndzəkəñuci, ma əndətsa, ma'ə ci agi təkunə ca'ə əndzə'i. ¹⁰ Taa wu patə ca uudə tə ndzəkəñuci, agi camənə nə ci. Ma ci əsa, pooshi uushi ətə ca kavə əndə ka pu'unə ashikii. ¹¹ Amma, taa wu patə kaaree ka ndzəkəñuci, agi təkunə nə ci, agikii cii kəya wii, mashiimə ci hatə cii kəya dzə aa dəvə, acii moorəfəkii nə ci acii təkunə.

¹² Manjeevənaaki, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə tifyagi Əntan̄fə koonə 'waslyakəənə goonə putə nga ləmə nga Aləmasiihu. ¹³ Unə masariina, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə shii unə tə Əndətə ndzaanə daga Əntan̄fə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyiinə əsa, ma cii kya naahə koonə wabəəna, acii kə jaalii unə agyanə *Seetanə.

¹⁴ 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya buurətə koonə wabəətsa, acii kə shii unə tə Əntan̄fə Dəsənaamə. Unə masariina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə shii unə tə Əndətə ndzaanə daga Əntan̄fə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyiina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə kəñaanuunə ndihə ndihə agi nə'unə tə Aləmasiihu, tə'i wabənə nga Əntan̄fə a ədzəmuunə, kə jaalii unə agyanə Seetanə əsə.

¹⁵ Goona uudə *duuniya, goona ka nuunə ka uushi'inə nga duuniya əsə. Taa wu ca uudə duuniya, paa ci agi uudənə tə Dəsənaamə ətsa. ¹⁶ Ma sətə ci ənjə a da agi duuniya, waatoo, ka danə nə tii sətə ca kadeesəkə ka shishinətii, təya moo uushi'inə nga duuniya, təya duunətə natii nə putə nga uushi'inə nga duuniya ətə aciitii. Ma ətsə patə, əntaa daga Əntan̄fə Dəsənaamə shigi, amma asəkə duuniya. ¹⁷ Duuniyakii əsa, agi uudəginə, da patənə nga uushi'inə ətə ci əndə a moo asəkətə ca uudəgi. Amma, ma əndətə ca slənə sətə mwayi Əntan̄fə, tə'i ci da i əpinə nga ca'ə ndəñwə ndəñwə.

*Əndə daawaanə nga *Aləmasiihu*

¹⁸ Manjeevənaakya, kədəhə nə duuniya ka uudənə. Kə shi ənjə a bii koonə oo'i, kadə nə Əndə Daawaanə nga Aləmasiihu a shigi. Taa əndzə'i maa, kə shigi ənji daawaanə nga Aləmasiihu lan̄ə. Də ha'ə shii amə oo'i, kədəhə nə duuniya ka uudənə.

¹⁹ Ma ənji daawaatə nga Aləmasiihu, agyaamə nji tii. Amma əntaa ənji gaamə nga goon̄ga nji tii. Aciikii dzəgi tii satii. Aci maci ənji gaamə nji tii nga goon̄ga, kadə pooshi tii dzəgi agyaamə. Amma dzəginatii agyaamə baarii oo'i, tantanyinə, əntaa ənji gaamə nə tii. ²⁰ Ma unə, kə vii Malaaba Əndə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ha'ə əsə shii unə wabənə nga goon̄ga, unə patə. ²¹ Ma cii kya naahə koonə, əntaa acii mashiimuunə goon̄gaanəkii, amma kə shii unə. Kə shii unə əsə, pooshi jirakənə ka shiginə agi goon̄gaanə.

²² Makə ha'ə diya, wu dii nə majiraka? Əndətə bii oo'i, əntaa Aləmasiihu nə Yeesu, ci nə majiraka. Əndə daawaanə nga Aləmasiihu nə ci. Kə kaaree ci ka Dəsənaamə tii da Uuzənaakii. ²³ Aci taa wu patə kaaree ka Uuzənə nga Əntan̄fə, paa ci ləbə da

2:7 2.7-8 4.11; Yooh. 13.34. **2:7** 2.7 2.24; 3.11. **2:8** 2.8 Yooh. 1.9-10; 8.12; Rooma 13.12. **2:9** 2.9 3.10,15; 4.20. **2:10** 2.10 Jab. 119.165; Rooma 14.13. **2:11** 2.11 Yooh. 12.35-36. **2:12** 2.12 Slənə 4.12. **2:13** 2.13-14 1.1-2. **2:15** 2.15 Yak. 4.4. **2:16** 2.16 Wab. 27.20; Rooma 13.14; Af. 2.3; Yak. 4.16. **2:17** 2.17 Mat. 7.21; 1 Koor. 7.31. **2:18** 2.18 4.3; Mat. 7.15; 2 Yooh. 7. **2:19** 2.19 Slənə 20.30. **2:20** 2.20 2.27. **2:22** 2.22 4.3; 2 Yooh. 7.

Dii əsə. Amma, taa wu patə luuvə oo'i, Uuzənə nga Əntanƒə nə Yeesu, ləbə nə ci da Dii.

²⁴ Ma wabənə nga Əntanƒə ətə cuuna fa 'watəginə ka saa'itə waazii ənji koonə nga təkəŋwanə, kəsəpaamə asəkə ədzəmuunə. Madə kə kəsəpaa unə uushi'iitə fii unə daga ka 'watəginə, ka ndzaanə nuunə ləbə ka hakii da Dəsənaamə da Uuzənaakii taa guci patə. ²⁵ Tə'i sətə bii Yeesu Aləmasiihu ka viinə nə ci kaamə, waatoo, əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

²⁶ Ma wabəətsə nyaahə nyi koonə patə, agyanə ənjitə ca da gazhi'waanə nga ŋusləginə duunə. ²⁷ Amma, ma una, kə vii Aləmasiihu koonə Malaaba Ma'yanə. Makə a ədzəmuunə nə Malaaba Ma'yaatsa, pooshi bahə alə əndə dzəgunənə koonə ma'ə. Acii Malaaba Ma'yanəkii ca dzəgunə koonə patənə nga uushi'inə. Ma sətə cii kəya dzəgunə koonə əsa, gooŋga, pooshi jirakənə agikii. Aciikii, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu makə sətə jigunyi Malaaba Ma'yanə koonə.

²⁸ Ma ənə dii manjeevənaakya, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu Aləmasiihu. Maa kə dii unə ha'ə, pooshi ədzəmaamə ka udzənə, pooshi amə ka umbənə aciikii acii ayinə saa'itə nii kəya ənya. ²⁹ Kə shii unə, ma Yeesu Aləmasiihu, əndə gooŋga nə ci. Acii ha'ə, shiimə oo'i, taa wu patə ca slənə də gooŋgaanə, uuzənə nga Əntanƒə nə ci.

3

Manjeevənə nga Əntanƒə naamə

¹ Una, tsaaməmə makə sətə uu'i Əntanƒə Dəsənaamə taamə! Ha'ə kə 'wii ci taamə manjeevənaakii. Weewee manjeevənaakii naamə əsə. Ma səndə dii mashiimə ənji *duuniya taamə oo'i, manjeevənə nga Əntanƒə naamə, acii pooshi tii shii tə Dəsənaamə. ² Kadashinyinaakya, kə uugi amə ndzaanə ka manjeevənaakii, iitə saŋə naama ndzaanə aakəŋwa? Amma, ma sətə shii amə, ma saa'itə nə Aləmasiihu a ənya, ka ndzaanə naamə makə naakii, acii ka neenə naamə ka ci paŋgəraŋə a babara. ³ Taa wu patə ca ka nəkii oo'i, ka dənə ha'ə makə ətsa, wa ca ndzaa yadə 'waslyakəənə makə sətə ndzaa Aləmasiihu yadə 'waslyakəənə.

⁴ Taa wu patə ca da 'waslyakəənə, agi tanəginə nə ci bariya nga Əntanƒə. Acii tanəgi bariya nga Əntanƒə nə da 'waslyakəənə. ⁵ Kə shii unə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu, kaa ca ŋgərəgi 'waslyakəənə gaamə. Ma ca, pooshi 'waslyakəənə ashikii.

⁶ Acii ha'ə, ma əndətə ndzaa ləbə ka hakii da ci, paa ci ka dāada 'waslyakəənə. Amma, taa wu patə ca dāada 'waslyakəənə, mashimə ca nee ka ci, mashiimə ci tə ci əsə.

⁷ Manjeevənaakya, goona kapaa rəgwa ka ənjə a ha'utə duunə. Acii see əndətə ca da slənə nga gooŋgaanə nə əndə gooŋga, makə sətə dii Aləmasiihu əndə gooŋga.

⁸ Ma əndətə ca ndzaa ka dāada 'waslyakəənə, əndə nga Seetanə nə ci. Acii ma Seetanə, kə ndzaa ci ka dāada 'waslyakəənə daga 'watəginə nga duuniya. Ma shigi *Uuzənə nga Əntanƒə, kaa ca shi ka uulagi slənə nga Seetanə.

⁹ Ma əndətə ndzaa ka uuzənə nga Əntanƒə, paa ci ka ndzaanə ka dāada 'waslyakəənə, acii tə'i wabənə nga əpinə asəkə ədzəməkii. Makə dii ci Əntanƒə nə Dii, paa ci da rəgwa nga dāada 'waslyakəənə. ¹⁰ Wiinə səndə təkəe ka manjeevənə nga Əntanƒə da nga Seetanə: ma əndətə pooshi ka slənə uushi nga gooŋga, əntaa uuzənə nga Əntanƒə nə ci. Ha'ə əsə nə əndətə pooshi ka uudənə tə ndzəkəŋuci.

2:23 2.23 4.15; 5.1; Yooh. 5.23; 15.23; 2 Yooh. 9. **2:24** 2.24 2.7. **2:25** 2.25 Yooh. 5.24. **2:27** 2.27 Irim. 31.34; Yooh. 14.16; 16.13. **2:28** 2.28 3.21; 4.17; Yooh. 5.22; 15.5. **2:29** 2.29 3.10. **3:1** 3.1 3.10; 4.6; Yooh. 1.12; 3.16. **3:2** 3.2 2 Koor. 3.18; Fil. 3.21. **3:5** 3.5 1.7; 2.2; 4.10; Isaa. 53.9; Yooh. 1.29; 8.46; 2 Koor. 5.21; Ibr. 4.15; 9.14; 1 Piita 1.19; 2.22,24; 3.18. **3:6** 3.6 3.9; 5.18; Yooh. 15.5; Rooma 6.2,14. **3:8** 3.8 Mat. 12.26-29; Yooh. 8.44. **3:10** 3.10 2.9,29.

Uudəshinə

¹¹ Ma bii nyi ha'ə, acii wiinə sətə fii unə daga ka 'watəginə saa'itə fii unə wabəneŋga Əntaŋfə, waatoo tyasə see a uudəshaamə. ¹² Gaama ndzaa makə ŋga Kaa'inu. Ma ca, əndə ŋga *Seetanə nə ci. Kə bələgi ci tə ndzəkəŋuci. Acii mi saŋə bələgi ci tə ca? Acii ma slənə ŋga ndzəkəŋuci, ŋunyikii. Ma naakii slənə əsa, bwayakii.

¹³ Ndzəkəŋushi'inəkya, mada bərapaa ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə tuunə, ga ca da koonə ka sə ŋga hurəshishinə. ¹⁴ Ma amə kamə, kə shii amə, ma ŋga ŋukə, makə maməətə ənji njaamə. Amma, ma əndzə'i, ənjitə da i kura əpinə naamə. Kə shii amə ha'ə, acii agi uudənə naamə tə ndzəkəŋushi'inaamə. Ma əndətə pooshi ka uudəshinə, makə mantə əndə nə ci. ¹⁵ Ma əndətə bərapaa tə ndzəkəŋuci, mbərə mbərə nə ci da mabələ ənda. Kə shii unə, ma mabələ ənda, paa ci da i əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁶ Vəgi əpinə ŋga Yeesu Aləmasiihu ka putə gaamə baarii kaamə makə sətə dəbēe ama uudəshi. Ha'ə naamə əsə, see a vəgyaamə əpinə gaamə ka putə ŋga ndzəkəŋushi'inaamə. ¹⁷ Ma əndətə pooshi ka ətee ka sə ŋga ki'i də haaja, ca təkuree ka nəhə təgunuunə ŋga əndətə ətee, iitə saŋə banəkii oo'i, tə'i uudənə ŋga Əntaŋfə asəkə ədzəməkəya?

¹⁸ Manjeevənaakya, makə ha'ə dīi əna, gaama bagi wata də ba maamə tanə oo'i, agi uudəshinə naamə. Amma, ma dānaama, baarii amə uudəshinəkii də slənə gaamə ka ənja kaa uudəshinəkii a ndzaanə ŋga gooŋga. ¹⁹ Mada kə dīi amə ha'ə, davə shiinaamə oo'i, ənji ŋga Əntaŋfə naamə. Ma ca, da gooŋga nə ci. Də ha'ə ndzaanaamə də mabanee ma'yanə akəŋwaciikii, ²⁰ taa ŋgahi kə baarii shishinaamə kaamə oo'i, tə'i ma'inə aa haamə. Acii kə palee Əntaŋfə ka ədzəmaamə, kə shii ci sətə caama slənə patə əsə. ²¹ Kadashinyinaakya, mada pooshi shishinaamə vii kaamə ma'inə, ka kəŋaanənə naamə akəŋwacii Əntaŋfə yadə ŋgwalənə. ²² Ma patənə ŋga sətə caama kədii aciikii, ka viinə nə ci kaamə, makə dīi ci agi nə'utənə naamə wabənaakii, ama slənə sətə kadeesəkə ka ci. ²³ Wiinə səndə bii Əntaŋfə kaamə dānə: see a vii amə gooŋga ka Uzənaakii Yeesu Aləmasiihu, ama uudəshi. Ha'ə bii ci kaamə. ²⁴ Ma əndətə ca nə'utə sətə bii Əntaŋfə, ləbə nə ci ka hakii da Əntaŋfə. Ha'ə nə Əntaŋfə əsə, ləbə nə ci ka hakii da ci. Kə vii ci kaamə Malaaba Ma'yanakii. Ci ca baarii kaamə furəŋə oo'i, ləbə ka hakii daamə nə Əntaŋfə.

4*Rəgwatə ci ənjə a təkēe ka Ma'yanə ŋga Əntaŋfə da ŋga əndə daawaanə*

¹ Kadashinyinaakya, mada kə fii unə kə bii əndə koonə oo'i, də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə, goona luuvə ka ci pii pii. Amma paaratəgimə ŋga'ə zəku'i, koonə shii mada gooŋga cii kəya wabə. Acii tə'i majirakinə ŋga anabiinə laŋə taa dama patə asəkə duuniya. ² Wiinə makə sətə nuuna mbee ka shiinə oo'i, də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə ci əndə a wabə: mada kə fii unə bii əndə oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu, ma əndətsa, də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə. ³ Amma, mada kə kaaree əndə ka luuvənə oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə Yeesu, ma əndətsa, paa ci da Malaaba Ma'yanə, amma ma'yanə ŋga əndə daawaanə ŋga Aləmasiihu nəndə a ədzəməkii. Ma əndə daawaata, kə fii unə oo'i, kadə nii kəya shi. Kə uugi ci mbu'yanə əsə. Waatsə asəkə duuniya əndzə'i.

3:11 3.11 2.7-8; 4.11; Yooh. 13.34. **3:12** 3.12 'Wat. 4.8. **3:13** 3.13 Yooh. 15.18. **3:14** 3.14 2.11; Yooh. 5.24; 13.35. **3:15** 3.15 Mat. 5.21-22; Səniinə 21.8. **3:16** 3.16 Yooh. 15.13; Gal. 1.4; Fil. 2.17; 1 Tees. 2.8. **3:17** 3.17 Dzak. 15.7. **3:18** 3.18 Yak. 2.15-17. **3:21** 3.21 2.28. **3:22** 3.22 Yooh. 15.16. **3:23** 3.23 Yooh. 2.23; 13.34. **3:24** 3.24 4.13; Yooh. 14.16; 15.5; Rooma 8.5,9,14. **4:1** 4.1 2.18; Mat. 7.15; 1 Tees. 5.21. **4:2** 4.2 Yooh. 1.14; Rooma 10.9; 1 Koor. 12.3. **4:3** 4.3 2.18,22.

⁴ Manjeevənaakya, ma unə, manjeevənə ŋga Əntaŋfə nuunə. Kə mbee ŋgeerənə goonə ka ŋga majirakiitsa, acii ma Ma'yaatsə a ədzəmuunə, kə palee ka ŋga əŋjitsə ca nə'u sətə ca kadeesəkə ka *duuniya. ⁵ Ma majirakinə ŋga anabiitsa, pooshi uushi ci təya wabə anəkii, madaamə anə uushi'inə ŋga duuniya. Ənji duuniya a luuvə wabənətii, acii ŋga duuniya nə tii. ⁶ Ma amə, manjeevənə ŋga Əntaŋfə naamə. Acii ha'ə, taa wu patə shii tə Əntaŋfə, agi fanə nə əndəkii taamə. Ma əndətə əntaa ŋga Əntaŋfə nə ci əsə, paa ci agi fanə taamə. Də ha'ə mbeenaamə ka shii kama kamaanə ŋga Ma'yanə ŋga goonŋa da ma'yanə ŋga jirakənə.

Agyanə uufəshinə

⁷ Kadashinyinaakya, uufəshaamə, acii daga Əntaŋfə nə uufənə ka shinə. Ma əndətə ca uufə ənja, uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Kə shii ci tə Əntaŋfə əsə. ⁸ Taa wu nə əndə pooshi ka uufəshinə, mashiimə ci tə Əntaŋfə. Acii taa mi patə ci Əntaŋfə a da, putə ŋga uufənə. ⁹ Wiinə makə səndə baarii Əntaŋfə uufənaakii taamə furəŋə: kə sləkee ci ka Uuzənaakii rəŋwə dyaŋə aasəkə duuniya, kaama shii upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə daciikii. ¹⁰ Wiinə uufənə ŋga tantanyinə: ma uufənə ŋga tantanyinə, əntaa tsarə ətə caama uufə tə Əntaŋfə, amma tsarə ətə uu'i ci taamə, ca sləkee ka Uuzənaakii, Uuzənaakii a əntəgi kaa Əntaŋfə a tifyagi 'waslyakəənə gaamə daciikii.

¹¹ Kadashinyinaakya, makə kə uu'i Əntaŋfə taamə laŋə, amə maa, uufəshaamə ha'ə. ¹² Pooshi əndə sha nee ka Əntaŋfə. Amma, maa kə uufəshaamə, ləbə ka hakii daamə nə ci. Patənə ŋga uufənaakii əsə, tə'i asəkə ədzəmaamə.

¹³ Kə vii Əntaŋfə kaamə Ma'yanaakii. Də ci shii amə ndilə ndilə oo'i, ləbə ka hakii naamə da Əntaŋfə. Ci boo, ləbə nə ci daamə. ¹⁴ Ma ina, kə nee inə də giniinə, ci ciina waaza ka hara ənji oo'i, kə sləkee Əntaŋfə ka Uuzənaakii kaa ca ndzaa ka Maluu ŋga duuniya. ¹⁵ Taa wu patə bagi paŋgəraŋə oo'i, Yeesu nə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ləbə ka hakii nə Əntaŋfə da əndətsa. Ci boo, ləbə nə ci da Əntaŋfə. ¹⁶ Kə shii amə, kə luuvaamə əsə oo'i, kə uu'i Əntaŋfə taamə ka shaŋə.

Taa mi patə ci Əntaŋfə a da, putə ŋga uufənə. Ma əndətə ca ndzaanə də uufəshinə, ləbə ka hakii nə ci da Əntaŋfə. Əntaŋfə boo, ləbə ka hakii nə ci da ci. ¹⁷ Ci baarii oo'i, tə'i patənə ŋga uufənaakii a ədzəmaamə; də ha'ə naama ndzaanə də mabanee ma'yanə saa'itə nə Əntaŋfə a da gəŋwanə ka ənja, acii makə sətə dii Yeesu, ha'ə naamə asəkə duuniyana. ¹⁸ Pooshi i ŋgwalənə da uufənə ka ləbənə ka ha rəŋwə. Mada tə'i patənə ŋga uufənə a ədzəmə ənda, ka lakəginə nə ci ŋgwalənə. See əndətə ca gəra gəŋwanə nə ndzaanə maŋgwaləkii. Acii ha'ə, ma maŋgwala, pooshi patənə ŋga uufənə a ədzəməkii.

¹⁹ Ma caama uufəshi, acii Əntaŋfə 'watəgi uufənə taamə. ²⁰ Mada kə bii əndə'i əndə oo'i, "Kə uu'i nyi tə Əntaŋfə", amma kə kaaree ci ka ndzəkəŋuci, ma əndətsa, majirakə nə ci. Acii ma əndətə pooshi ka uufənə tə ndzəkəŋuci ətə nee ci də ginəkii, paa ci da rəgwa ŋga uufənə tə Əntaŋfə ətə paa ci nee də ginəkii. ²¹ Wiinə səndə bii ci kaamə d'anə: ma əndətə ca uufə tə Əntaŋfə, wa ca uufə tə ndzəkəŋuci.

5

*Jaalanə gaamə agyanə *duuniya*

¹ Ma əndətə luuvə oo'i, Yeesu nə Aləmasiihu, uuzənə ŋga Əntaŋfə nə əndəkii. Mada kə uu'i əndə tə dii ənda, agi uufənə nə ci tə uuzənaakii əsə. ² Mada agi

4:4 4.4 5.5. **4:5** 4.5 Yooh. 3.31. **4:6** 4.6 2.4; 3.1; Yooh. 8.47; 18.37. **4:8** 4.8 4.16. **4:9** 4.9-10 Yooh. 3.16. **4:10** 4.10 2.2; 3.5; Rooma 5.8,10. **4:11** 4.11 3.11; 4.21; Mat. 5.44-45; 18.33; Yooh. 13.34; 2 Yooh. 5. **4:12** 4.12 2.5; 4.17; Yooh. 1.18. **4:13** 4.13 3.24. **4:14** 4.14 Yooh. 15.27. **4:15** 4.15 2.23. **4:16** 4.16 4.8-10; Yooh. 15.5. **4:17** 4.17 2.28; 4.12. **4:20** 4.20 2.9. **4:21** 4.21 4.11; Mat. 22.34-40. **5:1** 5.1 1 Piita 1.22-23.

uudənə naamə tē Əntanfə, ama nə'utə sətə cii kəya ba kaamə, də ha'ə caama shii oo'i, agi uudənə naamə tē manjeevənə nga Əntanfə. ³ Ma uudənə tē Əntanfə, ci nə nə'utənə tē sətə bii ci. Mapaleemə sətə bii ci ka ngeerənə gaamə də zəzəkəənə, ⁴ acii taa wu nə uuzənə nga Əntanfə, ka jaalanə nə ci agyanə duuniya. Ma səndə ca kavə taamə ka jaalanə, ci nə vii goonğa gaamə ka Yeesu. ⁵ Ma əndə jaalanə agyanə duuniya, see əndətə vii goonğa oo'i, Yeesu nə *Uuzənə nga Əntanfə.

*Seedanə agyanə Yeesu *Aləmasiihu*

⁶ Ma Yeesu Aləmasiihu, kə shi ci aasəkə duuniya, ənjə a dā ka ci bapətisəma də ma'inə, ənjə a bələgi tē ci, idənaakii a əjigi. Əntaa wata dā ka ci bapətisəma də ma'inə, amma kə bələgi ənji tē ci, idənaakii a əjigi. Malaaba Ma'yanə baarii kaamə ətsə oo'i, ma uushi'iitsa, goonğa. Əndə goonğa nə Malaaba Ma'yanə əsə. ⁷ Makkə nə seedawiinə. ⁸ Waatoo, Malaaba Ma'yanə da ma'inə nga bapətisəma da idənaakii ətə əjigi ci ka putə gaamə. Ma uushi'iitsə makkə, ka ma rəjwə nə tii patə. ⁹ Madā bii hara ənji sətə nee tii, agi luuvənə naamə. Sakwa nga Əntanfə dīi ətə palee wabənaakii ka nga ənji shiŋkinə də ngeerəna? Ma ca, kə wabi ci agyanə Uuzənaakii əsə. ¹⁰ Ma əndətə vii goonğa ka Uuzənə nga Əntanfə, tē'i ci da wabəətsə a ədzəməkii. Amma, ma əndətə maluuvəmə wabənə nga Əntanfə, kə zhi'wee ci ka Əntanfə ka majiraka, acii maluuvəmə ci sətə bii ci agyanə Uuzənaakii. ¹¹ Wiinə wabənə nga Əntanfə kaamə: kə vii ci kaamə əpinə nga ha'ə ndəjwə ndəjwə. Ma əpinəkii, daci Uuzənaakii shi kaamə. ¹² Ma əndətə ləbə da Uuzənə nga Əntanfə, tē'i ci da əpiitsa. Amma, ma əndətə paa ci ləbə da ci, pooshi ci da əpinəkii.

Muudinə nga wabənə

¹³ Ma unə ənə vii goonğa ka Uuzənə nga Əntanfə, ma cii kya naahə koonə uushi'iitsa, koonə shii oo'i, tē'i unə da əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. ¹⁴ Wiinə sətə ca vii kaamə mabanee ma'yanə akəjwacii Əntanfə: taa mi kədii amə aciikii, madā ma sətə kədii amə aciikii, kə kadeesəkə ka ci, ka luuvənə nə ci kaamə. ¹⁵ Makə kə shii amə oo'i, taa mi patə kədii amə aciikii, agi luuvənə nə ci kaamə, kə shii amə əsə, agi viinə nə ci kaamə sətə kədii amə aciikii.

¹⁶ Madā kə nee əndə'i əndə ka ndzəkəjuci ca dā 'waslyakəənə, wa ca kədii acii Əntanfə ka putə nga əndətsa, madā pooshi 'waslyakəənəkii mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. Ka viinə nə Əntanfə ka ci əpinəkii. Waatoo, ka əndətə dīi 'waslyakəənə ətə pooshi mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. Amma, tē'i 'waslyakəənə ətə ca kavə əndə ka təkuree ka upaa əpinəkii. Mabamə nyi koonə: dāmə də'wa agyanə tsarəkii. ¹⁷ Kala məza slənə patə, 'waslyakəənə. Amma, tē'i harii tsarə nga 'waslyakəənə ətə pooshi mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə.

¹⁸ Kə shii amə oo'i, ma əndətə ndzaa ka uuzənə nga Əntanfə, paa ci ka ndzaanə ka daada 'waslyakəənə, acii agi nəhənə nə Uuzənə nga Əntanfə tē ci. Acii ha'ə pooshi *Seetanə ka ureenə ka ci. *

¹⁹ Kə shii amə oo'i, manjeevənə nga Əntanfə naamə. Patənə nga ənjitə mashiimə tē Əntanfə, acii Seetanə nə tii.

²⁰ Kə shii amə oo'i, kə shi Uuzənə nga Əntanfə, ca vii kaamə hanjala nga shiinə tē Əntanfə əndə goonğa. Ma amə, ləbə naamə da ci daci Uuzənaakii Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Əntanfə əndə goonğa. Daciikii shi əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə.

²¹ 'Ya'ə manjeevənaakya, goona paslə tē uushi'iitə əntaa Əntanfə nga goonğa.

5:3 5.3 2.5; Dzək. 30.11; Mat. 11.30. **5:4** 5.4 Yooh. 16.33. **5:5** 5.5 4.4; Rooma 8.37. **5:6** 5.6 Yooh. 16.13; 19.34. **5:7** 5.7-9 Yooh. 5.36-37. **5:10** 5.10 Rooma 8.16; Gal. 4.6. **5:11** 5.11 Yooh. 3.16-18. **5:12** 5.12 Yooh. 3.36; 5.24. **5:13** 5.13 Yooh. 20.31. **5:14** 5.14 Yooh. 15.16. **5:16** 5.16 Mat. 12.31; Ibər. 6.4-6. * **5:18** 5.18 3.6,9-10; Seetanə: Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3. **5:19** 5.19 Yooh. 12.31; Gal. 1.4. **5:20** 5.20 Yooh. 1.14,18; 11.25; 17.3; 20.28.

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Yoohana

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki masara nga Ikəliisiya. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə da manjeevənaaku, matadə minə daga Əntanfø. Kə uu'i nyi tuunə dərəva. Əntaa wata nyi daanəki uu'i tuunə, amma da i patənə nga ənjitə shii goonğaanə nga Əntanfø. ² Ma uudənaaki tuunə, acii tə'i goonğaanəkii a ədzəmaamə. Ka ndzaanə nə goonğaanəkii a ədzəmaamə əsə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

³ Ma Əntanfø Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Uuzənaakii, ka viinə nə tii kaamə pwapoonə, təya da kaamə nga'aanə, təya vii kaamə ndzaanə jamə. Ma uushi'itse patə, ka ndzaanə nə tii a ədzəmaamə, amə ənə ca nə'u goonğaanə nga Əntanfø, ama uudəshi.

Wabənə agyanə uudəshinə

⁴ Yoo, kə dīi nyi moodasəkə ka shaŋə makə lapaa nyi hara manjeevənaaku, agi nə'utə goonğa nga Əntanfø nə tii, makə sətə bii Dəsənaamə kaamə. ⁵ Mina, ma səndə banəki ka hə, uudəshaamə. Ma wabənə cii kya naahə ka hə, əntaa kurakii; amma kə fii amə wabənəkii daga ka saa'itə 'watəgyaamə fa wabənə nga Əntanfø.

⁶ Ma uudənə makə sətə bii Əntanfø, ci nə nə'utənə wabənaakii. Ma wabənə nga Əntanfø ətə fii amə daga ka 'watəginə, ci ca ba kaamə kaama ndzaanə agi uudəshinə.

⁷ Ma cii kya ba ha'ə, acii tə'i majirakinə laŋə taa dama patə asəkə duuniya. Ma təya, maluuvmə tii oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Tsarə nga ənjitse nə majirakinəkii. Tii nə ənji daawaanə nga Aləmasiihu. ⁸ Acii ha'ə, nəhəmə noonə na, koonə shii upaa patənə nga shikwa nga slənə goonə. Madə pooshi ha'ə, ka əteenə nuunə ka shikwakii.

⁹ Ma əndətə pooshi kəŋaanə agyanə dzəgunənə nga Aləmasiihu tanə, amma ca tsakəvə naakii, paa ci ləbə da Əntanfø. Ma əndətə kəŋaanə agyanə dzəgunənəkii, ci nəndə ləbə da Əntanfø Dəsənaamə da Uuzənaakii. ¹⁰ Acii ha'ə, madə kə gi əndə aa hoonə, ca dzəgunə əndə'i uushi pamə ətə madzəmə mbərə mbərə da dzəgunəətsa, goona luu tə ci aa hoonə aasii. Taa "Usa da shinə", goona ba ka ci. ¹¹ Acii taa wu bii ka ci "Usa da shinə", kə libə ci da ci agi məza slənaakii.

Muudinə nga wabənə

¹² Tə'i hara uushi'inə bəzəkii cii kya moo banə koonə, amma paa nyi ka naahənə koonə də naahə naahə. Acii agi da aniya nə nyi nga dzənə aa hoonə, nya wabə doonə ma da ma, kaama shii ndzaanə ka moodasəkə ka shaŋə.

¹³ Kə nəhəpaa manjeevənə nga cikəŋu tə hə. Ki maa, matadəkii nga Əntanfø nə ki.

Makkənə nga ləkələkatə nga Yoohana

¹⁻² Wiinə ləkələkatə ca dzə daciiki masara nga Ikəliisiya ka hə guvaki Gayusə. Kadashinaaki nə hə dərəva. Agi dfanə nə nyi də'wa kaa ha ndzaanə agi jamənə, shishinəku a ndzaanə jamə əsə makə sətə dīi ədzəməku jamə akəŋwacii Əntanfə.

³ Kə shi hara ənji nə'unə aa hanə, təya ba ka nyi makə sətə cii kwa nə'u goonḡaanə də patənə nga ədzəməku. Makə fii nyi ha'ə, kə dīi nyi moodasəkə ka shaŋə də ndzaanaaku agi goonḡaanə nga Əntanfə taa guci patə. ⁴ Pooshi uushi palee də dfa ka nyi moodasəkə makə fanə oo'i, agi nə'u goonḡaanə nga Əntanfə nə manjeevənaaki.

Kuyiriinə nga Yoohana tə Gayusə

⁵ Kadashinaakya, kə nee nyi, əndə goonḡa nə hə agi patənə nga slənaaku ka ənji nə'unə, taa ngahi mu'uminə nə hara ənji agitii. ⁶ Ma ənjitə cakə hə tə tii, makə shi tii aa hanə, kə wabi tii akəŋwacii Ikəliisiya agyanə uudənaaku. Tuutəta'ə, tsakuu tə tii makə sətə kadeesəkə ka Əntanfə, kaa təya dzə aakəŋwə agi wiigi'inatii. ⁷ Acii, ma ma'i ənjitsə ka wiigi'inə, kaa təya slənə ka Yeesu Aləmasiihu. Maluuvəmə tii luu uushi acii ənjitə əntaa ənji nə'unə. ⁸ Acii ha'ə, ma amə ənji nə'unə, nga'ə maa cakaamə tə tsarə nga ənjitsə də uushi'inə, kaama ndzaa ka guvii-slənətii agi waaza goonḡaanə nga Əntanfə.

Diyatərifisə da Dimitəriya

⁹ Kə nyaahə nyi magusə ləkələkatə ka Ikəliisiya. Amma, ma Diyatərifisə, maluuvəmə ci kaa ca fa wabənaaki, acii kə mwayi ci gawuunə. ¹⁰ Acii ha'ə, madfa kə gi nyi aa hoonə, ka pukəginə nə nyi ba'akii, nya baabagi bwaya uushi'iitə cii kəya jaarakə aashiinə. Əntaa wata ətsə cii kəya dfaada. Ha'ə maa, agi kaareenə nə ci ka luu mu'umuunə nga mu'uminə ənji nə'unə, ca təŋagi tə ənjitə ca moo luu mu'umuunətii, ca lakəgi tə tii asəkə Ikəliisiya əsə.

¹¹ Kadashinaakya, ga ha nə'u rəgwa nga slənə bwaya bwayaanə, amma nə'u rəgwa nga slənə nga'aanə. Ma əndətə ca slənə nga'aanə, uuzənə nga Əntanfə nə ci. Amma, ma əndətə ca slənə bwaya bwayaanə, mashiimə ci tə Əntanfə. ¹² Ma Dimitəriya, ənji patə ca dəla də ci oo'i, agi slənətənə nə ci nga'ə. Nga'aanə nga slənaakii ca baarii oo'i, agi nə'utənə nə ci goonḡaanə nga Əntanfə agi taa mi patə cii kəya dfa. Inə maa, kə bii inə koonə oo'i, nga'ə nə slənaakii. Kə shii unə boo, goonḡa nə wabənə geenə.

Muudinə nga wabənə

¹³ Tə'i uushi'inə lanə cii kya moo banə ka hə, amma paa nyi ka moonə nya naahə ka hə də naahə naahə. ¹⁴ Acii kə kii nyi nə nga dzənə aabiiku kədəhə, aŋwa wabə ma da ma.

¹⁵ Wa Əntanfə a vii ka hə ndzaanə jamə. Kə nəhəpaa guviinaaŋwə tə hə. Nəhəpaa tə guviinaaŋwə patə ka ləmə ka ləmə.

Ləkaləkatə nga Yahuda

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Yahuda, ndzəkəŋuci Yakubu. Ma nya, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi naahənə nə nyi koonə, ənjitə 'wii Əntanfø tuunə, una ndzaanə agi uudənə nga Əntanfø Dəsənaamə, Yeesu Aləmasiihu a dzə də nəhənə tuunə. ² Wa Əntanfø a dfa koonə nga'əənə, ca vii koonə ndzaanə jamə da uudənə a ədzəmuunə aakəŋwa aakəŋwa.

Maliminə nga jirakənə

³ Kadashinyinaakya, kə dfii nyi aniya ka shanə kaa nya naahə koonə agyanə luupaanə ənə upaa amə patə. Amma ma nee nyi, gədfə wa nya naahə koonə kaa nya kədii tuunə koonə dfa gazhi'waanə agi wabənə nga Əntanfø, ənjə a vii goonğa. Acii gahu rəŋwə baarii Əntanfø goonğaanaakii ka ənjaakii. ⁴ Ma bii nyi ha'ə, tə'i hara ənji ətə pooshi shii tə Əntanfø iitəgərə aahadoonə, təya dfa gazhi'waanə nga gwazee ka habara nga pwapoonə nga Əntanfø, kaa təya shii upaa rəgwa nga dfa tsarə nga bwaya uushi ətə kadeesəkə ka tii. Də dfanə ha'ə makə ətsə ci təya kaaree ka Yeesu Aləmasiihu Gawə gaamə, Slandanaamə əsə. Daga ŋukə tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə makə sətə nə Əntanfø a zamagi də tii.

⁵ Taa ŋgahi kə shii unə sənə cii kya moo banə, amma nga'ə ka nyi kaa nya ənə ka buurətənə koonə oo'i, ma nga ŋukə, kə luupaa Əntanfø tə ənjaakii kaa təya bwasee ka hanyinə nga Misəra. Patə da ha'ə, ma daaba'əkii, kə zamagi ci də hara ənji ahadatii ətə pooshi vii ka ci goonğa. ⁶ Ha'ə əsə, buurətəmə habara nga malaa'ikanyiitə pooshi luuvə kaa təya ndzaanə ka hatə dəkəpaa Əntanfø tə tii. Ma təya, kə bwasee tii ka hatə dəkəpaa Əntanfø tə tii. Wata ca kaalagərə tə tii aagi təkunə ruku ruku. Ma'aanəkii asəkə mahyakahyaka'ə nə tii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. See mada mbu'ya uusəratə nə Əntanfø a dfa gəŋwanə ka *duuniya. ⁷ Buurətəmə agyanə vəranyinə nga *Sadooma da *Gwamoorə da hara vəranyiitə kədə kədəhə da tii əsə. Ma ənji nga vəranyiitəsa, kə dzəgərə tii aagi dfa ajjiniənə kama kama, təya bwasee ka rəgwa goonğa. Kə upaa tii shikwatii nga ndzaanə agi gunə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ətsə boo, kə ndzaa ka dzalənə paŋgəraŋə ka patənə nga ənja.

⁸ Ha'ə əsə nə ənjitə iitəgərə aahadoonə. Kə sənii tii səniinə ətə kavə tə tii ka ajjinetə shishinətii, təya bərapaa baawəda nga Əntanfø, təya dzaana tə uushi'iitə dadagyə da məghərəvənə. ⁹ Mikayilu maa, ətə dfii ka gawə nga malaa'ikanyinə pata, paa ci dzaanii tə *Seetanə də makii. Saa'itə pii tii da Seetanə agyanə wə nga Muusa, paa ci haŋətə naakii nə bahə wabə bwaya uushi aashi Seetanə. Amma wata ma bii ci ka ci, "Wa Əntanfø a dzalə tə hə." * ¹⁰ Amma ma ənjitsə ahadoonə, agi dzaananə nə tii uushi'iitə pooshi tii paaratəgi. Ma təya, makə dabiinə nə tii yadə hiima. Acii agi dfanə nə tii see sətə shigi a moodəfətii. Ma təya dzə də dfanə ha'ə makə ətsə, gəŋwanə nə tii ka əlyanə aagyanətii. ¹¹ Kə lii ŋgəra'wə tə tii, accii kə ŋgirə tii tsaasədfə nga Kaa'inu, kə vigi tii natii nə ka dfa 'waslyakəənə, kaa təya shii upaa də kwaba, makə sətə shi Balaamə a dfii. Agi dfanə nə tii panə da Əntanfø makə sətə shi Koorə a dfii. Acii ha'ə ka zaamaginə nə Əntanfø də tii, makə sətə shi ca zaamagi də Koorə. † ¹² Ma agi gəshinə goonə, kə ndzaa tii makə dfiinə ahadoonə. Pooshi uushi

1:1 1 Mat. 13.55; Mar. 6.3. **1:2** 2 2 Piita 1.2. **1:3** 3 1 Tim. 1.18. **1:4** 4-13 2 Piita 2.1-22. **1:4** 4 Gal. 5.13; 2 Piita 2.1. **1:5** 5 Shig. 12.51; Baan. 14.29-30; 1 Koor. 10.5; 2 Piita 1.12-13. **1:6** 6 1 Piita 3.19-20; 2 Piita 2.4. **1:7** 7 'Wat. 19.1-24; 2 Piita 2.6. **1:8** 8 2 Piita 2.10. * **1:9** 9 Dzək. 34.6; Zak. 3.2; 2 Piita 2.11; Mikayilu: Səniinə 12.7. **1:10** 10 2 Piita 2.12. † **1:11** 11 Kaa'inu: 'Wat. 4.3-8; 1 Yooh. 3.12; Balaamə: Baan. 22.7,17; 1 Piita 2.15; Koorə: Baan. 16.1-34.

shii tii, madaamə natii nə tanə. Pooshi ayinə agitii əsə. Makə kurabiinə ətə ci mədə a pyawərigi yadə ndzəmənə ŋga vənə nə tii. Makə ənfugiitə pooshi ka poonə taa ka saa'yatii nə tii. Makə ənfugiitə ci ənjə a mbuudəgi nə tii, təya huurəgi hwa'ə.

¹³ Ma tii, makə ma'iitə ca ŋgərəma əndə nə tii. Təya d'avə ka natii nə ayinə. Makə tikisanyitə pooshi ka kəŋaanənə ka hakii nə tii. Ma təya, kə dəkəpaa Əntanfə ka tii ha agi matəku təku ha ruku ruku. Davə nii təya ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

¹⁴ Agyanə tsarə ŋga ənjitsa shi Anuuhu a wabi. Ma ca, ci nə mədəfənə ŋga slikərənə ndzaŋənə ka Adamu. Kə bii ci, "Kadə nə Slandanə a shi da malaa'ikanyinaakii gya'ə pu'unyinə da gya'ə pu'unyinə, yadə baanatənə. † ¹⁵ Ka la gəŋwanə ka patənə ŋga ənji cii kəya shi. Bwayakii ka shaŋə nə gəŋwanaakii a ndzaanə ka ŋga ənjitə pooshi nyi'u tə Əntanfə, acii bwayakii nə slənətə daadii tii da uushi'iitə baabii tii aashikii." ¹⁶ Ma ənjitsa, uusəra patə nə tii ka ŋgəərə ma, taa guci patə nə tii ka ŋgəərə ma də hara ənja, təya d'a sətə kadeesəkə ka shishinətii, təya haŋətə natii na, təya d'a mandikə-ndikə wabənə ka gəpətə də ənja, kaa təya shii nə'u rəgwatii.

Wabənə ka ənji nə'unə

¹⁷ Kadashinyinaakya, ma wabəətə shi masləkee ənji ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a bii koonə oo'i kadə na d'a, ga ca zaanə koonə. ¹⁸ Kə njii təya baaba koonə, "Ma ka muudinə ŋga duuniya, kadə nə ənjə a shigi ətə na ŋusə tuunə. Ma ənjitsa, paa tii shii tə Əntanfə. Agi d'anə nə tii sətə kadeesəkə ka tii tanə." ¹⁹ Tii nə ənjitə ca kira təkəshinə aahada ənja, ənji ŋga duuniyanə nə tii, pooshi tii shii Ma'yanə ŋga Əntanfə.

²⁰ Kadashinyinaakya, ma unə, d'amə gazhi'waanə ŋga tsakəshinə ahadoonə, koonə shii dzənə aakəŋwa də zəŋanə agi vii gooŋgaanə goonə ətsə shi daciai Əntanfə ci saakii. Dəmə aakəŋwa də d'a də'wa də ŋgeerənə ŋga Malaaba Ma'yanə.

²¹ Kavəmə noonə na aagi uudənə ŋga Əntanfə, una gəra saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a nəhə təgunuunə gaamə, ca vii kaamə əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

²² Tə'i hara ənji pooshi tii ba'avə. Ma tsarə ŋga ənjitsa, nəhəmə təgunuunatii.

²³ Luupaamə hara ənji acii gunə. Ma hara ənji əsə, nəhəmə təgunuunatii. Amma una dzə də kavə na acii ga təya ŋusləgi duunə. Taa kəjeerənatii maa, mandəkii putə ŋga ajijinənə ŋga ndzaanatii. Acii ha'ə, goona təbətə shaŋə.

Dəlaamə də Əntanfə

²⁴ Dəlaamə də Əntanfə. Ci nə əndə da baawəda ŋga nəhənə tuunə acii goona ŋusləgi gakkii a rəgwa. Ka mbeenə nə ci ka ŋgərəgi koonə patənə ŋga 'waslyakəənə goonə, ca kira tuunə ka ndzaanə agi ŋwanjuunaakii, una ndzaanə də moodasəkə ka shaŋə. ²⁵ Dəlaamə də Əntanfə, acii ci daanəkii nə Slandanə agyanə taa mi patə. Ci luupaa taamə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Wa ənjə a d'uunətə tə ci, ənjə a dəla də ci. Ci ca d'a ŋwanjuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ndzaŋənə ka 'watəginə, ka mbu'yanə ka ənshinə ka dəŋə ka muudinə. *Aamiina.

1:12 12 2 Piita 2.13,17. **1:13** 13 Isaa. 57.20; 2 Piita 2.17. † **1:14** 14 Mat. 25.31; Anuuhu: 'Wat. 5.18,21-24; Iber. 11.5. **1:17** 17 2 Piita 3.2. **1:18** 18-19 2 Piita 3.3; 2 Tim. 3.1; 3.2-6. **1:20** 20 Kwal. 2.7. **1:22** 22 1 Tees. 5.11. **1:23** 23 Zak. 3.2. **1:24** 24 Fil. 1.10; 1 Tees. 5.23.

Səniinə nga Yoohana

¹ Ma ləkaləkətəna, asəkəkii nə uushi'iitə bəarii* Yeesu *Aləmasiihu. Əntənfə bə'acii ka ci uushi'iitə, kaa ca bəarii ka ənji nə'unə tə ci tə sətə na slənə tyasə kədəhə. Ci dīi sləkee Aləmasiihu ka malaa'ikaakii, kaa ca bəarii uushi'iitə ka nyi, Yoohana, əndə slənaakii. ² Kə bagi nyi patənə nga uushi'iitə nee nyi, nya bagi makə sətə wəfi Əntənfə, nya bagi goonğaənə ənə bəarii Yeesu Aləmasiihu ka nyi. ³ Əndə bərekaənə nə əndətə ca janğa wəbənə nga anabaakwaanə ənə nyaahə nyi aasəkə ləkaləkətəna. Patənə nga ənjitə ca fa wəbənəkii, təya nə'utə, ənji bəreka nə tii əsə. Acii kə uugi saa'i nga slənənə nga uushi'iitə mbəshanə.

Nəhəpaanə ka Ikəliisiyanyinə mədəfə anə hanyinə nga Asiya

⁴ Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka Ikəliisiyanyinə mədəfə anə hanyinə nga Asiya. Ma ləkaləkətəna, daciiki Yoohana shigi. Wa Əntənfə a da koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə nükə, ci əsə na shi. Ma pwapoonəkii, daci nūnyi ma'yanə mədəfə ca shigi əsə. Tii nəndə akənwacii dəgələ nga nwanjuunaakii. ⁵ Wa Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nə əndətə ca bəarii goonğa. Tə ci 'watəgi Əntənfə mədeənə agi maməətə ənja. Ci əsə nə Nwanjwə agyanə meeminə nga duuniya patə.

Kə uu'i ci taamə, ca əntəgi də əjigi idənaakii ka putə gaamə kaama shii mbərədənə acii slənə 'waslyakəənə. ⁶ Ca kavə taamə kaama ndzaanə ka limanyinə agi nwanjuunaakii, ama paslə tə Əntənfə Dii. Wa ənjə a duunətə tə ci, ca da nwanjuunə nga ha'ə ndənjwə ndənjwə. *Aamiina.

⁷ Tsaaməmə! Kədəhə nə ci ka shinə dāgi kurabiinə. Taa wu patə, ka neenə nə ci ka ci də ginəkii. Ənjitə bələgi tə ci maa, ka neenə nə tii ka ci. Patənə nga slikəronyine nga duuniya, ka tuunə nə tii acii shinaakii. Ha'ə na da. Aamiina. ⁸ Ma bii Slandanə, Əntənfə Əndə baawəda, ci saakii nə nga təkənwə, ci əsə nə nga muudinə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə nükə, ci əsə na shi.

*Jigaginə nga *Aləmasiihu ka Yoohana*

⁹ Ma nyi Yoohana, ndzəkənjushi'inuunə nə nyi. Ləbə naamə da Yeesu. Də ha'ə dīi amə ləbə agi cibənə ca da taamə, ama sə'watə, waatoo, amə patə ənə kavə ci ka ndzaanə agi nwanjuunaakii. Ma nya, kə wazii nyi wəbənə nga Əntənfə da goonğaənə ətə bəarii Yeesu. Putakii kəshi ənji tə nyi, ənjə a kərəgi tə nyi aənə hanyinə nga Patamasə ətə ahada ma'inə. ¹⁰ Ma ka əndə'i uusəra alatə, kə nğərəgi Ma'yanə nga Əntənfə tə hiimaaki, kə fii nyi wəbənə makə wazənə nga uutəma dāba'aki. ¹¹ Ca ba, "Naahətə sətə nee hə, ha sləkee ka ləkaləkətəkii ka Ikəliisiyanyinə nga vəranə mədəfə, waatoo, Ikəliisiya nga Afisa da nga Səmiirəna da nga Parəgama da nga Tiyatira da nga Sarədisə da nga Filadaləfiya da nga Lawədikiya."

¹² Nya zə'wugi kaa nya tsaaməgi taa wu ca wəbə da nyi. Wata nya nee ka uushi'inə mədəfə nga əndzənə ətə ci ənjə a dzəkə garəkuwanyinə davə. ¹³ Ma ahada uushi'iitə ci ənjə a dzəkə garəkuwanyinə davə, kə nee nyi ka uushi pushashi da əndə shiŋkinə da i magərə kəjeerənə ashikii kura'ə aa bə'ə sədəkii. Ca anəpaa ədzəməkii

* **1:1** 1.1 Əntaa səniinə əndə a tsəfə nūnyinə amma uushi makə səniinə. Ma də uura Gərikə, uushi'iitə bəarii Yeesu Aləmasiihu ka Yoohana. **1:1** 1.1 4.1; 22.6. **1:2** 1.2 6.9. **1:3** 1.3 14.13. **1:4** 1.4 4.5. **1:5** 1.5 2.26; 7.14; 19.15; Kwəl. 1.18; Ibər. 9.14; 1 Yooh. 1.7. **1:6** 1.6 5.10; 20.4,6; 22.5; Shig. 19.6; 1 Piita 2.9. **1:7** 1.7 1.13; Dan. 7.13; Mat. 24.30; Yooh. 19.34,37; 1 Tees. 4.17. **1:8** 1.8 1.4,8; 2.8; 4.8; 11.17; 16.5; 21.6; 22.13; Shig. 3.14; Isaa. 44.6. **1:9** 1.9 22.8. **1:10** 1.10 17.3. **1:11** 1.11 4.5. **1:12** 1.12 Zak. 4.2.

də gyara nga əndzənə. ¹⁴ Talə talə makə əmputə kəbənə nə shinjinaakii. Makə gana nga gunə nə ginəkii ka bərənə. ¹⁵ Ma sədəkii əsə, makə sətə ci mana tibisa a bərə agi gunə nə ci ka bərənə. Makə wazənə nga ngyaaranə nga ma'inə a gəərə daba'ə vənə nə uurakii əsə. ¹⁶ Ca kəsəpaa tikisanyinə mədfəfə da ciizəmakii. Ngila purəjanə a shigi da makii. Kyakya'ə rəgwa nə ngila purəjanəkii ka idənə. Pyapidənə makə nga uusəra nə kəjwaciinəkii. † ¹⁷ Ma kə nee nyi ka ci, wata nya kulagi atsaə sədəkii makə mantə ənda. Ca kəsətə tə nyi də ciizəmanəkii, əjki ci ka nyi, "Ga ha ngwalə: nyi nə nga təkəjwanə da nga muudinə. ¹⁸ Da i əpinə nə nyi. Kə shi nya əjki. Amma, ma əndzə'i, tə'i nyi da əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə. Tə'i nyi da baawəda agyanə wa da agyanə ha nga ndzaanə nga maməətə ənja. ¹⁹ Acii ha'ə, naahətə patənə nga uushi'iitə cii kwa nee, waatoo, uushi'iitə ca slənə əndzə'i da uushi'iitə na slənə aakəjwa. ²⁰ Wiinə sətə ci uushi'iitsə nee hə a moo banə: ma tikisanyiitə mədfəfə ətə nee hə da ciizəmaki, tii nə malaa'ikanyinə mədfəfə ətə ca nəhə Ikəliisiyanyinə mədfəfə. Ma uushi'iitsə nga əndzənə mədfəfə nga dzakə garəkuwanyinə əsə, tii nə Ikəliisiyanyinə mədfəfə."

2

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Afisa.

¹ Əndətə nee nyi a ba ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Afisa oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə kəsəpaa tikisanyinə mədfəfə da ciizəmakii, ca wiigi'i ahada uushi'inə mədfəfə nga əndzənə ətə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə. ² Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi patənə nga ndzaanə goonə. Kə shii nyi makə sətə ndzaa unə də gazhi'waanə agi slənə goonə da sə'watənə goonə. Kə shii nyi əsə, paa unə ka vii rəgwa ka bwaya ənja, təya ndzaanə ahadoonə. Kə gəlatuunə ənjitə ca jirakə oo'i, masləkee ənjaaki nə tii, una shi ka pukəgi ba'atii oo'i, majirakinə nə tii. ³ Agi sə'watənə nuunə cibənyinə ka putaaki, pooshi unə zhaarə əsə.

⁴ Amma, tə'i uushi cuuna də pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo pooshi unə agi uudənə tə nyi ma'ə makə nga jukə. ⁵ Acii ha'ə, buurətəmə oo'i, ka ngutə ha sanə nşləgyuuna? Baamə ka Əntənfə, una slənə sətə njuuna slənə nga jukə. Mada pooshi unə baanə, ka dzənə nə nyi aabii unə, nya dzə ka ngərəgi ha nga dzakə də garəkuwanyinə goonə ka hatə dīi ci davə. ⁶ Amma wiinə sənə cii kya dəla duunə agikii: kə bərapaa unə slənə nga Nikoolanyinə* makə sətə bərapaa nyi slənətii əsə.

⁷ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa nga adə pawə nga ənfutə ca vii əpinə agi Aləjana† nga Əntənfə."

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Səmiirəna

⁸ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Səmiirəna oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə nga təkəjwanə da nga muudinə ətə shi a əntəgi, amma kə ma'i ci da i əpinə agi maməətə ənja. ⁹ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi cibə goonə, kə shii nyi ghanə goonə əsə. Amma, ma ka nyi, ənji wahə nuunə. Kə shii nyi, ma ənjitə ca jirakə oo'i, *Yahudiinə nə tii, agi wabənə nə tii bwaya uushi'inə aashuunə.

1:13 1.13 Dan. 7.13; 10.5. **1:14** 1.14 Dan. 7.9; 10.6. **1:15** 1.15 14.2. † **1:16** 1.16 mədfəfə 4.5; ngila purəjanə: 2.12; 19.15; İbər. 4.12. **1:17** 1.17 1.8; Dan. 8.17-18. **1:18** 1.18 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,25-26. **2:1** 2.1 1.16,20; Af. 1.1. **2:2** 2.2 2 Koor. 11.13; 1 Yooh. 4.1. **2:5** 2.5 2.16,22; 3.3,19. * **2:6** 2.6 Ma Nikoolanyinə, mbərə mbərə nə dzəgunənətii da nga Balaamə. Tsaamuu 2.14. † **2:7** 2.7 Əndə'i ləmə nga ha dagyə. **2:7** 2.7 22.2,14,19; 'Wat. 2.8-9; 3.22; Əzaki. 28.13; 31.8; Mat. 13.9,43. **2:8** 2.8 1.8,18.

Amma, ma tii, əntaa Yahudiinə nə tii. Ənji nga *Seetanə nə tii. † 10 Goona ngwalə acii taa mi patə ətə na cibee koonə. Shiimə oo'i, kadə nə Seetanə a gəlatə tuunə, ənjə a əjigərə hara ənji goonə aa furəshina, təya cibə nga baanə pu'u. Ndzaamə da vii goonğa, taa əntənə cuuna əntə putə nga vii goonğa goonə. Madə kə dīi unə ha'ə, ka viinə nə nyi koonə əpinə ətə pooshi ka uudənə putə nga jaalanə goonə.

11 Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaabə Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka mbədənə nə tii acii kanə tə tii aagi gunə, waatoo, əntənə nga bəra'inə. Paa ci ka əntənə ma'ə."

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Parəgama

12 Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Parəgama oo'i:

Wiinə wabənə da ma Slanda ngila purəjanə ətə ca idə kyakya'ə rəgwa. 13 Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi hatə rii unə davə. Ma gyuunə ka ranə, asəkə giwa nga Seetanə da nwanjuunaakii. Amma patə da ha'ə pooshi unə bwasee ka vii ka nyi goonğa. Taa ka saa'itə bələgi ənji tə Antipa, əndə seedaaki nga goonğa, pooshi unə kaaree ka nyi. Ma ca, kə bələgi ənji tə ci ahadoonə, asəkə giwa nga Seetanə.

14 Amma, tə'i uushi'inə cuuna da pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo tə'i hara ənji ahadoonə ca nə'u dzəgunənə nga Balaamə. Ma ca, kə dzəgunətə ci ka Balaka makə sətə kagərə ci tə ənji *Isərayiila ka slənə 'waslyakəənə, ca kagərə tə tii ka adə zəmətə dīi ənji ka uuləminə, təya aləhiinə əsə. 15 Ha'ə, tə'i ahadoonə ca nə'u dzəgunənə nga Nikoolanyinə. 16 Acii ha'ə, baamə ka Əntanfə. Madə pooshi, ka dzənə nə nyi aabii unə pii, nya dzə ka panə da tii də ngila purəjanə shigi da maki.

17 Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaabə Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii zəmətə dəkəpaa Əntanfə dagyə, nya vii ka tii mambwadada faara da i manaahə kura ləmə anəkii. Ma ləmətsa, pooshi əndə na shii, madaamə əndətə nii kya vii ka ci." §

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Tiyatira

18 Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Tiyatira oo'i:

Wiinə wabənə da ma *Uuzənə nga Əntanfə. Makə gana nga gunə nə ginəkii ka bərənə. Ma sədəkii əsə, makə mana tibisa nə ci ka bərənə. 19 Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə, kə shii nyi uudənə goonə da vii goonğa goonə əsə. Kə shii nyi tsakəshinə goonə da sə'watənə goonə. Weewee, ma slənə goonə nga əna, kə palee ka nga nükə.

20 Amma, tə'i uushi cuuna da pooshi dzəgərə ka nyi. Kə vii unə rəgwa ka miitə ci ənjə a 'wa Izabyalə, kaa kya ndzaanə ahadoonə. Ma kya, agi jirakənə nə ki oo'i, ma sətə cii ta ba, da ma Əntanfə shigi. Amma saaweenə cii ta saawee ka ənjaaki də dzəgunə ka tii aləhiinə i adə zəmətə dīi ənji ka uuləminə. 21 Kə kapaa nyi ka ki saa'ya kaa kya baanə ka nyi. Amma paa ki ka moo bwasee ka aləhiinə. 22 Acii ha'ə, ka gwakəpaanə nə nyi tə ki ka bwanea. Ma ənjitə ca da aləhiinə da ki əsə, ka kyanə nə nyi ka tii bwaya ciba, see maa baa tii ka Əntanfə, təya bwasee ka nə'u sətə jigunyi ki ka tii. 23 Ka bələginə nə nyi tə ənji nə'unə tə ki. Də ha'ə shiinə patənə nga Ikəliisiya oo'i, nyi nəndə shii sətə a ədzəmə ənda da sətə cii kəya moo. Ka ki'itənə nə nyi taa ka wu agyuunə mbərə mbərə da slənaakii.

† 2:9 2.9 2 Koor. 6.10; Yak. 2.5; Seetanə: 3.9; 2 Koor. 11.14-15. 2:10 2.10 Mat. 10.28; 1 Koor. 9.24-25. 2:11 2.11 20.6,14; 21.8. 2:12 2.12 1.16. 2:14 2.14 2.20; Baan. 24.25; 25.1-3; 31.16; 2 Piita 2.15. § 2:17 2.17 Jab. 78.23-25; Yooh. 6.48-51; faara: Zak. 3.9; kura ləmə: 3.12; Isaa. 62.2; 65.15. 2:18 2.18 1.14-15. 2:20 2.20 Baan. 25.1-8; 1 Meem. 16.31; 2 Meem. 9.22,30; Slənə 15.20. 2:23 2.23 22.12; Irin. 11.20.

²⁴ Ma unə ətse asəkə vəranə nga Tiyatira, ətə pooshi nyi'u bwaya dzəgunəətsa, madzəgunəmə unə sətə ci hara ənjə a 'wa 'ma'umbee haala nga Seetanə' əsə, a ba nyi koonə: paa nyi ka kaanə koonə əndə'i slənə ma'ə. ²⁵ Ma nə uushi cuuna da: kəsətəmə tənə tənə tənə sətə jigunyuunə da sətə cuuna slənə dənə ka saa'yatə nii kya dzə.

²⁶⁻²⁸ Ma ənjitə jaalii, təya kəsəpaa slənaaki dənə ka muudinə, ka viinə nə nyi ka tii baawəda makə sətə upaa nyi acii Daadə, təya ndzaanə ka gayinə agyanə patənə nga slikərənyinə, təya dfa nwanjuunə agyanətii də zala tibisa, təya fəəsləgi tənə tii makə sətə ci ənjə a fəəsləgi uuda, nya vii ka tii vooda nga pukə də ha.

²⁹ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyaninə."

3

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Sarədisə

¹ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Sarədisə oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə da nuni ma'yanə nga Əntanjə mədəfə da i tikisanyinə mədəfə. Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Ma nə ənji ka nəhənə, da i əpinə nuunə, amma maməətəkii nuunə. ² Ma caamə nyi, gədəmə nə slənə goonə akənjwacii Əntanjwaaiki. Acii ha'ə, vədəhəmə ka nuniyə, una ənə ka hadatəgi də slənə goonə acii ga ca uudəpaa na. ³ Buurətəmə sətə jigunyuunə da sətə fii unə. Dəmə də nə'utənə, una baanə ka Əntanjə. Madə pooshi unə və'ihə, ka dzənə nə nyi aabii unə makə sətə ci mahərə a dzə ka hərənə, pooshi unə na shii saa'i nga dzənaaki. ⁴ Tə'i hara ənji ahadoonə gi'u ətə makapaamə nətii nə ka slənə 'waslyakəənə. Kadə niinə a wii ka hakii da tii da i mabwadafə kəjeerənyinə ashiinə, acii kə mbu'i tii bahə dfa nə ha'ə.

⁵ Ma ənjitə jaalii, ka nyanə nə tii mabwadafə kəjeerənə ha'ə makə ətsa. Paa nyi na əndzəgi ləmətii şanə asəkə ləkaləkatətə dfa ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə asəkəkii. Kadə nii kya ba akənjwacii Daadə da malaa'ikanyinaakii oo'i, naaki nə tii. *

⁶ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyaninə."

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Filadaləfiya

⁷ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Filadaləfiya oo'i:

Wiinə wabənə da ma Malaaba ənda, Əndə goonə əsə. Acii kii nə lakila nga makuvə nga nwanjwə *Dawuda. Madə kə wunəgi ci, pooshi əndə mbee ka pa'əginə. Madə kə pa'əgi ci əsə, pooshi əndə mbee ka wunəginə ma'ə. ⁸ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Kə shii nyi, gi'u nə baawəda goonə əsə, amma kə nə'utuunə tənə dzəgunənaaki, makaareemuunə ka nyi. Wiitsə kə kapaa nyi makuvə furənə akənjwacii ku, pooshi əndə pa'əginə. ⁹ Fatəmə! Ma ənji nga Seetanə, waatoo majirakiitsə ca jirakə oo'i, Yahudiinə nə tii, ka kavənə nə nyi tənə tii, kaa təya gərə'wə akənjwacii unə. Davə shiinə tii oo'i, kə uu'i nyi tuunə. ¹⁰ Kə nə'utuunə wabənaaki, una kəjaanə ndihə ndihə də sə'watənə. Acii ha'ə, ka nəhənə nə nyi tuunə acii təbətə nə ənjə a təbə tənə duuniya patə ka gəlatənə də patənə nga ənja.

¹¹ Wanyitsə ka dzənə kədəhə. Kəsətəmə tənə tənə tənə sətə jigunyii koonə, acii ga

2:25 2.25 3.11. **2:26-28** 2.26-27 12.5; 19.15; Jab. 2.8-9. **3:1** 3.1 1.4,16. **3:3** 3.3 16.15; Mat. 24.43; 1 Tees. 5.1-2. **3:4** 3.4 6.11. * **3:5** 3.5 Mat. 10.32; ləkaləkatə: 13.8; 17.8; 20.15; 21.27; Shig. 32.32; Jab. 69.29; Isaa. 4.3; Luka 10.20. **3:7** 3.7 Isaa. 22.22; Mat. 16.19. **3:9** 3.9 2.9; Isaa. 49.23; 60.14. **3:10** 3.10 1.9; Luka 21.19; 1 Koor. 10.13; 2 Piita 2.9.

ənjə a ləwuma shikwa goonə.

¹² Ma ənjitə jaalii, paa tii ka dzəginə shanjə asəkə maduunə kuvə nga Əntanjfwaaki. Ka kavənə nə nyi tə tii ka ndzaanə ka kila asəkəkii. Ka naahəvənə nə nyi ləmə nga Əntanjfwaaki da ləmə nga vəranaakii aashitii. Ma vəranəkii, ci nə kura Urusaliima ətə na jima dadagyə dəcii Əntanjfwaaki. Ka naahəvənə nə nyi kura ləməki aashitii əsə.

¹³ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə.”

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Lawədikiya

¹⁴ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Lawədikiya oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə ci ənjə a 'wa '*Aamiina', Əndə seeda nga goonğa, pooshi jirakənə ashikii. Ci nə kilə nga patənə nga sətə ghənyi Əntanjfə. ¹⁵ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə: pooshi unə watsə watsə, pooshi unə bwasee dəjwa'ə ka nə'unə tə nyi əsə. Maci taa watsə watsə nuunə taa bwaseenə dəjwa'ə ka nə'unə tə nyi, kadfa ka shiinə nə nyi sə nga dfanə duunə. ¹⁶ Yoo, makə dñi ci, gədamə nuunə, ka tifyaginə nə nyi tuunə asəkə maki. ¹⁷ Wanuunə ka banə oo'i, ənji gəna nuunə, pooshi uushi ghii unə, pooshi uushi cuuna moo əsə. Asee, mashiimuunə oo'i, unə nə matəgugunəkii ka shanjə, maaghiinə nuunə, moorəfəkii, dimə də purəki. ¹⁸ Wanyinə ka banə koonə, koonə dərə əndzənə aciiki ətə sləwatə ənji nga'ə də gunə, koonə ndzaanə ka ənji gəna; una dərə mabwafadfa kəjeerənə aciiki ka umbee də purəkinə goonə acii ga ayinə a kəshi tuunə; una dərə kuzəka, koonə bəzəvə aa gyuunə koonə mbee ka nee ka uushi'inə. ¹⁹ Ma nya, ka ənjitə cii kya uudə cii kya wazə, nya dzalə tə tii əsə. Acii ha'ə, baamə ka Əntanjfə, una nə'u tə nyi də ədzəmə rəjwə. ²⁰ Wanyinə kəjə ka dza makuva. Ma əndətə fii uuraki, ca wunəgi makuva, ka dzəgərənə nə nyi aa hakii aasii, ina adə zəmə ka hakii da i ci.

²¹ Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa nga ndzaanə atanjgalaki asəkə dəgələ nwanjuunaaki makə sətə jaalii nyi, wanyinə dasə atanjgala Daadə asəkə dəgələ nwanjuunaakii.

²² Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə.”

4

Duunətənə tə Əntanjfə gatə dadagyə

¹ Ma daba'əkii, nya tsaamə, wata nya nee ka makuve nga dagyə mawunəkii. Wata nya fa uura nga əndə ətə ca muu makə uutəma, waatoo ətə 'watəgi wabənə ka nyi. Əjki ci ka nyi, “Njirawə aa hanə kaa nya baarii ka hə sətə na slənə tyasə daba'ə ətsa.” ² Pii, wata Malaaba Ma'yanə a njərəgi hiimaaki. Wata nya nee ka dəgələ nga nwanjuunə dadagyə da Əndə dasə anəkii. ³ Makə njunyi faariinə ətə ci ənjə a 'wa yasəpa da sarədisə nə kəjwaciinəkii ka bərənə. Mənganə a gənütə də dəgələ nga nwanjuunəkii, ca dzə də bərənə makə faara ətə ci ənjə a 'wa iməradə. ⁴ Tə'i hara dəgələnyinə nga nwanjuunə pupusərə aji ənfwadə ətə gənütəgi də dəgələ nga nwanjuunəkii. Ma asəkə dəgələnyinəkii, gayinə pupusərə aji ənfwadə ndzaanə asəkəkii. Kə njii tii mabwafadfa kəjeerənyinə da i dara nwanjuunə nga əndzənə

3:11 3.11 2.10,25; 22.7,12,20; Zak. 2.14. **3:12** 3.12 2.17; 14.1; 21.2; 22.4; Əzaki. 48.35. **3:14** 3.14 1.5; 19.11; Yooh. 1.3; 2 Koor. 1.20. **3:17** 3.17 Hoos. 12.9; 1 Koor. 4.8. **3:18** 3.18 6.11; 16.15. **3:19** 3.19 Waf. 3.11-12; Ibər. 12.5-6. **3:20** 3.20 Mat. 8.11; Yooh. 14.23. **3:21** 3.21 1.6; Mat. 22.44; Ibər. 8.1. **4:2** 4.2-3 5.7; Jab. 11.4; 103.19. **4:3** 4.3 Əzaki. 1.26-28.

anətii əsə. * ⁵ Wata see pyapidənə ca dzə də shiginə anə dəgələ nga nwanjuunəkii makə pyapidənə nga vəna, da wazənə lanə makə dzanə nga vəna. Ma akənjwaciikii, tə'i garəkuwanyinə mədfə ca hənə; waatoo tii nə ma'yanə mədfə nga Əntanfə.

⁶ Ma akənjwacii dəgələ nga nwanjuutsa, tə'i uushi makə uunəva ətə ca bərə makə dyarugala. †

Tə'i uushi'inə ənfwadə da i əpinə a matii ətə gujutə də dəgələ nga nwanjuutsa. Tə'i ginə nga uushi'iitsə taa dama patə ashitii, daba'atii da akənjwaciitii. ⁷ Ma uushi nga təkənjwanə, makə livarə nə ci. Ma nga bəra'inə əsə, makə la nə ci. Ma kənjwaciinə nga makkənə nga uushi'iitsa, makə nga əndə shiŋkinə. Ma nga ənfwadənə, makə nga zhira ca ləfə nə ci. ⁸ Taa ngutə rənjwə agi uushi'iitsə ənfwadə da i əpinatii, tə'i ci da bəbu'wə kuwa. Taa dama patə, tə'i ginə ashitii. Vəfə da uusəra nə tii ka ka wanyanə, yadə əpisəka, təya ba,

“Malaabakəya, malaabakəya, malaabakii
nə Slandana, Əntanfə, Əndə baawəfa.

Ci nəndə njukə, ci nəndə əndzə'i, ci əsə na shi!”

⁹ Agi kanə nə uushi'iitə wanyanə nga dūunətənə da kuyiriinə tə Əndətə dasə asəkə dəgələ nga nwanjuunə, ətə da i əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə. ¹⁰ Taa guci patə kii tii wanyanə, ma gayiitə pupusərə aji ənfwadə natii, wata təya gərə'waanə akənjwacii Əndətə dasə asəkə dəgələ nga nwanjuuta, waatoo akənjwacii Əndətə da i əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə, təya vii dūunuunə ka ci, təya dəədfəgi dara nwanjuunatii akənjwacii dəgələ nga nwanjuuta, təya ba,

¹¹ “‘Ya'ə Əntanfə, Slandaniinə,

kə mbu'i hə bahə dūunətənə tə hə,

da dələnə də hə, ha da nwanjuunə,

acii hə dīi taa mi patə,

də moonaku ghənyi hə tə tii, ndzaa tii.”

5

Mafuudə ləkaləkətə acii Əntanfə

¹ Wata nya nee ka mafuudə ləkaləkətə da ciizəma Əndətə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə. Manaahəkii nə ba'a da səkə nga ləkaləkətəkii. Manyi'əkii hakii mədfə nə ma nga ləkaləkətəkii də buka. ² Wata nya nee ka mafuunə malaa'ika, ca ngəree ka uurakii, əjki ci, “Wu mbu'i bahə əndzəgi buka a ma mafuudə ləkaləkətə, ca wunəpana?”

³ Ma nee nyi, pooshi əndə dagyə taa a duuniya taa agi ənjə agu'u ətə mbu'i bahə wunəpaa mafuudə ləkaləkətəkii bahə ca tsaamətə aasəkəkii.

⁴ Ma nyi, kə kiwə nyi ka shanə acii pooshi ənji upaa əndətə mbu'i bahə wunəpaa mafuudə ləkaləkətəkii, bahə ca tsaamətə aasəkəkii. ⁵ Wata rənjwə agi gayiitə a ba ka nyi, “Ga ha tuu, tsaamuu, wiitsə Əndətə ci ənjə a 'wa 'Livarə nga slikərənə nga Yahuda', waatoo mafuunə jijinə nga *Dawuda. Ma ca, kə jaalii ci. Jaalanaakii vii ka ci baawəfa nga əndzəgi də bukatsə hakii mədfə, ca wunəpaa mafuudə ləkaləkətətsa.”

⁶ Ma ahadahada dəgələ nwanjuunə da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da ahada gayiita, kə nee nyi ka *Uundzə Baga kənjə. Makə kə lagi ənji uurakii nə ci. Tə'i ci da mapa mədfə anəkii da i ginəkii mədfə əsə. Ma giitə mədfə, njunyi ma'yanə

* **4:4** 4.4 gayinə: 5.5,8,10; 7.11,13; 11.16; 14.3; 19.4; Isaa. 24.23; mambwadada kəjeerənyinə: 6.11. **4:5** 4.5 8.5; 11.19; 16.18; 17.9; Shig. 9.24; 19.16; Əzaki. 1.13-14. † **4:6** 4.6 15.2; Əzaki. 1.22; uushi'inə ənfwadə: 5.6,8,11; 6.1; 7.11; 14.3; 15.7; 19.4; Əzaki. 1.5-12; 10.14. **4:8** 4.8 1.17; 11.17; Isaa. 6.2-3; Əzaki. 1.18; 10.12. **4:11** 4.11 'Wat. 1.1,31; Səniinə 5.9,12; 11.15,17; 12.10; 15.3-4; 19.6. **5:1** 5.1 10.2; Isaa. 29.11; Əzaki. 2.9-10; Dan. 12.4,9. **5:5** 5.5 4.4; 'Wat. 49.9; Mat. 1.1; Rooma 1.3-4; İbər. 7.14.

nga Əntaŋfə mədəfə nə tii. Əntaŋfə sləkee ka tii aasəkə duuniya patə. * ⁷ Wata Uundzə Bagatə a dzə ka luu mafuudə ləkaləkətətə da ciizəma Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋwanjuunə. ⁸ Ma kə liwə ci, wata uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiitə pupusərə aji ənfwadə a gərə'waanə akəŋwacii Uundzə Bagata. Taa wu agitii, da i kəzhimbərə aciikii, da i kwalakə ŋga əndzənə aciikii əsə, pasə da i urədyə asəkəkii. Ma urədikii, ci ndzaanə ka də'wa ŋga ənji ŋga Əntaŋfə. † ⁹ Təya ka kura wanyanə, təya ba,

“Kə mbu'i hə bahə ŋgərə mafuudə ləkaləkətə,
ha əndzəgi bukatə a makii,
acii kə bələgi ənji tə hə.

Də əjigi idənaaku dərəgi hə ənji ka Əntaŋfə
taa aji ŋgutə slikərənə, taa ŋgutə uura əsə
da hanyinə ŋga duuniya patə,

¹⁰ ha kavə tə tii

kaa təya ndzaanə ka limanyinə aji ŋwanjuunaaku,
kaa təya paslə tə Əntaŋfə,
təya də ŋwanjuunə agyanə duuniya.”

¹¹ Yoo, nya ənə ka tsaamənə, nya nee ka malaa'ikanyinə laŋə, pooshi əndə baanatənə, təya ŋunətə də dəgələ ŋwanjuunə da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiita. ‡ ¹² Ma nya fa, təya ŋgərəe ka uuratii ka ka wanyanə, təya ba,

“Ma ha, Bagatə bələgi ənji,
tə'i hə da baawədə, da waha, da shiinə, da ŋgeerənə.

Kə mbu'i hə bahə dəlanə də hə,
ənjə a dūunətə tə hə, ənjə a kuyirii tə hə.”

¹³ Ma nya fa əsə, taa ŋgutə uushi da i əpinə a makii dadagyə da a duuniya da aji ənjagu'u da aji uunəvənyinə, tii patə, təya ka wanyanə, təya ba,

“Dəlaamə də Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋwanjuunə
tii da Uundzə Baga.

Dəlaamə də tii putə ŋga dūunuunatii da baawədətii
ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

Kuyirii amə tə tii.”

¹⁴ Wata əŋki uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, “Wa ca də ha'ə.” Gayiitə natii əsə, təya gərə'waanə, təya paslə tə Əntaŋfə da tə Uundzə Bagata.

6

Əndzəginə ŋga Uundzə Baga tə bukanyinə a ma ləkaləkətə

¹ Ma daba'əkii, nya nee ka Uundzə Bagata, ca əndzəgi rəŋwə aji bukanyitə mədəfə a ma ləkaləkətətə. Wata, ma nya fa, rəŋwə aji uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ŋgərəe ka uurakii makə dzanə ŋga vəna, əŋki ci, “Shiwa!” ² Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mabwadəfa təhwa da əndə a ba'akii. Ma əndətə, da i kwadza aciikii nə ci. Ənjə a vii ka ci dara ŋga jaalanə, ca palə də jaalanə, ca dzə ka tsakə jaalanə.

³ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi bərə'inə ŋga bukanyitə a ma ləkaləkətətə. Wata, ma nya fa əsə, bərə'inə ŋga uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, “Shiwa!”

⁴ Wata əndə'i madizə təhwə a shigi. Ma əndətə a ba'akii, kə vii ənji ka ci magərə

* **5:6** 5.6 4.6-7; Uundzə Baga: 5.9,12; 6; 7.17; 12.11; 13.8; Isaa. 53.7; Irim. 11.19; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19; ma'yanə mədəfə: 4.5; Zak. 3.9. **5:7** 5.7 4.2,9; 5.1,13; 6.16; 7.10,15; 19.4; 20.11; 21.5; 1 Meem. 22.19; Isaa. 6.1; Əzaki. 1.26-28; 10.1. † **5:8** 5.8 8.3-4; Jab. 141.2; kəzhimbərə: 15.2. **5:9** 5.9 4.11; 5.6; 7.9; 14.3; Jab. 96.1. **5:10** 5.10 1.6. ‡ **5:11** 5.11 malaa'ikanyinə: Ayb. 1.6; Dan. 7.10; Ibər. 12.22. **5:12** 5.12 4.11. **5:13** 5.13 Jab. 150.6; Fil. 2.10. **6:2** 6.2-8 19.11,14; Zak. 1.8; 6.1-7.

ngila purəjanə, ənjə a vii ka ci baawəda nga gunutə də panə asəkə duuniya, ənji shiŋkinə a bəələşinə.

⁵ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi makkənə nga bukanyitə a ma ləkaləkatətə. Wata, ma nya fa əsə, makkənə nga uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, "Shiwa!" Ma nya tsaamə, wata nya nee ka madədəŋwə təhwa. Ma əndətə a ba'akii, da i sə nga gəla də uushi'inə aciikii nə ci. ⁶ Wata nya fa wabənə əsə makə uura nga əndə ahada uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, ca ba, "Reeta nga taasawa nga səkəŋwə tanə taa taasawa da reeta nga jika tanə dərəginə ənji də kwaba nga ka uusəra rəŋwə! Amma ga ənjə a saawee ka maara da ma'i inaba."

⁷ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi ənfwadənə nga bukatə a ma ləkaləkatətə. Wata, ma nya fa, ənfwadənə nga uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, "Shiwa!" ⁸ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka dəfwa'a nga təhwa. Ma əndətə a ba'akii, 'Wa' nə ləməkii. Ha nga ndzaanə nga maməətə ənjə a dzə də nə'unə tə ci ba'ə ba'a. Kə vii ənji ka tii baawəda agyanə əndə'i purəjanə rəŋwə agi ənfwadə nga duuniya ka bəələ ənji də ngila purəjanə, i də madəfənə, i də bwaneanyinə, i də dabanyinə nga bilinə.

⁹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi tufənə nga bukatə a ma ləkaləkatətə. Nya tsaamə aatsa ha nga dā sataka ka Əntaŋfə, wata nya nee ka ma'yanyinə nga ənjitə bəələgi ənji putə nga waaza wabənə nga Əntaŋfə, acii kə ndzaa tii ka ənji gooŋga agi waazanatii. ¹⁰ Təya ka vurənə də ngeerənə, əŋki tii, "'Ya'ə Slandana, Maduunəkii, Malaabakii, Əndə gooŋga. Ca'ə guci gəraniinə la gəŋwanaaku agyanə ənji *duuniya putə nga bələnə tiinə, ha dā ka tii cibə kwa?" ¹¹ Wata ənjə a vii ka taa wu agitii marəma, əŋki ənji ka tii, "Gəreemə gi'u zəku'i, kaa laŋənə nga ndzəkəŋushi'inuunə a mbu'u, waatoo guvii-slənənyinə goonə ətə ci ənjə a bəələgi makə sətə bəələgi ənji tuunə noonə." *

¹² Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi kuwanə nga bukatə a ma ləkaləkatətə. Ma nya nee, wata gəgədzənə nə hanyinə də ngeerənə, uusəra a dāgi jakə jakə makə mandə kəbənə, ləgidə əsə, ca dāgi dizə yarə yarə makə idəna. ¹³ Kwaalyanə nə tikisanyinə aa duuniya makə poo nga mana ənfutə gəŋgəzətə mədə. ¹⁴ Səkəntaŋfə a fuudəgi makə ədza, ca rarə'igi. Giŋunyinə da təpurə ətə ahada uunəvə patə, pooshi tii ma'ə ka hatii nga ŋukə. ¹⁵ Ma meeminə nga duuniya da gayinə, da gayinə nga soojiinə, da ənji gəna, da madiigərə ənji, da patənə nga hara ənji, maviinə da dimwanyinə patə, kə huyi tii ka umbənə aagi giŋunyinə da burəhənyinə. ¹⁶ Təya ba ka giŋunyinə da faariinə, "Uulyaanəmə keenə, una umbee keenə acii ga Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋwaŋuunə a nee keenə, una umbee keenə acii cibətə nə *Uundzə Baga a dā keenə putə nga mabətəsəkaakii. ¹⁷ Acii kə mbu'ya bwaya uusəra nga mabətəsəkati. Wu saŋə na mbee ka sə'watəna?"

7

*Ənji *Isərayiila dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə*

¹ Ma daba'əkii, kə nee nyi ka malaa'ikanyinə ənfwadə kəŋə kəŋə, rəŋwə taa ka ŋgutə purəjanə nga duuniya. Makəəsəkii aciitii nə mədənyinə ənfwadə nga duuniya, acii ga mədə a əgya taa aanə hanyinə taa aanə uunəvə taa ka ənfwə.

² Wata, ma nya nee, əndə'i malaa'ika a jiga da tsaanwə da i sə nga dā də sagida nga Əntaŋfə mambədəkii aciikii. Ca ŋgəree ka uurakii, ca ba ka malaa'ikanyitə ənfwadə ətə vii Əntaŋfə ka tii baawəda nga cibeənə ka duuniya da uunəva, ³ əŋki

6:8 6.8 Irim. 14.12; Əzaki. 14.21; Hoos. 13.14. **6:9** 6.9 1.2,9; 12.11,17; 19.10; 20.4; 1 Yooh. 1.1-2. **6:10** 6.10 18.24; Jab. 13.2-3; Dzək. 32.43; Luka 18.7. * **6:11** 6.11 marəma: 3.5,18; 4.4; 7.9,13; 19.8,14; Isaa. 61.10. **6:12** 6.12-13 8.5,12; 11.13,19; 16.18; Yaw. 2.10; Mat. 24.29. **6:14** 6.14 16.20; 20.11; Isaa. 34.4; İbər. 1.11-12. **6:15** 6.15 Isaa. 2.10,19,21; 24.21. **6:16** 6.16 5.7; Hoos. 10.8; Luka 23.30. **6:17** 6.17 Yaw. 2.11; Nahu. 1.6; Zeef. 1.14-18; Mal. 3.2. **7:1** 7.1 9.14-15; Irim. 49.36; Dan. 7.2.

ci ka tii, “Goonə cibee ka duuniya i uunəva taa ənfuginə zəku'i, see maa daadfaviinə sagida aakənwacii ənji nə'unə tə Əntanƒə gaamə.” ⁴ Wata ənjə a ba ka nyi oo'i, ma laɲənə nga ənjitə d̄ii ənji sagida aakənwacii, dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Agi slikerənyinə pu'u aji bəra'i nga ənji Isərayiila shigi tii. ⁵ Waatoo, kə d̄ii ənji sagida ka ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Yahuda; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Ruubinə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Gada; ⁶ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Asarə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Nafətalima; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Manasa; ⁷ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Simiyoonə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga *Leewi; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Isakara; ⁸ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Zabuloonə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Yusufu; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikerənə nga Beejaminə əsə.

⁹ Ma daba'əkii, ma nya tsaamə, wata nya nee ka dabaala, pooshi baanatənə acii laɲənətii. Taa ɲgutə slikerənə patə, davə nə tii, uuranyinə da hanyinə nga duuniya patə, davə nə tii. Kəɲə kəɲə nə tii patə akənwacii dəgələ ɲwanɲuunə da akənwacii Uundzə Bagata. Taa wu agi ənjita, da i marəma ashikii nə ci, taa wu da i ba nga slifa aciikii əsə, ka dəlaginə də Əntanƒə. ¹⁰ Təya ɲgəree ka uuratii, təya ba, “Kə kuyirii inə tə Əntanƒə.

Dasə nə ci asəkə dəgələ ɲwanɲuunə.

Kə kuyirii inə tə *Uundzə Baga əsə, acii daciitii shi luupaanə.”

¹¹ Patənə nga malaa'ikanyitə ɲɲutə də dəgələ ɲwanɲuunə kəɲə kəɲə, da gayiita da i uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, təya gərə'waanə akənwacii dəgələ ɲwanɲuunə, təya paslə tə Əntanƒə, ¹² təya ba, “*Aamiina. Nga Əntanƒə gaamə nə shiinə, da gawuunə, da baawəfa. Kuyirii amə tə ci, ama dəla də ci, ama d̄uunətə tə ci nga ha'ə ndəɲwə ndəɲwə. Aamiina.”

¹³ Wata rəɲwə agi gayiitə a ləgwa ka nyi, əɲki ci, “I wu sanə nə ənjitə da i marəma ashitəya? Dama shi təya?” ¹⁴ Nya ba ka ci, “Mashiimə nyi d̄ii gawaaki, see hə shii.” Əɲki ci ka nyi, “Ma ənjitsa, tii sə'watə bwaya ɲgərə'wa, təya kubəgi marəmənyinatii də idənə nga *Uundzə Baga, ca ənəgi tyaslyaslyə. ¹⁵ Ci d̄ii tii kəɲə kəɲə akənwacii dəgələ *ɲwanɲuunə nga Əntanƒə, təya paslə tə ci vədə da uusəra asəkə kuvaakii. Ma Əndətə dasə asəkə dəgələ ɲwanɲuunə, ka nəhənə nə ci tə tii. ¹⁶ Pooshi mədəfənə taa ma'igiirənə na da tə tii ma'ə, pooshi uusəra na ətsa tə tii ma'ə, pooshi matsəfəha əsə. ¹⁷ Acii ma Uundzə Bagatsə akənwacii dəgələ ɲwanɲuunə, ci na ndzaa ka mageratii, ca kərə tə tii ka gərə ɲga ma'iitə ca vii əpinə, təya sa davə. Kadə nə Əntanƒə a taadəgi ka tii kiinə agitii.” *

8

*Əndzəginə ɲga *Uundzə Baga mədəfənə ɲga buka a ma ləkaləkətə*

¹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi mədəfənə ɲga bukatə a ma ləkaləkətəta. Wata dza'ə shikə shikə ənjə a zavə dadagyə ɲga reeta ɲga tibisa. ² Wata nya nee ka malaa'ikanyinə mədəfə. Tii nəndə kəɲə kəɲə akənwacii Əntanƒə. Ənjə a vii ka tii uutəmanyinə mədəfə. * ³ Əndə'i malaa'ika a shi da i kwalakə ɲga əndzənə aciikii ɲga d̄əzə də urədyə. Ca shi, ca kəɲaanə abii ha ɲga d̄a sataka ətə ghənyə ənji də əndzənə. Ənjə a vii ka ci urədyə laɲə kaa ca tsakəvə aagi də'wa ɲga ənji ɲga

7:3 7.3 9.4; 14.1,3; 22.4; Əzaki. 9.4,6. **7:4** 7.4-8 14.1,3; 21.12-13. **7:9** 7.9 5.9; 6.11; Leew. 23.40. **7:10** 7.10 5.7. **7:11** 7.11 4.4,6. **7:12** 7.12 4.11. **7:13** 7.13 6.11; 7.9. **7:14** 7.14 1.5; 22.14; Jab. 51.9; Dan. 12.1; Mat. 24.21. **7:15** 7.15 21.3. **7:16** 7.16 Isaa. 49.10. * **7:17** 7.17 5.6; 21.6; Yooh. 10.10,11; Əzaki. 34.11-16,23-24; kiinə; 21.4; Jab. 126.5-6; Isaa. 25.8. **8:1** 8.1 Zak. 2.17; Hab. 2.20. * **8:2** 8.2 uutəmanyinə; Jasə. 6.4,6; Mat. 24.31.

Əntanǝ patə, ca dəzə agyanə ha ǝga da sataka ǝga əndzənə akəǝwacii dəgələ ǝwanǝunə. ⁴ Wata makiirənə ǝga urədita da də'wa ǝga əǝji ǝga Əntanǝ a dəzə aadəgyə acii malaa'ikata, ca mbu'u aakəǝwacii Əntanǝ. ⁵ Ma daba'əkii, malaa'ikatə a ǝgərə kwalakə ǝga urədita, ca fədəvə ila ǝga guutə anə ha ǝga da sataka aasəkəkii, ca kyagərə kwalakəkii aasəkə duuniya. Wata wazənə makə dzanə ǝga vəna da i pyapidənə makə pyapidənə ǝga vəna da i gəgədzənə ǝga hanyinə.

Uutəmanyinə

⁶ Wata malaa'ikanyitə mədəfə da i uutəmanyinatii a tasəka kaa təya ədə uutəmatii.

⁷ Malaa'ika ǝga təkəǝwanə a ədə uutəmaakii: pii wata laarənyinə da gunə gwazə da idəna ca əja aanə duuniya. Wata purəǝanə rəǝwə agi makkə ǝga duuniya, kə ətsagi; purəǝanə rəǝwə agi makkə ǝga ənfuginə əsə, kə ətsagi; patənə ǝga katə'wə kuzənə, kə ətsagi.

⁸ Bəra'inə ǝga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata əǝjə a ǝgərə uushi makə maduunə giǝwə ətə ca ətsa, əǝjə a kagərə aagi uunəva. Wata purəǝanə rəǝwə agi makkə ǝga uunəvə a zhi'igi ka idəna. ⁹ Patənə ǝga uushi'iitə da i əǝpinə amatii agi uunəvətə, kə məətəgi tii. Patənə ǝga kumbawalənyitə davə əsə, kə biiyigi.

¹⁰ Makkənə ǝga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata maduunə tikisa a kulyagərə dadagyə, ca dzə də hənənə makə garəkuwa. Aagyanə purəǝanə rəǝwə agi makkə ǝga gəərənyinə da gu'u ma'inə kulyagərə tikisakii. ¹¹ Ma ləmə ǝga tikisakii, 'ǝgərəkikinə'. Wata purəǝanə rəǝwə agi makkə ǝga ma'inə a dāgi ǝgərəkiki. Əǝji laǝ məəki acii ǝgərəkikinə ǝga ma'inəkii.

¹² Ənfwadənə ǝga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata kə gali purəǝanə rəǝwə agi makkə ǝga bərənə ǝga uusəra da ləgidə da ǝga tikisanyinə. Pooshi bərənə ka purəǝanə rəǝwə agi makkə ǝga kanə ǝga uusəra, ha'ə nə vədə əsə.

¹³ Ma daba'əkii, nya tsaamə, nya nee ka zhira ca lədə agintanǝ. Ca tuu də ǝgeerənə, "Kawa'ə! Kawa'ə! Kawa'amə əǝji duuniya! Madə kə əgi malaa'ikanyitə mbədaanə makkə tə uutəmanyinatii, ka kulyaanənə nə cibə koonə laǝ."

9

¹ Wata malaa'ika ǝga tufənə a ədə uutəmaakii. Ma nya tsaamə, wata nya nee ka tikisa ətə kulyagərə aa duuniya. Əǝjə a vii ka ci uuzənə ǝga makuvə ǝga makurəǝ gu'u ǝga zanə. * ² Tikisakii a wunəgi ma ǝga gu'ukii. Wata makiirənə a pukyagi asəkə gu'ukii makə ətsanə ǝga maduunə kuva, ca əndəgi uusəra da səkəntanǝ.

³ Ayiwanyinə a shigi agi makiirənəkii aasəkə duuniya. Əǝjə a vii ka tii tsarə ǝga baawəda ǝga həəhənə makə ǝga arədədənə. ⁴ Əǝjə a ba ka tii, ga təya cibəe ka kuzənə taa ka ǝgutə tsarə ǝga ba da ənfuginə. Amma, wa təya cibəe ka əǝjitə pooshi sagida ǝga Əntanǝ akəǝwaciitii tanə. ⁵ Əǝjə a vii ka tii rəgwa ǝga cibənə ka tii ǝga ləgidə tufə, amma ga təya bəələgi tə tii. Ma zəmənə ǝga cibəkii əsə, makə ətə ci əhənə ǝga arədədənə a zəmə ənda. ⁶ Ma agi ləgidətə tufə, ka alənə nə əǝji shiǝkinə wa, amma paa tii ka upaanə shanə. Ka uudənə nə tii məətəginə, amma ka huyinə nə wa aciitii.

⁷ Ma ayiwanyinəkii, makə təhinə ǝga paginə nə tii, da i uushi makə dara əndzənə agyanətii. Makə ǝga əǝji shiǝkinə nə kəǝwaciinətii əsə. ⁸ Makə shiǝkinə ǝga makinə nə shiǝkinatii də gərənə. Linyinətii əsə, makə ətə a ma livara. ⁹ Ma a ədzəmətii, tə'i uushi makə kərəmə ǝga tibisa. Makə wazənə ǝga mootə-təhinə laǝ,

8:3 8.3 5.8; Shig. 30.1,3. **8:5** 8.5 4.5; 6.12-13; Leew. 16.12; Əzaki. 10.2. **8:7** 8.7-12 9.15,18; Əzaki. 5.2,12.
8:7 8.7 Shig. 9.23-25. **8:8** 8.8 16.3-4; Shig. 7.20,21. **8:11** 8.11 Irim. 8.14. **8:12** 8.12 6.12-13; Isaa. 13.10;
Əzaki. 32.7-8. * **9:1** 9.1 makurəǝ gu'u: 11.7; 20.1; Ayb. 26.6; 28.22; Luka 8.31; 2 Piita 2.4. **9:2** 9.2 'Wat.
19.28; Shig. 19.18. **9:3** 9.3-11 Shig. 10.12-20. **9:4** 9.4 7.2-3. **9:6** 9.6 Ayb. 3.21; Irim. 8.3. **9:7** 9.7 Ayb.
39.19-20; Yaw. 2.4. **9:8** 9.8 Yaw. 1.6.

təya dzə ka panə, nə bəbu'watii ka wazənə. ¹⁰ Ma gazhatii da zəməne nga əhənətii, mbərə mbərə da nga arədədənə. Da gazhatii nə tii da baawəda nga cibeənə ka ənji nga ləgidə tufə. ¹¹ Tə'i nwanwatii, malaa'ika nə ci. Aaciikii ba'avə ənji makurəne gu'u nga zanə. Ma ləməkii də uura *Ibəraaniya, Abadanə. Də uura Gərikə əsə, Apooliyanə, makə banə, əndə zəginə.

¹² Ma kawa'amə nga təkənwənə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, tə'i kawa'anyinə bəra'i na shi.

¹³ Wata malaa'ika nga kuwanə a ədə uutəmaakii. Ma nya fa, wata əndə'i uura a shigi danə tanğalanyinə ənfwadə nga ha nga də sataka, ətə ghənyi ənji də əndzənə akənwacii Əntanğə. ¹⁴ Uurakii a ba ka kuwanə nga malaa'ikata, əŋki ci, "Kapaa tə malaa'ikanyitə ənfwadə ətə shi ənjə a anəgi tə tii a gəərə Ufəratisa." ¹⁵ Wata kuwanə nga malaa'ikatə a kapaa tə tii. Ma təya, kə tasəkapaa ənji tə tii ka slənənə agi saa'ita, waatoo, agi tibisəta nga uuserata nga ləgidəta da nga fəzəta. Ma slənətii, bəələginə tə patənə nga purəjanə rənwə agi makkə nga ənja. ¹⁶ Wata soojiinə a shi a ba'a təhinə. Kə bii ənji ka nyi lanənatii: miliyoone gya'ə bəra'i.

¹⁷ Wiinə makə sətə nee nyi ka təhinə da ənjitə a ba'atii agi uushi'iitə bəarii ənji ka nyi: ma ənjitə a ba'a təhinəkii, tə'i kərəmə nga tibisa a ədzəmətii dizə makə gunə da shigəna da shishima shishima. Ma nə nga təhinəkii, makə nga livarənyinə. Gunə da makiirənə da baruuda ətə ca tsakə iza'unə ca bujika da matii. ¹⁸ Də ha'ə bəələgi ənji tə purəjanə rənwə agi makkə nga ənja, waatoo, də guuta da makiiriita da baruudətə ca bujika a ma təhiita. ¹⁹ Aci da matii da da gazhatii nə baawəda nga təhinəkii. Ma gazhatii, makə nga rəhunə da nəkii nə tii. Də ci ci təya iidə ənja.

²⁰ Ma ənjitə mbədaanə ətə mabəələgimə uushi'iitə tə tii, pooshi tii baanə ka Əntanğə. Paa tii bwasee ka bwaya slənətii. Mabwaseemə tii ka paslə ginaajinyinə da uuləminə nga əndzənə taa nga ngutə tsarə nga tibisa taa nga faara taa nga ənfwa. Ma uushi'iitə cii təya paslə, paa tii ka nee ka uushi'inə, paa tii ka fa uushi'inə, paa tii ka mbee ka wiinə əsə. ²¹ Ma ənjitsa, pooshi tii baanə ka Əntanğə, paa tii bwasee ka bəələhiinə da daada sə nga hiila, paa tii bwasee ka aləhiinə da hərəne əsə.

10

Malaa'ika da uundzə ləkaləkatə aciikii

¹ Ma daba'əkii, nya nee ka əndə'i maduunə malaa'ika ca jima dagintanğə da i kurabiinə ashikii da i mənğanə anəkii. Makə uusera nə kənwaciiəkii ka bərənə. Makə ənfwə nga gunə nə shiranğəkii əsə. ² Tə'i uundzə ləkaləkatə mawunəkii aciikii. Ca ka sədə ciizəmanəkii anə uunəva. Ma sədə madzənəkii əsə, anə hanyinə. ³ Ca ngəree ka uurakii, ca 'wa makə tuunə nga livara. Wata dzanə nga vənə mədəfə a muu. ⁴ Makə muyi tii, ma ətsə kaa nya naahə, wata ma nya fa, əndə a wabya da nyi dadagyə. Əŋki ci ka nyi, "Ga ha naahə sətə bii dzanə nga vənə mədəfə, wa ca ndzaa ma'umbeekii." ⁵ Wata malaa'ikatə kəjanə anə uunəva da anə hanyinə a madəe ka ciinəkii nga ciizəmanə aadəgyə, ⁶ ca jidəgi də ləmə nga Əntanğə ətə da i əpinə nga ca'ə ndənwə ndənwə. Ci tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəva da i uushi'iitə asəkətii patə. Malaa'ikakii a ba, "Pooshi səkəpaanə ma'ə! ⁷ Ma saa'itə nə mədəfənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii, saa'ikii nə Əntanğə a uudəpaa aniya nga ma'umbee uushaakii makə sətə bii ci ka lyawarənaakii, waatoo anabiinaakii."

⁸ Wata uuratə fii nyi ca wabə da nyi dadagyə a ənə ka banə ka nyi, "Duu, luuwu mawunə ləkaləkatətə cii malaa'ikatsə kəne anə uunəva da anə hanyinə." ⁹ Nya

9:9 9.9 Yaw. 2.5. **9:13** 9.13 8.3; Shig. 30.1-3. **9:14** 9.14 7.1; Dzək. 1.7. **9:15** 9.15 8.7-12. **9:17** 9.17 Ayb. 41.10-12. **9:20** 9.20-21 16.9; Shig. 20.13-15. **9:20** 9.20 Dan. 5.4,23; Jab. 135.15-17; Isaa. 44.9-20. **10:1** 10.1 4.3. **10:2** 10.2 5.1; 10.8. **10:3** 10.3 Irim. 25.30-31; Hoos. 11.10. **10:6** 10.6 Jab. 146.6; Dan. 12.7; Slənə 4.24. **10:7** 10.7 22.6; Irim. 25.4; Am. 3.7-8. **10:8** 10.8-10 Əzaki. 2.8-3.3.

dzə aabii malaa'ikata, nya ba ka ci, “Vii ka nyi uundzə ləkaləkətətsa.” Əŋki ci ka nyi, “Ŋgəruu, ha tsəbəgi. Ma a maku, ka fanə nə hə ndikə ndikə makə moozəŋa. Amma ka hwarakəginə a səkəku.” ¹⁰ Nya luu uundzə ləkaləkətətə aciikii, nya tsəbəgi. Ma nya fa, ndikə ndikə makə moozəŋa. Amma, makə ndagərə nyi, ma nya fa, kə hwarakəgi a səkəki. ¹¹ Əŋki ənji ka nyi əsə, “Tyasə, ka ənənə nə hə ka dā anabaakwaənə agyanə hanyinə da slikərənyinə da uuranyinə lanjə da agyanə meeminə lanjə.”

11

Seedawanyinə ŋga Əntanfə bəra'i

¹ Wata ənjə a vii ka nyi uushi makə zala ŋga gəla də uushi'inə. Əŋki ənji ka nyi, “Madətə, duu, ha gəlatə maduunə kuvə ŋga Əntanfə da ha ŋga dā sataka, ha baanatə tə ənjitə ca paslə tə Əntanfə asəkəkii. ² Amma ga ha gəla da i babara ŋga ba'a ŋga kuvəkii, acii kə vii ənji babarakii ka ənjitə mashiimə tə Əntanfə. Kadə nə təya wiigi'itə vəranə ŋga Əntanfə ŋga ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i. * ³ Kadə nii kya sləkee ka seedawanyinaaki bəra'i da i kəjeerənə təguunə ashitii, təya dā anabaakwaənə agi baanə dəbu'u rəŋwə da gya'ə bəra'i da kuwa pu'unə.”

⁴ Ma seedawanyiitsa, kəŋə kəŋə nə tii akəŋwacii Slandanə ŋga duuniya. Tii nə ənfwə zayitunə bəra'i da garəkuwanyinə bəra'i. ⁵ Patənə ŋga ənjitə mwayi cibeənə ka tii, ka shiginə nə gunə a ma seedawanyiitsa, təya zamagi də ənji daawaanatii. Də ha'ə bəələginə tii tə ənjitə ca moo cibeənə ka tii. ⁶ Tə'i tii da baawəda ŋga təŋagi vənə ka ndzəmənə agi saa'yatə ci təya dā anabaakwaanatii. Tə'i tii da baawəda əsə ŋga zə'wee ka ma'inə ka idəna. Tə'i tii əsə da baawəda ŋga kyaanə ka duuniya taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya uushi patə ka saa'yatə ci təya moo.

⁷ Madə kə uudəpaa tii slənatii, ka shiginə nə daba asəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə, ca pa da tii, ca mbee ka tii, ca bəələgi tə tii. ⁸ Kadə nə ənjə a bwasee ka wunyinatii anə rəgwa asəkə maduunə vəranə. Də wabənə asəkə wabənə ikə ənji ləmə ŋga vəranəkii, waatoo *Sadooma taa Misəra. Davə gwa'avə ənji tə Slandanətii. † ⁹ Ənji ŋga hanyinə da uuranyinə kama kama da slikərənyinə kama kama na tsaamə watii ŋga baanə makkə da reeta. Pooshi ənji na kapaa rəgwa, ənjə a ŋgədəgi tə tii. ¹⁰ Kadə nə ənji *duuniya a dā moodasəkə putə ŋga mətənə ŋga anabiitsə bəra'i, acii ma təya, kə kira tii ka tii ciba. Putə ŋga mətənətii nə təya dā kumənə, təya viishi uushi'inə ahadatii. ¹¹ Ma daba'a baanə makkə da reeta, əpinə a shi da ma Əntanfə, ca dzəgərə aa matii, təya madətə. Patənə ŋga ənjitə nee ka tii, ka ŋgwaləginə nə tii ka shaŋə. ¹² Wata anabiitsə bəra'i a fa wabənə dadagyə. Ca ba ka tii də ŋgeerənə, “Ŋgiramə aa hanə!” Ənji daawaanatii a tsaamə tə tii, təya ndərə aadəgyə agi məzhidəkwatyaaminə. ¹³ Ma ka saa'ita, kadə nə bwaya gəgədzənə ŋga duuniya a dā. Purəŋanə rəŋwə agi pu'u ŋga vəranəkii na waalagi, ənji dəbu'u mədəfə na mətə agi gəgədzənə ŋga hanyinəkii. Mbədaanə ŋga ənjə a ŋgwaləgi ka shaŋə, təya dəla də Əntanfə ŋga dadagyə.

¹⁴ Ma kawa'amə ŋga bəra'inə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, ka shine nə kawa'amə ŋga makkənə pii.

Məd'əfənə ŋga uutəma

11:1 11.1 21.15. * **11:2** 11.2 Jab. 79.1; Luka 21.24; ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i: 12.6,14; 13.5; Dan. 7.25; 12.7. **11:4** 11.4 Zak. 4.1-3,11-14; Yooh. 8.17. **11:5** 11.5 2 Meem. 1.10; Jab. 97.3; Irin. 5.14. **11:6** 11.6 Shig. 7.17-19; 1 Meem. 17.1; Yak. 5.17. **11:7** 11.7 13.1-2; 17.8. † **11:8** 11.8 Luka 13.33-34; Sadooma: 'Wat. 18.20; Isaa. 1.10; Əzaki. 16.46; Misəra: Shig. 3.16-19; 7.3-5. **11:10** 11.10 Yooh. 16.20. **11:11** 11.11 Əzaki. 37.9-10. **11:12** 11.12 2 Meem. 2.11; Slənə 1.9. **11:13** 11.13 6.12-13; Əzaki. 38.19-20.

¹⁵ Mədfəfənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii. Wata nya fa uuranyinə dadagyə, təya ba də ngeerənə, əŋki tii, “Ma baawəda nga da nwanjuunə agyanə duuniya, acii Slandanaamə da Matadəkəyaakii. Ka dənə nə ci nwanjuunə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.” ¹⁶ Wata gayiitə pupusərə aji ənfwadə ətə dasə dasə asəkə dəgələ nwanjuunatii akəŋwacii Əntanfə, təya gərə'waanə akəŋwacii Əntanfə ka paslənə tə ci, ¹⁷ təya ba,

“Slandaniinə Əntanfə, Maduunəkii,
hə nəndə əndzə'i, hə nəndə nükə əsə.
Kə kuyirii inə tə hə
nga slənənə də maduunə baawədaaku,
ha da nwanjuunə.

¹⁸ Ma ənjitə pooshi agi nə'unə tə hə, kə bəzəgi səkətii.
Mabətəsəkaaku boo, kə uugi mbu'yanə,
waatoo, saa'i nga da gəŋwanə ka maməətə ənja.
Kə mbu'ya saa'i nga vii shikwa
ka ənji paslənə tə hə əsə, waatoo, anabiinə
da patənə nga ənjaaku, uuji ənji
da madiigərə ənji patə ətə ca nğwalə tə hə.
Kə mbu'ya saa'i nga zamagi də ənjitə
ca zagi də duuniya.”

¹⁹ Ma daba'əkii, ənjə a wunəgi maduunə kuvə nga Əntanfə dadagyə, ənjə a nee ka *mbyaka da i aləkawalə nga Əntanfə asəkəkii asəkə maduunə kuvəkii. Wata pyapidfənə makə nga vənə da i gəgədzənə nga hanyinə da i madiigərə laara ci ənjə a nee, ənjə a fa wazənə makə dzanə nga vənə. ‡

12

Əndə'i minə da rəhunə

¹ Wata əndə'i sə nga hurəshishinə ka şanə a jigagi agintanfə, waatoo, tə'i minə. Uusərə nə kəjeerənatə. Anə ləgidə kii ki səfətə, da i madinənə nga tikisanyinə pu'u aji bəra'i anətə əsə. ² Ma minəkii, də dasəka nə ki. Agi bərakənə nə ki, kya dzə də tuunə acii zəmənə nga pawa. ³ Əndə'i sə nga hurəshishinə a jigagi əsə agintanfə, waatoo, tə'i əndə'i uushi makə madizə maduunə rəhunə da i nəkii mədfəfə, da i mapanyinə pu'u anəkii əsə. Taa nğutə rəŋwə agi nəkii ətsə mədfəfə, da i dara nwanjuunə. * ⁴ Kə slyaabagərə gazhakii purəjanə rəŋwə agi makə nga tikisanyinə agintanfə, təya kwaalyagərə aa duuniya. Rəhunəkii a kəŋaanə akəŋwacii miitə ca bərakə, kaa ca tsəbəgi pii tə uuzəətə cii ta poo. ⁵ Wata kya poo uundzə nğura. Ma ca, ci na da nwanjuunə agyanə patənə nga slikerənyinə də zala tibisa. Makə pwayi ki uuzənəkii, wata ənjə a vagi, ənjə a kərəgi ka Əntanfə aanə dəgələ nwanjuunaakii.

⁶ Minəkii natə əsə, kə huyipaa ki satə aa bilə, ka hatə hadatəgi Əntanfə ka ki. Davə kaka'ə ənji tə ki nga baanə dəbu'u rəŋwə da gya'ə bəra'i da kuwa pu'unə. †

⁷ Wata panə a hwadəgi dagyə. I Mikayilu da malaa'ikanyinaakii ca pa tə rəhuutə tii da malaa'ikanyinaakii. ⁸ Amma, wata ənjə a mbee ka rəhuutə da malaa'ikanyinaakii. Mabwaseemə ənji ka tii dadagyə ma'ə. ⁹ Wata ənjə a kyagərə maduunə rəhuutə aa duuniya. Ci nə rəhuutə nga nükə nükə, ətə dəkəvə ənji ka ci ləma, “İbəlisa”

11:15 11.15 4.11; Shig. 15.18; Jab. 22.29-30; Dan. 2.44; 1 Koor. 15.24-28. **11:16** 11.16 4.4. **11:17** 11.17 1.8; 4.8; 15.3; 16.7; 19.6,15; 21.22; Am. 4.13; 2 Koor. 6.18. **11:18** 11.18 19.5; Jab. 2.1-5; 110.5-6. ‡ **11:19** 11.19 4.5; 6.12-13; 8.7; 15.5; Ayb. 38.22-23; mbyaka: 1 Meem. 8.1,6. **12:1** 12.1 İsa. 7.14; 26.17. * **12:3** 12.3 rəhunə: 12.7,9,13; 13.2; 16.13; 20.2; Dan. 7.7,24. **12:4** 12.4 Dan. 8.10. **12:5** 12.5 19.15; Jab. 2.9. † **12:6** 12.6 1 Meem. 17.1-7; 19.5-7; Mat. 2.13; baanə 1260: 11.2. **12:7** 12.7 Dan. 10.13; Yahu. 9.

taa “Seetanə”. Ci ca gəpə də ənji *duuniya patə. Kə kyagərə ənji tē tii da malaa'ikanyinaakii patə aa duuniya.

¹⁰ Wata nya fa əndə'i uura ca wabə də ngeerənə dagyə, əŋki ci, †
 “Kə luupaa Əntanfə taamə,
 kə baarii ci ngeerənaakii da nwanjuunaakii.
 Kə baarii Matadəkəyaakii baawədaakii əsə,
 acii ma əndənə ca wula tē ndzəkəŋushi'inaamə
 akəŋwacii Əntanfə vədə da uusəra,
 kə kəshi ənji tē ci, ənjə a kagərə aa panə.

¹¹ Kə jaalii ndzəkəŋushi'inaamə agyanəkii §
 də baawəda nğa idənə nğa Uundzə Baga
 da putə nğa seedanatii agyanə goonğaənə,
 təya vigi əpinatii, pooshi tii ubi wa.

¹² Acii ha'ə, wa ha dadagyə a dfa manushinə,
 wa ənji davə patə a dfa manushinə əsə!
 Amma, ma duuniya da uunəva, kə kulii anətii,
 acii kə jiməgərə Seetanə aagitii.
 Ka mabətəsəkə nə ci ka şaŋə, acii kə shii ci,
 gusə mbədaanə saa'yaakii.”

¹³ Makə nee rəhuutə oo'i, kə kyagərə ənji tē ci aa duuniya, ca 'watəgi laakəənə tē
 miitə pwayi uundzə nğurəta. ¹⁴ Amma ənjə a vii ka miitə bəbu'wə nğa maduunə
 zhira, kaa kya ləfəgi satə aa bilə ka hatə dfi ki davə. Davə kaka'ə ənji tē ki nğa fəzə
 makkə da reeta. Jamə satə acii rəhuuta. * ¹⁵ Wata rəhuutə a vushi ma'inə da makii
 atsa miitə makə huyinə nğa gəəra, kaa ma'iitə a shii vaanənə tē ki. ¹⁶ Amma kə cakə
 hanyinə tē ki. Waatoo, kə tsagərə hanyinə kurəŋə, ca ndagi ma'iitə vushi rəhuuta.
¹⁷ Wata səkə nğa rəhuutə a bəzəgi aashi miita. Ca dzə ka panə da harii mavudatə
 patə. Tii ca nə'u bariya nğa Əntanfə, təya kəsətə tənə tənə tē wabəətə baarii Yeesu
 ka ənja. ¹⁸ Wata rəhuutə a dzə, ca kəŋaanə anə ndəra.

13

Dabanyinə bəra'i

¹ Ma daba'əkii, wata nya nee ka əndə'i daba ca shigi dagi uunəva. Pu'u nə
 mapanyinə anəkii, mədəfə nə nəkii əsə. Taa nğutə rəŋwə agi mapanyinəkii, tə'i
 dara nwanjuunə anəkii. Taa nğutə rəŋwə agi nənyiiisə mədəfə əsə, tə'i ləmə ətə
 ca bərapaa tē Əntanfə ashikii. * ² Ma dabatsə nee nyi, kə pusha ci tē bwaya. Ma
 sədəkii əsə, kə pushashi tē sədə nğa uushi makə shiməderənə. Makə nğa livarə
 nə makii. Kə vii rəhuutə ka dabakii ngeerənaakii da nwanjuunaakii da maduunə
 baawədaakii. ³ Ma rəŋwə agi nənyinə nğa dabatsa, tə'i maduunə baavə davə.
 *Duuniya patə, kə dfi ka tii ka sə nğa hurəshishinə, acii pooshi dabakii əŋki acii
 uyikii, amma kə əmbəgi. Wata təya nə'u tē ci. ⁴ Təya paslə tē rəhuuta, acii kə vii
 ci ka dabatə baawədaakii. Təya paslə tē dabatə naakii əsə, təya dzə də banə, “Wu
 şaŋə nəndə makə dabatsa? Wu nəndə panə da ca?”

⁵ Ənjə a vii ka dabatsə rəgwa kaa ca mbudə naakii na, ca wabə bwaya uushi'inə
 aashi Əntanfə, ənjə a kapaa tē ci da baawəda nğa dfanə ha'ə nğa ləgidə ənfwadə

12:9 12.9 20.2; 'Wat. 3.1; Isaa. 14.12; 27.1; Luka 10.18; Yooh. 12.31. † **12:10** 12.10 4.11; 11.15; əndənə ca wula
 tē ənja: Ayb. 1.9-11; Zak. 3.1. § **12:11** 12.11 6.9; Mat. 16.25; Uundzə Baga: 5.6; 1 Yooh. 2.14; 5.4. **12:12** 12.12
 18.20. * **12:14** 12.14 fəzə makkə da reeta: 11.2. **12:17** 12.17 6.9; 11.7; 13.7; Dan. 7.21. * **13:1** 13.1 uunəva:
 Dan. 7.3; daba: 11.7; 13.11-17; 16.10; 17.3,7-13; 19.20; Dan. 7.3-8,21,25. **13:2** 13.2 2 Tees. 2.9. **13:3** 13.3 17.8.
13:4 13.4 Jab. 89.7.

pu'unə aji bəra'i. † 6 Ca 'watəgi dzaananə tə Əntan̄fə da tə ləməkii, da ha nga ndzaanaakii, da patənə nga ənjitə dadagyə. 7 Ənjə a vii ka ci rəgwa kaa ca pa da ənjaakii, ca mbee ka tii. Ənjə a vii ka ci baawəda agyanə taa ngutə slikərənə, da uura da taa ngutə hanyinə əsə. 8 Patənə nga ənjinə a duuniya, ka paslənə nə tii tə ci. See ənjitə nyaahə ənji ləmətii aasəkə ləkələkatətə d̄ii ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii, tii nəndə pooshi na paslə tə ci. Ma ləkələkatətə, nga Uundzə Baga ətə shi ənjə a bələgi. Daga ənji ma'ə matagamə duuniya nyaahə ənji. ‡ 9 Maa tə'i əndə da liminə nga fanə, wa ca fa. 10 Ma əndətə kavə ənji ka kəsənə tə ci, ka kəsənə nə ənji tə ci. Ma əndətə kavə ənji ka bələnə tə ci də ngila purəjanə əsə, də ngila purəjanə nə ənjə a bələ tə ci. Acii ha'ə, wa ənji nga Əntan̄fə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, təya dzə aakəŋwa də vii goon̄gatii.

11 Ma daba'əkii, nya ənə ka nee ka əndə'i daba ətə shigi agi hanyinə. Bəra'i nə mapa anəkii makə nga бага. Makə nga rəhunə nə ci ka wabənə əsə. 12 Də baawəda nga dabatə nga təkəŋwanə nə ci ka slənənə akəŋwaciikii əsə. Ca tsəkuvə ənji *duuniya patə ka paslənə tə dabatə nga təkəŋwanə, waatoo ətə əmbəgi bwaya uyaakii. 13 Ma bəra'inə nga dabatsa, kə d̄ii ci sə nga hurəshishinə lanə. Ha'ə maa, kə kavə ci kaa gunə a jigagi dadagyə, ca kulya aa duuniya. Ginə nga taa wu a nee. 14 Ca gəpə də ənji asəkə duuniya də sə nga hurəshishinyinaakii ətə vii ənji ka ci rəgwa nga d̄anə akəŋwacii dabatə nga təkəŋwanə. Ca ba ka tii, wa təya ghənətə uushi pusha tə dabatə d̄avə ənji ka ci uyi də ngila purəjanə, amma ma'ə ci da i əpinə, kaa təya d̄uunətə də ci. 15 Ənjə a vii rəgwa ka bəra'inə nga dabatsa, kaa ca ədəgərə əpinə aasəkə maghənə sətə pusha tə dabatə nga təkəŋwanə, kaa maghənə sətə a wabə, ca bələgi patənə nga ənjitə pooshi ka paslənə tə ci. 16 Bəra'inə nga dabatsə a ənə ka kavə ənji patə, kaa təya d̄avə sagida nga dabakii aa ciizəmatii taa aa kəŋwaciitii. Manjeevənə da masariinə, ənji gəna da maaghiinə, dimuyinə da maviinə patə, kə kavə ci tə tii tyasə, see maa d̄avə tii sagida ha'ə. 17 Mad̄a pooshi əndə da sagidatsə ashikii, waatoo, ləmə nga dabatsə taa lamba nga ləməkii, pa ca d̄ərə taa d̄ərəmagi də uushaakii.

18 Acii ha'ə, wa ənjə a ndzaa ndihə ndihə, mashiikii. Ma əndətə da han̄kala, wa ca paaratəgi sətə ci lamba nga dabatsə a moo banə. Acii lamba nga əndə shiŋkinə nə lambaakii. Ma lambakii, gya'ə kuwa da kuwa pu'unə aji kuwa.

14

**Uundzə Baga da ənjaakii*

1 Ma nya tsaamə, wata nya nee ka Uundzə Baga kəŋə anə giŋwə ətə ci ənjə a 'wa *Sihiyoonə. Tə'i ənji dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə abiikii. Tii patə da i ləməkii da nga Dii manaahəkii akəŋwaciitii. * 2 Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, makə ngyaaranə nga ma'inə a gəərə daba'a vəna, ca wazə makə dzanə nga vəna. Ma uurakii əsə, kə fii nyi makə dza kəzhimbəra. 3 Ma ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə, kəŋə kəŋə nə tii akəŋwacii dəgələ nga ŋwanuunə nga Əntan̄fə da akəŋwacii uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiitə. Təya ka kura wanyanə, ətə pooshi əndə ca mbee ka katənə, mad̄aamə tii satii, waatoo ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Tii nə ənjitə d̄ərəgi Əntan̄fə agi ənji shiŋkinə patə. † 4 Tii nə ŋguyiriitə mashimətii a baa də makinə, malaabakii nə tii. Tii ca nə'u tə

† 13:5 13.5 Dan. 7.25; ləgidə 42: 11.2. 13:6 13.6 Dan. 11.36. 13:7 13.7 12.17. ‡ 13:8 13.8 3.5; Uundzə Baga: 5.6. 13:10 13.10 14.12; Irim. 15.2; 43.11; Luka 8.15. 13:11 13.11 Mat. 7.15. 13:13 13.13 16.14; 20.8.

13:15 13.15-16 14.9,11; 15.2; 16.2; 19.20; 20.4; Isaa. 44.5; Dan. 3.5. 13:17 13.17 13.18; 15.2. * 14:1 14.1 22.4; giŋwə nga Sihiyoonə: Isaa. 4.5; Yaw. 3.5; ənji 144,000: 3.12; 7.3-4; 14:2 14.2 1.15; 15.2; 19.6; Əzaki. 1.24-25.

† 14:3 14.3 4.4,6; kura wanyanə: 5.9.

Uundzə Baga taa aama gi ci patə. Tə tii pərapaa Əntanƒə a duuniya agi hara ənji. Tii nə nga təkəŋwanə ətə pərapaa Əntanƒə a duuniya kaa təya ndzaanə ka naakii da ka Uundzə Baga. ⁵ Pooshi ənji sha fii təya jirakə. Pooshi ənji sha idəpaa uushi ashitii əsə.

Habara nga malaa'ikanyinə makkə

⁶ Wata nya nee ka əndə'i malaa'ika ca lədfə agintanƒə. Da i Njunyi Habara shi ci ətə pooshi ka uudənə, kaa ca baaba ka ənji duuniya, waatoo taa ka ŋgutə slikərənə, da uuranyinə da hanyinyinə patə. ⁷ Ca ŋgəree ka uurakii, ca ba, "Ŋgwaləmə tə Əntanƒə, una dʉunətə tə ci, acii kə mbu'ya saa'i nga la gəŋwanaakii. Pəsləmə tə ci. Ci tagii ha dadagyə da duuniya da uunəva da gəərənyinə patə."

⁸ Wata əndə'i malaa'ika a nə'u tə nga təkəŋwanə, ca dzə də banə, əŋki ci, "Kə kulii kya, kə kulii Babila, maʉuunə vərənə. Ki tsəkuvə slikərənyinə patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Ma ətsa, ci kira mabətəsəkə nga Əntanƒə." ⁹ Wata əndə'i malaa'ika a nə'u əsə tə harakiitə bəra'i, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, "Taa wu patə ca paslə tə dabatsə da pushashinaakii, ca luuvə ənjə a naahə ka ci sagida aakəŋwaciikii taa aaciikii, ¹⁰ ka guŋunə nə ci da mabətəsəkə nga Əntanƒə, ca sa cibə lanə. Iza'u ka shaŋə nə cibəkii a ndzaanə anəkii. Də gunə nə ənjə a cibə də ci akəŋwacii malaaba malaa'ikanyinə da Uundzə Baga. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə nga gunəkii.

¹¹ Ma makiirənə nga guutə ci təya sa cibə agikii, ka ndərənə nə ci aadəgyə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patənə nga ənjitə ca paslə tə dabatsə da pushashinaakii, təya luu sagida nga ləməkii, pooshi tii ka upaa əpisəkə shaŋə. Vədfə da uusəra cibənətii."

¹² Acii ha'ə, wa ənji nga Əntanƒə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, waatoo ənjitə ca nə'utə bariya nga Əntanƒə, təya dzə aakəŋwa də vii goonƒa ka Yeesu.

¹³ Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, əŋki ci ka nyi, "Naahətə wabəəna: ma ənjitə məəki agi paslənə tə Slandana, maŋushinə ka tii daga əndzə'i, ca'ə aakəŋwa." Wata Malaaba Ma'yanə a jikəvə, əŋki ci, "Ha'ə ndilə ndilə, kə uudəpaa tii slənətii, ka əpinə nə tii səka, acii kə nee tii ka bwatya nga slənətii."

*La gəŋwanə agyanə ənji *duuniya*

¹⁴ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mambwadafə kurabiinə da i uushi makə əndə dasə anəkii. Tə'i dara ŋwanuunə nga əndzənə anəkii, da mahidəhidəmə rəgəŋwə aciikii. ¹⁵ Wata malaa'ika a shigi asəkə maʉuunə kuvə nga Əntanƒə dadagyə, ca ŋgəree ka uurakii, ca ba ka əndətə dasə anə kurabiinə, "Kə uugi saa'i mbu'yanə. Dawə slənə də rəgəŋwaaku, kaa ha magi də cifanə nga duuniya, acii kə uugi zəŋanə bahə manə." ¹⁶ Wata əndətə dasə anə kurabiinə a ŋgərə rəgəŋwaakii, ca kyatə aagyanə duuniya, ca magi cifanə. ¹⁷ Nya nee ka əndə'i malaa'ika əsə, ca shigi asəkə maʉuunə kuvə nga Əntanƒə dadagyə, da i mahidəhidəmə rəgəŋwə aciikii naakii əsə. ¹⁸ Wata əndə'i malaa'ika a shigi anə ha nga də sataka, waatoo malaa'ikakii ca nəhə gunə. Ca ŋgəree ka uurakii də banə ka malaa'ikatə da i mahidəhidəmə rəgəŋwə aciikii, əŋki ci, "Dawə slənə də mahidəhidəmə rəgəŋwaaku, ha slibəgərəgi də poo nga inaba, acii kə uugi cifanəkii danə a duuniya." ¹⁹ Wata malaa'ikatə a kyatə rəgəŋwaakii aagyanə duuniya, ca slibəgərə mana poo nga inaba patə, ca fədfəvə aasəkə ha nga mya'ə poo nga ənfwa. Waatoo, kə ndzaa hakii makə maʉuunə mabətəsəkə nga Əntanƒə. ²⁰ Ma hatsa, a ba'a vərənə nə ci. Ənjə a mya'ə inabitse

14:4 14.4 Yooh. 10.4-5. **14:5** 14.5 Isaa. 53.9; Zeef. 3.12-13. **14:6** 14.6 Mat. 24.14. **14:7** 14.7 Jab. 146.6. **14:8** 14.8 17.2; 18.2. **14:9** 14.9 13.15. **14:10** 14.10 15.7; 16.1,19; 19.20; 'Wat. 19.24; Jab. 11.6; Irin. 25.15; Əzaki. 38.22; Mat. 25.41. **14:11** 14.11 19.3; Isaa. 34.10. **14:12** 14.12 13.10. **14:13** 14.13 1.3; 16.15; 19.9; 20.6; 22.7,14; Ibər. 4.9-10. **14:14** 14.14-20 Yaw. 4.13; Mat. 13.39-40. **14:14** 14.14 1.7,13. **14:19** 14.19 19.15; Isaa. 63.1-6.

asəkəkii. Wata idənə a huyi makə huyinə nga gəərə kiloomeeta gya'ə makkə. Ma kurəñənəkii əsə, ka dənə meeta da reeta.

15

Malaa'ikanyinə ətə kira cibənyinə mədəfə

¹ Wata nya nee ka əndə'i maduunə sə nga hurəshishinə ka şanə agintanfə, waatoo, tə'i malaa'ikanyinə mədəfə. Tii na kira muudinə nga cibənyinə mədəfə ətə na la tə ənja. Də cibənyinəkii nə məbətəsəkə nga Əntanfə a uudə əsə. ² Nya nee ka uushi makə uunəvə ətə ca bərə makə dyarugala, gwazə da gunə. Kə nee nyi ka ənjitə pooshi pyaslə tə dabatə da i pushashinaakii, təya kaaree ka luu sagida nga lamba nga ləməkii. Kəñə kəñə nə tii atanfə sətə makə uunəva, da i kəzhimbərənyinə aciitii ətə vii Əntanfə ka tii. ³ Təya ka wanyanə nga Muusa, əndə paslənə tə Əntanfə.

Təya ka wanyanə nga Uundzə Baga əsə. Əñki tii, *

“Slandanə Əntanfə, Maduunəkəya,

sə nga hurəshishinə,

maduunəkii dərəva nə slənaaku.

Nwanwə nga slikərənyinə patə nə hə,

goonğa nə rəgwaaku.

⁴ 'Ya'ə Slandana, taa wu patə, ka ngwalənə nə ci tə hə,

ca dūunətə tə hə.

Acii hə rəñwə dyanə nəndə malaa'ikanyinə.

Patənə nga slikərənyinə nga duuniya na shi

ka paslənə tə hə,

acii kə nee əñji patə ka goonğaanaaku.”

⁵ Ma daba'ə ətsa, kə nee nyi ka maduunə kuvə nga Əntanfə dadagyə mawunəkii. Nya nee ka *kuvə kuvə'unə asəkə kuvəkii, ətə ca bəarii oo'i, kədəhə nə Slandana.

⁶ Wata malaa'ikanyitə mədəfə a shigi asəkə maduunə kuvəkii, da i mambwadada kəjeerənə ətə ca bərə ashitii. Təya aanəpaa ədzəmətii də gyara nga əndzənə. Da i cibənyitə mədəfə aciitii. ⁷ Wata rəñwə agi uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a vii ka malaa'ikanyitə mədəfə kwalakə nga əndzənə mədəfə pasə pasə da i məbətəsəkə nga Əntanfə Əndə vii əpinə nga ca'ə ndəñwə ndəñwə. ⁸ Kə nagi maduunə kuvə nga Əntanfə də makiirənə ətə ca bəarii dūunuunə da baawəda nga Əntanfə. Pooshi əndə mbee ka dəməgərənə aasəkə maduunə kuvətsa, madəamə cibənyitə nga malaa'ikanyitə mədəfə kə uugi.

16

Kwalakənyinə nga məbətəsəkə nga Əntanfə

¹ Wata nya fa əndə'i uura ca wabə də ngeerənə asəkə maduunə kuvə nga Əntanfə. Ca ba ka malaa'ikanyitə mədəfə, əñki ci, “Nğərəmə kwalakənyinə nga cibənyitə mədəfə nga məbətəsəkə nga Əntanfə acii unə, una dzə ka əjigərənə aanə duuniya.”

² Wata malaa'ika nga təkəñwanə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aanə duuniya. Makə əjagərə ci, pii wata uyiginə a kyaalagi ashi ənjitə da i sagida nga dabata, təya paslə tə pushashinaakii. Uyiginəkii a zəmə tə tii ka şanə.

15:1 15.1 4.5; 15.7; 16.1; 17.1; 21.9. **15:2** 15.2 4.6; 5.8; 13.15,18; 14.2. **15:3** 15.3-4 4.11. * **15:3** 15.3 16.5-6; 19.2; 22.12; Dzak. 32.4; Jab. 145.17; wanyanə: Shig. 15.1; Jab. 111.2; 139.14. **15:4** 15.4 14.7; Jab. 86.9; 98.2-3; Isaa. 2.2-3; Irim. 10.6-7. **15:5** 15.5 11.19; Shig. 40.34; Slənə 7.44. **15:6** 15.6 1.13; Dan. 10.5. **15:7** 15.7 4.6; 14.10; 16.1. **15:8** 15.8 Shig. 40.34-35; Isaa. 6.4; Əzaki. 44.4. **16:1** 16.1 15.1; Jab. 69.25; Isaa. 66.6; Irim. 10.25. **16:2** 16.2 13.15; Shig. 9.10.

³ Wata malaa'ika nga bəra'inə a shi ka əjagərə naakii aagi uunəva. Ma kə əjagərə ci, pii wata ma'inə a zə'ugi makə idənə nga mantə ənda. Patənə nga uushi'inə da əpinatii aagi uunəva, kə mətətəgi.

⁴ Wata malaa'ika nga makkənə a shi ka əjagərə naakii aagi ma'inə nga gəərənyinə da aa gu'u ma'inə. Makə əjagərə ci, pii wata ma'inə a zə'ugi ka idənə əsə. ⁵ Wata nya fa malaa'ikatə ba'avə ənji ma'inə aaciikii, ca ba, "Ya'ə Malaabakii, hə nəndə əndzə'i, hə nəndə njukə əsə. Də goonqaanə lagi hə gəjwanə.

⁶ Acii ma ənjitsa, kə bəələgi tii anabiinə da harii ənjaaku. Watiitə kə upaa tii sətə ali tii, wahətə kə vii ka tii idənə kaa təya sa."

⁷ Wata nya fa əndə'i uura danə ha nga da sataka, əjki ci, "Awa, 'ya'ə Slandanə Əntənfə, Maduunəkəya, də goonqaanə nə hə ka la gəjwanaaku."

⁸ Ma daba'əkii, wata malaa'ika nga ənfwadənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii əsə aagi uusəra. Makə əjagərə ci, wata uusəra a upaa rəgwa nga tsakə da iza'unə, ca ətsa ənji makə gunə. ⁹ Kə səədəgi shishinətii ka shəjə, acii iza'unə nga uusəra. Wata təya baaba məza uushi'inə aashi Əntənfə. Ci boo nəndə da baawəfa agyanə cibənyiiitsa, amma mabwaseemə tii ka da 'waslyakəənatii, kaa təya dūunətə tə ci.

¹⁰ Wata malaa'ika nga tufənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aagyanə dəgələ njwanuunə nga dabata. Makə əjagərə ci, pii wata njwanuunaakii a d'agi dəgwamə acii mandə vəda. Ənjə a ngi'i ka shəjə acii zəmənə nga cibənyiiitsa. *

¹¹ Təya baaba bwaya uushi'inə aashi Əntənfə nga dadagyə putə nga cibənyiiitsə ci təya sa da putə nga uyigiitə ashitii. Mabwaseemə tii ka bwaya ndzaanatii.

¹² Wata malaa'ika nga kuwanə a dzə ka əjigərə sətə asəkə kwalakaakii aagi maduunə gəərə nga Ifəratisa. Makə əjigərə ci, pii wata gəərəkii a ifəgi, kaa meeminə da tsaanwə a shii upaa rəgwa nga dzənə. ¹³ Wata nya nee ka ginaajinyinə makkə makə gwandiinə. Rəjwə ca shigi da ma rəhuuta, əndə'i a shigi da ma dabata, əndə'i a shigi da ma majirakənə nga anabitə əsə. ¹⁴ Ma ginaajinyiitsa, nga Seetanə nə tii. Ma təya, aagi d'anə nə tii sə nga hurəshishinə, təya dzə aabii meeminə nga duuniya patə, təya dzatə də tii ka ha rəjwə kaa təya tasəka panə aagi maduunə uusəra nga Əntənfə əndə baawəfa. † ¹⁵⁻¹⁶ Wata ginaajinyiitsə a dzatə də meemiitsə ka ha rəjwə, waatoo ka hatə ci ənjə a 'wa Arəmagidoonə də uura *Ibəraaniya.

Ma bii Yeesu, "Fatəmə kaa nya ba koonə: makə mahərə nii kya shi. Tə'i barəkaanə aashi əndətə nii kya la tə ci dəməgigi, nya la tə ci da i kəjeerənaakii matasəkakii atanjalakii ka nganə, acii ga ayinə a kəshi tə ci, ca wii ahada ənji də purəki."

¹⁷ Wata malaa'ika nga mədəfənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aagi məda. Makə əjagərə ci, pii wata nya fa əndə'i uura danə dəgələ nga njwanuunə asəkə maduunə kuvə nga Əntənfə, ca ngəree ka uurakii, əjki ci, "Kə uugi ha'ə!"

¹⁸ Wata pyapidənə cii kya nee, i wazənə makə dzanə nga vənə cii kya fa, i gəgədzənə nga hanyinə. Makə ghənyi ənji əndə shinjinə, pooshi tsarə gəgədzənə nga hanyiitsə sha dii. Acii tsarə gəgədzətsə palee patə. ¹⁹ Ma vəranə nga Babila, kə 'waarakəgi ginəkii makkə. Vəranəyənə nga taa ngutə hanyinə əsə, kə waalagi. Də ha'ə buurətə Əntənfə tə maduunə vəraatsa, ca kavə tə ki kaa kya sa ma'iza'u cibə nga bwaya

16:3 16.3-4 8.8; Shig. 7.17-21; Jab. 78.44. **16:6** 16.6 17.6; 18.24; 19.2; Dzək. 32.43; Jab. 79.3,10; Mat. 23.35,37. **16:7** 16.7 15.3. **16:9** 16.9 9.20-21; 16.11,21. * **16:10** 16.10 13.1-2; dəgwamə: Shig. 10.21-22; Isaa. 8.22. **16:12** 16.12 Isaa. 11.15; 44.27; 46.11. **16:13** 16.13-14 12.3; 13.1-2; Shig. 8.2; Jab. 78.45. † **16:14** 16.14 11.17; 13.13-14; 19.20; Mat. 24.24; 2 Tees. 2.9; panə: 19.11-21. **16:15-16** 16.15 3.3,18. **16:17** 16.17-21 16.1; Isaa. 66.6. **16:18** 16.18 4.5; 6.12-13.

mabətəsəkaakii. ²⁰ Patənə nga tēpurətə ahada uunəva, kə zagi dza'ə. Ha'ə nə ginunyinə əsə. ²¹ Wata kwaalyanə nə madiigərə laarənyinə dadagyə aagyanə ənja. Taa ngutə rəjwə agi laarənyiitsa, kə mbu'i zəzəkəənaakii kiloo tufə pu'unə. Kə wabi ənji bwaya uushi'inə aashi Əntanjə putə nga cibəətsə ci təya cibə. Aci ma cibəətsa, bwayakii ka shanjə.

17

Dzalənə tə maduunə kaarəwa

¹ Wata rəjwə agi malaa'ikanyiiisə mədəfə da i kwalakənyiiisə mədəfə aciitii a shi aabiiki, əŋki ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya baarii ka hə makə sətə nə ənjə a dzalə tə maduunə kaarəwatsa, waatoo maduunə vəraatə ghənyi ənji abii gəərənyinə lajə.

² Ma kya, kə baa meeminə nga duuniya də ki. Ənji duuniya əsə, mada kə baa tii də ki, təya də makə ənvwə ca ka tə tii anətii."

³ Pii wata Malaaba Ma'yanə a ngərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a kərəgi tə nyi aa bilə. Ma dava, kə nee nyi ka minə, ki dasə a ba'a madizə daba ətə da ləmənyinə taa dama patə ashikii, waatoo ləmənyiiisə ca bərapaa tə Əntanjə. Mədəfə nə nəkii, pu'u nə mapanyinə anəkii əsə. * ⁴ Ma miitsa, kə kii ki njunyi kəjeerənyinə nga əndədəza, da i uushi'inə nga əndzənə ashitə, da i faarənyinə ətə da məghərəvənə kama kama. Ma aciitə, tə'i kwalakə əndzənə ətə pasə acii bwaya uushi'inə ka shanjə, waatoo slənə nga aləhiinatə. ⁵ Ma a kəjwaciitə, tə'i manaahə ləma, amma, ma'umbeekii nə sətə ci ləməkii a moo banə, oo'i, "Nyi nə maduunə Babila, məci kaarəwiinə patə, məci ma'ajijinə uushi'inə nga duuniya." ⁶ Nya tsaamə tə miitsa. Ma nya nee, agi kanə tə ki a nətə nə idənə nga ənji nga Əntanjə, ma palee maa, nga ənjitə bəələgi ənji putə nga vii seedanə agyanə Yeesu.

Makə nee nyi ka ki, kə dii ka nyi ka sə nga hurəshishinə ka shanjə. ⁷ Wata əŋki malaa'ikatə ka nyi, "Mi cii kwa də hurəshishinə kwa? Ka banə nə nyi ka hə sətə ci ənjə a moo banə də miitsə da i dabatsə ətsə da i nəkii mədəfə da i mapanyinaakii pu'u əsə ətsə dii miitsə a ba'akii. ⁸ Ma dabatsa, da i əpinə shi ca nji, amma paa ci ma'ə da i əpinə. Kadə nii kəya ənə ka shiginə asəkə makurəjə gu'u nga zanə əsə, ənjə a bələgi tə ci. Tə'i hara ənji asəkə duuniya ətə pooshi ənji nyaahə ləmətii aasəkə ləkələkatə taabu'u taganə nga duuniya, waatoo ləkələkatətə dii ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə asəkəkii. Ma təya, maa nee tii ka dabatsa, ka dənə ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii da i əpinə shi ca nji, asee paa ci ma'ə da i əpinə, amma kadə nii kəya ənə ka shiginə əsə. †

⁹ "Aci ha'ə, wa ənjə a ndzaa mashiikii agyanə uushi'iitsa. Ma nənyiiisə mədəfə, tii ndzaa ka ginunyinə mədəfə ətsə dii miitsə dasə anəkii, təya ndzaa ka meeminə mədəfə əsə. ¹⁰ Ma tufə agi meemiitsa, paa tii ma'ə. Ma rəjwə əsə, ma'ə ci agi njwanjuunə. Əndə'i rəjwə, ma'ə ci mashimə zəku'i. Mada kə shi ci, nga uundzə saa'i nii kəya də njwanjuunə. ¹¹ Ma dabatsə əsə, ətsə sha nji da i əpinə, amma paa ci ma'ə, ci saakii nə tighəsənə nga njwanjwa. Rəjwə nə ci əsə agi meemiitsə mədəfə. Mada kə shigi ci, kadə nə ənjə a bələgi tə ci.

¹² "Ma mapanyiiisə pu'u nee hə anəkii əsə, tii ndzaa ka meeminə pu'u, ətə ma'ə ma'watəgimə də njwanjuunə. Amma ka viinə nə ənji ka tii baawəda nga də njwanjuunə da dabatsə nga tibisa rəjwə dyanə. ¹³ Tii pu'u patə, rəjwə nə hiimatii. Təya vii ngeerənatii da baawədatii ka dabatsa. ¹⁴ Kadə nə təya pa da *Uundzə Baga. Amma Uundzə Baga na jaala anətii, acii ma ca, ci nə Slandanə agyanə slandanənyinə,

16:19 16.19 14.10; 18.2. **16:21** 16.21 11.19; 16.9. **17:1** 17.1 Irim. 51.13. **17:2** 17.2 14.8; 17.18; 18.3; Irim. 51.7; Nahu. 3.4. * **17:3** 17.3 Malaaba Ma'yanə: 1.10; 21.10; Əzaki. 8.3; 40.2; daba: 13.1-2. **17:4** 17.4 18.3,16; Irim. 51.7; Əzaki. 28.13. **17:5** 17.5 Irim. 2.20; Hoos. 1.2. **17:6** 17.6 16.6. **17:7** 17.7-8 13.1-2. † **17:8** 17.8 13.3; ləkələkatə: 3.5. **17:9** 17.9 13.18. **17:12** 17.12 Dan. 7.7,24.

Ŋwanjwə agyanə meeminə. Ma ənjitə 'wii ci, waatoo matadə ənjaakii, ənjitə nyi'u tə ci də ədzəmə rəjwə, kadə nə təya jaala da ci agyanə meemiitsa.”

¹⁵ Malaa'ikatsə a ənə ka banə ka nyi, əŋki ci, “Ma gəərənyitə nee hə, ətsə dīi kaarəwatsə dasə abitii, tii ndzaa ka ənji ŋga slikerənyinə da uuranyinə ŋga duuniya patə. ¹⁶ Ma mapanyitə pu'u nee hə, tii patə da dabatsa, kadə nə təya kaaree ka kaarəwatsa, təya fədəma uushi'inatə patə, təya bwasee ka ki də purəki, təya tsəbəgi ləwatə. Ma sətə mbədaanə, təya ətsagi də gunə. ¹⁷ Acii Əntanjə kavə aa ədzəmətii kaa təya slənə ka ciinə rəjwə, təya slənə aniyaakii, təya vii ka dabatsə ŋgeerənatii ŋga dfa ŋwanjuunə, ha'ə mbu'yanə saa'yatə nə Əntanjə a mbu'utəgi də wabənaakii. ¹⁸ Ma miitə nee hə, ki ndzaa ka maduunə vəranə ətə dīi ŋwanjuunə agyanə meeminə ŋga duuniya.”

18

Kulanə ŋga Babila

¹ Ma daba'ə ha'ə, kə nee nyi ka əndə'i malaa'ika ca jima dadagyə. Da i baawəda lajə nə ci. Tə'i bərənə gunutə də ci əsə, bərənəkii bərəgi patənə ŋga duuniya.

² Ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Kə kullii ki, kə kullii maduunə Babila. Kə zə'ugi ki ka ha ŋga ndzaanə ŋga taa ŋgutə tsarə ŋga ginaajinyinə kama kama, da ŋga taa ŋgutə tsarə ŋga ma'ajijinə shaara ətə ci ənjə a kaaree. ³ Acii kə tsəkuvə ki slikerənyinə ŋga duuniya patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Də ha'ə kavə ki ənji ka upaa mabətəsəkə ŋga Əntanjə putə ŋga aləhiinatii. Kə baa meeminə ŋga duuniya də ki. Ənji dfa fiiriinə əsə, kə d'agi tii gəna putə ŋga moo uushi'inatə.”

⁴ Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, ca ba, “'Ya'ə ənjaaki, shigimə sə goonə asəkə vəraatsa, goona jigunyi slənə 'waslyakəənatə, acii goona upaa cibəətə nii ta cibə.

⁵ Shigimə, acii ma 'waslyakəənatə, kə dzii də nə lajə, ha'ə kə mbu'ya aadəgyə aabii Əntanjə. Kə buurətə Əntanjə bwaya haalatə əsə. ⁶ Wa bwaya bwayaanatə a ənə aanətə. Wa cibəətə njii ta cibə də ənjə a ənə aanətə satə, wa ənjə a ənə ka jikətənə ka ki. Wa ənjə a ki'itə ka ki, ənjə a natə ka ki kwalakatə də ma'iza'u sə ŋga sanə, palee ka ətə njii ta dfa ka ənja. ⁷ Wa ənjə a cibə də ki makə sətə njii ta d'funətə natə na, əndə wahə nji ki, kya dzə də banə oo'i, 'Wanyinə dasə, kwatamə nə nyi, əntaa mooryafinə nə nyi, pooshi uushi ca bəzəe ka səkəki shanjə!' ⁸ Acii ha'ə, agi uusəra rəjwə nə asara a kulyaanə ka ki həma'ə, waatoo, məətənə da mabətəsəkə da madəfənə, ənjə a ətsagi tə ki də gunə, acii ma Əntanjə Slandana, maduunəkii nə ci. Ci ca lagi ka ki gəjwanə.”

⁹ Ma meeminə ŋga duuniya ətə baa də ki, maa nee tii ka makiirənə ŋga ətsanə ŋga vəraatsa, ka tuunə nə tii acii agi wahə nji tii davə. ¹⁰ Təya kəjaanə dzadə ka tsaamənə, ŋgwalii tii acii ga təya saanə cibə da i tii patə, təya ba, “Kayitu! Kayitu! Maduunə vəranə ŋga Babila! Da i ŋgeerənə nji hə. Amma, ndza'ə gi'u kə lagi gəjwanaaku!”

¹¹ Ənji dfa fiiriinə asəkə duuniya əsə, təya tuu agyanətə, təya bəzəgi səka, acii pooshi əndə dərə uushi'inatii ma'ə. ¹² Waatoo, əndzənə da hara tibisənyinə ŋga bəzə gəna, i matsahu faariitə da məghərəvənə davə, i ŋunyi kəjeerənyinə ŋga bəzə gəna kama kama makə marəmənyinə i garədoomanyinə, i ŋunyi ənfuginə kama kama, i dagwa uushi'iitə ci ənjə a dfa də linyinə ŋga coona i də ənfuginə, i dagwa

17:14 17.14 19.16,19; Džək. 10.17; Jab. 136.3; Dan. 2.47; 1 Tim. 6.15. **17:15** 17.15 17.1. **17:16** 17.16 17.2; 18.8; Leew. 21.9; Əzaki. 23.29; Hoos. 2.5. **17:17** 17.17 17.13. **18:1** 18.1-24 Isaa. 13; 47; Əzaki. 27. **18:2** 18.2 14.8; 16.19; Isaa. 13.20-22; 21.9; 34.11,14; Irim. 50.39-40; 51.8. **18:3** 18.3 17.2; 18.11-19; Isaa. 23.8; Əzaki. 27.22-23,33. **18:4** 18.4 Isaa. 48.20; Irim. 51.45; 2 Koor. 6.17. **18:5** 18.5 'Wat. 18.20. **18:6** 18.6 Jab. 137.8; Irim. 50.29. **18:7** 18.7-8 Isaa. 47.8-9. **18:8** 18.8 17.16. **18:9** 18.9-10 Əzaki. 26.16-17; 27.30-35.

uushi'inə ətə ci ənjə a də də tibisənyinə taa faariinə. ¹³ Ma ənjitsa, kə irəgi tii ka ki də harii uushi'inə kama kama əsə, shaashimənyinə kama kama da hara banyinə kama kama ətə ca zənə nğa'ə, da inaba, da i maara da i nnyuni əmputə aləkamaara da i səkənwə, i liinə da baginə, təhinə da i moota təhinə, da i maviinə, waatoo, ənji shiŋkinə. Ma uushi'iitə patə, pooshi əndə dərənə aciitii ma'ə.

¹⁴ Wata təya tuu agyanə vərənəkii, təya ba, "Patənə nğa uushi'iitə kavə hə nəku aanəkii, kə ətee hə. Patənə nğa gənaaku əsə, pooshi ma'ə, paa hə ka ənənə ka upaanə ma'ə boo."

¹⁵ Ma ənji də fiiriinə ətə upaa gəna dāgi dərəginə də uushi'inə asəkə vərənəkii, kə kənaənə tii dzadə, nğwalii tii acii ga təya saanə cibə da i tii, təya tuu, təya nğəərə ma,

¹⁶ təya ba, "Kayitu! Kayitu! Maduunə vərənə! Ma nğa nğəkə, kə njii kwa nğaənğa nnyuni kəjeerənyinə nğa əndədəzə kama kama, i nğa ənduudə, ha nğaənğa uushi'inə nğa əndzənə i nğa nnyuni faariinə ka geeginə ka hə ka rəmənə. ¹⁷ Ndza'ə gi'u ətee hə ka gənaaku patə."

Patənə nğa slanji kumbawalənyinə, da ənji gwazə kumbawalənyinəkii, da ənjitə asəkətii, da ənjitə ca wii də kumbawalə ka də fiiriinə, tii maa, kə kənaənə tii dzadə.

¹⁸ Makə nee tii ka makiirənə nğa guutə ca ətsa tə vərəatsa, təya ka vurənə, təya ba, "Pooshi vərənə ətə gi aashi vərəatsə də duunuunə." ¹⁹ Təya fədfə hanyinə agyanətii, təya tuu, təya nğəərə ma, təya ba, "Kayitu! Kayitu! Maduunə vərənə! Patənə nğa ənjitə da i kumbawalətii, də gənaaku dīi tii gəna, wata kaa ha ətee ka uushi'inaaku patə ndza'ə gi'u!" Də ha'ə uudəpaa tii tuunətii agyanə vərəatsa.

²⁰ Acii ha'ə, wa patənə nğa ənji dadagyə a də moodasəka putə nğa zaməginə də ki. Dəmə moodasəka, ənji nğa əntanfə da masləkəe ənja da anabiinə, acii kə ki'i əntanfə koonə noonə ashitə.

²¹ Ma dāba'əkii, wata əndə'i maduunə malaa'ika a nğərətə faara. Mbərə mbərə nə zəzəkəənə nğa faarakii da nğa maduunə tənəwə. Wata ca kəgərə aagi uunəvə, ənki ci, "Ha'ə nə ənjə a zaməgi də maduunə vərənə nğa Babila də ngeerənə, pooshi ənjə na nee ka ki ma'ə şanə! ²² Pooshi ənji na fa wanyənə da kəzhimbərə asəkə vərənəkii ma'ə, da ənji ədə lyambyadə taa uutəma şanə. Pooshi ənji na nee ka ənji slənə nğa ciinə kama kama ma'ə əsə. Pooshi ənji na fa ədənə də tənəwə şanə ma'ə, şikə şikə nə vərənəkii a ndzaənə. ²³ Pooshi ənjə na nee ka bərənə nğa garəkuwa asəkə vərənəkii ma'ə şanə. Moodasəkə nğa kərə madənə əsə, pooshi ənjə na fa ma'ə şanə. Ma nğa nğəkə, ənji də fiiriinə nğa vərənəkii palee də ngeerənə asəkə duuniya patə. Kə gəpətəgi ki də ənji nğa slikerənyinə patə də uushi'inətə nğa jirakənə."

²⁴ Də ha'ə upaa ki ciba, acii asəkə vərənəkii lapaa ənji idənə nğa anabiinə da nğa hara ənji nğa əntanfə. Awa, davə lapaa ənji idənə nğa ənji patə ətə bəələgi ənji asəkə duuniya.

19

¹ Ma dāba'ə ətsa, kə fii nyi wazənə nğa uushi dadagyə makə wazənə nğa maduunə dzadənə nğa ənja, təya ba, "Haleeluya!* Ci nə Maluu gaamə, Əndə məghərəvənə nə ci, Əndə baawəda əsə. ² Acii də goonğaənə lii ci gənəwanə. Kə lagi ci gənəwanə nğa maduunə kaarəwata. Ki saawee ka *duuniya patə də də aləhiinatə. Kə jalə əntanfə tə ki, acii kə bəələgi ki ənji nə'unə tə ci." ³ Təya ənə ka banə, ənki

18:12 18.12-13 Əzaki. 27.12-24. **18:15** 18.15 Isaa. 47.15; Əzaki. 27.36. **18:16** 18.16 17.4. **18:18** 18.18-19 Əzaki. 27.28-34. **18:20** 18.20 12.12; Irım. 51.48. **18:21** 18.21 Irım. 51.63-64. **18:22** 18.22 Isaa. 16.10; 24.8; Əzaki. 26.13. **18:23** 18.23 Isaa. 23.8; 47.12; Irım. 7.34. **18:24** 18.24 16.6; Isaa. 26.21; Irım. 51.49; Əzaki. 24.7-8. * **19:1** 19.1 Ma Haleeluya, kyalaliinə ka dūunətənə də əntanfə. **19:1** 19.1 4.11. **19:2** 19.2 15.3; 16.6; 22.12; Dək. 32.43; Jab. 79.10.

tii, “Haleeluya! Ma makiirənə nga guutə ətsagi tə maduunə vəraata, ka ndərənə aadəgyə ca'ə ndənjwə ndənjwə.” † ⁴ Wata gayiitə pupusərə aji ənfwadə, da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, təya gərə'waanə ka paslənə tə Əntanjfə, ci dasə anə dəgələ nga nwanjuunə, təya ba, “Aamiina. Haleeluya!” ⁵ Wata əndə'i uura a wabə gatə ka hatə dīi dəgələ nga nwanjuunə, əjki ci, “Duunətəmə tə Əntanjfə, unə, patənə nga ənjitə ca nə'u tə ci, da patənə nga ənji ətə ca nğwalə tə ci, uuji ənji da madiigərə ənji patə.”

*Zəmə əndzanə nga rəyə nga *Uundzə Baga*

⁶ Wata nya ənə ka fa wazənə nga uushi makə wazənə nga maduunə dzadənə nga ənja, makə ngyaaranə nga ma'inə a gərə dəba'a vəna, makə dzanə nga vəna əsə. Nya fa təya ba,

“Haleeluya! Əntanjfə Slandanə gaamə ca da nwanjuunə. Aciikii nə baawəda patə.

⁷ Daamə moodasəka, ama da maɳushinə, dəlaamə də duunuunaakii, acii kə mbu'i saa'i nga rəyə nga Uundzə Baga. Madanaakii boo, kə tasəkii ki.

⁸ Kə vii ənji ka ki nɳnyi malaaba kəjeerənə ətə ca bərə, kaa kya nğavə aashitə.”

Ma nɳnyi kəjeeriitsa, ci ndzaa ka nɳnyi sləna nga ənji nga Əntanjfə.

⁹ Wata əjki malaa'ikatə ka nyi, “Naahətə wabəəna. Ənji moodasəkə nə ənjitə bii ənji ka tii zəmə əndzanə nga rəyə nga Uundzə Baga.” Malaa'ikatə a ənə ka banə ka nyi, əjki ci, “Ma wabəətsa, tantanyinə, da ma Əntanjfə shigi.” ‡ ¹⁰ Makə fii nyi ha'ə, wata nya gərə'waanə atsaa sədəkii ka paslənə tə ci. Amma əjki ci ka nyi, “Ga ha da ha'ə! Aci nyi maa, əndə slənə nga Əntanjfə nə nyi makə noonə da ndzəkəɳushi'inəku, waatoo ənjitə kəsətə tənə tənə tə wabəətə baarii Yeesu. Tə Əntanjfə paslənəku.”

Ma wabəətə baarii Yeesu, ci nə tantanyinə nga sətə wabi anabinyinə anəkii.

Əndə ndərə mabwadada təhwa

¹¹ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka ha dagyə mawunəkii, nya nee ka mabwadada təhwa asəkəkii da i əndə a ba'akii. Ma ləmə nga əndətə a ba'a təhukii, “Əndə Goonğa, Mayarəda Ənda”. Də goonğaənə nə ci ka la gəɳwanə, ca dzə də panə də goonğaənə əsə. ¹² Makə gana nga gunə nə ginəkii ka bərənə. Da i daranyinə nga nwanjuunə lanə anəkii nə əndəkii. Tə'i ləməkii manaahəkii ashikii, amma pooshi əndə paaratəginə də ləmətsa, madaamə ci saakii. ¹³ Ma kəjeeriitə nɳii ci, tə'i idəna taa dama patə. Tə'i əndə'i ləmə ci ənjə a 'wa də ci əsə, waatoo, “Wabənə nga Əntanjfə”. ¹⁴ Wata soojiinə nga dadagyə a nə'u tə ci a ba'a mabwadada təhinə, da i malaaba mabwadada kəjeerənyinə ashitii. ¹⁵ Da makii shigi mahidəhidəmə nɳgila purəjanə, də ci nii kəya jaala agyanə slikerənyinə patə, ca da nwanjuunə agyanətii də zala tibisa, makə sətə ci ənjə a mya'ə inaba. Də ha'ə nii kəya baarii bwaya mabətəsəkə nga Əntanjfə Əndə baawəda. ¹⁶ Ma ashi kəjeerənaakii, mbərə

† 19:3 19.3 makiirənə: 14.11; Isaa. 34.10. 19:4 19.4 4.4,6; 5.7; Jab. 106.48. 19:5 19.5 11.18; Jab. 22.25; 115.13; 134.1; 135.1. 19:6 19.6 11.17; 14.2; Jab. 47.6-10; 96.7-10; Zak. 14.9. 19:7 19.7 21.2. 19:8 19.8 6.11. ‡ 19:9 19.9 14.12; Isaa. 25.6; Mat. 22.2; Luka 14.15-16; tantanyinə: 21.5; 22.6. 19:10 19.10 6.9; 22.8-9. 19:11 19.11 4.1; 19.2; Jab. 72.1-14; 98.9; Isaa. 11.4; Əzaki. 1.1-3; Slənə 7.56. 19:12 19.12 1.14-15; 2.17. 19:13 19.13-15 Isaa. 63.1-6. 19:13 19.13 Yooh. 1.1. 19:14 19.14 6.2-8,11. 19:15 19.15 1.16; 2.26-27; 11.17; 14.14-20; Irin. 25.30-31.

mbərə da gədfəhaciinəkii, tə'i manaahe ləma, waatoo, “Nwanjwə agyanə meeminə, Slandanə agyanə Slandanənyinə”.

¹⁷ Ma daba'əkii, wata nya nee ka malaa'ika kənjə agi uusəra, ca ngəree ka uurakii ka banə ka patənə nga shaarənyinə ətə ca lədfə agintanjə, ənjki ci, “Shooma, dzatəmə də nə ka ha rənjwə, acii kə mbu'ya saa'i nga maduunə kumənə nga Əntanjə! ¹⁸ Shoomə ka ciku ləwunyinə nga meeminə da nga soojiinə da gayinatii, da luu nga təhinə da nga ənjitə ca ndərə tə tii, da nga patənə nga ənja, maviinə da dimuyinə, madiigərə ənji da uuji ənji patə.”

¹⁹ Wata nya nee ka dabata da meeminə nga duuniya da soojiinatii, kə dzatə tii də nə ka hakii, kaa təya pa da Əndətə ca ndərə mambwadada təhutə da soojiinaakii.

²⁰ Ənjə a kəsə tə dabatə tii da majirakə nga anabitə dīi sə nga hurəshishinə akənjwaciikii. Də sə nga hurəshishinəkii gəpətə ci də ənjitə luuvə kaa ənjə a də ka tii sagida nga dabata, təya paslə tə mapusha tə dabata. Wata ənjə a əjigərə tə tii bəra'i da i əpinə aagi gunə ətə dīi kurəjənəkii makə uunəva. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə ka gunəkii. § ²¹ Kə bəələgi ənji soojiinatii də ngila purəjəatə shigi da ma Əndətə a ba'a təhuta. Wata shaarənyinə patə a ciku ləwatii, təya əbuurəgi gyadə.

20

*Anənə tə *Seetanə nga fəzə dəbu'u*

¹ Wata nya nee ka malaa'ika ca jima dadagyə ndzanə da i uuzənə nga makuvə nga gu'u nga zanə da i mandalə mahyakahyaka'ə aciikii. * ² Ca kəsətə rəhuuta, waatoo, rəhuutə nga njukə njukə, ətə dəkəvə ənji ka ci ləmə “Ibəlisa” da “Seetanə”, ca anəgi tə ci kaa ca ndzaa ma'anəkii nga fəzə dəbu'u. ³ Wata ca kagərə tə ci aasəkə makurənjə gu'u nga zanə, ca pa'əgi, ca nyii'igi ma nga gu'ukii, acii ga Seetanə a gəpətə də slikərənyinə ma'ə. Ma daba'ə fəzə dəbu'utsa, tyasə ka kapaanə nə ənji tə ci nga uundzə saa'ya.

⁴ Ma daba'əkii, wata nya nee ka dəgələnyinə nga njwanjuunə da i slanjii dəgələkii dasə dasə anəkii. Kə vii ənji ka tii baawəda nga la gənjwanə. Kə nee nyi ka ma'yanyinə əsə nga ənjitə laalagi ənji nətii putə nga waaza goongaatə baarii Yeesu, da putə nga waaza wabənə nga Əntanjə. Ma təya, kə ənyi tii ka upaa əpinə, təya də njwanjuunə da *Aləmasiihu nga fəzə dəbu'u. Acii mapasləmə tii ka dabatə da pushashinaakii, paa tii liwə sagidaakii aa kənjwaciitii taa aaciitii əsə. ⁵ Tii nə təkənjwanə nga madənə agi maməətə ənja. Ma mbədaanənə nga maməətə ənja, paa tii ma'i da i tii, see daba'ə fəzətsə dəbu'u. ⁶ Patənə nga ənjitə upaa madənə nga təkənjwanə, ənji moodasəkə nə tii, malaabakii. Pooshi əntənə nga bəra'inə da baawəda anə tsarə nga ənjitsa. Ka ndzaanə nə tii ka limanyinə nga Əntanjə da nga Aləmasiihu, təya də njwanjuunə da ci nga fəzə dəbu'u.

Muudinə nga panə

⁷ Ma daba'ə kə uugi fəzətsə dəbu'u, ka pəryapaanə nə ənji tə Seetanə asəkə furəshinaakii. ⁸ Ka gimaginə nə ci, ca dzə ka gəpə də slikərənyinə nga duuniya patə. Ma slikərənyiiitsa, tə tii ci ənjə a 'wa Gwagə da Magwagə. Ka dzatəginə nə Seetanə də tii patə ka ha rənjwə, kaa təya pa da Əntanjə. Makə mandzənə a gəərə nə lajənətii. ⁹ Wata nya nee, təya təkəgi taa dama patə anə hanyinə nga duuniya, təya gunutəgi də hatə dīi ənji nga Əntanjə davə, da vərəatə uu'i ci. Amma, wata

19:16 19.16 17.14. **19:17** 19.17-18 Əzaki. 39.4-5,17-19. **19:18** 19.18 13.16. **19:19** 19.19 17.12-14; Jab. 2.2; Əzaki. 38.2-9,14-16; Zak. 14.2. § **19:20** 19.20 13.1-2,13,15; baruuda: 14.10; 20.10,14; 21.8; Isaa. 30.33. * **20:1** 20.1 10.1; 18.1; gu'u nga zanə: 9.1. **20:2** 20.2 12.3,9. **20:4** 20.4 6.9; 13.15; Dan. 7.9,22; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2. **20:6** 20.6 1.6; 2.11. **20:8** 20.8 13.14; Jasə. 11.4; Əzaki. 38.2,10-12.

ma nya nee, gunə a jima dadagyə, ca ətsagi tə tii. ¹⁰ Ma Seetanə, əndə gəpənə də tii, kə kagərə ənji tə ci aagi guutə dīi kurəjənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsakə iza'unəkii, waatoo hatə shi ənjə a kagərə tə dabatə da majirakə nga anabita. Ka sanə nə tii nğəra'wə vədə da uusəra nga ca'ə ndəjwə ndəjwə.

Maduunə uusəra nga da gəjwanə

¹¹ Wata nya nee ka maduunə mambwafadfa dəgələ nwanjuunə da i Əndə dasə asəkəkii. Ma nya tsaamə, wata kə zagi hanyinə da səkəntənfə akəjwaciikii. Pooshi ənji ənyi ka neenə ka tii ma'ə. ¹² Wata nya nee ka maməətə ənji da i əpinatii, uuji ənji da madiigərə ənji patə, kəjə kəjə akəjwacii dəgələ nga nwanjuunə. Ənjə a wunəpaa ləkaləkətənyinə, ənjə a wunəpaa əndə'i ləkaləkətə əsə, waatoo ləkaləkətətə ca baarii tə ənjitə ca upaa əpinə. Ənjə a la gəjwanə ka maməətə ənji mbərə mbərə da slənənyinatii, makə sətə nyaahə ənji asəkə ləkaləkətənyii.

¹³ Ma maməətə ənjitə agi uunəva, kə ma'i tii. Ma wa, da ha nga ndzaanə nga maməətə ənja, kə kapaa tii natii maməətə ənji əsə, ənjə a la gəjwanə ka taa wu patə agitii, makə sətə njii təya slənə. ¹⁴ Ma daba'əkii, ənjə a kagərə tə i ha nga ndzaanə nga maməətə ənji da wə aagi guutə makə uunəva. Waatoo əntənə nga bəra'inə nə gunəkii. † ¹⁵ Patənə nga ənjitə malapaamə ənji ləmətii manaahəkii asəkə ləkaləkətətə dīi ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə asəkəkii, wata ənjə a kagərə tə tii aagi guutsə makə uunəva.

21

Kura ha dadagyə da kura ha a panə

¹ Ma daba'əkii, kə nee nyi ka kura ha dadagyə da kura ha a panə. Ma təkəjwatə ha dadagyə da ha a panə, kə dzəgi. Kə ifəgi uunəvənyinə əsə. ² Wata nya nee ka malaaba vəranə, waatoo kura Urusaliima, ca jima dadagyə daci əntənfə. Matasəkakii nə ki makə sətə ci madfanə a tasəka, kaa kya gunu da nğurii. ³ Nya fa əndə'i uura dasəkə dəgələ nga nwanjuunə, ca nğəree ka uurakii, əjki ci, "Ma nə diya, kə uugi ha nga ndzaanə nga əntənfə ndzaanə ahada ənja. Ka ndzaanə nə ci agitii, təya ndzaa ka ənjaakii. Ci saakii ca ndzaa da tii, ca ndzaa ka əntənfəwatii. ⁴ Ka taadəginə nə ci ka tii kiinə agitii. Pooshi ma'ə məətənə, pooshi ma'ə tuutunə əsə taa mabətəsəka, pooshi ma'ə zəmənə nga uushi. Acii ma iirə uushi'inə, kə dzəgi."

⁵ Wata əndətə dasə anə dəgələ nga nwanjuunə a ba ka nyi, əjki ci, "Ma əndzə'i, agi dfeeginə nə nyi taa ka mi patə, kaa ca ndzaa kurakii." Ca ba ka nyi əsə, "Naahuu ətsa, acii ma wabəətsa, mayarədakii, goonğa boo." * ⁶ Ca ənə ka banə ka nyi, əjki ci, "Kə uugi slənə dfanə. Nyi nə nga təkəjwanə da nga muudinə, nyi 'watəgi, nyi na uudəpaa əsə. Taa wu patə ci ma'igiirənə a da tə ci, ka viinə nə nyi ka ci rəgwa nga sa ma'inə nga zabə yadə ki'inə asəkə gəərə ətə ca vii əpinə. ⁷ Taa wu patə jaalii, ka upaanə nə ci uushi'iitsa, ka ndzaanə nə nyi ka əntənfəwaakii, ca ndzaa ka uuzənaaki əsə. ⁸ Amma, ma manğwalinə, da ənjitə yadə vii goonğa, da ma'ajjinə ənja, da mabəələ ənja, da ma'aləhiinyinə, da mwabiinə, da ənji paslə uuləminə, da patənə nga majirakinə, agi gunə nə ha nga ndzaanatii, waatoo, guutə dīi kurəjənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsakə iza'unəkii. Ci nə əntənə nga bəra'inə."

20:9 20.9 Baan. 2; 2 Meem. 1.10,12; Jab. 78.68; Əzaki. 38.22; 39.6. **20:10** 20.10 19.20. **20:11** 20.11 5.7; 6.14; 21.1; Jab. 114.3,7; Mat. 24.35; 2 Piita 3.10. **20:12** 20.12-13 3.5; 22.12; Dan. 7.9-10. **20:12** 20.12 Shig. 32.32. † **20:14** 20.14 20.10; 1 Koor. 15.26; əntənə nga bəra'inə: 2.11. **20:15** 20.15 3.5. **21:1** 21.1 21.5; Isaa. 65.17; 2 Piita 3.13. **21:2** 21.2 3.12; 19.7; 21.9-22.5; 22.17; Isaa. 52.1; Mat. 22.2; Gal. 4.26; Ibər. 11.16; 12.22. **21:3** 21.3 7.15; Leew. 26.12; Əzaki. 37.26-28; Zak. 2.9; 2 Koor. 6.16. **21:4** 21.4 7.17; Isaa. 26.19; 35.10. * **21:5** 21.5 5.7; 21.1; Isaa. 43.19; 2 Koor. 5.17; mayarədakii: 19.9. **21:6** 21.6 1.8; 7.17; 22.1; Isaa. 55.1; Zak. 14.8; Yooh. 7.37. **21:7** 21.7 2 Sam. 7.14; Əzaki. 11.20. **21:8** 21.8 2.11; 19.20; 21.27.

Kura Urusaliima

⁹ Ma daba'əkii, kə shi malaa'ika aabiiki. Ma ca, rəŋwə nə ci agi malaa'ikanyiiṭə mədəfə nji da i kwalakənyinə mədəfə ŋga muudinə ŋga cibənyinə aciitii. Əŋki ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya baarii ka hə tə Madanə ətə na ndzaa ka minə ŋga Uundzə Baga." ¹⁰ Wata Malaaba Ma'yanə a ŋgərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a ŋgərə tə nyi, ca kərə tə nyi aanə magərə giŋwə ka shaŋə, ca baarii ka nyi tə vəranə ŋga Əntaŋfə, waatoo, Urusaliima. Vəranəkii a dzə də jimanə dadagyə daciikii. ¹¹ Vəranəkii a dzə də bərənə makə faara ətə da məghərəvənə davə. Camə saakii makə faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Duunuunə ŋga Əntaŋfə ca bərə ha'ə davə. ¹² Tə'i magərə mahwala ŋga vərənəkii da i uura mayinyinəkii pu'u aji bəra'i, da malaa'ikanyinə pu'u aji bəra'i ətə ba'avə ənji nəhə uura mayinyinəkii aaciitii. Ma ashii uura mayinyinəkəya, kə naahəvə ənji ləmənyinə ŋga slikərənyinə pu'u aji bəra'i ŋga ənji Isərayiila. ¹³ Taa ka ŋgutə purəjanə ənfwadə patə, tə'i uura mayinyiitə makkə, waatoo, makkə da tsaŋwa, makkə da hwarəma, makkə da waka, makkə da baŋgawə əsə. ¹⁴ Ma mahwala ŋga vərənəkii, agyanə faaranyinə pu'u aji bəra'i mbuki ənji. Aagyanətii naahətə ənji ləmənyinə pu'u aji bəra'i ŋga masləkee ənji ŋga *Uundzə Baga.

¹⁵ Ma acii malaa'ikatə ca wabə da nya, tə'i zala ŋga əndzənə ka gəlatəginə də vərənəkii da uura mayinyinəkii da mahwalakii. ¹⁶ Ma bwaŋənə da gərənə ŋga vərənəkii, mbərə mbərə taa dama patə. Wata malaa'ikatə a gəlatə vərənəkii də zalatə ŋga gəlaginə. Ma gəlatə ca, kiloomēta† dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i nə gərənəkii a panə da gərənəkii aadəgyə. Ha'ə nə bwaŋənəkii əsə. ¹⁷ Ca gəlatə gərənə ŋga mahwalakii aadəgyə, meeta‡ mədəfə pu'unə aji bəra'i, makə sətə dīi zala ŋga gəla də uushi'inə. ¹⁸ Də faara ətə ci ənjə a 'wa yasəpa ghənyi ənji mahwala ŋga vərənəkii. Ma vərənəkii əsə, də əndzənə ghənyi ənji, ŋunyikii, wata yaŋə makə dyarugala. ¹⁹ Anə faariinə ətə da məghərəvənə davə mbuki ənji mahwala ŋga vərənəkii. Ma faara ŋga təkəŋwanə, faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Ma faara ŋga bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa safira. Ma faara ŋga makkənə, faaratə ci ənjə a 'wa agata. Ma faara ŋga ənfwadənə, faaratə ci ənjə a 'wa iməradə. ²⁰ Ma faara ŋga tufənə, faaratə ci ənjə a 'wa wanikisa. Ma faara ŋga kuwanə, faaratə ci ənjə a 'wa sarədisa. Ma faara ŋga mədəfənə, faaratə ci ənjə a 'wa kirisoolita. Ma faara ŋga tighəsənə, faaratə ci ənjə a 'wa beerila. Ma faara ŋga əliŋənə, faaratə ci ənjə a 'wa toopaza. Ma faara ŋga pu'unə, faaratə ci ənjə a 'wa kərisooparasə. Ma faara ŋga pu'u aməntaŋənə, faaratə ci ənjə a 'wa yiyakinta. Ma faara ŋga pu'u aji bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa amatisəta əsə. ²¹ Ma uura mayinyinəkii pu'u aji bəra'i əsə, də faara ətə da məghərəvənə davə ətə ci ənjə a 'wa lu'ulu'u dīi ənji. Taa ŋgutə rəŋwə agi uura mayinyiitə pu'u aji bəra'i, də lu'ulu'ukii rəŋwə dīi ənji. Ma rəgwa asəkə vərənəkii əsə, də əndzənə dīi ənji, ŋunyikii, wata yaŋə makə dyarugala.

²² Maneemə nyi ka *yi ŋga Əntaŋfə asəkə vərənəkii. Acii i Əntaŋfə Slandanə Əndə baawəda da Uundzə Baga, tii də natii nə nə ha ŋga paslənə davə. ²³ Pooshi nafalə ŋga bərənə ŋga uusəra taa ŋga ləgidə asəkə vərənəkii. Acii məghərəvənə ŋga Əntaŋfə da ŋga Uundzə Baga ca bərə asəkəkii. ²⁴ Ka wiinə nə slikərənyinə ŋga duuniya patə agi bərənəkii. Ma meeminə ŋga duuniya əsə, ka kərənə nə tii gənatii

21:9 21.9-22.5 Isaa. 54.1-17. **21:9** 21.9 15.1. **21:10** 21.10 17.3; Əzaki. 40.2; Mat. 4.8. **21:11** 21.11 21.18,23; Isaa. 60.1-3,19; Əzaki. 43.2. **21:12** 21.12-13 7.5-8; 'Wat. 35.22-26; Shig. 28.21; Əzaki. 48.30-35. **21:14** 21.14 İbər. 11.10; Af. 2.20. **21:15** 21.15 11.1; Əzaki. 40.3. † **21:16** 21.16 Ma agi uura Gərikə, pooshi kiloomēta. Amma tə'i uushi ŋga gəla də babara ci ənjə a 'wa 'stadia'. Ma kiloomēta dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i, mbərə mbərə da stadia dəbu'u pu'u aji bəra'i. **21:16** 21.16 Əzaki. 48.16-17. ‡ **21:17** 21.17 Ma agi uura Gərikə, pooshi meeta. Də hwaslə ciinə ci təya gəla. Ma meeta mədəfə pu'unə aji bəra'i, mbərə mbərə da hwaslə ciinə gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. **21:18** 21.18-21 21.11; Isaa. 54.11-12; Əzaki. 28.13. **21:22** 21.22 11.17. **21:23** 21.23 22.5; Isaa. 60.1-2,19-20; 24.23.

aasəkə vəranəkii ka dʉunətənə də Əntanƒə. ²⁵ Ma uura mayinyinə nga vəranəkii əsə, mawunəkii ndzaanətii taa guci patə, acii pooshi vədə davə. ²⁶ Ka kərənə nə ənji ɲunyi uushi'inə da gəna nga slikərənyinə patə aasəkə vəranəkii. ²⁷ Amma pooshi ma'ajjinə uushi'inə ka dəmənə aasəkə vəranəkii. Taa əndətə ca dʉadʉa bwaya uushi'inə taa jirakənə, paa ci ka dəmənə aadəvə aasəkə vəranəkii. See əndətə nyaahə ənji ləməkii aasəkə ləkələkatətə nga Uundzə Baga, waatoo ləkələkatətə dʉii ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə asəkəkii. §

22

¹ Ma daba'əkii, malaa'ikatə a ɓaarii ka nyi gəərə nga ma'inə ətə ca vii əpinə. Dawə dawə saakii nə ma'inəkii. Ca hwaya ka hatə dʉii dəgələ nga ɲwanjuunə nga Əntanƒə tii da nga *Uundzə Baga. ² Ma ma'iitsa, agi huyinə ahadahada rəgwa nga vəranəkii. Ma anə ndəra nga gəərəkii əsə, tə'i ənfuginə daga daga. Agi poonə nə ənfuginəkii pu'u aji bəra'i agi fəza. Taa ɲgutə ləgida, ha'ə nə tii ka poonə. Ha'ə nə manakii əsə. Ka mbədəpaanə nə ba nga ənfuginəkii də slikərənyinə nga ənji duuniya patə. Ənfuginəkii ca vii əpinə əsə. * ³ Ma asəkə vəranəkii əsə, pooshi ənji ka lapaa sətə tifyagi Əntanƒə ka giirənə. Dəgələ ɲwanjuunə nga Əntanƒə da nga Uundzə Baga na ndzaanə asəkə vəranəkii. Ənji nə'unə tə ci əsə, kadə nə təya paslə tə ci, ⁴ təya nee ka kəɲwaciinəkii, ənjə a naahəvə ləməkii aa kəɲwaciitii. ⁵ Pooshi vədə na da ma'ə. Pooshi ənji na moo garəkuwa taa uusəra, acii Əntanƒə Slandanə ci saakii na ndzaa ka bərənətii. Ka dʉanə nə tii ɲwanjuunə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə.

⁶ Wata əɲki malaa'ikatə ka nyi, “Ma wabəətsa, goonɲa, mayarədakii əsə. Əntanƒə Slandanə vii Ma'yanaakii ka anabiinə, ci sləkee ka malaa'ikaakii aabii ənji paslənə tə ci ka ɓaarii ka tii sətə na slənə tyasə kədəhə.”

Shinə nga Yeesu

⁷ Əɲki Yeesu, “Wanyiitsə ka dzənə kədəhə. Ənji barəkaanə nə ənjitə ca nə'utə wabənə nga anabaakwaanə ənə asəkə ləkələkatəna.”

⁸ Ma nyi, Yoohana, kə fii nyi uushi'iitsa, kə nee nyi də ginəki əsə. Makə fii nyi, nya tsaamə, wata nya gərə'waanə atsaə sədə malaa'ikatə ɓaarii ka nyi uushi'iitsə, kaa nya paslə tə ci. ⁹ Amma əɲki ci ka nyi, “Ga ha dʉa ha'ə! Acii nyi maa, əndə slənə nga Əntanƒə nə nyi makə noonə da ndzəkəɲushi'inəku anabiinə da patənə nga ənjitə ca nə'utə wabəənə asəkə ləkələkatəna. Tə Əntanƒə paslənəku.”

¹⁰ Ca tsakə banə ka nyi, əɲki ci, “Ga ha kapaa wabənə nga anabaakwaanə ənə asəkə ləkələkatəna kaa ca ndzaa ka ma'umbee uushi. Acii kədəhə nə uushi'iitsə patə ka slənənə. ¹¹ Taa wu ca slənə bwaya uushi'inə, bwaya uushi'inə dzənəkii də slənənə. Taa wu nə əndə dʉii ajjinə əsə, ma'ajjinəkii ndzaanəkii ətsa. Ma əndətə ca slənə tantanyinə, tantanyinə ndzaanə slənaakii. Ma əndətə malaabakii, malaabakii ndzaanəkii.”

¹² Əɲki Yeesu, “Wanyitsə ka dzənə kədəhə. Ka ɲgərəənənə nə nyi shikwaaki, kaa nya vii ka taa wu mbərə mbərə da sətə slənyi ci. ¹³ Nyi nə nga təkəɲwanə da nga muudinə, nyi 'watəgi, nyi na uudəpaa əsə.”

¹⁴ Ənji barəkaanə nə ənjitə ca kubəgi kəjeerənyinatii dʉawə dʉawə, kaa təya upaa rəgwa nga dəməgərənə da uura mayi aasəkə vərəata, təya adə mana poo nga əɲfwə

21:24 21.24 Jab. 68.30; Isaa. 60.3. **21:25** 21.25-26 Isaa. 60.11. § **21:27** 21.27 21.8; 22.15; Isaa. 35.8; 52.1; Əzaki. 44.9; 1 Koor. 6.9-10; 2 Piita 3.13; ləkələkatə: 3.5. **22:1** 22.1-2 21.6; Əzaki. 47.1-12. * **22:2** 22.2 21.21; ənfuginə: 2.7. **22:3** 22.3 7.15; Irin. 3.17. **22:4** 22.4 14.1; Jab. 17.15; Mat. 5.8. **22:5** 22.5 1.6; 21.23; Dan. 7.18,27. **22:6** 22.6 1.1; 10.7; 19.9; Slənə 11.27-28; 13.1. **22:7** 22.7 3.11; 22.12,20. **22:8** 22.8 1.9; 19.10. **22:10** 22.10 Dan. 12.4. **22:11** 22.11 Isaa. 56.1; Əzaki. 3.27; Dan. 12.10. **22:12** 22.12 2.23; 6.10; 15.3; 16.5-6; 19.2,11; 20.12-13; 22.7; Jab. 28.4; Wab. 24.12; Irin. 17.10; Mat. 16.27. **22:13** 22.13 1.8.

ətə ca vii əpinə. † ¹⁵ Ma ənjitə pooshi na upaa rəgwa ɲga dəməgərənə aasəkə vərənəkii, tii nə ənjitə bwasee ka tantanyinə, waatoo ənji slənə bwaya uushi'inə, da mwabiinə, da ma'aləhiinyinə da ənji bəələ ənja, da ənji paslə uuləminə, da ənjitə kadfeesəkə ka tii nə jirakənə, təya jirakə.

¹⁶ “Nyi Yeesu sləkee ka malaa'ikaaki, kaa ca ba koonə ənji ɲga Ikəliisiyanyinə tə uushi'iitsa. Nyi nə maɖuunə jijinə ɲga *Dawuda, nyi nə vooda ɲga pukə də ha əsə.” ‡

¹⁷ I Malaaba Ma'yanə da Maɖanə ca ba, “Shiwa!” Taa wu patə fii ətsa, wa ca ba naakii əsə, “Shiwa!” Ma əndətə kəshi ma'igiirənə tə ci, ca moo sa ma'inə ətə ca vii əpinə, wa ca shi ka sanə ɲga zabə yadə ki'inə.

Muudinə ɲga wabənə

¹⁸ Ma ɖiya, nyi Yoohana ca dzalə tə taa wu patə. Taa wu patə ca fa wabənə ɲga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkatəna, ga ca tsakəvə əndə'i uushi aanəkii. Mada kə tsakəvə ci, ka tsakəvənə nə Əntaɲfə ka ci asaranyiitə nyaahə ənji asəkə ləkaləkatəna. ¹⁹ Taa wu patə ɲgərəgi agi wabənə ɲga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkatənə əsə, pooshi Əntaɲfə na vii ka ci rəgwa ɲga adə mana ənfwə ənə nyaahə ənji agyanəkii asəkə ləkaləkatəna, waatoo ənfutə ca vii əpinə. Pooshi Əntaɲfə na vii ka ci rəgwa ɲga ndzaanə asəkə vəranaakii əsə, ənə nyaahə ənji agyanəkii asəkə ləkaləkatəna. §

²⁰ Yeesu baarii oo'i, ma uushi'iitsa, tantanyinə. Ci bii oo'i, “Ndilə ndilə, ka dzənə nə nyi kədəhə.” “*Aamiina. 'Ya'ə Slandanə Yeesu, shiwa.”

²¹ Wa pwapoonə ɲga Slandanə Yeesu a ndzaa da patənə ɲga ənji ɲga Əntaɲfə.

† **22:14** 22.14 7.14; Jab. 118.19-20; ənfwə: 22.2. **22:15** 22.15 21.27; Af. 5.5. ‡ **22:16** 22.16 1.1; 5.5; vooda: 2.28; Baan. 24.17. **22:17** 22.17 21.2,6. **22:18** 22.18-19 Dzək. 4.2; 13.1. **22:18** 22.18 Dzək. 29.19. § **22:19** 22.19 ənfwə: 2.7; ləkaləkatə: Shig. 32.32. **22:20** 22.20 3.11; 22.6; 1 Koor. 16.22.